

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

**ECHILIBRUL DE PUTERE
ȘI MEDIUL DE SECURITATE**

***SESIUNEA ANUALĂ DE COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE
CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ***

- 17-18 NOIEMBRIE 2011, BUCUREȘTI -

(Vol. 1)

Coordonator

dr. Petre DUȚU

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

BUCUREȘTI, 2011

*Comitet de organizare a conferinței anuale de comunicări științifice cu
participare internațională a Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate*

Președinte: Col. conf. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU

Membri:

CS II dr. Petre DUȚU

CS III dr. Cristian BĂHNĂREANU

CS dr. Mihai-Ștefan DINU

Dr. Mirela ATANASIU

Dr. Irina TĂTARU

COPYRIGHT: Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării sursei

- **Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor.**

ISBN : 978-973-663-925-8

CUPRINS

<u>SECȚIUNEA 1 „CENTRELE DE PUTERE REGIONALE/INTERNATIONALE ȘI INFLUENȚA LOR ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE”</u>	9
ECHILIBRUL AMENINȚĂRII ȘI ECHILIBRUL DE PUTERE <i>Dr. Teodor FRUNZETI</i>	11
ECHILIBRUL DE PUTERE ȘI PUTEREA MILITARĂ ÎN SECOLUL XXI <i>Dr. Nicolae TABARCIA</i>	26
SECURITATEA INTERNAȚIONALĂ ÎNTRE REALITATEA CRIZEI ECONOMICE ȘI DEZIDERATUL DEZVOLTĂRII DURABILE <i>Dr. Alexandra SARCINSCHI</i>	37
UNELE ASPECTE ASUPRA STRATEGIEI GEOPOLITICE A SUA ÎN EURASIA <i>Marius ROȘU</i>	53
IMPLICAȚII ALE TEORIILOR ECHILIBRULUI DE PUTERE ȘI A ECHILIBRULUI DE INTERESE ÎNTR-UN SISTEM INTERNAȚIONAL MULTIPOLAR <i>Cristina BOGZEANU</i>	60
EVOLUȚII GEOPOLITICE ACTUALE – CONSOLIDĂRI ȘI ASPIRAȚII <i>Dr. Mihai-Ștefan DINU</i>	77
NATO ÎN LIBIA: UN NOU MODEL DE INTERVENȚIE <i>Adrian DOBRE</i>	88
LEGITIMITATEA ACȚIUNILOR MILITARE <i>Virgiliu-Bogdan ZOTOI</i>	96
NOI ELEMENTE DE PUTERE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE <i>Dr. Bogdan Alexandru TEODOR</i> <i>Valentin-Ionuț NICULA</i>	103
ECHILIBRUL DE PUTERE ȘI MEDIUL DE SECURITATE DIN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI <i>Mihaela POSTOLACHE</i>	112
INFLUENȚA CENTRELOR DE PUTERE RELIGIOASĂ ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE <i>Dr. Nedela RICARDO</i>	121
PUTERE ȘI CORUPȚIE. ERODAREA PUTERII PRIN CORUPȚIE <i>Flaviu RAICU</i>	135
ASCENSIUNEA CHINEI LA STATUTUL DE MARE PUTERE MONDIALĂ. PERSPECTIVE ASUPRA RĂZBOIULUI HEGEMONIC, A TRANZIȚIEI SISTEMICE ȘI IMPLICAȚII ASUPRA ORDINII MONDIALE ACTUALE <i>Raluca RĂILEANU</i>	144

<u>SECȚIUNEA 2 „EVOLUȚIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE ȘI ECHILIBRUL DE PUTERE”</u>	149
PUTERE ȘI SECURITATE ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE <i>Dr. Gabriel GABOR</i>	151
PRIMĂVARA ARABĂ ȘI MEDIUL DE SECURITATE <i>Dr. Petre DUȚU</i> <i>Anișoara DINU</i>	165
COMPLEXITATEA MEDIULUI DE SECURITATE ȘI IMPACTUL ASUPRA TRANSFORMĂRII ARMATEI <i>Mirel ȚARIUC</i> <i>Aurel COBIANU</i>	177
NECESITATEA UNEI VIZIUNI PRAGMATICE PRIVITOARE LA ARMATA ROMÂNIEI <i>Mirel ȚARIUC</i> <i>Șerban LUNGU</i>	186
PROPORȚIONALITATEA ȘI ECHILIBRUL DINTRE IMPERATIVUL RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI ȘI SECURITATEA SOCIETĂȚILOR ORGANIZATE <i>Anelis-Vanina ISTRĂTESCU</i>	195
CERCETAREA INTERDISCIPLINARĂ A PĂCII – PARADIGMĂ ȘI PROVOCARE ACTUALĂ PENTRU MEDIUL DE SECURITATE <i>Dr. Sorina RĂDUICĂ</i> <i>Dr. Valentin – Stelian BĂDESCU</i>	209
EVOLUȚIA COMERȚULUI INTERNAȚIONAL <i>Dr. Marin DUMITRU</i> <i>Raluca-Ana-Maria DUMITRU</i>	228
COOPERAREA ȘI ACȚIUNILE PREVENTIVE - IDEI DOMINANTE ÎN SISTEMUL INTERNAȚIONAL POST 9/11 <i>Liliana FILIP</i>	239
EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE „NAȚIUNE” ȘI VALENȚE DERIVATE ALE SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CONTEXT GLOBAL ACTUAL <i>Dr. Mirela ATANASIU</i>	244
DINAMICA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE, DE LA MOMENTUL APARIȚIEI STATULUI NAȚIUNE ȘI A CONCEPTULUI DE STATUS QUO ȘI PÂNĂ LA NECESITATEA ÎNFIINȚĂRII ORGANIZAȚIILOR DE MENȚINERE A SECURITĂȚII <i>Cătălin URSU</i>	251
SECURITATEA ENERGETICĂ - O COMPONENTĂ DE IMPORTANȚĂ CRESCÂNDĂ ÎN CADRUL MEDIULUI DE SECURITATE; INFLUENȚA TEHNOLOGIILOR NECONVENȚIONALE DIN ENERGETICĂ, ÎN DINAMICA MEDIULUI DE SECURITATE <i>Lucian Ștefan COZMA</i>	268

<i>„PRIMĂVARA ARABĂ” - UN PAS SPRE DEMOCRAȚIE?</i> <i>Eugen LUNGU</i>	281
<u>SECȚIUNEA 3 „PROVOCĂRI ACTUALE PENTRU MEDIUL DE SECURITATE”</u>	293
<i>IMPACTUL CURSEI ÎNARMĂRILOR ASUPRA SECURITĂȚII EUROATLANTICE</i> <i>Dr. Cristian BĂHNĂREANU</i>	295
<i>MIGRAȚIA – PROVOCARE PENTRU MEDIUL DE SECURITATE</i> <i>Mihai SOFONEA</i>	306
<i>PIRATERIA, REALITATE A MILENIULUI III</i> <i>Aurel PUICHILIȚĂ</i>	316
<i>ROLUL DIPLOMAȚIEI PREVENTIVE ÎN REDUCEREA AMENINȚĂRILOR ASIMETRICE</i> <i>Gabriel ANGHEL</i>	327
<i>IMPACTUL EVENIMENTELOR DIN 9-11 SEPTEMBRIE 2001 ASUPRA SERVICIILOR DE INTELLIGENCE. ADAPTAREA SERVICIULUI ROMÂN DE INFORMAȚII LA NOILE RISCURI ȘI AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE</i> <i>Corina Gabriela SINDIE</i>	337
<i>SUPRAESTIMAREA RISCURILOR. STUDIU DE CAZ: TERORISMUL</i> <i>Aitana BOGDAN</i> <i>Ana-Andreea SPRÎNCENATU</i>	349
<i>LUMEA ÎN SCHIMBARE – TRANSFORMARE. ELEMENTE ȘI STĂRI CONFLICTUALE</i> <i>Laurențiu ARIN</i>	357
<i>NOI PROVOCĂRI UMANITARE DIN PERSPECTIVA PROTECȚIEI MEDIULUI PRIN INTERMEDIUL DREPTULUI PENAL</i> <i>Dr. Sorina RĂDUICĂ</i> <i>Dr. Valentin – Stelian BĂDESCU</i>	363
<i>CARACTERISTICI ALE CORUPȚIEI ȘI CRIMEI ORGANIZATE ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII</i> <i>Daniel PINTILIE</i> <i>Dr. Marin DUMITRU</i>	374
<i>EFORTURILE DE STABILIZARE ÎN REGIUNEA BALCANILOR DE VEST</i> <i>Cristina GĂLUȘCĂ</i>	382
<i>FACTORI DE RISC LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC ACTUAL</i> <i>Alin COȘNIȚĂ</i>	396
<i>PROVOCARI DE SECURITATE IN SECOLUL XXI</i> <i>Mihai TEODOR</i>	403

RELAȚIA DINTRE SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI SECURITATEA MEDIULUI <i>Dr. Lucian ISPAS</i> <i>Dr. Irina TĂTARU</i>	408
PRINCIPALELE PROVOCĂRI, SFIDĂRI, PERICOLE ȘI AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE GENERATE DE CORUPȚIE ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII. VULNERABILITĂȚI <i>Flaviu RAICU</i>	417
CRIMINALITATEA TRANSFRONTALIERĂ - FACTOR DE RISC LA FRONTIERA NATO ȘI UE <i>Flaviu Andrei MOLDOVAN</i>	422
CONFLICTUALITATEA DE TIP ETNIC – CARACTERISTICI, FRECVENȚĂ ȘI GRADUALITATE <i>Dr. Ilie PENTILESCU</i>	434
FENOMENUL MIGRAȚIONIST ȘI IMPACTUL ASUPRA CULTURII NAȚIONALE <i>Cristina Maria BANCIU</i>	444
DISTRUGEREA SATELIȚILOR CU AJUTORUL RACHETELOR BALISTICE - DIMENSIUNE MODERNĂ A RĂZBOIULUI - <i>Marius Bogdan CRĂCEA</i>	451
HACKTIVISM. SPRE A TREIA CONFLAGRAȚIE MONDIALĂ <i>Daniela TOBĂ</i>	460
DIMENSIUNI ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ȘI COMPETITIVE <i>Raluca-Ana-Maria DUMITRU</i>	470
ABORDAREA CENTRATĂ PE ȚINTĂ O NOUĂ PARADIGMĂ A PROCESULUI DE INTELLIGENCE <i>Liviu IONIȚĂ</i>	482
MEDIUL GEOSPAȚIAL, SECURITATEA GLOBALĂ ȘI NOUA FIZIONOMIE A CONFLICTELOR <i>Dr. George-Teodor RĂDUICĂ</i>	494
CONSIDERAȚII PRIVIND INFRASTRUCTURA CRITICĂ ENERGETICĂ PARTE A INFRASTRUCTURII CRITICE A UE <i>Dr. Tiberiu TĂNASE</i> <i>Ștefan JIANCA</i>	504
DISCIPLINA MILITARĂ – FACTOR ESENȚIAL AL CAPACITĂȚII OPERAȚIONALE A STRUCTURILOR MILITARE <i>Virgiliu-Bogdan ZOTOI</i>	515
FORME DE MANIFESTARE CARACTERISTICE CORUPȚIEI LA NIVEL NAȚIONAL ȘI REGIONAL <i>Mihai CRISTIAN</i>	523

FACTORI ACTUALI GENERATORI DE CORUPȚIE Mihai CRISTIAN	531
CORUPȚIA – RISC ACTUAL LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI IMPLICIT A CAPACITĂȚII DE APĂRARE Mariana TUDOR.....	537
CONFLICTELE INTERNAȚIONALE ȘI EFECTELE LOR ASUPRA SECURITĂȚII UMANE Sînziana-Florina IANCU.....	545
UNELE IMPLICAȚII ALE ȘEDERII STRĂINILOR ÎN ROMÂNIA, ÎN CONTEXTUL SECURITĂȚII REGIONALE ȘI GLOBALE Adrian-Dorin OPREA.....	553

***SECȚIUNEA 1 „CENTRELE DE PUTERE
REGIONALE/INTERNATIONALE
ȘI INFLUENȚA LOR ASUPRA MEDIULUI
DE SECURITATE”***

ECHILIBRUL AMENINȚĂRII ȘI ECHILIBRUL DE PUTERE

Dr. Teodor FRUNZETI*

International Relations is a relatively recent scientific domain, whose main theories have been designed to explain the main changes in the international security environment, the mechanisms laying at the basis of state and non-state actors' interactions. Among these, the theories subscribing to Realist paradigm are often considered to be the most adequate to explain the behavior of actors on the international arena. The theories of "balance of power" and "balance of threat" emerged from the realist approach of International Relations. This paper argues that "balance of threat" theory is more appropriate to explain the International Relations today as it is a more complex mechanism, comprising various factors which reflect the nature of the international arena. The theoretical considerations on both these theories, their reflection in state and non-state actors' documents referring to security and their reflection in their actual behavior on the international arena are part of our argumentation.

Cuvinte-cheie: echilibru de putere, echilibrul amenințării, strategii, securitate, Relații Internaționale.

În prezent, lumea experimentează o perioadă de schimbare, de trecere de la o ordine mondială de natură unipolară la una de natură multipolară. În aceeași tendință se înscrie și mediul internațional de securitate, supus unor schimbări constante și continue. Indicatori relevanți ai acestei schimbări sunt evenimentele recente ce au marcat arena internațională în ultima perioadă de timp. Criza economică și financiară a lansat o amplă dezbateră asupra viitorului economiei mondiale, în special din cauza faptului că, deși a afectat absolut toate statele lumii, unele dintre ele au fost mai puțin influențate de acest fenomen sau și-au revenit într-un interval de timp cu mult mai scurt decât statul care deținea rangul de primă putere economică a lumii. Ne referim, desigur, la China și la Statele Unite ale Americii. În cea mai mare parte, în ceea ce privește schimbările apărute la nivel internațional, un rol deosebit îl joacă politica internațională, înțeleasă drept competiție pentru putere.

1. Conceptul de „echilibru” în teoriile paradigmei Realiste

Teoriile realistă și neorealistă din domeniul Relațiilor Internaționale, deși au o istorie consistentă, marcată și de numeroase critici, continuă să își mențină un grad ridicat de aplicabilitate în ceea ce privește evoluția relațiilor dintre diferiți actori ai arenei internaționale, precum și a nivelului de securitate de care aceștia se bucură. Unul dintre conceptele centrale ale acestor teorii este acela de „echilibru”/ „balanță”, prin care, în genere, se înțelege stabilitatea în interiorul unui sistem alcătuit din elemente sau forțe autonome.

* General-locotenent profesor universitar, Comandantul (Rectorul) Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Ideea de echilibru¹ implică faptul că toate elementele care sunt echilibrate sunt necesare sau au dreptul la existență, precum și că fără un echilibru între ele, un element le va domina pe celelalte, va abuza de drepturile și interesele lor, putând, în cele din urmă, să le distrugă. Practic, scopul oricărui echilibru este acela de a menține stabilitatea sistemului fără a distruge multiplicitatea elementelor care îl constituie.

De asemenea, un alt concept-cheie și poate chiar conceptul fundamental în studiul relațiilor dintre state este acela de **putere**. În termeni realiști, puterea reprezintă capacitatea unui stat de a influența și de a controla un alt stat, respectiv, capacitatea unui stat de a rezista sau de a se opune controlului pe care un alt stat încearcă să îl exercite. Prin urmare, puterea este înțeleasă drept capacitate de a influența, capacitate care derivă din existența și valorificarea unor resurse de putere, ce pot avea fie o natură materială, fie una non-materială². Hans J. Morgenthau identifică următoarele elemente ale puterii unui stat: geografia, resursele naturale, capacitatea industrială, pregătirea militară, populația, caracterul național, moralul național, calitatea diplomației și calitatea guvernării³. Totodată, puterea este cea care stă în centrul relațiilor internaționale, dat fiind că interesul statelor este definit în termeni de putere, comportamentul acestora fiind orientat către maximizarea puterii și securității în raport cu alte state⁴. Nivelul de putere al unui stat nu este un dat permanent sau absolut. Prin urmare, acesta poate varia în timp și nu se poate defini decât prin comparație cu nivelul de putere al altor actori naționali.

Reprezentanții realismului clasic, precum Hans J. Morgenthau, Henry Kissinger sau Martin Wight, vorbesc despre **echilibrul de putere**, având rolul de a conduce și reglementa relațiile dintre state, a căror principală caracteristică este suveranitatea. Practic, pornind de la premisele realismului clasic – mediul internațional este unul anarhic, iar, în momentul în care puterea unei anumite entități statale suverane crește și devine o amenințare la adresa securității și statu-quo-ului celorlalte puteri, acestea din urmă se vor coaliza astfel încât cumulum puterilor acestora să depășească sau să echilibreze puterea statului revizionist. Conceptul de „echilibru de putere” se poate referi fie la distribuția puterii în cadrul sistemului internațional (descriind o stare de fapt), fie o stare dezirabilă a distribuției echitabile a puterii, fie un surplus de o parte sau alta a părților de echilibrat. De asemenea, existența unui echilibru de putere nu echivalează și cu faptul că puterea este distribuită în mod uniform între statele lumii. Dimpotrivă, putem asocia mai mult

¹ În opinia noastră, termenul din limba română care redă cel mai bine conceptul de “balance of power” este cel de echilibru/ a echilibra și nu de balanță/ a balansa/ a balanța. Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, prin „balanță” se va înțelege: a) instrument pentru măsurarea greutatei corpurilor; b) comparație, raport între mai mulți indicatori care trebuie echilibrați; c) situația conturilor la o anumită dată. DEX-ul definește noțiunea de echilibru ca fiind: a) situație a unui corp asupra căruia se exercită forțe care nu-i schimbă starea de mișcare și de repaus; b) proprietate a anumitor sisteme de forțe de a nu schimba starea de mișcare sau de repaus a unui corp rigid asupra căruia se exercită; c) stare a unei balanțe economice în care părțile comparate sau raportate sunt egale; d) proporție justă, raport just între două lucruri opuse; stare de armonie care rezultă din aceasta. Sursa utilizată pentru aceste definiții este **Noul Dicționar Universal al Limbii Române**, Editura Litera Internațional, Ediția a Doua, București, 2007.

² Teodor FRUNZETI, Vladimir ZODIAN (coord.), **Lumea 2011, Enciclopedie politică și militară (Studii Strategice și de Securitate)**, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2011, pp. 19-23.

³ Hans J. MORGENTHAU, **Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace**, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 151-188.

⁴ Hans. J. Morgenthau formulează în lucrarea menționată anterior cele șase principii ale realismului politic. Cel de-al doilea principiu se referă la faptul că interesul statelor este definit în termeni de putere.

ideea de *echilibru al puterii* cu o acțiune, cu un comportament, cu materializarea „instinctului de autoapărare”⁵ al statelor. Una dintre caracteristicile esențiale ale echilibrului de putere este caracterul ei schimbător, deoarece capacitățile de putere ale statelor evoluează.

În același timp, în ceea ce privește conceptul de echilibru de putere, realiștii înșiși îi recunosc limitele inerente. Astfel, conform teoriei realiste, statele se vor comporta mereu astfel încât să își maximizeze puterea în raport cu celelalte, prin urmare, echilibrul de putere implică un risc inerent – statele nu vor căuta niciodată doar echilibrarea puterii în cazul existenței unei puteri revizioniste, percepută ca fiind o posibilă sursă de risc pentru securitatea și statu-quo-ul altor state, ci, după restabilirea echilibrului, chiar statele care s-au coalizat în vederea echilibrării pot deveni state revizioniste, încercând să schimbe echilibrul de putere în propriul interes. Mai mult, limitele funcționării în plan real al echilibrului de putere sunt recunoscute chiar de realiștii clasici – Primul Război Mondial este considerat chiar și de Morgenthau ultimul caz când relațiile internaționale au fost conduse după regulile clasice ale echilibrului de putere. Atunci, depășind absența unei culturi a cooperării, precum și interesele preponderent divergente, Franța, Rusia și, ulterior, Marea Britanie, s-au aliat pentru a realiza o contrapondere la puterea din ce în ce mai mare a Germaniei, precum și la ambițiile revizioniste ale acesteia. Extinderea celor două alianțe – Antanta și Puterile Centrale – prin cuprinderea a din ce în ce mai multe state care li s-au alăturat a dus la mondializarea conflagrației începute în 1914.

De asemenea, conform raționamentului realismului clasic, după terminarea Războiului Rece, NATO, ca alianță politico-militară, ar fi trebuit să dispară, deoarece puterea de contrabalansat – URSS – dispăruse. Însă, dimpotrivă, NATO s-a readaptat continuu la schimbările din mediul internațional de securitate, ceea ce poate constitui un indice relevant că nu neapărat „puterea” este cea care trebuie contrabalansată ci un alt factor. Școlile realiste de gândire ce s-au dezvoltat ulterior au încercat să aducă explicații acestor fenomene.

Similar și altor domenii științifice, și Relațiile Internaționale au evoluat, în timp, apărând din ce în ce mai multe teorii ai căror autori au încercat să explice comportamentul statelor pe arena internațională. Realismul, ca teorie a Relațiilor Internaționale, are mai multe ramuri. Una dintre ele este realismul clasic (tradițional), abordat deja anterior. Alături de acesta există și neorealismul (realismul structuralist), precum și o ramură a realiștilor optimiști. Toate aceste ramuri ale realismului pleacă de premise comune, dar comportamentul statelor, ca principali actori ai arenei internaționale, este explicat cu câteva variații.

Neorealismul a apărut în urma reformulărilor în gândirea realistă ce au avut loc în perioada bipolarismului ce a marcat perioada ce a urmat finalului celui de-al Doilea Război Mondial. Acest curent, al cărui principal exponent este Kenneth Waltz, păstrează premisele realismului clasic (sistemul internațional este unul anarhic, statele sunt actori raționali ale căror interese sunt definite în termeni de putere etc.). Totuși, relațiile internaționale nu mai sunt gândite pe fundamentul statului considerat ca atare sau în relație cu un alt stat; se vorbește despre un sistem

⁵ Martin WIGHT, *Politica de Putere*, Editura ARC, Chișinău, 1998, p. 176.

de state, în cadrul căruia resursele de putere nu sunt distribuite uniform, ceea ce determină statele să fie preocupate permanent de propria supraviețuire și securitate – interesele lor fundamentale.

În cadrul acestui context, este dezvoltată o altă teorie a echilibrului – cea a echilibrului amenințărilor, al cărei creator este Stephen Walt. Încercând să explice formarea alianțelor⁶, S. Walt susține că atunci când statele aleg să facă parte dintr-o alianță, atunci ele fie a aleg **să echilibreze** (*to balance*): *se aliază cu statele care se opun principalei surse de pericol*; fie **să se alinieze** (*to bandwagon*): *se alătură statului care reprezintă principala sursă de pericol*). Practic, echilibrarea reprezintă alinierea cu partea mai slabă a unei posibile confruntări. Comportamentul de echilibrare determină un grad mai mare de securitate al statelor deoarece agresorul se confruntă cu cu forța combinată a tuturor statelor aliate, pe când cel de aliniere presupune o scădere considerabilă a gradului de securitate a tuturor statelor deoarece agresiunea, confruntarea este cea răsplătită. În viziunea lui Stephen Walt, statele se alătură alianțelor sau coalițiilor pentru a se proteja față de state sau coaliții ale căror resurse superioare ar putea reprezenta o amenințare pentru ele. Astfel, statele de statu-quo vor evita să determine coaliții opuse, abținându-se de la a amenința politicile externe și de apărare ale altor state. De asemenea, această atitudine devine necesară deoarece, în situația în care statele amenințate nu ar reuși să oprească potențialul hegemon de a deveni prea puternic, și-ar risca propria supraviețuire. Un comportament de aliniere ar echivala cu o atitudine de supunere față de entitatea statală dominantă și, implicit, după finalizarea unui eventual conflict, acesta ar depinde de bunăvoința acestuia. Stephen Walt identifică două motive pentru care statele ar putea alege să se alinieze și nu să echilibreze. În primul rând, alinierea ar putea fi considerată o formă de acordare de concesiuni agresorului cu scopul de a menține pacea. Aliniindu-se statului sau coaliției agresoare, entitatea statală care alege un astfel de comportament ar putea spera că astfel evită un atac împotriva sa sau că îl reorientează către o altă țintă. În al doilea rând, un comportament de aliniere ar putea fi justificat și prin dorința țării care îl alege de a se bucura de rezultatele victoriei în respectiva confruntare.

Prin urmare, strategia cea mai sigură, dar și cel mai des întâlnită, este aceea de echilibrare, de alăturare la partea cea mai slabă a unui conflict astfel încât să se evite situația în care statul vizat ar putea fi dominat de un altul mult mai puternic. Aceasta deoarece alăturarea la partea cea mai slabă crește influența noului membru, dat fiind că această parte are mai multă nevoie de asistență, spre deosebire de situația opusă, în care alăturarea la partea mai puternică va reduce influența noului venit și îl va supune capriciilor partenerilor săi.

S. Walt dezvoltă teoria echilibrului amenințării, considerând că alianțele nu sunt menite să echilibreze puterea în creștere a unui alt stat, ci amenințarea pe care creșterea puterii o reprezintă la adresa securității sale. Nivelul de amenințare este analizat din prisma a patru factori, puterea reprezentând doar unul dintre aceștia. Astfel, în primul rând, este vorba despre **putere**, despre capacitatea unui alt stat de a

⁶ Stephen M. WALT, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, în *International Security*, vol. 9, no. 4, Spring 1985, pp. 3-43, <http://www.jstor.org/stable/2538540>.

influența sau controla comportamentul statului vizat utilizând resursele de putere disponibile (capabilități militare, industriale, economice, populație, dezvoltare tehnologică, moralul național, voința națională etc.).

Un al doilea factor este reprezentat de **proximitate**. Astfel, cu cât statul revizionist a cărui putere este în creștere este mai apropiat din punct de vedere fizic, geografic de statul de referință, cu atât nivelul de amenințare crește deoarece capacitatea de a proiecta forța este invers proporțională cu distanța dintre cele două state. Dacă statul mai slab alege un comportament de aliniere, atunci ia naștere ceea ce în istorie, geopolitică și relații internaționale este cunoscut sub numele de „sferă de influență”, iar situația statelor din Europa de Est în timpul Războiului Rece este elocventă în acest sens. În situația în care statele amenințate aleg un comportament de echilibrare, atunci complexul de alianțe ia forma unei table de șah, statele mici fiind predispuse să se alieze nu cu puterea emergentă din apropierea sa, ci cu o alta, mai îndepărtată, în cazul căreia distanța fizică dintre ele nu îi permite să devină periculoasă pentru supraviețuirea și securitatea sa. Totuși, după cum vom argumenta în cele ce urmează, factorul proximitate poate fi considerat astăzi, în condițiile globalizării, ale reducerii distanțelor și comprimării timpului, prin dezvoltarea tehnologică, a sistemelor de transport și comunicații, sau a echipamentelor militare, mai puțin relevant – indiferent unde, cât de departe este identificată o posibilă sursă de amenințare, ea capătă o importanță la fel de mare ca și una a cărei sursă este în apropierea fizică a statului vizat.

Capacitatea de ofensivă este cel de-al treilea factor luat în calcul atunci când se vorbește amenințare, ca fenomen ce determină formarea de alianțe. De această dată este luată în calcul dezvoltarea puterii militare a unui stat. Dacă luăm în considerație cumulul acestei condiții cu cea precedentă, proximitatea fizică a celor două entități statale, una bine dezvoltată din punct de vedere militar, care deține posibilitatea fizică de a ataca un alt stat din apropierea lui, care nu are decât capacitatea de a se apăra pentru o scurtă perioadă de timp sau care nu are o putere militară considerabilă, atunci putem susține că poate exista tentația alinierii. Aceasta cu atât mai mult cu cât partenerii din alianță ar fi îndepărtați, iar sprijinul lor nu ar putea apărea decât foarte târziu.

Intențiile ofensive sunt cel din urmă element al ecuației echilibrului amenințărilor. Aici, avem de a face cu un alt element de noutate introdus de neorealiști – percepția și, în special, percepția intențiilor. Astfel, dacă restul statelor percep un stat ca fiind agresiv, atunci ele vor avea tendința de a se alinia împotriva statului perceput ca reprezentând o amenințare la adresa securității lor, chiar dacă puterea acestuia nu este una considerabilă. În acest sens, putem identifica numeroase exemple în istoria contemporană – Războiul din Afghanistan, început în luna octombrie 2001, de către o coaliție alcătuită din SUA, Marea Britanie, preluat în 2003 de către NATO. În acest caz, în mod evident, nivelul de putere al Afganistanului era cu mult inferior, chiar și celui al SUA, cu atât mai mult puterii cumulate a statelor membre ale NATO, dar faptul că teritoriul afgan era utilizat ca bază pentru organizația teroristă al-Qaeda a făcut din acest stat o amenințare considerabilă.

Prin urmare, în relațiile internaționale, cu atât mai mult în cele contemporane, funcționează, în genere, echilibrul amenințărilor, concept ce include echilibrul de putere, care cuprinde și alte variabile ale interacțiunii statelor pe arena internațională. Mai mult, este un concept adaptat sau care se poate adapta caracteristicilor mutabile ale mediului internațional de securitate.

2. Echilibrul amenințării – reflectarea în viziunile actorilor asupra securității

După cum am menționat anterior și după cum o dovedesc și multiplele studii în domeniu, mediul internațional de securitate este în continuă schimbare. Între caracteristicile acestuia și modul în care statele interacționează unele cu celelalte există o relație de interdependență. Paradigma realistă a relațiilor internaționale oferă explicații și modele de interacțiune dintre state ce pot explica comportamentul actorilor statali pe arena internațională, precum și indicii asupra evoluțiilor viitoare ale mediului internațional de securitate.

Echilibrul de putere a realiștilor clasici este un concept a cărui utilitate în explicarea istoriei continentului european, precum și în dezvoltarea domeniului Relațiilor Internaționale este indiscutabilă. Dar, aceasta nu mai poate fi aplicată în analiza raporturilor dintre state decât făcând speculații și evitând luarea în calcul a tuturor variabilelor care stau la baza acestora. Principala cauză a acestui fapt este modificarea mediului internațional de securitate. Globalizarea și creșterea interdependenței dintre actorii internaționali au făcut ca simpla presiune pe care statele, prin puterea lor, ca rezultată a resurselor de putere, să nu mai fie suficientă pentru a explica interacțiunea acestora pe arena internațională.

Astăzi, majoritatea actorilor, fie că vorbim despre cei statali sau non-statali, nu își definesc strategiile de securitate și apărare pornind de la percepția puterii unui alt stat ca amenințând echilibrul de putere global sau propria supraviețuire și securitate. Actorii interacționează cu alți actori, cooperează, se aliază în funcție de amenințările pe care le percep. Astfel, de cele mai multe ori, aceste amenințări nu sunt exclusiv rezultatul creșterii puterii unui alt stat, ci sunt aferente și unor actori nonstatali; în acest sens, proliferarea armelor de distrugere în masă, terorismul internațional, crima organizată, dar și statele eșuate care pot contribui la amplificarea fenomenelor menționate sunt considerate deopotrivă amenințări la adresa securității naționale, regionale și internaționale. Desigur, toate acestea pot fi asociate și unui stat, despre care se consideră că reprezintă o bază pentru derularea unor asemenea activități. Exemplul războiului din Afganistan dus de SUA și ulterior de NATO cu scopul distrugerii bazelor teroriste din acest stat este un exemplu concludent în acest sens.

Mai mult, Conceptul Strategic al Alianței Nord-Atlantice, precum și Strategia Europeană de Securitate pot constitui elemente ale argumentării faptului că, în prezent, relațiile internaționale se derulează după principiul echilibrului amenințării și nu al celui de putere. Astfel, dacă realiștii se așteptau ca NATO, ca alianță politico-militară, să dispară după disoluția URSS-ului și a Pactului de la Varșovia, realitatea a demonstrat că alianța își poate continua existența justificată de apariția altor riscuri la

adresa securității statelor europene. După Războiul Rece, NATO și-a concentrat atenția pe prevenirea și gestionarea crizelor cu rădăcini în tensiunile și antagonismele de natură etnică, naționalismul extremist, lupta politică internă, schimbarea politică inadecvată, problemele economice interne etc. După episodul 11 septembrie 2001, interesul s-a orientat pe terorism și armele de distrugere în masă, ca principale amenințări la adresa securității.

Noul Concept Strategic al alianței, adoptat în luna noiembrie a anului 2010, constituie o adaptare la schimbările din mediul de securitate. Practic, fundamentul de natură realistă al existenței alianței nu s-a schimbat – apărarea colectivă – rămâne prima sarcină menționată a NATO: „*va împiedica și va apăra împotriva oricărei amenințări cu agresiunea și împotriva oricăror provocări de securitate emergente atunci când amenință securitatea fundamentală a aliaților individuali sau a Alianței ca întreg*”⁷. Această formulare diferă sensibil de cea aleasă pentru conceptul strategic elaborat în 1949, când primul dintre obiectivele generale ale „conceptului defensiv” era „*coordonarea, pe timp de pace, a puterii militare și economice cu scopul de a crea un mijloc de intimidare puternic pentru orice națiune sau grup de națiuni care amenință pacea, independența și stabilitatea familiei de națiuni nord-atlantice*”⁸. Astfel, în cazul conceptului din 1949, avem de a face evident cu crearea unui echilibru al puterii între cele două părți rivale în timpul Războiului Rece. În cazul Conceptului Strategic din 2010, formularea poate crea impresia unei ambiguități, dar, în realitate, este vorba despre existența unui echilibru al amenințărilor, unde puterea unei națiuni ca atare, nu devine neapărat amenințare, dacă nu este coroborată cu ceilalți trei factori ai ecuației echilibrului amenințărilor – proximitate, capacitate ofensivă și intenții ofensive.

Într-o lume globalizată, în condițiile în care dezvoltarea mijloacelor de comunicație și transport au cunoscut o dezvoltare fără precedent, alături de evoluțiile evidente în materie de armament și echipamente militare, factorul proximitate este prezent în orice tip de amenințare identificabil. Vorbim despre atacuri cibernetice, despre dependența energetică a statelor membre ale alianței de alte state, despre atacuri teroriste, despre criminalitate organizată. Sursa tuturor acestor amenințări se află adesea departe de granițele statului vizat, dar îmbunătățirile din domeniul tehnic și al infrastructurilor, favorizate de globalizare, fac ca termenul proximitate să fie mereu prezent în ecuația amenințărilor. În acest sens, în opinia noastră, deosebit de elocventă este formularea Strategiei Europene de Securitate, din 2003, care menționa că „*într-o eră a globalizării, amenințările îndepărtate pot constitui o amenințare în aceeași măsură cu cele apropiate... Prima linie de apărare se va situa deseori în afara granițelor (...) Prevenirea conflictelor și prevenirea apariției amenințărilor nu pot începe prea devreme*”⁹. Această viziune asupra securității, legată nu doar de

⁷ *Conceptul Strategic pentru Apărare și Securitate al Statelor Membre ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, adoptat de șefii de state și de guverne la Lisabona. Angajare activă, apărare modernă*, în Impact Strategic, nr. 4/2010, p. 8.

⁸ *Momorandum by the Standing Group to the North Atlantic Military Committee transmitting the Strategic Concept for the Defence of the North Atlantic Area*, 19 October 1949, art. 6, pct. A, p. 5, accesat on-line la <http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491019a.pdf>.

⁹ *O Europă mai sigură într-o lume mai bună. Strategia Europeană de Securitate*, p. 6, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIRO.pdf>.

proximitate, ci și de factorul percepție/ intenții percepute este vizibilă și în Strategia Națională de Securitate a SUA. Documentul elaborat în 2010 menționează că provocările actuale de securitate nu mai vin din partea unui imperiu expansionist ostil, ci sunt mult mai diverse, făcând parte dintr-o rețea ce cuprinde extremiști violenți și state care disprețuiesc normele internaționale sau care se confruntă cu un colaps pe plan intern. Totodată, se face referire și la existența unor teatre de luptă tradiționale, la amenințările asimetrice, cum ar fi cele care periclitează utilizarea spațiului și spațiului cibernetic în folosul securității¹⁰. Astfel, trecerea de la comportamentul pe arena internațională pe baza principiului echilibrului de putere la cel al achilibrului amenințării este evidentă. Nu puterea în sine este cea care trebuie echilibrată, nu creșterea resurselor de putere devine amenințare la adresa securității unui stat, generând astfel un comportament de echilibrare, de creare de alianțe sau, în acest caz, de consolidare a lor, ci amenințarea în sine, văzută ca un cumul al factorilor mai sus amintiți.

Mai mult, creșterea puterii în sine nu constituie sau nu este percepută ca amenințare și nu generează strategii de acțiune în acest sens. Chestiunea puterilor emergente nu este abordată ca o amenințare în aceste documente, atunci când se face referire la apărare și securitate față de riscuri și amenințări. Într-adevăr, creșterea puterii acestor state emergente, printre care și China și Rusia, vechi aliați în confruntarea ideologică a Războiului Rece, ar putea constitui o amenințare la un moment dat. Spre exemplu, sporirea performanței militare a statului chinez, ce ar putea fi utilizată ulterior ca instrument de presiune și ca bază de negocieri, ar putea preocupa SUA. Mai mult, accentul pus pe forțele navale și cele aeriene ar putea determina aceeași percepție, dat fiind că ar intra în ecuația amenințării, în mod pregnant, factorul proximitate.

Totuși, un eventual conflict de natură militară cu SUA sau cu orice altă putere emergentă sau stat din regiunea proxemică este puțin probabil deoarece ar avea repercusiuni grave asupra dezvoltării economice a Chinei. Prin urmare, intenția de a periclita securitatea sau supraviețuirea altor state nu există în acest caz, iar, atât timp cât intenția nu este percepută ca atare și cât există forme de cooperare între cele două puteri, în special pe plan economic, atât timp cât ecuația amenințării este percepută ca întreg și ca realitate în alte regiuni, SUA pare a se concentra mai mult asupra acestora din urmă. Orientul Mijlociu generează mult mai multe surse de amenințare la adresa securității internaționale. Totuși, în ciuda accentului pus, inițial, pe cooperare și parteneriat, pe nevoia de a construi o relație pozitivă și constructivă, Strategia Națională de Securitate a SUA menționează și faptul că acestea vor monitoriza dezvoltarea puterii militare a Chinei astfel încât interesele SUA și ale aliaților săi să nu fie afectate în mod negativ de programul chinez de dezvoltare militară¹¹. În acest sens, este util de amintit că SUA are ca principali aliați, în regiunea Asia-Pacific, Japonia, Coreea de Sud, Australia, Filipine și Tailanda, iar principalul protector al Coreei de Nord, stat nuclear, aflat în conflict cu Coreea de Sud, este China. Prin

¹⁰ *National Security Strategy*, President of the United States, May 2010, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rs_s_viewer/national_security_strategy.pdf, p. 17.

¹¹ *Ibidem*, p. 43.

urmare, SUA și China au un rol deosebit în menținerea unui echilibru al amenințării în această regiune.

În cazul puterilor emergente, urmărirea intereselor se face într-o altă manieră, care nu contrazice în mod necesar teoriile paradigmei realiste. Maximizarea securității, în ceea ce privește aceste puteri, se face mizând pe parteneriate cu aceste centre de putere în care putem include China, Rusia, Brazilia, India (cunoscute în general ca BRIC). Faptul că este preconizat ca, până în 2020, aceste state să ajungă din urmă SUA ca puteri economice nu a generat un comportament de echilibrare, de creare de noi alianțe sau de o reorientare a alianțelor existente față de acest fenomen. Tendința este aceea de cooperare în cadrul unor parteneriate pentru urmărirea unor țeluri comune deoarece creșterea puterii acestor state nu este asociată și celorlalte trei variabile ale ecuației amenințării, definită în termenii lui Stephen Walt.

Totuși, creșterea puterii unui stat doar pe baza anumitor resurse de putere poate constitui o amenințare. Dacă factorul proximitate există fie la nivel fizic, fie în capacitatea de a depăși nivelul fizic și dacă există intenții în acest sens atunci această sporire a puterii devine amenințare. În acest caz, ne referim la creșterea puterii nucleare a unor state, conduse după alte reguli decât cele democratice, care respectă prea puțin normele dreptului internațional. Mai mult, șansele ca acestea să sprijine organizațiile teroriste furnizându-le astfel de arme constituie un amplificator atât al factorului proximitate, cât și al celui referitor la intenții. Prin urmare, creșterea puterii, prin resurse economice, demografice sau chiar militare nu constituie în mod necesar o amenințare. Dar, creșterea acesteia, pe baza unei singure resurse – cea nucleară – coroborată cu existența intenției de a o utiliza împotriva altui actor (chiar și indirect, prin organizații teroriste) sau cu un comportament pe arena internațională perceput drept agresiv sau revizionist poate determina un comportament de echilibrare din partea celorlalte state.

3. Echilibrul amenințării – reflectare în comportamentul actorilor pe arena internațională

Redat în viziunile actorilor internaționali asupra securității, echilibrul amenințării reprezintă și o constantă a comportamentului acestora pe arena internațională. Acțiunile statelor ce se pot încadra în categoria marilor puteri, a puterilor mijlocii, mici, a puterilor emergente și chiar ale actorilor non-statali conțin același model, același principiu al echilibrului amenințării.

Un moment de referință în istoria relațiilor internaționale, a modului actorilor internaționali de a se raporta la securitate este constituit de atacurile teroriste asupra World Trade Center de la 11 septembrie 2001. După acest eveniment, majoritatea statelor moderne continuă să își definească strategiile naționale de securitate pornind de la premisa că amenințările cărora trebuie să le facă față au rădăcini în locuri dintre cele mai surprinzătoare, iar terorismul este din ce în ce mai prezent, mai specific și mai ancorat în capacități materiale. Strategia de Securitate a SUA, elaborată în 2002, menționa că Statele Unite ale Americii duc un război global împotriva terorismului, inamicul (principala amenințare la adresa securității) nemaifiind un

anume regim politic, o ideologie, o persoană, ci terorismul, înțeles ca „forma de violență premeditată, motivată politic împotriva inocenților”¹². Această viziune asupra securității a fost preluată ulterior și de către ceilalți actori ai arenei internaționale, indiferent de natura relației lor cu SUA – aliați sau parteneri.

Evident, măsurarea puterii organizațiilor teroriste este dificil, dacă nu chiar imposibil de măsurat în termenii propuși de Hans J. Morgenthau, dar acțiunile lor au generat o reacție vehementă, un comportament de echilibrare din partea celorlalți actori ai arenei internaționale. Desigur, în acest caz, nu vorbim despre un echilibru al puterii, ci despre una a amenințării, considerată o ecuație în care puterea (sau existența unei unice dimensiuni a sa) este doar unul dintre factori. Proximitatea, capacitatea de ofensivă și intențiile organizațiilor teroriste au fost demonstrate prin atacurile din 2001 asupra Americii și prin cele din 2004, respectiv 2005, asupra Europei, și suficiente pentru a genera reacția întregii comunități internaționale.

Acțiunea imediată a SUA, care a solicitat sprijinul aliaților în acest sens, a fost invadarea Afganistanului cu scopul de a distruge bazele organizațiilor teroriste din acest stat. Astfel, războaiele din Afganistan și Irak devin rezultatul unei logici a acțiunii bazată pe principiul echilibrului amenințării. Terorismul internațional reprezintă principala amenințare la adresa securității internaționale, fiind rezultatul alienării politice, al unor nedreptăți pentru care pot fi învinovați alții, al subculturii conspirației și dezinformării, al unei ideologii care justifică crima. Date fiind consecințele atacurilor teroriste și, mai ales, evaluarea unui posibil atac utilizând arme de distrugere în masă, face necesar ca acestea să fie prevenite; astfel, conform strategiilor de securitate din 2002, 2006, 2010, SUA acționează pentru a preveni aceste atacuri, pentru a împiedica „statele problemă” sau statele care susțin rețelele teroriste să dețină arme de distrugere în masă, pentru a împiedica controlul rețelelor teroriste să dețină controlul asupra vreunei națiuni. În acest mod, amenințarea reprezentată de un actor non-statal, de tipul rețelelor teroriste, este transferată asupra unui actor statal, identificabil din punct de vedere geografic și politic. De cele mai multe ori, amenințarea reprezentată de acesta în termenii puterii este minimă, dar asocierea lui cu o amenințare care întrunește ceilalți factori determină un comportament de echilibrare a acestuia. Invazia Irakului din 2003 s-a derulat pe această linie. După primul război din Golf, Irakului i s-au impus o serie de sancțiuni de către ONU care stabileau și obligația de a distruge toate armele de distrugere în masă deținute. Refuzul regimului lui Saddam Hussein de a colabora cu inspectorii ONU, coroborat cu legăturile dintre regim și al-Qaeda au făcut posibilă și justificabilă invazia Irakului de către o coaliție de state, condusă de SUA, din care făceau parte 45 de state, printre care și România.

O altă reflectare a teoriei echilibrului amenințării în practica relațiilor internaționale este abordarea, conceperea și raportarea la scutul antirachetă. Această chestiune este strâns legată de una dintre amenințările expuse anterior – proliferarea armelor de distrugere în masă sau dezvoltarea lor de către state caracterizate de instabilitate, cu regimuri ne-democratice anti-occidentale, situate în zone cu un nivel

¹² *The National Security Strategy*, September 2002, http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss_3.html.

înalt de instabilitate sau cu un comportament puțin predictibil pe arena internațională. Scopul declarativ al acestei inițiative a SUA este o mai bună protejare a forțelor desfășurate în Europa și în teatrele de operații, atât americane, cât și pe cele ale aliaților. Proiectul este unul american, deocamdată, urmând ca acesta să fie parte a unui asemenea sistem dezvoltat la nivel NATO. Apărarea antirachetă este orientată, în primul rând, către apărarea anti-balistică, destinată interceptării rachetelor care au o traiectorie balistică¹³. Dar, o mare parte dintre statele care dețin și produc rachete balistice sunt și puteri nucleare sau există suspiciuni că ar dezvolta și produce arma nucleară – China, Coreea de Nord, Franța, India, Iran, Israel, Marea Britanie, Pakistan, Rusia, Siria, SUA fiind statele care cumulează aceste condiții, conform sursei citate.

Dintre toate acestea, scutul antirachetă este orientat împotriva posibilelor intenții agresive ale Iranului, stat care este susceptibil a dezvolta arma nucleară și căruia i se reproșează că ar fi acordat sprijin teroriștilor, precum și amenințarea Israelului, dar și sabotarea democrației în Irak. În plus, acesta a fost inclus, încă din timpul administrației George W. Bush, în categoria statelor cunoscute sub numele de „axa răului”, fiind, de asemenea, plasat într-o regiune cu un nivel înalt de instabilitate (Irakul nu a fost stabilizat încă, situația din Afganistan continuă să evolueze asimetric și complicat în ciuda celor două misiuni derulate pe teritoriul acestui stat, relațiile dintre palestinieni și israelieni continuă să fie tensionate în ciuda eforturilor de mediere etc.). Orientul Mijlociu continuă să fie o regiune nesigură din punctul de vedere al securității, cuprinde state ce susțin sau sunt baze pentru rețelele teroriste, state ce dețin arma nucleară și este înconjurat de state ce constituie puteri nucleare (Rusia, India, China, Israel, Pakistan). În plus, rachetele balistice de care dispune Iranul ar putea lovi țările europene¹⁴.

În ceea ce privește factorul „putere” al ecuației amenințării, Iranul nu poate constitui un risc la adresa securității SUA, cea mai mare putere nucleară a lumii. În plus, acesta nu deține nici potențialul militar al Statelor Unite ale Americii – nu are aviație de bombardament strategic comparabilă cu a SUA, rachete, submarine cu arme de distrugere în masă la bord, portavioane rețea de sateliți ș.a.m.d. Singurul lucru care ar putea face, din acest punct de vedere, din Iran o amenințare la adresa securității SUA este posibilitatea ca acesta să susțină rețelele teroriste și să le furnizeze armament de distrugere în masă, ceea ce ar putea da concretețe factorului putere.

Totodată, putem considera că suspiciunea asupra dezvoltării armei nucleare de către Iran este completată de deținerea armei nucleare și de către alți actori din regiune. Coreea de Nord a testat rachete balistice încă din 2006, demonstrând că este capabilă să atingă SUA, precum și forțele aliate din Coreea de Sud și Japonia. Siria este un alt stat cu un grad crescut de instabilitate care deține astfel de rachete și

¹³ Conform Constantin MOȘTOFLEI, Alexandra SARCINSCHI, **Consecințe ale implementării scutului antirachetă asupra conceptului de echilibru de putere la nivel global**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011, pp. 28-29. Autorii susțin că „*rachetele balistice* reprezintă acea categorie de rachete care, odată ce combustibilul destinat propulsării este consumat după lansare, se deplasează inertial, sub influența forței de gravitație și a rezistenței aerului, inclusiv la limita superioară a atmosferei”.

¹⁴ Teodor FRUNZETI, **Geostrategie**, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2009, pp. 209-211.

despre care se crede că este posibil să aibă deja arma nucleară. Totodată, amenințarea reprezentată de posibilitatea ca Iranul să dezvolte, în paralel cu rachetele balistice, și arma nucleară este amplificată de faptul că acesta beneficiază de susținerea celorlalte puteri nucleare din regiune în acest sens – Rusia, China, Coreea de Nord. Acest lucru ar face, într-adevăr, inițiativa americană de a amplasa componente ale scutului antirachetă în Europa de Est mult mai justificabilă, deoarece, după cum am amintit anterior, în cazul în care Teheranul, singur, și-ar propune să amenințe cu arma nucleară SUA și aliații lor, nu ar avea șanse de succes din cauza diferenței mari dintre cei doi actori în termeni de putere. De asemenea, la aceasta putem adăuga faptul că arma nucleară a Iranului, în situația în care s-ar materializa, ar putea fi utilizată, în primul rând, pentru a contracara puterea Israelului și pentru a constitui un factor care să facă din Iran un lider al lumii islamice în Orientul Mijlociu, însă diferit de modul în care el a fost conceptualizat de către americani. Prin urmare, proiectul scutului antirachetă poate fi considerat și o expresie a unei politici de intimidare, de descurajare a eventualelor amenințări venind din zona Orientului Mijlociu către aliații SUA și către forțele aflate în regiune.

Prin urmare, și în acest caz, avem de a face cu o materializare a principiului echilibrului amenințării, având incluși toți cei patru termeni ai ecuației **amenințării**:

- **Putere**: constituită de arsenalele nucleare, de eforturile de dezvoltare a lor sau de informații cu privire la dezvoltarea armei nucleare sub acoperirea producerii de energie electrică nucleară în scopuri civile;

- **Proximitate**: fizică – față de aliații SUA și față de trupele americane prezente în Orientul Mijlociu și în Sud-Estul Europei; fizică ce poate fi depășită prin raza mare de acțiune a rachetelor balistice;

- **Capacitate de ofensivă**: deținerea de rachete balistice, deținerea/dezvoltarea de arme nucleare;

- **Intenții ofensive**: acțiunile militare ale SUA și ale aliaților în Orientul Mijlociu ar putea genera astfel de inițiative, reacțiile negative ale Rusiei față de un scut anti-rachetă american pe teritoriul european, dorința anumitor centre de putere regionale – Iranul – de a se constitui într-un lider al lumii islamice din Orientul Mijlociu.

O altă manifestare contemporană a echilibrului amenințării poate fi identificată și în relațiile dintre SUA cu celelalte puteri emergente, în special, China și Rusia. China a cunoscut o dezvoltare economică fulminantă după încheierea Războiului Rece care, alături de resurse remarcabile de natură demografică și teritorială, o face unul dintre statele ce se pot afla în competiție cu SUA, în primul rând, din punct de vedere economic. Mai mult, China este membră a Organizației de Cooperare de la Shanghai, alcătuită din șase state (China, Rusia, Kîrgîstan, Tadjikistan și Uzbekistan), cunoscută și sub numele de „NATO al Estului”, însă având, deocamdată, dezvoltată doar latura politică, având totuși aspirații militare din partea Rusiei. Este, totodată, putere nucleară și are o armată numeroasă și un PIB în continuă creștere. Totuși, relațiile dintre SUA și China sunt unele caracterizate de interdependență, Beijingul depinzând foarte mult de comerțul maritim cu SUA, principala amenințare fiind faptul că aceasta din urmă are posibilitatea de a-i impune o blocadă maritimă,

periclitându-i astfel securitatea economică și, implicit, și celelalte dimensiuni ale acesteia. Astfel, în ceea ce privește relațiile SUA-China, putem aprecia că echilibrul este menținut nu în virtutea creșterii puterii în mod proporțional între cele două state, ci prin faptul că nivelul amenințării pe care fiecare o reprezintă pentru cealaltă este ținut sub control atât prin relațiile de cooperare dintre ele, în special în sfera economică, cât și prin faptul că niciuna dintre ele nu are interesul sau intenția de a o ataca pe cealaltă în nicio dimensiune a securității deoarece destabilizarea acesteia ar fi în dezavantajul celei care atacă. Prin urmare, este în interesul Americii ca China să fie un stat stabil și prosper și nu unul instabil, măcinat de conflicte sau de ambiții hegemonice explicite. Similar, relațiile economice dintre cei doi actori fac la fel de necesar pentru China să păstreze bune relații cu SUA, dimensiunea economică a securității fiind una dintre bazele pe care se construiește securitatea pe celelalte dimensiuni (militară, socială, umană etc.). Practic, în această ecuație, lipsește factorul „intenție ofensivă”, ceea ce face posibil ca relațiile dintre cele două centre de putere să fie echilibrate și să nu genereze comportamente de echilibrare.

Și în cazul Rusiei, putem vorbi despre o putere bazată pe resurse considerabile de ordin demografic, teritorial, militar, despre o putere nucleară, care, în plus, deține și resurse energetice considerabile ce îi permit să exercite o influență de neignorat asupra statelor care depind de hidrocarburile sale. În plus, relațiile dintre aceste centre de putere – SUA și Rusia – sunt marcate astăzi de problema scutului antirachetă american plasat pe teritoriul Europei de Est, ce constituie, în opinia lor, un element de destabilizare a securității la nivel global, afectează echilibrul strategic de putere și poate atrage o cursă a înarmării nucleare¹⁵. Disensiunile în ceea ce privește problema apărării antirachetă, susținute de opiniile liderilor celor două state, alături de faptul că cele două state sunt primele două puteri nucleare la nivel mondial, au dus la opinia conform căreia relația dintre SUA și Rusia se conturează astăzi după modelul celei ce a caracterizat perioada Războiului Rece.

Concluzii

Atât viziunile asupra principalilor actori ai arenei internaționale, cât și modul lor de a interacționa, de a stabili relații și de a se comporta unul față de celălalt relevă faptul că echilibrul de putere în sine nu mai poate explica în mod adecvat practica relațiilor internaționale actuale. Teoria echilibrului amenințării este una mai complexă, care se poate traduce într-o ecuație cu patru termeni: putere, proximitate, capacitate ofensivă și intenții agresive. Puterea nu mai este cea care generează singură un comportament de echilibrare, cu atât mai mult cu cât, în ciuda previziunilor referitoare la schimbarea naturii sistemului internațional de la un caracter unipolar la multipolar, SUA continuă să își mențină rolul de unic pol de putere global.

Desigur, echilibrul rămâne un concept cheie nu doar în relațiile stabilite de America cu alte centre de putere sau cu actori din regiuni caracterizate de un nivel ridicat al instabilității, dar factorii care îl generează sunt mai numeroși și mai

¹⁵ Constantin MOȘTOFLEI, *Războiul Rece dintr-o altă perspectivă*, în *Impact Strategic*, nr. 3/2011, p. 116.

complecși. După cum am demonstrat, creșterea în sine a puterii pe baza resurselor care stau la baza acesteia nu va atrage, în mod necesar, și un comportament de echilibrare sau de aliniere al celorlalți actori. Dar, creșterea puterii pe baza unei singure resurse, coroborată cu capacitatea de ofensivă și cu percepția intenției agresive poate determina reacția unei alianțe, reorientarea ei împotriva acestui fenomen sau crearea de coaliții în acest sens.

Totodată, la crearea acestei situații a contribuit semnificativ și globalizarea, care a făcut ca factorul proximitate să fie prezent în aproape orice situație de echilibrare a amenințării. Globalizarea a determinat reducerea distanțelor și comprimarea timpului, prin numeroasele dezvoltări în domeniile tehnicii și tehnologiei, al comunicațiilor și transportului și, mai ales, în materie de armament și echipamente militare. Totodată, același fenomen a avut un aport și în creșterea prezenței capacității de ofensivă.

De asemenea, problema percepției devine la fel de importantă. Într-o lume globalizată, a interdependențelor dintre state, refuzul anumitor actori de a urma regulile dreptului internațional, natura diferită a organizării lor interne pot determina pe ceilalți actori să îi perceapă ca fiind agresivi. Mai mult, asocierea lor cu alte tipuri de amenințări, de genul terorismului internațional, al criminalității organizate, al proliferării armelor de distrugere în masă poate contribui la crearea unei astfel de percepții. De aceea, modul în care principalii actori se raportează la mediul internațional de securitate are o importanță substanțială în ceea ce privește natura relațiilor internaționale, precum și crearea și menținerea unui echilibru la nivelul acesteia.

În plus, la această „victorie” a echilibrului amenințării față de cel al puterii a contribuit și emergența actorilor non-statali pe arena internațională, actori ce se pot constitui în amenințări veritabile la adresa securității naționale a altora sau chiar la adresa securității alianțelor lor, ce se orientează, în mod evident, către contracararea lor. Ne referim la fenomenul terorismului internațional, care, deși nu se poate asocia unui centru de putere în termenii lui Hans J. Morgenthau, a determinat orientarea nu doar a actorilor statali, ci și a alianței politico-militare nord-atlantice către combaterea lui. Mai mult, acesta reprezintă o amenințare cu atât mai mare cu cât, în cel mai rău scenariu posibil (un atac terorist cu arme de distrugere în masă de natură chimică, biologică sau radiologică), ar putea afecta securitatea nu doar a unei națiuni, ci chiar și a unei regiuni sau a întregii lumi.

Bibliografie:

1. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, **Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora: cazul României**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
2. FRUNZETI, Teodor, **Geostrategie**, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2009.

3. FRUNZETI, Teodor; ZODIAN, Vladimir (coord.), **Lumea 2011, Enciclopedie politică și militară (Studii Strategice și de Securitate)**, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2011.
4. FRUNZETI, Teodor, **Globalizarea securității**, Editura Militară, București, 2006.
5. GOLSTEIN; Joshua S.; PEVEHOUSE, Jon C., **Relații internaționale**, Editura Polirom, Iași, 2008.
6. KISSINGER, Henry, **Diplomația**, Editura All, București, 2007.
7. KOLODZIEJ, Edward A., **Securitatea și relațiile internaționale**, Editura Polirom, Iași, 2007.
8. MORGENTHAU, Hans J., **Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace**, Editura Polirom, Iași, 2007.
9. MOȘTOFLEI, Constantin; SARCINSCHI, Alexandra, **Consecințe ale implementării scutului antirachetă asupra conceptului de echilibru de putere la nivel global**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011.
10. MOȘTOFLEI, Constantin, *Războiul Rece dintr-o altă perspectivă*, în *Impact Strategic*, nr. 3/2011.
11. WALT, Stephen M., *Alliance Formation and the Balance of World Power*, în *International Security*, vol. 9, no. 4, Spring 1985, pp. 3-43, <http://www.jstor.org/stable/2538540>.
12. WALT, Stephen M., **The origins of Alliances**, Cornell University Press, US, 1987.
13. WIGHT, Martin, **Politica de Putere**, Editura ARC, Chișinău, 1998.
14. *Conceptul Strategic pentru Apărare și Securitate al Statelor Membre ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, adoptat de șefii de state și de guverne la Lisabona. Angajare activă, apărare modernă*, în *Impact Strategic*, nr. 4/2010.
15. *Momorandum by the Standing Group to the North Atlantic Military Committee transmitting the Strategic Concept for the Defence of the North Atlantic Area*, 19 October 1949, <http://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491019a.pdf>.
16. *O Europă mai sigură într-o lume mai bună. Strategia Europeană de Securitate*, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIIRO.pdf>.
17. *National Security Strategy*, President of the United States, May 2010, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.
18. *The National Security Strategy*, September 2002, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss3.html>.

ECHILIBRUL DE PUTERE ȘI PUTEREA MILITARĂ ÎN SECOLUL XXI

Dr. Nicolae TABARCIA*

1. Conceptul de echilibru de putere

Echilibrul puterii reprezintă unul dintre conceptele fundamentale pentru teoria și practica relațiilor internaționale. Studiul contemporan al relațiilor internaționale consideră paradigma echilibrului de putere, drept cel mai eficient instrument pentru a descrie dinamica profundă a sistemului internațional modern.

Teoriile realiste și neorealiste în domeniul relațiilor internaționale pun în discuție problema instabilității inerente a sistemului, și folosesc conceptul de echilibru al puterii pentru a interpreta acțiunile și mutațiile care au loc pe scena mondială.

Conform teoriei echilibrului de putere, în fața unui hegemon, există două posibile căi de acțiune: echilibrarea (balancing) și restricționarea (binding). Echilibrarea presupune rezistența împotriva hegemoniei unui stat și formarea unei alianțe de state care să contrabalanseze puterea statului dominant. Restricționarea este opusul primei strategii, puterea statului dominant fiind redusă prin utilizarea unui evantai de metode mai mult sau mai puțin evidente.

Abordarea teoretică a echilibrului de putere în viziunea teoreticienilor realiști și neorealiști evidențiază modelele echilibrului de putere în raport cu cele două metafore asociate acestuia: *balanța și arcada*. Interpretarea clasică a modelului balanței puterii implică o distribuție specifică a puterii între entitățile ce compun sistemul internațional, astfel încât nici un stat și nici o alianță existentă să nu poată obține în mod predominant puterea. Ideea non-predominanței constituie miezul analitic fundamental al oricărei teorii clasice a balanței de putere. Așadar, *modelul balanței* interpretează echilibrul de putere ca fiind unul adversativ, rezultat din alianțe adversative aflate în echilibru. Premisa fundamentală în construcția acestui model este aceea că în dinamica relațiilor internaționale se poate ajunge la o formulă capabilă să controleze ambițiile și propensiunea imanentă pentru dominație a unităților individuale. Metafora atașată acestui principiu este cea folosită de istoricul englez William Camden, și anume un „cântar, o balanță” și a „greutăților de pe cântar”. Atunci când balanța este într-o stare relativă de echilibru, există pace, stabilitate în relațiile internaționale. Atunci când ea este în dezechilibru sau se află în proces de echilibrare, relațiile internaționale sunt într-o dinamică turbulentă, care poate însemna război sau poate însemna o situație de instabilitate în politica internațională.

Modelul arcadei promovează ideea unui echilibru asociativ în realizarea căruia voința statelor are un rol determinant. Acest echilibru poate avea la baza fie recunoașterea faptului că se poate crea o coaliție care să contrabalanseze orice

* General maior doctor, Locțiitor al șefului Statului Major al Forțelor Aeriene

manifestare hegemonica, fie realizarea unei înțelegeri privind împărțirea puterii astfel încât să se asigure menținerea securității comune și instalarea echilibrului.

Hans Morgenthau în lucrarea „Politica între națiuni”, folosește conceptul „echilibrului” ca fiind sinonim „balanței” și atribuie patru sensuri sintagmei „balanță de putere”, astfel: *o tactică îndreptată către anumite stări de lucruri, o stare de lucruri concretă, o repartizare aproximativ egală a puterii, orice repartizare a puterii.*

În viziunea lui **Morgenthau** echilibrul puterii apare ca o „consecință naturală inevitabilă a luptei pentru putere” și este determinat de două caracteristici fundamentale ale elementelor societății internaționale: *multitudinea* și *antagonismul*. În acest context, **Morgenthau** sintetizează resorturile dinamicii de putere internațională astfel: „Dorința de putere a unei națiuni intră în conflict cu dorința de putere a alteia”, astfel că în orice moment al istoriei se manifestă două modalități de „ciocnire”: *modelul opoziției directe* și *modelul competiției*.

- **modelul opoziției directe**, presupune că echilibrul rezultă din „dorința fiecărei națiuni de a-și impune politicile asupra celeilalte”. Dinamica atingerii echilibrului este descrisă în termeni mecanici și este văzută ca generând un echilibru de putere fragil și o stabilitate în pericol de a fi perturbată și restabilită mereu.

- **modelul competiției** ameliorează efectele primului model întrucât este favorizată restaurarea unui echilibru de putere stabil, administrat la nivel conștient.

În concluzie, considerăm echilibrul de putere ca fiind capacitatea sistemului internațional de a compensa modificările unor comportamente în așa fel încât starea sistemului să nu se schimbe sau să evolueze lent.

În opinia noastră, echilibru de putere trebuie văzut ca unul dinamic determinat de numeroși factori, dintre care menționăm pe cei: economic, militar, demografic, tehnologic, etc;

Este de remarcat faptul că, întrucât puterea nu poate fi cuantificabilă tot așa nici echilibrul de putere nu poate fi descris în termeni analitici. De altfel stările de echilibru într-un domeniu pot coexista cu cele de dezechilibru în alt domeniu. În opinia noastră, este posibil, ca secolul XXI să marcheze coexistența tendinței de a menține un echilibru de tip asociativ, generată, în principal, de existența armelor nucleare, fenomenul globalizării și problemele legate de protecția mediului, cu tendința către un echilibru adversativ generat de acțiunile puterilor emergente de a redefini ecuația de putere globală.

2. Tendințe globale

Menținerea unui echilibru de putere în relațiile dintre națiuni are drept consecință diminuarea riscurilor de apariție a stărilor de confruntare ce pot deseori degenera în diferite forme de conflict militar.

În păstrarea unei stabilități internaționale un rol deosebit revine modului în care sunt percepute, interpretate și soluționate tendințele globale. Din perspectiva evoluției raporturilor de putere, considerăm semnificative tendințele care se referă la:

- economie și securitate;
- competiția pentru resurse;

- demografie;
- schimbările climatice;
- proliferarea armelor de distrugere în masă.

Schimbarea realităților economice, cum este cazul crizei economice actuale, face ca statele să reacționeze în moduri diferite, cheia reprezentând-o flexibilitatea. Practic acele state care se pot adapta la noile realități vor aparține grupului câștigătorilor, iar acele state care sunt mai puțin flexibile, mai greu adaptabile vor aparține grupului perdantilor.

Statele încearcă în mod constant să gestioneze în beneficiul propriu mediul economic intern sau extern, iar uneori astfel de acțiuni au efect invers celui scontat făcându-le dependente de alte state sau generând vulnerabilități. Astfel, abordări precum protecționismul, dezvoltarea economiei proprii pe banii altui stat, limitarea importurilor prin creșterea tarifelor sau schimbarea valorilor cursului de schimb în scopul ieftinirii exporturilor, deși aparent în concordanță cu interesul național al unui stat, pot genera competiție și reacții adverse din partea altor state. Tendința generală înregistrată la nivel internațional o reprezintă coagularea statelor în organizații economice regionale organizații cu rol regulator intern și de protejare a intereselor economice ale statelor în plan extern.

Una dintre sursele principale de instabilitate previzibil pentru secolul XXI îl constituie **diminuarea resurselor vitale primare** – hrană și apă. Un studiu care a evaluat cauzele și intensitatea conflictelor dintre anii 1980-2000 a scos în evidență faptul că regiunile cele mai afectate de efectele schimbărilor climatice au înregistrat cele mai multe evenimente: AFRICA, ASIA DE SUD și SUD-EST, AMERICA DE SUD. Analizând schimbările climatice și efectele acestora pe zone geografice se poate aprecia că, la nivel global, vulnerabilitatea socială și agro-economică este mai mare în emisfera sudică și estică.

Un fapt de necontestat al începutului secolului XXI îl reprezintă dependența din ce în ce mai mare a economiilor lumii de resursele energetice. Economia mondială depinde încă de hidrocarburi ca resursă centrală de energie, iar lupta pentru resurse domină geopolitica secolului XXI. Problema resurselor prezintă multe fațete, deficitul acestora având un rol important în declanșarea sau amplificarea unor conflicte, de polarizare și/sau de catalizare a forțelor. Volumul, structura și calitatea resurselor și bunurilor materiale create de oameni vor continua să se modifice mai încet decât volumul, structura și intensitatea nevoilor umane.

În ceea ce privește demografia, tendința globală indică faptul că planeta va avea în anul 2050 între 8,5 și 10 miliarde de locuitori, iar 95% din această creștere va avea loc în țările în curs de dezvoltare.

Evoluția la nivel mondial, prezintă o creștere semnificativă a populației globului astfel: dacă în 1950 populația era de 2,7 miliarde de locuitori, în 1987 era de 5 miliarde, în 1990 de 5,3 miliarde, iar începând cu octombrie 1999, a depășit 6 miliarde iar în anul 2011 s-au înregistrat 7 miliarde de locuitori. Demografia mondială este dominată de ponderea Asiei cu peste 3,5 miliarde de locuitori pe o cincime din suprafața terestră. Procentual, în Asia locuiește aprox. 60% din totalul populației globale, China și India reprezentând, ele singure, 38% din populația totală,

cu 1,3 miliarde de chinezi și aproximativ 1 miliard de indieni. În 2050, Asia va depăși 5,2 miliarde de locuitori.

Totodată, estimările arată că, pe lângă creșterile preconizate, în următoarele patru decenii se vor înregistra și declinuri semnificative ale demografiei în unele regiuni, precum: Europa de Est și Sud-Est (excepție Turcia), Extremul Orient, Asia de Sud-Est, Sudul Africii și în unele state din Europa Occidentală. Aceste scăderi vor avea implicații profunde asupra economiei zonelor respective.

Proliferarea armelor de distrugere în masă (ADM) este de asemenea o tendință deosebit de importantă ce caracterizează mediul actual de securitate. Contracurarea acestora pare să fie din ce în ce mai greu de realizat. Eforturile depuse în cadrul structurilor internaționale de securitate, în mod deosebit ONU, de a îngreuna accesul la armele chimice, biologice, radiologice și nucleare (CBRN) nu au dat până în prezent rezultatele dorite. În cadrul pericolelor parțial legate de terorism, amenințarea proliferării ADM se află la vârful listei comunității internaționale privind provocările de securitate ale perioadei post război rece. De asemenea, dificultățile întâmpinate de comunitatea internațională în cadrul negocierilor cu Iranul și Coreea de Nord privind viitorul programelor lor nucleare sunt deosebit de relevante.

O analiză sumară a tendințelor globale la începutul secolului XXI determină câteva concluzii ce vizează tendințele menționate anterior:

- se profilează ca o problemă esențială contradicția între teritorialitatea și autoritatea puterii de stat asupra comerțului, banilor și a piețelor. Piețele globale au o tendință „naturală” spre eficiență și creează o presiune în continuă creștere pentru armonizarea politicilor interne ca o consecință a comerțului și instituțiilor financiare ceea ce subminează autoritatea și legitimitatea statului ca instituție.

- există o legătură cauzală între cererea, deținerea / accesul și utilizarea resurselor și configurarea și evoluția aranjamentelor regionale sau globale privind securitatea;

- estimările făcute de către structurile specializate ale ONU arată că în 2050 din totalul populației globale: 7,2% va locui în Europa; 5% în America de Nord; 8,6% în America Latină, 59% în Asia și Oceania și 20% în Africa. Situația prezentată arată clar mutarea centrului de greutate către zona Asia – Pacific.

- fluxurile migratorii vor cunoaște creșteri substanțiale și vor provoca probabil cel puțin tensiuni suplimentare în cel mai bun caz.

- în ceea ce privește democratizarea și schimbările sistemice se manifestă o tendință majoră pentru adoptarea mecanismelor de guvernare democratice. Aceasta are drept sursă, pe de o parte „combustia internă” a statelor care se situează în afara lumii democratice, iar pe de altă parte influența transformatoare a proceselor globalizatoare, procese susținute de instituții asociate evident lumii democratice: comerț liber, pluralism cultural, libertate individuală.

În ceea ce privește armele de nimicire în masă, având în vedere locul și rolul lor în manifestarea puterii este fără îndoială faptul că acestea vor influența agenda internațională și raporturile de putere în secolul XXI.

3. Puterea militară la începutul secolului XXI

Puterea militară este capacitatea de acțiune armată a unui stat, asigurată de potențialul său militar, caracterizat de personal, armament, infrastructură, instruire, logistică, industria de apărare și instituțiile de cercetare- dezvoltare specifice etc., în scopul asigurării propriei securități și eventual a aliaților și îndeplinirii obiectivelor/ intereselor politico-militare. Avantajul tehnologic, supremația informațională, războiul bazat pe rețea, forțele expediționare și mijloacele superspecializate constituie noile elemente, care caracterizează puterea militară la începutul secolului XXI.

Puterea militară se manifestă prin capacitatea de a controla procese și fenomene din mediul operațional sau de a impune anumite opțiuni unor parteneri, în relațiile de cooperare instituționalizată.

Capabilitățile militare constituie un instrument de forță care poate fi evaluat ținând cont de următorii indicatori: numărul de militari, încadrat pe categorii de forțe armate, tipurile de unități și mari unități luptătoare; numărul și calitatea sistemelor de armă importante - avioane, elicoptere, nave de suprafață și submarine tancuri, tunuri etc.; numărul și calitatea sistemelor de comunicații și informatice; diversitatea și calitatea elementelor de infrastructură; mărimea bugetului alocat apărării și repartitia acestuia pe tipuri de cheltuieli – mai ales cheltuielile pentru modernizare și înzestrare.

Dezvoltarea capabilităților militare, a căror însumare determină nivelul puterii militare, necesită alocarea unor resurse financiare importante, resurse de care unele state dispun, iar altele nu, situație ce creează o discrepanță între instrumentele militare aflate la dispoziția diferitelor state ale lumii. Prin urmare, puterea militară depinde în foarte mare măsură de puterea economico-financiară a statului respectiv, de investițiile în inteligență și cercetare, de achizițiile tehnologice și calitatea resurselor umane.

În epoca contemporană puterea militară a înregistrat cel puțin două mutații majore. Prima este dezvoltarea componentei informaționale a puterii militare prin creșterea, fără precedent în istorie, a serviciilor specifice. A doua este dezvoltarea, iarăși fără precedent, a așa-numitelor conflicte neconvenționale - ne referim mai ales la terorism. Aparent niciuna dintre componentele de mai sus nu reprezintă ceva nou în istorie.

De la Egiptul Antic și până în prezent, acțiunile militare au fost însoțite de activități informaționale, de la cercetarea terenului și comensurarea forței inamicului la infiltrarea de spioni și acțiuni de propaganda menite să-i demoralizeze pe adversari.

La fel, terorismul care în esență reprezintă o formă de conflict militar în care o grupare, lipsită de forța echivalentă a inamicului, recurge la mijloacele combative neconvenționale, asimetrice, pentru a demonstra o putere simbolică, nu este o "afacere contemporană", rădăcinile sale găsindu-se adânc în istorie.

Deci nu existența acestor fenomene care însoțesc puterea militară este o caracteristică a lumii de astăzi, ci **amplourea** lor. Serviciile speciale ale marilor națiuni sunt compuse astăzi din mii de oameni, iar mijloacele care stau la dispoziția acestor oameni sunt extrem de sofisticate.

Serviciile speciale nu mai sunt astăzi o anexa a puterii militare - de multe ori sunt "creierul" acestor operațiuni, pe care forțele „tradiționale” doar le materializează din punct de vedere tactic/strategic. La fel, terorismul nu mai este un fenomen marginal, restrâns la o arie geografică oarecare și relativ lipsit de mijloace. El este o putere în sine, care dispune de mijloace financiare și logistice mai mult decât semnificative și este capabil să lovească aproape oricând și aproape oriunde.

Atât în trecut, cât și în prezent, supremația unei puteri este fondată, în principal, pe puterea militară, iar competiția actorilor pentru acest lucru este principalul fundament al politicii internaționale. Dacă puterea militară a unui stat este recunoscută la un nivel internațional cât mai extins, capacitatea actorului de a-i folosi resursele tangibile și intangibile în așa fel încât să influențeze rezultatul relațiilor internaționale spre propriul beneficiu este mai mare. De puterea militară s-au folosit până acum toate marile puteri, fiind instrumentul prin care puterea politică a supus popoare și civilizații, cât și alte state cu vocație globală în vederea descurajării inamicilor.

În prezent conceptul de „Putere Militară” are un înțeles mai extins deoarece forța utilizată în conflictele clasice, care implicau lupta directă, trebuie să răspundă și amenințărilor asimetrice, atacurilor teroriste, cibernetice, informaționale, crimă organizată etc.

Componenta nucleară este unul dintre cele mai importante elemente ale puterii militare și ea oferă o solidă garanție de securitate pentru cei care o posedă, în principal prin efectul de descurajare și intimidare.

Cu toate acestea există păreri conform cărora, odată cu sfârșitul Războiului Rece, puterea militară a căpătat noi sensuri și semnificații și nu se mai bazează primordial pe puterea nucleară. Strategia bazată pe amenințarea distrugerii nucleare reciproce nu mai este atât de des utilizată, ca în trecut, în dialogul marilor puteri, deoarece amenințarea, reală, nu mai este instrumentul, politic de bază pentru stabilirea supremației în lume. Totuși, deși se depun eforturi intense de interzicere, reducere și limitare a arsenalelor nucleare, componenta nucleară a puterii militare continuă să constituie elementul primordial al acesteia.

Controlul armelor nucleare este posibil, cel puțin din punct de vedere teoretic, datorită capacității puterilor nucleare importante de a atinge punctul optim al distrugerii garantate, dincolo de care este irațional să continue. Acest punct maxim este reprezentat de capacitatea de asigurare a unui număr de focuse nucleare și de sisteme de lansare, necesare pentru a distruge obiectivele militare și industriale, precum și aglomerările urbane ale unui potențial inamic. Un stat care deține această capacitate și-a atins maximul de potențial militar, atât în termenii prevenirii, cât și în ceea ce privește posibilitatea reală de a declanșa un război nuclear.

Armele nucleare reprezintă o chestiune vitală pentru întreaga umanitate. Dat fiind faptul că astăzi proliferarea este din ce în ce mai acerbă, nu încapе îndoială că o cursa a înarmării poate duce, mai devreme sau mai târziu, la o catastrofă.

4. Puterea militară și raporturile de putere

În prezent, se manifestă două curente de opinie majore privind puterea unui stat: primul afirmă că puterea economică prevalează asupra puterii militare, care în opinia susținătorilor acestui curent și-a pierdut din importanță, iar al doilea susține că puterea militară este singurul și adevăratul determinant al puterii unui stat. Deși utilizarea puterii militare este tot mai intens contestată în politica internațională, ea continuă să fie folosită pentru deblocarea unor situații strategice și joacă un rol major în configurarea relațiilor internaționale și a mediului global de securitate.

Există tendința de a aborda puterea militară contemporană în termenii resurselor care stau la baza comportamentului hard-power (agresiv-coercitiv) de luptă și de amenințare cu forța al unui stat. Această perspectivă este într-o mare măsură justificată deoarece, în ultimă instanță, în cazuri extreme, resursele militare sunt singurele care influențează dinamica mediului de securitate.

În epoca contemporană puterea militară înseamnă mai mult decât arme și număr de militari, iar comportamentul „hard-power” mai mult decât luptă și amenințare cu forța. Analiza formelor de manifestare a puterii militare în epoca contemporană relevă faptul că aceasta este folosită și pentru a oferi protecție aliaților ceea ce influențează în mod direct raporturile de putere în sistemul internațional. O astfel de utilizare necoercitivă a resurselor militare poate constitui o importantă sursă pentru comportamentul „soft-power” (politic, diplomatic, necoercitiv) care vizează stabilirea agendelor de lucru, persuasiunea altor guverne și atragerea susținerii la nivel de politică mondială.

Deși mulți analiști militari abordează doar războiul interstatal și își imaginează soldați în uniforme, organizați și echipați de către stat, în unități militare rigide, secolul XXI, demonstrează că cele mai multe „războaie” contemporane au loc mai degrabă în interiorul statelor și mai puțin între state, iar mulți dintre combatanți nu mai poartă uniforme.

Accesul la tehnologia militară modernă determină o putere distructivă tot mai mare la dispoziția unor grupuri mici, care, în alte perioade de timp, nu ar fi avut acces financiar la piața armelor de distrugere în masă. Tehnologia contemporană a creat nouă dimensiune a războiului și anume cea a ciber-atacurilor, prin care un inamic – stat sau non-stat – poate provoca daune materiale enorme fără ca vreo armată să traverseze fizic granița altui stat.

Utilizarea forței îmbracă în epoca contemporană forme noi. Teoreticienii militari de astăzi scriu despre războaiele de generația a patra și a cincea care nu au fronturi sau câmpuri de luptă riguros definite, ceea ce ar putea conduce la diminuarea semnificativă a distincției dintre civil și militar.

Prima generație de război modern evidențiază tactica liniilor și coloanelor, urmând modelul Revoluției franceze. A doua generație s-a bazat pe puterea de foc comasată și a culminat în timpul Primului Război Mondial. Sloganul ei era că artileria distruge, și infanteria ocupă. A treia generație a decurs din tactici dezvoltate de germani pentru a ieși din impasul războiului de tranșee din 1918, pe care

Germania le-a perfecționat cu ocazia Blitzkrieg-ului, prin tacticile care i-au permis să înfrângă armatele mai numeroase franceze și britanice, în luptele de cucerire a Franței din 1940. Aceste schimbări au fost provocate de idei și de tehnologie, deopotrivă. Ceea ce e valabil și pentru a patra generație de război modern din zilele noastre, care vizează societatea și voința politică de luptă a inamicului.

Conflictul modern este caracterizat de operațiuni continue, neregulate, violente sau neviolente, desfășurate pe o perioadă extinsă de timp, menite să asigure în primul rând controlul asupra populațiilor locale. În războaiele hibride, forțele convenționale și cele neregulate, combatanții și civilii, distrugerile materiale și războiul informațional ajung să se întrepătrundă.

Chiar dacă, pentru multe state, perspectiva unui conflict sau amenințarea forței militare a devenit mai puțin probabilă, ea va continua să aibă un impact puternic în raporturile internaționale și tocmai posibilitatea unor astfel de situații îi determină pe actorii raționali să identifice soluții diplomatice de prevenire a lor.

Puterea militară rămâne importantă deoarece structurează politica mondială. E adevărat că, în multe împrejurări, forța militară este tot mai dificil și mai costisitor de utilizat de către state. Dar faptul că puterea militară nu este întotdeauna suficientă în rezolvarea unor situații specifice nu înseamnă că ea și-a pierdut capacitatea de a contura orizonturi de așteptare și de a prefigura calcule politice.

Piețele și puterea economică se sprijină pe structuri politice. În condițiile haotice ale unei instabilități politice crescute, piețele cad. Structurile politice se sprijină, la rândul lor, pe norme și instituții, dar și pe managementul puterii coercitive. Puterea unui stat modern bine organizat este definită prin capacitatea de a exercita monopolul asupra utilizării legitime a forței, factor care, între altele permite și funcționarea piețelor.

Puterea militară va evolua odată cu societatea post-modernă. Perioada de tranziție va fi marcată de numeroase conflicte în care armatele cu doctrine, structuri și echipamente specifice societăților informaționale vor avea probabil câștig de cauză. Reacțiile asimetrice la acțiunile militare moderne probabil că vor continua încă pentru mult timp.

Asemenea tipuri de războaie (conflicte militare) vor putea fi duse de către statele/coalițiile de state care au o puternică dezvoltare economică și științifică, capabile să susțină costurile realizării forțelor și mijloacelor în măsură să desfășoare războaie moderne, de generația a patra și a cincea.

Națiunile pre-industriale și unele grupuri de interese nu vor dispune de resurse pentru a investi în arme și în tehnologiile necesare pentru a se menține la înălțimea celor mai bune forțe militare ale lumii sau ale regiunii. Aceste țări își modifică intențiile de utilizare a diferitelor grupuri de forțe pornind de la forțe neregulate și poliții, până la mari armate bazate pe genuri de arme clasice. Înfruntarea cu un adversar de capacitate similară va conduce la operații orientate către lupta convențională în forță, însă când se vor înfrunța cu armate avansate tehnologic se vor preocupa, în mod probabil, de a redefini condițiile conflictului și a-și atinge scopurile prin mijloace teroriste, insurgente sau războaie de gherilă. Aceste strategii neconvenționale se centrează pe influențarea populației, prin care se încearcă

reținerea libertății de acțiune a adversarului, evitând lupta cu forțe superioare tehnologic.

Înnoirea tehnologică permanentă și cea doctrinară sunt elemente precursore în schimbarea puterii militare ce va aparține viitorului. Spectaculoasele evoluții din aceste domenii conduc, fără echivoc, la schimbări notabile în forma de desfășurare și mai ales de conducere a operațiilor militare. Acest fapt se va produce ca efect al aplicării noilor tehnologii în sistemele militare, care se vor combina cu concepte operative de noutate, ce implică adaptarea organizatorică pentru îmbunătățirea substanțială a caracterului și formelor conducerii operațiilor militare, provocând o creștere semnificativă a eficienței acestora și a potențialului de luptă. Aceste achiziții calitative au influență asupra conducerii amplitudinii câmpului de luptă, simultaneității operațiilor, mijloacelor de comunicații și în aplicarea dreptului războiului.

Așadar, cele mai importante caracteristici ale viitorului război ar putea fi: utilizarea unor strategii noi, ca efect al folosirii unor arme și sisteme de arme sofisticate, performante, ce înglobează multă inteligență și care reduc semnificativ imprecizia umană; dispariția cadrului clasic de confruntare și utilizare și trecerea către câmpul de luptă fluid, digitizat, dinamic și multidimensional; promovarea disimulării acțiunilor agresive în activități pașnice, nesemnificative, subtile; utilizarea armelor neletale pentru înfrângerea adversarului și numai în situații critice a celor letale, însă pe durată limitată și pe obiective strategice; realizarea unor structuri militare flexibile, modulare, mobile; sprijin logistic performant, oportun și eficient; promovarea sistemului de conducere bazat pe principiul responsabilității deciziei în cadru controlat; utilizarea pe scară largă a procedurilor specifice luptei de guerilă, a influențării psihologice și a intoxicării mijloacelor de comunicații, concomitent cu angajarea simultană a întregului spațiu de confruntare; folosirea unor mijloace și tehnici neconvenționale ce implică psihicul, imaginea, capacitățile fizice și fiziologice ale luptătorului.

Mutațiile produse în societate impun o adevărată revoluție și în arta militară, o revoluție care să reflecte noile funcții economice și tehnologice. Știința și comunicarea vor fi motoarele secolului al XXI-lea și vor influența decisiv raporturile de putere pe plan internațional.

Există o gamă largă de abordări privind arhitectura relațiilor internaționale contemporane. Există diverse teorii care susțin că lumea este fie nonpolară sau unipolară și alte teorii din ce în ce mai persistente care afirmă că relațiile internaționale actuale sunt caracterizate de multipolaritate.

Într-o lume nonpolară, predictibilitatea formulelor instituționale și a alianțelor ar fi aproape imposibilă. Alianțele și-ar putea diminua mult din importanța actuală, fie și pentru faptul că în mod tradițional acestea sunt structuri care presupun o predictibilitate a amenințărilor, a obligațiilor, a capacității de a fi solidari.

Raporturile dintre state ar putea fi din ce în ce mai selective, mai situaționale. Va fi mai greu să operăm clasificări riguroase de tipul state adversare/state aliate; vom avea situații în care statele vor coopera, dar și momente în care se vor afla pe poziții complet divergente.

Acest curent se bazează pe faptul că în epoca contemporană crește importanța consultărilor, dar în primul rând a abilității de a construi alianții flexibile, alianții ale contextului.

Realitatea noului început de mileniu evidențiază faptul că lumea tinde să redevină multipolară, caracterizată de persistența unor actori statali de importanță regională și de afirmarea unor actori non statali de importanță globală. Deși aparent, multipolaritatea însăși creează premisele instabilității există teoreticieni ai relațiilor internaționale precum John J. Mearsheimer care în comentarii conexe la lucrarea "The Tragedy of Great Power Politics", arată că multipolaritatea actuală nu este a priori sursă de instabilitate. Autorul susține că există o ciclicitate a păcii și războiului pe continentul european în condiții de multipolaritate (1815 – 1853 și 1871 – 1914), iar sursa războiului a constituit-o întotdeauna o putere cu tendință de dominare a tuturor rivalilor. Potențialul hegemon a reprezentat mereu o putere militară cu potențial de control al celorlalte puteri din regiune.

J. Mearsheimer apreciază că actorii state suverane sunt elementele fundamentale și esențiale în relațiile internaționale și că existența suprastructurilor supranaționale și a actorilor subnaționali nu influențează suficient mediul internațional, prin lipsa efectivă a deținerii capacităților de a uza de forță, deci imposibilitatea de răspuns la o potențială agresiune.

Mearsheimer argumentează că „puterea efectivă a unui stat este conferită în cele din urmă de puterea militară a acestuia și de modul în care ea se compară cu puterea militară a statelor rivale". Cu alte cuvinte, se presupune faptul că puterea militară poate fi abordată sectorial, cuantificabilă, și apoi folosită pentru a identifica marile puteri în sistemul internațional. Oricum, Mearsheimer admite că atunci când este luat în considerare echilibrul puterii, statele adoptă perspective atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. Pe termen scurt, în orice moment, echilibrul puterii reflectă distribuția puterii militare deținute de toate marile puteri. Dar în același timp este recunoscut faptul că pe termen lung există o relație strânsă între puterea militară și ceea ce Mearsheimer numește „putere latentă", care se bazează pe „bogăția statului și dimensiunea demografică globală".

Prin urmare, în ceea ce-l privește pe Mearsheimer, logica anarhiei obligă fiecare mare putere să adopte o atitudine agresivă în sistemul internațional. El presupune că structura sistemului internațional forțează toate marile puteri să devină optimizatori de putere, și în consecință toate țintesc spre revizionism.

Mearsheimer insistă asupra ideii că politicile de putere domină încă în era de după Războiul Rece și că marile puteri „încă sunt foarte preocupate de echilibrul puterii, și sunt hotărâte să concureze pentru putere între ele în viitorul previzibil. Cu toate acestea, el acceptă că cele două mari centre de putere, regionale, din Eurasia - Europa și Asia de Nord-Est - sunt stabile în prezent, iar aceasta, în mare parte datorită faptului că prezența SUA contribuie la menținerea stabilității. Dar modelul său prevede că, în viitor, echilibrul puterii va continua să încurajeze statele să își dorească hegemonie regională.

Un raport al Consiliului Național de Informații al SUA (2004) arată că alianțele și relațiile care au constituit baza puterii SUA în timpul Războiului Rece se vor altera,

probabil, considerabil în decadele viitoare. Emergența probabilă a Chinei și Indiei ca noi participanți la puterea globală va modifica peisajul geopolitic, având eventual un impact substanțial asupra relațiilor internaționale. Pe de altă parte, este de asemenea acceptat că UE va deveni din ce în ce mai mult instituția principală a Europei și că este foarte posibil ca rolul pe care europenii și-l creează pe scena mondială să fie proiectat prin intermediul acesteia.

Bibliografie:

A. Lucrări de autor:

3. Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, ediția a treia, Macmillan, Basingstoke, 2002.
4. Buzan Barry, „De la Sistemul Internațional la Societatea Internațională”, *International Organization* 47(3), 1993.
5. Gilbert Achcar, *Noul război rece. Lumea după Kosovo*, București, Editura Corint, 2002.
6. Guzzini, Stefano, *Realismul în Relațiile Internaționale*, Editura Routledge, Londra, 1998.
7. John Mearsheimer, *Tragedia politicii de forță. Realismul ofensiv și lupta pentru putere*, București, Editura Antet, 2003.
8. Jose Nivaldo Junior, Machiavelli, *Puterea. Istorie și Marketing*, Editura Economică, București, 2001.
9. Morgenthau, Hans J „Politica între națiuni: Lupta pentru putere și pace”, New York, 1973.
10. Mihai E. Ionescu (1993), *După hegemonie*, editura Scripta, București.
11. Neguț Silviu, *Geopolitica*, Editura Meteor Press, București, 2008.
12. Paul, Vasile, Ion Coșcodaru, *Centrele de putere ale lumii*, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2003.
13. Sylvain Kahn, *Geopolitica Uniunii Europene*, Editura Cartier Istoric, 2008
14. Wohlforth, William C, „Distribuția Puterii Globale”, prezentare, Conferința pe problemele politicii de apărare, Garmisch-Partenkirchen, Germania, 2009.

B. Pagini web

- www.nuclearfiles.org;
- www.atomicarchive.com;
- www.adelphi-consult.com;
- www.fas.org
- www.mid.ru;
- www.state.gov;
- unap.ro

SECURITATEA INTERNAȚIONALĂ ÎNTRE REALITATEA CRIZEI ECONOMICE ȘI DEZIDERATUL DEZVOLTĂRII DURABILE

Dr. Alexandra SARCINSCHI*

The world is now at a turning point characterized by the inability to achieve its development objectives set by the international community and therefore in a state of a high degree of insecurity. The global economic crisis is the main impediment that, apart from security vulnerabilities and risks that includes itself, triggers others, such as those related to failure of sustainable development objectives. This paper is focusing on the analysis of the ways in which the achievement of sustainable development is impeded by the economic crisis, thus creating new vulnerabilities, risks and threats to security at all of its levels of achievement.

Studiul securității la oricare dintre nivelurile sale - de la individul uman la societatea globală – trebuie să ia în considerare sporirea interdependenței globale a cărei principală consecință este crearea unui mozaic de noi situații interne, în care fiecare individ uman este subiect al tendințelor globale. Vulnerabilitatea la influențele externe variază de la țară la țară, în funcție de cadrul istoric, politic, economic și social existent. Ca răspuns la această interdependență globală, comunitatea internațională și-a propus sporirea securității, în general, prin implementarea unor concepte, politici și strategii destinate diverselor sfere ale vieții umane.

Dezvoltarea durabilă constituie unul dintre principalele deziderate ale omenirii formulate în ultimul secol. Din păcate, deși se află pe agendele celor mai importanți actori internaționali statali și nonstatali, fiind subiect de dezbatere al celor mai renumite think-tank-uri, conceptul pare a fi unul ambiguu, de o prea vastă adresabilitate ce poate dăuna aplicării sale concrete. Legătura strânsă între economie, societate și mediu propusă de acest concept este viabilă din punct de vedere teoretic și practic, însă complexitatea ce derivă de aici face dificilă obținerea rezultatelor pozitive la scară largă pe care urmărește dezvoltarea durabilă. Mai mult, criza economico-financiară din ultimii ani a întârziat cu mult respectarea termenelor și atingerea obiectivelor stabilite prin documentele programatice referitoare la dezvoltarea durabilă. În acest context, problemele de securitate sporesc, solicitând din ce în ce mai multe resurse pentru rezolvarea lor și împiedicând dezvoltarea pe coordonatele stabilite de către comunitatea internațională.

Dezvoltarea durabilă: nașterea unui ideal

Ideea de dezvoltare durabilă a fost promovată încă din anii '60, când a fost publicată lucrarea lui Rachel Carol, *Silent Spring*¹ (Primăvara tăcută), în care demonstrează printr-o analiză multidiscplinară (toxicologie, epidemiologie și

* Cercetător științific gr. II, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”

¹ Lucrarea a fost publicată în anul 1962, vezi International Institute for Sustainable Development (IISD), *The Sustainable Development Timeline*, 2009, p. 1, www.iisd.org/publications/pub.aspx?pno=1221.

ecologie) efectele nocive ale pesticidelor agricole asupra speciilor animale și sănătății umane. Următoarea lucrare ce a aruncat o nouă lumină asupra acestor probleme ale umanității, a fost cea a lui Paul Ehrlich, *The Population Bomb*² (Bomba demografică), ce analizează corelațiile dintre populația umană, exploatarea resurselor și mediu. În 1969, SUA promulgă *Politica națională de mediu*, fiind una dintre primele țări care stabilesc un cadru legislativ pentru protecția mediului ce, mai târziu, a constituit baza metodologie pentru analiza impactului de mediu.³ Obiectivele principale ale documentului sunt de a stabili o politică națională care să încurajeze coexistența armonioasă între om și mediul în care trăiește, să promoveze eforturile care vor preveni sau elimina distrugerea mediului și a biosferei stimulând sănătatea și bunăstarea oamenilor, să îmbogățească baza cunoștințelor despre sistemele ecologice și resursele naturale importante pentru națiune și să creeze noi instituții dedicate, precum Consiliul pentru Calitate Ecologică.⁴ În acest sens, actul stipulează că este necesar ca agențiile federale americane să integreze valorile ecologice în procesul decizional, luând în calcul impactul acțiunilor propuse asupra mediului înconjurător și alternativele rezonabile la aceste acțiuni.

În anii '70, Clubul de la Roma a publicat lucrarea *Limits of Growth*⁵ (Limitele creșterii), ce a declanșat dezbateri aprinse prin concluziile prezentate ce prezic consecințe dezastruoase pentru omenire dacă nu este încetinită creșterea.

În aceeași perioadă, precum și în anii următori, au fost înființate o serie de inițiative și organizații naționale și internaționale dedicate în special componentei ecologice a dezvoltării durabile: Fondul pentru Apărarea Mediului (SUA, 1967), Greenpeace (Canada, 1971), Institutul Internațional pentru Mediu și Dezvoltare (Marea Britanie, 1971), ONG-ul Mediu și Dezvoltare în Lumea a Treia (Senegal, 1978), Institutul pentru Resursele Lumii (SUA, 1982), Institutul Internațional pentru Dezvoltare Durabilă (Canada, 1990), Centrul Regional de Mediu pentru Europa Centrală și de Est (SUA, Comisia Europeană și Ungaria, 1990) etc.

Problematika dezvoltării durabile a captat interesul ONU și, în anul 1983, a fost înființată Comisia Mondială pentru Mediu și Dezvoltare (cunoscută sub denumirea de Comisia Brundtland, după numele președintelui său, Gro Harlem Brundtland) prin Rezoluția Adunării generale nr. 38/161. Rezoluția prevede ca această Comisie să propună strategii de mediu pe termen lung pentru a realiza dezvoltarea durabilă până în anul 2000 și mai departe și să recomande modalitățile cele mai bune prin care preocupările ecologice pot fi translatate într-o mai mare cooperare între țările în curs de dezvoltare și între țările aflate în diverse stadii de dezvoltare pentru a realiza obiective comune ce iau în considerare relațiile dintre oameni, resurse, mediu și dezvoltare.⁶ Astfel, sintagma „dezvoltare durabilă” (*sustainable development*) a constituit tema *Raportului Brundtland* publicat în 1987

² Lucrarea a fost publicată în anul 1968, vezi IISD, *op. cit.*, 2009, p. 1.

³ IISD, *op. cit.*, 2009, p. 1.

⁴ *National Environmental Policy Act of 1969, portions, as amended*, p. 1, www.nps.gov/history/local-law/fhpl_ntlenvirnpolcy.pdf.

⁵ Lucrarea a fost publicată în anul 1972, vezi IISD, *op. cit.*, 2009, p. 1.

⁶ UN General Assembly, *Resolutions adopted by the General Assembly. 38/161. Process of preparation of the Environmental Perspective to the Year 2000 and Beyond*, 19 December 1983, www.un-documents.net/a38r161.htm.

(*Viitorul nostru comun*) și a fost adoptată de majoritatea țărilor în cadrul Conferinței de la Rio pe probleme de mediu și dezvoltare din 1992. „Dezvoltarea” include aici atât o componentă socială, cât și una economică, fiind vorba despre acel tip de dezvoltare în care se răspunde tuturor nevoilor umane. „Durabilitatea” implică, sau cel puțin așa s-a dorit inițial, cerința ca această dezvoltare să fie de durată, nu doar din punct de vedere economic, ci și social și ecologic. Cu alte cuvinte, pentru ca dezvoltarea să fie durabilă, ea trebuie să fie corelată cu sustenabilitatea ecologică. Prin acest obiectiv cuprinzător este recunoscută importanța satisfacerii nu doar a nevoilor umane de bază, ci și a nevoilor speciilor nonumane, incluzând aici și nevoia de habitate viabile.⁷

Dezvoltarea durabilă a devenit în ultimii ani un subiect important al agendei relațiilor internaționale, fiind promovat de principalele organizații cu vocație mondială și regională, precum Organizația Națiunilor Unite (ONU), care organizează anual conferințe pe această temă, Banca Mondială (BM), Uniunea Europeană (UE), Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE) etc.

În termenii *Raportului Brundtland*, dezvoltarea durabilă este dezvoltarea ce răspunde nevoilor prezentului fără să compromită capacitatea generațiilor viitoare de a răspunde propriilor lor nevoi. Acest concept include el însuși alte două: conceptul de nevoi, în special nevoile esențiale ale săracilor lumii care trebuie să constituie o prioritate, și conceptul de limite impuse de nivelul de dezvoltare tehnologică și de organizarea socială capacității mediului înconjurător de a răspunde nevoilor prezente și viitoare.⁸ Dezvoltarea sustenabilă implică, în viziunea Comisiei ONU pentru Mediu și Dezvoltare, creștere economică simultană protecției mediului, adică o relație de susținere reciprocă între aceste două elemente. De asemenea, se consideră că democrația participativă este o precondiție pentru realizarea dezvoltării durabile.

ONU, în cadrul Summitului Mondial de la Rio (1992, Conferința pe probleme de mediu și dezvoltare), adâncește ideea de dezvoltare durabilă propunând un plan de acțiune pentru dezvoltare durabilă, denumit *Agenda 21*, precum și 27 de principii ale durabilității⁹. *Agenda 21* cuprinde pașii pe care omenirea - prin ONU, guverne și grupări importante - trebuie să-i parcurgă la nivel global, național și local oriunde acțiunile sale afectează direct mediul înconjurător. Acest program, adoptat de către 178 de guverne, se adresează problemelor sociale și economice (sărăcie, schimbarea modelelor de consum, sănătate, mișcarea populației etc.), celor referitoare la conservarea și gestionarea resurselor pentru dezvoltare (protecția atmosferei, combaterea despăduririlor, protejarea mediilor fragile, conservarea diversității biodiversității, controlul poluării) și grupurilor principale ale societății (copii și tineri, femei, ONG-uri, autorități locale, patronate și sindicate) al căror rol se dorește a

⁷ ATTFIELD, Robin, *Exploring Ethical and Religious Attitudes to Sustainability*, în URBAIN, Olivier, TEMPLE, Deva (eds.), *Ethical transformations for a sustainable future*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, USA, 2010, pp. 33-40, extras Google Books.

⁸ UN, *Report of the World Commission on Environment and Development – Our Common Future*, General Assembly, A/42/427, 4 August 1987, p. 54, www.worldinbalance.net/pdf/1987-brundtland.pdf.

⁹ Cele 27 de principii pot fi găsite la următoarea referință: UN General Assembly, *Report of the United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3-14 June 1992), Annex I, Rio Declaration on Environment and Development*, www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm.

crește¹⁰.

Din analiza celor 27 de principii se observă că dezvoltarea durabilă presupune existența unor strânse relații, de protejare și echilibru, între individul uman, mediul înconjurător și stat, ce transcend timpul și spațiul (figura nr. 1).

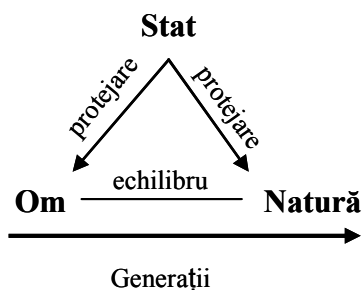

Figura nr. 1

La nivel internațional se operează cu definiții ce subliniază trei dimensiuni ale dezvoltării durabile: ecologică, socială și economică. Conform lui W.M. Adams, profesor pe teme de conservare și dezvoltare la Cambridge, această idee poate fi ilustrată în trei moduri, subliniind importanța unei mai bune integrări și a realizării echilibrului între cele trei dimensiuni¹¹. Cele trei reprezentări sintetizate de către profesorul american aparțin specialiștilor americani de la Universitatea Cornell (figura nr. 2), celor germani de la Asociația Industriei Auto - VDA (figura nr. 3) și celor elvețieni de la Sindicatul pentru Conservarea Lumii - IUCN (figura nr. 4).

Modelul american al dezvoltării durabile propune trei cercuri concentrice ce ilustrează o relație de incluziune între mediu, societate și economie, ce se află în centrul relației. Acest model indică faptul că atât economia, cât și societatea sunt influențate de mediu, dezvoltarea lor fiind constrânsă, într-o situație ideală, de limitele stabilite de către forurile competente pentru a nu afecta mediul înconjurător.

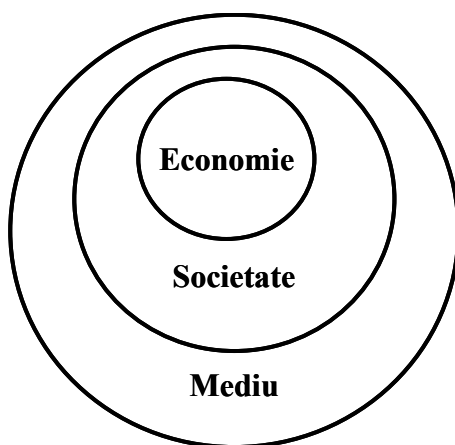

Figura nr. 2¹²

¹⁰ UN Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development, *Agenda 21*, 1992, www.un.org/esa/dsd/agenda21/res_agenda21_00.shtml.

¹¹ ADAMS, W.M., *The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century*, în „Report of the IUCN (The World Conservation Union) Renowned Thinkers Meeting”, 29-31 January 2006, p. 2, http://cmsdata.iucn.org/downloads/iucn_future_of_sustainability.pdf.

¹² Apud W.M. ADAMS, *op. cit.*, 2006, p. 2.

Modelul german introduce trei piloni ai dezvoltării durabile: creșterea economică, protecția mediului și progresul social, care însă nu interrelaționează decât în măsura în care contribuie la realizarea dezvoltării durabile.

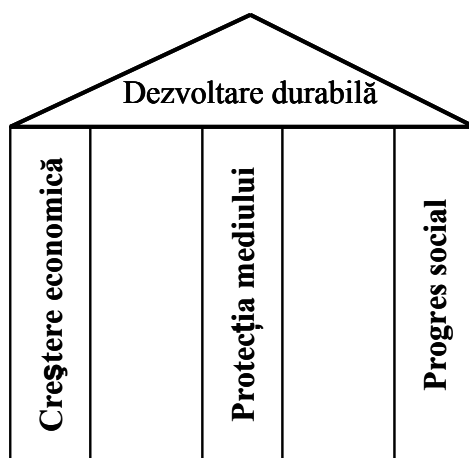

Figura nr. 3¹³

În fine, modelul elvețian nuanțează relațiile dintre cei trei piloni ai dezvoltării durabile, ilustrând raportul și proporția în care contribuie fiecare dintre ei la realizarea acestui deziderat în teorie, în practica contemporană și într-un model ce va trebui să fie aplicat în viitor pentru un mai bun echilibru între dimensiunile dezvoltării durabile.

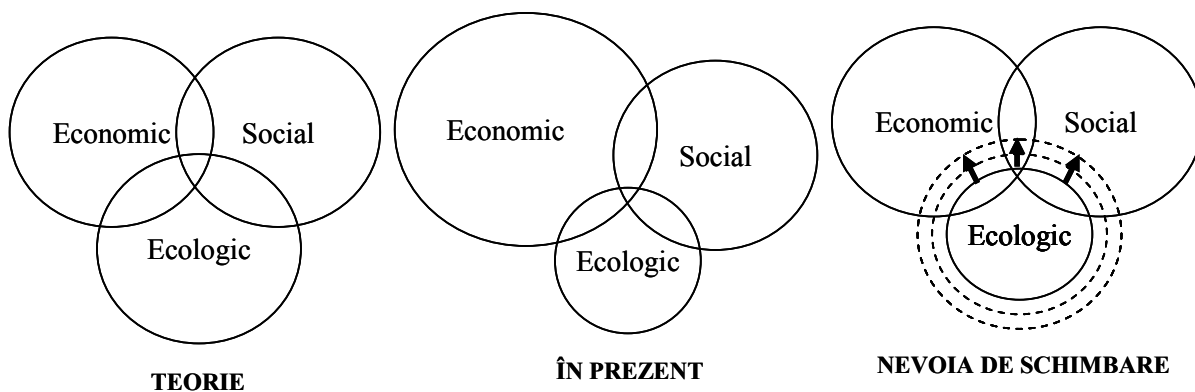

Figura nr. 4¹⁴

Dezbaterile științifice au evidențiat limitele acestui concept. Mare parte a definițiilor dezvoltării durabile, în special a celei din *Raportul Brundtland*, nu acordă suficientă importanță faptului că relația dintre natură și societate este diferit percepută și reprezentată de diferiți indivizi și grupuri umane. Un exemplu concludent este cel al antropocentrismului și non-antropocentrismului, teorii ce privesc în mod diferit legătura dintre om și natură: antropocentrismul se bazează exclusiv pe valorile umane și consideră că bunăstarea omenirii constituie scopul principal aflat la baza politicilor

¹³ Idem.

¹⁴ Idem.

de mediu, în timp ce non-antropocentrismul respinge ideea conform căreia natura are valoare doar în măsura în care servește intereselor umane.¹⁵ Conform antropocentrismului, modificarea actualelor tendințe în dezvoltare nu este necesară deoarece servesc scopului bunăstării indivizilor umani, iar criza ecologică nu este atât de gravă pe cât o prezintă unele organizații internaționale, putând fi rezolvată prin mijloace tehnice. În viziunea aceasta, conceptul de dezvoltare durabilă nu prezintă utilitate pentru omenire. În schimb, non-antropocentrismul este sceptic atât față de dezvoltările tehnologice la scară largă, cât și față de angajamentul față de protejarea naturii al marilor companii și corporații, iar dezvoltarea sustenabilă este privită ca un produs al economiei de piață ce nu ar putea rezolva niciodată criza produsă tocmai de către acest tip de economie.¹⁶

Analizând definiția ONU a dezvoltării durabile din perspectiva acestor două teorii, observăm că este preponderent antropocentrică, însă scopul acestui proces intră în contradicție cu scopul dezvoltării identificat de aceeași teorie, anume bunăstarea omenirii cu orice preț. Calea aleasă de către creatorii conceptului de dezvoltare durabilă este una de mijloc ce urmărește atât scopul bunăstării, cât și afirmarea valorii intrinseci a naturii, sporind astfel ambiguitatea conceptului propus.

Modelele prezentate anterior, dar și criticile aduse lor sunt importante pentru înțelegerea ideii de dezvoltare durabilă. Mare parte a acestor modele prezintă o stare ideală în care toți actorii și agenții sociali conlucrează pentru a realiza dezvoltarea durabilă. Din păcate, interesele divergente ale indivizilor și grupărilor umane pot determina eșecul acestui deziderat. ONU și UE, ca principali actori internaționali cu viziune strategică asupra dezvoltării durabile, încearcă să contracareze această tendință negativă, creând grupuri de lucru ce analizează și elaborează strategii specifice.

Omenirea între dezvoltarea durabilă și criza economică – provocări de securitate

Corelând elementele comune ale modelelor de mai sus - anume relațiile dintre economie, societate și mediu în realizarea dezvoltării durabile – cu *Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului*, stabilite de ONU la Summit-ul Mondial din anul 2000, se observă că dezvoltarea durabilă transcende toate cele 8 scopuri (detaliate în 18 sarcini și 48 de indicatori): eradicarea foametei și sărăciei extreme; asigurarea accesului universal la educația primară; promovarea egalității de gen și abilitarea femeilor; reducerea mortalității infantile; îmbunătățirea sănătății materne; combaterea HIV/SIDA, a malariei și a altor boli; realizarea viabilității mediului; realizarea unui parteneriat global pentru dezvoltare.¹⁷ De asemenea, ideea de dezvoltare durabilă a fost reafirmată și în cadrul Summit-ului Mondial pentru Dezvoltare Durabilă (Johannesburg, 2002), prin *Planul de Implementare de la Johannesburg* ce stabilește principalele angajamente și sarcini vis-à-vis de realizarea dezvoltării durabile,

¹⁵ SEGHEZZO, Lucas, *The Five Dimensions of Sustainability*, în „Environmental Politics”, Vol. 18, No. 4, July 2009, pp. 539-556, http://pdfserve.informaworld.com/126976__913393099.pdf.

¹⁶ Idem.

¹⁷ UN, *Millennium Development Goals*, www.unmillenniumproject.org/goals/gti.htm.

precum și calendarul pentru realizarea acestora:

- eradicarea sărăciei: înjumătățirea, până în anul 2015, a numărului oamenilor cu venituri sub 1 dolar SUA/zi și a celor care suferă de foame;

- apă și canalizare: înjumătățirea, până în anul 2015, a numărului oamenilor care nu au acces la rețelele de apă potabilă și la cele de canalizare;

- producție și consum viabile: încurajarea și promovarea dezvoltării unui cadru de programe pe 10 ani pentru accelerarea transformării producției și consumului;

- energie: diversificarea surselor de energie regenerabilă și creșterea procentului acestora în totalul resurselor energetice; îmbunătățirea accesului la energie fiabilă, ieftină, viabilă din punct de vedere economic, social și ecologic; eliminarea distorsiunilor de pe piața energetică; implementarea de programe interne pentru eficientizare energetică cu sprijinul comunității internaționale;

- substanțe chimice: reducerea, până în anul 2020, a efectelor negative ale producerii de substanțe chimice asupra vieții oamenilor și mediului înconjurător;

- gestionarea bazei de resurse naturale: apă (implementarea, până în anul 2005, a unor programe de eficientizare a gestionării resurselor de apă), oceane și pescării (aplicarea, până în 2010, a conceptului de ecosistem și, până în 2015, menținerea sau refacerea stocurilor de pește), atmosferă (până în 2010, îmbunătățirea accesului țărilor în curs de dezvoltare la alternativele la substanțele ce dăunează stratului de ozon și implementarea Protocolului de la Montreal), biodiversitate (reducerea, până în 2010, a ratei de pierdere a diversității biologice), păduri (accelerarea implementării propunerilor Grupului Interguvernamental de Lucru pe Probleme Forestiere și Forumului Internațional pe Probleme Forestiere);

- responsabilitate corporativă: dezvoltarea și implementarea acordurilor și măsurilor interguvernamentale, a inițiativelor internaționale și a parteneriatelor public-privat, precum și corelarea lor la cadrul legislativ național;

- sănătate: îmbunătățirea, până în anul 2010, a educației sanitare; reducerea, până în 2015, cu două treimi a ratei mortalității infantile și cu trei pătrimi a mortalității materne; reducerea cu 25% a cazurilor de SIDA la tinerii între 15 și 24 ani din țările cele mai afectate până în anul 2005 și din toată lumea până în anul 2010;

- dezvoltarea durabilă a statelor insulare mici în curs de dezvoltare: implementarea până în anul 2004 a Programului global de acțiune pentru protecția mediului marin în fața activităților de pe uscat; prevenirea și controlul deșeurilor, poluării și a impactul acestora asupra sănătății oamenilor;

- dezvoltarea durabilă a Africii: îmbunătățirea productivității agricole și a securității hranei, înjumătățirea până în anul 2015 a proporției celor care suferă de foame etc.¹⁸

Data fiind complexitatea acestor obiective și sarcini, ONU urmărește pe termen lung acțiunile întreprinse de către comunitatea internațională atât pentru realizarea *Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului*, cât și pentru implementarea *Agendei 21* și a *Planului de Implementare de la Johannesburg*. Anual, se desfășoară întruniri ale Comisiei pentru Dezvoltare Durabilă (CDD), ce au ca scop reafirmarea și evaluarea

¹⁸ UN, *Key Outcomes of the Summit*, Johannesburg Summit 2002, www.johannesburgsummit.org/html/documents/summit_docs/2009_keyoutcomes_commitments.pdf.

implementării documentelor menționate, precum și a *Declarației de la Barbados* (1994), a *Programului de acțiune pentru dezvoltarea durabilă a statelor insulare mici în curs de dezvoltare* (Barbados, 1994), a *Programului de acțiune de la Bruxelles pentru țările cel mai puțin dezvoltate în decada 2001-2010* (2001), a *Declarației de la Mauritius* (2005) și a *Strategiei de la Mauritius pentru implementarea viitoare a Programului de acțiune pentru dezvoltarea durabilă a statelor insulare mici în curs de dezvoltare* (2005). La cea de-a 11-a sesiune a CDD (28 aprilie – 9 mai 2003), s-a decis ca programul multianual de lucru, începând cu anul 2004, să fie structurat pe șapte cicluri de câte doi ani, fiecare dintre acestea fiind adresate unor anumite teme. Acest ciclu include și perioade speciale în care sunt realizate evaluări și sunt implementate politici specifice. În perioada destinată evaluării vor fi analizate progresele în implementarea obiectivelor de dezvoltare durabilă și vor fi identificate obstacolele și constrângerile, iar în perioada destinată politicilor, vor fi decise măsurile necesare pentru grăbirea implementării și declanșarea acțiunilor necesare depășii problemelor identificate anterior.

În fiecare ciclu, tematicile specifice vor fi abordate prin prisma celor trei dimensiuni ale dezvoltării durabile, anume economică, socială și ecologică.¹⁹ Primul ciclu, 2004-2005, a fost dedicat temelor „apă”, „rețele sanitare” și „așezări umane”, cel de-al doilea ciclu (2006-2007) temelor „energie pentru dezvoltare durabilă”, „dezvoltare industrială”, „poluarea aerului/atmosferei” și „schimbarea climei”, iar cel de-al treilea ciclu (2008-2009) temelor „agricultură”, „dezvoltare rurală”, „teren”, „secetă”, „deșertificare” și „Africa”. Ciclul aflat în derulare, 2010-2011, abordează teme precum „transporturi”, „substanțe chimice”, „gestionarea deșeurilor (deșeuri periculoase și solide)”, „minerit” și va fi finalizat cu lansarea unui *Cadru pe zece ani de programe referitoare la tendințele de consum și producție viabile*. Următoarele trei cicluri vor fi axate pe: păduri, biodiversitate, biotehnologie, turism și zone montane – ciclul al 5-lea (2012-2013); oceane și mări, resurse marine, state insulare mici în curs de dezvoltare, gestionarea dezastrelor și vulnerabilități – cel de-al 6-lea ciclu (2014-2015) și evaluarea generală a implementării *Agendei 21*, a *Programului pentru continuarea implementării Agendei 21* și a *Planului de implementare de la Johannesburg*.²⁰

În anul 2009, cea de-a 64-a Sesiune a Adunării Generale a ONU a prezentat un raport asupra stadiului de lucru pentru aplicarea prevederilor *Agendei 21* și a concluziilor Summit-ului Mondial pentru Dezvoltare Durabilă de la Johannesburg. Analiza evidențiază atât tendințele pozitive, cât și pe cele negative care par a domina, fiind amplificate de criza economico-financiară. De exemplu, în ceea ce

¹⁹ Pentru o analiză acurată a evoluției acestui proces, Comisia ONU pentru Dezvoltare Durabilă a introdus la cea de-a 13-a sesiune de lucru (2005) un instrument de lucru denumit matrice, ce furnizează informații despre experiențele efective în implementarea ariilor tematice din cadrul dezvoltării durabile precum agricultura, dezvoltarea rurală, teren, secetă, deșertificare și Africa (CDD 16). Matricea este structurată pe patru coloane: bariere/constrângeri (informațiile se bazează pe rapoartele Secretarului General al ONU, cele naționale, cele ale Întâlnirilor Regionale pentru Implementare și pe concluziile principalilor parteneri ai Comisiei), studii de caz (aceleași surse de informații ca în cazul precedent), lecții învățate/cele mai bune practici sau rezultate (vizează în special studiile de caz) și actori-cheie în procesul de implementare (după cum reiese din studiile de caz). Vezi UN Commission on Sustainable Development, *CSD-16/17 Matrix*, www.un.org/esa/dsd/csd/csd_matrix.shtml.

²⁰ UN Commission on Sustainable Development, *CSD Multi-Year Programme of Work*, www.un.org/esa/dsd/csd/csd_multyearprogwork.shtml.

privește combaterea sărăciei, între 2008 și 2009, numărul oamenilor care trăiesc în sărăcie extremă (mai puțin de 1,25 dolari SUA/zi la prețurile din anul 2005) a crescut de la 915 milioane la 1,02 miliarde, cu 55 milioane – 90 milioane mai mult decât estimările realizate înaintea declanșării crizei.²¹ În 2008-2009, mare parte din țările lumii, în special cele din Africa Subsahariană și Asia de Sud sunt departe de îndeplinirea *Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului*, numărul săracilor și rata sărăciei fiind în creștere pe termen lung. De asemenea, condițiile realizării viabilității și stabilității demografice nu sunt întrunite, populația lumii fiind în creștere, deși într-un ritm mai lent decât cel prevăzut. Mai mult, la nivelul anului 2008, mortalitatea maternă nu a scăzut în țările în curs de dezvoltare (450 decese/100.000 femei), iar incidența cazurilor de malarie și tuberculoză este în creștere în Africa și Asia.²²

În ceea ce privește conservarea și gestionarea resurselor pentru dezvoltare, în 2009, tendințele negative le dominau pe cele pozitive: emisiile de gaze cu efect de seră înregistrează o creștere spre limita superioară prevăzută de proiecțiile Grupului ONU de lucru pe probleme de schimbare a climei (IPCC); *Protocolul de la Kyoto* nu este pe deplin implementat la nivel național; nivelurile de poluare sunt ridicate în țările în curs de dezvoltare; cererea de energie va crește până în 2013 cu 45%, iar combustibilii fosili vor continua până în 2030 să reprezinte 80% din consumul energetic; 5,8 milioane km² de teren sunt degradate prin despăduriri, 6,8 milioane km² – prin pășunare excesivă, 5,5 milioane km² – prin gestionarea greșită a culturilor de plante și 195.000 km² – prin industrializare și urbanizare; biodiversitatea este amenințată de schimbarea climei, poluare, despăduriri, pescuit excesiv și turism; resursele de apă dulce sunt sub presiunea din ce în ce mai mare a creșterii numărului populației, intensificării activității economice și îmbunătățirii standardelor de viață, ceea ce a dus la intensificarea competiției pentru acces la și conflicte asupra resurselor limitate de apă dulce (peste 884 milioane de oameni se bazează pe surse de apă neîmbunătățite; cel puțin 5 milioane de decese/an pot fi atribuite bolilor cu transmitere prin apă; până în anul 2025, volumul de apă dulce/cap de locuitor/an va scădea de la 9.000 m³ în 2009 la 5.100 m³) etc.²³

Nici în sfera gestionării sigure din punct de vedere ecologic a substanțelor chimice toxice, deșeurilor periculoase, deșeurilor solide și problemelor legate de canalizare și deșeurii radioactive nu au fost înregistrate progrese deosebite în 2008, fiind semnalate în multe țări probleme precum: lipsa legislației naționale privitoare la pesticide, eșecul în implementarea Convenției de la Basel referitoare la controlul asupra transportului transfrontalier de deșeurii periculoase și nesiguranța facilităților nucleare.²⁴

Domeniul instituțiilor și guvernării pare a fi înregistrat cele mai multe tendințe pozitive în anul 2009 atât în sfera principalelor grupuri sociale (copii și tineri, femei, ONG-uri, autorități locale, patronate și sindicate) al căror rol a crescut, cât și în cea a

²¹ UN General Assembly, *Implementation of Agenda 21, the Programme for the Further Implementation of Agenda 21 and the Outcomes of the World Summit on Sustainable Development. Report of the Secretary –General*, 10 August 2009, p. 9, <http://css.escwa.org.lb/GARes/64-236.pdf>.

²² Idem.

²³ Ibidem, pp. 13-21.

²⁴ Ibidem, pp. 22-23.

mecanismelor naționale și a cooperării internaționale în țările în curs de dezvoltare. Totuși, în această ultimă sferă au fost identificate probleme legate de conformarea la tratatele internaționale privitoare la dezvoltarea durabilă: lipsa voinței politice, insuficiența resurselor financiare și neînțelegerea obligațiilor presupuse de instrumentele respective.²⁵

Deși, conform experților ONU, criza economico-financiară mondială și procesul de schimbare a climei au încetinit semnificativ ritmul de implementare a obiectivelor și sarcinilor stabilite pentru realizarea dezvoltării durabile, fiind evidențiate vulnerabilitățile acestei abordări, conceptul este văzut în continuare ca o punte de legătură între diferite domenii ale vieții sociale (economic, ecologic, social și politic), între diferite națiuni (în special între cele din Nordul bogat și Sudul sărac), între nevoile pe termen scurt și imperativele pe termen lung și, nu în ultimul rând, între diversele grupuri sociale (guverne, oameni de afaceri și societatea civilă).²⁶

Problematika crizei economico-financiare și impactul ei asupra dezvoltării au fost analizate în iunie 2009, în cadrul Conferinței ONU de la New York. Conform *Rezoluției 63/303* adoptată în cadrul Conferinței, dezvoltarea durabilă este văzută atât ca unul dintre mijloacele pentru depășirea crizei, cât și ca deziderat a cărui îndeplinire este afectată de aceasta. Dintre efectele negative ale crizei, ce împiedică realizarea dezvoltării durabile, sunt enunțate: creșterea rapidă a șomajului, sărăciei și foametei; decelerarea creșterii și contracție economică; efecte negative asupra balanței comerciale și balanței de plăți; scăderea nivelului de investiții străine directe; volatilitatea ratelor de schimb; creșterea deficitului bugetar, scăderea veniturilor fiscale și reducerea spațiului fiscal; contracția comerțului mondial; volatilitatea crescută și scăderea prețurilor pentru bunurile primare; scăderea remitențelor către țările în curs de dezvoltare; reducerea drastică a veniturilor din turism; inversarea intrărilor masive de capital privat; reducerea accesului la credite și finanțarea comerțului; reducerea încrederii publice în instituțiile financiare; reducerea capacitatea de a menține rețelele de securitate socială și a oferi alte servicii sociale, cum ar fi sănătatea și educația; creșterea mortalității infantile și materne; prăbușirea piețelor imobiliare.²⁷ Răspunsul la criză stipulat de Rezoluție include: restabilirea încrederii și creșterea economică, precum și crearea completă și productivă de locuri de muncă și condiții de muncă decentă pentru toți; salvagardarea economiei, a dezvoltării și a câștigurilor sociale; furnizarea de sprijin adecvate pentru țările în curs de dezvoltare în abordarea impactului uman și social al crizei abordeze, în scopul de a proteja și de a construi pe baza dezvoltării economice anterioare, inclusiv pe baza progreselor realizate în vederea punerii în aplicare a *Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului*; asigurarea viabilității datoriei pe termen lung a țărilor în curs de dezvoltare; oferirea de resurse suficiente pentru țările în curs de dezvoltare fără

²⁵ Ibidem, p. 33.

²⁶ UN Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development, *The Future of Sustainable Development: A Conclave of Thought Leaders*, New York, 11-12 May 2009, p. 2, www.un.org/esa/dsd/dsd_aofw_scpp/scpp_pdfs/egm0509concept_note.pdf.

²⁷ UN General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly 63/303. Outcome of the Conference on the World Financial and Economic Crisis and Its Impact on Development*, 13 July 2009, p. 3, www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/63/303&Lang=E.

condiții nejustificate; reconstruirea încrederii în sectorul financiar; promovarea și revitalizarea comerțului liber și a investițiilor și respingerea protecționismului; promovarea unei recuperări cuprinzătoare, ecologice și durabile, oferind sprijin continuu pentru eforturile de dezvoltare durabilă ale țărilor în curs de dezvoltare; consolidarea rolului sistemului de dezvoltare al ONU în răspunsul la criza economică și impactul acesteia asupra dezvoltării; reformarea și consolidarea sistemului economic și financiar internațional; încurajarea bunei guvernări la toate nivelurile, inclusiv în domeniul instituțiilor financiare internaționale și al piețelor financiare; abordarea impactului uman și social al crizei.²⁸

Cel de-al doilea factor al eșecului parțial în implementarea obiectivelor și sarcinilor pentru realizarea dezvoltării durabile, schimbarea climei, a fost analizat în cadrul Conferinței ONU despre schimbarea climei de la Copenhaga (7-18 decembrie 2009). Documentul final, *Acordul de la Copenhaga*, subliniază gravitatea acestei provocări și stabilește drept scop principal stabilizarea concentrației gazului cu efect de seră din atmosferă la un nivel ce ar preveni interferența antropică periculoasă cu sistemul climateric.²⁹ Pentru aceasta, se decide urmărirea oportunităților pieței pentru a îmbunătăți raportul cost-eficiență al acțiunilor de reducere a efectelor negative, precum și promovarea acestor acțiuni. Documentul prevede ca țărilor în curs de dezvoltare, în special cele ale căror economii au un nivel scăzut de emisii, să li se ofere stimulente pentru a continua aceeași tendință în dezvoltarea lor. Se dorește creșterea, până în anul 2020, cu 100 miliarde dolari SUA/an a fondului global pentru sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare să reducă emisiile de CO₂ și sunt înființate Mecanismul Tehnologic, pentru accelerarea dezvoltării tehnologice și a transferului de tehnologie, și Fondul Verde pentru Climă, ca entitate operațională a mecanismului, pentru a sprijini proiectele, programele și alte activități ale țărilor în curs de dezvoltare.

La 31 ianuarie 2010, termenul limită pentru țările ONU să trimită planurile pentru reducerea emisiilor de CO₂, 141 de țări, inclusiv 27 state membre ale UE, și-au exprimat formal sau nu acordul față de acest document, reprezentând 87,24% din totalul emisiilor de CO₂, în timp ce 8 țări (Bolivia, Cuba, Insulele Cook, Ecuador, Kuweit, Nauru, Tuvalu și Venezuela) au anunțat că nu se vor conforma Acordului.³⁰ Chiar dacă aceste opt țări produc doar 2,09% din totalul emisiilor, la nivel național emisiile de CO₂/locuitor (tCO₂eq) au valori foarte mari: Kuwait – 34,8 tCO₂eq, Bolivia - 22 tCO₂eq, Venezuela – 16,9 tCO₂eq, Nauru – 11,2 tCO₂eq, Ecuador – 9,8 tCO₂eq.³¹ Evaluarea implementării acestui Acord va fi finalizată în anul 2015 și se va lua în considerare reafirmarea scopului pe termen lung (limitarea creșterii temperaturii globale la 1,5°C).

În septembrie 2010, la Summit-ul dedicat *Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului* a fost reanalizat stadiul de implementare al acestora și au fost identificate atât succesele, cât și progresele inegale și provocările cu care organizația și membrii

²⁸ Ibidem, pp. 4-5.

²⁹ UN, *Copenhagen Accord*, 18 December 2009, p. 1, <http://unfccc.int/resource/docs/2009/cop15/eng/l07.pdf>.

³⁰ PATTERSON, Ryan, *Who's On Board With The Copenhagen Accord?*, US Climate Action Network, www.usclimatenetwork.org/policy/copenhagen-accord-commitments#Note1.

³¹ Idem.

săi s-au confruntat. Printre succese sunt enumerate: combaterea sărăciei extreme; îmbunătățirea accesului la școlarizare și a stării de sănătate a copiilor; reducerea mortalității infantile; extinderea accesului la surse de apă dulce; îmbunătățirea prevenției în cazul transmiterii virusului HIV de la mamă la copil; extinderea accesului la mijloacele de prevenție, tratament și îngrijire în cazul HIV/SIDA; controlul malariei, tuberculozei și bolilor tropicale ignorate până acum.³² De asemenea, în documentul final este recunoscut faptul că progresul a fost inegal între regiunile lumii și între țări: foametea și malnutriția au crescut din 2007 până în 2009, fiind anulate toate realizările de până atunci; nu s-a reușit realizarea angajării productive a forței de muncă și a condițiilor decente de muncă pentru toți; s-a înregistrat progres lent în ceea ce privește egalitatea și abilitarea femeilor, viabilitatea ecologică și furnizarea unor condiții sanitare decente. Eșecuri majore au fost înregistrate în încercarea de a reduce numărul infectărilor cu HIV (numărul cazurilor noi îl depășește pe cel al bolnavilor aflați sub tratament), mortalitatea maternă și în sfera sănătății reproductive.³³

Se observă că, din nou, criza economico-financiară globală și schimbarea climei sunt prezentate ca principali factori ce fie au încetinit implementarea obiectivelor și sarcinilor stabilite în 2000, fie au anulat realizările de până acum. Realizarea dezvoltării durabile este de asemenea impietată de acești doi factori.

În aceeași perioadă, aderând la modelul dezvoltării durabile propus de ONU, UE lansează în anul 2001 o *Strategie pentru Dezvoltare Durabilă - O Europă durabilă pentru o lume mai bună*. Dezvoltarea durabilă este un obiectiv fundamental și cuprinzător al UE, ce presupune îmbunătățirea continuă a calității vieții și a bunăstării pentru generațiile prezente și viitoare, prin realizarea unei legături între dezvoltarea economică, protecția mediului și justiția socială. Strategia din 2001 identifică șase amenințări la adresa acestui deziderat: emisiile de gaze de seră rezultate din activitatea umană ce determină încălzirea globală; rezistența la antibiotice a unor boli și efectele pe termen lung a unor chimicale periculoase cu uz cotidian; sărăcia și excluderea socială; îmbătrânirea populației; reducerea biodiversității; aglomerarea transportului din zonele urbane. Patru ani mai târziu, UE a început procesul de revizuire a acestei strategii, Consiliul European propunând în iunie 2005 o serie de obiective și principii ce vor servi drept bază noii abordări a dezvoltării durabile:

- obiective: protecția mediului, echitate și coeziune socială, prosperitate economică, respectarea responsabilităților internaționale ale Uniunii;

- principii: promovarea și protejarea drepturilor fundamentale, solidaritate în cadrul și între generații, o societate deschisă și democratică, implicarea cetățenilor în procesul decizional, îmbunătățirea dialogului social și a parteneriatului public-privat, coerență politică și guvernare, integrarea politicilor, utilizarea la capacitate maximă a cunoștințelor existente, principiul prevenției, angajarea responsabilității poluatorilor.

Strategia de dezvoltare durabilă a UE, revizuită în anul 2006, stabilește

³² UN General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly 65/1. Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals*, 19 October 2010, p. 4, www.un.org/en/mdg/summit2010/pdf/outcome_documentN1051260.pdf.

³³ Idem.

modalitățile în care Uniunea va răspunde cu mai mare eficacitate provocărilor dezvoltării durabile. Strategia reafirmă obiectivul general de îmbunătățire continuă a calității vieții cetățenilor prin comunități durabile care gestionează și utilizează eficient resursele și valorifică potențialul de inovare ecologică și socială al economiei, garantând prosperitate, protecția mediului și coeziune socială.³⁴

Declanșarea crizei economico-financiare globale a determinat UE să analizeze și să completeze strategiile existente pentru a putea răspunde noilor provocări la adresa țărilor membre. Astfel, în martie 2010, Comisia Europeană a propus o strategie pe zece ani, *Europa 2020*, al cărei scop principal este revitalizarea economiei europene prin creștere inteligentă (dezvoltarea unei economii bazată pe cunoaștere și inovație), viabilă (promovarea unei economii mai eficiente în ceea ce privește resursele, ecologică și competitivă) și cuprinzătoare (promovarea unei economii bazată pe ocuparea forței de muncă destinată asigurării coeziunii sociale și teritoriale) și o mai bună coordonare a politicilor naționale și europene.³⁵ UE își propune ca, în anul 2020, să fie realizate următoarele obiective concrete: 75% din populația între 20 și 64 de ani să constituie forță de muncă ocupată (69% în 2010); 3% din PIB-ul UE să fie investit în cercetare și de dezvoltare și să fie dezvoltat un nou indicator pentru inovare; obiectivele 20-20-20 pe probleme de climă și energie să fie atinse (reducerea cu cel puțin 20%, chiar 30%, a emisiilor de gaze cu efect de seră față de nivelul anului 1990; 20% din consumul energetic al UE să se bazeze pe resurse regenerabile; o reducere de 20% a consumului de energie primară în raport cu nivelurile prognozate, care urmează să fie realizate prin îmbunătățirea eficienței energetice); reducerea procentului de abandon școlar la 10% (15% în 2010) și creșterea la cel puțin 40% a procentului de populație între 30 și 34 de ani cu educație terțiară finalizată (31% în 2010); reducerea numărului cetățenilor europeni care trăiesc sub limita națională a subzistenței cu 25%, ceea ce ar însemna ca 20 milioane de oameni să iasă din sărăcie.³⁶

Destinată înlocuirii *Strategiei Lisabona*, *Strategia Europa 2020* a fost primită cu scepticism atât de către unele state membre (Germania), cât și de către unii specialiști în politici europene (Daniel Gros, directorul Centrului pentru Studii de Politici Europene).³⁷ Principala îngrijorare este legată de procedurile slabe de implementare ce au determinat și eșecul *Strategiei Lisabona*, dar și de absența oricăror stimulente pentru statele membre care ating obiectivele stabilite. Totuși, obiective generale vor fi translatate în obiective naționale, luând în considerare condițiile și nivelurile de dezvoltare diferite ale statelor membre.

Din păcate, conform *Raportului de monitorizare pentru anul 2009 a Strategiei de dezvoltare durabilă a Uniunii Europene* începând cu anul 2008 UE a înregistrat

³⁴ Council of the European Union, *Review of the EU Sustainable Development Strategy – Renewed Strategy*, 9 June 2006, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10117.en06.pdf>.

³⁵ European Commission, *EUROPE 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*, 03.03.2010, p. 3, http://eunec.vlor.be/detail_bestanden/doc014%20Europe%202020.pdf.

³⁶ Ibidem, p. 30.

³⁷ WILLIS, Andrew, *Lukewarm Reaction to Europe 2020 Plan*, în *Business Week*, March 5, 2010, www.businessweek.com/globalbiz/content/mar2010/gb2010035_390728.htm.

mai multe eșecuri decât succese în atingerea obiectivelor stabilite pentru anul 2020³⁸. Raportul concluzionează prin aceea că actuala criză economico-financiară a creat o serie de dificultăți pentru monitorizarea progresului punerii în aplicare a Strategiei UE, iar perturbările economice din anii 2008-2009 au generat schimbări dramatice în multe dintre domeniile vizate de setul de indicatori folosit în analiză și nu au permis o evaluare fiabilă a impactului lor asupra acestor indicatori.

Dezvoltarea durabilă rămâne un obiectiv esențial în următoarele decenii în ciuda greutăților întâmpinate în ultimii ani, cauzate în principal de criza economico-financiară globală, greutăți ce au determinat eșecul și chiar scăderea sub nivelurile anterioare pentru multe dintre țintele de dezvoltare stabilite de principalele organizații internaționale care au trasat acest parcurs. Problema este cu atât mai complicată cu cât conceptul în sine devine mai ambiguu de-a lungul timpului: inițial stabilită ca scop principal sau rezultat final, dezvoltarea durabilă a căpătat o preponderență dimensiune procesuală chiar din primii ani în care s-a început implementarea măsurilor pentru atingerea acestui obiectiv. În prezent, se poate afirma despre dezvoltarea durabilă că este, în același timp, un cadru conceptual, un proces și un obiectiv final.³⁹ Privită drept cadru conceptual, dezvoltarea durabilă reprezintă o modalitate de a schimba imaginea predominantă asupra lumii în una holistică și mai echilibrată. Ca proces, dezvoltarea durabilă presupune aplicarea unor principii integratoare (de-a lungul timpului și spațiului) tuturor deciziilor în acest sens, iar ca obiectiv final, implică identificarea și rezolvarea problemelor specifice legate de epuizarea resurselor, sănătate, excludere socială, sărăcie, șomaj etc. Organizațiile internaționale prezentate abordează dezvoltarea durabilă într-o manieră ce pare a împleti toate aceste trei reprezentări, însă cu accent pe cea din urmă.

Dezvoltarea durabilă este definită drept obiectivul pe termen lung atât al ONU, cât și al UE, organizații ce și-au asumat rolul de lider la nivel internațional în lupta împotriva sărăciei, discriminării, risipei de resurse, schimbării climei etc. Din păcate, tendințele negative globale și regionale pe care aceste organizații doresc să le combată sunt numeroase, puternice și diverse, fiind astfel îngreunată considerabil îndeplinirea *Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului* și, în special, a obiectivelor legate de dezvoltarea durabilă: criza economico-financiară adâncește prăpastia dintre bogați și săraci și accentuează subdezvoltarea anumitor regiuni și țări, cererea de resurse naturale crește rapid, poluarea ia amploare, biodiversitatea se degradează, focare noi de conflict apar sau sunt activate altele latente etc. Dată fiind, așadar, această lungă listă de provocări cărora nu li se poate răspunde eficient în termen scurt, dezvoltarea durabilă va fi dificil de realizat în condițiile și termenele stabilite, fiind necesare noi reevaluări și adaptare politicilor și strategiilor ONU și UE la contextul geopolitic și socio-economic mereu în schimbare.

³⁸ UE, *Dezvoltarea durabilă în Uniunea Europeană Raportul de monitorizare pentru anul 2009 a Strategiei de dezvoltare durabilă a Uniunii Europene. Sinteză*, p. 4 și pp. 6-7, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/865-RO/RO/865-RO-RO.PDF.

³⁹ STRANGE, Tracey; BAYLEY, Anne, *Sustainable Development. Linking Economy, Society, Environment*, OECD Insights, 2008.

Bibliografie:

1. ADAMS, W.M., *The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century*, în „Report of the IUCN (The World Conservation Union) Renowned Thinkers Meeting”, 29-31 January 2006
2. ATTFIELD, Robin, *Exploring Ethical and Religious Attitudes to Sustainability*, în URBAIN, Olivier, TEMPLE, Deva (eds.), *Ethical transformations for a sustainable future*, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, USA, 2010
3. PATTERSON, Ryan, *Who's On Board With The Copenhagen Accord?*, US Climate Action Network, www.usclimatenetwork.org/policy/copenhagen-accord-commitments#Note1
4. SEGHEZZO, Lucas, *The Five Dimensions of Sustainability*, în „Environmental Politics”, Vol. 18, No. 4, July 2009
5. STRANGE, Tracey; BAYLEY, Anne, *Sustainable Development. Linking Economy, Society, Environment*, OECD Insights, 2008
6. WILLIS, Andrew, *Lukewarm Reaction to Europe 2020 Plan*, în Business Week, March 5, 2010
7. Council of the European Union, *Review of the EU Sustainable Development Strategy – Renewed Strategy*, 9 June 2006
8. European Commission, *EUROPE 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth*, 03.03.2010
9. International Institute for Sustainable Development (IISD), *The Sustainable Development Timeline*, 2009
10. *National Environmental Policy Act of 1969, portions, as amended*, www.nps.gov/history/local-law/fhpl_ntlenvirnpolcy.pdf
11. UE, *Dezvoltarea durabilă în Uniunea Europeană Raportul de monitorizare pentru anul 2009 a Strategiei de dezvoltare durabilă a Uniunii Europene. Sinteză*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/865-RO/RO/865-RO-RO.PDF
12. UN, *Millennium Development Goals*, www.unmillenniumproject.org/goals/gti.htm
13. UN, *Report of the World Commission on Environment and Development – Our Common Future*, General Assembly, A/42/427, 4 August 1987
14. UN, *Key Outcomes of the Summit*, Johannesburg Summit 2002, www.johannesburgsummit.org/html/documents/summit_docs/2009_keyoutcomes_commitments.pdf
15. UN, *Copenhagen Accord*, 18 December 2009
16. UN Commission on Sustainable Development, *CSD-16/17 Matrix*, www.un.org/esa/dsd/csd/csd_matrix.shtml
17. UN Commission on Sustainable Development, *CSD Multi-Year Programme of Work*, www.un.org/esa/dsd/csd/csd_multyearprogwork.shtml
18. UN Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development, *Agenda 21*, 1992

19. UN Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development, *The Future of Sustainable Development: A Conclave of Thought Leaders*, New York, 11-12 May 2009
20. UN General Assembly, *Resolutions adopted by the General Assembly. 38/161. Process of preparation of the Environmental Perspective to the Year 2000 and Beyond*, 19 December 1983
21. UN General Assembly, *Report of the United Nations Conference on Environment and Development (Rio de Janeiro, 3-14 June 1992), Annex I, Rio Declaration on Environment and Development*, www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-1annex1.htm
22. UN General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly 63/303. Outcome of the Conference on the World Financial and Economic Crisis and Its Impact on Development*, 13 July 2009
23. UN General Assembly, *Implementation of Agenda 21, the Programme for the Further Implementation of Agenda 21 and the Outcomes of the World Summit on Sustainable Development. Report of the Secretary-General*, 10 August 2009
24. UN General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly 65/1. Keeping the promise: united to achieve the Millennium Development Goals*, 19 October 2010

UNELE ASPECTE ASUPRA STRATEGIEI GEOPOLITICE A SUA ÎN EURASIA

Marius ROȘU*

This paper aims to illustrate, from a theoretical point of view, the idea that great powers are constantly looking for opportunities to get more power, arguing their actions that are made to achieve this goal, through the fact that this way they feel more secure. This perspective made me supporting the idea that U.S. strategy for this century is the establishment of their hegemony. I think about U.S. strategy as a combination of peace and war strategies and I have advocated the idea that the Caspian region and its surrounding hinterland, which will be called the Eurasian Heartland (the term belongs to Sir Halford Mackinder) has several geo-strategic dimensions that transcend the rich unexploited oil reserves in the area. To support these ideas, I relied on the wartime strategy (Iraq war led by US) and the peace strategy (the financial support for Baku-Tbilisi-Ceyhan project to integrate the untapped oil reserves in the energy market which is controlled by the U.S.) The contribution of this project at U.S. strategy is estimated in relation to potential candidates: Russia and China.

Cuvinte-cheie: geo-strategie, Eurasia, Marea Caspică, SUA, Rusia, China

Lucrarea își propune să ilustreze, dintr-un punct de vedere pur teoretic, ideea că marile puteri se află într-o continuă căutare de oportunități pentru a obține mai multă putere, argumentându-și acțiunile desfășurate în acest sens prin faptul că astfel, nivelul propriei siguranțe naționale crește. Cu alte cuvinte, marile puteri au o înclinație naturală spre a încerca să-și maximizeze puterea. Unul dintre principale motive pentru efectuarea acestei analize, se bazează pe observația mea că această teorie are o putere explicativă mare pentru înțelegerea politicii externe americane în perioada de după 11 septembrie 2001. Această perspectivă ne pune în fața susținerii ideii că strategia Statelor Unite pentru secolul al XXI-lea este instaurarea propriei hegemonii.

Chiar dacă regiunea din jurul Mării Caspice, pe care o voi numi Heartland-ul Eurasian, nu este o țintă a „războiului împotriva terorismului”, controlul politic al resurselor de hidrocarburi din această regiune și a rutelor de transport a acestora, au dimensiuni geo-strategice ce depășesc considerentele legate de energie. Din perspectiva elitelor politicii americane, dimensiunile geo-strategice ale regiunii Mării Caspice, pentru Statele Unite, nu se limitează la problemele de securitate energetică; acestea au implicații majore în strategia Statelor Unite pentru secolul al XXI-lea. În această privință, Statele Unite nu numai că au ca scop controlul politic al resurselor regionale de energie, în special petrolul kazah, dar în acest mod își „ține în șah” și potențenții potențiali, cum ar fi China și Rusia. Trebuie menționat faptul că o analiză a strategiilor generale ale acestor state nu fac obiectul prezentului articol, de aceea, ele sunt tratate mai degrabă ca potențiali concurenți, decât ca mari puteri, iar pozițiile lor în acest „joc” al energiei din regiunea caspică a fost elaborate din acest punct de vedere.

* **Inginer, Comandant navă, Inspectoratul Județean al Poliției de Frontieră, Constanța**

În prima parte a lucrării, voi vorbi despre abordarea mea teoretică. În plus față de ipotezele sale, vor fi notate și limitările sale. În partea a doua, voi defini conceptul de mare strategie ca o combinație de strategii de război și de timp de pace și voi analiza marea strategie a SUA pentru secolul al XXI-lea din această perspectivă. În partea a treia, dimensiunile geo-strategice ale Heartland-ului Eurasian pentru strategia SUA vor fi analizate în raport cu ceilalți concurenți din această regiune. Se va pune accent pe semnificația controlului politic asupra resurselor de petrol din Kazahstan. În partea a patra politicile și interesele Rusiei în resursele de hidrocarburi din zona Mării Caspice vor fi analizate în relație cu interesele Statelor Unite. În partea a cincea, nevoile de energie ale Chinei și politicile transportului de resurse din zona Caspică vor fi analizate în relație cu piețele internaționale ale țițeiului controlate de SUA. Articolul de va încheia subliniind importanța asigurării stabilității piețelor petroliere internaționale.

Din punct de vedere realist se poate susține faptul că scopul final al statelor este de a obține o poziție hegemonică, în ordinea internațională existentă. Prin urmare, se poate afirma că statele vor căuta în permanență oportunități de a câștiga mai multă putere, în scopul de a obține mai multă securitate pentru un viitor incert. Până în cazul în care acestea devin hegemon mondial, căutarea lor pentru o putere mai mare va continua. Această idee s-a bazat pe cinci supoziții: (1) Sistemul este anarhic; (2) Toate marile puteri au forțe militare ofensive; (3) Statele nu pot fi sigure despre intențiile celorlalte state; (4) Statele încearcă să supraviețuiască; (5) Marile puteri sunt actori raționali sau „calculatoare” strategice.

Abordarea mea din acest articol este apropiată poziției exprimată mai sus în special datorită presupunerii că după evenimentele de la 11.09.2001, comportamentul SUA se conformează celor 5 argumente expuse anterior. Presupun că există o legătură directă între instinctele de supraviețuire ale marilor puteri și comportamentul lor agresiv. În această privință, putem fi de acord cu Mearsheimer că „marile puteri nu se comportă agresiv pentru că își doresc asta sau pentru că posedă o anumită dorință interioară de a domina, ci pentru că ele trebuie să caute mai multă putere dacă vor să-și maximizeze șansele de supraviețuire”. Dar trebuie să fim conștienți că această strategie de maximizare a puterii are unele limite. Limitările structurale împiedică statele să-și lărgească hegemonia la nivel global. De aceea, este aproape imposibil, în ziua de astăzi să devii un adevărat hegemon global. Pentru a ne face punctul de vedere mai concret, trebuie mai întâi să aruncăm o privire la sensul cuvântului *hegemon* în raport cu marile puteri:

Un hegemon este un stat care este atât de puternic încât domină toate celelalte state din sistem. Niciun alt stat nu are mijloacele militare necesare pentru a putea susține o luptă serioasă împotriva lui. În esență, un hegemon este singura mare putere în sistem. Un stat care este mult mai puternic decât celelalte mari puteri din sistem nu este un hegemon, deoarece se confruntă, prin definiție cu celelalte mari puteri.

Practic, este aproape imposibil pentru o mare putere să obțină hegemonia globală, deoarece vor exista mereu în competiție marile puteri, care au potențialul de a fi hegemoni regionali într-o anumită regiune geografică. În mod evident, distanța

geografică face mai dificilă posibilitatea ca un potențial hegemon la nivel mondial să-și exercite puterea asupra hegemonilor din alte părți ale lumii. Pe de o parte, „hegemon la nivel mondial”, trebuie să domine întreaga lume. Pe de altă parte, „hegemonul regional” domină doar o anumită zonă geografică distinctă, o sarcină cu mult mai ușor de îndeplinit pentru o mare putere. De exemplu, SUA a fost hegemon regional, în emisfera de Vest pentru aproximativ un secol, dar niciodată nu a devenit un adevărat hegemon global deoarece au existat întotdeauna marile puteri din emisfera de Est, cum ar fi Rusia și China, care au potențial să fie hegemoni regionali în zona lor geografică. De când strategii SUA au recunoscut că prin oprirea „puterii mării” împiedică SUA de la proiectarea unei cantități suficiente de putere pe continentul Eurasian pentru a deveni hegemon global, aceștia și-au elaborat strategiile pentru a preveni apariția unor hegemonii regionale care ar putea avea potențialul de a contesta marea strategie a SUA.

Strategia SUA pentru secolul XXI

Definiția lui Paul Kennedy pentru termenul de „mare strategie”, care include obiective atât pentru timp de război, cât și pentru timp de pace este: „O adevărată mare strategie este aceea de a face pe timp de pace la fel de mult (poate chiar mai mult) decât pe timp de război. Este vorba despre evoluția și integrarea politicilor care ar trebui să funcționeze timp de decenii sau chiar secole. Ea nu încetează la sfârșitul vreunui război și nici nu începe la începutul acestuia.” Pe scurt, marea strategie este o sinteză a strategiilor pe timp de război și a celor pe timp de pace. Chiar dacă sunt separate, ele se împletesc în multe feluri pentru a servi mării strategii. Întrucât SUA, care este puterea hegemonică a țărilor capitaliste, are dominanță asupra structurii producției la nivel mondial, este interesul ei de a extinde piața globală de bunuri și servicii. De exemplu, acordurile de comerț liber forțază, de obicei, țările în curs de dezvoltare (un exemplu ar fi cele din „lumea a treia”) să exporte materii prime, fără a le transforma în produse finite care pot fi vândute pe piețele dezvoltate. Prin urmare, piața liberă globală a fost mult timp strategia cea mai viabilă pentru achiziționarea de materii prime în ochii strategilor americani. La acest lucru se referă Andrew J. Bacevich când vorbește despre politica Statelor Unite de a impune o „lume deschisă” sau „lume liberă” având cunoștințe și încrederea că „tehnologia acordă SUA o poziție privilegiată în această ordine, iar forțele militare americane vor veghea la respectarea regulilor și păstrarea acestei ordini”. Cu alte cuvinte, interesul principal al SUA este stabilirea unei ordini globale sigure într-un context care să permită modurilor de producție capitaliste, controlate de SUA, să se dezvolte în întreaga lume, fără obstacole sau întreruperi. Aceasta este și cazul pentru adoptarea politicii de deschidere a pieței comerțului cu petrol.

„Marea tablă de șah”

Zbigniew Brzezinski, cofondator al Comisiei Trilaterale împreună cu David Rockefeller, fost consilier pe probleme de securitate națională al președintelui Jimmy

Carter, a scris o carte despre geostrategia americană. Brzezinski este, de asemenea, membru al Consiliului de Relații Externe și al Grupului *Bilderberg* și a fost, totodată, și membru al conducerii Amnesty International, al Consiliului Atlantic și al National Endowment for Democracy. Momentan el este membru și consilier în Centrul de Studii Strategice și Internaționale (CSIS), o mare organizație americană.

În cartea sa din 1997, "Marea tablă de șah", Brzezinski prezintă o strategie pentru America. El a scris, „*Pentru America, marele premiu geopolitic este Eurasia. Pentru o jumătate de mileniu, afacerile mondiale erau dominate de puterile Eurasiei și de oamenii care se luptau între ei pentru dominație regională și ajungeau în puteri globale*“. Mai departe, „*cum 'se descurcă' America cu Eurasia este critic. Eurasia este cel mai mare continent de pe glob și este axial din punct de vedere geopolitic. O putere ce va domina Eurasia va controla două din cele trei regiuni mai avansate și productive economic de pe glob. O simplă privire către hartă arată, de asemenea, că controlul asupra Eurasiei va atrage după sine aproape automat subordonarea Africii*“.¹

El continuă cu indicarea unei strategii pentru imperiul american, arătând că „*este imperativ să nu iasă în evidență nici un pretendent eurasian, capabil să domine Eurasia și, de asemenea, să concureze cu America. Formularea unei geostrategii cuprinzătoare și de încorporare a Eurasiei este așadar scopul acestei cărți*“.² El a explicat faptul că „*Doi pași de bază se cer, astfel: prima dată, trebuie identificată dinamica geostrategică a statelor din Eurasia ce au puterea de a cauza o potențială turnură în distribuția internațională a puterilor și trebuie descifrate obiectivele centrale externe ale elitelor politice respective și consecințele probabile ale dorințelor de a le atinge: [și] în al doilea rând, trebuie formulate politici specifice ale Statelor Unite pentru a compensa, coopta și/sau controla aceste elite*“.³

Aceasta înseamnă că este de maximă importanță să se identifice în primul rând statele ce ar putea fi potențiale pivoturi prin care balanța puterii din regiune iese de sub sfera influenței Statelor Unite și, în al doilea rând, să „*compenseze, coopteze și/sau controleze*“ astfel de state și circumstanțe. Un exemplu de acest fel ar fi Iranul; fiind unul dintre cei mai mari producători de petrol din lume și în poziții strategice semnificative în axa Europei, Asiei și a Orientului Mijlociu. Iran ar putea avea potențialul să alterneze balanța puterii din Eurasia dacă ar fi un aliat prea apropiat de Rusia sau China, sau amândouă – acordându-le petrol, cât și o sferă de influență în Golf, astfel concurând cu dominația Americii în regiune.

Brzezinski a scos subtilitățile din tendințele sale imperialiste și a scris: „*Dacă ne exprimăm într-o terminologie ce ne aduce înapoi la cele mai brutale vremuri ale străvechilor imperii, cele trei mari imperative ale geostrategiei imperiale sunt să prevină înțelegerea secretă și să mențină dependentă de securitate printre vasali, să mențină tributarii docili și protejați și să îi oprească pe barbari să se adune împreună*“.⁴

¹ Brzezinski, Zbigniew. *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. Basic Books, 1997: pp. 30-31

² Ibidem, p. xiv

³ Ibidem p. 41

⁴ Ibidem, p. 40

Brzezinski s-a referit la republicile din Asia Centrală ca la „Balcanii Eurasiei“, scriind că *„Mai mult, ele [republicile din Asia Centrală] sunt importante din punctul de vedere al securității și ambițiilor istorice pentru cel puțin trei dintre cei mai apropiați și mai puternici vecini ai lor și anume Rusia, Turcia și Iran, cu China, de asemenea, semnalând un interes politic crescând în regiune. Dar Balcanii Eurasiei sunt mult mai importanți ca un potențial premiu economic: o concentrare enormă de gaz natural și rezerve de petrol este localizată în regiune, pe lângă rezervele de minerale importante, inclusiv aur“*⁵. El a scris mai departe că *„Urmează ca prima dată, America să se asigure că nicio putere nu vine la conducerea acestui spațiu geopolitic și ca comunitatea globală să aibă acces fără obstacole la acest spațiu“*⁶. Acesta este un exemplu clar al rolului Americii ca motor al imperiului; cu politică externă imperială desemnată să mențină pozițiile strategice ale Statelor Unite dar „în primul rând și înfinit mai important“ este să asigure un „premiu economic“ pentru „comunitatea globală“. Cu alte cuvinte, Statele Unite reprezintă un conducător imperial ce acționează pentru interesele financiare internaționale.

Brzezinski a avertizat, de asemenea, că *„Statele Unite ar trebui să determine cum să coopereze cu coalițiile regionale ce doresc să împingă America afară din Eurasia, amenințând prin urmare statutul Americii ca putere globală,“*⁷ și el *„pune accentul pe manevră și manipulare pentru a preveni emergența unei coaliții ostile ce ar putea să dorească să concureze cu primatul Americii“*. Astfel, *„Cea mai urgentă sarcină este să căpătăm siguranța că niciun stat sau combinație de state nu câștigă capacitatea de a scoate America din Eurasia sau nici măcar să diminueze semnificativ rolul său decisiv de arbitraj“*⁸.

Războiul împotriva terorismului

În 2000, Pentagonul a realizat un document denumit Joint Vision 2020, ce schița un proiect prin care se poate obține ceea ce ei denumeau „dominație completă“ („Full Spectrum Dominance“), ca amprentă pentru Departamentul Apărării în viitor. *„Dominație completă înseamnă abilitatea forțelor americane, ce lucrează singure sau împreună cu aliații, de a învinge orice adversar și de a controla orice situație din domeniul operațiunilor militare“*. Raportul *„se referă la dominația completă pentru întreaga gamă de conflicte de la războiul nuclear, la marile războaie provocate până la contingentele pe scară mică. De asemenea, se referă și la situațiile amorfe cum ar fi păstrarea păcii și a ajutorului umanitar necombatant“*. Mai departe, *„Dezvoltarea unei grile de informații globale va aduce superioritate mediului decizional“*⁹.

Așa cum a explicat economistul politic Ellen Wood, *„Dominația fără granițe a unei economii globale și a unor state multiple ce o administrează cere acțiuni militare fără sfârșit, în scop și timp“*¹⁰. În continuare, *„Dominația imperială într-o*

⁵ Ibidem, pag. 124

⁶ Ibidem, pag. 148

⁷ Ibidem, pag. 55

⁸ Ibidem, pag. 198

⁹ Jim Garamone, Joint Vision 2020 Emphasizes Full-spectrum Dominance. American Forces Press Service: June 2, 2000: <http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=45289>

¹⁰ Ellen Wood, Empire of Capital. Verso, 2003: pag. 144

*economie globală capitalistă cere o balanță delicată și contradictorie între suprimarea concurenței și menținerea condițiilor pentru competiția cu economiile de pe piață ce generează profit. Aceasta este una dintre cele mai fundamentale contradicții a **noii ordini mondiale***¹¹.

În urma evenimentelor de la 9/11, „doctrina Bush“ a fost pusă pe rol, doctrină ce cerea „un drept unilateral și exclusiv pentru a preveni atacul, oricând, oriunde fără a fi restricționați de nici un acord internațional, pentru a asigura faptul că forțele noastre sunt suficient de puternice să descurajeze potențialii adversari de la a urmări o întărire militară în scopul depășirii sau egalării puterii Statelor Unite”¹².

NATO a întreprins prima sa invazie terestră din întreaga sa istorie, cu invazia din octombrie 2001 și ocuparea Afganistanului. Acest stat este extrem de important în termeni geopolitici căci „transportând întregul combustibil din bazinul Mării Caspice prin Rusia sau Azerbaidjan, ar putea cu ușurință să asigure controlul politic și economic al Rusiei asupra republicilor din Asia Centrală, problemă în legătură cu care Occidentul a petrecut 10 ani încercând să o prevină. Transportând prin Iran ar îmbogăți un regim pe care Statele Unite au încercat să îl izoleze. Trimițând prin China ar fi extrem de scump. Dar conductele prin Afganistan ar permite Statelor Unite atât să-și continue țelul său de a „diversifica aprovizionarea cu energie“, cât și de a pătrunde în una dintre cele mai rentabile piețe din lume”¹³.

Printre multele state notabile unde există o legătură între terorism și petrol și rezervele de gaz de importanță vitală pentru Statele Unite și Occident se numără Arabia Saudită, Libia, Bahrain, Emiratele din Golf, Iran, Irak, Egipt, Sudan și Algeria, Turkmenistan, Kazahstan, Azerbaidjan, Cecenia, Georgia și Turcia de est. Important este că „aceste regiuni dețin mai mult de 65 de procente din petrolul mondial și producția de gaz natural”. Mai departe, „Este inevitabil că războiul împotriva terorismului să fie văzut de mulți ca un război în numele companiilor americane: Chevron, ExxonMobil și Arco; al companiei franceze TotalfinaElf, al British Petroleum; al Royal Dutch Shell și al altor giganți multinaționali, ce au sute de miliarde de dolari investiți în aceste regiuni”¹⁴.

Nu este un secret că războiul din Irak a avut o legătură strânsă cu petrolul. În vara lui 2001, Dick Cheney a convocat o adunare Energy Task Force, ce era o adunare secretă conform căreia politica energetică a fost determinată de Statele Unite ale Americii. În adunări și în multe alte mijloace de comunicare, Cheney și ajutoarele sale s-au întâlnit cu oficiali înalți și executivi ai Shell Oil, British Petroleum (BP), Exxon Mobil, Chevron, Conoco.¹⁵ La întâlnirea, ce a avut loc înainte de 9/11 și înainte de a se menționa de vreun război în Irak, au fost prezentate și discutate documente ce conțineau informații despre câmpurile de petrol irakiene, conducte, rafinării și terminale și „documentele Arabiei Saudite și Emiratelor Arabe Unite

¹¹ Ibidem, pag. 157

¹² Ibidem, pag. 160

¹³ George Monbiot, America's pipe dream. The Guardian: October 23, 2001: <http://www.guardian.co.uk/world/2001/oct/23/afghanistan.terrorism11>

¹⁴ Frank Viviano, Energy future rides on U.S. war. San Francisco Chronicle: September 26, 2001: <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?file=/chronicle/archive/2001/09/26/MN70983.DTL>

¹⁵ Dana Milbank and Justin Blum, Document Says Oil Chiefs Met With Cheney Task Force. Washington Post: November 16, 2005: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/11/15/AR2005111501842_pf.html

(UAE) au realizat o hartă a rezervelor de petrol ale fiecărei țări, a conductelor, rafinăriilor și terminalelor“. Atât Royal Dutch Shell, cât și British Petroleum au primit de atunci contracte majore pentru a dezvolta câmpurile irakiene de petrol¹⁶.

Războiul din Irak, la fel ca cel din Afganistan, au servit, de asemenea, intereselor Americii și, în linii mari, intereselor strategice ale imperiului occidental în aceste regiuni. În particular, războaiele au fost concepute strategic să elimine, să amenințe sau să conțină puteri regionale, ca și să instaleze direct mai multe duzini de baze militare în regiune, stabilind cu fermitate o prezență imperială. Scopul acestora este să se adreseze și altor jucători majori regionali în special pentru a încercui Rusia și China și pentru a le amenința accesul la petrol și rezervele de gaz. Iran este acum încercuit, cu Irakul dintr-o parte și Afganistanul de cealaltă parte.

Concluzii

Prima parte a acestei lucrări a prezentat strategia imperială a SUA pentru a intra în *Noua Ordine Mondială*, urmând căderea Uniunii Sovietice din 1991. Scopul principal era focalizat pe încercuirea Rusiei și Chinei și prevenirea ridicării unei noi superputeri. Statele Unite au acționat ca stăpânitoare, servind interesele financiare internaționale în activitatea de a impune Noua Ordine Mondială. În viitor se preconizează continuarea politicii Statelor Unite de a „stăpâni” Rusia și China; în același timp, controlând accesul la marile rezerve de gaz natural și căile de transport.

Bibliografie:

1. Brzezinski, Zbigniew. *The Grand Chessboard: American Primacy and its Geostrategic Imperatives*. Basic Books, 1997.
2. Dana Milbank and Justin Blum, Document Says Oil Chiefs Met With Cheney Task Force. *Washington Post*: November 16, 2005: http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/11/15/AR2005111501842_pf.html
3. Ellen Wood, *Empire of Capital*. Verso, 2003.
4. Frank Viviano, Energy future rides on U.S. war. *San Francisco Chronicle*: September 26, 2001: <http://www.sfgate.com/cgi-bin/article.cgi?file=/chronicle/archive/2001/09/26/MN70983.DTL>
5. George Monbiot, America's pipe dream. *The Guardian*: October 23, 2001: <http://www.guardian.co.uk/world/2001/oct/23/afghanistan.terrorism11>
7. Jim Garamone, Joint Vision 2020 Emphasizes Full-spectrum Dominance. *American Forces Press Service*: June 2, 2000: <http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=45289>.

¹⁶ TERRY MACALISTER, Criticism as Shell signs \$4bn Iraq oil deal. *Mail and Guardian*: September 30, 2008: <http://www.mg.co.za/article/2008-09-30-criticism-as-shell-signs-4bn-iraq-oil-deal>

IMPLICAȚII ALE TEORIILOR ECHILIBRULUI DE PUTERE ȘI A ECHILIBRULUI DE INTERESE ÎNTR-UN SISTEM INTERNAȚIONAL MULTIPOLAR

Cristina BOGZEANU*

Lately, the emergence of a multipolar world order replacing the unipolar configuration has been in the centre of the attention of most researchers. Mechanisms behind the interactions between state actors or between state and non-state actors have become increasingly complicated requiring taking into account more factors and more variables when explaining the contemporary international relations. In our opinion, the classic realism's concept of the balance of power isn't enough to explain those mechanisms and to predict the future of international security system and the international politics. Therefore, the present paper approaches the evolution of international relations from the perspective of the balance of interest theory, which is a more complex one and considers more variables functioning as determinants in states' behavior on the international arena.

Cuvinte-cheie: echilibru; securitate; configurație multipolară; interes național.

De-a lungul timpului, teoriile dezvoltate în cadrul studiilor de Relații Internaționale au încercat să ofere o explicație pentru comportamentul actorilor statali și/sau non-statali pe arena internațională. Faptul că, în sânul domeniului Relațiilor Internaționale, există mai multe paradigme (realism, idealism, constructivism), iar în sânul fiecărei paradigme există mai multe teorii, mai multe școli de gândire reflectă dificultatea de a încadra motivele și mecanismele comportamentului actorilor pe arena internațională. Aceasta deoarece în explicarea relațiilor dintre state sau dintre state și actori non-statali trebuie luate în considerație mai multe variabile a căror importanță poate crește sau scădea de-a lungul timpul sau care apar odată cu schimbarea mediului internațional de securitate.

1. Delimitări conceptuale

Conceptul de echilibru, de balanță este unul central pentru toate teoriile din paradigma realistă. Realisti clasici – Hans J. Morgenthau, Henry Kissinger, Martin Wight – au elaborat și argumentat **teoria echilibrului de putere**, care presupune că, atunci când un stat revizionist încearcă să schimbe ordinea mondială existentă, celelalte state se vor alia sau coaliza, folosindu-se de puterea lor, cu scopul de a preveni sau descuraja intenția agresoare a statului revizionist. Prin urmare, pentru a putea vorbi despre acțiunea de „echilibrare” trebuie să existe o putere care să poată sau să amenințe cu dominarea politică a celorlalte state.

Neorealiștii (realiștii structuraliști) îmbunătățesc această teorie, argumentând că un comportament de echilibrare nu este determinat doar de creșterea unei puteri pe

* Asistent cercetare științifică în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și doctorand în științe militare și informații în cadrul aceleiași instituții.

baza resurselor de putere, așa cum le definește Morgenthau¹. Conform acestuia, puterea unui stat este dată de un cumul de resurse de putere, printre care regăsim populația, teritoriul, voința națională, calitatea guvernării, geografia, resursele naturale, nivelul de dezvoltare economică etc. Neorealiștii argumentează că statele aleg să echilibreze (alăturarea la statele mai slabe care se opun statului care amenință statu-quo-ul) sau să se alinieze (alăturarea la puterea care amenință statu-quo-ul), dar că acest comportament este determinat nu de creșterea puterii în sine, ci de amenințare, văzută ca element ce determină unul dintre cele două comportament și ca rezultat a unui cumul de factori – putere, proximitate, capacitate de ofensivă și intenții agresive². Astfel, puterea devine doar unul dintre elementele ce ar putea justifica modul de comportare a statelor în relație cu celelalte state sau actori non-statali.

Teoria, cunoscută sub numele de **echilibru al amenințării**, este încă de actualitate și poate fi utilizată pentru a explica o bună parte dintre deciziile luate de diverși actori ai arenei internaționale. Aceasta cu atât mai mult cu cât strategiile de securitate ale statelor, ale alianțelor (NATO) sau ale organizațiilor supra-statale (UE) nu mai sunt definite prin raportare la un pol de putere emergent care devine amenințător prin cumulul de resurse, ce poate justifica o ambiție hegemonică asupra sistemului internațional, ci prin raportare la fenomene care constituie amenințări la adresa securității statelor (terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea organizată). Doar asocierea unor state cu astfel de fenomene poate face ca ele să fie percepute ca amenințare la adresa securității altor state și să determine un comportament de echilibrare sau aliniere.

Totuși, și după conturarea unei astfel de teorii a unui mecanism mult mai complex ce explică relațiile internaționale, au apărut alte abordări, și mai complexe, menite să justifice comportamentul statelor pe arena internațională, luând în calcul și mai multe variabile. Practic, avem de a face cu o rafinare, cu o dezvoltare a teoriilor neorealiste în acest sens, prin adăugarea unui alt factor – interesul, realizând astfel o teorie ce poate explica și excepțiile care nu se încadrau în teoria lui Stephen Walt. Mai mult, faptul că ea vine din partea unui cercetător, considerat tot neorealist, dar încadrat într-o altă categorie – neorealism tradițional – este relevantă și pentru caracterul continuu al evoluției domeniului Relațiilor Internaționale, care devine din ce în ce mai complex, luând în calcul din ce în ce mai multe variabile pentru a putea explica și realiza predicții cu privire la viitorul relațiilor dintre actorii internaționali. Teoria la care ne referim de această dată a fost elaborată de Randall L. Schweller și este cunoscută sub numele de **echilibru al intereselor**³.

Schweller susține că atât Kenneth Waltz, cât și Stephen Walt dau o definiție restrânsă conceptului de aliniere, considerându-l a fi opusul, antonimul celui de echilibrare. Cei doi autori neorealiști susțin că, în formarea alianțelor statele aleg fie

¹ Hans J. MORGENTHAU, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 151-188.

² Teoria a fost lansată de Stephen M. WALT, *Alliance Formation and the Balance of World Power*, în *International Security*, vol. 9, no. 4, Spring 1985, pp. 3-43, <http://www.jstor.org/stable/2538540>.

³ Randall L. SCHWELLER, *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, *International Security*, vol. 19, no. 1, Summer 1994, pp. 72-107, <http://www.jstor.org/stable/2539149>.

să se alătore părții ce reprezintă sursa pericolului (alinieri – *bandwagoning*), fie să se alătore statelor care aleg să echilibreze amenințarea reprezentată de acestea (balansare – *balancing*). Dat fiind că un comportament de aliniere va duce la scăderea nivelului de securitate și de stabilitate în sistem, Waltz și Walt opinează că echilibrarea este mai des întâlnită decât alinierea. Dar, în viziunea lui Schweller, relevant este nu cât de des se pot întâlni cele două tipuri de comportament, ci motivul care îl generează. Ca și ceilalți critici ai teoriei lui Stephen Walt, și Randall Schweller crede că teoria, deși mai complexă decât cea a echilibrului de putere, nu ia în calcul factorii interni care pot favoriza un comportament sau altul pe arena internațională. Statele vor acționa în funcție de interesele lor naționale, precum și în funcție de nivelul de satisfacție față de poziția lor pe arena internațională și, în egală măsură, în funcție de disponibilitatea lor de a suporta costurile extinderii valorilor lor pe arena internațională. Alinierea, conform acestei teorii, este un comportament ce caracterizează statele revizioniste, ce acționează, în primul rând, cu scopul de a obține profituri de pe urma unui conflict.

Pornind de la acești factori, Schweller identifică patru tipuri de state, cărora le asociază metafore. Vorbește despre statele leu, care sunt marile puteri, satisfăcute de statu-quo și care, de fapt, sunt cele ce conduc sistemul internațional și care sunt dispuse să suporte costuri ridicate pentru a apăra ceea ce au deja și foarte puține pentru a-și extinde valorile. Sunt statele care se comportă conform teoriei neorealiste, urmărind să-și maximizeze securitatea.

De regulă, alături de acestea, vom găsi statele miei, ce sunt dispuse sau pot să suporte doar costuri foarte mici pentru a-și apăra sau extinde valorile. Statele șacal sunt acele entități care vor plăti mult pentru a-și apăra valorile, dar care sunt dispuse să suporte costuri chiar și mai mari pentru a și le extinde. Sunt entități statale care nu sunt mulțumite de statutul lor pe arena internațională, dar care nu sunt dispuse să își asume riscuri mari, fiind mai mult oportuniste, preferând să se alătore statelor lupi. Acestea din urmă sunt puteri revizioniste, care dau mult mai multă importanță lucrurilor pe care și le doresc decât celor pe care le au. Acestea vor acționa mereu pentru sporirea puterii, chiar dacă acest lucru înseamnă să își pună în pericol securitatea, acționând astfel contrar teoriei neorealiste conform căreia statele sunt preocupate pentru asigurarea supraviețuirii și maximizarea securității. Pentru acestea sporirea puterii și obținerea unui alt loc pe arena internațională este mult mai puternic.

Practic, motivația, interesele care stau în spatele comportamentului statelor sunt cele care contează. Autorul teoriei de față identifică un nivel individual al echilibrului de interese și unul sistemic. Cel individual se referă la interesele statelor ce determină susținerea părții mai puternice sau a celei mai slabe într-un anumit conflict, iar cel sistemic se referă la puterea relativă a statelor de statu-quo și a celor revizioniste. Aceasta deoarece distribuția în sine a resurselor de putere nu implică și o anumită stabilitate în interiorul sistemului, ci obiectivele și mijloacele prin care sunt utilizate acele resurse de putere determină nivelul de stabilitate al sistemului. Practic, stabilitatea sistemului depinde de echilibrul forțelor revizioniste și al celor de statu-quo. Desigur, atunci când statele de statu-quo beneficiază de o putere mai mare decât

cele revizioniste, sistemul internațional este unul stabil și, viceversa, atunci când puterea mai mare aparține statelor revizioniste, sistemul este caracterizat de un nivel crescut al instabilității și va trece printr-o schimbare. Conform acestei logici, statele revizioniste vor fi cele care vor impulsiona, vor genera un comportament de aliniere sau coalizat, statele de statu-quo fiind cele care urmăresc să-și apere valorile deja existente și care caută să-și maximizeze securitatea.

În această viziune, comportamentul de aliniere este orientat către obținerea anumitor câștiguri, iar cel de echilibrare către obținerea sau sporirea securității. Alinierea este axată pe schimbare, iar echilibrarea către stabilitate. Alinierea presupune deopotrivă asumarea unor riscuri pentru a genera schimbări pe arena internațională și, în special, în ceea ce privește locul și rolul unei anumite entități pe această arenă sau, dimpotrivă, alăturarea la partea câștigătoare a unui conflict cu scopul de a obține anumite beneficii. Mai mult, interesul nu exclude în mod necesar și problema securității. Și, în acest caz, poate cel mai elocvent exemplu îl constituie puterile mici sau mijlocii care sunt prinse în mijlocul unui conflict și care, neputându-și asigura unilateral sau în lipsa alinierii cu o mare putere securitatea, vor avea interesul de a se alătura părții celei mai puternice dintr-un conflict, astfel încât nici derularea acestuia și nici rezultatele lui să nu îi afecteze securitatea sau valorile deja deținute (statele ce se subsumează metaforei mieilor). România, în timpul celor două războaie mondiale, a avut un astfel de comportament.

Mai mult, Schweller susține că echilibrul de interese poate explica și alte tendințe mai recente în aria relațiilor europene, tendințe pentru care nu se pot identifica mereu explicații și în teoriile echilibrului de putere și al echilibrului amenințărilor. Accentul așezat pe preferințele actorilor, pe interesele lor, poate explica tendința actorilor internaționali de a avea o viziune comună asupra unui statu-quo acceptabil al sistemului internațional.

Astfel, deși încadrat în tagma realiștilor neoclasici⁴, Randall Schweller oferă un instrument care poate fi considerat deopotrivă de natură realistă, o îmbogățire, o dezvoltare a teoriilor echilibrului de putere și a echilibrului amenințării, dar care nu contrazice nici teoriile instituționaliștilor referitoare la instituțiile de securitate colectivă sau concertate, cum ar fi cea elaborată de Charles și Clifford Kupchan⁵. Mai mult, în condițiile în care vorbim astăzi despre trecerea de la o configurație unipolară la una multipolară a ordinii mondiale, conceptul de echilibru al intereselor ar putea să își dovedească, încă o dată, aplicabilitatea și utilitatea în explicarea și predicția comportamentului actorilor pe arena internațională.

⁴ Realismul neoclasice este o teorie a Relațiilor Internaționale, definită drept o combinație între realismul clasic și neorealism. În cadrul acestei abordări, comportamentul actorilor pe arena internațională, poate fi explicat atât prin variabile sistemice (distribuția resurselor de putere între state – realism clasic), prin variabile cognitive (percepția sau percepția greșită a presiunilor existente în sistem din partea altor state sau din partea unor amenințări - neorealism), precum și prin variabile interne (instituții naționale, elite, actori sociali etc.).

⁵ Charles A. KUPCHAN and Clifford A. KUPCHAN, *The Promise of Collective Security*, în *International Security*, vol. 20, no. 1, Summer 1995, pp. 52-61, <http://www.jstor.org/stable/2539215>. Autorii susțin că echilibrarea instituționalizată, ce se derulează conform unor reglementări, exprimată și prin expresia „toți împotriva unuia” va aduce mai multă stabilitate în cadrul sistemului internațional decât o echilibrare conform principiilor realiste, bazată de auto-susținere, exprimată prin expresia „fiecare pentru sine”. Charles și Clifford Kupchan denumesc această stare ca securitate colectivă.

2. Noțiunea de „interes”/”interes național” din perspectivă realistă – implicații asupra relațiilor dintre state

Totodată, viziunea lui Schweller asupra evoluției relațiilor dintre state conține și o explicație a modului în care sunt definite interesele naționale de către diferite entități statale. Putem identifica, în strategiile elaborate la nivel ministerial utilizarea termenului de „interes național” din diferite perspective. În cazul strategiilor de apărare și securitate, vom găsi asocierea acestei sintagme cu obiective care să ducă la sporirea securității unui anumit stat, în cazul strategiilor economice, vom avea de a face cu obiective de natură economică etc.

Din perspectiva realismului clasic, sistemul internațional este unul anarhic, iar statele sunt principalii actori internaționali, care acționează pe scena mondială în mod rațional cu scopul de a-și realiza interesele naționale. Date fiind caracterul anarhic al sistemului internațional și lupta statelor pentru putere, interesul național primar al fiecărui stat este supraviețuirea și menținerea securității naționale. Astfel, definiția interesului se face în termeni de putere, ceea ce duce la conturarea politicii ca sferă independentă de alte sfere precum economia, etica, religia etc. și care dă, în cele din urmă, continuitate politicii externe a unui stat. De asemenea, deși este stabilit faptul că interesele naționale sunt cele ce determină acțiunile statelor pe scena internațională și că interesul prim al fiecărui stat este reprezentat de supraviețuire și asigurarea securității naționale, trebuie să luăm în calcul că acesta nu are un conținut unic, el variind de la stat la stat, în funcție de puterea pe care acestea o dețin, dar și în timp, fiind adesea influențat de schimbările care apar în mediul internațional. Spre exemplu, în cazul statelor mici se poate remarca o schimbare a intereselor naționale din perioada pre-aderare la NATO și UE față de perioada post-aderare (vezi cazul României). Iar, în cazul puterilor mari, se poate remarca o schimbare între perioada ce a precedat atacurile de la 11 septembrie 2001 și cea ce a urmat. Astfel, un document⁶ din 1996, menționa drept interese naționale vitale ale SUA următoarele: a) prevenirea, contracararea și reducerea amenințării armelor chimice, biologice și nucleare în SUA; b) prevenirea apariției unui hegemon ostil în Europa sau în Asia; c) prevenirea emergenței unei mari puteri ostile la granițele SUA sau care să dețină controlul asupra oceanelor; d) prevenirea unui colaps catastrofic al unuia dintre sistemele globale majore: comerț, piețe financiare, aprovizionarea cu energie sau mediu; e) Asigurarea supraviețuirii aliaților SUA. Trebuie să luăm în calcul, în acest caz, faptul că toate acestea servesc interesul primar, din punct de vedere realist, al Statelor Unite ale Americii – supraviețuirea și garantarea securității naționale. De asemenea, ele au fost gândite, prin raportare la mediul internațional de securitate din acea perioadă, care se caracteriza prin finalul epocii bipolare și prin conturarea din ce în ce mai pregnantă a rolului SUA ca principal pol de putere pe plan mondial.

⁶ The Commission on America's National Interests, America's National Interests, Centre for Science and International Affairs, USA, July 1996, accesat în variantă on-line la http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/ameri_cas_interests.pdf.

Documentul în cauză menționează și o serie de alte interese catalogate în următoarele categorii: interese extrem de importante, importante și secundare. Prin interese vitale, se înțeleg acele interese care sunt indispensabile pentru supraviețuirea statului și pentru garantarea securității națiunii. Interesele extrem de importante sunt acele interese care, dacă ar fi compromise, ar afecta grav, dar nu iremediabil, capacitatea guvernului de a asigura supraviețuirea statului și securitatea națională. Compromiterea intereselor importante ar putea avea consecințe negative asupra capacității statului de a-și promova interesele naționale vitale, iar cele secundare sunt interese dezirabile, dar care nu au efecte majore asupra capacității guvernului de a le asigura pe cele vitale.

Un alt element care condiționează conținutul efectiv al interesului național se referă la putere. Și în acest caz, definiția este una complexă și presupune luarea în calcul a mai mulți factori. Unul dintre aceștia se referă la elementele puterii naționale (sursele de putere ale unui stat). Aceștia cuprind, în viziunea majorității autorilor, factori cantitativi (populația, geografia, resursele naturale, capacitatea economică, capacitatea militară) și factori calitativi (nivelul general de pregătire a populației, nivelul în ce privește dezvoltarea tehnologică și cercetarea, tipul de guvernare și natura acesteia, legitimitatea democratică, natura, dimensiunea și structura sistemului de alianțe, voința națională etc.). Cumulați, acești factori determină un anumit nivel de putere al unui stat, ceea ce influențează modul în care acesta își percepe, își concepe și își urmărește propriile interese naționale. Astfel, interesele naționale ale unui stat de mărimea SUA sau a Rusiei și cele ale unor state precum România, Polonia sau Bulgaria vor avea în comun faptul că se referă la supraviețuirea statului și la garantarea securității națiunii, dar conținutul lor propriu-zis va fi diferit deoarece ele sunt gândite în termeni de putere, în funcție de nivelul puterii respectivului stat, în funcție de nivelul de putere pe care vrea să îl mențină sau să îl dobândească pe scena internațională și în funcție de instrumentele pe care le are la dispoziție pentru aceasta, ceea ce va influența și comportamentul statelor pe arena internațională.

Prin urmare, atunci când analizăm interesele naționale ale unui stat, trebuie să ținem seama de următorii factori: a) caracteristicile generale ale mediului internațional de securitate; b) nivelul de putere al statului în cauză (sursele de putere ce pot fi identificate în cazul respectivului stat); c) poziționarea statului pe harta geopolitică a lumii; d) instrumentele de putere de care statul supus analizei beneficiază pentru a-și putea promova interesele în plan internațional.

Prin abordarea sa, Schweller dezvoltă noțiunea de interes național, susținând că în definirea acestuia, un rol important îl pot avea și preferințele liderilor (vezi nivelul individual de analiză), dar și gradul în care acesta este satisfăcut de statu-quo-ul sistemului internațional.

3. Echilibrul de interese într-o ordine mondială în trecere de la o configurație unipolară la una multipolară

În prezent, specialiștii din mai multe domenii vorbesc despre finalul configurației unipolare a ordinii mondiale și începutul unei multipolare. Una dintre

premisele acestei schimbări rezidă în natura actualelor riscuri și amenințări la adresa securității. De la Strategia de Securitate Națională a Statelor Unite ale Americii la Strategia Europeană de Securitate, la Conceptul Strategic al NATO, la strategiile de securitate ale statelor membre ale acestor două organizații sau a altor state poate fi întâlnit un fir roșu al abordării securității naționale, regionale și internaționale pornind de la premisa că niciun actor al arenei internaționale nu își poate asigura unilateral securitatea. Riscurile și amenințările actuale – terorism internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă (ADM), statele eșuate, criminalitatea organizată – fac necesară cooperarea între acești actori pentru o gestionare eficientă a aspectelor legate de securitate.

O altă premisă a trecerii de la unipolarism la multipolarism este de sorginte economică. Un raport al Goldman and Sachs din 2000 anunța că economiile statelor BRIC (Brazilia, Rusia, India, China) vor ajunge economia SUA până în 2020. În mai 2010, un alt raport anunța că economiile BRIC, împreună, vor depăși economia SUA până în 2018⁷. În sprijinul acestei argumentări poate fi adus și modul în care statele din categoria BRIC au făcut față crizei economice și financiare globale, care a amplificat dezbaterile asupra viitorului economiei mondiale. Această criză, deși a afectat toți actorii arenei internaționale, a scos în evidență statele BRIC prin aceea că acestea au părut a depăși mai ușor și mai repede momentul de criză, de rupere a echilibrului la nivelul economiei mondiale. Cazul Chinei, raportat la cel al SUA, este elocvent în acest sens, dat fiind că aceasta a fost mai puțin influențată decât centrul de putere recunoscut încă drept unica superputere a lumii de momentul de dezechilibru în plan economic.

Totodată, statele din grupul BRIC cunosc o creștere a puterii și pe baza altor surse de putere, cea militară fiind caracteristică în special Chinei și Rusiei. În plus, Federația Rusă beneficiază de un alt mare atu în această ecuație – resursele energetice, dat fiind că o mare parte a statelor europene depind din punct de vedere energetic de hidrocarburile rusești, mai ales de gazul natural rusesc. Mai mult, Rusia a învățat să folosească acest avantaj ca un instrument pentru urmărirea intereselor sale naționale în relația cu statele membre ale UE și ale NATO, declanșând, nu o dată, o reală criză energetică prin sistarea furnizării de gaz natural către Ucraina și, implicit, către statele care importau gaz prin conductele ce traversează acest stat.

Totuși, în ciuda creșterii puterii acestor state, nimeni nu vorbește despre posibilitatea emergenței unui conflict sau despre crearea de alianțe sau în vederea menținerii unui echilibru de putere, în termenii realismului clasic. Dimpotrivă, cu mici excepții, tendința generală în abordarea relațiilor dintre acești actori este una axată pe ideea de parteneriat, de cooperare, de lucru în comun pentru promovarea unor interese comune. Într-adevăr, teoria echilibrului amenințărilor poate explica comportamentul actorilor pe arena internațională în ceea ce privește abordarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității precum terorismul internațional, proliferarea ADM, crima organizată sau statele eșuate, dar nu poate

⁷ Dominic WILSON, Alex L. KELSTON, Swarnali AHMED, *Is this the "BRIC's Decade"?*, în BRICs Monthly, no. 3/2010, Goldman Sachs Global Economics, Commodities and Strategy Research, <http://www2.goldmansachs.com/our-thinking/brics/brics-reports-pdfs/brics-decade-pdf.pdf>.

explica de ce creșterea unor puteri care anunță o schimbare în ordinea mondială existentă, în statu-quo, nu este percepută drept amenințare și nu generează alianțe sau coaliții prin comportamente de echilibrare sau aliniere. O explicație mai adecvată o putem identifica în teoria echilibrului de interese.

Astfel, în strategiile de securitate, precum și în comportamentul actorilor unul față de celălalt, putem remarca o viziune ce relevă o conștientizare a creșterii puterii actorilor, a impactului acestei creșteri asupra mediului internațional de securitate, dar și a posibilului impact asupra relațiilor dintre ele. Astfel, Strategia Națională de Securitate a SUA menționează și faptul că acestea vor monitoriza dezvoltarea puterii militare a Chinei astfel încât interesele SUA și ale aliaților săi să nu fie afectate în mod negativ de programul chinez de dezvoltare militară⁸. În acest sens, este util de amintit că SUA are ca principali aliați, în regiunea Asia-Pacific, Japonia, Coreea de Sud, Australia, Filipine și Tailanda, iar principalul protector al Coreei de Nord, stat nuclear, aflat în conflict cu Coreea de Sud, este China. Prin urmare, SUA și China au un rol deosebit în menținerea unui echilibru în această regiune.

De asemenea, și în viziunea asupra Rusiei pot fi identificate elemente ce atrag atenția asupra menținerii unor relații tensionate, din anumite puncte de vedere cu Occidentul. Astfel, Conceptul Politicii Externe a Federației Ruse, elaborat în 2008, menționează că procesele de integrare, inclusiv, cele din regiunea euro-atlantică, au o natură selectivă și restrictivă, deoarece se constituie în încercări de a micșora rolul statului suveran ca element fundamental al relațiilor internaționale, împărțind statele în categorii diferite, având anumite drepturi și responsabilități, iar aceasta, în viziunea liderilor ruși, constituie o încălcare a dreptului internațional. În plus, după ce reafirmă intenția construirii unui parteneriat viabil cu NATO, pe principii de egalitate și mutualitate, același document menționează clar faptul că Rusia are și menține o atitudine negativă față de extinderea NATO, în special față de planurile ce vizează Ucraina și Georgia⁹, state considerate de către Kremlin ca făcând parte, în mod tradițional, din sfera de influență rusească. Totodată, prezența infrastructurii militare a NATO în apropierea granițelor rusești este considerată o încălcare a principiului securității egale și creează noi linii de demarcație în Europa, îngreunând astfel cooperarea pentru a găsi răspunsuri la provocările reale ale timpului nostru. Documentul este gândit în termeni realiști, deși se afirmă în repetate rânduri nevoia de a respecta dreptul internațional, de a coopera în cadrul ONU etc. Ocurența crescută a termenilor de „putere”, „interes național”, „echilibru”, precum și vădita preocupare a Rusiei de a-și asigura un rol relevant în noua ordine mondială constituie firele roșii ale întregului document.

Mențiunile referitoare la NATO se remarcă prin faptul că alianța este percepută ca o posibilă amenințare, dar abordarea este temperată prin referirea constantă la nevoia de a coopera pentru atingerea unor obiective comune – combaterea terorismului internațional, a criminalității organizate, a proliferării armelor de distrugere în masă, precum și la necesitatea de a consolida rolul cooperării în cadrul

⁸ Ibidem, p. 43.

⁹ President of Russia, The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, disponibil on-line la <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>.

forumurilor comune, cum ar fi Consiliul Rusia-NATO. O atitudine similară poate fi identificată și în abordarea relației cu SUA, caz în care se vorbește explicit despre existența unui echilibru al intereselor. Conform documentului citat, obiectivul pe termen lung al Federației Ruse în ceea ce privește relația cu SUA constă în a așeza această relație pe un fundament economic puternic, asigurând astfel o dezvoltare în comun a unei culturi de a găsi soluții pentru diferențele dintre cele două entități pe baza pragmatismului și a respectului pentru echilibrul de interese, ceea ce va determina o mai mare stabilitate și predictibilitate a relațiilor dintre Rusia și SUA.

În opinia noastră, această formulare comportă o importanță deosebită pentru modul în care cele două puteri se raportează una față de cealaltă și conștientizează diferențele dintre ele, posibilitatea ca aceste diferențe să genereze interese naționale antagonice, care să ducă, finalmente, la un nou conflict, fie el chiar și unul „rece”. Mai mult, în acest caz, vorbim despre o mare putere, recunoscută și acceptată la nivel mondial drept unica superputere a lumii după finalul Războiului Rece și o putere emergentă, al cărei obiectiv principal pe arena internațională îl constituie recâștigarea unui rol mai relevant, a unui grad mai mare de influență în afacerile internaționale. În cuvintele lui Schweller, avem de a face cu o putere de statu-quo (SUA) și cu una revizionistă (Rusia), cu un „leu” și cu un „lup”.

În acest sens, am putea susține că cele între cele două centre de putere există un echilibru al intereselor, dat fiind că, pe lângă divergențele în ceea ce privește dreptul statelor suverane de a își decide soarta¹⁰, există o serie de interdependențe, în special în plan economic, care fac ca un conflict între cele două să nu fie deocamdată o soluție fezabilă.

Mai mult, există specialiști¹¹ care vorbesc, în contextul dezbaterii asupra plasării unor componente ale scutului anti-rachetă american în Europa de Est, despre germenii unui nou Război Rece. După cum relevă și textul Conceptului Politicii Externe a Federației Ruse, plasarea unor infrastructuri militare în apropierea granițelor rusești este considerată o posibilă amenințare la adresa securității rusești. Aceasta devine cu atât mai evident cu cât, imediat după ce președintele american a anunțat plasarea unor componente ale scutului antirachetă american în Europa de Est, liderul rus a declarat că a aprobat o nouă doctrină militară a Rusiei, precum și un nou document referitor la principiile politicii de stat în domeniul descurajării nucleare până în 2020, din care reieșea faptul că Rusia percepe drept riscuri și amenințări extinderea NATO spre granițele rusești, desfășurarea contingentelor militare străine pe teritoriile țărilor vecine Rusiei sau ale aliaților săi, precum și sistemele de apărare anti-rachetă, care subminează stabilitatea la nivel global și perturbă echilibrul strategic de putere¹².

¹⁰ Acest fapt poate fi adus în argumentație de ambele părți. SUA și NATO pot subsuma acest argument dreptului statelor de a alege un drum al democratizării, al occidentalizării, utilizând puterea lor soft, mecanismele de integrare ale NATO, garanțiile de securitate etc. Același argument este, după cum am văzut, valorificat și de Federația Rusă, care reacționează, însă, de regulă, atunci când statele ce au făcut parte din sfera sa de influență sau care sunt considerate ca aflându-se, în mod tradițional, în această zonă sunt vizate. Ucraina și Georgia sunt, într-adevăr, cele mai relevante exemple, dat fiind că sunt state partenere ale organizației nord-atlantice, parte a Consiliului Parteneriatului Euro-Atlantic, ceea ce nu poate fi decât iritabil pentru colosul rus.

¹¹ Constantin MOȘTOFLEI, *Războiul Rece dintr-o Altă Perspectivă*, în *Impact Strategic*, nr. 3/2011, pp. 111-118.

¹² *Ibidem*, p. 116.

În paralel, documentele oficiale ale Rusiei, precum și comportamentul ei pe arena internațională relevă aspirația acesteia de a juca un rol relevant pe plan european, considerându-se drept cea mai mare putere europeană. Însă, pe de altă parte, nu trebuie să uităm că NATO este, în continuare considerat principalul garant al securității europene, dat fiind că Politica de Securitate și Apărare Comună a UE nu a dus la crearea unei capacități militare credibile care să poată acționa independent de NATO în orice situație. Faptul că există încă misiuni ale UE derulate conform acordurilor „Berlin Plus” este relevant în acest sens. Desigur, SUA fiind cea mai mare dintre puterile ce alcătuiesc organizația nord-atlantică, influența acesteia asupra mediului de securitate european este de netăgăduit. Avem astfel de a face cu un stat care deține influența asupra unei regiuni extinse și cu un stat care își dorește să își extindă această influență.

În opinia noastră, în această relație nu este vorba despre amenințare, în termenii lui Stephen Walt, ci despre un echilibru al intereselor. Schweller susține că definiția dată de Walt alinierii este una mult prea restrânsă și chiar incompletă deoarece pune egal între aceasta și ideea de „predare strategică”¹³, dar și din cauză că omite motivația primară pentru alegerea comportamentului de aliniere – așteptarea de a dobândi profit și câștiguri ușoare. Punctul forte al argumentării lui Schweller este acela că statele se aliază nu doar ca răspuns la amenințări, ci și ca răspuns la oportunități. Spre exemplu, teoria lui Stephen Walt va reuși să explice și să justifice în mod clar și adecvat războiul contra terorismului în care sunt angajate majoritatea puterilor democratice ale lumii. Dar, refuzul Franței, în 2003, de a face parte din coaliția care a invadat Irakul nu se va încadra în parametrii teoriei lui Walt. În acel an, SUA împreună cu Marea Britanie au alcătuit o coaliție pentru invadarea Irakului și răsturnarea regimului lui Saddam Hussein ca urmare a refuzului acestuia de a coopera cu experții ONU în ceea ce privește obligația Irakului de a distruge armele de distrugere în masă, sancțiune impusă în urma finalizării primului război din Golf. Dat fiind că terorismul internațional și proliferarea armelor de distrugere în masă constituiau, încă de pe atunci, amenințări la adresa securității tuturor statelor, era de așteptat, conform teoriei echilibrului amenințării ca toate statele membre NATO să se alăture inițiativei americane. Totuși, au existat o serie de state europene care au refuzat să adopte o astfel de atitudine, care s-au opus intervenției în Irak, deși motivația acesteia era legată, în mod evident, de o amenințare la adresa securității tuturor. Este vorba despre Franța și Germania, care au fost considerate, la acea vreme, liderii europeni ai opoziției Războiului din Golf. Prin urmare, o altă logică, diferită de cea a echilibrului amenințării a funcționat în acest caz, o logică pe care o putem regăsi în teoria echilibrului intereselor. Evident, niciuna dintre aceste țări nu a susținut Irakul, ci doar s-au opus intervenției americane în Golf.

În acest caz, trebuie să luăm în considerație opțiunile liderilor ce au determinat rămânerea în afara coaliției ce a început războiul preemptiv în Irak. În primul rând, a fost vorba despre atitudinea populației care era, în majoritate, împotriva unei astfel de acțiuni. Mai mult, Franța are o minoritate musulmană considerabilă și, la acea

¹³ Randall L. SCHWELLER, *New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition*, în *American Political Science Review*, vol. 19, no. 4, December 1997, pp. 927-930.

dată, urmărirea și îmbunătățirea relației cu Algeria, iar, o acțiune împotriva Irakului nu ar fi fost benefică, dat fiind că ambele state sunt musulmane. Germania a fost un alt stat care s-a opus intervenției în Irak și care a contribuit la formarea unui grup de state care, deși nu au susținut Irakul, nu au susținut nici poziția SUA. Mai mult, impactul acestui fapt este cu atât mai mare cu cât trei dintre acestea fac parte din membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU, singura organizație care, conform dreptului internațional, poate aproba o anumită intervenție militară a unui stat/coalitiei de state într-o altă entitate națională suverană.

În spatele acestei atitudini a Franței par să fi stat, dincolo de celebra opoziție a Franței față de influența americană și interese economice consistente. Astfel, conform unor surse, Franța ar fi avut de menținut o relație lucrativă cu Irakul, de unde îi reveneau beneficii nu doar din industria petrolieră, ci și din activitățile de comercializare de armament¹⁴.

De asemenea, teoria echilibrului intereselor poate fi valorificată și pentru a explica și înțelege coordonatele relației dintre Rusia și China, precum și pentru a face eventuale previziuni asupra modului de evoluție al acestora. Ambele sunt considerate puteri emergente și beneficiază de resurse de putere considerabile, ce ar putea genera, la un moment dat, un comportament de echilibrare din partea SUA, care să se încadreze în logica teoriilor echilibrului de putere sau al echilibrului a amenințării. Însă, până acum, nu putem vorbi despre implementarea unor astfel de teorii deoarece, în primul rând, creșterea puterii în sine nu constituie în mod necesar și o amenințare la adresa securității naționale a altor state și, în al doilea, aceste state încă nu sunt percepute drept amenințare, în termenii lui Stephen Walt, în ciuda unor divergențe și disensiuni mai mult decât evidente. Polemica ruso-americană asupra scutului anti-rachetă american din Europa de Est este mai mult decât evidentă. Principalul motiv pentru această stare de lucruri este faptul că există încă un echilibru între puterile de statu-quo și cele revizioniste, că puterea celor din urmă nu a depășit puterea celor dintâi.

Am plecat de la premisa că BRIC sunt state revizioniste, iar SUA, împreună cu aliații săi – state de statu-quo. Este de așteptat ca statele din Europa de Est să nu se alăture poziției ruse în perioada de tranziție de la configurația unipolară la cea multipolară a lumii, pe de o parte, din cauza stereotipurilor de raportare a acestor state la colosul rus din est, ca reminiscență a perioadei războiului rece. Acestea, printre care și România, vor susține în continuare partea de statu-quo, date fiind avantajele de care se bucură în calitate de aliați sau parteneri sau de state membre ale unor organizații precum NATO și UE (avantaje care țin de securitate, dar și de partea economică, dat fiind că statutul de stat membru sau aliat al acestor părți poate constitui o garanție asupra stabilității și predictibilității mediilor economice din aceste țări¹⁵).

De asemenea, un comportament de aliniere, în ceea ce privește Rusia, poate fi identificat și în partea de est a Europei și, de această dată, ne referim la state precum

¹⁴ Conform Joseph FARAH, *France and Iraq*, 17 March 2003, http://www.wnd.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=31552.

¹⁵ Considerație valabilă, în special, în perioada ce a precedat criza economică și financiară mondială.

Republica Moldova sau Azerbaidjan, unde se poate identifica o sferă de influență soft, tradusă adesea, printr-un fenomen de finlandizare¹⁶, ceea ce constă într-un mod de a conduce politica externă care se referă la acordarea unor concesiuni de către un stat mic către un stat mare cu scopul de a conserva anumite valori. Republica Moldova se află, în mod evident, sub o puternică influență rusească, dat fiind că opinia publică este controlată prin mass-media favorabile Rusiei¹⁷. Astfel, se poate explica de ce Republica Moldova a rămas în afara unor organizații care, pentru statele vecine au exercitat o veritabilă atracție, precum NATO sau UE.

În ceea ce privește relația dintre SUA și China, atunci când se face referire la apărare și securitate față de riscuri și amenințări, strategia de securitate națională a SUA nu pune accent pe natura amenințătoare a creșterii puterii celei din urmă. Într-adevăr, creșterea puterii acestor state emergente, printre care și China și Rusia, vechi aliați în confruntarea ideologică a Războiului Rece, ar putea constitui o amenințare la un moment dat. Spre exemplu, sporirea performanței militare a statului chinez, ce ar putea fi utilizată ulterior ca instrument de presiune și ca bază de negocieri, ar putea preocupa SUA. Mai mult, accentul pus pe forțele navale și cele aeriene ar putea determina aceeași percepție, dat fiind că ar intra în ecuația amenințării, în mod pregnant, factorul proximitate.

Totuși, un eventual conflict de natură militară cu SUA sau cu orice altă putere emergentă sau stat din regiunea proxemică este puțin probabil deoarece ar avea repercusiuni grave asupra dezvoltării economice a Chinei. Prin urmare, în acest caz, interesul ambelor părți este de a păstra o relație de cooperare, de parteneriat, care ar putea contribui la menținerea securității (militare și economice) a ambelor părți.

Totodată, nu trebuie să ometem faptul că, potrivit raportului din 2010 al Goldman Sachs, economiile cumulate ale statelor BRIC vor ajunge SUA din urmă abia în 2018¹⁸. Timpul, în termeni istorici, este extrem de scurt, dar încă nu a fost atins. Probabil, dacă Brazilia, Rusia, India și China vor reuși să transforme BRIC într-o organizație până la acea dată, am putea vorbi despre un echilibru de interese între state revizioniste și state de statu-quo. Totuși, și în acel caz, vom putea vorbi despre un sistem internațional stabil. În cuvintele lui Schweller, instabilitatea apare atunci când puterea statelor revizioniste devine mai mare decât cea a statelor de statu-quo, dar, nu trebuie să ometem una dintre cele mai importante repercusiuni ale globalizării – interdependența dintre state, la nivel economic sau de securitate. Astfel, conform unor autori, economiile asiatice depind într-o foarte mare măsură de exporturi, iar, în condițiile în care cerere din partea occidentului ar scădea considerabil sau ar dipărea, atunci toate aceste state ar putea intra într-o criză a supra-producției¹⁹.

Însă, în actualul context oferit de tendințele de evoluție ale mediului internațional de securitate, poate că cea mai relevantă materializare a teoriei echilibrului intereselor este dată de relația dintre SUA și Rusia și atitudinea puterilor

¹⁶ Hans MOURITZEN, *Sferă de influență soft*, în Foreign Policy România, nr. 19, noiembrie/decembrie 2010, p. 83.

¹⁷ Iulian CHIFU, Oazu NANTOI, Oleksandr SUSHKO, **Percepția Rusiei în România, Republica Moldova și Ucraina**, Editura Curtea Veche, București, 2010.

¹⁸ Dominic WILSON, Alex L. KELSTON, Swarnali AHMED, *Is this the "BRIC's Decade"?*, în BRICs Monthly, no. 3/2010, Goldman Sachs Global Economics, Commodities and Strategy Research, <http://www2.goldmansachs.com/our-thinking/brics/brics-reports-pdfs/brics-decade-pdf.pdf>.

¹⁹ Minxin PEI, *Zorii Asiei*, în Foreign Policy România, nr. 11, Iulie/August 2009, p. 23.

mici sau mijlocii față de disensiunile dintre ele. Desigur, nu putem vorbi despre un conflict, dar considerăm că, în situația în care avem de a face cu interese divergente, antagonice, care, în ceea ce privește aria geografică, se suprapun, putem analiza această relație din prisma echilibrului intereselor.

După cum am menționat anterior, Rusia a făcut public faptul că percepe extinderea NATO către est drept o amenințare la adresa securității sale și aceasta din cauza unui mod de a privi de a privi securitatea statului ce s-a perpetuat, pentru liderii ruși, din cele mai vechi timpuri. Originea acestui mod rezidă în localizarea geografică a centrului puterii rusești, la Moscova, aflat într-un spațiu deschis, fără frontiere naturale, ce a determinat tendința liderilor ruși de a extinde barierele geografice ale Rusiei, astfel încât să mențină acest centru cât mai departe de posibili inamici și acest lucru s-a realizat, indiferent că vorbim despre Imperiul Țarist, despre URSS sau despre Federația Rusă, prin crearea și menținerea unei sfere de influență, a unei zone tampon în jurul granițelor sale. SUA a contribuit la preluarea acestui tip de teritoriu considerat vital pentru ruși, prin includerea lui în alianța nord-atlantică sau în UE, prin susținerea revoluțiilor colorate din Ucraina, Georgia sau Kîrghistan, prin construirea de baze militare în Asia Centrală, prin planurile de a construi scutul anti-rachetă în estul Europei etc. În condițiile în care Rusia consideră aceste regiuni drept parte a spațiului său vital, aceste acțiuni ale Washingtonului nu pot fi privite decât ca sporindu-i vulnerabilitatea; mai mult, aceleași acțiuni pot fi considerate, în acest context, drept reale provocări de securitate.

Recent, actualul prim-ministru al Rusiei, Vladimir Putin și-a anunțat intenția de a consolida relațiile statului său cu fostele state sovietice, alcătuind o organizație supranațională, cu competențe în materie economică și de securitate, care, de la numele ales (Uniunea Eurasiatică), până la ariile în care se preconizează că va avea responsabilități seamănă izbitor cu Uniunea Europeană. Uniunea Eurasiatică va fi bazată pe relațiile de asociere ale Rusiei, pe uniunea vamală și pe Organizația Tratatului de Securitate Colectivă (OTSC). În plus, Federația este și membră a Organizației de la Shanghai, din care fac parte China, Rusia, Kazahstan, Kîrghistan, Tadjikistan și Uzbekistan), fiind cea care susține și dezvoltarea unei dimensiuni militare a acestei organizații cunoscută și sub numele de „NATO al Estului”. Treptat, asistăm la crearea unei replici a sistemului instituțional economic, politic și de securitate din Europa centrală și occidentală în Est, având Rusia în centru, așa cum NATO și UE se bazează pe sprijinul și influența SUA. Mai mult, ambele, în virtutea dreptului internațional, susțin că apără și promovează drepturile de auto-determinare și securitate ale popoarelor, iar zona în care este cel mai posibil ca tensiunile să se agraveze este cea aflată la estul organizațiilor occidentale și la vestul Rusiei, prima parte având nevoie ca aceste state să fie stabile, prospere, predictibile din punctul de vedere al comportamentului pe arena internațională, iar, cea de-a doua considerând aceste state ca parte a spațiului ei vital, ca parte a zonei sale de influență.

Tensiunile dintre Washington și Moscova s-au acutizat sensibil odată cu anunțarea instalării unui scut anti-rachetă american pe teritoriul Europei, rușii considerând aceasta o amenințare serioasă la adresa securității lor. Mai mult, în curând, conform analiștilor, va fi atins un moment în care se vor cumula mai mulți

factori ce ar putea contribui la escaladarea tensiunilor dintre SUA și Federația Rusă, iar acest moment este apreciat că va fi anul 2015²⁰. Atunci, scutul anti-rachetă american va atinge etapele finale ale construcției sale; în plus, este anul în care Putin estimează că va lua naștere Uniunea Eurasiatică, dar și un moment apropiat de cel în care specialiștii de la Goldman Sachs apreciază că puterea cumulată a statelor BRIC o va egala pe cea a SUA. Practic, vom avea de a face cu un actor de statu-quo și unul revizionist, comparabili din punctul de vedere al nivelului puterii. Mai mult, deși BRIC nu este o organizație, ci doar un acronim pentru a desemna puterile emergente, statele ce îl alcătuiesc au relații de cooperare și parteneriat, încheie acorduri internaționale în domeniul economic și cel de securitate.

De asemenea, după cum am menționat anterior, putem deja să identificăm și statele care se aliniază acestora în virtutea unor câștiguri de natură economică sau de securitate pe care un atare comportament le va aduce.

Totuși, în prezent, putem aprecia că există o anumită stabilitate a sistemului internațional, stabilitate ce este determinată de menținerea, în ciuda tuturor acestor tensiuni, a unui echilibru al intereselor în sfera economică. Dată fiind această tendință de a construi în zona eurasiatică noi organizații, care sunt replici ale celor ce funcționează în spațiul euro-atlantic, am putea conchide că un nou tip de război rece este pe cale de apariție sau că statele vor acționa conform principiilor realismului clasic, al echilibrului de putere. Totuși, teoria echilibrului de interese oferă o imagine mai completă asupra mecanismelor care generează un anumit tip de comportament pe arena internațională. Avem de a face, într-adevăr, cu o serie de state revizioniste, Rusia fiind cel mai elocvent exemplu în acest sens; strategiile, viziunea asupra securității, comportamentul său pe arena internațională și, în special, relațiile cu SUA sunt elocvente în acest sens. Dar, în acest moment, există deja un echilibru al intereselor între puterile de statu-quo și cele revizioniste, echilibru care emerge din cooperarea în sfera economică. A integra Rusia, China, India, Brazilia în normele după care funcționează statele euro-atlantice este puțin probabil în opinia noastră, dar faptul că toate aceste puteri sunt interdependente din punct de vedere economic, că de bunăstarea uneia depinde și bunăstarea celorlalte, poate constitui un factor de echilibrare și de stabilitate în interiorul sistemului internațional. Iar, această stabilitate depinde de măsura în care actorii, de statu-quo sau revizionști, mari puteri, puteri emergente sau puteri mici, vor reuși să își armonizeze interesele în această sferă.

Concluzii

Cert este că, în prezent, lumea trece printr-o perioadă de schimbare, indiferent că vorbim despre efectele crizei economice și financiare mondiale, despre emergența unor noi centre de putere sau despre trecerea de la unipolarism la multipolarism. Este vorba despre o schimbare lentă, dar evidentă, pașnică, dar nu lipsită de tensiuni și aceasta din cauză că, deși deja avem de a face cu puteri de statu-quo și puteri

²⁰ Lauren GOODRICH, *Russia: Rebuilding an Empire While It Can*, Stratfor Geopolitical Weekly, 31 Oct. 2011, http://www.stratfor.com/weekly/20111031-russia-rebuilding-empire-while-it-can?utm_source=freelist-f&utm_medium=email&utm_campaign=20111101&utm_term=gweekly&utm_content=readmore&elq=05b92ec3c5134ef7862af2fbbd1e27bf.

revizioniste, cu crearea sau consolidarea alianțelor, cu situația în care puterile mai mici se aliniază uneia dintre cele două părți, niciunul dintre centrele actuale de putere nu pare dispus să se angajeze într-o confruntare cu celalalte. Putem identifica o tensiune între state care încearcă să își mențină influența pe arena internațională și state care își doresc să își crească această influență, dar germeii unui conflict în toată regula nu se pot întrevădea.

Dacă am analiza această stare de lucruri din prima realismului clasic, dacă am calcula creșterea puterii BRIC în raport cu cea a SUA sau a statelor europene, atunci ne-am putea aștepta la un comportament de echilibrare de putere din partea celor din urmă. Dar acest lucru nu se întâmplă. Unul dintre motivele plauzibile care să poată explica acest comportament al actorilor poate fi identificat în teoria dezvoltată de Randall Schweller – echilibrul de interese. Aceasta poate explica nu doar tensiunile existente în relațiile dintre aceste centre de putere sau ralierea statelor mai mici (în interiorul alianțelor, organizațiilor inter-guvernamentale sau parteneriatelor), ci și menținerea unor relații de cooperare, de parteneriat între aceste puteri care, într-o logică a realismului clasic, ar fi de așteptat să fie prinse într-o spirală a escaladării tensiunilor.

Tocmai aceasta este și semnificația conceptului de „lume multipolară”, o lume cu mai multe centre de putere, comparabile, între care se poate stabili un echilibru în ceea ce privește interesele divergente și cele concordante. Atracția pe care ele o exercită față de puterile mai mici din jurul lor se justifică tocmai prin avantajele pe care alinierea lor la una dintre aceste părți le comportă pentru interesele lor și, în același timp, contribuie și la menținerea stării de echilibru.

Coexistența unor interese comune și a unora divergente, antagonice ne face să credem că o teorie, precum cea elaborată de Charles Kupchan în 2010 nu are mari șanse de succes și nici nu este fezabilă. Autorul susține că principala eroare în construirea arhitecturii de securitate europeană după Războiul Rece a fost faptul că Rusia nu a fost inclusă în organizațiile de securitate europene, aceasta fiind, în opinia lui, principala metodă adoptată la nivel european pentru asigurarea stabilității – includerea fostului adversar în sistemul de securitate. Astfel, în această linie de idei, includerea Rusiei în NATO ar face ca aceasta să nu mai privească cu reticență extinderea alianței către est sau încercările de a integra și Ucraina și Georgia²¹. În opinia noastră, dat fiind modul Rusiei de a privi securitatea de-a lungul timpului, experiența Războiului Rece, precum și aspirațiile ei de a crea asupra sa o percepție de mare putere constituie impedimente considerabile în acest sens. Prin urmare, menținerea unui echilibru al intereselor într-un context multipolar poate constitui, cel puțin pe termen scurt și poate mediu, o soluție pentru păstrarea stabilității în interiorul sistemului internațional de securitate.

²¹ Charles KUPCHAN, *Rusia – ca ultimă frontieră a NATO*, în Foreign Policy România, nr. 18/2010, Septembrie-Octombrie 2010, p. 75.

Bibliografie:

1. CHIFU, Iulian; NANTOI, Oazu; SUSHKO, Oleksandr, **Percepția Rusiei în România, Republica Moldova și Ucraina**, Editura Curtea Veche, București, 2010.
2. DUȚU, Petre; BOGZEANU, Cristina, **Interesele naționale și folosirea instrumentelor de putere națională pentru promovarea și apărarea acestora: Cazul României**, Editura UNAp „Carol I”, București, 2010.
3. FARAH, Joseph, *France and Iraq*, 17 March 2003, http://www.wnd.com/news/article.asp?ARTICLE_ID=31552.
4. FRUNZETI, Teodor, **Geostrategie**, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009.
5. FRUNZETI, Teodor; ZODIAN, Vladimir (coord.), **Lumea 2011. Enciclopedie politică și militară (Studii strategice și de securitate)**, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2011.
6. GOODRICH, Lauren, *Russia: Rebuilding an Empire While It Can*, Stratfor Geopolitical Weekly, 31 Oct. 2011, http://www.stratfor.com/weekly/20111031-russia-rebuilding-empire-while-it-can?utm_source=freelist-f&utm_medium=email&utm_campaign=20111101&utm_term=gweekly&utm_content=readmore&elq=05b92ec3c5134ef7862af2fbbd1e27bf.
7. KUPCHAN, Charles A. and KUPCHAN, Clifford A., *The Promise of Collective Security*, în *International Security*, vol. 20, no. 1, Summer 1995, <http://www.jstor.org/stable/2539215>.
8. MORGENTHAU, Hans J., **Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace**, Editura Polirom, Iași, 2007.
9. MOȘTOFLEI, Constantin, *Războiul Rece dintr-o Altă Perspectivă*, în *Impact Strategic*, nr. 3/2011.
10. MOȘTOFLEI, Constantin; SARCINSCHI, Alexandra, **Consecințe ale implementării scutului anti-rachetă asupra conceptului de echilibru la nivel global**, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
11. SCHWELLER, Randall L., *Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In*, *International Security*, vol. 19, no. 1, Summer 1994, <http://www.jstor.org/stable/2539149>.
12. SCHWELLER, Randall L., *New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition*, în *American Political Science Review*, vol. 19, no. 4, December 1997.
13. WALT, Stephen M., *Alliance Formation and the Balance of World Power*, în *International Security*, vol. 9, no. 4, Spring 1985, <http://www.jstor.org/stable/2538540>.

14. WILSON, Dominic; KELSTON, Alex L.; AHMED, Swarnali, *Is this the "BRIC's Decade"?*, în BRICs Monthly, no. 3/2010, Goldman Sachs Global Economics, Commodities and Strategy Research, <http://www2.goldmansachs.com/our-thinking/brics/brics-reports-pdfs/brics-decade-pdf.pdf>.
15. President of Russia, The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, disponibil on-line la <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>.
16. The Commission on America's National Interests, America's National Interests, Centre for Science and International Affairs, USA, July 1996, accesat în variantă on-line la http://belfercenter.ksg.harvard.edu/files/american_interests.pdf.
17. Foreign Policy România.

EVOLUȚII GEOPOLITICE ACTUALE – CONSOLIDĂRI ȘI ASPIRAȚII

Dr. Mihai-Ștefan DINU*

This paper focuses on the evolutions of key international actors on the international scene in the context of competition for energy resources. Therefore, emphasis was placed on developments in U.S. and China, which occupies the top two spots in regard to energy consumption, and how each of them are expanding their to gain access and a high degree of control over regions rich in energy and the space is adjacent to land or sea routes to transport them. In the context of enlargement and interaction of their spheres of influence, we also analyzed the case of France, country that demonstrates that aspires to a wider global role, an by that facilitating an easy access to resources.

Keywords: *strategie, resurse energetice, SUA, China, Franța, Africa, competiție resurse energetice.*

Deși principalele desfășurări de evenimente s-au desfășurat și se desfășoară încă în regiunile Africa de Nord și Orientul Mijlociu, suntem de părere că acestea se înscriu în cadrul mai larg al extinderii influenței strategice a marilor puteri în sensul asigurării controlului asupra regiunilor Caucazului, Asiei Centrale, Orientului Mijlociu și Africii de Nord, regiuni care concentrează majoritatea rezervelor energetice ale lumii și, mai mult, găzduiesc conducte terestre și rute navale de transport ale acestora către consumatorii principali ai acestora. Este facil de observat că aceste regiuni corespund acelei zone strategice pe care, la nivelul anului 1904, Halford Mackinder și mai apoi Nicholas Spykman au numit-o *Heartland*.

Considerând cele două teorii menționate anterior, vom analiza evoluția celor mai mari doi consumatori energetici ai planetei, SUA și China, în încercarea de a identifica cum încearcă fiecare să își dezvolte sferile de influență în scopul obținerii și menținerii controlului regiunilor care dețin cele mai însemnate rezerve energetice ale planetei, suprafața totală a acestei regiuni fiind mai departe numită în analiza noastră *Energoland*.

În acest scop, vom analiza evoluțiile SUA și Chinei în regiunile care înconjoară zona *Energoland*, în vecinătatea a ceea ce Mackinder și Spykman numeau *inner crescent* sau *rimland* (*Figura 1*).

* Cercetător științific, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate/ Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

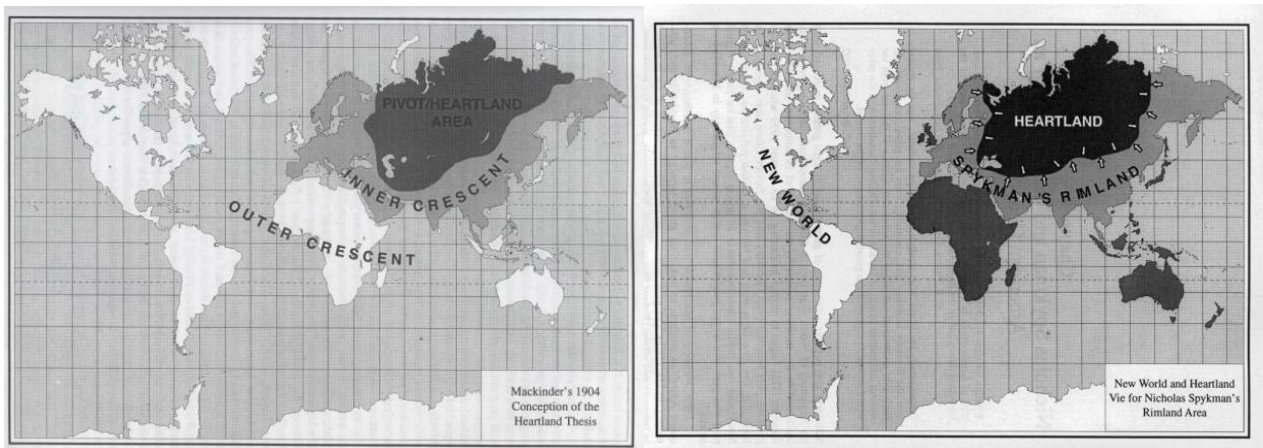

Figura 1. Reprezentarea grafică a teoriilor lui Halford Mackinder și Nicholas Spykman.

1. Consolidarea pozițiilor în competiția pentru resurse

Astfel, ne vom concentra analiza asupra extinderii influenței SUA și Chinei pe continentul African, în Oceanul Indian și Oceanul Arctic.

Continentul african nu a constituit după 1945 un interes strategic major pentru nici una dintre marile puteri, fiind considerat mai degrabă drept teren de manevră în Războiul Rece dintre SUA și URSS, în momentele în care fiecare căuta să-și extindă sferele de influență.

Evoluțiile ultimului deceniu, însă, au condus la reconsiderarea valorii strategice a continentului african, motivațiile fiind de ordin economic și de securitate, și anume:

- abundența resurselor naturale: 60% din diamantele mondiale, 40% din rezervele de fosfați, 38% din rezervele de cobalt (*Figura 2*);
- deține 10% din rezervele mondiale de petrol (2/3 dintre acestea fiind situate în Algeria, Egipt și Nigeria);
- proliferarea grupurilor islamist-extremiste (în Hornul Africii: Sudan și statele vecine, Somalia, Algeria);
- migrația Sud-Nord (dacă până nu demult era predilectă ruta ce traversa Strâmtoarea Gibraltar, rețelele de traficanți s-au reorientat către Mauritania și Senegal, către Insulele Canare Spaniole sau din Tunisia și Libia către Italia sau Malta.

În căutare masivă de resurse naturale, China a intensificat comerțul cu statele africane, acesta ajungând în 2008 la o cifră de peste 10 miliarde \$, devenind al doilea stat partener în relațiile comerciale după SUA¹. 2/3 din importurile Chinei din Africa constau în petrol, principalii furnizori fiind Angola, Congo-Brazavil, Guineea Ecuatorială și Sudan.

¹ 2/3 din importurile Chinei din Africa constau în petrol, principalii furnizori fiind Angola, Congo Brazavile Guineea Ecuatorială și Sudan, www.cfr.org/china/china-africa-oil/p9557.

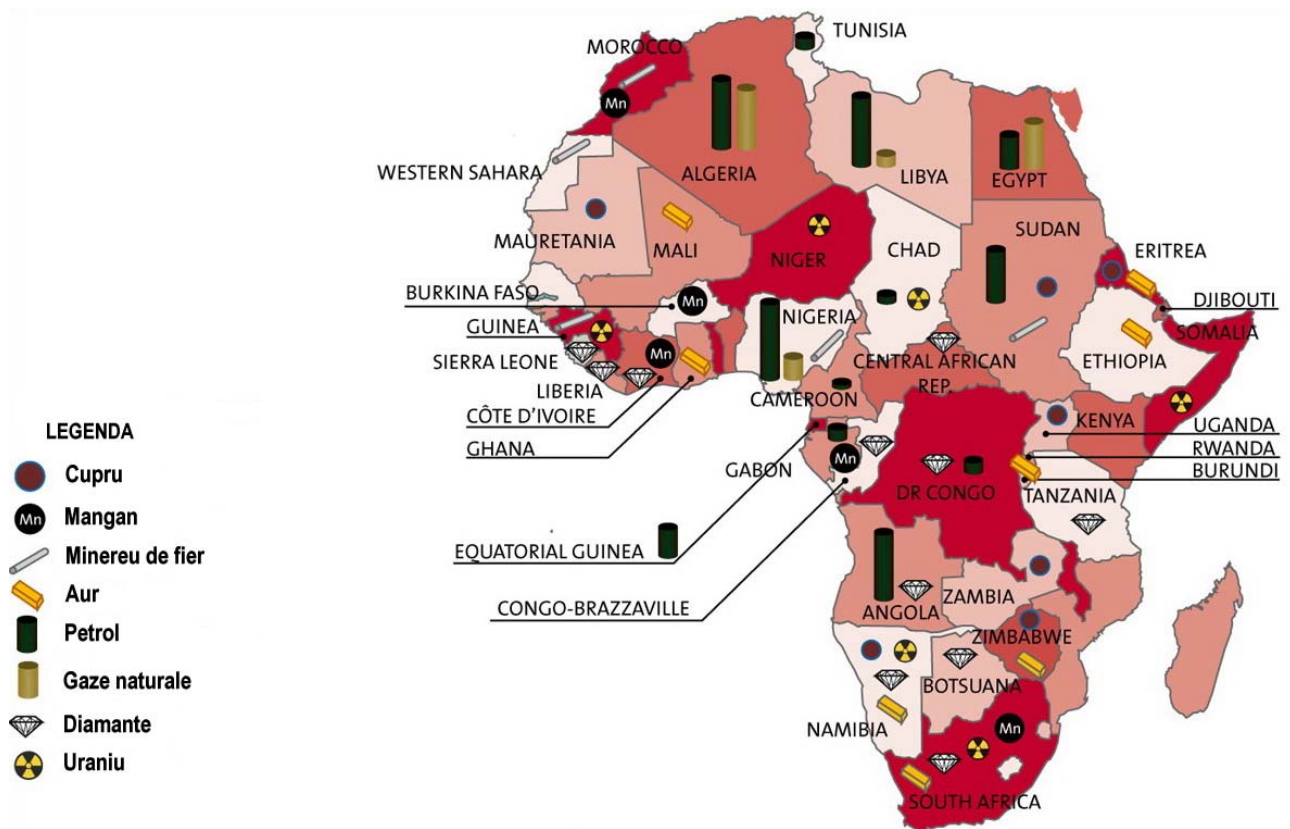

Figura 2. Resursele naturale ale continentului african².

În schimbul energiei și materiei prime China acordă asistență, acorduri comerciale, execuție a infrastructurilor critice³ precum șosele, căi ferate și centrale electrice. Toate acestea au făcut din China un partener atractiv pentru multe guverne africane.

Acțiunile Chinei nu au rămas însă neobservate și au atras interesul și altor mari puteri precum Japonia și India sau au dus la consolidarea poziției altora pe continent, așa cum este cazul SUA, în condițiile în care acestea, la fel ca și China, caută să-și diversifice sursele energetice și să-și reducă dependența de petrolul din Orientul Mijlociu. Un exemplu elocvent în acest sens poate fi constituit de situația din Sudan, unde, ca urmare a referendumului din ianuarie 2011, Sudanul de Sud a devenit entitate statală independentă, ca urmare a implementării Acordului Global de Pace (Comprehensive Peace Agreement) din 2005, (încheiat la presiunea și cu sprijinul SUA, Marii Britanii Elveția și UE⁴) care prevedea desfășurarea acestui referendum. Deși poate constitui un eveniment relevant pentru evoluția extinderii sferelor de influență a SUA și Chinei în regiune, acesta a fost trecut, oarecum, în plan secund, într-o perioadă în care atenția comunității internaționale era orientată asupra tensiunilor din Egipt, stat învecinat, la Nord, Sudanului.

² ***, *Strategic Trends 2010*, http://sta.ethz.ch/var/plain_site/storage/images/graphics/africa-s-resource-wealth-st-10/2345-5-eng-GB/Africa-s-resource-wealth-ST-10.jpg.

³ Michael FLESHMAN, *Laying Africas roads to prosperity*, în *Africa Renewal*, vol. 22, nr. 4, p. 12, www.un.org/Ecosocdev/geninfo/afrec/vol22no4/224-infrastructure.html.

⁴ Simon J A MASON, *Sudan, North-South Comprehensive Peace Agreement*, Center for Security Studies (CSS) Swiss Federal Institute of Technology, ETH Zurich, p. 72.

Înainte de separarea Sudanului de Sud, între 70 și 90%⁵ din produsul intern al țării era asigurat de exploatarea rezervelor de petrol naționale, situația actuală căpătând aspecte complexe, având în vedere că majoritatea câmpurilor de extracție sunt situate în Sudanul de Sud, iar rafinăriile și aproximativ 1500 de km de conducte de transport se află în Sudan. Noua situație va conduce la o reconsiderare a strategiei companiilor petroliere străine (Arabia Saudită, Belgia, China, Elveția, Franța, Malaiezia, Pakistan, Spania, Yemen) care au concesionat câmpurile de exploatare petrolieră⁶. Dintre aceste companii cele chineze dețineau o participare semnificativă (Figura nr. 3), la nivelul anului 2007 investițiile acestora ridicându-se la aproximativ 6 miliarde de dolari⁷.

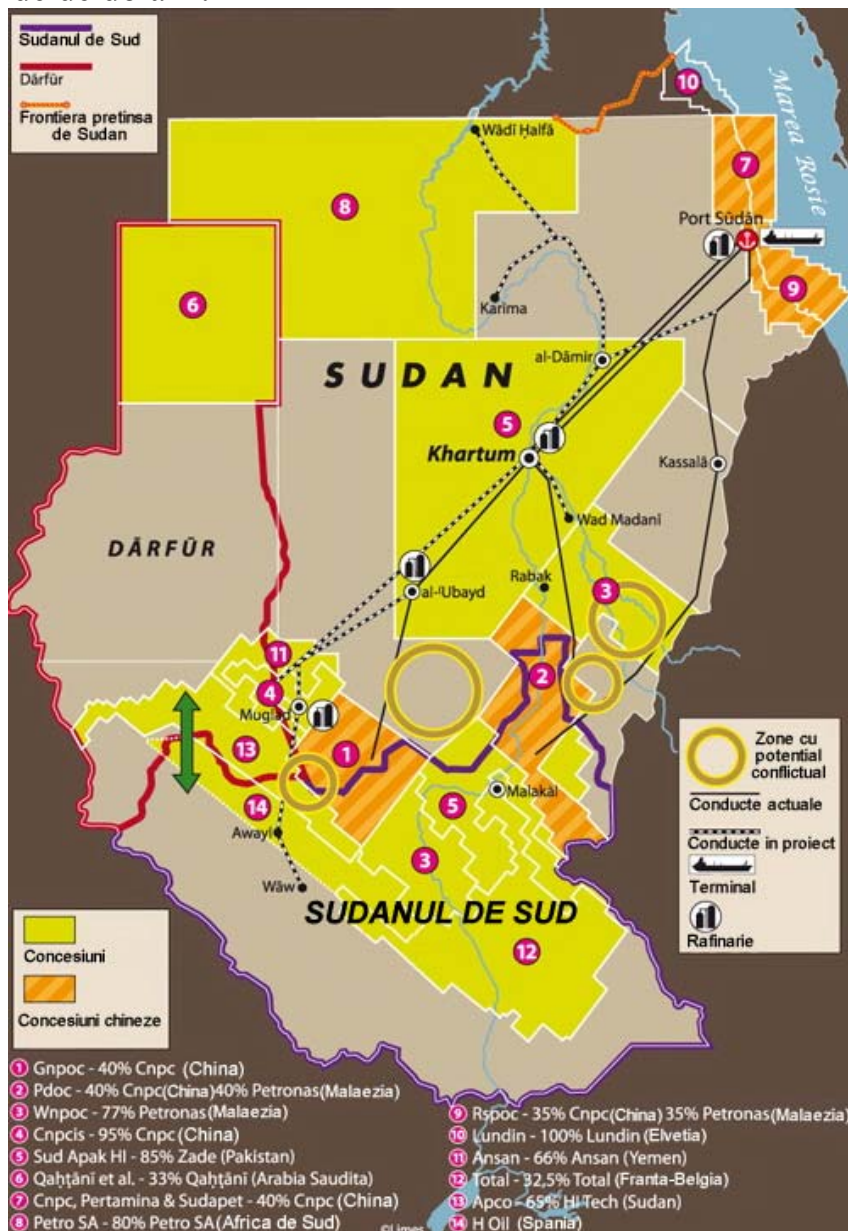

Figura nr. 3 Companii petroliere în Sudan⁸

⁵ <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Sudan/Full.html>.

⁶ Vezi [www.unsudanig.org/library/mapcatalogue/sudan/data/planning/Map 1177 Euoupean Coalition on oil in Sudan ECOS aug2007.pdf](http://www.unsudanig.org/library/mapcatalogue/sudan/data/planning/Map%201177%20European%20Coalition%20on%20oil%20in%20Sudan%20ECOS%20aug2007.pdf).

⁷ ***, *China invests 6 billion dollars in Sudan's oil*, în *Dudan Tribune*, 6 november 2007.

⁸ Giulio ALBANESE, *Il Sudan saranno due, forse anche di più*, în *Limes* nr.1/2011, <http://temi.repubblica.it/limes/il-sudan-petroliifero/21233>.

Spre deosebire de China, care a adoptat o politică de neamestec în treburile interne ale statelor africane, SUA cooperează cu guvernele acestora, nu doar în domeniul economic ci și în cel militar, cooperare justificată în principal de stoparea acțiunilor teroriste ale grupărilor din Africa. Adicional *CJTF – Horn of Africa* din Djibuti (1800 de trupe), SUA a demarat inițiativa contra-teroristă trans-sahariană prin care asistă state din regiune pentru prevenirea apariției de adăposturi pentru teroriști⁹. De asemenea, și-a extins prezența navală în regiune, în scopul declarat de a securiza rutele comerciale și de transport al petrolului și platformele petoliere.

Crearea unui comandament unificat pentru Africa, AFRICOM¹⁰, operațional din octombrie 2008, a indicat o abordare mai cuprinzătoare a asigurării securității în Africa, dar a și condus la reacții din partea Chinei și Indiei, în special în Oceanul Indian, o mai mare influență în Oceanul Indian însemnând un grad mai ridicat de control în Africa dar și în Eurasia și Orientul Mijlociu.

Punctual, Oceanul Indian reprezintă acces strategic la mare și strâmtori, adăpostește patru căi maritime cruciale pentru comerțul maritim internațional: Canalul Suez (Egipt) Bab-el-Mandeb, Strâmtoarea Hormuz și Strâmtoarea Malacca. De asemenea, dispune de porturi strategice cu valoare atât militară, cât și civilă: Karachi (Pakistan) Mumbai (India), Hambantota (Sri Lanka). Tot prin Oceanul Indian trec linii importante de comunicații, coridoare maritime pentru comerțul cu petrol și gaze naturale lichefiate (GNL), către porturi care fac legătura cu importante trasee comerciale terestre: Gawandar și Charbahar.

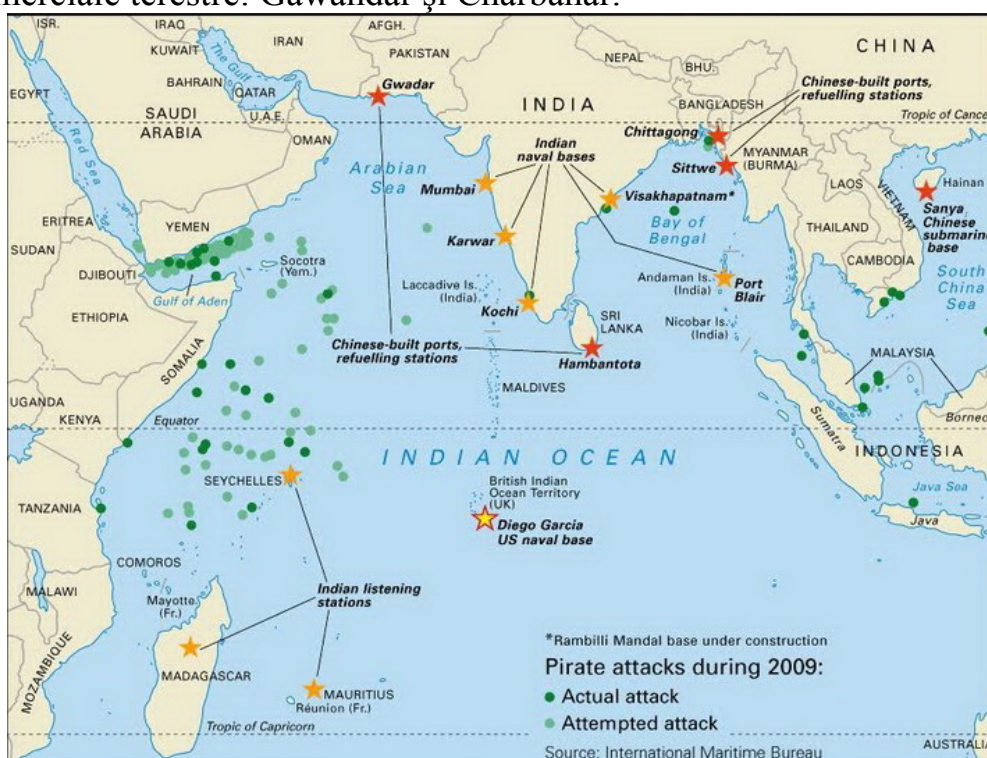

Figura nr.4. Porturi și puncte strategice militare ale SU, Chinei și Indiei în Oceanul Indian¹¹

⁹ <http://www.iiss.org/publications/strategic-comments/past-issues/volume-14-2008/volume-14-issue-6/the-africa-partnership-station/>.

¹⁰ <http://www.africom.mil/getArticle.asp?art=1644>.

¹¹ Commodore R. S. VASAN, *Indo Sri Lanka Maritime Issues: Challenges and Responses*, în South Asia Analysis Group, 29 Aprilie 2010, <http://www.southasiaanalysis.org/papers38/paper3787.html>.

Portul Gawandar este cel mai apropiat port de regiunea Asiei Centrale, prin rutele Gawandar-Chaman, Gawandar-Tarkhum și de China de Vest prin Gawandar-Khunjrab, toate acestea facilitând accesul la Energoland. O reprezentare grafică a acestora apare în figurile nr. 4. și nr.5

Figura nr.5. Rute maritime și strâmtoari de importanță strategică pentru China¹²

Strâmtoarea Malacca a început să fie controlată de SUA după ce a fost declarată zonă maritimă periculoasă (la puțin timp după atacul asupra distrugătorului USS Cole, ce a avut loc în Golful Aden), fiind principalul canal de navigație dintre Oceanul Indian și Oceanul Pacific. Este punct strategic de importanță economică pentru India, China, Japonia și Coreea de Sud, iar din punctul de vedere al liniilor de aprovizionare maritimă cu petrol, a devenind o locație strategică majoră pentru China, având în vedere că aproximativ 80% din rutele comerciale și de aprovizionare chineze trec prin strâmtoarea Malacca¹³.

În momentul de față, suntem de părere că, în Oceanul Indian, superioritatea aparține SUA deoarece dispun de capacități de proiectare a forței care îi permit blocarea oricărei rute comerciale sau de aprovizionare, sau a strâmtoarelor strategice. De altfel, cu excepția strâmtoării Hormuz, celelalte sunt controlate de către forțele maritime ale SUA care, în plus, dispune de baze militare, în Orientul Mijlociu și Asia Centrală dar și pe malurile Pacificului și Atlanticului (în Japonia și în SUA) ceea ce îi permite un grad sporit de control maritim asupra Energolandului, prin comparație cu China.

¹² *** , *Military Power of the People's Republic of China 2009 – Annual Report to Congress*, U.S. Department of Defense, www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/china_critical_sea_lanes_2009.jpg.

¹³ Zhang XUEGANG, *Southeast Asia and Energy: Gateway to Stability*, China Security Vol 3 No 2 Spring 2007, p.19, http://www.wsichina.org/cs6_2.pdf.

Din acest punct de vedere, al controlului asupra Energolandului (Caucaz, Asia Centrală), China dispune însă de o poziție favorabilă la nivel terestru, atât datorită relațiilor în principal economice dezvoltate cu fostele state sovietice din aceste regiuni (Figura nr. 6), cât și relației de cooperare specială cu Rusia, care, ca și moștenitoare de drept a fostului URSS, exercită încă un grad ridicat de control asupra acestora.

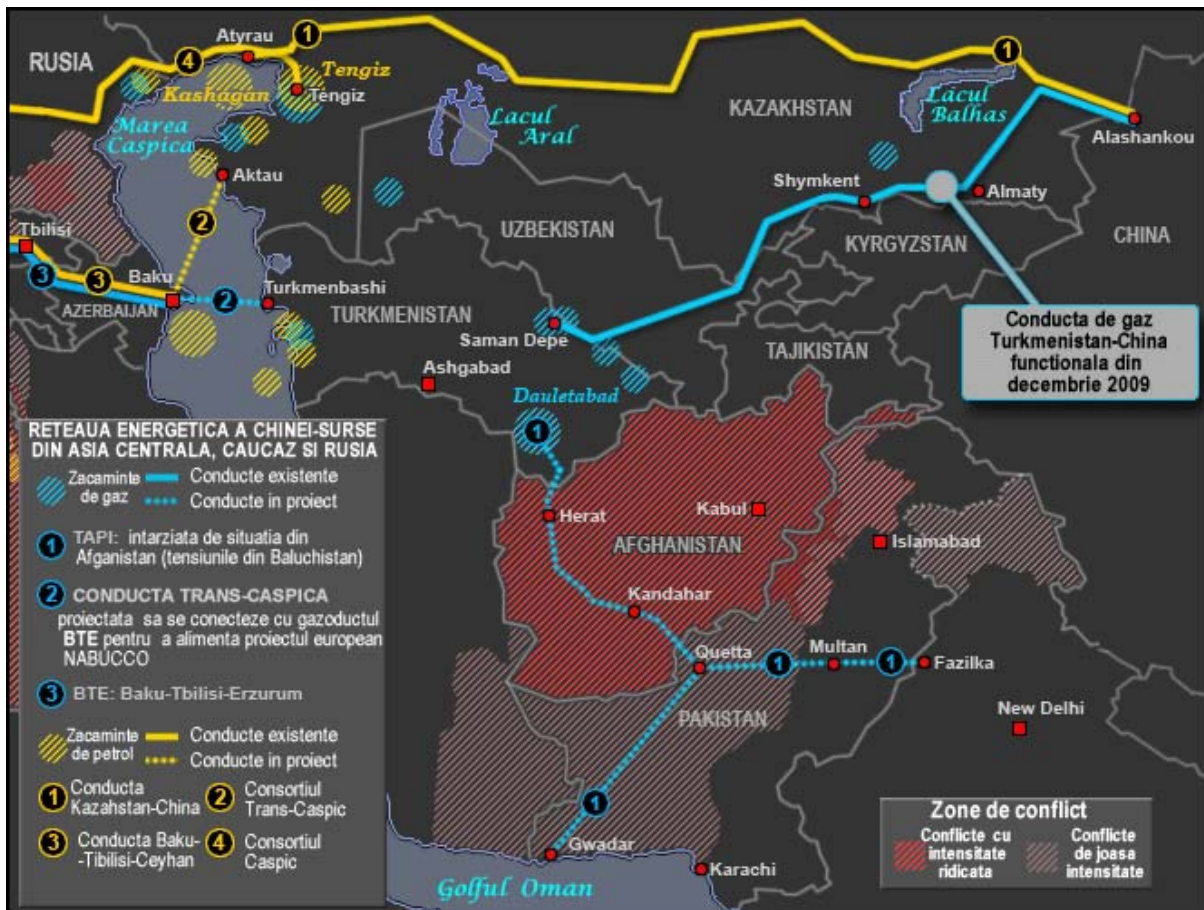

Figura nr. 6. Surse energetice ale Chinei provenind din state ale Asiei Centrale și Caucazului¹⁴

Prin controlul Oceanului Indian, Pacific și Atlantic, SUA ar reuși să izoleze atât China, cât și Rusia, care în ciuda dominației terestre a Eurasiei, nu ar reuși decât acțiuni limitate în oricare din cele trei oceane. Poate tocmai din acest motiv atenția acestora din urmă a fost îndreptată către deschiderea unor noi trasee de transport în apele reci ale Oceanului Arctic. Favorizate și de fenomenul încălzirii globale, care a cauzat subțierea calotei polare sau chiar dispariția parțială a acesteia, Rusia și China se află azi într-o competiție deschisă privind influența în Oceanul Arctic. Deși Rusia a ajuns să plaseze prima un drapel la 4200 metri adâncime sub gheata polara¹⁵, pretinzând drepturile asupra suprafeței arctice aferente, China a dezvoltat relații cu majoritatea țărilor nordice prin intermediul *Chinese Arctic and Antarctic*

¹⁴ Sergei BLAGOV, *Russia labors as neighbors do deals*, Asia Times, 17.12.2009, www.atimes.com/atimes/Central_Asia/KL17Ag01.html.

¹⁵ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6927395.stm>.

*Administration*¹⁶, o inițiativă științifică, însă una care îi permite dezvoltarea de relații de cooperare cu majoritatea statelor nordice.

Conștientă de facilitățile furnizate de deschiderea unor noi rute maritime care ar favoriza rute comerciale mai scurte, deci mai puțin costisitoare, dar și posibilități militare sporite pentru Rusia – care deține controlul singurei strâmțori din Arctic ce permite accesul către Pacific, și pe fondul inițiativei lui Vladimir Putin de dezvoltare a unei flote nordice ar deține un punct maritim strategic - SUA a contracarat prin inițiativa E-PINE¹⁷ (Enhanced Partnership in Northern Europe) care a atras țări ca Danemarca, Estonia, Finlanda, Islanda, Estonia, Lituania, Norvegia și Suedia, state aliante și parteneri ale SUA. În condițiile extinderii influenței Rusiei și Chinei în Oceanul Arctic această inițiativă poate fi privită drept o încercare de contrabalansare tendinței de dominare a regiunii arctice de către Rusia.

Concluzionând după succinta analiză a tendințelor strategice ale SUA și Chinei, suntem de părere că balanța strategică continuă să fie una mobilă, evoluțiile viitoare depinzând în mare măsură de deciziile Chinei care, odată cu izbucnirea revoltelor din Africa de Nord și separarea Sudanului de Sud de Sudan, se vede nevoită să ia decizii strategice rapide care să îi poată permite asigurarea nevoilor energetice din ce în ce mai ridicate.

2. Aspirația Franței la un rol mai activ în competiția pentru resurse

Considerat unul dintre cele mai importante evenimente ale anului în curs, “Primăvara arabă”, așa cum generic au fost denumite revoltele populare din statele Africii de Nord și Orientului Apropiat, a beneficiat de concursul unor mari puteri internaționale și regionale pentru ca situația să nu degenereze și să afecteze iremediabil situația deja conflictuală din regiune. Dacă participarea SUA și a NATO nu a constituit un element surpriză, în cazul războiului din Libia de exemplu, Franța (care și-a dublat declarațiile politice cu eforturi militare, contribuția sa națională fiind una dintre cele mai consistente, depășită fiind doar de efortul SUA, așa cum reiese din tabelul alăturat) a demonstrat o atitudine pragmatică (unii au numit-o chiar oportunistă).

<i>State membre NATO</i>	<i>Nave</i>	<i>Aeronave</i>
<i>Belgia</i>	<i>1</i>	<i>6</i>
<i>Canada</i>	<i>1</i>	<i>11</i>
<i>Danemarca</i>	<i>0</i>	<i>6</i>
<i>Franța</i>	<i>6</i>	<i>38</i>
<i>Grecia</i>	<i>1</i>	<i>0</i>
<i>Italia</i>	<i>13</i>	<i>24</i>
<i>Marea Britanie</i>	<i>3</i>	<i>30</i>
<i>Norvegia</i>	<i>0</i>	<i>6</i>
<i>Olanda</i>	<i>1</i>	<i>7</i>
<i>Spania</i>	<i>2</i>	<i>6</i>

¹⁶ <http://www.chinare.gov.cn/en/>.

¹⁷ <http://www.state.gov/p/eur/rt/epine/>.

<i>SUA</i>	<i>10</i>	<i>107</i>
<i>Turcia</i>	<i>6</i>	<i>0</i>
<i>Alte state</i>		
<i>Iordania</i>	<i>0</i>	<i>6</i>
<i>Qatar</i>	<i>0</i>	<i>6</i>
<i>Suedia</i>	<i>0</i>	<i>9</i>
<i>Emiratele Arabe Unite</i>	<i>0</i>	<i>12</i>
Total	44	274

Tabelul nr.1 .Contribuții naționale la operațiile militare din Libia¹⁸

Această atitudine a constituit un element de noutate, surprinzător chiar, după cum reiese din multe analize ale evenimentelor. O analiză atentă a documentelor apărării franceze, la care se adaugă realitatea că Franța rămâne cea mai puternică forță economică și militară din regiunea mediteraneană, o regiune în care Franța, în mod tradițional și istoric a fost în poziție de dirijor, cu un grad mare de control asupra statelor din Africa de Nord.

Având în vedere criteriile economic și militar, trebuie să remarcăm faptul că Franța constituie a doua mare putere economică europeană, după Germania și cea de a cincea putere economică mondială. De asemenea, în cadrul Uniunii Europene, Franța este cea mai mare și puternică forță militară, iar din perspectiva cheltuielilor pentru apărare Franța se clasează pe locul trei mondial, la fel ca în cazul puterii nucleare unde se clasează după state precum SUA și Rusia.

Așa cum notam anterior, majoritatea specialiștilor au considerat implicarea Franței în cazul Libiei drept o dovadă de oportunism. În ciuda acestor opinii, suntem de părere că Franța și-a urmărit consecvent interesele naționale. Suportul demonstrației noastre este constituit de Carta albă a securității și apărării emisă de guvernul francez în anul 2008. Potrivit acesteia, există patru regiuni critice pentru interesele franceze. În continuare vom identifica succint caracteristici ale acestor regiuni.

1. ***Arcul de criză*** care se întinde de la Oceanul Atlantic până la marea Oman și Oceanul Indian, de unde există posibilitatea extinderii prezenței către Asia (și implicit către Energoland). Din punct de vedere al stabilității și securității zona este caracterizată de aspecte problematice precum:
 - resurgența islamului radical;
 - disputele dintre sunniți și shiiți;
 - problema kurdă;
 - fragilitatea politică a regimurilor din zonă
2. ***Africa subsahariană***, regiune caracterizată de:
 - abundența minerurilor strategice și a resurselor energetice care trebuie exploatare;
 - creșterea populației;

¹⁸ Daniel Möckli, *Impartial and Stuck: NATO's Predicament in Libya*, CSS Analysis in Security Policy nr. 91, Center for Security Studies (CSS), ETH Zurich, aprilie 2011, p.3

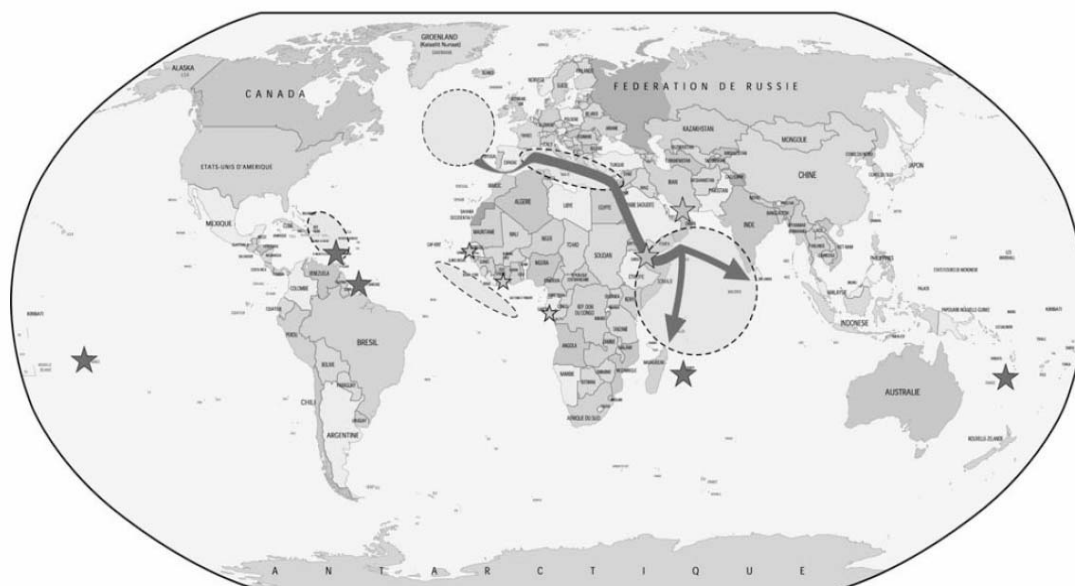
- slăbiciunea structurilor statului;
- slaba guvernare;
- valorile migratoare pe motive economice și tensiuni sociale;
- războaie endemice (interne și internaționale – Somalia, Republica Democratică Congo, Darfur etc.)

3. *Continentul European și relația statelor europene cu Rusia*

4. *Africa de nord*, regiune considerată importantă de către Franța din motive istorice (limba, cooperarea în domeniul energiei și cel economic), în care se desfășoară deja competiția unor actori statali noi precum SUA și China și actori non-statali precum Al Qaeda. Regiunea este caracterizată de prezența unor factori de risc precum: inegalitățile sociale, unele din cele mai mari rate ale șomajului, dezvoltare neechilibrată a regiunii; sistemele educaționale ineficiente; creșterea imigrației ilegale; expunerea ridicată la tranzitul imigranților dinspre regiunea Africii subsahariene; tensiuni sociale, șomaj, terorism.

Franța consideră drept critice aceste regiuni pe motivul învecinării imediate sau îndepărtate a acestora cu zona mediteraneană, argumentul principal fiind acela că securitatea bazinului mediteranean este puternic conectată¹⁹ cu cea a Uniunii Europene. Ceea ce a impus existența unei axe strategice principale²⁰ expusă unor riscuri conturate puternic (*figura nr. 7*), de la Atlantic până la marea Oman și Oceanul Indian, de unde există posibilitatea extinderii prezentei către Asia. Mai mult, aceste regiuni sunt destinatările mai multor programe de cooperare ale Uniunii Europene, așa cum este grafic marcat în *figura nr. 8*.

Axe stratégique majeur : Atlantique-océan Indien

☆ Présence actuelle sur la façade occidentale de l'Afrique.

Figura nr. 7. Axa strategică majoră franceză: de la Oceanul Atlantic la cel Indian

¹⁹ *Defense et Securite nationale*, Le livre Blanc, Editura Odile Jacob/La documentation Francaise, Paris, 2008, p. 45.

²⁰ *Ibidem*, p.75.

Figura nr. 8. Programe ale Uniunii Europene²¹

Este lesne de observat că marcajul programului Politicii Europene de vecinătate este trasat pe teritoriul statelor nord-africane care au avut un rol important în declanșarea și desfășurarea revoltelor populare din regiune. Prezența acestui program în regiune poate constitui o garanție a viitoarei stabilități și securități a regiunii, care să permită Franței o extindere a sferei de influență pe continentul African, pentru a recupera avansul puterilor concurente SUA și China într-un spațiu considerat tradițional în sfera franceză de influență. Instrumentul cel mai la îndemână pentru Franța poate fi Uniunea Mediteraneană, al cărui proiect a fost prezentat în anul 2008 de către președintele francez, Nicholas Sarkozy. Operaționalizarea acestui instrument necesită însă un efort financiar susținut din partea UE, și a Franței în particular, ceea ce în condițiile actualei crize din jurul monedei Euro pare mai mult decât dificil de realizat.

În loc de concluzii, ne exprimăm opinia că pe fondul contextului creat de evenimentele „Primăverii arabe”, competiția pentru resurse va căpăta aspecte complexe, evoluțiilor actorilor statali consacrați putându-li-se adăuga, în lipsa unor structuri statale democratice solide în statele din regiune, actori mai puțin previzibili, extrem de volatili de tipul unor grupuri etnice sau religioase radicale sau fundamentaliste, ceea ce ar conduce la creșterea instabilității într-o regiune caracterizată de prezența unor factori puternici de insecuritate.

²¹ Laura Canali, *Balcans Special Issue - 10/ 2005, Limes*, <http://temi.repubblica.it/limes-heartland/eu-programs>

NATO ÎN LIBIA: UN NOU MODEL DE INTERVENȚIE

Adrian DOBRE*

The adoption of the concept of „responsibility to protect” by NATO enters into controversy with the Alliance Strategic Concept, just a few months after its adoption at the NATO Summit in November 2010. The Alliance has no responsibility to protect the world’s population from violence from their government or some against others. NATO is only responsible for protecting its own members and the collective interests of the Alliance in the eastern and southern neighborhood. Europe has some major interest în Lybia (oil and gas reserves, migration control), but they should not have been the stake of this intervention. However, speaking about these interests may revive the political support for bringing a successful result for this campaign.

The situation in Libya brings into discussion complex systems of international decision making and requires an intervention model that can be challenged or may become applicable in similar situations. A detailed analysis reveals features of this new type of intervention and the possibility to replicate, as of course hypothetical.

Noul Concept NATO și Principiul Responsabilității de a Proteja

Principiul Responsabilității de a Proteja

Principiul „Responsability to protect” a apărut ca o măsură necesară intervenționismului în urma eșecului statelor în anii ’90 de a-și proteja populația civilă din zonele de conflict, în special în fosta Iugoslavie și Rwanda, care a dus la atrocități pe scară largă.

„Responsability to protect”¹, sau responsabilitatea de a proteja, înseamnă practic recurgerea la forță pentru a interveni în patru situații considerate atrocități de masă: genocid, crime de război, crime împotriva umanității și epurare etnică.

Primul angajament al principiului responsabilității de a proteja, din moment ce a fost adoptat oficial de ONU, îl reprezintă intervenția din Libia. Astfel, putem afirma că modalitatea de intervenție din Libia și comportamentul statelor implicate, vor crea un precedent pentru viitoarele intervenții. Cum poate fi interpretat acest principiu? Opiniile exprimate de către cadre didactice universitare și organizații de securitate sunt divergente cu privire la cursul potrivit de acțiune, pentru că opțiunile politice în cauză nu sunt simple.

Intervenția încadrată de responsabilitatea de a proteja, inițial, a fost prevăzută în cazul unui stat eșuat, în cazul în care statul este incapabil sau nu dorește să-și protejeze populația civilă. Cu toate acestea, doar conflictele cauzate de cele 4 atrocități în masă ar putea justifica activarea principiului responsabilității de a proteja². În cazul Libiei a fost cea mai extremă situație, a unui stat care-și atacă propria populație, care a dus la un răspuns imediat și preventiv. Pe de altă parte, capacitatea

* **Doctorand, Universitatea București, Facultatea de Științe Politice, București**

¹ BELLAMY, Alex, *Responsibility to protect*, Polity Press, Cambridge și Massachusetts, 2009.

² EVANS, Gareth, *The responsibility to protect: Ending mass atrocity crimes once and for all*, Brookings Institution Press, New York, 2008.

de a-și ataca propria populație - și totuși să păstreze puterea - nu reprezintă un caz de stat eșuat, ci din contră, este un semn al unui stat puternic, chiar dacă s-a delegitimat prin acțiunile sale.

Intervenția multinațională³ este mult mai probabil să nu apară într-un vid (ca în cazul statului eșuat), ci în directă opoziție cu suveranitatea statului. Atunci întrebarea este ce trebuie făcut cu statul ostil, în afara unui război direct pe care Rezoluția 1973 nu îl prevede. Câteva state, precum cele din ASEAN, au decretat suveranitatea drept inviolabilă. Alții, în special cei care sprijină principiul responsabilității de a proteja și conducătorii intervenției curente în Libia, au argumentat că suveranitatea este un atribut care va fi ridicat în cazul crimelor împotriva umanității.

Noul Concept NATO

Noul Concept NATO a fost lansat în decembrie 2010, prin acesta Alianța și-a reînnoit angajamentul pentru o securitate colectivă.

În timpul dezbaterilor pentru configurarea textului Conceptului, din cauza lipsei de consens între statele membre, dispozițiile pentru soluționarea potențialelor crize viitoare nu au fost reglementate în mod adecvat. În consecință, observăm că, în mai puțin de un an, NATO a intrat într-un conflict pentru care a fost slab pregătit și nu beneficia de unitate⁴.

Astfel că, în intervenția din Libia, doar nouă din cele 25 de state europene au fost dispuse sau capabile să se angajeze la operațiile „din afara zonei”; cu toate acestea, o intervenție de genul celei din Libia ar putea fi întreprinsă în altă parte în viitor și va fi necesar pentru toți partenerii NATO să participe dacă trebuie să fie menținută coeziunea Alianței.

Pe 17 martie, ca răspuns la o amenințare iminentă cu care se confruntau civilii în Libia, Organizația Națiunilor Unite a emis Rezoluția 1973: „*[Autorizând] statele membre care au notificat Secretarul General, care acționează la nivel național sau prin intermediul organizațiilor sau aranjamentelor regionale, [...], să ia toate măsurile necesare [...] pentru a proteja civilii și zonele populate de civili aflate sub amenințarea unui atac în Jamahiriya Arabă Libia*”⁵, permițând astfel unei coaliții de state doritoare, alcătuită în principal din forțe NATO, să intervină.

Din cauza faptului că situația crizei din Libia a evoluat rapid a fost invocat principiul responsabilității de a proteja, acesta fiind folosit pentru justificarea intervenției militare, nefiind însă un principiu nou creat. „Responsability to protect” permite intervenția militară într-un stat numai când există un caz clar de genocid, crime de război, purificări etnice sau crime împotriva umanității în desfășurare sau iminente să apară. Deși responsabilitatea de a proteja este acceptată de către Națiunile Unite, aceasta nu a fost inserată în Conceptul Strategic NATO din 2010.

Conceptul Strategic din 2010 are drept element de noutate⁶ extinderea definiției de securitate colectivă care include și amenințările la adresa statelor

³ CIMBALA, Stephen, FORSTER, Peter, *Multinational Military Intervention*, Ashgate, New York, 2010.

⁴ GRAND, Camille, *Libya Campaign Shows Need to Re-Think the Trans-Atlantic Link*, The European Institute, June 2011.

⁵ United Nations Security Council ‘Resolution 1973 (2011)’ S/RES/1973 (2011).

⁶ AYBET, Gulnur, MOORE, Rebecca, *NATO: in search of a vision*, Georgetown University Press, 2010.

reprezentate de terorism, cyber-terorism, state care dezvoltă arme nucleare și alimentează conflictele de frontieră care pot încuraja extremismul, și activități transnaționale precum traficul de narcotice, de ființe umane și de arme⁷.

În absența existenței unor dispoziții referitoare la responsabilitatea de a proteja în cadrul Conceptului Strategic din 2010, intervenția colectivă ar putea fi realizată numai prin clasificarea acesteia drept necesară pentru asigurarea securității colective a NATO. Prin articolul 5 al Tratatului Nord-Atlantic (NAT), securitatea colectivă este invocată doar în cazul unui atac armat împotriva unuia sau mai multora dintre statele membre NATO⁸.

Cea mai plauzibilă abordare pentru legitimitatea campaniei din Libia poate fi extrasă din prevederile articolului 20 care menționează că „*crizele și conflictele de dincolo de granițele NATO pot reprezenta o amenințare directă la adresa securității teritoriului Alianței și a siguranței populațiilor. NATO se va angaja, prin urmare, în cazul în care este posibil și atunci când este necesar, pentru a preveni crizele, pentru a le gestiona, pentru stabilizarea situațiilor post-conflict și acordarea sprijinului pentru reconstrucție*”⁹. Contrar definiției extinse a intereselor de securitate ale NATO, Noul Concept Strategic poate justifica doar parțial și în termeni foarte restrânși intervenția în Libia, și doar în cadrul rubricii de securitate colectivă, nu în cea referitoare la responsabilitățile față de popoarele din afara organizației¹⁰.

Cu toate acestea, intervenția NATO în Libia a fost în conformitate cu principiile responsabilității de a proteja, și nu pentru protejarea securității colective definite la articolul 20.

Nu au existat prevederi referitoare la responsabilitatea de a proteja în cadrul Conceptului Strategic deoarece nu a putut fi obținut un consens asupra acestui principiu. O recomandare a Institutului pentru Știință și Securitate Internațională referitoare la NATO a ridicat problema că „*ar fi o greșeală să adăugăm o serie de noi amenințări la misiunea Alianței, fără o analiză atentă a implicațiilor asupra solidarității și coeziunii între membri*”¹¹.

Acțiunile NATO au „*[fost] scurte confesiuni ale Conceptului Strategic al Alianței, la doar câteva luni de la adoptarea sa la Summit-ul NATO din noiembrie 2010*”¹². În cazul în care intervenția din Libia trebuia să fie legitimată, Conceptul Strategic ar fi trebuit să includă o referință la responsabilitatea de a proteja în structura misiunii viitoare a NATO. Ceea ce este mai frapant este faptul că Uniunea

⁷ Adopted by the Heads of State and Government in Lisbon, ‘Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation: Active Engagement, Modern Defence’, NATO, December 2010, www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf.

⁸ Adopted by Heads of State and Government in Washington DC, ‘North Atlantic Treaty’ NATO, 4 April 1949, Article 5.

⁹ Adopted by the Heads of State and Government in Lisbon, ‘Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation: Active Engagement, Modern Defence’, NATO, December 2010, www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf Article 20. SOCOR, Vladimir, ‘NATO and the Responsibility to Protect: Whom Exactly?’ in *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 8, Issue: 96, May 18, 2011.

¹⁰ NOETZEL, Timo, *Multi-Tier NATO: The Atlantic Alliance in the 21st Century*, Royal Institute for International Affairs/Chatham House, Londra, 2011.

¹¹ ISIS Briefing Note, ‘NATO’s New Division: A Serious Look’, at ‘Emerging Security Challenges or an Attempt at Shoring up Relevance and Capability’, *European Security Review*, No. 51, September 2010.

¹² SOCOR, Vladimir, ‘NATO and the Responsibility to Protect: Whom Exactly?’ in *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 8, Issue: 96, May 18, 2011.

Africană are o clauză în articolul 4 (h) din Actul Constitutiv, care în mod direct și fără echivoc permite intervenții umanitare (cum ar fi în cazul Libiei)¹³, în timp ce NATO, care are capacitatea militară de a interveni, nu are astfel de prevederi necesare pentru a mandata astfel de operațiuni, în tratatul său de organizare. Un important membru NATO, Germania, nu dă dovadă că ar dori să includă responsabilitatea de a proteja în cadrul NATO deoarece nu dorește să fie implicată în acțiuni militare la nivel mondial¹⁴, și nu dorește să riște înstrăinarea puterilor cum ar fi China și Rusia¹⁵, preferând să mențină NATO cu un rol mult mai limitat de apărare colectivă.

Atât Germania cât și alte națiuni europene trebuie să ia în considerare faptul că scopul principal al Alianței rămâne apărarea colectivă, dar în același timp nu există niciun pericol pentru un conflict pe scară largă în Europa și America de Nord, ceea ce determină NATO să se concentreze asupra altor chestiuni decât asigurarea securității europene, rolul său tradițional, dacă dorește să rămână relevantă¹⁶.

Gareth Evans, unul dintre fondatorii principiului responsabilității de a proteja, a afirmat în cadrul unei prelegeri la „Summitul din Umbră” (Shadow Summit) al NATO că aceste capacități unice ale acesteia o fac singura organizație capabilă să joace rolul „unui furnizor de forță în situații de urgență drept răspuns al conștientizării unor atrocități în masă”¹⁷. Astfel, acesta a sugerat că NATO este capabil să pună în aplicare principiul responsabilității de a proteja și ar trebui să-și dezvolte un rol în acest sens. Lipsa consensului între membrii a fost cauza nereflectării principiului în Conceptul Strategic. Amenințarea gravă și reală la adresa vieții civililor a fost justificarea intervenției în Libia¹⁸. NATO a trecut prin canalele legale potrivite pentru a efectua corect intervenția în Libia, iar forțele Alianței, în ciuda unor "misiuni ascunse", fac ceea ce trebuie. Reiese astfel că acțiunile în curs de desfășurare în Libia, descrise de Evans ca fiind în concordanță cu spiritul NATO, trebuie să devină un domeniu de maxim interes pentru rolul viitor al organizației.

Tensiuni între suveranitate și securitate

Principiul responsabilității de a proteja a fost invocat pentru a justifica intervenția internațională în Libia, dar tensiunile fundamentale au fost expuse în operaționalizarea acesteia deoarece statele eșuate nu sunt neapărat state slabe. Cu toate acestea, principiul responsabilității de a proteja duce la reîncadrarea conceptului de suveranitate¹⁹.

¹³ 'Constitutive Act of the African Union', African Union, 2000 Article 4(h).

¹⁴ ZAPOLSKIS, Martynas, „Redefining the Euro-Atlantic Security Agenda: What is the Role of the New NATO Strategic Concept”, *Lithuanian Foreign Policy Review*, Issue 23, 2010.

¹⁵ NOETZEL, Timo, SCHREER, Benjamin, 'Does a Multi-Tier NATO Matter? The Atlantic Alliance and the Process of Strategic Change' in *International Affairs*, Volume 85, Number 2, 2009, p. 216.

¹⁶ ISIS Briefing Note 'NATO's New Division', op.cit. GOLDGEIER, James, *The Future of NATO*, Council on foreign Relations BKLT edition, 2010.

¹⁷ EVANS, Gareth, 'NATO and the Responsibility to Protect', Presentation made to Shadow NATO summit, March 31, 2009.

¹⁸ DAVIS, Ian, *Libya: NATO Must Stick to the R2P Script*, NATO Watch, March 31, 2011.

¹⁹ BELLAMY, Alex, *Responsibility to protect*, Polity Press, Cambridge și Massachusetts, 2009. EVANS, Gareth, *The responsibility to protect: Ending mass atrocity crimes once and for all*, Brookings Institution Press, New York, 2008.

Justificare intervenției a invocat principiul responsabilității de a proteja, astfel încât Rezoluția 1973 a Consiliului de Securitate al ONU a autorizat țările „să ia toate măsurile necesare ... pentru a proteja civilii și zonele populate de civili de amenințarea unui atac ... excluzând în același timp orice forță externă de ocupație a oricărei părți a teritoriului libian”. Inerentă în această rezoluție este dilema internațională între suveranitate și securitatea umană²⁰.

În timp ce securitatea a fost preocuparea originală a ASEAN, amenințările la adresa securității au venit din surse din ce în ce mai imprevizibile. Deși un scenariu libian este puțin probabil să apară în ASEAN, tensiunea fundamentală între suveranitate și securitate umană vizează fiecare stat²¹. Liga Arabă, contrar disidenței politice interne, în mai multe state membre, împotriva regimurilor, a sprijinit în mod clar și puternic intervenția în Libia. Un aspect remarcabil al intervenției a fost viteza cu care s-a ajuns la un consens cu privire la responsabilitatea de a proteja civilii, în ciuda insistenței Libiei asupra drepturilor sale suverane²².

Chiar dacă intervenția directă poate să apară numai în cazurile cele mai extreme, principiul responsabilității de a proteja rămâne o normă internațională. Astfel, dacă securitatea umană este acum o preocupare internațională înrămată și avansată prin intermediul conceptului responsabilității de a proteja, trebuie acordată o mai mare atenție modului în care suveranitatea este luată în calcul²³.

Un NATO Global

Folosind Războiul Terorii și războaiele din Afganistan drept justificare, rațiunea militaristilor pentru un rol global al NATO a început să prindă contur și aceasta a fost dezbătută în reviste militare. Unul dintre scriitorii acestui concept a fost Ivo Daalder, ambasadorul SUA la NATO. Acesta a fost un ambasador care a înțeles lunga istorie de cooperare financiară și militară între Țările de Jos, Regatul Unit și Statele Unite ale Americii. Într-o epocă în care capitalul a fost cu adevărat transnațional, iar managerii fondurilor mutuale și ai companiilor petroliere nu au avut nicio loialitate față de o anumită țară²⁴, capitaliștii internaționali au dorit o nouă forță militară, mobilă și bine echipată pentru a lupta pentru noi resurse africane.

Conform specialiștilor militari: „*Conceptul unui NATO global²⁵ este utilizat mai ales în legătură cu două laitmotive - pe de o parte ideea de a deveni un actor*

²⁰ SOETERS, Joseph, *Military Cooperation in Multinational Peace Operations: Managing Cultural Diversity and Crisis Response*, Routledge, New York, 2008.

²¹ Myanmar Burma No.2 Briefing Paper, ‘Cyclone Nargis and the Responsibility to Protect’, Asia Pacific Centre for the Responsibility to Protect, May 2008, p.4; COLLINS, Alan, *Contemporary security studies*, 2nd edition, Oxford University Press, SUA, 2010.

²² *** The New Arab Revolt: What Happened, What It Means, and What Comes Next, Council on foreign Relations, New York, 2011.

²³ KREPS, Sarah, *Coalitions of Convenience: United States Military Interventions after the Cold War*, Oxford University Press, USA, 2011.

²⁴ [RUSH, Robert, *Multinational Operations, Alliances and International Military Cooperation - Past and Future*, Center of Military History, Washington, 2006.

²⁵ AYBET, Gulnur, MOORE, Rebecca, *NATO: in search of a vision*, Georgetown University Press, 2010; KASHMERI, Sarwar, *NATO 2.0: Reboot or delete?*, Potomac Books Inc, 2011.

strategic global (globalizare funcțională) și pe de altă parte noțiunea unui NATO a cărei componentă este, în principiu, la nivel mondial (globalizare instituțională). Cele două dimensiuni pot, totuși, cu dificultate să fie separate una de alta, dar în schimb sunt interconectate”.

Această discuție în conformitate cu ideea „globalizării instituționale a NATO” a susținut că amenințările la adresa securității capitalismului au fost globale și că NATO ar trebui să ia în considerare un „concert al democrațiilor” pentru menținerea ordinii la nivel internațional²⁶. În cadrul acestor jurnale a fost vehiculată ideea că NATO ar trebui să fie extins pentru a include Australia, Japonia, Noua Zeelandă, Coreea de Sud și, eventual, Brazilia²⁷.

Intervenția în Libia a fost sub umbrela ONU și astfel aceasta a fost o altă incursiune a unui NATO Global. Cu toate acestea, majoritatea membrilor NATO au înțeles motivele pentru energia lui Sarkozy. Dintre cei 28 de membri ai NATO, majoritatea au refuzat să participe la acest atac. Prim-ministrul Poloniei a declarat că atacul asupra Libiei a fost pentru petrol. Au fost doar opt membri (Belgia, Canada, Danemarca, Franța, Italia, Norvegia, Spania, Regatul Unit și Statele Unite), care au participat la operația Unified Protector. Membrii nu au putut conveni asupra unei structuri de comandă, astfel încât SUA a stabilit frontul la Africa Command și a numit operația „Odyssey Dawn”. Francezii au numit acțiunea „Opération Harmattan”. Britanicii au numit implicarea lor „Operation Ellamy” în timp ce canadienii au numit-o pe a lor, „Operation Mobile”.

Germanii au înțeles sensul dublu al acțiunii lui Nicolas Sarkozy și Germania și-a retras echipajele aeronavelor sale din sprijinul NATO. Turcia s-a opus operației NATO și disfuncția acestei operații a devenit evidentă după o lună. Înviniurile au început între „parteneri”, unii membri susținând că alții nu au participat pe deplin. Spațiul nu permite o examinare completă a miilor de acțiuni din NATO în Libia timp de șapte luni. Acțiunile militare și navale sunt prezentate zilnic pe Internet. Liderii africani pot citi zilnic despre operațiile strategice pentru a vedea slăbiciunea NATO. Chinezii au scris despre disfuncția NATO și un scriitor, An Huihou, a afirmat că operația în Libia nu este „un succes real pentru NATO”. Acest scriitor a solicitat negocieri dar conducerea politică chineză a sprijinit în mod public Foaia de Parcurs a Uniunii Africane. Mai important, în timp ce China își extrăgea cetățenii din Libia, nu a existat nici măcar un cuvânt de protest împotriva uciderii africanilor când forțele imperiale utilizau mandatul ONU numit „responsability to protect”. În scopul de a liniști liderii chinezi, Sarkozy a mers la Beijing pentru a promite că contractele chineze vor fi onorate.

Va trebui să revedem aspectele acestui război în alt moment dar acum trebuie să înțelegem noua formă de intervenționism, cum ar spune unii un nou tip de intervenție imperialistă.

²⁶ POULIOT, Vincent, *International Security in Practice: The Politics of NATO-Russia Diplomacy*, Cambridge University Press, New York, 2010.

²⁷ SLOAN, Stanley, *Permanent Alliance?: NATO and the Transatlantic Bargain from Truman to Obama*, Continuum, New York, 2010.

Bibliografie:

1. *** *The New Arab Revolt: What Happened, What It Means, and What Comes Next*, Council on foreign Relations, New York, 2011.
2. 'Constitutive Act of the African Union', African Union, 2000 Article 4(h).
3. Adopted by Heads of State and Government in Washington DC, '*North Atlantic Treaty*' NATO, 4 April 1949, Article 5.
4. Adopted by the Heads of State and Government in Lisbon, '*Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation: Active Engagement, Modern Defence*', NATO, December 2010, www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf.
5. Adopted by the Heads of State and Government in Lisbon, '*Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organisation: Active Engagement, Modern Defence*', NATO, December 2010, www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf Article 20.
6. AYBET, Gulnur, MOORE, Rebecca, *NATO: in search of a vision*, Georgetown University Press, 2010.
7. AYBET, Gulnur, MOORE, Rebecca, *NATO: in search of a vision*, Georgetown University Press, 2010.
8. BELLAMY, Alex, *Responsibility to protect*, Polity Press, Cambridge și Massachusetts, 2009.
9. BELLAMY, Alex, *Responsibility to protect*, Polity Press, Cambridge și Massachusetts, 2009.
10. CIMBALA, Stephen, FORSTER, Peter, *Multinational Military Intervention*, Ashgate, New York, 2010.
11. COLLINS, Alan, *Contemporary security studies*, 2nd edition, Oxford University Press, SUA, 2010.
12. DAVIS, Ian, *Libya: NATO Must Stick to the R2P Script*, NATO Watch, March 31, 2011.
13. EVANS, Gareth, '*NATO and the Responsibility to Protect*', Presentation made to Shadow NATO summit, March 31, 2009.
14. EVANS, Gareth, *The responsibility to protect: Ending mass atrocity crimes once and for all*, Brookings Institution Press, New York, 2008.
15. EVANS, Gareth, *The responsibility to protect: Ending mass atrocity crimes once and for all*, Brookings Institution Press, New York, 2008.
16. GOLDGEIER, James, *The Future of NATO*, Council on foreign Relations BKLT edition, 2010.
17. GRAND, Camille, *Libya Campaign Shows Need to Re-Think the Trans-Atlantic Link*, The European Institute, June 2011.
18. ISIS Briefing Note '*NATO's New Division*', op.cit.
19. ISIS Briefing Note, '*NATO's New Division: A Serious Look*', at '*Emerging Security Challenges or an Attempt at Shoring up Relevance and Capability*', *European Security Review*, No. 51, September 2010.

20. KASHMERI, Sarwar, *NATO 2.0: Reboot or delete?*, Potomac Books Inc, 2011.
21. KREPS, Sarah, *Coalitions of Convenience: United States Military Interventions after the Cold War*, Oxford University Press, USA, 2011.
22. Myanmar Burma No.2 Briefing Paper, 'Cyclone Nargis and the Responsibility to Protect', Asia Pacific Centre for the Responsibility to Protect, May 2008, p.4.
23. NOETZEL, Timo, *Multi-Tier NATO: The Atlantic Alliance in the 21st Century*, Royal Institute for International Affairs/Chatham House, Londra, 2011.
24. NOETZEL, Timo, SCHREER, Benjamin, 'Does a Multi-Tier NATO Matter? The Atlantic Alliance and the Process of Strategic Change' in *International Affairs*, Volume 85, Number 2, 2009, p. 216.
25. POULIOT, Vincent, *International Security in Practice: The Politics of NATO-Russia Diplomacy*, Cambridge University Press, New York, 2010.
26. RUSH, Robert, *Multinational Operations, Alliances and International Military Cooperation - Past and Future*, Center of Military History, Washington, 2006.
27. SLOAN, Stanley, *Permanent Alliance?: NATO and the Transatlantic Bargain from Truman to Obama*, Continuum, New York, 2010.
28. SOCOR, Vladimir, 'NATO and the Responsibility to Protect: Whom Exactly?' in *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 8, Issue: 96, May 18, 2011.
29. SOCOR, Vladimir, 'NATO and the Responsibility to Protect: Whom Exactly?' in *Eurasia Daily Monitor*, Volume: 8, Issue: 96, May 18, 2011.
30. SOETERS, Joseph, *Military Cooperation in Multinational Peace Operations: Managing Cultural Diversity and Crisis Response*, Routledge, New York, 2008.
31. United Nations Security Council 'Resolution 1973 (2011)' S/RES/1973 (2011).
32. ZAPOLSKIS, Martynas, 'Redefining the Euro-Atlantic Security Agenda: What is the Role of the New NATO Strategic Concept', *Lithuanian Foreign Policy Review*, Issue 23, 2010 .

LEGITIMITATEA ACȚIUNILOR MILITARE

Virgiliu-Bogdan ZOTOI*

The legitimacy is a state of affairs which permanently accompanies processes, actions, developments in various areas, strengthening the changes produced over the time, granting them the necessary strength to be accepted, the admittance of the delivered effects being the starting point and in the same time the point of reference of the human actions legitimacy concept. In general, people want that what they do to be consistent with the existing legal norms at that time, complying with them being a universally recognised principle. All the actions of the armed forces must take place in a legitimate and legally framework defined by the international public law and by the national law. The legitimacy of military action remains the millstone that must be worn both by policymakers and by the military, in the context of globalisation and diversification of the types of operations where military structures might be involved. The modern state is established on a legal order enforced exactly on the distinction between legality and the legitimacy, with the specification that the legitimacy is based on legality, the latter being based on proper exercise of the democratic rights. In the event of a military action, it is not sufficient to comply with the laws applicable to the soldiers during military operations but there is a must that the entire operation, from its onset, to be based on a decision of a legitimate power, entitled to establish a certain type of military mission.

Conflictele armate au existat de când lumea, se duc și în prezent și probabil se vor purta și în viitor, acestea fiind un mod deosebit de dramatic și violent de rezolvare a unor diferende între state.

În condițiile în care orice activitate importantă este monitorizată de către diferite state, organizații ori organisme internaționale, instituții cu atribuții în domeniu, mass-media, cetățeni, etc., apare ca absolut necesară de lămurit noțiunea de legitimitate a acțiunilor militare, ca motivație declanșatoare a acțiunilor militare, cele mai multe fiind supuse atenției publicului.

Această noțiune nu este singura care trebuie să ne preocupe, întrucât nu este suficient să avem un motiv pentru a acționa într-un sens anume, pentru a atinge un obiectiv dorit, ci este la fel de important și sensibil în același timp, modul în care se realizează atingerea acelui obiectiv, dictonul „scopul scuză mijloacele” nefiind aplicabil în prezent. Astfel, ajungem la noțiunea de legalitate a acțiunilor militare, care caracterizează perioada de timp cuprinsă după declanșarea acțiunii militare și până la încheierea acesteia.

De ce sunt importante și totodată interdependente aceste două noțiuni – legitimitatea și legalitatea acțiunilor militare? Răspunsul este destul de simplu, întrucât „spectatorii” ori „monitorii” sunt interesați de toată acțiunea militară, în special de rezultatele obținute, nu doar de o parte a acesteia, deși unii pot „uita” unele momente.

Trăim într-o societate „cu pretenții”, cu valori bine definite, în care facem eforturi serioase să le respectăm, să le cizelăm permanent și în care omul este situat în vârful piramidei valorice.

* Subcomisar de poliție, șef serviciu în cadrul Inspectoratului Județean de Poliție Brăila, doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București.

Pentru a proteja persoana umană și ceea ce este strâns legat de aceasta, trebuie în primul rând să respectăm legea, această regulă stabilită pentru a proteja, pentru a crea cadrul acțiunilor admise și a celor interzise, respectarea principiilor umanitare fiind o componentă a legii.

Studiind dicționarul universal ilustrat al limbii române, observăm că legitimitatea este definită ca fiind „*însușirea, caracterul a ceea ce este legitim, conform cu legea; calitatea a ceea ce este corect, adevărat, echitabil, rezonabil; îndreptățire, justificare*”¹, această noțiune fiind astfel strâns legată de o anumită acțiune, fapt concret, stare de fapt ori eveniment, pe care îl caracterizează. Comentând puțin definiția literară, dorim să subliniem în primul rând legătura de subordonare dintre legitimitate și lege, în sensul că o acțiune nu poate fi caracterizată ca „legitimă” decât atunci când este *conformă cu legea, când este corectă*. Continuând analiza noastră, putem vorbi de legitimitate în special atunci când se începe o acțiune, deoarece elementul declanșator trebuie să fie *îndreptățit, justificat, bineînțeles tot de către lege, normele juridice fiind nucleul acestei noțiuni*.

În vorbirea curentă evidențiem legătura dintre legitimitate și putere – ca autoritate într-un stat de drept. Astfel, putem defini legitimitatea ca fiind caracteristica unei puteri ori a unui reprezentant a unei puteri, de a fi conformă cu aspirațiile cetățenilor, acceptarea puterii bazându-se pe liberul consimțământ al populației. Prin urmare, putem spune că legitimitatea este rezultatul unui proces de legitimare, adică modul în care o putere este recunoscută și acceptată de către membrii unei comunități.

Legitimitatea este o caracteristică importantă a puterii, întrucât numai prezența ei garantează ordinea socială și conviețuirea pașnică a membrilor comunității iar absența ei duce în mod invariabil la un regim totalitar, nerecunoscut de către cetățeni, care în cele din urmă va conduce la violență.

În sensul celor de mai sus, subliniem că puterea legitimă este cea care se întemeiază pe alegerile libere iar puterea nelegitimă se bazează pe teroare, oricare ar fi formele sale de manifestare. Puterea nelegitimă stârnește violența și pentru a-și menține poziția crește teroarea asupra populației pe când puterea bazată pe legitimitate, chiar dacă nu este perfectă este acceptată, poate fi permanent perfecționată și uneori chiar schimbată întrucât democrația presupune alegeri libere, posibilitatea exprimării unor opinii personale, manifestarea voinței în sensul dorit de fiecare om. Dacă cei aflați la putere, prin deciziile adoptate, nu mai satisfac așteptările alegătorilor, probabil vor fi schimbați la următoarele alegeri. Un proces asemănător se petrece și cu legile – dacă o lege nu este bună sau a fost depășită de noile realități, poate fi ușor schimbată de către puterea legislativă a țării.

Legitimitatea este o stare de fapt ce însoțește permanent procese, acțiuni, evoluții din diferite domenii, aceasta întărind transformările produse de-a lungul timpului, conferindu-le acea tărie necesară acceptării lor, recunoașterii efectelor ce se vor produce, fiind punctul de plecare și totodată de referință al noțiunii de legalitate a acțiunilor umane. În general, oamenii doresc ca ceea ce fac să fie în concordanță cu normele juridice existente la acel moment dat, respectarea acestora fiind un principiu

¹ *Dicționarul universal ilustrat al limbii române*, Editura Litera, București, 2010, vol. 6, p. 67;

unanim recunoscut. Acest principiu este acum de actualitate dar în trecut, vorbind din punct de vedere istoric, era o noțiune efemeră, clamată ori blamată după bunul plac ori după interesele, fie doar și de moment, ale conducătorilor politici și militari ai vremurilor trecute. Istoria ne-a oferit suficiente exemple în acest sens, acum dorind să menționez doar unul, legat de un citat celebru și astăzi – *statul sunt eu* – cuvinte ce aparțin lui Ludovic al XIV-lea – Regele Soare, regele Franței cu cea mai lungă domnie din Europa, 72 de ani.

Legitimitatea unei acțiuni, ca și atribut esențial al acesteia, a fost legată în decursul timpului fie de calitatea persoanei ce declanșa acțiunea fie de scopul urmărit prin derularea acțiunii supuse atenției. Astfel, dacă un rege pornea un război împotriva unui regat vecin inventând un motiv mai mult sau mai puțin credibil, supușii săi vedeau acțiunea militară ca fiind legitimă întrucât pornea de la conducătorul politic și militar legitim la rândul său, raționamentul fiind valabil chiar și atunci când se declanșau războaie de cucerire. Ulterior, s-a avut în vedere ca scopul acțiunii să fie legitim, acest fapt conferind justificarea necesară acțiunilor umane. Toate aceste abordări ale legitimității aveau loc în condițiile unei legislații precare, a unei evoluții insuficiente a societății umane și a existenței unor orgolii nemăsurate. Dezvoltarea sistemelor legislative, contribuția curentelor filozofice și cerințele societăților într-o continuă emancipare, au condus la ceea ce numim astăzi *supremația legii în statul de drept*, unde legitimitatea este o caracteristică a puterii și unde acțiunile umane au la bază respectarea legilor în vigoare.

Plecând de la citatul “*istoria oferă puține exemple de oameni, de societăți sau de state care, trăind o anumită vreme unii alături de alții, să reziste fără a manifesta, mai devreme sau mai târziu, divergențe de vederi și de interese*”² observăm că probabilitatea ca tensiunile sau divergențele să escaladeze rapid la apariția de conflicte, mai mult sau mai puțin extinse, spațial ori temporal, este destul de ridicată, acțiunile militare rămânând ultima șansă de rezolvare a respectivei dispute. În acest context, putem spune că o armată se pregătește permanent pentru război, pentru că niciun stat din lume, indiferent de mărimea sau puterea sa, nu-și poate permite să cedeze în fața unui risc extrem, cum este războiul. Declarațiile oamenilor politici, dorințele de armonizare a legislațiilor naționale, nenumăratele acorduri internaționale, ridicarea vieții umane la rangul de valoare supremă a omenirii, n-au reușit să prevină conflictele armate, să limiteze cercetările și dezvoltarea fulminantă din domeniul tehnicii militare, să interzică anumite categorii de arme etc.

Lumea poate fi caracterizată în esență ca fiind conflictuală, elementul dinamizator fiind reprezentat de către interesul existent la un moment dat. Pentru satisfacerea acestui interes, forțele, mijloacele, resursele și acțiunile militare pot fi folosite și în alte scopuri decât cele care țin strict de fenomenul război, aici intrând orice situație pe care factorul politic decident o consideră rezolvabilă în acest mod, cu condiția ca intervenția militară să fie legală și legitimă.

În zilele noastre, având în vedere importanța și consecințele unui conflict militar, este de notorietate faptul că “*toate acțiunile forțelor armate trebuie să se desfășoare*

² Jean-Louis Dufour, *Crizele internaționale. De la Beijing (1900) la Kosovo (1990)*, Editura Corint, București, 2002, p. 17;

într-un cadru legitim și legal delimitat de dreptul internațional public precum și de dreptul național. Vorbim de legalitatea acțiunilor militare, adică asigurarea concordanței lor cu dreptul pozitiv al statului și cu instrumentele internaționale de drept internațional. Legalitatea acțiunilor militare este necesară dar nu și suficientă pentru a asigura deplina libertate de acțiune pentru instituțiile abilitate să desfășoare astfel de operații. Gradul de suficiență al desfășurării acțiunilor militare este îndeplinit de legitimitatea acțiunilor, înțeleasă ca luare a deciziilor de către instituțiile abilitate prin lege”³.

Niciun stat din lume nu-și poate permite să întrețină forțe armate doar pentru a face față unui război, deși o astfel de rațiune nu va dispărea probabil niciodată din filozofia instituției militare. Orice armată trebuie să răspundă prompt unui comandament strategic național sau internațional, de alianță sau de coaliție, în limitele responsabilităților fixate prin Constituție și legi organice. Astăzi, țara nu se mai apără numai la frontiere, deși frontierele unei țări vor trebui totdeauna securizate și apărate chiar și atunci când ele vor fi doar simbolice. Atâta vreme cât o țară are conducere legitimă, suveranitate asupra propriului teritoriu și responsabilitate față de trecutul, prezentul și viitorul ei, indiferent care sunt și care vor fi condițiile internaționale, va exista și cerința expresă, vitală, de păstrare a identității naționale, de securizare și apărare a frontierelor proprii și a celor ale aliaților și partenerilor. Numai că, astăzi, frontierele unei țări nu se securizează și nu se apără aplicând numai principiile din vremuri trecute ci având permanent în vedere provocările de tip nou cu care se confruntă Europa în special și lumea în general, aici putând sublinia dimensiunea civilă a conflictelor sau dificultatea de a legitima anumite intervenții militare. Politica de apărare a fost întotdeauna în centrul suveranității naționale, însă în zilele noastre amenințările globale necesită un răspuns global, nivelul național fiind de mult timp depășit iar cel regional având o eficiență sub așteptări.

Pe lângă aceste considerente, trebuie să avem în vedere faptul că opinia publică nu mai poate fi ignorată iar mediatizarea excesivă a conflictelor militare face ca legitimitatea intervențiilor militare să devină un cuvânt cheie pentru cetățeni. Prin urmare, la nivel regional, Parlamentul European și parlamentele naționale vor juca un rol important în ceea ce privește legitimarea acțiunilor militare din domeniul apărării și securității, astfel încât misiunile să fie clare, să aibă suficiente resurse alocate în mod transparent iar interesul urmărit să fie dorit și de către cetățeni.

În zilele noastre, dimensiunea morală a actului militar s-a transformat foarte mult, astfel încât *“astăzi, este moral să participi la efortul militar și civil-militar colectiv de control al conflictualității, de gestionare a crizelor și conflictelor armate, nu să nu participi. A nu participa nu înseamnă a nu te amesteca în treburile interne ale unui stat – așa cum o cere dreptul internațional –, ci a nu-l ajuta pe acel stat, care se află în criză sau în pericol, să înlăture acest pericol, să iasă adică din anormalitate și să-și continue viața și punerea în aplicare a proiectelor de dezvoltare economică și socială. Imoral este să stai de o parte, pe motiv că pe tine nu te amenință nimeni la frontiere, și să aștepti ca alții să rezolve crizele și conflictele care se petrec departe de arealul tău, de casa și de masa ta. Provocările, sfidările,*

³ BODESCU, Alin, *Tripla dimensiune a regulilor de angajare (ROE)*, în <http://www.arduph.ro/>

pericolele și amenințările sunt departe de tine și, într-o viziune simplistă, ele nu te angajează, nu constituie pentru tine nici un motiv pentru a-ți asuma vreun risc și cu atât mai puțin pentru a fi obligat să consideri că ai putea să-ți asumi un risc extrem, riscul acelei țări care se află într-o criză politico-militară profundă.

Altădată, intervenția militară era considerată nu ca un ajutor necesar, ci ca o agresiune asupra statului respectiv, chiar dacă ea se efectua la solicitarea structurilor legitime de putere ale acelei țări. Însăși această solicitare era pusă sub semnul întrebării, în ceea ce privește legalitatea și legitimitatea ei. Desigur, în unele cazuri, acest semn de întrebare era justificat, în altele nu. Cert este că, la ora actuală, în condițiile globalizării și interconstrucției provocărilor, pericolelor și amenințărilor, se globalizează și se interconstrucționează și vulnerabilitățile, și, de aici, și riscurile”⁴.

Legitimitatea acțiunilor militare rămâne piatra de moară pe care trebuie să o poarte deopotrivă decidentul politic, cât și cel militar, în contextul globalizării și diversificării tipurilor de operații în care pot fi implicate structurile militare.

Dacă pe parcursul acestui articol am menționat noțiunile de “legitimitate” și “legalitate”, apoi am dezvoltat și subliniat legătura dintre aceste noțiuni, se cuvine să aprofundăm interdependența acestora, în legătură directă cu acțiunile militare.

Astfel, în doctrina juridică românească se apreciază că raportul dintre legitimitate și legalitate este proiectarea legăturii dintre politică și drept.⁵ „Cu alte cuvinte, dacă dreptul înglobează normele care asigură legalitatea raporturilor juridice între entități, deciziile politice luate de entitățile alese și competente ar asigura legitimitatea acțiunilor”⁶. Atât deciziile politice declanșatoare cât și acțiunile militare ulterioare trebuie să respecte cadrul legal existent, conform dreptului național și a celui internațional, după caz.

Cât privește legalitatea acțiunilor militare naționale desfășurate de forțele armate, Constituția României, cheia de boltă a organizării sociale democratice, acordă drepturi depline armatei, să recurgă la forță *pentru garantarea suveranității, a independenței și a unității statului, a integrității teritoriale a țării și a democrației constituționale*⁷. La aceasta se adaugă și celelalte legi organice care reglementează strict situațiile în care forțele armate pot recurge la forță pentru realizarea intereselor publice sau naționale. Pentru acțiunile militare cu caracter internațional în care se folosește forța, legalitatea este asigurată de prevederile Cartei O.N.U. care autorizează folosirea forței, iar legitimitatea este asigurată de hotărârile unicului for competent în materie, Consiliul de Securitate al O.N.U sau de recurgerea la forță în legitimă apărare în conformitate cu art. 51 din Carta O.N.U.

Cu toate acestea, la nivelul cunoașterii comune, legitimitatea tinde să se confunde cu legalitatea. Jean Jacques Rousseau remarca că cel care stăpânește “*nu este niciodată destul de puternic pentru a rămâne mereu la putere dacă nu*

⁴ Văduva, Gheorghe, *Consonanțe și rezonanțe strategice în condiții de normalitate, de criză și de risc militar extrem*, studiu publicat pe adresa de web www.iss.ucdc.ro/studii-pdf/ ;

⁵ Gheorghe C. Mihai, Radu I. Motica. *Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului*, București, Editura All, 1997, p.189;

⁶ BODESCU, Alin, *Tripla dimensiune a regulilor de angajare (ROE)*, în <http://www.arduph.ro/>;

⁷ *Constituția României*, art. 118, publicată în Monitorul Oficial nr. 767 din 31 octombrie 2003;

transformă forța în drept și supunerea în datorie”⁸, lucru ce s-ar putea traduce prin aceea că forma de legitimitate cea mai accentuată astăzi este credința în legalitate, adică dispoziția de a se supune unor prescripții deja existente, cu aplicabilitate generală, stabilite în mod democratic.

În opinia noastră, statul modern se întemeiază pe o ordine juridică instituită chiar pe distincția dintre legalitate și legitimitate, cu precizarea că legalitatea se fundamentează pe legitimitate, aceasta din urmă bazându-se pe exercitarea corectă a drepturilor democratice.

Prin urmare, în cazul unei acțiuni militare, nu este suficient să respectăm normele legale aplicabile militarilor pe parcursul operațiunilor militare ci trebuie ca întreaga acțiune, de la declanșarea ei, să fie bazată pe o decizie a unei puteri legitime, îndreptățite să stabilească un anumit tip de misiune militară.

Bibliografie:

1. Bodescu, Alin, *Tripla dimensiune a regulilor de angajare (ROE)*, în <http://www.arduph.ro/>.
2. Chiriac, Dănuț Mircea; Emil, Ion; Manta, Dănuț, *Conflictul militar în epoca contemporană*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007.
3. Coman, Ion, *Forța disciplinei militare conștiente*, Editura Militară, București, 1973.
4. Constituția României.
5. Degeratu, Constantin; Zanfîr, Constantin; Șerban, Floarea; Șușu, Adrian; *Executarea ordinului militar. Dificultăți și controverse*, Editura Militară, București, 1999.
6. *Dicționarul universal ilustrat al limbii române*, Editura Litera, București, 2010.
7. Dragoman, Ion, *Elemente de legislație militară. Drepturi și libertăți fundamentale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.
8. Dufourq, Jean-Louis, *Crizele internaționale. De la Beijing (1900) la Kosovo (1990)*, Editura Corint, București, 2002.
9. Frunzeti, Teodor, *Considerații asupra participării Armatei României la acțiuni colective*, în „Participarea Armatei Române la apărarea colectivă sub conducerea NATO și la PESA”, seminar internațional 25 mai 2006, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2006.
10. Gheorghe C. Mihai, Radu I. Motica, *Fundamentele dreptului. Teoria și filosofia dreptului*, Editura All, București, 1997.
11. Mureșan, Mircea; Văduva, Gheorghe, *Războiul viitorului, viitorul războiului*, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2004;

⁸ ROUSSEAU, Jean-Jacques, *Le contrat social* (Contractul social), Paris, Éditions Dalibon, 1762, p. 80;

12. Rousseau, Jean-Jacques, *Le contrat social* (Contractul social), Éditions Dalibon, Paris, 1762.
13. Văduva, Gheorghe, *Consonanțe și rezonanțe strategice în condiții de normalitate, de criză și de risc militar extrem*, studiu publicat pe adresa de web www.iss.ucdc.ro/studii-pdf/
14. Văduva, Gheorghe, *Războiul asimetric și noua fizionomie a conflictualității armate*, București, Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2007.
15. Waltz, Kenneth, *Omul, statul și războiul*, Institutul European, Iași, 2001.

NOI ELEMENTE DE PUTERE ÎN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE

Dr. Bogdan Alexandru TEODOR*
Valentin-Ionuț NICULA**

At a geopolitical level, the end of the Cold War led to the disappearance of the bipolar system and the appearance of a dilemma regarding the uni- or multi-polarity which characterizes the current international relations environment.

In this context, the study focuses on the topic of regional power centre, laying emphasis on the possibility of preserving an equilibrium between the Extended Region of the Black Sea, as an expression of the equation formed by the couple Turkey – Russia.

The instruments employed by the two actors range from various fields, including geopolitics, geo-strategy and geo-economy.

Keywords: Turkey, Russia, Extended Region of the Black Sea, regional power centre

Introducere

Subiectul centrelor regionale de putere a revenit în actualitate în perioada imediat următoare sfârșitului Războiului Rece, când discuțiile privind mediul internațional de securitate erau dominate de tema „unipolaritate sau multipolaritate”, pornindu-se de la premisa că lumea se confruntă cu sfârșitul bipolarității.

Pornind de la definițiile termenilor de balanță¹ și binom² vom încerca să construim, pe parcursul demersului nostru, fără a avea pretenția unei abordări exhaustive, imaginea de ansamblu privind raporturile de forță din REMN, din perspectiva relației dintre Turcia și Rusia și a intereselor acestora în zona amintită.

Vom folosi, așadar, în analiză noastră acest instrument pentru măsurarea greutății corpurilor iar echilibrarea lor se va face după aceleași criterii ale greutăților etalonate, ce vizează atât date economice, politice și sociale interne ale celor doi actori, cât și aspecte de natură geostrategică, geopolitică și geoeconomică.

Urmând aceeași linie, vom căuta, în final, să aflăm dacă valoarea binomului Turcia – Rusia va căpăta valoare pozitivă sau negativă și cum va influența acest rezultat ecuația de putere din REMN.

1. Regiunea Extinsă a Mării Negre. Profil Turcia și Rusia

Zona Mării Negre, spațiu între Europa și Asia, între Occident și Orient, între creștinism și islamism, reflectă la scară redusă mutațiile, evoluția și tendințele din

* Cercetător, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, București

** Cercetător, doctorand, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazul”, București

¹ BALANȚĂ, balanțe, (din fr. balance) s. f. 1. Instrument pentru măsurarea greutății corpurilor prin echilibrarea lor cu greutăți etalonate. ◇ Expr. A pune în balanță = a compara două lucruri sau două fapte, atitudini, idei diferite. 2. (Fin.) Comparatie, raport între mai mulți indicatori care trebuie echilibrați; (concr.) tabel, situație care conține o asemenea operație etc; <http://dexonline.ro/definitie/balanta>

² BINOM, binoame, (din fr. binôme) s. n. Expresie algebrică formată din doi termeni (monoame) separați de semnul „+” sau „-”; <http://dexonline.ro/definitie/binom>.

viața politică, economică și socială manifestate pe plan internațional. Dezmembrarea URSS-ului a avut ca efect, printre altele, mărirea numărului de state riverane, ceea ce a dus la transformarea Mării Negre într-o zonă cu grad sporit de risc, marcată de disputele de natură politico-militară și economică dintre riverani, dar și de preocuparea altor state de a-și revizui interesele în zonă³.

Deși nu există o definiție unanim acceptată a Regiunii Extinse a Mării Negre, din punct de vedere geografic putem include acestui spațiu statele riverane, și anume România, Ucraina, Rusia, Georgia, Turcia și Bulgaria. Folosirea sintagmei de „extinsă” impune însă câteva clarificări. Avem astfel în vedere mai degrabă o regiune delimitată pe baza criteriilor politico-economice, decât din punct de vedere al elementelor geografice. Trebuie astfel să ținem cont și de Republica Moldova, Armenia și Azerbaidjan ce sunt parte a REMN, datorită importanței lor politico-economice și strategice. Putem deci afirma că REMN se întinde de la Balcani până în regiunea Mării Caspice, fiind una dintre zonele cu cele mai dinamice schimbări în ultimele două decenii⁴.

2. Profil de țară: Turcia

Turcia este țara ce reprezintă din punct de vedere spațial locul în care islamul interferează cu regiunea geografică a sudului și vestului Europei. Complexitatea este termenul ce caracterizează cel mai bine această zonă, datorită faptului că aici are loc și întâlnirea dintre creștinismul ortodox cu cel catolic, adăugându-se chestiunile teritoriale nesoluționate dintre Turcia și Grecia, Turcia și Bulgaria, Turcia și Armenia, precum și pretențiile teritoriale „ale creștinilor față de Turcia”⁵.

Relații internaționale⁶ din perspectiva integrării europene. Turcia și-a depus candidatura pentru aderarea la UE în 1999, și conform cerințelor europene, a demarat introducerea unor reforme substanțiale în domeniul economic și al drepturilor omului. Pedepsa cu moartea a fost abolită și au fost luate măsuri mai dure împotriva aplicării torturii iar codul penal a fost revizuit. S-au introdus reforme privind drepturile femeilor, cultura, limba, educația și mass-media kurdă.

După negocieri intense, s-au lansat discuțiile privind statutul de membru al UE în octombrie 2005. Se estimează că negocierile de aderare vor dura aproximativ 10 ani, parcursul de până acum fiind unul dificil. Turcia a fost mult timp în conflict cu vecinul său, Grecia, în problema divizării insulei Cipru și a disputelor teritoriale privind Marea Egee. Destinderea în negocierile cu UE a avut loc la câteva săptămâni după ce Turcia a fost de acord să recunoască Ciprului statutul de membru al UE – deși a calificat această mișcare ca fiind un pas spre conciliere, nu trebuie echivalată cu o recunoaștere diplomatică deplină.

³ Corneliu Baltă, *Securitatea la Marea Neagră*, în „Colocviu Strategic”, nr. 9, august, 2005, p. 2.

⁴ Alexandra Sarcinschi, Cristian Băhnăreanu, *Redimensionări și configurări ale mediului de securitate regional (zona Mării Negre și Balcani)*, Ed. Universității Naționale de Apărare, București, 2005, p. 39.

⁵ Ezzatollah Ezatti, *Geopolitica în secolul XXI*, Ed. Top Form, București, 2009, p. 159-160.

⁶ http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1022222.stm

Mai multe țări europene continuă să aibă îndoieli serioase asupra aderării Turciei la UE, iar Germania și Franța militează ca Turcia să aibă mai degrabă un statut de „partener privilegiat” decât de membru cu drepturi depline al UE.

Turcia s-a văzut mult timp ca bastion estic al NATO și a subliniat acest lucru prin legăturile strânse pe care le are cu Israelul, dar în ultimii ani relațiile dintre cele două state se caracterizează prin răceală iar Ankara depune eforturi considerabile pentru a-și întări relațiile cu țările arabe.

*Problema kurdă*⁷. Turcia are pe teritoriul său o importantă minoritate kurdă, care după unele estimări reprezintă aproximativ o cincime din populație. Minoritatea kurdă s-a plâns în repetate rânduri că guvernul turc încearcă să le distrugă identitatea, că sunt dezavantajați din punct de vedere economic iar drepturile le sunt încălcate.

Partidul muncitorilor din Kurdistan, cea mai cunoscută și cea mai radicală mișcare kurdă, a început războiul de gherilă în 1984, pentru constituirea unei provincii pe criterii etnice a kurzilor în partea de sud-est a țării. Mișcarea s-a soldat cu mii de morți și refugiați, PKK fiind considerat de către Turcia, SUA și UE drept o organizație teroristă.

Capturarea liderului PKK Abdullah Ocalan a condus la o scădere în intensitate a atacurilor teroriste pentru o scurtă perioadă de timp. Parțial pentru a-și îmbunătăți șansele de a deveni membru UE, Turcia a ridicat unele restricții privind folosirea limbii kurde începând din anul 2003. În 2009 a fost lansată „Inițiativa kurdă”, în cadrul căreia s-a pledat pentru extinderea drepturilor lingvistice și culturale și reducerea prezenței militare în sud-estul țării.

3. Profil de țară: Rusia

Din punctul de vedere al structurii geografice și urbane Rusia este un spațiu continental compact, caracterizat prin vastitate și varietate. Datorită poziției centrale, spațiul euro-asiatic impune o poziție defensivă. În perioada Războiului Rece, această situație era considerată un „handicap” de către fosta URSS, care a încercat în permanență, ținând cont de raportul mondial de forțe, să-și stabilească printre obiectivele sale strategice și expansiunea teritorială⁸.

*Factorul economic*⁹. Puterea economică a Rusiei se bazează pe resursele naturale de petrol și gaze. Gigantul energetic GAZprom este apropiat de administrația de la Kremlin și vocile critice afirmă că este, într-o mai mică sau mai mare măsură un instrument politic al Moscovei.

Într-o perioadă caracterizată de preocupări crescute privind securitatea energetică, Moscova a reamintit lumii, nu o dată, în ce măsură este dependentă de resursele sale energetice. Edificator este episodul din 2006, când Rusia a sistat furnizarea de gaz către Ucraina, și, implicit, către Europa occidentală.

*Divizări etnice și religioase*¹⁰. În timp ce rușii reprezintă peste 80% din populație iar ortodoxismul este religia majoritară, există și alte grupuri etnice și

⁷ http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1022222.stm

⁸ Ezzatollah Ezatti, *op. cit.*, p. 90.

⁹ http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1102275.stm

¹⁰ http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/1102275.stm

religioase. Cei mai mulți dintre musulmani se regăsesc printre tătarii de pe Volga și bașkirii din Caucazul de Nord. Mișcările separatiste și islamiste au transformat Cecenia într-o zonă de război, pentru o perioadă îndelungată după căderea regimului sovietic. S-au înregistrat multe mii de victime din momentul în care trupele rusești au fost trimise să pună capăt mișcării separatiste în 1994.

Administrația de la Moscova este convinsă că orice cedare în problema cecenă ar conduce la căderea întregii regiuni a Caucazului de Nord în anarhie și militantism islamic. Mișcările pentru drepturile omului din țară și străinătate au acuzat forțele ruse de aplicare de tratamente necorespunzătoare împotriva civililor. După atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 din SUA, Moscova a încercat să prezinte campania din Cecenia ca fiind parte din războiul global împotriva terorismului. Totodată, ca semn al unei încrederi crescute privind reinstaurarea păcii, autoritățile ruse au anunțat încheierea formală a operațiunilor militare împotriva rebelilor în 2009. Totuși violențele sporadice au continuat, culminând cu atentatul sinucigaș cu bombă din octombrie 2010, ce a readus în discuție subiectul privind eficiența campaniei contra-teroriste.

Ezzatollah Ezatti, în cunoscuta lucrare *Geopolitica în secolul XXI*, afirmă că, datorită poziționării sale geografice, Rusia urmărește în cadrul politicii sale externe mai multe direcții, folosind toate popoarele comunității mondiale ca o necesitate obiectivă. Consecința directă a acestei situații o constituie faptul că orice încercare de a acorda prioritate în relațiile sale unei singure părți, grup sau țară contravine intereselor naționale și structurii sale de stat.

Pentru Rusia spațiul Asiei Centrale reprezintă una dintre mizele principale, poate și datorită faptului că în această zonă căderea comunismului nu a condus în mod obligatoriu la reînnoirea clasei politice, lucru ce facilitează o bună comunicare cu Moscova. Noile solidarități apărute în zonă, bazate pe renașterea rolului religiei musulmane, favorizează Iranul și alte țări arabe, în dezavantajul Rusiei. Turcia, deși are un regim politic laic, mizează pe reînnoirea sentimentului pan-uralo-altaic, chiar dacă elitele politice turce privesc mai ales din perspectiva trecutului către ansamblul lumii turcofone¹¹.

În viziunea lui Zbigniew Brzezinski relațiile dintre Rusia și Turcia sunt caracterizate de ostilitate. Mass-media rusă are tendința de a-i descrie pe turci ca fiind preocupați doar de obținerea controlului asupra regiunii, acuzându-i că sprijină mișcările de rezistență locală din Rusia ce reprezintă o amenințare la adresa securității sale generale. Răspunsul turcilor este în aceeași notă, considerând că „rolul lor este cel de eliberatori ai fraților lor de sub opresiunea prelungită a Rusiei”. La această situație tensionată se adaugă, în cazul Turciei, și rivalitatea istorică cu Iranul, Turcia proiectând imaginea unei alternative moderne și laice la conceptul iranian de societate islamică¹².

¹¹ Paul Claval, *Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, Ed. Corint, București, 2001, p. 210.

¹² Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2010, p. 153.

4. Balanța de putere Rusia - Turcia

Turcia se afirmă drept o putere regională de încredere, în zonele de interes ale SUA și UE, dând dovadă de acțiuni energice atât pe plan economic cât și politic, fapt care o consacră drept un actor din ce în ce mai încrezător pe scena internațională. Pe de altă parte, unii autori sunt de părere că Turcia plănuiește să recâștige influența în fostele teritorii ale Imperiului Otoman, aspecte susținute și de țelul unei *pax ottomana* propuse de ministrul de externe turc, Ahmet Davudoglu. În același timp, tensiunile avute cu Israelul în privința regiunii Gaza și declarațiile dure ale premierului Erdogan suscită neliniști în rândul observatorilor europeni dar și dispreț, mai ales din partea liderilor francezi și germani.¹³

După alegerile din 12 iulie, partidul premierului Recep Tayyip Erdogan a câștigat un nou mandat, în cadrul căruia își propune, printre altele, modificări constituționale importante. Pe lângă acestea, economia dinamică și în permanentă creștere, precum și politica externă îndreptată către rezolvarea vechilor conflicte cu vecinii constituie elemente de *soft power*, ce sunt folosite pentru întărirea puterii regionale a Turciei.

Turcia lansează inițiative ambițioase de stabilizare¹⁴ a Orientului Mijlociu, după succesele de normalizare a relațiilor cu Siria și Iran, materializate în procese de reducere a conflictelor, extinderea vizelor, stimularea comerțului, integrarea infrastructurii, lansarea parteneriatelor strategice și angajarea unor platforme regionale multilaterale. Pentru unii, acest nou activism ar fi semnul unei îndepărtări de aliații tradiționali din Europa și de SUA. De fapt, această linie de politică externă cu rol sporit în Orientul Mijlociu trebuie privită ca fiind complementară și dependentă de legăturile cu Occidentul. Politica „zero-problem” dezvoltată în rezolvarea diferendelor cu vecinii a dat roade în raporturile cu Siria și Iran și poate fi folosită ca exemplu pentru această zonă.

O altă consecință¹⁵ a alegerilor din 12 iunie asupra politicii externe a Turciei ar fi păstrarea parcursului european pentru atingerea obiectivului de a deveni membră UE, dar nu este sigur dacă se vor accelera reformele pentru închiderea capitolului de negociere. Principala problemă în cadrul acestor negocieri rămâne Ciprul, concesiile făcute Turciei în acest caz părând a fi puțin probabile, din moment ce mulți politicieni din rândul partidului de guvernământ exprimă idei naționaliste și se opun unificării Ciprului. Se consideră, de asemenea, că Turcia va duce o politică externă mai independentă și mai activă, care uneori, o va pune în contradicție cu interesele Statelor Unite, prin aspirațiile de lider în zona Orientului Mijlociu. Pe aceeași linie, Turcia își va restrânge activitățile în cadrul NATO, deoarece i-ar putea fi afectate interesele din MENA, Balcani, Caucaz și Asia Centrală. O dovadă în acest sens este opoziția manifestată în cazul intervenției NATO în Libia. Dar este puțin probabil ca politica externă a Turciei să contravină intereselor Uniunii Europene, putând oferi sprijin în stabilizarea situației din țările din MENA.

¹³ Francis Ghiles, *Why Should Turkey Play by Western Rules*, Barcelona Centre for International Affairs, ianuarie 2011.

¹⁴ *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, Europe Report, no 203, aprilie 2010.

¹⁵ Karol Kujawa, *The Elections in Turkey. The Consequences for its Domestic and Foreign Policy*, The Polish Institute of International Affairs, iunie 2011

Alte elemente ce conturează contextul economic¹⁶ sunt reprezentate de faptul că Turcia este membră a Grupului G-20, având a șaptesprezecea economie a lumii. Din punct de vedere demografic, are o populație de 78 de milioane, alfabetizată în proporție de 87 %, relativ tânără, cu 26,9 % sub 14 ani. Acest aspect al îmbătrânirii populației contrastează puternic cu realitățile din principalele țări europene, în rândul cărora aspiră să se alăture (Germania – 13,5 %, Marea Britanie – 16,5 %, Franța – 18,6 %, Italia – 13,4 %). Din punct de vedere religios, musulmanii reprezintă 99,8% din populație, restul fiind creștini sau evrei. Majoritatea musulmanilor sunt de origine sunnită, însă între 10 și 20 de milioane reprezintă o ramură numită alevi, care este o combinație de sunniți, shiiți și credințe preislamice.

În altă ordine de idei, conform rezultatelor unor sondaje de opinie¹⁷ populația Turciei sprijină noua politică externă activă a Turciei, nu manifestă resentimente puternice față de SUA, înclină, în majoritate, către un parcurs european pentru atingerea țelului de a fi țară membră UE și este gata să stabilească relații normale cu Israel. Totodată, este subliniată ideea ca autoritățile guvernamentale să își întelească eforturile de a găsi soluții și a se ajunge la acorduri favorabile dar și partenerii externi ai Turciei trebuie să recunoască interesele legitime ale țării.

În cursul anului 2010 Consiliul European pentru Relații Externe a publicat un raport – *The spectre of a multipolar Europe*¹⁸ – semnat de Ivan Krastev și Mark Leonard, împreună cu Jana Kobzova, Dimitar Bechev și Andrew Wilson. Pentru realizarea unui climat de securitate european se propune soluția unui dialog trilateral cu participarea UE, Rusiei și Turciei. Cele trei elemente ce ar trebui să constituie fundamentul unei astfel de construcții au fost identificate astfel: *dialogul trilateral* – UE, Rusia și Turcia – privind securitatea europeană; *un plan de acțiune privind securitatea europeană*, având ca principală preocupare dezamorsarea conflictelor înghețate – principală sursă de insecuritate; *un tratat european de securitate*, care ar transforma UE în principalul actor pentru asigurarea securității zonale.

Rusia, care nu a acceptat niciodată extinderea NATO și a UE, este în prezent suficient de puternică pentru a solicita o nouă arhitectură a securității europene. Turcia, deranjată de faptul că unele state membre s-au opus continuării discuțiilor în vederea aderării la UE, nu a renunțat la obiectivul său de a deveni parte integrantă a Uniunii, dar își sporește eforturile în direcția conturării unei politici externe independente, dorind să aibă un rol cât mai important în cadrul relațiilor internaționale. Perpetuarea reținerii manifestate de către unele state membre ale UE în legătură cu aderarea Turciei nu fac altceva decât să accentueze tendința acesteia de a-și contura o direcție proprie în abordarea problemelor din REMN.

În altă ordine de idei, Rusia se confruntă, simultan, cu tendințele revizioniste din spațiul ex-sovietic, cu efectele crizei financiare, dar și cu dificultatea de a-și auto-defini statul internațional. În paralel, organismul Comunității Statelor Independente, organizație regională aflată sub coordonarea Federației Ruse, nu mai cunoaște aceeași solidaritate inițială, în condițiile în care tot mai multe state membre

¹⁶ Carol Migdalovitz, *Turkey: Politics of Identity and Power*, Congressional Report Service, septembrie 2010

¹⁷ Guenther Seufert, *Foreign Policy perception in Turkey*, The Turkish Economic and Social Studies Foundation, iunie 2011.

¹⁸ http://ecfr.eu/content/entry/the_spectre_of_a_multipolar_europe_publication

manifestă interes pentru UE, iar Moscova încearcă prin toate mijloacele de care dispune să își întărească statutul de lider regional capabil să creeze și să coordoneze un bloc economic și politico-militar¹⁹.

În privința relației cu NATO, Rusia percepe ca o amenințare la adresa securității proprii și a sferei sale de influență extinderea Alianței. Această situație, devenită și mai complicată datorită situației din Afganistan, este ponderată de cooperarea dintre cele două entități în cadrul Consiliului NATO – Rusia.

Turcia, în schimb, beneficiază de avantajul unei poziții strategice deosebite, cât și de un potențial uman și militar, ce nu pot fi ignorate, asigurându-i statutul de „pilon” al NATO. Disensiunile interne inerente, cauzate de echilibrul fragil dintre un guvern musulman moderat și reprezentanții forțelor armate naționale, supuse criticilor europene, nu au avut forța necesară pentru a produce schimbări în privința statutului de putere regională²⁰.

Concluzii

Toate aceste elemente ne permit formularea unei prime concluzii, și anume că REMN va continua să rămână un spațiu de confruntare pentru interesele Rusiei și Turciei. Rusia pentru că urmărește refacerea sferei de influență, incluzând spațiul Comunității Statelor Independente, blocarea sau cel puțin încetinirea extinderii NATO spre limitele sale vestice, în paralel cu păstrarea controlului în ceea ce privește accesul statelor europene la resursele energetice din zona caspică. Turcia, pentru că nu va renunța la ambițiile sale de a demonstra că este pregătită să joace rolul de centru regional de putere, dovedind capacitățile necesare de a se implica în confruntările diplomatice și economice pentru accesul la resursele naturale din zona caspică, și pentru a deveni în viziunea UE o alternativă viabilă în asigurarea viitoarelor trasee energetice.

Turcia, în calitate de centru regional de putere și cu o poziționare geopolitică aparte, reprezintă unul dintre principalii „competitori” ai Rusiei pentru spațiul REMN. Chiar dacă din punct de vedere economic nu poate concura cu posibilitățile Rusiei, Turcia dispune în schimb de alte atu-uri: apropierea lingvistică, elementul religios comun, și pentru o anumită perioadă de timp chiar o istorie împărtășită.

Un aspect important îl reprezintă faptul că Turcia a trecut de la atitudinea de răceală față de Rusia, specifică perioadei Războiului Rece, la cea de partener, politicile și strategiile Ankarei fiind, uneori, similare sau apropiate de cele ale Moscovei. În plus, puterea forțelor militare maritime ale Turciei o depășește, în momentul de față, pe cea a flotei ruse din Marea Neagră²¹.

Relaționarea cu Rusia de pe poziția de centru regional de putere a oferit Turciei contextul dezvoltării conceptului de stat eurasiatic, element de legătură între Orient și Occident. Politica externă a Ankarei a urmărit ca prin rolul de punte în domeniul

¹⁹ Cătălin-Iulian Balog, *Securitate și echilibru în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, în „Infosfera”, anul I, nr. 4, 2009, p.29-30.

²⁰ Ibidem, p. 30.

²¹ Isabela Ancuț, Mihai Dănilă, *Evoluții geopolitice și geostrategice în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, în „Infosfera”, anul I, nr. 4, 2009, p. 32.

securității energetice europene să-și asigure o poziție avantajoasă în cadrul discuțiilor premergătoare aderării la UE, condiționând participarea la proiectul Nabucco - prin care statul turc primește oricum acces la stocurile europene de gaz - de urgentarea negocierilor de aderare. Turcia a înțeles să își protejeze astfel propriile interese ale politicii externe, chiar dacă acest lucru a stârnit la un moment dat îngrijorare în legătură cu o posibilă reorientare a sa către Est, situație contradictorie, dacă avem în vedere apartenența la NATO și natura relațiilor speciale stabilite între Washington și Ankara.

O mai bună relaționare între Ankara și Moscova nu înseamnă că cele două centre regionale de putere au renunțat la punctele importante din agenda externă ale fiecăreia dintre ele, și nici nu a condus la dispariția totală a subiectelor sensibile, generatoare de instabilitate regională. Astfel, Rusia a inclus Turcia în categoria statelor care sponsorizează mișcările separatiste din regiunea Caucazului de Sud. Nu s-a ajuns la o soluție în problema cecenă, sau cea kurdă; continuă disputele privind situația din Nagorno-Karabah și Cipru; subiectul politicii externe turce privind Caucazul – considerate interferențe în politica internă a Georgiei și Azerbaidjanului. Încercările Rusiei de a-și impune monopolul asupra pieței energetice europene sunt interpretate de Turcia ca fiind o încercare de a-i submina poziția de centru regional de putere, și de a o forța să accepte o poziție neimportantă în cadrul negocierilor privind traseele energetice zonale.

Turcia a înțeles că pentru a-și consolida statutul de centru regional de putere în REMN are nevoie de o regândire a politicii externe în ceea ce privește relațiile cu statele aflate în imediata vecinătate a Mării Negre. Pe această linie se înscriu și eforturile diplomatice făcute în relațiile cu Armenia și Azerbaidjan. Armenia a renunțat la recunoașterea din partea Turciei a genocidului asupra populației armene ca o condiție pentru reluarea legăturilor diplomatice, dar acest lucru a atras reacția Azerbaidjanului, care a interpretat deschiderea graniței turco-armene, fără soluționarea conflictului din Nagorno-Karabah ca un atac la adresa intereselor sale naționale²².

Revenind la problema enunțată în deschiderea demersului nostru, referitoare la valoarea ecuației de putere din REMN din perspectiva raporturilor dintre cele două centre de putere – Rusia și Turcia – trebuie precizat că au fost identificate atât elemente ce relevă divergențe în relația dintre cele două puteri, cât și elemente convergente ale intereselor lor externe. În același timp, această situație nu poate fi privită ca un joc de sumă zero, fiind greu de imaginat că Rusia ar putea accepta varianta în care Turcia să aibă o poziție dominantă în REMN.

Subsecvent, o apropiere consistentă a celor doi actori din regiune, interpretată ca un binom cu valoare pozitivă, ar putea afecta interesele UE în REMN, fapt generat de reorientarea interesului Turciei dinspre un parcurs european către o „alianță” cu Rusia și ruperea capului de pod energetic și geostrategic reprezentat de Ankara pentru agenda europeană și euroatlantică.

²² Ibidem, p. 35.

Bibliografie:

1. *** *Turkey and the Middle East: Ambitions and Constraints*, Europe Report, nr 203, aprilie 2010;
2. Ancuț Isabela, Dănilă Mihai, *Evoluții geopolitice și geostrategice în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, în „Infosfera”, anul I, nr. 4, 2009;
3. Balog Cătălin-Iulian, *Securitate și echilibru în Regiunea Extinsă a Mării Negre*, în „Infosfera”, anul I, nr. 4, 2009;
4. Baltă Corneliu, *Securitatea la Marea Neagră*, în „Colocviu Strategic”, nr. 9, august, 2005;
5. Brzezinski Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiivele sale geostrategice*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2010;
6. Claval Paul, *Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, Ed. Corint, București, 2001;
7. Ezzatollah Ezatti, *Geopolitica în secolul XXI*, Ed. Top Form, București, 2009;
8. Ghiles Francis, *Why Should Turkey Play by Western Rules*, Barcelona Centre for International Affairs, ianuarie 2011;
9. Kujawa Karol, *The Elections in Turkey. The Consequences for its Domestic and Foreign Policy*, The polish Institute of International Affairs, iunie 2011;
10. Migdalovitz Carol, *Turkey: Politics of Identity and Power*, Congressional Report Service, septembrie 2010;
11. Sarcinschi Alexandra, Băhnăreanu Cristian, *Redimensionări și configurări ale mediului de securitate regional (zona Mării Negre și Balcani)*, Ed. Universității Naționale de Apărare, București, 2005;
12. Seufert Guenther, *Foreign Policy perception in Turkey*, The Turkish Economic and Social Studies Foundation, iunie 2011;
13. <http://news.bbc.co.uk>
14. http://ecfr.eu/content/entry/the_spectre_of_a_multipolar_europe_publication.

ECHILIBRUL DE PUTERE ȘI MEDIUL DE SECURITATE DIN REGIUNEA EXTINSĂ A MĂRII NEGRE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI

Mihaela POSTOLACHE*

Contact area between civilizations, communication, exchange or confrontation, the Black Sea region is required early in European history as a distinct region.

In the current international system, the main feature of the balance of power is the fact that she is no longer the systemic one, but the one of subsystems.

The existence of a bipolar world was the most striking characteristic of the Cold War global order. Around these two superpowers has been polarized groups of states, which formed the power blocks of the old continent divided into two antagonistic relationship of conflict East / West occupying the geopolitical Europe stage and even the one global.

With major implications into the new security environment, into the European Euro-Atlantic and Regional stability and security, are part the two processes of great complexity and scale: transformation and expansion of NATO and EU, two processes which will continue to cause significant geopolitical and geostrategic changes and in other regions of the world outside of the Extended Black Sea Region, such as: Central Asia, the Middle East or in the plan of transatlantic relations.

Keywords: *balance, power, security, the Extended the Black Sea*

"Putere. Nimic nu exercita o mai mare atractie asupra fiintelor umane decât acest cuvânt magic. Nimic nu trezeste pasiuni mai durabile si legaturi mai strânse".

José Nivaldo Junior

Introducere

„Popoarele se schimbă, așezămintele de stat capătă altă înfățișare, ideile care domină omenirea nu mai sunt aceleași, dar marile probleme regionale persistă”, aceste cuvinte, scrise de N. Iorga la începutul secolului trecut, explică în mare parte de ce reperatele geopolitice, în profida mutațiilor în plan politic, economic sau social, revin ca adevărate constante ale istoriei. Și poate că nici un caz nu este mai relevant, în acest sens, decât cel al Mării Negre.

Zonă de contact între civilizații, de comunicare, de schimburi ori confruntare, regiunea Mării Negre se impune de timpuriu în istoria europeană ca o regiune distinctă. Zona extinsă a Mării Negre include, alături de statele membre NATO – România, Bulgaria și Turcia -, pe cele membre ale CSI din zona nord-pontică – Moldova, Ucraina și Rusia, cărora li se adaugă trei state sud-caucaziene aflate tot în spațial CSI – Armenia, Azerbaidjan și Georgia. Referințele la această regiune extinsă a Mării Negre include obligatoriu coridorul energetic ce leagă sistemul euroatlantic de spațiul caspic, furnizor al acestor resurse, dar și un vast arc la nordul arealului ce

* **Doctorand al Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, Romania, email: postolachemihaela@yahoo.com**

include marile axe fluviale și drumuri comerciale – Dunărea, Nistrul și Niprul. La Sud și la Est, regiunea extinsă a Mării Negre face conexiunea cu spațiile Marelui Orient Mijlociu și al Asiei Centrale.

Această vastă regiune se impune ca un spațiu de legătură și trecere obligatorie, dar și ca un punct de referință geostrategică în noile determinări ale mediului internațional de securitate post-11 septembrie 2001. Campania împotriva terorismului purtată de coaliția internațională coordonată de statele Unite, operațiunile militare din Afganistan și Irak, vecinătatea cu spațiul geopolitic al Marelui Orient Mijlociu au impus reconsiderarea de substanță a viziunii comunității internaționale, a principalelor organisme de securitate și actori cu pondereregională și global implicați în aceste evoluții, asupra acestui areal.¹

În actualul sistem internațional, principala caracteristică a balanței de putere o reprezintă faptul că ea nu mai este una sistemică, ci una a subsistemelor. Echilibrul puterii din zilele noastre se practică în subsistemele relațiilor internaționale, iar unul dintre cel mai des invocate exemple este Asia².

Odată cu conturarea disciplinei relațiilor internaționale drept domeniu distinct de cercetare științifică, echilibrul de putere a fost teoretizat și intens dezbătut, atât de (neo) realiști, cât și de (neo) liberaliști. Astfel, pentru realiști, principiul suprem al relațiilor internaționale este puterea, iar fiecare stat urmărește maximizarea ei. Prin intermediul balanței de putere, politica internațională devine un joc cu sumă nulă, în care un câștig propriu înseamnă o pierdere pentru adversar. Pentru liberaliști, securitatea internațională este o consecință a păcii, iar în menținerea păcii nu echilibrul este soluția, ci dreptul internațional. În schimbul alianțelor specifice balanței de putere, idealii mizează pe eficiența și virtuțile organizațiilor internaționale de cooperare și integrare.³

1. Echilibrul de putere în Regiunea Extinsă a Mării Negre

Existența unei lumi bipolare (SUA și fosta URSS, ambele în postura de superputeri care au avut interese globale și au dispus de capacitatea de a proiecta și proteja aceste interese la nivel global) a fost cea mai pregnantă trăsătură a ordinii mondiale în perioada Războiului Rece. În jurul acestor două superputeri s-au polarizat grupuri de state, care au format blocuri de putere antagonice (NATO și Tratatul de la Varșovia), împărțind în două vechiul continent, relația conflictuală Est/Vest ocupând scena geopolitică a Europei și chiar cea mondială⁴.

Actorii internaționali cei mai importanți sunt cei cu vocație globală și organizațiile internaționale ce se manifestă în Zona Balcanilor și a Mării Negre: SUA

¹ M. E. Ionescu.- **Regiunea extinsă a Mării Negre. Privire istorică și evaluare contemporană** în Iulia Moțoc, Șerban Filip Cioculescu – Manual de analiză a politicii externe, Editura Polirom, Iași, 2010, p. 333

² A. MIROIU (coord.), R. UNGUREANU (coord.), **Manual de relații internaționale**, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 207.

³ Marius Pricopi - România – Moderator al echilibrului de putere în regiunea extinsă a Mării Negre. În Impact Strategic, nr. 1/2009, p. 21, București. Detaliat pe: <http://www.scipio.ro/documents/41456/267466/Impact+Strategic+1-2009+ro>

⁴ C.-Gh. Balaban, Securitatea și dreptul internațional: Provocări la început de secol XXI, C.H.Beck, București, 2006, p. 50.

– sunt interesate de democratizarea și stabilizarea regiunii; UE – din 2007, granița UE s-a mutat la Marea Neagră, odată cu aderarea României și Bulgariei; NATO – de asemenea, cu granița la Marea Neagră, continuând cooperarea cu Federația Rusă; OSCE – se bucură de credibilitate jucând un rol de observator, fiind percepută în zonă ca o organizație destinată prevenirii conflictelor; CSI – nu mai are aceeași soliditate inițială, Ucraina și Moldova tinzând tot mai mult spre Europa.

Dezvoltările recente din cadrul sistemului internațional au impus acordarea unei atenții deosebite Regiunii Extinse a Mării Negre. Printre aceste evoluții, amintim: extinderile către est ale NATO și UE; conștientizarea dependenței energetice crescânde a Europei față de Rusia; sporirea importanței strategice a Caucazului și Asiei Centrale, datorită implicării Alianței Nord Atlantice în Afganistan; aspirațiile europene ale Turciei; „revoluțiile colorate” din Georgia și Ucraina. Astăzi, cu puține excepții (China, Brazilia, India), toți marii actori ai sistemului internațional prezintă interese, mai mult sau mai puțin declarate, în zona Mării Negre. Departe de a fi ușor de realizat, o analiză a puterii în Regiunea Extinsă a Mării Negre surprinde *relații complexe și dinamice, concretizate într-o balanță a puterii aflată în permanentă echilibrare*, în care interesele diverșilor actori instituționali variază de la deplina comuniune la o totală opoziție.⁵

Deși Marea Neagră s-a aflat în apropierea NATO încă din 1952 (anul de aderare a Turciei), această regiune a căpătat o importanță deosebită pentru Alianță, odată cu declanșarea războiului împotriva terorismului. Pentru transportul trupelor și asigurarea logistică a teatrului de operații afgan, cooperarea militară cu statele riverane rămâne prioritatea majoră a NATO. De asemenea, prin extinderea către Est și prin atractivitatea Parteneriatului pentru Pace, Alianța a reușit să reducă semnificativ influența Rusiei asupra statelor din zona Mării Negre.

Interesele americane în Regiunea Extinsă a Mării Negre reflectă cel mai bine principiile securității colective și, prin urmare, se bucură și de cel mai larg sprijin în rândul statelor implicate. Aceste interese pornesc de la premisa că Statele Unite au numai de câștigat, dacă pacea, democrația și prosperitatea sunt extinse și în această regiune dificilă.

Din perspectiva statutului României de membră a UE și NATO, poziția sa geostrategică și relațiile deschise de cooperarea cu țările din această regiune conduc la stabilirea unei strategii care include ca următoarele priorități: sprijinirea proceselor de consolidare a bunei guvernări; sprijinirea dezvoltării de administrații eficiente în domeniul frontierelor; eliminarea barierelor comerciale și consolidarea relațiilor intra-regionale de comerț liber și abordarea problemelor legate de minorități și de dispute teritoriale, pe baza angajamentelor naționale asumate.

Orice analiză a Mării Negre din punct de vedere al poziției geostrategice trebuie să reliefeze așa zisele „poziții-cheie”, care o particularizează și îi conferă importanță deosebită:

- *Sistemul strâmtorilor* (Bosfor, Dardanele – legate prin Marea Marmara), care facilitează navigația dintr-o mare „închisă” spre Oceanul Planetar. Turcia deține controlul strâmtorilor, acestea fiind, în momentul de față, singura arteră

⁵ Ibidem, p. 22.

puternică pentru transportul extern pe mare, destul de la îndemână pentru toți riveranii, economicos și cu perspective permanente. Controlul Turciei asupra strâmtoarelor îi conferă un statut privilegiat printre riverani.

- *Peninsula Crimeea* – un adevărat bastion maritim înaintat, cu multiple facilități, înconjurat de forțe navale relative apreciabile.

- *Gurile Dunării* (Dunărea maritimă) – intrarea și ieșirea navelor maritime prin complexul de navigație al Sulinei se realizează în întregime pe teritoriul statului roman (un element de putere pentru România).

- *Platoul continental din fața litoralului românesc*, cu resurse naturale care au făcut obiectul disputei dintre România și Ucraina.

- *Insula Șerpilor* – plasată în problematica diplomației internaționale.

În complexitatea mediului de securitate din zona Mării Negre se evidențiază o serie de actori statali, referindu-ne în acest caz cu precădere la statele riverane și actori non-statali, cu vocație internațională, după cum urmează:

- **România**, prin apartenența la NATO, are ocazia afirmării ca factor activ în implementarea celor mai importante decizii privind securitatea și apărarea în zona extinsă a Mării Negre. Poziția geografică este un atu care face să fie un pilon important al stabilității flancului sud estic al NATO. Politica României în zonă se axează pe principiul bunei vecinătăți, ceea ce asigură stabilitatea granițelor NATO. Ea poate fi un liant al întăririi cooperării dintre NATO și țările din zonă – Moldova, Rusia, Ucraina, dar și cu cele din Caucaz și Asia Centrală. Experiența parteneriatului pentru Pace cu România este valoroasă pentru reușita parteneriatelor similare cu țările din zonă. În viziunea românească, riscurile și oportunitățile din zona Mării Negre sunt similare cu cele existente în zona mediteraneană. De aceea, se poate crea o viziune comună care să coaguleze Europa de Sud-Est, Marea Neagră, Caucazul și Mediterana. Această abordare ar trebui să urmărească securizarea rutelor energetice, completată cu eforturile de consolidare a democrației în regiune și de acordare a asistenței statelor din regiune.

- **Ucraina** se situează la confluența a trei arii geopolitice: euro-atlantică, euro-asiatică și islamică. Este o componentă importantă în harta traseelor energetice. Controlul asupra Ucrainei înseamnă control asupra oleoductelor și gazoductelor care o străbat. Balanța ei între Vest și Rusia este evidentă. Relațiile cu Rusia sunt deosebit de complexe. Cele două state împart o istorie și identități culturale comune (mare parte din populația din estul Ucrainei și din Crimeea este rusă). Deși este dependentă economic de Rusia, ea s-a înscris pe un drum al democratizării și demonstrează orientare pro-occidentală. Ucraina are relații mult mai dezvoltate cu NATO decât Georgia prin existența de peste 10 ani a Comisiei NATO – Ucraina, dar și a Grupului de lucru NATO – Ucraina pentru reforma Apărării. De asemenea, ea este partener principal în cadrul Politicii Europene de Vecinătate și beneficiara unui Plan de Acțiune cu UE, bazat pe Acordul de Parteneriat și Cooperare.

- **Federatia Rusă** a rămas foarte activă din punct de vedere cultural și economic în Balcani, străduindu-se să consolideze relațiile de ansamblu cu UE, să amplifice raporturile bilaterale cu statele din regiune, să ocupe poziții economice strategice pe piețele est-europene înainte de integrarea lor în UE și NATO, în principal pe piețele

de transport, distribuire și prelucrare de petrol și gaze naturale; să-și consolideze influența în Republica Moldova; să speculeze revendicările populației rusofone din Republica Moldova și Ucraina etc. Acțiunile Federației Ruse se bazează pe calculul simplu ca nimeni nu-i poate contesta în regiune „hegemonia energetică”.

- **Georgia** nu dispune de resurse energetice proprii dar este partenerul zonal al Occidentului și servește drept coridor energetic strategic pentru magistralele care transportă gaze și petrol din Marea Caspică către piața europeană și cea mondială. De la Tbilisi, capitala Georgiei, conductele se îndreaptă spre sud, în Turcia, iar de acolo spre Occident. Conductele au o mare importanță pentru Uniunea Europeană pentru că reduc dependența de livrările ruse și nu traversează teritoriul rus. Conducta de petrol Baku-Tbilisi-Ceyhan a fost deschisă în 2006 și parcurge o distanță de peste 1.600 de kilometri până în portul Ceyhan, din Turcia. Conducta Baku-Tbilisi-Erzurum, cunoscută, de asemenea, și sub numele de conducta Shakh-Deniz, transportă gaz de la zăcămintele de la Shakh Deniz din Marea Caspică la Erzurum în Turcia.

- **Turcia** are un rol cheie în distribuirea energiei din Marea Caspică spre Europa. Este membră NATO și candidată la UE din 1999, având și ea o serie de probleme necesare a se soluționa pe viitor: normalizarea relațiilor cu Grecia, intensificarea reformelor în scopul aderării la UE, problemele etnice, rezolvarea problemelor de la granița cu Armenia. În pofida aderării României și Bulgariei la NATO și a ieșirii Ucrainei și Gruziei din sfera de influență a Rusiei, Turcia rămâne în continuare principalul actor în regiune, găzduind baze americane și menținând controlul strâmtoarelor Bosfor și Dardanele, potrivit Convenției Montreaux din anul 1936. Turcia s-a opus însă cererilor Statelor Unite de a organiza manevre militare sub egida NATO la Marea Neagră, demarând, în schimb, în anul 2004, propriile operațiuni denumite Black Sea Harmony la care participă și Rusia, începând din 2005.

- **Bulgaria**, membră a NATO și UE, este un partener activ în asigurarea securității în zona Mării Negre. În perioada Războiului Rece, Bulgaria a fost văzută ca fiind un satelit al Moscovei, sub conducerea lui Todor Jivkov. După căderea Uniunii Sovietice, și-a început demersurile de alăturare Occidentului, prin intermediul statutului de membră a NATO și UE. La 28 aprilie 2006, s-a semnat Acordul de Cooperare în domeniul Apărării, între, SUA și Bulgaria, un acord pe zece ani, care permite staționarea în Bulgaria a 2.500 de soldați americani. Nu dimensiunea armatei bulgare este motivul pentru care Washingtonul dă dovadă de interes față de relația de prietenie cu aceasta țară slavă. Din punct de vedere geografic, Bulgaria le oferă SUA (și NATO) o prezență mai mare la Marea Neagră. De asemenea, Bulgaria se află aproape de fosta Iugoslavie, un spațiu în care tensiunea este constantă.

Resursele de care dispune, potențialul economic și comercial, poziția geografică și importanța militar-strategică deosebită deținută de acest areal, toate acestea la un loc au adus de timpuriu spațiul pontic în atenția puterilor europene și asiatice ale vremii. Istoria lui s-a plasat, în consecință, datorită caracterului special pe care îl deține, sub dublul semn al colaborării și confruntării, studiul său fiind, de fapt, „listarea” unor tentative successive de obținere a controlului asupra spațiului pontic, delimitate de perioade de relativă acalmie propice libertății circulației și comerțului.

2. Mediul de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre

Europa, și nu numai, a fost confruntată cu un număr tot mai mare de conflicte, multe dintre ele neprevăzute, escaladarea acestora depășind chiar estimările și conferindu-le o anvergură “internațională”.

În zona Mării Negre existența unor state neconsolidate, cu slabă capacitate administrativă, cu sărăcie și disparități economice, cu un fenomen al corupției deloc de neglijat și rețele de crimă organizată destul de active determină reconsiderarea poziției NATO și UE față de politica de securitate în regiune. Extinderea NATO și UE „*până la granițele Mării Negre și mai ales aspirațiile globale ale acestor organizații determină ieșirea Mării Negre din conul de umbră al periferiei Europei și afirmarea unei noi realități geopolitice, de interfață cu alte zone, Asia Centrală și Orientul Mijlociu*”.

Evenimentele din 2008 au determinat dezvoltarea unui interes tot mai ridicat al actorilor internaționali pentru zona extinsă a Mării Negre, Caucaz și Asia Centrală. Statele din regiunea extinsă a Mării Negre – Caucaz – Asia Centrală au o dublă ipostază: văzute de la Bruxelles, ele fac parte din vecinătatea estică a UE, dar văzută de la Kremlin, fac parte din “vecinătatea apropiată” a Rusiei. Prin urmare, fiecare dintre aceste state seamănă cu piesele de pe table de șah care așteaptă să fie mutate. Problemele pe care zona le ridică sunt nenumărate – conflicte interetnice, mozaic de religii, conflicte înghețate, instabilitate, prezența instituțiilor nedemocratice, colapsul unor state, înapoiere economică, regimuri autoritare⁶.

Noul mediu de securitate al începutului de secol XXI devine tot mai complex și dinamic. El semnaleză creșterea numărului și diversificarea tipului de actori de securitate (de la unul-două tipuri la cinci și, probabil diversificarea va continua)⁷ prin apariția unor noi actori statali de securitate, cu veleități globaliste, cărora, concomitent, li se adaugă: organizații și organisme internaționale de securitate deja existente – ONU, NATO, OSCE, UE etc.; organizații neguvernamentale cu preocupări de natură diferită (umanitare, antiglobaliste, pentru protecția mediului); actori transnaționali de securitate de genul mișcărilor religioase sau etnice, grupărilor teroriste, cartelurile drogurilor ori diferitelor secte, precum și diferite alte grupuri intranaționale, ori subnaționale.

Cu implicații majore în noul mediu de securitate, în stabilitatea și securitatea europeană, regională și euroatlantică, se înscriu așa cum am mai precizat, și cele două procese de mare complexitate și amploare: transformarea și extinderea NATO și a UE, două procese care vor continua să provoace mutații geopolitice și geostrategice semnificative și în alte regiuni ale lumii în afară de Regiunea Extinsă a Mării Negre, ca de exemplu: Asia Centrală, Orientul Mijlociu ori în planul relațiilor transatlantice.

⁶ Gabriel, Naghi-Securitatea europeană: Fundamentări normative și instituționale, C.H.Beck, București, 2010, p. 87

⁷ C. Ghe. Balaban, Securitatea și dreptul internațional: Provocări la început de secol XXI, C.H.Beck, București, 2006, p. 52; apud O. Dumitrescu. Fenomenul militar- Evoluții și perspective. Ed. Semn E, București, 2004.

Concluzii

Într-o lume a proceselor globale, Marea Neagră a jucat și va juca, și pe viitor, un rol major în istoria continentului european, în care are toate atuurile să devină arie de convergență și coabitare a unor tendințe politice apărute în ultimii ani ai secolului XX și primii ani ai secolului XXI.

Accesul la resursele de materie primă și energie, valorificarea resurselor mediului marin și terestru din regiunea Mării Negre și zona sa extinsă, precum și activitățile economice conexe, exploatarea celui mai eficient sistem de transport și tendința generalizată de creștere a traficului maritim și eficiența acestuia, reprezintă tot atâtea determinări economice ale acestui spațiu de interes.

Nimeni nu are deja formulată o soluție viabilă pentru contracararea riscurilor, indiferent de natura lor tradițional-militară, sau asimetric-neconvențională, în regiunea extinsă a Mării Negre. Trăim în continuare într-o lume a interdependențelor, într-o epocă contradictorie și bulversată de efectele proceselor de globalizare, de reechilibrare a balanței de putere în plan regional dar și mondial, de o lume într-o continuă mișcare, marcată de eforturi uriașe al întregii comunități internaționale pentru gestionarea eficace a crizelor.

Interesele comune ale statelor europene în Regiunea Extinsă a Mării Negre trebuie să realizeze printr-o implicare mai intensă a acestora, prin strategii și mijloace comune care să transforme o regiune a conflictelor într-una a cooperării.

Exploatarea comună a resurselor naturale și umane, corelată cu dezvoltarea infrastructurii, îi vor permite acestei regiuni să se folosească de avantajele pe care le are, fără îndoială. Inițiativele regionale sprijinite de comunitatea internațională, ar putea mări capacitatea statelor riverane Mării Negre de a face față cu succes provocărilor pe care le reprezintă atât fenomenul globalizării, cât și cel al terorismului internațional.

Concepția SUA de reamplasare a bazelor sale militare din Europa și de dispunere a unor astfel de baze în România, Polonia, Bulgaria, precum și în unele state care au făcut parte din fosta URSS (Georgia), care să răspundă mai bine actualelor interese strategice, întrește tabloul importanței regiunii în viitorul apropiat.

Suprapunerea procesului globalizării cu tendințele de regionalizare și, mai ales, afirmarea unor actori non-statali vor determina manifestarea unui spectru larg de riscuri și amenințări strategice. Această tendință va provoca ciocnirea intereselor unor mari actori ai scenei geopolitice mondiale pe spații largi și va influența, așa cum istoria a demonstrat-o de nenumărate ori, evoluția statelor aflate la intersecția acestor interese.

Cooperarea în domeniul securității s-a dezvoltat greu, după sfârșitul Războiului Rece, fiind încetinită de o serie de rivalități locale și geo-strategice. Însă, odată cu amploarea luată de amenințările asimetrice din ultimii ani, a devenit o necesitate logică și pentru statele Mării Negre de a lua măsuri concertate pentru contracararea acesteia.

Miza euroatlantică pentru Marea Neagră este una crucială. Până la aderarea României la blocul comunitar, spațiul bazinului maritim nu a reprezentat o zonă de real interes pentru Uniunea Europeană. Frontiera geopolitică Marea Neagră este unul din subiectele majore ale României. În ultimii ani, Marea Neagră a devenit zonă unde își dispută influența trei actori internaționali: NATO, UE și Rusia. Chestiunea transnistreană face parte din frontiera euroatlantică spre Marea Neagră. Evident, procesul de elaborare a unei geopolitici euroatlantice corespunzătoare la Marea Neagră va determina și reușita în reglementarea dosarului transnistrean, lichidarea „conflictului latent”, securizarea flancului sudic al istmului ponto-baltic prin izolarea Transnistriei. Rolul României de „punte” spre regiunea Mării Negre, în contextul integrării europene și euroatlantice, este chintesențial. Într-o atare perspectivă, R. Moldova ar urma să aibă rolul de „punte de transfer” a intereselor occidentale spre Europa de Est și Asia Centrală. Accesul Uniunii Europene la Marea Neagră o va face mult mai preocupată de tensiunile existente în regiune.

Regiunea Mării Negre reprezintă un spațiu geostrategic în care s-au concentrat adversități și interdependente între Europa și Rusia, unde se poate vorbi despre un conflict latent dintre Est și Vest, în care există o proiectie a viziunii euroatlantice pentru regiune, dar există și una a Rusiei. După Marea Mediterană și Marea Baltică, Marea Neagră devine foarte importantă în conturarea unei identități regionale. Trebuie de remarcat că statul român continuă a fi considerat „statul pivot” de exportare a vlăstarului democratic spre spațiul estului european.

Departate de a fi o cauză pierdută, *echilibrul puterii rămâne un obiectiv major* urmărit de către cea mai mare parte a actorilor din sistemul internațional.

Bibliografie:

1. BALABAN Constantin.-Gheorghe. – *Securitatea și dreptul internațional : Provocări la început de secol XXI*, C.H.Beck, București, 2006
2. DUMITRESCU Octavian. *Fenomenul militar- Evoluții și perspective*. Ed. Semn E, București, 2004.
3. IONESCU Mihai E.- *Regiunea extinsă a Mării Negre. Privire istorică și evaluare contemporană* în Iulia Moțoc, Șerban Filip Cioculescu – *Manual de analiză a politicii externe, Editura Polirom, Iași, 2010*
4. MIROIU A. (coord.), UNGUREANU R. (coord.), *Manual de relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2006,
5. MOREAU DEFARGES, Philippe – *Relations Internationales : 2. Questions mondiales*. 7-eme edition mise a jour, Editions du Seuil, Paris, 2007, France.
6. MOȚOC Iulia, CIOCULESCU Șerban Filip – *Manual de analiză a politicii externe*, Editura Polirom, Iași, 2010
7. NAGHI Gabriel -*Securitatea europeană: Fundamentări normative și instituționale*, C.H.Beck, București,2010.
8. ONICA-JARKA, Beatrice – *Structuri de cooperare interguvernamentală instituționalizată*. C.H.Beck, București, 2009.
9. PRICOPI Marius - *România – Moderator al echilibrului de putere în regiunea extinsă a Mării Negre*. Articol publicat în Revista “Impact

- Strategic”, nr. 1/2009, p. 21, Bucuresti. Detaliat pe:
<http://www.scipio.ro/documents/41456/267466/Impact+Strategic+1-2009+ro>
10. ZODIAN, M.V., et. al. – România în Europa și în lume: 1990-2007 – Editura Militară, București, 2007.
 11. *** Black Sea Synergy – A New Regional Cooperation Initiative, Communication from Commission to the Council and the European Parliament, Bruxelles, 2007.
 12. *** Concluziile Președinției, Consiliul European, Bruxelles, 19 – 20 martie 2009.
 13. *** Black Sea Synergy – A New Regional Cooperation Initiative, Communication from Commission to the Council and the European Parliament, Bruxelles, 2007.
 14. *** Concluziile Președinției, Consiliul European, Bruxelles, 19 – 20 martie 2009.
 15. <http://iss.ucdc.ro/revista-pdf/us1.pdf?us1=>
 16. <http://www.scipio.ro/documents/41456/267466/Impact+Strategic+1-2009+ro>
 17. http://ecfr.eu/page/documents/FINAL%20VERSION%20ECFR25_SECURITY_UPDATE_AW_SINGLE.pdf
 18. http://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is40.swf

INFLUENȚA CENTRELOR DE PUTERE RELIGIOASĂ ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE

Dr. Nedela RICARDO*

From the very beginning of human civilization religion has been a polarizing power zone, the whole agonistic history of individuals and communities having had dealt some way with this highly active and potent factor. Sociology has pointed out, from a scientific perspective, where this terrible force was coming from: the origin of religion is, ultimately, social – religion relying on the idea of community and its power over individual. Social roots of religion are so strong and to such extent that for a long time to live in a community and to be religious were synonymous expressions.

But even if religion is, from more than two centuries, in a continuous decline, religious power centers still influence and even shape regional and global security environment. This is why nowadays some theorists talk about „reappearance” of religion. And everywhere and everytime any kind of power accumulates, intelligence should be *en garde*.

Motto: „Sunt un cetățean al lumii”, Erasmus din Rotterdam, 1466-1536

1. Religia ca forță

Afirmația că religia este o forță poate fi nu doar probată cu fapte istorice. Pentru asta ar fi de-ajuns să menționăm cruciadele. Întinse pe perioada a două secole, mobilizând oameni și popoare, antrenând alianțe și armate, implicând costuri financiare și materiale, cruciadele, care au marcat direct și semnificativ istoria unui întreg continent și a unei regiuni mai extinse, au avut un resort, un mobil indubitabil religios: eliberarea ținutului sfânt, a Ierusalimului, de sub dominația musulmană. Cruciadele marchează în modul cel mai flagrant influența, impactul religiei asupra mediului de securitate, adică asupra aceluși mediu în care se pune în mod acut problema existenței individuale și colective. Prin însăși finalitatea lor, cruciadele au presupus conflictul și violența, aceste expediții, aceste campanii cu caracter militar ducând la înfruntări armate și bătălii. Astfel încât definirea lor satisfăcătoare ca războaie religioase reflectă cu și mai mare claritate legătura religiei cu mediul de securitate.

Că această legătură nu este superficială și nu este întâmplătoare, ci intimă și necesară, rezultă din teoria fondatorului sociologiei, Émile Durkheim, privitoare la religie. Din această perspectivă, cruciadele și alte fenomene similare de violență religioasă reprezintă forța manifestă a religiei, forța ei în acțiune, în act. Iar acest lucru este posibil pentru că religia este forță, este putere și în potență, adică întrucât forța este consubstanțială religiei. Mai mult decât atât, Durkheim spune că „*Noțiunea de forță este ... de origine religioasă. Din religie a preluat-o filosofia, apoi științele. [...] forțele religioase sunt reale, oricât de imperfecte ar fi simbolurile prin care au fost imaginate. De unde rezultă că la fel stau lucrurile și în ce privește conceptul de forță*”¹.

* **Lector universitar, Academia Națională de Informații “Mihai Viteazul”, București**

¹ Émile Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*, Editura Polirom, Iași, 1995, p. 191.

Este semnificativ faptul că sentimentul religios a apărut – în preistoria omului și în societățile primitive – în legătură directă cu evenimente violente, prilejuate de ceremoniile care reuneau toți membrii comunității: „...într-o asemenea stare de exaltare, omul nu se mai recunoaște. Se simte dominat și antrenat de un fel de putere exterioară, care-l determină să acționeze și să gândească altfel decât în stare normală, încât are, în mod firesc, impresia că nu mai este el însuși. Pare un altul: podoabele și masca de pe față sunt mai curând reprezentările materiale ale transformării sale interioare decât cauzele acesteia. Cum însă tovarășii lui se simt și ei deopotrivă de transfigurați, manifestându-și sentimentele prin strigăte, gesturi și diverse atitudini, totul se petrece ca și cum el ar fi transportat cu adevărat într-o altă lume, diferită de cea în care trăiește de obicei, într-un mediu populat de forțe extraordinar de intense care îl acaparează, metamorfozându-l. Oare nu asemenea experiențe, repetate zilnic, timp de mai multe săptămâni, îi creează convingerea că există cu adevărat două lumi eterogene și de necomparat una cu cealaltă? Într-una își duce traiul cotidian în lăncezeală; în cealaltă, însă, nu poate pătrunde decât dacă intră în legătură cu puterile din exterior, care-l însuflețesc până la frenezie. Prima e lumea profană, cea de a doua, lumea lucrurilor sacre. Din asemenea, medii efervescente și chiar din această agitație pare că s-a născut ideea religioasă”².

În ultimă analiză, forța religiei nu are o origine transcendentă, ci o origine socială; este forța colectivității, așa cum este ea resimțită de către individ – temută și în același timp dorită: „... forța religioasă nu înseamnă altceva decât forța colectivă și anonimă a clanului, reprezentată în conștiințe sub forma totemului”³. Colectivitatea, comunitatea este resimțită în mod firesc de individ ca forță, o forță superioară căreia trebuie să i se supună pentru a beneficia de avantajele ei, în primul rând de sentimentele de siguranță, de securitate și de identitate pe care acea comunitate i le conferă. Astfel, religia emană din corpul social ca forță supraindividuală, dar care se manifestă, totuși, prin indivizii care constituie acea comunitate. Iar forța și autoritatea care decurge din ea este dublă, fizică și, mai ales, morală: „dacă societatea n-ar obține de la noi concesii și sacrificii decât printr-o constrângere de ordin material, n-ar putea trezi în noi decât imaginea unei forțe fizice căreia îi cedăm de nevoie, și nu ideea unei forțe morale asemenea celor privilegiate de religii. În realitate însă, dominația exercitată asupra conștiințelor este datorată mult mai puțin supremației fizice decât autorității morale cu care este investită. Dacă ne supunem ordinelor sale, nu o facem doar pentru că ea dispune de armele cu care să ne învingă rezistența, ci, în primul rând, în virtutea respectului care i-l datorăm”⁴. Forța religioasă manifestă o putere atât de mare de atracție pentru individ întrucât aceasta se realizează și prin intermediul lui. Ca și comunitatea, ca și societatea, forța religiei îi este în același timp exterioară și interioară, transcendentă și, într-o anumită măsură, într-o anumită privință – imanentă: „... clanul, ca orice societate (s.n.), trăiește în și prin conștiințele individuale care îl compun. Concepută fiind ca făcând parte din emblema totemică, forța religioasă ne apare ca exterioară

² *Ibidem*, p. 203.

³ *Ibidem*, p. 205.

⁴ *Ibidem*, p. 194.

indivizilor, manifestând față de ei un fel de transcendență; totodată, ca și clanul pe care îl simbolizează, ea nu se poate realiza decât în și prin ei. În acest sens, ea le este imanentă și ei și-o reprezintă ca atare”⁵. Înțelegem astfel de ce unii radicali religioși se simt îndreptățiți să acționeze cu violență asupra altora: se consideră instrumentul și exponentul acestei forțe căreia n-ar face decât să i se supună, n-ar face decât să-i exprime voința.

Concluzionând, „sufletul religiei” îl constituie „ideea de societate”: „... această realitate, reprezentată de mitologii sub înfățișări atât de diferite, dar care constituie cauza obiectivă, universală și eternă a senzațiilor sui generis ce alcătuiesc experiența religioasă, este societatea. [...]. Forțele religioase sunt deci forțe umane, forțe morale”⁶. Așadar, religia este prin ea însăși o forță, iar această forță este dată de suma credincioșilor ei, de comunitate: este forța comunității care inspiră membrilor ei o aceeași credință și le dă identitate și siguranță.

Dar teoria lui Durkheim este valabilă nu numai pentru un anumit grup uman – arhaic, și o anumită religie – arhaică, ci despre om și religie în general: religia este o forță redutabilă care dă coeziune, unitate și identitate oricărei comunități ce împărtășește o aceeași credință, pentru că pur și simplu emană de la comunitate: este însăși expresia sublimării ei. Considerațiile teoretice durkheimiene luminează în egală măsură și fenomenele și evoluțiile religioase actuale. „Ceea ce au în comun multe situații unde religia rămâne o puternică forță socială este aceea că religia este implicată în identitatea de grup, în primul rând cu caracter etnic sau național. Acolo unde cultura, identitatea și sentimentul valorii sunt provocate de o sursă ce promovează fie o religie străină, fie un secularism excesiv, iar acea sursă este valorizată negativ, secularizarea va fi inhibată. De multe ori religia asigură resursele pentru apărarea culturii unui grup național, local, etnic sau de statut”⁷. Influența religiei asupra mediului de securitate, prin componenta ei identitară, este transparentă și la nivel conceptual: „Este demn de remarcat faptul că toate cazurile majore de apărare culturală implică religia (sau biserica) care continuă să joace rolul de întruchipare a identității colective. Religia poate servi drept componentă majoră în apărarea culturală doar dacă oamenii împărtășesc aceeași religie”⁸. Când religia este sursa primară a identității individului, este evident că acesta se va dedica salvării ei „trup și suflet”.

2. Secularizare și „reaparitia” religiei

Declinul religiei în civilizația occidentală este un loc comun nu doar în mediile academice, ci și la nivelul percepției publice: „Democrațiile liberale ale vestului sunt în mod evident mai puțin religioase decât erau la 1900 sau la oricare alt moment din ultimele zece secole”⁹. Secularizarea poate fi abordată din multe perspective și poate

⁵ *Ibidem*, p. 206.

⁶ *Ibidem*, p. 383.

⁷ Steve Bruce, *Secularisation and politics*, în *Routledge Handbook of Religion and Politics*, Edited by Jeffrey Haynes, Routledge, London and New York, 2010, p. 153.

⁸ *Ibidem*, pp. 153-154.

⁹ *Ibidem*, p. 145.

fi văzută ca rezultat al mai multor factori – politici, sociali, economici, tehnologici sau antropologici. Din perspectivă sociologică, secularizarea este efectul conjugat a două cauze. „*Conceptul sociologic de secularizare implică două idei strâns legate. În primul rând, el implică o dezangajare a religiei din instituțiile publice. Credințele și practicile religioase sunt detașate de instituțiile sociale majore și devin chestiuni pur private ale alegerii și credinței individuale. Într-adevăr, cuvântul 'secularizare' a fost originar folosit pentru a denota scoaterea unui teritoriu din controlul legal al unei biserici și de aici a fost generalizat pentru a semnifica declinul importanței publice a religiei. În al doilea rând, ideea de secularizare implică faptul că a avut loc o desacralizare a vieții sociale. Desacralizarea lumii este procesul prin care sensul spiritual ultim al vieții practice își pierde din valoare în timp ce indivizii își pierd credințele lor religioase tradiționale. O societate este desacralizată atunci când ideile sacre nu mai au nici o relevanță pentru oameni, iar chestiunile practice sunt, în consecință, golite de orice semnificație spirituală ultimă. Dezangajarea implică o intimizare [privatisation, în engleză, în original, n.n.] a credinței religioase; desacralizarea implică o pierdere a interesului spiritual*”¹⁰. În ceea ce privește desacralizarea, de pildă, vorbește de la sine faptul că dacă altădată religia impregna viața socială în asemenea măsură încât 'Goodbye', abrevierea lui 'God be with you', să fie o formulă uzuală de salut, în zilele noastre s-a ajuns ca biserici rămase fără credincioși să fie transformate în baruri și restaurante *trendy* sau în magazine de desfacere.

Încă acum mai bine de o jumătate de veac un istoric al religiilor ca Mircea Eliade spunea că secularizarea este efectul desacralizării lumii și coincide cu apariția omului „areligios”: „*Mai întâi de toate, omul areligios respinge transcendența, acceptă relativitatea „realității” și chiar se îndoiește uneori de sensul existenței. [...]. Abia societățile occidentale moderne favorizează manifestarea plenară a omului areligios. [...]. Omul se făurește pe sine, și nu ajunge să se făurească întru totul decât în măsura în care se desacralizează și desacralizează lumea. Sacrul este prin excelență o piedică a libertății sale. Omul nu va deveni el însuși decât în clipa în care va fi în întregime demistificat, și nu va fi cu adevărat liber decât după ce-l va fi ucis pe ultimul zeu*”¹¹. Totuși, deși omul areligios s-a „golit” pe el însuși de orice urmă de religiozitate și a secularizat treptat și Cosmosul reducându-l la Natură, omul profan și societatea laică mai păstrează încă urme ale comportamentului omului religios: „Nu este vorba doar de mulțimea „superstițiilor” sau a „tabuurilor” omului modern, care au toate o structură și o origine magico-religioasă. Omul modern, care se simte și se pretinde areligios, dispune încă de o întregă mitologie ascunsă și de numeroase ritualisme degradate”¹². Dar această incapacitate de a se elibera complet de sentimentul sacralității nu face decât să confirme consubstanțialitatea religiei și a societății. „Majoritatea celor „fără religie” nu sunt de fapt eliberați de comportamente religioase, de teologii și mitologii, fiind uneori prinși într-un adevărat hățiș magico-religios, degradat până la caricatură și, prin urmare, greu de recunoscut”¹³. De pildă,

¹⁰ James Fulcher and John Scott, *Sociology*, Fourth Edition, Oxford University Press, 2011, p. 399.

¹¹ Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995, pp. 176-177.

¹² *Ibidem*, p. 178.

¹³ *Ibidem*, p. 179.

fervoarea cu care au fost apărate – încă din momentul în care au fost cucerite – și sunt astăzi apărate drepturile și libertățile omului este cvasi-religioasă, iar ele însele sunt considerate ca niște lucruri sacre. La fel cum putem vorbi de cult, de ritual sau de eshatologie și în cazul doctrinei și societății comuniste. Dar „*comportamentele religioase camuflate sau degenerate nu se întâlnesc doar în „religiile mici” sau în misticile politice, ci și în mișcările care se proclamă laice și chiar antireligioase. Nudismul sau mișcările pentru libertatea sexuală absolută se bazează pe ideologii în care se pot desluși urmele „nostalgia Paradisului”, dorința de întoarcere la starea edenică de dinaintea căderii, când nu exista păcat și nici ruptură între plăcerile cărnii și conștiință*”¹⁴. La care, în zilele noastre, am putea adăuga, fără teama de a deturna sensul afirmației lui Eliade, ecologismul. Așa încât am putea vorbi mai degrabă de o religie fără transcendență decât de dispariția religiei din viața omului occidental.

În mod paradoxal, germenii izolării religiei creștine în societatea occidentală se aflau în creștinismul însuși: „*Din momentul nașterii sale ca tradiție religioasă distinctă, creștinismul a deosebit în mod faimos între ceea ce este datorat Cezarului și ceea ce este datorat lui Dumnezeu*”¹⁵.

Momentul de cotitură al trecerii ireversibile la secularizare îl reprezintă, fără îndoială, Revoluția Franceză, care a relegat, pur și simplu, religia în viața privată și instituțiile proprii, interzicându-i definitiv orice ingerință în treburile publice. În Marea Britanie, decizia nu a fost la fel de brutală: „*O dată ce bisericile fuseseră deposedate de privilegiile lor reale, competitorii lor au încetat să forțeze schimbarea lăsând o bună parte din religia formală să se manifeste în sfera publică*”¹⁶. În Europa de est, religia a suferit o lovitură și mai dură din partea regimurilor comuniste instaurate în statele din această parte a Europei: „*În grade diferite de entuziasm, statele comuniste au suprimat în mod deliberat religia organizată, au înlocuit liderii bisericii cu oameni loiali partidului comunist și au încercat să înlocuiască nevoia de religie creând alternative seculare la riturile religioase de trecere. Când comunismul a intrat în colaps la sfârșitul anilor 1980 și începutul anilor 1990 mulți s-au așteptat că religia creștină își va reveni. [...]. Dar a existat foarte puțin ecou, sau deloc, în implicarea populară cu privire la biserici*”¹⁷.

Un alt factor invocat în explicarea fenomenului de secularizare este specializarea funcțiilor sociale: „*... o astfel de specializare a secularizat direct multe funcții sociale care fuseseră cândva îndeplinite de biserică: educația, sănătatea, bunăstarea și controlul social*”¹⁸. De asemenea, industrializarea „*a produs atât o distanță socială mai mare cât și egalitarism. Obligații egale au devenit, în cele din urmă, drepturi egale*”¹⁹. Unul din elementele cheie care a determinat statul să-și asume un rol neutru de arbitru și să-i impună o atitudine relativistă a fost diversitatea,

¹⁴ *Ibidem*, pp. 180-181.

¹⁵ John Madeley, *Religion and the state*, în *Routledge Handbook of Religion and Politics*, Edited by Jeffrey Haynes, Routledge, London and New York, 2010, p. 177.

¹⁶ Steve Bruce, *Op. cit.*, p. 145.

¹⁷ *Ibidem*, p. 146.

¹⁸ *Ibidem*, p. 147.

¹⁹ *Ibidem*, p. 148.

diversitatea etnică și culturală și chiar diversitatea religioasă: „*Diversitatea a creat statul secular. [...] ...paradoxul: în același timp în care statul-națiune încerca să creeze o cultură națională unificată din miile de comunități mici, el trebuia să ajungă la înțelegere cu o tot mai mare diversitate religioasă. Soluția a fost un stat din ce în ce mai neutru*”²⁰. Explicația lui Steve Bruce este în perfect acord cu interpretarea lui Giorgio Shani, care susține că „în numele ‘neutralității’ cu privire la valori, secularismul elimină din sfera publică toate viziunile despre lume rivale și neagă existența unor adevăruri morale obiective”²¹.

Un aport consistent la desacralizarea lumii, și implicit la secularizare, l-a avut progresul științelor și al aplicațiilor lor practice – tehnologiile. „*Mai important decât știință a fost dezvoltarea tehnologiilor eficiente. Religia este deseori practică. Apa sfințită purifică alimentele, iar rugăciunile cresc calitatea recoltei. Tehnologia secularizează reducând ocaziile în care oamenii fac apel la religie*”²². Referindu-se la evoluția științei și tehnicii, David Martin consideră și el că „*impresia generală de putere a omului se amplifică, rolul hazardului este restricționat, iar sentimentul copleșitor al limitelor divine care a afectat generațiile anterioare este mult diminuat*”²³. Peter Berger et al. au arătat, de asemenea, că „*chiar dacă nu suntem conștienți de acest lucru, tehnologia modernă a adus cu sine o conștiință tehnologică care este o slabă fundație pentru așteptări legate de intervenția supranaturală*”²⁴. Cavalcada inovațiilor tehnologice din ultimele două sute de ani, au pus religia în permanentă defensivă, subminându-i constant doctrina și autoritatea și silind-o să se retragă tot mai mult din fața performanțelor și succesului lor incontestabil. „*Pentru a sumariza, efectele științei și tehnologiei asupra plauzibilității credințelor religioase ar putea fi greșit înțelese. Coliziunea directă este mai puțin eficientă decât subminarea subtilă. Știința și tehnologia nu ne-au făcut atești, dar raționalitatea care le întemeiază – ordinea, respectarea regulilor, cercetarea științifică, experimentul controlat – ne face mai puțin susceptibili decât înaintașii noștri de a nutri noțiunea de divin*”²⁵. De aceea, nu întâmplător tehnologia este repudiată de fundamentalismul islamic. Probabil inconștient, mai ales credincioșii musulmani se opun distrugerii lumii supranaturalului de către tehnologia profană. Pentru că „*toleranța care este necesară armoniei din diversele societăți egalitare slăbesc religia, forțându-ne să trăim ca și cum n-am fi siguri de voința lui Dumnezeu sau ca și cum Dumnezeu însuși n-ar fi sigur de propria sa voință*”, „... *religia își diminuează importanța socială, devine tot mai intimă [privatised, în engleză, în original, n.n.] și își pierde relevanța personală, cu excepția cazurilor în care face și altceva decât să lege indivizii de supranatural*”²⁶ (s.n.). Putem deduce că în acest din urmă caz, religia, dimpotrivă, își sporește importanța socială. Aceasta este, de altfel, și una din cauzele „reparației” ei impetuoase în anumite zone ale lumii.

²⁰ *Ibidem*, p. 149.

²¹ Giorgio Shani, *Transnational religious actors and international relations*, în *Routledge Handbook of Religion and Politics*, Edited by Jeffrey Haynes, Routledge, London and New York, 2010, p. 315.

²² Steve Bruce, *Op. cit.*, p. 151.

²³ David Martin, citat de Steve Bruce, *Op. cit.*, p. 151.

²⁴ Peter Berger et al., citați de Steve Bruce, *Op. cit.*, p. 151.

²⁵ Steve Bruce, *Op. cit.*, p. 151.

²⁶ *Ibidem*, pp. 152-153.

„Reapariția” religiei este un fenomen consemnat de numeroși observatori și analiști ai evoluției societății umane actuale, atât la nivel local cât și la nivel global. *„La începutul secolului al douăzecișunulea... are loc o resurgență a – unor forme adesea politizate ale – religiei. [...] Pe scurt, o varietate de actori și factori religioși sunt acum implicați în variate probleme și controverse politice. Pentru mulți observatori, această „întoarcere” a religiei este și nouă și neașteptată: până de curând se părea că actorii religioși pot fi ignorați atât în politică cât și în relațiile internaționale fără teamă, deoarece ei apăreau ca fiind în ansamblu ne semnificativi”*²⁷.

„Reapariția” religiei nu înseamnă că ea dispăruse cu desăvârșire din sfera publică sau din complexul de factori care influențau mediul de securitate și decizia politică aferentă acestuia. Deși formal a fost excomunicată din rândul autorităților statului, la nivel informal religia nu a încetat niciodată să joace un rol mai mult sau mai puțin important în viața națiunilor și în destinul statelor. Deși declinul religiei a însemnat că aceasta a început să aibă o relevanță mai mult intimă și personală, religia nu și-a abandonat și nu și-a pierdut niciodată vocația trans-personală și supra-personală – vocația comunitară.

În ceea ce privește Occidentul, influența Vaticanului în geopolitica europeană și nu numai este dincolo de orice îndoială. După cum observă Jeffrey Haynes, Biserica Romano-Catolică „a jucat un rol principal în anii 1980 și 1990 în legătură cu tranziția democratică în diverse părți ale lumii, cuprinzând Sudul Europei, America Latină, Europa de Est, Africa sub-sahariană și Asia de Est. Și n-a fost nimic anti-modern și fundamentalist în această dezvoltare”²⁸. Este de notorietate contribuția Bisericii Catolice la prăbușirea comunismului în răsăritul Europei: *„... Biserica a fost activă în promovarea drepturilor omului, a democrației și eliminarea sărăciei în întreaga lume, mai ales în societățile comuniste și în curs de dezvoltare. Aceasta a adus-o în conflict cu structurile de stat represive care își derivă legitimitatea din divizarea lumii în state suverane, teritorializate prin Pacea de la Westphalia”*²⁹. Faptul că religia era percepută ca o amenințare la adresa siguranței regimurilor totalitare, ca factor de instabilitate, reiese și din aversiunea lor anti-clericală: și în România, de exemplu, religia a avut de ales între suprimare și control.

Deși oficial absentă din decizia politică și în Statele Unite, religia a fost aici tot timpul prezentă în dezbaterile publice – să amintim în trecere doar disputa darwinism vs. creaționism – iar politicile publice nu au fost străine de temele și rezultatele lor, aceasta întrucât *„... SUA au un sistem democratic cu structuri și procese de luare a deciziilor accesibile, putând oferi actorilor – atât religioși, cât și seculari – oportunități clare de influențare a deciziei politice, atât interne cât și externe. [...] În orice caz, în ultimii ani, creștinii evanghelici au influențat semnificativ decizia și execuția politicii externe, în special în legătură cu: democratizarea, drepturile*

²⁷ Jeffrey Haynes, *Introduction la Routledge Handbook of Religion and Politics*, Edited by Jeffrey Haynes, Routledge, London and New York, 2010, pp. 1-2.

²⁸ Jeffrey Haynes, *Religion and foreign policy*, în *Routledge Handbook of Religion and Politics*, Edited by Jeffrey Haynes, Routledge, London and New York, 2010, p. 294.

²⁹ Giorgio Shani, *Op. cit.*, p. 315.

omului și libertatea religioasă”³⁰. Preluând termenul de „soft power” introdus de Joseph Nye, care îl circumscrie acțiunii guvernamentale, Jeffrey Haynes îi lărgeste sfera de aplicabilitate extinzând-o inclusiv la religie: „*Soft power*’ se referă la capacitatea unei entități, în mod obișnuit dar nu în mod necesar un stat, de a influența acțiunea altora prin atracție și persuasiune. Acoperă atribute, cuprinzând cultură, valori și idei, care reprezintă diferite forme de influență în comparație cu *hard power*’, care implică de obicei forța armată și/sau coerciția ori tentația economică”³¹. În sprijinul afirmației sale Haynes arată că deși primul amendament al Constituției SUA separă religia de stat, iar, spre deosebire de unele state din Europa, SUA nu au tradiția partidelor politice cu orientare religioasă, cum remarca și James A. Reichley, „religia a jucat întotdeauna un rol important în politica americană. Cu siguranță, fondatorii republicii s-au inspirat din valorile și retorica religioase când au creat noua națiune, iar bisericile au fost implicate în diverse probleme morale de-a lungul istoriei națiunii, îndeosebi în controversa privind sclavia și Războiul Civil care a rezultat în anii 1860”³². Ca efecte palpabile ale influenței contemporane a religiei în politica externă a Statelor Unite, Haynes notează adoptarea următoarelor legi: *The International Religious Freedom Act* (1998), *The Trafficking Victims Protection Act* (2000), *The Sudan Peace Act* (2002), *The North Korea Human Rights Act* (2004). „În concluzie, un element-cheie care a inspirat implicarea evanghelicilor în politica externă în timpul administrațiilor Clinton și George W. Bush este puternica convingere că SUA este implicată într-o continuă luptă internațională între bine și rău. În timp ce în anii 1980 această luptă era definită de Războiul Rece, de la jumătatea anilor 1990 preocupările evanghelicilor s-au concentrat pe diverse chestiuni care priveau drepturile omului – cuprinzând libertatea religioasă, protejarea victimelor traficului de carne vie și de mână de lucru ieftină, represiunea non-musulmanilor în Sudan și suprimarea strigătoare la cer a libertăților civile ale cetățenilor de către guvernarea din Coreea de Nord”³³. Semnificativ este și faptul că, la 10 ani de la teribilul eveniment, discursul președintelui SUA, Barack Obama, de comemorare a victimelor atacului din 9/11, a constatat în rostirea unui Psalm biblic, care începe astfel: „Dumnezeu este scăparea și puterea noastră, ajutor întru necazurile ce ne împresoară”³⁴.

În Orient, religia și-a făcut o impetuoasă „reapariție” în Iran. De la revoluția islamică din 1979, politica externă a Iranului a fost „modelată nu atât de forțe internaționale, cât de o serie de intense dezbateri post-revoluționare interne cu privire la religie, ideologie și necesitatea de a înfrunța Vestul și în mod special Statele Unite”³⁵. Influența cercurilor religioase șiite, și în primul rând a Ayatollah-ului, se observă nu doar în stimularea și consolidarea unei facțiuni șiite la guvernarea din Irak, ci și în programul nuclear iranian. Mai mult, islamismul iranian a devenit un

³⁰ Jeffrey Haynes, *Op. cit.*, p. 296.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 297.

³³ *Ibidem*, p. 300.

³⁴ <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/09/11/remarks-president-september-11th-10th-anniversary-commemoration>

³⁵ Mahmood Sarioghalam, citat de Jeffrey Haynes, *Op. cit.*, p. 302.

focar religios nu doar la nivel regional, ci chiar la nivel global: „... influența islamismului asupra mișcărilor politice în zonele culturale islamice pornind de la revoluția iraniană până în zilele noastre este de necontestat și poate fi sesizată în recentele conflicte regionale din, printre altele: Afganistan, Algeria, Bosnia, Cecenia, Filipine, Indonezia, Irak, Kașmir, Kosovo, Liban, Nigeria, Pakistan, Palestina, Somalia, Sudan și Tailanda. Într-adevăr, manifestarea violentă a radicalismului islamic, așa cum este exemplificată de evenimentele din 9/11 din SUA a fost văzută de mulți ca susținere a tezei 'ciocnirii civilizațiilor', care descrie islamul ca o 'civilizație' în mare parte omogenă, predispus la violență, cu 'granițe însângerate'”³⁶.

Tipică pentru influența religiei asupra mediului de securitate este situația din Orientul Mijlociu, unde „un observator obișnuit ar putea să considere că întreaga zonă este polarizată religios și politic între evrei și musulmani”³⁷ (s.n.). Cum bine remarcă Jeffrey Haynes, „există multe exemple ale implicării religioase în conflicte naționale și internaționale recente sau curente”, dar „... Orientul Mijlociu este în mod deosebit emblematic în legătură cu religia – în parte deoarece regiunea a fost locul de naștere a trei mari religii monoteiste ale lumii (creștinismul, islamul și iudaismul). [...]. Una peste alta, accentul este că religia ar putea fi intim legată, și nu doar în Orientul Mijlociu, atât de conflictele internaționale și efectele lor, cât și de încercările de reconciliere a unor asemenea conflicte”³⁸.

„Reapariția” religiei nu poate fi izolată de un alt fenomen contemporan specific – globalizarea: „'Resurgența religioasă globală' a fost susținută de procesele asociate cu faza contemporană a globalizării. Ca rezultat al globalizării, credința 'a căpătat o mai mare importanță ca piatră de încercare non-teritorială a identității într-o lume tot mai globalizată ca cea de azi'”³⁹.

3. Globalitate, globalizare, religie

Globalizarea este o realitate, un proces în plină desfășurare, de dată recentă, însă ideea de globalitate nu este deloc nouă. „Sunt cetățean al lumii”, spunea încă în secolul IV, î. Chr., primul *kosmopolites*, Diogene Cinicul – acel „Socrate nebun”, cum îl caracteriza Platon –, întrebând fiind de unde este de loc⁴⁰. Dacă Diogene ar putea fi suspectat de emfază, nu același lucru se poate spune despre stoicul Marc Aureliu, care, câteva secole mai târziu, va face și el, totuși, aceeași afirmație: «Toate lucrurile sunt țesute laolaltă și legătura lor comună este sacră, iar un lucru nu este deloc străin de altul, căci ele au fost aranjate împreună la locurile lor și împreună dau aceeași lume ordonată. Căci toate dau o singură lume, un singur zeu în toate, o singură substanță și o singură lege, o rațiune comună tuturor ființelor inteligente și un singur adevăr. Ia seama adesea la legătura tuturor lucrurilor din lume! N-ar trebui să

³⁶ Giorgio Shani, *Op. cit.*, p. 310.

³⁷ Jeffrey Haynes, *Introduction*, p. 1.

³⁸ *Ibidem*, p. 5.

³⁹ Scott Thomas și Jan Aart Scholte, citați de Giorgio Shani, *Op. cit.*, p. 311.

⁴⁰ Diogene Laertios, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 312.

spunem „Sunt atenian” sau „Sunt roman”, ci „Sunt cetățean al lumii”⁴¹. Astfel încât atunci când Erasmus din Rotterdam, pe la 1500, va spune și el: „Sunt un cetățean al lumii”, putem considera că există deja o conștiință a universalității spiritului uman, a umanității egal împărtășite de toți oamenii.

Dar iată că ceea ce a fost multă vreme doar o reflecție teoretică sau o speculație filosofică – globalitatea, se realizează în zilele noastre ca globalizare. Religiile au avut dintotdeauna o aspirație universalistă, globalizantă, un caracter 'global' sau 'transnațional'. De pildă, catolicismul, așa cum sugerează chiar numele său, „*propune o alternativă mai universală, sau chiar o viziune globală a unei societăți internaționale, decât cea reprezentată de sistemul westfalic*”⁴². Însă globalizarea reală, efectivă, nu are nimic sacru în ea: e doar rezultatul aspectelor profane ale existenței umane – al piețelor economice, financiare, a locurilor de muncă etc.

Ceea ce nu a reușit religia, a reușit societatea laică. Poate că aceasta este una din sursele frustrării religiei care îi activează mecanismele de apărare și atac. Căci „*resurgența curentului religios, în special a Islamului, prevestește o revoltă împotriva modernității, globalizării și chiar împotriva secularismului*”⁴³. S-ar părea, într-adevăr, că fundamentalismul islamic nu este îndreptat atât împotriva creștinismului, cât împotriva laicității care a uzurpat creștinismul și amenință religia în general: „... *disputa nu este între religia islamică și cea creștină – pe care musulmanii o văd ca o religie slabă, cu o importanță scăzută în societatea occidentală – ci între Islam și secularism, care s-a substituit rolului creștinismului în societatea occidentală*”⁴⁴. Este de notorietate aversiunea fundamentalismului islamic față de modernitate, inclusiv progresul științei și al tehnologiei. De fapt, ca și altădată religia creștină, islamul respinge cu vehemență orice nu corespunde textelor sacre, care sunt citite într-o manieră cvasi-literală. În această privință, a relației dintre știință și islam, este grăitor cum încearcă cercetătorii musulmani să derive cunoaștere din învățătura, sacră, a profetului Mahomed – *hadith*. De exemplu, dacă Mahomed a spus că musca poartă pe o aripă boala, iar pe cealaltă leacul, un expert palestinian în știința coranică din cadrul proiectului MEMRI (*The Middle East Media Research Institute*), dr. Ahmad Al-Muzain, susține că s-ar fi dovedit că aripile de muscă sunt un remediu, cel mai bun, împotriva SIDA⁴⁵.

Dar dacă „*contactele numeroase cu oamenii aparținând diferitelor culturi a permis dezvoltarea unei conștiințe a unei umanități unificate*”⁴⁶, globalizarea a dus și la evidențierea diferențelor de cultură și civilizație dintre indivizi și colectivități la toate nivelurile și din toate perspectivele. Globalizarea a radicalizat întâlnirea Omului cu semenul său în calitate de Străin, generând o puternică criză a identității. Căci, în privința străinilor, „*în toate culturile ei sunt întâmpinați cu o anumită rețineră. [...]. Anumite semnale emise de om produc frică, mai ales dacă înfățișarea sa este necunoscută. Aceasta nu înseamnă că ceilalți activează în noi doar respingerea.*

⁴¹ <http://www.spaceandmotion.com/Philosophy-Marcus-Aurelius.htm>

⁴² Giorgio Shani, *Op. cit.*, p. 312.

⁴³ Cristian Barna, *Jihad în Europa*, Editura Topform, București, 2008, p. 23.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 61.

⁴⁵ http://www.youtube.com/watch?v=tvMEe_GHOXs

⁴⁶ Irenäus Eibl-Eibesfeldt, *Agresivitatea umană*, Editura Trei, București, 1995, p. 232.

Putem constata și reacții clare de apropiere. Intercunoașterea permite înlăturarea reținerii. La început însă, străinul provoacă rețineră și neîncredere, ceea ce se observă deja la copil. [...]. Reacția străin = dușman potențial se referă în special la oamenii străini. [...]. Această frică de străini stă la baza înclinației noastre de a forma grupuri închise, de a reacționa agresiv față de străinii care pătrund în grup. În astfel de cazuri străinii pot activa agresivitatea colectivă a grupului. Situația este mai dificilă atunci când străinul diferă în ceea ce privește înfățișarea fizică de populația țării unde vrea să se stabilească. Dacă, pe deasupra, străinii se diferențiază și cultural, atunci șansele unei coexistențe pașnice de durată depind doar de o separare teritorială”⁴⁷.

Tocmai aceasta separare teritorială a asigurat-o *statu quo*-ul consfințit în 1648 de Pacea Westfalică și prevestit încă în 1555, prin Pacea de la Augsburg, care proclama principiul *cuius regio, eius religio*. Ori, globalizarea, diluând, slăbind granițele, delimitările statelor și lărgind comunitățile – până la comunitatea regională (vezi Statele Unite ale Americii și, după cum se prevede, și ale Europei) și globală – este în contrapunct față de sistemul westfalic.

Ca o ironie, după o jumătate de mileniu de la cuvintele lui Erasmus din Rotterdam, globalizarea efectivă, reală, a zilelor noastre, a răsturnat principiul enunțat cu tot atâta vreme în urmă: *cuius regio, eius religio* a devenit *cuius religio, eius regio*, recuperând, în același timp, sensul original și laic al lui *religo*, de la *religare*, a lega, a strânge puternic și, de aici, a uni.

De fapt, globalizarea spulberă toți cei patru stâlpi de rezistență ai ordinii westfalice identificați de Jeffrey Haynes: „În primul rând, statele sunt considerate singurii actori legitimi în sistemul internațional. În al doilea rând, guvernele nu încearcă să schimbe relațiile dintre religie și politică în țări străine. În al treilea rând, autoritățile religioase exercită în mod legitim puține funcții, dacă nu chiar nicio funcție temporală pe plan intern, și chiar mai puține pe plan trans-național. În sfârșit, puterea religioasă și politică, sau biserica și statul, sunt separate”⁴⁸.

Pacea Westfalică a adus teritorializarea – politică, religioasă, culturală. Într-o asemenea situație, „culturile se delimitează unele de altele, ca și cum ar fi specii diferite și se adaptează la diferite nișe. Pentru a sublinia diferența față de ceilalți, reprezentanții diferitelor grupuri se numesc oameni, în timp ce toți ceilalți nu sunt oameni sau nu sunt pe deplin oameni. Această dezvoltare culturală se bazează pe respingerea străinilor care ne este înnăscută și care conduce la delimitarea grupului. Identitatea grupului este apărată prin agresivitate. În același timp, grupul își asigură pe această cale un teritoriu care este apărat în comun față de străini. Până în acest punct comportamentul uman nu se deosebește radical de cel al cimpanzeilor. Totuși, posesia armelor permite oamenilor să se ucidă reciproc”⁴⁹. Globalizarea a forțat de-teritorializarea: „Realitățile recente arată că ordinea westfalică internațională, predicată în teritorializarea comunităților politice și intimidarea religiei au ajuns ‘sub asediu’ din partea comunităților de-teritorializate bazate pe credință. În mare

⁴⁷ *Ibidem*, p. 139.

⁴⁸ Giorgio Shani, *Op. cit.*, p. 309.

⁴⁹ Irenäus Eibl-Eibesfeldt, *Op. cit.*, pp. 155-156.

parte din lumea islamică, islamul politic sau 'islamismul' a înlocuit forțele discreditate ale naționalismului secular ca principala opoziție ideologică la hegemonia culturală, politică și economică a Vestului”⁵⁰. Iar de-teritorializarea a pus în mod acut problema identității, căreia religia i-a oferit prima soluție, soluția salvatoare: „Acolo unde identitatea este amenințată în cursul marilor tranziții culturale cum e migrația, religia poate oferi resurse pentru negocierea acestor tranziții sau afirmarea unui nou sens al valorii. **Grupurile religioase etnice pot ușura tranziția de la țara de origine la noua identitate. Biserica (sau templul, gurdwara ori moscheea) oferă un grup de susținere care vorbește limba aceluia, dar care are, de asemenea, experiența cu și contacte în noul mediu social și cultural**”⁵¹ (s.n.). Acesta este motivul pentru care locuri și sărbători religioase pot fi folosite ca alibi pentru acțiuni subversive sau teroriste.

Pe 12 octombrie a.c., în cotidianul italian *La Stampa* apărea informația că „în spatele tentativei de asasinare a ambasadorului Arabiei Saudite în Statele Unite se află «Planul Orizont», adică încercarea Gardienilor Revoluției Iraniene și a membrilor libanezi ai Hezbollah-ului de a se stabili în Occident pentru a putea lovi cu mai multă ușurință interesele Washington-ului”⁵². Planul justifica deplasările agenților „prin cooperarea religioasă între numeroase moschei șiite din mai multe țări”, iar „rețeaua se bazează pe trei elemente: ambasade iraniene, agenți ai Hezbollah-ului care urmează să sosească din Orientul Mijlociu și moschei șiite care îi așteaptă pentru a desfășura activități aparent cu caracter religios”⁵³ (s.n.). Informațiile, atribuite unor documente secrete ale serviciilor occidentale de informații, nu sunt neverosimile, având în vedere că cea mai înaltă autoritate religioasă a Siriei, Marele Muftiu Ahmad Badr Al-Din Hassoun, amenințase⁵⁴, cu câteva zile înainte, pe 9 octombrie, să activeze sinucigași în Europa și Statele Unite, ceea ce presupune că aceștia ar exista deja în zonele menționate.

„Frăția musulmană”, cea mai veche și mai numeroasă organizație islamistă are o importantă componentă religioasă: „În timp ce Frăția afirmă că sprijină principiile democratice, unul din țelurile declarate este acela de a crea un stat condus după legea islamică, sau Sharia. Sloganul lor cel mai cunoscut, folosit în întreaga lume, este **Islamul e soluția**”⁵⁵. Organizațiile teroriste au de asemenea strânse legături cu religia. Este suficient să amintim că actualul lider al-Qaeda, Ayman al-Zawahiri, este teolog islamic, iar fostul lider al-Qaeda din Peninsula Arabă (AQPA), Anwar al-Awlaki, a fost imam.

Dar „nicio mare religie n-a fost exclusă de la a fi exploatată ca justificare divină pentru violența teroristă”, iar „ordinea unipolară mondială a fost percepută de membrii radicali ai diferitelor culturi ca o amenințare la adresa identității și vieții

⁵⁰ Giorgio Shani, *Op. cit.*, p. 310.

⁵¹ Steve Bruce, *Op. cit.*, p. 154.

⁵² http://www.lastampa.it/_web/cmstp/tmplrubriche/finestrasullamerica/grubrica.asp?ID_blog=43&ID_articolo=2214&ID_sezione=58

⁵³ *Idem.*

⁵⁴ <http://www.memritv.org/clip/en/3142.htm>

⁵⁵ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12313405>

lor”⁵⁶ (s.n.). Este un lucru acceptat că „în condițiile unei coexistențe amestecate, perspectivele menținerii armoniei interioare sunt nefavorabile. Fiecare etnie se simte amenințată, chiar dacă nu există temeieri pentru aceasta. Majoritatea se teme de deznaționalizare, în timp ce minoritățile se tem să nu fie dominați de majoritate⁵⁷”. Și toți se tem de alienare, de pierderea identității. De aceea „urmările sunt neîncrederea și atitudinea defensivă. Istoria arată că în astfel de situații conflictele sunt inevitabile”⁵⁸.

De pildă, „identificându-se cu ‘Ceilalți’ față de lumea occidentală, musulmanii percep umilință față de nerecunoașterea ca civilizație de același rang cu lumea occidentală”⁵⁹. Căci globalizarea, a pus, la fel de categoric, „problema Celuilalt”. Paradigmatică în acest sens a fost întâlnirea omului occidental cu *Celălalt* al Americii acum mai bine de o jumătate de mileniu. Și știm cum s-a sfârșit ea. Tveztan Todorov încearcă descrierea acestei întâlniri dintr-o perspectivă semiotică a comunicării: „Această modalitate specială de a practica comunicarea (neglijând dimensiunea interumană, privilegiind contactul cu lumea) este prin urmare responsabilă de imaginea deformată pe care o vor avea indienii despre spanioli, de-a lungul primelor contacte, și în special de ideea că aceștia sunt zei; ideea are, și ea, un efect paralizant. Faptul... nu se poate explica decât printr-o incapacitate de a percepe identitatea umană a celorlalți, adică de a-i recunoaște în același timp egali și diferiți. [...]. Or, straniețea spaniolilor este [pentru azteci, n.n.] mult mai radicală. [...]. Nereușind să-i integreze în categoria totonacilor – purtătorii unei alterități deloc radicale –, aztecii renunță, față cu spaniolii, la sistemul lor de alterități umane, și se văd obligați să recurgă la singurul dispozitiv rămas accesibil: schimbul cu zeii⁶⁰. Și prin aceasta îi putem compara cu Colon, și totuși apare și o diferență esențială: ca și ei, Colon nu reușește cu ușurință să-l vadă pe celălalt ca uman și, în același timp diferit; ci îl tratează din capul locului ca pe un animal. De altfel, eroarea indienilor nu va dura mult; suficient, totuși, ca să piardă lupta, iar America să fie supusă Europei. Cum se spune într-un alt context în Cartea lui Chilam Balam: «Cei care nu vor putea înțelege, vor muri; cei care vor înțelege, vor trăi»”⁶¹.

Concluzie

Mediul de securitate este intim legat de fenomenul religios, chiar și acolo unde el și-a pierdut sacralitatea, adică în statele seculare ale Occidentului. Globalizarea nu a anulat această mai mult decât interdependență – consubstanțialitate, dimpotrivă: a provocat simultan atât „resurgența” religiei – „soft”, în Occident, și „hard”, în Orient – cât și bulversarea mediului de securitate, care a intrat, la rândul său, în criză.

⁵⁶ Adam Dolnik and Rohan Gunaratna, *On the nature of religious terrorism*, în *Routledge Handbook of Religion and Politics*, Edited by Jeffrey Haynes, Routledge, London and New York, 2010, p. 345.

⁵⁷ Irenäus Eibl-Eibesfeldt, *Op. cit.*, p. 140.

⁵⁸ *Idem.*

⁵⁹ Cristian Barna, *Op. cit.*, p. 133.

⁶⁰ Notă: și fundamentalistii musulmani identifică societatea vestică cu un zeu, chiar dacă de semn negativ.

⁶¹ Tvetan Todorov, *Cucerirea Americii. Problema Celuilalt.*, Editura Institutul European, Iași, 1994, pp. 73-74.

Astfel că un răspuns complet al *intelligence*-ului la provocarea începutului de secol XXI trebuie să fie dublu: trebuie să se adreseze și fundamentului religios, sau comunitar, al mediului de securitate.

Bibliografie:

1. Barna, Cristian, *Jihad în Europa*, Editura Topform, București, 2008;
2. Durkheim, Émile, *Formele elementare ale vieții religioase*, Editura Polirom, Iași, 1995;
3. Eibl-Eibesfeldt, Irenäus, *Agresivitatea umană*, Editura Trei, București, 1995;
4. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995;
5. Fulcher, James și Scott, John, *Sociology*, Fourth Edition, Oxford University Press, 2011;
6. Haynes, Jeffrey (ed.), *Routledge Handbook of Religion and Politics*, Routledge, London and New York, 2010;
7. Laertios, Diogene, *Despre viețile și doctrinele filozofilor*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963;
8. Todorov, Tvetan, *Cucerirea Americii. Problema Celuilalt*, Editura Institutul European, Iași, 1994.
9. <http://www.bbc.co.uk/>
10. <http://www.lastampa.it/>
11. <http://www.memritv.org/>
12. <http://www.spaceandmotion.com/>
13. <http://www.whitehouse.gov/>
14. <http://www.youtube.com/>

PUTERE ȘI CORUPȚIE. ERODAREA PUTERII PRIN CORUPȚIE

Flaviu RAICU*

Corupția este un fenomen social endogen. Cu alte cuvinte, societatea generează corupție. Acest tip de generare a unui fenomen endogen este însă unul de tip special, adică mediat. Pentru că nu societatea, în ansamblul ei, generează corupție, ci puterea este componenta care controlează și întreține acest fenomen. De aceea, corupția urmează, pas cu pas, trendul puterii și nivelurile ei. Corupția este, deopotrivă, politică, economică, financiară și de altă natură, dar, mai ales, îmbracă toate nivelurile acțiunii umane: politic, strategic, operațional și tactic. Combaterea acestui fenomen trebuie să urmeze, la rândul ei, tot acest spectru, întrucât, numai așa, se poate ajunge la un management corespunzător, care să asigure controlul și autocontrolul puterii.

1. Esența insecuritară a corupției

La început, corupția a fost privită ca o poveste cu personaje pline de culoare și de fantezie, lipsită de interes teoretic, un fel de istorioară comună a unor lucruri mărunte, fără importanță, asupra cărora nu merita să fie concentrat efortul cercetării științifice. Abia spre sfârșitul anilor 1980, fenomenul corupției reîntra în zona de interes.¹ În anii care au urmat, acest fenomen a intrat dintr-o dată în atenția guvernelor, a lumii afacerilor, agențiilor internaționale de ajutorare și de credit, a presei și a cercetării științifice.

Corupția a apărut odată cu societatea omenească, mai exact, odată cu capacitatea omului de a-și folosi calitățile cognitive și intelectuale nu doar pentru a produce și a crea, ci și pentru a obține putere, tot mai multă putere. Niciodată puterea nu este și nu va fi suficientă pentru cel care o are. Acest „cel care o are” va dori mereu una și mai mare, imperială, extinsă, fără limite, dacă se poate, chiar la întregul Univers, dincolo de el, asupra Infinitului. Omul împătimit de putere nu înțelege puterea ca pe o modalitate prin care să producă securitate, stabilitate, încredere și siguranță, ci ca pe o modalitate de a domina, de a-și asigura lui și celor apropiați lui un cadru de securitate prin funcția dominatoare, preventivă și chiar corupătoare a puterii.

Corupția rezultă mai ales din faptul că relațiile între oameni nu se bazează numai pe colaborare și întraajutorare, pe altruism și respect față de semenii, ci îndeosebi pe putere. Desigur, oamenii colaborează pentru că sunt ființe sociale, pentru că dependența și interdependența sunt înscrise în gena lor. Ei cooperează însă și pentru a face față împreună unor provocări, pericole și amenințări care-i vizează pe toți și pe fiecare în parte. Dar scopul intrinsec al colaborării este obținerea puterii, a acelei puteri necesare pentru a face față unei confruntări, unei competiții. Așa cum eroismul, spre exemplu, este un produs al unei confruntări, al unui comportament plin de curaj, responsabilitate și loialitate față de grup și corupția este un efect al unui mod de a ieși dintr-o constrângere (dar în sens opus), de a eluda legea, o restricție, de a obține o

* Doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

¹ Michael Johnston, *Corupția și formele sale. Bogăție, putere, democrație*, traducere de Silvia Chirilă, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 7.

poziție mai avantajoasă sau mai sigură față de ceilalți, față de mediu, față de comunitate.

Există, în opinia noastră, în concordanță cu cea a numeroși specialiști, trei categorii mari de corupție. Vom denumi aceste categorii, din perspectiva impactului lor asupra securității, pe cele patru mari niveluri ale planificării și acțiunii în planul domeniilor securității: nivelul politic, nivelul strategic, nivelul operațional (operativ, la care se operează efectiv) și nivelul tactic:

- *corupția politică* sau corupția la vârf, la nivelul deciziei;
- *corupția strategică* sau corupția globală;
- *corupția operațională* sau marea corupție;
- *corupția tactică* sau mica corupție.

Corupția politică este corupția-cadru, mai exact, corupția-cadru generatoare de corupție, întrucât se află la nivelul cel mai înalt al deciziei. Indiferent de regimul politic și de structura sistemului de guvernare, nivelul politic decizional conține în el, ab initio, și unele predispoziții sau unii germeni ai corupției. Lunga istorie a omeniirii arată că, practic, domeniul politic corupe și, la rândul lui, este coruptibil. Competiția pentru a avea acces la acest nivel decizional este foarte intensă, iar candidații și sistemele de candidaturi folosesc toate mijloacele posibile – unele, legale, altele eludând legea – pentru a câștiga și a ajunge la putere. Aproape că nu contează nimic, atunci când este vorba de obținerea puterii politice. Istoria cunoaște revoluții, războaie, lovituri de stat, șantaje, mașinațiuni de tot felul. Rareori se poate ajunge la putere pe căi absolut cinstite, într-o competiție corectă și cu mijloace legale. De foarte multe ori, în bătălia pentru puterea politică, pentru un mandat politic – care, în principal, se duce pentru influențarea electoratului –, se aplică fel de fel de politici și de strategii de influențare, se fac promisiuni, se oferă compensații. Unele campanii electorale sunt finanțate din medii greu de identificat și de controlat și, în eventualitatea câștigării mandatului, scadența constă în facilitarea unor afaceri cu statul, în crearea unor favoruri și a unor dependențe și interdependențe la limita legii sau chiar în afara legii. De multe ori, în staff-urile politicianilor ajunși în Parlament sau în funcții importante, sunt incluse persoane care au sponsorizat campaniile respective, cele care oferă, în continuare, sprijin financiar legal sau ilegal, comisioane, parteneriate, alte avantaje care eludează legea sau o folosesc cu abilitate în avantaj reciproc.

Există, în foarte multe țări ale lumii – unele cu vechi democrații, cazuri de corupție la vârf, de corupție politică – unele au fost publicate și sunt de notorietate, dar cele mai multe nu transpar în domeniul public, nu ajung la urechea ziariștilor.

Corupția strategică sau corupția globală reprezintă corupția marilor puteri și se materializează prin politici și strategii ale unor mari corporații financiare sau economico-financiare, care și prin care se controlează guvernele marilor puteri, de fapt, ale tuturor țărilor, care creează și susțin multinaționalele.

Definind această lume Miguel Pedrero scrie: „Astfel, eliberați de îngrădiri ce țin de ideologie sau doar de interes, ne apare în fața ochilor lumea, lumea serviciilor de informații secrete, cea a marilor corporații internaționale, a înfruntărilor geopolitice dintre puteri sau a alianțelor politice și economice necunoscute dintre diversele grupuri: o lume în care ideologiile politice, orientările de dreapta și de stânga sau

diferențele dintre guvernanți și criminali se estompează. Este lumea reală: nedreaptă, sălbatică, competițională, în care ființa umană este subordonată unor interese importante.”² Cât de importante sunt aceste interese și cine anume decide asupra importanței lor, rămâne o enigmă și un uriaș paradox.

După unele date, traficul de droguri generează profituri mai mari decât produsul intern brut al majorității țărilor occidentale. Este vorba de lanțuri și roluri foarte precise, în cadrul acestui flagel care agresează, practic, întreaga lume și îndeosebi masa tineretului. Aceasta este cea mai mare afacere de pe întregul glob pământesc, depășind cu mult profiturile care se obțin în industria petrolului, în cea a tehnologiilor, a automobilelor și chiar în cea a armamentelor.

Potrivit statisticilor elaborate de poliția americană și de cea europeană, se rețin doar 15% dintre droguri. În rest, adică în proporție 85%, aceste droguri ajung pe străzi. Poliția nu poate face mai mult și nu reprezintă o soluție viabilă pentru eradicarea acestui trafic, ci doar un paliativ. Acțiunile întreprinse de poliție sunt, de fapt, acțiuni asupra efectelor și nu asupra cauzelor. Ar trebui atacate conturile bancare ale acestor rețele de traficanți de droguri, adică finanțele și finanțarea acestora. Este însă foarte greu să fie depistate și atacate aceste conturi, întrucât ele fac parte din sistemul financiar al lumii, din jocul financiar, din politicile și strategiile financiare care, practic, conduc lumea într-o direcție greu de cunoscut și de înțeles. Paradisurile fiscale – Elveția, Bahamas, Barbados, Bermude, Insulele Cayman, Trinidad-Tobago, Antilele Olandeze, Kuweit, Singapore, Hong Kong, Liechtenstein – servesc „spălării profiturilor obținute din traficul de droguri, printr-un sistem de schimbare de conturi și investiții în firme fantomă, societăți de investiții etc.”³ Este vorba, între altele, de faptul că entitățile financiare care se află în aceste paradisuri fiscale se bazează pe protecția guvernelor statelor.

Miguel Pedrero, în cartea sa, *Corupția marilor puteri*, semnalează și comentează lucrarea *Războiul fără limite*, scrisă de doi colonei din Armata Populară de Eliberare din China, Wang Xiangsui și Qiao Liang. Autorii consideră că structura industriei militare americane este prea concentrată pe crearea de noi arme și echipamente tehnologice, dar nu pentru că așa ar trebui, ci pentru că marile companii multinaționale din domeniul armamentului nu vor să piardă beneficiile enorme pe care le obțin din afaceri cu statul, deci banii statului. Cei doi colonei consideră că, la un moment dat, se va ajunge la colaps, întrucât războiul viitorului cere altceva: informatică, informații, economie, terorism...

La sfârșitul lunii aprilie 2002, mai multe medii de informare au lansat știrea potrivit căreia CIA se pregătea pentru a face față unui atac cibernetic pe care îl pregăteau serviciile secrete chineze. Americanii au arătat, la rândul lor, că statul chinez se înarmează intens, dispune deja de 350 de rachete balistice îndreptate spre Taiwan, la care se adaugă, în fiecare an, alte 50, iar cheltuielile militare urmează să crească de patru ori.

Constituirea organizației BRICS (Brazilia, Rusia, India, China) reprezintă, de asemenea, o expresie a tendinței de contrabalansare a puterii americane, îndeosebi în

² Miguel Pedrero, *Ibidem*, p.13.

³ Miguel Pedrero, *Ibidem*, p.127.

Pacific, dar și pe continentul asiatic, ceea ce pune un mare semn de întrebare, întrucât, PIB-ul celor patru țări la un loc este de peste 600.000 de miliarde de dolari, în timp ce PIB-ul SUA și cel al Uniunii Europene, în care se află cele mai dezvoltate țări ale lumii este, fiecare în parte, cu puțin peste 400.000 de miliarde de dolari.

La nivelul înfruntării și confruntării dintre marile puteri și, implicit, dintre marile corporații, care se află, înapoia acestora, corupția îmbracă o altă dinamică, exercitându-se mai ales sub formă de presiuni, de blocaj, de șantaj, de intervenții subtile în piață etc.

Spre exemplu, pe la mijlocul anilor 1990, s-au descoperit rezerve enorme de petrol într-o zonă care cuprinde țările Asiei Centrale – Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Tadjikistan, Kirghistan –, pentru care a și început o confruntare între China și Statele Unite. S-a și proiectat o conductă care să transporte petrolul, pe drumul cel mai scurt – prin teritoriul Afganistanului –, spre porturile din Oceanul Indian. Anul trecut, în Afganistan, au fost descoperite uriașe zăcăminte de litiu și de alte materiale de importanță strategică, așa cum, spre exemplu, un oficial irakian a anunțat că, în Irak, a fost descoperit cel mai mare zăcămint de petrol din zonă. La ora actuală, rezervele Irakului sunt evaluate la peste 140 de miliarde de barili.

În Congo, se află 80 % din rezervele mondiale de *coltan*, un metal greu, de culoare neagră, indispensabil pentru producerea rachetelor balistice, a rachetelor spațiale, a armelor inteligente, a telefoanelor mobile, a jucăriilor electronice etc. Războiul din anii 1990, prin care Rwanda și Uganda, au atacat Kongo, viza tocmai controlul acestor uriașe rezerve, spre nemulțumirea Franței și a multinaționalelor sale.⁴

Același lucru s-a petrecut cu majoritatea războaielor din țările africane. Acest continent adăpostește, în subsolurile sale, uriașe cantități de petrol, de diamante și de alte materiale strategice. Substratul lor s-a situat dincolo de obiectivele pe care și le-au fixat clanurile care se confruntau între ele în bătălia pentru puterea politică, urmărindu-se, după cum afirmă unele surse⁵, tocmai depopularea Africii și stăpânirea acestor resurse. Sistemele financiare puternice ale lumii care controlează industria, piețele și resursele au o putere mai mare decât cea a statelor suverane, iar obiectivul lor strategic îl constituie, în primul rând, controlul resurselor strategice și al conflictualității.

Corupția operațională sau marea corupție este caracteristică statelor și guvernelor și constă, pe de o parte, în coruperea puterii și, pe de altă parte, în acțiunile corupătoare ale puterii.

Este tipul de corupție cel mai periculos și cel mai răspândit, întrucât, în afacerile interne și în relațiile internaționale, statul este pilonul de bază. El deține puterea politică și tot el este managerul societății. Marea corupție se produce, de regulă, la vârf, în cadrul unora dintre state, dar și în organizații și instituții internaționale (prin crearea de avantaje materiale și financiare pentru persoane, grupuri, entități și rețele transfrontaliere și chiar pentru unele state).

⁴ Miguel Pedrero, *Ibidem*, pp. 112-113

⁵ Miguel Pedrero, *Ibidem*

Corupția la nivel operativ, adică la acel nivel în care se realizează „dispozitivul” de punere în aplicare a unor măsuri stabilite la nivel strategic, este esențială. Aici, la acest nivel, se realizează întregul păienjeniș de forțe, mijloace, resurse și rețele care pun în aplicare politici și strategii coruptive, fie ele individuale, izvorâte din lăcomie și sete de putere, fie generate de grupuri de interese, de elite sau de carteluri de elite, de oligarhii, de clanuri sau de moguli.

Corupția la nivelul operațional este specifică statelor, structurilor de putere, mai ales acolo unde legea și moralitatea nu au nici un preț.

Corupția tactică sau mica corupție se situează undeva, la granița dintre, serviciile normale și chiar necesare pe care oamenii și le fac reciproc, pentru a-și ameliora condiția, pentru a se răsplăti pentru anumite avantaje, în limitele legii sau, undeva, la granița din legal și ilegal. Micile atenții pe care unii oameni le acordă altora, pentru că le-au dat o recomandare, pentru că i-au ajutat să ocupe un loc de muncă, pentru că i-au scos dintr-o încurcătură sau au pus o vorbă bună nu se deosebesc, uneori, de condiționarea unui serviciu (care ar trebui să fie firesc) de un buchet de flori, de un pachet de cafea sau de un plic în care se află o sumă de bani.

Psihologia îndatorării pentru un serviciu deja făcut sau care urmează să fie făcut se deosebește de cea a răspunsului pecuniar sau de altă natură la o cerință deja formulată sau subînțeleasă. Oferirea de bani nefacturați pentru un serviciu pe care cel care îl face este obligat sau în drept să-l facă, șantajarea unui funcționar public, sau oferirea de daruri care obligă, sunt acțiuni care pot fi incluse în rândul celor pe care le definim ca făcând parte din mica corupție.

Cauzele mici corupții nu se află neapărat în retribuția precară a funcționarilor publici, a medicilor, a polițiștilor, a vameșilor sau a altor lucrători din domeniul public, ci, mai ales, creării și proliferării unei mentalități potrivit căreia numai așa se poate, numai așa poți obține serviciul respectiv, fără complicații și cu cât mai puțină bătaie de cap..., în sensul că un plic cu o sumă potrivită poate deschide orice poartă... .

Marea sferă de desfășurare a corupției o prezintă însă statele. Iar mobilul acesteia constă în mirajul, obsesia și realitatea puterii. Bătălia pentru putere a fost, este și va rămâne multă vreme – poate, totdeauna – esența relațiilor pe plan național și internațional. Corupția operațională, care se desfășoară, așa cum subliniam mai sus, la nivelul statului și în interiorul acestuia, ocupă, de secole, capul de afiș în acest fenomen care, probabil, va duce, în final, la eșecul societății omenești bazată pe principiile actuale. Iată un exemplu din Coreea de Sud. În timpul mandatelor sale, Pak Cijan Hi a strâns sume mari de bani pentru Partidul Republican Democrat pe care îl conducea. Scopul principal al acestor sume era cumpărarea de voturi. Pentru aceasta, s-au cheltuit, în campania din 1967, peste 40 de milioane de dolari. Banii s-au procurat prin fel și fel de tertipuri, care mai de care mai sofisticat și mai camuflat. O mulțime de *chaebol*-uri a contribuit la realizarea unor sume sustrase oricărui control. În acest sens, firmele de construcții ofereau comisioane între 2 și 10 % din valoarea contractelor importante. Ca să nu mai vorbim de societății-fantomă, de impozite speciale, de eludarea legii etc. O parte din aceste fonduri mergea către proiectele lui Pak (spre exemplu „Mișcarea pentru noul Stat”, care ar fi urmărit îmbunătățirea calității vieții rurale), în fapt, realizându-se un fond secret al

președintelui. Casa Albastră – sediul Președinției Coreei – a devenit astfel spălătoria națională pentru banii politici. După asasinarea sa, au fost descoperiți, printre bunurile sale, 500.000 de dolari, dar această sumă este cu totul ne semnificativă în comparație cu averile fabuloase strânse de unii dintre acoliții săi, iar prin anii 1970, s-au descoperit sume importante cheltuite de agenți ai președintelui coreean în Statele Unite.⁶

Kim Young Song este primul președinte care a câștigat, în 1993, alegerile civile bazate pe competiție. Prioritatea sa – cu care a câștigat, de altfel, și alegerile – a fost reforma. Reforma este cuvântul magic cu care politicienii se bat între ei pentru câștigarea voturilor, amăgirea electoratului și cucerirea puterii. Dar unii chiar se și țin de cuvânt. Una dintre realizările acestui președinte o reprezintă „legile numelui real” (1993) care prevedeau ca bunurile imobiliare și financiare să fie trecute pe numele reale ale proprietarilor. Dar proiectul său cel mai important a fost investigarea „politicii banului” din epoca predecesorului său, Roh Tae Woo. În această anchetă au fost incluși 30 de lideri ai primelor *chaebol*-uri din țară. Roh își însușise peste 650 de milioane de dolari (în medie 10 milioane de dolari pe lună). Chiar și după ce a ieșit din funcție, mai avea, asupra sa, cam 245 de milioane de dolari. Fondul era administrat de unul dintre bodyguardzii săi, devenit, ulterior, funcționar al serviciului guvernamental de informații. Toți cei implicați au fost condamnați. Unele dintre aceste condamnări au fost suspendate, altele reduse. Unii dintre cei care vor candida ulterior la funcția de președinte al Coreii (este vorba de Coreea de Sud) au fost, la rândul lor, suspectați și chiar acuzați că au primit bani de la Roh. Dar, în cele din urmă, rezultatele acestei acțiuni anticorupție nu s-au finalizat prin eradicarea fenomenului, întrucât, după cum rezultă și din cele relatate, nu s-a acționat asupra cauzelor, ci doar asupra efectelor.

Exemplele de acest gen pot fi continuate. Practic, aproape că nu există țară pe lume în care să nu fi avut loc acte de corupție la vârf, mai mult sau mai puțin cunoscute, descoperite și sancționate.

Deși fac parte din marea corupție, din corupția la vârf, ele par rupte de corupția strategică sau de corupția globală. Dar actele de corupție de acest gen, în cazurile de mai sus, ca și în foarte multe alte situații, nu au fost îndreptate împotriva independenței și suveranității țării, nu au vizat înstrăinarea avuției naționale, nici slăbirea instituțiilor statului, nici aservirea unor cercuri sau unor grupuri de interese transfrontaliere, ci doar crearea unor fonduri necesare coruperii electoratului pentru câștigarea puterii, înavuțirii personale, din lăcomie și aviditate pentru putere. Desigur, pentru putere politică, dar, în aceeași măsură, pentru o putere financiară abjectă și nemăsurată, realizată prin cele mai perverse mijloace de eludare a legii, prin fraudă, prin spălare a banilor, trafic de influență, trafic de droguri, de arme și de persoane, criminalitate transfrontalieră și politici înșelătoare.

În bătălia pentru puterea politică, totdeauna, corupția devine, deopotrivă, o armă și un pretext. Ca armă, corupția are două tăișuri. Unul cu care se lovește adversarul și altul de care, cel care o folosește, trebuie să se apere. Cu un tăiș se câștigă, cu celălalt nu este de joacă; poate duce la pieire.

⁶ Michael Johnston, *Ibidem*, p. 141.

Johnston distinge patru tipuri de corupție:

- piețele de influență;
- cartelurile de elite;
- oligarhiile și clanurile;
- mogulii oficiali.

Piețele de influență. În țările din această categorie, instituțiile sunt puternice, legitime și relativ autonome, reformatorii se bucură de o serie de avantaje, cum ar fi liberalizarea politicii și a piețelor, ca fapt împlinit, prevenirea dezechilibrelor, apărarea punctelor de acces profitabile de către grupuri de interese corupte și adânc înrădăcinate. Dar și în aceste tipuri de societăți persistă corupția, mai ales cea de tipul „plătește ca să joci”, al mitei mărunte (în multe state și localități americane), practici scandaloase de finanțare politică (Germania și Japonia), corupția din rândul forțelor de poliție din numeroase democrații avansate. Acest tip de corupție nu subminează în mod critic prosperitatea. De aici nu rezultă însă că o astfel de corupție este bună. Scandalurile legate de corporații care au izbucnit la un moment dat în Statele Unite, finanțarea dubioasă a unor campanii electorale și multe altele slăbesc credibilitatea instituțiilor și măresc gradul de neîncredere a populației în clasa politică și în instituțiile statului. Scandaluri de acest gen au avut lor și în Japonia, în Coreea, în Filipine etc.

Cartelurile de elite. În majoritatea cazurilor, cartelurile de elite au economii de piață și politici deschise. La adăpostul acestora, elitele colonizează, în secret, atât aparatul de stat, cât și anumite segmente ale economiei și finanțelor. Acest gen de corupție este cât se poate de complex și de sofisticat, întrucât elitele au numeroase modalități de a-și folosi influența pe care le-o oferă și le-o conferă corupția. Cartelurile de elite din Coreea de Sud și Botswana, aceste carteluri și-au urmărit obiectivele de dezvoltare în modul cel mai eficient posibil. Și Italia a trecut, într-o vreme, prin faze asemănătoare. Foarte multe lucruri depind de persoanele aflate la putere. Unele dintre elite folosesc corupția nu pentru a produce dezvoltare, ci pentru a păstra puterea de dragul puterii. Din această categorie face parte și Paraguayul, în ultimele etape ale guvernării de 35 de ani a lui Alfredo Stroessner. Cartelurile de elite consolidează instituțiile, politizează excesiv economiile de piață, dar partidele sunt destul de slabe și servesc mai degrabă agendelor personale ale conducătorilor decât interesele de durată ale societății. Pentru trecerea de la un sistem la altul, se schimbă adesea sistemele (mecanismele). Dar nu totdeauna se reușește să se pună capăt colonizării de către partide a administrației și a sectorului de stat, fenomen prezent la ora actuală și în România.

Oligarhii și clanurile. O astfel de corupție este specifică țărilor în care elitele sunt nesigure, societatea neconsolidată și instituțiile slabe. Oligarhii și clanurile domină și elitele și societatea, întrucât profită de situațiile confuze (pe care ei înșiși le creează și le întrețin).

Rusia a cunoscut și cunoaște încă o astfel de situație.

Și în Filipine a avut loc o colonizare intensivă a statului de către un număr redus de familii puternice care au distorsionat procesul de dezvoltare, și-au impus interesul și, prin urmare, au pus sub control democratizarea. Și în Mexic, după ce s-au consolidat instituțiile și s-a ajuns la un proces care genera dezvoltare și stabilitate,

deceniile de liberalizare economică n-au consolidat acest trend, ci au dus la fragmentare și la revenirea în forță a puterii oligarhice și de clan.

De regulă, oligarhiile și clanurile apar în societățile în curs de prefacere, neconsolidate suficient, Clanurile, ca și cartelurile de elite, confiscă statul și în folosesc în favoarea lor. Mecanismele sunt, uneori, foarte subtile, alteori, grosolane și violente.

Corupția de tip oligarhii și clanuri are o legătură strânsă cu ideea de protecție. Clanurile aflate în conflict își extind influența asupra statului și instituțiilor acestuia, slăbesc coeziunea lor, le controlează și le modelează după interesele și obiectivele lor.

Mogulii oficiali. Mogulii oficiali și clienții lor câștigă enorm și își dirijează câștigurile obținute din corupție către țările străine în care instituțiile sunt mai puternice și câștigurile mai mari. Sunt vizate paradisurile fiscale, dar nu numai. Căile de atac împotriva acestor moguli care scot peste granițe ce câștigă prin corupție într-o țară, căutând locuri în care depozitele sunt sigure, investițiile profitabile, iar câștigurile fabuloase nu sunt prea numeroase. Ele se reduc la obligarea acestor moguli să depună sumele respective pe nume reale și verificabile, în conturi care pot fi controlabile sau, în orice caz, care să nu permită evaziunea fiscală și proliferarea corupției.

Toate aceste forme de manifestare a corupției sunt, deopotrivă, independente, dar și dependente, unidirecționale, dar și multidirecționale, individuale, dar și conexe, ceea ce complică foarte mult procesul de identificare, analiză, cunoaștere și combatere.

Corupția este un fenomen care implică folosirea ingenioasă a oportunităților și realităților, ingeniozitatea și inițiativa strategică, astfel încât întregul mecanism de generare și proliferare să fie ascuns, subtil, greu identificabil, cu numeroase refugii, tentacule și variante de reconstrucție, atunci când se află în impas.

Corupția generează insecuritate. Această propoziție are valoare de axiomă. Este posibil ca unii să afirme că nu orice gen de corupție generează insecuritate. Sau, în orice caz, ar putea să existe corupție care generează securitate pentru un sistem sau pentru un proces și insecuritate pentru altele. Atunci când, spre exemplu, corupi un tiran cu scopul de a slăbi tirania, s-ar putea ca el să accepte anumite libertăți pentru populație, pentru anumite organizații, pentru anumite persoane. De asemenea, când marea finanță corupe unii șefi de state, organizații, partide etc. din unele țări bogate în resurse strategice, pentru a facilita exploatarea acestora de către anumite firme, este posibil ca, prin crearea de noi locuri de muncă în țara respectivă, populația s-o ducă mai bine, iar problemele de securitate economică și financiară să fie, într-un fel, rezolvate, cel puțin la nivelul unor indivizi sau grupuri profesionale. Chiar și la nivelul națiunii respective, punerea în valoare a resurselor sale naturale, ar putea aduce un plus de prosperitate pentru locuitorii țării și pentru țară. Pe ansamblu însă, corupția nu generează securitate, întrucât baza construcției sale nu o reprezintă legea, dreptul, ci eludarea acestora, arhitecturile fractale, care nu rezolvă problemele importante ce țin de mediul de securitate, de ansamblul condițiilor necesare pentru prevenirea conflictualității, ci doar pe unele, în defavoarea celorlalte.

Este adevărat, uneori, un nivel nesemnificativ de corupție poate că nu influențează mediul general sau național de securitate, dar corupția nu este un sistem închis, un dat nesemnificativ, cu existență efemeră sau cu durată limitată, ci un fenomen dinamic, cu evoluții imprevizibile și necontrolabile, care pot degenera în situații foarte complexe, în crize, conflicte de toate tipurile și chiar în războaie.

Fenomenul corupției viciază puterea, creează dependențe periculoase, vulnerabilizează sistemele și procesele, impune alte reguli în structurarea și restructurarea acestora, creează funcții, atribuții și evoluții paralele, conturbă comunicațiile și sistemele de conducere, induce dezordine, infracționalitate și insecuritate publică, socială și societală. Într-o societate coruptă, nimeni nu mai e sigur de nimic. Și atunci fiecare va căuta să se pună bine cu cineva, să de șpagă, să facă servicii persoanelor influente, astfel încât, atunci când situația se degradează, să se bucure de un minim de protecție.

Gradul de insecuritate generat de procesele de corupție este invers proporțional cu puterea statului și a instituțiilor. Astfel, societățile democratice, cu instituții puternice și stabile, nu sunt decât în mică măsură vulnerabile la fenomenul corupției, chiar dacă ea este exercitată de nivelurile politic și strategic și vizează crearea unor condiții pentru forțarea procesului mondializării. Țările respective – Statele Unite, țările Uniunii Europene, Japonia etc. – sunt suficient de puternice pentru a nu se confrunta cu un grad de insecuritate greu de gestionat, atunci când fenomenul corupției cunoaște creșteri. Țările slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare, cu regimuri instabile, cu instituții slabe și cu sisteme de valori neintegrate și neconsolidate, cu interese dominate de elite, de oligarhi, de clanuri și moguli, de multinaționale sunt vulnerabile la corupție, iar starea lor de securitate este una sensibilă, cu evoluții imprevizibile și aleatoare. E drept, această stare de insecuritate se află, într-un fel, sub controlul marilor puteri. Războaiele din Rwanda, din Congo din Sudan, din Angola, din Somalia, din Afganistan și din alte zone de pe planetă arată care este prețul pe care națiunile respective îl plătesc stării de insecuritate generate și de corupție.

Bibliografie:

1. Michael Johnston, *Corupția și formele sale. Bogăție, putere, democrație*, traducere de Silvia Chirilă, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 7.

ASCENSIUNEA CHINEI LA STATUTUL DE MARE PUTERE MONDIALĂ. PERSPECTIVE ASUPRA RĂZBOIULUI HEGEMONIC, A TRANZIȚIEI SISTEMICE ȘI IMPLICAȚII ASUPRA ORDINII MONDIALE ACTUALE

Raluca RĂILEANU

This paper will identify the potential threats the United States might face due to China's accession to a great power status and whether China will become a status quo power or a revisionist power. Additionally, the paper shall discuss the implications on the world order of China's accession to a great power status. In order to further understand the balance of power in the international system, the theory of hegemonic war and power-transition theory will be objectively analyzed. In the following lines, it will also be assessed to what degree this phenomenon could bring back ideological and military rivalry on the international scene.

1. Cadrul teoretic – Teoria tranziției de putere

Teoria tranziției de putere este o teorie a ciclului natural al războaielor care studiază condițiile ciclice a războaielor și modul în care tranziția de putere conduce la producerea acestora și descrie sistemul internațional ca fiind unul ierarhic, cu patru grade de putere. Puterea dominantă este statul cu cele mai multe resurse, interesat de menținerea status-quo-ul sistemului internațional, puterile mari sunt potențiali rivali, dar care participă la menținerea sistemului, puterile mijlocii sunt puteri cu semnificație regională, și ultima categorie este reprezentată de puterile mici (Ikenberry, 2008). De asemenea, această teorie pune accentul pe relațiile continue și schimbătoare dintre hegemon și statul contestatar, urmărite pe parcursul competiției lor tehnico-economice, măsurată prin puterea materială tehnico-economică și estimarea subiectivă a nivelurilor de satisfacție a actorilor statali. Schimbarea sistemului internațional poate fi schimbare prin dezvoltare, cum ar fi negocierile între state, ce reprezintă ajustări minore ale sistemului internațional sau schimbare revoluționară, cum ar fi războiul hegemonic sau guvernarea sistemului (Gilpin, 2000, p. 71). Tot aceeași teorie susține că posibilitatea izbucnirii unui război este crescută atunci când un stat aspirant la puterea dominantă, nemulțumit de sistemul internațional existent, intră la paritate cu statul dominant sau atunci când are loc un transfer de putere între statul dominant și cel revizionist, de obicei, o mare putere în ascensiune (Gilpin, 2000, p. 66).

Războiul intervine și atunci când un stat contestatar la adresa ierarhiei existente atinge 80% sau mai mult din capacitățile materiale ale hegemonului și îi contestă acestuia dominația. În cazul Statelor Unite și al Chinei, cele două state colaborează din punct de vedere economic, fiind dependente una de cealaltă. China nu a contestat în mod direct dominația militară a Statelor Unite, însă din punct de vedere economic, a ajuns a doua economie a lumii, depășind Japonia și îndreptându-se cu pași repezi spre primul loc, ocupat în prezent de Statele Unite.

2. Amenințările/provocările la adresa SUA provocate de ascensiunea Chinei la statutul de mare putere

Potrivit raportului experților serviciilor americane din acest an privind strategiile de securitate americane și provocările ce stau în fața intereselor americane în lume, patru țări sunt considerate a reprezenta potențiale pericole pentru interesele americane, printre care se află și China. Prin controlul asupra Mării Chinei de Sud, China ar putea pune presiune pe Japonia, Coreea de Sud și alte state ale căror schimburi comerciale și energetice depind de transporturile maritime. Impunerea supremației în aceeași regiune și în alte ape adiacente ar ajuta China să își satisfacă în viitor și cerințele energetice. O altă provocare la adresa SUA o constituie politica de investiții a Chinei în întreaga lume, care spre deosebire de cea a SUA nu impune condiții politice, decât pe aceea de “nerecunoaștere a Taiwanului.”

În absența unei crize majore în strâmtoarea Taiwan, o confruntare militară între SUA și China este improbabilă. În contextul în care direcțiile strategice ale Chinei sunt dezvoltarea relațiilor cu Africa și penetrarea economică a Americii Latine, investițiile masive ale Beijingului pe continentul negru accentuează lupta pentru resurse (Ikenberry, 2008). Nu există niciun motiv rațional pentru care China, înconjurată de state mari, cu bugete semnificative în domeniul militar, ar provoca Statele Unite, risipindu-și resursele într-o confruntare militară, atâta vreme cât prosperă pe plan economic.

3. China: o putere de status quo versus putere revizionistă

Ca orice putere de status quo, China participă la stabilirea regulilor jocului, având un loc în Consiliul de Securitate, fiind invitată la G8 și G20 și participând la forumuri precum ASEAN sau Summitul Asiei de Est (Kagan, 2008, pg. 28). Un raport al băncii de investiții Goldman Sachs despre BRICS (Brazilia, Rusia, India, și China) a prezis că economiile acestor țări la un loc ar putea fi mai mari decât cele ale țărilor membre inițial la G6 (Germania, Franța, Italia, Japonia, Marea Britanie, Statele Unite) până în 2050 (Ikenberry, 2008). În prezent, China joacă cartea de soft power, conducând Asia într-o structură de cooperare pentru securitate și prosperitate economică.

SUA și China sunt rivali și complementari, între ele existând o interdependență politică și economică clară. Refuzul Chinei de a accepta propunerea președintelui Obama privind constituirea unui G2 SUA-China trădează o implicare nu atât de activă pe cât s-ar crede a Chinei în problemele internaționale.

Politica puterii de status quo este opusă contestării relațiilor de putere dintre două sau mai multe națiuni, reducând A de la o putere de prim rang la un nivel inferior și ridicând B la distinsa poziție pe care A a deținut-o în mod formal. Din acest punct de vedere, China nu-i poate uzurpa SUA poziția actuală întrucât se confruntă cu numeroase probleme interne, este încă în urma SUA din punct de vedere economic, cercetările privind răspunsul Asiei de Est la dezvoltarea Chinei ca fiind sensibilă la variațiile inter-regionale ale capacităților militare și economice ale SUA și China, pun la îndoială premiza unei hegemonii regionale chineze în ascensiune sau

a unei competiții costisitoare în regiune între SUA și China. De asemenea, China dispune de un aparat militar greoi și nu este capabilă să-și proiecteze forța la distanță.

4. Implicațiile asupra ordinii mondiale actuale datorită ascensiunii Chinei la statutul de mare putere

Ordinea mondială este un model sau dispunere de activități internaționale care urmărește în principal conservarea sistemului și a societății de state. China rămâne o mare putere doar pe plan regional – atâta timp cât nu evidențiază un factor de intimidare în raport cu SUA. Poziția Chinei ca o putere nucleară, ca membru al Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite, donator de ajutor în străinătate, este aceea de putere dispusă să ajungă la o înțelegere politică cu SUA pe bază de egalitate. Dinamica economiei chineze nu poate fi disociată de dinamica dezvoltării, în ansamblu, a lumii din jurul Oceanului Pacific, în mai puțin de-o jumătate de secol, Extremul Orient și Asia de Sud-Est devenind unul dintre principalele centre ale economiei mondiale. Ca urmare a deschiderii sale politice, a performanțelor economice și militare China reușește să joace un rol major în gestionarea problemelor cu care se confruntă spațiul Extremului Orient și Pacificului.

Aflată la debutul unui program de dezvoltare internă, China nu-și poate permite să se implice într-un mare război pentru putere cu SUA. Dorința ei de a-și relua poziția istorică de putere hegemonică în Asia de Est poate duce la o schimbare a balanței de putere în regiune. Cu atât mai mult cu cât economia Chinei se deschide tot mai alert către piața liberă, ea va cunoaște o prezență regională și mondială crescândă.

5. Măsura în care acest fenomen poate reduce rivalitatea ideologică și militară în prim-planul politicii internaționale

Sunt voci care cred că lumea va fi împărțită în două, zona euroatlantică dominată de SUA și sfera asiatică dominată de SUA. Alții văd lumea împărțită în trei regimuri monetare: dolari, euro, și yuanul chinezesc (Kagan, 2008, pg. 27). Regimul post-Tiananmen a îmbrățișat naționalismul chinez ca pe o nouă sursă de legitimare, stârnind în mod conștient anti-americanismul (Kagan, 2008, pg. 30).

Afirmația Chinei de a pune capăt treptat perioadei de subordonare față de Occident și de Japonia nu trebuie trecută neobservată. De când China și-a definit “adversarul” ca principală amenințare Washingtonul a luat măsuri de contrabalansare și de prevenire a hegemoniei chineze. Cooperarea militară cu Birmania deschide accesul la unele facilități navale și poate fi folosită ca mijloc de constrângere în strâmtoarea Malacca. În timp ce Occidentul reduce cheltuielile, China își sporește bugetul armatei, își extinde zona de acțiune a flotei militare și își intensifică atacurile cibernetice. Se observă și revizuirea de către China a strategiei sale militare, trecând de la o apărare împotriva invaziei la o strategie regională ce subliniază proeminența puterii. Cu toate acestea, cel mai probabil competiția dintre China și SUA nu va fi militară, ci va fi o acomodare pașnică, exprimată economic și politic.

	SUA	China
Populație	~ 307 milioane loc.	~ 1,3 miliarde loc.
Suprafață	~ 9,8 milioane km ²	~ 9,6 milioane km ²
Densitate	31 loc/ km ²	140 loc/ km ²
PIB	14.441 miliarde \$	4.300 miliarde \$ în 2008, potrivit datelor Băncii Mondiale
PIB/loc.	47.500 de dolari	4.000 de dolari
Principalii parteneri de import	China, 16.9% Canada, 15.7% Mexico, 10.6%	Japan 13.3% EU 11.7% South Korea 10.9%
Principalii parteneri de export	Canada, 21.4% Mexico, 11.7% China, 5.6%;	EU 20.4% US 17.7% Hong Kong 13.4%
Șomaj	10.2% (Octombrie 2009) ¹	4.3% (oficial) ²

Tabelul 1 - Comparație China – SUA

Bibliografie:

1. Gilpin, Robert. *Război și Schimbare în Politica Mondială*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2000.
2. Gilpin, Robert. The Theory of Hegemonic War, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol. 18, No. 4, The Origin and Prevention of Major Wars, Spring 1988.
3. Ikenberry, John G. “The Rise of China and the Future of the West”, *Foreign Affairs*, Jan/Feb2008, Vol. 87, Issue 1.
4. Kagan, Robert. *The Return of History and the End of Dreams*, Alfred A. Knopf, New York, 2008.

¹ "Bureau of Labor Statistics Employment Situation Summary". U.S. Dept. of Labor. Accesat 2009-04-03.

² Unemployment in China “The Economist”, 9 septembrie, 2004.

***SECȚIUNEA 2 „EVOLUȚIA RELAȚIILOR
INTERNATIONALE ȘI ECHILIBRUL
DE PUTERE”***

PUTERE ȘI SECURITATE ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

Dr. Gabriel GABOR*

Power is a social relation characteristic for every human community no matter its dimensions, on national or international level. Power represents main instrument, if not the only one, to fulfil national interests. Power is the milestone of the international relations. Nowadays, the International Relations are focused in by the majority of researchers from the human sciences field being thought that the problems put on the discussions' agenda for economic or political issues can get an answer only by a global approach for encountering the globalization phenomenon.

Puterea se află în epicentrul sistemului internațional. Concepte precum puteri regionale, mari puteri, superputeri sau hiperputeri fac parte din limbajul de zi cu zi. Comportamentul fiecărui stat cât și dinamica sistemului internațional își au izvorul în structura și distribuția puterii mondiale.

Absența unui guvernări suprastatale determină la modul imperativ necesitatea reglementării relațiilor internaționale dintre state, teoretic egalitatea formală dintre ele, reprezentând caracteristica fundamentală a acestora. Din perspectiva realismului, realitatea este cu totul alta, aceasta fiind în esență caracterizată de o distribuție inegală a puterii, esențializat însemnând că **arena relațiilor internaționale** este o formă a „politicii de putere“ (power politics).

Termenul derivă din latinescul „potestas”, iar literatura de specialitate oferă o multitudine de accepțiuni ale conceptului. În viziune sociologică, puterea înseamnă *capacitatea cuiva de a-și impune voința în cadrul unei relații sociale, în ciuda oricărei rezistențe întâmpinate și indiferent de factorii care determină această capacitate*. Puterile pot fi considerate și analizate *ca liant al elementelor sistemului internațional și ca factor generator al ordinii mondiale*. Puterea exprimă ordinea, susține și întreține sistemul, coagulează și oferă coerența pentru că asigură legătura actorilor state-națiune, organizații internaționale, nonguvernamentale, companii etc.) în sistem, guvernându-le interacțiunile. Definițiile formale ale puterii pornesc de la premisa ca nici o societate nu poate exista fără putere deoarece politicul/politica este cosubstanțială omului ca gen, ocupă locul central și constituie temeiul oricărei organizări sociale.

1. Definirea puterii în relațiile internaționale

Puterea reprezintă un concept central în relațiile internaționale, dar și un instrument fundamental de analiză în științele politice și sociale. Definirea puterii s-a dovedit o sarcină extrem de dificilă, întrucât este un concept multidimensional, cu sensuri multiple și uneori eluzive. Ca urmare, există o multitudine de opinii referitoare la ce este puterea și cum poate fi ea măsurată. Puterea a fost studiată încă din zorii istoriei cunoscute. Platon, Aristotel, Sun Tze, Confucius, Machiavelli, Thomas Hobbes, Montesqieu și alte sute de autori prestigioși au abordat, fiecare din

* General maior doctor, șeful Direcției Personal și Mobilizare din Statul Major General

unghiul civilizației și vremurilor cărora le aparțineau, diversele aspecte și forme ale puterii. Din păcate, câți autori, cam tot atâtea viziuni sunt! Unii o văd ca fiind relațională, în sensul ca A îl influențează pe B, alții ca fiind comportamentală, în sensul unui continuum de mijloace de acțiune, mergând de la atractivitate, convingere, plată, coerciție. Unii insistă asupra puterii data de resursele deținute, adică asupra puterii potențiale, ca un concept mai larg, care include dimensiunile militară, economică, socială și psihologică a unui stat, alții asupra efectelor exercitării puterii și condițiilor în care exercitarea puterii este încununată de succes.

Puterea potențială rezultată din deținerea unei cantități oarecare de resurse este un concept clar, intuitiv și cuantificabil. Mai dificil de definit și de cuprins într-un model teoretic este puterea exercitată, pentru ca ea este rezultatul mai multor categorii de factori: resursele de putere, capacitatea internă a unui stat de transformare a acestor resurse în putere, conjunctură în care se exercită, caracteristicile subiectului asupra căruia se exercită (caracterul relațional) s.a. Aceasta este principala dificultate în definirea puterii: extrema complexitate pe care i-o conferă specificul sau relațional, a aplicării contextuale, a varietății conținutului, a diversității mecanismelor de acțiune, a condiționalităților de eficiență. Nu există o definiție, darămite o teorie, care să explice de ce o putere a avut câștig de cauză într-o situație și a eșuat în alta. Spre exemplu, nici una dintre definiții nu explică convingător „paradoxul puterii nerealizate”, ilustrat, între altele de Statele Unite care au pierdut în fața unui Vietnam incomparabil mai slab decât Uniunea Sovietică, pe care au învins-o în Războiul Rece.

2. Viziunea sociologică

Sistemul internațional este o comunitate a statelor, asemănătoare în esență unei comunități umane oarecare, cu deosebirea ca părțile componente nu sunt indivizi, ci state-națiune. De aceea, mulți cercetători care s-au aplecat asupra conceptului de putere în afacerile internaționale s-au raportat într-un fel sau altul la diversele definiții ale puterii din sociologie. Una dintre abordările cele mai complete ale conceptului de putere, este cea a politologului american Rudolph Rummel¹. Acesta analizează puterea, conflictul și cooperarea din punct de vedere sociologic și extrapolează concluziile la nivelul puterii și războiului în relațiile internaționale. De asemenea, Rummel investighează trei aspecte ale puterii exercitate: motivațiile, mecanismele și formele exercitării puterii și propune o ecuație a puterii, ecuație capabilă să ofere cheia transpunerii resurselor în efecte ale puterii.

În opinia sa, motivațiile care fac posibilă exercitarea puterii sunt interesele pozitive, interesele negative și efectele constrângerii, iar mecanismele prin care se exercită puterea sunt amenințarea, promisiunea, persuasiunea, legitimitatea, admirația sau dragostea, deținerea controlului asupra situației și oportunităților.

În opinia lui Rummel, formele prin care se exercită puterea sunt (cu exemple din sfera relațiilor internaționale):

¹ Rudolph Rummel - "Understanding Conflict and War. Vol. 2: The Conflict Helix", Cap. 21: The Family of Power.

✓ puterea neutră: capacitatea unui individ/entități de a produce efecte neintenționat, prin simplul fapt al existenței sau activității sale (ex. ziua națională a unui stat determină acțiuni de felicitare din partea autorităților altor state);

✓ puterea în sine: capacitatea de a produce intenționat efecte în mediul în care funcționează/există un individ/entitate (ex. capacitatea Ucrainei de a executa lucrările de amenajare a canalului Bâstroe);

✓ puterea fizică: capacitatea existentă de a afecta intenționat integritatea unui individ/entități (ex. existența de baze militare americane în Asia de Nord Est). În sfera relațiilor internaționale, puterea fizică este totuna cu puterea militară;

✓ forța: capacitatea utilizată de a afecta intenționat integritatea sau interesele unei entități, împotriva voinței acesteia (ex. atacul de la Pearl Harbour). În sfera relațiilor internaționale forța provine din exercitarea puterii militare, dar și a puterii economice (ex. embargoul impus Cubei castriste de către SUA este o manifestare de forță);

✓ puterea indirectă: capacitatea de a produce efecte prin intermediul altcuiva (ex. capacitatea de a implica armata și serviciile secrete pakistaneze în lupta împotriva talibanilor refugiați din Afganistan);

✓ puterea coercitivă: capacitatea de a folosi amenințarea pentru a determina pe cineva să aleagă cel mai mic dintre două rele (ex. criza rachetelor din Cuba: "va retrageți rachetele nucleare sau vom ataca");

✓ puterea de negociere: capacitatea de a folosi promisiuni pentru a determina pe cineva să aleagă una dintre două soluții/comportamente la fel de acceptabile (capacitatea Bruxelles-ului de a impune statelor candidate unele condiționări nu tocmai convenabile în schimbul accederii în Uniunea Europeană);

✓ puterea intelectuală: capacitatea de a convinge pe cineva să creadă în ceva sau să facă ceva anume (ex. capacitatea de a convinge fostele state comuniste din centru și estul Europei să îmbrățișeze statul de drept și economia de piață);

✓ puterea autoritară: capacitatea de a apela la legitimitate pentru a convinge pe cineva să facă ceva anume (rezoluția Parlamentului European care cere Italiei să se conformeze reglementărilor comunitare în materie de drepturi ale omului în cazul amprentărilor copiilor romi);

✓ puterea bazată pe altruism: capacitatea de a face apel la admirație sau dragoste pentru a convinge pe cineva să facă ceva anume (ex. activarea Articolului 5 al Tratatului NATO ca urmare a solidarizării statelor membre cu americanii după atentatele din Septembrie 2001);

✓ puterea de manipulare: capacitatea de a controla situația și oportunitățile cuiva pentru a-l determina să facă sau să nu facă ceva anume (sprijinul politic selectiv și șantajul economic practicat Rusia față de Republica Moldova pentru a reduce sprijinul populației pentru ideea unirii cu România).

Rummel propune și o ecuație a puterii, care inter-relaționează capacități, interese și voința. Capacitățile se referă la resurse și la posibila lor contribuție la succesul unor interese manifestate de un individ/entitate pentru a obține anume efecte. Interesele sunt legate în principal de scopurile unui individ/entitate, iar voința de tăria dorinței sale de a-și atinge acele scopuri. Privită dinspre capătul opus, voința

exprimă cât de hotărât este un individ/entitate să-și utilizeze capacitățile pentru atingerea unor scopuri precise. Astfel, ecuația puterii lui Rummel este:

$$P_s = C_s \times I_s \times V_s$$

unde C_s reprezintă capacitățile unui individ/entități disponibile pentru atingerea scopului s , I_s este interesul acestuia pentru atingerea lui, iar V_s reprezintă puterea voinței sale de a atinge scopul s .

Relația între factorii acestei ecuații este multiplicativă, întrucât dacă unul dintre ei este nul, atunci puterea de a atinge scopul s este nulă. De exemplu, oricât de puternic ar fi un stat, dacă el nu are interes să ocupe un teritoriu al unui stat oricât de slab față de el, sau, dacă ar avea un interes serios pentru ocuparea acelui teritoriu, dar nu consideră că merită efortul - adică, dacă nu are voința necesară - atunci puterea lui este redusă. Invers însă, statul slab pentru care deținerea teritoriului este vitală și care are voința de a merge până la capăt pentru păstrarea lui, se poate dovedi mai puternic decât marea putere care îl amenință și își poate atinge scopul de a-și păstra în continuare teritoriul ipotetic disputat. În concluzie, pentru a avea puterea de a reuși ceva, nu trebuie ca un stat să aibă în mod egal capacități, interese și voință. Fiecare dintre acești factori joacă un anumit rol, în interacțiune cu ceilalți doi, dar dacă unul dintre ei este absent în legătură cu un scop, așa este și puterea lui în legătură cu scopul respectiv.

Am descris în detaliu ecuația lui Rummel, întrucât poate explica succesul lui David în lupta cu Goliath, a Vietnamului în lupta cu Statele Unite, a Afganistanului în fața Armatei Rosii ș.a. Deși reprezintă una dintre numeroasele variante în care puterea poate fi clasificată, viziunea Rummel pare să ofere instrumentele necesare pentru a descifra toate tipurile posibile de manifestări ale puterii exercitate în relațiile internaționale.

Abandonându-l deocamdată pe Rudolph Rummel, trebuie precizat că între primii gânditori care au elaborat definiții ale puterii ce au rezistat probei timpului a fost Max Weber, vestitul sociolog al guvernării.

„Puterea este posibilitatea de a-ți impune voința asupra comportamentului uneia sau mai multor persoane”, scria Max Weber în „Wirtschaft und Gesellschaft” (Economie și Societate), în 1915.

„Puterea este probabilitatea ca un actor într-o relație socială să fie într-o poziție care să-i permită să-și impună voința în ciuda rezistenței altcuiva, indiferent de fundamentul pe care se bazează această probabilitate”, adaugă Max Weber în „Theory of Social & Economic Organization: Role of Ideas & Subjectivism in Action”, din 1915.

„Prin putere se înțelege oportunitatea existentă într-o relație socială care permite cuiva să-și impună voința chiar împotriva rezistenței altcuiva și indiferent pe ce se bazează această oportunitate”, concluzionează Max Weber în „Basic Concepts in Sociology”, 1920.

Pornind de la baza teoretică excepțională lăsată moștenire de Max Weber, alți cercetători ai sferei relațiilor internaționale au adăugat precizări sau nuanțe suplimentare, fără însă a produce vreo revoluție conceptuală:

„Puterea poate fi definită ca obținerea efectelor dorite. A are mai multa putere decât B dacă A obține mai multe efecte dorite, iar B doar câteva” (Bertrand Russell, 1938);

„Puterea reprezintă capacitatea de a utiliza forța” (Bierstedt, R., 1950);

„Puterea este procesul prin care se afectează politicile altora cu ajutorul (efectiv sau cu amenințarea folosirii) unei pedepse severe pentru neconformarea cu politicile dorite” (Lasswell and Kaplan, 1950);

Aserțiunea „A are putere asupra lui B” poate fi substituită cu aserțiunea „comportamentul lui A determina comportamentul lui B” (Herbert Simon, 1957);

„Ideea mea intuitivă despre putere este ceva de genul: A are putere asupra lui B până acolo încât îl poate determina pe B să facă ceva ceea ce nu ar fi făcut dacă nu ar fi fost nevoie” (Dahl, Robert, 1957);

„Puterea reprezintă capacitatea cuiva de a-și îndeplini dorințele prin controlul opțiunilor și/sau preferințelor altuia” (Kuhn, Thomas, 1957);

„Puterea este capacitatea de a provoca sau împiedica schimbarea” (Michael M. May, 1972).

Definițiile puterii trecute în revista mai sus răspund viziunii uneia sau mai multor asemenea abordări. De altfel, aceste curente de gândire asupra puterii își găsesc confirmarea în comportamentul statelor și dinamica puterii internaționale.

3. Securitatea ca putere

În secolul XIX, securitatea era subordonată artei militare, iar începând cu secolul XX, aceasta a fost inclusă, din ce în ce mai pregnant, domeniului evoluat al acesteia, denumit studii strategice, prin combinarea cu echipamentele și tehnologiile nucleare, comunicaționale și informatice. Din această perspectivă intervalul 1945-1990 îl putem considera ca perioadă de apogeu a securității înțelese ca putere militară, arsenalele acumulate de către cele două blocuri militare, fiind de neimaginat, rezultatul analizat „postum” fiind considerat ca și calea potrivită care a dus la evitarea „războiului cald”.

Relațiile internaționale se află, actualmente, în centrul atenției majorității cercetătorilor domeniului științelor umaniste, considerându-se că problemele ce se află pe agenda discuțiilor pe tărâm economic sau politic nu mai pot găsi răspuns decât printr-o abordare globală, care să vină în întâmpinarea fenomenului însuși ce poartă numele de globalizare.

Conceptul de echilibru al puterii este o dezvoltare a ultimelor două secole în Europa, modelul dorit a se implementa actualmente fiind bazat pe dictatele politicii externe wilsoniene - securitatea colectivă, convertirea după modelul de viață american, consolidarea unui sistem internațional care gestionează disputele după norme legal-convenționale.

Chestiunea armonizării funcțiilor statului este obiectivul oricărei guvernări, indiferent de influențele mediului de securitate, în așa fel încât să se creeze echilibrul

*social, atingerea stării de ordine a statului, o ordine capabilă să „încorporeze în ea toate forțele în loc de a fi la discreția lor”.*²

Actualmente marile puteri promovează alt stil de folosire a puterii, acela de integrare a cunoștințelor, simbolurilor, valorilor despre realitatea socială, prin combinarea spiritualului, raționalismului și virtualismului mistic.

*„Primatul spiritualului în conceperea ordinii combinat cu postulatul virtualismului semitainic sau mistic apleacă perspectiva sociologiei atât de puternic spre o nouă abordare și deci spre o nouă abordare și deci o nouă perspectivă de integrare a cunoștințelor încât am îndrăznit să o denumim printr-un termen nou: noologie.”*³

4. Securitatea ca funcție

Una din funcțiile esențiale ale statului, este aceea de prezervare a memoriei colective, denumită de sociologi și „etnopotențial” (Llobera), „legături primordiale” (perenialisti), „protonațiune” (A. Smith), etnosubstrat (Ilie Bădescu), astfel că, de la funcția de apărare armată, la cea de apărare a „secretelor” (intelligence) și de ordine publică, până la cea amintită la început, regăsim una și aceeași instituție, dar și unic instrument capabil să îndeplinească eficace aceste atribuții: statul național.

Conceptul de securitate națională a fost introdus în 1945, de către James Forrestal, secretar american al Apărării, ca principiu de bază al politicii externe a SUA.

Noțiunea de securitate provine din latinescul *securitatis*, -atis și semantic este definită prin „*faptul de a fi la adăpost de orice pericol*” sau “*sentimentul de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol*”.

Securitatea este una din condițiile esențiale de conservare a vieții indivizilor și grupurilor umane, care pentru asigurarea întreținerii ei și realizarea progresului material și spiritual al membrilor colectivității, este nevoie de a se acționa împotriva influenței factorilor perturbanți din afară. Securitatea a apărut odată cu apariția omului, a preocupat colectivitățile umane de-a lungul existenței lor, iar conceptul folosit cel mai des în analizele de securitate, în special ale dimensiunilor non-militare, este cel de securitate umană, întrucât subiectul și obiectul de referință al securității este individul uman, iar starea lui de securitate trebuie să constituie punctul de pornire al oricărui studiu în acest domeniu, indiferent de sfera de analiză, din punct de vedere spațial (teritoriu național, regiune, continent etc.).

Omul reprezintă entitatea de construcție pentru orice formă de organizare socială, iar gradul de realizare a securității lui se reflectă în securitatea grupului din care face parte. Insecuritatea reprezintă opusul securității și teoretic ea trebuie să fie starea de excepție a oricărei societăți, însă realitatea este cu totul alta mai ales în cazul țărilor subdezvoltate, unde nici măcar securitatea alimentară nu este asigurată. Aceste situații confirmă și întăresc locul central al securității în organizarea și

² Ilie Bădescu, Cu fața spre Bizanț, Editura Mica Valahie, București, 2004, p.110.

³ Ilie Bădescu, Cu fața spre Bizanț, p. 112.

funcționarea oricărei societății, ea devenind actualmente una dintre provocările cele mai evidente la adresa societății umane.

Protecția trebuie realizată prin cunoașterea și contracararea amenințărilor și îndepărtarea pericolelor, astfel că fiecare națiune este obligată să-și construiască „capacități (organizații) informaționale, capabile să utilizeze informația, printr-o strategie construită, cu caracter public sau secret. Acestea sunt vitale pentru identificarea și prevenirea presiunilor expansioniste (de acaparare, subordonare n.n.) ale imperiilor („centrelor de putere”) sau ale celor distructiviste (de fărâmițare) ale construcțiilor mecanice de tipul feudelor.”⁴

„Cea mai mare parte a literaturii de specialitate de referință în domeniul securității apelează la două concepte principale: putere (power) și pace (peace). Conceptul de putere este central în relațiile internaționale și în studiile strategice, în timp ce conceptul de pace este central în studiile de pace (peace studies) și în dreptul internațional....Școala realistă a statuat necesitatea obținerii puterii, în special a puterii militare, ca ultimă garanție a securității, în timp ce școala idealistă a subliniat importanța dezarmării și obținerii păcii, chiar a păcii permanente, pentru asigurarea securității.”⁵

„Conținutul preponderent militar și orientarea externă a conceptului de securitate au lăsat loc pentru dezvoltarea unor rudimente a ceea ce, în unele țări, s-a numit „**siguranța națională**”...Tehnologia informației a redus limitările impuse în trecut de spațiu (distanță) și timp (durată) mișcării de capitalurilor, forței de muncă, serviciilor, ideilor, ceea ce a dat naștere unui proces transnațional care nu mai ține cont de granițe.”⁶

„Pe scurt, putem vorbi astăzi de un domeniu al studiilor de securitate în curs de delimitare, care și-a câștigat autonomia față de studiile strategice și de studiile de pace, a încorporat rudimentele teoriilor privind siguranța internă, a devenit un domeniu cu o pronunțată orientare către aspectele civile (politic, economic, societal, ecologic) și înregistrează o subordonare a agendei regionale față de agenda globală. Securitatea este publică, demilitarizată, civilă și globală.”⁷

Noua școală a studiilor de securității, abordată de Barry Buzan, propune omologarea socială a problematicii de securitate stabilite de școala realistă, cu un nou aparat conceptual, în baza unei noi metodologii și a unei noi scheme de interpretare, realizând o convergență a modelelor realist și liberal.⁸ Natura securității nu permite obținerea unei definiții general acceptate. Majoritatea definițiilor omit una sau mai multe chestiuni cruciale. Deși o definiție precisă va fi întotdeauna controversată, sensul general a ceea ce se află în discuție este urmărirea absenței amenințării.⁹ Identificarea unei anumite metodologii în studiile de securitate nu se poate face în afara unei teorii. În studiile strategice, de exemplu, securitatea a fost explicată prin teoria „echilibrului de putere” și prin metodologia „echilibrului armamentelor”. În studiile de pace, a fost elaborată teoria securității „zonelor de pace” utilizându-se

⁴ Henri Cathala, Epoca dezinformării, Editura Militară, București, 1991, p. 201.

⁵ Ionel Nicu Sava., pp.11-12.

⁶ Ionel Nicu Sava, Studii de securitate, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005, p.16.

⁷ I.N.S., p.13.

⁸ I.N.S., pp.31-33.

⁹ Barry Buzan, Popoarele, statele și teama, Editura Cartier, Chișinău, 2000, p.30.

metodologia „checklist” (indicatorii democrație, economie de piață, libertate etc.), iar metoda sectorizării securității nu poate fi înțeleasă decât în interiorul teoriei lărgite a securității propuse de noua școală.¹⁰

„Războiul rece a condus la o militarizare a securității, întrucât confruntarea militară dintre Est și Vest a dominat întreaga perioadă dintre 1945 și 1990”¹¹ și totodată aceeași perioadă „poate fi considerată perioada de apogeu a securității înțeleasă ca putere militară.”¹²

Mediul internațional de securitate la începutul secolului XXI este marcat de profunde transformări, globalizarea se afirmă tot mai mult ca un proces necesar și ireversibil, lumea devine tot mai complexă și interdependentă, generând noi riscuri și amenințări.

În ultimul deceniu, securitatea la nivel global s-a transformat dramatic, o mare parte din vechile amenințări au dispărut treptat, provocări noi și terifiante luându-le locul, acestea fiind generate de tensiunile și instabilitatea provocată de incidența terorismului internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, amploarea crescândă a crimei organizate transfrontaliere, a traficului ilegal de droguri, de bunuri și de ființe umane, dar mai ales de politicile imprevizibile ale „statelor eșuate” cu ale lor regimuri totalitare.

Actualmente vulnerabilitățile, riscurile, pericolele și amenințările la adresa securității au căpătat o semnificație sistemică, astfel că, de exemplu, restrângerea definiției securității la conceptele de *integritate teritorială* sau de *interese naționale* determină excluderea din analiză a amenințărilor de natură socială la adresa societății interne, regionale sau internaționale. Redefinirea securității astfel încât să includă și dimensiunea economică, politică, culturală etc. ca elemente separate și cu importanță egală, este concomitentă cu preocuparea de a identifica și celelalte aspecte ale unei noi agende de securitate (politici macroeconomice, factori de natură culturală, politică, de mediu etc.).

Starea de securitate a unui stat, analizat ca organism social, din perspectivă sistemică, în afara stării de război(excluzând din analiză dimensiunea militară), poate fi măsurată, comensurată și după caz cuantificată prin metode și modalități diverse, care să evidențieze echilibrul sau dezechilibrul în dinamică al întregului, al părților inter-relaționate, reprezentate de subsistemele, politic, economic, social, cultural, ecologic, pornind chiar de la entitatea de referință, individul, analizat la rândul-i din perspectiva asigurării minimului de condiții bazale existențiale, repere și coordonate cadru de evoluție în societate (instituții funcționale).

Analiza ar trebui să ia în calcul pentru evaluare, aspecte reflectate de către elementele constitutive esențiale ale sistemului: context (capacități, proiecte și rezultate, modele economice aplicate, așteptări sociale, tradiții și/sau mentalități, percepții individuale și colective, calitatea mediului natural); mediu cultural (ideologii și doctrine, valori, norme, atitudini, axiologie, deontologie, etică și morală, ecocultură); structuri (partide, modalități de guvernare, grupuri de interese, producători și consumatori, statusuri și funcții sociale, localizarea și distribuția

¹⁰ Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, pp. 39-40

¹¹ *Ibidem*, p.24.

¹² *Ibidem*, pp.54-55.

industriilor în spațiu); procese (constructive și consensuale, deconstructive și fals consensuale, viciate și ineficiente, producția și distribuția ei, educația, gradul de folosire/epuizare al resurselor și alternativele la acestea); efecte (guvernare bună sau ineficientă, bunăstare sau pauperizare, justiție sau injustiție, instruire, elită, incultură, mediocritate, ignoranță, mediu poluat sau protejat).

Securitatea se realizează la toate nivelurile de organizare socială (individ – grup – stat - națiune - federații - alianțe și se manifestă în toate domeniile vieții sociale: politic, economic, social, cultural, militar, ecologic, etc. Securitatea se realizează de către sistemul politic și trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele condiții:

- ✓ să fie în competența unor instituții ale statului;
- ✓ puterea politică să fie legitimă și să primeze autoritatea legii;
- ✓ orice acțiune desfășurată trebuie făcută pe baza unui sistem normativ;
- ✓ întemeierea acțiunilor trebuie să aibă la bază un sistem de valori general acceptate de către societate;
- ✓ respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în conformitate cu reglementările internaționale la care statul este parte;

„Când Europa va începe să-și asume o identitate politică proprie, veritabilă, cu preluarea crescândă de către U.E. a unor funcții de guvern supranațional, NATO va trebui să se transforme pe baza formulei 1+1 (SUA+ UE)”¹³.

Semnificativ, în această direcție, a fost decizia luată în cadrul alianței în 1996, de a se constitui Combined Joint Task Forces, creând astfel posibilitatea unor inițiative strict europene bazate pe comanda, controlul, comunicațiile, informațiile și logistica alianței. *„Menținerea NATO este vitală pentru conexiunea transatlantică. În această privință există un consens americano-european covârșitor. Fără NATO, Europa nu numai că ar deveni vulnerabilă, dar s-ar și fragmenta politic. NATO asigură și oferă o structură stabilă pentru*

înfăptuirea unității europene. Acest lucru face ca NATO să fie vital pentru Europa”¹⁴.

Conceptul de putere este determinant în relațiile internaționale și în orice studiu strategic și tocmai din această perspectivă enunțăm în continuare o serie de întrebări la care trebuie să răspundă noua configurație strategică a NATO:

1. Cine, cu ce mijloace și în ce scop ar putea declanșa un război de mare amploare împotriva Alianței Nord-Atlantice sau a unui stat membru al acesteia?

2. Care sunt și care ar putea fi sursele unor conflicte de mare amploare, unde se află și unde se pot afla ele în raport cu arealul NATO?

3. Care ar putea fi structura de forțe (stat, putere mondială, alianță, coaliție) ce s-ar constitui ca adversar al Alianței Nord-Atlantice, în cât timp s-ar constitui și ce potențial ar avea?

4. Care ar putea fi, pentru următoarele decenii, structura globală dominantă de putere economică, politică și militară și ce rol ar putea avea NATO în cadrul acesteia?

¹³ Zbigniew Brzezinski, Marea tablă de șah, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 91.

¹⁴ Zbigniew Brzezinski, Marea tablă de șah, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 90.

5. Care ar putea fi obiectivele politice și strategiile operaționale ale unui război împotriva Alianței Nord-Atlantice?

6. Care ar fi modalitățile concrete de acțiune împotriva Alianței Nord-Atlantice?

7. Care ar putea fi dinamica timpilor de avertizare și cei de reacție imediată, pentru o astfel de confruntare?

În acest context, pentru a-și asigura supraviețuirea și pe cât posibil bunăstarea, România a ales și face parte dintr-o alianță politico-militară și dintr-o comunitate aflată în plin proces de construcție și definire.

Spectrul analizei relațiilor internaționale este foarte larg, putând însă a fi încadrat din punct de vedere doctrinar în trei teorii distincte: realism, liberalism și marxism, însă conceptul de securitate internațională este mai extins, fiind analizat de specialiști în funcție de seturile de semnificații care i se atribuie în diversele școli de gândire: realism, neorealism, behaviorism, constructivism, liberalism, marxism.

Dreptul puterii și puterea dreptului au reprezentat reperele tradiționale în abordarea și înțelegerea securității, ca produs dar și ca derivat. În mod eronat rașionaliștii au crezut că rașiunea este sursa luminii. „În realitate, sursa luminii este în adâncul fără fund al inimii și se transpune în lume prin trăiri, adică prin stări sufletești, ca simple latențe sufletești.”¹⁵

„Sistemele internaționale au o viață precară. Fiecare „ordine mondială” exprimă o aspirație la permanență; termenul însuși are o aură de perenitate în jurul său. Și totuși, elementele care o compun sunt într-o curgere constantă.”¹⁶

Henry Kissinger conchide în continuare că „durata sistemelor internaționale s-a micșorat” cu fiecare secol, astfel că, de exemplu, ordinea postwestfalică a durat 150 ani, sistemul internațional creat după Congresul de la Viena a durat 100 ani, ordinea care a caracterizat Războiul Rece s-a menținut 40 ani, realitate care-i susține rașionamentul.

Orice stat (dintre cele care am făcut referire), care-și asumă calitatea de jucător în arena internațională, prin intermediul exponenșilor lui („grup conducător”), are la dispoziție mai multe alternative de a edifica un regim, de a-și folosi puterea publică, pornind de la posibilitățile de dezvoltare care există „latent în starea de fapt a propriului popor”, ori de a-l edifica, a-l înălța, ca pe o pură „construcție ideologică”¹⁷, toate acestea formate în interior și mai apoi extinse și impuse (chiar juxtapuse) cât de mult este posibil și la alte popoare.

Cu referire la cele menționate Henry Kissinger scrie: „Pentru a treia oară pe parcursul acestui secol, America și-a declarat astfel intenșia de a construi o nouă ordine mondială aplicând întregii lumi valorile sale interne”¹⁸ astfel cele trei momente au fost inișiate cronologic în 1918 la Conferinșa de pace de la Paris, sfârșitul celui de-al doilea război mondial, prin exponenșii săi Franklin Delano Roosevelt și Truman, urmat de epoca post război rece aflată în derulare.

¹⁵ Ilie Bădescu, Cu fața spre Bizanș, Editura Mica Valahie, București, 2004, p.116.

¹⁶ Henry Kissinger, Ed. BIC ALL, București, 2003, p.711.

¹⁷ Citat preluat din cartea profesorului Ilie Bădescu, Cu fața spre Bizanș, 2004, aparținând lui Anton Golopenșia, Opere complete, Vol. I, Ed. Enciclopedică, București, 2002, p.17.

¹⁸ Henry Kissinger, p.711.

„Totuși, puterea a devenit mai difuză, iar chestiunile în care forța militară este relevantă sau împuținată. Absența unei amenințări imperioase, fie ideologice, fie strategice, lasă națiunilor libertatea de a urma politici externe bazate tot mai mult pe interesul național imediat.”¹⁹ Deci, constatăm că, realitatea se construiește pe modelul democratic, „lărgirea democrației”, „în mod limpede, aceste concepte (wilsoniene - n.n.) nu au fost nici un succes extraordinar, nici un eșec extraordinar.”²⁰

Democrația este un sistem de guvernare prin intermediul căreia cetățenii își aleg conducătorii/guvernării prin vot, iar puterea se sprijină pe suveranitatea națională. Filozoful spaniol Miguel de Unamuno a dat, după aprecierile specialiștilor, cea mai potrivită definiție a democrației, anume că ea este înțeleasă ca „proces istoric de realizare efectivă a libertății și egalității, proces de reală și crescândă participare a tuturor la viața politică și economică a societății.”²¹

Conform viziunii ONU, societatea umană trebuie să se înscrie rapid într-un proces de transformare pe două niveluri, al cărui rezultat să fie, pe de o parte, transferul centrului de greutate de la securitatea teritorială la cea a oamenilor, iar pe de altă parte, transferul mijloacelor de realizare a securității de la achiziția de armament la dezvoltarea umană sustenabilă. Securitatea umană necesită, în acest caz, contracararea unei largi game de amenințări la adresa oamenilor, grupate astfel: securitatea economică prin asigurarea unui venit minim necesar fiecărui individ, securitatea hranei, securitatea medicală, securitatea personală, ocrotirea oamenilor de violența fizică, oricare ar fi sursa acesteia, securitatea comunității, securitatea drepturilor politice, securitatea ecologică.

Adeții teoriei securității umane analizează atât sursele directe, cât și pe cele indirecte ale amenințărilor²²:

- Amenințări directe:
 - ✓ moarte violentă: victimele unei crime violente, uciderea femeilor și copiilor, terorism, revolte, genocid, torturarea și uciderea disidenților, victimele de război etc;
 - ✓ dezumanizare: sclavie, răpire, arestarea oponenților politici etc;
 - ✓ droguri: dependența de stupefiante, trafic ilegal;
 - ✓ discriminare: legislație discriminatorie, practici împotriva minorităților, subminarea instituțiilor politice etc;
 - ✓ dispute internaționale: tensiuni și crize între state;
 - ✓ armament de distrugere: proliferarea armelor de distrugere în masă.
- Amenințări indirecte:
 - ✓ privațiuni la nivelul nevoilor umane de bază (hrană, apă, îngrijire medicală de bază, educație primară);
 - ✓ maladii: rata de apariție a bolilor și morburilor care amenință viața;

¹⁹ Henry Kissinger, p.711.

²⁰ Henry Kissinger, p.703.

²¹ Miguel de Unamuno (1864-1936) scriitor și filosof existențialist spaniol, rector al Universității din Salamanca, după 1900.

²² A se vedea Bajpai, Kanti, Human Security: Concept and Measurement, Kroc Institute, SUA, 2000.

✓ dezastre naturale și/sau provocate de om și degradarea mediului la nivel național, zonal, regional și global;

✓ subdezvoltare: nivel scăzut al PIB/locuitor, creșterea lentă a PIB-ului, inflație, șomaj, inegalitate, sărăcie, instabilitate economică, stagnare și transformare demografică la nivel național, zonal, regional, global etc.;

✓ dislocare de populație: refugiați și migrație la nivel național, zonal, regional și global.

Securitatea de grup/grupală este similară celei individuale, însă, la nivel grupal, unul dintre cele mai importante aspecte ale securității/insecurității este absența/prezența discriminării. În timp ce un individ poate fi marginalizat din cauza afilierei sale religioase, naționale sau etnice, discriminarea este mult mai evidentă și, în același timp, mai ușor de prevenit, atunci când subiectul este un întreg grup. **Immanuel Kant** observa încă din anul 1795 o tendință, anume că „*lumea s-a restrâns*” până la punctul în care încălcarea unui drept într-o țară are consecințe asupra întregii lumi, însă ea a devenit evidentă spre sfârșitul secolului XX. Astfel că, războaiele dintre state sau armate naționale au devenit, în cele mai multe zone ale lumii, un anacronism. Multe conflicte armate actuale sunt intra-statale purtate împotriva civililor, pentru a stăpâni teritoriul și a controla resurse, altele sunt produs al efectelor destabilizatoare ale grupurilor etnice care acționează uneori cu încăpățănare pentru a-și impune tranșant autonomia, dar indiferent ce motivații se aduc, violența se derulează sub imperiul puterii interesului.

Adesea numite „războaie civile”, sunt născute în contextul globalizării și caracterizate de o multitudine de conexiuni globale. Conflictele armate desfășurate în plan național au implicații și efecte asupra nivelului internațional și viceversa.

Concluzii

La nivelul actorilor globali, din perspectiva luptei armate, partida s-a încheiat veacul trecut, dominația pe marea tablă de șah, din acest punct de vedere, fiind tranșată pentru multă vreme. Un război între acești jucători geostrategici și pivoți geopolitici, indiferent de combinația lor în raport de beligeranță, ar avea ca deznodământ o catastrofă globală, cu învingători și învinși deopotrivă. Trecerea de la independența, suveranitatea și integritatea națiunilor de sine stătătoare la cea regional-civilizațională, construită pe fundamentul identității de rasă. Lumea unipolară, cea a unei singure superputeri, SUA, este greu de modelat și constatăm că „*victoria în Războiul rece a făcut mult mai dificilă implementarea visului wilsonian de securitate colectivă. În absența unei puteri potențial dominante, națiunile principale nu văd amenințarea la adresa păcii în același fel și nici nu sunt dispuse să-și asume aceleași riscuri pentru învingerea acelor amenințări pe care le recunosc*”²³ înțelegerea reacțiilor binevoitoare sau greșite ale acestora, asumarea propriilor erori și corecția disfuncțiilor interne.

²³ Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura BIC ALL, București, 2003, p. 714.

Democratizarea relațiilor internaționale a determinat o creștere a influenței actorilor non-statali în foarte multe compartimente ale societății civile, unele instituții ale statului suveran cedând o parte a autorității unor astfel de organizații, erodându-se controlul statului pe anumite segmente ale exercitării puterii statale. Apare, astfel, între stat și acești actori non-statali, un factor de interdependență, fiecare din părți încercând să-l modeleze pe celălalt. În ciuda oricăror influențe din partea actorilor non-statali, statul suveran nu este pus în pericol, dar, încet și sigur, acești actori erodează autoritatea statului, făcând, astfel, jocul globalizării care erodează puterea statelor, până la dispariția multora.

Mediul extern - internațional este o creație convențională a statelor. În acest mediu, în context westfallian, nu aveau acces decât statele ca instituții care guvernau societăți distincte, iar societatea participa la stabilirea ordinii mondiale, în mod determinant, prin intermediul statului națiune. În context postwestfallian societatea participă, cu accente diferite, direct în arenă (în cea europeană, de exemplu), astfel, observăm că, nivelul și limita statului națiune se restrâng, nemaiputând împiedica societatea (vectorii săi componenți) să pătrundă în mediul internațional. De asemenea, constatăm că membrii săi „neoficiali” ies din raza sa de reprezentare, aceea de relaționare exclusivă prin reprezentanții statului, concurându-i chiar autoritatea, creând o nouă realitate, relativ independentă și constrângătoare în raport cu a sa (vezi efectul MAILAT, dar și al celorlalți și în dimensiunea lui negativă, la care, pentru celălalt pol, îl adăugăm pe tenorul Costel BUSUIOC).

Bibliografie:

1. ** *Securitate și cooperare în Europa. Documente (1992-1994)*, ediție îngrijită de Anda Filip și Valentin Lipatti, București, Editura Fundației România de Mâine, 1996.
2. ** *Dicționar diplomatic*, București, Editura Politică, 1979.
3. Bajpai, Kanti, *Human Security: Concept and Measurement*, Kroc Institute, SUA, 2000.
4. Barber, John R., *Istoria Europei moderne*, București, Editura Lider, 1993.
5. Bari, Ioan, *Globalizare și probleme globale*, București, Editura Economică, 2001.
6. Barry, Buzan, *Popoarele, statele și teama*, Editura Cartier, Chisinau, 2000.
7. Blin, Armand; Chaliand, Gerard; Géré, François, *Puteri și influențe. Anuar de geopolitică și geostrategie 2000-2001*, București, Editura Corint, 2001.
8. Brecher, Michael, *Crisis in World Politics, Theory and Reality*, Pergamon Press, Exeter, 1993.
9. Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de șah*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.
10. Brzezinski, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.
11. Bull, Hedley, *Society and Anarchy in International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 1966.

12. Burban, Jean-Louis, *Parlamentul European*, București, Editura Meridiane, 1999.
13. Bușe, Dorel, *Managementul crizelor și conflictelor regionale*, București, Editura Fundației „România de Mâine”, 2006.
14. Bușe, Dorel, *Relațiile politico-diplomatice româno-italiene în perioada afirmării principiului naționalităților în Europa Centrală și de Sud-Est (1914-1920)*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007.
15. Bușe, Dorel, *Sfârșitul Războiului Rece (1989-1991)*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007.
16. Buzan, Barry, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers Inc., 1998.
17. Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Chișinău, Editura Cartier, 2000.
18. Calvocoressi, Peter, *Politica mondială după 1945*, Ediția a VII-a, București, Editura Allfa, 2000.
19. Caragea, Anton, *Război în Golf. Dosar secret. Irakul în flăcări. 1990-2003*, București, Editura Nemira, 2003.
20. Defarges, Philippe Moreau, *Organizațiile internaționale contemporane*, Iași, Institutul European, 1998.
21. Diaconu, Ion, *Drept internațional public*, ediția a II-a, București, Casa de Editură și Presă Șansa, 1995.
22. Dobrescu, Paul, *Geopolitica*, București, Editura comunicare.ro, 2003.
23. Henri Cathala, *Epoca dezinformării*, Editura Militară, București, 1991.
24. Ilie Bădescu, *Cu fața spre Bizanț*, Editura Mica Valahie, București, 2004.
25. Ionel Nicu Sava, *Studii de securitate*, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005.
26. Kanti Human Security: Concept and Measurement, Krac Institute, SUA, 2000.
27. Kissinger, Henry, *Diplomația*, Editura BIC ALL, București, 2003.
28. Kolodziej, Eduard A., *Securitatea și relațiile internaționale*, Editura Polirom, București, 2007.
29. NRI Cathala, *Epoca dezinformării*, Editura Militară, București, 1991.
30. Sava, Ionel Nicu, *Studii de securitate*, Editura Centrului Român de Studii Regionale, București, 2005.

PRIMĂVARA ARABĂ ȘI MEDIUL DE SECURITATE

Dr. Petre DUȚU*
Anișoara DINU**

Revoltele arabe au fost evenimente ce au marcat evoluția mediului de securitate național, regional și internațional în principal, în prima parte a anului 2011. Efectele pe care le-au generat au condus la consecințe semnificative în plan social, politic, economic, militar și geopolitic.

Obiectivele urmărite de persoanele implicate, îndeosebi de tinerii ce au constituit baza socială a revoltelor nu au fost atinse așa cum au sperat la declanșarea evenimentelor. Totuși, urmările revoltelor arabe se vor vedea cu mai multă claritate în timp.

1. Considerații privind mediul de securitate

Mediul de securitate este o realitate reprezentată de sistemul condițiilor favorabile, interne și internaționale, sociale, economice, militare, politice și de mediu, în care ființează și activează orice comunitate umană. El reprezintă arealul în care se manifestă starea de securitate/insecuritate, atât la nivel individual, grupal, statal, zonal, regional, cât și global. Mediul de securitate are o structură complexă și evoluția sa depinde de o multitudine de factori naționali, regionali și internaționali.

Mediul de securitate este definit diferit în lucrările de specialitate, în funcție de o serie de criterii. Cel mai adesea se folosește criteriul nivelului de existență și manifestare a caracteristicilor sale. În acest context, se poate vorbi de: *mediul internațional de securitate; mediul regional de securitate și mediul național de securitate*¹. Fiecare tip de mediu de securitate are propriile sale arii de cuprindere, trăsături definitorii, vulnerabilități, riscuri și amenințări. De aceea, analiza și evaluarea oricăruia dintre ele trebuie să țină seama de mediul strategic de securitate și tendințele sale de evoluție, de natura vulnerabilităților sale, de riscurile și amenințările specifice fiecărui tip de mediu de securitate.

Există, în același timp, o interdependență funcțională între diferitele tipuri de medii de securitate. Astfel, mediul național de securitate poate fi văzut ca o componentă a mediului regional de securitate, iar acesta din urmă constituie un element esențial al mediului global de securitate. Prin urmare, dacă există disfuncționalități majore, ieșite de sub control, la nivel național, acestea influențează negativ stabilitatea mediului regional de securitate. La rândul său, insecuritatea existentă la nivel regional se răsfrânge nefavorabil asupra mediului global de securitate. Astfel, conflictul armat regional dintre statul Israel și milițiile Hezbollah (aflate în sudul Libanului), a acționat semnificativ asupra mediului internațional de securitate amplificând sursele de insecuritate. De asemenea, revoltele arabe au

* Cercetător științific gr. II, Șeful Secției de Studii și Cercetări, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din UNAp „Carol I”.

** Președintele Fundației „Casa Îngerilor”, București.

¹ Vezi: Petre DUȚU, Mediul de securitate în contextul globalizării și integrării regionale, București, 2007, cap.IV.

contribuit la creșterea gradului de insecuritate în regiune prin efectele economice, politice, geopolitice și sociale produse.

2. Primăvara arabă

2.1. Derularea evenimentelor

Sfârșitul anului 2010 și începutul lui 2011 au fost marcate de declanșarea, relativ spontană, a mișcării de protest din Tunis, capitala Tunisiei. A urmat apoi Egiptul, și ulterior celelalte state din Orientul Mijlociu și nordul Africii. Mass-media internațională, depășind dificultățile din capitalele cuprinse de revolte, au relatat despre desfășurarea evenimentelor numite fie *revoluții arabe*, fie *revolte arabe* ori *primăvara arabă*². „Primăvara arabă” este un eveniment major al debutului secolului al XXI-lea, care, asemenea căderii Zidului Berlinului, redistribuie datele geopoliticii mondiale. Evenimentele ce se derulează în lumea arabă sunt o formidabilă oportunitate pentru populațiile arabe de a se elibera de regimurile autoritare care conduc de decenii respectivele țări. De asemenea, revoltele arabe sunt ocazia pentru Occident de a-și revedea modul său de gândire, și de a rupe cu paralizia intelectuală ce se bazează pe teama unui islamism galopant și a unei anumite condescendențe vis-à-vis de lumea arabă.

Pornită din exasperarea tinerilor care nu au mai tolerat umilirea, corupția, sărăcia, șomajul și nepotismul, revoltele au continuat mai multe luni. Această aspirație la demnitate, la modernitate și la libertate a fost cu brutalitate reprimată în Libia, Siria, Yemen și Bahrein în timp ce în Egipt și Tunisia, răsturnarea puterii politice este asociată cu o tranziție relativ reușită spre instaurarea de regimuri mai democratice. De fapt, tinerii participanți la revoltele arabe, au fost nemulțumiți de condițiile sociale, economice și politice în care trebuiau să trăiască, precum și de absența oricărei speranțe de ameliorare a situației lor. În acest context, o problemă deosebit de gravă cu care se confruntă mai ales populația tânără din Orientul Mijlociu este șomajul foarte mare. Astfel, rata șomajului în Maroc, Egipt, Tunisia și Algeria era în rândul tinerilor de 24% față de 9,8% la nivelul întregii populații active³. O altă problemă acută cu care se confruntă întreaga populație, și implicit și tinerii o reprezintă creșterea prețurilor alimentelor. Astfel, în 2011, această scumpire a alimentelor a contribuit la trezirea mâniei populației, îndeosebi a tinerilor. De exemplu, în țările Africii de Nord prețurile la alimente au crescut cu 25 % în ultimul an⁴. În fine, o altă cauză o reprezintă sărăcirea populației. De exemplu, în Egipt 40% din populație trăiește cu un dolar pe zi.

Practic, „Primăvara arabă” reprezintă un ansamblu de evenimente populare de amploare variabilă ce au cuprins numeroase țări din lumea arabă începând cu decembrie 2010. Aceste mișcări revoluționare naționale⁵ sunt, totodată, numite revoluții arabe, revolte arabe sau trezirea arabă⁶.

² Printemps arabe, http://fr.wikipedia.org/wiki/Printemps_arabe, p.1.

³ Le printemps arabe, <http://www.courrierinternational.com/dossier/2011/02/10/le-printemps-arabe>, p.3.

⁴ Ibidem,

⁵ Gustave MASSIAH, « Les insurrections révolutionnaires : Cinq premières leçons, *Centre tricontinental*, 25.05.2011

⁶ Printemps arabe, http://fr.wikipedia.org/wiki/Printemps_arabe, p.1.

În opinia noastră, denumirea cea mai corectă este cea de „revolte arabe” dacă avem în vedere transformările social-politice pe care le-au generat în țările ce au avut loc, forțele sociale implicate în eveniment și conducătorul acestor mișcări sociale. Aceste evenimente au început la 17 decembrie 2010 în Tunisia ce a făcut ca Ben Ali să părăsească puterea. Alte popoare au preluat sloganul tunisienilor „**pleacă**” devenit simbol al acestor revolte. În afara plecării dictatorilor și instaurarea unei democrații, manifestanții cereau împărțirea bogățiilor care să le asigure condiții mai bune de viață, locuri de muncă și demnitate. Atunci când revolta egipteană a provocat plecarea lui Hosni Mubarak și o tranziție democratică, ceilalți nu au putut face ceva asemănător. De exemplu, în Libia revolta s-a transformat într-un război civil între forțele fidele lui Muammar Gadhafi și insurgenți, susținuți de o intervenție străină sub mandat ONU. În Bahrein, solidaritatea contrarevoluționară a monarhiilor din Golf a dus la eșecul mișcării de contestare. În Yemen, dictatorul Saleh a ales calea de mijloc răspunzând, într-o oarecare măsură, exigențelor opoziției și susținerii internaționale de a realiza o tranziție pașnică spre o guvernare democratică. În Siria, represiunea a cauzat sute de morți iar speranțele protestatarilor s-au spulberat. Totuși, în ciuda violenței represiunilor în toate aceste țări cuprinse de revolte și a eșuării revoltelor contestațiile continuă. Toate celelalte țări arabe au fost cuprinse de revolte, dar manifestările de aici au avut o amploare și consecințe limitate. Statele non-arabe au înregistrat, de asemenea, manifestații sau procedat la acțiuni preventive, mai ales în Iran, dar amploarea acestor mișcări a fost în general redusă și influența lor în lumea arabă nu a fost clar stabilită.

Principalele cauze ale acestor mișcări cu puternică dimensiune socială sunt lipsa libertăților individuale și publice, șomajul, mizeria, costul ridicat al vieții ca și o nevoie de democrație care să nu fie de fațadă. Acest val de revolte este comparat cu diverse momente istorice, ca Primăvara popoarelor din 1848⁷, căderea Cortinei de fier în 1989⁸.

Aceste revolte au recurs la metode de contestare non-violente iar protestatarii au folosit tehnologiile moderne - Internet și telefon mobil - de o manieră intensivă pentru a comunica între ei, precum și televiziunea satelitară ce a jucat un rol important în derularea evenimentelor. Dictaturile vizate au încercat să contracareze aceste mijloace de comunicații prin bruij al rețelelor, atacuri împotriva jurnaliștilor și alte procedee de limitare sau anulare a funcționării Internetului, telefoanelor mobile și a televiziunii prin satelit.

În iunie 2011, contestarea a continuat în cvasi-totalitatea țărilor arabe, diferitele mișcări se încurajează reciproc: astfel, contestarea din Bahrein, contracarată prin intervenția saudită, s-a reluat la finele stării de urgență. În toate țările cuprinse de revolte, acestea au condus la cimentarea unității naționale⁹. Aceste revolte ar putea să conducă la o modificare a hărții în această zonă a lumii, cu consecințe

⁷ A. KOROTAYEV, J. ZINKINA, Egyptian Revolution: A Demographic Structural Analysis. *Entelequia. Revista Interdisciplinar* 13 (2011): 139–65, Philippe THUREAU-DANGIN, « Printemps des peuples, automne de l'Union » sur *Courrier international*, 10.02.2011.

⁸ Jan FINGERLAND, « Le printemps arabe n'est pas 1989, *PressEurop*, Lidové noviny, 10.02.2011. Elisabeth ROUDINESCO, « Il n'y a pas de révolution sans risque, *Le Monde* 18.02.2011,

⁹ Printemps arabe, http://fr.wikipedia.org/wiki/Printemps_arabe, p.2.

geopolitice (ca și asupra conflictului israelo-palestinian), sociale și economice majore la scară mondială, mai ales din cauza industriei petroliere, foarte prezentă în aceste regiuni.

2.2. Contextul desfășurării revoltelor arabe

Înțelegerea adecvată a revoltelor arabe, a mecanismului declanșării și desfășurării lor apreciem că necesită analiza contextului în care aceste evenimente s-au produs. În opinia noastră, contextul desfășurării revoltelor arabe se referă la: **factorul demografic; natura regimurilor politice** în țările cuprinse de evenimentul analizat; **condițiile socio-economice; schema de derulare a evenimentelor; acțiunile non-violente al protestatarilor și rolul armatei în timpul și după revolte; rolul noilor tehnologii și al mass-media; locul Islamului și al femeilor în revoltele arabe.**

Factorul demografic constituie un prim aspect definitoriu al revoltelor arabe. El constă în: extrema tinerețe a populației arabe într-un context al unei profunde transformări demografice. Într-adevăr, de la începutul anilor 1980, lumea arabă a cunoscut o reală diminuare demografică, cu o scădere semnificativă a indicelui sintetic de fecunditate, care, astăzi, oscilează între 2 la 3 copii pe o femeie față de 5 la 7 copii în medie în anii 1960¹⁰. Această scădere demografică se explică prin numeroși factori: ridicarea nivelului de școlarizare a femeilor și participarea lor la piața muncii; urbanizarea accelerată și nuclearizarea familiilor; încetinirea economiilor rentiere; folosirea metodelor contraceptive; globalizarea comportamentelor. Comparativ cu Europa, ridată și îmbătrânită, lumea arabă se caracterizează, potrivit sursei citate, printr-o extremă tinerețe a populației sale. Grupa de vârstă 0-20 de ani reprezintă aproape 45% din populația totală, adică aproximativ 170 de milioane de arabi dintr-o populație totală de 360 de milioane. Tinerii din grupa de vârstă 15-25 de ani reprezintă o pătrime din populația totală, adică 80 de milioane.

Teoretic, populația tânără reprezintă un avantaj pentru o țară, mai ales din punct de vedere economic, social și demografic. În lumea arabă, însă realitatea este cu totul alta: tinerii arabi a căror rată de școlarizare și educație au cunoscut un salt spectaculos, sunt confrunțați cu o rată de șomaj alarmantă, estimată la 40% pe ansamblul tinerilor și la 30% sunt tineri cu studii superioare¹¹. La rândul lor, femeile în două din trei cazuri sunt dublu penalizate. Mai mulți factori explică această stare datorită: slabei calități a sistemului educativ, a economiilor puțin diversificate și puțin integrate în regiune, regimuri politice rapace, sector privat anemic și bazat pe structuri familiale, sector public exagerat a căruia capacitate de absorbție a fost atinsă și redusă gamă a produselor pentru aceeași folosire de calitate. Cu alte cuvinte, este vorba de o inadecvare semnificativă între ofertă și cerere de tineri din populația activă.

Prin urmare, o generație tânără plină de vise, activă, din ce în ce mai educată, larg urbanizată și conectată la lumea externă prin rețelele sociale, sateliți etc. și o piață a muncii restrânsă o fac să fie un actor esențial al revoltelor arabe.

¹⁰ Prof. Bichara KHADER, La jeunesse: moteur des soulèvements démocratiques arabes, <http://www.medea.be/2011/05/la-jeunesse-moteur-des-soulevements-democratiques-arabes/>, p.1.

¹¹ Prof. Bichara KHADER, art. cit. p.2.

Natura regimurile politice constituie al doilea element al contextului revoltelor arabe. Pe ansamblu aceste regimuri politice, în lumea arabă, sunt de tip autoritar, oligarhic¹². De aceea, societățile arabe aspiră la regimuri democratice, dar acesta pare a fi un proces de durată și foarte dificil întrucât, în prezent, există libertăți limitate, corupție dezvoltată în majoritatea țărilor și șefi de state foarte adesea vârstnici aflați în funcție de mulți ani, favorabili transmiterii ereditare a puterii inclusiv în regimurile de tip republican.

De asemenea, se cuvine menționat că anul 2010 marchează o scădere a rolului SUA în regiune¹³. Astfel, în 2008, Turcia contribuie efectiv la realizarea medierii între Siria și Israel. Criza din Erbil din noiembrie 2010 este soluționată fără ei. În fine, Arabia Saudită și Siria își asumă rolul de intermediar în Liban în 2010 și 2011¹⁴. Pe de altă parte, *obiceiul de a se supune dat de islam este cel care va face ca revoltele fără lideri să nu reușească*. Pentru ca democratizarea să devină realitate, trebuie ca manifestații să se organizeze potrivit modelului partidelor politice: program, schimbări constituționale¹⁵.

Numeroși observatori notează cu satisfacție că tentativele de a importa cu forța democrația în lumea arabă au toate șansele să eșueze: invazia din Irak în 2003, revoluția din Cedre în 2005, susținută de țările occidentale și războiul din Liban din 2006, nu au făcut decât să sărăcească aceste țări și să întărească acolo comunitarismul. Reformele liberale impuse de FMI și UE încetează de a mai fi un stimulent economic al democratizării și, de fapt, se manifestă ca un mod de a sărăci populațiile arabe, pe de o parte, și de întărire a dictaturilor sau regimurilor autoritare, pe de altă parte. Privatizările, speculația funciară, deschiderea la finanța mondială, departe de a crea locuri de muncă, au îmbogățit oligarhiile kleptocrate și au sărăcit populațiile¹⁶.

Condițiile socio-economice sunt al treilea element esențial al contextului derulării revoltelor arabe. În regiune se alocă sume importante educației: 5% din bogăția sa de 30 ani și a reușit să școlarizeze 75% din grupa de vârstă în învățământul secundar, și 25,8% în învățământul superior¹⁷. În acest sens, trebuie menționat că deși au un nivel de instrucție ridicat tinerii nu-și găsesc în țara lor un loc de muncă adecvat. Aceasta din cauza faptului că regiunea este atinsă de șomaj și paradoxal, tinerii sunt cei care sunt cei mai afectați. Astfel, 90% dintre șomeri au vârsta cuprinsă între 15 și 29 ani, și rata șomajului la persoanele din această grupă de vârstă variază între 20 și 25% în regiune¹⁸.

¹² Pluralisme politique et autoritarisme dans le monde arabe,

<http://www.institut-gouvernance.org/fr/analyse/fiche-analyse-192.html>

¹³ Peter HARLING, *Remettre les pendules à l'heure au Moyen-Orient*, *Le Monde*, 04.02. 2011, Ayaan HIRSI ALI, Non, le monde arabe n'est pas l'Europe de l'Est en 1989, *Le Monde*, 12 .02. 2011, p. 21.

¹⁴ *Etat d'urgence au Yémen après des heurts sanglants*, *L'Express*, 18.03.2011.

¹⁵ *Yémen: le président limoge son gouvernement*, *Nouvel Observateur*, 20.03.2011.

¹⁶ Laurent MAURIAC, *Au Yémen, le président Saleh accepte de quitter le pouvoir*, Rue89, 24.04.2011, [Reprise de violents combats au Yémen - LeMonde.fr](#).

¹⁷ Hélène FAVIER et agences, *Le président du Yémen blessé à la tête*, Europe 1, 04.06.2011.

¹⁸ *En Algérie, Bouteflika peine à incarner les aspirations à la réforme*, *Le Monde*, 16.04.2011.

Acest șomaj ridicat limitează veniturile unei părți din ce în ce mai mare a populației, deja sărace și care nu a profitat de loc de liberalizarea din anii 1990 și 2000¹⁹.

Cu prețuri mari la alimente, cele mai înalte la sfârșitul anului 2010 și începutul lui 2011²⁰ o parte importantă a populației este la limita posibilității de a se hrăni:

- prețul cerealelor a atins cel mai înalt nivel istoric, adică de 2,5 ori mai mult decât în 2002;
- prețul zahărului a crescut de 4 ori față de 2002;
- alte produse alimentare au cunoscut creșteri mai puțin spectaculoase, dar și-au depășit cel mai înalt nivel istoric.

De asemenea, este dificil accesul la o locuință și la constituirea unei dote: rata oamenilor căsătoriți din grupa de vârstă 25-29 ani este doar de 50%, cea mai slabă din lume. Frustrările acumulate prin acest gen de situație sunt considerabile²¹. Totuși, acest aspect este mai puțin important în țările petrolifere, în care alimentele sunt fie subvenționate dinainte din 2011, fie veniturile din petrol sunt rapid mobilizate pentru a face să scadă prețurile lor, sau fie Consiliul de cooperare din Golf intervine pentru a finanța măsurile sociale. Solidaritatea de proximitate sunt foarte importante, de asemenea, pentru supraviețuirea celor mai săraci, în timp ce solidaritatea tribală au dispărut practic. Potrivit lui Jean-Francois Daguzan, dificultățile economice ale țărilor arabe cauzate de criza economică din 2008 sunt unul din factorii cheie al revoltelor în curs. Economiiile țărilor arabe ar fi fost într-adevăr dur atinse de multiplii factori²². În acest sens, sursa citată menționează:

- diminuarea resurselor din aceste țări prin scăderea prețurilor materiilor prime cu 30-40% și a exporturilor cu 30,6%;
- creșterea importurilor de bunuri la 18,6%, de unde o agravare a deficitului balanței comerciale la 60,4% (21 miliarde de dolari);
- conjunctura defavorabilă a afectat sursele de finanțare: contribuția turismului s-a diminuat cu 4,3%, transferul de venituri de către expatriați au scăzut cu 6,1% și investițiile directe externe se reduc cu 32,2%;
- ajutorul în dezvoltare a scăzut, atunci când emigranții ce lucrează în țările golfului au tendința de a reveni în țările de origine.

Acțiunile non-violente ale protestatarilor și rolul armatei în timpul și după revolte constituie al patrulea aspect major al revoltelor arabe. Printre punctele comune între diferitele revolte arabe, influența lui Gene Sharp, teoretician al rezistenței non-violente, est adesea citat²³. Față cu această acțiune non-violentă, atitudinea militarilor față de revendicările populare este primordială²⁴:

- în Egipt și Tunisia, armata este neutră: ea se detașează de puterea care nu mai dispune de această forță pentru a reprima manifestațiile;

¹⁹ Le président Saleh est en Arabie Saoudite, le Yémen dans l'incertitude, <http://www.ouest-france.fr>, 05.06.2011.

²⁰ Mise en garde de l'armée sur la poursuite des grèves en Egypte, L'Express, 18.02.2011

²¹ Hélène FAVIER et agences, Le président du Yémen blessé à la tête, *Europe 1*, 04.06 2011

²² Jean-François DAGUZAN, « De la crise économique à la révolution politique ? », *Maghreb-Machrek*, Paris, Choiseul, n° 206 « Le Monde arabe dans la crise », hiver 2010-2011, p. 10

²³ Gene SHARP, *Nonviolent Action: A Research Guide*, with Ronald McCarthy, New York: Garland Publishers, 1997.

²⁴ Printemps arabe, <http://www.wikipedia>, p.16.

- celelalte armate sunt în întregime înfeudate puterii grație recrutării, mai ales: 70% dintre militarii sirieni și 80% dintre ofițeri sunt alaiuți; o bună parte din armata yemenită și libiană sunt devotate dictatorului, ca urmare a unei recrutări tribale și a tratamentelor privilegiate; în Bahrein, șiiții majoritari în țară sunt absenți în armată și mulți străini suniți sunt naturalizați în momentul angajării lor; Emiratele Arabe Unite au recrutat un corp de 800 de mercenari.

În sfârșit, când aceste măsuri nu sunt suficiente pentru a învinge aceste revolte, armatele străine pot să sprijine armata națională în aceste sarcini de represiune: aviația siriană în Libia, trupe saudite în Bahrein.

Noile tehnologii și media reprezintă al cincilea element esențial al revoltelor arabe. Unul din punctele comune ale tuturor revoltelor din țările arabe este rolul important jucat de noile tehnologii (televiziune prin satelit, telefon mobil, rețeaua socială a Internetului). Dezvoltarea tehnologiilor informației și a comunicației permite o circulație foarte fluidă și orizontală a informației între foarte numeroși utilizatori în ciuda tuturor tentativelor dictatorilor de a controla acest flux. Ea a permis acestor revolte să se structureze și să-și pregătească mișcările de contestare. Importanța rețelelor sociale este crucială în perioada pregătitoare a revoltelor întrucât ele permit indivizilor să se angajeze, să verifice cât de numeroși sunt, să analizeze situația și să confirme validitatea angajamentului lor personal. La rândul său, presa scrisă a jucat un rol important pe durata primăverii arabe.

Locul Islamului și a femeilor în revoltele arabe constituie al șaselea element esențial al revoltelor arabe. Derularea efectivă a revoltelor arabe, mai ales în Egipt și Tunisia, a condus la relativizarea fricii de islamism, ca și de examenul programelor organizațiilor islamiste. Potrivit analiștilor, societățile care contestă regimurile politice în funcție sunt insensibile la tezele islamismului radical, deși fidele și practicate. Riscul revoluției islamice ca în 1979 este deci slab în lumea arabă²⁵. De regulă, liderii religioși au susținut regimurile politice aflate la putere în țările arabe. De aceea, influența lor a fost relativă reducând în cazul revoltelor arabe.

La rândul lor, femeile, tradițional izolate, au luat parte activă la mișcările de protest, jucând un rol chiar de lideri. Astfel, mii de femei au coborât în străzile orașelor din Orientul Mijlociu și din Magreb pentru a solicita sfârșitul represiunii, mai multă libertate și de dreptate. Peste tot femeile se mobilizează pentru mai multe drepturi și se temeau, în același timp, că revolta lor le va fi confiscată²⁶.

2.3. Consecințe ale revoltelor arabe

În opinia noastră, este vorba de atitudinea comunității internaționale față de revoltele arabe, consecințe politice, economice și migratorii, precum și o nouă configurare diplomatică ce au urmat derulării evenimentelor cercetate.

Astfel, comunitatea internațională a susținut revoltele arabe prin adoptarea unor măsuri adevrate situației. Astfel, conturile bancare aflate la diferite bănci din străinătate ale dictatorilor alungați de la putere de revoltele arabe au fost blocate. La inițiativa Franței și după votul rezoluției 1973 a Consiliului de Securitate a ONU,

²⁵ Plus de 4 000 Tunisiens arrivés à Lampedusa ces derniers jours, *Le Nouvel Observateur*, 13.02. 2011

²⁶ Révoltes arabes, vers un printemps des femmes?, <http://www.rsr.ch/info/les-points-forts/3000976-revoltes-arabes-vers-un-printemps-des-femmes.html>

la 19 martie 2011, o conferință internațională a reunit la Paris Franța, marea Britanie, SUA; UE; Liga Arabă, secretarul general al ONU și diferite țări au decis o intervenție a forțelor aeriene în Libia²⁷. Ulterior, adică la 27 martie 2011, NATO a acceptat să-și asume integral conducerea operațiilor militare din Libia²⁸. Practic, ONU și Liga arabă s-au implicat activ în derularea revoltelor arabe.

Apoi, o **consecință politică semnificativă** o constituie aprecierea că primii câștigători ai revoltelor arabe sunt islamiștii²⁹, ținând seama de capacitatea lor de mobilizare și organizare. În plus, trebuie remarcat că islamiștii s-au bucurat de o **susținere masivă în țările din Golf și din partea Washingtonului**. SUA a acceptat o islamizare moderată a lumii arabe, ca în Turcia, unde doar armata rămâne o contra-putere.

Revoltele arabe au adus atingere **activității economice în țările afectate de aceste evenimente** și economiei mondiale prin prețul petrolului exportat din această regiune. De exemplu, în Tunisia și Egipt, creșterea economică a coborât în 2011 ca urmare a reducerii exporturilor de bunuri, a diminuării serioase a turismului, reducerii substanțiale a sumelor de bani trimise de persoanele aflate la muncă în țările din Golf sau în Occident³⁰. Pentru a favoriza demarajul economiei tunisiene și egiptene, de exemplu, diferite țări și instituții internaționale au promis ajutorul lor³¹.

O nouă configurare diplomatică este, de asemenea, o consecință a revoltelor arabe. De o manieră generală, relațiile diplomatice între țările din regiune și între aceste țări și restul lumii sunt influențate de primăvara arabă. Politica externă a Egiptului pare să se emancipeze de tutela americană: este vorba de apropierea de palestienieni și de Iran³². Schimbarea de personal politic și diplomatic, sau simpla schimbare a orientării politicii externe, și presiunea pe acre revendicările populare au exercitat-o asupra conducătorilor arabi a antrenat o reconfigurare raporturilor de forțe în cadrul Consiliului drepturilor omului al ONU.

3. Implicații ale revoltelor arabe asupra mediului de securitate

Revoltele arabe au implicații diverse și diferite asupra mediului de securitate. Practic, analiza acestor implicații, pentru o înțelegere corectă a lor, trebuie urmărite pe fiecare componentă a mediului de securitate. Este vorba de componentele socială, economică, politică, militară și de mediu.

Astfel, din punct de vedere **social**, revoltele prin durata și contestarea ordinii sociale existente au accentuat sentimentul de insecuritate personală, grupală și națională. Posibilitatea producerii unor fapte antisociale în localitățile cuprinse de valul revoltei antiguvernamentale, cum ar fi furturi, jafuri, omoruri, distrugerii de

²⁷ Kadhafi aurait accepté la médiation proposée par Chavez, *Le Monde*, 03.03. 2011

²⁸ Le régime libyen a perdu sa légitimité, *Le Figaro*, 12.03.2011

²⁹ La Corée du Sud largue des tracts sur le Nord relatant les soulèvements du monde arabe, *La Tribune de Genève*, AFP, 25.02.2011

³⁰ Printemps arabe, http://fr.wikipedia.org/wiki/Printemps_arabe. p.36.

³¹ Les Etats-Unis viennent en aide aux pays arabes, <http://www.slateafrique.com/2209/etats-unis-aide-financiere-pays-arabes>, L'aide aux pays arabes pourrait atteindre 40 milliards de dollars, <http://www.euractiv.fr/aide-pays-arabes-atteindre-milliards-dollars-article>.

³² Tunisie : les propos « effrayants » d'Alliot-Marie suscitent la polémique, *Le Monde*, 14.01.2011.

bunuri etc. este mult crescută. De asemenea, funcționarea societății, ca ansamblu, este afectată, de aici disfuncționalități majore pentru populație.

*Din perspectivă **politică**, revoltele arabe au avut urmări diferite. Astfel, în Tunisia și Egipt șefii de stat au părăsit puterea deținută în țară de decenii întregi, locul lor fiind luat de un guvern provizoriu ce a promis înfăptuirea unor reforme democratice. În celelalte țări, schimbările politice au fost relativ ne semnificative, excepție făcând Libia unde rebelii sprijiniți consistent de comunitatea internațională au preluat puterea politică în stat fără ca Gadhafi să se declare învins. În același timp, revoltele par să fi schimbat și orientarea puterii politice spre alte „alianțe” externe. Turcia pare a fi marele câștigător, în plan politic, influența sa în regiune crescând, ea putând fi luată de model de regim politic de alte state din zonă.*

*Sub aspect **economic**, revoltele arabe au adus atingere atât dezvoltării economice naționale, cât și globale, având în vedere scăderea producției petroliere în statele din regiune, și deci a exportului către piața aferentă, pe de o parte, și creșterea prețului petrolului pe piață, pe de altă parte. De aici și preocuparea statelor celor mai dezvoltate ale lumii de a acorda un ajutor statelor din zonă pentru a depăși dificultățile economice cu care se confruntă atât datorită crizei financiare globale, cât și revoltei arabe. În acest sens, se cuvine amintit că turismul în unele state, ca de exemplu, Tunisia și Egipt, a cunoscut o scădere semnificativă pe timpul revoltelor populare din acest țări.*

*Din perspectivă **militară**, analiza apreciem că trebuie să vizeze două aspecte: primul și cel mai important, *rolul armatei pe timpul derulării revoltei populare*. De exemplu, în Egipt, armata nu a intervenit în favoarea șefului statului și a guvernului când manifestații au cerut ca aceștia să cedeze puterea politică. După îndepărtarea acestora de la cârma statului, armata s-a angajat în procesul de reformarea a țării. În alte state, de pildă, în Bahrein armata a participat la suprimarea revoltei; apoi, intervenția unor forțe militare străine pentru înăbușirea revoltei populare. Este cazul în Yemen, de exemplu. Un caz special, îl constituie situația din Libia, unde rebelii au fost susținuți de Franța inițial, și ulterior, conducerea operațiilor au fost preluate de NATO sub mandat ONU. Revoltele arabe nu au atins obiectivele sperate de manifestații. Astfel, în Tunisia, unde s-a aprins flacăra mișcărilor de protest, guvernul, care dă impresia atașamentului său la revoluție, este cu siguranță provizoriu (pe motiv al vârstei avansate a membrilor săi). Judecând după fluxul crescând din Tunisia spre Europa, societatea nu crede în concretizarea idealurilor revoltei. În Egipt, situația este mai clară. Printr-o lovitură de stat militară clasică s-a produs aici pe valul manifestațiilor, și evenimentele ce vin depind doar de voința consiliului generalilor la putere. Toți comentarii străini, fără excepție, evocă de o manieră paradoxală ca tip de scenariu posibil: control militar total, asortat cu un discurs cu accente democratice, ce convine tuturor³³. Libia este un exemplu ce arată că setea de putere a unui dictator este capabilă să stopeze impulsul revoluționar, și de o asemenea manieră încât chiar intervenția unei puternice alianțe militaro-politice nu aduce nimic. În Bahrein și Yemen, Consiliul de cooperare a statelor arabe din Golf, organizație ce*

³³ Fedor LOUKIANOV, *Après l'euphorie de l'hiver, le printemps arabe*
<http://fr.rian.ru/tribune/20110421/189221346.html>, p.1.

regrupează probabil regimurile cele mai conservatoare din lume, care nu face nici efortul de a mima democrația, pretind primele roluri politice. Monarhiile din regiune nu urmăresc decât stabilitatea, și toate mijlocele pentru ca ele să ajungă la aceasta sunt bune. De unde incoerența aparentă a politicii lor. În Libia, Emiratele Arabe Unite și Qatar susțin rebelii, în Bahrein Consiliul de cooperare a statelor arabe din Golf ajută la reprimarea revoltelor, și cere demisia președintelui yemenit al-Saleh. Totuși, nu Africa de Nord, nici Levantul, ci țările din Golf care joacă rolul cheie, și aceasta semnifică că evoluția situației în aceste țări va determina viitorul regiunii. În contextul mării dezordini a actorilor externi, importanța puterilor locale crește. Se remarcă același lucru în Siria, unde Ankara urmărește să-și asume rolul de „consultant” pentru reglementarea crizei, și în plan secund, ca în Bahrein, se simte planând spectrul Teheran-ului.

Din punct de vedere al mediului înconjurător, impactul revoltelor este unul relativ mic, se pare că nu au fost cazuri de incendiere a unor puțuri de petrol sau de avariere a unor conducte de țiței sau gaze naturale, care să ducă la poluarea mediului înconjurător.

Unele modificări în plan geopolitic, consecință a revoltelor arabe, pot avea implicații semnificative, în timp, asupra mediului de securitate național și regional. Redistribuirea influenței geopolitice este pentru moment consecința cea mai notabilă a evenimentelor de debut al anului 2011. SUA nu și-au definit încă noua strategie, dar ele au neliniștit pe toți aliații lor: se dovedește că chiar 30 de ani de loialitate ireproșabilă, ca în cazul lui Hosni Mubarak, nu sunt un obstacol pentru a-și balansa partenerul cu un simplu pocnet de degete³⁴. Totuși, SUA doresc să sprijine economic statele ce au cunoscut revoltele arabe³⁵.

Uniunea Europeană este atât de modestă încât, practic, a încetat să mai facă morală vecinilor săi mediteranieni. Europa este singura preocupată de afluxul de refugiați, cu care nu știe ce să facă pentru moment. Unele țări europene, care au încercat de-ași ridica prestigiul internațional inițiind intervenția în Libia, au obținut efectul invers: ele s-au angajat într-un conflict intern și ingerința lor a contribuit mult la diminuarea reputației lor în loc să le-o întărească.

Țările BRICS, care s-au solidarizat abținându-se să participe activ, mai ales China și India, observă cu interes evenimentele actuale. Ele speră să umple vidul ce se va forma pe măsură ce slăbește relativ influența occidentală în regiune. În acest context, vechile instituții de reglementare, de exemplu, „cvartetul pentru Orientul Mijlociu” și-au pierdut legitimitatea. (Cvartetul pentru Orientul Mijlociu este un grup format de patru state și organizații naționale și internaționale decise să realizeze o mediere în procesul de pace israeliano-palestinian. Cvartetul este compus din SUA, Rusia, UE și ONU).

³⁴ Fedor LOUKIANOV, *Après l'euphorie de l'hiver, le printemps arabe* <http://fr.rian.ru/tribune/20110421/189221346.html>, p.2.

³⁵ Le G8 soutient le „printemps arabe”, http://ccfd-terresolidaire.org/ewb_pages/m/media_2557.php

Concluzii

Evenimentele din Orientul Mijlociu continuă, dar sentimentul de noutate care a copleșit lumea în timpul derulării revoltelor arabe s-a estompat. Bilanțul preliminar al „primăverii arabe” diferă de previziunile făcute în stadiul de exaltare inițială. Mulți estimau că evenimentele din Africa de Nord nu au un impact semnificativ numai în istoria Orientului Mijlociu, ci, de asemenea a lumii, cu referință la disoluția unui anumit tip de regim politic. Este vorba de o putere personală bazată pe imitarea proceselor democratice, dar în fapt foarte autoritare. Acest model este probabil epuizat. Schița instituțională a Orientului Mijlociu, care nu s-a schimbat din epoca decolonizării de la mijlocul secolului XX și care a fost singurul ce a scăpat cataclismelor mondiale de la sfârșitul anilor 1980 –debutul anilor 1990, va suferi transformări. Totuși, vectorul schimbărilor este imprevizibil, și premisele socio-politice ale schimbărilor fundamentale sunt exagerate.

Marele Orient Mijlociu este clar intrat într-o perioadă de schimbări care vor atinge structura internă a unor state. Prezența occidentală, care domina până acum, nu a contribuit la democratizare, ci mai degrabă la provocarea fenomenului invers. Creșterea importanței forțelor regionale, și anume a monarhiilor din Golf sau a marilor puteri din Asia de Sud și de Est care nu se disting prin cuceriri democratice, ar putea dimpotrivă să stimuleze influența „străzii”. Și aceasta nu va fi cu certitudine o democrație liberală, ci un fel de versiune originală oscilând între Turcia kemalistă și Iran-ul teocratic. Și s-ar putea ca după „primăvara arabă”, să se aducă aminte cu nostalgie de „iarna” care a precedat-o.

În opinia noastră, revoltele arabe pot avea, pe lângă cauzele menționate anterior, și înăsprirea competiției între marile puteri mondiale, țările emergente și puterile regionale pentru menținerea/întărirea/ocuparea zonei de influență pe care o reprezintă această lume arabă.

Revoltele arabe, prin efectele sociale, politice, economice, militare, de mediu și geopolitice au implicații semnificative asupra mediului de securitate național, regional și chiar global.

Bibliografie:

1. DAGUZAN, Jean-François, « De la crise économique à la révolution politique? », *Maghreb-Machrek*, Paris, Choiseul, n° 206 « Le Monde arabe dans la crise », hiver 2010-2011.
2. DUȚU Petre, *Mediul de securitate în contextul globalizării și integrării regionale*, București, 2007.
3. Les Etats-Unis viennent en aide aux pays arabes, <http://www.slateafrique.com/2209/etats-unis-aide-financiere-pays-arabes>.
4. L'aide aux pays arabes pourrait atteindre 40 milliards de dollars, <http://www.euractiv.fr/aide-pays-arabes-atteindre-milliards-dollars-article>
5. FINGERLAND Jan, « Le printemps arabe n'est pas 1989 », *PressEurop*, Lidové noviny, 10.02.2011.

6. Le G8 soutient le „printemps arabe”, http://ccfd-terresolidaire.org/ewb_pages/m/media_2557.php,
7. HARLING Peter, Remettre les pendules à l'heure au Moyen-Orient, *Le Monde*, 04.02. 2011.
8. HIRSI ALI, Ayaan, Non, le monde arabe n'est pas l'Europe de l'Est en 1989, *Le Monde*, 12 .02. 2011.
9. KHADER Bichara, La jeunesse: moteur des soulèvements démocratiques arabes, <http://www.medeas.be/2011/05/la-jeunesse-moteur-des-soulevements-democratiques-arabes/>
10. KOROTAYEV A., J. ZINKINA, Egyptian Revolution: A Demographic Structural Analysis. *Entelequia. Revista Interdisciplinar* 13 (2011): 139–65.
11. LOUKIANOV, Fedor, Après l'euphorie de l'hiver, le printemps arabe, <http://fr.rian.ru/tribune/20110421/189221346.html>
12. MASSIAH Gustave, « Les insurrections révolutionnaires : Cinq premières leçons, *Centre tricontinental*, 25.05.2011.
13. MAURIAC, Laurent, Au Yémen, le président Saleh accepte de quitter le pouvoir, Rue89, 24.04.2011, Reprise de violents combats au Yémen - LeMonde.fr.
14. Le printemps arabe, <http://www.courrierinternational.com/dossier/2011/02/10/le-printemps-arabe>.
15. ROUDINESCO Elisabeth, « Il n'y a pas de révolution sans risque, *Le Monde* 18.02.2011.
16. Pluralisme politique et autoritarisme dans le monde arabe, <http://www.institut-gouvernance.org/fr/analyse/fiche-analyse-192.html>
17. Etat d'urgence au Yémen après des heurts sanglants, *L'Express*, 18.03.2011
18. Yémen: le président limoge son gouvernement, *Nouvel Observateur*, 20.03.2011.
19. SHARP, Gene, *Nonviolent Action: A Research Guide*, with Ronald McCarthy, New York: Garland Publishers, 1997.
20. THUREAU-DANGIN, Philippe, « Printemps des peuples, automne de l'Union », *Courrier international*, 10.02.2011.

COMPLEXITATEA MEDIULUI DE SECURITATE ȘI IMPACTUL ASUPRA TRANSFORMĂRII ARMATEI

Mirel ȚARIUC*
Aurel COBIANU

The analysis of the security environment, along with stating the values and the national interest, represent the first step in grounding the defence planning. The National Defence Strategy issued recently and the upcoming approvals of the White Paper and of the Military Strategy are determining the experts to analyze the implications of the changes on the ongoing defence plans for short and medium term.

Although the picture of the main risks and opportunities related to the international security as presented by the NATO or EU is relatively simple, the risk and threat picture at national level is more detailed and more complex. Of course, it is necessary to analyze these characteristics for a proper judgment of the national defence system contribution in preventing and combating potential threats.

In principle, the Armed Forces transformation process is developing on a continuous basis by respecting, the Strategy of Transformation of the Romanian Armed Forces, document endorsed by the Supreme Council of National Defence and that should be enforced according to the law. Both the current economic environment and the increased complexity of the security environment are requiring an updating of this document in such a manner as to allow the achievement of the stated objective in the National defence strategy: “The main objective of the military transformation is to achieve an increased sustainability and interoperability capabilities, flexible, mobile, deployable to the required theater of operations, carrying out the whole range of operations and missions at the national level, and UN, NATO and EU –led or by other organizations level as well.

1. Starea actuală a documentelor strategice românești și aliate

Trebuie să subliniem încă de la început faptul că, după mulți ani, există posibilitatea ca toate documentele strategice prevăzute de lege să fie aprobate în timpul aceluiași ciclu electoral. Astfel, Strategia Națională de Apărare¹ a fost elaborată, prezentată și publicată de Administrația Prezidențială, fiind transmisă Parlamentului și urmând a fi prezentată acestuia de Președinte, într-o ședință comună. Carta Albă a Apărării a fost elaborată, însușită de către Guvern și avizată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării și așteaptă să fie aprobată de către Parlament. Strategia Militară este definitivată și urmează să străbată traseul legal.

Ajunși aici este momentul să amintim prevederile legii planificării apărării. Legea aflată în vigoare² precizează că *Președintele României, în termen de cel mult 6 luni de la data depunerii jurământului, prezintă Strategia națională de apărare Parlamentului, care o dezbată și o aprobă, prin hotărâre, în cadrul unei ședințe comune.* S-a discutat și se discută încă despre valabilitatea actualei strategii de

* **Cercetător științific Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară**

¹ *Strategia Națională de Apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010.

² *Legea 473/2004 a planificării apărării.*

apărare în condițiile în care legea CSAT precizează obligativitatea deciziilor Consiliului, iar strategia nu a fost încă aprobată de Parlament. Pentru a acoperi diversele probleme, Președinția menține pe site vechea Strategie de Securitate Națională a României³, prezentată public de Președinție în 2007 și aprobată de Parlament, în condițiile în care Președintele și-a început primul mandat în decembrie 2004.

În privința Cartei Albe a Apărării, legea planificării apărării prevede că *După ce este însușită de Guvern și avizată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării, Carta albă a apărării se supune spre aprobare Parlamentului în termen de cel mult 6 luni de la acordarea încrederii Guvernului*. De notat faptul că ultima Cartă Albă a fost aprobată de Parlament în 2004⁴.

În sfârșit, cazul cel mai puțin verosimil este cel al Strategie Militare, a cărei ultimă versiune aprobată oficial datează din mileniul trecut. Legea (ulterioară ultimei strategii militare) dispune că: *Strategia militară are un orizont de acoperire pe termen mediu și lung analog cu cel al Cartei albe a apărării. După ce este avizată de Consiliul Suprem de Apărare a Țării, Strategia militară se supune spre aprobare Guvernului în termen de cel mult 3 luni de la aprobarea Cartei albe a apărării*.

Anul trecut a fost aprobat Noul Concept Strategic al NATO – *Angajament activ, apărare modernă, cu prilejul summit-ului de la Lisabona din noiembrie 2010*. În 2009⁵, britanicii au publicat noul lor SDR în 2009⁶, considerat de mulți ca revoluționar, din momentul în care el pare foarte influențat de criza economică. Carta Albă a Securității și Apărării din Republica Franceză⁷ a fost prezentată în 2007, Strategia Națională de Securitate a SUA în 2010⁸, Strategia Națională de Apărare a SUA în 2008⁹, Strategia de Securitate a Federației Ruse în 2010¹⁰. Singurul document mai vechi de cinci ani pare a fi Strategia Europeană de Securitate, care a fost aprobată în 2003¹¹.

Așadar, ne aflăm într-o perioadă destul de efervescentă din punct de vedere al documentelor strategice, mai ales că unele dintre ele vizează o perioadă suficient de lungă. Cee ce se remarcă însă în documentele de după 2008 este importanța pe care statele puternice din punct de vedere militar o dau crizei financiare și economice care s-a manifestat și se manifestă încă.

Pe de altă parte, se poate constata că din punct de vedere ideologic nu au apărut mari mutații în aceste strategii, lucru care denotă oarecare stabilitate a gândirii politico-militare după o perioadă marcată de atacurile de la 11 septembrie 2001 din Statele Unite, singurul caz în care un stat NATO a fost agresat militar. Să vedem însă principalele caracteristici ale mediului de securitate, așa cum sunt ele oglindite în documentele oficiale.

³ *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2007.

⁴ *Carta albă a Guvernului României privind securitatea și apărarea națională*, București, 2004.

⁵ *Strategic Concept – Active Engagement, Modern Defence*, Lisabona 2010.

⁶ *Strategic Defence Review - White Chart*, London, 2009.

⁷ *Defence et securite – Le livre blanc*, Paris, 2007.

⁸ *National Security Strategy*, Washington, 2010.

⁹ *National Defense Strategy*, Washington, 2008.

¹⁰ *Strategia de securitate a Federației Ruse*, Moscova, 2010.

¹¹ *Strategia europeană de securitate*, Bruxelles, 2003.

2. Principalele riscuri și amenințări la nivel global

Pare evident faptul că proiectarea și construcția unui sistem de apărare națională trebuie să ia în considerație pericolele existente sau potențiale și, înainte de asta, să identifice cât mai corect respectivele pericole. Am folosit intenționat cuvântul „pericol”, pentru a nu cădea în capcana utilizării termenilor consacrați, riscuri și amenințări, înainte de a preciza înțelesul în care îi vom folosi. De asemenea, alături de riscuri și amenințări, vom introduce și conceptul vulnerabilității, o caracteristică a statului însuși, un fel de amenințare dinspre înăuntru. „*Insecuritatea reflectă o combinație de vulnerabilități și amenințări, iar cele două nu pot fi separate într-un mod rațional*¹²”.

Așadar, o definire a riscurilor și amenințărilor nu este tocmai facilă, din moment ce aceste concepte sunt descrise în mod diferit de diverși autori, ajungându-se chiar la ideea prezentării lor împreună, așa cum procedează Strategia de Securitate Națională a României: „*Principalele riscuri și amenințări, de natură politică, economică, socială și militară, capabile să pună în pericol siguranța cetățeanului și securitatea națională a României, valorile și interesele sale ca stat membru al comunității europene și euroatlantice sunt: terorismul internațional structurat în rețele transfrontaliere; proliferarea armelor de distrugere în masă; conflictele regionale; criminalitatea transnațională organizată; guvernarea ineficientă*”. Vom reveni asupra acestui tablou autohton, în subcapitolul următor. În acest moment, am dorit numai să arătăm că una dintre căile de a evita separarea celor două concepte este folosirea lor în aceeași sintagmă.

Să analizăm cele două concepte pe baza modului în care le definește Dicționarul Explicativ. Risc¹³: „*Posibilitate de a ajunge într-o primejdie, de a avea de înfruntat un necaz sau de a suporta o pagubă; pericol posibil.*” Amenințare: „*Acțiunea de a amenința și rezultatul ei. Primejdie, pericol.*” A amenința: „*1) A arăta intenția de a face cuiva rău (pentru a-l intimida sau pentru a obține ceva de la el); 2) A face un gest de amenințare; 3) A constitui o primejdie pentru cineva sau ceva.*” Acceptând aceste definiții (considerând ca valabilă a treia definiție a verbului a amenința), observăm că diferența între un concept și altul este legată de probabilitatea producerii consecințelor, evident mai mare în cazul unei amenințări decât în cazul unui risc.

În ceea ce ne privește, „*prin riscuri înțelegem posibilitatea de manifestare a unor primejdii, a unor pericole, care rămân însă în stadiul virtual, nenominalizate și cu un autor (sau agresor) nenominalizat. Amenințările au în vedere însă pericole concrete și identificate, care pot fi asociate cu autori concreți*¹⁴”. Pentru a clarifica diferența vom exemplifica prin riscul permanent al unei pandemii, care devine amenințare în momentul apariției virusului gripei noi, astfel încât statele sunt nevoite să ia măsuri speciale pentru a limita atingerea securității lor. În continuare, ni se par relevante amenințările la adresa securității, amintind numai riscurile majore ce s-ar putea transforma în amenințări, în viitorul apropiat.

¹² Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000.

¹³ DEX, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*.

¹⁴ Frunzeti, Teodor, *Geostrategie*, Ed. Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009.

Concret, Conceptul Strategic al NATO din 1999 stabilește unele riscuri și amenințări valabile și astăzi. *„Referitor la amenințări, documentul reafirmă concluzia Conceptului Strategic din 1991 și anume, că pericolul unui război general în Europa a dispărut virtual, dar că există alte riscuri și incertitudini cu care se confruntă membrii Alianței și alte state din regiunea Euro-Atlantică, precum conflictele etnice, încălcarea drepturilor omului, instabilitatea politică, precaritatea economică, răspândirea armelor nucleare, biologice și chimice și căile de furnizare a acestora¹⁵”*. Evenimentele de la 11 septembrie 2001 au pus în evidență o amenințare majoră, neprevăzută în acel moment – terorismul internațional. Din acel moment, terorismul a devenit (mai ales în tandem cu proliferarea armelor de distrugere în masă) principala amenințare la securitatea Alianței.

Strategia Europeană de Securitate descrie principalele amenințări la adresa Uniunii: Terorismul, Proliferarea ADM, Conflictele regionale, Eșecul statal, Criminalitate organizată. După cum se poate vedea, toate acestea își au origine în afara frontierelor UE, iar rezolvarea lor, așa cum arată și experiențele recente, are loc la distanțe apreciabilă de țările europene.

O poziție complet diferită adoptă Federația Rusă. Amenințările la adresa securității militare sunt: politica unor țări străine direcționată spre obținerea unei superiorități semnificative în sfera militară, în primul rând în forțe strategice nucleare, prin dezvoltarea unor mijloace cu înaltă tehnologie, de mare precizie, informaționale și de altă natură, de ducere a luptei armate, în armamente strategice convenționale, în constituirea unilaterală a sistemelor globale de apărare antirachetă și în militarizarea spațiului cosmic, capabile să ducă la o nouă spirală a cursei înarmărilor, precum și proliferarea tehnologiilor nucleare, chimice și biologice, producerea armei de nimicire în masă și a componentelor acesteia și a mijloacelor de lansare”.

Opinia noastră este că enumerarea cea mai concretă este dată de T. Frunzeti: *“amenințările cele mai semnificative la adresa securității globale (în consecință și asupra României), la începutul acestui mileniu, sunt: proliferarea armamentelor, criminalitatea organizată, violența etnică și religioasă, conflictele teritoriale și terorismul internațional”*. Vom discuta, mai departe, despre modul în care pot fi prevenite sau/și contracarate aceste amenințări.

3. Riscuri și amenințări asupra României

Desigur, ca stat membru al NATO și UE, România trebuie să facă față aceluiași riscuri și amenințări cu alianțele din care face parte. Dealtfel, Strategia de Securitate Națională a României precizează riscuri asemănătoare celor prezentate mai sus. *„Principalele riscuri și amenințări, de natură politică, economică, socială și militară, capabile să pună în pericol siguranța cetățeanului și securitatea națională a României, valorile și interesele sale ca stat membru al comunității europene și euroatlantice sunt: terorismul internațional structurat în rețele transfrontaliere; proliferarea armelor de distrugere în masă; conflictele regionale; criminalitatea transnațională organizată; guvernarea ineficientă.”*

¹⁵ *Manualul NATO*, Office of Information and Press, Brussels, 2001.

Din motive neprecizate, noua Strategie Națională de Apărare, conține un număr sporit de astfel de riscuri și amenințări, mai ales în condițiile interpretării ca amenințări interne a vulnerabilităților. Astfel, principalele riscuri și amenințări sunt: *Terorismul internațional; Proliferarea armelor de distrugere în masă; Criminalitatea organizată; Traficul și consumul de droguri; Menținerea instabilității și insecurității în zona Mării Negre; Perpetuarea incertitudinilor în Balcanii de Vest; Fragilitatea sistemului financiar internațional; Proliferarea manifestărilor radicale, iredentiste și extremiste; Riscurile de sănătate, pandemii; Degradarea mediului înconjurător și dezastrul naturale.* În privința vulnerabilităților, acestea sunt: *Diminuarea capacității de aplicare a legii; Capacitatea de administrare relativ redusă; Politizarea excesivă a unor instituții; Corupția; Evaziunea fiscală, contrabanda și practicile economiei subterane; Lipsa unui mecanism coerent pentru prognoze și previziuni; Dezechilibre bugetare generate de decizii politice greșite; Scăderea calității serviciilor de sănătate; Crima organizată și influența sa asupra instituțiilor statului; Campaniile de presă la comandă; Decalajele de dezvoltare între regiunile României; Tendințele demografice negative și îmbătrânirea populației; Calitatea scăzută a sistemului de educație; Degradarea coeziunii familiilor ca urmare a migrației; Deficiențe în protecția și funcționarea infrastructurii critice.*

Chiar dacă, la primă vedere, tabloul pare foarte complicat, el se simplifică semnificativ în urma unor raționamente simple. Astfel, se pot îndepărta vulnerabilitățile, care țin exclusiv de securitatea internă, neavând legături cu securitatea militară (apărarea, după părerea noastră) și se poate constata că unele riscuri și amenințări externe pot fi, la rândul lor eliminate, atâta timp cât interesul nostru se manifestă numai pe probleme de natură militară. Considerând că *Menținerea instabilității și insecurității în zona Mării Negre și Perpetuarea incertitudinilor în Balcanii de Vest* sunt amenințări ce pot fi încadrate cu ușurință în categoria conflictelor regionale, ajungem la o serie foarte asemănătoare celor precedente. Putem astfel sistematiza informația într-un tabel:

Uniunea Europeană	T. Frunzeti	SSNR	SNAR
Terorismul, Proliferarea ADM Conflictele regionale Eșecul statal Criminalitatea organizată	Proliferarea armamentelor, Criminalitatea organizată, Violența etnică și religioasă Conflictele teritoriale Terorismul internațional	Terorismul internațional structurat în rețele transfrontaliere; Proliferarea armelor de distrugere în masă; Conflictele regionale; Criminalitatea transnațională organizată; Guvernarea ineficientă	Terorismul internațional; Proliferarea armelor de distrugere în masă Criminalitatea organizată Proliferarea manifestărilor radicale, iredentiste și extremiste; Conflictele regionale

Tabel 1. Tabloul riscurilor și amenințărilor

Așadar, terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă, conflictele regionale și criminalitatea organizată apar în toate cele patru cazuri. Violența etnică și religioasă, respectiv proliferarea manifestărilor radicale, iredentiste și extremiste apar

în coloanele 2 și 4. Uniunea Europeană propune eșecul statal ca amenințare de securitate, iar SSNR propune guvernarea ineficientă, cu adresă mai degrabă la intern decât la extern. Este de menționat faptul că, deși varianta UE se referea la statele sărace din Africa (în primul rând), Asia și America de Sud, situația actuală a Greciei (stat membru NATO și UE) dă un nou conținut acestei amenințări la securitatea europeană.

4. Implicațiile de natură militară

Chiar dacă ar putea apărea ca amenințări de securitate lipsite de interes de natură militară, tipurile prezentate mai sus acoperă, practic, toate operațiile ce au avut loc în ultimii ani. Să începem cu terorismul. Până la evenimentele din septembrie 2001, terorismul părea ceva mai legat de securitatea internă decât de cea națională sau globală. De atunci însă, se duce un război necruțător împotriva acestuia, vizibil mai mult ca oriunde în Afghanistan, unde participă constant și cu succes și armata noastră. Uniunea Europeană constată anvergura și radicalismul terorismului. *Cel mai recent val de terorism este global ca arie de acoperire și este legat de un extremism religios violent. Acesta este rezultatul unor cauze complexe. Acestea includ presiunea modernizării, crizele culturale, sociale și politice, precum și alienarea tinerilor care trăiesc în societăți străine. Acest fenomen face parte, de asemenea, din propria noastră societate. Europa este atât o țintă, cât și o bază pentru un asemenea tip de terorism: statele europene sunt ținte și au fost atacate. Baze logistice ale Al Qaeda au fost descoperite în Regatul Unit, Italia, Germania, Spania și Belgia. Este indispensabilă acțiunea concertată la nivel european. Pe scurt. Amploarea fenomenului a făcut ca terorismul internațional să fie tratat ca un adversar staatal, căruia i s-a declarat război și care a dus la mutații complexe în modul de apreciere al unor așa-zise grupări de eliberare, cum au fost considerate, mult timp, grupările rebele cecene. În fapt, pe teroriști nu îi caracterizează scopul afirmat, ci modalitățile antiomane pe care le folosesc.*

Aceeași strategie europeană apreciază că *“proliferarea armelor de distrugere în masă este probabil cea mai mare amenințare la adresa securității noastre. Regimurile tratatelor internaționale și acordurile privind controlul exportului au încetinit răspândirea ADM și a vectorilor acestora. În prezent intrăm, totuși, într-o perioadă nouă și periculoasă în care crește posibilitatea producerii unei curse a înarmărilor cu ADM, în special în Orientul Mijlociu. Evoluțiile înregistrate în științele biologice pot conduce la sporirea potențialului armelor biologice în anii care urmează; atacurile cu materiale chimice și radiologice reprezintă, de asemenea, o posibilitate serioasă/gravă. Răspândirea tehnologiei rachetelor adaugă un element suplimentar de instabilitate și poate reprezenta un risc tot mai mare pentru Europa”*. Nu trebuie uitat nici faptul că războiul din Irak a început exact ca urmare a presupunerilor referitoare la armele de distrugere în masă pe care le-ar fi produs acest stat arab.

Cu privire la criminalitatea organizată, pericolul provine de la faptul că acest flagel produce bani care pot fi folosiți de către extremiști pentru cumpărarea armelor de distrugere în masă. În fapt, se consideră că cel mai înfricoșător scenariu este acela

în care grupurile teroriste intră în posesia armelor de distrugere în masă, pe baza fondurilor asigurate de grupurile infracționale organizate internațional. În această situație, un grup de talie mică ar putea fi capabil să producă daune la o scară anterior posibilă numai pentru state sau armate.

În sfârșit, pericolul pe care îl creează conflictele regionale este bine cunoscut de către noi, participanți la conflictele din Balcanii de Vest și foarte interesați de situația existentă în Regiunea Extinsă a Mării Negre. Iată punctul de vedere al strategiei europene față de aceste amenințări. Probleme precum cele din Cașmir, din regiunea Marilor Lacuri și din Peninsula Coreei influențează în mod direct și indirect interesele europene, ca și conflictele mai apropiate de casă, în special conflictul din Orientul Mijlociu. *„Conflictele violente sau cele înghețate, care se mențin, de asemenea, la frontierele noastre, amenință stabilitatea regională. Acestea distrug vieți omenști și infrastructuri sociale și fizice; amenință minoritățile, libertățile fundamentale și drepturile omului. Conflictul poate conduce la extremism, la terorism și la eșecul statal; acesta oferă oportunități pentru criminalitatea organizată. Insecuritatea regională poate alimenta cererea de ADM. Modul cel mai practic de abordare a noilor amenințări, deseori dificile, va fi, uneori, acela de abordare a problemelor mai vechi ale conflictului regional”*.

Contracurarea și chiar prevenirea punerii în operă a unor astfel de amenințări se realizează, din ce în ce mai mult prin mijloace militare, pe baza rezoluțiilor ONU sau a cererii de asistență a unor guverne. Toate aceste amenințări, după cum s-a văzut cu ușurință, nu sunt amenințări asupra unui stat sau grup de state ci sunt atentate la umanitate, știrbind drepturile și libertățile omului, inclusiv dreptul la viață. Din punctul nostru de vedere, violența etnică și religioasă constituie motorul conflictelor regionale, iar rezolvarea ei nu are legătură cu sistemul militar până în momentul în care se transformă într-un alt tip de amenințare: terorism, conflict regional etc.

De asemenea ar trebui amintit faptul că riscurile și amenințările la care este supusă astăzi societatea umană sunt născute ca urmare a provocărilor cărora omenirea trebuie să le facă față și pe care trebuie să le gestioneze cu cât mai multă pricepere: tendința de globalizare; criza financiară și economică; diversitatea culturală și religioasă; dezvoltarea economică inegală; raritatea resurselor primare și distribuția lor inegală; deteriorarea mediului și schimbările climatice.

5. Consecințe asupra transformării militare

Procesul de transformare a armatei este un proces continuu care se desfășoară, în principiu, în conformitate cu Strategia de Transformare a Armatei României, document avizat de către Consiliul Suprem de Apărare a Țării și care trebuie aplicat, conform legii. Atât condițiile economice actuale, cât și complexitatea mediului de securitate conduc la necesitatea actualizării acestui document, astfel încât să poată fi atins obiectivul precizat de către Strategia Națională de Apărare: *„Obiectivul principal al transformării militare este realizarea de capacități cu un grad ridicat de sustenabilitate și interoperabilitate, flexibile, mobile, ușor de desfășurat în zona de operații, capabile să participe la întreaga gamă de operații și misiuni naționale, dar și ale ONU, NATO, UE sau alte organizații.”*

Este de precizat aici faptul există voci care consideră că transformarea militară nu trebuie să facă obiectul unui document separat, ci poate fi inclusă în Strategia Militară. Indiferent că vom avea sau nu o nouă strategie, este evident că transformarea armatei continuă, iar această transformare trebuie gestionată pe baza unui plan realist și utilizabil, care să poată fi evaluat periodic și, eventual, actualizat cu celeritate. Desigur, și pentru astfel de plan este nevoie de analiză. Folosind modelul prezentat de Todor Tagarev¹⁶, după identificarea principalelor riscuri și amenințări este nevoie de elaborarea unor scenarii referitoare la aceste amenințări. Să apelăm la un exemplu destul de delicat, reîncepera conflictului între Chișinău și Tiraspol.

Alegerea acestui scenariu este utilă în primul rând pentru a accentua faptul că primul principiu ce va trebui luat în seamă de elita politică și militară recomandă imperativ poziționarea României ca membru al NATO și nu ca țară-soră a Republicii Moldova. Asta înseamnă că, de aici încolo, reacția noastră este reacția NATO, iar scenariile posibile se fac împreună cu Alianța. După ce se apreciază situația cât mai exactă a conflictului (informații referitoare la beligeranți direct sau indirect, raport de forțe etc), se imaginează posibilele evoluții și eventualele căi de implicare. Să spunem că România (NATO) decide să intervină prin mijloace politice, prin manevre destinate descurajării părții agresoare și înfinal prin intervenție armată.

Pentru acțiunile care ne interesează (ultimele două) va fi nevoie de utilizarea unor capacități militare. Vor apărea întrebările logice: *Dispune NATO de aceste capacități? Pot fi ele dislocate? Are România posibilitatea de a găzdui, temporar aceste capacități? Cu ce capacități va participa țara noastră? Dispunem de acestea? Ce capacități trebuie completate? Avem posibilitatea? Ce capacități noi trebuie realizate?*

Să spunem că, în scenariul comun (România-NATO), se ajunge la concluzia că avem nevoie de o nouă capacitate, anume asigurarea serviciilor medicale de urgență pe perioada conflictului armat. De această capacitate răspunde țara noastră. Ajungem aici la punctul nevralgic: orice capacitate militară este formată din componente - Instrucție, Echipament, Personal, Informații, Doctrină și Concepte, Organizare, Infrastructură Logistică. Fiecare dintre aceste componente trebuie analizată, identificată ca întreg și în detaliu, eventual completată.

Dacă există deficiențe, ele trebuie înlăturate. Să ne imaginăm că nu dispunem de numărul necesar de chirurghi militari. *Putem completa cu chirurghi din alte armate aliate? Apelăm la rezerviști? Recrutăm noi medici?* Pentru ultimele două variante, chiar dacă ne aflăm la componenta Personal, afectăm cel puțin componenta Instrucție.

Iar după proiectarea realistă a noii capacități trebuie să nu uităm ceea ce par a uita mulți reprezentanți de frunte ai elitei militare: capacitatea își va desfășura activitatea, probabil, sub altă comandă decât cea românească.

Astfel se identifică capacitățile necesare. Urmează analiza costurilor pe care ea le presupune. Se întocmește lista de capacități necesare și revine Consiliului Suprem de Apărare a Țării să stabilească prioritățile, astfel încât realizarea lor să nu

¹⁶ Bucur-Marcu, H. ș.a., *An Introduction in Defence Management*, Geneva, 2010.

țină la nesfârșit. Revine Guvernului sarcina de a finanța capacitățile. Revine armatei sarcina de a pune în operă acele capacități care dispun de resursele necesare.

Teoriile planificării apărării sunt relativ simple, dar aplicarea lor pare, deseori, imposibile. Motivul unei asemenea situații nedorite constă, după părerea noastră, în flexibilitatea nepermisă a planurilor și în tolerarea existenței unui număr de proiecte ale cărora costuri depășesc cu mult resursele disponibile. Ne numărăm între cei care sunt absolut de acord că rigiditatea exagerată a planului provoacă neajunsuri costisitoare, dar flexibilitatea exagerată înseamnă numai risipă. Existența multor capacități incomplete nu face decât să demonstreze corectitudinea afirmației noastre.

În concluzie, noua strategie de transformare, indiferent că va fi un document separat sau o sumă de planuri, va trebui să evite mult prea multele considerații de natură filozofică precum și ideea de bază că visurile fiecăruia trebuie să se îndeplinească într-un astfel de document aprobat de CSAȚ, încercând să devină concretă, însoțită de planuri detaliate și realistă. Dar, în primul rând, ea trebuie să fie corect fundamentată.

Bibliografie:

1. ****Strategia Națională de Apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010.
2. ****Legea 473/2004 a planificării apărării*.
3. ****Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2007.
4. ****Carta albă a Guvernului României privind securitatea și apărarea națională*, București, 2004.
5. ****Strategic Concept – Active Engagement, Modern Defence*, Lisabona 2010.
6. ****Strategic Defence Review - White Chart*, London, 2009.
7. ****Defence et securite – Le livre blanc*, Paris, 2007.
8. ****National Security Strategy*, Washington, 2010.
9. ****National Defense Strategy*, Washington, 2008.
10. ****Strategia de securitate a Federației Ruse*, Moscova, 2010.
11. ****Strategia europeană de securitate*, Bruxelles, 2003.
12. Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000.
13. ****DEX, Dicționarul Explicativ al Limbii Române*.
14. Frunzeti, Teodor, *Geostrategie*, Ed. Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009.
15. ****Manualul NATO*, Office of Information and Press, Brussels, 2001.
16. Bucur-Marcu, H. ș.a., *An Introduction in Defence Management*, Geneva, 2010.

NECESITATEA UNEI VIZIUNI PRAGMATICE PRIVITOARE LA ARMATA ROMÂNIEI

Mirel ȚARIUC*
Șerban LUNGU

Nowadays, the degree of security that Romania has managed to achieve is without precedent. An external aggression towards the national territory is very much unlikely. Romania is member of NATO and EU and it represents a trustful ally of the most powerful nation, the US. Our Armed Forces are successfully contributing in international operations, along with its allies.

On the other hand, the EDA statistics are relevant concerning the existing gaps between our country's financial efforts and those of the other European countries. The forecasts are not predicting an improvement that could contribute, on a short and medium term, to reducing of the existing laggings. From the military point of view, very important countries are seriously considering a new approach to defence policy that will take into account as well the advantages of a collective defence and allies' solidarity.

Therefore, we should reflect on the future Romanian Armed Forces, by introducing its usefulness criterion in the allied context. Along with the efficacy and the efficiency, this criterion becomes of a paramount importance when states cannot afford aspiring to settling all their defence problems by their own means. The specialization trend is obvious and we have to try designing the defence system as a component of the collective defence system, in order to stop the waste of resources and to achieve an optimal contribution of our country to the desired security environment.

1. Securitatea României în noul mileniu

Cu mulți ani în urmă, Augustin Buzura mărturisea într-un eseu dezamăgirea pe care o trăise în copilărie cu privire la puterea diferitelor state ce s-au format și au ființat, de-a lungul secolelor, pe actualul nostru teritoriu național. Mai concret, marele nostru scriitor (pe care, probabil, îl vom redescoperi într-o zi) povestea cum și-ar fi dorit, în copilărie, să afle de milenii în care românii au ocupat alte teritorii, au cucerit întinderi imense, au câștigat bătălii legendare. Din nefericire, poporul român, strâns în menghină de mari imperii dinspre toate punctele cardinale, înconjurat de popoare vorbitoare de limbi complet diferite, îndeobște pașnic și lipsit oarecum de solidaritate, ambiție, loialitate, s-a mulțumit să supraviețuiască situațiilor vitrege, reușind să își îndeplinească cu succes nescrisul și rar afirmatul obiectiv. Oricum, faptul că a rezistat un mileniu întreg la frontiera dintre imperii războinice și dornice de extindere este meritoriu și spune, într-adevăr, ceva despre valențele de luptător ale românului, în momentul în care „moșia” îi era amenințată. În timpul școlii am înțeles că surplusul din „dotarea” soldatului valah, moldovean, ardelean sau român în bătăliile istorice era „vitejia”, surplus care acoperea deficitul numeric, cel de instruire sau de echipament. Fără ironie, putem presupune că acest surplus există și va exista, dar logica actualelor vremuri ne face să insistăm asupra improbabilității ca vitejia să suplinească azi decalajele tehnologice existente.

* Cercetător științific Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

Se spune că Ștefan cel Mare a rezistat patruzeci și șapte de ani pe tronul Moldovei deoarece nu s-a luptat niciodată cu doi dușmani. Cu alte cuvinte, Ștefan a avut înțelepciunea să se afle permanent în alianțe. S-a luptat cu turcii, tătarii, ungurii, leșii..., dar a avut alianțe cu aceiași, de-a lungul domniei. În acele vremuri, alianțele durau mai puțin, iar puterea lor era mult mai mică. Dar necesitatea alianțelor există încă, iar România face parte din cea mai puternică organizație politico-militară a lumii: Organizația Tratatului Atlanticului de Nord. Mai mult, țara noastră este membră a Uniunii Europene și are un parteneriat strategic cu Statele Unite ale Americii, cea mai mare putere militară din lume.

Acesta este motivul pentru care Președintele României afirmă răspicat: *„România nu a beneficiat niciodată în istoria ei de garanții de securitate atât de cuprinzătoare precum cele conferite se statutul de țară membră a Alianței Nord-Atlantice și de parteneriatul cu Statele Unite ale Americii. De asemenea, România nu a cunoscut niciodată în istoria ei oportunități de dezvoltare mai mari decât cele derivate din statutul de țară membră a Uniunii Europene¹”*. Suntem absolut de acord cu aceste afirmații și atragem atenția că ele se bazează pe o realitate consfințită în documentele internaționale, chiar dacă asupra aplicării lor există prea multe dubii, din partea prea multor reprezentanți ai elitei militare autohtone. De aceea, ne simțim datori să detaliem fundamentul afirmației prezidențiale.

Încă din momentul deciziei României de a întreprinde tot ceea ce este posibil pentru a accede la poziția care i se cuvenea în mod natural (stat european asemenea celorlalte state europene, aliat în cadrul celei mai importante organizații politico-militare), era evidentă dorința poporului român (impusă reprezentanților săi) de a se simți apărat în fața potențialilor agresori prin intermediul unei alianțe care să-i garanteze securitatea, îndeosebi cea militară. Acest sentiment de siguranță provine din textul Tratatului de Washington semnat la 4 aprilie 1949 de statele ce au fondat Alianța și, în timp, de țările care au aderat ulterior: *“Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor și, în consecință, sunt de acord ca, dacă are loc asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la auto-apărare individuală sau colectivă recunoscut prin Articolul 51 din Carta Națiunilor Unite, va sprijini Partea sau Părțile atacate prin efectuarea imediată, individual sau de comun acord cu celelalte Părți, a oricărei acțiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forței armate, pentru restabilirea și menținerea securității zonei nord-atlantice. Orice astfel de atac armat și toate măsurile adoptate ca rezultat al acestuia vor trebui raportate imediat Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor înceta după ce Consiliul de Securitate va adopta măsurile necesare pentru restabilirea și menținerea păcii și securității internaționale²”*.

Ca urmare a textului Articolului 5, nicio parte semnatară nu a reclamat vreodată, din 1949 până azi, un atac armat asupra sa din parte unui altui stat. De altfel, singurul motiv pentru care a fost invocat acest articol a fost atacul din 11 septembrie 2001, în care agresorul a fost o organizație nestatală, consecința fiind

¹ *Strategia Națională de Apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010.

² *Manualul NATO – Tratatul Nord-Atlantic*, Office of Information and Press, Brussels, 2001.

declanșarea războiului împotriva terorismului. În aceste condiții, tenacitatea cu care este reclamată necesitatea unor capabilități militare care să permită o apărare individuală excesiv de consistentă poate fi suspectată de înțelegerea eronată a Tratatului sau, mai grav, de neîncredere în aliați și în Alianță.

Simplificând, probabilitatea unui atac armat asupra României este extrem de redusă, în primul rând ca urmare a apartenenței sale la NATO, ale cărei mijloace de descurajare sunt cunoscute. În cazul în care, din diverse motive, asupra României va avea loc un atac armat, statele semnatare ale Tratatului de la Washington, individual sau împreună, vor lua măsurile necesare restabilirii imediate a păcii și securității în zonă. Așa cum specifică explicit textul, sprijinirea părții atacate (în speță România) nu are caracter opțional, ci obligatoriu.

În ceea ce privește Uniunea Europeană și Politica de Securitate și Apărare Comună, prevederile apar în Versiunea Consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană publicat în Jurnalul Oficial al UE din 9 mai 2008. Articolul 42 al versiunii consolidate fixează cadrul general al Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC), permițând grade diferite de participare pentru țările membre.

(7) În cazul în care un stat membru ar face obiectul unei agresiuni armate pe teritoriul său, celelalte state membre sunt obligate să îi acorde ajutor și asistență prin toate mijloacele de care dispun, în conformitate cu articolul 51 din Carta Organizației Națiunilor Unite. Aceasta nu aduce atingere caracterului specific al politicii de securitate și apărare a anumitor state membre. Angajamentele și cooperarea în acest domeniu sunt conforme cu angajamentele asumate în cadrul Organizației Tratatului Atlanticului de Nord, care rămâne pentru statele membre ale acestei organizații fundamentul apărării lor colective și cadrul de punere în aplicare a acesteia³.

De remarcat faptul că statele membre au obligația să acorde sprijin și asistență în cazul agresiunii unuia dintre membri, prin toate mijloacele de care dispun. Reamintim că o astfel de împrejurare ni se pare extrem de improbabilă, dar subliniem că această obligație este valabilă pentru toate țările europene și în cazul unei agresiuni asupra României.

După cum se vede, angajamentele aliaților sunt imperative, iar afirmațiile Președintelui sunt corect fundamentate. De altfel, în ceea ce ne privește – viitorul armatei – Strategia Națională de Apărare a Țării se pronunță foarte ferm: „Pentru următorii ani, România nu percepe o amenințare militară directă”.

2. Puncte de vedere asupra armatei de mâine

Documentele de planificare strategică fotografiază virtual viitoarea noastră armată, în versiuni diferite, dar compatibile. Vom începe cu documentul invocat cel mai des de elita militară a României și anume Strategia de Transformare a Armatei României. „Transformarea Armatei României are ca obiectiv general realizarea unei structuri moderne, complet profesionalizate, cu un grad sporit de mobilitate, eficientă, flexibilă, dislocabilă, sustenabilă, având capacitatea de a acționa întrunit

³ Strategia Europeană de Securitate, Bruxelles, 2003.

și a fi angajată într-un larg spectru de misiuni, atât pe teritoriul național, cât și în afara acestuia⁴”. Reținem adjectivele modern, profesionalizat, mobil, eficient, flexibil, dislocabil, sustenabil, precum și cerințele de acțiune întrunită și a se angaja în misiuni foarte diverse, în țară și în afara ei. Strategia de Securitate Națională a României consideră că: „România urmărește crearea unei armate moderne, deplin profesionalizate, dimensionată și înzestrată corespunzător, cu forțe expediționare mobile și multifuncționale, rapid dislocabile, flexibile și eficiente, capabile să asigure credibilitatea apărării teritoriului național, îndeplinirea angajamentelor asumate în cadrul apărării colective și participarea la misiuni internaționale, în conformitate cu prioritățile și cerințele politicii externe și de securitate. Se va urmări îmbunătățirea capacității de operare întrunită și în cadru multinațional, sporirea eficacității procesului de generare a forțelor și a eficienței utilizării resurselor⁵”. În sfârșit, documentul cel mai recent, Strategia Națională de Apărare precizează că „România trebuie să fie în măsură să descurajeze folosirea forței militare împotriva sa sau amenințarea cu aceasta. Cu toate acestea, în cazul utilizării forței militare împotriva României, forțele armate trebuie să fie capabile să respingă atacul, utilizând în același timp sprijinul NATO. Forțele armate trebuie să fie dislocabile (pot fi trimise către sursa problemei), angajabile (pot fi angajate în apărarea teritoriului național sau în procese de stabilizare, reconstrucție și asistență umanitară a altor țări) și durabile (posibil a fi menținute în operațiuni în afara țării pe perioade lungi, pentru crearea mediului de securitate care să permită asigurarea unei păci durabile prin intermediul eforturilor politice, sociale și economice”. De asemenea, se subliniază faptul că „Obiectivul principal al transformării militare este realizarea de capacități cu un grad ridicat de sustenabilitate și interoperabilitate, flexibile, mobile, ușor de desfășurat în zona de operații, capabile să participe la întreaga gamă de operații și misiuni naționale dar și ale ONU, NATO, UE sau ale altor organizații”.

Credem că este evidentă compatibilitatea acestor viziuni, după cum se poate observa cu ușurință optimismul și ambiția conținute în texte. Pe de altă parte, textul este suficient de interpretabil, permițând argumentarea unor opinii diverse, de la opinia că România trebuie să se alinieze strict la politicile, operațiile și misiunile NATO, până la cea conform căreia țara noastră trebuie să fie capabilă să se apere singură, cu succes, față de agresiunea oricui, oricând.

Concret, în ciuda cuvintelor, uneori nefericite alese, din textele de mai sus, înțelegem că armata noastră, trebuie să aibă capacități compatibile cu capacitățile aliaților, care să îi permită să participe la misiuni comune, dar care să îi permită și participarea la misiuni naționale. Indiferent de alte interpretări posibile, este evident că România trebuie să aibă militari instruiți și echipați asemănător militarilor aliați, pentru a putea coopera eficient cu aceștia. Aici apare întrebarea care ni se pare esențială: „Cât de mare este efortul necesar ca România să asigure astfel de capacități în următorii ani?”. Iar de aici, înainte de a obține un răspuns suficient de clar, izvorăște o nouă serie de întrebări: „1) Cât poate cheltui România pentru apărare?; 2) Cu ce trebuie început?; 3) Când vom înțelege corect conceptul de

⁴ *Strategia de Transformare a Armatei României*, București, 2007.

⁵ *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2007.

capabilitate?; 4) Când vom decide să creăm capabilități comune pe modelul franco-britanic?”. Evident, putem continua. Ceea ce însă este sigur, după părerea noastră, este că România va trebui, volens-nolens, să cheltuiască mai mult decât aliații, dacă dorește ca decalajele existente să se micșoreze.

3. Statistica ucigașă de vise

Pentru a cerceta astfel de aspecte am folosit portalul Agenției Europene de Apărare (EDA), care publică statisticile din anul 2009 și din anii precedenți. De aceea, subliniem că este vorba de un an în care România nu fusese încă afectată de grava criză economică și financiară care s-a finalizat, după unele păreri, într-o alta. În tabelul de mai jos am concentrat datele ce ni s-au părut relevante pentru analiza noastră. După cum se poate vedea, am ales cu predilecție informațiile de natură economică, informații care ne vor permite să înțelegem dificultatea realizării obiectivelor deja discutate.

		Cheltuieli apărare	Procente din PIB	Cheltuieli / capita	Investiții / militar	Cheltuieli personal
		<i>mil.EUR</i>	<i>%</i>	<i>EUR</i>	<i>EUR</i>	<i>mil. EUR</i>
Uniunea Europeană	EDA	193990	1.67%	392	24522	98398
România	RO	1609	1.39%	75	2030	1221
Austria	AUT	2401	0.87%	287	10746	1588
Belgia	BEL	4048	1.20%	375	9589	3014
Bulgaria	BG	659	1.95%	87	2845	385
Cipru	CYP	339	2.00%	424	3069	230
Republica Cehă	CZE	2262	1.65%	215	18679	997
Estonia	EST	256	1.86%	191	22598	82
Finlanda	FIN	2686	1.57%	503	22084	850
Franța	FR	39190	2.04%	608	43519	18877
Germania	GER	36108	1.50%	441	25453	18177
Grecia	GRE	6023	2.54%	535	15989	2907
Ungaria	HUN	1068	1.15%	107	6564	538
Italia	IT	21946	1.44%	364	13241	16216
Letonia	LET	227	1.21%	101	2316	128
Lituania	LIT	289	1.08%	87	5990	176
Luxemburg	LUX	179	0.47%	360	77241	84
Malta	MLT	43	0.74%	103	196	31
Olanda	NL	8733	1.53%	528	31918	4374
Polonia	POL	5428	1.75%	142	11087	2992
Portugalia	POR	2671	1.63%	251	9191	2068
Slovacia	SVK	967	1.53%	178	9972	513
Slovenia	SLO	571	1.63%	279	8621	380
Spania	ESP	12196	1.16%	264	16236	7156

Suedia	SWE	3510	1.22%	376	55464	1009
Regatul Unit	UK	39596	2.53%	641	52844	13650

Tabel 1: EDA – Date privitoare la cheltuielile de apărare în 2009

Să începem prin a spune că prima coloană de cifre conține un indicator de volum (cheltuieli totale) care are rol principal de bază de calcul, el reușind numai să ne dea o imagine a diferențelor dintre țările mari și țările mici. Zece țări membre EDA au cheltuit în 2009 mai puțini bani pentru apărare decât România. Cea de-a doua coloană este însă deosebit de importantă pentru cercetarea noastră, deoarece ne arată că procentul din PIB alocat apărării în România se situează sub media europeană. Această situație se observă și în figura 1, în care sunt trecute, alături de țara noastră, minimum, maximum și media. Nouă țări au avut un procent mai mic decât România: țările baltice, Ungaria, Austria, Belgia, Malta, Luxemburg, Spania.

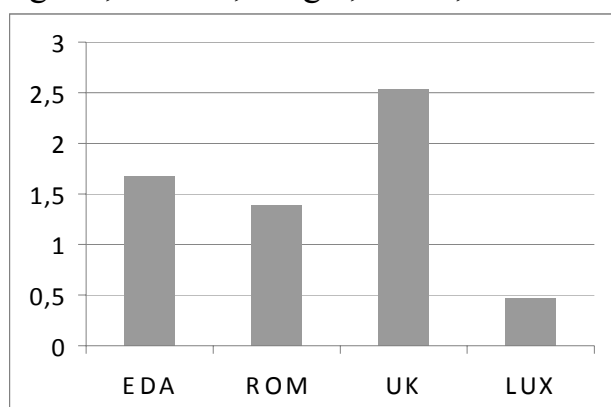

Fig. 1. Procentul din PIB alocat apărării

O situație care nu ne avantajează deloc este cea prezentată în coloana 3, adică cea referitoare la cheltuielile pentru apărare raportate la numărul de locuitori, în care România se află pe ultimul loc între țările EDA. Poate că acest lucru nu ar fi așa de îngrijorător, dacă raportul dintre media europeană și țara noastră nu ar fi peste 5. După cum se poate observa, România cheltuiește mai puțini bani pe cap de locuitor decât țările care au o frontieră non-UE comparabilă cu a noastră.

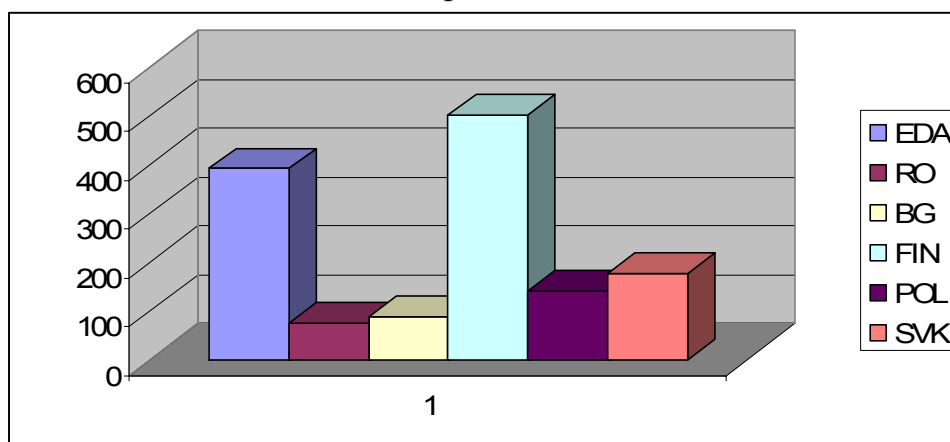

Fig. 2. Cheltuieli de apărare pe locuitor

Un al treilea indicator care ni se pare foarte interesant este cel legat de investițiile făcute pentru fiecare militar. De această dată, Malta se situează pe ultimul

loc, dar pe penultimul se află România care a realizat investiții pe militar de aproximativ douăsprezece ori mai mici decât media europeană. Putem vizualiza această situație, luând în considerație aceleași țări ca la figura anterioară.

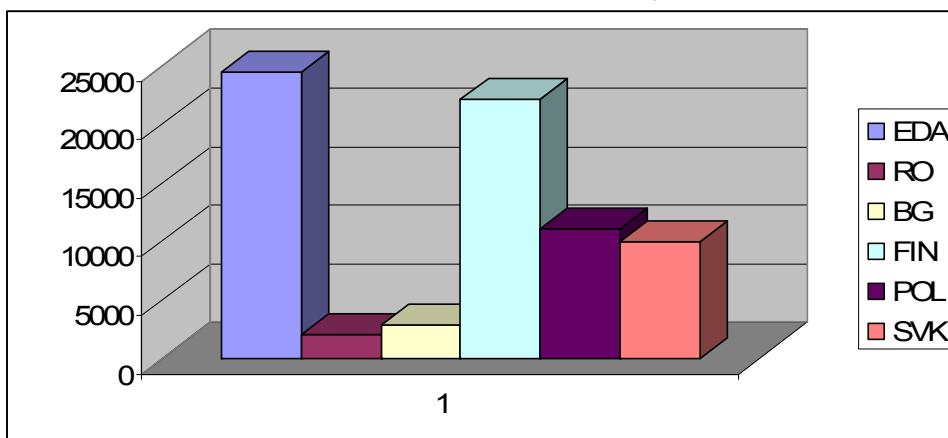

Fig.3. Investiții pe militar în 2009

În sfârșit, un indicator care ni se pare, de asemenea, relevant, este legat de ponderea pe care cheltuielile de personal o au în cheltuielile totale. Vom folosi, pentru consecvență, aceleași țări membre EDA care au frontieră importantă cu țări din afara Uniunii Europene și a NATO.

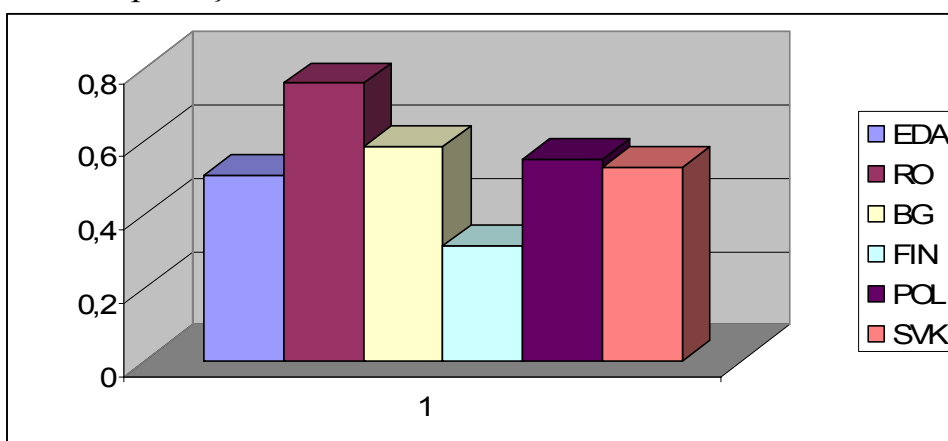

Fig.4. Ponderea cheltuielilor de personal

Evident, fiind vorba de procente, graficul este mul mai aplatizat și poate părea mai optimist. Pe de altă parte, este absolut îngrijorător faptul că mai mult de trei sferturi din cheltuielile ce apărare ale statului român sunt cheltuieli de personal. În Europa, numai Portugalia are o pondere mai mare, iar Suedia are o pondere de mai puțin de 29%.

Toate aceste situații ne conduc, din păcate, la concluzia că reducerea decalajelor existente va fi foarte dificilă în viitorul imediat, mai ales că, de obicei, încercăm să ne raportăm la țări mai importante din punct de vedere militar decât cele ce au făcut obiectul analizei noastre. Nu ne aflăm aici în mijlocul fabulei cu iepurele și broasca țestoasă, pentru că nu este de închipuit ca vreunul dintre aliații noștri să mai tragă câte un pui de somn lipsit de griji. Este evident că, pentru a ne apropia de media europeană, este necesar să cheltuim mai mult decât media europeană.

4. Necesitatea viziunii pragmatice

Am subliniat mai sus mulțimea de adjective ce vor trebui asociate armatei noastre conform documentelor programatice importante. Profesionalism, eficiență, sustenabilitate, flexibilitate ș.a.m.d. După părerea mea, o armată trebuie să fie eficace, eficiența urmând abia după aceea. Armată eficace este o armată care face ceea ce trebuie. În cazul nostru, eficacitatea constă în îndeplinirea cu succes a misiunilor încredințate, indiferent de natura acestora. Cu alte cuvinte, o armată trebuie să fie utilă, fiindcă nimeni nu poate concepe încredințarea unor misiuni numai de dragul acțiunii.

De aceea primul pas către îndeplinirea pretențiilor noastre de a fi conformi cu cerințele strategiilor citate este de a descrie, cu discernământ, misiunile posibile ce ar putea fi asumate de armata României în cadrul diverselor alianțe sau independent. Din descrierea acestor misiuni, se vor putea deduce capabilitățile necesare îndeplinirii lor.

Ajunși aici, trebuie să ne reamintim că acest concept (capabilitate) nu este echivalent nici cu echipament, nici cu unitate militară, nici cu regiment, avion multirol sau altceva ce ni se pare nouă, în anumite momente de reflecție. Conform DEX, „*Capabilitatea este abilitatea de a atinge un obiectiv specific... sau de a face ceva, într-o situație dată*”⁶. Conform ministerului britanic de resort, „*Capabilitatea este abilitatea trainică de a genera rezultate operaționale sau efecte dorite, în legătură cu amenințări, mediu și contribuția partenerilor de coaliție*”⁷. Conceptul a evoluat și a devenit din ce în ce mai uzitat în diversele medii, îndeosebi în domeniul apărării, aflându-se la baza unor adevărate noi științe. Astfel, capabilitatea „*este inima ingineriei sistemelor, deși, din păcate ea este rareori precizată ca atare în abordările bazate pe această știință*”⁸. Pe baza acestui concept a fost creat sistemul de planificare bazat pe capabilități, care înseamnă „*să planifici, în condițiile incertitudinii, realizarea unor capabilități care să răspundă unor arii largi de provocări și circumstanțe specifice zilelor noastre, în interiorul unui cadru economic ce te obligă adesea la alegere*”⁹.

Touchin¹⁰ consideră că o capabilitate militară este formată din următoarele componente: Instrucție, Echipament, Personal, Informații, Doctrină și Concepte, Organizare, Infrastructură Logistică. Modificarea unei componente determină modificarea corespunzătoare a celorlalte, ceea ce înseamnă că efectele unor decizii aparent locale se regăsesc în toate componentele capabilității.

Am putea părea dezarmați de complexitatea funcționării unei capabilități militare. De aceea, să descriem simplificat un exemplu comun: trebuie să avem abilitatea de a proteja o porțiune de conductă de produse petroliere ce ar putea constitui țintă pentru inamic. Prima caracteristică a conceptului este că avem libertatea de a alege modalitatea de a o proteja, indiferent de natura forțelor implicate,

⁶ Touchin, Malcolm, *System of Systems Engineering for Capability*, 2007.

⁷ Ministry of Defence, *Acquisition Operating Framework*, London, 2009.

⁸ Neaga, E.I., Henshaw, M., Yue, Y., *The Influence of the Concept of Capability-based Management on the Development of the Systems Engineering Discipline*, 7th Annual Conference on Systems Engineering Research, 2009.

⁹ Davis, A., *Analytic Architecture for Capabilities-Based Planning*, RAND, 2002.

¹⁰ Touchin, Malcolm, *System of Systems Engineering for Capability*, 2007.

de gradul lor de întrunire. Putem proteja respectiva conductă cu forțe terestre care fac pază permanentă, cu ajutorul supravegherii aeriene, combinat... există desigur o multitudine de modalități dintre care alegem. Să presupunem că am ales că protecția va fi asigurată de blindate, observația fiind realizată cu avioane fără pilot. Deja trebuie să ne îngrijim să avem militari instruiți, echipamente corespunzătoare, logistica necesară, procedurile de intervenție, infrastructura ce va fi folosită. Când toate acestea sunt bine puse la punct, avem o capacitate. Dacă o decizie cu privire la una dintre componente este luată la un moment dat, efectele sale se vor regăsi în toate celelalte componente și, evident, în cadrul sistemului, putând pune în pericol însăși existența capacității.

Dar realizarea capacității (ca și menținerea sa, deopotrivă) înseamnă cheltuieli, atât pentru întreg cât și pentru componente. Ca urmare, se fac calculele necesare și, pe baza lor se alege soluția, sau se renunță la capacitate, pentru că o capacitate realizată sub un anumit nivel, „carevasăzică nu există”. Rămân astfel mai multe capacități dorite între care, în condițiile cunoscute ale rarității resurselor, trebuie ales. Și trebuie ales pornind de la o serie de principii care, după părerea noastră, nu își fac deloc simțită prezența în acest moment.

În primul rând, capacitatea aleasă a fi realizată trebuie să fie utilă și aliaților noștri, de preferință eliminând cât mai mult redundanțele. De exemplu, realizarea unui sistem anti-rachetă al României ar fi la fel de stupidă ca incendiarea pădurii pentru a fi mai multă lumină.

În al doilea rând trebuie luată în considerație, în fiecare caz, posibilitatea cooperării cu aliații în vederea realizării de capacități comune. Exemplul capacității de transport aerian este de luat în seamă și poate fi repetat și la scară mai mică, chiar la nivel bilateral.

În sfârșit, trebuie avute în vedere și avantajele specializării în anumite capacități în care se pot asigura resursele necesare și în care există deficit la nivelul NATO. Această specializare se discută de foarte mult timp și, de fiecare dată, se invocă eventuale dezechilibre între categoriile de forțe. Suntem partizani ai recunoașterii utilității fiecărei categorii de forțe, dar echilibrul dintre ele trebuie să fie o stare de fapt și nu un compromis păgubos. O astfel de mentalitate poate fi depășită și prin utilizarea corectă, la nivel întrunit, a tehnicilor planificării capacităților militare.

Bibliografie:

1. ****Manualul NATO – Tratatul Nord-Atlantic*, Office of Information and Press, Brussels, 2001.
2. ****Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2007.
3. ****Strategia de Transformare a Armatei României*, București, 2007.
4. ****Strategia Europeană de Securitate*, Bruxelles, 2003.
5. ****Strategia Națională de Apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010.
6. Ministry of Defence: *Acquisition Operating Framework*, London, 2009.
7. Touchin, Malcolm: *System of Systems Engineering for Capability*, 2007.

PROPORȚIONALITATEA ȘI ECHILIBRUL DINTRE IMPERATIVUL RESPECTĂRII DREPTURILOR OMULUI ȘI SECURITATEA SOCIETĂȚILOR ORGANIZATE

Anelis-Vanina ISTRĂTESCU*

Armed conflicts of the last decades revealed the fact that merely invoking of human rights is not sufficient for it to confer full legitimacy to the military actions initiated in conflict areas of the Globe, if such invoking does not provide efficient guarantees able to effectively protect the human being and its inherent values. Therefore, fundamental rights and liberties would be entirely applicable only by a common effort of the world's states focused on eliminating the limitations affecting them in the very substance or limiting them only in exceptional cases and respecting of minimum requirements for their protection and efficiency.

In such circumstances, on one hand, there must be a proportionality relationship between the necessity of respecting human rights and the security of the organised societies, aimed at preventing abusive, arbitrary or excessive behaviours and on the other hand, a constant balance to attenuate the actions developed for the preservation of the stability and peace at local, regional or universal level, by increasing the protection of persons affected by the use of armed force. Concomitant applying of these two rules is not an easy task, but a real challenge for the actors therein involved, being permanently under „ the critical eye” of the international community.

1. Evoluția și trăsăturile protecției internaționale a drepturilor omului

Garantarea drepturilor omului nu trebuie înțeleasă doar în sensul luării măsurilor ce se impun pentru recunoașterea și respectarea lor de către agenții statali, ci și în sensul abținerii acestora de la restricționarea lor, de la impunerea unor „bariere” insurmontabile beneficiarilor normelor de protecție. Altfel spus, ocrotirea drepturilor fundamentale nu poate rămâne în stadiu contemplativ, ci trebuie să se reflecte în acte și fapte concrete, dându-se astfel eficiență principiilor fundamentale aflate la temelia democrației și statului de drept.

Percepția despre respectarea drepturilor omului în cadrul societății a cunoscut o traiectorie sinuoasă, care continuă să ridice și în prezent numeroase întrebări, rămase deseori fără răspuns, dată fiind multitudinea de situații și ipoteze ce pot apărea în practica relațiilor internaționale, grevată de acutizarea crizelor, instabilitatea politică ori de extinderea fără precedent a terorismului, sub toate formele sale de manifestare.

Astfel, dacă la apariția creștinismului¹ s-au pus bazele concepției limitării puterii politice, adică a puterii statului în raporturile cu indivizii, mai apoi, conceptul drepturilor omului a fost exprimat în filosofia „dreptului naturii și ginților”².

Viziunea asupra raporturilor dintre stat și cetățeni, din perspectiva drepturilor omului, a căpătat o nouă dimensiune odată cu lansarea de către Jean Jacques-Rousseau³

***Avocat, Baroul București, doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București**

¹ Pentru o abordare mai detaliată în legătură cu rolul creștinismului în protecția drepturilor omului, D. Codiță, *Principalele caracteristici ale culturii și civilizației creștine. Influențele creștinismului asupra dreptului internațional umanitar*, <http://www.arduph.ro/>.

² Conceptul a fost formulat pentru prima oară în secolul al XVII-lea.

³ Filosof și scriitor francez din perioada Iluminismului, acesta a creat lucrarea „Contractul social” (1762), ideile lui regăsindu-se în schimbările aduse de Revoluția Franceză din 1789.

a teoriei contractului social, potrivit căreia oamenii conferă statului drepturile lor naturale, în schimbul cărora statul le acordă drepturi civile însoțite de garanții pentru exercițiul lor.

Teoriile privitoare la drepturile omului și obligația statului de a le garanta au evoluat vertiginos, abordând această problematică atât sub aspect politic, cât și sub aspect juridic, fapt care a permis sistematizarea valorilor sociale protejate, ca și a obligațiilor pozitive și negative ce incumbă puterilor lumii în vederea respectării lor și creării cadrului necesar pentru sancționarea promptă a celor ce se dovedesc responsabili de încălcări sau limitări de drepturi, nejustificate de o cauză obiectivă și rezonabilă.

În plan politic, responsabilitatea liderilor statali în organizarea acțiunilor militare conduse pentru prezervarea securității este uriașă: ei trebuie să identifice acele căi și mijloace echilibrate și ponderate, capabile a minimiza pe cât posibil efectele directe sau indirecte ce ar știrbi sau periclita principiul inviolabilității persoanei, cu toate atributele sale. De aceea, s-a conchis pe bună-dreptate, că sarcina unui om de stat este de a înțelege scopul deplin al acțiunii militare și de a decide când aprecierea politică trebuie să înlocuiască sau să restricționeze preocuparea militară legitimă și că operațiunile militare sunt îngădite de dreptul și de justiția militară.⁴ Robert Cooper era de părere că „*intervențiile de tip umanitar sunt întotdeauna extrem de periculoase pentru cei care intervin. Este foarte greu să fixezi obiective clare, este foarte greu să știi unde și când trebuie să te oprești. (...) Trebuie înțeles că nu mai trăim deloc într-o lume a interesului național pur și exclusiv. Drepturile omului și problemele umanitare fac parte inevitabil din procesele noastre politice (...) Dorința de a proteja indivizii în locul rezolvării problemelor de securitate ale statelor, face parte din etosul postmodern.*”⁵

Vorbim așadar, de o protecție reală, palpabilă, ce se impune a fi analizată atât prin prisma obligațiilor asumate de state față de persoanele aflate sub jurisdicția lor, cât și prin raportare la angajamentele în baza cărora se nasc, se modifică sau se sting raporturile interstatale, guvernate de flexibilitate, adaptabilitate și concesiile reciproce. Mai mult, obligația protejării drepturilor omului subzistă atât pe timp de pace, cât și în vreme de război, fiind unanim acceptat că valorile sociale inerente ființei umane au întâietate în orice împrejurări și în orice situații și că securitatea internațională – invocată tot mai des în justificarea declanșării unor intervenții - nu poate constitui o „scuză” pentru limitarea și cu atât mai puțin, pentru încălcarea lor.

În plan juridic, acte precum Magna Carta Libertatum⁶, Habeas Corpus⁷, Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului adoptată în cadrul Revoluției Franceze⁸ reprezintă printre primele instrumente de notorietate în consacrarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale individului, în scopul declarat al protecției lui față de orice ingerințe vătămătoare ori prejudiciabile. Esența principiilor care trebuie să guverneze raporturile dintre stat și indivizi decurge din art. 12 al Declarației amintite, în

⁴ Vezi, I. Dragoman, M. Radu, *Modernitate în problemele fundamentale de drept internațional umanitar – Teze și sinteze* – Editura Zedax, Focșani, 2005, p. 42.

⁵ R. Cooper, *Ordine și haos în secolul XXI. Destrămarea națiunilor. Geopolitica lumilor secolului XXI*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007, p. 100-101.

⁶ Actul datează din anul 1215.

⁷ Adoptat în sistemul judiciar britanic în 1679, documentul garantează inviolabilitatea persoanei față de orice acțiune arbitrară a agenților statali.

⁸ Odată cu adoptarea acestei declarații în 1789, au fost puse bazele democrației moderne.

conformitate cu care „garanția drepturilor omului și ale cetățeanului necesită o forță publică: această forță este instituită în avantajul tuturor și nu în folosul personal al aceluia cărora le este încredințată.”

Documentul francez se corelează cu Declarația Universală a Drepturilor Omului⁹, al cărei preambul prevede necesitatea ca „drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii pentru ca omul să nu fie silit să recurgă, ca soluție extremă, la revolta împotriva tiraniei și asupririi”. Considerente similare au stat și la baza Convenției Europene a Drepturilor Omului din 1950, a cărei adoptare a fost justificată între altele, de imperativul apărării și dezvoltării drepturilor omului, considerate a reprezenta drept temelial însuși a justiției și a păcii în lume și a căror menținere se bazează în mod esențial, pe de o parte, pe un regim politic, cu adevărat democratic, iar pe de altă parte, pe o concepție comună și un respect comun al drepturilor din care acestea decurg¹⁰.

De asemenea, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene stipulează că Uniunea este întemeiată pe valorile indivizibile și universale ale demnității umane, libertății, egalității și solidarității, pe principiile democrației și statului de drept, reafirmând obiectivul „consolidării protecției drepturilor fundamentale, în spiritul evoluției societății, a progresului social și a dezvoltărilor științifice și tehnologice.”

În spiritul aceluiași principii s-a clădit și sistemul de protecție conturat în domeniul dreptului internațional umanitar, izvorând din Convențiile de la Geneva din 1949, și îndeosebi din art. 3 comun al acestor tratate, cunoscuta clauză Martens, care consacră regula potrivit căreia „civilii și combatanții rămân sub protecția și autoritatea principiilor dreptului internațional, decurgând din cutuma stabilită, din principiile umanității și comandamentele conștiinței publice”.

Desprindem de aici, concluzia că democrația solidă va funcționa la parametrii optimi doar prin aplicarea strictă a principiilor statului de drept al cărui corolar este, fără putință de tăgadă, cel al supremației drepturilor omului, instrumentul cel mai eficient de ocrotire a demnității umane.

Credem că cercetarea referitoare la protecția drepturilor omului în plan internațional nu ar fi completă, fără analiza principalelor trăsături care o definesc și care îi desăvârșesc rolul în menținerea ordinii juridice globale. Unii autori¹¹ sunt de părere că această protecție se individualizează prin următoarele linii directoare: 1. excluderea competenței naționale exclusive în materia drepturilor omului, înțeleasă ca obligație a statului, parte la o convenție internațională, de a respecta atât drepturile fundamentale ale propriilor cetățeni, cât și cele ale tuturor indivizilor aflați pe teritoriul său; 2. excluderea regulii reciprocității și crearea unui regim internațional de ordine publică, în baza căruia beneficiarii principali ai normelor de protecție a drepturilor omului sunt indivizii, iar în subsidiar, statele; 3. subsidiaritatea consacrării și garantării internaționale a drepturilor omului față de consacrarea și garantarea lor în plan intern, în virtutea căreia statele trebuie să garanteze în mod eficient aceste drepturi, prin propriile pârghii și mecanisme; 4. aplicarea directă a normelor internaționale în materia drepturilor omului

⁹ Declarația din 1948 a consacrat principiul libertății și egalității în demnitate și în drepturi.

¹⁰ Vezi preambulul Convenției ratificată de România prin Legea nr. 30/1994 publicată în M. Of. nr. 135/ 31.05.1994.

¹¹ Pentru amănunte, a se vedea R. Miga Beșteliu, C. Brumar, *Protecția internațională a drepturilor omului – Note de curs*, Ediția a IV a revizuită, Editura Universul Juridic, București, 2008, p. 23-29.

în dreptul intern în sistemele care au adoptat concepția monistă¹²; 5. poziția particularului, privită din perspectiva capacității individului de a fi titular de drepturi și obligații și de a fi parte la proceduri jurisdicționale și non-jurisdicționale în materia dreptului internațional.

Alți autori¹³ opinează că protecția internațională a drepturilor omului se distinge și prin alte trăsături specifice, precum caracterul recent al acestei protecții, superioritatea normelor internaționale în materia drepturilor omului față de normele dreptului intern, garantarea drepturilor omului prin intermediul unor tribunale internaționale specializate, ca și prin importanța surselor internaționale jurisprudențiale referitoare la drepturile omului.

În ceea ce ne privește, achiesăm la acest din urmă punct de vedere, pornind de la ideea că jurisprudența cristalizată la nivelul instanțelor judecătorești influențează în mod direct ordinea juridică, având un rol primordial în reprimarea și combaterea violărilor de drepturi, ca și în prevenirea comiterii unor noi abateri de la normele de ocrotire a drepturilor și libertăților fundamentale individuale. Prin urmare, mecanismele jurisdicționale au o importanță semnificativă în prezervarea echilibrului social, decurgând tocmai din forța coercitivă de care dispun, în opera de punere în executare a dispozițiilor impuse în sarcina autorilor de fapte culpabile, în urma judecării și condamnării lor. În legătură cu acest aspect, s-a afirmat¹⁴ că funcția statului și dreptului nu se mărginește la o acțiune restrictivă de poliție și siguranță, ci se transformă într-un mecanism judiciar activ de protecție a drepturilor individuale care să asigure progresul societății în urmărirea idealului de justiție și evoluția cetățenilor în realizarea idealurilor de viață civilizată și fericire individuală.

În opinia noastră, drepturile omului nici nu ar beneficia de o protecție adecvată în absența mecanismului jurisdicțional, național sau internațional, izvor de jurisprudență și vector de stabilitate al relației stat-individ ori a raporturilor dintre state, rezultatul constând tocmai în obținerea echilibrului atât de necesar bunei funcționări a societăților organizate.

2. Proportionalitate și echilibru – exigențe în limitarea drepturilor omului

Drepturile omului ar rămâne o simplă utopie, dacă normele care le consfințesc, nu ar reglementa și condițiile în care pot fi supuse limitărilor sau restricționărilor, pentru ca esența lor să nu se piardă odată cu exercitarea ingerinței din partea autorităților statale. Cu alte cuvinte, îngrădirea unui drept fundamental individual nu poate interveni în orice circumstanțe de timp, loc și mod, ci doar cu îndeplinirea unui minim de exigențe, în caz contrar, dreptul fiind afectat chiar în substanța sa.

¹² Potrivit concepției moniste, al cărei cunoscut adept este Hans Kelsen, norma internațională are aplicabilitate imediată în statul care a adoptat-o, fără a fi necesară încorporarea ei într-o lege internă, spre deosebire de concepția dualistă promovată de D. Anzilotti și H. Triepel, în lumina căreia simpla aderare la un tratat internațional nu este suficientă pentru aplicarea unei dispoziții convenționale, ci trebuie implementată în dreptul intern printr-o lege subsecventă de ratificare; a se vedea în acest sens și A. Fuerea, *Drept comunitar european. Partea generală*, Editura All Beck, București, 2003, p. 153.

¹³ C. L. Popescu, *Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri*, Editura All Beck, București, 2000, pp. 7-16.

¹⁴ I. Dragoman, *Dreptul european al drepturilor omului*, Editura Fundației România de Măine, București, 2009, p. 218.

În lucrările de specialitate, s-a exprimat teoria potrivit căreia limitarea aplicată drepturilor omului trebuie să satisfacă următoarele cerințe: 1. să fie prevăzută de lege, înțeleasă ca act normativ sau ca jurisprudență aplicată; 2. să urmărească un scop legitim, decurgând atât din măsuri privind protecția interesului public sau comunitar, cât și din măsuri privind protecția drepturilor altor persoane; 3. să fie necesară într-o societate democratică, atunci când este rezultatul unei nevoi sociale imperioase și proporțională cu scopul legitim urmărit.¹⁵

Fără a contesta rațiunile care au condus la fundamentarea științifică a clasificării mai-sus enunțate, apreciem că cerința proporționalității este distinctă de exigența necesității într-o societate democratică, iar nu un element component sau o formă de manifestare a acesteia din urmă; de aceea, suntem de părere că restricționarea drepturilor fundamentale individuale trebuie să îndeplinească patru criterii esențiale: al legalității, al scopului legitim, al necesității în societatea democratică, ca și al proporționalității cu scopul urmărit prin aplicarea limitării.

În susținerea tezei noastre, pornim în primul rând, de la argumentul potrivit căruia o măsură necesară pentru limitarea dreptului trebuie să satisfacă întotdeauna și cerința proporționalității pentru a nu deveni abuzivă, pe când restricționarea unui drept, deși proporțională cu scopul urmărit, nu implică în toate situațiile și necesitatea limitării. Altfel spus, o limitare proporțională nu este neapărat și necesară.

În al doilea rând, avem în vedere reglementarea distinctă a principiului proporționalității în instrumentele juridice de protecție a drepturilor omului, cât și în jurisprudența instanțelor competente să exercite controlul respectării normelor de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale individuale.

Dar mai întâi, credem că se impune clarificat ce înseamnă „proporțional”? Semnificația verbului „a proporționa” este aceea de „a potrivi într-o proporție justă”, „a stabili un raport echilibrat”¹⁶. Prin prisma acestei definiții, limitarea proporțională a unui drept individual trebuie privită ca măsură justă, echilibrată, impusă de factori obiectivi, în scopul protejării unor valori sociale de importanță majoră pentru interesul general, al comunității, sau pentru ocrotirea drepturilor ori intereselor altor indivizi.

Principiul proporționalității decurge din necesitatea stabilirii unor coordonate clare pentru autoritățile statale însărcinate cu crearea și aplicarea dreptului, care să le responsabilizeze și să le facă să conștientizeze că orice imixtiune exagerată sau nejustificată este susceptibilă de sancțiune, ori de câte ori afectează drepturile omului, dacă scopul urmărit nu impune aplicarea unei astfel de îngrădiri. Cu alte cuvinte, măsura de restrângere a dreptului trebuie să fie proporțională cu situația de criză ce a determinat-o, să fie aplicată nediscriminatoriu și să nu aducă atingere dreptului sau libertății¹⁷.

Pentru ilustrarea acestui principiu, menționăm cu titlu exemplificativ, art. 52, alin. 1 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, în conformitate cu care „*prin respectarea principiului proporționalității, pot fi impuse restrângeri, numai în cazul în*

¹⁵ I. Olteanu, *Drept european al drepturilor omului*, vol. I, Editura Fundației România de Măine, București, 2007, p. 134.

¹⁶ <http://dexonline.ro/definitie/proportiona>

¹⁷ Pentru mai multe comentarii, I. Dragoman, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Editura Fundației România de Măine, București, 2008, p. 26-27.

care acestea sunt necesare, și numai dacă răspund efectiv obiectivelor de interes general recunoscute de Uniune sau necesității protejării drepturilor și libertăților celorlalți”. În opinia legiuitorului european, proporționalitatea reclamă îndeplinirea a două condiții cumulative, constând în necesitatea aplicării restrângerii, respectiv satisfacerea unui obiectiv general al uniunii ori protecția drepturilor și libertăților altor persoane.

O altă abordare a aceluiași principiu se reflectă într-o manieră implicită și în art. 18 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, potrivit căreia restricțiile aduse drepturilor și libertăților consacrate prin acest act internațional „*nu pot fi aplicate decât în scopul pentru care au fost prevăzute*”. Norma convențională la care ne raportăm, stabilește în fapt, imperativul compatibilității perfecte dintre îngrădirea impusă dreptului și scopul care o determină, pornind de la premisa că limitarea trebuie întotdeauna aplicată cu rigoare și prudență, pentru a nu se ajunge în situația anihilării dreptului restricționat.

Exigența proporționalității este afirmată în mod expres și în art. 24 din Principiile de la Johannesburg privind siguranța națională, libertatea de exprimare și accesul la informație¹⁸, în care se stipulează că „*persoanele, mijloacele de informare în masă, organizațiile politice sau de altă natură nu pot fi supuse unor sancțiuni, limitări sau pedepse disproporționate față de gravitatea infracțiunii, pentru o infracțiune ce implică libertatea de exprimare sau a informației.*”

Sub aspect jurisprudențial, principiul proporționalității a fost explicat, în sensul că orice ingerință în exercițiul unui drept fundamental trebuie să asigure un just echilibru între interesul individului și interesul societății, în general, astfel încât dreptul restricționat să nu fie afectat în însăși substanța sa. Relevantă în aplicarea principiului proporționalității este, spre exemplu, hotărârea CEDO în *cauza Calmanovici împotriva României*, în care s-a constatat că autoritățile statale au încălcat dreptul petentului la libertate și siguranță¹⁹, în condițiile în care în speță, nu existau fapte concrete care să dovedească riscul punerii sale în libertate și nici dovada diligențelor depuse de organele judiciare în aplicarea unor măsuri privative de libertate alternative, raportate la gravitatea faptelor comise și la situația individuală a celui acuzat.

Considerăm că pentru a fi proporțională, restrângerea unui drept trebuie să satisfacă cumulativ următoarele condiții: 1. limitarea să nu aducă atingere substanței dreptului; 2. limitarea să își producă efectele doar în măsura existenței scopului legitim care a generat-o; 3. limitarea să nu cauzeze consecințe care exced scopului urmărit prin aplicarea ei; 4. limitarea să constituie cea mai adecvată măsură pentru prezervarea unui

¹⁸ Principiile de la Johannesburg au fost adoptate la data de 1 octombrie 1995 de un grup de experți de drept internațional, siguranța națională și drepturile omului în cadrul unei reuniuni organizate în Africa de Sud de Centrul Internațional împotriva Cenzurii împreună cu Centrul de Studii Aplicate al Universității din Witwatersrand; potrivit preambulului, principiile se bazează pe standardele internaționale și regionale privind protecția drepturilor omului, practicile dezvoltate la nivele de state și pe principiile generale de drept recunoscute de comunitatea națiunilor, recunoscând menținerea aplicabilității Principiilor de la Siracusa asupra prevederilor limitative și derogatorii din Pactul Internațional privind drepturile civile și politice și Standardele minimale ale normelor de drepturile omului în situații de urgență.

¹⁹ Dreptul la libertate și siguranță reglementat prin art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului face parte din categoria drepturilor relative, putând fi limitat în cazurile stricte și expres prevăzute în cuprinsul art. 5, par. 1, lit. a-f din norma convențională.

interes general sau al unui drept aparținând altei persoane; 5. limitarea să înceteze atunci când încetează și cauzele pentru care a fost aplicată.

Controlul respectării cerinței proporționalității va depinde atât de natura dreptului supus limitării, cât și de împrejurările în care a intervenit limitarea.²⁰

În primul rând, *natura drepturilor și libertăților* justifică examinarea diferențiată a conduitei agenților statali, prin raportare la gradul de protecție normativă conferită dreptului sau libertății în discuție: dacă în cazul drepturilor absolute sau intangibile (precum dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante, dreptul de a nu fi judecat sau condamnat de două ori pentru aceeași faptă) nu se admit restricționări, în cazul drepturilor relative sau condiționale (dreptul la un proces echitabil, dreptul la libertate și siguranță, dreptul la libera exprimare) sunt permise limitările justificate de cauze obiective, care trebuie expres prevăzute în cuprinsul normei de reglementare a dreptului.

În al doilea rând, în analiza proporționalității, prezintă relevanță *circumstanțele în care se produce încălțarea dreptului*, prin raportare la elementele faptice sau juridice, starea de pace sau de război în care se găsește statul reclamat, în această din urmă ipoteză, impunându-se a se face distincția dintre *limitări* și *derogări*. Astfel, dacă limitările sunt admisibile în timp de pace, derogările pot interveni doar în vreme de război sau alte asemenea situații (stare de asediu, stare de urgență), fiind generate de motive speciale, cu caracter temporar.

Pe cale de consecință, *limitarea drepturilor și libertăților fundamentale individuale* nu este condiționată de preexistența unei situații excepționale, ca în cazul derogării, ci de respectarea strictă a condițiilor prevăzute de lege, inclusiv a principiului proporționalității, ținând seama în mod obligatoriu de situația faptică concretă a petentului și de elementele juridice incidente în speță. Spre exemplu, potrivit jurisprudenței CEDO, în litigiile de natură civilă este permisă obligația plății unei taxe de timbru în sarcina reclamantului, ca măsură necesară pentru buna administrare a justiției, cu condiția ca valoarea sumei impuse cu acest titlu de către Stat să nu reprezinte o sarcină exorbitantă pentru justițiabil, care să îl împiedice să își valorifice însuși dreptul de acces la un tribunal, componentă esențială a dreptului la un proces echitabil²¹.

Pe de altă parte, *derogările* au un regim particular. De pildă, textul Convenției Europene a Drepturilor Omului reglementează posibilitatea derogării de la aplicarea principiilor de respectare a drepturilor fundamentale individuale, inclusiv sub aspectul proporționalității limitărilor, în caz de război sau pericol public ce amenință viața națiunii, în măsura strictă în care situația o cere și cu condiția ca măsurile derogatorii să

²⁰ De pildă, atunci când verifică respectarea îndeplinirii cerinței proporționalității, CEDO va ține seama de marja de apreciere de care dispune statul și a cărui întindere variază în funcție de situația concretă, de natura dreptului protejat și de cea a ingerinței; a se vedea în acest sens, hotărârile CEDO în cauzele *Demir și Baykara c. Turciei și Mentzen c. Letoniei*.

²¹ Menționăm hotărârea dată de CEDO în *cauza Weissman și alții împotriva României*, (hotărârea din 24 mai 2006, publicată în M. Of. Partea I, nr. 588/27.08.2007), în considerentele căreia instanța de la Strasbourg a constatat încălcarea dreptului la un proces echitabil, decurgând din faptul impunerii unei taxe de timbru excesive în sarcina petenților, și a conchis că această restricționare a fost disproporționată și a adus atingere esenței dreptului de acces la o instanță; aceeași jurisdicție a statuat că Statul român nu a păstrat un just echilibru între interesul său de a recupera cheltuielile judiciare și interesul reclamanților ca o instanță să le examineze cauza. (*mutatis mutandis*, *Teltronic –CATV împotriva Poloniei*, nr. 48.140/99/10 ianuarie 2006).

nu se afle în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional.²² Derogarea de la regulile de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale este permisă și de art. 27 din Convenția Americană a Drepturilor Omului, în situații de război, pericol public sau altă urgență care periclitizează securitatea sau independența unui stat parte, în măsura și pe perioada necesară, cu condiția ca derogările să nu contravină altor obligații prevăzute de dreptul internațional și să nu implice discriminarea, pe criterii de rasă, culoare, sex, limbă, religie sau origine socială.

Subliniem însă că, indiferent de instrumentul juridic de reglementare, derogarea de la aplicarea unei norme de protecție a drepturilor omului nu echivalează cu legitimarea unei încălcări a acestor drepturi, care își mențin eficiența, independent de situația de război sau de criză cu care se confruntă un stat; aici intervine rolul dreptului internațional umanitar, veritabil „scut de protecție” pentru drepturile individului, militar sau civil, prin stabilirea unor reguli clare de conduită în sarcina participanților la ostilități, în scopul prevenirii producerii de victime sau pagube în cursul conflictelor armate. Astfel, prin art. 57, par. 2 din Protocolul I al Convențiilor de la Geneva din 1949, se instituie regula interzicerii armelor și metodelor care „ar cauza civililor și bunurilor lor pagube excesive în raport cu avantajul militar concret și direct așteptat”. Protecția oferită de dreptul umanitar și implicit a beneficiului proporționalității, se întinde pe toată durata conflictului armat, începând cu primul act de violență și până la finalizarea ostilităților, ori în situații excepționale, chiar și după acest moment, atunci când prizonierii de război sau civili ar continua să fie supuși unor măsuri privative de libertate de către forțele de ocupație²³.

Se poate afirma așadar, că principiul proporționalității reprezintă unul din pilonii principiilor generale derivate din principiile fundamentale ale dreptului internațional public, impunând părților la conflict să nu cauzeze adversarilor lor pagube și pierderi decât în proporția necesară atingerii scopului acțiunilor militare - de a distruge sau a slăbi potențialul militar al inamicului - și obligând beligeranții de a nu folosi forța peste limitele necesare victoriei²⁴.

Nu în ultimul rând, ne propunem să abordăm *corelația proporționalitate-echilibru*, având în vedere, pe de o parte, complementaritatea lor în sfera de protecție a drepturilor și libertăților fundamentale individuale, iar pe de altă parte, interdependența dintre cele două elemente, ce au în fapt, o finalitate comună.

Ideea de echilibru, ca metaforă istorică fundamentală a condiției omului individual și colectiv (...) capătă valențe practice în lumea relațiilor internaționale, prin ceea ce se numește echilibrul puterii, fundament al unei ordini capabile să limiteze excesele și să genereze stabilitatea, ca precondiție a păcii.²⁵ Echilibrul devine în acest context sinonim cu stabilitatea, premisă a securității mondiale.

²² Amintim prev. art. 15 din Convenție, care instituie în sarcina Înaltelor Părți Contractante, obligația informării Secretarului General al Consiliului Europei cu privire la măsurile derogatorii luate și la motivele care au determinat aplicarea lor.

²³ Pentru o abordare mai detaliată, N. Uscoi, *Câmpul de aplicare ratione temporis al dreptului conflictelor armate*, în Buletinul științific nr. 2/18-2004 al Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu.

²⁴ I. Dragoman, M. Radu, *op. cit.*, p. 130.

²⁵ G. C. Maior, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, RAO International Publishing Company, București, 2009, p. 75-76.

Prezervarea ordinii juridice, prin restricționarea unor drepturi, se subsumează exigenței echilibrului, care trebuie să guverneze orice acțiune sau inacțiune susceptibilă de a afecta drepturile omului, numai astfel prevenindu-se arbitrariul ori comportamentul discreționar. Principiul proporționalității are o aplicație obiectivă, istorică și universală, influențând decisiv originea și evoluția naturii, ca și a societății umane, în cadrul căreia artele politicii, războiului și justiției își ating împlinirea, numai prin găsirea echilibrului optim care să facă să progreseze situații considerate contradictorii.²⁶

Putem deci conchide că proporționalitatea implică în mod incontestabil menținerea justului echilibru între valorile sociale, altfel spus, a unei relații armonioase între interesele publice și private, prin raportare la legile și normele de moralitate și conviețuire socială acceptate de umanitate.

3. Proporționalitate și disproporționalitate în practica relațiilor internaționale

După cum am expus anterior, existența unui raport de proporționalitate între limitarea unui drept fundamental individual și scopul urmărit prin aplicarea restricționării constituie o măsură indispensabilă bunei funcționări a statului de drept, fără de care nu se poate concepe democrația, în sensul ei cel mai pur. Practica relațiilor internaționale, atât de dinamică și superfluă, ne-a demonstrat nu de puține ori, că modelul teoretic rămâne un ideal intangibil, câtă vreme unele state continuă să sfideze propriile angajamente asumate în domeniul drepturilor omului, iar altele se complac în perpetuarea regimurilor dictatoriale, autoritare, și chiar torționare, care nu au nimic în comun cu ideea de just, echitabil sau proporțional.

Tocmai în spiritul principiilor pe care le proclamă și pe care le reafirmă, comunitatea internațională nu poate rămâne impasibilă la abuzurile comise de unele puteri, având datoria supremă de a se implica, pe cât posibil, în rezolvarea problemelor apărute în teritorii afectate de criză și de a acorda asistență, inclusiv de natură juridică, persoanelor aflate în stare de nevoie.

Sub un prim aspect, ne propunem să abordăm *aspectul proporționalității în operațiile militare*, considerând că insuficienta cunoaștere și interpretarea discreționară a acestei problematici se află la originea atacurilor excesive, cauzatoare de pierderi de vieți omenești ori de pagube substanțiale, ce au stârnit și continuă să stârnească oprobriul public, precum și critici vehemente la adresa liderilor statali responsabili de declanșarea lor.

Caracterizat în unele lucrări drept „fațeta juridică a balanței de putere”, principiul proporționalității are o aplicabilitate extrem de largă, deopotrivă în plan național²⁷ și supranațional, devenind incident, atât în dreptul conflictelor armate, cât și în dreptul dezarmării, prin acceptarea tratatelor de limitare pe baze paritare între statele și blocurile militare de state interesate, la nivelul armelor nucleare și strategice, ori al armamentelor clasice.²⁸ În îndeplinirea misiunilor ce le sunt încredințate, militarii au obligația de a

²⁶ I. Dragoman, A. Bodescu și alții, *Dreptul public și administrația în studiile doctorale de științe militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010, p. 283.

²⁷ Menționăm cu titlu exemplificativ, *Doctrina Armatei României din 2007*.

²⁸ I. Dragoman, A. Bodescu și alții, *op. cit.*, p. 289.

respecta cerința proporționalității, în caz contrar, asumându-și riscul suportării rigorilor juridice aplicabile oricărei persoane vinovate de comiterea unor fapte penale incriminate²⁹, fie în legislația națională a statului de care aparțin, fie de legislația internațională sub incidența căreia cad actele considerate ilicite³⁰. De aceea, operațiile militare se impun a fi conduse în mod echilibrat și ponderat, comandantului militar revenindu-i rolul primordial în identificarea și folosirea celor mai adecvate mijloace, metode și strategii de natură a diminua puterea adversarului-scopul principal al războiului - și de a limita, pe cât posibil, producerea de victime în rândul necombatantilor.

Verificarea respectării cerinței proporționalității în teatrele de operații ridică probleme deosebite atunci când cel suspectat de comiterea unui act „disproporționat” invocă în favoarea sa, legitima apărare, cu motivarea că acțiunile sale au fost absolut necesare pentru a-și apăra propria persoană sau alte persoane, ori pentru îndeplinirea unei misiuni militare, și rezonabile în raport de pericolul exercitat de atacator. Stabilirea circumstanțelor concrete ale riposteii „disproporționate”, a gradului de vinovăție și a consecințelor produse vor face mai întâi, obiectul investigației militare, urmând ca în situația comiterii unei infracțiuni, acuzatul să fie deferit organelor judiciare competente, abilitate cu anchetarea, judecarea și eventuala sa condamnare.

Pe cale de consecință, putem constata că exigența proporționalității în operațiile militare reclamă aplicarea unei legi perene și universal valabile: cea a concordanței dintre scopuri, forțe și mijloace, elemente esențiale ale balanței de putere, pe fundalul atât de dinamic și variabil al mediului actual de securitate.

Dintr-o a doua perspectivă, prezintă interes pentru studiul nostru și *analiza proporționalității în cazul intervențiilor umanitare*, în contextul acutizării conflictualității și crizelor regionale, instabilității politice și intensificării acțiunilor extremiste sau separatiste declanșate pe fond etnic, cultural sau religios.

Demersul colectiv inițiat în numele protejării drepturilor omului și concretizat prin intervenții umanitare poate veni uneori în contradicție cu dreptul popoarelor la autodeterminare, a cărui respectare constituie „premise realizării de către fiecare popor și națiune a independenței sale, în cadrul unui stat suveran, putința de a se înfăptui egalitatea în drepturi a tuturor statelor și popoarelor în relațiile internaționale”.³¹ Granița între proporțional și disproporționat devine în astfel de situații dificil de demarcat, generând controverse și polemici cu reverberații adânci în conștiința umanității.

Întrebarea care se naște inevitabil este aceea de a ști până unde poate duce marja de apreciere în privința restricțiilor de drepturi prin raportare la imperativul asigurării securității? Există oare proporționalitate între mijloacele și metodele utilizate pentru limitarea dreptului la suveranitate națională (în care se include și dreptul la edictarea propriilor legi) și finalitatea avută în vedere prin aplicarea lor?

²⁹ De pildă, prin art. 8, par. 2, lit. b din Statutul Curții Penale Internaționale, se sancționează fapta de a lansa intenționat un atac, știind că el va cauza incidental pierderi de vieți omenești, în rândul populației civile, răniți ale civililor, pagube bunurilor civile sau daune extinse, grave și de durată mediului, care ar fi vădit excesive în raport cu ansamblul avantajului militar concret și direct așteptat.

³⁰ O normă de referință în acest sens este art. 51 din Protocolul adițional I din 1977 al Convențiilor de la Geneva.

³¹ Gr. Dumitrescu, *Neocolonialismul – încălcarea a principiilor dreptului internațional contemporan*, în *Principii de drept internațional public*, Editura Științifică, București, 1968, p. 164.

Analiza atentă a practicii internaționale recente ne oferă răspunsuri nuanțate la aceste probleme, care continuă să „alimenteze” dilema umanism-securitate vehiculată tot mai des în cadrul unor organisme internaționale cu caracter umanitar. De fapt, cele două elemente trebuie să coexiste într-un raport de complementaritate, în care umanitarismul nu poate fi subordonat securității, deoarece este fundamentul acesteia, după cum nici drepturile omului nu pot fi afirmate plenar decât în condiții de deplină securitate; unul din elementele comune ale amândurora este supraviețuirea, care constituie fundamentul atât al securității (colective și individuale), cât și al drepturilor omului și dreptului umanitar.³² Faptul că ambele valori au beneficiat de protecție încă din zorii afirmării lor transpare din însăși Carta ONU, care a reglementat printre obiectivele fundamentale ale sistemului de tutelă³³, atât întărirea păcii și securității internaționale, cât și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie.

În actualul context internațional, a găsi „formula de echilibru” în îndeplinirea acestor două obiective se dovedește a fi „cheia” stabilității mondiale, a păcii și a ordinii, indispensabile perenității umanității.

Cu toate acestea, rezultatele obținute nu au fost întotdeauna cele scontate. Relevantă în această privință este intervenția declanșată de Consiliul de Securitate al ONU în conflictele de structură³⁴, în care nu mai există autorități statale, acțiune deseori criticată pentru distribuția discriminatorie a ajutoarelor umanitare, periclitarea dreptului la viață, prin înfometarea populației civile, ca urmare a instituirii embargoului, ori pentru crearea prin rezoluții a unui sistem judiciar propriu, paralel celui reglementat prin Convențiile de la Geneva în sfera dreptului internațional umanitar. Deficiențele menționate au fost puse pe seama eșecului ONU în transpunerea practică a principiului proporționalității între metodele folosite și obiectivele propuse, conducând la ideea că se impune o reevaluare a acestui mecanism instituțional și a programelor de acțiune planificate, astfel încât atunci când se derulează, intervențiile umanitare să asigure un tratament egal victimelor uzului de forță armată, un echilibru care „să compenseze” pătrunderea pe teritoriul ocupat, în numele umanismului și al drepturilor omului.

Un exemplu de referință îl reprezintă intervenția ONU din Libia³⁵, prin care s-a autorizat luarea tuturor măsurilor necesare protecției civililor, instituirea unei zone de interdicție aeriană³⁶ asupra teritoriului libian și posibilitatea recurgerii la forță, cu excluderea ocupării terestre, acțiuni motivate, în esență, de necesitatea acordării asistenței umanitare, după cum rezultă și din expunerea de motive a rezoluției, în care s-a exprimat îngrijorarea față de creșterea violenței și numărului de victime civile, atacurile sistematice asupra civililor, încălcările grave ale drepturilor omului și ale

³² Pentru comentarii mai ample, I. Dragoman, *Drept european al drepturilor omului*, op. cit., p. 249-250.

³³ Sistemul de tutelă urma să se aplice teritoriilor aflate sub mandat, teritoriilor desprinse din statele inamice ca urmare a celui de-al doilea război mondial, teritoriilor supuse în mod voluntar sistemului de tutelă de către statele care răspund de administrarea lor; pentru o expunere mai largă, vezi și Gr. Geamănu, *Principiile fundamentale ale dreptului internațional contemporan*, Editura Didactică și Pedagogică București, 1967, p. 140-144.

³⁴ Astfel de conflicte au existat, spre exemplu, în fost Iugoslavia.

³⁵ Intervenția autorizată prin Rezoluția nr. 1973/2011 a Consiliului de Securitate al ONU a fost îndreptată împotriva armatei conduse de colonelul Muammar Gaddafi, pentru a-i impune să înceteze atacurile nejustificate asupra populației civile, inclusiv prin raiduri aeriene.

³⁶ O măsură similară a fost luată și în Irak, în scopul declarat al protejării gazării kurzilor de regimul lui Saddam Hussein.

dreptului internațional umanitar, utilizarea sistematică a mercenarilor de către autoritățile libiene³⁷. Calificată de unii analiști drept o veritabilă „acțiune militară”³⁸, comparată de alții cu acțiunea din Somalia, intervenția din Libia a reunit în mod paradoxal la masa tratativelor și state arabe³⁹, care și-au exprimat disponibilitatea de a acorda sprijin uman, material și logistic necesar pentru punerea în executare a rezoluției ONU. Ripostele din partea liderului libian nu au întârziat să apară, materializându-se prin amenințări cu sprijinirea Al-Qaida, atacarea traficului aerian și maritim civil și militar din Marea Mediterană, intensificări ale bombardamentelor asupra populației civile.⁴⁰

Date fiind aceste riscuri și amenințări, ce ar putea antrena noi masacre în rândul civililor nevinovați și ar putea degenera în dezastre iremediabile, acutizate de adâncirea „prăpastiei” dintre statele democratice și susținătorii Jihadului, cuvântul de ordine al noului mediu de securitate devine „proporționalitatea”, sinonimă în acest caz cu prudența în angajarea unor noi intervenții umanitare în practica relațiilor internaționale.

Tocmai de aceea, opinăm că intervenția umanitară se va dovedi „proporțională” cu scopul urmărit doar dacă va asigura ea însăși o stare de legalitate și stabilitate în teritoriile conflictuale, imposibil de implementat, în absența unei conduite echilibrate și echidistante din partea organismului care o declanșează.

În al treilea rând, în analiza aplicării principiului proporționalității în mediul internațional, o atenție sporită trebuie acordată *conduitei statelor în acțiunile de prevenire și combatere a terorismului*, obiective pentru îndeplinirea cărora nu ar trebui tolerate sub nici o formă violări ale unor drepturi fundamentale individuale, precum dreptul la prezumția de nevinovăție, dreptul la apărare, dreptul la o judecată imparțială și independentă de către un tribunal constituit în mod legal, dreptul de a nu fi supus torturii, pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante, dreptul la libertate și siguranță, condiții-premisă ale statului de drept.

Prin urmare, o persoană suspectată de terorism beneficiază de exact aceleași garanții procesuale acordate oricărui acuzat în materie penală, securitatea neputând fi deci, invocată ca și cauză exoneratoare de răspundere de către statele care se abat de la prescripțiile respectării drepturilor omului, aplicabile tuturor indivizilor, independent de natura faptei sau faptelor ce li se impută. Realitatea faptică ne demonstrează însă că nu este suficient să se invoce supremația drepturilor omului în anchetele sau procesele având ca protagoniști persoane acuzate de terorism, ci să se asigure în mod efectiv cadrul necesar respectării drepturilor judiciare, factorul „proporționalitate” jucând un rol esențial în această ecuație.

Chiar dacă idealul de proporționalitate nu s-a atins încă, cert este că securitatea nu legitimează obținerea de informații în condiții degradante sau umilitoare, supunerea la

³⁷ În conformitate cu par. 4 al Rezoluției, ONU poate utiliza forța, luând toate măsurile necesare pentru a proteja civilii și zonele populate de civili de amenințarea unui atac asupra Jamahiriya, incluzând Benhazi.

³⁸ Potrivit art. 42 din Carta Națiunilor Unite, în cazul în care măsurile de rezolvare pașnică s-au dovedit a fi inadecvate, Consiliul de Securitate al ONU poate întreprinde cu forțele navale, aeriene sau terestre, orice acțiune pe care o consideră necesară pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale. Această acțiune poate cuprinde demonstrații, măsuri de blocadă și alte operațiuni executate de forțe aeriene, maritime sau terestre ale Membrilor Națiunilor Unite.

³⁹ Între statele arabe participante la intervenție se numără Emiratele Arabe Unite și Qatar.

⁴⁰ Ilustrative în aceste sens sunt bombardamentele declanșate asupra orașului Misrata, situat la 200 km de capitala libiană, Tripoli.

torturi, interzicerea accesului la propriul dosar, neacordarea facilităților apărării sau pedepsele nelegale și nejustificate privative de libertate, măsuri vădit excesive în raport cu scopul urmărit.

Descris de unii autori⁴¹ drept „instrument folosit de diverse țări sau centre de putere în scopul obținerii de beneficii politice sau economice ori pentru a destabiliza națiuni sau forțe inamice”, terorismul nu poate fi nici prevenit și nici combătut prin mijloace și metode ilicite ori disproportionale, care s-ar transforma la rândul lor, în veritabile „arme” împotriva idealurilor de justiție și securitate ale umanității.

Situația „teroriștilor” capturați de SUA și transferați în centrele militare de detenție de la Guantanamo, din Irak sau Afghanistan, aflate în atenția organizațiilor și organismelor militante pentru respectarea drepturilor omului, rămâne și la ora actuală o problemă controversată, generând suspiciuni și ridicând serioase semne de întrebare asupra etalonului democrației în lumea modernă. Metode și tehnici precum „lovitura în plex”, „menținerea prelungită a deținuților încătușați în poziția în picioare”, „tortura în apă” până la limita înecului, privarea de somn, intimidarea verbală și amenințările cu noi violențe, sugestia post-hipnotică, utilizarea drogurilor, folosirea așa-ziselor „scaune de imobilizare” în cazul deținuților aflați în greva foamei, destinate hrănirii lor forțate, au fost aduse la cunoștința publicului, deși au fost constant negate de autoritățile americane.⁴²

Existența unor astfel de atrocități – în ipoteza în care ar fi dovedite în justiție – ar transforma principiul proporționalității într-un model teoretic, pe care numai idealiiști ar continua să îl invoce, în speranța că drepturile omului nu s-au pierdut în negura timpului. Pe de altă parte, dincolo de nelegalitatea lor, asemenea practici nu s-ar afla în concordanță nici cu exigențele morale, vizând raportarea reală și sinceră a anchetatorilor la valorile umane perene de adevăr, dreptate, justiție, bună-credință⁴³.

Din aceste considerente, credem că mai-marii lumii ar trebui să își reevalueze prioritățile și să își reunească eforturile în direcția aplicării efective a regulii proporționalității în toate demersurile lor de natură politică, juridică și militară, asigurând astfel raportul optim între respectarea drepturilor omului și securitatea internațională.

⁴¹ M Pedrero, *Corupția marilor puteri. Strategii și minciuni în politica mondială*, Editura Litera Internațional, București, 2008, p. 145-146. Autorul abordează cazul grupărilor teroriste din fosta URSS create pentru a lupta împotriva intereselor occidentale ori cazul teroriștilor latino-americani de extremă dreapta, printre care și liderii Escadroanelor Morții, formați în Centrul militar de instrucție din Fort Benning, SUA, cunoscut sub denumirea de Școala Americilor.

⁴² Pentru mai multe amănunte, a se vedea G. Thomas, *Armele secrete ale CIA. Tortură, manipulare și arme chimice*, Editura Litera, București, 2010, p. 7-14. În descrierea metodelor și tehnicilor folosite în interogatoriile luate suspecților de terorism, autorul face referire la un raport intitulat „Tehnici de interogare îmbunătățite” și la o serie de recomandări inspirate din două manuale ale CIA intitulate „Chestionare coercitivă” și „Exploatarea resurselor umane”. Potrivit autorului citat, în manualul „Chestionare coercitivă” apar instrucțiuni date anchetatorilor pentru provocarea durerii: „dacă un prizonier este rănit, în cazul în care interogatoriul a început demult, este aproape sigur că acesta va înțelege că anchetatorul nu mai știe ce să facă. Dacă trebuie provocată o durere, aceasta trebuie să se întâmple întotdeauna mai la început și intensitatea trebuie să fie atent calculată.”

⁴³ Pentru o expunere laborioasă asupra aspectelor psihologice privind exigențele cerute anchetatorilor, vezi I-T. Butoi, T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Editura Fundației România de Măine, București, p. 216-225.

Bibliografie:

1. Fuerea, *Drept comunitar european. Partea generală*, Editura All Beck, București, 2003.
2. L. Popescu, *Protecția internațională a drepturilor omului – surse, instituții, proceduri*, Editura All Beck, București, 2000.
3. Codiță, *Principalele caracteristici ale culturii și civilizației creștine. Influențele creștinismului asupra dreptului internațional umanitar*, <http://www.arduph.ro/>.
4. G. C. Maior, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, RAO International Publishing Company, București, 2009.
5. G. Thomas, *Armele secrete ale CIA. Tortură, manipulare și arme chimice*, Editura Litera, București, 2010.
6. Gr. Dumitrescu, *Neocolonialismul – încălcarea a principiilor dreptului internațional contemporan*, în *Principii de drept internațional public*, Editura Științifică, București, 1968.
7. Dragoman, A. Bodescu și alții, *Dreptul public și administrația în studiile doctorale de științe militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010.
8. Dragoman, *Dreptul european al drepturilor omului*, Editura Fundației România de Măine, București, 2009.
9. Dragoman, M. Radu, *Modernitate în problemele fundamentale de drept internațional umanitar – Teze și sinteze* – Editura Zedax, Focșani, 2005.
10. Dragoman, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Editura Fundației România de Măine, București, 2008.
11. Olteanu, *Drept european al drepturilor omului*, vol. I, Editura Fundației România de Măine, București, 2007.
12. M. Pedrero, *Corupția marilor puteri. Strategii și minciuni în politica mondială*, Editura Litera Internațional, București, 2008.
13. N. Uscoi, *Câmpul de aplicare ratione temporis al dreptului conflictelor armate*, în *Buletinul științific nr. 2/18-2004 al Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu*.
14. R. Cooper, *Ordine și haos în secolul XXI. Destrămarea națiunilor. Geopolitica lumii secolului XXI*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2007.
15. R. Miga Beșteliu, C. Brumar, *Protecția internațională a drepturilor omului – Note de curs*-, Ediția a IV a revizuită, Editura Universul Juridic, București, 2008.
16. T. Butoi, *Psihologie judiciară*, Editura Fundației România de Măine, București.

CERCETAREA INTERDISCIPLINARĂ A PĂCII – PARADIGMĂ ȘI PROVOCARE ACTUALĂ PENTRU MEDIUL DE SECURITATE

Dr. Sorina RĂDUICĂ*
Dr. Valentin – Stelian BĂDESCU**

There is in our power to act with full responsibility for our peoples destinies, for the general progress, wellbeing and happiness, for peace in order to provide the extinction of tensions from the international life, the instauration of a new policy of collaboration and peace on the Earth.

Cuvinte cheie: pace, război, cercetare interdisciplinară, dreptul păcii, mediul de securitate, Curtea Internațională de Justiție

1. Argumentum

Vom încerca în acest material să analizăm, pe scurt, cele mai importante aspecte din activitatea de cercetare în domeniul păcii și conflictelor, schițând felul în care s-a constituit și s-a dezvoltat acest domeniu, precum și câteva reflecții personale privind evoluția acesteia. Într-o altă secțiune vom vorbi despre unul dintre deficitul acestui domeniu de cercetare, și anume neglijarea căutării unor strategii pacifatoare, dar mai ales, studiul acesteia din perspectiva interdisciplinarității.

Preocuparea științifică pentru cercetarea războiului și a păcii este probabil la fel de veche ca însăși știința. Cu toate acestea, de abia spre sfârșitul secolului XX cercetarea în domeniul păcii și al conflictelor a apărut ca o disciplină științifică autonomă, cu scopul de a analiza diversele aspecte ale conflictelor și ale războiului precum și condițiile necesare păcii.

Încercările de a crea o știință specială care să cerceteze domeniul păcii s-au făcut remarcate în multe rânduri de-a lungul secolului XIX în contextul mișcării burgheze pentru pace. Totuși, de abia după Primul Război Mondial, când lumea a devenit conștientă de crimele și distrugerile în masă, pe lângă Societatea Națiunilor și Curtea Internațională de Justiție, au apărut institute pentru relațiile internaționale în SUA și Marea Britanie, care aveau ca scop cercetarea conflictelor și războaielor internaționale, a revoluțiilor și războaielor civile, precum și a condițiilor de instaurare a unei păci mondiale de durată. În anii 20 însă, puțini au mai fost aceia care doreau să încorporeze războiul și pacea în cadrul relațiilor internaționale. Noua disciplină a devenit rapid un factor de legitimare care servea politicilor externe naționale și intereselor militare și de putere a diferitelor state.

Noul cutremur politic și moral care a afectat sistemul de state, cutremur provocat de cel de-al Doilea Război Mondial, precum și crimele puse la punct de politica stalinistă și fascistă, dar mai ales perspectiva unui război atomic ce ar fi putut să ucidă popoare întregi a făcut ca cercetarea din domeniul păcii să se impună la sfârșitul anilor 50 ca o reacție la ideologia impusă de Războiul Rece. Ea a apărut mai

* Căpitan, Consilier juridic șef în Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

** Avocat în Baroul București și lector universitar la Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității Româno - Germane din Sibiu.

întâi la universitățile și institutele particulare din Canada, SUA și Norvegia. În paralel cu această dezvoltare, polemologia (studiul războaielor și conflictelor), de care se interesau doar câteva persoane din Franța și Olanda, s-a concentrat pe cercetarea sistematică a războaielor și conflictelor.

De acum, scopul cercetărilor din domeniul păcii nu mai era monitorizarea, delimitarea și restrângerea fenomenului războiului, ci eliminarea acestuia ca tip de relație socială și interstatală. Prin acest lucru, cercetarea în domeniul păcii a reluat ideile utopice cu privire la instaurarea păcii mondiale, idei care constituiseră un motiv central al mișcării burgheze liberale și republicano-democratice de la sfârșitul secolului XVIII și din prima jumătate a secolului XIX și care au fost mai apoi preluate și răspândite, într-o nouă formă, de mișcarea muncitorească. Acest curent care se concentra mai degrabă pe monitorizarea războaielor și pe ținerea sub control a conflictelor a funcționat mai întâi în paralel cu cercetarea în domeniul păcii, în cadrul studiului războaielor și mai ales pe teritoriul SUA. Cele două domenii de cercetare s-au unit însă în anii 60 într-o disciplină ce îmbina cercetarea din domeniul păcii cu cea din domeniul conflictelor¹.

Pe timpul relaxării tensiunilor internaționale, în 1964, a fost constituită *International Peace Research Association* din Groningen. Tot în 1964 a fost înființat la Oslo și *Journal of Peace Research*, care a contribuit în mod decisiv la răspândirea internațională a principiilor studiului păcii. Prin construirea unor organizații regionale latino-americane și asiatice la sfârșitul anilor 70, cercetarea din domeniul păcii a depășit granițele Americii de Nord, ale Europei Occidentale și ale Japoniei, cunoscând astfel o răspândire mondială, cu asistența UNESCO ca negociator.

Cercetarea din domeniul păcii a cunoscut o creștere spectaculoasă odată cu înființarea *International Peace Research Institute* din Stockholm. Acest institut a fost înființat în 1966 cu ocazia aniversării a 150 de ani a Suediei și avea ca scop crearea unor baze științifice pentru diplomația suedeză și internațională în domeniul dezarmării la Geneva, pe lângă ONU. *Yearbook of World Armaments and Disarmament*, publicat de SIPRI, conținea date și analize privind evoluția cheltuielilor din domeniul înarmării și al sistemelor de armament, atrăgând atenția opiniei internaționale asupra cercetării în domeniul păcii. Relaxarea conflictului est-vest, sfârșitul Războiului din Vietnam și slăbirea interesului față de problemele de dezvoltare ale lumii a treia au mutat atenția opiniei publice asupra problematicii nord-sud. Astfel s-a impus o lărgire a paradigmatelor cercetării din domeniul păcii, dincolo de preocupările anterioare în ceea ce privea dinamica înarmării, sistemele teroriste, ținerea sub control a procesului de înarmare și monitorizarea procesului de dezarmare.

În contextul dezvoltării, respectiv al reluării unor concepte precum „conflict asimetric“, „conflict de interese“, „conflict latent vs. conflict manifest“, această extindere a paradigmatelor și-a găsit expresie mai ales în conceptul de „violență structurală“, concept adoptat cu rapiditate de segmentele liberale, ba chiar și socialiste ale opiniei publice occidentale, care au început să atragă atenția asupra

¹ A se vedea, în detaliu, George N. Coca, *Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*, Editura Universul Juridic, București 2009.

problemei reformării sistemului social internațional și civil. Caracterul difuz al conceptului de „violență structurală“ a extins enorm domeniul de cercetare a păcii, ceea ce a însemnat că acest domeniu a fost suprasolicitat, cunoscând o creștere aproape nelimitată și luând proporțiile unei științe universale. În anii 70, această expansiune a fost resimțită ca fiind eliberatoare, mai ales pentru că vechile metode de abordare, aplicate unor probleme moderne precum dezvoltarea internațională a societății umane, a sistemului ei de state și a mediului ei ambiant, nu mai erau deloc potrivite.

Cercetarea din domeniul păcii și-a lăsat amprenta mai ales asupra științelor politice, a psihologiei (studiul agresiunii), a teologiei, pedagogiei și geografiei, influențând însă și alte discipline precum fizica, biologia, informatica, filosofia, istoria, dreptul și științele militare (studii strategice). Ea a afectat însă mai puțin domeniul sociologic - din pricina limitării tradiționale de către acest domeniu a noțiunii de societate în cadru național și statal.

De la criza relaxării de la finele anilor 70, când conflictul est-vest și, implicit, posibilitatea izbucnirii unui război atomic apăruse din nou în atenția statelor industrializate, a avut loc o reiterare a principiilor de cercetare în domeniul păcii, mai precis studierea condițiilor necesare pentru preîntâmpinarea de durată a războaielor, a cauzelor războaielor, a informațiilor conflictuale și ale dinamicii procesului de înarmare, fără a pierde din vedere violența structurală, care, pentru majoritatea oamenilor, are un potențial de amenințare mai crescut decât războaiele convenționale.

2. Scurt istoric noțiunii de pace

„Pacea înseamnă non-război. Ea mai înseamnă însă și altceva. Pacea este și: Izvor, creator, sursă de hrană, multiplicator, protector al tuturor lucrurilor bune de pe Pământ și din Ceruri ...“. Ea nu este numai premisa existenței ființei umane, ci și condiția pentru dezvoltarea acesteia. Așa a apărut ea încă din iudaismul clasic, având pe atunci o componentă socială explicită.

În Vechiul Testament, termenul „salom” a fost mai întâi unul cu valențe eshatologice, care definea conformitatea dintre om și Dumnezeu. După ce a fost formulat în termeni de realitate politică, acesta a dobândit, pe lângă valoarea de prezervare a existenței prin asigurarea securității în exterior, cea de dezvoltare a existenței sub forma păstrării sănătății, a sațietății și bunăstării. Aceste valori apăreau însă și mai devreme, la egipteni și sumerieni. În imnurile de încoronare ale faraonilor, care nu erau menite să descrie neapărat o anumită situație - lucru căruia i-ar fi lipsit cu siguranță credibilitatea -, ci să formuleze unele norme politice, aceste valori apar într-un mod similar, ca o combinație între securitatea în exterior și necesitatea ca societatea să permită oamenilor să se dezvolte, prin eliminarea despotismului, oprimirii și exploatării.

Regele este răspunzător de securitatea poporului său, cel puțin așa spune imnul sumerian al lui Lipitistars din Isin: regele este cel care își poate învinge adversarii, care dă poporului de mâncare grâne, untură și lapte, care răspândește dreptatea și care „îi lasă pe cei dreapți să existe pentru întotdeauna“. Securitatea externă însemna la acea vreme subjugarea și de cele mai multe ori uciderea dușmanilor. Aceleași lucruri

sunt valabile și pentru Vechiul Testament, pasajele din Isaia 2, 2-5 și Miheia 4, 1-3 devenind celebre în acest sens, chiar dacă nu au fost niciodată citate în întregime: popoarele „preface-vor săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în cosoare. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu vor mai învăța războiul“.

Dolf Sternberger distinge între conceptul *politic* și cel *eshatologic* de pace. El susține că cea mai evidentă manifestare a păcii eshatologice se află în viziunea profetului Isaia (11, 6-7) despre lupii care se odihnesc alături de oi, despre vacile și urșii care pasc laolaltă și despre leii care se hrănesc cu paie. Asta nu mai este, cu siguranță, o perioadă intermediară, între două războaie, ci o consecință fericită a reformării totale a lumii. Sternberger nu crede, firește, că același lucru s-ar putea întâmpla și în politică; el se îndoiește că rezultatele eshatologice pot fi obținute cu mijloace politice (...). Pacea eshatologică, spune Sternberger, se sprijină pe comuniune - *communio*, pacea politică, în schimb, pe consens - *c*. Pacea eshatologică nu poate fi atinsă decât prin *transformare*, cea politică, în schimb, doar prin *găsirea unui consens*. Pentru a păstra imagistica din viziunea profetului Isaia: politica nu va putea transforma lupii, urșii și leii, le va putea limita însă puterile, domeniul de acțiune, putând chiar să îi pună în lanțuri. Dacă politica va încerca însă să acționeze împotriva naturii ei și să încerce să îi transforme, atunci ea se va vedea confruntată cu eșecul, putând deveni chiar totalitară."

Premisele acestei păci stau însă scrise cu un rând mai sus: Domnul îi va judeca pe păgâni „și va judeca neamurile“. Înfrângerea totală a dușmanilor Israelului este condiția necesară pentru această pace. Ea este posibilă doar prin puterea stăpânitorului, de care depinde și acordarea dreptății în interiorul țării. De abia Noul Testament a adoptat o poziție radical opusă, cerând oamenilor să-și iubească dușmanii. Această poziție trebuie înțeleasă însă în cadrul noțiunii de pace nou-testamentară, care nu avea valențe politice, ci mai puternic eshatologice decât cea din Vechiul Testament. În sensul strict al cuvântului, această definiție nu are nici o legătură cu existența pământească, raportându-se în exclusivitate la relația omului cu Dumnezeu.

Dimensiunea războinică a istoriei, dintotdeauna și de pretutindeni, provoacă o seamă de nedumeriri în conștiința creștină. Este oare „pacea” evanghelică, la care ne cheamă Hristos, opusul războiului ca înfruntare armată? Este compatibil războiul cu spiritul creștin, în vreo măsură oarecare? Îi este îngăduit creștinului să ridice „sabia”, arma în general? Întrebările acestea nu-s tocmai ușoare. Există, desigur, soluția răspunsurilor simpliste: acel „nu” categoric al anumitor grupări sectante (care refuză serviciul militar și orice atingere a unei arme) sau retorica umanitaristă a „pacifismului” contemporan, ajuns la lozincă paradoxală a „luptei pentru pace”. Sunt câteva lucruri care ne avertizează asupra *complexității* problemei; nu-i vorba de a forța aici niște răspunsuri, ci doar de a atrage atenția asupra acestei complexități (ce sfidează în multe privințe abstracțiunea – oricât de bine intenționată! – a lozincilor curente).

Mai întâi că „pacea” evanghelică („*Fericiți făcătorii de pace, căci aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema*” – Matei 5, 9) ne apare mai degrabă, asemenea celorlalte „fericiri” ale Predicii de pe munte, ca o problemă de atitudine *interioară* și *personală*; nu este pacea în sens politic, ci în sens *duhovnicesc*. Dar chiar și pe planul acesta

lăuntric, ea nu exclude – ba chiar implică – „războiul nevăzut”, lupta paulinică a omului duhovnicesc cu isпитirile de orice fel². Vorbind în pilde, Iisus spune: „*Întoarce sabia ta la locul ei, că toți cei ce scot sabia de sabie vor pieri!*” (Matei 26, 52). Dar tot El: “Nu socotiți că am venit să aduc pace pe pământ; n-am venit să aduc pace, ci sabie” (Matei 10, 34). Și, înaintea prinderii Sale, în noaptea Ghetsimanilor, îndeamnă: “Acum cel ce nu are sabie să-și vândă haina și să-și cumpere” (Luca 22, 36). E limpede că acest joc al conotațiilor nu poate fi redus nicidecum la denotația curentă a „sabiei” și a „păcii”, dar lasă loc unui creștinism mai „bărbătesc”, ce pare să sperie mentalitatea de lașă înțelepciune a „capului plecat” pe care „sabia nu-l taie”, „dar nici soarele nu-l vede”, conchide proverbul din bătrâni.

Iar *blândul* Iisus, Cel ce se ruga pentru cei ce - L răstigneau (“Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac” – Luca 23, 34), ni se înfățișează altădată în ipostaza *biciuitorului*: „*Și-a găsit șezând în Templu pe cei ce vindeau boi și oi și porumbei, și pe schimbătorii de bani. Și făcându-și un bici de ștreanguri, i-a scos pe toți afară din Templu, și oile și boii, și schimbătorilor le-a vărsat banii și le-a răsturnat mesele. Și celor ce vindeau porumbei le-a zis: Luați acestea de aici! Nu faceți din casa Tatălui Meu casă de negustorie! Și și-au adus aminte ucenicii Lui că este scris: «Râvna casei Tale mă mistuie»” (Ioan 2, 14-17). Așa se explică, poate, și gestul Sfântului Nicolae, cel ce l-a palmuit pe ereticul Arie în plin sinod ecumenic, apărând Biserica Legii Noi, precum Hristos apăraseră odinioară Templul Legii Vechi.*

Printre alte nume ale lui Dumnezeu, Biblia ne-a familiarizat și cu acela de „Domnul oștirilor”³; dacă Vechiul Testament este plin de relatările episoadelor războinice ale „poporului ales”, Noul Testament se încheie cu viziunea tainică a Armagedonului⁴ a marii înfruntări de pe urmă între slujitorii lui Hristos și slujitorii lui Antihrist, Ioan făcând apel la terminologia clasică a războiului. Cei „chemăți și aleși și credincioși” (17, 14) nu-și înclină capul, nici nu întorc obrazul, ci *se angajează în luptă*. Tradiția creștină este plină de *sfinți-militari* (în frunte cu Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruință, cinstit la noi și în alte părți ca patron al oștirii, uneori împreună și cu Sfântul Mare Mucenic Dimitrie, Izvorătorul de mir). Marelui Constantin nu i se poruncește: „Nu te lupta!”, ci „Luptă-te în numele crucii și vei învinge!” (*In hoc signo vinces*). „Războiul sfânt” împotriva necredincioșilor a constituit, de-a lungul Evului Mediu creștin, o constantă, din Bizanț și până în Peninsula Iberică. Cavalerul creștin – mai târziu Cruciatul – a căpătat, mai ales în Apus, proporții mitice, exemplare. La noi, un Ștefan cel Mare, „atletul lui Hristos”⁵ apărător cu arma în mână al “porților creștinătății” (dar, mărturisește cronicarul, și „degrabă vărsătoriu de sânge nevinovat”!), stă astăzi, glorios, în ceata sfinților. Mihail, Arhistrategul oștirilor cerești, ne arată din icoane spada lui de foc. Există numeroase legende creștine conform cărora armatele drept credincioșilor erau însoțite în războaie de câte un înger al Domnului, dacă nu chiar de însuși Arhanghelul Mihail (a se vedea, mai sus, fresca din naosul de la Pătrăuți).

² Ceea ce Apostolul numește “lupta cea bună a credinței” (*I Timotei* 6, 12; cf. și *II Timotei* 4, 7).

³ A se vedea, André-Marie Gerard, *Dictionnaire de la Bible*, R. Laffont, Paris, 1989, p. 1212), ca în *Ieșirea* 7, 4, sau *I Regi* 17, 45. Ebr. *Yahvé Sabaot*. Deși inițial era vorba de „oștirile cerești”, cu timpul s-a ajuns ca „Dumnezeul oștirilor” să fie înțeles, într-un sens mai concret, drept cel ce-i susține în luptă pe războinicii lui Israel.

⁴ „Războiul zilei celei mari a lui Dumnezeu, Atotțiitorul” (*Apocalipsa* 16, 14).

⁵ *Athleta Christi*, cum l-a numit Papa Pius al II-lea încă de la 1463.

Niciunul dintre Sfinții Părinți n-a considerat păcătos pe oșteanul ce luptă în războaie. Nici n-a recomandat neamurilor să se lase prădate și nimicite. Împărați, generali, armate întregi au pornit la bătlie, sute și sute de ani, cu binecuvântarea ierarhilor bisericești. În sânul armatelor creștine au existat întotdeauna preoți și duhovnici, rânduiți de Biserica însăși. Uneori au pus chiar ei mâna pe arme, în ceasurile de cumpănă, însuflețind oștirile de credincioși. În orice caz, la capătul a două mii de ani de creștinism, cu greu poate fi contrazisă aserțiunea că „*pacea nu-i decât răgazul dintre două războaie*”. Să fim noi „mai creștini” decât cei vechi? Cine s-ar încumeta să o afirme?! Gândindu-ne la toate acestea, e poate mai înțelept să căutăm răspunsuri *nuanțate* la întrebările pe care le-am formulat la început. Se pare că, măcar *în anumite condiții*, războaie, armate și arme își au rostul lor în istorie (care nu e domeniu al perfecțiunii); că uneori Dumnezeu ne cere alte măsuri comportamentale, atunci când nu mai este în joc simpla noastră individualitate, ci comunitățile mistice sau istorice din care facem parte; că, în fine, există o demagogie a păcii, așa cum există și una a războiului.

În orice caz, să nu confundăm adevărurile complexe ale creștinismului cu sloganurile ideologice moderne ale „pacifismului” și/sau „umanitarismului” laic (împinse până la insidiosul *Make love not war*). Sigur că pacea este preferabilă războiului, dar *nu întotdeauna și nu cu orice preț*. Iar Pacea adevărată – atâta câtă este cu puțință „aici” și „acum” – nu-și are temeiurile în afara, ci *în lăuntrul* nostru. Pacea (împăcarea) creștină nu ține de civilitate, ci de sfințenie. Ea nu este scop în sine, ci mijloc al mântuirii. Nu al vreunei „mântuiri” istorice (după care tânjește conjunctural umanitatea dezdumnezeită⁶), ci al Mântuirii în eternitate, din perspectiva căreia și „războiul”, și „pacea”, în accepțiunea lor curentă, nu sunt, până la urmă, decât două fețe alternative ale deșertăciunii.

În schimb, în termenul grecesc *eirene* poate fi recunoscută în mod clar relația dintre garantarea securității și bogăție, bunăstare, sănătate și stabilitate. Și Islamul a dat conceptului de pace valența unei legături între securitate, în exterior - prin subjugarea dușmanilor - și dezvoltarea oamenilor, în interior. Atunci când confucianismul susținea că cele trei principii ale unei bune guvernări erau garantarea hranei, soldaților și a încrederii, el combina, la rândul său, firește, fără a se folosi de termenul „pace”, scopul prezervării și al dezvoltării existenței umane.

Interconectarea acestor două elemente în cadrul conceptului de pace apare încă o dată foarte clar la începutul Evului Mediu, la Augustin. El consideră pacea o „liniște a ordinii” (*tranquillitas ordinis*), care reglementează dezvoltarea umană și oferă totodată siguranță acesteia față de eventualele agresiuni din exterior.

În Evul Mediu și mai ales în epoca modernă, acest concept integrat al păcii începe să se degradeze. El este redus, mai ales sub influența dreptului internațional, la domeniul relațiilor dintre societăți, condițiile de dezvoltare, necesare în interiorul societății, fiind delimitate de acesta. Aceste condiții nu au jucat un rol prea important în procesul de formare a statului teritorial și în epoca absolutistă, au apărut din nou în prim-plan după ce Iluminismul și mai apoi Revoluția Franceză le-au amplificat în

⁶ De unde nostalgia ideologizată a acelei discutabile *pax romana*, pe care s-ar părea că încearcă s-o maimuțărească astăzi nu mai puțin discutabila *pax americana*.

mod considerabil semnificația politică. Bineînțeles că norma dezvoltării existenței a fost mai apoi adoptată și de alte noțiuni precum bunăstarea (ca justiției distributive materială) și democrația (ca justiție distributivă participatorie). Norma păcii a devenit așadar din ce în ce mai strict rezervată domeniului relațiilor dintre societăți, fiind astfel redusă la rolul de preservare a existenței. Ea nu a reluat norma dezvoltării existenței decât mult mai târziu, de abia după cel de-al Doilea Război Mondial, când gradul crescut de interdependență a început să reducă distanța dintre state. Norma dezvoltării existenței a început să-și extindă în mod considerabil sfera sa de valabilitate, implicând acum și oamenii din alte entități politice.

3. Unele accepțiuni ale conceptului de pace

Dintr-un început, atragem atenția, în textul de mai jos, asupra unor neclarități ale conceptului de pace și propunem o „societate mondială non-violentă” ca țel care nu poate fi împlinit, dar după care pot fi orientate toate activitățile: „Pace înseamnă tăcerea armelor”. Dar pentru câtă vreme? Va putea domni pacea doar după ce ultimul război se va fi sfârșit? Este tot restul timpului doar o mare perioadă interbelică, doar un simplu armistițiu?

- Este oare, în vremuri de pace, viața indivizilor și a popoarelor ferită de intervenții militare violente, dar și de alte forme de violență? Va domni pacea oare numai atunci când va domni și dreptatea?

- Europa occidentală pare să fi uitat de războaie. Dar poate oare pacea să se instaureze aici pe durată, când în alte părți conflictele decurg cu atâta violență? Este oare pacea divizibilă sau nu poate apărea ea decât ca o pace a întregii lumi?

Atât în uzul cotidian, cât și în cel academic, oamenii încearcă să depășească neclaritățile conceptului de pace apelând la atribute: ei vorbesc despre pacea „adevărată”, „pozitivă”, „veșnică” sau despre pacea „negativă”, „incompletă”, și chiar despre „pacea cimitirelor”. Problema nu este însă rezolvată astfel, ci doar, în cel mai bun caz, evitată. Să rămânem așadar la cuvântul pace și la problemele pe care le avem să transformăm acest cuvânt într-un concept. În acest sens, ne vedem confrunțați cu trei provocări: concepția noastră despre pace nu trebuie să devină o punte ideologică care să ne conducă spre noi războaie (războaiele împotriva altor războaie), ea nu trebuie să fie instrumentalizată pentru a legitima o conducere (ca realizare a păcii) și să preia în sine tendințele reale din trecutul istoric și din prezent, pentru a nu rămâne doar la stadiul de fantezie.

Există două tipuri de argumentări tradiționale: pacea poate fi înțeleasă ca un principiu ordonator cosmic, ca o expresie concentrată a unei ordini mondiale care își găsește ultimul refugiu și ultima legitimitate în Dumnezeu, iar mai apoi, ca urmare a secularizării gândirii politice de după epoca Reformei, în rațiunea de care dispun în mod natural toți oamenii⁷. Sau: pacea poate fi înțeleasă ca expresie a convingerilor oamenilor, ca un produs cultural ce poate fi justificat din punct de vedere politic, care trebuie să fie fondat prin acorduri semnate (tratate de pace, acorduri sociale) și care

⁷ A se vedea, Reinhard Meyers: Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen, în: Bundeszentrale für politische Bildung (Hrsg.): Grundwissen Politik, Bonn 1993, p. 285-286, 291.

trebuie apărut de către autoritatea publică. Legată de aceste două structuri de argumentație este întrebarea ce fel de conexiuni există între pace și justiție, *pax* și *iustitia*: ori dreptatea este supra-ordonată păcii, și atunci pacea devine fructul natural al acesteia, ori pacea va trebui mai întâi consolidată și menținută într-o societate prin forțele de conducere ale statului; astfel, justiția ca principiu de legitimare al unei ordini sociale date care dă fiecăruia partea care i se cuvine, este subordonată păcii, cu toate că pacea trebuie să existe înainte ca această să poată fi realizată.

Mai mult: În prima argumentație, războiul apare ca o cezură, ca o întrerupere a stării naturale de pace: *bellum ruptura pacis*. În cea de-a doua tradiție, războiul - ca urmare a greșelilor comise de oameni și a libertății păcătoase a voinței - este starea normală atât intra -, cât și inter-socială. Pacea este non-război: *pax absentia belli*.

Din toate acestea reiese că pacea nu trebuie înțeleasă ca o stare a unui sistem social, ci ca un proces etern al progresului către un scop al cărui conținut concret merge înainte împreună cu istoria și care, din acest motiv, nu poate fi definit o dată pentru totdeauna, dar care permite însă abordarea critică a situației curente și identificarea premiselor pentru o modificare a acesteia în sensul stabilirii păcii. Este țelul viselor noastre să putem ajuta la construirea unei societăți mondiale non-violente, o societate care nu este lipsită de toate conflictele, dar în care aceste conflicte sunt soluționate renunțând la utilizarea sau amenințarea cu violența colectivă.

4. Dualitatea utilizării conceptelor pace și securitate

Vom analiza cum sunt interpretate noțiunile „pace” și „securitate” în perioada modernă și care sunt etapele prin care au trecut și s-au dezvoltat în cadrul dreptului internațional. Noțiunea „pace” astăzi, nu se poate gândi separat de noțiunile „securitate” și „sistem”; deoarece, și dreptul internațional ne argumentează aceasta. În cadrul dreptului internațional, „pacea”, până în pragul sec. 20, a fost înțeleasă drept „situație de a nu lupta” și unele norme au fost reglementate în funcție de aceasta. Până în perioadele apropiate, doctrina dreptului internațional, avea două axe principale „dreptul războiului” și „dreptul păcii”; un al 3-lea drept ca o consecință firească a acestuia era „conceptul de neutralitate”. Semnificația acestuia, nu este precum se crede la prima vedere ca, dreptul internațional să aleagă cel puțin calea supunerii la unele norme un război ce nu l-a putut preveni, tocmai invers, războiul în dreptul internațional-adică în dreptul ce reglementează relațiile între state - să fie considerat legitim. Iar baza acestei legitimități, în dreptul internațional, „în lipsa unei autorități centrale care pune condiții și aplica sancțiuni”, pe timp de război, era o cale legală de aplicare a normelor prevăzute în timp de război și aplicarea de sancțiuni celor care încălcă aceste norme. Bineînțeles că, orice război sau acțiune de recurgere la forță nu includea aceasta sau nu avea ca scop numai aceasta, însă neluarea în considerație a acestei dimensiuni putea să fie o capcană de anacronism. Implicit, războiul era interpretat sub două forme deosebite anume „război îndreptățit” și „război nedrept”. Altfel spus, până la Tratatul ONU 1948, aceste noțiuni erau analizate ca fiind „dreptul la război” și nicidecum „dreptul la pace”. Aceasta situație, s-a schimbat o dată cu Carta ONU: o dată cu interzicerea recurgerii la forță, s-a suspendat dualul „dreptul

războiului/dreptul păcii”. Potrivit acestuia, s-a considerat dominant „dreptul la pace”, iar dreptul războiului s-a transformat în norme cu caracter excepțional aplicate la acțiuni de recurgere la forța pe timp de război sau pe timp de pace. În consecință, a început să fie dat uitării „dreptul la neutralitate”.

Se știe că procesele de căutare pe această cale, au început încă de la Conferințele de pace de la Haga din anii 1899 și 1907. Însă, scopul principal la cele două conferințe, nu era obstrucționarea războiului, ci prevenirea anumitor acțiuni de război. Iar prima acțiune concludentă pe plan internațional în direcția prevenirii războiului, a fost Liga Națiunilor înființată după primul război mondial. În acest proces era posibilă găsirea bazelor noțiunii „pace” din viitor. Adică, în introducerea textului în cauză, se menționau următoarele *„părțile contractante, pe calea acceptării responsabilităților de a nu recurge la război, stabilirea de relații sincere și echitabile pe plan internațional, asigurarea perceperii dreptului internațional ca o atitudine realistă între state, menținerea echității în relațiile dintre comunitățile organizate și respectarea angajamentelor ce decurg din Cartă, au aprobat acest document pentru a dezvolta cooperarea internațională și asigurarea păcii și securității pe plan internațional”*. În concluzie, se observa că, chiar și în acest document ce datează încă din anul 1919, noțiunea „pace” este amintită cu noțiunea “securitate”. Folosirea împreună a acestor două noțiuni, a fost consolidată prin aprobarea imediat după al 2-lea război mondial al Cartei ONU din 1948. Primul articol al Cartei ONU începe astfel, *„Noi, popoarele Națiunilor Unite; am hotărât să depunem eforturi pentru a ocroti generațiile viitoare de catastrofele războiului care provoacă dureri inimaginabile de două ori umanității în cadrul unei vieți, să ne declaram din nou credința în drepturile fundamentale ale omului în demnitatea și valoarea persoanei umane, în egalitatea în drepturi a bărbaților și femeilor, precum și a națiunilor mari și mici, să creăm condițiile necesare pentru ocrotirea dreptului și manifestării de respect angajamentelor ce decurg din tratate și celelalte drepturi internaționale și asigurarea de condiții pentru o viață mult mai bună în mediu de libertate și mai vast, facilitarea înregistrării de progrese din prisma socială, și pentru a atinge aceste teluri, să manifestăm toleranță și un mediu de bună vecinătate, să trăim în pace, să ne unim forțele pentru ocrotirea păcii și securității internaționale, să acceptăm principiile asigurând nerecurgerea la forța armată în afara intereselor comune și să însușim metodele, să beneficiem de instituțiile internaționale pentru facilitarea înregistrării de progrese din perspectiva economică și socială a tuturor popoarelor”*.

Obiectivele Organizației Națiunilor Unite, sunt menționate în același text al Cartei, întocmai *„ocrotirea păcii și securității internaționale și în acest scop, prevenirea amenințărilor păcii și adoptarea în comun de măsuri eficiente pentru reprimarea acțiunilor de amenințare prin atacuri sau pe alte căi a păcii, facilitarea pe căi pacifiste, potrivit principiilor de drept internațional și echitate a dezacordurilor internaționale cu caracter de perturbare a mediului de pace; mai mult decât atât, ocrotirea principiilor drepturi egale a popoarelor și dreptul de a-și stabili singuri soarta cu, drepturile omului”*. Pe de altă parte, între principiile necesare ca țările membre ONU să acționeze favorabil pentru a atinge aceste obiective, nu există exemplu alternative precum *„manifestare de respect față de drepturile omului sau dreptul de a-și stabili singur soarta”*; în schimb, noțiunile

„pace și securitate” domină întrutotul spiritul acestui articol. Potrivit acestuia, au fost stabilite drept, valori și principii de bază, 1 - egalitate, 2 - aducerea cu bune intenții la îndeplinire a responsabilităților, 3 - reglementarea dezacordurilor internaționale, pe căi pacifiste, în așa fel încât să nu fie pusă în pericol pacea, suveranitatea și dreptul internațional, 4 - evitarea amenințării cu sau recurgerea la forță, 5 - acordarea de sprijin acțiunilor organizației și prevenirea celor în detriment sau neacordarea de ajutor unui oarecare stat care recurge la acțiune de constrângere, 6 - asigurarea statelor nemembre că ONU va acționa potrivit acestor principii în măsura necesară pentru ocrotirea păcii și securității internaționale, 7- atribuții naționale. Pe scurt, asigurarea păcii și securității internaționale, și-a dobândit locul în inima Cartei ONU.

Responsabilitatea principală în domeniul „ocrotirea păcii și securității” amintită în mod frecvent și în celelalte articole ale Cartei, a fost atribuită Adunării Generale în care sunt reprezentate în mod democratic toate membrele organizației ONU. Această competență și responsabilitate a fost atribuită Consiliului de Securitate ONU, iar toate statele membre, accepta să execute hotărârile acestui organ superior. Iar competențele Consiliului de Securitate, ce are în special răspunderea principală în menținerea păcii și securității internaționale, urmăresc prevenirea izbucnirii unor conflicte, intervenția, dacă este cazul, pentru a le pune capăt și în general dezamorsarea crizelor internaționale. Pe scurt, în cadrul Cartei ONU, ocrotirea păcii și securității internaționale, implicit al sistemului pacifist existent este, un scop și principiu de bază și, în acest subiect, statele au atribuit Consiliului de Securitate competența de a adopta decizie în numele lor. Pe când, Consiliul de Securitate, se bucură de deplină competență de a stabili ce anume amenință pacea internațională, această ordine; de asemenea, poate, în acest cadru, să hotărască și să pună în aplicare orice fel de acțiune ce prevede recurgerea la forța armată. Implicit, în acest cadru juridic, se ajunge la concluzia că, pacea nu este un drept, din prisma statelor este o obligație și nu este o sarcină juridică internațională de rând, deoarece, în situația încălcării acestuia, este o obligație care prin acțiunea Consiliului de Securitate poate să fie sancționat, în acest mod este și sistemul aflat în vigoare.

5. Critica cercetării din domeniul păcii

În acord cu alți prestigioși autori⁸ vom face, în textul de mai jos, o analiză critică a cercetării din domeniul păcii, care, în opinia noastră, neglijează strategiile de pacificare.

Acest deficit diferențiază cercetarea actuală din domeniul păcii de cea din trecut, și mai ales din secolul XIX. Aceasta din urmă nu încerca să găsească soluții concrete pentru niște probleme concrete - de fapt, ea încerca să evite acest lucru -, se ocupă însă în mod sistematic și inovator cu dezvoltarea unor strategii pacificatoare. Cea mai mare contribuție în acest domeniu a fost dezvoltarea conceptului Organizației Internaționale, care, în ciuda tuturor punctelor slabe, s-a menținut în mod cu totul excepțional după 1945.

⁸ Ernst-Otto Czempel: *Friedensstrategien, Systemwandel durch Internationale Organisationen, Demokratisierung und Wirtschaft*, Paderborn 1986, pp. 16-19.

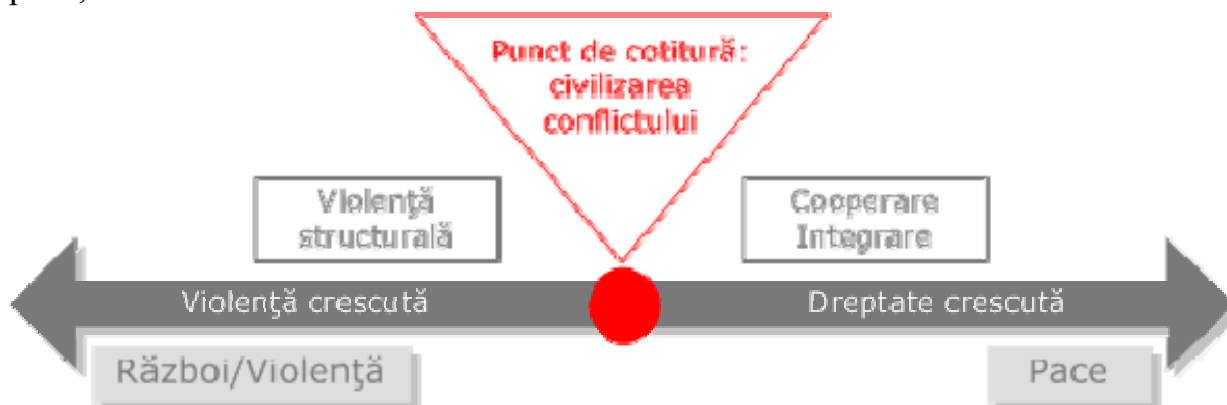
Particularitatea acestui concept rezidă în faptul că nu se concentrează pe evitarea războaielor, ci pe instrumentalizarea păcii. Nu putem sublinia destul însemnătatea acestei diferențe. Pentru că pacea nu este același lucru cu evitarea războaielor: iar aceasta, nu din cauza cunoscutei (dar lipsitei de importanță) diferențe dintre așa-numita pace negativă și cea pozitivă. Cine dorește să înlocuiască războiul cu pacea trebuie să cerceteze pacea și nu felul în care pot fi evitate războaiele.

În plus, trebuie concepute modalități de aplanare a conflictelor care nu conțin nici un fel sau doar puțină violență. Acesta este un program pozitiv care conține obiecte de cercetare concrete și proprii și care nu este identic cu cercetarea cauzelor războiului, pe care s-a concentrat interesul științific de până acum. Această perspectivă a păcii nu a fost abordată mai deloc până astăzi. Răspândirea pe care a cunoscut-o cercetarea în domeniul păcii din lumea occidentală nu a schimbat cu nimic acest fapt. Altfel decât a fost cazul în tradiția literară, mai ales în cea din secolul XIX, o preocupare științifică notabilă cu problema păcii ca scop realizabil și cu strategiile aferente nu a putut fi constatată după 1945.

Pacea nu se instaurează pentru că nimeni nu își bate capul cu instaurarea ei. Nu ajunge să criticăm sistemul, trebuie să și inventăm sisteme care să vină să îl înlocuiască. Nu ajunge să vorbim despre o ordine europeană a păcii, trebuie să traducem acest cuvânt în stări posibile ale sistemului european. Nu trebuie să ne plângem de deficitele sistemului de controlare a înarmării, trebuie să le reparăm. Pe scurt: științele sociale trebuie să se preocupe în sfârșit cu pacea, ele trebuie să o analizeze, să îi descrie și să îi proiecteze strategiile. Faptul că nu s-a făcut până acum nici un progres real în domeniul păcii poate explicat și prin faptul că complexitatea sa a fost subestimată.

Instaurarea păcii este cea mai dificilă misiune politică; iar acest lucru nu poate fi făcut decât atunci când oamenii se vor confrunta cu problemele pe care le presupune. Pacea poate fi definită ca fiind un sistem în cadrul al sistemului internațional, caracterizat de o scădere a forței și o creștere a dreptății distributive⁹.

De asemenea, Michael Zürn¹⁰ prezintă în textul de mai jos *hexagonul civilizator*, un element central în studiile celebrului cercetător în domeniul păcii, Dieter Senghaas. Aspectul civilizării joacă un rol important și în continuumul război-pace, la care vom face referire de mai multe ori în cadrul acestui curs:

⁹ Ernst-Otto Czempel, op. Cit., p. 17.

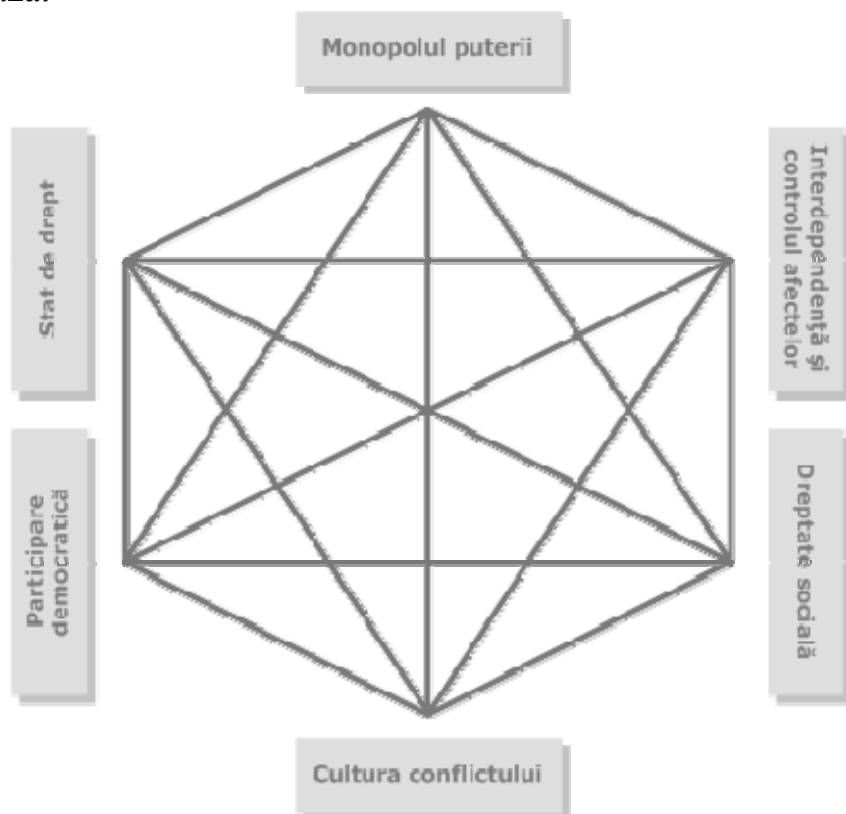
¹⁰ Michael Zürn: *Vom Nationalstaat lernen, Das zivilisatorische Hexagon in der Weltinnenpolitik*, în: Ulrich Menzel (ed.): *Vom Ewigen Frieden und vom Wohlstand der Nationen*, Frankfurt am Main 2000, p. 21-25]

Dar ce este civilizarea? Senghaas a încercat să răspundă la această întrebare. Teoria păcii formulată de el, în care pacea este înțeleasă ca un proiect de civilizare este rezumată în cele ce urmează:

„În ceea ce privește acest tip configurativ de gândire, o conducere de succes, care înțelege să atingă, respectiv să se apropie de valorile fundamentale ale societății și conviețuirea pașnică dintre oameni sunt unul și același lucru. Obiectivele conducerii (...) sunt totodată și condiții propice pentru instaurarea păcii”. Diferitele obiective ale statului și ale conducerii sale sunt schițate cu ajutorul „hexagonului civilizator” al lui Senghaas, care demonstrează o ordine internă bună și funcțională și una externă, capabilă să mențină idealul păcii.

O stare în care pacea lipsește în mod organizat nu poate fi depășită decât în cursul unui proiect de civilizare. Cele mai importante aspecte asociate cu proiectul de civilizare al păcii devin evidente la o observare atentă a acelor condiții care au făcut posibilă *pacea internă* în societățile industrializate de tip occidental. Senghaas a dorit să elaboreze un concept al păcii mai larg, fără să se lase prins însă în capcana conceptelor asociate cu perechea de termeni „pace negativă” (absența războiului) și „pace pozitivă” (absența violenței structurale). Acesta a fost motivul pentru care a dezvoltat acest *hexagon civilizator*. Conform acestei perspective, pacea va domni doar atunci când există o constelație de condiții care se sprijină reciproc.

Cele șase colțuri ale acestui hexagon civilizator pot fi descrise după cum urmează:

1) Esențiale pentru proiectul de civilizare sunt *de-privatizarea violenței și constituirea unui monopol de putere legitim*. Fără „dezarmarea cetățenilor” nu poate (...) exista o pace de durată.

2) *Controlul monopolului de putere și constituirea statului de drept* sunt alte două premise pentru ca monopolul agresiunii deținut de stat să nu fie folosit în mod despotice.

3) Prin creșterea relațiilor de interdependență și prin de-privatizarea violenței apare și un *control sporit al afectelor de toate părțile* - fapt descris și de Norbert Elias ca „proces de civilizare“. Prin urmare, acest lucru poate duce și la apariția unor „sfere emoționale“, care depășesc limitele locale și care rezultă într-o „identitate națională“.

4) Astfel este stabilită și baza pentru *participarea democratică* la procesele decizionale publice.

5) Un alt element este *dreptatea socială*. Consolidarea materială a statului de drept este o condiție constitutivă pentru capacitatea de supraviețuire a ordinilor de drept și, implicit, a păcii interne.

6) În fine, *o cultură constructivă a conflictelor*, disponibilitatea de a trata în mod productiv conflictelor și capacitatea de a face compromisuri reprezintă ultimul colț al hexagonului.

Pacea ca proiect de civilizare devine astfel dorința oamenilor de a atinge o ordine legitimă și dreaptă. În acest sens, civilizarea reușită și pacea sunt „fapte identice“. Pacea înțeleasă în acest fel nu este o stare naturală. „Ea trebuie creată“. Sau: „Atunci când vrem să avem o pace în sensul civilizării politicii (...), atunci trebuie să pregătim această pace: *Si vis pacem, para pacem*“.

6. Despre cercetarea interdisciplinară a păcii

Înainte de toate, în acest scurt material trebuie să facem un efort de reflecție pornind de la conceptele generale ale cercetării interdisciplinare. M-am străduit să adun aici învățămintele trase din alte discipline în cursul colaborării mele cu mișcarea de cercetare în problemele păcii¹¹. Nu trebuie văzut, deci, în aceste rânduri decât o evaluare cu totul imperfectă, un studiu între altele al specificului pe care-l imprimă reflecției individuale activitățile interdisciplinare, o primă încercare de a prefăța o „istorie naturală” a inteligenței interdisciplinare. Într-un cuvânt, cititorul va găsi aici un expozeu al propriilor mele impresii, expozeu care poate face parte cândva dintr-o istorie și dintr-o descriere mai completă ale mișcării interdisciplinare.

Cercetarea problemelor păcii mi-a apărut ca întreprinderea unui grup, puțin structurat și destul de amorf, de minți împrăștiate în toată lumea, mai ales în America de Nord, Europa occidentală, și Japonia, dar și pe alte continente, de unde aceste minți mențin contactul cu „colegiul invizibil”. Nu este ușor să spui cine face cercetare în problemele păcii și cine n-o face deloc. La o extremitate a scării acest grup de

¹¹ O succintă prezentare a autorului, pentru acest domeniu cred că este necesară. Astfel, am susținut și obținut titlul de doctor în științe juridice, la Institutul de Cercetări Juridice al Academiei Române, cu teza „Umanizarea dreptului umanitar”, după aproape cinci ani de cercetare fundamentală, studiu care a apărut în cartea omonimă, în anul 2007, la Editura C.H.Beck. Atât pe perioada studiilor doctorale, dar și ulterior, până în prezent și, cât Dumnezeu va binevoi, voi continua să colaborez cu Universitatea Națională de Apărare în acest domeniu, participând la sesiunile de comunicări științifice, ori publicând în Buletinul Științific. De asemenea, sunt cercetător asociat al la Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române, membru al Asociației Române de Drept Umanitar, calitate în care am participat, ca membru fondator, la zidirea Filialei Prahova a acestei organizații, în cadrul căreia, cu ajutorul și sprijinul președintelui său, col. dr. Dumitru Codiță, particip la manifestările științifice organizate sub egida sa. Ar mai fi și altele de adăugat, dar pentru scopul demersului nostru apreciem ca fiind suficiente.

cercetători se confruntă aproape imperceptibil cu cei care practică cercetarea marilor sisteme internaționale și a conflictelor. La cealaltă, el se dizolvă într-un grup de revoluționari, militanți și socializanți, fără îndoială preocupați de a vedea triumfând o ideologie de care sunt profund atașați. Sufletul acestei mișcări îl constituie, totuși oameni câștigați în același timp pentru folosirea metodei științifice în studiul sistemelor sociale și pentru dorința de a utiliza cunoașterea acestor sisteme în vederea ameliorării soartei omului, ameliorare ce ar rezulta dintr-o reducere a consecințelor conflictelor, mai ales ale celor care iau formele cele mai violente și mai distructive.

Acest grup a avut de la început un caracter interdisciplinar, 35% erau politologi, 21% sociologi, 14% juriști și specialiști în jurisprudență și drept internațional, 8% cercetători interesați de sistemele generale, economiștii, istoricii, psihologii și antropologii câte 6%, în medie. Faptul că numărul politologilor este cel mai important nu are nimic surprinzător, deoarece pacea și războiul sunt fenomene legate intrinsec de entitățile publice. Nu este mai puțin adevărat că interdisciplinaritatea cercetării asupra păcii este incontestabilă și că ține de rațiuni absolut imperative. În fapt, s-ar putea spune că orice cercetare aplicată în științele sociale este în mod necesar interdisciplinară, pentru simplul motiv că sistemul social constituie el însuși un ansamblu din care cel puțin un aspect este de resortul unei discipline distincte, dar în care orice problemă cu adevărat mondială privește invariabil acest sistem în globalitatea lui. Deci, prin aspectele ei aplicative cercetarea problemelor păcii trebuie să fie neapărat interdisciplinară. Fiecare câmp de aplicație va avea aspectele lui economice, sociologice, politice, juridice și va trebui să facă apel la istoric și la geograf, pentru că domeniul studiat se situează totodată în timp și spațiu. Ar trebui, de asemenea, să facem să intervină și sistemele generale, pentru că este vorba de sisteme teoretice care privesc mai multe discipline. În fine, va trebui să se apeleze la considerații filosofice și etice de o relevanță mai amplă, căci toate sistemele sociale sunt strâns legate de valorile umane și de judecăți de valoare.

A spune că mișcarea de cercetare a problemelor păcii este interdisciplinară pentru că aspectele pe care le are de tratat și compoziția ei sunt interdisciplinare este un lucru; a afirma că ea este interdisciplinară prin conținutul și concluziile la care ajunge este ceva cu totul diferit. Suntem obligați să recunoaștem, după părerea mea, că, dacă se ia în considerare conținutul publicațiilor privind cercetarea problemelor păcii, caracterul interdisciplinar al acestei cercetări este mult mai puțin pronunțat decât al protagoniștilor ei. De regulă, politicienii fac știință politică, sociologii sociologie, economiștii economie și juriștii, ceea ce se pricep ei mai bine, drept. Fie că se consideră cadrul teoretic, fie caracterul ei concret, cercetarea problemelor păcii nu poate avea decât caracterul disciplinar care se impune oricărei științe sociale. Prin aceasta, ea nu este nici mai bună, nici mai rea decât orice altă disciplină aplicată, și pot fi găsite explicații foarte bune sau, cel puțin scuze. Considerat în globalitatea lui, sistemul social al lumii – deși are caracter unitar – este extrem de vast și complex și se pretează greu la stabilirea de modele teoretice care să-l îmbrățișeze integral. În plus, fiecare disciplină din categoria științelor sociale are istoria ei și, într-o foarte largă măsură, propria ei metodologie.

De fapt, nu există nicio metodologie interdisciplinară care să nu țină de statistică, ale cărei principii se aplică, evident, la orice cercetare cantitativă, indiferent

de disciplină. Nu există, în mod sigur, nicio metodologie proprie cercetării problemelor păcii. În fiecare studiu se aplică metodologia care convine cel mai bine mentalității și aptitudinilor cercetătorului. Metodologiile merg de la teoria pură și filosofia abstractă la sondajele prin interviuri, la studiile antropologice, observația activă, analizele statistice complicate ale datelor sociale și economice, analiza corelațiilor și a factorilor.

Dacă ceva distinge elementul război-pace de alte aspecte ale sistemului social, este faptul că deciziile au tendința să se concentreze în mâinile unui număr relativ redus de puternice organe de decizie. În acest sens se impun câteva referiri la teoria deciziei, cu atât mai mult cu cât tranziția de la pace la război și de la război la pace prezintă un mare interes pentru cercetarea problemelor păcii. Potrivit acesteia, în tranziția sistemului de la starea de pace la conflict și invers se pot distinge patru faze, și anume: a) război stabil; b) război instabil, adică situația în care războiul este considerat normă, dar ușor întrețesut cu perioade de pace; c) pace instabilă, adică situație în care războiul este, de asemenea, întrețesut cu perioade de pace, dar în care pacea este considerată normă și războiul întrerupere; d) în fine, pacea stabilă, în cursul căreia războiul între două unități este considerat atât de improbabil încât nu joacă practic un rol în procesele lor decizionale. Istoria omului ne oferă exemple din aceste patru faze, și variabilelor sociale care determină faza de echilibru prezintă un mare interes. În niciunul dintre aceste sisteme nu se află elemente care să fie atât de simplu de identificat ca o mărime fizică (presiune sau temperatură): ne aflăm în prezența unei structuri multidimensionale. Putem, totuși, să grupăm aceste determinante în două mari categorii, pe care le vom numi „tensiune” (*strain*) și forță (*strenght*). Din nefericire, termenul englezesc *strenght* este foarte ambiguu: el semnifică rezistența la tensiune (ca în rezistența materialelor) și, în alte contexte, în particular acela al unui sistem internațional, semnifică adesea aptitudinea de a impune altuia o tensiune care va fi indicată de cuvântul *force* în engleză. Vom utiliza, deci, în engleză cuvântul *strenght* pentru a semnifica rezistența la tensiune și cuvântul *force* pentru a semnifica aptitudinea de a impune o tensiune altuia.

Am învățat de la ingineri că se produce o fază de tranziție sau mutație în starea unui sistem când *tensiunea* (*strain*) este prea mare pentru *rezistența* (*strenght*) lui. Trecerea de la pace la război și de la război la pace este un fenomen asemănător. Două țări pot fi în stare de pace, dar tensiunea relațiilor lor sporește, poate din cauza cursei înarmărilor, poate din cauza unei schimbări în conducere, a expansionismului ideologic sau a rivalităților imperialiste. „Rezistența” sistemului constă în refuzul de a declanșa războiul și, dacă există o tranziție de la pace la război, este pentru că una dintre părți a estimat că tensiunea pe care ea o impunea celeilalte era prea mare pentru ca aceasta să reziste. De unde apariția sistemului de război declanșat printr-un act de război, fie că este sau nu vorba de o declarație oficială de război. Invers, trecerea de la război la pace se produce când tensiunea pe care o impunea starea de război este prea mare pentru una dintre părți și când această parte a luat decizia de a cere pace. Rezistența sistemului de război va depinde de ideea pe care partea în chestiune și-o face despre costul pe care l-ar comporta continuarea războiului sau pierderea lui, angajamentele contractate în trecut etc. una dintre dificultăți, aici, rezidă în faptul că nu este ușor să faci distincție între rezistență și tensiune dacă nu

dispui de un instrument de a o măsura pe una independent de cealaltă. Măsurăm rezistența materialelor prin numărul de kilometri necesari pentru a o învinge în anumite condiții bine definite. Fără o măsurare a tensiunii, ar fi imposibil să măsurăm rezistența. Putem oare să avem în sistemele sociale măsurări independente ale rezistenței și ale tensiunii? Unii gândesc că este posibil, cel puțin aproximativ, prin metode precum analiza de conținut, analiza datelor evenimentiale etc. Lucrul acesta l-am învățat de la sociologi și polimetricieni, iar de la juriști regulile de purtare a războiului.

Este încă imposibil să spunem dacă putem defini parametrii cei mai importanți ai tensiunii și ai rezistenței care determină fazele globale ale sistemului, în particular pe cei care determină trecerea de la pacea instabilă la pacea stabilă. Această tranziție a avut loc în anumite epoci și în anumite zone. „Obișnuința păcii” s-a instaurat, cu o frontieră dezarmantă, ce corespundea unor imagini compatibile de o parte și de alta. Cât despre faptul dacă vom putea înțelege suficient de bine aceste tipuri de procese pentru a reduce elementul de hazard și de a-l spori pe cel de gestiune, aceasta este o chestiune importantă pentru viitor.

Tocmai aceasta este una dintre problemele teoriilor „păcii prin drept”¹², căci dreptul depinde de scara organizării politice și e limitat de limitele acestei scări. Trebuie să mărturisesc că nu mai sunt atât de sigur că un guvern mondial poate rezolva problema păcii și a războiului, fie și numai din cauza amplitudinii organizației care ar fi necesară și tensiunilor la care ar fi supus ca urmare a eterogenității culturale a lumii, acre este în sine foarte prețioasă. Evoluția n-a produs un singur lucru, ci mai multe lucruri, care, în sistemele politice, unele asupra altora. Trebuie să admitem că ne interesează mai mult modul în care pacea poate deveni „proprietate a unui sistem politic, iar nu al unei structuri organice.

Această problemă este strâns legată de ceva învățat de la sociologi, și anume că există două tipuri de soluții la un conflict: tipul disociativ și tipul asociativ. Soluțiile disociative presupun „bunele îngrădiri care fac buni vecini”, împărțirea terenurilor comunale între proprietari, o strânsă legătură între proprietate și libertate. Soluțiile asociative presupun contracte sociale, o organizare politică, constituții, structuri sociale etc. Fiecare dintre aceste soluții are un loc important, și una dintre marile probleme ale cercetării păcii este de a încerca să identifice proporțiile corecte: Soluții integral disociative sunt imposibile, din cauza existenței binelui și răului publice, a necesității de a legitima și de a defini proprietatea. Proprietatea în sine este un contract social, adică o soluție asociativă destinată să utilizeze o soluție disociativă. Soluții complet asociative conduc la tiranie și la „pacea impusă”, pur și simplu pentru că, altminteri, trebuie să existe în această pace un acord, ceea ce se întâmplă foarte rar.

În fine, am învățat de la un mare număr de oameni că cercetarea problemelor păcii este un subansamblu al unei activități umane mult mai largi, pe care l-aș fi numit cu plăcere „știință normativă”, dacă această expresie n-ar avea câteva conotații înșelătoare. Există, totuși, un domeniu larg al cercetării în privința ameliorării omului,

¹² A se vedea, pe larg, despre această problemă, George N. Coca, Marile curente ale filozofiei dreptului. Despre interesul juridic și voința juridică, esență a dreptului. Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2007.

adică: ce vrem să spunem când afirmăm că lucrurile sunt pe cale a se ameliora în loc să meargă din ce în ce mai rău? Cum să clarificăm gândurile cu privire la aceste lucruri și cum să întrezărim o politică ce poate determina, în dinamica reală a societății, ocuparea unor poziții care sunt percepute în general ca mai bune și nu ca mai rele? Accentul pe care cercetătorii europeni ai păcii îl pun pe „violența structurală” pe justiția umană și pe ameliorarea omului ne cere să fim atenți la existența acestui cadru mai larg. Am criticat metafora violenței structurale întrucât mi s-a părut cu totul insuficientă pentru a descrie complexitatea ameliorării omului sau a înrăutățirii lui, justiția sau injustiția. Dar „școala europeană”, dacă aș putea să o numesc așa, a făcut un serviciu foarte util atrăgând atenția asupra acestor probleme și asupra matricei mai largi a cercetării păcii. O parte aici este numai de ordin semantic; că o numim „cercetare a păcii” sau un subsansamblu al matricei științei normative nu are, probabil, importanță. Ceea ce are mai multă importanță este de a ști care sunt, în cazul în speță, gradele optime ale specializării și dacă metodele cercetării păcii nu sunt cumva aplicabile la o problemă mult mai largă, în toate detaliile ei.

Dar a vedea în cercetarea păcii un subsansamblu al unei probleme mai largi este foarte important, și diviziunea muncii de cercetare este ceva ce numai experiența ar proba.

Concluzii

„Stă în puterea noastră, a tuturor ca, acționând cu deplină răspundere față de destinele popoarelor noastre, față de cauza progresului, bunăstării și fericirii generale, față de cauza păcii, să asigurăm lichidarea încordării în viața internațională, instaurarea unei politici noi, de colaborare și pace pe pământ”. Așa gândea *Dimitrie Cantemir* cu multă vreme în urmă. Concluzionând, trebuie să recunoaștem că în perioada actuală, dar mai ales în viitor, conflictul armat va intra tot mai mult în contradicție cu frustrările determinate de cauza păcii. Concepțiile de ducere a luptei trebuie armonizate în raport cu constrângerile de pace, dar totodată trebuie acceptată ideea că lupta armată rămâne în continuare domeniul decisiv al victoriei războiului și îndeplinirea scopului politico-militar nu se poate face prin compromisuri în favoarea cauzei păcii. Astfel, la adăpostul statutului de superputere militară mondială, beneficiind de un buget fabulos, care nu poate fi egalat nici măcar de bugetele însumate ale tuturor statelor membre NATO, U.S. Army își permite „să facă legea în lume”, acționând numai după interesele politico-economice avute în vedere la un moment dat de strategii de la Pentagon și Casa Albă. Chiar dacă spun că acționează în numele comunității internaționale, militarii americani nu acceptă rezoluțiile ONU și nici hotărârile NATO care nu le convin, în asemenea situații deciziile fiind luate unilateral și impuse întotdeauna cu forța, ceea ce le-a adus pe bună dreptate, renumele de „Jandarmi ai lumii”. Această nouă și totuși veche concepție, căci *„ceea ce a mai fost, aceea va mai fi, și ceea ce s-a întâmplat se va mai petrece, căci nimic nu e nou sub soare”*¹³, este deosebit de periculoasă, întrucât

¹³ Ecleziastul, cap.1.9., Biblia, Editura Institutului Biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p.664.

crează precedente în nesocotirea de către alte state a convențiilor internaționale în materie, a ordinii mondiale gestionate prin mecanismele create de om.

Prin dezvoltarea și afirmarea dreptului internațional s-a creat în prezent o contradicție, o stare de incompatibilitate între regulile dreptului păcii și regulile cunoscute în baza cărora se poate folosi forța armată în relațiile dintre state; aceste două seturi de reguli se exclud, nu se pot concilia și unele dintre acestea trebuie să prevaleze asupra celorlalte. Această evoluție s-a produs pe fondul existenței unor instituții necunoscute sau consacrate prin documente adoptate imediat după încheierea celui de-al doilea război mondial și în condițiile războiului rece, de admitere a recursului la forță. Cum materia dreptului internațional umanitar este codificată și reguli ale acesteia au devenit norme de *jus cogens*, se supune o revizuire și în orice caz, o acomodare a modului cum este reglementată utilizarea forței în dreptul internațional, o reținere în tendința de a interpreta extensiv cadrul legal existent¹⁴.

Conținutul și limitele juridice relative la această problematică fac obiectul unei agende de priorități care trebuie să aibă în vedere următoarele: rolul și întinderea regulilor cutumiare care protejează pacea; interpretarea regulilor convenționale în vigoare; aplicarea dispozițiilor dreptului păcii; probleme generale conexe la punerea în aplicare și respectarea regulilor aplicabile; accesul la informație și la justiție în probleme de pace etc.

Fără a fi epuizat problematica cercetării interdisciplinare a păcii prin intermediul dispozițiilor dreptului internațional în general și ale dreptului păcii în special, recunoscându-i acestuia din urmă un rol important, trebuie să-l raportăm permanent la diversitatea de tratate ce privesc ocrotirea omului, a căror valabilitate trebuie prezumată și pentru situații de conflict armat. Ar fi iluzorie ideea că se poate obține o pace absolută în condițiile existenței și utilizării tehnicilor moderne de luptă¹⁵ care, datorită efectelor lor, nu pot face distincție între obiectivele militare și cele civile, dar nici un moment nu trebuie să renunțăm la acele acțiuni care risipesc ignoranța și stăvilesc sfidarea ori nesocotința. În consecință, apreciem că întărirea păcii depinde nemijlocit și de aplicarea normelor dreptului internațional.

Dezvoltarea dreptului păcii, respectarea sa cu bună-credință va avea printre efectele sale benefice, un impact pozitiv asupra mediului de securitate al planetei noastre care să permită perpetuarea naturii și a altor valori materiale și spirituale de care generațiile viitoare să se bucure într-un climat de toleranță, demnitate și pace.

Bibliografie:

1. ANGHEL Ion M., „Reflecții în problema admiterii folosirii forței armate în relațiile dintre state”. Dreptul nr.7/2002.

¹⁴ Ion M. Anghel, „Reflecții în problema admiterii folosirii forței armate în relațiile dintre state” Dreptul nr.7/2002, pp.39-54.

¹⁵ Despre dezarmare și dezvoltare durabilă a se vedea: Nations Unies, Rapport du Secrétaire général sur l'activité de l'Organisation, New York, 2003, p.15, 16 și 31.

2. CZEMPIEL: Ernst-Otto *Friedensstrategien, Systemwandel durch Internationale Organisationen*, Demokratisierung und Wirtschaft, Paderborn 1986.
3. COCA George N., *Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*, Editura Universul Juridic, București 2009.
4. GERARD André-Marie, *Dictionnaire de la Bible*, R. Laffont, Paris, 1989.
5. MENZEL Ulrich (ed.): *Vom Ewigen Frieden und vom Wohlstand der Nationen*, Frankfurt am Main 2000.
6. Biblia, Editura Institutului Biblic și de misiune ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992.
7. MEYERS Reinhard: *Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen*, în: Bundeszentrale für politische Bildung (Hrsg.): *Grundwissen Politik*, Bonn, 1993.
8. ZÜRN Michael: *Vom Nationalstaat lernen, Das zivilisatorische Hexagon in der Weltinnenpolitik*.

EVOLUȚIA COMERȚULUI INTERNAȚIONAL

Dr. Marin DUMITRU*
Raluca-Ana-Maria DUMITRU**

The international trade includes all exchanges of goods and services between two or more states. The evolution of international trade is characterized by an increasing trend of global exports and the emphasis of the global trade diversification through the exports increase of the industrialized countries in the world, through worsening terms of exchange between developing and industrialized countries, through adopting of new tariff and non-tariff measures and through the tripolarization tendency of the international trade. The international trade also involves the quantification of its efficiency which can be realized with the aid of the categories of measured indicators at a micro and macroeconomic level.

Cuvinte cheie: comerț internațional, mercantilism, avantaj absolut, avantaj relativ, rentabilitatea operațiunilor de comerț exterior, raport de schimb, sold comercial.

Considerații preliminare

Comerțul internațional include totalitatea schimburilor de bunuri și servicii dintre două sau mai multe state.

În urma marilor descoperiri geografice, centrul de greutate al comerțului european s-a deplasat din Marea Mediteraneană în Oceanul Atlantic, iar rolul principal în comerțul internațional a revenit Spaniei și Portugaliei, Angliei, Franței și Țărilor de Jos.¹

Dacă în secolul al XIX-lea în schimburile internaționale de mărfuri manufacturate predominau produsele textile și cele ale metalurgiei de bază, iar la începutul secolului al XX-lea, produsele chimice, materialul electric și echipamentele, totuși, până la al Doilea Război Mondial, comerțul cu bunuri era compus în proporție de 60% din materii prime (energetice, produse agricole și minerale).²

Obiectul comerțului internațional este reprezentat de bunuri materiale și de servicii.

Comerțul exterior al unei țări cuprinde exportul, importul, reexportul și tranzitul.

Prin export se înțelege vânzarea de bunuri și servicii aparținând economiei unei țări, iar prin import, cumpărarea pentru economia națională de bunuri și servicii din alte țări. Exportul și importul de servicii mai poartă denumirea de export invizibil și import invizibil. Reexportul reprezintă activitatea desfășurată de persoane autorizate, de a cumpăra mărfuri din unele țări și de a le revinde în altele, cu sau fără indigenarea lor. Comerțul de tranzit constă în activitatea desfășurată de persoane autorizate,

* **Profesor universitar asociat la Universitatea Națională de Apărare “Carol I”.**

** **Asistent universitar la Universitatea “Spiru Haret”, București.**

¹ Nicolae Sută, Sultana Sută-Selejan, *Istoria comerțului mondial și a politicii comerciale*, Editura All, București, 1997, p. 23

² Frederic Teoulon, *Comerțul internațional*, Editura Institutul European Iași, 1996, p. 13

pentru transportul mărfurilor străine pe teritoriul național. Transportul poate fi substituit și comerțului invizibil.

Comerțul internațional, mai ales în ultimele decenii, a devenit unul din factorii determinanți ai creșterii economice. O expresie a acestei tendințe o constituie faptul că, în perioada 1951-1991, volumul comerțului mondial a sporit cu circa 10,5% pe an, față de numai 1-2% în perioada interbelică și 5-6% în anii de înflorire a liberului schimb de la sfârșitul secolului trecut.

Interdependența comerț-dezvoltare bazată pe diviziunea internațională a muncii se manifestă pe fondul unei dependențe reciproce a fluxurilor economice internaționale, ceea ce duce la tot mai strânsa intercondiționare dintre procesele naționale de creștere și evoluția pieței mondiale.

Evoluția comerțului internațional se caracterizează prin următoarele trăsături principale:

1. *Tendința de creștere a exporturilor mondiale.* În perioada 1960-1980, valoarea exporturilor mondiale a sporit peste 15 ori. Datorită recesiunii mondiale, în următorii trei ani, 1981-1983 a avut loc o scădere a comerțului mondial, urmată, începând din 1984 – de o învioreare. În 1986 a fost depășit nivelul din 1980, iar în anul 1991 comerțul mondial a fost cu 75% mai mare decât în 1980.

2. *Accentuarea diversificării comerțului mondial*

În perioada postbelică au apărut noi piețe (a ordinarilor, a microprocesoarelor etc.), iar în prezent se extinde piața internațională a roboților industriali. De asemenea, a sporit importanța comerțului cu brevete, ritmul său de creștere fiind mai ridicat decât cel al ansamblului comerțului internațional.

3. *Creșterea ponderii țărilor industrializate în exporturile mondiale*

Această tendință s-a manifestat în întreaga istorie a comerțului mondial. În perioada 1950-1985, ponderea țărilor dezvoltate industrializate în exporturile mondiale a crescut de la 60,8% la 65,6%, iar a țărilor în curs de dezvoltare a scăzut de la 31,1% la 23,9%; în anul 1991, ponderea țărilor industrializate în exporturile mondiale a fost de aproape 70%.

Această trăsătură este de remarcat prin faptul că a avut o aceeași tendință și pe etape intermediare atât în perioadele 1950-1980, cât și în anii 1981-1998.³

4. *Înrăutățirea termenilor schimbului țărilor în curs de dezvoltare cu cele industrializate*

Termenii schimburilor înseamnă ce cantitate de bunuri trebuie să exporte o țară pentru a putea importa aceeași cantitate de bunuri.

Dacă se iau în considerare numai țările în curs de dezvoltare nepetroliere, în perioada 1975-1993, după calculul UNCTAD, rezultă că acești termeni s-au deteriorat cu 47%. Cauza acestei evoluții constă în tendința de rămânere în urmă a prețurilor la produsele primare. În consecință, pentru o cantitate egală de produse, țările în curs de dezvoltare pot obține o cantitate mai mică de produse.

5. *Adoptarea unor noi măsuri – tarifare și netarifare – de îngrădire a comerțului mondial.*

³ Nicolae Sută (coord.), *Comerț internațional și politici comerciale contemporane*, vol. I, Editura Eficient, București, 2000, pp. 32-33.

Restricțiile tarifare cuprind diferite taxe vamale percepute asupra mărfurilor care se exportă; ele influențează prețul de vânzare al mărfurilor respective. Îngrădirile netarifare includ o sferă cu mult mai largă: restricții cantitative la import, taxe fiscale, stabilirea de norme obligatorii de calitate la import etc.

6. *Aspectele ecologice au devenit factori importanți în negocierea unor înțelegeri comerciale regionale sau mondiale, ridicând probleme care trebuie să fie rezolvate în numai câțiva ani.*

Astfel, obiectivele ultimelor negocieri în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului (OMC) cuprind înlăturarea subvențiilor destinate agriculturii, reducerea barierei comerciale netarifare și standardelor diferite pentru produse și reducerea pe cât posibil a restricțiilor asupra investițiilor străine.

7. *Tendința de „tripolarizare” a schimburilor comerciale internaționale.*

Comunitatea economică vest-europeană, împreună cu SUA și Japonia, au ajuns să totalizeze aproape *trei sferturi din valoarea exporturilor mondiale.*

8. În perioada postbelică, spre deosebire de perioadele anterioare, *comerțul internațional a devansat ca ritm de creștere nu numai PNB sau PIB, ci și producția industrială și agricolă, la nivel mondial.*

Aceasta înseamnă că revoluția științifico-tehnică a imprimat o corelație nouă între dinamica exporturilor și a producției în sensul că, aceasta din urmă este devansată de exporturi, ceea ce, la scară internațională înseamnă devansarea producției mondiale de către comerțul internațional. În condițiile adâncirii diviziunii mondiale a muncii s-a accentuat specializarea și cooperarea internațională în producție, ceea ce a determinat realizarea pe calea schimburilor comerciale internaționale a unei cote părți tot mai mari din producția tuturor statelor.

9. Din compararea comerțului internațional cu evoluția rezervelor de aur și devize centralizate (la nivel de stat) ale lumii nesocialiste, rezultă că acesta, *comerțul internațional, a devansat atât ca ritm de creștere, cât și ca volum valoric absolut, rezervele de aur și devize centralizate ale țărilor nesocialiste.* Aceasta devine pentru o bună parte dintre state o frână în calea dezvoltării comerțului exterior agravându-le problema lichidității internaționale.

În anii '90, analiza ritmului mediu anual de creștere a comerțului internațional scoate în evidență oscilații atât la export, cât și la import.⁴

Pe parcursul anilor '90, comerțul internațional a cunoscut o creștere rapidă, astfel încât în anul 1995, exportul mondial a ajuns la 4,3 trilioane \$, o creștere cu 2% față de anul precedent.

Exporturile românești de servicii, deși au ajuns să dețină în anul 2000 circa 16% din totalul cumulat al exporturilor României de bunuri (mărfuri) și servicii, deci mai mult decât o dublare a ponderii lor față de anul 1989, când aceasta era de 7,4%, prezintă, totuși, o rămânere în urmă față de media mondială, situată la 20%, inclusiv față de media Uniunii Europene ce depășește 25%.⁵

Această creștere este rezultatul următoarelor fenomene:

- liberalizarea continuă a comerțului, îndeosebi prin scăderea taxelor vamale;

⁴ Ion Niță, *Comerțul exterior românesc în perioada de tranziție*, Editura Lumina Lex, București, 2000, p. 12

⁵ Agnes Ghibuțiu, *Serviciile și dezvoltarea*, Editura Expert, București, 2000, p. 312.

- întărirea grupărilor regionale de comerț;
- creșterea investițiilor în țările în curs de dezvoltare;
- revigorarea înregistrată de comerțul exterior al țărilor din estul și centrul Europei.

Și în următorii ani va continua tendința de creștere a comerțului internațional, în principal, în contextul accelerării integrării economice mondiale. În ultimul timp, comerțul internațional a crescut de două ori mai repede decât producția mondială. Acesta este rezultatul faptului că multe firme produc componente și subansamble în una sau mai multe țări și le assemblează în altele. Multe companii își stabilesc centre regionale sau globale, pentru anumite produse, pe care apoi le exportă pe tot Globul.

O importanță foarte mare o capătă comerțul intra-regional. Comerțul intra-regional a înregistrat o creștere sensibil mai mare decât comerțul inter-regional. Există trei regiuni majore pentru comerțul internațional: America de Nord, Uniunea Europeană și Japonia (împreună cu țările ASEAN).

Teorii ale comerțului internațional

La baza efectuării schimburilor internaționale de mărfuri și servicii stau diferite teorii, izvorâte, multe dintre ele, din necesitățile practice ale epocilor în care au fost elaborate.

Aceste teorii pot fi clasificate în teorii clasice și teorii moderne.

1. Teorii clasice

a) *Mercantilismul* este doctrina care pledează pentru dezvoltarea exportului, ca sursă principală de acumulare a averii naționale (în acea vreme, era vorba de acumularea monedelor de aur și argint). Apariția mercantilismului în sec. XVI-XVII a fost justificată de însemnătatea deosebită pe care o aveau aurul și argintul în confecționarea monedelor utilizate în circuitul plăților internaționale. Se preconiza o politică protecționistă.

Cei care pledau pentru această doctrină ignorau faptul că acumularea de bani din export, în mod excesiv, ducea la inflație. Promovarea exportului și achiziționarea de aur în tezaurul național sunt valabile și astăzi, cu anumite restricții.

b) *Teoria avantajului absolut* este teoria de început a școlii liberale clasice, în frunte cu Adam Smith. În „Averea națiunilor”, autorul încearcă să demonstreze marea însemnătate pe care o are comerțul pentru îmbogățirea națiunilor.

Avantajul absolut constă în achiziționarea de bunuri materiale. Această teorie apărută la începutul secolului al XIX-lea este și o replică la teoria mercantilistă care reducea averea națiunii la achiziționarea de bani în sistemul bimetalist: aur și argint.

Există numeroase critici aduse teoriei avantajului absolut:

- în primul rând, nu se ia în considerare și nu se explică motivația care determină țările mari să realizeze operațiuni de comerț exterior, presupunându-se că ele dispun de mari resurse naturale și nu au, în aparență, nevoie de relații comerciale cu străinătatea;

- în al doilea rând, se neglijează faptul că avantajele tehnologice ale unei țări nu durează la infinit.

Doctrina clasică liberală ridică concurența la rang de principiu. Conform acestei doctrine, munca este sursa avuției, adică valoarea întemeiată pe ofertă și cerere. Se insistă pentru eliminarea barierelor din calea comerțului.

c) *Teoria avantajului relativ*

Conform acestei teorii, o țară trebuie să se specializeze și să exporte mărfurile pentru care, comparativ, este mai eficientă. David Ricardo, celebrul economist englez, este liderul acestei teorii și a formulat teoria costurilor comparative (modelul ricardian).

Cu toate că i s-au adus completări importante, ea constituie și astăzi fundamentarea teoretică de bază a rațiunii schimburilor de mărfuri între națiuni. Această teorie este una unifactorială, bazată pe factorul muncă și, din această cauză, va fi în detrimentul țărilor în curs de dezvoltare, cu productivități ale muncii la niveluri inferioare. Aceasta este una dintre limitele teoriei lui David Ricardo, altele fiind:

- în mod ireal, modelul presupune o distribuție egală a câștigurilor și pierderilor între țări;
- nu ține seama că unele țări sunt interesate cu prioritate în eliminarea sau reducerea la maximum a șomajului, maximizarea eficienței fiind trecută pe un plan secundar;
- se neglijează analiza sectorului serviciilor.

Teoria a fost lansată de Ricardo la începutul secolului al XIX-lea pentru a susține expansiunea exportului englez de produse manufacturate, știut fiind că Anglia dispunea de o industrie prelucrătoare dezvoltată la acea vreme. În mod direct, se avea în vedere promovarea exportului de produse industriale din Anglia, contra produse agricole din Franța și materii prime din diferite țări, mai ales din colonii. În acest model, unifactorial, munca este singurul factor de producție și avantajul comparativ poate rezulta numai datorită diferențelor de productivitate.

d) *Modelul trifactorial* a fost conceput de Paul Samuelson și Ronald Jones. Autorii propun trei factori necesari pentru realizarea de produse: ***munca, natura și capitalul***. Ei presupun că pentru realizarea produselor industriale sunt necesari doi factori: munca și capitalul, iar pentru realizarea produselor agricole sunt necesari tot doi factori: munca și natura (pământul). Astfel, munca reprezintă factorul principal, factorul comun, în timp ce capitalul și natura reprezintă factori specifici.

Influența comerțului asupra repartiției veniturilor nu este luată în considerare, cu toate că:

- industriile diferă în funcție de factorii de producție pe care îi utilizează;
- costurile generate de transferul resurselor de la o industrie la alta sunt, de asemenea, diferite.

O schimbare în structura sortimentală a producției va face să crească cererea pentru unii factori de producție și să scadă pentru alții.

e) *Avantajul relativ al factorilor de producție*

Este o teorie lansată de economiștii suedezi Hecksher și Ohlin, ca replică la modelul ricardian al costurilor comparative. Potrivit acestei teorii, o țară trebuie să se specializeze în producerea acelor mărfuri a căror producție se bazează pe folosirea

factorilor de producție intensivi de care țara respectivă dispune cu prisosință: capital intensiv sau muncă intensivă.

Țara poate deveni competitivă pe piața internațională numai pe această bază. Din acest punct de vedere, țările se clasifică în: țări cu capital intensiv și țări cu muncă intensivă. Realizarea de produse competitive pe piața internațională se poate face fie numai cu capital intensiv, fie numai cu muncă intensivă, fie cu ambele, ceea ce ar fi ideal.

Criticile care se aduc acestei teorii includ următoarele:

- autorii ignoră variațiile în calitatea resurselor umane;
- se ignoră însemnătatea tehnologiilor și invențiilor.

f) *Teoria ciclului de viață al produsului* este susținută de școala de la Harvard. Este o teorie concentrată pe expansiunea de piață și pe inovația tehnologică. Conform acestei teorii, produsele pot lua calea exportului numai după ce au ajuns în faza de maturitate, după ce a fost saturată piața internă. Teoria pornește de la producția și piața SUA și poate fi aplicată în cazul unor produse de larg consum, precum: fibre sintetice, echipament electronic sau produse din industrii tehnologice de vârf (aeronautică, farmaceutică, optică etc.).

2. Teorii moderne

În condițiile contemporane de evoluție a comerțului mondial, teoriile clasice nu mai pot să explice în mod satisfăcător cauzele expansiunii comerciale a diferitelor state și firme. Gradul de internaționalizare și integrare al diverselor producții participante la realizarea comerțului internațional sunt avute în vedere la fundamentarea noilor teorii.

Se observă că teoriile apărute în ultimii ani caută să fundamenteze strategia și organizarea afacerilor și motivarea relațiilor internaționale.

a) *Teoria modernă a firmei*

Orice firmă trebuie să acționeze în trei direcții principale pentru realizarea expansiunii sale comerciale, în condiții de competitivitate:

- reducerea costurilor de producție și transport, cel puțin la nivelul concurenței potențiale;
- intensificarea politicii de marketing pentru stăpânirea piețelor, adică să se ajungă la ceea ce se numește puterea de piață a firmei;
- aprofundarea și permanentizarea calculului de eficiență.

b) *Teoria globalizării*

La baza expansiunii comerciale externe trebuie să stea trei factori majori:

- existența unei tehnologii adecvate care să permită depășirea distanțelor geografice, în condiții optime de rentabilitate, standardizarea producției și fragmentarea procesului de producție;
- urmărirea profitului global, adică pe întreg lanțul producție – transport – distribuție; o nerentabilitate în sectorul producție poate fi acoperită de o rentabilitate îndestulătoare într-unul din celelalte sectoare;
- creșterea implicării statelor în reglarea și controlul afacerilor internaționale.

Această teorie este specifică internaționalizării capitalului și acumulărilor de capital.

c) *Alte teorii*

O serie de teorii au la bază îndeosebi particularitățile specifice comerțului internațional modern:

- localizarea industriei în funcție de costul transportului și al mâinii de lucru, care creează producții rentabile, surse competitive pentru expansiunea exportului;
- internaționalizarea firmei care oferă posibilitatea exploatării de noi piețe și blocarea competiției.

Eficiența economică a comerțului exterior

Eficiența economică poate fi pusă în evidență de rentabilitate și de efectul economic propagat.

Rentabilitatea reprezintă efectul economic direct și imediat, materializat în beneficiul inclus în prețul fiecărei tranzacții.

Efectul economic propagat reprezintă influența economică pe care o are fiecare tranzacție asupra altor tranzacții corelate sau asupra unor necesități interdependente, dintr-un proces sau dintr-o complexitate de procese economice din același domeniu sau din domenii contingente, colaterale.

Indicatori de eficiență la nivel microeconomic

a) *Rentabilitatea operațiunilor de comerț exterior*

Rentabilitatea exportului apare ca o diferență între prețul extern încasat și prețul de revenire la export. Rentabilitatea importului apare ca o diferență între prețul intern încasat și prețul extern plătit, majorat cu taxele vamale, taxa pe valoare adăugată și alte taxe instituite de legislația națională pentru anumite produse (cum ar fi accizele pentru articolele de lux).

b) *Efectul economic propagat*

Efectul economic propagat este a doua componentă a eficienței economice a comerțului exterior și constă în influența pe care o au diferitele tranzacții de afaceri cu străinătatea asupra satisfacerii necesităților interdependente industriale și sociale de investiție, producție și consum.

Acest indicator nu poate fi exprimat direct prin formule matematice universale valabile, dar poate fi ilustrat prin analize economice sprijinite pe calcule economice specifice sau colaterale. De exemplu: se importă o instalație de poliuretan la prețul de 20 mil. \$ față de 25 mil. \$ cât ar costa dacă ar fi fabricată în țară. S-a realizat un venit de 5 mil. \$ și un efect economic propagat complex care constă în:

- economisirea valutei care se plătește anual pentru importul de poliuretan;
- satisfacerea industriei naționale de încălțăminte cu poliuretan din producția națională;
- angajarea de forță de muncă autohtonă;
- crearea de cantități suplimentare de poliuretan pentru export.

O importanță majoră a efectului economic propagat al tranzacțiilor economice externe constă în influența acestora asupra acoperirii capacităților de producție cu

comenzi într-o proporție cât mai mare, precum și a aprovizionării lor cu materii prime și materiale din import.

Indicatori de eficiență la nivel macroeconomic

a) Rata rentabilității generale a comerțului exterior

Se calculează atunci când balanța comercială pe o anumită perioadă dată (de exemplu un an) este echilibrată.

Rentabilitatea globală a comerțului exterior se mai poate calcula și din raportarea prețului de revenire mediu al importului pe un an la prețul de revenire mediu al exportului pe aceeași perioadă, toate exprimate în moneda națională. Un raport supraunitar indică rentabilitate (ceea ce înseamnă economie de muncă socială), iar un raport subunitar indică pierdere. Raportul echiunitar indică un comerț fără rentabilitate și fără pierdere.

b) Raportul de schimb

Raportul de schimb reprezintă raportul cantitativ sau valoric dintre produsele exportate și cele importate. Se poate calcula pe produse individuale, pe grupe de produse, în cadrul compensațiilor și, în special, pe totalitatea schimburilor în cadrul balanței comerciale echilibrate valoric.

Indicatorul este utilizat la nivel macroeconomic, având o mare însemnătate în orientarea politicii economice de stat în domeniul investițiilor pe ramuri și subramuri economice, din punct de vedere al participării la diviziunea mondială a muncii.

În cazul produselor individualizate se calculează ce cantitate dintr-un anumit produs se poate obține din import în schimbul unei unități cantitative a altui produs sau, cu prețul unei unități cantitative din produs, ce cantitate a unui alt produs poate fi importată.

În cazul grupelor de produse, se calculează ce cantități sau valori din mai multe produse de același gen sau diferite se pot obține, din import, contra unei unități cantitative sau valorice dintr-un produs sau mai multe produse.

Raportul de schimb se utilizează pentru a determina structura de ansamblu a schimburilor de mărfuri efectuate cu străinătatea pe o perioadă de un an. Țara care va exporta produse inferior prelucrate și va importa produse superior prelucrate va avea un raport de schimb defavorabil, adică va scoate din țară mai multe materiale în raport cu cele introduse în circuitul economic național. Importanța acestei concluzii este mare pentru țările mici și medii care nu dispun de suficiente resurse de materii prime și progresul lor economic depinde, în mare măsură, de dezvoltarea industrială bazată pe import de materii prime.

c) Soldul comercial

Soldul comercial sau balanța comercială (parte a balanței de plăți externe) rezultă din diferența dintre exportul și importul de bunuri și servicii, pe o perioadă determinată.

Balanța comercială poate fi:

- excedentară, când exportul este mai mare decât importul;
- deficitară, când importul este mai mare decât exportul;
- echilibrată, când exportul este egal cu importul.

Analiza acestui indicator duce la concluzia că este necesară o politică macroeconomică care să faciliteze creșterea producției naționale de bunuri și servicii, calitativ și cantitativ. Statul trebuie să se implice pentru:

- sprijinirea ramurilor de producție de interes național major (scutiri sau reduceri de impozite, subvenții, prime la export);
- sprijinirea întreprinderilor mici și mijlocii, care formează segmentul cel mai dinamic al unei economii moderne;
- facilități pentru sporirea importului selectiv de capital;
- instituirea temporară de cursuri de schimb valutar preferențiale la export;
- protejarea producției autohtone pe calea tarifului vamal.

d) *Efortul la exportul de bunuri și servicii*

Acest indicator rezultă din raportul între export și producție, pe o perioadă determinată.

În condițiile economiei contemporane, de integrare a acesteia, dacă se exportă minimum 30% din producția națională, atunci se consideră că țara respectivă poate beneficia de avantajele diviziunii internaționale a muncii. Totuși, trebuie considerați și alți factori în analiza care se face, cum sunt: politica comercială generală, relațiile de cooperare industrială internațională, gradul de dezvoltare a comerțului intern, mărimea și capacitatea de absorbție a pieței interne, volumul și densitatea surselor de materii prime și materiale pe teritoriul național etc.

O altă modalitate de calcul a indicatorului este cea pe cap de locuitor. Compararea se poate face însă numai cu statele apropiate ca mărime teritorială, populație, resurse naturale și condiții de climă și sol.

e) *Capacitatea de consum a pieței interne*

Se determină prin însumarea producției interne cu importul și scăderea exportului din suma rezultată.

Acest indicator creează o imagine asupra gradului de dependență a economiei naționale de economia mondială. O producție mare pe plan intern, un import și un export redus, definesc un grad de dependență scăzut față de economia mondială și totodată indică o tendință de autarhie, de izolare, ce se soldează cu un nivel de trai scăzut, cu un nivel tehnico-științific depășit de progresele pe plan internațional.

f) *Rata penetrării mărfurilor străine pe piața autohtonă*

Se calculează prin împărțirea importului pe o perioadă determinată la capacitatea de consum a pieței interne, rezultatul fiind înmulțit cu 100.

Important este și calculul gradului de penetrare a mărfurilor și serviciilor străine pe grupe de mărfuri și servicii sau chiar pe produse. Acest indicator poate ajuta politica macroeconomică în luarea unor măsuri care să limiteze importul și să stimuleze exportul, adică elaborarea de pârghii economice pentru încurajarea și protejarea producătorilor autohtoni.

g) *Rata transnaționalizării*

Se determină prin împărțirea producției realizate în străinătate, de firmele dintr-o anumită țară, la exportul țării respective, rezultatul înmulțindu-se cu 100.

Din analiza acestui indicator se pot desprinde câteva concluzii esențiale pentru o economie națională:

- gradul de integrare a economiei naționale;

- gradul în care capitalul autohton ia drumul străinătății pentru a realiza un profit mai mare;

- dacă producția internă este scăzută, caracterizată prin creșterea șomajului, statul trebuie să creeze premise favorabile repatrierii capitalului, în paralel cu sporirea importului de capital.

Condițiile în care au loc schimburile comerciale și trăsăturile ce caracterizează dezvoltarea economiei mondiale contemporane oferă dovezi incontestabile ale faptului că nici o țară, indiferent de gradul ei de dezvoltare și dotare cu resurse materiale, financiare și umane, nu poate să asigure o dezvoltare modernă a economiei sale naționale fără o participare susținută la circuitul mondial.⁶

În concluzie, comerțul internațional include totalitatea schimburilor de bunuri și servicii dintre două sau mai multe state. Evoluția comerțului internațional se caracterizează, printre altele, printr-o tendință de creștere a exporturilor mondiale și de accentuare a diversificării comerțului mondial, prin creșterea ponderii țărilor industrializate în exporturile mondiale, prin înrăutățirea termenilor schimbului între țările în curs de dezvoltare și țările industrializate, prin adoptarea unor noi măsuri tarifare și netarifare și prin tendința de tripolarizare a schimburilor comerciale internaționale. La baza efectuării schimburilor internaționale de mărfuri și servicii stau diferite teorii izvorâte din necesitățile practice ale epocilor în care au fost elaborate. Comerțul internațional presupune și cuantificarea eficienței sale, ceea ce se poate realiza cu ajutorul unor categorii de indicatori măsurați la nivel micro și macroeconomic.

Bibliografie:

1. Caraiani, Gh., Potecea, V. – *Tranzacții internaționale – Ghid practic de modele și documente*, Editura Wolters Kluwer, 2009.
2. Fota, C. – *Comerț internațional și politici comerciale internaționale*, Editura Alma Craiova, 2000.
3. Murgescu, C., Vasile, I., *Relațiile comerciale internaționale ale României și cooperarea economică cu alte țări în Progresul Economic în România*, Editura Politică, București, 1977.
4. Ghibuțiu, A., *Serviciile și dezvoltarea*, Editura Expert, București, 2000.
5. Niță, I., *Comerțul exterior românesc în perioada de tranziție*, Editura Lumina Lex, București, 2000.
6. Popa, I. – *Tranzacții comerciale internaționale*, Editura Economică, București, 1997.
7. Stoian, I., Dragne, E., Stoian, M. – *Comerț internațional. Tehnici și proceduri*, Editura Caraiman, București, 1997.
8. Sută, N. (coord.) – *Comerț internațional și politici comerciale internaționale*, Editura All, București, 1995.

⁶ Costin Murgescu, Ion Vasile, *Relațiile comerciale internaționale ale României și cooperarea economică cu alte țări în Progresul Economic în România*, Editura Politică, București, 1977, p. 637.

9. Sută, N. (coord.), *Comerț internațional și politici comerciale contemporane*, vol. I, Editura Eficient, București, 2000.
10. Sută, N., Sută-Selejan, S., *Istoria comerțului mondial și a politicii comerciale*, Editura All, București, 1997.
11. Teoulon, F., *Comerțul internațional*, Editura Institutul European Iași, 1996.

COOPERAREA ȘI ACȚIUNILE PREVENTIVE - IDEI DOMINANTE ÎN SISTEMUL INTERNAȚIONAL POST 9/11

Liliana FILIP*

The unipolar structure, in its strict and explicit form, never existed, but was always a game to attract, dominate, negotiate. In the end, the image of a hegemon was the one that created the unipolar system, but ultimately global relations are more complex. United States of America is a part of this world of globalization, or globalized, where flows of goods, capital and people are the basis of interdependence and close connection between states. However, in addition to the benefits that globalization brings, we face a series of new challenges that require a common approach. Thus, problems caused by competition for resources, climate change, economic crisis, cyberspace or even classical competitions and rivalries cannot be solved solely by that hegemon who must share wealth in the system, logic of which we stepped out for some time.

States will have to cooperate in the formulation of policies that go beyond the national territory, in particular national interests and objectives, to counter threats affecting most countries in the international system.

In order to reduce risks, there are required a series of practical solutions that go beyond strategic concepts and theories. First, it is advisable to institutionalize norms against inter / intra state violence, then efforts to stimulate economic growth and good governance in transition democracies or in the case of young democracies, especially the establishment of a limited form of accountability to protect and preventive actions.

The trend to create policies for conflict prevention became a priority in the current international system. This approach may be a solution, but at the same time, poor management may complicate inter-state relations.

1. Dezvoltarea principiului cooperării în practica relațiilor internaționale post 9/11

În perioada imediat de după evenimentele din 11 septembrie 2001, s-au produs o serie de schimbări instituționale atât la nivel național, cât și internațional. Terorismul devine un liant pentru contracararea căruia se reunesc mai multe forțe.

În apropierea evenimentelor, fostul ministru de externe german, expunea un discurs vizionar și preconiza că „*acest tip asimetric de conflict nu este suficient de puternic ca să-și atingă scopurile politice acelea de a destabiliza Orientul Apropiat și Mijlociu. Va încerca prin urmare să producă în Occident și în primul rând în Statele Unite un conflict cultural – creștinism contra islam – care să producă reacții disproporționate și acțiuni pripite iar în Orient un sentiment de ură față de Occident*”¹.

Faptul că Statele Unite ale Americii au cunoscut o turnură a politicii lor externe a afectat întreg sistemul de relații internaționale. Capacitatea acestora de a modela sistemul internațional a dus la o realitate în care conflicte stat contra stat aproape că nu mai există, ci se desfășoară un nou tip de conflict, state contra unui dușman comun.

* Masterand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și Școala Națională de Științe Politice și Administrative

¹ FISCHER, Joschka, Discours prononcé à l'occasion de la 40ème Conférence de Munich sur la politique de sécurité, 2004, Munich.

În SUA au apărut reforme instituționale la nivel guvernamental pentru a întări siguranța și securitatea națională. Prima misiune lansată a fost „Noble Eagle”². Aceasta are scopul de a sprijini apărarea patriei precum și misiuni de apărare civilă. În același timp, se planifica inițierea operației „Enduring Freedom”. Operația militară multinațională „Enduring Freedom” a fost lansată la 7 octombrie, și astfel, 20 de națiuni au desfășurat peste 16.000 de militari în zona de responsabilitate a Comandamentului Central.

În paralel cu operațiile militare și prezența în teatrele de operații se desfășurau misiuni diplomatice și o intensificare a dialogului între guverne. „*Diplomația*, aprecia ambasadorul J. Cofer Black în fața Comitetului de relații internaționale a Senatului, în martie 2003, *este instrumentul prin care se construiește binele general și se întărește cooperarea internațională. Prin schimburile diplomatice noi promovăm cooperarea în lupta contra terorismului cu statele prietene. În acest mod putem să destrucurăm rețele teroriste sau să le tăiem sursele de finanțare*”³.

Moscova se apropie de fostul dușman, schimbându-și total poziția față de Alianța Nord-Atlantică și mai ales față de S.U.A. Lupta împotriva terorismului devine și pentru președintele de atunci al Federației Ruse o prioritate, astfel că s-a construit o coaliție ruso-americană, pragmatică ce urmărea un singur scop: eradicarea dușmanului comun⁴. Vladimir Putin a declarat ulterior atentatelor teroriste că „*de acum încolo nimic nu va mai fi ca înainte*”⁵.

Un alt episod, după atentatele de la Madrid, 2004, face ca la nivelul Uniunii Europene să se producă unele schimbări de paradigmă și de abordare a securității statelor membre amenințate de un fenomen: terorismul. Au loc o serie de reuniuni la nivel de miniștri de externe, interne și justiție și se ajunge la concluzia că este necesar un angajament pentru sporirea cooperării la nivelul serviciilor de securitate și a structurilor de poliție pentru schimbul de informații referitoare la organizațiile extremiste care operează în Europa.

Au adoptat și un plan de luptă antiteroristă, principală noutate fiind reprezentată de un necesitatea unui coordonator la nivel comunitar⁶.

Liderii Uniunii Europene au decis includerea în cadrul proiectului de Constituție europeană a unei „*clauze de solidaritate*” care prevede acordarea de sprijin reciproc, inclusiv de natură militară, în cazul unui atac terorist. *Declarația de luptă împotriva terorismului*⁷ transmite un mesaj ferm, de cooperare împotriva terorismului.

Cooperarea merge mai departe de sistemul hegemonic, se poate construi și în absența parteneriatului cu SUA, în diverse domenii, cum ar fi, spre exemplu,

² KELLY, Christopher C., *Operation Noble Eagle: AFIP Responds to September 11th Pentagon Attack*, în <http://www.afip.org/Departments/legalmed/legmed2002/kelly.htm>.

³ BLACK, J. Cofer, *Testimony Before the Senate Foreign Relations Committee*, Washington, 2003, în <http://www.state.gov/s/ct/rls/rm/2003/18795.htm>.

⁴ GNESOTTO, Nicole, „Preface”, in LYNCH, Dov, *La Russie face a l'Europe*, Chaiers de Chaillot, nr. 60, mai 2003, p. 5.

⁵ LYNCH, Dov, *La Russie face a l'Europe*, Chaiers de Chaillot, nr. 60, mai 2003, p. 9.

⁶ SCHILD, Joachim, *La France L'Allemagne et la constitution europeenne: un bilan mitige un lidership conteste*, în <http://www.politik.uni-trier.de/mitarbeiter/schild/pubs/constitution.pdf>

⁷ SCHILD, Joachim, *La France L'Allemagne et la constitution europeenne: un bilan mitige un lidership conteste*, în <http://www.politik.uni-trier.de/mitarbeiter/schild/pubs/constitution.pdf>

Protocoalele de la Kyoto⁸. Fundamentul cooperării îl reprezintă acel interes comun, care datorită globalizării este din ce în ce mai prezent, iar interdependența economică creează premisele unei cooperări politice mai strânse.

2. Acțiunile preventive, evoluția conceptului

Definiția acțiunii preventive o regăsim în Strategia Națională de Securitate a SUA, din timpul administrației Bush, lansată în decembrie 2002. Astfel că, politica externă americană aduce scenei internaționale un nou tip de acțiune: acțiunea preventivă (pre-emptive action). A reprezentat mai întâi un drept autoconferit, un abuz din punct de vedere al dreptului internațional public. Justificarea a deținut argumente solide și invocarea amenințărilor teroriste, precum și dinamicul fenomen al globalizării ce favorizează „democratizarea” accesului la tehnologii cu potențial de distrugere în masă, a fost considerat suficient pentru ca legitimarea să fie atribuită și în cazul acestor acțiuni.

Practic, au încercat o adaptare a sistemului juridic internațional referitor la recunoașterea dreptului de autoapărare prin acțiuni preventive.

În mod concret, semnificația acțiunilor preventive o regăsim în Strategia Națională de Securitate a SUA: „*acțiuni anticipative de autoapărare prin care se urmărește eliminarea unei amenințări judecate drept iminente și grave înainte ca aceasta să se fi materializat*”⁹.

Paradigma acțiunilor preventive trimite la ideea că un stat are dreptul la autoapărare dacă are percepția unui atac ce este îndreptat asupra sa. În principiu, republicanii președintelui american Bush au conceput doctrina plecând la de riscul enorm reprezentat de posibila dobândire de către teroriști a unor WMD, nucleare, biologice sau bacteriologice¹⁰.

Sistemul juridic internațional a evoluat în ceea ce privește utilizarea forței în conflictele armate cât și în cazul declarării războiului. Dreptul internațional public s-a modificat prin semnarea unor documente recunoscute sau acceptate doar de o parte a statelor lumii. Astfel, Protocolul de la Geneva din 1925 interzice utilizarea armelor chimice, Protocoalele adiționale Convenției de la Geneva redefinesc combatanții și țintele militare legitime, recunoscând forțele de gherilă drept combatanți¹¹.

Dreptul la autoapărare, de la care a pornit acțiunea preventivă, este cuprins în articolul 51 al Cartei ONU, care prevede dreptul statelor membre O.N.U. de a răspunde individual sau colectiv pentru a se apăra în fața unor atacuri armate.

3. Cooperarea și acțiunile preventive

Aceste două principii sau concepte au făcut subiectul dezbaterii în perioada post 9/11, dar mai ales a intervenționismului. Putem spune că, prin intervenția în

⁸ KEOHANE, Robert, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, New Jersey, 2005.

⁹ Capitolul V al *Strategiei Naționale de Securitate a S.U.A.*, 20 septembrie 2002.

¹⁰ Pentru o privire critică asupra doctrinei americane de securitate, vezi Noam Chomsky, *Hegemony or Survival. America's Quest for Global Dominance*, Henry Holt & Co, 2004, p. 304.

¹¹ TAYLOR, Terence, „The End of Imminence”, *The Washington Quarterly*, 2004, pp. 57-58.

Libia s-a adaugat și conceptul responsabilității de a proteja¹², pentru a legitima operația multinațională, legitimare care oricum o avea datorită mandatului Consiliului de Securitate ONU- Rezoluția 1973.

Intervenționismul își va găsi mereu instrumentele prin care să acționeze, iar principalul element necesar este, în ultimă instanță, *dușmanul comun*. Fără acest factor intervenționismul își pierde obiectul, drept urmare, anumite interese nu mai pot fi imperializate. Dinamica sistemului internațional și a arhitecturii de securitate va cunoaște un ritm din ce în ce mai alert, cu cât amenințările la adresa structurii sistemului sunt mai accentuate.

Lupta pentru putere mereu își va croi un drum, chiar și în condițiile în care, un exponent se lovește de un zid. Acesta va găsi metoda să se transforme în fluid și va săpa până își va găsi calea necesară îndeplinirii obiectivului propus.

Aceasta cooperare în condițiile unor obiective individualizate își pastrează numitorul comun, acela al dușmanului comun, care după o analiza în detaliu, nu ar avea capacitatea motivațională de a implica toți actorii statali sau chiar non-statali. Aici apar și normele dreptului internațional care pot îngădi spre un anumit comportament și în consecință spre o decizie pro intervenționism, dar mai mult, s-au format mecanisme de constrângere și centre de putere care pot favoriza o decizie unitară.

Problemele actuale, generate de competiția pentru resurse, de schimbările climatice, de crize economice, de cyberspace sau chiar de competiții și rivalități clasice, nu pot fi rezolvate doar de acel hegemon care trebuie să împartă bunăstare în sistem, logică din care am ieșit de ceva timp. Statele vor fi nevoite să coopereze în formularea unor politici ce depășesc spațiul național, implicit interesele și obiectivele naționale, pentru a contracara amenințări care afectează majoritatea statelor din sistemul internațional¹³.

Pentru a reduce riscurile, sunt necesare o serie de soluții practice, ce depășesc sfera conceptelor strategice și a teoriilor. În primul rând, este recomandabil, instituționalizarea normelor împotriva violențelor inter/intra statale, apoi depunerea de eforturi pentru a stimula creșterea economică și buna guvernare în democrațiile în tranziție sau chiar și în cazul unor democrații tinere, dar mai ales instituționalizarea unei forme limitate a responsabilității de a proteja și a acțiunilor preventive.

Tendința de a crea politici de prevenire a conflictelor a devenit o prioritate în sistemul internațional actual. Această abordare poate constitui o soluție, dar în același timp, o gestionare necorespunzătoare, poate complica relațiile inter-statale.

Bibliografie:

1. *** Capitolul V al *Strategiei Nationale de Securitate a S.U.A.*, 20 septembrie 2002.

¹² CUNLIFFE, Phillip, *Critical Perspectives on the Responsibility to Protect: Interrogating Theory and Practice*, Routledge, New York, 2011.

¹³ ZARTMAN, William, *International Cooperation: The Extents and Limits of Multilateralism*, Cambridge University Press, Londra, 2010.

2. BLACK, J. Cofer, *Testimony Before the Senate Foreign Relations Committee*, Washington, 2003, în <http://www.state.gov/s/ct/rls/rm/2003/18795.htm>.
3. CUNLIFFE, Phillip, *Critical Perspectives on the Responsibility to Protect: Interrogating Theory and Practice*, Routledge, New York, 2011.
4. FISCHER, Joschka, *Discours prononcé à l'occasion de la 40ème Conférence de Munich sur la politique de sécurité*, 2004, Munich.
5. GNESOTTO, Nicole, „Preface”, in LYNCH, Dov, *La Russie face a l'Europe*, Chaiers de Chaillot, nr. 60, mai 2003.
6. KELLY, Christopher C., *Operation Noble Eagle: AFIP Responds to September 11th Pentagon Attack*, în <http://www.afip.org/Departments/legalmed/legmed2002/kelly.htm>.
7. KEOHANE, Robert, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, New Jersey, 2005.
8. LYNCH, Dov, *La Russie face a l'Europe*, Chaiers de Chaillot, nr. 60, mai 2003.
9. Pentru o privire critica asupra doctrinei americane de securitate, vezi Noam Chomsky, *Hegemony or Survival. America's Quest for Global Dominance*, Henry Holt & Co, 2004.
10. SCHILD, Joachim, *La France L'Allegmanie et la constitution europeenne: un bilan mitige un lidership conteste*, în <http://www.politik.uni-trier.de/mitarbeiter/schild/pubs/constitution.pdf>
11. TAYLOR, Terence, „The End of Imminence”, *The Washington Quarterly*, 2004.
12. ZARTMAN, William, *International Cooperation: The Extents and Limits of Multilateralism*, Cambridge University Press, Londra, 2010.

EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE „NAȚIUNE” ȘI VALENȚE DERIVATE ALE SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CONTEXT GLOBAL ACTUAL

Dr. Mirela ATANASIU*

In this paper, we will try to show the specific roots and evolution of „nation” concept and the consequences, determinants and connection of national security related to these concept’s evolvments and transgressions.

Cuvinte-cheie: concept, securitate, național, națiune, securitate națională, securitatea națiunilor

Crearea statelor-națiune în Evul Mediu a avut, fără îndoială, la bază, un concept al „națiunii medievale”, privită în calitate de comunitate etnică. Grupurile etnice sau naționalitățile medievale erau naționalități regionale sau provinciale, modelate apoi de anumite împrejurări și de suverani puternici și topite gradat în unități mai mari¹, caracterizate printr-o anumită solidaritate sau coeziune mai întâi etnică.

Ulterior, ideea de națiune a evoluat în timp, de la viziunea secolului al XVII-lea ca organizare politică formată din aristocrație și cler. Formarea națiunilor drept comunități subiective a coincis cu crearea statelor sub forma comunităților obiective, spre sfârșitul Evului Mediu, iar spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, construcția politică a statului-națiune avea să îi includă pe toți membrii națiunii și nu doar elitele. După revoluții survenite, în 1688, în Anglia și, în 1789, în Franța, balanța semnificației a început să se încline în sensul de națiune a poporului în detrimentul celei de națiune aristocrată și confruntările din Primul Război Mondial au dus la formarea definitivă a substanței naționale a statului și astfel începe era statului național total (1914-1945). Principiul auto-determinării a permis formarea de state-națiune suverane, principiu ce a fost încălcat la Conferința de la Yalta și înlocuit de o politică bipolară care împărțea lumea în două sfere de influență.

Complexitatea fenomenului de constituire a națiunii, în parte politic, în parte cultural, permite multe interpretări și definiții. Nici religia, nici interesele comune, nici geografia nu pot califica deplin o națiune. Ernest Renan exprima sublim faptul că *„națiunea este un suflet, un principiu mintal. Acest principiu este constituit din două lucruri, care de fapt sunt unul și același. Unul este amintirea, celălalt este acordul valid de a trăi împreună ...”*²

* **Expert gr. I, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.**

¹ I.A. Pop, **Geneza medievală a națiunilor moderne**, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998, pp.18-21.

² Ernest Renan, **Oeuvres Completes**, Paris, vol. I, pp. 903-904, (apud: Hagen Schulze, **States, Nations and Nationalism: from the Middle Ages to the Present**, Blackwell Publishers, Malden, Massachusetts, Oxford, traducere din germană de Wiliam E. Yuill, 1996/1998, p. 97).

Conceptul de națiune care stă și astăzi la baza statului contemporan este unul de inspirație franceză, contractualistă³. Conform abatelui Gregoire, ansamblul cetățenilor forma o națiune unică și indivizibilă⁴. La rândul său, Sieyes definește națiunea ca pe „*un corp de asociații care trăiesc sub o lege comună și sunt reprezentați de aceeași legislatură*”, exprimând prin aceasta „chintesența statului-națiune: o asociere voluntară, pentru că este contractuală, fuzionată prin integrare, în sensul tematic al termenului, de individualități, într-o națiune omogenă și manifestându-și voința în mod reprezentativ. Sieyes face, astfel, din națiune o persoană juridică suverană care adună la un loc pe toți cetățenii statului fără nici o distincție de ordin etnic. Această concepție va fi, de altfel, consacrată și în articolul 3 al Declarației Drepturilor Omului și Cetățeanului din 26 august 1789 conform căruia „*Principiul oricărei suveranități rezidă esențial în Națiune*”⁵.

Ulterior, concepția contractualistă despre națiune va fi aprofundată și cristalizată de Ernest Renan, în celebra sa conferință despre „Ce este o națiune” din 11 mai 1882, „*O națiune este un suflet un principiu spiritual. Două lucruri care în realitate nu constituie decât unul, acest suflet, acest principiu spiritual. Unul vine din trecut, celălalt din prezent. Primul este posesia comună a unei bogate moșteniri de amintiri, celălalt este angajamentul, dorința de a trăi împreună*”⁶. Practic, în această concepție, națiunea are o anume identitate colectivă, calificată mai ales de voința de conviețuire, ca fiind „comunitatea cetățenilor”, ca „asociație de oameni liberi și raționali”⁷, determinată de o serie de raporturi de solidaritate și interese. Această concepție stă la baza majorității constituțiilor moderne, națiunea nefiind rezultatul unei juxtapunerii de grupuri etnice sau un fenomen exclusiv etnic sau biologic.⁸ Plecând de la această concepție, articolul 1 din Constituția României definește statul român ca „stat național”, iar articolul 2 consacră „suveranitatea națională”.

Având în vedere baza teoretică a concepției de stat-națiune, apare cu claritate lipsa unei necesități reale a propunerilor vehiculate de unele cercuri politice, de înlocuire a sintagmei de stat național din Constituția României cu alte expresii, ca „stat cetățenesc” sau „stat multinațional”, propuneri ce derivă dintr-o percepție etnică atribuită eronat conceptului de națiune utilizat în Constituția din 1991.

După prăbușirea sistemului bipolar, relațiile internaționale post-Război Rece au fost martore ale unui proces de „*resurecție a unor tradiții culturale, politice locale, care au stat amorțite și care sunt reinventate*”⁹. Asistăm la un fenomen de „repliere identitară”, de „revitalizare a unor micro-istorii” care amenință statul-națiune

³ Această concepție despre națiune își are originea în teoriile contractului social din secolul al XVIII-lea, fiind consacrată de revoluția franceză.

⁴ Josepha Laroche, **Politique internationale**, L.G.D.J. Paris, 1998, p. 83.

⁵ St. Pierre-Caps, *Les figures constitutionnelles des l'Etat-nation*, Seminarul Uni-Dem “Les mutations de l'Etat-nation en Europe a l'aube du XXI-e siecle” (Nancy, France, 6-8 nov.1997), Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, pp.3-4.

⁶ E. Renan, **Qu'est-ce qu'une nation?**, Presse Pocket, 1992, p.54.

⁷ P. de Senarclens, **Mondialisation, souverainete et theories de relations internationales**, Editura Dalloz, Armand Collin, Paris, 1998, p. 13.

⁸ M. Constantinescu, I. Deleanu, A. Iorgovan, I. Muraru, F. Vasilescu, J. Vida, **Constituția României, comentată și adnotată**, Editura R.A. Monitorul Oficial, București, 1992, pp. 6-7.

⁹ R. Brâncoveanu, *Universalism și regionalism*, Sfera Politicii nr.28, iunie 1995, p. 37.

teritorial printr-o veritabilă „reîntoarcere a naționalismului”, o resurecție naționalistă pe baza unei exacerbări etnice, ce este rezultatul unei “reinventări a trecutului” sau al “*unui proces ce fusese congelat de Războiul Rece*”¹⁰.

Dezagregarea statelor federale din Centrul, Sud-Estul și Estul Europei și formarea noilor state din regiune s-a făcut după criterii etnice. După ce a pus în discuție și a scos din peisajul politic vechile federații, națiunile create sau recreate fiind, pentru moment, convinse că în statul lor etnic național le este mai bine decât în structurile în care fuseseră înglobate deseori contrar voinței lor, procesul de fragmentare nu s-a oprit. Tentația recurentă de a face să coincidă teritoriul statal cu gruparea etnică, capătă forme extreme ce merg chiar până la epurarea etnică sistematică, dusă ca politică de stat așa cum au constituit cazurile din Ruanda, Bosnia sau Kosovo. Atunci când retrasarea frontierelor nu este nici posibilă, nici dorită, promovarea conceptului națiunii etnice la „concurență” cu cel de sorginte contractuală pune în mod grav în discuție stabilitatea sistemului internațional actual. Deși corespunde unei realități istorice, dacă ideea națiunii etnice ar fi putut fi legitimată până la momentul creării statelor ce formează astăzi societatea internațională, stimularea ei în secolul al XXI-lea reprezintă o atingere nepermisă la adresa suveranității, ca bază a dreptului internațional.

Proliferarea revendicărilor identitare cu fundament etno-național conduce lumea la un „neo-tribalism”, care stimulează gruparea indivizilor în funcție de afinitățile culturale religioase etnice. Identitarismul exacerbat este, în mod incontestabil, un factor beligen. Repunând în discuție asocierea politică țesută de legăturile de cetățenie în numele unor comunități așa-zise naturale, el duce la subminarea principului teritorial, politic și convențional, în vederea înlocuirii sale prin ancorarea acestuia într-un spațiu “originar”, de către un stat purtător al unui proiect național puternic. Acest tip de demers beneficiază astăzi de susținere, atât prin acțiuni politice concrete, cât și printr-o intensă „pregătire a terenului” din punct de vedere teoretic și doctrinar. Un exemplu concret și foarte acut perceput este adoptarea de acte normative, precum „Legea privind statutul maghiarilor din statele vecine Ungariei” (adoptată la 19 iunie 2001), care are ca obiectiv central, înscris în preambulul său, promovarea conceptului “națiunii ungare ca întreg”, formată din totalitatea maghiarilor (care locuiesc nu doar în Ungaria, ca cetățeni ai acestui stat, ci și din țările vecine). Promovarea conceptului etnic (etnocultural) al națiunii ungare “ca întreg” (marea națiune ungară) are un scop reparator, declarat în repetate rânduri de autoritățile ungare, inclusiv cu prilejul dezbaterilor privind adoptarea legii în Parlamentul de la Budapesta: legea se referă la etnicii maghiari „care și-au pierdut cetățenia ungară în alte moduri decât prin propria lor voință” (art.1 din lege), acest act normativ fiind prezentat ca „act reparator” pentru nedreptățile provocate de Tratatul de la Trianon prin trasarea frontierelor regiunii.

¹⁰ Z. Laidi, **L'ordre mondial relas. Sens et puissance apres la guerre froide**. Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1993, pp.6-7.

„Etnicizarea lumii este încărcată de violență și de destabilizare în lanț”¹¹. Tensiunile provocate de acest tip de concept slăbesc statul-națiune aducând atingere suveranității sale, în special trăsăturii de „exclusivitate”, prin proiectarea percepției de condominiu virtual pe baze etnice, împing spre o anume „deteritorializare” a exercițiului suveranității, slăbind capacitatea sa legitimă de reacție și control. Producerea acestei „deteritorializări” virtuale poate fi un prim pas al unei derapări periculoase dinspre și din realitatea politică.

Profitând de dezbateră generală despre erodarea statului-națiune (care este un fenomen real, chiar dacă - de fapt - ar fi mai corect să se vorbească despre o *readaptare a statului și a funcțiilor sale* la noile circumstanțe internaționale), sunt autori care încearcă să „plaseze” teoretic această concepție pe terenul „demodării” statului-națiune și al substituirii sale cu *statul-multinațiune*. Se operează o confuzie vădită și intenționată între una din consecințele mondializării – „arhaicizarea naționalismelor”¹² (fenomenul vizează, în mod real, naționalismul etnic) și „erodarea” statului-națiune, bazat pe naționalismul cetățenesc-contractual. Se vrea, astfel, ca „atacând” ideea de națiune, care stă la baza statului-națiune de azi, aceasta să fie substituită cu o formă etnică de naționalism larg, un pan-naționalism. Se vehiculează ideea că, pe baza factorului lingvistic și etnic, ar apărea în cadrul statelor-națiune așa-numitele „*sub-state*” ce tind să dobândească, în grade diferite, *competențe și atribuții para-statale*. Concluzia care se dorește trasă ar fi că asistăm la „etnicizarea” statului-națiune sub forma „statului minorităților naționale”, bazat pe legitimarea corelativă a statutului juridic al națiunii pluri-statale, al națiunii partajate și care vizează să legitimeze, de fapt, protecția de către „statul-mamă”/ „națiunea-mamă” a propriilor fragmente naționale ce trăiesc în societățile politice vecine.¹³

În plus, se încearcă justificarea „deteritorializării”, de care aminteam anterior, prin invocarea integrării mondiale în dimensiunea sa europeană, care „deconectează” organizarea fluxurilor economice de un anume teritoriu național pe care „se sprijină” suveranitatea națională¹⁴. Integrarea europeană ar avea ca efect o „dezetatizare a națiunii”, concomitent cu o „deznaționalizare a statului”¹⁵.

Se încearcă identificarea unei identități europene, corespondentă cetățeniei europene avansate prin Tratatul de la Maastricht. Cu alte cuvinte, s-ar forma o identitate „post-națională”¹⁶ care este echivalentă consolidării „cadrului politic european post național”: statul-națiune clasic nu mai poate fi cadrul ideal de expresie a voinței politice a cetățenilor datorită „pluralizării identităților”¹⁷. Ne fiind încă

¹¹ P. Kovacs, *L'Etat-nation: son apparition et ses metamorphoses en Hongrie et dans les pays voisins* (esquisses d'un tableau: l'approche doctrinale d'un hongrois). Seminarul Uni-Dem „Les mutations de l'Etat-nation en Europe a l'aube du XXI-e siècle”. Nancy, France 6-8 nov. 1997, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, p.21.

¹² Idem.

¹³ Ibidem, pp.15-16.

¹⁴ Ibidem, p.19

¹⁵ G.Soulier, *Union europeenne et deperissement de l'Etat*, în Gerrad Duprot, „l'Union europeene, droit, politique, democratie”, Paris, P.U.E, 1990, p. 297, 299, 303.

¹⁶ J. M. Ferry, **Les puissances de l'esperience**, Paris, Cerf, 1990, p.194

¹⁷ M. Claude-Smouts, op.cit., pp.70-71.

sigură apariția acestei „supranaționalități”, se încearcă promovarea unei idei intermediare: „dezetatizarea” națiunii și „deznaționalizarea” statului ar avea drept consecință crearea unei „federatii europene de etnii” și transformarea fiecărei entități statale în *stat multinațional* concomitent cu apariția „multinațiunii”¹⁸. Ori, însăși instituția juridică a cetățeniei europene este construită și se bazează în mod necesar pe cetățeniile statelor membre.

Dintr-o altă perspectivă, care se raportează la funcțiile statului (și nu la fundamentul său național), se vorbește astăzi despre o „erodare” statală prin „slăbirea voinței politice a statului european” ca despre un fenomen în evoluție în toată perioada Războiului Rece, accelerat ulterior evenimentelor din 1990, autoritatea de stat recunoaște redirectionări atât spre niveluri superioare (organizații internaționale, regionale sau supranaționale, de integrare), dar și către niveluri inferioare (comunități sau entități infrastatale, ce pot, la rândul lor, să intre în forme interregionale, inclusiv transfrontaliere, de cooperare).

Astfel, statele europene au renunțat la a dezvolta o politică proprie, națională în domeniul apărării, expresie prin excelență a suveranității. Prin intermediul tratatelor de alianță politico-militară (de la Washington și de la Varșovia), securitatea acestor state europene a fost, în realitate, încredințată celor două superputeri, punându-se în practică un concept al suveranității limitate, ce corespundea stării de lucruri concrete a lumii bipolare. Această realitate a supraviețuit însă, parțial, prăbușirii sistemului bipolar: statele candidate la aderarea la NATO acționează ca și cum ar fi membri *de facto* ai Alianței.

În ceea ce privește politica externă, s-a înregistrat un fenomen similar, din rațiuni similare. După decolonizare, cea mai mare parte a statelor europene ex-coloniale a renunțat să mai facă o politică externă extra-europeană, cu excepția Franței și a Marii Britanii (ale cărei acțiuni externe vor renunța, treptat, la autonomia de decizie în raport cu Statele Unite, n.a.).

În privința aspectelor legate de securitatea internă a statului și capacitatea acestuia de a o asigura, se apreciază că și în acest sector se poate constata o slăbire a voinței politice: diversele probleme care afectează acest domeniu (explozia demografică, problemele de mediu, traficul de droguri, terorismul intern sau internațional, diseminarea armelor de distrugere în masă etc.) repun în discuție principiul suveranității de stat ca instrument de securitate.

În prezent, statul deține mecanismele instituționale de promovare și protejare a culturii naționale fiind legitimat de istorie prin elanul naționaliștilor din secolul al XIX-lea care au ales această cale a creării de state naționale de sine stătătoare și autodeterminate, națiuni ale căror nașteri sunt legate, în general, de doi factori: voința și cultura.

În urma inițiativelor care au încercat să impună națiunea ca subiect al relațiilor internaționale dar la care identitățile statele, politice, generatoare de sfere de influență, după Războiul Rece, a apărut ideea unui nou concept, cel de „securitate comună”. Nucleul acestui nou concept este creat pe ideea de supraviețuire a tuturor, nu pe ideea vehiculată anterior de amenințare cu distrugerea reciprocă. Sanctitatea Sa,

¹⁸ S. Pierre-Caps, *op.cit.*, p. 27.

Papa Ioan Paul al II-lea susținea într-un discurs că „*Dreptul unei națiuni la existență, este, cu certitudine, anterior tuturor drepturilor: nimeni, nici un stat, nici o altă națiune nici o organizație internațională n-a fost vreodată fondată pentru a considera că o națiunea determinată nu va fi demnă să existe. Acest drept fundamental la existență nu presupune cu necesitate o suveranitate statală, căci diversele forme de conexiuni juridice între națiuni diferite sunt posibile, cum este cazul, de exemplu, în state federale ...*”¹⁹.

Se constată că autodeterminarea, care a individualizat subiectul „națiune” ca modalitate-factor de existență a socialului, a devenit linia-forță și principiul director, apărut în fața presiunilor și agresiunilor generate de ideologi. Totuși, sistemul actual internațional continuă, încă, să aibă statul ca unitate de bază, ca element constitutiv al relațiilor internaționale²⁰.

Pentru o perioadă de timp îndelungată, securitatea unei națiuni a fost confundată cu puterea militară a acesteia, forța armată reprezentând mijlocul cel mai uzitat de rezolvare a conflictelor sau de determinare a unor subiecți să accepte punctul de vedere al celui mai puternic. Deși legătura decisivă dintre demografie, finanțe, economie și capacitatea națiunilor de a-și impune voința în relațiile cu alte state a fost recunoscută încă de la începuturile istoriei, abia în epoca războaielor napoleoniene s-a făcut o distincție clară între puterea unui stat și puterea sa armată ca parte a celei dintâi²¹.

Concluzii

Consider că trebuie să ținem cont de faptul că națiunea poate exista și fără stat, dar nu își poate împlini destinul în lipsa statalității. „Naționalitate” înseamnă „etnie”, aceasta putând fi diferită de „cetățenie”. În prezent, nu există un drept al „etniilor”, ci, anumite prevederi universale valabile pentru diferite categorii identitare, inclusiv etnice, care există subsidiar în cadrele juridice ale statelor, așa cum sunt legiferați de ONU, formă în care sunt organizate națiunile beneficiind de prevederile dreptului național și internațional și calitate în care este prezervată securitatea identitară a indivizilor, a grupurilor de indivizi organizați în diferite moduri și a societății în ansamblul său.

În acest context, securitatea națională reprezintă starea națiunii, a comunităților sociale, a cetățenilor și a statului, fundamentată pe prosperitate economică, legalitate, echilibru și stabilitate socio-politică, exprimată prin ordinea de drept și asigurată prin acțiuni de natură economică, politică, socială, juridică, militară, informațională și de altă natură, în scopul exercitării neîngrădite a drepturilor și libertăților cetățenești, manifestarea deplină a libertății de decizie și de acțiune a statului, a atributelor sale fundamentale și a calității de subiect de drept internațional.

¹⁹ **Assemblée Generale de L'Organisation des Nations Unis**, New York, 5 octobre 1995, pp. 9-10.

²⁰ Marie Claude Smouts, **Les nouvelles relations internationales – Pratiques et theories**, Presees de Sciences Politiques, 1998, p. 38.

²¹ *Secolul XXI și securitatea națională*, <http://www.kritik.ro/PDF/24.cetire/12-24.pdf>

Securitatea națiunii este, concomitent, un parametru de stare socială și un proces social, având diferiți constituenți cu caracteristici și dinamică interioară proprie. În diferite etape istorice, resursele de apărare militară au prevalat, în timp ce astăzi prevenirea spionajului economic sau acțiunile teroriste sunt incluse în primul planul securității.

Bibliografie:

1. **Assemblée Generale de L'Organisation des Nations Unis**, New York, 5 octobrie 1995.
2. BRÂNCOVEANU, R., *Universalism și regionalism*, Sfera Politicii nr.28, iunie 1995.
3. CONSTANTINESCU, M., DELEANU, I., IORGOVAN, A., MURARU, I., VASILESCU, F., VIDA, J., **Constituția României, comentată și adnotată**, Editura R.A. Monitorul Oficial, București, 1992.
4. de SENARCLENS, P., **Mondialisation, souverainete et theories de relations internationales**, Editura Dalloz, Armand Collin, Paris, 1998.
5. FERRY, J. M., **Les puissances de l'esperience**, Paris, Cerf, 1990.
6. KOVACS, P., *L'Etat-nation: son apparition et ses metamorphoses en Hongrie et dans les pays voisins* (esquisses d'un tableau: l'approche doctrinale d'un hongrois). Seminarul Uni-Dem „Les mutations de l'Etat-nation en Europe a l'aube du XXI-e siecle”. Nancy, France 6-8 nov. 1997, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept.
7. Laidi, Z., **L'ordre mondial relas. Sens et puissance apres la guerre froide**. Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1993.
8. LAROCHE, Josepha **Politique internationale**, L.G.D.J. Paris, 1998.
9. POP, I. A., **Geneza medievală a națiunilor moderne**, Editura Fundației Culturale Române, București, 1998.
10. RENAN, E., **Qu'est-ce qu'une nation?**, Presse Pocket, 1992..
11. SCHULZE, Hagen, **States, Nations and Nationalism: from the Middle Ages to the Present**, Blackwell Publishers, Malden, Massachusetts, Oxford, traducere din germană de Wiliam E. Yuill, 1996/1998.
12. SMOUTS, Marie Claude, **Les nouvelles relations internationales – Pratiques et theories**, Presees de Sciences Politiques, 1998.
13. SOULIER, G., *Union europeenne et deperissement de l'Etat*, în Gerrad Duprot, „l'Union europeene, droit, politique, democratie”, Paris, P.U.E, 1990.
14. St. Pierre-Caps, *Les figures constitutionnelles des l'Etat-nation*, Seminarul Uni-Dem “Les mutations de l'Etat-nation en Europe a l'aube du XXI-e siecle” (Nancy, France, 6-8 nov.1997), Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept.
15. www.kritik.ro

DINAMICA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE, DE LA MOMENTUL APARIȚIEI STATULUI NAȚIUNE ȘI A CONCEPTULUI DE STATUS QUO ȘI PÂNĂ LA NECESITATEA ÎNFIINȚĂRII ORGANIZAȚIILOR DE MENȚINERE A SECURITĂȚII

Cătălin URSU*

In the absence of a world government, the international system may be considered as anarchic and the relationships between states depend widely on the power each of them has.

The present international system has developed into what it is nowadays starting from some incipient local systems which gradually evolved and became complex structures. It was followed next by the stage of their expansion and their interaction with other similar systems, be it willingly or by force during wars, which had also been a mean of communication.

The modern international system was created due to the European expansion and Europe became its nucleus. The two world wars changed significantly the international system in the way that: nations stated their national principles which had an important impact on the territorial organisation in Europe; the empires disappeared in Europe; the provisions regarding the peace became the foundation for the new territorial status quo on the continent; major restructuring of the states' power – the bipolarity; the ideological fight; invention of the nuclear weapon; wars are replaced by the arming drive; international organisations and institutions for maintaining peace and security were founded.

The international organisations allow the states to approach together their issues within a collective decision making system. The international cooperation represents the core element for a stable world system.

În lipsa unui guvern mondial sistemul internațional poate fi considerat anarhic, iar relațiile între state pot fi cel mai facil clasificate în funcție de modul în care este distribuită puterea între ele, așa cel puțin susțin adepții realismului că ar fi definită scena mondială. Schimbările sistemului internațional se referă la transformarea fundamentală a actorilor și prin urmare a naturii sistemului per se.

Abordarea sistemică pleacă de la două premise: că între componentele întregului există anumite legături, respectiv că apartenența lor la același întreg nu decurge în exclusivitate din faptul că se află în același spațiu geografic; și ca aceste componente nu pot fi înțelese corespunzător decât dacă sunt privite în totalitatea ansamblului pe care îl formează.

Sistemul internațional actual începe cu existența unor sisteme locale incipiente, care evoluează treptat până la nivelul unor nuclee bine conturate. Urmează apoi faza expansiunii lor, ceea ce presupune interrelaționarea între sisteme similare, fie pe calea legăturilor pașnice, fie prin intermediul războiului, care reprezintă tot un mijloc de comunicare.

Sistemul internațional modern a fost creat prin expansiunea Europei, care a ajuns centrul său. Factorii care au contribuit la impunerea Europei ca centru al sistemului internațional au fost: dezvoltarea tehnologică și industrială (care a făcut ca miza păcii să fie mai mare decât cea a războiului); solidaritatea puterilor europene

*

(care erau creștine, “civilizate”, mesianice – sau “imperialiste” – și albe); echilibrul de putere existent între principalii actori europeni. Acestea au fost și premisele expansionismului european în afara granițelor continentului.

Sistemul internațional, așa cum este el astăzi, s-a dezvoltat în cadrul statelor europene cu 300-500 de ani în urmă și a fost exportat restului lumii, subsumând în ultimul secol aproape întreg teritoriul mondial în state suverane. E important să ne amintim că au existat și alte civilizații, în alte părți ale lumii, timp de secole, înainte de sosirea europenilor. Aceste tradiții culturale continuă să exercite o influență asupra relațiilor internaționale, mai ales când stilul și expectanțele acestor culturi intră în joc în interacțiunile internaționale¹.

Civilizațiile europene au evoluat de la rădăcinile din estul mediteranean - Egipt, Mesopotamia (Irak) și în mod deosebit Grecia. De o importanță specială pentru relațiile internaționale este perioada clasică a orașelor-stat grecești, în jur de 400 î.Hr., care au exemplificat o parte dintre principiile fundamentale ale politicii de putere interstatale. La acea vreme, statele aveau relații comerciale sofisticate și se războiau între ele pe o arie întinsă, de la Mediterana spre India până în estul Asiei. Multe dintre aceste zone au intrat sub influență greacă, odată cu cuceririle lui Alexandru cel Mare (în jurul anului 300 î.Hr.), apoi sub Imperiul Roman (în jurul anului 1 d.Hr.) și apoi sub Imperiul Arab (în jurul lui 600 d.Hr.)².

China a rămas o civilizație independentă în tot acest timp. În perioada „statelor războinice”, aproape în același timp cu orașele-stat grecești, state sofisticate (organizate ca unități politice teritoriale), au utilizat pentru prima dată războiul ca instrument al politicii de putere. Până în jurul anului 800 d.Hr., când Europa se afla în „Epoca întunecată”, iar civilizația arabă în epoca sa de aur, China, sub Dinastia T'ang, era o civilizație foarte avansată și independentă de influențele occidentale. Japonia, puternic influențată de civilizația chineză, a înflorit pe cont propriu în secolele premergătoare shogunilor (în jurul anului 1200 d.Hr.). Timp de câteva secole, s-a izolat de influențele occidentale în timpul dinastiei shogunale Tokugawa, care a luat sfârșit după 1850, când restaurația Meiji a început industrializarea japoneză și comerțul internațional.

America Latină a avut, de asemenea, o civilizație înfloritoare - mayașii, între 100 și 900 d.Hr., aztecii și incașii, în jurul anului 1200 - independent de influențele occidentale, până la cucerirea de către Spania, în jurul anului 1500. În Africa, marile regate au înflorit după anul 1000 d.Hr. (cel mai devreme în Ghana, încă de la 600 d.Hr.) și erau foarte dezvoltate atunci când comercianții europeni de sclavi au ajuns la fața locului, în jurul anului 1500.

Imperiul Arab, datând din anul 600 până în 1200 d.Hr., joacă un rol special în relațiile internaționale ale Orientului Mijlociu. Aproape întreaga regiune a fost odată unită într-un imperiu, care s-a născut și s-a răspândit odată cu religia Islamului. Invazia europeană - cruciadele - a fost respinsă. Între secolele al XVI-lea și al XIX-lea, estul mediteranean a ajuns sub dominația turcă a Imperiului Otoman, care a lăsat culturilor locale o autonomie relativă dacă plăteau tribut.

¹ Geoffrey Barraclough (ed.), *The Times Atlas of the World History*, Hammond, Maplewood, NJ, 1978.

² William Hardy McNeil, *The Pursuit of Power*, Chicago, 1982.

Venirea europenilor în America de Nord a însemnat exterminarea sau izolarea culturile indigene. Astăzi, populația Americii de Nord este în mod covârșitor descendentă a imigranților. În alte regiuni, totuși, cucerirea europeană a venit după multe secole de civilizație avansată - mult mai avansată decât a Europei, în cazul Chinei, Indiei, Japoniei, al Orientului Mijlociu și al Americii Centrale. În cea mai mare parte a lumii (în mod special în Africa și Asia), imperiile europene au integrat mai degrabă decât au dislocat populațiile indigene. Actualele populații sunt descendente în primul rând din locuitori indigeni, și nu din imigranți. Aceste populații sunt, prin urmare, mai adânc ancorate în propriile tradiții culturale și istorice decât marea majoritate a americanilor³.

1. Geneza statului națiune și conturarea sistemului de relații internaționale

Europa însăși și-a început dominația mondială în jurul anului 1500, după Renaștere (când au fost redescoperiți clasicii greci și romani). Statele-oraș italiene din acea perioadă au redescoperit regulile politicii de putere interstatale, descrise de un consilier al principiilor Renașterii, Niccolo Machiavelli. Entitățile feudale au început să se unească în state-națiune, pe teritorii întinse, sub conducători autoritari unici (monarhi). Revoluțiile militare ale perioadei au creat primele armate moderne⁴. Monarhii europeni au dotat corăbiile cu tunuri și au plecat să „descopere” lumea. Sistemul internațional modern este adesea datat începând cu Tratatul din Westphalia din 1648, care a stabilit principiile statelor suverane, independente, ce continuă să modeleze sistemul internațional de astăzi. Aceste reguli ale relațiilor dintre state nu originează totuși în Westphalia, ele au luat naștere în Europa în secolului al XVI-lea. Cheia acestui sistem o reprezenta abilitatea unui stat sau a unei coaliții să contrabalanseze puterea altui stat în așa fel încât acesta să nu poată înghiți entitățile mai mici și să creeze un imperiu universal.

Acest sistem al contrabalansării puterii a conferit un rol important marilor puteri cu capacități militare puternice, perspective și interese globale și interacționând intens unele cu altele.

Structura reprezenta o balanță de putere între câteva dintre cele mai puternice state - mult timp, șase - care formau și rupeau alianțe, purtau războaie și făceau pace, nepermițând ca vreun stat să le cucerească pe celelalte.

Cele mai puternice state ale Europei din secolul al XVI-lea au fost Marea Britanie (Anglia), Franța, Austria și Spania. Imperiul Otoman (Turcia) a luptat periodic cu puterile europene, în mod special cu Austria. Conflictul istoric dintre Imperiul Otoman (islamic) și Austro-Ungaria (creștină) reprezintă o sursă a conflictului etnic de astăzi din fosta Iugoslavie (marginea vechiului Imperiu Otoman).

În Europa, Austria și Spania au fost aliate sub conducerea familiei de Habsburg, care deținea și teritoriul Olandei. Țările habsburgice (care erau catolice) au fost înfrânte de țările - în marea lor majoritate protestante - din nordul Europei -

³ Joshua S. Goldstein și Jon C. Pevehouse, *Relații internaționale*, Ed. Polirom, Iași, 2008; p.60.

⁴ Michael Howard, *War in European History*, Oxford, 1976;

Franța, Marea Britanie, Suedia și proaspăt independenta Olandă, în timpul Războiului de 30 de ani (1618-1648)⁵. Tratatul din Westphalia din 1648 a stabilit regulile de bază care au definit de atunci încoace sistemul internațional - suveranitatea și integritatea teritorială a statelor, ca membri egali și independenți ai sistemului internațional. De atunci, statele învinse în războaie puteau fi deposedate de unele teritorii, dar li se permitea în general să continue ca state independente în loc să fie înglobate de către statele victorioase.

Primele raționamente politice determinante pentru domeniul relațiilor internaționale au rădăcini istorice adânci, ce coboară până în secolul al XVI-lea. Interminabilele conflicte religioase ale perioadei și incapacitatea monarhiilor europene de a produce pacea salvatoare au provocat noi dezbateri asupra cauzelor și justificărilor războiului; dezbateri din care a rezultat un nou set de principii sau norme menite a reglementa raporturile dintre suverani. Sub aspect strict teoretic o preocupare importantă a perioadei a fost interpretarea legăturii dintre religie și război. Pe de o parte, Biserica Catolică argumenta dreptul de a purta războaie împotriva ereticilor și infidelilor prin necesitatea de a-i pedepsi, întrucât atitudinea lor se plasează în afara legilor divine și ale naturii. Pe de altă parte, unii dintre juriști sau filozofi, intelectuali remarcabili ai epocii, susțineau că doar oamenii de stat identifică în factorii religioși justificarea efectivă a intențiilor lor politice.

Doar motivațiile de ordin religios nu puteau justifica războaiele, pentru că religia în sine reprezenta o preocupare privată, practică în virtutea unor drepturi individuale, și nu colective. Gânditorii spanioli erau reprezentanții unui imperiu în plină dezvoltare, iar preocupările lor vizau dimensiunea morală (etică) expansiunii coloniale, în timp ce gânditorii italieni erau reprezentanți ai unor orașe, cu locuitori mai preocupați de chestiunea ordinii și a securității în fața amenințărilor externe. Aceste deosebiri explică de ce mediul academic din Peninsula Iberică a formulat principii care au pus bazele dreptului internațional modern, în vreme ce cărturarii italieni au dezvoltat teorii despre echilibrul puterii. Pentru contribuția adusă la dezvoltarea literaturii despre practica guvernării statelor, poate cel mai recunoscut scriitor italian din acele timpuri a rămas Niccolo Machiavelli. Alături de Hobbes, Machiavelli a contribuit și el la apariția concepției realismului politic în teoria relațiilor internaționale. Mai presus de orice, a fost preocupat de chestiunea securității statului, principala îndatorire a oricărui principe suveran.

El considera că măsurile extraordinare, inclusiv folosirea forței, se justifică pentru a restabili și menține securitatea unui stat. Un principe trebuie să fie preocupat de menținerea poziției sale, a condiției și a puterii de conducător. Autoritatea lui nu este divizibilă, iar politica nu se confundă cu morala¹.

Conducătorul unui stat modern nu este proprietar peste pământul țării și nici stăpânul locuitorilor. Precizări importante în această direcție a adus însă și un alt contemporan al lui Machiavelli, Alberico Gentili (1552-1608)². El identifică deja în state, și nu în indivizi principalii actori responsabili ai raporturilor internaționale și consideră războiul un conflict violent între autorități publice. Deși nu reprezentau

⁵ Theodore K. Rabb (ed.), *The Thirty Years' War*, University Press of America, New York, 1981.

condiția naturală a ființei umane, conflictele dintre state erau inevitabile, din cauza structurii anarhice a sistemului internațional.

Prima mare contribuție în privința teoriei relațiilor internaționale, cu origini în gândirea politică modernă, rezidă în definirea conceptului de suveranitate și în formularea principiului de drept internațional *pacta sunt servanta*. Ambele i-au aparținut lui Jean Bodin, gânditor aflat sub influența ideologiei Renașterii.

Suveranitatea reprezenta puterea absolută și perpetuă stabilită într-o comunitate. Ea nu aparținea indivizilor, ci statelor. Necondiționată și irevocabilă, suveranitatea reprezenta sursa de legitimare a autorității statelor în interiorul comunității. Bodin identifică însă și limite ale puterii suverane: legea divină sau cea naturală (constituția regatului); angajamentele sau înțelegerile, în special acelea asumate de unii suverani față de alți suverani. Comunitatea internațională nu dispunea de o autoritate supremă, după modelul celei exercitate de monarhi în interiorul statelor. Legile care se aplicau în reglementarea interacțiunilor dintre indivizi din interiorul unei comunități statale nu se puteau aplica și între principii suverani.

În relația dintre state, puterea unui principe suveran nu era limitată decât de autoritatea altui principe suveran. Din acest motiv, în relațiile internaționale nu exista nici o autoritate supremă, ci doar ilustrarea perpetuă a două principii majore: credința și forța⁶.

Începând din secolul al XVII-lea, s-a impus tot mai clar ideea conform căreia lumea este împărțită într-un număr de state independente ale căror suverani dețin suprema autoritate în propriul lor teritoriu, dar nu dețin nici un fel de autoritate peste teritoriul altor suverani.

2. Dreptul internațional și concepte cheie ale politicii și relațiilor internaționale

Pacea din Westphalia a marcat, de asemenea, o răsturnare decisivă în privința viziunii cu privire la normele dreptului internațional. În secolul al XVII-lea s-a afirmat treptat convingerea că dreptul internațional reprezintă un set de cutume sau convenții codificate (reguli de conduită), create și prescrise chiar de către state, cu scopul de a facilita interacțiunea dintre ele. Pe lângă aceasta, două au fost conceptele-cheie ale politicii internaționale teoretizate în acest veac: *ordinea* și *avuția*. Ele se regăsesc în două concepte cu relevanță istorică deosebită (mercantilismul și absolutismul).

Problema ordinii a fost dezbătută tot mai mult pe măsură ce s-a observat că imaginea stării naturale, a indivizilor neguvernați de lege, domină societatea internațională. Statul era perceput ca o necesitate pentru a menține ordinea socială. Prin politicile pe care le promovează, el asigură securitatea la care oamenii au aspirat odată ce au decis că trebuie să abandoneze starea naturală. Nesiguranța i-a determinat pe oameni să cedeze puterea unei singure autorități statale, identificată cu persoana suveranului. Dacă această autoritate nu ar fi existat, cu siguranță ea trebuia inventată.

⁶ Claudiu – Lucian Topor: *Relațiile internaționale în lumea modernă*, Ed. Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009; pp.27 - pp.31

Termenul „absolutism” a pătruns în limbajul politic în deceniul ce a urmat Revoluției Franceze. Încă din secolele al XIV-lea și al XV-lea, monarhii europeni au monopolizat atributele puterii, dar cu timpul s-au lăsat tot mai mult angrenați și în politica internațională. S-au folosit de strategii matrimoniale sau de manevre militare și au aruncat Europa într-o eră a războaielor permanente, a declinului economic. Ideea centrală a absolutismului sugera că dreptatea (justiția) și implicit puterea în stat revin exclusiv monarhului. Regii dețineau, în virtutea dreptului divin, capacitatea de a adopta hotărâri în materie politică.

Celălalt concept-cheie al secolului (avuția) a corespuns în plan teoretic tradiției *mercantilismului*. Activitățile economice urmau să se subordoneze intereselor de stat. O balanță comercială activă putea reprezenta un țel important de politică externă. El se îndeplinea cu ușurință prin înființarea unor colonii, care exportau materii prime metropolelor, iar acestea le vindeau apoi produsele finite. Echilibrul comercial apare uneori asociat cu echilibrul puterii, așa cum s-a petrecut - spre exemplu - în timpul guvernării lui Cromwell din Anglia (Actul de navigație din 1651).

Apogeul monarhiilor absolutiste și maturizarea mercantilismului s-au produs însă în veacul al XVIII-lea. Este suficient să amintim că în Franța, Ludovic al XIV-lea a fost numit și Regele Soare, iar persoana sa a devenit pentru mulți una demnă de a fi venerată. Cu toate acestea, secolul Luminilor a cunoscut nu doar exercițiul deplin al dreptului divin al regilor, ci și teoretizarea noii doctrine a suveranității populare. Sentimentul predominant al epocii a rămas acela al încrederii nelimitate în valențele rațiunii umane și fascinația față de regularitatea și perfecțiunea formelor naturii⁷.

Natura relațiilor dintre state, problema anarhiei sistemului internațional sau cea a echilibrului puterii s-au dovedit a fi, o dată în plus, teme privilegiate. Teza lui Hobbes potrivit căreia relațiile dintre state exprimă o stare de perpetuă nesiguranță și se caracterizează prin conflict a fost combătută de John Locke. Acesta consideră starea naturală drept condiția fericită a existenței umane. Starea naturală este guvernată de legi ce conferă ființelor umane drepturi naturale imprescriptibile: dreptul la viață, la libertate, la proprietate. Cu toate că admite preponderența stării naturale în raporturile dintre principii și guvernele independente din întreaga lume, John Locke nu a abordat relațiile internaționale în lumina acestei analogii.

Cât privește echilibrul puterii, dacă în secolul al XVII-lea era privit ca un gen de politică ce aduce beneficii anumitor state, în secolul al XVIII-lea conceptul era deja perceput ca o politică în beneficiul întregii societăți sau a întregului sistem de state. Puterile europene constituie un fel de sistem care le unește prin religie, norme de drept internațional și standarde morale. Echilibrul puterii reprezintă mai mult un produs al naturii decât creația laborioasă a ființei umane.

Acest echilibru de forțe se reglează singur după principiul ordinii în interacțiunea dintre state. Montesquieu observa că războiul se asociază cu anumite tipuri de regim politic. Monarhiile sunt predispuse să cucerească, iar republicile să își apere propriile teritorii. Dacă sunt prea mici, republicile nu se pot apăra fără alianțe, pe care nu le pot încheia decât cu alte republici, atâta timp cât monarhiile nutresc intenții expansioniste. Ideea se dovedea revoluționară, pentru că, în măsura în care

⁷ Ibidem, pp. 34

monarhiile provocau războiul, pacea se putea obține prin înlocuirea lor cu un sistem republican.

În ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, sistemul internațional se confruntă cu impactul revoluțiilor din America și Franța. Ele au influențat profund maniera de a gândi politica externă. Statele europene și coloniile engleze de pe coasta estică a Americii de Nord s-au confruntat cu impactul teribil al noțiunii de suveranitate populară.

Spre deosebire de predecesorii lor, inovatori prin excelență, teoreticienii secolului al XIX-lea s-au preocupat, în primul rând, de revizuirea mai vechii viziuni ce așeza în centrul dezbaterii concepte precum simetria, ordinea naturală și echilibrul puterii.

Tradiția gândirii politice occidentale s-a fragmentat în prima jumătate a secolului prin apariția a trei mari ideologii: **liberalism; conservatorism; socialism**. Ideologia liberală și cea socialistă sunt, într-o anumită măsură, continuatoarele proiectului iluminist.

Liberalismul a acordat o atenție privilegiată individului, și nu societății. În contextul secolelor XVIII - XIX, libertatea însemna eliberarea de tradiție, de autoritatea ierarhică și de pericolul concentrării puterii politice. Cetățenii aspiră la libertate pentru a se împlini în dimensiunea existenței lor private. În privința relațiilor internaționale, concepția liberalismului rămâne una extrem de complexă. Ea poate fi identificată în scrierile a numeroși doctrinari.

Unul dintre aceștia a fost și Jeremy Bentham. El a influențat studiul relațiilor internaționale în multiple aspecte. S-a pronunțat mai ales în direcția relevării binefacerilor comerțului liber. El propunea înființarea unui Congres al Statelor, un organism în cadrul căruia disputele internaționale se puteau reglementa prin mijloace pașnice⁸.

Contribuția sa esențială sub aspect teoretic rămâne însă distincția clară dintre politică și economie. Economia și politica reprezentau două domenii diferite în sfera relațiilor internaționale, iar principala funcție a Congresului de State era să promoveze exercițiul activităților economice în conformitate cu principiile legii naturale și să înlocuiască practicile protecționiste cu cele ale liberului schimb .

Cât privește **socialismul**, doctrina a beneficiat de aportul unor importanți teoreticieni. Socialismul utopic al primei jumătăți de veac (Saint-Simon, Fourier, Price, Owen, Godwin ș.a.m.d.) a fost înlocuit de socialismul științific din a doua jumătate a secolului (Karl Marx și Friedrich Engels). Principalele teme ale discursului socialist vizau apologia raționalismului, activismul politic, critica proprietății private, credința nemărginită în resursele progresului istoric.

În a doua jumătate a secolului, Manifestul Comunist exprima deja o nouă viziune asupra relațiilor internaționale, dezbătută nu în termenii interacțiunii dintre state, ci în dimensiunea raporturilor dintre clasele sociale. Marx și Engels au înțeles politica în lumina interdependențelor economice, caracterizate de tendința expansiunii globale sau de creșterea antagonismului dintre burghezie și proletariat.

⁸ Ibidem, pp. 39

Mai devreme sau mai târziu revoluția universală avea să impună modelul socialist, iar clasa muncitoare urma să răstoarne rămășițele societății burgheze.

Socialismul, ca și liberalismul, a oferit suficient suport ideologic anarhismului modern, un curent profund antietațist și opozabil politiciii, fiindcă, pentru anarhiștii moderni (Proudhon, Bakunin) statul reprezintă doar o structură de opresiune, o construcție artificială, străină, respingătoare, a cărei existență presupune refuzul total al libertății. Statul este rădăcina tuturor formelor de constrângere. Viața fără constrângere înseamnă libertate, iar angajamentul anarhiștilor față de libertate presupune abolirea statului. Ei negau toate formele de organizare statală (tradiția constituțională, statul iacobin, democrația parlamentară, statul marxist sau „birocrăția roșie” etc.). În viitor, orice formă de societate trebuie să fie una lipsită de ierarhii, non-coercitivă, libertariană. Din perspectiva impactului asupra evoluției relațiilor internaționale în lumea modernă, anarhismul, ca ideologie, și mișcarea anarhistă, ca realitate istorică, nu pot fi trecute cu vederea. Negarea statului ca entitate autonomă în desfășurarea raporturilor internaționale a reprezentat o amenințare constantă la adresa oricărei forme de guvernământ, iar solidarizarea anarhismului cu tradiția revoluționară europeană l-a transformat într-un curent subversiv, generator de panică și instabilitate în politica internațională.

Spre deosebire de liberalism sau de socialism, conservatorismul repudia ideea egalității în drepturi și denunța noua credință în rațiune, știință și progres istoric. În opoziție cu conceptul de egalitate sau libertate, conservatorii promovau armonia și comunitatea, susțineau ordinea tradițională în disputa cu retorica feroce a schimbării. Societatea ideală nu se întemeiază pe principiul egalității, ci pe ierarhizare și statut diferențiat. În viziunea conservatorilor, politica internațională nu reprezenta o știință, ci o artă. Războiul rămânea condiția firească a relațiilor dintre state, iar conflictul de interese, starea firească a afacerilor dintre indivizi.

Secolul al XIX-lea a fost martorul afirmării unei ideologii cu profunde implicații pentru teoria relațiilor internaționale: **naționalismul**. Ascensiunea naționalismelor europene a presupus schimbări esențiale în privința reprezentării loialității în cadrul statelor. Națiunea forja pe ideea că între popor și stat există de fapt o strânsă legătură. Dacă până în secolul al XVIII-lea monarhii europeni schimbau teritorii între ei conform legilor mariajului și ale războiului, în veacul ce a urmat doctrina națională a susținut că naționalitatea și etnicitatea devin criterii esențiale în configurarea frontierelor de stat.

Mișcarea națională era construită după ideea că toți cetățenii datorau loialitatea seculară supremă națiunii și instituțiilor sale reprezentative. Acest fapt a presupus manifestarea unei loialități depline față de politicile statului și implicarea activă a indivizilor în derularea lor. Naționalismul de la începutul secolului al XIX-lea are un caracter romantic, progresist. Mișcarea s-a fundamentat pe convingerea că toți cetățenii își transferă suprema lor loialitate instituțiilor reprezentative ale națiunii. Această idee presupunea implicarea cetățenilor în viața politică a statelor și stabilirea unei legături emoționale, de atașament, între indivizi și statul centralizat. A doua jumătate a veacului aduce în discuție tiparele unui naționalism cu valențe conservatoare, care, în regiunile fragmentate politic ale Europei Centrale, a alimentat

războaiele de eliberare sau de unificare națională. Formarea statelor naționale a presupus orientarea politicii externe către împlinirea idealului național.

Mulți oameni consideră naționalismul - devotament pentru interesele unei națiuni - drept cea mai importantă forță în politica mondială din ultimele două secole. O națiune reprezintă o populație care împărtășește o identitate ce include de obicei limba și cultura. Naționalitatea este un concept greu de definit cu precizie. Într-o oarecare măsură, extinderea controlului politic peste teritorii a creat comuniunea necesară naționalității - statele creând națiuni. Pe de altă parte, perceperea existenței unei națiuni a condus adesea la crearea unui stat corespunzător pe măsură ce un popor își câștiga suveranitatea asupra propriilor afaceri - națiunile creând state.

De-a lungul timpului, multe unități teritoriale mărunte au fost cucerite și încorporate în state-națiuni⁹. În cele din urmă, ideea naționalismului a devenit o forță puternică și a contribuit la dezintegrarea statelor multinaționale întinse, ca Austro-Ungaria (în Primul Război Mondial), Uniunea Sovietică și Iugoslavia.

Principiul autodeterminării presupune că popoarele care se identifică drept națiuni ar trebui să aibă dreptul de a forma state și de a-și exercita suveranitatea. Autodeterminarea este un principiu foarte răspândit și valorizat în afacerile internaționale de astăzi (dar nu și în trecut). Însă el este în general secundar principiilor suveranității (neamestecului în politica internă a altor state) și integrității teritoriale, cu care în mod frecvent intră în conflict. Autodeterminarea nu le dă grupurilor dreptul de a schimba granițele internaționale, nici chiar pe cele impuse arbitrar de colonialism, pentru a unifica un grup cu o identitate națională comună. În general, deși nu întotdeauna, autodeterminarea a fost câștigată prin violență.

Olanda a contribuit la stabilirea principiului autodeterminării atunci când s-a eliberat de sub dominația spaniolă, în jurul anului 1600, și s-a organizat într-o republică autoguvernată. Efortul de a controla Olanda a reprezentat cauza principală a Războiului de 30 de ani (1618-1648).

Statele Unite au urmat exemplul Olandei, declarându-și independența față de Marea Britanie în 1776. Națiunea americană a rămas unită în timpul Războiului Civil din anii 1860 și și-a dezvoltat un puternic și surprinzător simț al naționalismului, luând în considerare cât de întinsă și diversă era țara. Statele din America Latină și-au câștigat independența la începutul secolului al XIX-lea, iar Germania și Italia și-au unificat (prin război) națiunile răspândite în multiple entități politice în cursul aceluiași secol.

Înainte de Primul Război Mondial, muncitorii socialiști din diverse țări europene s-au reunit în lupta pentru drepturile clasei muncitoare. În timpul războiului, totuși, cei mai mulți au abandonat acest tip de solidaritate, luptând pentru propriile națiuni; naționalismul s-a dovedit a fi o forță mai puternică decât socialismul.

După al Doilea Război Mondial, naționalismul a ajutat Germania, Italia și Japonia să își construiască o ordine politică bazată pe **fascism** - un autoritarism extrem potențat de naționalism șovin. Iar în al Doilea Război Mondial, naționalismul și

⁹ Liah Greenfield, *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Harvard, 1992.

patriotismul (nu comunismul) i-au determinat pe sovietici să se sacrifice cu milioanele pentru a respinge invazia germană.

În ultimii 50 de ani, zeci de națiuni și-au câștigat independența și suveranitatea, în timp ce statele multinaționale, ca Uniunea Sovietică și Iugoslavia, s-au fragmentat în anii din urmă. Influența continuă a naționalismului în lumea actuală este evidentă. Mai mult ca oricând, el reprezintă un factor major în conflictele și războaiele internaționale.

Naționalismul a avut un succes remarcabil în stabilirea identității naționale drept afilierea primară a oamenilor din cea mai mare parte a lumii. Naționalismul exploatează energiile unor populații numeroase bazându-se pe sentimentele lor patriotice față de propria națiune. Sentimentul de gen „noi, poporul” este greu de menținut dacă oamenii sunt excluși de la participarea la guvernare. Această participare este atât de importantă, încât până și guvernele autoritare apelează adesea la procedurile de organizare a alegerilor (cu un singur candidat sau un singur partid).

Democrația poate reprezenta o forță pentru pace, limitând puterea liderilor unui stat de a implica națiunea într-un război. Dar influențele populare asupra guvernelor pot, de asemenea, acutiza conflictele cu alte națiuni, mai ales când erup tensiunile etnice.

De-a lungul timpului, participarea democratică s-a lărgit în mai multe țări și pentru mai mulți oameni (cei fără proprietăți, femeile etc.) în respectivele țări. Tendința în direcția democrației pare să continue în cele mai multe dintre regiunile lumii în anii din urmă, atât naționalismul, cât și democrația rămân forțe istorice importante, exercitând o influență puternică asupra relațiilor internaționale.

Lecțiile învățate în urma celor două războaie mondiale au fost întruchipate de inițiative menite să asigure la nivel global și în special în rândul marilor puteri un climat de conciliere, de cooperare și de neagresiune. Astfel după Primul Război Mondial s-au pus bazele Ligii Națiunilor – precursorul Organizației Națiunilor Unite, iar după cel De-al Doilea Război Alianța Nord-Atlantică.

Alianțele au, de obicei, scopul de a mări puterea membrilor lor în raport cu alte state. Prin unirea capacităților lor de putere, două sau mai multe state pot exercita o influență mai mare în negocierea cu alte state. Pentru statele mai mici, alianțele pot reprezenta cel mai important element al puterii lor, iar pentru marile puteri structura alianțelor modelează configurarea puterii în sistem. Dintre toate elementele puterii, nici unul nu se poate schimba la fel de repede și de decisiv precum alianțele.

Majoritatea alianțelor se formează ca răspuns la o amenințare percepută. Atunci când puterea unui stat crește și amenință să o depășească pe cea a rivalilor săi, cei din urmă formează deseori o alianță pentru a limita acea putere

Alianțele reprezintă o componentă importantă a balanței de putere. În afara cazului rar al hegemoniei, fiecare stat este mai slab decât o combinație de alte state. Dacă statele depășesc normele de conduită internațională, ele se pot confrunta cu o alianță puternică a statelor oponente. Alianțele se bazează pe interese naționale și se pot schimba pe măsură ce interesele naționale se schimbă. Fluiditatea ajută procesul balanței de putere să opereze eficient.

În prezent, două alianțe oficiale importante domină scena securității internaționale. De departe cea mai puternică este Organizația Tratatului Atlanticului

de Nord (NATO), care cuprinde state din Europa și America de Nord. Folosind PIB-ul ca putere de măsură, cei 26 membri NATO posedă aproape jumătate din totalul mondial (aproximativ de două ori puterea Statelor Unite). Membrii sunt Statele Unite, Canada, Marea Britanie, Franța, Germania, Italia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Danemarca, Norvegia, Islanda, Spania, Portugalia, Grecia, Turcia, Polonia, Cehia, Ungaria, Lituania, Estonia, Letonia, Slovenia, Slovacia, Bulgaria și România. La sediul NATO din Bruxelles, Belgia, personal militar din țările membre coordonează planuri și execută periodic exerciții pe teren. „Comandantul suprem aliat” al NATO a fost întotdeauna un general american. În NATO, fiecare stat contribuie cu propriile unități militare - cu propria cultură, limbă națională și specificații pentru echipament.

NATO a fost fondată în 1949 pentru a se opune și a descuraja puterea sovietică în Europa. Omologul său în Europa de Est în timpul Războiului Rece, Pactul de la Varșovia condus de sovietici, a fost fondat în 1955 și desființat în 1991. În timpul Războiului Rece, Statele Unite au menținut mai mult de 300.000 de militari în Europa, cu avioane, tancuri, și alte echipamente avansate. După ce Războiul Rece s-a încheiat, aceste forțe au fost reduse la aproximativ 100.000. Dar NATO a rămas unită, deoarece membrii săi credeau că oferea o stabilitate utilă chiar dacă misiunea sa nu era clară. Articolul 5, considerat a fi inima NATO, cere membrilor să vină în apărarea unui alt membru atacat.

A doua alianță, ca importanță, este Tratatul de Securitate americano-japonez o alianță bilaterală. În baza acestei alianțe, Statele Unite își mențin aproape 50.000 de militari în Japonia (cu arme, echipament, și sprijin logistic). Japonia plătește Statelor Unite câteva miliarde de dolari anual, reprezentând cam jumătate din costul menținerii acestor trupe. Alianța a fost creată în 1951 (în timpul războiului din Coreea) împotriva potențialei amenințări sovietice la adresa Japoniei.

Derivând din ocupația militară americană a Japoniei de după al Doilea Război Mondial, alianța este foarte asimetrică. Statele Unite s-au angajat să apere Japonia dacă este atacată, dar Japonia nu este obligată să apere Statele Unite.

3. Organizațiile și instituțiile internaționale

O rețea de organizații internaționale de diverse mărimi și tipuri leagă în prezent oameni din toate țările. Creșterea rapidă a acestei rețele și comunicațiile și interacțiunile din ce în ce mai intense din interiorul acestora indică interdependența internațională din ce în ce mai mare. Aceste organizații, la rândul lor, furnizează rețeaua instituțională care menține un soi de ordine mondială chiar și atunci când conducătorii și contextele se schimbă sau când normele sunt subminate de modificările bruște ale relațiilor de putere. În centrul acestei rețele de legături se găsește cea mai importantă organizație internațională din ziua de azi, Organizația Națiunilor Unite.

ONU și alte organizații internaționale au și puncte tari și puncte slabe în sistemul internațional anarhic. Suveranitatea statală creează o nevoie reală de astfel de organizații la nivel practic, pentru că nu există nici un guvern mondial central care să îndeplinească funcția de coordonare a acțiunilor statelor în beneficiul tuturor. Totuși, suveranitatea statală limitează substanțial puterea ONU și a altor organizații

internaționale, deoarece guvernele își rezervă puterea pentru ele, și nu o deleagă ONU sau altcuiva. ONU a avut și are un raport ambivalent cu aceste puncte tari și slabe - pe de o parte, asigurând un management remarcabil la nivel global, iar pe de altă parte, părănd neajutorată în fața suveranității chiar și a celor mai mici state (ca să nu mai vorbim de marile puteri).

ONU se apropie cel mai mult, dintre toate organizațiile care au existat vreodată, de un guvern mondial, dar nu este așa ceva. Membrii sunt state suverane care nu au împuternicit ONU să-și impună voința pe teritoriile statelor, cu excepția cazului în care are acordul guvernelor acelor state. Astfel, deși ONU întărește ordinea mondială, organizarea sa consfințește realitățile anarhiei internaționale și refuzul statelor de a-și ceda suveranitatea. Respectând aceste limite, scopul de bază al ONU este de a asigura o structură instituțională globală prin care statele pot câteodată să-și rezolve conflictele, punându-se mai puțin accentul pe utilizarea forței¹⁰.

Carta ONU se bazează pe principiile că statele sunt **egale** conform dreptului internațional; că statele dispun de **suveranitate** completă în ceea ce privește problemele proprii; că statele ar trebui să aibă **independență** și **integritate teritorială** depline; și că statele trebuie să-și îndeplinească **obligățiile** interne - precum respectarea privilegiilor diplomatice, abținerea de la comiterea de agresiuni și respectarea condițiilor tratatelor pe care le semnează. Carta mai prezintă și structura ONU și metodele prin care operează.

Statele câștigă avantaje utilizând ONU pentru a căuta rezultate mai favorabile în cazul conflictelor (mai ales în ceea ce privește problemele generale multilaterale pentru care un forum global reunește toate statele).

Statele au mai multe beneficii de pe urma ONU, cel dintâi fiind stabilitatea internațională (în special în problemele de securitate) pe care ONU încearcă să o apere; acest lucru le permite statelor să aibă câștiguri din comerț și alte forme de schimb. ONU este un **simbol** al ordinii internaționale și chiar al identității globale. Este, de asemenea, un **forum** în care statele își promovează opiniile și își rezolvă litigiile. Și este și un **mecanism de rezolvare a conflictelor** în problemele de securitate internațională. ONU promovează și coordonează asistența pentru dezvoltare și alte programe de **dezvoltare economică și socială**. ONU este un sistem de coordonare pentru **informare** și planificare prin sute de agenții și programe interne și externe și pentru publicarea datelor internaționale.

Structura ONU gravitează în jurul Adunării Generale, unde se coordonează o serie întreagă de programe de dezvoltare și alte agenții autonome prin **Consiliul Economic și Social (ECOSOC)**.

Pe lângă Adunarea Generală există Consiliul de Securitate al ONU, în care cinci mari puteri și zece state membre, prin rotație, iau decizii în ceea ce privește pacea și securitatea internațională. Consiliul de Securitate este responsabil pentru trimiterea forțelor de menținere a păcii în locurile cu probleme. ONU este administrată prin Secretariatul ONU (ramura executivă) și condusă de secretarul general al ONU.

Carta ONU stabilește un mecanism de **securitate colectivă** - colaborarea

¹⁰ Joshua S. Goldstein și Jon C. Pevehouse: *Relații internaționale*, Ed. Polirom, Iași, 2008, p. 342.

statelor lumii pentru a opri un agresor. Capitolul 7 al Cartei autorizează în mod explicit Consiliul de Securitate să utilizeze forța militară împotriva agresiunii, dacă mijloacele non-violente prezentate în capitolul 6 au eșuat. Totuși, din pricina dreptului de veto al marilor puteri, ONU nu poate opri în mod eficient agresiunea comisă de o mare putere sau cu sprijinul unei mari puteri. Astfel, capitolul 7 a fost utilizat o singură dată în timpul Războiului Rece - în războiul din Coreea, când delegația sovietică a boicotat în mod neinspirat dezbaterile.

ONU a fost fondată în 1945 la San Francisco de către 51 de state. Era succesoarea Ligii Națiunilor, care eșuase în contracararea eficientă a agresiunilor din anii '30 - Japonia pur și simplu s-a retras când Liga a condamnat agresiunea ei împotriva Chinei. Ca și în cazul Ligii, ONU a fost fondată pentru a întări ordinea mondială și prevalența legii și pentru a împiedica un nou război mondial.

De-a lungul Războiului Rece, ONU a înregistrat puține succese în privința securității internaționale deoarece conflictul SUA - Uniunea Sovietică împiedica ajungerea la un consens. ONU părea oarecum irelevantă într-o ordine mondială structurată de două blocuri de alianțe în opoziție. ONU nu a jucat un rol central în rezolvarea conflictelor internaționale. Adunarea Generală, unde predominau statele Lumii a Treia, își concentra atenția asupra problemelor economice și sociale ale țărilor sărace, care au devenit principala preocupare a ONU¹¹.

După Războiul Rece, marile puteri au putut cădea de acord asupra unor măsuri privind securitatea internațională. În acest context, ONU a preluat rolul central în privința problemelor de securitate internațională".

În unele privințe, ONU abia a început să lucreze așa cum a fost planificat la început, printr-un acord al marilor puteri și recunoașterea universală a Cartei. Totuși, atunci când statele au început să se adreseze din ce în ce mai mult Națiunilor Unite, mărimea și resursele modeste ale acesteia au fost serios supraîncărcate, ceea ce a dus la o reducere a misiunilor și fondurilor. În prezent, ONU este mai importantă ca niciodată, deși încă în pericol de a eșua. Pe viitor, ONU trebuie să continue să facă față sfidărilor rolului său în dezvoltare într-o lume unipolară sau multipolară, limitelor bugetului său și întăririi suveranității statelor.

Consiliul de Securitate este răspunzător pentru menținerea păcii și securității internaționale, precum și pentru restaurarea păcii când aceasta a fost încălcată. Consiliul de Securitate are o putere enormă în **definirea** existenței și naturii amenințării la adresa securității, în **structurarea** răspunsului la această amenințare și în **aplicarea** deciziilor sale prin directive obligatorii către membrii ONU (cum ar fi sistarea comerțului cu un agresor).

Noua înfățișare a sistemului internațional se datorează consecințelor celui de-al Doilea Război Mondial, între care amintim: reșezări majore în echilibrul mondial de putere; venirea în prim plan a SUA și URSS; lupta ideologică (ideologia ca instrument al puterii); apariția armei nucleare și a rachetelor a schimbat destinul omenirii; războiul este substituit de cursa înarmărilor (al cărei scop era menținerea "echilibrului terorii"); apariția organizațiilor și instituțiilor internaționale pentru menținerea păcii și securității - Organizația Națiunilor Unite (Consiliul de Securitate -

¹¹ Ibidem, p.346.

1945), NATO (Alianța Nord Atlantică - 1949), Tratatul de la Varșovia - 1955, Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa - 1972 - 1975, Organizația Mondială a Comerțului etc.

Războiul Rece a modificat noua ordine mondială prin cooperare, urmând peste patru decenii de diviziune bipolară. Anii '70 au marcat o revigorare a multilateralismului, sub forma procesului de la Helsinki (1975), despre care se afirmă că a contribuit la dezintegrarea Cortinei de Fier. După acest moment, organizațiile internaționale și-au recăpătat rolul de forumuri de consultare, mediere și arbitraj, simultan cu dezvoltarea unei lumi mult mai fragmentate din punct de vedere politic și cultural, caracterizate atât de cursa pentru înarmare, cât și de accentuarea globalizării.

Sfârșitul conflictului Est – Vest și realinierea graduală a Europei Estice la cea Occidentală au condus la formarea unor noi organizații și instituții internaționale.

În plan economic – Grupul G7 (și cu tenta de coordonare politică) pentru evitarea consecințelor negative ale unilateralismului într-o lume interdependentă, precum și pentru împiedicarea translării competiției economice în planul politico-militar.

Pentru relațiile economice internaționale, era post-Război Rece este una a globalizării. Țările de pretutindeni se integrează într-o piață mondială, la bine și la rău. Apar noi centre de dezvoltare economică, mai ales în zonele din Asia care au înregistrat creșteri economice remarcabile în anii '90. În același timp, disparitățile dintre cei bogați și cei săraci sunt în urcare, atât global, cât și în fiecare țară (inclusiv Statele Unite).

Globalizarea a creat resentimente printre oameni care sunt afectați negativ sau care consideră că identitățile lor sunt amenințate de influențele străine. Resurgența naționalismului și conflictele etnico-religioase - ocazional în forme brutale extreme - rezultă parțial din acele resentimente. Se întâmplă la fel și cu mișcările de protest din ce în ce mai numeroase împotriva globalizării conduse de capitalism.

Odată cu globalizarea crescândă, preocupările transnaționale precum cele privind degradarea mediului și maladiile au devenit de asemenea mai proeminente. China a devenit din ce în ce mai esențială pentru politica mondială odată cu începutul secolului XXI. Dimensiunile sale și dezvoltarea rapidă au făcut din China o putere în creștere - o situație pe care unii cercetători o aseamănă cu ascensiunea Germaniei de acum un secol. Din punct de vedere istoric, asemenea schimbări în relațiile de putere au produs instabilitate în sistemul internațional¹².

Regimurile comerciale reprezintă așteptările comune pe care guvernele le au în legătură cu regulile comerțului internațional. În special după cel de-al Doilea Război Mondial s-au dezvoltat o varietate de regimuri de comerț internațional, ce se suprapun parțial. Cel mai important dintre acestea este Organizația Mondială a Comerțului. Aceasta din urmă este o organizație interguvernamentală globală care promovează, monitorizează și judecă în comerțul internațional. Împreună cu aranjamentele comerciale regionale și bilaterale descrise mai jos, OMC ocupă un loc central în așteptările și practicile statelor în domeniul comerțului internațional¹³.

¹² Goldstein, Joshua S. și Pevehouse, Jon C.: *Relații internaționale*, Ed. Polirom, Iași, 2008: p. 86

¹³ Bernard Hoekman și Michel Kostecki, *The Political Economy of the World Trading System: From GATT to WTO*, ed. a II-a, Oxford, 1999.

OMC este succesoarea Acordului General pentru Tarife și Comerț (GATT), fondat în 1947 pentru a facilita comerțul mai liber pe o bază multilaterală. GATT a reprezentat mai curând un cadru de negociere decât o instituție administrativă.

El nu reglementa în fapt comerțul. Înaintea GATT, propunerile pentru o agenție instituțională mai puternică fuseseră respinse din cauza temerilor SUA că suprareglementarea va înăbuși liberul schimb. Deși GATT a fost un regim cu infrastructură instituțională redusă până la mijlocul anilor '90, el a ajutat la arbitrarea disputelor comerciale (ca în cazul subvențiilor agricole europene), clarificând regulile și ajutând statele să le respecte.

În 1995, GATT a devenit OMC. Acordurile GATT referitoare la bunurile prelucrate au fost subsumate cadrului OMC și apoi extinse pentru a include comerțul cu servicii și proprietatea intelectuală. OMC are anumite puteri de impunere și o birocrație internațională, care monitorizează politicile și practicile comerciale în fiecare stat membru și judecă disputele dintre membri. OMC are un anumit nivel de influență asupra statelor, dar, ca în cazul majorității instituțiilor internaționale, puterea sa este limitată. O reacție negativă în creștere a publicului față de liberul schimb reflectă neliniștea față de puterea potențială a unei organizații străine și lipsite de transparență de a impune schimbări în legile naționale adoptate democratic. Totuși, OMC este instituția internațională centrală ce guvernează comerțul și ca atare aproape toate statele doresc să se implice și să o dezvolte.

Instituțiile economice internaționale de astăzi, precum Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional, datează din perioada imediat următoare celui De-al Doilea Război Mondial. Statele Unite au oferit un ajutor consistent (prin intermediul Planului Marshall) pentru a resuscita economiile vest-europene și pe cea japoneză. Comerțul mondial s-a extins foarte mult, iar piața mondială a devenit mai mult ca oricând strâns interconectată prin intermediul transportului aerian și al telecomunicațiilor. Electronicele au devenit noul sector dominant iar progresul tehnologic s-a accelerat de-a lungul secolului XX.

Spre deosebire de Adunarea Generală a ONU, FMI și Banca Mondială folosesc un sistem de **vot ponderat** - fiecare stat având un vot egal cu propria cotă. Astfel, statele cele mai dezvoltate, numite G-7, dețin controlul FMI, cu toate că aproape toate țările lumii sunt membre ale acestuia. Statele Unite au votul cel mai important, iar în capitala americană își au sediul atât FMI, cât și Banca Mondială¹⁴.

Din 1944, FMI și Banca Mondială au încercat să îndeplinească trei misiuni majore. Mai întâi au căutat să ofere stabilitate și acces la capital pentru statele răvășite de cel de-al Doilea Război Mondial, în special Japonia și țările Europei Occidentale. Misiunea a fost un mare succes, având ca rezultat creșterea și prosperitatea în aceste state.

În al doilea rând, Banca Mondială și FMI au încercat să promoveze dezvoltarea economică în statele sărace, mai ales în anii '70 și '80, dar acest lucru continuă și în zilele noastre. Misiunea aceasta a reușit într-o măsură mult mai mică - după cum se poate vedea în sărăcia care persistă (și chiar se intensifică) în cea mai mare parte a

¹⁴ Robert Gilpin: *Economia mondială în secolul XXI, provocarea capitalismului global*, Ed. Polirom, Iași, 2004.

țărilor în curs de dezvoltare.

Cea de-a treia misiune, în anii '90, a fost integrarea Europei de Est și a Rusiei în economia capitalistă mondială. Acest efort a avut rezultate amestecate, iar perspectiva pe termen lung rămâne promițătoare, dar nesigură.

Organizațiile internaționale permit statelor să abordeze împreună problemele comune, în cadrul unui proces decizional colectiv. Cooperarea internațională multilaterală constituie fundamentul unui sistem mondial stabil.

4. Dreptul internațional

Organizațiile internaționale se ciocnesc de suveranitatea statală atunci când creează noi structuri (atât supranaționale, cât și transnaționale) pentru reglementarea relațiilor transfrontaliere. Dreptul internațional și normele internaționale limitează suveranitatea statală în alt mod. Creează principii pentru guvernarea relațiilor internaționale care intră în competiție cu principiile realiste de bază, suveranitatea și anarhia.

Dreptul internațional, spre deosebire de legile naționale, derivă nu din acțiunile unei ramuri legislative sau ale altei autorități centrale, ci din tradiție și din acordurile semnate de către state. Diferă, de asemenea, în dificultatea aplicării, care depinde nu de puterea și autoritatea guvernului central, ci de reciprocitate, acțiune colectivă și norme internaționale.

Legile statelor vin de la autoritățile centrale. Pentru că statele sunt suverane și nu recunosc nici o autoritate centrală, dreptul internațional este fondat pe alte baze. Declarațiile Adunării Generale a ONU nu sunt legi și majoritatea nu obligă membrii. Consiliul de Securitate poate impune statelor realizarea anumitor acțiuni, dar acestea sunt ordine, nu sunt legi: sunt specifice unei situații. Nici un corpus de drept internațional nu a fost emis de organismul legislativ național. Atunci, de unde vine dreptul internațional? Sunt recunoscute patru surse de drept internațional: tratate, cutume, principii generale ale legii (cum ar fi echitatea) și dreptul ca atare (inclusiv deciziile judecătorești date).

Tratatele și alte convenții semnate de către state sunt cea mai importantă sursă¹⁵. În prezent, tratatele internaționale umplu peste o mie de volume groase, cu zeci de mii de acorduri individuale. Există un principiu în legislația internațională ca tratatele, odată semnate și ratificate, să fie respectate (**pacta sunt servanda**). Statele încalcă termenii tratatelor pe care le-au semnat doar dacă problema este foarte importantă sau penalitățile pentru această violare par foarte mici. În Statele Unite, tratatele ratificate de către Senat au putere de lege, fiind egale cu legile adoptate de Congres.

Datorită angajamentului universal din partea tuturor statelor cu privire la anumite principii de bază din dreptul internațional, Carta ONU este unul dintre cele mai importante tratate ale lumii. Implicațiile sale sunt de mare anvergură, în contrast cu tratatele mai specifice, cum ar fi un acord de reglementare a pescuitului. Acordurile specializate sunt, de obicei, mai ușor de interpretat și de impus decât

¹⁵ Anthony Aust, *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge, 2000.

tratatele mari, cum ar fi Carta.

Problemele și conflictele din relațiile internaționale diferă foarte puțin față de cele ale altor sfere ale vieții politice și sociale, reprezintă în fapt problemele societății umane – lupte pentru putere și avuție, eforturi de a coopera în ciuda diferențelor, dileme sociale și probleme de bunuri colective, echilibrul între libertate și ordine, compromisuri de tip echitate contra eficiență sau rezultate pe termen lung contra rezultate pe termen scurt¹⁶. Aceste probleme sunt inevitabile în societatea umană, de la cele mai mici grupuri la comunitatea mondială. Subiectul relațiilor internaționale este, în fapt o prelungire a vieții de zi cu zi și o reflectare a alegerilor indivizilor.

Bibliografie:

1. Barraclough (ed.), Geoffrey *The Times Atlas of the World History*, Hammond, Maplewood, NJ, 1978 ;
2. McNeil, William Hardy: *The Pursuit of Power*, Chicago, 1982.
3. Goldstein, Joshua S. și Pevehouse, Jon C.: *Relații internaționale*, Ed. Polirom, Iași, 2008
4. Howard, Michael: *War in European History*, Oxford, 1976
5. Rabb Theodore K. (ed.), *The Thirty Years' War*, University Press of America, New York, 1981.
6. Topor, Claudiu – Lucian: *Relațiile internaționale în lumea modernă*, Ed. Universității “Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009
7. Greenfield Liah, *Nationalism: Five Roads to Modernity*, Harvard, 1992.
8. Paiusan-Nuica Cristina, *Istoria relațiilor internaționale și a diplomației (1945 – 2008)*, Ed. Fundației România de mâine, București
9. Hoekman Bernard și Kostecki Michel, *The Political Economy of the World Trading System: From GATT to WTO*, ed. a II-a, Oxford, 1999
10. Gilpin, Robert: *Economia mondială în secolul XXI, provocarea capitalismului global*, Ed. Polirom, Iași, 2004
11. Morgenthau, Hans: *Politica între națiuni, lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Ed. Polirom, Iași, 2007
12. Aust Anthony, *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge, 2000.
13. www.europa.eu,
14. <http://www.un.org/en/>

¹⁶ Goldstein, Joshua S. și Pevehouse, Jon C.: *Relații internaționale*, Ed. Polirom, Iași, 2008; pp. 697

SECURITATEA ENERGETICĂ - O COMPONENTĂ DE IMPORTANȚĂ CRESCÂNDĂ ÎN CADRUL MEDIULUI DE SECURITATE; INFLUENȚA TEHNOLOGIILOR NECONVENȚIONALE DIN ENERGETICĂ, ÎN DINAMICA MEDIULUI DE SECURITATE

Lucian Ștefan COZMA *

The need to ensure the security is centered around the issue of access to energy resources. That's why the need to ensure the general security is contingent on the access to energy resources. For this, the only real solution is to apply in energetics the non-conventional technologies.

1. *Securitatea energetică sau „nodul gordian“*

De bună seamă, orice analist lucid poate observa în momentul de față cum majoritatea situațiilor conflictuale de pe Glob, au în centrul lor problema *accesului la resursele energetice* chiar dacă justificarea oficială a conflictului este alta - de natură politică, etnică, religioasă etc. În acest caz, este lesne de înțeles că o rezolvare unanim acceptabilă a problemei accesului la astfel de resurse, ar reprezenta soluția pentru detensionarea generală a situației globale și deci, încetarea multora dintre conflictele actuale.

În acest mod, se va putea crea pentru o perspectivă îndepărtată, un climat de securitate mult mai trainic, pentru că soluționarea problemei accesului la resursele energetice de bază (înaintea oricăror altor tipuri de resurse) ar reprezenta practic o soluționare *pe fond* pentru cea mai mare parte din sursele de conflict (*casus belli*) existente la ora actuală în lume. Mai mult decât atât, resursele energetice din belșug, permit deținătorului acestora soluționarea destul de facilă a accesului la alte resurse, cum ar, fi de pildă, resursele de apă potabilă (prin utilizarea dispozitivelor de extragere a umidității atmosferice), resursele financiare (prin comercializarea largă a resurselor energetice într-un mediu în care mecanismele competiționale ar fi reduse) sau alte tipuri de resurse legate de activitatea industrială, agricolă, de dezvoltare etc.

Pentru unii, în special dacă este vorba de americani și evrei, rezolvarea necesității de resurse energetice (componentă de bază a nevoii de securitate) se face în principal prin: acapararea prin forță a bazinelor petroliere și a pungilor de gaze naturale, politici financiare și de marketing ce vizează acapararea unor piețe globale în regim de monopol/oligopol și menținerea acestui statu-quo, exploatarea discreționară a resurselor naturale aparținând unor state relativ subdezvoltate, prin coruperea autorităților statelor respective și obținerea unor concesiuni în condiții foarte convenabile, protejarea informației tehnologice prin clasificare și deci, interzicerea accesului public la informații legate de progresul/perfecționarea tehnologică *reală* în domeniul energeticii. În viziunea americană (în special, dar nu

* Masterand la Universitatea Națională de Apărare “Carol I”

numai...) asigurarea stării de securitate la nivel global, cât și la nivel intern, nu se poate asigura „decât“ prin înlăturarea pe cât posibil din atenția marilor investitori industriali, a tehnologiilor nepetroliere, în general denumite (mai mult sau mai puțin co-rect) „neconvenționale“.

Autorul lucrării de față consideră această politică *profund eronată* și în definitiv *generatoare de insecuritate*, deoarece:

- conduce la adâncirea conflictelor existente și stârnirea permanentă a unor noi, cu posibilitatea apariției unor escaladări imprevizibile și periculoase;

- sustragerea prin forță sau acțiuni dolosive (coruperea unor politicieni etc.) a resurselor ce aparțin altor națiuni, nu poate fi decât generatoare de profunde nemulțumiri și deci, sursă de litigiu, în niciun caz o sursă de securitate;

- menținerea cu orice preț a tehnologiilor bazate pe exploatarea și prelucrarea carburanților-fosili, nu poate conduce decât la o *involuție* a societății umane, pentru că ascunderea abuzivă a informațiilor ce conțin perfecționarea și progresul tehnologic nu poate însemna decât o stagnare a cursului progresist al societății omenеști;

- promovarea publică a unor pretinse „tehnologii nepetroliere“, care în esență într-adevăr nu au legătură cu carburanții fosili, dar care reprezintă totuși tehnologii încă prea costisitoare sau lipsite de fiabilitate, ceea ce le reduce dese-ori la inutil, dovedindu-le necompetitive cel puțin pentru următoarele câteva decenii...

În opinia autorului, singura *soluție reală* în momentul de față nu poate fi constituită decât din:

- mai întâi, declasificarea (într-o anumită măsură) a informației tehnologice din domeniul energetic, care să permită a reducere importantă dar treptată a consumului de carburanți-fosili;

- perfecționarea deosebită a tehnologiilor de extragere/conversie ieftină și de bun randament a energiei ambientale (electricitatea atmosferică, electricitatea din scoarța terestră, utilizarea surselor termice naturale- solare, geotermale, a energiei apelor curgătoare, valurilor și vântului, conversia directă și de randament cât mai bun a energiei radiante solare etc);

- perfecționarea grupurilor de forță/de antrenare capabile să dezvolte puteri foarte mari la costuri cel mai adesea mici; autorul se referă firește, la unele grupuri de forță considerate „neconvenționale“ și al căror acces încă nu este permis pe piața publică; aceste grupuri de forță de mare randament pot fi utilizate pentru antrenarea componentelor rotorice din cadrul unor generatoare electrice cum ar fi dinam, alternator, generator electrostatic capacitiv sau de alt tip, generator homopolar perfecționat etc;

- perfecționarea sistemelor de stocare a energiei sub o formă sau alta dar totodată și perfecționări aduse mijloacelor de transport/distribuție a energiei către utilizatori, precum și, nu în ultimul rând, metode și tehnici de economisire a consumurilor energetice și îmbunătățire a performanțelor aparatelor de consum industriale sau casnice.

Spațiul redus alocat acestei lucrări l-a obligat pe autor să excludă din prezentarea aceasta cel puțin 120 de pagini în care s-ar fi putut face prezentarea explicită a tehnologiilor apte de a fi imediat aplicate în domeniul energetic și al sistemelor de antrenare și tracțiune/propulsie. Așa stând lucrurile, ne vom mărgini în

lucrarea de față, la prezentarea cât mai pe scurt a unor soluții tehnologice reținute în mod special de autor (din numărul relativ mare de soluții posibile) precum și o scurtă prezentare a unor metode de extragere și conversie a energiei ambientale - în special electricitatea atmosferică și cea care circulă prin scoarța terestră de suprafață. De asemenea, autorul va prezenta și câteva metode/mijloace de stocare a energiei, din rândul celor considerate convenționale.

2. Unele soluții tehnologice selectate pentru aplicații în domeniul energetic

Autorul a avut în vedere în principal cinci invenții de mare importanță la ora actuală ca, de altfel, și în deceniile ce vor urma:

- *motorul electric* perfecționat în mod deosebit de către Nicolae Moraru, invenție necunoscută (încă) publicului și neaplicată deloc până în momentul de față;

- *sursele electrochimice perfecționate*, de tip plumb-acid, nesulfatabile, bipolare, cu electrolit gelatinos și electrozi granulați; surse electrochimice compacte, de masă mult mai mică în comparație cu orice sursă electrochimică clasică și avute în vedere pentru alimentarea motorului electric sus-menționat;

- *cazanul de aburi cu circulație forțată*, cazanul de tip Vuia și perfecționările/adaptările aduse la acesta pentru utilizări în energetică și transporturi ;

- *metoda combustiei termoionice* prin care se reduce participarea în combustie a carburanților clasici *la doar 10%*, cea mai mare parte din amestecul de combustie fiind *apa* (80%);

- *compresorul/turbina cu palete discoidale*, invenție a lui Nikola Tesla - *utilizarea unor compresoare/turboagregate diferite de modelele clasice, cu performanțe mai bune*; în cadrul acestor activități de cercetare au fost reținute mai multe interesante soluții tehnologice printre care:

(a) turbina aerodepresivă de tip Coandă, prevăzută cu palete suflate deci palete depresionare; interesant este mai ales modelul de asemenea turbină prevăzută cu suprafețe aerodinamice poroase;

(b) compresorul/turbina de tip Tesla (așa-numita turbină „discoidală”) care a demonstrat încă din perioada interbelică performanțe impresionante;

(c) alte tipuri de compresoare/turbine (printre care și turbina Văideanu) ce au făcut obiectul unor brevete și aplicații;

- *metoda vacuum-propulsiei*, inventată în anul 1922 de către germano-românul (din comunitatea săsească a Brașovului) Rudolf Liciar; cu aplicații importante în energetică și sistemele de propulsie aerospațială.

Sunt avute în vedere creșteri importante ale performanțelor dar și compactizarea agregatelor și abordarea unor tehnologii mai simple și mai ieftine, scăderea consumului de carburant, utilizarea de noi combustibili:

- *utilizarea apei drept combustibil*; având în vedere faptul că apa conține hidrogen (carburant) și oxigen (comburant), ideea utilizării apei drept combustibil a fost de multă vreme în atenția cercetătorilor. Fatalmente însă, apa este foarte stabilă fizico-chimic, neputând fi disociată cu ușurință, fiind deci nevoie de un mare aport energetic din exterior pentru a obține o disociere completă a apei, iar resocierea

acesteia evident că nu va aduce un surplus de energie, ci o energie puțin mai mică decât aceea cheltuită!

Pentru a reduce dependența RSR față de URSS, după 1965 a fost dezvoltat un amplu program de construire și extindere/modernizare a Sistemului Energetic Național. Totuși, metoda „*combustiei termoionice a cărbunelui*” nu a fost utilizată în industrie sau în energetică, deoarece ar fi condus la *inutilitatea importului masiv de păcurină și gaze naturale din partea URSS*. Chiar și la ora actuală România se află sub un puternic șantaj economic desfășurat de către Rusia și Ucraina (inclusiv amenințări din partea așa-numitei „*Republici Socialiste Transnistria*” cu sistarea alimentării noastre cu gaze naturale) în situația în care cea mai mare parte a energiei produse în România la ora actuală, provine de la termocentrale (50%).

Producția de energie la data de 07.11.2010 este de 7578 Mw din care consumul înregistrat este de 7060 Mw; iar din totalul energiei electrice produse, 1424 Mw (18,79%) reprezintă energia nucleară, 2365 Mw (31,2 %) energie hidroelectrică, 5 Mw (0,066%) energie eoliană, 1001 Mw (13,2 %) energie din hidrocarburi, 2779 Mw (36,67%) din cărbune. Pe timpul iernii, va crește procentul de utilizare a hidrocarburilor și deci, cota de participare a termocentralelor la procesul de producere a energiei.

Planul strategic (și secret) al RSR era acela de a dezvolta în mod deosebit exploatarea intensivă a bazinelor miniere românești, pentru ca în cazul sistării de către URSS a alimentării cu hidrocarburi, România să fie în stare să-și susțină singură întreg consumul energetic, cu cheltuieli aproape neglijabile. La ora actuală, utilizarea metodei combustiei termoionice a cărbunelui ar produce următoarele efecte:

1- sub aspect strategic ar asigura României o poziție sigură, protejată față de șantaj dar și față de alte instrumente sau metode utilizate în cadrul componentei economice a războiului modern;

2- s-ar reduce masiv poluarea atmosferei și a apei;

3- ar fi eliminate cheltuielile bugetare masive pricinuite de importul de păcurină și de gaze naturale de la Rusia/Ucraina;

4- de asemenea, s-ar reduce foarte mult cheltuielile prilejuite de întreținerea și exploatarea termocentralelor, reducându-se foarte mult personalul acestora;

5- personalul disponibilizat de la termocentrale ar putea fi redirecționat către sectorul extractiv minier, *care ar solicita un număr foarte mare de angajați*, atât în extracția propriu-zisă cât și personal administrativ, tehnic-auxiliar, etc;

6- sistarea cheltuielilor bugetare care se fac acum în cadrul sistemului energetic ar conduce în mod implicit la o redirecționare a acestor fonduri către alte sectoare bugetare, fapt ce ar avea un impact deosebit de pozitiv asupra actualei crize financiare și economice;

7- aplicarea în industrie a acestei tehnologii, ar permite reduceri masive ale cheltuielilor din toate domeniile, în special din transport- feroviar, maritim și fluvial, aerian sau rutier.

Utilizarea apei drept combustibil este un vechi vis al omenirii- interesant este că acest vis poate fi împlinit, **dacă** va exista voința politică de a scoate la suprafață această tehnologie „*a combustiei termoionice*” pentru a o aplica în sfârșit la scară industrială.

3. Extragerea energiei naturale

Istoria secolului XX a mai putut nota și experimentele deosebit de interesante realizate chiar la începutul acestui secol de către Nikola Tesla dar și Mihail Mihailovici Filipov (rus), Emil Jahr (german) și Constantin Văideanu (român) alături de mulți alți cercetători care au înregistrat rezultate mai puțin spectaculoase și ale căror activități de cercetare de obicei s-au limitat doar la anumite observații și măsurători ori experimente la nivel restrâns, de laborator...

Nikola Tesla a studiat (printre multe altele...) transmiterea și amplificarea energiei electrice în cadrul mediului natural atmosferic sau teluric, fără utilizarea niciunui suport fizic artificial (cabluri etc.); evident, că au fost avu-te la un moment dat în vedere și aplicații militare - de unde și afirmațiile șocante pe care la un moment dat Tesla a început să le facă pe această temă, dar care din punct de vedere al imaginii sale publice, mai mult i-au dăunat și i-au scăzut credibilitatea. Cu toate acestea, o serie de inventatori au imaginat și chiar realizat dispozitive capabile să facă extracția/conversia energiei electrice din atmosferă sau din sol.

Peste ocean, cercetări similare celor realizate de Tesla, au fost realizate de către savantul rus Mihail Mihailovici Filipov- din câte se pare și acesta având o serie de rezultate deosebite; fatalmente, M. M. Filipov a fost asasinat în 17.10. 1903 iar la scurt timp după aceea, laboratorul și documentația sa au fost incendiate. Emil Jahr a studiat cu precădere transportul curentului electric prin sol și utilizarea mediului teluric pentru extragerea de energie electrică- de altfel în aceste pagini vom face o scurtă trecere în revistă a principalelor realizări din acest domeniu, mai ales cele de la începutul sec. XX.

În ultima jumătate a sec. XIX, cercetările au scos în evidență circulația prin sol a unor curenți electrici de valoare importantă, ceea ce bineînțeles că a trezit și ideea captării și utilizării acestei electricități gratuite din sol... A se vedea informațiile publice pe marginea „curentului Birkeland” - felul în care vântul solar încarcă electric solul.

Cam în același timp, cercetători precum Tesla sau Jahr au venit și cu propunerea utilizării mediului teluric pentru transmisia și amplificarea de energie electrică, Astfel, prin 1865, W.P. Piggott a obținut brevetul US 050314 pentru un „cablul de telegraf” în funcționarea căruia utiliza energia electrică din subsol. El a conceput astfel o rețea de telegrafie alimentată prin intermediul mediului ambient, deci fără a necesita surse exterioare de energie electrică. Decenii mai târziu aveau să se pună la punct și antenele de emisie-recepție îngropate în sol și alimentate pe principii asemănătoare. Totodată, în anul 1874, W.D. Snow a inventat și realizat o sursă de curent electric care era practic un colector de energie electrică telurică, obținând cu acea ocazie brevetul US 155209. Aproximativ prin aceeași perioadă de timp, James C. Bryan a inventat și experimentat ceea ce el a denumit „baterie telurică” sau o „baterie din pământ”, pentru care a și primit un brevet de invenție US 160152, în anul 1875. Pentru ca, acest gen de „captatoare de energie electrică” să mai fie realizate și de alți cercetători și inventatori de pe tot globul practic. Tot în aceeași perioadă, mulți au realizat existența de inter-legături strânse între electricitatea telurică de la nivelul crustei terestre și câmpul magnetic al Pământului ... În 1876, J.

Cerpoux a inventat o pilă chimică având mai multe elemente, pentru care a și obținut brevetul US 182.802, prin utilizarea mai multor perechi de electrozi el deschizând posibilitatea multiplicării tensiunii sau curentului (după caz, prin înseriere sau cuplare în paralel).

Și tot în aceeași perioadă, prin 1879, Daniel Drawbaugh a inventat și realizat un ceasornic alimentat cu energie electrică, aceasta fiind colectată tot din sol. Pentru asta, inventatorul Drawbaugh a și primit brevetul US211322. Dar iată că în 1885, un alt inventator- G. F. Dieckmann, a pus la punct un colector perfecționat de energie electrică telurică, la care a mărit suprafețele colectoare și a înseriat mai multe astfel de elemente colectoare pentru a obține o tensiune cât mai mare.

Se poate observa că pe măsură ce ne îndreptăm către finele sec. XIX, aceste invenții au tot căpătat perfecționări. Pe atunci încă nu existau concernele și companiile multinaționale ale petrolului. De aceea activitatea de cercetare în domeniul colectării energiei din natură, era luată în serios și ocu-pa o mare parte din timpul și interesul multor oameni de știință. Chiar dacă ocupă spațiu destul de mult pentru a da o putere considerabilă, un astfel de colector teluric avea totuși un mare avantaj : **energia gratuită**. Pentru invenția sa, lui Dieckman i s-a acordat brevetul US329724. Mulți ani mai târziu, William T. Clark a inventat un colector electric simplu ce extrage energia din sol și care poate fi conectat în paralel ori înseriat, după necesitate. Pentru aceasta, a primit brevetul de invenție US4153757 cu titlul „*Metodă și aparat pentru producerea de electricitate*”.

Ceva mai târziu, în anul 1984, John Ryeckzek inventează și creează o pilă electrochimică a cărei funcționare este bazată și pe extragerea curentului electric teluric. Pentru o astfel de realizare el a obținut brevetul US4457988. La J. Ryeckzek avem un bazin cu electrolit care este prevăzut și cu o serie de electrozi colectori de energie electrică telurică. De altfel, încă din 1893, astfel de surse electrochimice „întreținute” fuseseră inventate și realizate de către M. Emme care și brevetase prin patentul US495582 astfel de surse...

Ca și la Ryeckzek, ele erau prevăzute cu electrolit dar și cu o serie de electrozi colectori. De altfel, în anul 1903, M. Emme aducea unele perfecțio-nări asupra surselor sale electrochimice cu întreținere în curentul electric teluric pe care îl colecta. El a prevăzut o instalație de stocare a energiei electrice și nu doar producere a acesteia. Și în fine ar mai trebui amintită și „bateria electrică” realizată de Nathan Stublefield în anul 1896, care era tot o pilă electrochimică ce funcționa împământată, colectând și curent electric din subsol pentru a-și optimiza regimul de funcționare.

La turbina aerodepresivă Coandă gazele au scurgere axială (axul turbinei fiind de fapt o conductă în care circulă gaze sub temperatură și presiune relativ mare) pentru ca o parte din acest gaz să se deplaseze radial prelingându-se pe suprafața paletelor turbinei. Prin aplicare efectului Coandă (adeziunea fluidului la suprafața de scurgere care descrie o linie curbă) se formează regiuni depresionare în spațiile dintre palete ceea ce face ca însăși presiunea ambientală să participe la antrenarea turbinei. În cazul în care sur-sa de gaze este un motor turboreactor, doar o parte din gaze vor fi deflectate radial pentru antrenarea turbinei, restul gazului care se scurge prin conducta axială poate să-și urmeze nestingherit drumul realizând de pildă tracțiune reactivă, prin intermediul unui ajutoraj convergent-divergent de tip Laval.

Este interesant faptul că funcționarea turbinei nu deranjează prea mult scurgerea gazelor arse provenite de la motor, astfel încât tracțiunea motorului turboreactor este în foarte mică măsură diminuată, putând rivaliza cu tracțiunea dezvoltată de un motor rachetă. Reamintim cu această ocazie faptul că la un motor turboreactor clasic paletele turbinei sunt așezate practic în calea gazelor arse evacuate din camerele de ardere, aceste gaze cedând turbinei o bună parte din energia lor cinetică. La motorul turboreactor dotat cu turbină aerodepresionară Coandă, gazele arse se scurg printr-o conductă axială și doar o mică parte din ele sunt prelevate radial pentru acționarea turbinei, restul continuându-și nestingherit scurgerea și ajungând la ajutorul reactiv fără a pierde energie...

În ce privește performanțele turbinei eoliene „Tornado”, aceasta este capabilă grație regiunilor depresionare formate în interior, ca la un diametru de numai 2 metri să egaleze performanțele unei turbine eoliene cu diametrul de... 57 metri ! În sensul utilizării în condițiile României contemporane a energiei eoliene cu maximum de randament, acest tip de turbină eoliană aerodepresionară Coandă reprezintă o soluție tehnologică foarte avantajoasă. În acest sens, vom face în cele ce urmează un scurt studiu orientativ privind aplicarea la nivel industrial a acestei tehnologii de utilizare a energiei eoliene. După cum se cunoaște, energia eoliană reprezintă energia maselor de aer aflate în mișcare în cadrul atmosferei terestre joase. Din păcate ideea utilizării la nivel industrial a acestei energii nu este aplicată la ora actuală, genera-toarele eoliene fiind utilizate doar în anumite regiuni și în general în plan restrâns. Aceasta pentru că, energia eoliană, fie ea colosal de mare, inepuizabilă, nepoluantă și existentă aproape pretutindeni pe Terra, are un mare inconvenient - *este intermitentă*.

Datorită crizei energetice, utilizarea energiei vântului reintră încetul cu încetul în atenția cercetătorilor din sectorul energetic. Au fost propuse destule proiecte ce urmăresc o utilizare cât mai deplină a potențialului energetic eolian, în conținutul acestor proiecte încercându-se combaterea pe cât posibil a inconvenientelor legate în cea mai mare măsură de instabilitatea valorii intensității vântului, modificarea direcției de acțiune, metodele de stocare a energiei, etc. Cele mai multe dintre aceste proiecte prevăd instalații amplasate la înălțimi mai mari de 30 metri față de sol (majoritatea blocurilor din regiunile urbane moderne se apropie de această înălțime...) înălțime la care s-a constatat că potențialul eolian exploatabil este mai mare în general cu 40 până chiar la 75% decât la nivelul solului iar vântul este mult mai constant atât în direcție cât și în viteză.

Proiectele cu posibilitățile cele mai mari sunt considerate a fi acelea care prevăd construirea de centrale eoliene cu captatori multipli în zonele de litoral în special sau chiar pe platforme marine situate în largul mărilor și oceanelor. Un asemenea sistem de centrale eoliene, în număr de 20 a fost de pildă propus în Olanda în perioada 1981-1982, pentru o putere instalată de 10000 Kw, investiția totală fiind de ordinul a 10 mil. USD.

Costul relativ ridicat al acestor instalații este explicat prin necesitatea platformelor marine pe care urmează să se instaleze uzinele eoliene. Din 1983 și până în momentul de față atât pe coastele olandeze cât și pe cele ale Marii Britanii, au apărut câmpuri de turbine eoliene, unele dintre ele fiind într-adevăr amplasate pe suprafața mării. Într-o primă concluzie, deși energia eoliană este foarte mare,

utilizarea acesteia la nivel cu adevărat industrial nu se face din cauza intermitenței acestei energii.

Există centrale eoliene cu puteri de ordinul megawaților, de pildă la ora actuală cea mai mare turbină eoliană este considerată a fi the Enercon E-126 situată în Emden (Germania). Aceasta are o înălțime de cca.126 metri și este teoretic capabilă de a genera 7 Mw, adică anual aprox. 20 mil.Kwh. La începutul anilor '80 cele mai puternice generatoare eoliene atingeau 1 Mega-watt și iată că după 30 de ani abia au reușit să atingă 7 Mw.

Pentru ca un asemenea „motor de vânt” să fie practic, el trebuie să funcționeze ziua și noaptea și în toate anotimpurile, fără a necesita supraveghere. Orientarea turbinei în formula clasică se face printr-o cârmă sau o morișcă adiacentă cu rolul de a pune eoliana strict pe direcția vântului în vreme ce un regulator va putea obliga aeromotorul să rămână imobil atunci când viteza vântului depășește o anumită valoare. Grație unor mecanisme automatizate mersul aeromotorului este asigurat în ciuda variațiilor vântului.

Ca o a doua concluzie - putem observa faptul că un generator eolian bun, este acela capabil să funcționeze încă, fie și în cazul în care vântul este foarte slab.

Din păcate la ora actuală tehnologia turbinelor aeriene este orientată pe direcția de a realiza palete cu diametre cât mai mari- așadar se merge pe soluția măririi suprafeței turbinei. Coandă a preferat să creeze o depresiune cât mai puternică prin care să antreneze paletele turbinei, fără ca aceasta să aibă însă un diametru mare...

A construi un aeromotor de mari dimensiuni, chiar și pentru turații mici, cere învingerea unor inconveniente tehnologice majore, deci deloc neglijabile - cu toate că trebuie să notăm că puterea turbinei aeriene variază cu cubul razei sale. De aceea se tot încearcă realizarea de turbine cu diametre cât mai mari. Însă a construi o asemenea turbină presupune în mod automat luarea unor măsuri pentru a se asigura soliditatea și rezistența construcției, totodată utilizarea unui material care să fie cât mai ușor și mai ieftin.

În România, există un mare potențial eolian, în special pe litoralul Mării Negre, în general în Dobrogea, în Câmpia Bărăganului și nu în ultimul rând de-a lungul lanțului Carpat. Pe baza unor estimări generale, s-a apreciat ca potențialul eolian al României să fie cca. 120×10^6 Mwh/an !

O centrală eoliană instalată în cadrul unui complex industrial (din care din nenorocire România nu prea mai are, acestea fiind distruse în ultimii 20 de ani...) poate aduce economii însemnate mai ales în privința iluminatului dar și ar putea deschide calea unor aplicații în domeniul tehnologiilor neconvenționale - producția industrială de hidrogen și oxigen, cu cheltuieli relativ mici (față de tehnologiile clasice de producție). Prin montare pe blocurile înalte din orașe, astfel de centrale pot aduce economii importante mai ales dacă sunt prevăzute cu instalații care să asigure stocarea energiei. Motoarele eoliene pot transforma energia cinetică a vântului în energie mecanică. Aerul având masă redusă, de valoare aproape constantă, energia cinetică eoliană ($\frac{mv^2}{2}$) este practic funcție de viteza acestuia. În apropierea suprafeței terestre există uriașe mase de aer în permanentă mișcare, care, dacă admitem o

funcționare de numai 1000 de ore/an, tot ar echivala cu 880 miliarde tone de combustibil convențional !

Cunoscând viteza vântului (v) exprimată în m/sec și alegând puterea dorită a motorului eolian (N) în CP, se poate calcula destul de simplu diametrul elicei D .

Energia cinetică a vântului este ($\frac{mv^2}{2}$) iar masa aerului aflat în mișcare și care trece în

fiecare secundă prin aria măturată de elice, este $\frac{\pi D^2}{4} \rho v$ în care ρ este densitatea

aerului. Energia cinetică va fi $\frac{mv^2}{2} = \frac{\pi D^2 \rho v^3}{8}$, iar puterea la randament η , este

$$N = \frac{\pi \cdot \rho \cdot D^2 \cdot v^3}{75.8} \cdot \eta \text{ (CP)}.$$

Astfel, la presiunea atmosferică normală de 760mmHg și temperatura de 15°C densitatea aerului este $\rho = 0,125$. În acest context puterea motorului eolian va fi dată

de relația $N = 654 \cdot 10^{-6} \cdot \eta \cdot D^2 \cdot v^3$ (CP). Puterea motorului eolian va crește așadar cu

cubul puterii vântului și depinde în principal de diametrul (D) elicei, nefiind

influențată de numărul paletelor. Pentru o putere considerată de 1000 Wh, consumul

specific ar fi de $S = 860$ Kgf aer/h adică $665 \text{ dm}^3/\text{h}$ la presiunea de $1,03323 \text{ Kg/cm}^2$

sau $185 \text{ cm}^3/\text{sec}$. Considerând un randament $\eta = 0,48$ înseamnă că este necesar un

debit real de $281 \text{ cm}^3/\text{sec}$, deci mai mare decât cel determinat teoretic mai devreme.

În acest caz debitul de aer necesar va fi $G_h = 1,293 \text{ Kg/m}^3 \cdot 0,281 \text{ m}^3 \cdot 3600 \text{ sec} \sim 1308$

Kg/h aer sau $\sim 1012 \text{ m}^3/\text{h}$.

Exemplificativ, pentru o elice cu diametrul de 9 metri, suprafața care mătură

aerul ar fi de cca. 63 m^2 iar la o viteză a vântului de numai 2 m/sec (cca. $7,2 \text{ Km/h}$) s-

ar obține o putere de 0,2 CP. Pentru o viteză a vântului de 10m/sec (cca. 36 Km/h)

puterea va crește la 7,19 CP, la o viteză a vântului de 15 m/sec (cca. 54 Km/h) puterea

furnizată de eoliană ar fi de această dată de 85 CP, putere suficientă pentru nevoile

unei ferme...

Deoarece vântul este inconstant, apare necesitatea unui sistem de stocare a

energiei. De pildă, energia electrică produsă de turbina eoliană pe timpul cât vântul

are forța necesară funcționării în regim a generatorului- poate fi utilizată pentru

disocierea apei în cadrul unui bazin electrolitic. Elementele chimice obținute (oxigen

și hidrogen) se vor putea stoca în recipiente speciale sau vor fi trimise direct în

focarele termocentralelor.

Un metru-cub de hidrogen are puterea calorifică de $2570 \sim 3050 \text{ Kcal/Nm}^3$ și o

greutate specifică de $0,089 \text{ Kg/Nm}^3$. Un kilogram de combustibil convențional poate

fi deci înlocuit cu doar $2,7 \text{ Nm}^3$ de H_2 , adică o greutate de $0,089 \times 2,7 = 0,24 \text{ Kg}$. Un

echivalent gram de H_2 este eliberat prin electroliză de 96500 Coulombi adică 26,8

Ah. Pentru obținerea unui mol de $\text{H}_2 = 2$ grame, sunt necesari $26,8 \times 2 = 53,6 \text{ Ah}$. Un

mol are un vo-lum de 22,4 litri (la 0° Celsius și 760 mmHg), iar pentru disocierea a

$2,7 \text{ Nm}^3$ de H_2 sunt necesari $I = \frac{53,6 \cdot 2700}{22,4} \sim 6460 \text{ Ah}$. Energia electrică (W) ce se va

consuma (Wh) dacă se lucrează la tensiunea de 2,4 V, este de $15504 \text{ Wh} \sim 15,5 \text{ Kwh}$,

cantitatea de electrolit (apă) este dată de: $Q = 2,7 \text{ Nm}^3 \cdot 1000 = 2700 \text{ litri } \text{H}_2 / 22,4 \sim 116$

moli H₂O, un mol de apă având ~ 18 grame. Volumul de apă este egal cu 116 x 18 = 2108 grame ~ 2,2 litri.

Admițând o putere instalată de 10000 Kw la centrala noastră eoliană se va putea obține hidrogen molecular în cantitatea de: 10000 / 15,5 = 645 x 2,7 ~ 1742 Nm³/h H₂. Adică echivalentul caloric de 4476940 Kcal/h, totodată echivalentul a 640 Kg/h combustibil convențional. Așadar, utilizând o astfel de centrală eoliană de 10 Mw am putea face o economie estimată la 5600 tone combustibil convențional/an.

4. Extragerea directă a electricității atmosferice

Este cunoscut faptul că în atmosfera terestră se găsesc atât particule ionizate cât și sarcini electrice libere (transporturi electronice) mai ales pe fondul fenomenelor orajoase. S-a aflat prin măsurători directe, faptul că la nivelul mării pe timp frumos, în cadrul unui centimetru-cub de aer conține 800 ioni pozitivi și 680 ioni negativi și electroni. Suprafața solului se comportă ca un enorm conductor electric încărcat negativ, atrăgând deci ionii pozitivi și respingând electronii iar această atragere a ionilor pozitiv determină la nivelul atmosferei relativ joase apariția unui curent electric vertical denumit și *curent de convecție*. Datorită acestui curent, suprafața terestră se încarcă la o valoare medie de $3 \cdot 10^{-16}$ A/cm³ ceea ce înseamnă, raportat la întreaga suprafață a Pământului, de 510.072.000 Km², adică un curent de cca. 1400 ~ 1500 Amperi. Jules Guillot a realizat în perioada interbelică un aparat cu ajutorul căruia făcea colectarea particulelor încărcate electric din atmosferă și totodată transformarea curentului de așa natură încât să poată fi utilizat la alimentarea aparaturii casnice. Instalația de colectare/redresare realizată de Guillot ocupa mai puțin de 3 m² și avea capacitatea deplină de a alimenta consumatorii casnici ai unei locuințe obișnuite.

Dar instalația și metoda utilizată de Guillot nu au constituit singurele soluții pentru captarea electricității din atmosferă. Captarea electricității atmosferice - după cum se știe intensitatea curentului electric din cadrul atmosferei produs de mișcarea ionilor în câmpul electric, depinde de nu-mărul și mobilitatea acestor ioni. Această intensitate este de asemenea proporțională cu valoarea câmpului electric. Evident, intensitatea unui astfel de curent electric este în general foarte slabă, având o valoare medie de câteva milionimi de amperi pe kilometru-pătrat. În experiențele făcute de către Lindenberg cu ajutorul unor zmee speciale, când acestea au atins înălțimea de 5000 metri, diferența de potențial între vârful zmeului și capătul de la sol al firului, a fost de 50.000 volți. De fapt, măsurătorile ar fi depășit chiar și această valoare, dar între firul electric și masele de aer învecinate se pro-duceau descărcări electrice în egretă. Experiențele realizate pe timp de furtună au indicat o ridicare extrem de mare a valorii diferenței de potențial- unul din experientatori (Richmann) fiind ucis cu ocazia unui astfel de experiment, datorită lipsei din dotarea acelor oameni de știință ai începutului de se-col XX a echipamentelor adecvate lucrului la tensiuni înalte. Știm că potențialul electric al atmosferei depășește în general pe timp frumos valoarea de 100 Volți/metru, adică între nivelul mării și o înălțime de 300 metri putem avea o tensiune de 30.000 Volți. Dacă am duce un fir între aceste puncte situate la o distanță verticală de 300 metri, măsurând cu un galvanometru la capătul de la sol al firului

metalic- constatăm existența unui curent electric. Un simplu fir metalic vertical situat pe pereții unei clădiri de 6 etaje poate măsura o diferență de potențial de câteva mii de Volți, dacă ar comunica de o parte cu solul și dacă de partea cealaltă s-ar termina pe vârful unei construcții cu un dispozitiv colector susceptibil de ioniza mai mult sau mai puțin moleculele aerului înconjurător. În schema lui Guillot, pentru supraionizarea aerului este utilizată o bobină de inducție. Pentru realizarea unui astfel de aparat colector s-au încercat însă și alte soluții: de pildă G. Lenthaler a construit o antenă verticală ce susținea o sferă acoperită cu vârfuri metalice ascuțite, prevăzute cu o substanță radioactivă cu efect ionizant asupra aerului. Energia electrică pe care o colectează a fost redresată și apoi trecută printr-un transformator coborâtor de tensiune. În anul 1914, în Franța, românul B. Silard a construit un paratrâznet cu rază pe care l-a utilizat pentru captarea electricității atmosferice. Dispozitivul era demontabil (modular) și avea o înălțime de numai 3,5 metri. Acest dispozitiv era format din trei tuburi- T', T'' și T''' realizate din alamă și formând practic un sistem telescopic dispus pe un soclu de ebonită Y fixat pe un suport de fontă S, împământat. În vârful dispozitivului se află dispusă o coroană cu trei mici vârfuri ascuțite A, iar dedesubt este montat un disc bombat E, din cupru, ce poartă pe el o substanță radioactivă (1 ~ 5 miligrame bromură sau clorură de rază) sub forma unei panglici circulare R, pe o lățime de 3 cm și dispusă concentric împrejurul discului susmenționat. S-a ajuns să se combine raziul cu email sau cu un aliaj de aur și argint în foițe foarte subțiri ce aderă perfect la suprafața discului, astfel încât dispozitivul-colector să poată rezista foarte bine la acțiunea umidității și altor factori chimici agresivi. În partea de jos dispozitivul lui Silard era prevăzut cu o bornă B, ce unește colectorul cu aparatul de măsurat. Greutatea întregului aparat montat și pus în funcțiune, era de cca. 10 Kg. Referitor la „colectorul Silard”, se poate spune că acționa doar asupra unei mici suprafețe de teren dar totodată asupra unui volum mare de aer.

Concluzii

În cea mai mare parte a lor, amenințările la adresa securității globale își au originea primară în cadrul luptei acerbe pentru accesul la resursele energetice, luptă în care sunt în principal implicate marile puteri, acestea fiind nu numai deținătoare de mari capacități militare sau de resurse financiare, dar totodată și posesoarele unor industrii dezvoltate, a căror funcționare necesită consumuri foarte mari de energie; accesul permanent la mari resurse energetice constituie așadar o necesitate stringentă.

Cea mai mare parte din economia marilor puteri este bazată pe comercializarea în mod speculativ a resurselor energetice, de pildă temelia economiei americane este... petrodolarul.

Strategia actuală aplicată în asigurarea necesarului de securitate (energetică) este fundamental bazată pe agresivitate sau/și diverse practici dolosive, fapt ce nu are alt efect decât creșterea deosebită a conflictualității între actorii scenei internaționale, în acest fel subminând securitatea globală.

Adevărata soluție pentru realizarea și conservarea pe termen lung a securității nu poate fi decât abandonarea progresivă a tehnologiilor bazate pe carburanții - fosili și

aplicarea unor noi tehnologii capabile să asigure nu numai performanțele necesare dar și să asigure un acces mult mai facil la ele și ieftini-rea corespunzătoare a proceselor de producție și de consum.

Bibliografie:

1. Bryan, James C., "US patent 160,151 Improvements in lightning rods".
2. Bryan, James C., "US patent 160,152 Earth Battery". February 23, 1875.
3. Bryan, James C., "US patent 160,154 Improvements in lightning rods".
4. Dieckmann, George F., "US patent 329,724 Electric Earth Battery". November 3, 1885.
5. Jahr, Emil, "US patent 690,151 Method of utilizing electrical earth currents".
6. James M. Dices, "US patent 2,806,895 Immersion type battery".
7. Ryeczek, "US patent 4,457,988 Earth battery". July 3, 1984.
8. Stubblefield, Nathan, "US patent 600,457 Electric battery". May 8, 1898.
9. William T. Clark, "US patent 4,153,757 Method and apparatus for generating electricity".
- 10.*** Conversia energiei-tehnici neconvenționale, Editura Tehnică, 1986.
- 11.*** Investigații în domeniul energiei, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982.
- 12.*** Utilizarea energiei solare, Editura Tehnică, 1980.
- 13.*** Utilizarea energiei vântului, Editura Tehnică, 1984.
- 14.***Bazele fizice ale conversiei energiei solare, Ed. Facla, Timișoara, 1982.
- 15.***Convențiile asupra Dreptului Mediului. Formarea și dezvoltarea Dreptului Internațional al Mediului, referat preluat de pe Internet, cu autor neprecizat.
- 16.***Energetică generală și conversia energiei, Ed. Did. și Ped., 1980.
- 17.***Provocări la adresa securității și strategiei la început de secol XXI - culegere de lucrări din cadrul Sesiunii de Comunicări Științifice din perioada 14-15 aprilie 2005, publicată de Editura Universității Naționale de Apărare în 2005.
- 18.***Securitate și Apărare Regională - culegerea lucrărilor din sesiunea de comunicări științifice din perioada 09-10 aprilie 2009, publicată de către Editura Universității Naționale de Apărare în 2009, coordonator C. Moștoflei.
- 19.A. Bain, "US patent 5,957 Copying surfaces by electricity".
- 20.A. Bain, "US patent 6,328 Improvements in electric telegraphs".
- 21.A. Rădoi, Electromobilul, Editura Tehnică, 1981.
- 22.B. Iulian, Utilizarea energiei valurilor, Ed. Tehnică, 1990.
- 23.Colecția « La Science et la Vie » din perioada 1919-1943.
- 24.Daniel Drawbaugh, "US patent 211,322 Earth battery for electric clocks".
- 25.J. Cerpaux, "US patent 182,802 Electric piles".
- 26.M. Emme, "US patent 495,582 Ground generator of electricity".
- 27.M. Emme, "US patent 728,381 Storage Battery".
- 28.M. Malița, A.V. Gheorghe, Prezentul și viitorul energiei solare, Editura Academiei RSR, 1982.
- 29.M. Negreanu și G. Băluță, De la efectul fotoelectric la celula solară, Ed. Albatros, București, 1981.

- 30.M. Vasiliev, Energia și Omul, Ed. Științifică, București, 1963.
- 31.Ministerul Apărării Naționale, Concepția de înzestrare cu sisteme și echipamente majore a Armatei României în perioada 2006-2025, București, 2006.
- 32.N. Apostolescu și D. Sfințeanu, Automobilul cu combustibili neconvenționali, Editura Tehnică, 1989.
- 33.N. Bizon, Sisteme optimizate pentru conversia energiei curate, Ed. Matrix Rom, București, 2008.
- 34.O.U.G. nr. 1 din 21.01.1999 publicată în M. Of. nr. 22/21.01.1999 privind regimul stării de asediu și al stării de urgență;
- 35.V. Fara și R. Grigorescu, Conversia energiei solare în energie termică. Principii și aplicații, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1982.
- 36.W. D. Snow, "US patent 155,209 Earth-batteries for generating electricity".
- 37.W. P. Piggot, "US patent 050,314 Telegraph cable".

„PRIMĂVARA ARABĂ” - UN PAS SPRE DEMOCRAȚIE?

Eugen LUNGU*

Acum un an, lumea arabă a cunoscut manifestarea unor mișcări populare de protest. Acestea au fost denumite „primăvara arabă”, „Revoltele arabe” sau „revoluțiile arabe”. Indiferent de numele purtat este vorba de ample mișcări populare generate de stagnarea economică, sărăcirea drastică a populației și creșterea șomajului. Tinerii au reprezentat forța socială cea mai importantă a acestor revolte. Totuși, aspirațiile lor nu s-au împlinit la nivelul dorit. Pe de altă parte, consecințele acestor revolte asupra instaurării democrației în lumea arabă nu se cunosc încă pe deplin.

***Cuvinte cheie:** lumea arabă, revolte, democrație, succes, corelație, tineri, primăvara arabă, tranziție.*

Se împlinesște aproape un an de când lumea arabă, odată cu victoria revoltei populare din Tunisia, a început să traverseze una dintre cele mai turbulente perioade cunoscute de popoarele arabe din Orientul Mijlociu și Africa de Nord după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial. Chiar dacă în deceniile care au urmat după încheierea mării conflagrații planetare teritoriile locuite de arabi au cunoscut, rând pe rând, evenimente memorabile (dobândirea independenței de către statele arabe, războaiele arabo-palestiniene, Criza Suezului, mișcările panarabe pentru unificarea unor state arabe, conflictele militare între diferite state vecine, cele două războaie din Golf, etc), ”Primăvara Arabă” reprezintă cu certitudine un moment istoric major care va marca evoluția popoarelor arabe în următoarele decenii.

Valul revoltelor din lumea arabă, cu toate că s-a simțit cel mai puternic în Tunisia, Egipt, Libia și Siria, a fost remarcat și în alte state arabe¹, arătând comunității internaționale că fiorul revoltelor și dorința de modernizare au cuprins rând pe rând popoarele arabe. Amploarea mișcărilor populare din teritoriile locuite de arabi la care au participat milioane de manifestanți dornici să pună capăt regimurilor autocratice, a determinat o serie de analiști ai domeniului relațiilor internaționale precum și reprezentanți ai mass-media să compare valul revoluționar arab din 2011 cu anul ”1989 european”, când s-au prăbușit regimurile comuniste din centrul și estul Europei. Fără îndoială, din perspectiva analizei politice comparative, pot fi făcute o serie de paralelisme între căderea regimurilor totalitare ale blocului comunist european și prăbușirea regimurilor autocratice din unele state arabe. Comparațiile ar putea avea în vedere aspecte ca: amploarea spațială a evenimentelor, propagarea revoltelor datorită așa-numitului ”principiu al dominoului”, mobilizarea milioaneilor de participanți pentru evenimente, răsturnarea ordinii politice anterioare etc. Însă, chiar dacă se pot remarca anumite similitudini între cele două evenimente trebuie subliniat faptul că, între ”1989 european” și ”2011 arab”, există și diferențe majore.

Lăsând la o parte faptul că ”Primăvara Arabă”, spre deosebire de 1989 european, a cuprins și un război civil sângeros pe teritoriul Libiei care a durat mai

*Lector universitar, Universitatea Europei de Sud-Est „LUMINA”

¹ Conform informațiilor difuzate de massmedia, revolte populare de o amploare mai mică au avut loc și în alte state arabe: Maroc, Yemen, Algeria, Bahrain, Iordania și Arabia Saudită.

bine de jumătate de an, trebuie amintit că cele două evenimente desfășurate la un interval de aproximativ două decenii se diferențiază în primul rând prin ”agenda” schimbărilor politice promovată în perioada imediat următoare răsturnării vechilor regimuri. Dacă revoluțiile anticomuniste din Europa Centrală și de Est au inițiat încă din primele momente ale ”noii ere” programe de reformă care au avut în vedere elemente specifice democrațiilor avansate ale lumii (sisteme politice pluripartidiste, constituții în raport cu cerințele statelor moderne, sisteme economice de piață funcționale, reforme ale sistemelor juridice, libertăți și drepturi politice și cetățenești proprii societăților moderne, etc), prin comparație, în statele lumii arabe care au răsturnat regimurile autoritare în anul 2011 paleta revendicărilor politice, sociale, economice, etc nu a fost una așa de extinsă. De asemenea, chiar dacă deseori s-a uzitat expresia - ”democratizare în lumea arabă”, în cursul anului 2011, așa cum vom vedea în continuare, societățile arabe recent eliberate de regimurile dictatoriale nu cunosc suficient de bine lecția democrației liberale, pe de o parte, iar pe de altă parte, condițiile politice, sociale, culturale, economice etc din aceste țări nu oferă un cadru favorabil pentru o dezvoltare intensivă a democrației în viitorul apropiat.

Sfârșitul regimurilor autocratice pentru tunisieni, egipteni și libieni, fenomen privit cu admirație pe întreg mapamondul, este un eveniment cu consecințe pe termen lung pentru întreaga lume arabă, arie geopolitică în care din păcate mai persistă un număr semnificativ de regimuri autoritare. Această victorie istorică, a creat un orizont de așteptare optimist pentru milioanele de manifestanți ai ”Primăverii Arabe” dar, în același timp, și pentru comunitatea internațională care a fost conectată la evenimente prin intermediul mass-media. Fiecare stat arab care a răsturnat regimul dictatorial în anul 2011, este în fața unei mari provocări istorice deoarece în perioada următoare se va profila ce tip de societate va fi edificată în Tunisia, Egipt dar și în Libia ”post Gaddafi”. De asemenea, noua situație creată în Orientul Mijlociu și Africa de Nord, odată cu înlăturarea celor trei regimuri autoritare, deschide un câmp de investigație științifică pluridisciplinară, pentru cei care cercetează această arie geopolitică, în care mulțimea de variabile din domeniul politic, economic, social, religios, etc face demersul cercetării extrem de interesant.

Din aceste considerente, ne propunem să abordăm câteva aspecte de natură politică care privesc societățile arabe unde revoltele populare au ieșit victorioase, încercând să relevăm cum se prefigurează primii pași pe calea reformelor politico-sociale și a modernizării acestor societăți. Întreaga abordare va fi din perspectiva studiilor teoretice despre democratizare, deoarece multe comentarii ale ultimelor luni cu privire la perspectiva politică a tunisienilor, egiptenilor și libienilor au avut în atenție conceptul de democrație. De altfel, o serie de aspecte definitorii ale conceptului de democrație, în acord cu revendicările milioanele de demonstranți participanți la ”Primăvara Arabă”, sunt deja în atenția autorităților statale din Tunisia, Egipt și Libia, după eliminare regimurilor autocratice, cum ar fi: desfășurarea alegerilor libere, extinderea drepturilor individuale (libertatea de asociere, libertatea religioasă, libertatea presei etc), crearea unui stat democratic, promovarea unei reforme socioeconomice, etc. De asemenea, în încheiere dorim să formulăm o opinie referitoare la dorința și ”permeabilitatea” acestor popoare arabe de a putea păși pe calea modernizării politice, sociale și economice și de a deveni societăți democratice.

Având această perspectivă, se impune o prezentare sumară a unor aspecte teoretice privind democrația, așa cum este reflectat în literatura de specialitate occidentală, precum și a conceptului de democrație în spațiul arab, pentru a reliefa elementele comune dar și principalele deosebiri între cele două abordări teoretice.

Complexitatea conceptului de democrație a făcut ca mulți autori care l-au studiat și analizat să nu ajungă, de fiecare dată, la concluzii similare. Analizele s-au făcut din perspectiva teoriei politice, relațiilor internaționale, politicii comparate, sociologiei, dar și a economiei politice. Astfel, s-a configurat un câmp teoretic în care "Democrația poate fi înțeleasă ca o ideologie, un concept sau o teorie"². De asemenea, considerat deseori cuvântul cel mai rostit și citat, democrația reprezintă una dintre temele frecvent dezbătute și analizate în cadrul diferitelor școli de gândire politică ale epocii actuale. În acest sens <<Epoca contemporană, mai exact a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, a fost etichetată drept epoca "triumfului democrației" sau "cea mai înfloritoare epocă a democrației din istoria umanității">>³. Pentru a reliefa cât mai bine nuanțele conceptului de democrație, propunem câteva definiții consacrate: "Democrația este un sistem în care nimeni nu se poate alege pe sine, nici nu se poate investi singur cu puterea de a conduce și, prin urmare, nimeni nu-și poate aroga singur puterea necondiționată și nelimitată" (Giovanni Sartori); "Alegerile deschise, libere și corecte sunt esența democrației, inevitabilul sine qua non. Guvernele rezultate din alegeri pot fi ineficiente, corupte, mioape, iresponsabile, dominate de anumite interese și incapabile să adopte politicile cerute de binele public. Din cauza acestor defecte, respectivele guverne sunt indezirabile, dar nu și nedemocratice" (Samuel P. Huntington); "Democrația favorizează creșterea resurselor interne ale statului; ea răspândește bunăstarea, dezvoltă spiritul public; întărește respectul legilor în diferitele clase ale societății, toate acele lucruri care nu au decât o influență indirectă asupra poziției unui popor față de altul" (Alexis de Tocqueville); "Democrația este adânc înrădăcinată în societatea americană. Libertatea de a alege conducătorii politici, dreptul de vot și de liberă exprimare, egalitatea în fața legii și faptul că nimeni nu este mai presus de ea, sunt principii sacre, importante pentru definiția democrației" (Zbigniew Brzezinski); "Democrația este un sistem politic care include și rezolvă aceste lupte pentru putere. Se poate afirma ca ea există în prezența consimțământului popular, a participării populare, a responsabilității și a practicii drepturilor, toleranței și pluralismului" (Jean Grugel); "Democrația este un sistem politic prost însă cel mai bun dintre cele pe care omenirea le-a inventat până acum" (Winston Churchill).

Aceste definiții ale democrației, deși limitative dacă le avem în vedere în mod separat, ele acoperă complexitatea acestui concept prin complementaritatea lor. Se poate ușor sesiza că definițiile enumerate, mai repede conturează un minimum de "condiții" pe care le presupune democrația liberală, în mod obligatoriu. Din acest considerent, trebuie să spunem că principala dezbateră care se poartă astăzi este între cei care susțin o definiție minimală a democrației, iar de cealaltă parte, cei care susțin

² Jean Grugel, Democratizarea. O introducere critică, Editura Polirom, Iași, 2008, p.25;

³ Adela Deliu, Puterea și problemele actuale ale democrației, capitol în lucrarea Puterea politică. Abordări actuale, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2008, p.116;

că democrația înseamnă nu numai reguli de guvernare⁴ ci și drepturi substanțiale. Așadar, literatura de specialitate definește atât conceptul de ”democrație minimală” (sau formală), cât și democrația substanțială (care include și drepturile cetățenilor), ele fiind asimilate dar și bine consolidate din punct de vedere teoretic în cadrul diferitelor curente de gândire politică. „Democrația formală este un set de reguli, proceduri și instituții(...); democrația substanțială este un proces care trebuie reprodus continuu, un mod de reglare a relațiilor de putere astfel încât să se maximizeze oportunitățile indivizilor de a influența condițiile în care trăiesc, de a influența și participa la dezbaterile privind deciziile-cheie care afectează societatea”⁵. În accepțiunea comună a termenului de democrație, o țară care are alegeri competitive la care participă mai multe partide (un sistem pluripartidist) se numește țară democratică. Însă această accepțiune are limite destul de serioase deoarece nu are în vedere aspecte ca: existența statului de drept, o societate civilă complexă, garantarea de către statul care organizează alegeri a unor drepturi sociale, politice, economice, religioase, etc. De aceea, parcurgerea de către state a ”stadiilor” de dezvoltare democratică, de la nivelul minimal către ”democrații substanțiale”, a însemnat pentru literatura de specialitate definirea unor concepte ca ”autocrații liberale”, ”semidemocrații”, ”democrații embrionare”, ”democrații parțiale”, ”democrații limitate” etc. Însă, trebuie precizat faptul că atracția față de modelul de guvernare democratic, manifestată tot mai puternic în ultimile două decenii în lume, a determinat ca și în regimurile care mimează democrația deseori să se utilizeze în discursul public termenul de ”democrație”.

Referitor la democrația din spațiul arab, trebuie să precizăm că acest subiect a fost tot mai mult dezbătut și interpretat în ultimele decenii în numeroase studii, articole și lucrări din domeniul științei politice. O serie de autori arabi plasează începutul discursului despre democrație în lumea arabă în jurul anilor '80, cu toate că preocuparea pentru democrație și deslușirea sensurilor acestui concept sunt menționate de istorici ca fiind începute încă din secolul al XIX-lea. Preocuparea pentru democrație în lumea arabă, deși conduce la o serie de interpretări diferite de înțelesul occidental al termenului, sau uneori la confuzii, constituie astăzi o direcție importantă de cercetare pentru intelectualii arabi. Astfel, așa cum precizează istoricul Aziz al-Azmeh, ”problema democrației a devenit o componentă majoră a vocabularului politic arab, prezentă în toate tipurile de discurs politic, cu excepția celui radical islamic”⁶. În prezent, în lumea arabă, democrația este explicată și promovată de așa numita ”elită contemporană” (de formație liberală) însă, datorită influenței puternice pe care o are în rândul maselor ”elita tradițională” (religioasă) se poate spune că rolul tradiționaliștilor religioși are o importanță crucială în statele arabe care-și propun o trecere treptată spre democrație. Tradiționaliștii au o interpretare proprie a democrației, o acceptă în principiu, însă o consideră ca fiind sinonimă cu *sura* (un principiu consultativ de sorginte religioasă). Specialiștii în studii politice sunt de părere că datorită acestei legături care se face între conceptul de

⁴ Jean Grugel, Op.Cit., p.20;

⁵ Kaldor, M;I.Vejvoda, Democratization in Central and East European Countries, International Affairs, nr.73, 1997, voll, p.67;

⁶ Laura Sitaru, Gândirea politică arabă. Concepte-cheie între tradiție și inovație, Editura Polirom, Iași, 2009, p.172;

democrație și *sura*, elita religioasă arabă poate avea un rol extrem de important în promovarea și susținerea, în viitor, a proceselor democratice. De altfel, dificultatea implementării proceselor democratice în societățile arabo-musulmane este legată și de percepția conceptului occidental de democrație ca fiind ”ceva” de împrumut, asociindu-l cu ”ocupația colonială”. Această percepție, face parte din reacțiile arabilor față de elementele modernității europene, care se va concretiza fie în refuzul total de a folosi ceea ce-i ”străin” sau, în încercarea de a se face echivalarea conceptelor provenite din Europa civilizată. Deosebirea dintre conceptul de democrație, în sens occidental, și conceptul arab de *sura*, chiar dacă o serie de gânditori arabi au căutat să susțină că sunt echivalente, face ca demersul de implementare a democrației în spațiul arab să nu fie deloc un proces facil. ”Nașterea democrației în lumea arabă - arăta intelectualul arab Al-Gabiri - este un proces greu care trebuie asumat de întreaga societate, nu numai de către un grup elitist; este naștere dificilă, dar, ca și în cazul unui nou născut, ea se poate face și prin cezariană, dacă metoda clasică nu funcționează”⁷.

În diversele comentarii ale analiștilor din domeniul relațiilor internaționale cu privire la ”Primăvara Arabă”, deseori s-au exprimat puncte de vedere optimiste referitoare la capacitatea societăților arabe de a iniția și susține procese democratice. Pe măsură ce realitățile lumii arabe au început să devină mai cunoscute, odată cu parcurgerea mai multor ”stadii” ale revoltelor populare, când a început să se înțeleagă mult mai bine raporturile existente între pătura tradiționalistă și cea reformatoare (modernistă), dar și cât de permisivă este lumea arabă la infuzia de valori politice și sociale specifice democrațiilor consacrate, comentariile privind evoluțiile spre democrație în lumea arabă au început să fie mai prudente. Cu toate acestea, sunt personalități oficiale de rang înalt din afara lumii arabe care continuă să creadă în implementarea treptată a democrației liberale în statele arabe care au răsturnat regimurile autocratice. Referindu-se la faptul că democrația occidentală nu este în dezacord cu Islamul, premierul turc Recep Tayyip Erdogan a afirmat la 15 septembrie 2011, când efectua o vizită în Tunisia, că ”Islamul și democrația nu sunt contradictorii. Un musulman poate gestiona un stat cu mult succes. Reușita procesului electoral din Tunisia va arăta lumii că democrația și Islamul pot merge împreună”⁸. Ce concluzii pot fi trase din aceste afirmații? În primul rând faptul că modelul de dezvoltare democratic de tip occidental, așa cum este implementat în Turcia, este recomandat și statelor arabe care au răsturnat regimurile autoritare. De asemenea, Turcia, stat recunoscut deja ca putere regională, nu ezită în a încerca să-și lărgească influența în lumea arabă și să-și promoveze modelul său de democrație în statele din lumea arabă eliberate de regimurile dictatoriale. Fiind recunoscută ca o mare democrație, specialiștii sunt de părere că Turcia va juca un rol foarte important din perspectiva alegerii unui model de dezvoltare democratică de către Tunisia, Egipt și Libia.

Nu putem discuta despre democrație în statele lumii arabe fără a ne referi, chiar și sumar, la ”tema laicității” în spațiul arab. Dacă avem în vedere cum au evoluat, în

⁷ Ibidem, p.178;

⁸ Pe site-ul <http://www.hotnews.ro/stiri-international-10135831-erdogan-turcia-islamul-democratie-nu-sunt-contradictorii.htm>

ultimele două secole, statele care sunt considerate astăzi democrații avansate, care au fost "momentele" cu adevărat semnificative în devenirea lor democratică, tema laicității este una care merită subliniată, în mod deosebit. În acest sens, teoreticienii laicității vorbesc deseori de existența unei laicității *liberale*, specifică astăzi regimurilor democratice avansate, dar și de o *laicitate autoritară* care, firesc, caracterizează regimurile autocratice. Specialistul francez în istoria Islamului, Pierre-Jean Luizard, apreciază că "Lumea musulmană nu a cunoscut până acum decât laicitatea autoritară care legitimizează o putere politică. Turcia kemalistă a fost pionieră în acest sens, repede imitată de Iranul lui Pahlavi, de Afganistanul regelui Amanollah, apoi un sfert de secol mai târziu, de republicile arabe autoritare (Tunisia lui Bourguiba, Egiptul lui Nasser, regimurile Baas în Siria și Irak). Asta nu a împiedicat existența unor laicități liberale, precum cele ale unor gânditori și intelectuali musulmani sau ale partidelor politice"⁹. Datorită promovării laicității de către regimurile autoritare din lumea arabă s-a ajuns la o percepție greșită în interiorul societăților arabe, aceea că laicitatea este un apanaj al regimurilor dictatoriale purtând "marca" dominației lumii occidentale, considerată tot mai vinovată de perpetuarea regimurilor autocratice. Cred că o mare provocare pentru Tunisia, Egipt și Libia este ca, odată scăpate de autoritarism, să adopte acele măsuri de reformă care să înlăture "rezidurile" laicității autoritare. Îndemnându-i pe tunisieni să înceapă construcția democratică, având ca "suport" o laicitate liberală, premierul turc Recep Tayyip Erdogan afirma cu prilejul vizitei efectuate în Tunisia că "Populația Turciei este 99% musulmană dar este un stat democratic laic unde toate religiile se situează pe același nivel. Un musulman, un creștin, un evreu sunt egali într-un stat laic"¹⁰. Era, de fapt, un îndemn către tunisieni de pași într-o nouă "etapă de laicizare" care să permită schimbări importante, începând cu constituția statului tunisian, o adevărată separare a religiei de stat, respectarea celorlate religii, asigurarea condițiilor pentru consolidarea societății civile etc.

Una dintre problemele importante care se regăsește în cadrul teoriilor despre democrație se referă la factorii care pot produce democrația liberală. În acest sens se reliefează *corelația dintre succesul economic și succesul politic într-o democrație*. Sociologul Seymour Martin Lipset afirma cu peste jumătate de secol în urmă un lucru care nu a fost contestat de trecerea timpului: "Cu cât o țară este mai bogată, cu atât are șanse mai mari să rămână democratică"¹¹. Studiul lui Lipset a generat numeroase dezbateri de-a lungul timpului, însă el a continuat să confirme că o țară dezvoltată din punct de vedere economic dobândește forța de a menține funcționarea instituțiilor specifice sistemelor democratice. Prin comparație, s-au dezvoltat studii referitoare la incapacitatea unor țări cu economii slab dezvoltate de trece la o democrație liberală. În cadrul acestor studii, pornind de la modul în care au apărut și evoluat în urmă cu peste treizeci de ani o serie de democrații din Europa (Spania, Portugalia și Grecia),

⁹ Pierre-Jean Luizard, *Modernizarea țărilor islamice*, Editura Artemis, București, 2008, p.7;

¹⁰ Pe site-ul <http://www.hotnews.ro/stiri-international-10135831-erdogan-turcia-islamul-democratia-nu-sunt-contradictorii.htm>

¹¹ Preluat din lucrarea *Viitorul libertății. Democrația neliberală în Statele Unite ale Americii și în lume*, autor Fareed Zakaria, Editura Polirom, Iași, p.63;

precum și de la democrațiile născute în Europa Centrală și de Est, după 1989, se pot trage anumite învățăminte referitoare la lumea arabă a anului 2011.

Deși o serie de specialiști în teoriile despre democrație opinează că democrația reprezintă ”o ordine politică”, nu una economică, în literatura de specialitate¹² sunt avansate și anumite supoziții cu privire la posibilitatea unei țări de a trece la democrație după ce a atins un anumit venit pe cap de locuitor. Considerăm discutabilă o astfel de corelație¹³, însă, din punct de vedere al analizei istorice privind apariția diferitelor regimuri democratice orice cercetător al teoriilor despre democrație credem că nu trebuie să elimine în mod deliberat această direcție de cercetare. Astfel, conform statisticilor¹⁴ furnizate de Fondul Monetar Internațional și de CIA World Fact Book produsul intern brut pe cap de locuitor în anul 2010 a fost pentru Tunisia de 4200 dolari, pentru Egipt de 2800 dolari, iar în Libia de 11.300 dolari. Așadar, dacă egiptenii și tunisienii au o situație oarecum modestă din acest punct de vedere, Libia înainte de războiul civil avea o situație destul de bună, datorită exportului masiv de materii prime. Având în vedere situația economică a Tunisiei și Libiei, reflectată de nivelul produsului intern brut pe cap de locuitor, dacă ne-am ralia crezului teoreticienilor despre democrație care consideră că nu se poate trece la un regim democratic cu un venit brut pe cap de locuitor mai mic de 3000 de dolari, ar rezulta că performanțele economice ale celor două popoare le pot propulsa pe calea dezvoltării democratice. În spiritul aceleiași teorii, situația Egiptului este diferită, dezvoltarea sa economică nefiind un argument favorabil dezvoltării puternice a democrației liberale în viitorul apropiat.

Alte teorii subliniază faptul că dezvoltarea economică este o condiție importantă, însă nu implică, în mod automat, trecerea la democrație. Acest lucru este confirmat de situația statelor din zona Golfului Persic, care nu sunt democrații, dar care au un nivel de bogăție ridicat, în condițiile în care dezvoltarea economiilor acestor state s-a făcut în direcții ”înguste”, fundamental diferite de modelele economice ale statelor capitaliste dezvoltate. Acest lucru este susținut cu claritate de Guy Hermet care apreciază că ”Bogăția nu reprezintă preconditionia automată a democrației, în timp ce sărăcia nu este nici ea un factor care ar interzice democrația într-un mod aproape iremediabil”¹⁵. Extrem de important pentru trecerea la democrație, apreciază cei mai mulți specialiști în știință politică este, pe lângă performanța economică, un nivel ridicat de instruire a populației din țara respectivă (rata adulților care sunt alfabetizați, procentul populației cu studii superioare, procentul muncitorilor necalificați, procentul femeilor alfabetizate, etc). În acest sens ”O populație educată, sau cel puțin alfabetizată, reprezintă o condiție esențială pentru o guvernare democratică și participativă, aceasta lipsește încă din statele arabe producătoare de petrol chiar și după decenii de bogăție fabuloasă”¹⁶. Totuși, chiar

¹² Sunt autori, cum este Fareed Zakaria, care apreciază că o țară ar putea trece la democrație dacă atinge un venit brut pe cap de locuitor între 3000 și 6000 de dolari (Op.cit.p.62)

¹³ Adversarii unei astfel de teorii despre dezvoltarea democrației într-o anumită țară, raportat la nivelul de dezvoltare economică, dau exemplul Indiei care a trecut la democrație pe un fond precar de dezvoltare economică;

¹⁴ Pe site-lui http://ro.wikipedia.org/wiki/Lista_%C8%9B%C4%83rilor_%C3%AE_n_func%C8%9Bie_de_PIB-ul_pe_cap_de_locuitor

¹⁵ Guy Hermet, *Cultură și democrație*, Editura Pandora-M, Târgoviște, 2002, p.123;

¹⁶ Fareed Zakaria, Op.cit. p.65;

dacă nivelul de instruire al populației este important din perspectiva trecerii la democrație, nedreptățile economice din statele care aspiră la o dezvoltare democratică (sărăcia, șomajul, inegalitățile dintre femei și bărbați pe piața muncii, limitarea accesului la anumite activități economice pe criterii de rasă, religie, sex, etc) sunt cele care afectează cel mai mult sfera politică și constituie o piedică pentru dezvoltarea spre democrație a unei societăți.

Așadar, o populație cu un nivel de instruire ridicat este un element deloc neglijabil, din perspectiva teoriilor despre democratizare, care poate facilita trecerea la o construcție democratică a unei societăți. De asemenea, este important în construcția democratică și modul în care se prezintă societatea respectivă din punct de vedere al structurii sociale (clasele sociale, structura pe vârste, profesii, sexe, religii etc), organizarea socială, care este percepția populației față de promovarea laicității, nivelul de urbanizare, tradițiile locale și de familie, etc. Referindu-se la o parte dintre aceste aspecte de ordin social, în spațiul lumii arabe, Laura Sitaru afirma că "Una dintre cauzele lipsei democrației în lumea arabă este persistența tribalismelor de tot felul, printre ele și sectarismul religios. Depășirea particularităților tribale, cuvântul fiind o metaforă pentru orice tip de regionalism, și adoptarea ideii de partid (hizb) reprezentativ pentru o anumită orientare ideologică, sunt printre primele condiții ale ascensiunii către democrație"¹⁷. Conform teoriilor despre democrație realizarea de performanțe economice importante, în următorii ani, în cele trei state arabe care au răsturnat regimurile dictatoriale va mări șansele de trecere spre o dezvoltare cu adevărat democratică. Specialiștii în teoriile democrației consideră că liberalizarea economică este calea sigură pentru o economie în evoluție să înceapă un proces de creștere economică sănătoasă, să-și dezvolte un segment social puternic al oamenilor de afaceri, un sector urban și rural puternic, o clasă de mijloc profesionistă și o societate civilă care să se implice activ și eficient, concomitent cu manifestarea pluralismului politic.

Declanșarea revoltelor din lumea arabă, în afara neajunsurilor profunde care s-au acumulat în societățile arabe tot mai sufocate de regimurile autoritare, a fost facilitată și de un fenomen pe care specialiștii în științe politice îl numesc "democratizarea tehnologiei informației". Fareed Zakaria consideră că ultima mare revoluție a informației, din anii '20, a avut un efect centralizator datorită faptului că informațiile puteau ajunge la marea masă a consumatorilor prin intermediul radioului, magnetofonelor și filmelor, iar accesul la tehnologie era limitat datorită deținerii ei de către unele persoane/grupuri de persoane. Prin comparație, situația în secolul XXI este radical schimbată din punct de vedere al deținerii mijloacelor care să faciliteze accesul la informații sau la transmiterea lor. Așa cum s-a putut constata cu prilejul revoltelor populare din lumea arabă desfășurarea evenimentelor au arătat indubitabil că, chiar și în societăți mai puțin evolute din punct de vedere economic, *tehnologia informației s-a democratizat*: "Astăzi revoluția informațională a produs mii de posturi de răspândire a știrilor, lucru care face imposibil controlul centralizat și înlesnește posibilitatea manifestării opoziției. Internetul a determinat ca acest proces să facă un

¹⁷ Laura Sitaru, Gândirea politică arabă. Concepte cheie între tradiție și inovație, Editura Polirom, Iași, 2009, p.178;

pas uriaș înainte”¹⁸. Pe acest fundal, al democratizării tehnologiei informației, sistemele democratice evaluate au început deja să perceapă o serie de ”influențe”, oarecum improprii pentru societatea care le resimte, cu tendința de a afecta ”vechea ordine” politică din interiorul statelor respective. Este vorba de promovarea unor forme de *democrație transnațională* care, într-o anumită măsură, s-au manifestat cu prilejul mișcărilor populare din lumea arabă. Deși greu cuantificabilă, puterea de contagiune în rândul maselor a acestor forțe democratice transnaționale care-și au ”originea” în mediul virtual, s-a dovedit a fi benefică pentru revoltele populare din lumea arabă datorită rapidității și modului în care s-au propagat aceste mișcări în spațiul arab. De altfel, realizând mult mai bine ”misiunea” internetului și rețelelor de socializare la nivel național, dar și pericolul de cotagiune a maselor care se putea propaga prin intermediul internetului pornind din alte state ale regiunii, autoritățile egiptene au decis pe 27 ianuarie 2011 să blocheze¹⁹ rețeaua de socializare Facebook și Twitter. Conform informațiilor difuzate de massmedia și regimul de la Tripoli, anterior declanșării războiului civil, a adoptat măsuri de limitare a accesului la rețelele de socializare din spațiul virtual. Așadar, deși revoltele populare din lumea arabă nu s-au desfășurat într-un spațiu economic și social prea ofertant din punct de vedere al posibilității maselor largi de a avea acces la tehnologiile moderne de comunicații, totuși se poate spune că ”internetul” a reprezentat o adevărată armă pe care tinerii din statele arabe au știut să o utilizeze pentru a facilita răsturnarea regimurilor nedemocratice.

O ultimă problemă la care dorim să ne referim, dar esențială din perspectiva conceptului de democrație minimală, privește organizarea alegerilor în statele arabe în care ”Primăvara Arabă” s-a dovedit victorioasă. În general, așa cum spuneam și în prima parte, democrația minimală ”înseamnă desfășurarea alegerilor, existența unui sistem politic multipartit și a unui set de proceduri de guvernare”²⁰. Succesul revoltelor populare din Tunisia și Egipt, urmat de victoria rebelilor libieni ”anti Gaddafi” în războiul civil, s-au produs ca urmare a exprimării voinței popoarelor arabe de a pune capăt dictaturilor și de a păși pe calea modernizării politice și socio-economice. Este de remarcat faptul că, în toate cele trei state arabe milioanele de demonstranți din marile orașe au optat încă de la început pentru schimbarea vechilor regimuri și organizarea de alegeri libere. Acest trend al voinței populare din lumea arabă a determinat numeroși observatori ai ”Primăverii Arabe” să considere că Orientul Mijlociu și Africa de Nord va deschide o pagină nouă din perspectiva evoluției politice, respectiv începerea proceselor de democratizare politică în statele care au fost eliberate de regimurile autocratice. Este adevărat că, într-o lume în care de mai multe decenii nu apăreau semne de ”dezmoțire”, această nouă perspectivă care s-a creat pentru tunisieni, egipteni și libieni a generat un sentiment de solidaritate cu popoarele arabe în întreaga planetă. Însă, dacă vorbim pe de o parte de un sentiment de atașament al comunității internaționale față de cauza arabilor, pe de altă parte s-a putut observa o anumită nedumerire din partea unor intelectuali occidentali

¹⁸ Fareed Zakaria, Viitorul libertății. Democrația neliberală în Statele Unite ale Americii și în lume, Editura Polirom, Iași, 2009, p.15;

¹⁹ Pe site-ul <http://bistrita24.ro/articole/Internetul--interzis-in-Egipt-5899.html>

²⁰ Jean Grugel, Op.Cit.p.19;

care anterior, în mod constant, susțineau incompatibilitatea valorilor promovate de democrație cu sistemul de guvernare bazat pe principiile Coranului. Unul dintre susținătorii acestei "nepotriviri" între Islam și democrația occidentală, Fareed Zakaria, afirma cu câțiva ani înainte de Primăvara Arabă: "Lumea arabă de astăzi este prinsă între state autocratice și populații neliberale; nici unele nu pot fi o bază pentru democrația liberală. Dinamica acestor forțe este una periculoasă, care a produs un climat politic al extremismului religios și violenței"²¹.

Chiar dacă în mediul academic occidental se exprima deseori, înainte de declanșarea Primăverii Arabe, ideea incapacității popoarelor arabe de a putea îmbrățișa principiile democrației liberale, în mediile politice occidentale exista o anumită solidaritate cu regimurile autoritare datorită menținerii unui nivel corespunzător al securității regionale și a stabilității politice. Teama că odată cu deschiderea politică a lumii arabe, cu implementarea treptată a democrației occidentale în societățile arabe, ar putea ajunge la putere "în mod democratic" grupări militante și religioase precum și partide extremiste de orientare islamistă, au făcut ca Occidentul să nu se grăbească în a favoriza dezvoltarea proceselor democratice în spațiul arab. În același timp, făcând recurs la viața politică arabă a ultimilor ani, deși în state precum Egiptul lui Mubarak s-a mimit democrația organizându-se "alegeri libere", trebuie să spunem că chiar și în aceste condiții în care se cunoșteau dinainte câștigătorul alegerilor se poate spune că democrația nu a fost complet "absentă" din peisajul politic egiptean. De altfel, în timp, chiar dacă proveneau din "zona religioasă" s-a putut observa că "multe partide islamice nu mai au același dispreț pentru democrație, pe care o văd ca pe o formă de guvernare specific occidentală. Ele ar accepta cu bucurie să ajungă la putere prin alegeri, iar apoi ar instaura propriul regim teocratic"²².

Această ultimă remarcă a lui Zakaria exprimă, în esență, situația Egiptului și Libiei înainte de desfășurarea alegerilor libere. În Egipt autoritățile care conduc în perioada de tranziție până la organizarea alegerilor generale și a celor prezidențiale au adoptat o serie de măsuri legislative dar și modificarea prin referendum național a Constituției egiptene, ca o primă etapă a modernizării politice și economico-sociale a acestui stat arab. Datorită acceptării "Fraților Musulmani" ca organizație politică aptă de a participa la alegeri, există anumite temeri cu privire la câștigarea alegerilor în Egipt de către această organizație politică în alianță cu alte forțe politice care provin din "zona religioasă". Deși sunt opinii care susțin faptul că Frăția Musulmană a renunțat la politica radicală și că este mai degrabă orientată, în prezent, spre o politică moderată alegerile legislative din luna noiembrie 2011 sunt așteptate de observatorii politici pentru a se putea vedea care sunt proiectele politice pe care le propun partidele egiptene, pentru următorii ani și care este "direcția" politică pe care o doresc egiptenii. În cazul Libiei, datorită faptului că războiul civil s-a încheiat de curând, atunci când s-a pus punct "epocii Gaddafi", Consiliul Național de Tranziție a declarat Libia, ca stat liber, și a anunțat că alegerile pentru Adunarea Constituantă se vor organiza în următoarele opt luni²³, iar alegerile generale vor fi organizate în anul

²¹ fareed Zakaria, Op.Cit.p.107;

²² Fareed Zakaria, Op.Cit.p.106;

²³ Pe site-ul http://www.publika.md/in-libia-vor-fi-organizate-alegeri-legislative-in-urmatoarele-opt-luni_533261.html

2013. Ca structură interimară, Consiliul Național de Tranziție a anunțat că urmează să se formeze, în scurt timp, noul guvern interimar precum și faptul că, în etapa următoare, se va elabora noul proiect de Constituție a Libiei. Trebuie remarcat că pe 24 octombrie 2011 președintele Consiliul Național de Tranziție a declarat că legislația libiană se va baza pe șaria (legea islamică) iar ca orientare politică s-a precizat că Libia va promova un islam de factură moderată. Ținând seama de complexitatea societății libiene, de organizarea sa în mare parte pe principii tribale și de clan, pe influența puternică a factorului religios, în sens tradiționalist, în comunitățile rurale specialiștii în problemele lumii arabe sunt destul de rezervați în privința transformărilor democratice ale societății libiene. Există o anumită temere ca războiul civil să poată reveni, datorită faptului că Muammar Gaddafi a beneficiat de un sprijin real din partea unor triburi care au avut un regim preferențial pe timpul regimului autocratic.

Referitor la Tunisia, alegerile care s-au desfășurat în luna octombrie 2011 au fost câștigate de partidul islamist moderat Ennahda²⁴, partid care fusese interzis pe timpul regimului președintelui Zine El Abidine Ben Ali. Conform rezultatelor finale partidul Ennahda a obținut 90 de mandate din totalul de 217 din legislativ și a fost urmat de un partid de stânga cu 30 de mandate și o formațiune social-democrată cu 21 de locuri. Spre deosebire de alte state arabe, Tunisia era recunoscută chiar înainte de Primăvara Arabă drept o democrație limitată, o republică constituțională cu un parlament bicameral, iar regimul era unul secular. Deși în discursurile oficiale ale fostului președinte tunisian se faceau referiri frecvente la democrație, în realitate în Tunisia organizațiile internaționale privind drepturile omului sesizau deseori probleme serioase privind drepturile și libertățile individuale ale tunisienilor, atât din punct de vedere al recunoașterii lor în plan legislativ, cât și ca mod de exprimare în viața cotidiană. Se poate spune totuși că, existența unei anumite tradiții democratice în acest stat nord-african, puternicele influențe ale Franței care se pastrează destul de bine în multe sectoare economico-sociale, generează un orizont mai optimist pentru observatorii politici ai lumii arabe din punct de vedere al viitorului democratic al Tunisiei, comparativ cu Egiptul și Libia.

În concluzie se poate aprecia că, deși statele arabe care au eliminat regimurile autoritare și-au exprimat destul de clar intenția, prin organismele interimare, de a declanșa procese de democratizare politică și economico-socială, devine tot mai clar că democratizarea acestor state este un proces care va dura mai multe decenii. Cum spunea Jean Grugel, ”democratizarea este un proces lung și dureros”²⁵, iar lumea arabă nu poate face o excepție. Important va fi, în timp, sprijinul comunității internaționale care va trebui să nu uite că state islamice precum Turcia și Indonezia unde democrația a reușit, au fost și ele cândva într-un stadiu asemănător Tunisiei, Egiptului sau Libiei.

²⁴ Pe site-ul <http://www.romanalibera.ro/actualitate/mapamond/revolte-in-tunisia-dupa-anuntarea-rezultatelor-finale-ale-alegerilor-242696.html>

²⁵ Jean Grugel, Op.Cit.p.17.

Bibliografie

1. DELIU Adela, Puterea și problemele actuale ale democrației, capitol în lucrarea GRUGEL Jean, Democratizarea. O introducere critică, Editura Polirom, Iași, 2008.
2. HERMET Gui, Cultură și democrație, Editura Pandora-M, Târgoviște, 2002,
3. KALDOR, M;I.Vejvoda, Democratization in Central and East European Countries, International Affairs, nr.73, 1997, vol. 1.
4. Puterea politică. Abordări actuale, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale, București, 2008.,
5. SITARU Laura, Gândirea politică arabă. Concepte cheie între tradiție și inovație, Editura Polirom, Iași, 2009.
6. ZAKARIA Fareed, Viitorul libertății. Democrația neliberală în Statele Unite ale Americii și în lume, Editura Polirom, Iași, 2009.

***SECȚIUNEA 3 „PROVOCĂRI ACTUALE
PENTRU MEDIUL DE SECURITATE”***

IMPACTUL CURSEI ÎNARMĂRILOR ASUPRA SECURITĂȚII EUROATLANTICE

Dr. Cristian BĂHNĂREANU*

Arms race is probably one of the most serious threat to mankind by developing capabilities of increasingly advanced destruction. In this paper we analyse both the changing nature of arms race and the military power of states from South Caucasus, Central Asia and Middle East/North Africa and its impact on Euro-Atlantic security interests. The „Arab Spring” shows that arming of some states from these less stable areas can only lead to aggravation of internal tensions, crisis and conflicts which amplifies the NATO and EU efforts aimed to strengthen security.

Cursa înarmărilor reprezintă probabil una din cele mai grave amenințări la adresa umanității, prin dezvoltarea unor capacități din ce în ce mai evaluate de distrugere. Deși ar trebui să constituie o garanție pentru securitatea lumii, armele și diversele echipamente militare la dispoziția unor actori iraționali continuă să fie un factor de profundă insecuritate. În plus, direcționarea unor resurse umane, financiare și materiale mult prea mari în scop militar produce efecte negative în alte domenii, precum cel economic, social sau ecologic.

În această lucrare vom analiza atât procesul de schimbare a naturii cursei înarmărilor, cât și puterea militară a statelor din regiunile Caucazului de Sud, Asiei Centrale și Orientului Mijlociu/Africii de Nord și impactul acesteia asupra intereselor euroatlantice de securitate. „Primăvara arabă” demonstrează faptul că înarmarea anumitor state din aceste spații mai puțin stabile nu poate duce decât la agravarea unor tensiuni, crize și conflicte interne, ceea ce amplifică eforturile financiare, umane și materiale ale NATO și Uniunii Europene îndreptate spre întărirea securității proprii și a altor state partenere.

1. Înarmarea și cursa înarmărilor

Până nu demult, termenul de „cursă a înarmărilor” desemna o competiție între doi sau mai mulți actori pentru realizarea celor mai bune forțe armate. Fiecare actor depunea eforturi susținute pentru a avea o armată mai numeroasă, a produce un număr mai mare de arme sau a dezvolta tehnologie militară superioară.

Cursa înarmărilor reprezintă un proces de acțiune-reacțiune într-o spirală continuă, care se sfârșește când nu mai poate fi susținută de resursele avute la dispoziție. Modelul matematic dezvoltat de Lewis F. Richardson¹, la începutul anilor '60, demonstrează că rata de creștere a armamentelor fiecărei părți într-o anumită perioadă este o simplă funcție care depinde de rata de creștere a armamentelor rivalilor din perioada precedentă.

Cele mai multe cazuri din anii de după cea de-a doua conflagrație mondială au

* Cercetător științific gradul III, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

¹ Lewis F. Richardson, *Arms and Insecurity: A mathematical study of the causes and origins of war*, Boxwood Press, Pittsburgh, 1960.

demonstrat că cursa înarmărilor reprezintă forma cea mai evidentă de manifestare a „spiralei insecurității”. Când statul face eforturi pentru a fi capabil să se apere, să-și asigure securitatea, el obține fie prea mult (poate să inițieze agresiune, ceea ce amenință alte state), fie prea puțin (alte state, simțindu-se amenințate, își vor spori puterea militară, ceea ce va reduce securitatea statului inițial). Cu alte cuvinte, dezvoltarea militară a unui actor este percepută de ceilalți actori ca o amenințare și, prin urmare, vor căuta la rândul lor să-și sporească puterea militară pentru a contrabalansa, ceea ce va duce la acumularea de către cel dintâi actor de și mai multă putere militară. Acest proces poate continua la nesfârșit, într-o spirală permanentă.

Încercarea unui stat de a-și spori securitatea prin extinderea puterii sale militare poate duce, în același timp, la reducerea securității rivalilor săi. De asemenea, nevoia de securitate a unui stat implică adeseori tendința acestuia de a menține potențialii rivali la un nivel de dezvoltare militară acceptabilă. Reversul unor astfel de acțiuni va fi, fără îndoială, sporirea eforturilor adversarilor de a-și consolida puterea militară și, prin urmare, de a amenința și mai mult securitatea statului respectiv. Mai mult, actorii implicați tind să se pregătească pentru cel mai rău scenariu posibil de agresiune. Astfel, pentru a se simți în siguranță ei vor dezvolta/achiziționa un volum atât de mare de armamente pe cât le permit atât resursele financiare și materiale avute la dispoziție, cât și cele tehnologice și de cercetare.

De cele mai multe ori, rezultatul final pentru actorii implicați într-o astfel de cursă este anularea reciprocă a puterii militare acumulate, ajungându-se la aceeași situație inițială ca în cazul în care nu ar fi început o competiție de înarmare. Singura diferență este dată de pierderea de toate părțile a unor mari resurse de timp și bani, ce ar fi putut fi investite în alte domenii mult mai profitabile pentru societatea respectivă (economie, educație, sănătate etc.).

În prezent, cursa înarmărilor poate fi definită ca procesul competitiv și dinamic, constrâns de resursele disponibile, de interacțiune între două state sau coalitii de state în achiziționarea de armament². Termenul este frecvent utilizat pentru a descrie orice competiție fără un scop precis, în afară poate de obținerea unei anumite superiorități militare a unui actor față de potențialii rivali/dușmani sau cel puțin să nu rămână în dezavantaj față de aceștia. Cu alte cuvinte, cursa înarmărilor se traduce prin extinderea mai rapidă a puterii militare a unei țări față de alta. O astfel de competiție este susținută nu de sporirea numărului armamentelor, ci de dezvoltarea și perfecționarea lor. Ea poate fi dusă în domeniul tehnologiilor și sistemelor de armamente aparținând uneia sau mai multor categorii: terestre, navale sau aeriene; convenționale sau neconvenționale; de distrugere în masă, în special nucleare; spațiale; informaționale.

În ultimii 20 de ani, au avut loc o serie de modificări majore în natura cursei înarmărilor. De exemplu, încheierea Războiului Rece a pus punct unui capitol mai puțin fast al relațiilor Est-Vest – competiția permanentă pentru supremație militară –, dar a dus și la creșterea puterii militare a Chinei. Desigur, un alt efect important a constat în accentuarea unor curse regionale ale înarmărilor sau apariția altora noi,

² Michael D. Intriligator, Dagobert L. Brito, *Arms Races*, în „Defence and Peace Economics”, Volume 11, Issue 1, February 2000, p. 45.

precum cea din Golf. Arabia Saudită, Irak, Iran, Kuweit și Siria s-au angajat într-o competiție militară, stimulată de numeroasele tensiuni și conflicte din zonă. Nu sunt de ignorat nici potențialele competiții militare din Caucazul de Sud sau Asia Centrală, unde unele state ex-sovietice caută să-și prezerve independența prin dezvoltarea capacităților militare. Multe din aceste curse ale înarmărilor sunt alimentate de exporturile de armamente, inclusiv a celor excedentare din perioada Războiului Rece, din SUA, Rusia, Germania, Marea Britanie, Franța etc.

Pe baza celor de mai sus putem desprinde o concluzie preliminară și anume: contracararea amenințării unei curse a înarmărilor nu se poate realiza prin sporirea armamentelor, ci dimpotrivă prin investiții în instrumente non-militare care să stimuleze dezvoltarea politică, economică și socială.

2. Balanța armamentelor în vecinătatea sud-estică a spațiului euroatlantic

În 1961, președintele Statelor Unite ale Americii, John F. Kennedy, susținea CĂ „Omenirea trebuie să pună capăt războaielor, altfel războaiele vor pune capăt omenirii”³. Se pare că omenirea continuă, și după 50 de ani, să fie extrem de conflictuală, iar eforturile de pace să fie în permanență subminate de numeroase tensiuni, crize și războaie în diferite părți ale lumii. De altfel, conflictul militar sub diverse forme a ținut prim-planul cotidianului atât de des, încât perioadele de pace pot fi considerate excepții notabile de la starea normală a derulării relațiilor internaționale.

În pofida apelurilor la pace și dezarmare ale diferitelor organizații internaționale de securitate, state sau grupări neguvernamentale, unele țări continuă să aloce fonduri uriașe producției și achiziționării de mijloace militare, armamente ce, de cele mai multe ori, depășesc necesitățile de apărare. Astfel, într-un clasament al celor 100 cei mai importanți importatori de armament din perioada 2002-2010⁴, pe locuri fruntașe se află multe state din regiunea Caucazului de Sud, Asiei Centrale sau Orientului Mijlociu/Africii de Nord: Emiratele Arabe Unite cu un total de 1,153 mld. dolari (poziția 5); Turcia cu 5,489 mld. dolari (poziția 10); Israel cu 5,438 mld. dolari (poziția 11); Egipt cu 5,170 mld. dolari (poziția 12); Arabia Saudită cu 4,131 mld. dolari (poziția 15); Irak cu 1,970 mld. dolari (poziția 29); Iran cu 1,908 mld. dolari (poziția 30); Yemen cu 1,509 mld. dolari (poziția 34); Iordania cu 1,322 mld. dolari (poziția 36); Oman cu 0,754 mld. dolari (poziția 48); Siria cu 0,744 mld. dolari (poziția 49); Azerbaidjan cu 0,732 mld. dolari (poziția 50); Maroc cu 0,539 mld. dolari (poziția 54); Georgia cu 0,520 mld. dolari (poziția 57); Kuweit cu 0,404 mld. dolari (poziția 65); Kazahstan cu 0,353 mld. dolari (poziția 67); Bahrain cu 0,317 mld. dolari (poziția 70); Tunisia cu 0,259 mld. dolari (poziția 74); Armenia cu 0,193 mld. dolari (poziția 76); Libia cu 0,163 mld. dolari (poziția 80); Liban cu 0,107 mld. dolari (poziția 90); Turkmenistan cu 0,091 mld. dolari (poziția 95).

³ John F. Kennedy, *Address before the General Assembly of the United Nations*, New York, 25 September 1961, www.jfklibrary.org/Historical+Resources/Archives/Reference+Desk/Speeches/JFK/003POF03UnitedNations09251961.htm.

⁴ Stockholm International Peace Research Institute, *Arms Transfers Database - Trend-Indicator Value of arms imports to the top 100 largest importers (2002-2010)*, October 2011, http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_toplist.php.

Analiza efectivelor și arsenalelor militare ale statelor din regiunile Caucazului de Sud, Asiei Centrale și Orientului Mijlociu/Africii de Nord se bazează pe datele furnizate de Institutul Internațional pentru Studii Strategice⁵. Facem precizarea că pentru spațiul Orientului Mijlociu și Africii de Nord nu am luat în considerare state ca Bahrain, Oman sau Yemen, mai puțin implicate în dispute cu alți actori, și Turcia, stat membru al NATO și candidat la aderarea la Uniunea Europeană. Totuși, și aceste țări, prin prisma problemelor naționale și transnaționale, de natură politică, teritorială, etnico-religioasă etc., pot fi oricând factorul declanșator al înarmării altor actori rivali din regiunea respectivă.

Irakul reprezintă un caz special. Încă din anul 2003 a fost obiectul operațiunilor Coaliției militare internaționale conduse de SUA de înlăturare a regimului lui Saddam Hussein, ceea ce dus la diminuarea semnificativă a capacității de luptă a forțelor irakiene. În prezent, armata și structurile de securitate irakiene se află în plin proces de reformare cu asistență americană și NATO.

State	Buget ⁶ (mld. dolari)	Militari activi	Categoriile de armament			Principali furnizori de armament în perioada 2002-2010 ⁷ (mil. dolari)
			Tancuri	Avioane	Nave ⁸	
Arabia Saudită	42,917	233.500	910	280	7	Franța (1.228), SUA (958), Marea Britanie (474)
Armenia	0,404	46.684	110	16	-	Slovacia (72), Rusia (68)
Azerbaidjan	1,421	66.940	320	52	1	Ucraina (290), Rusia (127), Georgia (108)
Egipt	3,914	468.500	3.723	403	14	SUA (3.196), Rusia (308), China (247)
Emiratele Arabe Unite	15,749	51.000	471	155	4	SUA (4.330), Franța (3.953), Rusia (124)
Georgia	0,452	21.150	66	10	-	Ucraina (381), Republica Cehă (67), Grecia (31)
Irak	4,663	191.957	>149	-	-	SUA (730), Rusia (189), Ucraina (100)
Iran	7.044 (2008)	523.000	>1.613	>301	13	Rusia (892), China (664), Coreea de Nord (257)
Israel	13,001	176.500	3.501	435	6	SUA (5.077), Germania (265), Canada (8)
Iordania	1,363	100.500	1.182	102	-	SUA (342), Marea Britanie (308), Belgia (206)
Kazahstan	1,227	49.000	980	162	-	Rusia (224), SUA (30), Israel (30)
Kârgâzstan	0,167 (2009)	10.900	150	72	-	Rusia (12), Kazahstan (5)
Kuweit	4,411	15.500	368	39	-	SUA (307), China (47), Italia (20)
Liban	1,564	59.100	326	7	-	Iordania (28), SUA (13), Belgia (7)
Libia	1,100 (2008)	76.000	2.205	349	5	
Siria	2,236	325.000	4.950	>439	2	Rusia (293), Belarus (235), Iran (59)

⁵ International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2010*, Routledge, Abington, UK, January 2011.

⁶ Stockholm International Peace Research Institute, *Military Expenditure Database*, <http://milexdata.sipri.org> și The International Institute for Strategic Studies, *op. cit.*, January 2011.

⁷ Stockholm International Peace Research Institute, *Arms Transfers Database*, <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>.

⁸ Submarine, fregate, corvete, distrugătoare.

Tadjikistan	0,055 (2004)	8.800	37	-	-	Rusia (20)
Tunisia	0,548	35.800	84	15	-	
Turkmenistan	0,233 (1999)	22.000	680	89	-	Rusia (47), Ucraina (30), Georgia (18)
Uzbekistan	0,070 (2003)	67.000	340	124	-	Rusia (6)

Figura nr. 1: Principalii indicatori ai puterii militare la sfârșitul anului 2010

Studierea potențialului militar al diferitelor state din cele trei regiuni nu relevă modificări semnificative în ultimii ani în structura și cantitățile de armamente. Eventualele schimbări în balanța armamentelor pot fi puse pe seama procesului normal de înlocuire a unor sisteme militare perimate fizic și moral în scopul dezvoltării și modernizării armatei, în cazul unor state, sau de îndeplinire a criteriilor de aderare la NATO, în cazul altora (Georgia). Totuși, problemele naționale și transnaționale ale statelor analizate – ca de exemplu, revendicări teritoriale și de delimitare a granițelor terestre și maritime, trafic ilegal de droguri și persoane, tensiuni legate de resursele energetice și de apă, mari mase de refugiați etc. – pot oricând escalada și implica recurgerea la arme. Mai mult, arsenalele existente de arme și echipamente militare ale unor state ca Iran, Israel sau Siria, pot oricând susține anumite acțiuni de atac sau de reacție, ceea ce poate inflama situația locală și regională și afecta securitatea euroatlantică.

Acordurile, convențiile și tratatele de control al armamentelor reprezintă o modalitate destul de eficientă de evitare a unor curse ale înarmărilor costisitoare și cu efecte serioase la adresa obiectivelor și intereselor de pace și securitate. Astfel, începând cu anii '20, la nivelul comunității internaționale au fost adoptate o serie de acorduri multilaterale în domeniul controlului armamentelor, dezarmării și neproliferării. În prezent, situația reglementărilor aflate în vigoare se prezintă astfel:

- Protocolul de la Geneva privind interzicerea utilizării în război a gazelor asfixiante, otrăvitoare sau a altor gaze și a mijloacelor bacteriologice de luptă (Protocolul de la Geneva) - adoptat la 17 iunie 1925 și intrat în vigoare la 8 februarie 1928;

- Tratatul asupra Antarcticii privind protecția mediului antarctic și a ecosistemelor dependente și asociate prin utilizarea acestora în scopuri pașnice - adoptat la 1 decembrie 1959 și intrat în vigoare la 23 iunie 1961;

- Tratatul privind interzicerea testelor cu arme nucleare în atmosferă, în spațiul cosmic și sub apă (Tratatul de interzicere parțială a testării - PTBT) - adoptat la 5 august 1963 și intrat în vigoare la 10 octombrie 1963;

- Tratatul privind principiile care guvernează activitățile statelor în domeniul explorării și utilizării spațiului cosmic, inclusiv a Lunii și a altor corpuri cerești (Tratatul asupra spațiului cosmic) - adoptat la 19 decembrie 1966 și intrat în vigoare la 10 octombrie 1967;

- Tratatul de neproliferare a armelor nucleare (Tratatul de neproliferare nucleară - NPT) - adoptat la 12 iunie 1968 și intrat în vigoare la 5 martie 1970;

- Tratatul privind interzicerea amplasării armelor nucleare și a altor arme de distrugere în masă pe fundul mărilor sau oceanelor sau în subsolul acestora (Tratatul

Seabed) - adoptat la 7 decembrie 1970 și intrat în vigoare la 18 mai 1972;

- Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii și stocării armelor bacteriologice (biologice) și cu toxine și distrugerea acestora (BTWC) - adoptată la 16 decembrie 1971 și intrată în vigoare la 26 martie 1975;

- Convenția privind interzicerea oricărei utilizări, în scop militar sau ostil, a tehnicilor de modificare a mediului (Convenția Enmod) - adoptată la 10 decembrie 1976 și intrată în vigoare la 5 octombrie 1978;

- Convenția privind protecția fizică a materialelor nucleare (CCPNM) - adoptată la 16 octombrie 1979, intrată în vigoare la 8 februarie 1987 și amendată la 8 iulie 2005;

- Convenția privind interzicerea sau limitarea folosirii anumitor categorii de arme clasice care ar putea fi considerate ca producând efecte traumatice excesive sau care ar lovi fără discriminare (CCW) - adoptată la 10 octombrie 1980 și intrată în vigoare la 2 decembrie 1983;

- Convenția privind interzicerea dezvoltării, producerii, stocării și folosirii armelor chimice și distrugerea acestora (CWC) - adoptată la 3 septembrie 1992 și intrată în vigoare la 29 aprilie 1997;

- Tratatul de interzicere totală a experiențelor nucleare (CTBT) - adoptat la 10 septembrie 1996 și neintrat în vigoare;

- Convenția privind interzicerea folosirii, stocării, producerii și transferului minelor antipersonal și distrugerea acestora (Convenția APM) - adoptată la 18 septembrie 1997 și intrată în vigoare la 1 martie 1999;

- Convenția privind munițiile cu dispersie (CCM) - adoptată la 30 mai 2008 și intrată în vigoare la 1 august 2010;

- Tratatul cu privire la forțele armate convenționale în Europa (Tratatul CFE) - adoptat la 19 noiembrie 1990 și intrat în vigoare la 9 noiembrie 1992; la acesta se adaugă Actul final al negocierilor privind efectivele forțelor armate convenționale în Europa (Acordul CFE-1A) - adoptat la 10 iulie 1992 și intrat în vigoare la 9 noiembrie 1992 și Acordul privind adaptarea Tratatului CFE (CFE-II) - adoptat la 19 noiembrie 1999 și neintrat în vigoare.

State	Acorduri														
	Protocolul Geneva	Tratatul Antarcicii	PTBT	Tratatul spațiului cosmic	NPT	Tratatul Seabed	BTWC	Convenția Enmod	CCPNM	CCW	CWC	CTBT	APM	CCM	Tratatul CFE
Arabia Saudită	r	x	x	r	r	r	r	x	r	r	r	x	x	x	x
Armenia	x	x	r	x	r	x	r	r	r	x	r	r	x	x	r
Azerbaidjan	x	x	x	x	r	x	r	x	r	x	r	r	x	x	r
Egipt	r	x	r	r	r	x	s	r	x	s	x	s	x	x	x
Emiratele Arabe Unite	x	x	x	r	r	x	r	x	r	r	r	r	x	x	x
Georgia	x	x	x	x	r	x	r	x	r	r	r	r	x	x	r
Irak	r	x	r	r	r	r	r	s	x	x	r	s	r	s	x
Iran	r	x	r	s	r	r	r	s	x	x	r	s	x	x	x
Israel	r	x	r	r	x	x	x	x	r	r	s	s	x	x	x
Iordania	r	x	r	s	r	r	r	x	r	r	r	r	r	x	x
Kazahstan	x	x	x	r	r	x	r	r	r	r	r	r	x	x	r
Kârgâzstan	x	x	x	x	r	x	r	x	x	x	r	r	x	x	x

Kuweit	r	x	r	r	r	x	r	r	r	x	r	r	r	x	x
Liban	r	x	r	r	r	s	r	s	r	x	r	r	x	r	x
Libia	r	x	r	r	r	r	r	x	r	x	r	r	x	x	x
Siria	r	x	r	r	r	x	s	s	x	x	x	x	x	x	x
Tadjikistan	x	x	x	x	r	x	r	r	r	r	r	r	r	x	x
Tunisia	r	x	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r	s	x
Turkmenistan	x	x	x	x	r	x	r	x	r	r	r	r	r	x	x
Uzbekistan	x	x	x	x	r	x	r	r	r	r	r	r	r	x	x

Figura nr. 2: Stadiul semnării/ratificării acordurilor din domeniul controlului armamentelor la sfârșitul anului 2010⁹

Notă: s = semnat; r = ratificat; x = nu s-a întreprins nici o acțiune

Deși majoritatea statelor analizate din regiunile Caucazului de Sud, Asiei Centrale și Orientului Mijlociu/Africii de Nord sunt parte la numeroase convenții și tratate de control al armamentelor, realitatea arată că conflictul continuă să modeleze relațiile internaționale. După cum arată și analiza statistică anuală realizată de către specialiștii Centrului pentru Informații de Apărare¹⁰, la nivelul anului 2009, pe mapamond erau în desfășurare 14 conflicte armate majore și existau 22 de „puncte fierbinți” care ar putea să se transforme în războaie. Mai mult, începând cu 2001, anul declanșării campaniei împotriva terorismului internațional, până la sfârșitul anului 2009, pe plan mondial au avut loc 32 de conflicte armate majore, în general conflicte interne, determinate de lovituri de stat, revendicări teritoriale, mișcări de autonomie și independență, clivaje de natură etnico-religioasă sau ideologică, condiții economice precare etc.

Dintre aceste state analizate din punct de vedere al principalilor indicatori de putere militară, în continuare ne vom opri asupra statului libian, ca singurul caz unde revolta populară de la începutul anului s-a transformat în război civil, cu utilizarea masivă a arsenalului militar de taberele pro și contra Gadhafi.

3. Puterea militară a Libiei

Tribalismul, solidaritatea de clan și identitățile religioase își pun o amprentă majoră asupra sistemelor politice din țările din Africa. Armata constituie o prezență obișnuită în politica africană, asigurând o anumită coeziune organizatorică și suportul de putere necesar guvernării. La începutul anului 2011, sub presiunea unor factori interni și externi s-a declanșat așa-numita „primăvară arabă”, ce a adăugat noi conflicte și puncte fierbinți pe harta lumii. Mișcările politice și armate din Orientul Apropiat și Mijlociu și Africa de Nord au fost îndreptate împotriva regimurilor autoritare, a lipsei de democrație, a sărăciei extreme etc. Am fost martorii revoluțiilor din Tunisia și Egipt soldate cu schimbarea destul de pașnică a regimului, ale revoltelor populare din Bahrain, Siria și Yemen sau ale protestelor majore din Israel, Algeria, Irak, Iordania, Maroc și Oman și mai puțin grave din Kuweit, Liban,

⁹ United Nations Office for Disarmament Affairs, *Status of Multilateral Arms Regulation and Disarmament Agreements*, <http://unhq-appspub-01.un.org/UNODA/TreatyStatus.nsf> și International Atomic Energy Agency, *Convention on the Physical Protection of Nuclear Material Status*, www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/cppnm_status.pdf.

¹⁰ Daniel M. Smith, *The World at War*, în „The Defense Monitor”, The Newsletter of the Center for Defense Information, Volume XXXIV, Number 1, January/February/March 2010, pp. 3-4.

Mauritania, Arabia Saudită, Sudan și Sahara de Vest.

Un caz special este cel al Libiei. Revolta populară foarte sângeroasă din această țară a izbucnit în 16 februarie 2011, cu sprijinul unor grupări islamiste care doresc guverne reprezentative, asigurarea unor libertăți civile și o mai democratică redistribuire a veniturilor. Principala cauză a constat în incapacitatea guvernului de a corela creșterea accentuată a populației cu oferta social-economică, incapacitate accentuată de șomajul cronic, care atinge în special populație tânără, sporirea bruscă a unor prețuri și taxe, corupția generalizată și comportamentul abuziv al administrației. Revolta populară s-a transformat rapid în război civil, ceea ce a necesitat din 24 martie intervenția NATO cu scopul de a proteja civilii, impune embargo asupra armelor și menține zona de interdicție aeriană.

Dacă aruncăm o privire asupra puterii militare a Libiei, nu constatăm mari acumulări de armamente în ultimii nouă ani. Personalul Armatei libiene s-a menținut de-a lungul anilor la 76.000 de militari activi (50.000 în forțele terestre, 8.000 în forțele navale, 18.000 în forțele aeriene) și circa 40.000 de rezerviști. De asemenea, bugetul alocat sistemului militar a avut o evoluție normală, corelată într-o oarecare măsură cu creșterea economică a țării, de la 545 mil. dolari în 2002 și 742 mil. dolari în 2003, la 593 mil. dolari în 2006, 650 mil. dolari în 2007 și 800 mil. dolari în 2008¹¹.

În ceea ce privește importurile de sisteme militare și armament, în perioada 2002-2010 principalii parteneri au fost: Ucraina cu 145 mil. dolari, Italia cu 16 mil. dolari și Franța cu doar 2 mil. dolari¹². Cele mai importante tranzacții s-au înregistrat cu: Ucraina pentru livrarea în perioada 2001-2003 a 2 avioane de transport An-124/Condor la o companiei civilă; Italia pentru livrarea în perioada 2006-2007 a 10 elicoptere ușoare A-109K pentru patrula de coastă (tranzacție în valoare de 80 mil. euro); Franța pentru livrarea în perioada 2009-2010 peste 200 de rachete antitanc Milan-3 (tranzacție în valoare de circa 168 mil. euro); Rusia pentru aproximativ 96 de torpile Kh-35 Uran/SS-N-25, 2 nave ofensive rapide Tarantul și 6 avioane de luptă/antrenament Yak-130¹³.

Categorie de echipament	2002	2007	2009
Forțele terestre			
Tancuri	>2.210	2.025	2.205
Vehicule de recunoaștere	438	120	120
Mașini de luptă ale infanteriei	1.000	>1.000	>1.000
Transportoare blindate pentru trupe	>945	945	945
Piese de artilerie	>2.421	>2.421	>2.421
Sisteme antitanc	>3.000	>3.000	>3.000
Sisteme de apărare antiaeriană	600	>424	>424
Stații radar	?	?	?
Sisteme de rachete	120	45	45
Forțele navale			
Submarine	1	2	2

¹¹ International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance*, edițiile din 2002-2003, 2004-2005, 2009 și 2010, Routledge, Abington, UK

¹² Stockholm International Peace Research Institute, *Arms Transfers Database - Importer/exporter TIV tables*, October 2011, <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>.

¹³ Stockholm International Peace Research Institute, *Arms Transfers Database - Trade registers*, October 2011, http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/trade_register.php.

Fregate	1	2	2
Corvete	1	1	1
Nave de patrulare și costiere	8	18	14
Nave deminare	6	4	4
Nave de debarcare	6	4	1
Ambarcațiuni logistice și de suport	9	12	12
<i>Paza de coastă</i>			
Sisteme de rachete	1	?	?
<i>Aviația navală</i>			
Elicoptere căutare-salvare	7	7	7
Forțele aeriene			
Avioane de luptă	389	349	349
Avioane de recunoaștere	11	7	7
Avioane de transport	83	>85	>85
Avioane de antrenament	288	250	250
Elicoptere de atac	41	35	35
Elicoptere de sprijin de luptă	51	85	85
Elicoptere utilitare	16	16	16
Sisteme de rachete	?	?	?
<i>Comandamentul apărării antiaeriene</i>			
Sisteme de apărare antiaeriană	194-236	>216	>216

Figura nr. 3: Situația înarmării Libiei la sfârșitul anilor 2002, 2007, 2009¹⁴

La începutul anului 2011, conform altor surse¹⁵, Libia cheltuia în scop militar aproximativ 1,5 mld. dolari și avea la dispoziție 119.000 de militari activi și circa 195.000 de rezerviști. Arsenalul militar pe categorii de forțe se compunea din:

- *forțele terestre*: 530 tancuri, 2.840 transportoare blindate pentru trupe/mașini de luptă ale infanteriei, 2.424 piese de artilerie, 1.050 sisteme antitanc, 580 sisteme de apărare antiaeriană, 3.500 vehicule logistice;
- *forțele navale*: 2 submarine, 2 fregate, 13 nave de patrulare și costiere, 5 nave deminare;
- *forțele aeriene*: 480 avioane, 106 elicoptere.

Oricare ar fi numărul exact al personalului și arsenalului armatei libiene, acestea au fost mai mult decât suficiente pentru a declanșa și întreține luptele între facțiunile pro și contra Moammar Gadhafi. Încă de la începutul revoltei populare, unele echipamente militare au căzut în mâinile rebelilor, însă nivelul lor de rezistență militară este greu de stabilit deoarece cele mai bine înzestrate și instruite unități au rămas fidele liderului libian. În paranteză trebuie adăugat faptul că liderul libian a încercat să mențină armata sub control strict, pentru a evita apariția unor comandanți care ar putea deveni rivali ai regimului. El se baza, în principal, pe trei unități loiale de protecție, ce numărau circa 10.000-12.000 de militari.

Puterea militară a Libiei era considerată în realitate ca fiind serios subminată de sancțiuni și neglijență, chiar și înainte de evenimentele de la începutul anului 2011. Această situație proastă a armatei libiene persista, deși Occidentul începuse să vândă din nou arme puterii de la Tripoli. O mare parte a echipamentelor militare sunt prost

¹⁴ International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance*, edițiile din 2002-2003, 2007-2008 și 2010, Routledge, Abington, UK.

¹⁵ GlobalFirepower, *Libya Military Strength*, January 2011, www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=Libya.

întreținute sau inutilizabile, ceea ce face ca numărul lor exact să fie extrem de greu de estimat.

Mai mult, fiabilitatea celor două submarine clasa Foxtrot livrate de Uniunea Sovietică la sfârșitul anilor '80 este pusă sub semnul întrebării de experții în domeniu. În 2003, potrivit Jane's¹⁶, unul dintre ele era andocat pe uscat și celălalt opera pe mare dar puțin probabil să fie pe deplin operațional, ceea ce sugerează că deja au fost abandonate. Mijloacele de întreținere și mentenanță constituie probabil și în acest caz o problemă greu de rezolvat. De asemenea, multe din avioanele aviației libiene nu mai sunt apte de zbor.

În aceste condiții, armata libiană nu este capabilă să amenințe în mod serios forțele NATO și non-NATO angrenate în operația Unified Protector. Capabilitățile de apărare ale regimului lui Moammar Gadhafi par a fi mult mai slabe față de cele Irakului lui Saddam Hussein de dinainte de campania militară condusă de SUA. Dispariția liderului libian se pare că a pus capăt ostilităților, Alianța Nord-Atlantică urmând să-și încheie curând operațiunea militară. Urmează etapa de reconstrucție politică, economică și socială a statului libian pe baze democratice.

Concluzii

Dezvoltarea și extinderea capacităților militare ale unor state mai puțin stabile din spațiul Caucazului de Sud, Asiei Centrale și Orientului Mijlociu/Africii de Nord sporește pericolul utilizării forței armate pentru soluționarea diverselor dispute de natură politică, economică, teritorială, etnico-religioasă etc., atât pe plan intern, cât și cu vecinii mai apropiați sau mai depărtați din regiunea respectivă. Existența unor arme și diverse echipamente militare aflate la dispoziția unor lideri/actori iraționali continuă să fie un factor de profundă insecuritate pentru NATO și Uniunea Europeană. Exemplul cel mai concludent din ultima perioadă îl constituie războiul civil declanșat în Libia la începutul anului 2011.

Fără îndoială că există o legătură directă între declanșarea sau accentuarea unei curse a înarmărilor și exporturile de echipamente militare. Cu cât sunt angrenate mai multe state într-o astfel de competiție militară, cu atât furnizorii externi de armamente prosperă. Ei contribuie în mod semnificativ la proliferarea diferitelor sisteme de arme ce pot oricând susține anumite acțiuni de atac sau de reacție și inflama situația locală. Prin urmare, interesele economice ale unor companii din industria de apărare primează ADESEA în fața intereselor de menținere a stabilității și securității regionale. Totuși, la nivel internațional se acționează pentru adoptarea unor reglementări mai stricte de control al exporturilor de echipamente și tehnologii militare, care să contribuie la descurajarea declanșării unei noi curse a înarmărilor.

Comunitatea euroatlantică întreprinde toate măsurile pentru a preveni/descuraja, diminua și stopa declanșarea unor astfel de curse a înarmărilor în vecinătatea lor estică. NATO continuă să fie principala garanție politico-militară de menținere a controlului strategic al situațiilor tensionate din regiunile Caucazului de

¹⁶ IHS Jane's, *Submarine forces (Libya)*, *Submarines - Submarine forces*, în „Jane's Underwater Warfare Systems”, 10 November 2010, <http://articles.janes.com/articles/Janes-Underwater-Warfare-Systems/Submarine-forces-Libya.html>.

Sud, Asiei Centrale sau Orientului Mijlociu/Africii de Nord, de prevenire a amenințărilor asimetrice și a conflictelor majore și de protejare a intereselor aliate. Uniunea Europeană a devenit mult mai angajată în eforturile de prevenire și combatere a amenințărilor la adresa securității și apărării europene și de soluționare a conflictelor din vecinătatea apropiată, utilizând cu precădere instrumentele sale politice, diplomatice, de dezvoltare, umanitare, economice și de cooperare comercială sau cele de gestionare civil-militară a crizelor. De asemenea, Uniunea acționează pentru integrarea regională cu partenerii din vecinătatea sud-estică, pentru consolidarea stabilității și prosperității acestor țări și, implicit, a securității europene.

Prin urmare, contracararea amenințării unei eventuale curse a înarmărilor în cele trei regiuni nu se poate realiza decât prin investiții în instrumente non-militare care să stimuleze dezvoltarea politică, economică și socială a țărilor respective.

Bibliografie:

1. Michael D. Intriligator, Dagobert L. Brito, *Arms Races*, în „Defence and Peace Economics”, Volume 11, Issue 1, February 2000
2. John F. Kennedy, *Address before the General Assembly of the United Nations*, New York, 25 September 1961
3. Lewis F. Richardson, *Arms and Insecurity: A mathematical study of the causes and origins of war*, Boxwood Press, Pittsburgh, 1960
4. Daniel M. Smith, *The World at War*, în „The Defense Monitor”, The Newsletter of the Center for Defense Information, Volume XXXVIV, Number 1, January/February/March 2010
5. GlobalFirepower, *Libya Military Strength*, January 2011
6. IHS Jane's, *Submarine forces (Libya)*, *Submarines - Submarine forces*, în „Jane's Underwater Warfare Systems”, 10 November 2010
7. International Atomic Energy Agency, *Convention on the Physical Protection of Nuclear Material Status*, [www.iaea.org/Publications/](http://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/cppnm_status.pdf)
8. [Documents/Conventions/cppnm_status.pdf](http://www.iaea.org/Publications/Documents/Conventions/cppnm_status.pdf)
9. International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance*, edițiile din 2002-2003, 2004-2005, 2007-2008, 2009 și 2010, Routledge, Abington, UK
10. Stockholm International Peace Research Institute, *Military Expenditure Database*, <http://milexdata.sipri.org>
11. Stockholm International Peace Research Institute, *Arms Transfers Database*, <http://armstrade.sipri.org/armstrade>
12. United Nations Office for Disarmament Affairs, *Status of Multilateral Arms Regulation and Disarmament Agreements*, <http://unhq-appspub-01.un.org/UNODA/TreatyStatus.nsf>

MIGRAȚIA – PROVOCARE PENTRU MEDIUL DE SECURITATE

Mihai SOFONEA *

In Romania there is no migration policy. If emigration is a problem of the Romanian society, it's only a matter of time since immigration will also become a problem at least as important. The immigration is stirring the society, it produces changes, mutations and scenarios that can be difficult to predict, and last but not least it is a challenge to the security environment. In recent years migrants have become a public enemy in many countries of the European Union, especially irregular ones, yet their number remains obviously unknown. Migrants surveillance is linked with information and knowledge production; in other words – intelligence. This article aims to provide an answer to the binominal question linking the intelligence services on one hand and the problem of immigration on the other hand.

Keywords: migration policy, security environment, immigration, intelligence

Politicile restrictive adoptate de diferite state în ceea ce privește imigrația re referă mai degrabă la prima accepțiune a termenului de « frontieră », pe de altă parte necesitatea unei piețe în continuă expansiune a dus către utilizarea unui sens opus al conceptului de « frontieră ».

Pe de-o parte, crearea unei comunități europene, a reprezentat un pas în față spre constituirea unei economii globale. În acest sens, făuritorii acestor politici au văzut deschizându-se în fața lor, noi, „frontiere” de dezvoltare și de creștere pentru întregul continent.

Pe cealaltă parte, după deschideri și previziuni chiar prea optimiste privind bunăstarea a corespuns închiderea progresivă a granițelor externe având drept consecință intensificarea măsurilor de control în ceea ce-i privește pe străinii extra-comunitari.

De la Tratatul Schengen stipulat în 1985 de către Franța, Germania, Belgia și Luxembourg, (care prevedea suspendarea graduală a controalelor la granițele comune care se aplicau la mărfuri și persoane), până la mai recente tratate de la Amsterdam și Tampere s-a ajuns la o anulare progresivă a vămilor interne ale țărilor ce au aderat la pact urmată de transferul și întărirea controalelor spre granițele externe.

A vorbi despre frontiere nu înseamnă doar a ne lovi de niște ambiguități terminologice sau conceptuale dar și de a lucra cu un concept nou și descoperit recent, de care s-a început a se vorbi doar în ultimul secol.

Astfel, e interesant să privești cum acestea au evoluat în timp, făcând aceasta printr-un scurt epilog istoric.

1. Nașterea și evoluția frontierelor în Europa

E foarte probabil ca o anumită formă de dubiu în ceea ce privește admiterea de imigranți pe un anumit teritoriu guvernat să existe de multe secole.

În arhivele feudale, rezultă existența unei anumite puteri decizionale în a permite admiterea de străini pe propriul pământ, totuși subpopularea lunii în primele

* Cercetător, Academia Națională de Informații, București

secole ale mileniului al doilea, nu era în stare să genereze preocupări alarmante în așa măsură încât să se recurgă la intervenții restrictive; dacă exista așa ceva era mai mult în ceea ce privește indivizi răzleți, „nedoriți”, și responsabilitatea cădea pe suveran căruia îi revenea „privilegiul” (în acele timpuri așa se percepea) de a interzice accesul pe teritoriu.

Se poate afirma pe bună dreptate că în special după descoperirea Americii, Europa a fost un continent în continuă mișcare în ce privește fluxurile de migrație.

Problema dacă exista ar fi fost chiar inversă. Până acum câteva decenii mai degrabă decât împiedicarea imigranților era aceea de a evita cu orice preț mișcările de ieșire spre alte țări.

Până la sfârșitul secolului XVII, emigrările reprezentau un adevărat „furt” cauzat de sărăcia generată de exportarea resurselor și a cunoștințelor (atunci emigrantul era văzut ca deținător al acestora) pe pământuri străine.

Revoluția franceză urmată la scurtă distanță de cea engleză și americană, a reprezentat un moment istoric semnificativ spre constituirea statelor naționale (care vor acoperi arcul de timp al următorilor 100 de ani), în care se vor institui bazele pentru viitoarea instituție a frontierelor.

Constituirea statelor naționale așa cum le cunoaștem acum a trecut prin procese milenare de migrări ale popoarelor care au avut influență asupra sistemelor economice, asupra memoriilor colective cât și asupra limbilor vorbite.

Ceea ce astăzi pare natural și de-a gata este moștenirea nu doar a unor lungi șiruri de conflicte armate, cât și de intervenții politice continue în plan administrativ, infrastructural, educativ, cultural și lingvistic.

Nașterea și evoluția politicilor împotriva mobilității spațiale a indivizilor e parte integrantă a acestui proces. Astfel de politici există în concordanță cu constituția statelor moderne, încât în fața creșterii fluxurilor de migrație, a fost simțită necesitatea frânării în ieșirea și intrarea mobilității necondiționate a lucrurilor și persoanelor.

Reglarea mișcărilor populațiilor cu ajutorul frontierelor și introducerea unei distincții relevante între cetățeni și străini face parte din sistemul modern al statelor.

Variabilele etnice și demografice împreună cu cele economice, reprezintă un ansamblu de factori care au contribuit mai mult la nașterea măsurilor de control.

Până la începuturile secolului XIX se găsește totuși o configurație a statelor europene „slabe” și cu dificultăți în stăvilirea mișcărilor migratorii.

Înainte de explozia „marelui război”, deși existau deja nevoi de închidere și înăsprire progresivă a frontierelor încă în nici un caz nu era în vigoare posibilitatea de a cere vize de intrare sau documente de identitate pentru cine dorea să se deplaseze definitiv dintr-o țară în alta.

La treizeci de ani după ce astfel de dispoziții au devenit o obligație aproape universală, prin care statele-națiuni își rezervau dreptul de a găzdui străini pentru perioade limitate sau chiar de-ai expulza, fără a-și pune în cârcă eventuale responsabilități agravante asta datorită suveranității.

Trebuie precizat că principiul de suveranitate a înlocuit principiul de mișcare liberă determinând o legislație mai rigidă în materie de imigrare.

E oportună observarea perioadei istorice dintre cele două războaie mondiale ca perioada de maximă dezvoltare a statelor-națiune și a puterii de control a imigranților ce urmează acestei dezvoltări; vor fi totuși un ansamblu de factori care să ducă la determinarea blocării intrărilor în aproape toate țările europene, greu de asociat doar cu impactul politicilor privind imigrația.

Trebuie să se țină cont în primul rând de eficacitatea, opusă măsurilor de reținere a imigrării, în ce privește controlul ieșirilor, în toate țările ce au trecut prin regimuri autoritare și totalitare.

Un astfel de fenomen a fost adesea circumscris unei ipoteze de funcționare aproape perfectă a instrumentelor necesare regularizării fluxurilor, acolo unde situații de regim, de crize economice cât și de slabă constituire a volumelor de fluxuri au contribuit destul de mult la eficacitatea politicilor restricționiste.

2. Acorduri, granițe, migrație

Am observat că în ciuda multor schimbări în sensuri din ce în ce mai restrictive aplicate de guvernele naționale de-a lungul întregului secol XIX, s-a permis expulzarea de indivizi doar în cazuri particulare, legate de motive de ordin public sau când un străin a comis o infracțiune, se putea comuta pedeapsa în extrădare.

În plan european, acordurile de la Schengen din 1985, au urmat celor de la Saarbrücken semnate de Franța și Republica Federală Germania, și le-au reluat pe cele ratificate de Tratatul de la Roma din 1957, aduceau modificări substanțiale privind tema circulației libere, favorizând astfel posibilitatea de a se mișca în interiorul granițelor europene chiar și plecând de la posesia de adeverințe precum desfășurarea unei activități lucrative sau a unei cetățenii comunitare.

Acordurile de la Schengen reprezentau în acest sens un pas înainte semnificativ în tema politicilor de migrație spre ajungerea în cel mai scurt timp la o armonizare « europeană » care să știe să răspundă în mod adecvat la problemele ridicate de o nouă urgență constituită de migrații.

În cartea « Migrațiile internaționale și Europa », Sarah Collinson subliniază faptul că necesitatea frânării imigrației crescânde a țărilor din Sud și Est (care s-a adăugat după căderea imperiului sovietic) a fost trăgaciul care a declanșat formarea unui sistem convergent a țărilor europene, în măsură cel puțin egală a unei piețe unice, « *mișcarea internațională a populației a devenit în acești ultimi ani o problemă așa de proeminentă încât armonizarea politicilor migratorii nu a putut fi văzută ca un subprodus accidental al acțiunilor înțelese ca întărire a integrării economice și politice a Europei* ».

În declarațiile oamenilor politici și a funcționarilor guvernamentali și comunitari, o politică migraționistă comună este din ce în ce mai adesea indicată ca un motiv de a fi al unității europene, mai degrabă decât un pas necesar în această direcție. Interesul statului primitor este încă la baza pașilor care trebuie să fie făcuți pentru armonizarea politicilor privind migrațiile, dar acest interes nu mai e reprezentat doar de crearea unei piețe unice, cum se afirma în actul european unic, dar și în îndepărtarea unei crize iminente datorită imigrației de care mulți se temeau.

Un astfel de comportament reieșea și mai clar din restricțiile aplicate libertății de mișcare aplicate cetățenilor « extra-comunitari » în momentul intrării și a șederii în interiorul Uniunii Europene.

În procesul de convergență pus în practică de birocratiile europene odată cu deschiderea frontierelor, se reușise cel puțin în parte să se soluționeze divergențele în ce privește tema imigrației, punându-i la egalitate pe cetățenii europeni cu ajutorul proceselor de omogenizare politică și juridică făcând în același timp mai dificile procesele de inserare și integrare a străinilor « extra-comunitari » în interiorul statelor europene, cu ajutorul unei ulterioare înăspri a politicilor migratorii.

O astfel de orientare a fost confirmată de creșterea atenției îndreptate spre necesitatea imperioasă de a reprima imigrația ilegală și de a acționa precum s-a stipulat în acorduri, să se intensifice în interiorul spațiului lipsit de frontiere a cooperării judiciare și de poliție între diferitele țări (pentru a face față imigrației clandestine, traficului de droguri, terorismului și criminalității în general) cu posibilitatea de-a efectua cercetări, urmăriri, arestări chiar și dincolo de granițele statelor aderatoare la pact.

Migrația ilegală (numită și nedocumentată sau iregulară) este migrația care nu este în concordanță cu reglementările legale ale statelor implicate în migrație. Migrația poate fi definită ca iregulară fie de către statele de origine, care nu dau voie cetățenilor să părăsească teritoriul național, fie de către statele de destinație care nu permit accesul cetățenilor altor state pe teritoriul lor. Ultimul, este aspectul cel mai des întâlnit, astfel, caracterul iregular (sau ilegal) al migrației poate viza accesul în țară, rezidența sau dreptul la muncă; pot avea acces legal, dar rezidența și munca să le fie interzise, pot avea accesul și rezidența legale, dar să li se interzică să muncească.

Această situație ne duce cu gândul la o anumită dimensiune ce relativizează granița dintre legal și iregular (ilegal). Migrația iregulară se dezvoltă adesea atunci când fluxurile legale sunt limitate sau oprite de autoritățile statelor de destinație, dar în economie există o creștere pentru forța de muncă.

Reținerea autorităților unui stat în a accepta imigrații în mod legal se datorează în special costurilor financiare și politice implicate de acest statut, cel puțin aparent chestiunea securității rămâne astfel în plan secund. Costurile directe, financiare ale unui imigrant legal sunt legate de variatele drepturi (sociale, educaționale) de care beneficiază o persoană ce dobândește acest statut. În practicarea acestor drepturi se impune finanțarea din bugetele publice, respectiv rezidența legală susținută a unei persoane crește riscul stabilizării unei imigrații în lanț. Așadar, statul, se află într-o situație delicată: pe de o parte, se confruntă cu cererea pentru forță de muncă ale unor segmente ale economiei, pe de altă parte, nu dorește să-și asume costurile și riscurile inerente de securitate ale unui regim liberal de imigrare. Situațiile de incertitudine, în ce-i privește pe imigrații iregulare vis-a-vis de statul gazdă nu durează « *sine die* » întrucât orice stat dorește să-și extindă controlul administrativ asupra unor segmente ale migranților iregulari și promovează programe de legalizare și regularizare.

3. Migrație – criminalitate organizată. Scenariu de risc

Criminalitatea organizată se „exportă”, produce profit fără costuri suplimentare pentru statul de proveniență, gestionează forță de muncă, realizează exporturi ilegale sau legale către state din Occident, constrânge ciclul economic din România sau din alte țări ale UE să urmeze necesitatea unei dezvoltări rapide și concurențiale în țările exportatoare fie a unor structuri criminale printr-un surplus de muncă ilegală. Criminalitatea transnațională care are ca și obiectiv primordial gestionarea imigrației clandestine, tinde să colonizeze din perspectivă geo-economică zonele slabe ale UE și să le omogenizeze din perspectiva necesităților economice, politice, strategice ale statelor de proveniență ale criminalității organizate.

Astfel, gestionarea imigrației ilegale din partea unor structuri ilegale permite un fel de « colonizare inversă » din partea unor state terțe, care dobândesc prin externalizarea structurilor criminale capitalul necesar, într-un context de criză globală, necesar gestionării relansării propriilor state odată cu « exportarea » unor « clase periculoase » și a efectelor de redistribuire, a diminuării armatei industriale de rezervă, așa cum o numea Karl Marx, limitarea expansiunii statelor industrializate, restrângând și transformând capitalul prin suprapunerea filierelor productive ale statelor din partea sudică a UE cu cele din țări terțe.

Astfel, imigrația se poate ușor constitui ca o formă de terorism economic, un fel de « jihad delocalizat » care ar funcționa pe principiul promovării strategice pentru supunerea geo-economică a statelor occidentale.

Prin cele expuse anterior, devin evidente variabilele cheie de luat în calcul în momentul elaborării unor scenarii privind raportul între criminalitate organizată și migrație.

Primordială este analiza structurii economice a statului gazdă, cu o referire particulară asupra pieței forței de muncă și a aceea a mecanismelor de producție (industrie, agricultura, servicii etc.).

Pe viitor, statele puternic industrializate se vor confrunta cu o scădere a populației, și ca urmare și cu o scădere a forței de muncă care, în general, e cu atât mai elevată cu cât se poate înlocui mai greu cu un tip specific de capital uman (perioadă formativă) și capital fizic, care cu atât mai mult se poate evalua în cazul producțiilor cu o valoare adăugată scăzută, pentru care investițiile sunt reprezentate de creșteri la nivelul capitalului uman specific și a capitalului fizic ceea ce ar putea să se dovedească, din mai multe motive, o opțiune puțin viabilă din punct de vedere economic.

Trebuie observat faptul că, România din această perspectivă este expusă la un asemenea risc, întrucât baza productivă este bazată în special pe întreprinderile mici și mijlocii, care au o valoare adăugată mică. În cazul creșterii fluxurilor de migrație, vor fi tocmai acești întreprinzători cei care vor avea cel mai mult de suferit, dacă nu vor fi absorbiți corespunzător de către mediul de producție. Totodată, trebuie analizate eventualele dezechilibre dintre diversele județe ale României în ceea ce privește capacitatea de absorbție a forței de muncă, oferirea unor stimulente pentru

mobilitatea internă, problemă complexă de altfel, slab dezbătută de către mediul economic, putând fi o soluție la îndemână.

În al doilea rând este important să determinăm care vor fi, pe viitor, originile cele mai probabile ale fluxurilor de imigranți ce vor ajunge la noi în țară, apartenența, evoluția acestora, cât și evoluția procentului de infraționalitate în țara noastră a acestor fluxuri. Aceste aspecte capătă o importanță fundamentală în individuarea politicilor de migrație menite să răspundă unor provocări pe termen mediu și lung.

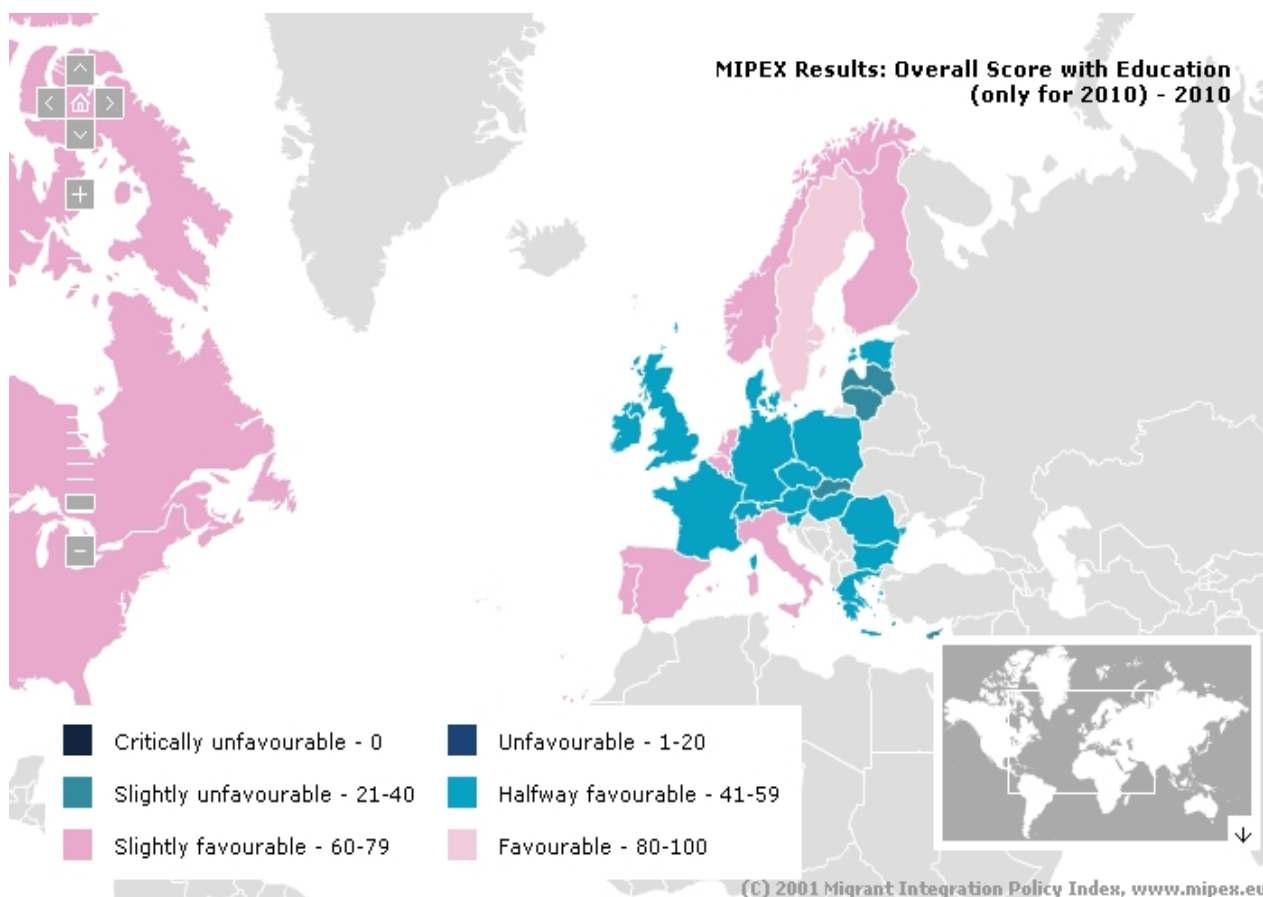
Printre principalii predictorii ai fluxurilor migratorii s-au numărat rețelele de relaționare care conectează comunități deja stabilite în țara de destinație și țara de origine. În ceea ce privește cazul imigranților din România, nu putem spune că există date concrete în acest sens, deci orice ipoteză de acest gen nu este susținută încă de date empirice.

O particularitate, de care trebuie să ținem cont, este aceea că de-a lungul studiilor pe migrație s-a observat că există o corelație puternică între procentul de criminalitate al imigranților din țara gazdă și procentul de criminalitate absolut care este prezent în țara de origine a imigranților, dar depinde totodată și de existența unor rețele relaționare, sau cel puțin, de prezența unor eventuale enclave etnice în statul de destinație, de rapiditatea procesului de asimilare și nu în ultimul rând de conjunctura economică a statului gazdă.

4. Reprezentări grafice

În continuare voi prezenta o hartă a mediilor scorurilor unor variabile ce au fost luate în calcul în stabilirea gradului de favorizare a imigrației din partea statelor gazdă (au fost luate în calcul variabile complexe precum mobilitatea pieței muncii, accesul la educație al imigranților, posibilitatea accesului la participarea politică, șederea pe termen lung, accesul la cetățenie, și politicile anti-discriminare ale statelor gazdă).

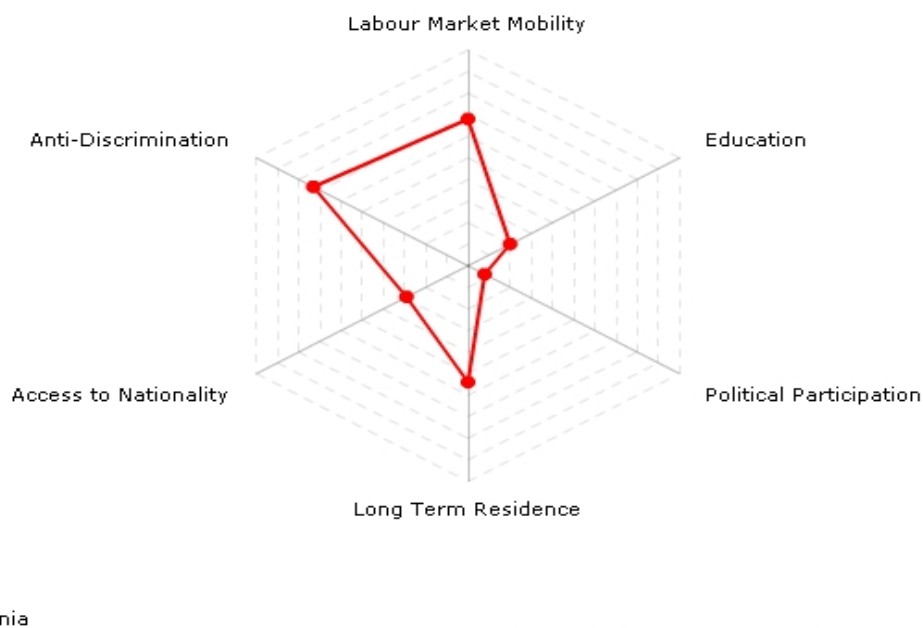
Dintr-o analiză sumară a hărții de mai jos (grafic 1) se observă faptul că România prezintă un scor ce o situează undeva la mijloc în privința accesului imigranților obținând un scor de 49 în intervalul 0 – 100.

Grafic 1. Scoruri generale ale variabilelor favorabile imigrației (date 2010)

Astfel, are un scor bun la politicile anti-discriminare dar foarte scăzut în privința accesului la educație și participare politică (grafic 2).

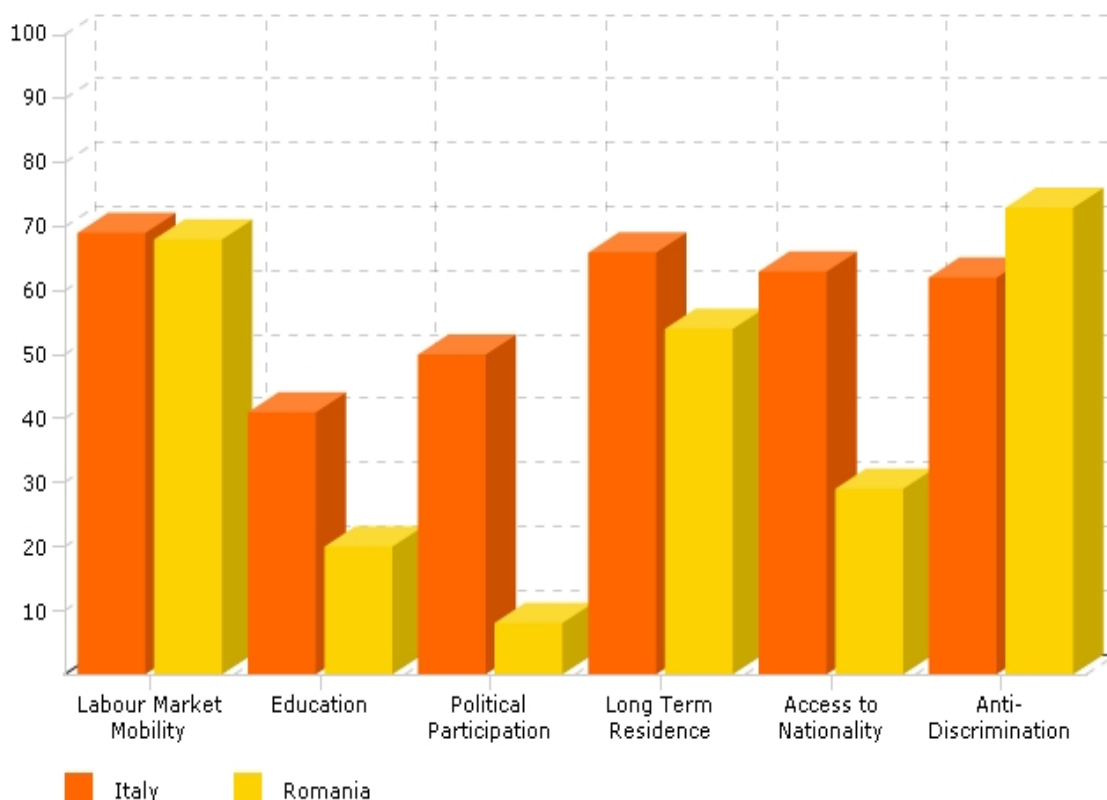
MIPEX Results: Romania

Copyright 2011 Migrant Integration Policy Index, www.mipex.eu

Grafic 2. Diagramă-radar. Politici imigrație

MIPEX Results: 2010

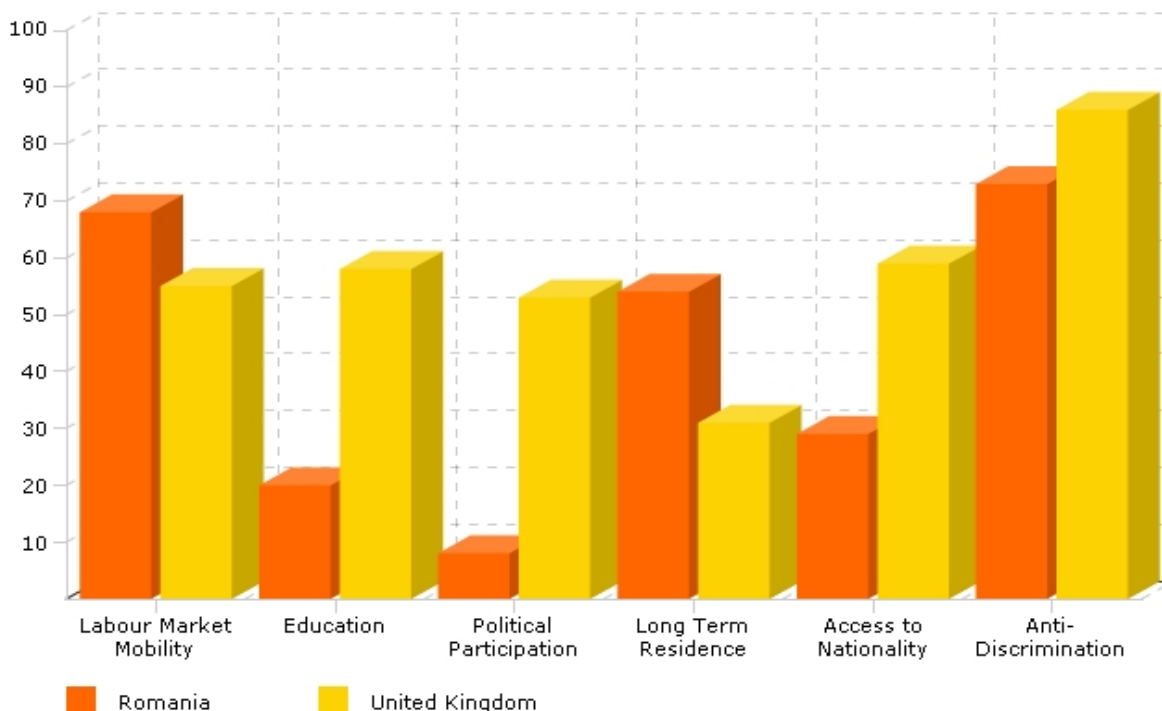
Copyright 2011 Migrant Integration Policy Index, www.mipex.eu

Grafic 3. Comparație Italia – România.

În comparație cu Italia, o țară latină și relativ apropiată din punct de vedere cultural, lingvistic, mai mult țintă a emigranților români decât al imigranților italieni pe teritoriul românesc, România prezintă similarități din punct de vedere al mobilității pieței muncii, oferă un acces scăzut la participarea politică dar preia conducerea când vine vorba de politicile anti-discriminare (grafic 3).

Reprezentarea grafică de mai jos ne oferă practic un răspuns la întrebarea « De ce este Marea Britanie o țară preferată de imigranți? » și putem observa că față de România care stă bine la capitolul politici anti-discriminare, Marea Britanie aproape că atinge scorul de 90/100. De asemenea, oferă un acces bun la naționalitate, educație, participare politică și nu în ultimul rând are o piață a muncii mobilă (grafic 4).

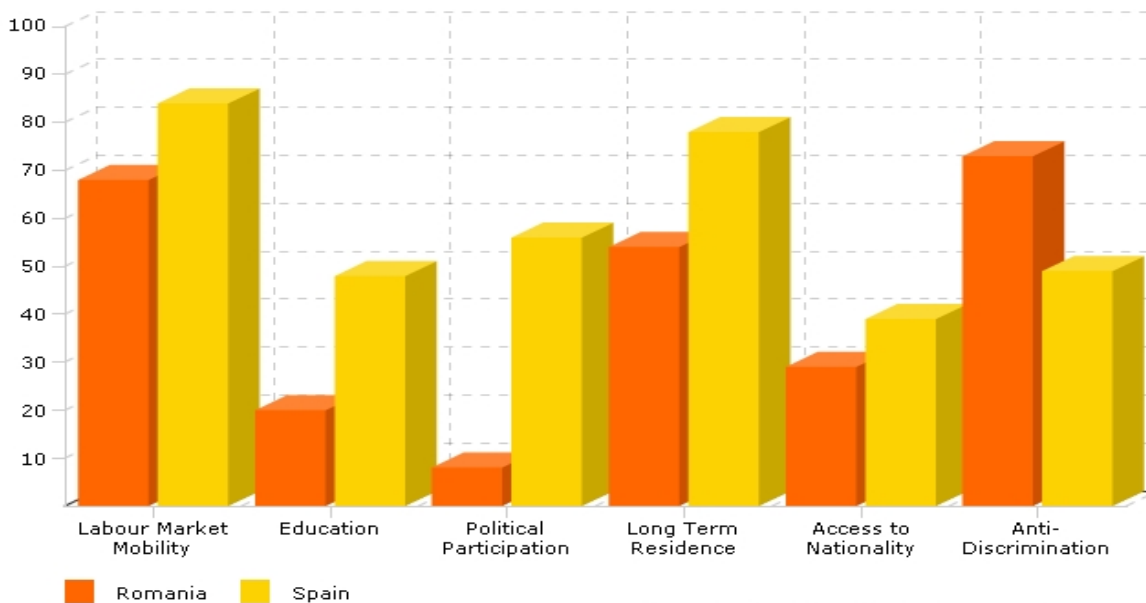
MIPEX Results: 2010

Copyright 2011 Migrant Integration Policy Index, www.mipex.eu

Grafic 4. Comparație Marea Britanie - România

MIPEX Results: 2010

Copyright 2011 Migrant Integration Policy Index, www.mipex.eu

Grafic 5. Comparație Spania – România

În graficul de mai sus putem să observăm că față de România, Spania oferă un acces al imigranților mult mai bun în ce privește accesul la reședință pe termen lung, iar piața forței de muncă este dinamică, în opinia mea, aceste două criterii fiind primordiale în alegerea ca destinație a Spaniei din perspectiva imigranților (Grafic 5).

Bibliografie:

1. ANGHEL, Remus, Gabriel, *Sociologia migrației: teorii și studii de caz românești*/ Remus Gabriel Anghel, Istvan Horvath. Postf. De Sorin Antohi – Iași, Polirom, 2009.
2. GRANOVTTER, Mark, *The strength of Weak Ties*, American Journal of Sociology, 78, pp. 1360-1380, 1973.
3. IOM *World Migration 2005: Costs and Benefits of International Migration*, United Nations : International Organization for Migration, 2005.
4. OPREA, Gabriel, ONIȘOR, Constantin, TOMA, Gheorghe, TEODORU, Gheorghe-Ștefan, *Securitate colectivă, comună și prin cooperare*, Editura Academiei Naționale de Informații, București, 2009.
5. PALANCRA, Vaifra, *Guida al pianeta immigrazione*, Editori Riuniti, 1999.
6. SANDU, Dumitru, *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, Iași, Polirom, 2010.
7. SCIORTINO, Giuseppe, *L'ambizione delle frontiere. Le politiche di controllo migratorio in Europa*, Franco Angeli Editore, Milano, 2000.
8. TOMA, Gheorghe, *Considerații privind dimensiunile securității naționale și internaționale*, Editura Academiei Naționale de Informații, București, 2011.
9. SALT, John, *UNIDIR -Research paper No. 19 Migration and Population Change* United Nations, 1993
10. <http://franckduvell.posterous.com/>
11. <http://gnosis.aisi.gov.it/sito/Rivista7.nsf/ServNavig/3>
12. <http://gnosis.aisi.gov.it/Gnosis/Rivista13.nsf/ServNavig/11>
13. <http://gnosis.aisi.gov.it/Gnosis/Rivista19.nsf/ServNavig/19>
14. <http://gnosis.aisi.gov.it/sito/Rivista23.nsf/ServNavig/9>
15. www.mipex.eu
16. http://www.mipex.eu/play/bar.php?chart_type=bar&countries=33,39&objects=3,70,106,147,180,220&periods=2010&group_by=object
http://www.mipex.eu/play/map.php?chart_type=map&countries=2,1&objects=2&periods=2010&group_by=country
17. http://www.mipex.eu/play/radar.php?chart_type=radar&countries=33&objects=3,70,106,147,180,220&periods=2010&group_by=country&save=1#

PIRATERIA, REALITATE A MILENIULUI III

Aurel PUICHILIȚĂ*

Modern maritime piracy has become one of the major threats to safety at sea. How to combat maritime piracy on sea line of communication is the major concern of most governments and shipping agencies. It is argued that some form of government cooperation involving most of the governments of regions affected by maritime piracy is the best way to combat maritime piracy, although it is not an easy task due to various political, economical, and historical reasons. A unilateral and expedient arrangement by one or a few governments to combat maritime piracy may be convenient but may also encounter resistance or raise suspicion from other governments. This article presents some legal aspects of combating maritime piracy and the steps made so far in fighting this anachronistic phenomenon.

Cuvinte-cheie: piraterie, pirați, terorism, maritim, naval

1. Dimensiunea pirateriei navale și implicațiile la scară planetară

Pirateria navală a înregistrat o evoluție permanent crescătoare în ultimii ani, conform rapoartelor întocmite de Biroului Internațional Maritim - *International Maritime Bureau* (IMB). Fenomenul a intrat definitiv în atenția opiniei mondiale începând cu anul 2008, când pirații care operează în dreptul coastelor Somaliei au reușit capturarea unei nave ucrainene încărcate cu 33 de tancuri rusești¹ și a unui petrolier de mare capacitate. Tensiunea în zonă a fost și mai mult ridicată după data de 14 aprilie 2009, când forțe speciale aparținând US Navy au ucis trei pirați și au capturat un altul² în misiunea de salvare a unui comandant de navă american ținut ostatic.

Veniturile piraților obținute prin taxe de răscumpărare sunt estimate la 39 milioane de euro în 2009 și 238 milioane de dolari în 2010³. Numărul atacurilor pirateresti a crescut și mai mult în anul 2010, ca urmare a faptului că aceștia au investit o parte din bani în ambarcațiuni rapide și sisteme de navigație și comunicații performante, extinzându-și aria de acțiune în afara rutelor de patrulare ale forțelor navale. Extinderea razei de acțiune a produs și modificări tactice, prin utilizarea „navelor mamă” ca baze de atac și reprovizionare. Aceste lucruri nu ar fi fost posibile în lipsa banilor primiți ca răscumpărare. În acest moment, pirații sunt capabili să abordeze inclusiv nave petroliere de mare tonaj, fapt care îi determină să reclame valori imense pentru răscumpărarea acestora.

În conformitate cu evaluările specialiștilor *Cyprus Shipping Chamber*, pirateria navală costă economia mondială aproximativ 12 miliarde de dolari anual⁴. Conform statisticilor Centrului de Raportare a Actelor de Piraterie - *Piracy Reporting*

* **Comandor, șef de stat major, Centrul de Scafandri, Constanța**

¹ Nick Wadhams, *The Somali Pirates: Tanks, but No Tanks*, Time Magazine, joi 9 octombrie 2008, vizibil pe <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1848772,00.html>, accesat pe 26.09.2011.

² <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1169712/Flawless-How-U-S-Navy-snipers-killed-Somali-pirates-just-shots--dark-deck-rolling-ship.html>, accesat pe 26.09.2011.

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Piracy_in_Somalia, accesat pe 27.09.2011.

⁴ <http://www.financialmirror.com/news-details.php?nid=24413>, accesat pe 20.09.2011.

Center (PRC) din cadrul IMB, în primul semestru din 2011 au fost raportate un total de 266 de atacuri ale piraților la nivel mondial, față de 196 de incidente înregistrate în anul precedent în aceeași perioadă. De asemenea, raportul indică faptul că mai mult de 60% din atacuri s-au produs în Marea Arabiei și au fost executate de către pirații somalezi. La data întocmirii raportului un număr de 16 nave se aflau sub controlul piraților somalezi, membrii echipajelor care totalizau un număr de 301 persoane, fiind reținuți ca ostatici⁵.

Atacurile piraților sunt în mare parte grupate în patru arii geografice, după cum urmează:

- Golful Aden, lângă Somalia și intrarea dinspre sud a Mării Roșii;
- Golful Guineei, în dreptul Nigeriei și delta fluviului Niger;
- Strâmtoarea Malacca între Indonezia și Malaezia;
- Apele din sudul Indiei adiacente Sri Lanka.

Pirateria navală afectează nu numai apele internaționale, fiind practică chiar pe unele ape interioare, cum ar fi fluviul Amazon, conform unei știri publicate de „*The Guardian*”⁶, potrivit căreia autoritățile braziliene au constituit un grup de luptă împotriva piraților (*anti-piracy task force*) cu scopul să prevină înmulțirea atacurilor asupra navelor care tranzitează Amazonul. Acest grup este compus din 50 de ofițeri de poliție care vor opera cu opt ambarcațiuni. Conform aceleiași știri, atacurile piraților executate în Brazilia pe apele interioare și internaționale adiacente în anul 2010 au fost cu 80% mai numeroase decât cele înregistrate în 2009.

Pirateria a deschis noi oportunități inclusiv pentru oamenii de afaceri. Răspunsul la întrebarea cum sunt plătite sumele pretinse ca răscumpărare de pirații somalezi, poate fi aflat cel mai ușor în Anglia, mai precis, Londra. Conform unei știri publicate de BBC News⁷ în data de 29 ianuarie 2009, eliberarea în siguranță a ostaticilor reținuți pe coastele Somaliei de către pirați este în responsabilitatea unei afaceri de proporții în care sunt implicați avocați, negociatori și echipe de securitate din capitala Angliei. Actorii principali în această afacere încearcă să desfășoare activitățile în cel mai discret mod posibil. Plata unei răscumpărări nu constituie un act ilegal în legislația britanică, dacă nu survine ca urmare a unui act terorist. Statul a eșuat în eliminarea actelor de răpire, fapt care a determinat apariția unui precedent în plata răscumpărării. Din acest motiv, pirații somalezi din momentul în care au pus piciorul pe o navă, știu că primirea unei sume de bani pentru răscumpărare este o chestiune de timp prin intermediul acestei industrii create în Londra. Prima verigă în lanțul plății răscumpărărilor este negociatorul, a cărui misiune este să obțină un preț rezonabil. Negocierea începe de la sume astronomice solicitate de răpitori, dar evoluează rapid în jos pe parcursul negocierilor care pot dura chiar luni de zile, cu contacte zilnice între negociator și pirați. Durata medie a negocierilor până la executarea plății este de două luni, iar valoarea răscumpărărilor negociate variază între 1 și 2 milioane de dolari conform semnatarului aceleiași știri.

⁵ Idem.

⁶ Brazil Task Force to Combat Amazon River Piracy, vizibil pe <http://www.planetdata.net/sites/maritime/news>, accesat pe 20.09.2011.

⁷ Who do pirates call to get their cash?, vizibil pe http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/7847351.stm, accesat pe 26.09.2011.

Totuși, misiunea de salvare nu se consideră finalizată în acest punct. Urmează o altă problemă care dă mari bătăi de cap personalului implicat în această acțiune – efectuarea fizică a plății către pirăți. Cea mai uzitată metodă de efectuare a plății este pe mare, folosind o ambarcațiune care se deplasează către nava ancorată în afara apelor naționale ale Somaliei, de regulă la nord. Aceste nave se expun pericolului de a fi atacate de către alți pirăți. În cazul plății pentru răscumpărarea petrolierului „Sirius Star” în 2008, se pare că a fost folosită calea aerului, prin parașutarea unui container cu bani deasupra navei care se afla ancorată în apele internaționale, la nord de Somalia.

Mărturie asupra plății sumelor reprezentând răscumpărarea echipajelor și navelor prin intermediari, stau alte știri precum cea publicată de PLANET DATA⁸, conform căreia în data de 24 mai 2011, pe aeroportul din Mogadishu au fost reținute șase persoane de naționalități diferite, printre care un american și un britanic, care potrivit declarației acestora transportau 3,6 milioane de dolari ca răscumpărare pentru eliberarea navelor „Yuan Xiang” sub pavilion chinezesc și „SUEZ” sub pavilion indian.

2. Organizații și forțe implicate în lupta împotriva pirateriei

Creșterea numărului actelor de piraterie în Golful Aden și în largul coastelor Cornului Africii a subminat efortul umanitar internațional pentru Africa și securitatea pe cele mai aglomerate și importante rute maritime la nivel mondial – porțile de intrare și ieșire ale Canalului Suez. NATO, s-a implicat încă din 2008 în descurajarea și interzicerea actelor de piraterie pentru a crește nivelul de siguranță în zonă.

La cererea Secretarului General ONU Ban Ki-moon formulată la sfârșitul anului 2008, NATO a inițiat escorta navelor implicate în programul ONU *World Food Programme (WFP)*, care tranzitau aceste ape periculoase, în cadrul operației *Allied Provider* (octombrie - decembrie 2008)⁹. Suplimentar apărării apropiate a navelor din acest program, NATO a desfășurat patrulă de descurajare în zonă, prevenind în acest fel atacurile pirăților. Această operație a fost succedată de operația *Allied Protector* (martie – august 2009), care a continuat să contribuie la menținerea unor rute maritime relativ sigure.

Operația în curs *Ocean Shield*, diferă de predecesoare, prin faptul că aceasta acoperă un domeniu mai larg de misiuni. Aceasta nu se limitează numai la asigurarea securității rutelor maritime în regiune, ci asigură și instruirea statelor riverane pentru a-și dezvolta propriile capacități de combatere a activităților asociate pirateriei.

NATO desfășoară acțiunile împotriva pirateriei în conformitate cu rezoluțiile Consiliului de Securitate ONU și în complementaritate cu acțiunile inițiate de alți actori, inclusiv UE.

Operația *Ocean Shield* a fost aprobată de Consiliul Atlanticului de Nord pe 17 august 2009 și este proiectată să se desfășoare până în 2012. Operația este susținută prin rotație de forțele SNMG1 (Standing Nato Maritime Group 1) - și SNMG2,

⁸ Pirates Release Ship After K&R Team Detained in Mogadishu, vizibil pe <http://www.planetdata.net/sites/maritime/news.php?story=37027>, accesat pe 27.09.2011

⁹ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm, accesat pe 26.09.2011.

pentru o durată de 6 luni. Aceste grupări de nave permanente fac parte din Forțele de Reacție Imediată ale NATO, reprezentând forțe maritime multinaționale integrate, aparținând diferitelor state aliate. Aceste grupări sunt în permanență la dispoziția NATO pentru executarea diferitelor misiuni, care pot varia de la participarea la exerciții, la intervenții operaționale.

Operația EUNAVFOR „ATLANTA”, a fost inițiată în decembrie 2008¹⁰, și este desfășurată în concordanță cu rezoluțiile Consiliului de Securitate ONU. Operația a fost prelungită de către Consiliul European până în 2012 și are următoarele obiective:

- protecția navelor cuprinse în programul *World Food* de ajutor umanitar și *African Union Mission* din Somalia;
- participarea la descurajarea, prevenirea și reprimarea actelor de piraterie și jaf armat;
- protejarea navelor vulnerabile;
- monitorizarea activităților navelor de pescuit din largul coastelor Somaliei.

Forțele participante la această operație provin din Belgia, Bulgaria, Croația, Cipru, Republica Cehia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Ungaria, Italia, Irlanda, Luxemburg, Malta, Olanda, Polonia, Portugalia, România, Slovenia, Spania, Suedia, Anglia (care găzduiește și statul major operațional), Lituania, Letonia, precum și state din afara Uniunii Europene precum Croația, Muntenegru, Norvegia, Elveția și Ucraina.

Chiar dacă la nivel mondial lupta împotriva terorismului naval este departe de a fi câștigată, s-a realizat o relativă coeziune a statelor în ceea ce privește implicarea într-un efort comun împotriva acestui fenomen barbar. Primele rezultate sunt vizibile prin salvarea unor nave comerciale de la atacurile piraiților, prin capturarea acestora sau respingerea atacurilor, de către nave militare aflate în misiunea EU NAVFOR.

Site-urile care abordează tematica securității maritime abundă de știri privind acțiuni reușite ale forțelor navale în lupta contra pirateriei navale. În acest sens o știre publicată pe NAVYTIMES¹¹ relatează despre atacul executat cu un elicopter lansat de pe distrugătorul american „BULKLEY” asupra unei ambarcațiuni cu piraiți care erau angajați în atacul unui tanc petrolier, în timp ce acesta tranzita Golful Oman. Misiunea a fost lansată urmare a apelului SOS transmis de comandantul petrolierului sub pavilion panamez, care a precizat că este urmărit și atacat de către piraiți.

În urma acestui atac se presupune că au fost uciși patru piraiți.

Pe același site, este preluată o știre aparținând THE COPENHAGEN POST¹², conform căreia 4 piraiți somalezi au fost uciși și 24 reținuți, concomitent cu eliberarea a 16 ostatici iranieni în data de 16 mai 2011. Acest lucru a survenit ca urmare a unui schimb de focuri între o navă militară daneză și o „navă mamă” aparținând piraiților somalezi care deschiseseră focul asupra navei de luptă în timp ce aceasta se apropia. Este greu de acceptat că îndrăzneala și iresponsabilitatea piraiților a condus la atacul

¹⁰ <http://www.eunavfor.eu/about-us/>, accesat pe 28.09.2011.

¹¹ William H. McMichae, *Navy: Helo fires on pirate skiff, killing 4*, vizibil pe <http://www.navytimes.com/news/2011/05/navy-bulkeley-pirate-attack-foiled-051811w/>, accesat pe 26.09.2011.

¹² *Pirates killed in skirmish with warship*, vizibil pe <http://www.cphpost.dk/news/international/89-international/51639-pirates-killed-in-skirmish-with-warship.html>, accesat pe 27.09.2011.

unei nave de luptă, fapta având mai mult caracterul unui atac „kamikaze”. În urma schimbului de focuri, pirații rămași s-au predat aruncând armele în mare.

Împotriva pirateriei, în afară de inițiativele militare, se regăsesc și acțiuni ale organizațiilor din industria shipping-ului, ultima din acest tip fiind reprezentată de campania „*Save Our Seafarers*” (SOS)¹³ – Salvați Navigatorii Noștri. Organizațiile din spatele acestei campanii sunt *International Transport Worker’s Federation*, *International Chamber of Shipping*, *International Association of Independent Tanker Owners*, *International Association of Dry Cargo Shipowners* și *Baltic and International Maritime Council (BIMCO)*. Aceste organizații cer tuturor guvernelor să acționeze prioritar în șase direcții pentru a contracara pirateria:

1. reducerea eficacității „navelor mamă” ușor de identificat;
2. autorizarea Forțelor Navale pentru reținerea piraților și predarea acestora pentru judecare și condamnare;
3. condamnarea aspră a tuturor actelor de piraterie și a intențiilor în acest sens prin legislația națională, în concordanță cu obligațiile stabilite prin convențiile internaționale privind suprimarea pirateriei;
4. suplimentarea forțelor navale în zonele afectate de piraterie;
5. asigurarea unei mai bune protecții și sprijin pentru navigatori;
6. urmărirea și condamnarea organizatorilor și sponsorilor care se ascund în spatele rețelelor criminale.

3. Aspecte de ordin politic și de drept internațional maritim privind intervenția cu forțe pentru suprimarea actelor de piraterie și jaf armat pe mare

În încercarea de a pune bazele ofensivei contra pirateriei navale, Organizația Națiunilor Unite (ONU) a emis patru rezoluții în anul 2008 privind combaterea pirateriei și a jafului armat pe mare¹⁴, iar începând cu anul 2009, mai mult de 12 state și-au redislocat nave de luptă în Golful Aden pentru a lupta contra piraților.

Prima rezoluție ONU cu referire exclusivă la piraterie (numărul 1816, adoptată de către Consiliul de Securitate în data de 02 iunie 2008)¹⁵, în afară de apelul către toate statele de a coopera pentru limitarea și reprimarea actelor de piraterie, prin punctul 7 „*decide ca pentru o perioadă de șase luni de la data rezoluției, să permită statelor care colaborează cu TFG (Task Force Group) în lupta împotriva pirateriei și jafurilor armate în largul coastelor Somaliei și pentru care a fost făcută o notificare prealabilă către Secretarul General, următoarele:*

a) *intrarea în apele teritoriale ale Somaliei cu scopul de a reprima actele de piraterie și jaful armat pe mare, folosind acțiuni permise prin dreptul internațional maritim în apele internaționale și,*

b) *folosirea tuturor mijloacelor necesare pentru reprimarea actelor de piraterie și jaf armat, în maniera care să nu contravină dreptului internațional maritim aplicabil apelor internaționale în materie de piraterie”.*

¹³ *Shipping Industry Bands Together for Anti-Piracy Campaign*, vizibil pe <http://www.planetdata.net/sites/maritime/news.php?story=36332>, accesat pe 27.09.2011.

¹⁴ http://www.un.org/depts/los/piracy/piracy_documents.htm, accesat pe 26.09.2011.

¹⁵ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/361/77/PDF/N0836177.pdf>, accesat pe 26.09.2011.

Această rezoluție afectează temporar suveranitatea Somaliei în apele sale teritoriale, permițând navelor aparținând grupării de forțe TFG să-și lărgescă considerabil aria de acțiune, reducând posibilitățile de retragere ale piraiților. Acest lucru a permis anihilarea multor „nave mamă” la adăpostul cărora ambarcațiunile de atac își refăceau forțele și planificau noi atacuri.

A doua rezoluție ONU (numărul 1838 adoptată de către Consiliul de Securitate în data de 07 octombrie 2008)¹⁶ cu adresabilitate la același fenomen, prin punctul 9 exprimă necesitatea urgentării deciziei Secretarului General privind prelungirea efectelor punctului șapte din rezoluția 1816, la solicitarea TFG. În plus, Consiliul de Securitate al ONU reînnoiește apelul la statele interesate de securitatea maritimă să ia parte activă la lupta împotriva pirateriei navale în largul coastelor Somaliei, mai concret, prin redislocarea de forțe navale și aeronave în această zonă și să acționeze în conformitate cu dreptul internațional și actuala convenție. Prin prevederile punctului 3 se face un apel către forțele militare care operează în zonă să folosească forța în acord cu dreptul internațional, în apele internaționale și spațiul aerian adiacent teritoriului Somaliei.

O a treia rezoluție (1846) a Consiliului de Securitate al ONU¹⁷ adoptată pe 02 decembrie 2008, prin punctul 10 prelungeste cu 12 luni de la data rezoluției efectele punctului 7 din rezoluția 1816, decizie îndelung așteptată de statul major al TFG. Prin aceeași rezoluție, în punctul 2, este formulată îngrijorarea privind concluziile din raportul Grupului de Monitorizare a Somaliei emis la 20 noiembrie 2008, referitoare la faptul că escaladarea plăților efectuate pentru răscumpărarea libertății navelor și echipajelor a condus la dezvoltarea pirateriei în largul coastelor Somaliei. În schimb prin punctul 6 este salutată decizia Uniunii Europene (UE) de a desfășura o operație cu durata de 12 luni începând cu decembrie 2008, în sprijinul convoaielor incluse în *World Food Programme (WFP)*, asigurarea asistenței umanitare Somaliei și altor nave, precum și reprimarea actelor de piraterie și jaf armat în largul apelor Somaliei.

Ca element de noutate, această rezoluție abordează o problemă delicată legată de destinația piraiților reținuți pentru acte de piraterie sau jaf dovedite sau pentru prezumții în acest sens. Prin punctul 15 al rezoluției se face referire la Convenția SUA din 1988 pentru suprimarea actelor ilegale împotriva securității maritime (*The 1988 Convention for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Maritime Navigation*), în particular la obligația statelor semnatare de a stabili sancțiuni pentru persoanele care se fac răspunzătoare, sau stabilirea răspunderii în cazul persoanelor suspecte pentru capturarea sau exercitarea controlului asupra unei nave prin forță sau amenințare, sau oricare formă de intimidare, precum și acceptul predării acestor persoane¹⁸. Acest punct anticipează una din principalele probleme cu care se vor confrunta forțele angajate în lupta împotriva piraiților, care nu vor avea cui să predea persoanele reținute și care se fac vinovate de fapte de jaf sau piraterie dovedite.

¹⁶ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/538/84/PDF/N0853884.pdf>, accesat pe 26.09.2011.

¹⁷ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/630/29/PDF/N0863029.pdf>, accesat pe 26.09.2011.

¹⁸ <http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv8-english.pdf>, accesat pe 26.09.2011.

O știre publicată pe site-ul EU NAVFOR¹⁹, face cunoscut faptul că pe data de 21 aprilie 2011, EU NAVFOR a eliberat 18 persoane suspectate de piraterie, care erau reținute pe nava de luptă finlandeză „POHJANMAA” de pe data de 16 aprilie. Acest lucru s-a datorat refuzului unor state care aveau un interes în acest caz de a prelua spre judecare suspectii. Aceste state, fie au decis să nu înceapă urmărirea penală asupra acestora, fie nu au formulat intenția de a judeca suspectii în termenul stabilit.

Conform dreptului internațional cu referire la piraterie, toate statele au dreptul să judece persoane suspecte de a fi implicate în acte de piraterie. Același lucru este preluat și de articolul 105 din Convenția Națiunilor Unite asupra Dreptului Mării. Dacă statul nu dorește să judece suspectii, va cere acest lucru unui alt stat. De regulă, statul sub al cărui pavilion navigă nava atacată este următorul stat căruia i se solicită acest lucru. Alte state care pot prelua spre judecare suspectii, sunt statele ale căror cetățeni se află în rândul membrilor echipajului, statul în care compania de shipping a navei activează, sau oricare alt stat care are o legătură națională cu cazul în speță.

EU NAVFOR poate contacta statele cu care are acorduri de acceptare a cazurilor de piraterie. În același timp, EU NAVFOR va preda suspectii numai statelor care îndeplinesc niște standarde minime privind respectarea Drepturilor Omului, cum ar fi absența pedepsei cu moartea, sau a pedepselor corporale, sau vor căuta asigurări că aceste pedepse nu vor fi aplicate suspectilor predați.

În cazul descris anterior, nu a existat nici un stat dispus să preia spre judecată suspectii, și în conformitate cu Convenția Europeană a Drepturilor Omului, EU NAVFOR nu avea dreptul să rețină suspectii pe termen nelimitat și nici nu are autoritatea juridică să îi judece și să-i condamne pe aceștia.

Ultima rezoluție emisă de Consiliul de Securitate al ONU în anul 2008 (numărul 1851 din 16 decembrie)²⁰, este focalizată către aceeași problemă, a soluționării mecanismului de reținere și punere sub acuzare a personalului care se face vinovat de acte de piraterie sau jaf armat pe mare. Prin punctul trei, toate statele și organizațiile regionale care luptă împotriva pirateriei în largul coastelor Somaliei, sunt invitate să stabilească înțelegeri sau aranjamente speciale cu statele care doresc să primească în custodie pirații și să constituie instanțe oficiale pentru cercetarea și acuzarea persoanelor reținute ca urmare a operațiilor executate sub această rezoluție pentru acte de piraterie sau jaf armat în largul coastelor Somaliei, cu avizul prealabil al TFG pentru actele comise în apele teritoriale ale Somaliei și dacă aceste înțelegeri sau aranjamente nu aduc prejudiciu implementării efective a Convenției SUA. Sunt vizate în special statele din zonă.

Următoarele patru rezoluții emise de către Consiliul de Securitate până în prezent au ca țintă aspecte de ordin legislativ și procedural. Prin rezoluția 1818 din 2010 se recunoaște explicit că eșecul în condamnarea persoanelor responsabile pentru acte de piraterie și jaf armat în largul coastelor Somaliei subminează efortul comunității internațională în combaterea acestui fenomen. Se face un apel la toate

¹⁹ *EU NAVFOR Releases Suspected Pirates After Prosecution Attempts Prove Unsuccessful*, vizibil pe <http://www.eunavfor.eu/2011/04/eu-navfor-releases-suspected-pirates-after-prosecution-attempts-prove-unsuccessful/>, accesat pe 27.09.2011.

²⁰ <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/655/01/PDF/N0865501.pdf>, accesat pe 26.09.2011.

statele cu accent pe statele din zonă să condamne actele de piraterie prin dreptul lor național și să considere prioritară judecarea suspectilor și condamnarea vinovaților pentru piraterie, în acord cu dreptului internațional umanitar.

Este afirmat de asemenea faptul că pirateria a luat amploare în zonă ca urmare a incapacității guvernelor care s-au succedat la conducerea Somaliei de a impune ordinea de drept. Au fost identificate și oportunități de dezvoltare a regiunii prin organizarea unei industrii de pescuit eficiente, recunoscându-se dreptul suveran al Somaliei asupra resurselor naturale din marea teritorială și zona exclusivă.

În legătură cu situația Somaliei din ultimul deceniu, conform afirmației lui Maxim Worcester²¹ în cartea sa *Time to rethink the fight against maritime piracy in the Indian Ocean*, „comunitatea internațională are partea ei de vină pentru evoluția situației în zonă. În timp ce Somalia se scufunda în haos după căderea regimului lui Mohamed Siad Barre, unele state europene și asiatice au profitat de situație și și-au trimis flotele de pescuit în apele Somaliei. Altele, au folosit apele teritoriale ale acestei țări pentru a deversa mii de butoaie de deșeuri toxice. Fără o gardă de coastă care să prevină aceste tipuri de activități ilegale, pescarii somalezi au început să se organizeze și să se înarmeze, cu scopul de a se opune deversării deșeurilor toxice și de a percepe taxe de la navele de pescuit străine. Ceea ce a debutat ca o luptă așa zis legitimă împotriva exploatării, curând s-a transformat într-o afacere criminală internațională, a cărei eficiență financiară a fost imediat remarcată de către pescari”.

O altă problemă ce privește aspectul legalității luptei pentru combaterea pirateriei pe mare care a iscat controverse, o constituie folosirea societăților private pentru asigurarea securității navelor pe mare. Unele opinii susțin faptul că numai statul este în măsură să utilizeze forța pentru a proteja navele și echipajele lor²². Susținătorii acestei idei sunt și cei care condamnă folosirea societăților private de securitate în Irak și Afghanistan. Ceea ce nu este luat în calcul, este faptul că reconstrucția Irakului și Afghanistan-ului nu ar fi posibile fără aceste societăți private de securitate și că cele mai multe dintre acestea acționează în modul cel mai responsabil cu putință de fiecare dată. Folosirea acestor societăți în locațiile cu probleme a devenit esențială pentru simplul motiv că nu sunt suficienți militari care să execute aceste misiuni de rutină cum ar fi apărarea bazelor militare, ambasadelor, personalului sau convoaielor. În aceeași idee, nominalizarea personalului militar pentru apărarea navelor de atacurile piratilor se va dovedi nerealistă, din același motiv, nu sunt suficienți pentru acoperirea cererii.

Mai mult, este discutabil dacă un polițist sau chiar un soldat a beneficiat de un antrenament adecvat pentru misiunea în cauză, sau dacă aceștia au în mod normal experiența necesară pentru a acționa sub stresul focului de armă. O bună parte din personalul acestor societăți de securitate private au experiență de luptă, a fost verificat și s-a oferit voluntar pentru aceste misiuni. Cu toate acestea, proprietarul navei trebuie să demonstreze că a acționat cu diligența cuvenită atunci când a decis folosirea gărzilor înarmate la bordul navelor. Comandantul navei trebuie să verifice

²¹ Maxim Worcester, *Time to rethink the fight against maritime piracy in the Indian Ocean*, vizibil pe kms1.isn.ethz.ch/.../Files/ISN/.../Feb11_Fight_against_Mar_Piracy.pdf p. 1, accesat pe 26.09.2011.

²² Ibidem, p. 4.

CV-ul personalului societății de securitate ambarcat, pentru a se asigura că nimeni nu a suferit condamnări anterioare sau are probleme medicale care pot influența securitatea navei sau echipajului. Întrebarea fundamentală care urmează a fi rezolvată este cine autorizează folosirea forței.

În cazul contractelor între compania de shipping și societatea privată de securitate, comandantul nu are control asupra deciziei finale privind instalarea și folosirea unui tip de armament. Cu alte cuvinte, comandantul nu are responsabilități pe linia asigurării securității echipajului și navei. În realitate, trebuie să existe o obligație contractuală prin care comandantul se supune unor instrucțiuni de securitate, care se extind până la rerutarea traseului navei. Acest lucru reprezintă o mutație fundamentală în rolul tradițional al comandantului care avea responsabilitatea finală privind siguranța și securitatea asupra navei aflate sub comanda sa.

Devine din ce în ce mai evident faptul că nu există un panaceu universal pentru stoparea sau chiar reducerea pirateriei cel puțin pentru Golful Aden și Oceanul Indian. Ceea ce se urmărește, este materializarea unui set de măsuri care judicios coordonate pot conduce la reducerea sau eliminarea pirateriei. În opinia lui Maxim Worcester²³, aceste măsuri ar putea fi:

- o nouă abordare a normelor de drept maritim care reglementează folosirea forței în marea liberă și apele teritoriale; aceste reglementări trebuie făcute în acest secol și adaptate amenințărilor actuale;
- regulile de angajare folosite de forțele navale care acționează pentru protecția rutelor maritime de transport trebuie să fie coordonate și unanim agreate; mai mult, trebuie reconsiderate tipurile de nave care vor fi folosite pentru această misiune, cu scopul de combatere a pirateriei eficient, cu costuri cât mai reduse;
- folosirea societăților private de securitate trebuie reglementată de comun acord;
- companiile de shipping trebuie să se conformeze cerințelor de bază privind securitatea când operează în zone periculoase și trebuie să acorde atenția cuvenită protejării echipajului și încărcăturii; ei trebuie să investească în mijloace mai eficiente de protecție pasivă și să adopte și măsuri active dacă este necesar;
- Poliția și serviciile de securitate trebuie să combată activ grupările crimei organizate implicate în piraterie cât mai devreme cu putință, în scopul reducerii atracției pe care o poate genera acest fenomen; aceștia trebuie de asemenea să se asigure că pirateria nu poate fi folosită de către organizațiile teroriste pentru a-și atinge obiectivele;
- comunitatea bancară trebuie să acorde o mai mare atenție asupra fenomenului „spălării banilor” și să raporteze autorităților toate tranzacțiile suspecte;
- întocmirea unor planuri pe termen lung pentru a iniția procesul de stabilizare a Somaliei și înființarea unei Gărzii de Coastă eficiente cu

²³ Maxim Worcester, *Time to rethink the fight against maritime piracy in the Indian Ocean*, vizibil pe kms1.isn.ethz.ch/.../Files/ISN/.../Feb11_Fight_against_Mar_Piracy.pdf p. 7, accesat pe 26.09.2011

asigurarea fondurilor necesare. Acest lucru poate fi realizat prin parteneriat public privat, în care să fie implicate de preferință companii private de securitate calificate.

Indiferent care sunt costurile pe care le generează lupta împotriva pirateriei, măsurile de ordin politic, economic și militar pentru eradicarea acestui fenomen, trebuie luate fără întârziere și aplicate cu consecvență. Pericolul pe care îl poate genera inacțiunea în acest sens poate costa economia mondială mai mult decât ne putem imagina, implicațiile fiind și de natura sporirii insecurității pe liniile de comunicații maritime prin clivajul pirateriei spre activitatea organizațiilor teroriste și cartelurile crimei organizate.

Bibliografie:

1. Brazil Task Force to Combat Amazon River Piracy, vizibil pe <http://www.planetdata.net/sites/maritime/news>.
2. *EU NAVFOR Releases Suspected Pirates After Prosecution Attempts Prove Unsuccessful*, vizibil pe
3. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/630/29/PDF/N0863029.pdf>.
4. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/361/77/PDF/N0836177.pdf>.
5. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/538/84/PDF/N0853884.pdf>.
6. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/655/01/PDF/N0865501.pdf>.
7. http://en.wikipedia.org/wiki/Piracy_in_Somalia.
8. <http://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv8-english.pdf>.
9. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1169712/Flawless-How-U-S-Navy-snipers-killed-Somali-pirates-just-shots--dark-deck-rolling-ship.html>.
10. <http://www.eunavfor.eu/2011/04/eu-navfor-releases-suspected-pirates-after-prosecution-attempts-prove-unsuccessful/>.
11. <http://www.eunavfor.eu/about-us/>
12. <http://www.financialmirror.com/news-details.php?nid=24413>.
13. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm.
14. <http://www.planetdata.net/sites/maritime/news.php?story=36332>.
15. <http://www.planetdata.net/sites/maritime/news.php?story=37027>.
16. http://www.un.org/depts/los/piracy/piracy_documents.htm.
17. Maxim Worcester, *Time to rethink the fight against maritime piracy in the Indian Ocean*, vizibil pe kms1.isn.ethz.ch/.../Files/ISN/.../Feb11_Fight_against_Mar_Piracy.pdf.

18. Nick Wadhams, *The Somali Pirates: Tanks, but No Tanks*, Time Magazine, joi 9 octombrie 2008, vizibil pe <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1848772,00.html>.
19. *Pirates killed in skirmish with warship*, vizibil pe <http://www.cphpost.dk/news/international/89-international/51639-pirates-killed-in-skirmish-with-warship.html>.
20. *Pirates Release Ship After K&R Team Detained in Mogadishu*, vizibil pe
21. *Shipping Industry Bands Together for Anti-Piracy Campaign*, vizibil pe
22. *Who do pirates call to get their cash?*, vizibil pe http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/7847351.stm.
23. William H. McMichae, *Navy: Helo fires on pirate skiff, killing 4*, vizibil pe <http://www.navytimes.com/news/2011/05/navy-bulkeley-pirate-attack-foiled-051811w/>

ROLUL DIPLOMAȚIEI PREVENTIVE ÎN REDUCEREA AMENINȚĂRILOR ASIMETRICE

Gabriel ANGHEL*

Today, the international security environment faces increasing nonmilitary and nonconventional complex risks which create new types of challenges for security. The proliferation of nuclear technologies and other weapons of mass destruction, terrorism, religious and nationalist fanaticism, organized crime, illegal migration, threats posed to the environment are just few of the defiance affecting both states and international community aggregate.

The success in annihilating such threats in an amiable way through specific means of preventive diplomacy depends not only on the convergence of the strategies proposed to release tension of the situation but also on the diplomatic ability of each party represented at the negotiation table, on the responsibility and understandable approach.

Even though preventive diplomacy is aimed at defusing a potential conflict or at preventing the reemergence of another old one it requires an attentive approach. The preventive action should aim at anticipating new disputes and preventing their degeneration into violence but the same time at creating the opportunities for priorities establishment in case of conflict reemergence.

Cuvinte cheie: amenințare, diplomație preventivă, apărare, securitate, conflict, criză

În Dicționarul Explicativ al Limbii Române se arată că „*simetria este proprietatea unui ansamblu spațial de a fi alcătuit din elemente reciproc corespondente și de a prezenta, pe această bază, anumite regularități; proporționalitate, concordanță, armonie între părțile unui tot, între elementele unui ansamblu etc.; distribuție egală, regulată, armonioasă a părților unui tot, a elementelor unui ansamblu; corespondență exactă (ca formă, poziție etc.) între părțile opuse ale unui tot*”¹.

Pentru a defini și înțelege conceptul de simetrie în contextul militar, putem să ne imaginăm, cu ușurință, că un „ansamblu”, cum este cel prezentat în definiția de mai sus, poate să îl constituie și un conflict armat, iar principalele lui elemente componente să fie cele două părți aflate în conflict.

Definind în acest mod conceptul de simetrie a conflictelor armate, cu ajutorul aceluiași dicționar, ajungem la concluzia că asimetria conflictelor nu poate fi altceva decât „lipsa de simetrie” cu privire la elementul abordat, cel al conflictelor.

Putem, deci, cel puțin teoretic, să afirmăm existența sau, după caz, non-existența simetriei în unele conflicte militare. Putem vorbi de conflicte simetrice și de conflicte armate asimetrice.

Perioada recentă a fost martora a numeroase „conflagrații locale, convenționale, simetrice, asimetrice etc.”, care, în loc să rezolve problemele apărute,

* **Colonel, Ministerul Apărării Naționale, Doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.**

¹ DEX, Dicționarul Explicativ al Limbii Române, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 988.

au conturbat și continuă să conturbe relațiile internaționale, făcând dovada faptului că diferențele interstatale nu pot fi reglementate pe calea armelor.

1. Manifestarea amenințărilor asimetrice în actualul context de securitate

Existența, apariția și dezvoltarea unor elemente de asimetrie la nivelul comunității umane, a fost considerată ca principal vector al dezvoltării, concomitent cu percepția conform căreia acestea pot constitui și componenta perturbatoare majoră a dinamicii naturale a societății.

În perioada actuală, intensificarea relațiilor între state, la nivel internațional, au condus la apariția unor noi elemente de valorizare și cuantificare ale conceptului de asimetrie, astfel încât variabilele ce trebuie luate în calcul acoperă o gamă largă de indici cu influență directă asupra dezvoltării și amplificării fenomenului ca atare.

Transformarea noțiunii de asimetrie din instrument de progres în cel de inițiere și desfășurare a confruntărilor armate a dus la apariția, în limbajul politic și militar, a unui nou termen, cu o valoare semantică mult mai amplă, folosit în a defini toate situațiile care nu se înscriu în tiparele clasice, universal acceptate: *amenințarea asimetrică*.

Definirea acestui nou termen, intens vehiculat în cadrul discursului politic și cu implicații deosebite la nivel decizional militar, a necesitat elaborarea unui cadru amplu de analiză care să înglobeze toate elementele necesare: psihologice, sociale, economice, culturale, religioase, militare.

Din punct de vedere semantic, termenul de „amenințare asimetrică” implică două noțiuni distincte²:

- amenințarea: atitudine negativă cu impact asupra afectivității individuale sau de grup;

- asimetria: proprietate a relațiilor dintre doi termeni care nu este valabilă în sens reciproc.

Extrapolarea sintagmei „*amenințare asimetrică*” la nivel global și adaptarea ei la situațiile concrete existente și apărute la nivel internațional conduce la formularea următoarei definiții: „*pericolul generat de posibilitatea de a întrebuiți mijloace sau metode diferite pentru a lovi sau neutraliza punctele forte ale unui adversar, exploatarea slăbiciunilor sale, în scopul obținerii unui rezultat disproporționat*”.³

Din punct de vedere militar și al securității naționale, amenințarea asimetrică este definită ca fiind „*modalitatea de a gândi, organiza și acționa, într-o manieră diferită de cea a adversarului, pentru a se ajunge la maximizarea avantajelor deținute, exploatarea slăbiciunilor acestuia, având ca rezultat preluarea inițiativei și obținerea unei mai mari libertăți de acțiune. Amenințarea asimetrică poate fi politico-strategică, militar-strategică, operațională sau o combinație între acestea. Ea poate implica diferite metode, tehnologii, organizații având următoarele caracteristici: poate fi pe termen scurt sau lung, deliberată sau conjuncturală,*

² DEX, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

³ *Dictionary of military and associated terms*, Department of Defense, Washington, 1999, p. 56.

*discretă sau folosind condiții simetrice generate de sistem și poate avea efecte psihologice și fizice*⁴.

Noțiunea de amenințare asimetrică are origini relativ recente și s-a amplificat, primind noi dimensiuni și valențe după accentuarea fenomenului de globalizare.

Globalizarea, un fenomen cu implicații deosebite la nivel internațional, este percepută ca o acțiune cu caracter bivalent: elementul decisiv în dezvoltarea ulterioară a societății și factor ce ar putea crea perturbări majore în evoluția naturală a acesteia. Folosit ca element de legătură, la nivel macro, globalizarea poate fi considerată ca modalitatea prin care se asigură interdependența și interconectarea componentelor sistemului internațional, stabilind reguli adaptate la noile cerințe, astfel încât procesele de coordonare, evaluare, control și adaptare să funcționeze într-o manieră unitară, dar adaptată la cerințele subsistemelor asupra cărora se manifestă.

Evoluția rapidă a globalizării, inclusiv impunerea unor reguli ale acesteia, unor sisteme care nu sunt încă pregătite de a intra în complexul de relații internaționale, a dus la dezvoltarea exponențială a spectrului amenințărilor asimetrice, ce acoperă, în prezent, toate componentele vieții și dezvoltării unei societăți umane.

Clasificarea riguroasă a „amenințărilor asimetrice” depinde de criteriile după care se va face divizarea între „simetric” și „asimetric”, dificultățile apărând în momentul determinării factorilor, unul din elementele definitorii fiind cel conexas unui sistem de evaluare ambivalent, circumscris următoarelor coordonate:

- dacă pentru societate factorul „asimetric” este un terorist, pentru grupul la care acesta aparține el este un „luptător pentru libertate”;
- dacă acțiunile sale sunt considerate „asimetrice”, pentru el reprezintă un „modus operandi” tradițional.

Într-o abordare generică, în actualul context de securitate, amenințările asimetrice sunt caracterizate de următorii factori:

- neobișnuite din punct de vedere al conduitei la nivelul societății;
- non-conforme cu regulile tradiționale ale conflictelor armate (reguli definitorii în conducerea războaielor);
- fără corespondențe în ceea ce privește armamentul folosit și planurile de acțiune;
- îndreptate, de obicei, împotriva componentelor militare (echipamente și personal), însă provocând victime și în rândul populației civile;
- proiectate pentru diminuarea încrederii în organismul militar, a capacităților acestuia și crearea unui statut de nesiguranță privind posibilitatea de contracarare;
- dificultăți în desfășurarea de acțiuni de contracarare similare desfășurate de către forțele regulate (sunt considerate ca excepții acțiunile desfășurate de către forțele speciale, ce pot fi implicate în operațiuni anti-gherilă, folosind metodele atacatorilor);
- imposibilitatea dezvoltării unei acțiuni de răspuns care să fie discriminatorie și în același timp proporțională cu amplitudinea atacului executat

⁴ *Culegere de termeni, concepte și noțiuni de referință din domeniile politicii militare, securității naționale și apărării armate*, Editura Militară, București, 2000, p.45.

anterior. Datorită naturii actului de violență, percepția populației față de reacțiile militare ulterioare putând fi eronată, aspect datorat abordării politice și sociale;

- gradul ridicat de necunoaștere a inamicului, a modului său de viață, a conceptelor și preceptelor sociale care îi ghidează activitatea zilnică, a trecutului istoric, a confruntărilor interne care au marcat evoluția sa.

În prezent, în cele mai multe cazuri, amenințările asimetrice sunt asimilate actelor de terorism, această apropiere făcând dificilă elaborarea unei definiții clare a acestora, însă prin extrapolare se poate ajunge la următoarea aserțiune: „*amenințările asimetrice reprezintă totalitatea acțiunilor militare, paramilitare, psihologice, de informații, informatice și de altă natură, desfășurate de către națiuni, organizații sau persoane aflate sub controlul acestora și destinate destabilizării unor sisteme sociale prin lovirea și afectarea punctelor vulnerabile ale unei societăți, inclusiv a componentei armate a acesteia*”⁵.

Definiția nu poate acoperi întregul spectru al amenințărilor asimetrice, deoarece acesta implică un număr nelimitat de categorii și subcategorii care sunt influențate de o multitudine de variabile ce nu pot fi cuantificate, însă trebuie înțeles un singur aspect: amenințările asimetrice la adresa unei entități, indiferent de natura acestora, au menirea de a destabiliza un sistem pentru a crea un altul, bazat pe conceptele promovate de structura generatoare de amenințări.

Referitor la mijloacele folosite, acestea pot fi divizate în următoarele categorii: armele biologice; armele chimice; dispozitivele laser folosite pentru orbire; minele cu întrebuințări diverse; atacurile sinucigașe; atacurile surpriză; atacurile asupra unor facilități economice, sociale, culturale sau elemente ale infrastructurii critice; atacurile executate asupra unor state neutre; distrugerea mediului înconjurător; atacarea sistemelor satelitare; atacarea sistemelor informatice; finanțarea unor grupuri teroriste pentru a desfășura atacuri sinucigașe; provocarea de pierderi umane însemnate în rândul propriei populații; expunerea propriei populații la acțiuni destabilizatoare.

2. Conceptul și noțiunea diplomației preventive

Actualele dezbateri referitoare la prevenție sunt în corelație nu numai cu termenul de diplomație preventivă, dar și cu prevenția crizelor, prevenția conflictelor, administrarea conflictelor, folosiți fără schimbări, chiar dacă diferențele conceptuale pot avea implicații importante pentru deciziile politice. Astfel, o definiție riguroasă a diplomației preventive este necesară și ar trebui:

- să indice ce este în esență diplomația preventivă și cum poate fi diferențiată de alte forme de diplomație și alte intervenții în cadrul conflictelor;

- să clarifice domeniile pe care le desemnează;

- să arate prin ce tehnici și instrumente se realizează, precum și cu ce forțe și mijloace.

⁵ Medar, S. *Diplomația apărării*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2006, p.87.

Pentru realizarea scopurilor urmărite, în viziunea unor autori⁶, diplomația preventivă include activități diplomatice guvernamentale sau neguvernamentale, politice, economice, militare sau alte eforturi care sunt întreprinse în scop deliberativ la o etapă timpurie, să rețină statele sau grupurile sociale de la amenințarea cu forța, aplicarea forței sau constrângerea ca mijloace de rezolvare a diferendelor politice care apar de la efectele destabilizatoare a schimbărilor naționale sau internaționale.

Diplomația preventivă are ca scop descurajarea sau minimalizarea ostilităților, iar în cazul în care conflictul a evaluat până la confruntare armată, să reducă tensiunile, să ajusteze diferențele, să creeze canale pentru soluții și să elimine germenii insecurității.

În pofida celor care practică *prevenirea*, este improbabil ca situația conflictuală să fie eliminată din interacțiunea umană. Prevenirea conflictelor sau transformarea lor este un scop meritoriu pe termen lung, dar unul care este, în mod necesar, subordonat și dependent de managementul conflictului, de reducerea conflictului de la nivelul violenței la cel al politicului⁷.

Diplomația preventivă începe, în principal, acasă și totdeauna, prevenirea conflictelor, indiferent de natura lor, reprezintă o opțiune politică mai atractivă decât cea a efortului diplomatic depus pe timpul derulării situațiilor conflictuale.

Această abordare implică renunțarea la noțiunea de „învingător” și translația către judecări în termenii specifici teoriei jocurilor, concretizați în formule de acorduri sau înțelegeri de tip joc cu sumă pozitivă.

Diplomația preventivă nu reprezintă o opțiune ideologică, aceasta nu depinde de convingerile părților, ci reprezintă cea mai eficientă cale de evitare a dezastrelor și de găsire a relațiilor de pace în situații conflictuale dintre cele mai complexe. Părțile descoperă că pot să-și mărească șansa realizării scopurilor la un cost mai mic, transformându-i pe oponenti în aliați și pe necooperanți în colaboratori. Aceasta implică acțiunea de „cumpărare” a cooperării celeilalte părți, cu luarea în considerare a propriilor scopuri, ca în orice proces de negociere, dar cu un accent special pe evitarea mai degrabă a conflictelor viitoare, decât este încheierea conflictelor trecute sau prezente. Aceasta nu înseamnă renunțarea la scopuri în procesul de management al conflictului, ci o redistribuire – reducere sau expansiune a scopurilor, către cei care se încadrează în aceleași cerințe sau sunt accesibili în cooperarea cu cealaltă parte implicată. Alegerea este făcută sub impulsul conștientizării costurilor și acumulărilor prezente în comparație cu cele viitoare⁸.

3. Implicarea elementelor specifice diplomației preventive în contracararea amenințărilor asimetrice

Una din trăsăturile fundamentale ale amenințărilor asimetrice este aceea conform căreia punerea lor în practică duce la lezarea drepturilor fundamentale ale statelor și a sistemelor de securitate ale acestora. În abordarea logică a fenomenului

⁶ LUND, Michael, *Preventing Violent Conflicts. A Strategy for Preventive Diplomacy*, United State Institute for Peace, Washington, 1996, p.23.

⁷ PÂRLOG, Adrican, *Diplomație Preventivă*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 8.

⁸ PÂRLOG, Adrican, *Diplomație Preventivă*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, p. 173.

acțiunile generate de punerea în practică a amenințărilor duc la apariția unor reacții de respingere – protecție din partea societății.

Dezvoltarea binomului acțiune - reacțiune duce la dezvoltarea și amplificarea spiralei confruntărilor și tensiunilor pe principiul reacției în lanț, care, dacă nu este controlată poate conduce fie la colapsul sistemului – țintă, fie la cel care a generat seria de amenințări.

Abordarea structurală a modalităților de reducere a amenințărilor asimetrice arată faptul că planificarea unor activități menite să modifice treptat și gradual comportamentul unui segment de populație astfel încât transformarea acestuia să conducă la eliminarea din filozofia de viață a abordărilor violente necesită o cunoaștere cât mai detaliată a tuturor aspectelor ce motivează, în faza inițială, respingerea unui alt sistem social.

Contracararea și reducerea amenințărilor asimetrice folosind diplomația preventivă reprezintă un element de noutate care, până în prezent nu a fost exploatat la parametri adecvați.

În acest context, diplomația preventivă, devine un instrument multilateral și structurat, incluzând componente politice și militare ce reprezintă prima încercare de prevenire a situațiilor conflictuale și stărilor de criză, generatoare, la rândul lor, de amenințări asimetrice. Pentru identificarea și contracararea eficientă a acestora sunt necesare un minim de date ce trebuie ulterior procesate, analizate, ordonate după nivelul de interes manifestat de zona sau statul – țintă, apoi prezentate decidenților politici pentru a putea proiecta modalitățile optime de acțiune. Acest proces este unul dinamic, cu desfășurare continuă, astfel încât datele furnizate să poată ajuta cu succes la implementarea planurilor destinate reducerii tensiunilor și implicit a amenințărilor asimetrice.

În faza de culegere a datelor, componenta cu o pondere mărită în acest proces este reprezentată de diplomația militară prin birourile atașatilor apărării sau componentele naționale de culegere de informații. Activitatea desfășurată de către sursele de culegere militare, furnizează datele inițiale necesare proiectării acțiunilor inițiale și perspectiva pentru cele ulterioare.

Din punct de vedere al amenințărilor asimetrice, componenta militară este cea care dispune de instrumentele necesare evaluării acestora, a implicațiilor ulterioare și a modalităților de răspuns.

Datele furnizate de către reprezentanții din teritoriu au o importanță deosebită pentru susținerea procesului de analiză și decizie la nivel politic, deoarece oferă informații despre amploarea fenomenului antagonist și capacitățile de reacție a zonei – țintă.

Este binecunoscut faptul că, indiferent de natura amenințărilor asimetrice sau modalitățile de punere în practică, întotdeauna se face apel la mijloace militare sau componente provenind din sfera militară, astfel încât capacitățile de reacție și rezultatele finale pot fi evaluate de către specialiștii militari.

Ulterior prezentării datelor de bază și a analizelor efectuate, decidenții politici pot trasa algoritmul principal al acțiunilor ulterioare și pot proiecta măsurile ce trebuie a fi luate pentru a reduce impactul atât asupra populației, cât și a comunității internaționale.

Spre deosebire de componenta strictă de apărare a diplomației, din punct de vedere al structurării acțiunilor de diplomație preventivă, acestea se dezvoltă pe toate planurile: educativ; de pregătire; de antrenament; schimburi de experiență; transfer de tehnologii; schimburi culturale; vizite la nivel înalt, iar implicarea componentei militare joacă un rol deosebit, în condițiile în care aceasta este coordonată și condusă eficient de componenta politică.

Analizele făcute pe baza datelor obținute până la momentul schițării modalităților de acțiune trebuie să definească cadrul și direcțiile de urmat, accentuându-se, după caz, necesitatea implicării sub diferite forme a categoriilor de forțe armate.

Reducerea amenințărilor asimetrice reprezintă un fenomen complex care necesită implicarea unui număr important de factori decizionali atât la nivel local cât și la cel internațional. Din această cauză, eforturile depuse trebuie să reprezinte o sumă de activități inter-relaționate în care contactele la diferite niveluri și între diferite structuri trebuie să aibă o pondere importantă.

Desfășurarea de activități strict numai în zona-țintă poate crea, pentru factorii de decizie locali și populație, sentimentul de izolare față de comunitatea internațională, de aceea este necesar ca, simultan cu activitățile interne, să fie inițiate și dezvoltate contacte externe.

Acestea trebuie să vizeze implicarea graduală a decidenților politici locali în activități internaționale – întâlniri bi și multilaterale, conferințe, seminarii, schimburi de experiență, mese rotunde, think-tank-uri, plecându-se de la nivelul executiv și ajungându-se până la cel decizional – politic.

Organizarea acestor activități trebuie să urmărească prezentarea avantajelor integrării într-un sistem disciplinat și guvernat de legi clare și precise, norme și precepte ce urmăresc protecția individului, dezvoltarea armonioasă a societății și asigură un climat propice pentru evoluția ulterioară.

În cadrul acestui proces complex un rol deosebit este jucat de atașatura apărării ale cărei misiuni s-au amplificat și diversificat, ofițerii ce își desfășoară activitatea în acest sector devenind principalii consilieri ai șefilor de misiuni și puncte de contact importante pentru legătura cu structurile locale.

Având în vedere aspectele prezentate mai sus considerăm că reducerea amenințărilor asimetrice nu se poate realiza decât prin crearea cadrului instituțional internațional la nivelul căruia să fie încurajată cooperarea interstatală, flexibilitatea și multilateralitatea luării deciziilor, adoptarea de politici echilibrate și consecvente menite să conducă la eliminarea treptată a cauzelor generatoare a acestora.

De asemenea, considerăm că reducerea amenințărilor asimetrice prin folosirea exclusivă a forței și constrângerii nu se dovedește o soluție viabilă, rezultatul eforturilor depuse până în prezent arătând o creștere și diversificare a acestora, în loc de o diminuare constantă. Este necesară o modificare a concepției de folosire a forțelor armate, accentuându-se și valorificându-se valențele sociale ale acestora, punându-se accent pe capacitățile educaționale, de pregătire și antrenament, posibilitățile de contracarare ideologică a influențelor religioase, de dezvoltare a relației civili – militari și implicare în elaborarea actului decizional.

Având în vedere că noțiunea diplomației preventive este relativ nou introdusă în practica politico-militară, iar formele, metodele, mijloacele și instrumentele ei sunt

în proces de formare, descoperim o varietate de opinii referitoare la spectrul de aplicabilitate a acestei metode de prevenire a conflictelor.

Așa de exemplu, unii autori limitează termenul doar la eforturile de a preveni izbucnirea conflictelor sau de reaprindere a unora încheiate recent. În acest sens, unii teoreticieni afirmă că însuși termenul „diplomație preventivă” desemnează diplomația închisă efectuată de către oficialități la nivel înalt cu scopul de a îndrepta situația internațională deteriorată sau folosirea de către Secretarul General al ONU a bunelor oficii pentru a media conflictul sau chiar pentru încetarea focului⁹.

Din alt punct de vedere, diplomația preventivă este văzută ca ansamblul acțiunilor desfășurate în vederea opririi sau limitării conflictului în orice stadiu de evoluție al acestuia, sau chiar supravegherea războiului declanșat de la o răspândire mai largă sau atenuarea distrugerilor provocate de acesta. Astfel Boutros Boutros Ghali vede diplomația preventivă acționând pentru limitarea conflictelor violente nu doar la una din etape, ci la diferite etape de dezvoltare a lor:

- foarte timpurie, când diplomația preventivă se concentrează asupra surselor de bază ale diferendelor;
- mai târzie, când diplomația preventivă încearcă să preîntâmpine diferendele care pot deveni violente;
- mult mai târzie, când diplomația preventivă urmărește să rețină expansiunea violenței declanșate.

Există însă și părerea că diplomația preventivă nu ar trebui restrânsă la preîntâmpinarea conflictelor propriu-zise, a ostilităților armate deschise de către două sau mai multe părți antagoniste. Termenul de diplomație preventivă nu specifică în mod explicit ce urmează să fie prevenit. Chiar noțiunea de „prevenție” poate include măsuri și programe cu caracter social-economic, cultural educativ, juridic, întreprinse în plan internațional sau național pentru prevenirea unor crize economice, sociale, politice etc.

Diplomația preventivă propriu-zisă mai include și acele acțiuni operative care sunt întreprinse pentru aplanarea unui conflict concret, deja conturat. Acestea pot fi misiuni de stabilire a faptelor, organizarea de negocieri directe între părți, punerea în aplicare a mecanismului de menținere a păcii a ONU și organizațiilor regionale.

Diplomația preventivă, chiar dacă are menirea să dezamorseze un nou conflict potențial sau să prevină recrudescența altuia de lungă durată, necesită o mai atentă elaborare. Acțiunea preventivă trebuie să aibă ca scop anticiparea noilor dispute și prevenirea degenerării lor în violențe, dar în aceeași măsură crearea oportunităților necesare stabilirii priorităților în cazul recrudescenței conflictului.

Anticiparea șanselor și fructificarea lor reprezintă modalitatea de intervenție ideală în ambele tipuri de cazuri.

Diplomația preventivă are o șansă dacă intervenția este instituționalizată în sensul unei misiuni continue de monitorizare și observare, efectuată de observatori acceptați, pregătiți la un nivel înalt a căror influență să fie motivată de sprijinul unor state sau al ONU. Dacă intervenția este menită să impulsioneze obligațiile elementare

⁹ LUND, Michael, *Preventing Violent Conflicts. A Strategy for Preventive Diplomacy*, United State Institute for Peace, Washington, 1996, p.38.

ale elitelor locale, înțelegerile în urma negocierilor sunt preferabile consecințelor întoarcerii la război.

Astfel, acțiunea preventivă în cadrul circumstanțelor unei amenințări asimetrice nu mai pare să fie pur și simplu garantată, ci este percepută drept o activitate necesară, care oferă o punte între istoria recurentă a conflictelor către noi șanse de pace, prin negociere.

Concluzii

Dezvoltarea diplomației securității și apărării, sub toate aspectele ei, de la diplomația preventivă la cea coercitivă, pune în mișcare un mecanism complicat și sensibil, bazat pe întrepătrunderea dreptului internațional, a interpretărilor documentelor juridice internaționale cu reglementările stricte ale domeniului militar. De asemenea, considerăm că diplomația securității și apărării, dincolo de aspectele militare, devine un instrument puternic în gestionarea problemelor non-militare ale securității interne și internaționale, în recalibrarea dimensiunilor economice, sociale, energetice, de protecția a mediului etc.

Armonizarea relațiilor interstatale prin folosirea instrumentelor destinate exclusiv securității și apărării pentru promovarea și susținerea unor componente diplomatice reprezintă o abordare nouă și a apărut ca o necesitate destinată prevenirii stărilor conflictuale și reducerii amenințărilor asimetrice. Astfel, apreciem că diplomația preventivă ocupă un loc primordial în ierarhia metodelor și formelor specifice acțiunilor pentru evitarea deteriorării stării de securitate.

Așadar, diplomația preventivă, atât în teatrele de operații multinaționale, cât și în afara acestora, reprezintă modalitatea cea mai facilă, mai puțin costisitoare și mai eficientă, prin care pot fi accesate canalele destinate încurajării contactelor la nivel politic și militar, astfel încât să fie puse în operă toată gama de mecanisme ce vor avea ca scop diminuarea ostilității, creșterea încrederii reciproce și menținerea acesteia la nivelul necesar pentru prevenirea conflictelor, încetarea celor deja existente sau pentru reducerea amenințărilor asimetrice.

Bibliografie:

1. C. ALEXANDRESCU, O. BĂRBULESCU, N. FOTINO, *Mic dicționar diplomatic român*, Editura Politică, București, 1967.
2. CRĂCIUN, Ioan, *Prevenirea conflictelor și managementul crizelor – curs*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
3. *Culegere de termeni, concepte și noțiuni de referință din domeniile politicii militare, securității naționale și apărării armate*, Editura Militară, București, 2000.
4. *DEX, Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
5. *Dictionary of military and associated terms*, Department of Defense, Washington, 1999.

6. EREMIA, Cristian, *Informația militară în contextul de securitate actual. Competența profesională a atașărilor apărării înarmata română*. Gândirea Militară Românească, nr. 6, 2006
7. HOFMAN, David, *Beyond Public Diplomacy*, în *Washington Quarterly*, vol. 25, nr. 2, spring 2002, www.jstor.org
8. LUND, Michael, *Preventing Violent Conflicts. A Strategy for Preventive Diplomacy*, United State Institute for Peace, Washington, 1996.
9. MEDAR, Sergiu “*Diplomația apărării*”, Editura Centrului Tehnico-Editorial al Armatei, București, 2006.
10. MORGENTHAU, Hans, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*. Editura Collegium, 2007.
11. Oxford English Dictionary, online edition, la www.oed.com
12. PÂRLOG A., BICA I., ARNĂUTU S., *Diplomația apărării și promovarea intereselor de securitate națională*, în *INFOSFERA*, nr. 4/2010.
13. PÂRLOG, Adrieian, *Diplomație Preventivă*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.

IMPACTUL EVENIMENTELOR DIN 9-11 SEPTEMBRIE 2001 ASUPRA SERVICIILOR DE INTELLIGENCE. ADAPTAREA SERVICIULUI ROMÂN DE INFORMAȚII LA NOILE RISCURI ȘI AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE

Corina Gabriela SINDIE*

Information, as institution, still remains an undeniable and indispensable factor in the third millennium, in order to ensure proper functionality of any state. The XXIst century is a confluence of regional, asymmetrical and interdependent conflicts, being marked by profound changes of the security environment. The new world which appears in front of our eyes is becoming increasingly interdependent, requiring a new culture of security.

1. Impactul unor evenimente care au șocat o lume întreagă

În urmă cu 10 ani lumea „s-a oprit” în loc, o dată cu teribilul atentat din Statele Unite din 11 septembrie 2001. Gruparea teroristă Al-Qaeda a deturnat mai multe avioane, două dintre ele lovind celebrele turnuri gemene World Trade Center, iar un al treilea clădirea Pentagonului. Plutea în atmosferă un posibil al treilea război mondial, existau temeri privind consecințele de ordin social. “*Non-statul*” ataca acum statul”¹.

11 septembrie 2001 a reprezentat cu siguranță un fiasco în istoria serviciilor de informații americane. Comisia 9/11, una dintre comisiile guvernamentale cele mai mediatizate din istoria Statelor Unite, a plasat o mare parte din vina tragicului eveniment pe umerii acestor agenții.

În universul post-11 septembrie gândirea politică și strategică privind ordinea și haosul la nivel global erau supuse unor teste. Acest nou inamic, gruparea nonstatală, a luat prin surprindere însăși inima Americii, statul cel mai puternic de pe glob. Succesul în lupta împotriva terorismului este dependent de trei dimensiuni: inteligență, descurajare și apărare². În era globalizării, rolul serviciilor de informații este crucial, având misiunea de a avertiza și de a preveni asupra posibilelor intenții, capabilități, *modus operandi*, obiective, locații vulnerabile și de a răspunde terorii.

Lucrul în intelligence presupune o muncă destul de ingrată. Puțini oameni știu în ce constă munca unui ofițer de informații, iar succesele sunt aproape întotdeauna ținute secrete. Eșecurile însă, indiferent de gravitate și de amploare sunt întotdeauna făcute publice.

Efectul zilei fatidice de 11 septembrie 2001 se face simțit în aproape fiecare acțiune din domeniul intelligence. În fiecare an de atunci, o dată cu comemorarea celor dispăruți în atentatele de la W.T.C., comunitatea de informații reactualizează amintirile privind cel mai mare eșec, transformat acum în motivația de a-și canaliza

* **Comisar doctorand, Ministerul Administrației și Internelor**

¹ George Cristian Maior, “*Incertitudine, gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*”, Ed. Rao, București, 2009, p. 51.

² Dr. Boaz Ganor - Fondator și Director Executiv al Institutului de Studii și Cercetări ale Terorismului, www.terrorism.ro, 2011.

eforturile pentru a preveni și pentru a contracara terorismul, apanajul unui actor fluid, non-statal. Terorismul nu este însă o invenție Al-Qaeda, acesta având rădăcini adânci în istorie. Al-Qaeda deține „*prelungiri și excrescențe în peste 40 de state de pe glob*”³.

2. Gândire strategică și transformarea serviciilor de intelligence într-o lume plină de incertitudini

Violența și războiul se repetă în istoria universală datorită anumitor condiții⁴ iar în contextul actual de securitate “*toată lumea a început să vadă ca unică amenințare asupra omenirii terorismul și crima organizată. Cred că s-a supralicitat pe această direcție, iar serviciile care s-au concentrat numai asupra acesteia, neglijând alte amenințări, inclusiv cele clasice, au greșit*”⁵. Și în mileniului al treilea informația, ca instituție, rămâne un factor incontestabil și indispensabil pentru asigurarea bunei funcționalități a oricărui stat, demonstrându-se, de-a lungul timpului, faptul că există strânse legături și condiționări reciproce între serviciile de informații și societatea pe care acestea o apără, tipul de stat și regimul politic ce le-a creat și pentru care funcționează.

La 10 ani de la producerea teribilelor evenimente percepem sub altă formă lucrurile și putem analiza în ansamblu, cântărind faptele, cauzele și efectele lor și astfel înțelegem cât de mult contează securitatea națională. 11 septembrie 2001 a adus în atenția noastră ceva ce poate că nu conștientizăm: lumea internațională este mult mai amplă și mai complicată din punct de vedere geostrategic și politic. Evoluțiile ulterioare evenimentelor din 11 septembrie 2001 au accentuat faptul că abordarea securității prin prisma strictă a factorului militar nu mai este suficientă. Condiția sine qua non pentru un management cooperativ al securității nu este reprezentată doar de reformele instituționale, ci și de principiile indivizibilității securității, transparenței și angajamentului global și regional al comunității internaționale.

Principalele procese generatoare de securitate în plan continental sunt extinderea NATO și a Uniunii Europene. La acestea se adaugă dezvoltarea formelor de cooperare subregională, precum și tendințele de dezvoltare a unor sisteme de management al crizelor, prin coordonarea organizațiilor cu responsabilități în domeniu (ONU, NATO, UE, OSCE, EULEX). De asemenea, în noul context de securitate, adaptarea și transformarea NATO vor conduce la configurarea unor noi parteneriate și forme de cooperare, precum și la crearea unor instrumente specifice de contracarare a riscurilor neconvenționale.

Înainte de 11 septembrie 2001 serviciile de informații erau percepute drept “*colonizatori*” ai unor “*domenii de activitate conexe asigurării siguranței, ordinii publice și apărării*”⁶ prin raportarea la amenințările asimetrice. Evenimentele de la W.T.C. “*au conferit și consolidat legitimități pentru serviciile de informații*”⁷,

³ George Cristian Maior, *Op. cit.*, p. 51.

⁴ George Cristian Maior, *Op. cit.*, p. 62.

⁵ General (r) Sergiu Medar, *Masa rotundă „societate, democrație, intelligence”, Transformarea serviciilor de informații în contextul actual de securitate*, p. 1, în, www.sri.ro/upload/SMedarCULTURA.pdf.

⁶ Marian Florin Ureche, *Controlul civil asupra serviciilor de informații*, Editura Medro, București, 2008, p. 9.

⁷ *Ibidem*.

dezvoltându-se totodată și conceptul F.O.R.I.N.T. (schimb de informații între serviciile de intelligence naționale și cele străine), ca urmare a estompării liniei de demarcație dintre agențiile de informații.

Din ce în ce mai des se vorbește de transformare în cadrul proceselor de reorganizare instituțională. Transformarea, mai complexă decât reforma, ce reprezintă un proces static răspuns la anumite disfuncționalități ale sistemului, este reactivă, axată spre repararea erorilor trecute, generată de „triunghiul partenerial” între catalizatorii externi - care aduc inovație sistemului, componenta legislativă/beneficiarii care sprijină inovația și actorii interni care evaluează și implementează schimbarea. Scopul principal al transformării în domeniul intelligence îl reprezintă dezvoltarea capacității de a anticipa acțiunile atât la nivel național, cât și la nivel internațional, dinamica mediului de securitate actual generând schimbări semnificative ale activității serviciilor de informații pentru o valorificare eficientă a oportunităților, respectiv a contracarării noilor provocări naționale și globale.

Transformarea serviciilor de intelligence a fost o chestiune mult discutată după 11 septembrie 2001, dată care a subliniat pericolul terorismului în fața serviciilor de informații la nivel global. Strategia de transformare a serviciilor de informații vizează trei dimensiuni: creșterea eficienței decizionale, dezvoltarea capacităților de reacție și redefinirea rolurilor și misiunilor în raport cu resursele disponibile.

Serviciile de informații gestionează acum probleme noi, care, în trecutul nu foarte îndepărtat nu erau considerate chestiuni care să solicite atenția acestora: apărarea infrastructurii naționale împotriva atacurilor, terorismul sau crima organizată informatică, operațiuni internaționale pentru menținerea păcii, apărarea frontierelor și a punctelor de trecere asupra armelor și mijloacelor de distrugere în masă, încălcări masive ale drepturilor omului, evaluări ale unor situații economice sau financiare globale care pot periclita securitatea statelor, ajutor în caz de dezastre, acordarea de sprijin în urmărirea criminalilor de război sau a liderilor crimei organizate în cadrul unor anchete penale internaționale⁸.

Investigațiile privind atacurile 9/11 au concluzionat existența unor bariere tehnice și politice, care au limitat schimbul de informații între diferite agenții din domeniul securității, informații care, în cazul în care ar fi fost analizate împreună, ar fi furnizat informații utile pentru contracararea și combaterea complotului de la W.T.C. *“Nevoia concretizării fluxului de informații <<secret-deschis>> a crescut după atentatele din data de 11 septembrie 2001 când a fost evident faptul că nivelul de clasificare a informațiilor a constituit un obstacol în partajarea acestora între diferite entități ale statului”*⁹. Rezultă astfel faptul că serviciile secrete și agențiile ar trebui să facă schimb de informații pe scară mai largă, astfel încât analiștii să poată *“conecta punctele”*¹⁰ lipsă.

În centrul comunității de informații planează un paradox. Informația este valoroasă numai dacă este împărtășită consumatorilor care au nevoie de ea, dar, în

⁸ *Ibidem*, p. 2.

⁹ Theodor Mitu, Daniela Mitu, *OSINT la granița dintre secret și public*, Revista Română de Studii de Intelligence, nr. 4/decembrie 2010, p. 5.

¹⁰ Richard A. Best Jr. (Specialist in National Defense), *Intelligence Information: Need-to-Know vs. Need-to-Share*, Congressional Research Service, June 6, 2011, p. 2.

măsura în care este diseminată la o scară mai largă, cresc riscurile compromisurilor și vulnerabilităților. Cheia constă în găsirea unui echilibru adecvat între schimbul de informații și asigurarea măsurilor securitate optime. Diseminarea produsului intelligence trebuie să difere în funcție de beneficiar, ceea ce necesită eforturi suplimentare în întregul sistem. „*Informația este omniprezentă, indiferent dacă îi conștientizăm existența sau nu*”¹¹, importantă este însă arta de a extrage esențialul din materialul brut, astfel încât să se facă apel la “*inteligență și discernământ și, cel mai important*” la “*capacitatea de a anticipa, de a vedea ce se ascunde după colț. Căutați loialitate, integritate, energie, motivație, o personalitate echilibrată și dorința de a vedea lucrurile finalizate*”¹². Plecând de la realitatea că „*ignorarea datelor care produc sau au potențialul de a produce cunoaștere strategică*”¹³ poate avea consecințe nefaste asupra orientării politicii generale, locul primordial pe care informația l-a deținut și îl va deține în fundamentarea deciziei politice și a celei politico-militare, conferă domeniului un interes aparte.

Unele servicii de informații au în componență, alături de compartimentele de diseminare și structuri de „disclosure”, care analizează raportul material diseminat-destinatar, în funcție de nivelul de clasificare și de nevoia de acces la informații.

Informația migrează la nivel național între agențiile competente în domeniu, iar pe plan internațional schimbul are loc între serviciile omoloage din diferite state. Coordonarea și schimbul de informații necesită crearea unor rețele secretizate între serviciile de intelligence și astfel are loc trecerea de la bine-cunoscutul “need to know” la “need to share”, formula viitorului securității globale. Această cooperare permanentă a serviciilor presupune planificare, capacitatea de a înmagazina date de interes operativ, compatibilitate informatică, metode secretizare și de protecție a datelor culese, precum și întâlniri periodice ale reprezentanților serviciilor de informații, pentru raportări și analize comune ale diferitelor probleme privind securitatea¹⁴. Conform noului concept F.O.R.I.N.T., se poate observa o creștere a schimbului de informații între serviciile de intelligence interne, precum și între structurile de informații din diferite state, estompându-se din ce în ce mai mult linia de demarcație dintre informațiile interne și cele externe, ceea ce generează un timp de răspuns și de decizie mult mai scurt.

Transformarea în ceea ce privește culegerea de informații presupune existența unor centre naționale la care pot avea acces toate serviciile de informații. După cum bine se știe, informațiile militare cu cea mai mare valoare provin din zona HUMINT. Această metodă de culegere a informațiilor este completată de confirmarea informațiilor prin mijloace de natură tehnică.

Principiul “need to share” pornește de la interese comune privind riscurile și amenințările la adresa securității naționale, regionale și globale, în condițiile respectării normelor legislative ale fiecărei țări privind acțiunile comune. Este nevoie

¹¹ Mireille Rădoi, *Servicii de informații și decizia politică*, Editura Tritonic, București, 2005, p. 123.

¹² Colin Powell, <http://psiforce.info/rolul-activitatii-de-intelligence>

¹³ Abram N. Shulsky și Gary J. Schmitt, *Războiul tăcut – Introducere în universul informațiilor secrete*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 356.

¹⁴ Col. conf. univ. dr. Traian Liteanu, *Schimbul de informații pentru contracararea crimei organizate*, în *Strategii de apărare și securitate la frontiera răsăriteană a NATO și UE*, Volumul 2, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 11.

de o armonizare legislativă internațională pentru a se realiza o contracarare optimă și eficientă a crimei organizate transfrontaliere.

De asemenea, printre transformarea la nivelul intelligence se numără și noi mijloace electronice de obținere a informațiilor, superioare, din punct de vedere tehnic, metodelor uzuale de comunicare. Procesul interminabil al securității informaționale presupune formare continuă, evaluare, protecție, monitorizare și detectare, răspuns la incidente de securitate, remediere, documentare și revizuire. Aceste aspecte transformă securitatea informațională într-un proces indispensabil, devenind parte componentă a tuturor operațiunilor.

Timp de douăzeci de ani securitatea informațională s-a bazat pe următoarele trei principii: confidențialitate, integritate, disponibilitate (cunoscute drept tripleta C.I.A.).

În anul 2002, Donn Parker a propus un model alternativ C.I.A., pe care l-a denumit *“cele șase elemente atomice ale informației”*. Elemente menționate de către Parker sunt: confidențialitate, posesie, autenticitate, integritate, disponibilitate și utilitate. Temeinicia hexadei parkeriene¹⁵ rămâne încă un subiect de dezbatere în rândul profesioniștilor din domeniul securității informaționale.

Dacă facem un arc peste timp, putem observa că „războiul tăcut” a trecut de la diferențe de ordin etnic, religios, ideologic, de la actori statali la interese de natură individuală sau ale unor grupări. De aceea este necesar ca analiștii de intelligence să fie recrutați din domenii diverse, precum: *“finanțe, macroeconomie, religie, sociologie, psihologie, microbiologie”*¹⁶, prin analiză multisursă și multidisciplinară. Dacă pornim de la principiul *„Pregătește-te în aceleași condiții în care îți desfășori misiunea”*¹⁷ observăm că transformarea în domeniul activității de informații presupune pregătirea specialiștilor, întregul proces de pregătire necesitând un proces simultan de selecție. Totodată, este necesară o activitate privind educarea populației în domeniul securității.

Procesul de transformare în domeniu a înlocuit și termenul de “informație” cu cel de “intelligence”, care diferă foarte mult de ceea ce înseamnă informație. *„De fapt la NATO se spune clar: schimb de intelligence între aliați și schimb de informații cu partenerii”*¹⁸.

3. Transformarea și adaptarea SRI la noile riscuri și amenințări asimetrice la adresa securității naționale

Serviciul Român de Informații este instituția cu atribuții în domeniul culegerii și valorificării informațiilor relevante pentru securitatea națională a României. Își desfășoară activitățile în principal pe teritoriul național, precum și extern, în cooperare cu alte instituții responsabile în domeniul monitorizării și prevenirii amenințărilor transfrontaliere. Transformările la nivelul Serviciului Român de

¹⁵ Ing. Bogdan Ioan Groza, Teză de doctorat *“Construcții criptografice hibride, bazate pe tehnici simetrice și asimetrice - aplicații în sisteme de conducere”*, Editura Politehnică, Timișoara, 2008, p. 24.

¹⁶ General (r) Sergiu Medar, *Op. cit.*, p. 5.

¹⁷ *Ibidem*, p. 6.

¹⁸ *Ibidem*, p. 7.

Informații pornesc de la premise și obiective politico-strategice și economice, ca urmare a necesității de a gestiona provocările de securitate pe care le incumbă statutul de stat membru NATO și UE, SRI trebuie astfel să își asume obiectivele strategice ale celor două organizații cu care cooperează pentru contracararea riscurilor și amenințărilor comune.

Noile riscuri și amenințări asimetrice naționale și internaționale, conexiunile interstatale, multiplicarea actorilor non-statali și a tipurilor de conflict solicită *“îmbunătățirea capacității anticipative și a capabilităților de răspuns ale Serviciului Român de Informații la riscurile asociate terorismului internațional, proliferării armelor de distrugere în masă, instabilității regionale și criminalității organizate transfrontaliere, precum și la mutațiile intervenite în formele de manifestare ale amenințărilor de tip clasic”*¹⁹.

Transformarea SRI a reprezentat un proces complex astfel încât Serviciul să *“fie ancorat în realitățile concrete”* minimizându-se astfel *“distanțarea între complexitatea vieții sociale românești și modul cum aceasta era reflectată în materialele de informare prezentate factorilor de decizie în stat”*²⁰.

Adaptarea SRI, în decursul timpului, după atentatele din 9/11 septembrie 2001 a vizat creșterea capabilităților de a obține și de a analiza informațiile, cunoaștere și prognoză conferite statului român și societății civile. În luna noiembrie a anului 2001, C.S.A.T. a aprobat un nou Regulament de funcționare a Serviciului Român de Informații.

La nivelul departamentului de resurse umane, începutul anul 2002 a adus modificări substanțiale în ceea ce privește procesul de selecție a viitorilor ofițeri de informații, accentul fiind pus pe tineri licențiați în domenii privind *“siguranța națională, operațiuni informative, tehnico-operative, analitice, de gestionare a resurselor informaționale și de altă natură”*²¹.

Mutațiile din domeniul intelligence reprezintă o provocare și pentru Serviciul Român de Informații, având în vedere faptul că România este racordată la problemele de securitate aferente NATO și UE. *“Transformarea Serviciului reprezintă un proces natural și necesar, care urmărește definirea priorităților și dezvoltarea direcțiilor strategice de acțiune pe termen mediu și lung. Obiectivele majore ale transformării sunt reprezentate de eficientizarea activității, debirocratizare și flexibilizarea structurală a Serviciului Român de Informații”*²². Dimensiunea calitativă primează în cadrul procesului de transformare a SRI, dorindu-se o eficientizare la nivel managerial, precum și exercitarea eficientă și transparentă a atribuțiilor serviciului în domeniul securității naționale. Serviciul Român de Informații trebuie să se ridice și să se mențină la standardele de performanță ale serviciilor de informații similare din spațiul euroatlantic, pentru a putea răspunde nevoilor mediului de securitate. *“Noua concepție de organizare a Serviciului Român de Informații permite o abordare modernă și eficientă a competențelor validate de Consiliul Suprem de Apărare a*

¹⁹ Transformarea Serviciului Român de Informații, 25.03.2008, <http://www.sri.ro/upload/reforma.pdf>

²⁰ Traian Liteanu, *Securitate și instituții*, Editura A.N.I., București, 2004, p. 59 apud Alexandru Radu Timofte.

²¹ *Ibidem*, p. 59.

²² Transformarea Serviciului Român de Informații, *op. cit.*

Țării. Printre obiectivele vizate pot fi menționate: diminuarea, în ansamblu, a punctelor de decizie din interiorul sistemului; optimizarea fluxurilor informaționale și adaptarea la dinamica provocărilor actuale, dispariția unor paliere de coordonare; reducerea cu peste 20% a numărului unităților centrale; responsabilizarea eșaloanelor inferioare prin coborârea nivelurilor de luare a deciziilor”²³.

Conform strategiilor adoptate de către Consiliului Suprem de Apărare a Țării în domeniu, SRI este instituția care coordonează și gestionează, din punct de vedere tehnic, problemele privind prevenirea și combaterea terorismului, precum și contracararea agresiunilor de tip informațional.

Evenimentele din 11 septembrie 2001 și escaladarea fenomenului terorist la nivel global au determinat reevaluări și reactualizări ale cadrului legislativ. În anul 2001 S.R.I. a fost desemnat drept autoritate națională în domeniul antiterorist. În 2002 au fost elaborate Strategia națională pentru prevenirea și combaterea terorismului, precum și Protocolul general de organizare și funcționare a Sistemului Național de Prevenire și Combatere a Terorismului (S.N.P.C.T.). Anul 2004 a instituit Sistemului Național de Alertă Teroristă, potrivit Hotărârii C.S.A.T. nr. S-66/15.04.2004. De asemenea, a fost adoptată Legea nr. 535/2004 privind prevenirea și combaterea terorismului. În 2005 a fost elaborat Regulamentul de organizare și funcționare a Centrului de Coordonare Operativă Antiteroristă (C.C.O.A.), structură din cadrul Direcției Generale pentru Prevenirea și Combaterea Terorismului (D.G.P.C.T.), *“unitate informativ-operativă centrală, care răspunde de planificarea, organizarea și executarea, într-o concepție unitară, a activităților de prevenire, descoperire, contracarare și înlăturare a factorilor de risc și amenințărilor la adresa securității naționale, ce vizează pregătirea, inițierea sau săvârșirea de acte teroriste ori constituie vulnerabilități ce pot genera sau favoriza asemenea acte”²⁴*, prin care S.R.I. exercită coordonarea tehnică a S.N.P.C.T.

Anul 2007 a reprezentat anul elaborării *Strategiei de comunicare și desfășurare a informării pentru prevenirea și limitarea unei situații de risc terorist/criză teroristă*²⁵. În iulie 2008 a intrat în vigoare noua schemă de organizare a Serviciului Român de Informații, iar în ianuarie 2010, vechea metodologie de organizare și executare a intervenției contrateroriste a fost abrogată fiind înlocuită de o nouă metodologie.

Potrivit unui comunicat de presă²⁶, măsurile standard pe care SRI le întreprinde în cazul unor atentate teroriste cu scopul de a cunoaște și de a preveni posibilele situații generatoare de riscuri teroriste pe teritoriul României sunt monitorizarea atentă a evoluției amenințării teroriste la adresa României, în cooperare cu celelalte instituții și autorități publice componente ale Sistemului Național de Prevenire și Combatere a Terorismului, precum și cu partenerii externi ai Serviciului. În eventualitatea în care se vor contura riscuri sporite în plan terorist, Serviciul va

²³ *Ibidem.*

²⁴ <http://www.sri.ro/categorii/23/antiterorism--contraterorism.html>.

²⁵ Emil Olaru, Ciprian Cărbunaru, *Activitatea de protecție și contraterorism în armata română. Priorități de dezvoltare*, în Revista Infosfera, Anul 2, Nr. 2, 2010.

²⁶ Comunicat de presă SRI, 4.10.2010, www.sri.ro

adopta măsurile necesare pentru contracararea amenințărilor și, în funcție de evoluția situației operative, va înainta Consiliului Suprem de Apărare a Țării propunerea de ridicare a nivelului de alertă teroristă.

Odată cu stabilirea noilor obiective, scopul SRI este de a consolida o structură fizică, procedurală, informatică și de protecție a personalului, optimizarea capacității de analiză, evaluare și predicție, colectarea eficientă a elementelor informaționale din surse deschise, precum și realizarea unei infrastructuri informatice integrate și fiabile.

Centrul Național CYBERINT reprezintă o altă dimensiune a transformării structurale și funcționale a SRI, misiunea acestei structuri fiind de a asigura capacitățile de *“prevenire, protecție, reacție și management al consecințelor în situația unor atacuri cibernetice”*²⁷, constituindu-se într-o interfață de cooperare cu serviciile de informații similare din cadrul NATO.

Sistemul SRI de planificare integrată vizează realizarea optimă a raportului obiective - resurse alocate - priorități, conform unor direcții strategice și tactice, serviciul fiind astfel capabil să realizeze proiecții financiare ale programelor multianuale. *“Fundamentul sistemului de planificare integrată este reprezentat de Strategia de Informații a Serviciului Român de Informații, concepută ca instrument sectorial de realizare a obiectivelor strategiilor de securitate națională și apărare”*²⁸.

Adoptarea documentelor strategice ale SRI va permite o manieră acțională adaptată noilor cerințe de securitate, pentru cunoașterea, prevenirea, contracararea și înlăturarea factorilor de risc și amenințărilor la adresa securității României, precum și pentru promovarea și susținerea valorilor și intereselor naționale și ale aliaților.²⁹

Transformarea și modernizarea SRI, având drept coordonate *Viziunea Strategică 2007-2010*³⁰ se referă la reformă managerială, debirocratizare, demilitarizare, creștere a nivelului de transparență și a cooperării S.R.I. cu societatea civilă și cu mediul academic din România. *O astfel de abordare contribuie la consolidarea serviciului, dar acordă și o substanță sporită controlului civil asupra sa, deschiderii S.R.I. spre societate, două elemente cheie în gestionarea riscurilor contemporane*³¹. Deschiderea S.R.I. către societatea civilă și mediul academic, componentă a strategiei de comunicare, se realizează prin intermediul unor programe de dialog, dezbateri sau training cu mass-media, pe teme de interes public, promovând astfel cultura de securitate în mediul civil.

*„Dacă 2007 și 2008 au fost anii transformării și reorganizării S.R.I., iar 2009 anul cooperării internaționale și consolidării instituționale, pot spune că anul 2010 a fost anul performanței operaționale”*³², a relatat Directorul SRI, George Cristian Maior, în cadrul prezentării bilanțului Serviciului Român de Informații pe anul 2010. Rezultă astfel că Viziunea 2007-2010 a reprezentat un pas în ceea ce privește transformarea Serviciului, în timp ce noua Viziune 2011-2015 *“S.R.I. în era*

²⁷ Transformarea Serviciului Român de Informații, *op. cit.*

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ *Ibidem.*

³⁰ www.sri.ro/upload/viziunea.pdf

³¹ George Cristian Maior, *Intelligence eficient: de la control la cooperare*, în Revista „22 Plus”, Anul XV, nr. 266, 23 decembrie 2008.

³² 23.03.2011, <http://www.sri.ro/subpagini/425/discursul-directorului-sri-domnul-ambasador-george-cristian-maior-cu-ocazia-bila.html>

informațională” se axează pe resursa umană, pe îmbunătățirea activității ofițerilor de informații.

Viziunea S.R.I. 2011 – 2015 pornește de la o *“abordare duală: tehnologia este atât un avantaj competitiv fundamental în lumea informațiilor, cât și o vulnerabilitate suplimentară de securitate”*³³. Sunt astfel identificate noi riscuri, pornind de la capacitatea de guvernare a statului în contextul evoluțiilor tehnologice specifice erei informaționale, în condițiile în care pe fondul globalizării și al efectelor crizei financiare, conflictele vor fi preponderent asimetrice, având ca spații de desfășurare nu numai teatrele clasice de operațiuni, ci și spațiul cosmic și mediul cibernetic. De asemenea, apare problema securității demografice, într-o lume a fenomenelor migratorii care generează „export de insecuritate” din diferite zone ale globului. Schimbările climaterice și catastrofele naturale reprezintă și ele riscuri la adresa securității naționale. În era vitezei ne confruntăm cu problematica liberalizării fluxurilor de informații și comunicare, moment în care nu se mai pune problema posesiei informației, ci a modului de utilizare, diseminare și împărtășire a acesteia, care reprezintă un risc și o oportunitate în același timp, în funcție de unghiul din care analizăm situația. Perspectiva socio-economică actuală este influențată și de rapiditatea inovației prin evoluția științifică și tehnologică a securității, dezvoltarea nanotehnologiei, biotehnologiei, roboticii avansate și energiilor regenerabile. Creșterea dependenței societății de tehnologie sporește și ea vulnerabilitatea utilizatorilor în fața oricăror amenințări la adresa acestora.

Viziunea SRI 2011-2015 se concentrează pe noile amenințări asimetrice și asupra modului în care acestea influențează riscurile și amenințările tradiționale la adresa securității naționale.

Potrivit mesajului Directorului SRI, George Cristian Maior, cu ocazia aniversării a 20 de ani de la înființarea Serviciului Român de Informații, transformarea și modernizarea Serviciului a reprezentat și continuă să fie *“o reconstrucție a reflexelor colective și individuale, a mentalităților, a modului de acțiune”* pentru a deveni un *„serviciu tânăr, dinamic, dar și o instituție de prestigiu a comunității euroatlantice de informații, un contributor important la securitatea națională și europeană”*³⁴.

SRI se poate mândri în prezent cu o nouă generație de ofițeri de informații, educată și antrenată în spiritul unei noi culturi de securitate, cu valori etice și profesionale novatoare. Abundența informațiilor, viteza de desfășurare a evenimentelor și interdependența acestora necesită o capacitate de reacție rapidă și o utilizare integrată a resurselor, pentru a putea *„furniza cunoaștere strategică decidenților”*³⁵ și pentru a contracara și combate posibilele riscuri și amenințări la adresa securității naționale, într-un mediu în care relația intern-extern se estompează din ce în ce mai mult.

Concluzii

³³ *Ibidem*

³⁴ 25.03.2010, <http://www.sri.ro/subpagini/386/mesajul-directorului-sri-dl-george-cristian-maior-cu-ocazia-aniversarii-a-20-de-.html>

³⁵ *Ibidem*.

Fatidicul eveniment din 9/11 septembrie 2001 a accentuat faptul că securitatea înseamnă mult mai mult decât securitatea militară și că, ținând cont de interdependențele globale și de noile riscuri și amenințări, abordarea securității prin prisma factorului militar nu mai este suficientă. Securitatea națională a României este direct influențată de poziționarea sa la confluența a patru spații: central-european, sud-est european, răsăritean și cel al zonei Mării Negre, zonei Caucazului și a Asiei Centrale, cu prelungire spre cea a Mediteranei și Orientului Mijlociu. Poziția geostrategică a României reprezintă un atu în promovarea unor politici de stabilizare și angajare a acestor spații, prin dezvoltarea cooperării intra- și inter-regionale în contracararea riscurilor la adresa securității continentale și globale, în corelație cu abordările organizațiilor internaționale (îndeosebi NATO, UE, OSCE). Condiția sine qua non pentru un management cooperativ al securității nu este reprezentată doar de reformele instituționale, ci și de angajamentul ferm față de principiile comunității europene și transatlantice. Acestea includ indivizibilitatea securității, transparența, angajamentul global și regional al comunității națiunilor democratice de a întări cooperarea multilaterală în confruntarea cu noile amenințări.

Secolul XXI reprezintă o confluență a conflictelor regionale, asimetrice, interdependente, fiind marcat de transformări profunde ale mediului de securitate. Lumea devine din ce în ce mai interdependentă. Noua lume care apare sub ochii noștri necesită o nouă cultură de securitate. Deși terorismul nu reprezintă singura amenințare majoră cu care se confruntă comunitatea de informații internațională, acesta se instaurează treptat ca o forță distructivă la nivel global, demonstrând că nici cele mai puternice state nu pot fi adevărate oaze de siguranță.

Impactul tragicelor evenimentelor din septembrie 2001, care au șocat America și întreg mapamondul a generat transformări în diverse domenii privind practicile sociale, pornind de la cadrul legislativ, în problematica prevenirii și combaterii actelor de terorism, în relațiile interstatale, ajungându-se la o cooperare privind amenințările de tip terorist, diferite organizații internaționale și regionale implicându-se activ în acest domeniu. De asemenea au fost elaborate strategii de securitate, programe și planuri de acțiune, iar în plan practic operațional au avut loc restructurări de ordin organizatoric și funcțional. Atentatele de la W.T.C. au reprezentat pentru experții în studii de securitate, o oportunitate de a cerceta în profunzime fenomenul terorismului, cauzele, efectele, factorii motivaționali, ariile de interes, astfel încât să fie descoperite metode eficiente de prevenire și combatere.

Diferențele culturale, globalizarea au dus la o conștientizare asumată a complexității lumii în care trăim, a riscurilor pe care escaladarea terorismului le cauzează, fapt pentru care principiul “need to share” a devenit cheia cooperării în mediul internațional de informații. Astfel s-au extins acțiunile de parteneriat între statele membre N.A.T.O., la nivelul altor spații geopolitice (C.S.I., Nordul Africii, statele arabe din Golf³⁶) pentru a combate fenomenul intitulat super-terorism:

³⁶ Marilena Pelinescu, *Politica externă a României după 11 septembrie 2001*, Lucrare de disertație, Coordonator științific: Prof. univ. Ion Mircea Pascu, Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București, 2007, p.51.

ciberterorism, bio-terorism, psihoterorism sau acte teroriste executate cu folosirea unor agenți chimici.

Umbra evenimentelor din 9/11 septembrie 2001 va continua să planeze asupra activității celor din domeniul intelligence, eșecul suferit atunci devenind un factor motivațional. Celebrul “*Never again!*”³⁷ este doar un slogan clișeu pentru mulți dintre noi, dar sensul frazei sună încă valabil pentru cei din mediul securității naționale, care au misiunea de a preveni ca aceste evenimente să se mai întâmple vreodată.

Bibliografie:

1. Best, Richard A. Jr., *Intelligence Information: Need-to-Know vs. Need-to-Share*, Congressional Research Service, June 6, 2011.
2. Christopher, Andrew; Aldrich, Richard J. Wesley, Wark, K. *Secret intelligence: a reader*, Routledge, New York, 2009.
3. Dover, Robert; Goodman, Michael S. *Spinning intelligence*, Columbia University Press, New York, 2009.
4. Groza, Bogdan Ioan, Teză de doctorat “*Construcții criptografice hibride, bazate pe tehnici simetrice și asimetrice - aplicații în sisteme de conducere*”, Editura Politehnică, Timișoara, 2008.
5. Maior, George Cristian, “*Incertitudine, gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*”, Editura Rao, București, 2009.
6. Maior, George Cristian, “*Noul aliat. Regândirea politicii de apărare a României la începutul secolului XXI*”, Editura Rao, București, 2009.
7. Medar, Sergiu, *Transformarea serviciilor de informații în contextul actual de securitate [Masa rotundă „Societate, Democrație, Intelligence”*, organizată de Serviciul Român de Informații] - (Supliment Cultură) în: *Cultura* (București). An. 3, Nr. 43 (30 oct. 2008).
8. Pelinescu, Marilena, *Politica externă a României după 11 septembrie 2001*, Lucrare de disertație, Coordonator științific: Prof. univ. Ion Mircea Pascu, Școala Națională de Științe Politice și Administrative, București, 2007.
9. Rădoi, Mireille, *Servicii de informații și decizia politică*, Editura Tritonic, București, 2005.
10. Shulsky, Abram N.; Schmitt, Gary J., *Războiul tăcut – Introducere în universul informațiilor secrete*, Editura Polirom, Iași, 2008.
11. Traian Liteanu, *Securitate și instituții*, Editura A.N.I., București, 2004.
12. Comunicat de presă S.R.I., www.sri.ro, 4.10.2010.
13. Discursul Directorului S.R.I., Domnul Ambasador George Cristian Maior cu ocazia bilanțului Serviciului Român de Informații pe anul 2010, www.sri.ro, 23.03.2011.
14. Mesajul Directorului S.R.I. Dl. George Cristian Maior cu ocazia aniversării a 20 ani de la înființarea Serviciului Român de Informații, www.sri.ro 25.03.2010.

³⁷ Traducere: Niciodată din nou!

- 15.Revista „22 Plus”, Anul XV, Nr. 266, 23 decembrie 2008.
- 16.Revista Infosfera, Anul 2, Nr. 2, 2010.
- 17.Revista Română de Studii de Intelligence, A.N.I., nr. 4/decembrie 2010.
- 18.Strategii de apărare și securitate la frontiera răsăriteană a N.A.T.O. și U.E., Volumul 2, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006.
- 19.Transformarea Serviciului Român de Informații, www.sri.ro, 25.03.2008.
- 20.Viziunea S.R.I. 2007-2010, www.sri.ro.
- 21.Viziunea S.R.I. 2011-2015, www.sri.ro.
- 22.www.terorism.ro.
- 23.www.sri.ro.
- 24.www.psiforce.info.

SUPRAESTIMAREA RISCURILOR. STUDIU DE CAZ: TERORISMUL

Aitana BOGDAN*
Ana-Andreea SPRÎNCENATU**

We witness today a heated debate on the importance of managing risks to national security, without giving sufficient attention to the high costs generated by their overestimation. The study intends to identify those characteristics of risks which can lead to a fallacious perception and to apply them to the terrorist phenomenon. The final objective is to demonstrate that certain elements of counterterrorist policies are the result of such an overestimation, generating costs which exceed the benefits. On the long run, such an approach could materialize into an erroneous security paradigm, based on obsession.

Keywords: terrorism, risk management, precautionary principle, cost-benefit analysis, cognitive biases, risk perception

Introducere

Mediul de securitate internațional a suferit transformări profunde odată cu încheierea Războiului Rece și accentuarea sau apariția unor fenomene ce prezintă caracteristici inedite.

Riscurile și amenințările emergente au impus necesitatea elaborării unor răspunsuri pe măsura noilor provocări, atât din partea organizațiilor cu atribuții în asigurarea și menținerea securității naționale și internaționale, dar și din partea factorilor politici și legislativi. Aceste răspunsuri trebuie să țină cont de factori precum resursele financiare și umane limitate, cadrul juridic național și internațional, apărarea drepturilor și libertăților fundamentale și necesitatea de a selecta și prioritiza riscurile la care este susceptibilă a fi supusă o societate.

Astfel, o altă problemă asociată riscurilor este aceea a diferențelor existente în maniera în care societățile percep, acceptă și valorizează riscul. Lumea contemporană se caracterizează printr-o multitudine de pericole reale sau aparente. Dar cine stabilește criteriile de ierarhizare a riscurilor? Pot fi comparate riscuri ce afectează aspecte diferite ale vieții sociale? Care este raportul optim între beneficiile aferente măsurilor întreprinse pentru contracararea unui anumit risc și constrângerile rezultate din implementarea acestor măsuri?

Prezenta lucrare își propune să analizeze modul în care este perceput și gestionat riscul asociat fenomenului terorist, pornind de la modelul elaborat de către Cass Sunstein, profesor al Universității din Chicago¹. Sunstein nu este de acord cu aplicarea tot mai accentuată a principiului precauției, conform căruia legislatorii trebuie să întreprindă măsuri de contracarare împotriva unor riscuri posibile, în ciuda faptului că nu există o certitudine a relațiilor cauzale sau dovezi ale concretizării acestor riscuri.

* Cercetător doctorand, Academia Națională de Informații “Mihai Viteazul”

** Cercetător doctorand, Academia Națională de Informații “Mihai Viteazul”

¹ SUNSTEIN, Cass. *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. New York, Cambridge University Press, 2005.

Mai mult, principiul precauției devine incoerent, sau poate genera noi riscuri, atunci când percepția și analiza unui risc este distorsionată. Fiecare societate acordă adesea o altă importanță anumitor riscuri, fie datorită diferențelor culturale, experiențelor anterioare, presiunilor sociale, politicilor guvernamentale elaborate etc.

Totodată, vom încerca să analizăm factorii care influențează percepția riscurilor și să îi aplicăm fenomenului terorist; ipoteza lucrării fiind aceea că terorismul, prin caracteristicile sale, face parte din categoria riscurilor care generează supraestimări. Studiul își propune să sublinieze pericolele ce pot decurge din evaluarea eronată a terorismului și dorește să elaboreze eventuale soluții pentru a preîntâmpina astfel de situații.

1. Delimitări conceptuale

Demersul științific propus nu poate continua fără o delimitare a celor două concepte cheie: *riscul* și *principiul precauției*.

De-a lungul timpului au fost elaborate numeroase definiții pentru conceptul de risc, niciuna dintre acestea nefiind însă universal acceptate. Cu toate acestea, au fost subliniate două caracteristici comune tuturor acestor accepțiuni:²

- *Incertitudinea*, în sensul că un eveniment se poate întâmpla sau nu;
- *Pierdere*, în sensul că un eveniment poate avea consecințe nedorite sau pierderi.

O primă definiție a riscului, utilizată în domeniul științelor militare ar fi următoarea: „*posibilitatea manifestării unui eveniment nedorit, a unui incident sau a unei situații defavorabile, în viitorul imediat sau mai îndepărtat, cu impact și consecințe nedorite sau periculoase pentru succesul misiunii, pentru viața și securitatea combatanților și a populației civile, securitatea mediului înconjurător etc.*”³

Din prisma abordărilor de tip tehnico-științific, bazate pe discipline precum ingineria, statistica, psihologia, economia sau epidemiologia, riscul este asociat unor elemente precum pericolul sau catastrofa corelate cu calculul probabilităților. Astfel, riscul este definit drept „*produsul probabilității și consecințelor (magnitudinea și gravitatea) aferente unui eveniment negativ (ex. o catastrofă)*”⁴. În aceste domenii științifice dezbaterile referitoare la riscuri tind să se centreze pe aspecte precum: cât de bine a fost identificat sau calculat un risc, nivelul de gravitatea al unui risc evaluat raportându-ne la efectele sale posibile, cât de exacte sunt metodele științifice utilizate pentru a măsura și calcula riscul și cât de cuprinzătoare sunt modelele cauzale sau predictive elaborate pentru a înțelege de ce au loc anumite riscuri și de ce indivizii tind să reacționeze într-un anumit fel la acestea.

Pe măsură ce societatea a evoluat, conceptul de risc a devenit tot mai complex și a căpătat o importanță tot mai crescută pentru cercetătorii din domeniul științelor sociale.

² BOARU, Gheorghe (coord.). RĂDUCU, Marcel. PĂUN, Vasile. *Managementul riscurilor în acțiunile militare*. București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 2003, p. 17.

³ *Idem*, p. 18.

⁴ LUPTON, Deborah. *Risk*. London, Routledge, 1999, p. 18

Studiile întreprinse vizează analiza conceptului la nivel macro (înțelegerea riscului și a incertitudinii ca elemente de bază ale societății moderne), la nivel intermediar (modalitățile prin care organizațiile și instituțiile pot gestiona riscurile astfel încât politicile publice elaborate să fie acceptate de către membrii societății) și la nivel micro (explicația mecanismelor responsabile pentru modalitatea în care oamenii reacționează în situații complexe), provocarea fiind aceea de a corela toate cele trei nivele de analiză pentru a crea un cadru cât mai complet de cercetare. De asemenea, noi provocări referitoare la cercetarea riscurilor au decurs ca urmare a apariției unor riscuri cu caracter global, cum ar fi încălzirea globală, epidemiile de gripă, criminalitatea organizată și terorismul și a intensificării nevoii de a stabili relații de colaborare la nivel transnațional pentru a le putea gestiona⁵.

Dezbaterile recente referitoare la riscuri sunt centrate pe problemele ce rezultă din „noile” incertitudini ce nu pot fi evaluate și transformate în riscuri gestionabile recurgând la metode de calcul raționale. Plecând de la premisa că există limite ale cunoașterii și controlului, problema gestionării acestor incertitudini ocupă un loc tot mai important pe agenda politică și socială. În cele din urmă problema se rezumă însă la a face față limitărilor cunoașterii științifice și la decizia de a ne asuma anumite riscuri. Aceste aspecte de natură politică și etică sunt subsumate principiului precauției, raționamentele obiective concurând cu raționamentele sociale subiective.⁶

Principiul precauției se află tot mai mult în atenția dezbaterilor internaționale referitoare la modul în care trebuie abordate riscurile, problemele legate de sănătate sau aspectele ce țin de mediul înconjurător. Mai mult, principiul și-a făcut loc în dezbaterile referitoare la gestionarea terorismului, „războiul preemptiv” și la relația dintre libertate și securitate. Președintele George W. Bush, în discursul său de promovare a războiului din Irak din 2003, a recurs la un argument foarte asemănător principiului precauției, susținând că respectiva acțiune este justificată în fața incertitudinii: „*Dacă vom aștepta ca pericolele să se materializeze, vom fi așteptat prea mult.*” sau „*Cred că este esențial ca atunci când identificăm un pericol, să îl gestionăm înainte ca acesta să devină iminent. Atunci când devine iminent va fi deja prea târziu*”.

Trebuie menționat faptul că acest tip de raționament este în linii mari același cu cel al ecologiștilor preocupați de încălzirea globală, modificarea genetică a culturilor agricole și utilizarea pesticidelor în agricultură. Pentru toate aceste probleme s-a ajuns la concluzia că reglementarea și nu inacțiunea reprezintă calea cea mai adecvată de urmat în fața incertitudinilor.⁷

Principiul precauției și-a făcut simțită prezența în cadrul dezbaterilor la nivel internațional încă din 1982, fiind inclus în Carta Mondială pentru Natură (*World Charter for Nature*). Totuși, dezbaterile centrate pe protecția Mării Nordului au accentuat și mai mult ideea utilizării unui asemenea principiu în formularea politicilor publice. Treptat, datorită intereselor Germaniei de a-și impune punctul de vedere, principiul precauției a devenit fundamentul politicilor de mediu în cadrul Uniunii

⁵ ZINN, Jens. TAYLOR-GOOBY, Peter. *The Challenge of (Managing) New Risks*. Risk in Social Science. New York, Oxford University Press, 2006, p. 55.

⁶ *Idem.*, p. 56

⁷ SUNSTEIN, Cass. *op. cit.* pp. 3-4.

Europene iar pe măsură ce procesul de integrare s-a extins, principiul precauției a devenit parte a dreptului european, fiind stipulat în textul tratatelor comunitare, aplicabilitatea principiului extinzându-se la nivelul tuturor politicilor comune europene.⁸

Există mai mult de douăzeci de definiții ale principiului precauției, unele de-a dreptul contradictorii, vehemența acestora variind. La o extremă se află variantele soft, ce nu pot fi combătute de către nimeni, iar la cealaltă extremă întâlnim variantele radicale, ce necesită o reconceptualizare a manierei de elaborare a politicilor.⁹

Cei care contestă viabilitate principiului precauției invocă maniera ambiguă în care acesta este formulat, fapt ce îl face inadecvat pentru fundamentarea unor norme juridice. Mai mult, principiul rareori ține cont de costurile în termeni de oportunități și de impact negativ asupra inovării și dezvoltării, iar în cazul în care există mai multe grade de precauție ale măsurilor ce pot fi întreprinse pentru prevenirea unui risc, coroborat cu lipsa unor dovezi științifice referitoare la impactul și cauzele acestuia, limitele până la care se poate merge cu reglementarea se pierd, putând genera astfel disfuncții. Deciziile trebuie fundamentate pe dovezi pe măsura magnitudinii și impactului asociat riscului, urmărindu-se totodată transparența costurilor și beneficiilor, altfel se poate ajunge la reacții exagerate sau la minimizarea importanței riscului și chiar ignorarea acestuia. Un răspuns exagerat presupune costuri în termeni de dezvoltare, inovare, în timp ce răspunsurile tardive presupun costuri mărite pentru a putea diminua efectele riscului materializat fără a fi preîntâmpinat.¹⁰

2. Disonanțe cognitive

În cartea sa „Legile fricii”, Cass Sunstein identifică o serie de cinci disonanțe cognitive care influențează percepția asupra riscurilor: euristica disponibilității, neglijarea probabilității, aversiunea față de pierderi, benevolența naturii și neglijarea sistemului.

În continuare vom analiza independent fiecare dintre aceste elemente¹¹ pentru a vedea în ce măsură percepția existentă în Europa și SUA asupra riscului terorist este rezultatul unor astfel de distorsiuni.

A. Euristica disponibilității

Disponibilitatea – ușurința cu care găsim exemple ale unei anumite situații/eveniment - influențează percepția noastră asupra frecvenței cu care acel

⁸ LOFSTEDT, Ragnar. „The Swing of the Regulatory Pendulum in Europe: From Precautionary Principle to (Regulatory) Impact Analysis”, *Journal of Risk and Uncertainty*, vol. 28 nr. 3, mai 2004, Kluwer academic Publisher, p. 245.

⁹ SUNSTEIN, Cass, *op.cit.*, p. 17.

¹⁰ BETTER REGULATION COMMISSION, *Risk, Responsibility and Regulation- Whose risk is it anyway?*, London, 2006, p. 19.

¹¹ Cu excepția neglijării sistemului care nu se aplică în acest caz.

eveniment are loc¹². Astfel, un risc în legătură cu care oamenii pot identifica cu ușurință exemple este perceput ca fiind mult mai mare decât este în realitate. Euristica disponibilității justifică într-o oarecare măsură modul arbitrar de aplicare a principiului precauției, oferind o explicație pentru faptul că anumite riscuri se bucură de foarte multă atenție din partea populației, în timp ce altele sunt aproape total ignorate.

În ceea ce privește percepția noastră asupra terorismului, este evident că euristica disponibilității joacă un rol esențial în evaluarea acestui fenomen. Din cauza mediatizării intense, dar și datorită impactului psihologic puternic al atentatelor teroriste, ne este foarte ușor să identificăm exemple de acte teroriste, chiar dacă nici noi, nici persoane apropiate nouă nu au fost martore la acestea.

Un exemplu concludent în acest sens îl reprezintă atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001 din Statele Unite, care datorită impactului psihologic generat și a intensei mediatizări au rămas în memoria a milioane de oameni din întreaga lume. Interesul crescut acordat de către mass-media fenomenului terorist favorizează astfel apariția unei distorsiuni cognitive. Chiar și persoanele ce locuiesc în țări în care fenomenul terorist nu este prezent, cum este cazul României, pot cu ușurință identifica exemple de atentate teroriste ce au avut loc în lume, ceea ce influențează percepția asupra frecvenței cu care acestea au loc.

Un rol important îl joacă aici capacitatea de a vizualiza un anumit risc. Dacă riscul generat de utilizarea unor substanțe necorespunzătoare în procesul de tratare al apei sau de contractare a unei boli rare este dificil de imaginat, nu același lucru se poate spune și despre terorism. Imaginea turnurilor gemene prăbușindu-se sau a ruinelor rămase în urma unui atac cu mașină-capcană sunt, datorită mass-media, prezente în mintea fiecăruia dintre noi, fără a fi fost vreodată martori la astfel de evenimente. În mod evident, permanența acestor imagini nu ține doar de intensitatea lor promovare pe canalele media, cât și de impactul psihologic pe care îl generează.

B. Neglijarea probabilității

Euristica disponibilității poate conduce la o evaluare incorectă asupra probabilității. Dar există și situații în care oamenii neglijează total sau parțial probabilitatea ca un eveniment să aibă loc, în special atunci când sunt implicate emoții puternice. În aceste situații, variațiile semnificative ale probabilității nu vor fi luate în considerare, chiar și atunci când aceste variații sunt semnificative. Acest mecanism se aplică atât în cazul speranței, cât și al fricii. Spre exemplu, loteriile funcționează parțial pe baza acestei distorsiuni cognitive, care permite ca imaginea unui câștig să înlăture orice analiză rațională asupra probabilității¹³.

Aceași logică se aplică și evenimentelor negative cum ar fi atacurile teroriste. Atunci când imaginea unui deznodământ negativ este prezentă în mintea oamenilor, așa cum este cazul terorismului, aceștia vor deveni foarte preocupați de acel risc, nemaiținând seama de probabilitatea materializării sale. Însăși cuvântul terorism este încărcat de semnificații multiple, putând stârni în mintea oamenilor

¹² FOLKES, Valerie S., „The Availability Heuristic and Perceived Risk”, *Journal of Consumer Research*, vol. 15, iunie 1988, p. 13.

¹³ SUNSTEIN, Cass, *op.cit.*, p. 39.

imagini foarte intense - distrugeri și pierderi de vieți umane - ceea ce îi face să acorde o importanță crescută acestui risc. Statisticile au demonstrat că oamenii sunt dispuși să plătească o sumă mult mai mare de bani pentru asigurările de zbor care acoperă și riscul terorist, decât pentru cele care acoperă doar celelalte tipuri de evenimente care pot conduce la prăbușirea acestuia.

Un exemplu relevant în acest sens îl reprezintă SUA, unde riscul terorist ocupă unul din primele riscuri în statistici, deși statistic vorbind numărul oamenilor care au murit în atacurile de la 11 septembrie (2819) este inferior numărului cetățenilor americani uciși din alte cauze pe parcursul unui an: 15,000 crime/an, 31,000 sinucideri/an, 120 morți ca urmare a accidentelor rutiere/zi. Astfel încât, chiar și în eventualitatea elaborării unei politici contrateroriste perfecte (care să excludă posibilitatea oricărui atac), numărul de victime umane pe an ar rămâne semnificativ.¹⁴

C. Aversiunea față de pierderi

Oamenii tind să aibă o aversiune față de pierderi, ceea ce înseamnă că o pierdere la nivelul status-quo-ului este percepută ca fiind mai indezirabilă, decât este perceput ca fiind dezirabil un câștig. În contextul analizei asupra fricii și a managementului riscului acest lucru se traduce prin faptul că oamenii vor fi mult mai sensibili la pierderile generate de orice risc nou apărut sau ca urmare a accentuării unui risc existent, decât la oportunitățile pierdute ca urmare asupra legiferării sau a aplicării unor măsuri excesiv de prudente¹⁵.

Acest mecanism poate fi identificat și la nivelul politicilor contrateroriste. Chiar și în țări în care atentatele teroriste au loc cu o frecvență foarte scăzută, sau absentează cu totul, oamenii consideră necesare luarea unor măsuri contrateroriste sporite, doar pentru a preveni riscul ca astfel de evenimente să aibă loc.

Deși costurile politicilor contrateroriste sunt adesea foarte ridicate, ele nu sunt luate în considerare de către publicul larg, concentrat doar asupra potențialelor pierderi care ar putea surveni în urma unui atac.

Aversiunea față de pierderi se află într-o strânsă legătură cu o altă disonanță cognitivă, respectiv faptul că oamenii sunt mult mai toleranți față de riscuri familiare, decât față de cele nefamiliare, chiar dacă probabilitatea statistică ca acestea să se întâmple este aceeași¹⁶. Spre exemplu, deși riscul de a-ți pierde viața ca urmare a unui accident de mașină este în Statele Unite ale Americii de câteva ori mai mare decât acela de a muri într-un atentat terorist, totuși oamenii sunt mult mai preocupați de cel de-al doilea risc, decât de primul, care este perceput pur și simplu ca un fapt normal.

D. Benevolența naturii

În multe situații managementul riscurilor și în special aplicarea principiului precauției se face pe baza convingerii că natura este în esența sa benignă, în timp ce

¹⁴SCHNEIER, Bruce. *The Comparative Risk of Terrorism*, 12 ianuarie 2010, disponibil la http://www.schneier.com/blog/archives/2010/01/the_comparative.html.

¹⁵SUNSTEIN, Cass, *op.cit.*, p. 42.

¹⁶*Idem*, p. 43

acțiunile umane sunt însoțite de riscuri¹⁷. Din acest motiv, riscul unor catastrofe naturale, precum inundații, cutremure, uragane etc este privit ca fiind mai redus decât riscuri rezultate din acțiuni umane, cum este cazul atacurilor teroriste.

3. Dilema subreglementare-supraglementare

Percepția publică asupra riscului joacă un rol esențial în maniera în care sunt dezvoltate politicile publice în diferite domenii, în principal datorită presiunii aplicate de către opinia publică asupra decidenților politici. De aceea, este importantă identificarea și explicarea acestor disonanțe cognitive, pentru a putea elabora strategii care să îmbine nevoia de a răspunde presiunii publicului prin acțiuni concrete cu cea de a menține măsurile adoptate în concordanță cu nivelul real al riscului.

Precum am demonstrat anterior, terorismul este unul dintre riscurile pretabile la supraestimare, datorită îmbinării caracteristicilor sale singulare cu multiplele disonanțe cognitive ce apar la nivelul percepțiilor publice. De aceea, actorii politici sunt confrunțați cu o dilemă în formularea politicilor contrateroriste, trebuind să aleagă între „absența reglementărilor” și „suprareglementare”. În mod evident absența reglementărilor într-un domeniu, precum cel al politicilor contrateroriste nu este o alternativă eficientă, mai ales dacă e să luăm în considerare faptul că atacurile teroriste nu constituie doar un risc potențial, ci sunt o realitate.

Pe de altă parte și suprareglementarea pe care o întâlnim în multe domenii nu reprezintă o soluție, în aceeași măsură ca și subreglementarea. De multe ori costurile cele mai ridicate induse de supraglementare sau de implementarea unor măsuri extreme de precaute în domeniul contraterorist nu sunt cele de natură pecuniară, ci mai degrabă de natură legislativă, prin pierderea sau restrângerea unor drepturi și libertăți cetățenești, cum este cazul adoptării de către Statele Unite ale Americii a Patriot Act.

Concluzii

Pe termen lung singura alternativă viabilă pare a fi fundamentarea politicilor contrateroriste pe o analiză de tip cost-beneficiu și nu pe implementarea singular sau ad literam a principiului precauției, deși chiar și utilizarea acestei metode prezintă o serie de dificultăți.

Cel mai important obstacol se regăsește în procesul de cuantificare a costurilor. O fundamentare a cadrului legislativ exclusiv pe principiul „eficienței economice” se va dovedi cu siguranță eronată. Eficiența economică încearcă să satisfacă preferințele oamenilor măsurându-le în funcție de „dispoziția lor de a plăti” pentru respectiva dorință, ceea ce constituie o bază neadecvată pentru elaborarea legilor și politicilor publice¹⁸. De aceea, este necesară introducerea în ecuație a ideii de costuri simbolice – drepturi și libertăți, cărora trebuie să le conferim o anumită valoare.

¹⁷ *Idem.*, p. 44.

¹⁸ *Idem.*, p. 9.

Chiar și în aceste condiții, metoda de analiză cost-beneficiu prezintă avantaje față de principiul precauției, deoarece spre deosebire de acesta, ca urmare a implementării ei putem identifica mai multe căi de acțiune. Astfel, principalul atu îl reprezintă flexibilitatea respectivei metode, care ar permite re-evaluarea în diferite momente de timp a politicilor elaborate.

În special în domenii precum cel al politicilor contrateroriste unde există numeroase costuri financiare, cât și simbolice, este accentuată nevoia formulării unui răspuns instituțional flexibil, care să fie re-evaluat periodic din punct de vedere al relevanței și conectării la nivelul real al riscului.

Bibliografie:

1. BOARU, Gheorghe (coord.). RĂDUCU, Marcel. PĂUN, Vasile. *Managementul riscurilor în acțiunile militare*. București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 2003.
2. FOLKES, Valerie S., „The Availability Heuristic and Perceived Risk”, *Journal of Consumer Research*, vol. 15, iunie 1988.
3. LOFSTEDT, Ragnar. „The Swing of the Regulatory Pendulum in Europe: From Precautionary Principle to (Regulatory) Impact Analysis”, *Journal of Risk and Uncertainty*, nr 28-3 , mai 2004, Kluwer Academic Publisher.
4. LUPTON, Deborah. *Risk*. London, Routledge, 1999.
5. SCHNEIER, Bruce. *The Comparative Risk of Terrorism*, 12 ianuarie 2010, disponibil la http://www.schneier.com/blog/archives/2010/01/the_comparative.html
6. SUNSTEIN, Cass. *Laws of Fear: Beyond the Precautionary Principle*. New York, Cambridge University Press, 2005.
7. ZINN, Jens. TAYLOR-GOOBY, Peter. *The Challenge of (Managing) New Risks*. Risk in Social Science. New York, Oxford University Press, 2006.
8. BETTER REGULATION COMMISSION, *Risk, Responsibility and Regulation- Whose risk is it anyway?*, London, 2006.

LUMEA ÎN SCHIMBARE – TRANSFORMARE. ELEMENTE ȘI STĂRI CONFLICTUALE

Laurențiu ARIN*

“The contradiction is the source of development”. The statement, simple but true, may hide many problems in real life. “Contradictions”, even though the short, medium or long term, lead to the development of society, may generate conflicts with less or great impact, may have even, unfortunately, even as the army.

Today society is in full transformation. Old “contradictions” (religious, economic or otherwise) have been transformed into the current “conflicts” and their solving was not achieved, in all situations, peacefully. We appreciate why it is very important to “inventory”, as far as possible, the actual potential conflict situations in order to be able to seek and provide peaceful solutions for solving them. By this, the escalation of these situations can be avoided as well as their transformations into open conflicts (involving human and material costs).

Contradicția este izvorul dezvoltării. Expresia este celebră și sub diverse forme, este des utilizată. Pornind de la ea, luând în calcul multitudinea de stări conflictuale existente, putem trage o concluzie – lumea de azi este într-un profund proces de transformare, proces care va avea ca efect o dezvoltare amplă. Oare așa este? Răspunsul la această întrebare poate fi simplu dar și complicat în același timp. Simplu, pentru că evoluția omenirii a demonstrat că stările conflictuale, de orice natură, pe termen lung, au avut rezultate benefice pentru omenire, chiar dacă unele dintre aceste au implicat, pentru rezolvarea lor, costuri exorbitante (umane sau materiale). Complicat, pentru că unele stări conflictuale nu se rezolvă pe termen scurt sau mediu ci doar pe termen lung, pe parcursul mai multor generații. Din acest punct de vedere, cei asupra cărora stările respective au implicații pot afirma că nu văd nici un progres datorat acelor stări conflictuale. Mai mult, datorită legăturilor multiple ce există în toate procesele/ activitățile din ziua de azi, la nivel mondial, gestionarea ineficientă a unei stări conflictuale poate presupune de multe ori costuri foarte mari, acestea fiind plătite la nivel global.

1. Schimbare sau transformare

Ce reprezintă o stare conflictuală? În primul rând „stare”, conform Dicționarului explicativ al limbii române, reprezintă o situație în care se află cineva sau ceva; un mod un fel sau un chip în care se prezintă cineva sau ceva. Conflictul, conform aceluiași dicționar reprezintă o neînțelegere, o ciocnire de interese, un dezacord asupra unor probleme. Dar conflict înseamnă și ceartă sau discuție violentă și chiar război. Această ultimă definiție este poate motivul cel mai important pentru care stările conflictuale existente la un moment dat trebuie cunoscute, analizate și rezolvate înainte ca acestea să ia amploare.

Ce rezultate au stările conflictuale? Schimbări și transformări. La prima vedere „schimbarea” și „transformarea” sunt sinonime. Dar schimbarea se referă la

* Locotenent-colonel, Șef Birou, U.M. 01763, Brăila

modificarea unor elemente dintr-o stare de fapt iar transformarea reprezintă modificarea stării de fapt, în ansamblu.

Fără a avea pretenția că se poate face o „inventariere” a tuturor stărilor conflictuale existente la un moment dat, care pot produce schimbări sau transformări, se poate totuși face o trecere în revistă a unor stări conflictuale „vizibile”, care pot avea, pe termen scurt și mediu, urmări importante.

2. Elemente și stări conflictuale

2.1. „Actori non-statali” versus „actori statali”

În urmă cu mai puțin de un secol, aproape că nu existau entități multinaționale a căror putere să poată fi egală sau mai mare cu cea a statelor din perioada respectivă. În ziua de azi însă, globalizarea, cu multiplele ei fețe a generat astfel de entități (iar numărul lor este în creștere). Un motiv al globalizării îl poate reprezenta economia de piață. Goana după profit a determinat marile corporații să-și mute locațiile de producție în țări unde costurile de producție sunt mai mici. Costurile de producție mici coroborate cu concurența existentă pe piața liberă au adus beneficii importante pentru consumatori. Dar tot acești factori au dus și la o creștere exponențială a numărului firmelor multinaționale. Iar unele dintre acestea au în prezent, la dispoziție, resurse mult mai mari decât unele state. Nu facem o analiză a globalizării. Acest fenomen este analizat din multe puncte de vedere, are partizani și oponenți, fiecare având multiple argumente pro și contra. Dar efectele globalizării se văd deja. Interesele acestor entități pot fi de multe ori în contradicție cu interesele statelor în care-și desfășoară activitatea. În consecință, acești actori „non-statali”, prin diverse procedee, mai mult sau mai puțin legale, pot acționa chiar împotriva acelor state care au interese contrare intereselor firmelor respective. O altă modalitate a acestor entități, de a-și atinge scopurile, poate fi aceea de a influența politica propriilor state, în relațiile internaționale, în sensul că o pot dirija pentru a obține foloase în detrimentul unor state¹. Resursele aflate la dispoziția acestor entități pot fi atât de mari încât, uneori, pot avea la dispoziție chiar și propriile armate². Ar fi însă incorect să apreciem că toate firmele multinaționale pot fi acuzate de interese obscure, rezultate doar din goana după profit. De asemenea, ar fi insuficient ca să încadrăm în categoria actorilor „non-statali”, doar marile firme multinaționale. Tot în această categorie, a celor care pot provoca, datorită contradicțiilor dintre propriile interese și cele ale unor națiuni și alte entități, cum ar fi cele bazate pe criterii etnice, religioase, naționale, regionale, ideologice etc.³.

Se poate trage concluzia că în ziua de azi, pe plan mondial, raportul dintre „actorii non-statali” și „actorii statali” crește ușor în favoarea primilor. Probabil că este încă departe ziua în care cele mai importante decizii la nivel mondial (inclusiv cele care vizează apariția sau stingerea unor conflicte) se vor lua, în primul rând, pe criterii economice dar această ipoteză trebuie luată în calcul.

¹ John Perkins – Confesiunile unui asasin economic, Editura „Litera Internațional”, București, 2007.

² Jeremy Scahill – Blackwater, ascensiunea celei mi puternice armate private din lume, Editura „Litera Internațional”, București, 2007.

³ Global Trends 2025: A Transformed World, www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html

2.2. Transferul „bogăției” de la Vest la Est

La finalul celui de-al Doilea Război Mondial, cel mai puternic actor pe scena mondială (în primul rând, din punct de vedere economic), era reprezentat de SUA. Acestea, prin punerea în aplicare a Planului Marshall, au ajutat statele occidentale să își revină în urma războiului și la rândul lor să devină puteri economice. Se poate remarca însă, în perioada actuală o creștere a importanței pe care o au state cum ar fi China și India. Deși nivelul indicatorilor pe cap de locuitor este și va rămâne probabil încă mult timp de acum înainte, sub nivelul celor „occidentali”, aceste state vor deveni actori importanți pe scena mondială, nu numai din punct de vedere economic ci și militar. Ritmul de dezvoltare economică din prezent (ritm ce va fi probabil menținut și în perioada următoare), are ca rezultat și o „migrare a bogăției” de la Vest la Est. Orice acțiune care are ca rezultat dezvoltarea unei regiuni sau a unui stat, creșterea nivelului de trai al populației, este o acțiune benefică. Dar privind lucrurile mai în profunzime, această dezvoltare, poate avea ca rezultat și un dezechilibru în relațiile existente, dezechilibru care trebuie monitorizat și „rezolvat” cu foarte mare atenție. Ea va determina o cerere mai mare de resurse (resurse ce trebuie achiziționate în condiții cât mai profitabile) pentru noile state dezvoltate. Pe de altă parte, necesitatea desfacerii unor cantități mari de produse, atât produse de masă cât și produse ce înglobează tehnologie de vârf, vor determina aceste state să devină o prezență mai activă, mai influentă, mai convingătoare și de ce nu, mai agresivă pe piețele lumii. În aceste condiții, influențele și intereselor acestor state le pot afecta pe cele ale SUA, ale Uniunii Europene sau pe cele ale Japoniei și pot genera eventuale conflicte (economice sau de altă natură).

2.3. Politică internă versus politică externă

Există situații în care factorii care determină unele acțiuni ale statelor pe plan extern sunt în contradicție cu factorii care pot determina acțiunile aceluiași state, pe plan intern. Uneori, sub presiunea maselor se iau hotărâri care pot avea rezultate favorabile pe termen scurt dar care, pe termen lung, pot avea consecințe dezastruoase.

Un exemplu în acest sens l-ar putea constitui presiunile interne crescânde ce se fac pentru retragerea trupelor americane din Afganistan, chiar dacă situația în acest stat nu s-a stabilizat încă. O astfel de retragere poate avea oarecare beneficii (electorale, financiare sau de altă natură) dar poate duce, pe termen mediu la o revigorare a activității teroriste, cu toate implicațiile ce decurg din aceasta.

2.4. Creșteri economice (și ale populației) versus și resurse existente (energie, mâncare, apă)

Creșterea este un rezultat dorit în orice economie, în condițiile în care această creștere este reală. Dar dacă această creștere nu se bazează și pe progres tehnologic, pe implementarea unor tehnologii cu un consum redus de resurse materiale și energie, nu va avea ca rezultat decât un consum accelerat de resurse, în condițiile în care este știut că cele mai multe dintre acestea sunt limitate. Mai mult, ea poate avea ca rezultat o creștere a poluării și implicit afectarea tuturor statelor, chiar și a celor care folosesc tehnologii nepoluante. De aceea este foarte probabil ca între statele dezvoltate (cele

care folosesc de regulă tehnologii performante) și cele în curs de dezvoltare (care de regulă sacrifică performanța/eficiența activității pentru cantitate, să apară unele conflicte.

Același efect asupra resurselor îl are și creșterea populației. Este cunoscut faptul că resursele cele mai multe sunt la dispoziția statelor celor mai bogate. Dar populația cea mai numeroasă (și cu cel mai mare ritm de creștere) este în statele sărace. Această situație are ca efect un exod al populației (legal sau ilegal) din țările de origine către cele bogate, cu toate implicațiile negative ce pot decurge din acest fenomen.

Din nefericire, prognoza specialiștilor pe termen scurt și mediu nu prevede descoperirea de noi resurse, de găsim a unor înlocuitori eficienți pentru resursele ce se vor epuiza sau de noi surse de energie care să le înlocuiască pe cele tradiționale. Dacă la începuturile utilizării energiei nucleare, de exemplu, a existat un curent de opinie (optimist) conform căruia energia nucleară va reprezenta viitoarea formă de energie (au existat chiar și proiecte de realizare a unor aparate de zbor care să folosească pentru propulsie, motoare nucleare), prin efectele pe care le pot avea accidentele la instalațiile nucleare (ca să-l amintim doar pe cel mai recent de la Fukushima, Japonia) s-a reconsiderat această formă de energie, unele state adoptând chiar programe prin care se urmărește renunțarea la această formă de energie⁴.

2.5. Numărul locuitorilor versus numărul locurilor de muncă

Creșterea populației în statele slab dezvoltate cum ar fi Afganistanul, Nigeria, Pakistanul sau Yemenul, în condițiile inexistenței locurilor de muncă poate avea ca rezultat instabilitatea și eșecul statului în aplicarea unor politici de dezvoltare. În aceste condiții, unul dintre primele efecte negative care ar putea apărea ar fi creșterea bazei de selecție pentru „personalul” ce poate fi folosit în desfășurarea activităților teroriste. Imposibilitatea asigurării dezvoltării unei zone în scurt timp de la înlăturarea unui regim nedemocratic poate crea multiple probleme pe termen scurt și mediu. Aceste probleme nu vor avea repercusiuni numai asupra zonei/statului respectiv ci se vor extinde și asupra celorlalte zone/state. În aceste condiții este evident că pentru rezolvarea problemelor statelor slab dezvoltate sau a celor în curs de dezvoltare este necesară implicarea tuturor statelor lumii.

2.6. Creștere economică versus activități teroriste

Unul din efectele dezvoltării economice ar fi generarea de noi locuri de muncă și implicit de asigurarea unor venituri stabile pentru populație. Unul dintre efectele secundare, benefic de altfel, ar fi acela de reducere a bazei de recrutare pentru organizațiile teroriste (este știut faptul că acestea recrutează personal în special din statele slab dezvoltate⁵). Acest efect ar fi, la prima vedere, simplu și imediat: dacă se vor găsi soluții pentru dezvoltarea tuturor regiunilor/statelor, terorismul se va

⁴ <http://www.ziare.com/politica/referendum/partidul-verde-vrea-o-intrebare-privind-energia-nucleara-la-referendum-1101073>

⁵ General de brigadă (r) dr. Gheorghe VĂDUVA, Terorismul contemporan – factor de risc la adresa securității și apărării naționale, în condițiile statutului României de membru NATO, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005

reduce sau poate chiar, va dispărea. Realitatea însă este alta. Chiar dacă din punct de vedere numeric, teroriștii vor fi mai puțini, tocmai această dezvoltare le va pune la dispoziția celor existenți, resurse „mai eficiente” pentru realizarea planurilor teroriste. Este cunoscut în acest sens atacul desfășurat de către adepții cultului japonez Aum Shinrikyo, comis în martie 1995, în metroul din Tokyo (cinci atacuri coordonate, executate cu gaz sarin, care au avut ca efect uciderea a 15 persoane și rănirea gravă a altor 50, alte câteva sute de persoane având probleme de vedere, pe termen scurt).

2.7. Schimbările rapide versus stabilitate

Schimbările majore care se petrec în prezent, în special în Orientul Mijlociu, pot avea, în lipsa unei gestionări adecvate, rezultate nedorite la nivel mondial. Acest lucru va fi urmarea faptului că economia mondială va depinde în continuare în următoarea perioadă de resursele existente în zonă (în special petrol) iar instabilitatea zonei va putea afecta disponibilitatea resurselor. Instabilitatea ar putea fi și rezultatul inexistenței acelor lideri în măsură să gestioneze profiturile rezultate din exploatarea petrolului, creșterea rapidă a populației, presiunile exercitate pentru implementarea schimbărilor politice dar și inerentele conflicte regionale (conflicte care pot depăși granițele Orientului Mijlociu). O posibilă soluție a acestei probleme ar fi ca marii actori globali (cum ar fi SUA, Rusia și China) să se implice în dezamorsarea unor posibile conflicte dar și în rezolvarea unora dintre problemele existente în zonă.

2.8. Informație versus „cyber-terorism”

Dezvoltarea fără precedent a omenirii din ultimul secol se bazează în cea mai mare măsură pe cunoaștere, pe informație. „Cantitatea” de informații noi se dublează în perioade din ce în ce mai mici (putem vorbi de o creștere exponențială a cantității de informații existente). Acest fenomen fără precedent se datorează dezvoltării sistemelor de comunicații dar și dezvoltării „explozive”, am putea spune, pe care a avut-o INTERNETUL în ultimele decenii. În aceste condiții, folosind aceeași rețea, crește numărul atacuri efectuate asupra unor instituții ale statului (și nu numai), pentru furtul de informații sau pentru a realiza destabilizarea acestora sau pentru blocarea activității lor. Efectul ar putea fi destabilizarea vieții economice (dar nu numai) fără a fi implicate forțe militare. Putem afirma, în aceste condiții, că organizațiile teroriste (sau indivizii independenți) au luat în calcul desfășurarea de acțiuni teroriste folosind drept câmp de luptă rețelele electronice și drept arme, informația. Fenomenul este extrem de actual, forțele implicate, în ambele tabere, fiind numeroase iar rezultatele extrem de importante. În acest domeniu situațiile conflictuale sunt deja numeroase iar dezvoltarea în continuare a sistemelor de comunicații și a Internetului nu va face decât să amplifice acest fenomen⁶ (cu implicații, la nivel mondial, pe măsură).

⁶ James F. Dunnigan, Noua amenințare mondială: cyber-terorismul, Editura Curtea Veche, București, 2010.

3. Ce va fi mâine?

Având în vedere diversitatea și complexitatea problemelor cu care se confruntă omenirea în prezent, este extrem de dificil de dat un răspuns la această întrebare. Există, la nivel mondial, preocupări în acest domeniu. Experți din cele mai variate domenii analizează prezentul și încearcă să facă previziuni. Uneori aceste previziuni se confirmă, în alte cazuri, lucrurile iau o turnură neașteptată. Un lucru este însă clar: aceste analize trebuie efectuate în continuare iar colectivele care le efectuează trebuie să fie interdisciplinare. Numai în aceste condiții sunt șanse ca parte dintre posibilele (viitoare) conflicte să fie neutralizate încă din faza incipientă. Numai în acest mod se poate spera la o dezvoltare armonioasă și durabilă.

Bibliografie:

1. DUNNIGAN James F., *Noua amenințare mondială: cyber-terorismul*, Editura Curtea Veche, București, 2010,
2. PERKINS John– *Confesiunile unui asasin economic*, Editura „Litera Internațional”, București, 2007.
3. SCAHILL Jeremy – *Blackwater, ascensiunea celei mai puternice armate private din lume*, Editura „Litera Internațional”, București, 2007.
4. Global Trends 2025: A Transformed World, www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html,
5. Dr. VĂDUVA, Gheorghe, *Terorismul contemporan – factor de risc la adresa securității și apărării naționale, în condițiile statutului României de membru NATO*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.
6. <http://www.ziare.com/politica/referendum/partidul-verde-vrea-o-intrebare-privind-energia-nucleara-la-referendum-1101073>.

NOI PROVOCĂRI UMANITARE DIN PERSPECTIVA PROTECȚIEI MEDIULUI PRIN INTERMEDIUL DREPTULUI PENAL¹

Dr. Sorina RĂDUICĂ*
Dr. Valentin – Stelian BĂDESCU**

Mediul nu cunoaște diviziuni în blocuri politice, alianțe militare sau sisteme economice. Oportunitățile pentru traducerea acelei recunoașteri în acțiuni practice nu au fost niciodată mai promițătoare ca acum. Progresele în tehnologie au deschis noi posibilități pentru înțelegerea și protecția mediului. Preocupările publice pentru mediu se ridică în mod constant pentru a căuta măsuri curative. În ultimii ani, acestor eforturi li s-au dedicat mai mulți șefi de stat și de guvern, un mare număr de organizații economice și politice, precum și o varietate de cunoștințe tehnice. Protejarea mediului a fost un nou canal pentru vastele energii eliberate la sfârșitul războiului rece.

Cuvinte-cheie: ecologia, protecția mediului, dreptul penal al mediului, Tratatul de la Lisabona, solidaritate

1. Despre un drept penal al mediului

Impactul problemelor conservării și ameliorării mediului asupra științelor sociale a determinat apariția unei discipline autonome în cadrul ecologiei politice. Aceasta se ocupă cu analiza și evaluarea aspectelor privind politica ecologică. Legătura dintre politică și ecologie apare mai clară dacă se consideră aceasta din urmă ca o parte a biologiei, având ca obiect definirea structurii interacțiunilor dintre specii și mediul lor, în timp ce știința politică se raportează la exercițiul puterii și la autoritatea la care sunt supuse toate speciile (inclusiv cea inumană) care trăiesc într-un spațiu determinat. În condițiile complexe ale dezvoltării sociale contemporane interacțiunea dintre politică și ecologie este atât de strânsă, încât orice decizie mai importantă are repercusiuni, într-o măsură mai mare sau mai mică, asupra funcționării diferitelor ecosisteme. Reciproc, fiecare structură ecologică influențează statutul indivizilor și al grupurilor sociale. Ecologia politică se interesează de omul concret plasat în mediul său ecologic și în micile comunități, ea începând acolo unde activitatea și calculul economic se opresc.

Printr-o largă cooperare internațională, s-au inițiat în cadrul unor convenții o serie de acțiuni care să reprezinte garanții pentru prezent, dar mai ales pentru viitor, că omenirea este conștientă de necesitatea păstrării cât mai neîntinate a mediului². Un drept penal al mediului se conturează greu la toate nivelele – național, comunitar și internațional. Nici țările, în legătură cu care s-ar putea vorbi de o tradiție în această

¹ Legea a fost publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 449 din 28 iunie 2011 și transpune Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr. L 328 din 6 decembrie 2008.

* **Căpitan, Consilier juridic șef în Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.**

** **Avocat în Baroul București și lector universitar la Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității Româno - Germane din Sibiu.**

² Valentin – Stelian Bădescu, *Dreptul mediului – Sisteme de management de mediu*, Editura C. H. Beck, București, 2011, p. 40.

materie, nu se pot lăuda cu reducerea drastică a activităților de delicvență ecologică, și asta deoarece există o multitudine de cauze care împiedică acest deziderat³:

- diferențele, uneori majore între sistemele de drept penal naționale;
- mecanisme de sancționare diferite;
- principiul suveranității statale, al neextrădării propriilor resortisanți;
- principiul dublei incriminări;
- probleme care țin de incidența legii penale asupra infracțiunilor cu element de extraneitate;
- posibilitatea ca persoana juridică să răspundă penal.

În aceste condiții a apărut, la nivelul dreptului comunitar Direcția 2008, 99, CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal, ce se dorește a fi un răspuns la o serie de relații contemporane după cum urmează:

- creșterea numărului de infracțiuni împotriva mediului cu efect transfrontalier;
- actualele sisteme de sancțiuni nu au fost suficiente pentru a garanta respectarea efectivă a legislației privind protecția mediului;
- respectarea legislației ar putea fi consolidată prin prevederea de sancțiuni penale care demonstrează o dezaprobare socială de natură diferită, din punct de vedere calitativ, comparativ cu sancțiunile administrative și cu mecanismul de compensare întemeiat pe dreptul civil;
- nerespectarea unei obligații legale de acțiune poate avea același efect ca un comportament activ și ar trebui, prin urmare, să fie considerată infracțiune și să fie sancționată ca atare.

Deși obiectivul directivei este acela de a stabili „măsuri de natură penală pentru a asigura o protecție mai eficace mediului”, ea nu împiedică aplicarea altor regimuri de răspundere și nici aplicarea unor măsuri mai stricte de protecție eficientă a mediului prin intermediul dreptului penal.

Pentru asigurarea unui nivel ridicat de protecție a mediului, actul normativ în cauză completează și consolidează totodată, cadrul legal deja existent, prin calificarea și sancționarea ca infracțiuni a unor fapte grave, conexe fie desfășurării operațiunilor ce privesc deșeurile, fie protecției habitatelor naturale și a exemplarelor de faună și floră, ori privesc respectarea regimului materialelor nucleare sau substanțelor radioactive periculoase, alăturându-se astfel infracțiunilor instituite deja prin reglementările cu caracter special, incidente în materie.

Prin adoptarea Directivei 2008/99/CE s-au instituit o serie de standarde minime la nivelul statelor membre ale UE în ceea ce privește sancționarea unor fapte ilicite în domeniul mediului, a căror săvârșire trebuie să atragă după sine angajarea răspunderii penale a făptuitorilor. O astfel de abordare legislativă constituie premisa necesară asigurării unei protecții sporite a mediului și concretizează, sub aspect juridic, eforturile depuse de instituțiile Uniunii Europene în acest domeniu, precum și vasta experiență acumulată la nivel european⁴.

³ A se vedea, pentru detalii, Anca Ileana Dușcă, Considerații referitoare la Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului, privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal, în Revista de sinteze juridice, nr. 2, 2009, pp. 33-37.

⁴ Ibidem.

Cu toate acestea, datorită complexității factorilor de mediu de mediu, protecția acestora reprezintă un sector deosebit de tehnic. De asemenea, în contextul crizei ecologice care se manifestă la nivel mondial, există totuși o insuficiență și o ineficiență a normelor de recomandare pentru protecția mediului. Dacă privitor la protecția mediului pe plan internațional prin intermediul altor forme de răspundere juridică există o bogată jurisprudență și doctrină, răspunderea penală a fost relativ puțin reglementată la nivel internațional. Dar, așa cum dreptul penal al mediului începe să se afirme din ce în ce mai mult ca o ramură de drept autonom, treptat se conturează și un drept comunitar penal al mediului, tendință observată și la nivel internațional.

Cu privire la sintagma dreptul comunitar trebuie făcută remarcă înlocuirii acesteia de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene⁵, care a folosit-o pentru prima dată pe aceea de „*dreptul Uniunii*”, cu prilejul pronunțării, la data de 10.12.2009, a hotărârii preliminare în Cauza C-345/08⁶. Ce denumire va avea, în acest context dreptul comunitar penal al mediului, lășăm la latitudinea altor specialiști clarificarea acesteia.

2. Considerații referitoare la Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului mediului⁷

2.1. Prezentare generală a Directivei 2008/99/CE

În conformitate cu articolul 174 alineatul (2) din tratat⁸, politica comunitară privind mediul trebuie să urmărească asigurarea unui nivel ridicat de protecție Uniunea fiind preocupată de creșterea numărului de infracțiuni împotriva mediului și de efectele acestora, care se extind din ce în ce mai mult în afara granițelor statelor în care acestea sunt comise. Astfel de infracțiuni reprezintă o amenințare la adresa mediului și necesită prin urmare un răspuns adecvat.

Experiența a demonstrat că actualele sisteme de sancționare nu au fost suficiente pentru a garanta respectarea în totalitate a legislației privind protecția mediului. O astfel de respectare poate și ar trebui să fie consolidată prin prevederea de sancțiuni penale, care demonstrează o dezaprobare socială de natură diferită din punct de vedere calitativ în comparație cu sancțiunile administrative sau cu un mecanism de compensare întemeiat pe dreptul civil. Existența unor norme comune

⁵ De la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la Lisabona, la data de 13 decembrie 2007 și publicat în JOUE seria C nr. 306 din 17.12.2007, versiunile consolidate ale Tratatului privind Uniunea Europeană (TUE) și ale Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE) au fost publicate, succesiv, în JOUE seria C nr. 115 din 15.05.2008 și în JOUE seria c nr. 83 din 30.03. 2010, Curtea de Justiție a comunităților Europene poartă denumirea de Curtea de Justiție a Uniunii europene și este formată din Curtea de justiție, Tribunalul (fostul Tribunal de Primă Instanță) și tribunalele specializate (art. 19 alin. 1 teza I din TUE).

⁶ Este vorba de Cauza Krzysztof Pesla – Vorpommern, privind libera circulație a lucrătorilor, în special refuzul accesului la stagiul juridic de pregătire pentru profesiile juridice reglementate, publicată în JOUE seria C nr. 24 din 30.01.2010.

⁷ Directiva a fost publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 6.12.2008.

⁸ Este vorba despre Tratatul de instituire a Comunității Europene, directiva fiind adoptată înainte de intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona.

privind infracțiunile dau posibilitatea utilizării unor metode de investigație și de asistență eficiente pe teritoriul statelor membre și între acestea.

Pentru a realiza o protecție eficace a mediului, este deosebit de importantă introducerea unor sancțiuni cu un caracter descurajant mai ridicat pentru activitățile care dăunează mediului, care provoacă de obicei sau este probabil să provoace daune semnificative aerului, inclusiv stratosferei, solului, apei, animalelor sau plantelor, inclusiv în ceea ce privește conservarea speciilor. Nerespectarea unei obligații legale de acțiune poate avea același efect ca un comportament activ și ar trebui, prin urmare, să facă la rândul său obiectul unor sancțiuni corespunzătoare.

În consecință, un astfel de comportament ar trebui considerat infracțiune pe întreg teritoriul Uniunii Europene în cazul în care se desfășoară cu intenție sau din culpă gravă. Actele legislative adoptate potrivit prezentei directive conțin dispoziții ce ar trebui să facă obiectul unor măsuri de drept penal care să asigure eficacitatea deplină a normelor privind protecția mediului, iar statelor membre au obligația ca, atunci când pun în aplicare respectivele acte legislative, să prevadă măsuri restrictive.

Această directivă obligă statele membre să prevadă în legislația lor națională sancțiuni penale pentru încălcări grave ale dispozițiilor din dreptul comunitar privind protecția mediului. Prezenta directivă nu creează obligații privind aplicarea de astfel de sancțiuni sau a oricărui alt sistem disponibil de aplicare a legii în cazuri individuale.

Deoarece obiectivul directivei este asigurarea unei protecții a mediului mai eficiente și nu poate fi realizat în mod satisfăcător la nivelul Uniunii Europene, statele membre pot adopta măsuri în conformitate cu principiul subsidiarității, iar potrivit principiului proporționalității directiva nu depășește ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv, aceasta respectând drepturile și principiile fundamentale recunoscute în special de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene,

2.2. *Observații privitoare la Directiva 2008/99/CE*

Apariția acestei directive se dorește a fi un răspuns la o serie de realități contemporane: precum creșterea numărului de infracțiuni împotriva mediului cu efect transfrontalier⁹; actualele sisteme de sancțiuni nu au fost suficiente pentru a garanta respectarea efectivă a legislației privind protecția mediului; respectarea legislației ar putea fi consolidată prin prevederea de sancțiuni penale care demonstrează o dezaprobară socială de natura diferită, din punct de vedere calitativ, comparativ cu sancțiunile administrative și cu mecanismul de compensare întemeiat pe dreptul civil; existența unor norme comune privind infracțiunile dau posibilitatea unor metode de investigație și de asistență eficiente pe teritoriul statelor membre și între acestea; o protecție a mediului impune introducerea unor sancțiuni cu caracter descurajant mai ridicat pentru activitățile care dăunează mediului, care provoacă de obicei sau este posibil să provoace daune semnificative aerului, inclusiv stratosferei, solului, apei, animalelor sau plantelor, inclusiv în ceea ce privește conservarea speciilor;

⁹ M. Duțu, *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la marja de apreciere a legislațiilor naționale în domeniul limitării libertății de expresie și a criticilor militanților ecologiști. Prevalența dreptului la libertatea de expresie - cu referire la fapte de natura istorică ori științifică asupra unor reglementări naționale care statornesc "drept la uitare"*, Dreptul nr. 10/2008, pp. 246-253.

nerespectarea unei obligații legale de acțiune poate avea același efect ca un comportament activ și ar trebui, prin urmare, să fie considerată infracțiune și să fie sancționată ca atare.

Conținând standarde minime, directiva nu împiedică nici aplicarea altor regimuri de răspundere (prevăzute în dreptul comunitar sau în cel național pentru daune provocate mediului) și nici aplicarea unor măsuri mai stricte de protecție eficientă a mediului prin intermediul dreptului penal.

Obiectul Directivei 2008/99/CE este prezentat în art. 1 în următorii termeni: *"prezenta directivă stabilește măsuri de natură penală pentru a asigura protecție mai eficientă a mediului"*. Pentru realizarea acestui obiectiv, directiva obligă statele membre să prevadă în legislația lor națională sancțiuni penale pentru încălcări grave ale dispozițiilor din dreptul comunitar privind protecția mediului.

Sunt considerate infracțiuni următoarele fapte - în cazul în care sunt contrare legii și sunt săvârșite cu intenție sau cel puțin din culpă gravă:

a) deversarea, emiterea sau introducerea unei cantități de materii sau de radiații ionizante în aer, sol sau apă, care provoacă sau este posibil să provoace decesul sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, calității solului sau calității apei, animalelor sau plantelor;

b) colectarea, transportul, valorificarea sau eliminarea de deșeuri, inclusiv controlul acestor operațiuni și întreținerea ulterioară a spațiilor de eliminare și acțiunile întreprinse de comercianți sau intermediari (gestionarea deșeurilor), care provoacă sau este posibil să provoace decesul sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, calității solului, calității apei ori animalelor sau plantelor;

c) transportul de deșeuri, iar în cazul în care respectiva activitate intră în domeniul de aplicare a art. 2 alin. 35 din Regulamentul CE nr. 1013/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 iunie 2006 privind transferurile de deșeuri¹⁰ și se efectuează într-o cantitate care nu poate fi neglijată, fie ca se realizează printr-un singur transport, fie prin mai multe transporturi aparent legale între ele;

d) exploatarea unei uzine în care se desfășoară o activitate periculoasă sau în care sunt depozitate substanțe sau preparate periculoase și care în exteriorul uzinei, provoacă sau este probabil să provoace decesul sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, calității solului sau calității apei ori animalelor sau plantelor;

e) producția, procesarea, manipularea, folosirea, deținerea, depozitarea, transportul, importul, exportul sau eliminarea de materiale nucleare sau de alte substanțe radioactive periculoase, care provoacă sau este probabil să provoace decesul sau vătămarea gravă a oricărei persoane sau daune calității aerului, calității solului sau calității apei ori animalelor sau plantelor;

f) uciderea, distrugerea, posesia sau obținerea de specimene din speciile de faună sau floră sălbatică protejate, cu excepția cazurilor în care fapta afectează o cantitate neglijabilă de astfel de specimene și are un impact neglijabil asupra stării de conservare a speciilor;

¹⁰ Publicat în J.O.U.E. L.190, 12.07.2006.

g) comerțul cu specimene din speciile de fauna sau flora sălbatică protejate sau cu părți ori derivate ale acestora, cu excepția cazurilor în care actul afectează o cantitate neglijabilă de astfel de specimene și are un impact neglijabil asupra stării de conservare a speciilor;

h) orice act care provoacă deteriorarea semnificativă a unui habitat din cadrul unui sit protejat;

i) producția, importul, exportul, introducerea pe piața sau folosirea de substanțe care depreciază stratul de ozon.

Se poate constata că infracțiunile avute în vedere de Directiva privesc :

a) deșeurile (colectarea, transportul, eliminarea, valorificarea---);

b) materiile sau radiațiile ionizante (deversate, emise, introduse în aer, apă, sol care provoacă sau este posibil să provoace decesul sau vătămarea gravă a unei persoane sau daune semnificative calității aerului, solului, apei, animalelor sau plantelor);

c) materialele nucleare sau substanțele radioactive periculoase (produse, procesate, manipulate, folosite, depozitate, transportate, importate, exportate, eliminate); d) speciile din speciile de fauna sau flora sălbatică protejată (uciderea, distrugerea, posesia sau obținerea, comerțul);

e) habitatele din cadrul unui sit protejat (orice act care provoacă deteriorarea semnificativă); f) substanțele care depreciază stratul de ozon (producția, importul, introducerea pe piața sau folosirea). Rezulta că, în viziunea Directivei nu pot fi socotite infracțiuni fapte precum: tăierile ilegale de păduri, otrăvirea apei, incendierea vegetației, aprinderea și folosirea focului atât în ariile naturale protejate cât și în alte zone împădurite, zoofilia, vânatoarea de plăcere, organizarea de lupte între animale, exploatarea animalelor sălbatice la circ sau deținerea acestora în colecții particulare – ca animale de companie.

Persoana juridică¹¹ poate fi considerată răspunzătoare¹² pentru infracțiunile precizate în cazul în care aceste infracțiuni au fost comise în beneficiul sau de orice persoană care deține o poziție de conducere în cadrul persoanei juridice (și care a acționat fie individual, fie în calitate de membru al unui organ al persoanei juridice pe baza:

a) unei împuterniciri din partea persoanei juridice;

¹¹ Persoana juridică înseamnă orice entitate juridică care deține acest statut în temeiul legislației naționale aplicabile, cu excepția statelor sau organismelor publice care exercită prerogative de putere publică și a organizațiilor Internaționale publice” (art. 2 lit. 2.). Potrivit dispozițiilor Titlului IV, art. 187-193, din Noul Cod civil „Orice persoană juridică trebuie să aibă o organizare de sine stătătoare și un patrimoniu propriu, afectat realizării unui anumit scop licit și moral, în acord cu interesul general (art. 187). Sunt persoane juridice entitățile prevăzute de lege, precum și orice alte organizații legal înființate care, deși nu sunt declarate de lege persoane juridice, îndeplinesc toate condițiile prevăzute (art. 188), iar persoanele juridice sunt de drept public sau de drept privat (art. 189). Persoanele juridice de drept privat se pot constitui, în mod liber, întruna din formele prevăzute de lege (art. 190), iar persoanele juridice de drept public se înființează prin lege. Prin excepție, în cazurile anume prevăzute de lege, persoanele juridice de drept public se pot înființa prin acte ale autorităților administrației publice centrale sau locale ori prin alte moduri prevăzute de lege. Potrivit regimului juridic aplicabil, persoanele juridice legal înființate se supun dispozițiilor aplicabile categoriei din care fac parte, precum și celor cuprinse în prezentul cod, dacă prin lege nu se prevede altfel (art. 192). În ceea ce privește efectele personalității juridice, conform dispozițiilor art. 193, persoana juridică participă în nume propriu la circuitul civil și răspunde pentru obligațiile asumate cu bunurile proprii, afară de cazul în care prin lege s-ar dispune altfel și nimeni nu poate invoca împotriva unei persoane de bună-credință calitatea de subiect de drept a unei persoane juridice, dacă prin aceasta se urmărește ascunderea unei fraude, a unui abuz de drept sau a unei atingeri aduse ordinii publice.

¹² Art. 6 alin. 1, alin. 2, alin. 3 din Directiva 2008/99/CE a Parlamentului și Consiliului.

b) unei prerogative de a lua decizii în numele persoanei juridice; c) a unei prerogative de control în cadrul persoanei juridice) sau în care lipsa supravegherii sau a controlului din partea unei persoane aflate în poziție de conducere a făcut posibilă comiterea unei astfel de infracțiuni, în beneficiul persoanei juridice respective, de către o persoană sub autoritatea acesteia.

2.3. Răspunderea persoanei juridice

Răspunderea persoanei juridice nu exclude răspunderea penală a persoanelor fizice care, în calitate de autori, instigatori sau complici, sunt implicate în infracțiunile menționate. Statele membre trebuie - până la 26 decembrie 2010¹³ - să ia măsurile necesare pentru a asigura aplicabilitatea unor sancțiuni eficiente, proporționale și de efect de descurajare persoanelor juridice considerate - potrivit art. 6 din Directiva - răspunzătoare pentru o infracțiune.

Deși art.1 din Directivă precizează ca măsurile stabilite de natura penală au ca rol "asigurarea unei protecții mai eficiente a mediului" nu putem să nu ne întrebăm, în acord cu distinsa autoare, în cele ce preced amintită din ce ar rezulta această protecție mai eficientă ? Deoarece dacă ar fi să rezumăm conținutul Directivei am constata că enumeră o serie de fapte pe care le consideră infracțiuni, prevede sancționarea persoanei juridice și consideră necesar să solicite statelor membre să sancționeze instigarea și complicitatea la actele săvârșite cu intenție¹⁴.

În același timp, ne-am fi așteptat nu la afirmații generale și imprecise (precum: „statele membre iau măsurile necesare pentru a asigura aplicabilitatea unor sancțiuni penale eficiente, proporționale și cu efect de descurajare”) ci la dispoziții clare și precise care să constituie „un răspuns adecvat la creșterea numărului de infracțiuni împotriva mediului” după cum se afirmă în punctul (2) din considerente . Chiar ținând cont de sublinierea cuprinsă în pct. (12) din considerente – în sensul că directiva prevede standarde minime – nu putem să nu observăm lejeritatea, flexibilitatea în privința infracțiunilor îndreptate împotriva animalelor. Astfel, pe de o parte Directiva se referă doar la speciile de faună protejate – ceea ce înseamnă că nu are în vedere și pe cele neprotejate – iar pe de altă parte, prevede ca situație de excepție „afectarea unei cantități neglijabile de astfel de specimene, ceea ce are un impact neglijabil asupra stării de conservare a speciilor”. Deoarece Directiva 2008/99/CE nu precizează ce se înțelege prin „afectarea unei cantități neglijabile și impact neglijabil asupra stării de conservare a speciilor” și având în vedere realitatea că statele membre cel mai des nu se conformează nici măcar standardelor minime impuse de directive – rareori ele adoptând și conformându-se unor standarde superioare – putem trage concluzia că protecția animalelor este și va rămâne vreme îndelungată doar un deziderat.

¹³ 7 Art. 8 din Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului.

¹⁴ A. I. Dușcă, *Op. cit.*, p. 36.

3. Scurte considerații despre Legea privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal

Dintr-un început precizăm că actul normativ completează legislația internă privind protecția mediului, asigurând alinierea la standardele europene în materie și îndeplinirea obligațiilor României ca stat membru al Uniunii Europene.

Legea de față se dorește a fi o continuare și, în același timp o dezvoltare a dreptului penal al mediului, cu atât mai mult cu cât noile realități juridice, politice, sociale și economice, determinate, în special de intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, la 1 decembrie 2009¹⁵, impun cunoașterea fenomenului european atât din perspectivă instituțională, cât mai ales jurisdicțională, având în vedere faptul că aplicarea incorectă a dreptului Uniunii (originar sau derivat) ori neaplicarea sa în termen și în anumite condiții va determina declanșarea uneia dintre cele mai importante acțiuni, și anume procedura de infringement sau acțiunea în constatarea neîndeplinirii de către un stat membru, deci implicit și de către România, a obligațiilor ce îi revin din tratate și dreptul derivat al Uniunii Europene, reglementată în prezent, de dispozițiile art. 258-260 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene.

Incrimînările cuprinse în această lege se raportează la nerespectarea anumitor dispoziții legale care reglementează aspecte importante specifice ale gestionării substanțelor poluante sau ale protecției mediului în general, dispoziții care constituie fie transpunerea unor acte normative comunitare, fie chiar regulamente în materie ale Uniunii Europene. După cum se știe, aceste regulamente, de la data aderării României la Uniunea Europeană, fac parte din dreptul intern și sunt direct aplicabile, astfel încât respectarea lor este obligatorie pentru fiecare cetățean al țării.

Așadar, în legea aprobată, noțiunea „încălcarea dispozițiilor legale în domeniu” se referă numai la nerespectarea dispozițiilor legale enumerate în anexele proiectului de lege, completând cadrul legal existent în materie. Acesta este, spre exemplu, cazul operațiunilor cu deșeuri respectiv sancționarea desfășurării operațiunilor cu deșeuri, care intră sub incidența art. 3 al Legii. În prezent, efectuarea acestor operațiuni fără respectarea dispozițiilor legale este incriminată doar în ceea ce privește deșeurile periculoase, însă Directiva 2008/99/CE obligă statele membre la sancționarea nerespectării anumitor reguli la desfășurarea acestor operațiuni (regulile cuprinse în actele enumerate în anexa la proiectul de lege) și atunci când este vorba de deșeuri care nu se încadrează în categoria celor periculoase, acesta fiind motivul pentru care Legea privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal vine cu o nouă

¹⁵ Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la Lisabona, la data de 13 decembrie 2007, a fost publicat în JOUE seria C nr. 306 din 17 decembrie 2007. Versiunile consolidate ale Tratatului privind Uniunea Europeană și ale Tratatului privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE) au fost publicate succesiv, în JOUE seria C nr. 115 din 9 mai 2008 și în JOUE seria C nr. 83 din 30.03.2010. Acestea reprezintă tratatele de bază ale Uniunii și au valoare juridică egală și cuprind: 37 de Protocoale, 65 de Declarații anexate la Actul final al Conferinței interguvernamentale, 2 Anexe, Tabele de corespondență și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Tratatul a fost ratificat, potrivit prevederilor constituționale de toate cele 27 de state membre ale Uniunii Europene. Cât privește România, la data de 4 februarie 2008, Parlamentul nostru a ratificat Tratatul de la Lisabona cu 387 de voturi pentru, unul împotriva și o abținere, iar la data de 7 februarie 2008 a fost semnat Decretul de promulgare a Legii nr13/2008 care a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 107 din 12 februarie 2008. De asemenea, Tratatul privind Comunitatea Energiei Atomice Europene va fi menținut.

incriminare în ceea ce privește regimul de colectare, transport, valorificare sau eliminare al deșeurilor, altele decât cele periculoase.

De asemenea, incriminarea privind desfășurarea de operațiuni de export cu încălcarea dispozițiilor legale în domeniu are în vedere respectarea obligației impuse statelor membre, prin intermediul directivei amintite, de a sancționa operațiunile de transfer ilegal de deșuri. În prezent legislația internă a României sancționează importul, tranzitul, introducerea sau scoaterea de pe teritoriul țării de deșuri, cu nerespectarea dispozițiilor legale, nesancționând însă ca atare și exportul de deșuri.

În privința infracțiunilor la regimul materialelor nucleare sau substanțe radioactive periculoase, legea vine să completeze prevederile existente în cadrul Codului penal sau al unor legi speciale în materie, cum ar fi Legea nr. 111/1996 privind desfășurarea în siguranță, reglementarea, autorizarea și controlul activităților nucleare, cu anumite modalități de săvârșire a infracțiunilor necuprinse în legislația actuală și pe care directiva le cuprinde ca atare. Infracțiunile cuprinse în Legea privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal se alătură celor deja existente în diferite reglementări speciale, dintre care și Legea nr. 111/1996 privind desfășurarea în siguranță, reglementarea, autorizarea și controlul activităților nucleare¹⁶, O.U.G. nr. 78/2000 privind regimul deșeurilor¹⁷, O.U.G. nr. 195/2005¹⁸ privind protecția mediului, O.U.G. nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și faunei sălbatice¹⁹, Legea nr. 107/1996 – Legea apelor²⁰.

Încriminările cuprinse în această lege se raportează la nerespectarea anumitor dispoziții legale care reglementează aspecte importante specifice ale gestionării substanțelor poluante sau ale protecției mediului în general, dispoziții care constituie fie transpunerea unor acte normative comunitare, fie chiar regulamente în materie ale Uniunii Europene. Aceste regulamente, de la data aderării României la Uniunea Europeană, fac parte din dreptul intern și sunt direct aplicabile, astfel încât respectarea lor este obligatorie pentru fiecare cetățean al țării.

Potrivit actului normativ, noțiunea „încălcarea dispozițiilor legale în domeniu” se referă numai la nerespectarea dispozițiilor legale enumerate în anexa legii, completând cadrul legal existent în materie. Acesta este, spre exemplu, cazul operațiunilor cu deșuri respectiv sancționarea desfășurării operațiunilor cu deșuri, care intra sub incidența articolului 3 al Legii.

În prezent, efectuarea acestor operațiuni fără respectarea dispozițiilor legale este incriminată doar în ceea ce privește deșeurile periculoase, însă Directiva 2008/99/CE obligă statele membre la sancționarea nerespectării anumitor reguli la

¹⁶ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 267 din 29 octombrie 1996, republicată, cu modificările și completările ulterioare;

¹⁷ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 283 din 22 iunie 2000, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 426/2001, cu modificările și completările ulterioare;

¹⁸ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1196 din 30.12.2005, cu modificările și completările ulterioare.

¹⁹ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 442 din 29 iunie 2007, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 49/2011.

²⁰ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 244 din 8 octombrie 1996, cu modificările și completările ulterioare.

desfășurarea acestor operațiuni (regulile cuprinse în actele enumerate în anexa nr. 1 „*Lista actelor normative*” care cuprind prevederi a căror nerespectare reprezintă o încălcare a dispozițiilor legale în domeniu potrivit art. 2 lit. a) din lege și care transpun actele juridice prevăzute în anexa A la Directiva 2008/99/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal) și atunci când este vorba de deșeuri care nu se încadrează în categoria celor periculoase, acesta fiind motivul pentru care Legea privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal vine cu o nouă incriminare în ceea ce privește regimul de colectare, transport, valorificare sau eliminare al deșeurilor, altele decât cele periculoase. De asemenea, incriminarea privind desfășurarea de operațiuni de export cu încălcarea dispozițiilor legale în domeniu are în vedere respectarea obligației impuse statelor membre, prin intermediul directivei amintite, de a sancționa operațiunile de transfer ilegal de deșeuri. În prezent legislația internă a României sancționează importul, tranzitul, introducerea sau scoaterea de pe teritoriul țării de deșeuri, cu nerespectarea dispozițiilor legale, nesancționând însă ca atare și exportul de deșeuri.

Concluzii

Impactul accelerat al activităților asupra mediului a devenit un factor decisiv în proiectele planetei Pământ pentru supraviețuire și bunăstare. Mediul înconjurător global este remarcabil de mobil și viața pe pământ a supraviețuit multor atacuri de departe mai cataclismice decât orice intervenție umană. Totuși există limite ale naturii pentru autosupraviețuire care nu ne sunt cunoscute. Omenirea, de dragul ei, are nevoie să sprijine capacitatea inerentă a planetei pentru regenerare.

Integritatea ambientală și susținerea dezvoltării sunt obiective de mare importanță. Într-un climat de rapidă schimbare, păstrarea mediului ar putea fi următoarea arenă pentru noi inițiative cu privire la multilateralitatea și rolul Națiunilor Unite. Natura globală a provocării mediului înconjurător face imperativ ca acțiunile internaționale să meargă mână în mână cu acțiunile naționale.

Lumea de azi este foarte diferită de timpul când problemele mediului erau puse pentru prima dată pe agenda internațională. Perioada anilor 1970 a fost marcată de o serie de inițiative naționale în acest sens, iar în deceniul următor am fost martorii unei revigorări substanțiale a problematicii mediului. Se speră ca zorii noului mileniu să aducă soluții echilibrate pentru un plan amplu de salvare al mediului înconjurător internațional.

Mediul nu cunoaște diviziuni în blocuri politice, alianțe militare sau sisteme economice. Oportunitățile pentru traducerea acelei recunoașteri în acțiuni practice nu au fost niciodată mai promițătoare ca acum. Progresele în tehnologie au deschis noi posibilități pentru înțelegerea și protecția mediului. Preocupările publice pentru mediu se ridică în mod constant pentru a căuta măsuri curative. În ultimii ani, acest eforturi li s-au dedicat mai mulți șefi de stat și de guvern, un mare număr de organizații economice și politice, precum și o varietate de cunoștințe tehnice, iar acest proces arată, odată în plus, lungul travaliu al spiritului uman, care în știință valorifică toate rezultatele parțiale obținute în întreaga sa istorie.

Bibliografie:

1. BĂDESCU Valentin – Stelian, *Dreptul mediului – Sisteme de management de mediu*, Editura C. H. Beck, București, 2011.
2. DUȘCĂ Anca Ileana, *Considerații referitoare la Directiva 2008/99”/CE a Parlamentului european și a Consiliului, privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal*, în Revista de sinteze juridice, nr. 2, 2009.
3. DUȚU M., *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului cu privire la marja de apreciere a legislațiilor naționale în domeniul limitării libertății de expresie și a criticilor militanților ecologistă. Prevalența dreptului la libertatea de expresie - cu referire la fapte de natura istorică ori științifică asupra unor reglementări naționale care statornicesc" drept la uitare"*, Dreptul nr. 10/2008.
4. Legea privind protecția mediului prin intermediul dreptului penal.
5. Tratatul de la Lisabona, http://europa.eu/lisbon_treaty/index_ro.htm.

CARACTERISTICI ALE CORUPȚIEI ȘI CRIMEI ORGANIZATE ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII

Daniel PINTILIE*
Dr. Marin DUMITRU**

Nivelul înalt de profesionalizare al grupărilor criminale a permis adoptarea și perfecționarea principiilor de organizare și regulilor de acțiune ale structurilor de tip mafiot. În același timp, se manifestă o tendință de intelectualizare a grupărilor criminale prin absorbția, în interiorul acestora, de persoane cu studii superioare ce ocupă funcții oficiale în domeniul finanțelor, comerțului, băncilor, administrației, justiției, dar și a unor reputați avocați, experți și tehnicieni în cadrul comunicațiilor și logisticii.

Afacerile ilegale de amloare – contrabanda, evaziune fiscală, traficul de armament, de droguri, de materiale radioactive, taxa de protecție și „recuperările de debite” - nu se pot derula și finaliza fără realizarea unui parteneriat între infractorii autohtoni și cei ce acționează pe teritoriul altor state.

De asemenea, se constată o consolidare a fuziunii dintre grupurile criminale și lumea politică, înregistrându-se în prezent tendința de „folosire a funcției publice” pentru realizarea afacerilor.

Deja se poate vorbi de „piața drogurilor” în marile centre urbane și universitare (București, Cluj, Iași, Constanța, Timișoara, s.a.). Aproape zilnic, sunt depistați traficanți și consumatori de droguri, mare parte fiind cetățeni străini, iar dintre cetățenii români, cei mai mulți sunt elevi și studenți. Concluzionând, putem vorbi despre organizarea în România a unei piețe a traficantilor și consumatorilor de droguri.

În ceea ce privește intensificarea luptei, a disputelor directe între grupurile organizate, sunt numeroase situațiile care demonstrează că în România, criminalitatea de înaltă violență tinde să fie o componentă de bază a crimei organizate. Edificatoare în acest sens sunt conflictele dintre arabi, chinezi, pentru supremația în en-gros-uri și în cartiere. Desigur, nu lipsesc nici conflictele, adesea violente, între grupări autohtone de interlopi.

1. Corupția și crima organizată ca fenomene sociale

Mult timp crima organizată a prezentat un interes foarte scăzut pentru elementul politic, deși în anii '70 începuse să penetreze serios societățile occidentale, dar și cele central și est europene. Schimbările radicale de la sfârșitul anilor '80 au fost privite de rețelele criminale ca o oportunitate în executarea operațiunilor transfrontaliere pe întregul continent și nu numai. Statisticile arată că în Europa de Vest au sporit considerabil furturile de mașini, infrațiunile economice, spălarea

* Ofițer în cadrul Ministerului Administrației și Internelor și doctorand în științe militare și informații la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

** Colonel (r), profesor consultant și îndrumător de doctorat în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”

banilor, traficul ilegal de armament și deșeurii radioactive, corupția, infracțiunile legate de imigrație (traficul de persoane și trecerile ilegale de frontieră, falsificarea de vize și pașapoarte, utilizarea ilegală a mâinii de lucru din statele sărace), precum și infracționalitatea legată de prostituție sau alte forme de exploatare sexuală¹.

După conflagrațiile mondiale și regionale de proporții, criminalitatea economico-financiară prezintă cel mai serios pericol pentru omenire, pentru dezvoltarea ei democratică, economică, socială, umanitară, ecologică, tehnico-științifică și pentru relațiile internaționale. Are loc o creștere accelerată a criminalității organizate comparativ cu criminalitatea simplă. Termenul „crimă organizată” înseamnă în toată lumea un sistem bine încheșat al unor comunități criminale care frecvent își concertează eforturile pentru a realiza profituri cât mai mari din activități ilicite.

Ultimii ani se caracterizează pentru tot spațiul post-sovietic, în general, prin apariția unor noi tipuri de crime greu de depistat în economie, domeniul bancar, printr-o corupție îngrozitoare, prin răspândirea tot mai vastă a crimei organizate, prin transferul ilegal peste hotare al mijloacelor bănești acumulate ilicit, printr-o utilizare frecventă de către criminali a celor mai moderne arme și inovații tehnice, prin amestecul tot mai intens în activitatea organelor de anchetă și violentarea lucrătorilor organelor de drept.

Aceste schimbări calitative din lumea criminală n-au fost analizate la timp, din care cauză statul și organele de drept n-au reacționat adecvat și cu promptitudine. Consecințele grave ale acestui fapt s-au răsfrânt negativ și asupra securității statului și-i amenință chiar existența. Ca și mai înainte rămâne imperfectă baza legislativă, iar dotarea tehnico-materială a organelor de anchetă este destul de precară în contextul în care colaborarea riguroasă dintre ele nu este reglementată corespunzător.

2. Corupția și crima organizată

Corupția este calificată drept o activitate ilicită din domeniul politicii sau al administrării de stat, care constă în folosirea de către factorii de decizie a drepturilor și împuternicirilor încredințate lor cu scopul îmbogățirii personale. Documentele publice, normative internaționale definesc corupția în mod diferit. În documentele ONU despre lupta cu corupția există următoarea definiție a acestui fenomen: abuz de putere în vederea obținerii câștigului în scopuri private².

Corupția este definită ca un fenomen antisocial ce reprezintă o înțelegere nelegitimă între două părți, una propunând sau promițând privilegii sau beneficii, cealaltă, antrenată în serviciul public, consimțind sau primindu-le în schimbul executării sau neexecutării unor anumite acțiuni funcționale ce conțin elemente infracționale prevăzute în Codul penal. Astfel, cele mai tipice manifestări ale corupției sunt mituirea funcționarilor și activiștilor politici, protecționismul, promovarea lucrătorilor după principiul de rudenie, al loialității personale și relațiilor de prietenie. Categoria-cheie aici este puterea. Acolo unde nu sunt relații ale puterii

¹ http://facultate.regielive.ro/proiecte/drept/infracțiuni_specifice_criminalității_organizate-39493.html

² http://facultate.regielive.ro/referate/criminologie/corupția_si_crima_organizată_ca_fenomene_sociale_nocive-51256.html

de stat nu poate exista nici corupție. Pericolul deosebit al corupției constă în faptul că ea, ca o metastază, distruge aparatul de stat și însănătoșirea acestuia e posibilă doar „pe cale chirurgicală”. Cel mai important este însă că fenomenul corupției este catalizatorul crimei organizate, una din părțile componente ale „mediului ei ambiant”. Acționând în comun aceste două fenomene reprezintă cel mai serios pericol pentru stat și societate, mai ales în condițiile democrației incipiente.

De cele mai multe ori, corupția este văzută ca o deviere de la norme: ale dreptului, deontologiei de serviciu sau eticii general acceptate. Respectiv, corupția nu este decât o totalitate de fapte ale unor persoane. Corupția de stat (politică și administrativă) există din moment ce funcționarul are posibilitatea să gestioneze resursele ce nu-i aparțin prin luarea (sau ne-luarea) anumitor decizii.

Din punct de vedere normativ, decizia funcționarului ar trebui să fie dictată de scopurile, stabilite de lege, și normele culturale și morale aprobate de societate (aș-numitul interes public).

Corupția ia naștere îndată ce comportamentul funcționarului bazat pe interesul public este substituit de comportamentul său provenit din interesul privat. Conceptul de conflict de interese este, prin urmare, crucial pentru noțiunea de corupție. Politologul american, Samuel P. Huntington, definește corupția drept „un comportament al demnitarilor publici care se abat de la normele acceptate, pentru a servi unor scopuri particulare”.

Definiția generală a corupției (de altfel, și cea mai răspândită) pe care o folosesc instituțiile de referință în domeniul anti-corupție, precum Transparency International și Banca Mondială, este „abuzul de funcție publică în scopuri private”.³ Referindu-se la expresiile concrete ale fenomenului, Pieter Bottelier (fost consultant superior al Băncii Mondiale pentru Asia de Est și Regiunea Pacificului) specifică, că abuzul dat se produce din moment ce „un funcționar acceptă, solicită sau extorchează mită sau când agentul privat oferă mită spre a ocoli politicile și procesele publice în vederea avantajului concurențial sau a profitului. Abuzul de funcție publică poate avea loc și în lipsa directă a mitei, prin patronaj (amicism) și nepotism, vinderea bunurilor de stat la un preț sub nivelul celor curente, cârdășie în vederea distragerii resurselor publice sau furt direct (necompletat)”⁴.

În știința occidentală, care s-a ocupat de problematica corupției examinată ca un comportament, există trei mari categorii de definiții (în dependență de accentul propus al examinării). Prima, categorie, numită categoria funcției publice, este cel mai bine ilustrată de definiția clasică a lui Joseph S. Nye (cea mai citată definiție occidentală a corupției în ultimii 30 ani), în conformitate cu care, corupția este „un comportament care deviază de la obligațiile formale prescrise de un rol (o funcție) public(ă), dictat de interese private (personale, rude apropiate, clică) ținând de bani sau de statut; sau unul care violează reguli interzicând anumite genuri de exercitare a influenței în scopuri private. Comportamentul dat cuprinde mita (recurgerea la recompensă pentru pervertirea raționamentului unei persoane oficiale); nepotismul (numirea în slujbe pe criterii de rudenie nu bazate pe merit); și însușirea ilicită

³ http://facultate.regielive.ro/referate/criminologie/coruptia_si_crimea_organizata_ca_fenomene_sociale_nocive-51256.html

⁴ Idem

(folosirea resurselor publice în scopuri private)”. O a doua categorie de definiții pune accentul pe conceptul de piață. Esența ei este exemplar oferită de Jacob Van Klaveren: „O persoană publică coruptă își vede funcția drept un business, aducând venit pe care va ținde să-l maximizeze. Funcția publică devine astfel un instrument de maximizare. Nivelul venitului unei astfel de persoane depinde de circumstanțele de piață și de talentul ei de a găsi punctul de câștig maximal pe curba cererii publice”. Definiția dată scoate în evidență intruziunea mecanismelor de piață în procesul de luare a deciziilor politice/administrative.

Corupția se manifestă sub o diversitate de forme. Printre acestea, apreciem ca fiind mai semnificative, prin efectele lor negative în plan social, următoarele.

- *Mita* este plata (în bani sau în natură) oferită sau primită în cadrul unei relații corupte. Oferirea sau primirea mitei este considerată drept esența corupției.
- *Delapidarea* este sustragerea resurselor publice de către persoanele publice.
- *Frauda* este genul de crimă economică ce presupune anumite trucuri, escrocherie sau înșelăciune.
- *Extorcarea* ține de dobândirea banilor și altor resurse prin intermediul coerciției, violenței sau amenințării cu forța.
- *Favoritismul* este un mecanism al abuzului de putere implicând „privatizarea” și o foarte tendențioasă distribuire a resurselor de stat, ignorând modul în care au fost inițial acumulate aceste resurse.

3. Cauze ale corupției și crimei organizate

În știința despre criminalitate un loc deosebit, chiar primordial, îl ocupă identificarea cauzelor acesteia. Criminalitatea, inclusiv corupția, se înscriu în conceptele mai largi de devianță și delincvență, ceea ce lărgiște cadrul de analiză a cauzelor care le provoacă. Orice ramură a științei își propune mai întâi de toate definirea tuturor aspectelor fenomenului, iar mai apoi analiza cauzelor acestuia. „Este o exigență impusă de însăși rațiunea de a fi a oricărei științe, care nu se poate mulțumi cu datul, care este chemată să privească dincolo de aparențe, să sesizeze, să analizeze și să explice esența fenomenului”⁵. Înțelegerea corectă a lucrurilor din domeniu examinat, pe lângă evidențierea cauzelor, implică necesitatea unor clarificări de ordin conceptual precum aceea de: condiții, factor, efect, probabilitate, obiectiv, subiectiv, general, particular, specific, posibilitate, realitate.

Tranziția spre noi forme de organizare socială a adus cu sine schimbări cantitative și calitative în situația criminogenă, ceea ce implică necesitatea mai multor clarificări de ordin principial. Aceasta este necesară pentru o înțelegere mai corectă a stării de lucruri din domeniu, precum și pentru elaborarea unor programe de prevenire și combatere a delictelor de toate genurile. În această ordine de idei, menționăm că unele acte deviante au la bază cauze cu caracter general, iar altele sunt provocate de cauze cu caracter particular.

Drept *cauze generale* ale criminalității putem socoti neajunsurile, carențele, disfuncționalitățile ce au loc în structurile și activitățile macro-sociale. În fond este

⁵ <http://www.scribd.com/doc/14472600/Criminologie>.

vorba despre cursurile sistemului social concepute ca virtuale surse de comportament delincvent.

Cauze particulare ale infracțiunilor putem considera neajunsurile, carențele și disfuncționalitățile din cadrul micro-structurilor și al activităților sociale desfășurate la acest nivel. În cazul dat, infracțiunile au ca sursă deficiențele și metehnele existente în cadrul familiei, școlii, colectivului de muncă, grupurilor de prieteni, organizațiilor informale.

Printre *cauzele politice* ale corupției și crimei organizate menționăm, de asemenea, nivelul scăzut al conștiinței și culturii politice, ceea ce este propriu multor angajați în serviciul de stat, precum și maselor largi ale populației. Conștiința politică include, pe de o parte, doctrine, teorii, concepții, idei elaborate de teoreticieni și oameni politici, iar pe de altă parte, sentimente, convingeri, iluzii, cunoștințe empirice, pe care individual le dobândește în activitatea sa din domeniu, în funcție de rolul ce-i revine conform nivelului de pregătire și în dependență de gradul de încadrare în viața social-politică.

Ideile radical-liberale despre „statul minimal”, impuse la începutul tranziției de unii politicieni, au contribuit la reducerea peste măsură a intervenției puterii publice în diverse domenii ale vieții sociale. A fost demonstrată necunoașterea faptului că epoca „statului minimal” este demult depășită, că la finele secolului al XX-lea implementarea ideilor radical-liberale este lipsită de perspectivă și nu se poate solda decât prin haos și o răspândire largă a corupției, a criminalității în general.

La nivelul conștiinței politice elementare cauzele corupției rezidă mai întâi de toate în lipsa sentimentului responsabilității cetățenești a multor funcționari de stat și agenți privați pentru acțiunile delincvente întreprinse. De cele mai multe ori, cei care acceptă mita sau chiar insistă să fie mituiți, sunt datori să ofere serviciile respective conform postului pe care-l dețin însă nu-și îndeplinesc obligațiunile de serviciu fără a fi răsplătiți și pe această cale ilicită.

Drept cauză sau condiție favorabilă a răspândirii corupției și crimei organizate vom semnala reacția socială neglijabilă, ezitantă, iar uneori chiar încurajatoare asupra faptelor de acest gen. Percepția gravității diverselor acte criminale este și ea în mare dependență de conștiința și cultura politică a subiecților sociali de toate nivelurile și de toate rangurile.

Sensibilitatea slabă a opiniei publice vizavi de comportamentul penal este un indice al nivelului scăzut al conștiinței și culturii cetățenești. Printre țările care trec prin schimbări sociale radicale și precipitate este caracteristică și criza valorilor. Ceea ce a fost până la tranziție important, meritos, prestigios, încurajat și înalt apreciat a căpătat peste noapte conotații diametral opuse. Valorile vechi au fost răsturnate, iar cele noi încă rămân enigmatice și puțin plauzibile. A devenit destul de clar că deficiențele în implementarea economiei și relațiile de piață au dezavantajat sfera vieții spirituale. Golul spiritual-ideologic creat în urma prăbușirilor epocale acționează asemenea unei „găuri negre” care absoarbe și înghite în hăul său pe cei rătăciți, lipsiți de repere sigure, înclinați spre săvârșirea faptelor antisociale.

În suita cauzalității crimelor săvârșite, îndeosebi de tineret, un loc important îl ocupă codurile „culturale” parvenite de pe ecranele televizoarelor: cultul banilor, violenței, sadismul, cruzimea. Filmele de acțiune, perfecte prin tehnica turnării, dar

distructive prin mesajul lor, pun stăpânire pe mințile și spiritele firave ale generației în creștere, ceea ce duce adeseori la tulburări psihice și de comportament, la comiterea a tot felul de crime, inclusiv grave și săvârșite în grup.

Pentru mulți, drept ideal servesc așa-ziii „oameni de afaceri”, printre care sunt numeroși inși cu antecedente penale. În mrejele lumii interlope nimeresc mulți tineri, sunt create asociații criminale ale tineretului. A apărut nu numai goana după câștig ușor, tendința de a avea milioane de lei/euro, dar și dorința de a conduce societatea în interesul celor cu buzunarul plin.

4. Repercusiuni ale corupției și crimei organizate

Ca forme ale comportamentului criminal corupția și crima organizată au cele mai grave consecințe pentru societate. La ora actuală putem vorbi despre numeroase și diverse organizații, grupări și comunități criminale care au concentrat în mâinile lor bogății enorme. Banii fac nu numai bani, ci și politică. Bogățiile sustrase de la popor îi permit lumii interlope, pe de o parte, să-i mituiască pe funcționarii de toate nivelurile puterii de stat, iar pe de altă parte, oferă acesteia posibilități de a-și implementa „oamenii săi” în structurile puterii. Coruperea puterii politice este cea mai serioasă provocare a ordinii sociale, factorul decisiv al degradării tuturor celorlalte sfere ale societății, implicit al decăderii omului.

Așa precum cauzele acestor fenomene constau în principalele domenii ale vieții sociale, tot așa și consecințele lor le vom căuta în domeniile respective: *politic, economic, social, moral-spiritual*.

În sfera vieții politice corupția contracarează tentativele privind edificarea unui stat constituțional-democratic. Acest boicot începe încă de la etapa de creare a organelor puterii publice. În perioada tranziției în diverse state au fost înregistrate multe cazuri de implicare a banilor în campaniile electorale în scopul promovării candidaturilor dorite de anumite grupări politice, de unii sau alți agenți economici. Cumpărarea voturilor este un fenomen cunoscut, fapt care zădărnicește eforturile privind edificarea unui sistem electoral de tip democratic, bazat pe concurența liberă a forțelor politice, a subiecților individuali în lupta lor pentru putere și pentru postul la care aspiră.

În *domeniul politic drept urmări negative ale corupției și crimei organizate* putem socoti, de asemenea, *subminarea încrederii populației în valorile și instituțiile democratice, în eficacitatea funcționării organelor puterii publice de toate nivelurile, în ordinea de drept, puterea legii etc.*

Din moment ce cetățenii, inclusiv și unii agenți ai pieței sunt lezați și afectați grav (în viața de toate zilele, în activitatea lor antreprenorială) de către corupție, ei au depline temeieri pentru a pune la îndoială chiar și acel rol minimal al statului, care a fost echivalat cu rolul „paznicului de noapte”. Fiecare preferă un stat liberal atât timp, cât acesta îi convine, cât poate profita din plin de avantajele sale. Însă devine revoltat când statul nu este în stare să stabilească și să asigure respectarea regulilor de joc. Situația devine și mai dramatică când corupția și crima organizată capătă amplitudine, încât legile devin compromise, organele de drept paralizate, iar omul se simte neapărat în fața funcționarului libertin, a angajatului pervers, a criminalilor de

toată mâna. În astfel de condiții politica internă și externă a statului rămâne în mare măsură la discreția elementelor antisociale și antinaționale, fapt care parțial s-a consemnat deja în practica mai multor țări aflate în tranziție. Organele de drept corupte prezintă cea mai mare urgență pentru orice societate.

Tot atât de odioasă se prezintă și „privatizarea” funcțiilor statului de către unele grupări ale funcționarilor, care își exercită ori nu-și exercită funcțiile în dependență de cointeresarea lor personală într-un caz sau altul. Astfel, *corupția și crima organizată conduc inevitabil la zdruncinarea prestigiului țării concrete pe arena internațională, fac să crească pericolul izolării sale economice și politice.*

Cea mai amenințătoare repercusiune politică a corupției și a crimei organizate vizează securitatea statului, securitatea națională a țărilor concrete. În România, urmare a corupției și crimei organizate din primele etape ale modernizării, statul a pierdut în mare măsură controlul asupra multor ramuri ale economiei de importanță strategică primordială, inclusiv asupra unor mari întreprinderi din complexul militar-industrial.

Deci, posibilitatea reală de trecere în inexistență, în neant a unui sau altui stat, ca urmare a corupției și crimei organizate, crește mai ales în legătură cu *subminarea temeliiilor sale economice și sociale, ceea ce compromite atât politica internă, cât și politica externă a statului corupt.* Este de luat în considerare și pericolul real de pierdere a independenței efective a țării prejudiciate de corupți și crimă organizată.

Pe lângă consecințele de ordin politic *corupția și crima organizată bulversează grav economia.* Aceasta are loc în primul rând prin extinderea economiei tenebre, care afectează crunt pârgghiile financiare de reglare a proceselor economice, blochează mecanismele concurențiale ale pieței, zădărnicește eforturile subiecților economici legali de a obține rezultatele scontate. În cele din urmă scad indicii eficacității economice, nivelul de trai al populației. E lesne de înțeles, că practic orice câștig individual, obținut prin corupție, este însoțit de pierderi pentru altcineva.

De asemenea, *corupția stopează afacerile comerciale* derulate în baza costului real și a celei mai bune calități a mărfurilor. Aceasta conduce la creșterea neîntemeiată a prețurilor, inclusiv la serviciile prestate aproximativ cu 5-15%. Prejudiciile economice cauzate de corupție sunt deosebit de substanțiale în cazul comenzilor și achizițiilor de stat, mai ales în domeniul construcțiilor, unde prețul edificiilor ajunge în Germania să depășească până la 30% costul lor real.

Corupția și crima organizată nu sunt fenomene accidentale, dimpotrivă, constituie derivate ale stării anormale de lucruri din macro- și microstructurile societății. Programele de combatere a corupției și crimei organizate nu vor fi eficiente, dacă acestea vor avea la bază viziuni înguste, fragmentate și răzlețite asupra fenomenelor date.

Concluzii

Acțiunea eficientă împotriva corupției nu este posibilă dacă există discrepanțe sensibile între definiția legală a corupției și percepția socială a opiniei publice asupra acestui fenomen. De multe ori opinia publică pare să se orienteze mai bine cu privire

la amploarea și intensitatea corupției, decât autoritățile cu atribuții în domeniul prevenirii și controlului faptelor de corupție.

Un studiu diagnostic efectuat de Banca Mondială relevă faptul că publicul percepe corupția ca fiind extinsă. Aproximativ două treimi din opinia publică românească consideră că “toate” sau “majoritatea” persoanelor cu funcții oficiale sunt corupte. De asemenea, oficialitățile publice au indicat niveluri ridicate ale corupției: 44% au declarat că toate oficialitățile sau majoritatea acestora sunt implicate în activități de corupție.

Bibliografie:

1. BIDU, I., *Crima organizată transfrontalieră*, Editura ANI, București, 2004.
2. Cernea, Silviu, *Corupția, birocrăția, directocrația și economia*, Ed. Sedona, 1996.
3. Cioclei, Valerian, *Despre ambiguitatea conceptuală în materia criminalității organizate, Lupta împotriva corupției și criminalității organizate*, Editura Lumina Tipografică, București, 2001.
4. Damian, Miclea, *Cunoașterea crimei organizate*, Editura Pygmalion, Ploiești, 2001.
5. Damian Miclea, *Combaterea crimei organizate*, Ed. M.A.I., 2004.
6. Damian, Miclea, *Hățișurile crimei organizate*, Editura Libra, București, 2001.
7. Hedesiu Emil, *Contracurarea crimei organizate transfrontaliere*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005.
8. Petrescu, Stan, Antonescu, Olimpiodor, *Crima organizată între amenințare și factor de risc*, Editura Centrului Tehnic - Editorial al Armatei, București, 2008.
9. Rădulescu, Sorin, *Anomie, devianță și patologii*, Ed. Hyperion XXI, București, 1991.
10. Rizea, Marian, Dobra, Marian, *Corupția amenințare la adresa Securității Naționale*, Editura ANI, București 2005.
11. http://facultate.regielive.ro/proiecte/drept/infractiuni_specifice_criminalitatii_organizate-39493.html
12. <http://www.scribd.com/doc/14472600/Criminologie>.
13. http://facultate.regielive.ro/referate/criminologie/coruptia_si_crima_organizat_a_ca_fenomene_sociale_nocive-51256.html

EFORTURILE DE STABILIZARE ÎN REGIUNEA BALCANILOR DE VEST

Cristina GĂLUȘCĂ*

It is in the interest of the European Union and of all Europe that the region of the Western Balkans should move forward as quickly as the political and economic reforms, reconciliation among people and towards the EU. Therefore it is required to mobilize all EU policy instruments available to support those objectives. The Commission considers top priority to support strengthening the rule of law, good governance, administrative and judicial reform and civil society development in this area.

The European Union restored and improved dialogue between Member States of the former Yugoslavia and has intensified political dialogue at regional level, promoting economic and political arrangements in some exchanges. NATO responded and created demand for these countries, inter alia, special bodies to establish contact, training and support their desire for accession to NATO structures.

Western Balkan countries are now on the road to stabilization and reconciliation. But it is still a rough and winding road.

Cuvinte-cheie: *cooperation, membership perspectives, stabilization, reforms.*

În perioada ce a urmat încheierii Războiului Rece, Europa Centrală și de Sud-Est pare să fi fost zona cea mai tumultuoasă a Europei, transformările ce au avut loc s-au derulat pe un fond caracterizat de: fragmentarea unor state, conflicte armate, tensiuni și conflicte etnice și religioase, tendințe autonomiste și secesioniste.

Rezultanta acestor fenomene a constat într-o competiție agresivă pentru resurse, competiție care a avut rezultate negative pentru stabilitatea regiunii, pentru că a beneficiat de prezența unor tensiuni de natură etnică și religioasă care au fost activate de forțe naționalist extremiste (exemplul Balcanilor de Vest). Au urmat conflicte armate, conflicte masive a căror sursă a fost identificată în mesajul politic împănăt cu motive de natură etnică și religioasă.

Trebuie amintit, de asemenea, modul responsabil de implicare a inițiativelor regionale și organismelor de securitate, implicit a României, ca stat membru al acestora, în problematica celor două conflicte aflate în stare latentă, din Kosovo și Transnistria, gama largă a formelor de cooperare ce dă speranțe pentru o soluționare favorabilă, pentru consolidarea stabilității regionale, integrarea activă a acestei părți a Europei în noua arhitectură de securitate europeană și globală.

Implicarea operațională a NATO a cuprins o varietate de operații aeriene și maritime în perioada dintre începutul ultimului deceniu al secolului trecut și Războiul din Kosovo din 1999.

Procesul de Stabilizare și Asociere a fost conceput de UE pentru a nuanța dimensiunea de integrare europeană a PSESE pentru statele din Balcanii de Vest prin semnarea cu acestea a unor Acorduri de Stabilizare și Asociere, ce prevăd pregătirea respectivelor state pentru calitatea de membre ale UE. Statele din Balcanii de Vest sunt angajate în procesul de stabilizare și asociere, având perspectiva unei viitoare integrări în Uniunea Europeană.

* **Doctorand, atașat diplomatic, Ministerul Afacerilor Externe.**

Este în interesul Uniunii Europene și al întregii Europe ca regiunea să avanseze cât mai rapid pe calea reformelor politice și economice, a reconcilierii între popoare și a apropierii de UE. Prin urmare, UE își mobilizează toate instrumentele de politică de care dispune în vederea sprijinirii atingerii acestor obiective. Comisia acordă o prioritate specială sprijinirii consolidării statului de drept, buneii guvernante, reformei administrative și judiciare și dezvoltării societății civile.

Din punct de vedere geostrategic, aflată în zona conturată de Europa Occidentală, Federația Rusă și Balcani, România se afirmă în sfera de influență a centrului de putere european. Prin poziția ei, constituie una din verigile de legătură cu Rusia, cu zona de interes a acesteia, precum și cu spațiul critic din Balcani.

Statutul de membru al NATO și al Uniunii Europene oferă României o nouă poziție în cadrul continentului european, consolidată prin potențialul său politic, economic și militar, unul din cele mai mari din Europa de Sud-Est. Participarea la coalițiile multinaționale, bazată pe vasta expertiză obținută în faza de preaderare, sporește prestigiul internațional al statului român și îi permite să mențină în priză directă un important segment militar, extrem de valoros în economia de forțe a Alianței.

Majoritatea statelor balcanice, foste comuniste, au o atitudine pozitivă față de Uniunea Europeană, considerând că este o organizație puternică și doresc să se alăture acesteia pentru a-și asigura prosperitatea economică.

Uniunea Europeană a restabilit și îmbunătățit dialogul între statele membre ale fostei Iugoslavii, a intensificat dialogul politic la nivel regional, promovând unele schimburi economice și acorduri politice. NATO a răspuns cererii acestor state și a creat, printre altele, organisme speciale destinate stabilirii contactului, pregătirii și sprijinirii dorinței de aderare a acestora la structurile Alianței. Dintre acestea pot fi amintite Consiliul de Cooperare Nord Atlantic și programul Parteneriatului pentru Pace.

Extinderea Uniunii Europene (UE) și a Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), este văzută ca fiind benefică atât pentru instaurarea stabilității și securității, dar și pentru introducerea reformelor democratice și economice. Ambele organizații au sprijinit țările din Balcanii de Vest în procesul de realizare a democratizării, de tranziție la o economie de piață și de reconstrucție post-conflict.

Perspectiva extinderii a jucat și continuă să joace un rol crucial în stabilizare și în procesele regionale de pacificare. În general, progresele înregistrate de țările aspirante din sud-estul Europei după sfârșitul conflictelor violente este considerabil. Cu toate acestea, procesele de reformă sunt constante, dar inegale și în multe zone progresele înregistrate sunt apreciate ca fiind nesatisfăcătoare. În general, problemele de intoleranță etnică, crima organizată și corupția larg răspândită, îmbinate cu un grad general de subdezvoltare și o capacitate limitată, continuă să blocheze procesele de reformă în Balcanii de Vest.

Prin urmare, este un moment oportun să se analizeze procesul de integrare provocările, așteptările și nevoile implicate. Această lucrare oferă un *tour d'horizon* politic, social, economic, dar și din punctul de vedere al aspectelor militare/de securitate ale integrării țărilor din Balcanii de Vest în NATO și UE. Deși se vorbește despre integrarea țărilor aspirante în bloc – țările din Balcanii de Vest – generalizarea

este limitată, deoarece procesele de tranziție și reformă din fiecare țară urmează căile lor proprii și ritmul propriu. Țările candidate se confruntă cu provocări diferite. Cu toate acestea, procesele de reformă și modernizare sunt inegale, iar modul în care UE și NATO au stabilit criteriile de referință și condiționările bilaterale cu fiecare dintre aspiranți a creat unele tensiuni și asimetrii între ele.

Pe fundalul istoriei regiunii, marcată de violențe sângeroase, caracterizată prin ură între grupările etnice și naționalism, integrarea în structurile euro-atlantice este de o importanță crucială, atât pentru stabilizarea și dezvoltarea regiunii, cât și pentru întreaga comunitate euro – atlantică. Uniunea Europeană și NATO au investit resurse considerabile în regiune și continuă să-și reafirme angajamentele privind extinderea. Pe de altă parte, neintegrarea ar avea importante implicații negative politice, economice și psihologice pentru țările în cauză, dar și un impact negativ asupra securității europene.

Această integrare duală a țărilor din Balcanii de Vest este considerată necesară pentru a reduce temerile percepute și dilemele privind securitatea. Deși au fost luate în calcul și alte alternative (cum ar fi o poziție orientată special spre Rusia, o politică de nealiniere sau adoptarea islamului politic), în mod clar, aceste variante nu sunt viabile pe termen lung, chiar dacă părți ale elitei politice din unele țări le vor pune înaintea ca o mișcare tactică în politica internă. Angajamentul tuturor țărilor din regiune la obiectivul strategic general, de integrare euro-atlantică, va prevala în timp, având în vedere valorile occidentale și prosperitatea structurilor euro-atlantice.

Până în prezent, rolul societăților civile din Balcanii de Vest și respectiv al ONG-urilor în dezbaterile politice privind integrarea regiunii a fost minim. Activitatea lor în ceea ce privește afacerile politice, în general, este destul de slabă și mai ales în domeniul securității. Acest fapt se datorează în mare parte situației economice dificile în care mulți oameni s-au găsit în ultimii ani – ei se concentrează pe propria lor luptă de zi cu zi, pentru a trăi decent, și nu pe imaginea întregii țări la nivel internațional.

În ciuda percepțiilor negative, promovate de unele ONG-uri, (cum ar fi viziunea în care NATO este o "organizație militară agresivă"), opinia publică favorabilă pentru integrarea în NATO și UE pare să predomină în țările din Balcanii de Vest. În țările în care elita politică este în unanimitate în favoarea integrării, o tendință ascendentă în sondajele de opinie publică este deosebit de vizibilă. Cu toate acestea, acest lucru este mai puțin simțit în Muntenegru și Serbia – țări în care elitele politice sunt împărțite. În Bosnia și Herțegovina, nivelul de aprobare este semnificativ diferit pentru integrarea în NATO în comparație cu integrarea în UE. Ca și în cazul altor țări din Balcanii de Vest, opinia publică optează pentru ideea de integrare în UE decât integrarea în NATO.

Procesul de integrare euro-atlantică a influențat în mod pozitiv evoluția democratică în țările din Balcanii Occidentali. Faptul că în momentul de față în regiunea Balcanii de Vest, la putere se află guverne democratice, nu exclude posibilitatea de a se crea tensiuni politice interne și dispute, ceea ce se întâmplă destul de frecvent. Un alt posibil scenariu este acela în care grupul de guvernământ își exercită puterea prin mecanisme economice, cum ar fi monopolurile de stat, controlul asupra sectorului financiar și/sau prin controlul mass-media. Grupurile extremiste și

de crimă organizată pot constitui amenințări suplimentare asupra evoluțiilor democratice în regiune.

O luptă ideologică între modernism și tradiționalism are loc între elitele din Balcanii de Vest și este cel mai vizibilă în Serbia. Această luptă politică internă, caracterizată, de asemenea, prin manevrele tactice ale politicianilor locali, face și mai dificilă identificarea clară a priorităților comune și intereselor naționale (cum ar fi integrarea euro-atlantică) și transformarea în politici coerente de securitate externă. Mai mult decât atât, conducerea locală suferă adesea de lipsă de expertiză în probleme legate de integrarea euro-atlantică.

Sondajele de opinie arată în general neînțelegeri și împotriviri în rândul populației cu privire la costurile și beneficiile ce țin de aderarea la UE și respectiv NATO. Diferențele care apar între percepția personală a populației și realitățile curente geo-strategice pot agrava situația din regiune. Așteptările mari și parțial nerealiste față de Uniunea Europeană domină opinia publică. Oamenii cred că integrarea în UE va rezolva imediat toate problemele politice și economice ale zonei. Comunitatea de afaceri din țările din Balcanii de Vest ar putea juca un rol important în reducerea prejudecăților și aducerea așteptărilor înapoi la proporții realiste.

Modernizarea economiilor țărilor din Balcanii de Vest și competitivitatea acestora sunt probleme esențiale în procesul de aderare la UE (și NATO). Participarea lor la acest proces contribuie la crearea unui mediu favorabil pentru creșterea economică. Din această abordare rezultă un sentiment general de securitate crescută și stabilitate în regiune. Acest lucru este necesar și atrage mai multe investiții străine directe.

Faptul că fondurilor UE sunt accesibile în țările din Balcanii de Vest trimite un semnal afirmativ și ajută la crearea unei percepții pozitive în țările vest-balcanice despre Uniune. UE are un număr de instrumente aflate la dispoziția sa pentru a sprijini financiar și tehnic țările din Balcanii de Vest pe calea integrării. Între 2000-2006 CARDS a fost principalul instrument financiar de pre-aderare pentru țările din Balcanii Occidentali, în cadrul procesului de stabilizare și de asociere (SAP). Începând de la 1 ianuarie 2007, IPA¹ (Instrumentul de Asistență pentru Pre-aderare) a înlocuit diversele instrumente financiare de pre-aderare deja existente, inclusiv CARDS și PHARE. Toate țările din Balcanii de Vest, atât cele cu statutul de țară candidată, cât și potențial candidate, beneficiază de acest instrument.

Apartenența la NATO este, în general percepută că va aduce beneficii mai mari decât costuri. Cu toate acestea, se pare că publicul larg este neinformați despre raportul cost-beneficiu al aderării la NATO (ex. – costul pentru actualizarea sistemului de apărare pentru a îndeplini standardele NATO față de beneficiile reale și psihologice ale unui nivel mai ridicat de securitate). Țările candidate aduc de asemenea un avantaj tactic pentru aderarea la NATO, aceasta fiind văzută ca preliminar pentru aderarea la UE. Alte avantaje care vin odată cu aderarea, includ preocupări reduse în ceea ce privește securitatea, costuri mai mici de apărare față de apărarea națională individuală, sprijin pentru modernizarea forțelor armate, precum și

¹ IPA are cinci componente: 1) asistența pentru tranziție și reconstrucție (ceea ce implică măsuri de reformă la nivelul instituțiilor statale și implicit investiții); 2) cooperare trans-frontalieră; 3) dezvoltare regională; 4) dezvoltarea resurselor umane; 5) dezvoltare rurală.

un semnal pozitiv pe care statutul de membru NATO îl trimite investitorilor străini. Țările participante la Parteneriatul pentru Pace, pot utiliza instrumentele PfP ca PAP-DIB², promovând utilizarea mai eficientă a acestor resurse.

Având în vedere perspectivele de integrare euro-atlantică pentru țările din Balcanii de Vest, se pune întrebarea – cât de competitive sunt economiile acestora? Vor fi capabile să facă față presiunii concurențiale din cadrul Uniunii Europene?

Competitivitatea acestor economii este relativ scăzută. Reformele de piață adoptate ca urmare a procesului de aderare la UE au restructurat considerabil economiile. Privatizarea unui număr mare de întreprinderi de stat este un bun indicator. Cu toate acestea, reformele sunt privite cu oarecare îngrijorare, deoarece au consecințe negative asupra ocupării forței de muncă și asupra securității sociale.

Instituțiile euro-atlantice au jucat un rol cheie în aducerea în prim plan a reformei din sectorul de securitate (RSS) din regiune după sfârșitul războaielor iugoslave în anii 1990. S-au dezvoltat o serie de instrumente pentru a oferi asistență SSR: în timp ce NATO desfășoară în principal reforma apărării, UE este activă în reformarea justiției și a sectorului afacerilor interne. Atât UE, cât și NATO păstrează contingente importante de menținere a păcii în regiune. Cu toate că țările din Balcanii de Vest se află acum sub umbrela programului Parteneriatului pentru Pace (PfP), NATO poate folosi întreaga gamă de instrumente din MAP³ și din PfP, cum ar fi IPP, IPAP, PARP, PAP-DIB⁴ pentru a asista țările din Balcanii de Vest. Cele trei țări ale Cartei Adriatice, Albania, Croația, și Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, SSR pot primi asistență suplimentară prin intermediul MAP (Membership Action Plan).

Pe de altă parte, UE a crescut în mod constant atenția asupra problemelor de guvernare din sectorul de securitate, prin stabilirea condițiilor, parte a Procesului de Stabilizare și Asociere (PSA).

În ultimii ani, țările din Balcanii de Vest au înregistrat progrese considerabile la nivelul reformelor de securitate. Reformele se îndreaptă în direcția cea bună, dar ritmul este considerabil încetinit datorită istoricului acestor țări, dar și datorită crizei de la nivel global. Progresele realizate diferă de la o țară la alta. În timp ce procesul de transformare a forțelor armate, precum și a serviciilor de frontieră sunt în general considerate ca cele mai de succes, rămân multe domenii legate de SSR în care mai trebuie să fie făcute modificări. Astfel de domenii sunt – poliție, serviciile de informații secrete, controlul democratic civil asupra sectorului de securitate, coordonarea interguvernamentală și gestionarea resurselor. De exemplu, în Serbia există încă percepția că serviciile secrete reprezintă o amenințare pentru public. Sectorul de securitate privată este în mare parte nereglementat.

Din perspectiva guvernării democratice, în sectorul de securitate, lipsa de expertiză civilă în cadrul guvernelor și parlamentelor, slăbiciunea societății civile,

² Planul de Acțiune al Parteneriatului pentru edificarea instituțiilor de apărare. (Partnership Action Plan – Defence Institution Building (PAP-DIB)).

³ Planul de Acțiune în vederea admiterii de noi Membri (MAP).

⁴ Programul Individual de Parteneriat (IPP); Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP); Procesul de Planificare și Revizuire a Parteneriatului (PARP); Planul de Acțiune al Parteneriatului pentru edificarea instituțiilor de apărare (PAP-DIB).

inclusiv mass-media, în special în domeniul securității, sunt deficiențe deosebit de problematice.

Deși țările din Balcanii de Vest se îndreaptă către aderarea la Uniunea Europeană și NATO, trebuie menționat faptul că atingerea acestor obiective este un proces de lungă durată, care se va desfășura pe termen lung. Reforma este un proces complex, provocator și care necesită timp. Societatea civilă și opinia publică trebuie să joace un rol important în procesul de aderare, dar în prezent sunt neglijate în dezbaterile politice. Guvernele din regiune ar trebui să investească mai mult în strategiile de informații.

În vederea îmbunătățirii administrației guvernamentale, percepției asupra politicienilor locali, precum și cunoștințele publicului larg despre organizațiile euro-atlantice și aderarea la acestea, guvernele din Balcanii de Vest trebuie să dezvolte strategii specifice de informații. Organizațiile euro-atlantice ar putea oferi sau sprijini programe și proiecte de formare și de educație orientate în special pe problemele de integrare.

Gama de instrumente financiare pe care UE le are la dispoziție pentru a sprijini țările din Balcanii de Vest este suficientă. Instrumentele existente ar trebui utilizate mai eficient. Aceasta necesită sensibilizare cu privire la existența acestor fonduri, precum și creșterea capacităților de cunoaștere și de absorbție în țările aspirante. Sprijinirea eficientă a țărilor candidate în drumul lor spre a ajunge la statutul de membru este o prioritate. Aceasta ar extinde accesul acestor țări la finanțarea Uniunii Europene, care le este atât de necesară, ajutându-le să acopere mai repede decalajele din dezvoltare și de reformă.

În timpul procesul de integrare în structurile euro-atlantice, cooperarea regională între țările din Balcanii de Vest ar trebui să fie consolidată pentru a putea, printre altele, să atragă capital străin de la investitori. Ar trebui să fie cercetate o serie de programe mai bune de sprijin din partea UE și NATO pentru cooperarea regională eficientă.

În timp ce mai multe reforme de piață vor fi benefice pentru restructurarea pe termen lung a economiilor Balcanilor de Vest, continuarea liberalizării ar trebui să meargă înainte împreună cu consolidarea treptată a sistemului de protecție socială ce este insuficient și încă foarte fragil.

În general, ar trebui acordată o mai mare atenție sistemului de educație și formare. Deși deja funcționează relativ bine, mecanismele de control și supraveghere ar trebui să fie consolidate. Răspunderea civilă, în prezent cel mai slab element al sectorului guvernamental de securitate din țările din Balcanii de Vest, are nevoie de sprijin în continuare. O guvernare insuficient de democratică este deosebit de necesară în cazul sectorului de securitate privată, care ar trebui să fie reglementat prin legi adecvate și corect supravegheat de către mecanismele de control democratic. Poliția, precum și serviciile de informații secrete sunt alte domenii ale sectorului de securitate, unde sunt necesare reforme suplimentare.

Au fost realizate eforturi deosebite pentru ca perspectiva europeană a Balcanilor de Vest să se materializeze și să fie mai vizibilă pentru popoarele din regiune. Referitor la comunicarea Comisiei „Balcanii de Vest: consolidarea

perspectivei europene”, Consiliul European subliniază importanța următoarelor trei domenii:

1) Extinderea politicilor comunitare la Balcanii de Vest și consolidarea cooperării regionale.

În scopul aprofundării cooperării actuale dintre UE și această regiune, care se bucură de o perspectivă europeană, și în scopul consolidării cooperării regionale, Consiliul European:

- îndeamnă la eforturi pentru încurajarea participării țărilor din Balcanii de Vest la programele și agențiile comunitare;
- așteaptă cu interes lansarea negocierilor de elaborare a unui tratat comunitar privind transporturile cu Balcanii de Vest;
- recunoaște importanța punerii în aplicare efective a comunității energiei în sud-estul Europei;
- subliniază importanța cooperării și a reformelor în domeniul libertății, al securității și al justiției, împărtășind experiențele UE în combaterea criminalității organizate și a terorismului. Recomandă ca pregătirea primei evaluări sud-est europene a amenințării pe care o reprezintă criminalitatea organizată să fie coordonată de Centrul SECI din București;
- recunoaște importanța promovării cooperării judiciare în materie civilă și comercială;
- salută progresele înregistrate în asocierea Balcanilor de Vest la mecanismul comunitar de protecție civilă și subliniază intenția Comisiei Europene de a consolida în continuare cooperarea, inclusiv prin lansarea unei inițiative privind reducerea riscurilor de calamități;
- recunoaște importanța tranziției de la Pactul de stabilitate la Consiliul de cooperare regională, precum și importanța cooperării desfășurate în cadrul Acordului central european de comerț liber și se angajează să acorde un sprijin deplin acestor forme de cooperare în cadrul cărora responsabilitățile sunt asumate la nivel regional.

2) Facilitarea contactelor personale și dezvoltarea societății civile

Promovarea contactelor personale între Balcanii de Vest și UE are o importanță covârșitoare, deoarece facilitează reconcilierea și o mai bună înțelegere reciprocă și promovează principiile pe care se întemeiază Uniunea Europeană. Prin urmare, Consiliul European:

- consideră binevenită lansarea cu succes a dialogului privind liberalizarea vizelor, astfel cum se menționează la punctul 54 din Concluziile Consiliului European;
- sprijină intenția Comisiei de a oferi mai multe burse studenților din Balcanii de Vest prin programul Erasmus Mundus;
- recunoaște importanța „Platformei de coordonare a cercetării în Balcanii de Vest”. Îndeamnă la continuarea cooperării în domeniul științei și cercetării;
- sprijină crearea unei noi facilități în cadrul instrumentului de asistență pentru preaderare (IPA) în scopul promovării dezvoltării societății civile și a dialogului în Balcanii de Vest.

3) Dezvoltarea economică și socială și consolidarea bunei guvernări

UE va continua să colaboreze îndeaproape cu Balcanii de Vest pentru consolidarea dezvoltării socioeconomice și a bunei guvernări și va sprijini continuarea progreselor și a reformelor din regiune. În acest scop, Consiliul European:

- recunoaște activitatea desfășurată de Școala Regională de Administrație Publică (SRAP) și îndeamnă la dezvoltarea acesteia într-o școală pe deplin funcțională;
- recunoaște contribuția fundamentală a cooperării culturale în promovarea valorilor europene și a dialogului intercultural în Balcanii de Vest.

Conflictele din fostul spațiu iugoslav au avut ca factor principal procesul de dezintegrare a Republicii Federale a Iugoslaviei generat de stagnarea economică și criza politică din interiorul federației, în care lideri politici aflați în competiție au apelat la etno-politici și naționalism ca mijloc de menținere a controlului în condițiile creșterii nemulțumirii populației.

Se mențin anumite riscuri la adresa securității statelor datorate unui complex de factori și, în special, reactivării unor focare de conflicte, a unor factori de risc de tip nemilitar și neconvențional, dar care au un potențial mare de pericol pentru securitatea locală, regională și globală.

În perioada 2001-2007, Albania a beneficiat de asistență financiară comunitară în valoarea totală de 1,32 miliarde euro. Dintre aceștia, 635 milioane au fost acordați prin programul Phare și 330 milioane prin programul CARDS. De la 1 ianuarie 2007, fostele instrumente ale asistenței pentru aderare (PHARE, ISPA, SAPARD, CARDS) au fost înlocuite de Instrumentul de Asistență pentru Pre-Aderare (IPS), adoptat prin decizia Consiliului din 17 iulie 2006. Documentul Indicativ Multi-Anual de Planificare (MIPD) 2007-2009 prevede o alocare totală pentru Albania de 212,9 milioane euro (186,3 milioane alocate pentru componenta 1 a programului – Asistență pentru tranziție și construcție instituțională și 26,6 pentru componenta 2 – Cooperare transfrontalieră). Comisia Europeană a adoptat la 19 decembrie 2008, Programul Național pentru Albania 2008 – componenta Asistență pentru Tranziție și Construcție Instituțională în cadrul IPA, cu o finanțare nerambursabilă de 60,9 milioane euro. Fondurile vor finanța 24 de proiecte din reforma administrativă, educație și infrastructură rurală pentru a aduce Albania mai aproape de obiectivul aderării la UE.

La 2 iunie 2009 s-a lansat Programul Trans-frontalier (CROSS-BORDER PROGRAMME) cu Republica Albania, al cărui buget este de 680.000 euro, care este alocat sub formă de granturi pentru: dezvoltare economică cu accent pe zonele de turism; dezvoltare durabilă de mediu cu accent pe protecția, promovarea și managementul resurselor naturale și de ecosistem; coeziunea socială și culturală prin activități people-to-people and institution-to-institution.

Țările din Balcanii de Vest continuă să facă eforturi în vederea îndeplinirii criteriilor economice de la Copenhaga, ce impun existența unei economii de piață funcționale și a capacității de a face față presiunilor concurențiale și forțelor pieței din UE. Ele au nevoie, de asemenea, să se pregătească în vederea unei participări viitoare

în cadrul procedurilor de supraveghere multilaterală și de coordonare a politicii economice, ca parte a uniunii monetare și economice. Comisia le sprijină eforturile.

Tratatul de instituire a Comunității Energetice, care a intrat în vigoare în iulie 2006, urmărește crearea unui cadru stabil de reglementare și de piață, capabil să atragă investiții în domeniile producerii și transportului de energie precum și al rețelelor energetice. Un cadru unic de reglementare în regiune, aliniat la legislația UE, va facilita depășirea problemei fragmentării pieței, va asigura securitatea furnizării și va contribui la îmbunătățirea situației mediului. Aceasta înseamnă că părți importante din *acquis-ul comunitar* privind energia sunt deplin aplicabile, în acest moment, în Balcanii de Vest. Dezvoltarea unei rețele fiabile de transporturi reprezintă o condiție esențială pentru progresul economic și integrarea socială în regiune și, de asemenea, pentru un acces mai ușor către rețeaua de transport UE și la piața internă.

Acordul privind *spațiul aerian european comun (ECAA)* a fost semnat în iunie 2006. Scopul acestuia este acela de a integra țările din Balcanii de Vest pe piața internă UE a transportului aerian. În cadrul ECAA, țările din Balcanii de Vest vor pune integral în aplicare legislația UE în domeniul aviației, inclusiv standardele ridicate de siguranță și securitate, iar în același timp liniile aeriene proprii vor beneficia de acces liber pe piața unică extinsă a transportului aerian. Comisia încurajează părțile contractante să ratifice acordul rapid, pentru a putea intra în vigoare cât de curând posibil. Comisia va furniza asistență tehnică pentru punerea în aplicare a acordului.

Mecanismul comunitar de protecție civilă facilitează pregătirea și răspunsul în cazul unor urgențe majore, iar *instrumentul financiar de protecție civilă* asigură baza legală pentru finanțarea tuturor activităților UE din domeniul protecției civile. Începând cu 2007, la aceste două instrumente pot participa și statele candidate și este posibilă, de asemenea, cooperarea cu țări terțe, inclusiv cu țările potențial candidate. Comisia susține ideea unei participări prompte și depline a țărilor candidate la instrumentele de protecție civilă.

Comisia încurajează, de asemenea, țările potențial candidate să utilizeze în mod corespunzător posibilitatea de a coopera în cadrul mecanismului comunitar de protecție civilă și al instrumentului financiar comunitar de protecție civilă. Țările potențial candidate ar trebui să fie integrate treptat în procesul de dezvoltare a unei capacități de răspuns rapid a UE, care are la bază modulele de protecție civilă. În cazul unei calamități, aceste țări pot beneficia, de asemenea, de asistență în domeniul protecției civile din partea statelor membre UE, furnizată în cadrul mecanismului. Țările candidate care sunt implicate în prezent în negocieri privind aderarea sunt eligibile pentru asistență din Fondul de solidaritate al UE. În cazul unei calamități, toate țările din Balcanii de Vest pot primi asistență și în cadrul ajutorului umanitar.

Inițiativa pentru pregătirea și prevenirea calamităților pentru Europa de Sud-Est (DPPI SEE), lansată în cadrul pactului de stabilitate, a elaborat un cadru instituțional și și-a intensificat activitățile în domenii precum răspunsul în caz de inundații, risc de seism și a studiat posibilitatea creării unei unități comune de răspuns în caz de urgență, precum și a unui program de formare privind gestionarea calamităților. Balcanii de Vest au primit aproximativ 4 miliarde de euro în cadrul

IPA, pentru perioada 2007–2011. Aceasta reprezintă echivalentul a 30 de euro anual pe cap de locuitor, de departe cea mai mare sumă acordată vreodată de CE unei regiuni din lume. O atenție deosebită va fi acordată construcției statale, statului de drept, reconcilierii, reformei administrative și a sistemului judiciar, combaterii corupției și criminalității organizate, precum și reformelor economice, domenii în care Consiliul a subliniat că trebuie să se intervină într-o primă etapă a procesului de aderare.

Banca Europeană de Investiții a majorat valoarea totală a creditelor către regiune (de la o sumă totală de 1,9 miliarde de euro pentru 2005-2007 la aproximativ 2,8 miliarde de euro pentru 2008-2010). Această sumă include creditele cu garanții de la bugetul Comunității și credite acordate pe riscul BEI. Activitățile BEI de creditare în Balcanii de Vest se concentrează în principal asupra proiectelor în domeniile transporturilor, energiei, întreprinderilor mici și mijlocii, mediului, infrastructurii municipale, educației și sănătății. Un efort major se face în prezent pentru a sprijini Kosovo. Este prevăzută o sumă de peste 1 miliard de euro, provenind din diferite instrumente financiare UE, care să sprijine dezvoltarea Kosovo și care să finanțeze prezența internațională pentru perioada 2007-2010. *Coordonarea între Comisie și ceilalți donatori* este crucială pentru asigurarea complementarității, coerenței, eficacității și eficienței asistenței. Comisia își redublează eforturile în acest domeniu, implicând BEI, BERD, alte instituții financiare internaționale și donatori bilaterali. Prin aceasta intenționează să atragă maximum de sprijin financiar pentru nevoile principale de modernizare și dezvoltare ale regiunii, din finanțări nerambursabile și împrumuturi. În 2006, Comisia a semnat un memorandum de înțelegere cu mai multe IFI⁵ privind coordonarea și cooperarea în acordarea de sprijin țărilor candidate și potențial candidate.

Țările din Balcanii de Vest sunt acum pe drumul spre stabilizare și reconciliere. Dar acesta este totuși un drum sinuos și dur. Uniunea Europeană va continua să consolideze perspectivele de integrare europeană pentru statele din Balcanii de Vest, prin procesul de stabilizare și de asociere și va contribui activ la stabilitatea și prosperitatea regiunii prin toate instrumentele aflate la dispoziția sa. Înaltul Reprezentant al Uniunii pentru afaceri externe și politică de securitate, dna. Ashton, a reafirmat, de asemenea, acest obiectiv la Conferința UE privind Balcanii de Vest ce a avut loc la Sarajevo, la 02 iunie 2010 confirmând oficial faptul că integrarea europeană a regiunii este o prioritate pentru UE. Susținerea și îmbunătățirea procesului de integrare europeană, inclusiv a cooperării interparlamentare a crescut. Parteneriatele, înfrățirea orașelor, schimburile și detașarea de funcționari, asistența tehnică, cooperarea în domeniul politicii externe și de securitate, participarea la programele UE și cooperarea în lupta împotriva crimei organizate s-au intensificat. UE face eforturi susținute pentru a ajuta toate aceste state pe calea dificilă de consolidare instituțională, dar mare parte din efort va trebui să provină din țările în cauză. Bosnia și Herțegovina în special trebuie încă să facă progrese considerabile pentru a îndeplini criteriile politice stabilite de UE.

⁵ BEI, BERD, IBRD și IFC, Nordic Investment Bank, Nordic Environment Finance Corporation, Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei și Black Sea Trade and Development Bank.

Liderii diferitelor comunități etnice au opinii divergente cu privire la reformele radicale care sunt constituționale și necesare pentru a atribui instituțiilor centrale de stat competențele necesare pentru participarea activă în cadrul procesului de aderare la UE. Începerea negocierilor de aderare cu Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei rămâne condiționată de eliberarea unui nou nume pentru țara. Se poate doar spera că o soluție va fi găsită în viitorul apropiat. Asta ar fi un pas important spre stabilizare. Situația de securitate din Kosovo este stabilă, dar fragilă. În prezent, autoritățile nu au control în nord deoarece guvernul sârb susține structuri paralele. Pe de o parte, autoritățile din Kosovo ar trebui să integreze mai bine diferitele comunități etnice, în special sârbii din Kosovo, dar pe de altă parte, autoritățile de stat sârbe trebuie să stabilească o relație mai constructivă cu instituțiile din Kosovo pentru a le permite să obțină avantaje maxime de pe urma misiunii EULEX și de a beneficia de perspectivele europene. În orice caz, este esențial pentru Belgrad și Pristina să ajungă la un acord, iar UE trebuie să încurajeze ambele părți pentru a atinge acest țel.

Serbia este un stat stabil, cu o cultură politică matură și experiență administrativă. Atât guvernul, cât și majoritatea populației au ajuns acum la părerea că viitorul Serbiei este ca stat membru al UE. Dar cererea sa de membru poate continua numai în cazul în care țara se întrunește două condiții. Ea trebuie să-l captureze pe Ratko Mladic, considerat responsabil pentru masacrul de la Srebrenica, și pe Goran Hadzic, fostul lider politic al sârbilor din Croația, și să-i trimită la TPII la Haga. În al doilea rând, Serbia trebuie să-și schimbe politica față de Kosovo și să fie pregătită să coopereze în găsirea unei soluții de durată.

Toate țările din Balcanii de Vest au înregistrat progrese spre integrarea în instituțiile europene, dar există diferențe în nivelul de progres. Ele trebuie, în orice caz, să fie încurajate să pună în aplicare toate politicile și măsurile necesare de convergență. Fiecare țară va fi evaluată pe realizările sale individuale. UE este hotărâtă să-i ajute, dar dacă vor să reușească, ei vor trebuie să facă eforturi suplimentare și susținute pentru a îndeplini obiectivele de referință ale UE. În același timp, este esențial ca Uniunea Europeană să emită semnale clare pozitiv în ceea ce privește dorința reală de a integra țările din Balcanii de Vest. Conferința UE din Sarajevo a trimis un mesaj clar și încurajator. Pace durabilă, stabilitatea și prosperitatea, pot fi realizate numai prin democrație, statul de drept și respectarea drepturilor omului.

Cu timpul, toate țările din Balcanii de Vest vor deveni parte a NATO, iar Alianța își va schimba în mod semnificativ conceptul strategic în zonă. Extinderea NATO nu este doar extinderea unei alianțe militare, ci este extinderea unei zone de valori comune, o zonă care în cele din urmă va include toate țările din Balcanii de Vest. Integrarea Euro – Atlantică este un stimul pentru a iniția și susține reformele în Balcanii de Vest și reprezintă un cadru de soluționare a conflictului și un stimulent pentru îmbunătățirea cooperării regionale. Viitorul Balcanilor depinde de succesul muncii în echipă a tuturor națiunilor din Balcani. Acestea trebuie să lucreze într-un număr mare pentru același scop – rezolvarea problemelor de apărare, politice și sociale. O combinație de stimulente politice și un pachet de asistență adecvată poate contribui la depășirea diviziunilor din Balcani.

Bibliografie:

1. "EULEX fights Kosovo corruption". *The Southeast European Times*, 21 mai 2010.
2. Abraham Pavel, *Balcanii și Europa*, 2008.
3. Anatol Lieven și Dmitri Trenin "Ambivalent Neighbors: The EU, NATO and the Price of Membership", Carnegie Endowment for International Peace, 2003.
4. Arter, David, *Small member states within the EU*, *Journal of Common Market Studies* 2000, 38/5, 677-97.
5. Aspinwall, M., and Schneider, G., *Institutional research on the European Union: mapping the field*, 2001, 1-18.
6. Avery, G., *The Enlargement Negotiations*, in F. Cameron (ed.), *The Future of Europe: Integration and Enlargement*, London: Routledge 2004, 35-62.
7. Balaban Constantin-Gheorghe, *Securitatea și dreptul internațional*, Editura C.H. BECK, București, 2006.
8. Begg I., Hodson D., Maher I., *Economic Policy Coordination in the European Union*, *National Institute Economic Review*, vol 183, 2003.
9. Buzatu Nicolae, *Peninsula Balcanică și importanța sa geostrategică – Acțiunile militare de nivel strategic în actualul context al mediului de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
10. Cecchini P., *The European Challenge: The benefits of a Single Market*, Aldershot: Wildwood House, 1988.
11. Chacholiades M., *International Economics*, New York: McGraw-Hill, 1990.
12. Checkel, J., *Social construction and integration*, *Journal of European Public Policy*, 6:4, 545-60.
13. Chiriac Mircea-Dănuț, Dumitru Daniel, Ion Emil, *Organizații și instituții politice și de securitate*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
14. Clark, Ian, *Globalization and Fragmentation: International Relations in the Twentieth Century*, Oxford University Press, Oxford, 1997.
15. Consiliul Uniunii Europene, Bruxelles, 30 aprilie 2008 (OR.fr)6655/1/08 REV 1, Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene, Secțiunea 2 dispoziții privind politica de securitate și apărare comună *Articolul 42*.
16. *Croatia Closes Two EU Accession Chapters*. *Balkan Insight*, 28 iulie 2010.
17. De Grauwe P., Schnabl G., *EMU: Entry Strategies for New Member States*, *Intereconomics*, vol. 39, pp. 241-47, 2004.
18. De Grauwe P., *The Economics of Monetary Union*, Oxford University Press 2003.
19. Decision 2007/766/EC 14 noiembrie 2007 (Official Journal L310 28.11.2007).
20. Defence Select Committee Report on the future of NATO, Martin Butcher, 2008 The Acronym Institute.
21. Defence Select Committee Report on the future of NATO, Martin Butcher, 2008 The Acronym Institute.

22. Dinu Mihai-Ștefan, *Balcanii de Vest*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
23. Dolghin Nicolae, *Studii de securitate și apărare, Volumul 4 „Spațiul și viitorul războiului”*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
24. Dumitru Daniel, *Securitatea regională. Organizații și instituții internaționale implicate în asigurarea securității regionale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
25. Dumitru Laurențiu-Cristian, *Implicarea NATO în managementul crizelor din Balcanii de Vest*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
26. El-Agraa A.M., *The European Union*, Prentice-Hall, 1998.
27. Estella de Noriega, Antonio *The EU Principle of Subsidiarity and its Critique*, Oxford University Press 2002.
28. European Commission, *Agenda 2000 for a stronger and wider Union*, Brussels, Bulletin of the EU, Supplement 5/97, 1997.
29. Exigențe ale PESA asupra securității și apărării României, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
30. Gros D. and Thygesen T., *European Monetary Integration: From the European Monetary System Towards Monetary Union*, Longman, London, 1992.
31. Held David, McGrew Anthony, Goldblatt David, Perraton Jonathan, *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*, Polity Press, Cambridge, 1999.
32. IMF Country Report No 11/20, Washington DC, ianuarie 2011, IMF.
33. International Monetary Fund. “IMF Executive Board Concludes 2010 Article IV Consultation with the Republic of Croatia”. Press release, 21 iunie 2010.
34. Kenen P., Meade E., *EU Accession and the Euro: Together or Far Apart?*, “International Economics Policy Briefs”, No PB03-9, Institute for International Economics, Washington, 2003.
35. Laffan, B., *Managing Europe from Home: Impact of the EU on Executive Government: a Comparative Analysis*, Research project report (draft), EU Fifth Framework Programme 2003.
36. Macuc Mihai, *România, Balcanii și Europa*, Editura ANI, București, 2007.
37. Marks, G. et al., *Governance in the European Union*, London 1996.
38. Mihai Cornel, *Angajarea Uniunii Europene în Balcanii de Vest. Reconfigurarea angajamentului operațional în Bosnia-Herțegovina și pregătirea pentru o prezență viitoare în Kosovo*, Editura Statul Major al Forțelor Navale, București, 2007.
39. Mihai Cornel, *Politicile Uniunii Europene în Balcanii de Vest – de la stabilizare și reconstrucție la cooperare economică*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
40. Mureșan Doina, Bușe Dorel *Securitatea și insecuritatea în Balcanii de Vest: criza interetnică din noua federație iugoslavă*, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2008.

41. Mureșan M., Văduva Ghe., *Criza, Conflictul, Războiul, Volumul I, Definirea Crizelor și Conflictelor Armate în Noua Configurație a Filozofiei și Fizionomiei Naționale și Internaționale de Rețea*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
42. Mureșan Mircea, *Integrarea în UE și NATO a statelor Balcanilor de Vest, Impact strategic*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008.
43. Olsen, J., *The many faces of Europeanization*, Journal of Common Market Studies 2002, 40:5, 921:52.
44. Onetiu Anda Nicoleta, *Globalizare și naționalism în Balcani*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
45. Provoacări la adresa securității și strategiei la începutul secolului XXI. Sesiune de comunicări științifice cu participare inter-națională 15.04 2005, Editura Universității Naționale de Apărare.
46. Rădulescu Norocel, *Evoluții geopolitice în spațiul ex-iugoslav-de la conflicte asimetrice la gestionarea stării de pace*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008.
47. Sabău Ioan, *Balcanii în lumea globală*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
48. Simion Costel, *Conflictele armate – realități ale zilelor noastre*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2008.
49. Soare Vasile, *Globalizare și terorism – o relație contradictorie în spațiul sud-est European, în contextual globalizării*, Editura U.N.Ap. “Carol I”, București, 2007.
50. United Nation, General Assembly, Implementation of the United Nations Millennium Declaration, Report of the Secretary – General.
51. United Nations Office on Drugs and Crime. *The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment*. 2010.
52. www.western-balkans.info/htmls/home.php;
53. www.euractiv.com;
54. www.coface.com;
55. <http://www.crisisgroup.org/>;
56. www.nato.int;
57. www.europa.eu.int;
58. www.infoeuropa.ro;
59. www.oecd.org;
60. <http://ec.europa.eu>;
61. <http://european-convention.eu.int/>;
62. <http://www.freedomhouse.org>;
63. <http://www.crisisgroup.org/>;
64. <http://www.dce.gov.ro/>;
65. www.euobserver.com;
66. www.bbc.co.uk/romanian;
67. <http://www.consilium.europa.eu>;
68. www.globalterrorism.com.

FACTORI DE RISC LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL GEOPOLITIC ACTUAL

Alin COȘNIȚĂ*

Analiza de securitate presupune folosirea unor concepte specifice. Conceptele de vulnerabilitate, risc, pericol și amenințare au fost definite de diverse teorii și abordări doctrinare implicite și explicite din domeniul securității, însă consensul nu pare a fi realizat.

1. Analiza factorilor de risc

Pericolul ar putea fi definit drept caracteristică a unei acțiuni de a aduce prejudicii valorilor unei societăți, persoanelor sau bunurilor acestora. În cazul pericolului, sursa, adresa, scopul, obiectivele și efectele sunt probabile¹.

Amenințarea, în schimb, are indicatori mult mai concreți, reprezentând o declarație a unei intenții de a pedepsi sau a răni o persoană, mai ales în cazul în care aceasta nu dorește să fie avertizată asupra unui posibil necaz, pericol etc.².

Din punct de vedere militar, analiza amenințării poate avea în vedere procesul continuu de compilare și examinare a tuturor informațiilor disponibile referitoare la, de exemplu, potențiale activități teroriste.

O astfel de analiză va evidenția atât factorii existenței grupărilor teroriste, capacitățile, intențiile, istoria și țintele acestora, cât și mediul de securitate în care operează forțele proprii³.

Cu cât amenințarea este mai specifică, cu atât țintele și sursele sale sunt mai clare. Conform analistului, Barry Buzan, modelul explicativ⁴ ce relevă tipul și intensitatea amenințării este prezentat în Anexa nr. 4.

Natura specifică a amenințărilor și amenințarea, în sine, pot fi înțelese numai în relație cu caracterul particular al obiectului de referință. Viața umană variază în funcție de cadrul în care se desfășoară și, din acest motiv, pe baza aceluiași criteriu, se poate vorbi și despre domenii diferite în care trebuie studiate tipurile de amenințări: politic, economic, social, militar, de mediu ș.a.⁵.

În *domeniul politic*, amenințările sunt definite, în mod tradițional, în termeni de suveranitate, independență și integritate teritorială. Obiectele de referință pot fi entități politice atât naționale, cât și supranaționale. De exemplu, suveranitatea națională este amenințată de punerea la îndoială a recunoașterii, legitimității sau autorității guvernării, iar la nivel supranațional, structurile internaționale sunt amenințate de situații ce subminează regulile, normele și instituțiile ce le constituie.

***Ofițer în Ministerul Administrației și Internelor și doctorand în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”**

¹ Alexandrescu, Grigore, *Amenințări la adresa securității*, Ed. UNAp, București, 2004, p. 8.

² *Oxford Dictionary of Current English*, Oxford University Press, 1988, Second Edition by Christina Ruse.

³ US Department of Defense, *Joint Publication 1-02. DoD Dictionary of Military and Associated Terms*, 12 aprilie 2001 (actualizat la 19 septembrie 2006), pp. 542-543.

⁴ Buzan, Barry, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000, p. 147

⁵ Pentru detalii, a se vedea Buzan, Barry, *op. cit.* și Buzan, Barry; Ole Wæver; Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienne Publishers, London, 1998.

Amenințările la adresa *domeniului economic* sunt dificil de identificat, fiind constituite de factori ce subminează regulile, normele și instituțiile sale componente, iar obiectele de referință sunt reprezentate, ca și în cazul anterior, de o gamă largă de entități: de la regimurile economice specifice la piața globală. Amenințările de natură economică sunt cu atât mai greu de determinat, cu cât multe din manifestările lor aparțin competiției economice acceptate, realităților economiei de piață, disproporțiilor economice firești și nu sunt îndreptate în mod direct împotriva instituției-stat. În același timp, economiile naționale fac parte, într-un anumit fel, din structura statului și constituie fundamentul acestuia.

Obiectul de referință, în cazul *domeniului social*, este format din identități colective la scară largă, ce pot funcționa independent de stat (de exemplu: națiunile, religiile). Ele includ elemente ce se identifică, de obicei, cu componenta psihosocială a puterii. Întrucât natura acestui obiect de referință este complexă și specială, ierarhizarea amenințărilor în funcție de importanță și intensitate reprezintă o sarcină dificilă. Oricum, ele se întind de la gradul de acceptare socială a obiectivelor politice, până la conștiința de sine a unui popor. Societatea și identitățile sociale se află în permanentă transformare, ca răspuns la dezvoltările interne și externe, astfel că unele dintre schimbări pot fi reprezentate de subiecți diferiți, cu interese diferite, ca amenințări sau ca evoluții pozitive.

În *domeniul militar*, obiectul de referință este, de obicei, puterea militară a statului, deși se poate vorbi și despre alte entități politice. Pentru multe dintre democrațiile avansate, apărarea statului a devenit funcția unică a forțelor armate, iar studiile tradiționale de securitate tind să considere toate problemele de natură militară ca fiind amenințări la adresa securității.

De asemenea, se poate vorbi și despre amenințări în *domeniul mediului înconjurător*, unde gama obiectelor de referință variază de la entități relativ concrete (supraviețuirea anumitor specii sau menținerea anumitor tipuri de habitat) la probleme generale ale planetei și ale omenirii. Trebuie subliniat faptul că majoritatea acestor obiecte de referință au la bază preocuparea referitoare la relația dintre specia umană și restul biosferei în contextul atingerii unui nivel înalt de dezvoltare civilizațională. Este tot mai evident, de asemenea, că marile amenințări de natură ecologică nu mai pot fi rezolvate de un singur actor, ele impunând o colaborare internațională mult mai strânsă.

Amenințările, conform anumitor autori, pot fi definite și în raport cu *riscurile*, reprezentând *factori de risc* ce evoluează către concret, către existența reală, iar într-un anumit context sau mediu favorabil capătă și direcție și intenție. *Strategia de securitate națională a României*, în vigoare în prezent, definește *factorii de risc* drept „cele elemente, situații sau condiții, interne sau externe, care pot afecta, prin natura lor, securitatea țării, generând efecte contrare sau de atingere a intereselor noastre fundamentale”⁶. Același document identifică și principalii factori externi de risc la adresa țării noastre: posibile evoluții negative în plan subregional; proliferarea armelor de distrugere în masă; proliferarea și dezvoltarea rețelelor teroriste, a crimei organizate transnaționale, a traficului de droguri; migrația clandestină și apariția unor

⁶ Președinția României, *Strategia de securitate națională a României*, Ed. Monitorul Oficial, București, 2007.

fluxuri masive de refugiați; acțiunile de incitare la extremism, intoleranță, separatism sau xenofobism; decalaje între nivelurile de asigurare a securității și gradul de stabilitate ale statelor din proximitate; limitarea accesului statului român la unele resurse și oportunități regionale, importante pentru realizarea intereselor naționale. *Carta Albă a securității și apărării naționale*⁷ completează seria factorilor de risc cu: acțiuni individuale sau colective de accesare ilegală a sistemelor informaționale, de dezinformare și manipulare a informațiilor; riscuri generate de producerea unor dezastre ecologice în regiune, precum și de efectele potențiale ale unor procese naturale la nivel global.

În ceea ce privește *riscul*, în sens larg, se poate afirma că se concretizează în discrepanța dintre „așteptarea pozitivă” și „evenimentul negativ”, ce se poate produce, și prin probabilitatea sa de a se produce. Riscul este cauzat de nedeterminare, de imposibilitatea de a cunoaște cu certitudine evenimentele viitoare, reprezentând o stare potențială, care, în anumite condiții, poate deveni efectivă.

Sociologia definește *riscul* drept o expresie fie a nedeterminării structurale a realității (caracterul probabilist obiectiv al evenimentelor), fie al incertitudinii, al insuficienței cunoștințelor noastre despre procesele reale⁸. În același timp, psihologia socială accentuează latura subiectivă a riscului, definindu-l astfel: fenomen psihologic complex, rezultând din raportul dintre probabilitatea reușitei și cea a eșecului unei acțiuni îndreptate spre atingerea unui anumit obiectiv („câștig”) cu semnificație individuală sau socială⁹.

Riscurile ce afectează securitatea națională pot fi clasificate în funcție de: domeniul de activitate; entități comunitare și religioase; arie geografică; timp; volum; importanță (interes, gravitate); probabilitate¹⁰, iar raporturile de interdependență sunt prezentate în Anexa nr. 5 sub forma unei matrice de analiză.

Analiza de risc investighează, în principal, riscurile la adresa sistemelor naturale sau tehnice și are ca scop principal determinarea funcțiilor și domeniilor ce pot fi afectate de riscul respectiv. Întrebarea esențială, ce se naște de aici, se referă la relația dintre *riscuri* și *vulnerabilități*. În opinia noastră, *vulnerabilitatea* poate fi definită, pe larg, drept rezultatul combinării riscurilor existente la adresa unei societăți cu capacitatea acesteia de a face față și de a supraviețui situațiilor de urgență internă și externă.

O definiție specifică o oferă *Strategia de securitate națională a României*¹¹: vulnerabilitățile reprezintă stări de lucruri, procese sau fenomene din viața internă, care diminuează capacitatea de reacție la riscurile existente ori potențiale sau care favorizează apariția și dezvoltarea acestora.

În situația internă a României, sunt evidențiate câteva tipuri de vulnerabilități ce își găsesc sursele în tranziția politică, economică și socială prelungită pe care o

⁷ Guvernul României, *Carta Albă a securității și apărării naționale*, București, 2004.

⁸ Zamfir, Cătălin și Lazăr Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Ed. Babel, București, 1993, p. 516.

⁹ Bogdan-Tucicov, Ana; Septimiu Chelcea; Mihai Golu; Pantelimon Golu; Cătălin Mamali și Petru Pânzaru, *Dicționar de psihologie socială*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, pp. 215-216.

¹⁰ Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, *Riscuri și amenințări la adresa securității. Identificarea, elaborarea și evaluarea soluțiilor de rezolvare nonconflictuală a diferendelor interetnice*, în „HOMINIS 2001” (suport electronic), 2002.

¹¹ Președinția României, *op. cit.*, 2007.

parcurge țara noastră: persistența problemelor de natură economică, financiară și socială generate de întârzierea reformelor structurale; accentuarea fenomenelor de corupție și de administrare deficitară a resurselor publice; reacții ineficiente ale instituțiilor statului în fața acutizării fenomenelor de criminalitate economică și de perturbare a ordinii publice și siguranței cetățeanului; menținerea unor surse și cauze de potențiale conflicte sociale punctuale; nerespectarea normelor de mediu în funcționarea unor obiective industriale; scăderea nivelului de încredere a cetățenilor în instituțiile statului; menținerea unor disparități de dezvoltare între regiunile țării; menținerea la un nivel scăzut a infrastructurii informaționale și întârzieri în realizarea acestora la standardele impuse de dinamica globalizării etc.¹²

Analiza vulnerabilităților ia în considerare factorii de risc de toate tipurile, atât din cadrul, cât și din afara limitelor fizice ale sistemului, dar și consecințele interne și externe ale acestora. Mai mult, deși este acoperită o perioadă lungă de timp, analiza vulnerabilităților se concentrează pe o anumită secvență a evenimentelor, din momentul apariției situației de urgență și până când se ajunge la o nouă stare de stabilitate.

2. Competiție, tensiuni, criză, conflict

De asemenea, în analiza de securitate trebuie aduse în discuție și conceptele de *competiție, tensiuni, criză, conflict*. Dezbaterile asupra relațiilor dintre acestea impun în mod deosebit definiții și actualizări.

Competiția reprezintă o formă a interacțiunii dintre persoane, grupuri, unități populaționale mari, constând din eforturile acestora de a atinge un scop (a avea un beneficiu), ce este indivizibil sau despre care se crede că este ca atare. Competiția, spre deosebire de criză și conflict, nu presupune elaborarea unei strategii din partea competitorului care dorește să limiteze acțiunile celorlalți.

Tensiunile sunt concretizate în sentimente de ostilitate, ce nu sunt manifeste, cauzate de existența unei balanțe neechilibrate între elemente sau tendințe opuse¹³. În tranziția de la tensiuni la conflicte, primele semnaleză potențialitatea conflictului. Dacă ne raportăm la interese ca vectori de putere, atunci acest spațiu al intereselor este unul al potențialelor conflicte sau, așa cum îl numește Rudolph J. Rummel, un *spațiu de conflict*¹⁴. Deși, la prima vedere, sintagma *spațiu de conflict* pare a reprezenta un spațiu în care se desfășoară un conflict, definiția autorului este diferită: „un spațiu în care conflictul poate izbucni, chiar dacă nu va exista niciodată unul în desfășurare”¹⁵. Din teoria lui Rummel asupra conflictului, rezultă că realitatea în care trăim este un spațiu de conflict și, mai mult, orice spațiu, chiar și unidimensional, este caracterizat de posibilitatea existenței unor vectori opuși, ce creează tensiuni.

Conflictul constă într-o opoziție deschisă, o luptă între indivizi, grupuri, clase sociale, partide, comunități, state cu interese economice, politice, religioase, etnice și rasiale divergente sau incompatibile, cu efecte disruptive asupra interacțiunii sociale.

¹² Ibidem.

¹³ <http://www.cogsci.princeton.edu/cgi-bin/webwn>

¹⁴ Rummel, Rudolph J., *Understanding Conflict and War. Vol. 2: The Conflict Helix*, Beverly Hills, California, Sage Publications, 1981.

¹⁵ Ibidem.

Din punct de vedere sociologic, *criza* se poate defini drept o perioadă în dinamica unui sistem în care acumularea accentuată a dificultăților și izbucnirea conflictuală a tensiunilor fac dificilă funcționarea normală a acestuia, declanșându-se puternice presiuni spre schimbare. Criza reprezintă manifestarea unor dificultăți temporare sau cronice ale modului de organizare a unui sistem, exprimând incapacitatea sa de a funcționa în modalitatea existentă. Ieșirea din criză se face fie prin schimbarea structurală a sistemului, fie prin importante modificări adaptative ale structurii sale¹⁶. Crizele sunt evenimente caracterizate prin probabilitate redusă și consecințe importante, care amenință o entitate în scopurile ei cele mai profunde. Din cauza probabilității lor reduse, aceste evenimente sfidează orice interpretare și cer un efort susținut de înțelegere.

Conform lui Karl E. Weick¹⁷, pentru rezolvarea unei crize în curs de desfășurare se cere acțiune care, în mod simultan, generează materialul brut din care rezultă cunoașterea și care afectează însăși desfășurarea crizei.

Există un echilibru firav între acțiune și inacțiune: acțiunea poate avea consecințe periculoase, însă produce cunoaștere, în timp ce inacțiunea este o cale sigură, dar generează confuzie. Crizele care afectează grupurile sociale diferă prin cauzele și durata lor. Evident, datorită multitudinii tipurilor de crize, rațiunea umană poate juca numai un rol limitat în desfășurarea lor. Cu toate acestea, ele antrenează acțiunea umană, ceea ce poate transforma micile deviații în crize majore. Același Karl E. Weick susține că acțiunile desfășurate în sensul înțelegerii joacă un rol central în geneza crizelor și, în consecință, trebuie înțelese dacă se dorește stăpânirea și prevenirea lor.

De asemenea, se poate vorbi și despre alte două concepte: *starea de criză* și *situația de criză*. Conceptul de stare poate fi definit ca *o poziție specifică, identificabilă într-un continuum sau o serie a unui proces*. Aceasta înseamnă că nu orice deviație ori disfuncționalitate poate fi criză. Intervine aici și percepția celor din jur, a comunității față de evenimente și eventuale consecințe.

Situația de criză reprezintă *rezultatul combinării unor circumstanțe într-un anumit moment*¹⁸. Identificarea și monitorizarea evoluției acestor circumstanțe fac posibilă proiectarea naturii răspunsurilor, stabilirea momentelor favorabile stingerii situației de criză, menținerea stării de criză într-un echilibru care să permită viitoare dezamorsări. În acest context, într-un algoritm al sensului intensificării unei situații conflictuale, criza este o stare ce precede conflictul puternic: competiție → rivalitate incipientă → rivalitate declarată → dispută intensă → conflict incipient → *criză* → conflict puternic declarat.

În cazul crizei se desprind trei caracteristici esențiale ce pot fi și etape în desfășurarea sa: conștientizarea existenței unei crize, incertitudinea dată de complexitatea fenomenului și urgența în adoptarea unei decizii.

Conștientizarea se realizează prin mijloacele de avertizare timpurie (*early warning*, concept dezvoltat de OSCE) sau prin efecte, iar principalele elemente care

¹⁶ Zamfir, Cătălin, *Criză*, în Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu (coord.), *op. cit.*, 1998, p. 144.

¹⁷ Weick, Karl E., *Enacted Sensemaking in Crisis Situations*, în "Journal of Management Studies", 1988, vol. 25, pp. 305-317, reprodus în Pugh, S. Derek (ed.), *Organization Theory. Selected Readings*, Penguin Books, London, 1997.

¹⁸ *World Dictionary*, <http://www.wordiq.com/dictionary/stage.htm> și <http://www.wordiq.com/dictionary/situation.htm>.

vin din experiența anterioară arată ce trebuie și ce nu trebuie făcut într-un asemenea caz. Decizia este luată plecând de la ierarhia inversă, iar clasificările ce se fac în această etapă vizează: dacă bunurile materiale sunt în primejdie sau sunt afectate, dacă este vorba despre un caz foarte grav, dacă poate fi afectată stabilitatea sistemului politic, a democrației, a regiunii ș.a.m.d. Principala preocupare pentru reacție în această fază a analizei este echilibrul între eficiență, legitimitatea reacției și estimarea efectelor inacțiunii.

Incertitudinea legată de complexitatea crizei se referă la faptul că, în etapa de stare, criza nu are diagnostic. Se acumulează o cantitate mare de informații, pe diverse canale, și, adesea, este greu de făcut diferența între cele reale, cele false, bârfe, zvonuri și ceea ce cred despre criză grupurile de decizie, de analiză sau populația. Politicienii trebuie să reacționeze, dar nu știu cu exactitate ce se întâmplă. Decizia este cu atât mai bună cu cât decidentul este legitim, cunoaște orizontul populației și este credibil în deciziile sale din primele momente. Legitimitatea va oferi greutate și suport oricărei eventuale măsuri preventive ori de neutralizare. Decidentul trebuie să anuleze lipsa de certitudine a publicului, să-i ofere motivație, să-i traseze activitățile importante care să-l mobilizeze și să-l mențină într-o formă organizată și pregătită pentru reacții formalizate, după decriptarea indicatorilor de stare și modelarea unui răspuns la criză.

Urgența în adoptarea unei decizii reflectă lipsa timpului necesar pentru evaluare și reacție: este necesară adoptarea unei soluții cu atât mai rapide, cu cât este mai gravă criza. Chiar dacă este previzibilă, situația de criză apare prin surprindere, provocată de motive care cu greu îi pot justifica violența în alte condiții. Urgența se referă la necesitatea de a salva oamenii, bunurile, dar și de a îndepărta pericolul destabilizării sau prăbușirii sistemului.

Există patru surse importante ale crizelor: la nivelul individual, la nivelul organizației, la nivelul societal și la nivelul sistemului. La nivel individual, criza își are sursele în erorile provenite din: lipsa atitudinilor de bază (inexistența unor rutine prestabilite sau nerespectarea lor, lipsa atenției sau neglijența), erori ale regulilor prestabilite (greșeli ale legilor, aplicarea unor reguli/rutine la probleme false, evaluarea greșită a tipului de problemă/criză), lipsa de cunoaștere a problemelor. La nivelul organizațional, criza este declanșată de: lipsa instrumentelor pentru un management eficient (imposibilitatea de a descoperi problema, lipsa infrastructurii de reacție), problemele ergonomice (lipsa indicatorilor), procedurile problematice și nesigure (lipsa responsabilităților, incapacitate de problematizare), problemele de informare (fragmente de informații ce împiedică privirea de ansamblu asupra problemei), existența unor scopuri și interese concurențiale între diferite părți ale organizației (conflicte, competiție de interese, costuri mari ale rezolvării crizei). La nivel societal, recesiunea economică, instabilitatea politică, tensiunile intergrupale, degradarea mediului sunt surse ale crizei, în timp ce la nivelul întregului sistem, avem de-a face cu complexitatea interacțiunilor și efectul domino.

Concluzii

Primul pas în vederea gestionării riscurilor la adresa securității unui sistem fizic sau grup uman constă în identificarea și analiza amenințărilor și vulnerabilităților la adresa acestora. Acest proces se materializează într-un concept, pe care îl denumim, în continuare, evaluarea vulnerabilităților înregistrate la adresa securității (EVS).

EVS reprezintă un proces dinamic și sistematic care evaluează probabilitatea ca o amenințare la adresa unui sistem fizic să aibă succes. De asemenea, EVS apreciază severitatea consecințelor rezultate prin punerea în practică a unei amenințări.

Bibliografie:

1. ALEXANDRESCU, Grigore, *Amenințări la adresa securității*, Ed. UNAp, București, 2004,
2. BOGDAN-TUCICOV, Ana ș.a, *Dicționar de psihologie socială*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981,
3. BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Ed. Cartier, Chișinău, 2000,
4. Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, *Riscuri și amenințări la adresa securității. Identificarea, elaborarea și evaluarea soluțiilor de rezolvare nonconflictuală a diferendelor interetnice*, în „HOMINIS 2001” (suport electronic), 2002
5. Guvernul României, *Carta Albă a securității și apărării naționale*, București, 2004
6. *Oxford Dictionary of Current English*, Oxford University Press, 1988, Second Edition by Christina Ruse US Department of Defense, *Joint Publication 1-02. DoD Dictionary of Military and Associated Terms*, 12 aprilie 2001 (actualizat la 19 septembrie 2006
7. RUMMEL, Rudolph J., *Understanding Conflict and War. Vol. 2: The Conflict Helix*, Beverly Hills, California, Sage Publications, 1981
8. WEICK, Karl E., *Enacted Sensemaking in Crisis Situations*, în “Journal of Management Studies”, 1988, vol. 25, pp. 305-317, reprodus în Pugh, S. Derek (ed.), *Organization Theory. Selected Readings*, Penguin Books, London, 1997
9. *Strategia de securitate națională a României*, Ed. Monitorul Oficial, București, 2007
10. ZAMFIR, Cătălin, VLĂSCEANU Lazăr (coord.), *Dicționar de sociologie*, Ed. Babel, București, 1998
11. *World Dictionary*, <http://www.wordiq.com/dictionary/stage.htm> și <http://www.wordiq.com/dictionary/situation.htm>

PROVOCARI DE SECURITATE IN SECOLUL XXI

Mihai TEODOR*

"Poporul român prețuiește libertatea pentru că nu poate trăi fără ea."

George W Bush

Niciodată în istoria modernă a omenirii nu au existat atâtea elemente de incertitudine. În ciuda numeroaselor ipoteze emise în anii din urmă, puțini sunt capabili să întrevadă ce se va întâmpla pe termen mediu sau lung, iar ipotezele lor să fie veridice. Valorile în creștere ale componentelor noii ecuații de securitate conduc la concluzia că am intrat într-o epocă a insecurității strategice. Situația este cu atât mai complicată cu cât procesul globalizării continuă, ceea ce înseamnă că nimeni nu se poate considera în afara jocului. Nevoia de autoprotecție a unor state ar putea să provoace un al treilea reflux al democratizării, care să pună capăt celui de-al treilea reflux al democratizării. Care sunt statele cele mai amenințate nu este greu de ghicit, dar nici democrațiile consolidate și marile puteri nu se pot considera la adăpost.

Din această perspectivă, noile amenințări la adresa securității obligă statele membre și partenerii ale Alianței Nord-Atlantice să lucreze împreună pentru apărarea valorilor comune de democrație, securitate și libertate. Astfel, în cadrul declarației de la Riga se specifică, „...politica de parteneriat, dialog și cooperare susținută de NATO, este esențială pentru atingerea sarcinilor și scopurilor Alianței. Au fost încurajate relații puternice de parteneriat cu alte state membre din Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC), Mediterranean Dialogue (MD), și Istanbul Cooperation Initiative (ICI). Partenerii Alianței susțin valorile, contribuie la stabilitatea și securitatea zonală EuroAtlantică, dar și dincolo de aceasta. Misiunile și operațiile NATO au demonstrat deja politica operațională a valorilor a acestor relații de parteneriat cu peste 80 de state din afara Alianței, care au contribuit la suportul acestor misiuni și operațiuni”.

1. Mediul internațional de securitate

Mediul actual de securitate se consolidează ca urmare a deciziilor politice din noiembrie și decembrie 2002 de la Praga și Copenhaga, precum și a multiplicării eforturilor țărilor democratice pentru edificarea noii arhitecturi de securitate europeană. Evoluția pozitivă a relațiilor NATO și UE cu Federația Rusă și Ucraina, precum și amplificarea Dialogului Mediteranean stimulează procesul de destindere, dialog și cooperare, favorizând construirea unei noi ordini mondiale.

Se poate aprecia, în acest context, că actualul mediu de securitate are următoarele trăsături:

- disoluția bipolarității și intrarea într-o nouă fază. În această perioadă,

* Masterand, Academia Națională de Informații

doar Statele Unite ale Americii au dovedit capacitatea și posibilități reale de implicare eficientă în gestionarea problemelor majore ale omenirii, fiind considerate ca singura superputere politică, economică, financiară și militară credibilă și viabilă. În aceste condiții, caracteristica actualei perioade o reprezintă unipolaritatea;

- afirmarea tot mai evidentă a Uniunii Europene ca factor de stabilitate și progres, dezvoltarea economică și militară accelerată a Japoniei și Chinei, ofensiva diplomatică a Rusiei, pentru care starea de „veghe” față de problemele majore ale lumii s-a terminat și accelerarea dezvoltării economice a Indiei, sugerează că, pe termen lung, noua structură de securitate internațională va fi edificată pe un sistem multipolar;
- apariția și consacrarea unor actori internaționali non-statali, care au ca principale trăsături lipsa apartenenței la un areal geografic, conducerea după reguli și norme specifice și raportarea la alte valori decât cele naționale (tind să controleze și să gestioneze domeniile și sectoarele emblematice ale puterii: tehnologia ultraperformantă, economia, finanțele și nu în ultimul rând, resursele energetice);
- afirmarea și aplicarea unor soluții și metodologii noi în dezvoltarea și funcționarea instituțiilor și organizațiilor politice, economice și de securitate internaționale;
- trecerea de la funcția de apărare colectivă la cea de securitate colectivă care presupune nu numai concepte noi, dar și structuri și modalități de acțiune adecvate. Ca atare NATO se transformă radical, își dezvoltă și își perfecționează atât strategia de integrare și cooperare, cât și pe aceea de consultare cu Federația Rusă și Ucraina, concomitent cu asumarea de responsabilități dincolo de zona sa de responsabilitate tradițională;
- inițierea și afirmarea tendințelor de gestionare a crizelor pe considerente regionale. Organizațiile de securitate ONU și OSCE încurajează atât preluarea de mandate pentru rezolvarea unor crize internaționale de către coalitii sau organizații regionale, cât și constituirea unor forțe capabile să îndeplinească astfel de misiuni.

În aceste condiții, noua ordine mondială se edifică pe baza unor principii cu vocație și de inspirație globalistă, pe care le enumerăm în continuare:

- dezvoltarea actualei economii mondiale se sprijină pe principalii piloni de forță: America de Nord, Japonia, China, zona economică a Uniunii Europene, la care se adaugă în ultima vreme, Rusia, aflată în evidentă ascensiune și India, care își accelerează dezvoltarea economică;
- accesul la înalta tehnologie, la materiale și resurse energetice și în mod deosebit la cele cu un potențial de risc foarte ridicat determină nu numai amplificarea competiției pentru obținerea / controlul lor, dar și intensificarea eforturilor de cooperare internațională în direcția dezvoltării unui sistem de gestionare a fenomenelor de proliferare și diseminare a acestora;

- aplatizarea tot mai mare a distincției dintre problemele interne, care aparțineau domeniului suveranității fiecărui stat și problemele externe determină soluționarea acestora într-un cadru internațional instituționalizat;
- redefinirea conceptului de putere în funcție de apariția unor noi criterii de referință: capacitatea de deținere, prelucrare și diseminare a informațiilor; gestionarea economiei transfrontaliere; deținerea și accesul la înalta tehnologie; existența unor surse simbolice de putere, cum ar fi etnicitatea sau valorile umane individuale etc.

Procesele integratoare, alături de competiția pentru reconfigurarea fizionomiei puterii mondiale, conturează arhitectura lumii de mâine, evidențiind că dialogul, cooperarea și parteneriatul sunt elemente prioritare ale stabilității și prosperității statelor și condiții esențiale în promovarea și preservarea intereselor lor fundamentale. Extinderile substanțiale ale NATO și UE confirmă viabilitatea acestor procese, care au consfințit sfârșitul Războiului Rece și au șters divizările care împărțeau continentul în două tabere opuse, realizând condiții favorabile afirmării și consolidării unei Europe Unite, capabile să participe alături de SUA și alte centre de putere, la deciziile majore ale omenirii.

2. Principalele zone cu risc terorist în SE Europei. Globalizarea surselor de amenințare

Consolidarea globalizării nu va aduce sfârșitul geopoliticii. Școli de renume în domeniu anticipează la unison că acest fenomen plurivalent, azi controversat și contestat, va aduce pe lângă progrese spectaculoase din toate domeniile vieții socio-economice și posibilitatea de răspândire și resimțire a efectelor vulnerabilităților concentrate în diferite părți ale lumii.

Globalizarea, prin procesele pe care le incumbă la orizontul apropiat și mediu, va genera tensiuni multiple care vor influența, nu întotdeauna pozitiv, mediul internațional de securitate. Fragmentarea și integrarea, localizarea și internaționalizarea, centralizarea și descentralizarea sunt doar câteva din situațiile care pot genera insecuritate.

Astfel globalizarea nu este numai un drum direct și ușor către pace și stabilitate. Fenomenul în derulare poate crea și multe momente care să amenințe securitatea existentă la anumite nivele și perioade de timp. Se creează un nou context de manifestare a puterii deținute de state.

Instituțiile regionale și internaționale, guvernele locale și actorii nonstatali, în special marile corporații transnaționale și unele organizații nonguvernamentale, vor face uz de instrumentele globalizării pentru a lupta împotriva monopolului statelor-națiune asupra puterii.

O parte din putere se transferă către organismele internaționale specializate (ex. lupta împotriva terorismului și crimei organizate), iar o altă parte se difuzează către nivelul local.

În marea ordine care se edifică, guvernele naționale și actorii nonstatali, motivați nu numai de problemele economice dar și de cele ale puterii (dominația în regiune, controlul resurselor, obținerea de avantaje în raporturile cu vecinii), vor da naștere la amenințări și pericole directe la adresa păcii și securității regionale și internaționale.

Mecanismele și instituțiile internaționale, până la realizarea unei globalizări depline, vor acționa asimetric. Astfel din punct de vedere economic globalizarea se va realiza într-un ritm mult mai accelerat, având în vedere progresele realizate de instituțiile internaționale numeroase existente și perspectiva dezvoltării lor. Spre deosebire de acestea, instituțiile și aranjamentele de securitate vor rămâne pe mai departe atât insuficiente, cât și vulnerabile la toate schimbările mediului internațional. Dovada o reprezintă incapacitatea actuală a actorilor internaționali de a perfecta și respecta norme viabile de securitate care să nu genereze conflicte armate de genul celor cunoscute în Serbia, Kosovo, Afganistan și Irak.

Dezvoltarea unor noi structuri de securitate impune întărirea instrumentelor de cooperare regională pentru a reduce sau chiar anula amenințările și pericolele existente și a le preveni pe cele în curs de apariție. Revin în actualitate strategiile preventive credibile, care necesită noi standarde de securitate, în cadrul unor sisteme de securitate capabile să furnizeze avertismente din timp și să dispună de capacitate și disponibilitate ridicate la nivel național și internațional.

Din această perspectivă, alianțele și înțelegerile regionale vor rămâne trăsături ale politicii internaționale viitoare, chiar dacă ele se vor adapta noilor circumstanțe.

3. Proliferarea armelor chimice, nucleare și biologice la nivel mondial. Amenințări militare

Până nu demult, amenințările militare au fost percepute ca principalul tip de amenințare la adresa securității naționale.

Situația este ușor de înțeles deoarece acțiunea de forță era singura care putea determina pierderi ireparabile atât pentru baza organizațională a statelor vizate, cât și pentru existența populației acestora.

Folosirea forței rupe relațiile pașnice dintre actorii internaționali și pune capăt recunoașterii diplomatice. Competitivitatea obișnuită în sectoarele politic, economic și social este înlocuită de competiția militară cu finalități dramatice. Efectul multiplu, distructiv, de cele mai multe ori ireparabil, al consecințelor amenințărilor militare le-am situat în centrul preocupărilor specialiștilor în securitate.

Disproporția de potențial militar existentă este de natură să neliniștească unele state sau grupări de state importante. Canalizarea acumulărilor militare către rezolvarea problemelor istorice deschise dintre state explică accentul disproporționat pus pe componenta militară a securității, chiar și în perioada actuală în care amenințările din alte sectoare prezintă pericole mai mari și mai apropiate.

Sectorul militar are o dinamică independentă de dezvoltare, chiar și în statele în care controlul civil asupra armatei este efectiv. Întrucât capacitatea militară este încă o realitate a cărei existență este determinată atât de susținerea și promovarea

intereselor statelor în mediul internațional, cât și întăririi securității naționale și, în cazul alianțelor comune, se poate naște ușor confuzia semnalelor pe care statele le generează continuu. Teama de înfrângere determină statele să-și aducă forțele armate la parametri necesari respingerii efectelor amenințărilor percepute.

Modernizarea forțelor armate poate genera angoase pentru panicarzi. Generațiile noi de arme au, invariabil, performanțe mai ridicate decât ale celor înlocuite. Observatorilor din afară, folosind instrumente de măsură generate de propriile responsabilități, de multe ori le vine greu să facă deosebirea dintre perfecționările menite să aducă „la zi” forța militară și cele care să o amplifice.

Cursele înarmărilor sunt surse de amenințare generate de competiția militară deschisă sau disimulată dintre state. Acestea pot acoperi un spectru de la insesizabil la „periculos” (așa cum a fost caracterizată pe timpul războiului rece). O cursă a înarmărilor de mică intensitate poate fi greu ruptă din contextul dorinței firești de menținere a unui status-quo militar a fiecărui actor internațional. O asemenea concluzie poate fi trasă în situația în care din PIB se alocă pentru cheltuieli militare, un procent moderat și constant.

Amenințările directe au diferite modalități de manifestare: de la hărțuirea persoanelor și bunurilor care aparțin unor state aflate în afara frontierelor naționale la raiduri și incursiuni pe teritoriul acestuia, de la blocadă și zone de interdicție aeriană sau navală la demonstrații de forță, mobilizări de trupe la frontiere, acțiuni ale forțelor speciale și a celor de cercetare-diversiune în interiorul statului țintă.

În condițiile actualului statut al României de membru NATO și al UE, o categorie importantă de amenințări militare la adresa noastră o constituie și amenințările îndreptate, în mod direct, asupra unor aliați sau a alianței, în general. Deși semnalele sunt receptate în mod indirect ele conduc la declanșarea unor mecanisme de apărare și securitate care aparțin întregului sistem, din care România nu poate să lipsească ca urmare a obligațiilor asumate prin semnarea Tratatului de la Washington.

Bibliografie:

1. **Arădăvoaice, Gh., Iliescu, D., Niță, L. D.**, Terorism, antiterorism, contraterorism, Oradea, Editura Antet, 2002.
2. **Servier, Jean**, Terorismul, București, Editura Institutului European, 2002.
3. **Năstase, A.**, Bătălia pentru viitor, Editura New Open Media, 2000.
4. **Gl.bg.prof.univ.dr. NICOLAE USCOI**, Lumea între globalism și terorism.
5. **Gross, Feliks**, Political Assassinations, New York, Editura Trans Global, 2006.
6. **Marret, Jean-Luc**, Tehnicile terorismului, București, Editura Corint, 2002.
7. **Lavasseur, George**, Les aspects repressifs du terrorisme interna-tional, Lyon, Editura Pedone, 1977.
8. **Col(r)dr. Grigore Alexandrescu**, Amenințări la adresa securității, Editura UNAp, București 2004.

RELAȚIA DINTRE SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI SECURITATEA MEDIULUI

Dr. Lucian ISPAS*
Dr. Irina TĂTARU**

Între mediul de securitate și cel natural a existat o relație de interdependență, un mediu de securitate stabil a asigurat condițiile păstrării unui mediu natural sănătos. Totodată, un mediu natural sănătos a asigurat mereu condițiile necesare existenței unui mediu de securitate stabil. Având în vedere actuala situație economică mondială se impune a se acorda o atenție deosebită actualei crize economico-financiare întrucât, aceasta este o amenințare atât asupra mediului de securitate cât și a celui natural.

Cuvinte cheie: mediu de securitate, securitate națională, securitatea mediului, economie mondială, dezastre naturale.

1. Securitatea națională- realitate complexă, dinamică

Definirea conceptului de „securitate națională” pare a fi o activitate destul de dificilă. Susținerea unei asemenea afirmații se bazează pe o serie de argumente. Mai întâi, este vorba de **complexitatea** pe care trebuie să o reflecte acest termen. Acest atribut rezidă în: **structura actuală pluridimensională a securității naționale**. Dacă inițial securitatea națională avea o singură componentă și anume cea militară, astăzi, acestui concept i se atașează o serie de dimensiuni. Printre acestea, cele mai frecvent enumerate de către diferiți autori, se află și următoarele dimensiuni: economică, politică, socială, energetică, umană, militară, diplomatică, culturală, de mediu; astăzi, **în centrul securității naționale stă cetățeanul** cărui statul, prin instituțiile abilitate trebuie să-i asigure și să-i garanteze siguranța vieții și a activității; **multitudinea de provocări cărora securitatea națională trebuie să le răspundă** adecvat. Aici, este vorba, în principal, de **provocări externe de securitate** (globalizarea, comerțul internațional, migrațiune internațională, criminalitatea transfrontalieră, terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă) și de **provocări interne de securitate** (economice, demografice, climatice, politice, energetice, culturale); **implicarea în realizarea securității naționale**, pe lângă instituțiile abilitate ale statului, a sectorului privat și a societății civile. Sectorul privat se implică activ în probleme de muncă, sociale și economice prin asigurarea locurilor de muncă ale cetățenilor care astfel scapă, în bună măsură, de grija zilei de mâine. Societatea civilă, prin organizațiile sale cu vocație securitară atrage cetățenii la „construcția” securității naționale, implicându-i activ și responsabil.

Apoi, este vorba de **evoluția dinamică a conținutului și naturii securității naționale**. Astăzi, securitatea națională are un **conținut pluridimensional** și **o natură diversă** (socială, economică, politică, militară, culturală, diplomatică, energetică). În

* Locotenent-colonel, lector universitar doctorand, Academia Forțelor Terestre “Nicolae Bălcescu” Sibiu

** Expert, doctor în științe militare și informații, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare “Carol I”

fine, este vorba de **interacțiunea și interdependența dintre securitatea națională și securitatea regională/internațională**. Acum, în contextul globalizării și al integrării regionale, securitatea națională nu poate să existe și să se afirme independent de ceea ce se întâmplă în afara frontierelor unui stat. De aceea, securitatea națională, într-o bună măsură, poate fi reprezentată ca o componentă a securității regionale, și prin intermediul acesteia ca element al securității internaționale. Tradițional, în relațiile internaționale, conceptul de securitate semnifică protecția unui stat, și deci a populației sale, împotriva unei amenințări, în mod normal militare. A vorbi de securitate presupune să se răspundă la cel puțin 6 întrebări și anume: 1) cine sau ce trebuie securizat; 2) care este natura amenințării; 3) cine trebuie să asigure securitatea; 4) cum se asigură securitatea; 5) dacă există o concepție fundamentală pozitivă sau negativă asupra securității; 6) în ce măsură se poate face distincția între securitatea internă și securitatea internațională².

Securitatea națională se poate defini atât în *sens larg*, cât și în *sens restrâns*.

În *sens larg*, securitatea națională desemnează ansamblul coerent format din concepția, organizarea și desfășurarea acțiunilor și activităților destinate să asigure și să garanteze siguranța cetățenilor unui stat, a întregii societăți prin răspunsuri adecvate la provocările interne și externe de securitate. Statul este în același timp o structură organizațională complexă, o colectivitate și un instrument politic. În acest sens, statul este mai întâi un instrument de promovare a securității înainte de a fi un subiect. El este organul care asigură medierea între interesul național, definit de o manieră unitară, și interesele comunității în cadrul său. Prin urmare, interesul național poate să se regăsească - și adesea se regăsește - în competiție cu nevoile membrilor unei entități statale.

În *sens restrâns*, securitatea națională constituie starea de normalitate în care cetățenii își trăiesc viața și își desfășoară activitatea fără teama zilei de mâine și în siguranță. Aici, este vorba nu atât de absența riscurilor, pericolelor și/sau amenințărilor de securitate, cât de prevenirea lor, iar în cazul manifestării lor active de limitarea, atât cât este posibil, a efectelor lor negative. De fapt, termenul, securitate națională, trimite la un obiectiv atotcuprinzător definit prin caracterul său general și maleabil.

De asemenea, conceptul de securitate națională definește un **obiect** (ceea ce trebuie securizat), un **subiect** (cei care securizează: principalii actori și instituții), **ținte** (împotriva cui se adresează amenințarea de securitate) și **modalitățile de intervenție** (mijloacele de securitate).

În același timp, conceptul de „securitate națională” se poate defini ca fiind starea în care trebuie să se afle un stat național pentru a putea să se dezvolte liber și să acționeze neîngrădit pentru promovarea intereselor sale fundamentale. De regulă, securitatea națională se întemeiază pe respectarea: prevederilor Constituției și legilor țării; normelor generale admise de dreptul internațional; prevederile tratatelor internaționale la care statul respectiv este parte. Pe de altă parte, securitatea națională,

² Alex Macleod, Isabelle Masson, David Morin, Identité nationale, sécurité et la théorie des relations internationales, http://id.erudit.org/iderudit/008445ar_pp10-11.

ca stare a mediului de securitate național, se realizează prin măsurile și acțiunile întreprinse în domeniile economic, politic, social, diplomatic, cultural, ecologic, umanitar și militar de către autoritățile publice autorizate atât la pace, cât și timp de război.

Studiul securității naționale face obiectul evoluției, atât din punct de vedere teoretic cât și practic. În același timp, conceptul evoluează atât din perspectiva societății cât și a individului. În centrul dezbaterilor stă o chestiune fundamentală: securitate pentru cine și cum. Iar după 11 septembrie 2001, cele mai multe concepții și strategii naționale de securitate se referă la drepturile omului în orice țară.

Practic, securitatea națională este în legătură cu problema suveranității și a responsabilității statului față de cetățenii săi. De aceea, acest aspect esențial al securității naționale ridică chestiunea următoare: cine deține suveranitatea și asupra cui se exercită aceasta. Legitimitatea, drepturile și îndatoririle nu pot fi dissociate în materie de securitate, nici pentru state și nici pentru indivizi.

Din punct de vedere structural, securitatea națională se compune dintr-un ansamblu de elemente interdependente, ce interacționează continuu afirmându-și statutul dominant sau dominat în îndeplinirea rolurilor asumate. În esență, securitatea națională are următoarele componente: economică; socială; militară; politică; de mediu.

Toate aceste componente alcătuiesc un sistem, adică un ansamblu de elemente ce interacționează între ele potrivit unui număr de principii și reguli. În opinia noastră, securitatea națională, în calitate de sistem, este definită prin *complexitate, interdependență, caracter deschis și dinamic*.

Complexitatea sa rezidă în faptul că securitatea națională, în calitate de construct conștient, voluntar și responsabil, se realizează concomitent cu derularea întregii vieți sociale, economice, politice, culturale, științifice, militare, informaționale și nu numai care își urmează drumul său potrivit legităților obiective ale dezvoltării societăților umane. Pe de altă parte, securitatea națională se înfăptuiește în condiții concrete de o mare diversitate intra și interstatală, cu oameni și prin oameni. În plus, caracterul complex al securității naționale, ca sistem, este dat și de contextul în care acestea acționează și anume de existența și manifestarea omniprezentă și pluridimensională a globalizării și a unui amplu și dinamic proces de integrare regională.

*Interdependența*³ se referă la relația de influență reciprocă între componentele securității naționale. Astfel, dacă un element al sistemului amintit cunoaște schimbări radicale, sau chiar mutații profunde, acestea din urmă, la rândul lor, produc transformări semnificative în cadrul celorlalte elemente structurale. De exemplu, schimbări esențiale produse în comerțul internațional sunt generate de actuala criză economico-financiară. Dar, asupra conținutului comerțului internațional în care un stat sau altul se implică are un impact serios atât criminalitatea cât și terorismul transfrontaliere. Acestea două pot, uneori, afecta calitatea și volumul bunurilor și serviciilor pe care țara respectivă le oferă clienților săi, fie prin înăsprirea condițiilor

³ <http://www.dexonline.news20.ro/cuvant/interdependententa.html>

de trecere a frontierei sale, fie printr-o concurență neloială pentru anumite produse sau servicii puse în vânzare pe căi ilicite.

Caracterul deschis al securității naționale, ca sistem, este dat de comunicarea și accesul informațiilor dintre acest sistem și mediul în care acționează. Practic, această trăsătură reflectă capacitatea sistemului analizat de a se adapta flexibil la transformările ce se produc în mediul înconjurător. Este vorba atât de mediul natural cât și de cel social, care suportă toate schimbările impuse în și de viața și activitatea oamenilor concreți, reali, cu personalitatea, sentimentele, motivația (nevoi, aspirații, idealuri, motive) și voința lor. De altfel, adoptarea periodică, de către un stat sau altul, a unei strategii naționale de securitate este o dovadă a caracterului deschis al securității naționale. Aceasta recepționează informațiile necesare și suficiente din mediul intern și internațional, le procesează și, pe baza lor, se adaptează noilor realități.

Dinamismul securității naționale, în calitate de sistem, derivă din transformările rapide ce au loc atât în interiorul fiecărui element component al sistemului propriu-zis, cât și în afara acestuia, în mediul în care acesta există și funcționează. Mai întâi, se asistă la schimbări alerte în cadrul globalizării, al comerțului internațional, al relațiilor dintre state, al evoluției crizei economico-financiare actuale mondiale etc. Toate aceste modificări, de cele mai multe ori de substanță, interacționează potențând evoluția rapidă și frecvent aleatorie a fiecărei componente a securității naționale care se va reflecta în starea și funcționalitatea acesteia din urmă. Pe de altă parte, are loc o transformare continuă a mediului în care securitatea națională există și funcționează. Cum acest sistem l-am considerat ca fiind deschis, atunci el va suporta direct toate schimbările intervenite în exteriorul său, căutând o adaptare continuă la nou, la mutațiile intervenite.

2. Securitatea mediului înconjurător

Securitatea mediului este conceptul de maximă generalitate în sfera securității și este o limitare contraproductivă dacă este redusă doar la protecția mediului sau securitatea ecologică. Securitatea mediului, din perspectiva ultimelor documente ale UE, devine premisa fundamentală a dezvoltării durabile⁴

Pe de altă parte, securitatea mediului înconjurător privește păstrarea la nivel local a biosferei planetare, ca suport esențial al sistemului de care depind toate celelalte activități umane⁵

Într-un fel și într-o bună măsură, securitatea mediului este o componentă a securității naționale. Datorită atingerilor ce au fost aduse mediului natural atât de diferite fenomene cum ar fi cutremurele, inundațiile, alunecările de teren, seceta, furtunile etc., cât și de acțiunile omului pentru a-și asigura mai mult spațiu și teren arabil și de construcții diverse, astăzi, securitatea ecologică este o problemă atât națională, regională, cât și globală. Poluarea solului, subsolului, a aerului, intervenția

⁴ Dr. Francisc Tobă, Securitatea națională, http://www.securitatenationala.ro/e107_plugins/content/content.php?content.29

⁵ Barry Buzan, Ole Weaver, Jaap de Wilde, Security. A New Framework for Analysis, Lynne Reiner Publishers Inc., Londra, 1998, p. 7-8.

brutală a omului asupra mediului natural ambiant a generat o alterare a faunei și florei punând, în timp, în pericol, însăși existența omului.

Astfel, în ultimele decenii, natura a început să reacționeze la acțiunile iresponsabile ale omului iar magnitudinea acestora uneori nu poate fi nici înțeleasă și cu atât mai puțin gestionată de omenire⁶. Răul realizat în decenii nu poate fi reparat, la nivel global, decât prin soluții care vor impune alte decenii. Din păcate, unele procese sunt ireversibile iar arsenalul naturii este, practic, greu de imaginat și, uneori, imposibil de contracarat. Omul, parte a biosului și parte a ecosistemului global, este singura componentă care poate încetini dinamica confruntării sale cu mediul înglobant. Este necesar să conviețuim în echilibru și armonie fără a pune pe primul loc profitul. Finalitatea acestui proces este realizarea, din nou, a echilibrului între componentele ecosistemelor.

Conceptul de securitate ecologică a fost avansat la sfârșitul anilor 1980 de către militanții pentru protecția mediului și organizații neguvernamentale și reprezintă capacitatea unei comunități de a sesiza, anticipa suficient de cuprinzător riscurile ecologice ale dezvoltării și de a-și construi în timp real instrumentele de acțiune adecvate.⁷ Acest concept, extrem de actual și important, a fost însușit de oamenii politici, și datorită implicațiilor tot mai mari ale efectelor poluării asupra sănătății planetei.

Ecologia este știința care se ocupă cu studiul distribuției și bogăția organismelor vii, a interacțiunii dintre organismele vii și mediul lor de viață. Mediul ambiant presupune două proprietăți fizice, care pot fi descrise de o combinație de factori abiotici locali, cum ar fi lumina soarelui, clima și geologia, și alte organisme care împart același habitat.

Până în prezent, impactul crizelor (de orice fel: economice, militare, alimentare, apei, petrolului etc.) asupra ecologiei nu a captat prea mult atenția specialiștilor.

Dacă vorbim de crizele economice putem arăta că dezvoltările planificate pentru profituri imediate au afectat și ele capacitatea de adaptare a speciilor la noile dezvoltări economice, câteodată haotice. Perturbarea ecosistemelor din cauze economice au efecte negative manifestate prin: creșterea temperaturii globale, lipsa semnificativă a precipitațiilor, dispariția anumitor specii de viețuitoare.

Dincolo de declarațiile generoase, războiul economic și mai ales competiția economică la nivel global condamnă zone întregi ale lumii la activități noneconomice. Din păcate, rezervele acestora exploatare nerațional se transformă în dezastre, iar mediul natural este profund afectat distrugând o serie de ecosisteme. În goana după profit, după resurse naturale cât mai multe și mai ieftine omul distruge echilibrele din jungla africană, Amazonia, iar efectele se simt în întreaga lume, generând, în timp, crize ecologice.

Efectele unor astfel de crize se pot transforma în crize globale cu consecințe semnificative pentru mediul ambiant. Impactul ecologic al unor crize poate fi

⁶ Dr. Francisc Tobă, Securitatea națională, http://www.securitatenationala.ro/e107_plugins/content/content.php?content.29, pp. 3-5.

⁷ Ligia, Leaua, Dimensiunea de mediu a securității naționale, în Intelligence, nr. 12, 2008, p 19.

paradoxal prin biodiversitatea efectelor de nișă ecologică, ca de exemplu, dispariția speciei umane, așa cum au dispărut și alte specii.

În ultima perioadă, în arealul situațiilor de criză, s-au manifestat riscuri scăpate de sub control, cum ar fi: acțiuni teroriste, trafic de armament, muniție, materiale și componente nucleare, droguri, trafic de persoane, dezvoltarea economiei subterane, exploatarea vulnerabilităților infrastructurii critice (alimentare cu apă, energie, telecomunicații, transport). Uneori, toate acestea pot constitui premisele apariției unor crize pur ecologice.

Crizele pot duce și la catastrofe ecologice. Posibila efectuare a unor atacuri asupra sistemelor de protecție a mediului, barajelor și folosirea deșeurilor toxice și radioactive pentru a produce catastrofe ecologice poate fi cauza unor crize cu efecte negative semnificative asupra mediului ambiant.

Un exemplu elocvent pentru țara noastră este construirea canalului navigabil Bâstroe, acțiune ce are în vedere materializarea intențiilor Ucrainei în ceea ce privește avantajele economice aduse de o asemenea rută de transport, dar pe care România o percepe ca pe un pericol pentru echilibrul ecologic al Deltei Dunării. Construirea acestuia nu ar duce indubitabil la distrugerea ecosistemului Deltei Dunării. În plus, pentru noi, ca români, construirea acestui canal ar avea consecințe negative în plan economic. Acestea sunt date, pe de o parte, de micșorarea numărului de turiști, îndeosebi străini, care vin anual în Deltă, dar, pe de altă parte, la scăderea traficului navigabil pe Canalul Dunăre-Marea Neagră, aducând, astfel, în ambele cazuri mai puțin profit pentru țara noastră.

O altă modalitate de exploatare a crizelor politice și de securitate actuale cu impact ecologic sunt legate de controlarea straturile superioare ale atmosferei și cosmosului unde superputerile își vor impune, fără îndoială, politica și interesele, desigur, printr-o strategie neconvențională adecvată. Acest mod este considerat și un pericol extrem de grav pentru mediu, întrucât intervine în stratul ionosferic protector al planetei, folosindu-l ca pe o oglindă reflectoare și atacându-l dinspre pământ. De aceea, unele organizații ecologice protestează împotriva oricărui sistem civil și militar care ar folosi acest spațiu pentru acțiuni ce ar afecta grav echilibrul natural existent

Deși aparent resursele de apă sunt considerabile, tot atât de adevărat este că și nevoile sunt la fel de mari. Accesul la apă este limitat datorită unei așezări geografice a unei zone sau a alteia, de nivelul de trai și facilitățile în distribuirea apei. Putem vorbi de o criză a apei care este declanșată de diversificarea activităților și nevoilor umane, iar prin implicațiile pe care le are nu de puține ori devine un element de interes geopolitic sau geostrategic. În unele situații, apa potabilă poate fi folosită ca „armă” de către un stat împotriva populației altui stat care are un acces relativ restrâns la asemenea resursă naturală.

Tendințele care vor amplifica criza apei în viitor sunt: perturbarea dinamicii ecologice a fluviilor și râurilor prin amenajări raționale (baraje, diguri, drenări de terenuri, despăduriri), poluarea industrială, cea produsă prin efectuarea diferitelor servicii (curățenia străzilor, transporturile), poluarea din agricultură (folosirea îngrășămintelor chimice, dejecțiile animaliere) și poluarea produsă de locuitorii

planetei în calitate de consumatori. Este inutil să amintim aici că mulți analiști consideră că adevărata cauză a crizei din Orientul Mijlociu o constituie apa⁸.

O influență devastatoare asupra mediului o au și conflictele armate care, uneori au provocat adevărate dezastre. Exemplele în acest caz sunt multiple, cele mai relevante sunt distrugerile generate de războaiele din Vietnam, Golful Persic și Iugoslavia. Aici, este vorba atât de distrugerile provocate de către combatanți, cât și de efectele nocive ale unor substanțe folosite în ducerea luptelor propriu-zise. De exemplu, în Vietnam s-a folosit intens de către trupele SUA napalmul „substanță cu aspect gelatinos, compusă din săruri de aluminiu, din acizi grași etc., care, în amestec cu benzina, servește la fabricarea bombelor incendiare”⁹. Distrugerea ecosistemelor acționează ca un joc de puzzle. Chiar dacă pe moment avem impresia că este afectată doar o suprafață restrânsă, cea agresată fizic, în timp vom observa că suprafața afectată este mult mai mare, iar dezastrul se propagă în jur, chiar dacă cu o forță mică.

3. Implicațiile dezastrelor naturale asupra securității

De calitatea mediului natural, a ecosistemelor, depinde calitatea vieții oamenilor. Într-un fel și într-o mare măsură, omul trebuie văzut ca o componentă a mediului natural, în sensul că este și va fi un produs al acestuia.

Este știut faptul că, în prezent, societatea se confruntă cu o multitudine de hazarduri naturale dintre care foarte multe provocate de om, care afectează mediul înconjurător, populația și economiile țărilor. Anual, peste 255 de milioane de oameni sunt afectați de hazardurile naturale – cifra medie pentru anii 1994-2003 în intervalul de timp în care ea a oscilat de la 68 la 618 milioane¹⁰. Tot în acest timp fenomenele date au condus la moartea a circa 58.000 de persoane anual. În același timp ele au provocat și daune economice enorme care s-au ridicat la aproximativ 67.0 miliarde dolari SUA (media anuală). Costurile economice asociate acestor pierderi au crescut comparativ cu anii 50 cu mai mult de 14 ori.

Cea mai mare parte a cazurilor de deces provocate de hazardurile naturale, 95% se înregistrează în țările subdezvoltate și în curs de dezvoltare. Pierderile cauzate de aceste fenomene sunt de 20 de ori mai mari în aceste țări decât în țările dezvoltate¹¹. Fenomenele respective și-au mărit atât intensitatea, cât și periodicitatea, mai cu seamă în ultimele două decenii.

Pornind de la definițiile și situațiile amintite mai sus, o amenințare la adresa securității naționale sunt și dezastrele naturale. Este știut faptul că aceste dezastre nu țin cont de graniță, stat, culoare politică sau dezvoltare economică. Este adevărat, cu cât un stat este mai dezvoltat economic, cu atât mai mult pagubele înregistrate în urma unor astfel de fenomene naturale sunt mai mari. Totodată, măsurile de protecția

⁸ La guerre de l'eau, http://www.futura-sciences.com/fr/doc/t/developpement-durable/d/geopolitique-et-guerre-de-leau_622/c3/221/p1/

⁹ Dicționarul explicativ al limbii române, <http://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=NAPALM>

¹⁰ Thirty years of Natural Disasters 1975-2003: the numbers. Centre for Research on the Epidemiology of Distasters. UCL Presses Universitaires de Louvain, 2004, pp.188. în: <http://www.cred.be>.

¹¹ World Disaster Report, 2003 în: <http://www.ifrc.org/publicat/wdr2003>.

împotriva dezastrelor pot diminua pagubele materiale dar în mod special pe cele de pierderi de vieți omenești. Din păcate, această situație o putem întâlni doar în statele cu o putere economică mare, în cele subdezvoltate încă se înregistrează numeroase pierderi de vieți omenești.

Prin urmare, se impune adoptarea concertată la nivel național, regional și global a unui ansamblu coerent de măsuri prin care să se protejeze mediul natural, să se limiteze efectele negative ale catastrofelor naturale și a accidentelor tehnologice datorate omului, precum și să se diminueze consecințele nedorite ale încălzirii globale.

Practic, nu trebuie omis faptul că există o strânsă corelație între securitatea națională și securitatea ecologică. De aceea, măsurile de protejare a mediului natural înseamnă asigurarea unei securități naționale prielnice vieții și activității umane.

Concluzii

În acest scop, se impun adoptate măsuri adecvate atât la nivel național, cât și internațional. De fapt, pentru statele membre ale UE, realizarea unui cadru legal la nivel european și adaptarea lui la nivelul fiecărui stat membru al UE este un prim pas dintr-un lung proces important și necesar dar nu și suficient. Europa este un mozaic de culturi organizaționale iar statele care vin din fostul Tratat de la Varșovia, spre exemplu, prezintă particularități de care trebuie să se țină seama. România a fost timp de jumătate de secol sub regim totalitar în care cultura comunităților nu a existat întrucât centralismul excesiv, propriu acestui tip de organizare statală, a exclus orice inițiativă și, implicit, responsabilitate asumată de conducerile comunităților.

La toate acestea, se adaugă efectele negative ale actualei crize economico-financiare, ce a cuprins lumea începând cu 2008. Criza face ca resursele financiare alocate sau mai bine zis ce ar trebui destinate protecției mediului înconjurător și dezvoltării de activități industriale și agricole, în principal, nepoluante, să fie drastic diminuate.

Pe de altă parte, criza face ca unele activități „aducătoare de profit” imediat să se dezvolte semnificativ. Astfel, în România, unul din factorii care aduc atingere securității ecologice o constituie și abuzul de proprietate, mai ales în domeniul defrișărilor. Strategia Națională pentru Dezvoltare Durabilă a României prevede elaborarea și implementarea unui „Program Național pentru Gestionarea Durabilă a Pădurilor” care să permită crearea premiselor de gestionare responsabilă a fondului național forestier.

Legislația privind limitarea uzului de proprietate, mai ales atunci când efectele negative au un mare impact asupra comunităților, nu este suficient de clară iar abuzurile proprietarilor sunt justificate prin dreptul de exercitare nelimitat al uzului de proprietate. De cele multe ori, beneficiile sunt private iar insecurizarea mediului este publică/comunitară.

Cadrul legal general actual din România acordă importanța cuvenită problematicii securității ecologice. Strategia de Securitate Națională a României (2006) apreciază că securitatea națională poate fi pusă în pericol de o serie de

fenomene grave, de natură geofizică, meteo-climatic ori asociată, provenind din mediul înglobant sau reflectând degradarea acestuia, inclusiv ca urmare a unor activități umane periculoase, dăunătoare sau iresponsabile. Prin fenomene grave se înțeleg, printre altele, catastrofele industriale sau ecologice care determină un număr mare de victime, poluarea gravă a mediului pe teritoriul național sau în regiunile adiacente.

Prin urmare, se poate afirma că există un impact puternic al mediului asupra securității naționale iar actuala criză economico-financiară îl amplifică mai ales pe dimensiunea sa negativă.

Implicațiile pe care le provoacă „goana după profit” au consecințe dezastruoase asupra mediului. Toate acestea au repercusiuni asupra securității sociale și internaționale, pornind de la securitatea individului, a națiunii și până la cea globală. Catastrofele care se produc în anumite zone provoacă crize/conflicte care, din lipsa resurselor vitale, se pot transforma în conflicte la nivel regional și nu numai.

Bibliografie:

1. Brown, Lester R. *Eco-economie. Crearea unei economii pentru planeta noastră*, Editura Tehnică, București, 2001;
2. Capcelea Arcadie *Managementul riscului hazardurilor: abordarea integrativă a Băncii mondiale în Mediul Ambient nr. 5 (23)*, octombrie 2005.
3. Duțu Petre, Bogzeanu Cristina, *Provocări actuale pentru securitatea europeană*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2010;
4. Duțu Petre, *Globalizare versus separatism politic*, Editura Universității Naționale de Apărare “Carol I”, București, 2010;
5. Macleod Alex, Masson Isabelle, Morin David, *Identité nationale, sécurité et la théorie des relations internationales*, <http://id.erudit.org/iderudit/008445ar, pp10-11>.

PRINCIPALELE PROVOCĂRI, SFIDĂRI, PERICOLE ȘI AMENINȚĂRI LA ADRESA SECURITĂȚII ȘI APĂRĂRII NAȚIONALE GENERATE DE CORUPȚIE ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII. VULNERABILITĂȚI

Flaviu RAICU*

În principal, corupția, se infiltrează, cameleonice și insidios, la vârful conducerii societății și în punctele vitale ale economiei, componentei politice, informaționale și sociale și are efecte, pe termen lung, în aproape toate domeniile. Corupția vizează punctele vitale, dar, pentru a ajunge la ele, se folosește de punctele slabe, de vulnerabilitățile puterii și de lăcomia oamenilor. Corupția este, ea însăși, deopotrivă, o amenințare gravă la adresa securității naționale și, în același timp, o vulnerabilitate uriașă a statului. Un stat corupt este un stat condamnat la pieire. Imperiul Romani a căzut nu numai datorită acțiunilor populațiilor războinice ofensive, migratoare, ci mai ales cauzelor interne, fenomenului corupției.

Corupția apare în conjuncturi favorabile, creează situații paradoxale și se dezvoltă asimetrii extrem de periculoase la toate nivelurile și în toate structurile politice, economice și sociale.

După opinia noastră, dintre principalele provocări, sfidări, pericole și amenințări (PSPAC) generate de fenomenul corupției fac parte și următoarele:

- generarea de incompatibilități politice, economice și sociale, îndeosebi la nivel strategic și operațional;

- generarea unui sistem de false valori, mai exact, de non-valori, în toate domeniile, astfel încât fundamentele de bază ale unei societăți – sistemele sale de valori (respectul legii, corectitudinea, cinstea, prețuirea muncii, respectarea tradițiilor, a patrimoniului, a proprietății etc. – sunt virusate și chiar înlocuite, în mod artificial și sub presiune, cu non-valori (eludarea legii, avantaj cu orice preț, incorectitudine, negarea tradițiilor, distrugerea patrimoniului, nihilism general, fraudă, muncă la negru, trafic, spălare de bani, opulență, aroganță etc.);

- spargerea unității și integralității structurilor politice și administrative sau vicierea lor profundă, cu efecte dramatice în managementul politic, economic, social, informațional și militar;

- virusarea structurilor fundamentale ale statului, a instituțiilor sale, inclusiv a instituțiilor de forță, și slăbirea puterii și coerenței acestuia;

- exacerbarea individualismului, a egoismului și avariției și, pe această bază, adâncirea faliei strategice dintre bogați și săraci, dintre privilegiați și ultragiați;

- generarea unui mediu prolix de nesiguranță și insecuritate, bazat pe incertitudini, lipsa unor repere fundamentale, teamă, anxietate economică și socială, compromisuri, infraționalitate, imprevizibilitate etc.;

- înlocuirea valorilor morale cu „valori” pragmatice deturnate care promovează inteligența perversă, neloialitatea, ilegalitatea, traficul, influența etc.;

- racordarea la rețelele criminalității organizate transfrontaliere și amenințarea gravă a ordinii de drept, a valorilor bazate pe muncă, legalitate și legitimitate;

- crearea unei stări de haos;

* Doctorand la Universitatea Națională de Apărare ”Carol I”

- vicierea gravă a dreptului și a valorilor juridice ale națiunii și, în consecință, ale umanității.

Printre efectele directe sau mediate ale acestor PSPAC, se pot situa și următoarele:

- neîncredere în clasa politică și în principiile care guvernează societatea;
- fragmentarea excesivă, perversă, ascunsă, necontrolabilă și foarte greu remediabilă a întregului sistem politic, economic și social;
- accentuarea infrafracționalității și anomiei sociale;
- vulnerabilizarea rapidă și excesivă a statului și a instituțiilor sale;
- degradarea morală a individului.

Efectele corupției sunt foarte numeroase. Practic, acolo unde există corupție, nu există și nu poate exista normalitate. „Normalitatea” care se constituie într-un mediu coruptiv, deci, viciat, este ea însăși viciată. Într-o societate măcinată de corupție nimic nu poate funcționa normal.

Vulnerabilități la corupție

S-a crezut și se mai crede încă în multe locuri că fenomenul corupției este direct proporțional cu sărăcia. Cu alte cuvinte, cu cât o țară este mai săracă, cu atât ea este mai coruptă. Explicația nu rezistă, întrucât fenomenul corupției nu cunoaște granițe. El se infiltrează acolo unde găsește locuri prielnice, îndeosebi în zonele de contact dintre sectorul public și cel privat, dar nu numai, și, evident, acolo unde există vulnerabilități la presiunile și situațiile care generează corupție sau favorizează acest fenomen.

Fenomenul corupției are două categorii de cauze, două origini și două categorii de determinări esențiale: *endogene* și *exogene*.

Corupția endogenă constă în apariția, în interiorul unor entități, state, localități, instituții din sectorul public și/sau din cel privat, îndeosebi la intersecția dintre aceste două sectoare, a unor mecanisme generatoare de comportamente individuale sau de grup care eludează legea și urmăresc obținerea unor avantaje materiale, financiare, ocupaționale și de altă natură – personale sau de grup – și care viciază grav statul de drept, principiile de funcționare a unei societăți, valorile politice, economice și sociale ale țării, ale omenirii și ale fiecărui cetățean.

Corupția exogenă rezultă din existența unor interese ale unor alte state, de regulă, puternice, ale unor cercuri de interese, ale unor grupuri sau grupări care depășesc granițele naționale și vizează câștigarea, în interes personal sau de grup a unor bătălii pentru piețe și resurse, pentru putere și influență, controlul unor resurse, implementarea, în anumite state, a unor guverne favorabile politicii acestor grupuri și, în general, dobândirea și menținerea puterii și influenței.

Cele două mari tipuri de corupție trec prin toate nivelurile – politic, strategic, operațional (operativ) și tactic – și vizează, într-o formă sau alta, toate componentele societății și, mai ales, persoane și personalități din domeniile politice, economice, sociale, informaționale și militare etc.

Schema vulnerabilităților la corupție este simplă. Servicii contra bani sau alte avantaje, prin eludarea sau exploatarea asimetrică a legii, moralei și sistemelor de

valori. Banul corupe. Unii dintre oameni, pentru bani, sunt capabili să facă orice – de la acțiuni de eludare a legii, până la crime și trădare –, iar societatea nu-i poate depista și combate pe toți, întrucât nimeni nu știe și nu poate ști ce este în mintea unui om. Omul lacom și lipsit de caracter este, de cele mai multe ori, vulnerabil la presiuni economice și financiare. Și, de aceea, coruptibil. Majoritatea entităților care folosesc corupția ca armă pentru realizarea scopurilor și obiectivelor pe care și le propun caută oameni vulnerabili, șantajabili, lacomi, cu vicii sau care au săvârșit cândva fapte ce le pot fi imputate. Rețele întregi se ocupă, ani de-a rândul, chiar generații de-a rândul, pentru a depista carențele și vulnerabilitățile unor demnitari, ale unor oameni influenți, de pe toate treptele, de la șefi de state și personalități cu funcții importante în organizațiile internaționale, la funcționarul public obișnuit, la patron sau manager.

Vulnerabili la corupție sunt, în primul rând, oamenii. Instituțiile, ca atare, nu sunt corupte, pentru că rațiunea lor de a fi și normele lor de funcționare nu sunt elaborate și nu pot fi elaborate într-o astfel de viziune. Coruptibili sunt doar oamenii. Managementul corupției – dacă se poate vorbi de un astfel de management, care se va situa totdeauna sub linia morală, legitimă și legală – este un management al resursei umane coruptibile.

Situația dramatică din Argentina s-a datorat, în cea mai mare măsură nu numai unui management politic defectuos, ci și corupției unor persoane la vârf, inclusiv a unor șefi de stat. Demagogia și vorbele mari din discursurile naționale ferme ascundeau, de fapt, concepții înguste, interese mărunte, o incomensurabilă lăcomie și un interes al unor structuri mafiote care au pus la pământ, în câțiva ani, întreaga economie a acestei țări bogate.

Industria Argentinei acoperea, înainte de declanșarea crizei care a dus țara la faliment, 95% din nevoile interne, dar, începând cu anii 1970, privatizările fără măsură și fără nicio rațiune, în favoarea unor cercuri de interese și în defavoarea argentinienilor, au dus la închiderea unor uriașe întreprinderi din domeniul industriei petrolului, din construcția de mașini, din agricultură, din industria bunurilor de consum. Împrumuturile nu au scos țara din criză, ci dimpotrivă, au îndatorat-o pe termen lung, iar corupția la vârf și trădările de tot felul au vulnerabilizat-o la maxim.

De aici nu rezultă că o țară trebuie să renunțe la credite, la împrumuturi, ci doar faptul că politicile și strategiile de dezvoltare economică și socială, de reformă și de modernizare trebuie făcute având în vedere interesele vitale ale țării și nu lăcomia unor persoane și interesele unor grupuri mafiote.

Nici astăzi lucrurile nu stau mai bine în această țară. Încă din 2005, președintele acestei țări este suspectat de patronarea unor nereguli în efectuarea unor lucrări publice și alte contracte guvernamentale, ulterior aducându-se și dovezi în acest sens. Între altele, se subliniază că, pentru un proiect de conducte de gaze naturale, s-ar fi plătit, în mod ilegal, 25 de milioane de dolari către oficial guvernamentali, în această afacere fiind implicată o companie suedeză, Skanska.¹

¹ Corupția în Argentina, în Economist, http://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=en&u=http://www.economist.com/node/9466393%3Fstory_id%3D9466393&ei=s8npTfK1FMfKtAbkkLjnCg&sa=X&oi=translate&ct=result&resnum=5&ved=0CFcQ7gEwBA&prev=/search%3Fq%3DCorruption%2Bin%2BArgentina%26hl%3Dro%26sa%3Dg%26biw%3D1680%26bih%3D858%26prmd%3Ddivns, accesat la 04.06.2011

Cazuri asemănătoare se află aproape în fiecare țară de pe glob. Interesele companiilor, îndeosebi ale celor transnaționale, intră de foarte multe ori în consonanță cu vulnerabilitățile unor persoane cu rol important în guverne, în parlamente, în diferite instituții publice – politicieni, manageri etc. –, afacerile respective efectuându-se ilegal sau la limita permisivității legii. Multe persoane au acumulat averi uriașe de pe urma comisioanelor, afacerilor ilegale, tranzacțiilor de tot felul, traficului de influență, implicării în fel de fel de aranjamente pe care Justiția nu le poate totdeauna sesiza, monitoriza și soluționa, întrucât mediul coruptiv este cameleonic și foarte fluid.

Principalele vulnerabilități la fenomenul corupției sunt, în opinia noastră, următoarele:

- conflictualitatea politică endogenă, exprimată într-o bătălie continuă pentru putere și influență, pentru câștigarea cu orice preț a alegerilor și controlul discreționar al instituțiilor publice;

- imaturitatea statului și a instituțiilor sale;

- lipsa unei culturi politice elementare a clasei politice;

- fragilitatea administrației de stat;

- lipsa unei politici coerente și a unei concepții clare privind reforma, modernizarea și dezvoltarea durabilă;

- lipsa de coerență în politicile și strategii de dezvoltare;

- lipsa de caracter în politică;

- lipsa crasă de caracter a persoanelor care ajung să primească și să îndeplinească roluri importante în partidele politice, în parlament, în guvern, în instituțiile publice;

- calitatea proastă a școlii, deteriorată și mai mult în urma a tot felul de reforme incoerente, șocante și nejustificate;

- lăcomia endogenă;

- climatul din ce în ce mai viciat în care funcționează statul, instituțiile publice, cele private și cele neguvernamentale.

Aproape că nu există țară în care să nu fi fost procese și scandaluri declanșate de fenomenul corupției, de fel de fel de afaceri necinstite, de lăcomia și perversitatea unor persoane cu funcții și responsabilități importante, dar lipsite aproape complet de calitățile necesare pentru astfel de funcții și obsedate de bani, de averi, de putere și influență.

Corupția este un efect al acestor vulnerabilități, dar și un generator de noi și importante vulnerabilități. Vulnerabilitățile generate de fenomenul corupției sunt numeroase. Numai enunțarea lor ar umple paginile unei cărți. Nu există om, grup, instituție, organizație națională și internațională, țară sau continent care să nu suporte, într-o formă sau alta, efectele grave ale fenomenului corupției. În societatea oamenilor, nu vitregia naturii, resursele și condițiile de mediu distrug societatea, ci erodarea ei din interior, corupția. Toate statele, toate civilizațiile și toate instituțiile care s-au năruit au avut drept cauză principală corupția din interiorul lor, corupția endogenă, cancerul societății viciate, ajunsă la metastază.

Corupția nu avantajează, în final, pe nimeni. Inclusiv cei care profită de pe urma acestui fenomen, în cele din urmă, vor suporta efectele de bumerang ale acestui

fenomen distrugător, pentru că, așa cum spune un proverb românesc ”urciorul nu merge de multe ori la apă”, iar „cine face rău, rău găsește”. Cine scoate sabia, de sabia va pieri”. Vorbe înțelepte care vin din experiența dramatică a generațiilor, din istoria complicată a lumii asimetrice și conflictuale a oamenilor.

Principalele vulnerabilități generate de fenomenul corupției se situează pe toată scala, de la nivelul politic al deciziei, până la cel tactic al execuției.

Bibliografie:

1. Corupția în Argentina, în Economist, http://translate.google.ro/translate?hl=ro&sl=en&u=http://www.economist.com/node/9466393%3Fstory_id%3D9466393&ei=s8npTfK1FMfKtAbkkLjnCg&sa=X&oi=translate&ct=result&resnum=5&ved=0CFcQ7gEwBA&prev=/search%3Fq%3DCorruption%2Bin%2BArgentina%26hl%3Dro%26sa%3DG%26biw%3D1680%26bih%3D858%26prmd%3Ddivns
2. Les conséquences de la corruption sur la société, <http://www.fatawaislam.com/index.php/Les-Relations-Sociales/Le-brigandage/les-consences-de-la-corruption-sur-la-soci.html>,
3. La lutte contre la corruption, http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060921_lotta-corruzione_fr.html
4. CARTIER-BRESSON Jean, Quelques propositions pour une analyse comparative de la corruption en Europe de l'Ouest (Volume 4 n°2),
5. COMPAGNON Daniel, La corruption en Asie du sud-est: mesure du phénomène, variable explicatives et politiques anti-corruption (Volume 4 n°2), <http://www.uclouvain.be/267042.html>,
6. Mattei Dogan, Méfiance et corruption : discrédit des élites politiques (Volume 10 n°3), <http://www.uclouvain.be/267042.html>,
7. BOURDET Dany, La Corruption en Roumanie http://www.regard-est.com/home/breve_contenu.php?id=672

CRIMINALITATEA TRANSFRONTALIERĂ - FACTOR DE RISC LA FRONTIERA NATO ȘI UE

Flaviu Andrei MOLDOVAN*

The organizations of transnational organized crime will develop and they will extend their activities due to chaos, corruption, lethargy in applying measures of control, areas that are not under surveillance and the existence of global informational, financial and transport networks. This will manifest under the form of alliances, with small criminal entrepreneurs and insurgent movements for specific operations.

1. Considerații privind criminalitatea transnațională organizată

Criminalitatea transnațională organizată reprezintă o formă de infracționalitate foarte gravă, care a dobândit capacitatea de a influența politica statelor și activitatea instituțiilor democratice. Ea constituie atât o expresie a proliferării unor fenomene negative ce se amplifică în condițiile globalizării, cât și o consecință directă a gestionării ineficiente a transformărilor politice, economice și sociale radicale care s-au produs în Europa centrală, de est și de sud-est după prăbușirea regimurilor comuniste. Pe fondul unei astfel de situații, spațiul de interes strategic în care se află România s-a transformat într-o veritabilă sursă, zonă de tranzit și destinație a unor activități infracționale grave constând îndeosebi în: trafic ilegal de armament muniții și explozivi; trafic de narcotice; migrație ilegală și trafic de ființe umane; trafic de produse contrafăcute; activități de spălare a banilor; alte forme de criminalitate economico-financiară.

Crima organizată poate fi percepută ca un produs social „pătruns în viața noastră socială și politică”, ce izvorăște din tendința diferitelor grupuri de a folosi criminalitatea ca mijloc de mobilitate socială și chiar de acaparare a puterii.

Această teorie dezvoltată de A.J.Ianni și Daniel Bell, afirmă că la baza crimei organizate se află un proces social. De exemplu în America, explică D.Bell, crima organizată este modul în care grupurile de emigranți săraci se ridică deasupra condiției de ghetou și acționează pentru evitarea opresiunii și a discriminărilor. Este una din explicațiile ce sunt date existenței Mafiei italiene sau altor grupări de crimă organizată cum sunt: organizațiile tong, triadele, yakuza, grupările columbiene, rusești etc. Într-o teorie similară, denumită teoria transmisiunii culturale, Edwin Sutherland argumentează comportamentul criminal ca fiind deprins, învățat, iar acest fapt implică ceva mai mult decât simpla imitare. Cei ce devin criminali cunosc o asemenea evoluție atât datorită contactului lor permanent cu cei care încalcă legea cât și datorită relativei lor izolări de cei care respectă legea.

În ultimii ani, se poate observa pe frontiera de est a României, frontieră externă a NATO și a UE (în curând și a spațiului Schengen), cum iau amploare acțiunile din sfera criminalității transnaționale organizate, acțiuni îndreptate atât împotriva persoanelor fizice, cât și împotriva patrimoniului public sau privat. Intervențiile

* Academia Națională de Informații

organelor specializate de prevenire și combatere a criminalității sunt deosebit de greu de realizat, deoarece organizațiile criminale sunt alcătuite din oameni care dispun de mari sume de bani și de relații în multe sfere ale societăților din mai multe state și recurg deseori la intimidare, șantaj și corupție. Crima organizată se implică în toate tipurile de tranzacții sau trafic, legale sau ilegale, cu condiția să fie profitabile și să ofere posibilitatea reinvestirii banilor câștigați astfel pe căi legale.

Grupurile aparținând crimei organizate internaționale dispun de tehnici moderne de comunicație și informatică pe care le utilizează în mod curent și manifestă preocupări în vederea infiltrării în statele cu o democrație incipientă sau fragilă fie în scopul spălării veniturilor ilicite și transformarea lor în bani legali, fie pentru obținerea de bunuri pe care să le folosească ulterior în activitatea lor infracțională.

Criminalitatea transnațională organizată reprezintă o amenințare globală, în evoluție, la frontierele României prezentând următoarele tendințe:

- adaptarea specificului operațional al rețelelor de migrație ilegală, în intenția de a eluda măsurile de control adoptate de statele europene, prin diversificarea metodelor uzitate, prin perfecționarea organizării interne, precum și prin conspirarea și disimularea acțiunilor derulate;
- diversificarea formelor de valorificare a produselor, valorilor și a avantajelor rezultate din savârșirea unor infracțiuni, menite să ascundă sursele venitului ilicit și să îl amplifice, cum ar fi jocurile de noroc, rețeaua cazinourilor, intensificarea traficului ilicit cu obiecte de artă și din patrimoniul cultural național și altele asemenea;
- extinderea fenomenului de conexare a infracțiunilor aducătoare de mari venituri cu alte infracțiuni violente, cu amploare și consecințe grave în rândul populației, cum ar fi acțiuni teroriste, destabilizatoare și altele asemenea, în vederea asigurării finanțării acestora din urmă;
- schimbarea permanentă a rutelor utilizate și a mărfurilor sau produselor traficate la cerințele pieței așteptându-se o creștere a traficării stupefiantelor sintetice dinspre vestul continentului spre est, România devenind, dintr-o țară de tranzit al stupefiantelor, o piață de consum;
- extinderea paletei infracționale și în domeniul tehnologiei informației (IT), prin accesarea frauduloasă și neautorizată a bazelor de date ale unor instituții publice, în vederea exploatării informațiilor astfel obținute;
- diversificarea mijloacelor și a modalităților de sustragere de la controlul legal și de specialitate al trecerilor peste frontieră a produselor periculoase, a mărfurilor contrafăcute, subevaluate sau nedecarate, a speciilor periclitate de fauna și flora sălbatică, a materialului lemnos și a celui genetic forestier;
- amploarea fenomenului de trafic cu produse puternic taxate, produse accizabile;
- creșterea cazurilor de implicare a rețelelor de contrabandă în traficul cu produse contrafăcute;

- implicarea rețelelor de crimă organizată în traficul ilegal cu valută și alte instrumente de plată la purtător, cum ar fi carduri bancare, cekuri de călătorie, ordine de plată și altele asemenea;
- specularea abilă a legislației și atragerea unor persoane cu funcții de decizie din instituții cu atribuții în lupta împotriva fraudelor vamale și a corupției pentru asigurarea protecției operațiunilor ilegale desfășurate;
- transformarea României dintr-o sursă de forță de muncă la negru într-un consumator pentru cetățeni ai unor state din Asia, Africa și chiar din Europa, ceea ce determină mutații în volumul, sensul și în destinația migrației ilegale, precum și ale infracțiunilor conexe.

Poziția geostrategică a României a determinat grupările internaționale de crimă organizată să includă țara noastră pe lista țărilor de tranzit și chiar de destinație pentru o mare parte din paleta criminalității transnaționale organizate, organele specializate ale statului fiind puse în situația de a se confrunta cu o problemă vastă a faptelor ilicite care afectează siguranța statului.

Printre acestea, cele mai importante componente ale criminalității transnaționale organizate întâlnite în activitatea organelor cu atribuții la frontiera de est a României sunt migrația ilegală organizată, traficul de persoane, contrabanda organizată și traficul cu produse accizabile, traficul internațional de autovehicule furate, traficul cu bunuri piratate sau contrafăcute și traficul de droguri.

2. Migrația ilegală

Situarea țării noastre pe cele două axe principale ale migrației mondiale (est-vest și sud-nord), insecuritatea frontierelor, criza economică, economia subterană, și corupția reprezintă principalii factori favorizanți ai dezvoltării migrației ilegale organizate.

În ultimii ani, la frontiera de est a României s-au înregistrat creșteri ale traficului de persoane și mijloace de transport la frontiera de stat și odată cu acestea a crescut și numărul de treceri ilegale, fapt ce arată că pentru România migrația ilegală organizată a îmbrăcat caracteristicile unui adevărat fenomen.

Dacă inițial migrația ilegală a avut drept coordonată principală dorința oamenilor aflați în zone de conflict sau în țări sărace de a ajunge în spațiul Schengen, departe de războaie și unde nivelul de trai este mai ridicat, ulterior această dorință a început să se interfereze cu obiectivele ale criminalității transnaționale organizate. Treptat migrația ilegală a devenit o afacere profitabilă pentru grupările organizate, care dincolo de câștigurile materiale imediate urmăresc și crearea unor rețele de executanți pentru celelalte componente ale criminalității transnaționale organizate. România, țară situată pe ruta balcanică a migrației ilegale, fapt ce afectează toate domeniile vitale ale societății, inclusiv siguranța statului și a propriilor cetățeni, se va transforma, în viitorul apropiat, din țară de tranzit în țară de destinație pentru imigranții ilegali din Asia și Africa

Migrarea a fost dintotdeauna o trăsătură importantă a schimbărilor sociale, economice și culturale iar țările europene joacă de mai mult timp un rol important în mișcările de migrație atât ca țări producătoare, cât și ca țări de destinație. Ultimul

deceniu al secolului XX s-a caracterizat printr-o creștere fără precedent a migrărilor forțate și voluntare pe întreg mapamondul, migrări ce au avut un efect major și asupra continentului nostru. Aceasta explică și faptul că după intrarea în vigoare a Tratatului de la Amsterdam la Reuniunea de la Tampere, din luna octombrie 1999, Consiliul Europei a căzut de acord asupra necesității elaborării unei strategii comune de azil și emigrare, de importanță crucială pentru Europa.

În prezent, fluxurile de emigranți se compun dintr-un amestec de oameni refugiați solicitanți de azil, persoane strămutate și cei ce solicită protecție temporară, rude care se alătură imigranților stabiliți în UE și, recent un număr crescând de oameni de afaceri și specialiști emigranți care își părăsesc patria datorită globalizării economiei, sărăciei, lipsei locurilor de muncă. Pentru prima oară în istoria sa, imigrația internațională afectează toate statele membre ale UE, transformându-le în țări de imigrare, de exemplu Italia, după ce anterior fuseseră țări producătoare de emigranți sau transformându-le în țări de tranzit.

Fenomenul migrației fie ea legală sau ilegală, este orientat pe două axe principale: est-vest și sud-nord. Prin poziția sa geografică și geostrategică, România se află la intersecția acestor axe, situație ce o definește și ca țară de tranzit. Consecințele migrației, în general și a celei ilegale în special, la frontiera României au determinat transformarea țării noastre în placă turnantă a rețelelor clandestine de trafic de persoane, în țară de "așteptare" și "tranzit", pentru atingerea scopului final: ajungerea imigranților în "țara țintă".

Rețelele de traficanți descoperite s-au ocupat cu trecerea ilegală prin România a unor imigranți, de regulă din Sri Lanka, Pakistan, Iran și Bangladesh, racolați din țările de origine, iar apoi transportați pe ruta Singapore-Moscova-Kiev-Chișinău-România.

Amplificarea fără precedent a fenomenului este o consecință directă a unor probleme majore de ordin social, material și politic existente la nivelul a o scrie de state afro-asiatice, cele mai acute fiind creșterea demografică, instabilitatea economică, situația incertă din punct de vedere politic, dar mai ales conflictele armate interne sau internaționale, care au ca efect imediat apariția crizelor umanitare și a aflurilor masive de persoane ce necesită protecție internațională.

O particularitate a migrației ilegale o constituie marile fluxuri migratoare care acționează de la est la vest și de la sud spre nord-vestul Europei, cu ramificații care, în mod cert, tranzitează și România. Un element caracteristic, întâlnit în majoritatea cazurilor, este acela că, solicitanții de azil, proveniți din India, Sri Lanka, Irak, Afganistan, Somalia și chiar Turcia, sosesc în România în grupuri mari (10-20 persoane) și trec granița de est, sau mai recent și cele de sud și nord, în mod ilegal, după care, solicită recunoașterea statutului de refugiat cu scopul de a-și reglementa temporar șederea în țara noastră, până la identificarea unui mod de a-și continua călătoria către țările din vestul Europei.

În acest context, autoritățile române au fost și sunt interesate să identifice și să pună în aplicare cele mai bune modalități de a stopa fenomenele migrației ilegale, precum și pentru a facilita întoarcerea în țările de origine a emigranților care nu îndeplinesc condițiile acordării statutului de refugiat sau de a rămâne pe teritoriul României. Accesul României la democrație, prin edificarea statului de drept și a

economiei de piață, a diminuat numărul cetățenilor români care au solicitat stabilirea în alte țări. În schimb, au apărut semnele unei situații inverse, în sensul că, puțin câte puțin, România se va transforma dintr-o țară de emigrație într-o țară de imigrație. Participanții la filierele de trafic a cetățenilor străini pe relația Est-Vest, încasează sume de bani care, nu în puține cazuri, sunt spălate prin intermediul unor firme și agenții particulare din țara noastră. Aceștia sunt preocupați în a se organiza în mod clandestin și cât mai riguros posibil, stabilind puncte de sprijin solide în țările aflate pe traseul de tranziție care să le asigure cât mai multă siguranță în activitatea lor ilicită.

Traficul de persoane a cunoscut o creștere constantă în ultimii ani, devenind o problemă națională și internațională. Fenomenul nu este unul episodic, implicând un număr mare de persoane, cunoscând profunde conotații de ordin social și economic, demonstrând încălcarea profundă a drepturilor fundamentale ale omului și devenind o problemă ce se agravează constant.

În acest context, se impune formularea unor politici coerente pentru prevenirea și combaterea traficului de ființe umane, proces care întâmpină însă o serie de dificultăți rezultate, în primul rând, din necunoașterea dimensiunilor reale ale fenomenului, datorată mobilității foarte mari, intensei circulații peste frontiere a persoanelor și bunurilor, iar, în al doilea rând, din obscuritatea fenomenului, asigurată de menținerea manifestărilor sale în contextul unor activități aparent legale.

În plan regional, criza din Balcani din ultimul deceniu a favorizat dezvoltarea fenomenului, România fiind citată ca țară de origine și de tranzit pentru marile rețele de trafic de femei, provenind îndeosebi din Asia, dar și din țările vecine ca Ucraina, Moldova sau Belarus, cu destinația în țările din fosta Iugoslavie (cu accent pe regiunea Kosovo), precum și Turcia, Grecia sau statele din Europa Occidentală.

Deși fenomenul ia amploare în întreagă lume, nu doar în țara noastră, el se manifestă cu precădere în zonele în care lipsesc o legislație corespunzătoare și un sistem de cooperare eficient între instituțiile guvernamentale și societatea civilă. De aceea, un prim aspect care privește traficul de persoane trebuie raportat la cauzele care i-au determinat apariția.

3. Infraționalitatea informatică

În prezent, rețelele de comunicații electronice și sistemele informatice sunt o parte esențială din viața de zi cu zi a oamenilor, tinzând din ce în ce mai mult să ocupe un rol important și în viața economică a unei societăți. Pe lângă numeroasele beneficii aduse de dezvoltarea acestor rețele, acestea au adus și noi amenințări și atacuri îndreptate împotriva sistemelor informatice interconectate.

Analizele statistice din acest domeniu au pus în evidență o multitudine de forme de realizare a acestor atacuri, precum și faptul că de oriunde din lume se poate iniția, oricând, împotriva oricărui sistem - public/privat/guvernamental, precum și posibilitatea ca în orice moment să apară și să se dezvolte o nouă formă de atac, pentru care încă nu există un remediu.

Când se vorbește de *infrațiuni informatice*, noțiunea de sistem informatic trebuie folosită în sensul cel mai larg posibil, pentru a se recunoaște convergența, din

ce în ce mai evidentă dintre rețelele electronice și multitudinea de sisteme pe care acestea le conectează.

Astfel, în noțiunea de *sistem informatic* sunt incluse computerele personale (neconectate), agendele electronice digitale, telefoanele mobile - generația a III-a, rețelele de tip intranet, extranet și desigur rețelele și serverele sau alte componente ale infrastructurii Internetului

Se consideră că nu există o definiție unanim acceptată cu privire la ceea ce se înțelege prin *infrafracțiuni informatice-cybercrime*.

Cu toate acestea, după scopul sau rolul pe care îl poate juca un sistem informatic în raport de săvârșirea unei fapte penale, se pot identifica cel puțin trei criterii, care ar putea identifica o infracțiune informatică: *computerul ca țintă (victimă) a unei fapte penale* (ex. accesarea neautorizată a unui computer); *computerul ca mijloc de realizare a unei fapte penale* (ex. folosirea computerului pentru realizarea și prelucrarea unor imagini folosite la contrafacerea unor bancnote); *computerul ca mijloc de stocare a unor eventuale probe* (ex. stocarea unor liste de persoane, ținerea unor evidențe contabile duble).

Ne-ar plăcea să credem că propriul calculator este ferit de pericole, atât din afara cât și din interiorul organizației. În realitate însă, există o serie de factori care pot periclita computerul nostru, ducând la pierderea sau furtul datelor și, în unele cazuri, chiar la distrugerea calculatorului. Astfel, anumite persoane ar putea să spargă securitatea sistemului pentru a obține informații sau a trimite viruși, iar diversele programe „spion” (a se vedea mai jos) se instalează în sistem căutând date despre utilizator.

Având în vedere specificul activității fiecărei instituții, de cele mai multe ori datele stocate în calculator au o valoare mult mai mare decât echipamentele ca atare și de aceea securitatea și integritatea acestora reprezintă o prioritate. Totodată, infectarea unui calculator conectat în rețea reprezintă un pericol și pentru celelalte calculatoare și deci pentru întreaga organizație.

Piața românească este încă la început în ceea ce privește e-commerce-ul, însă dezvoltarea rapidă a utilizării mijloacelor de plată electronică, a Internet banking-ului va avea un impact deosebit în viitorul apropiat. Dacă despre piața e-commerce din România putem spune că este încă la început, activitățile infracționale în domeniu au luat-o cu mult înainte, în sensul că *tinerii români*, cu cunoștințe în domeniul informaticii, sunt recunoscuți pe plan mondial cu privire la fraudele pe care le comit (România era pe locul 7 în anul 2005 cu privire la fraudele comise prin Internet) și a modurilor de operare uzitate, printre care amintim: *phishingul*, constă în crearea de pagini web false și transmiterea de mesaje prin poșta electronică, ca și cum ar proveni de la instituțiile financiare, bancare sau firme private, cu scopul obținerii de date cu caracter confidențial privind cărți de credit, conturi bancare, parole de acces etc.; *skimmingul*, constă în folosirea de dispozitive, ce permit copierea informațiilor aflate pe banda magnetică a cărților de credit în vederea “donării” acestora; *licitațiile fictive*, prin care sunt oferite diverse produse inexistente pe site-uri de comerț electronic, la prețuri atractive și în acest fel sunt înșelați diverși cetățeni, care sunt de bună credință și încearcă achiziționarea unor astfel de produse.

4. Traficul de droguri

Poziția României, aflată la confluența marilor drumuri comerciale de transport și turism, ce fac legătura între Orient și Occident, a făcut din teritoriul țării noastre o zonă de tranzit pentru rețelele internaționale specializate în traficul și comercializarea de narcotice și substanțe psihotrope.

La nivel mondial, producerea și comercializarea drogurilor ocupă, conform statisticilor ONU, locul al doilea cu o cifră anuală de afaceri de peste 500 miliarde de dolari, din care pentru traficanți rezultă un profit net de circa 50 miliarde dolari. Cu implicații dramatice asupra existenței a sute de milioane de oameni, drogul, "moartea albă", a devenit în ultimele decenii principala formă de "exprimare" a crimei organizate și în consecință, inamicul numărul 1 al statelor.

Trebuie să ne reamintim că, în timp, România a fost de multe ori ultimul meterez al civilizației europene în calea puhoaielor barbare. Cum istoria se repetă, un rol asemănător se pare că i-a fost rezervat și astăzi, când situația sa geografică o plasează într-un punct cheie pe traseul flagelului pustiitor de conștiințe al drogurilor. Din estul asiatic, Africa și America Latină al producătorilor de moarte albă, spre vestul societății de consum - inclusiv de iluzii - filierele traficului - aerian, terestru sau naval – sunt obligate să-și caute un drum de trecere peste sau prin România.

Mai grav este faptul că în ultimii ani, în pofida faptului că, generic vorbind românul nu este atras de narcotice, iar disponibilitățile financiare la cea mai mare parte a populației sunt modeste, a apărut tendința alarmantă a formării unei "piețe de consum", despre care susținem că există în acest moment, chiar dacă nu în proporția și întinderea caracteristică țărilor la care am făcut referire anterior. Iată de ce lupta împotriva drogurilor a devenit, fără ca nimeni să fi dorit-o, o problemă de maximă importanță și pentru România, ea fiind indiscutabil o problemă a statului, a forțelor specializate, dar nu numai a lor.

Factorii favorizanți care au stat la originea fenomenului ce implică România în acest tandem al morții sunt:

- poziția geografică a României la intersecția rutelor ce fac legătura între Orient și Occident;

- prezența pe teritoriul țării noastre a unor cetățeni turci, iranieni, albanezi, chinezi, etc. implicați în traficul de droguri;

- existența pe teritoriul național, a unor grupuri formate din cetățeni străini sau cu dublă cetățenie specializate în obținere ilegală de fonduri sub acoperire comercială și prin derularea de operațiuni cu droguri;

- dezvoltarea conexiunilor transfrontaliere a grupurilor autohtone ale crimei organizate, care acționează ca intermediari ai operațiunilor de transport și de depozitare temporară pe teritoriul țării.

Frontiera cea mai des uzitată este cea cu Bulgaria (pe sensul de intrare în țară) și cu Ungaria (pe cel de ieșire, dar și intrare a drogurilor de consum depistate asupra cetățenilor din Marea Britanie, Italia, Elveția, etc.), în ultimul timp fiind depistate droguri (pentru consum personal sau producere) și la frontiera de est (pe sensul de intrare în țară). Majoritatea cetățenilor implicați în această activitate ilegală provin din Turcia, Republica Moldova, Olanda, Polonia sau România

Practic, Marea Neagră reprezintă centrul de convergență a unui număr mare de coridoare de transport ce leagă Europa de Caucaz, Asia Centrală și Orientul Mijlociu. Datorită acestei localizări, principala îngrijorare privind securitatea în regiune o reprezintă elementele crimei organizate ce activează pe aceste rute și pot sprijini activitatea organizațiilor teroriste prin facilitarea trecerii ilegale a transporturilor cu stupefiante și diseminarea acestora pe piețele de desfacere în expansiune din regiune.

Cunoscute ca țări de tranzit, unele dintre statele din regiune au devenit în ultimii ani și consumatoare, ceea ce a determinat atât creșterea cantităților de droguri aduse din zonele de producție, cât și înmulțirea proporțională a grupărilor și rețelelor implicate în asemenea activități. Dezvoltarea grupărilor de tip mafiote, care acționează atât individual, cât și prin racolarea unor structuri autohtone conduc la agravarea fenomenului criminalității organizate în bazinul Mării Negre Extinse.

Grupările și rețelele de narcotrafic dispun de mijloace financiare semnificative, care le permit desfășurarea de acțiuni complexe, inclusiv de corupere a unor factori de decizie din regiune. Ca urmare, structurile criminale de narcotrafic și-au sporit acțiunile de penetrare a tuturor segmentelor vieții politico-economice și sociale, zona fiind privită ca având un potențial important pentru dezvoltarea afacerilor ilicite cu droguri. Statele din bazinul Mării Negre care, datorită poziționării geografice, găzduiesc importante rețele de trafic autohtone sau internaționale sunt: Georgia, Rusia, Azerbaijan, Ungaria, Ucraina, Bulgaria, Moldova, Albania, Kosovo.

4. Fenomenul contrabandei cu produse puternic accizate

Ca formă de manifestare a crimei organizate transfrontaliere, contrabanda de mare anvergură deține un loc aparte, în cadrul căreia o pondere importantă o are contrabanda cu țigărete.

Dezvoltarea rețelelor specializate în afaceri ilegale cu țigărete a fost influențată atât de potențialul ridicat al pieței românești, cât și de oportunitățile rezultate din tranzitul pe teritoriul României. Grupurile care acționează pe teritoriul României au legături în străinătate și prin intermediul acestor legături pot aproviziona ritmic, cu cantități importante piața românească. De cele mai multe ori transporturile sunt subevaluate valoric și cantitativ, pachetele cu țigărete fiind netimbrate sau marcate cu timbre false.

Contrabandiștii folosesc toate mijloacele de transport posibile: autotrenuri, nave, aeronave. Principalele centre de comandă ale rețelelor specializate în contrabanda cu țigărete s-au instalat în orașele Timișoara, Constanța, Maramureș, Drobeta Turnu-Severin și Vaslui (corespondent frontierei cu state non-comunitare - Serbia, Ucraina și Republica Moldova).

Țigăretele care fac obiectul operațiilor de contrabandă sunt procurate din Republica Moldova, Ucraina și Serbia, de la producători clandestini sau din zonele libere (magazine de tip duty-free aflate în zonele libere). Principalele puncte de introducere în țară sunt Albița (județul Vaslui), Stamora Moravița, Jimbolia (județul Timiș), Naidăș (județul Caraș-Severin), Sighetu Marmăției (județul Maramureș) și Porțile de Fier I (județul Mehedinți) pentru transporturile rutiere și Constanța pentru transportul maritim. Rețelele și-au creat infrastructura necesară preluării rapide a

transporturilor, plasării mărfurilor în diferite depozite sau centre en-gross și distribuție în întreaga țară, iar pentru a diminua riscul descoperirii acțiunilor ilegale recurg la coruperea unor persoane din sistemul vamal și din alte instituții ale statului, abilitate cu aplicarea legii.

Banii proveniți din acțiuni de contrabandă sunt reintegrați în circuitul legal prin achiziționarea de proprietăți imobiliare sau valută, care ulterior este exportată sub pretextul plății în avans pentru mărfuri ce urmează a fi importate, contractele de import fiind false.

Rețelele de crimă organizată implicate în acțiuni de contrabandă cu țigarete, alcool, cafea, se remarcă prin:

- amploarea acțiunilor în care sunt atrase persoane din diferite domenii de activitate și care, prin natura atribuțiilor de serviciu, pot favoriza sau proteja activitățile infracționale;
- diversificare mijloacelor și metodelor de acțiune, adaptarea acestora la mutațiile survenite pe parcursul derulării operațiunilor ilegale și la măsurile adoptate de organele abilitate în scopul combaterii fenomenului de contrabandă;
- capacitatea de repliere în caz de nevoie, de înlocuire rapidă a unor membrii deveniți indezirabili pentru aceste structuri sau care nu mai prezintă garanții de loialitate ori au intrat în vizorul organelor cu atribuții de combatere a crimei organizate;
- posibilitate ștergerii urmelor activității infracționale, creând membrilor rețelei de crimă organizată sentimentul de siguranță și protecție, garanția că nu vor fi trași la răspundere pentru ilegalitățile comise.

5. Fenomenul spălării banilor în România

Reorganizarea vieții sociale și a economiei pe bazele și principiile statului de drept și pe relațiile economiei de piață este însoțită de o creștere a criminalității în România și în special a celei din domeniul economico-financiar.

Fenomenul de spălare a banilor se datorează atât unor cauze de natură externă, cum ar fi globalizarea economiei, în special prin intermediul mijloacelor informatice, care a condus la fuziunea piețelor financiare naționale într-un sistem mondializat, ce rulează anual miliarde de dolari a căror proveniență este ilicită, cât și unor cauze de ordin intern, care țin de funcționalitatea și complementaritatea instituțiilor abilitate să prevină și să combată acest fenomen.

Reformele din domeniul economic și social de după decembrie 1989, mai ales în ceea ce privește libertatea persoanelor și a capitalurilor, a surprins țara noastră nepregătită să facă față agresiunii la care a fost supusă de către cei care doreau să-și igienizeze capitalurile.

Concluzii

România, ca țară în tranziție, s-a confruntat după 1990 cu o puternică escaladare a activității organizațiilor criminale. Pentru a face față noilor provocări au

fost necesare măsuri imediate care teoretic pot fi grupate în două categorii: interne și externe.

În al treilea rând, a fost necesară clădirea unui cadru instituțional care să pună în aplicare strategiile adoptate și care să acționeze efectiv, cu bune rezultate, pentru combaterea fenomenului. În acest sens a fost creată Brigada de Combatere a Crimei Organizate și Corupției, din cadrul Inspectoratului General al Poliției Române, având atribuțiuni pe linia documentării informative și constatării faptelor care țin de domeniul crimei organizate și Direcția de Investigare a Infrațiunilor de Crimă Organizată și Terorism, din cadrul Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, a cărei competență este aceea de investigare și urmărire penală a infrațiunilor din domeniu. Pe plan extern, România, ca verigă dintr-un lanț planetar, a devenit parte la cele mai importante instrumente internaționale de reglementare adoptate în domeniul combaterii crimei organizate, inclusiv a Convenției Națiunilor Unite împotriva Crimei Organizate Transfrontaliere.

În mod evident, fenomenul crimei organizate cunoaște o creștere fără precedent, iar prin formele noi de manifestare, prin caracterul tot mai organizat, pericolul deosebit și internaționalizarea sa, constituie o amenințare tot mai mare la adresa comunității umane, a instituțiilor democratice, a statului în ansamblul său.

România este apreciată în studiile de specialitate, ca având în plan regional, sud-est european, o locație geo-strategică importantă pe "ruta Balcanilor", o rută frecvent utilizată de organizațiile criminale pentru a introduce, prin contrabandă în Uniunea Europeană, țigarete, alcool, valută falsă, droguri.

În aceste condiții, anihilarea noilor manifestări ale grupărilor infracționale inclusiv a „laboratoarelor” de corupție și criminalitate organizată create în spațiul est-european (ex. Transnistria) este posibilă prin cooperarea structurilor investigative, transferul reciproc de expertiză în cadrul programelor europene, sprijinirea organelor judiciare est-europene în acțiunea lor de emancipare de sub agresiunea sufocantă a rețelelor de interese economico-politice preocupate de satisfacerea propriilor interese privind acumularea rapidă a capitalului.

Astfel în ceea ce privește țara noastră se desprind următoarele concluzii:

- Securitatea și apărarea națională a României nu pot fi rupte de securitatea Europei ca întreg. NATO este cea mai importantă alianță a lumii contemporane iar procesele de securitate trebuie să țină seama de această realitate. Eficiența și modernizarea proceselor europene și transatlantice trebuie să constituie priorități importante ale României, având în vedere potențialul, ca și rolul său mai larg în promovarea și menținerea stabilității într-o regiune care prezintă o deosebită importanță pentru Europa.

- România ar trebui să-și coaguleze o strategie al cărei obiectiv central să fie reducerea neîncrederii între spațiul euro-atlantic și european integrat și cel ex-sovietic, supus unor tendințe contradictorii. În acest sens, și-ar pune la dispoziția NATO și UE și experiențele sale anterioare din momente mai puțin polarizante și poziția geografică ce nu trebuie evidențiată doar în termeni geostrategici iluzorii. Stabilindu-și o asemenea prioritate, statul român ar putea participa eficient la dialogul pe care structurile NATO și UE îl poartă cu diferiți actori din această zonă, iar

realizarea ei ar putea avea un ecou mult mai puternic decât actualele contribuții românești la menținerea păcii și stabilității în lume.

Ca tendințe viitoare ale fenomenului crimei organizate transfronteliere menționăm: reorientarea grupărilor criminale implicate în traficul de droguri, traficului cu mașini furate sau a traficului de persoane, spre acest gen de infracțiuni, datorită ușurinței cu care se obține produsul financiar; structurarea, delimitarea și specializarea activităților care sunt desfășurate de membrii grupărilor; anumite activități sau parte din activitățile infracționale sunt desfășurate în străinătate sau pe teritoriul mai multor țări (ex: copierea datelor aflate pe banda magnetica a cărților de credit se face de cele mai multe ori în străinătate, iar folosirea cărților de credit falsificate se face atât în țară cât și în străinătate); banii obținuți fraudulos sunt canalizați către membrii grupărilor sau familiile acestora din România, prin folosirea mai multor metode (transferuri în conturi bancare, transferuri prin western union, prin curieri sau chiar prin achiziționarea de bunuri ce sunt aduse în România și ulterior vândute la prețuri mult sub cele ale pieței); numeroase încercări de achiziționări de bunuri pe site-uri de comerț electronic autohtone, în care valoarea produselor este plătită fraudulos cu cărți de credit; orientarea activității grupurilor infracționale și spre cărți de credit emise de bănci comerciale românești, fiind semnalate din ce în ce mai multe asemenea fraude.

Extinderea responsabilităților UE în stabilizarea și reconstrucția regiunii, consolidarea prezenței și a contribuției Alianței Nord Atlantice și a programului de parteneriat pentru pace la procesele de promovare a democrației, păcii și securității, ca și prezența unor capacități operaționale americane în regiune, reprezintă factori de importanță vitală, în măsură să contribuie la fundamentarea unei astfel de strategii.

Bibliografie:

1. Bidu Ioan – *Crima organizată transfrontalieră*, București, Editura ANI, 2004.
2. Damian Miclea – *Cunoașterea crimei organizate*, Editura Pygmalion, Ploiești, 2002.
3. Dorean Marguerite Koenig – *Confruntarea dintre sistemul justiției penale și crima organizată în Statele Unite. Raport la Colocviul preparator al Asociației Internaționale de Drept Penal*, Egipt, 1977, în Revista Internațională de Drept Penal, vol.69.
4. E.Sutherland – *White coilar crime*, Editura Dryden Press New York, 1949.
5. Gh.Nistoreanu, C. Păun – *Criminologie*, Editura Europa Nova, București, 1996.
6. Gheorghită Mateuț și colaboratorii – *Traficul de ființe umane.Infractor. Victimă. Infracțiune*. Ed. Alternative Sociale, Iași 2005
7. Gleny Misha – *McMafia*, București, Editura Cartea Veche, 2009.
8. Joossens Luk – *International cigarette trade and smuggling* (www.idrc.ca).
9. Robert J.Kely – *Natura crimei organizate și operațiunile ei specifice*, SUA, 1987.
10. Ronald D. Asmus, Konstantin Dimitrov, Joerg Forbrig – *O nouă strategie euro-atlantică pentru regiunea Mării Negre*, Editura IRSI, București, 2004.

- 11.Sandu Florin – Contrabanda – componentă a crimei organizate, București, Editura Trei, 1997.
- 12.Sandu Florin – *Contrabanda și albirea banilor*, București, Editura Trei, 1999.
- 13.www.wikipedia.com.

CONFLICTUALITATEA DE TIP ETNIC – CARACTERISTICI, FRECVENȚĂ ȘI GRADUALITATE

Dr. Ilie PENTILESCU*

Most ethnic conflicts are located in the grey areas. They are unclear, nuanced, some extremely violent (from where the big number of refugees: 3 million in the Balkans, during the Yugoslav crisis, over a million in the Big Lakes area, a quarter of the population of Liberia, etc.), others subversive in the form of guerrilla or covert actions, armed resistance or terrorism.

Sometimes, through ethnic conflicts the goal is to drive an ethnic group from the land; the hunt and extermination of an ethnic group; the subjugation and domination of one ethnic group by another community; sabotage in a state in order to encourage the intervention of another state of superior forces to control the conflict on the territory of the respective state; the destruction of a state, through provoking a civil war or international dispute; the disintegration of the territory of a state, etc.

Confruntările etnice sunt, de fapt, reacții, adesea disproporționate, la lipsa unor răspunsuri care să le mulțumească. A condamna pur și simplu etniile sau, în cadrul statelor politice, minoritățile etnice, pentru bătălia pe care o duc de sute de ani pentru identitate și pentru putere nu este o soluție. Dar nici nu poate fi acceptată la infinit, ca pe o fatalitate, o astfel de situație conflictuală, extrem de primejdioasă. De dragul dreptului la identitate al minorităților etnice, nu pot fi desființate peste noapte statele politice, singurele entități care s-au dovedit până acum viabile și chiar eficiente în atât de fragilul echilibru al planetei oamenilor¹.

Situația este complexă și suportă un dinamism fără precedent. Determinările vin deopotrivă din trecut, dar și din viitor. Trecutul înseamnă valori, experiență, dar și traume, umilință, dorință de revanșă și tot ce ține de memoria colectivă, atât de fidelă și, totodată, atât de părtinitoare. Viitorul înseamnă speranță, încredere, uneori chiar optimism, dar și nesiguranță, teamă, incertitudine. Prezentul adună toate aceste realități și provocări într-un creuzet în care reacțiile sunt, adesea, imprevizibile.

În Imperiul Sovietic, de exemplu, trăiau peste o sută de etnii, fiecare cu istoria, obiceiurile, limba și cultura sa, dar toate înregimentate în același concept sovietic, în aceeași cetățenie, în aceeași filosofie internațională și uniformizatoare. Constituția din 1924 definea mai multe tipuri de entități în interiorul spațiului sovietic: republici federative (Rusia), republici autonome (Ucraina, Belorusia, Moldova etc), regiuni autonome și teritorii autonome. Această măsură nu a rezolvat problemele etnice, mai ales pe cele din zona caucaziană, între care și cea a ținutului Nagorno-Karabah. Acest ținut, locuit, în proporție de 90%, de armeni, a fost dat Azerbadjanului, mai întâi de britanici, interesați de petrolul caspic, apoi și de sovietici, interesați de controlul Caucazului și al întregii regiuni. De fapt, rușii îi colonizaseră pe armeni, în spațiu, pentru a realiza un scut de protecție creștin împotriva islamismului.

* **Colonel, Comandantul Unității Militare Nr. 01158 Miercurea Ciuc.**

¹ Cf. Gheorghe VĂDUVA, Minoritățile etnice-între dreptul la identitate și legitimitatea dreptului la entitate, în Revista Geopolitica, An II, nr.1, Editura TOPFORM, București, 2004, p.122.

În concepția sovieticilor, statul socialist trebuia să rezolve problema națională, prin dezvoltarea economică și fuziunea etniilor, acest proces ducând la dispariția națiunilor și creând un om nou, meta-național, care să vorbească limba rusă și să trăiască într-un nou tip de comunitate, cea socialistă.

Zona Caucazului (Rusia, Georgia, Armenia și Azerbaidjan) este o zonă de falie între religii și civilizații, între imperiile de odinioară și între marile interese de acum. Amestecul de populații deși nu este, statistic, mult prea diferit de alte regiuni, conține zone fierbinți, întotdeauna tensionate. Aceste tensiuni provin, după cum este cazul regiunii Nagorno-Karabah, cel al Osetiei și cel al Ceceniei, din incompatibilitățile dintre frontierele politice ale statelor și distribuția etniilor.

Nagorno-Karabah, după moartea lui Stalin, solicită să fie reatașat la Armenia. Este trimis acolo un mareșal, dar problema nu este rezolvată. Constituția din 1977 nici nu mai pomenește de autonomia regiunii, așa cum prevedea Constituția din 1936. În 1987, în timpul politicii gorbaciovienne, perestroika și glasnost, se strâng peste un milion de semnături prin care se solicită trecerea regiunii Nagorno-Karabah la Armenia. În 1988, începe un lung și sângeros război. Cele două soluții propuse pentru Karabah (una americană prin care se prevede independența regiunii Nagorno-Karabah, transferul la Armenia, al coridorului Lachin și, la Azerbaidjan, al districtului Mehri – respinsă de armeni –, și cealaltă prin care se propune independența regiunii Karabah, în cadrul Azerbaidjanului), nu au fost și nu pot fi aplicate.

Deși, fostul președinte rus Vladimir Putin a ripostat când s-a afirmat că rezolvarea situației depinde de Rusia, spunând că o astfel de afirmație ține de ultimele reminiscențe ale gândirii imperialiste, interesul american (pentru stabilizarea zonei) și cel rus (pentru siguranța conductelor petroliere) vor juca un rol preventiv important. Soluția nu poate veni decât din dezvoltarea economică substanțială a Caucazului, în cadrul unui proces complex de integrare europeană și eurasiatică. Suportul etnic al conflictelor din Caucaz este, de fapt, un fals suport. Adevăratele cauze ale conflictualității caucaziene se află în interesele pentru reconfigurarea geoenergetică a zonei și în efectele pe termen lung ale intereselor imperiale de odinioară.

Situația din Karabah se aseamănă, cumva cu cea din Kosovo, dar Departamentul de Stat American a precizat că soluția pentru Kosovo nu poate fi aplicată și în Caucaz. Totuși, din punct de vedere etnic, al cauzelor conflictelor, factorilor și împrejurărilor care au dus la acestea, cele două regiuni, ca și altele, se aseamănă. Soluțiile sunt complexe. Numai timpul și dezvoltarea economică a regiunilor le pot oferi. Toate celelalte rezolvări nu pot fi decât soluții de compromis, prin care să se prevină degradarea în continuare a situației și ajungerea la conflict armat, să se protejeze viața oamenilor, asigurându-se un minimum de securitate prin cooperare și, în același timp, prin intervenția fermă a comunității internaționale.

În toate zonele în care există diferențe și conflicte etnice, acționează, deopotrivă, fantasmеle istoriei, memoria colectivă, presiunile politice interne și externe și, mai ales, interese de tot felul. Cert este că nici unul dintre diferendele etnice majore ale secolului al XX-lea nu a putut fi rezolvat sau ameliorat fără intervenția comunității internaționale sau a marilor puteri care-și asumă, alături de organisme și instituțiile internaționale, gestionarea unor astfel de situații. De unde

rezultă că ne aflăm în una dintre marile etape de schimbare a cursului istoriei, în care un sistem de valori trece în alt sistem de valori, iar acest transfer selectiv și drastic nu se poate face decât prin efortul tuturor, prin cooperare, prin solidaritate, prin participarea întregii lumi.

În studierea cauzelor producerii conflictelor etnice un loc important ar trebui să îl aibă raportul dintre demararea teritorială și potențialul de conflict. Trasarea frontierelor, după cum a arătat experiența fostelor republici din cadrul Uniunii Sovietice, poate duce la apariția de tensiuni în cazul în care acestea nu țin cont de condițiile etnice, religioase, lingvistice și economico-sociale existente (Armenia, Azerbaidjan, Cecenia). Din această perspectivă putem identifica trei tipuri de granițe influențând în grade diferite potențialul de conflict. Putem vorbi, în primul rând, granițe pe care le-am putea numi istorice, care preced crearea statului național, caz în care potențialul de conflict este cel mai scăzut. În al doilea rând, avem granițe care au fost create sau modificate, ulterior procesului de formare a statului național, caz în care potențialul de conflict este mai ridicat. În ultimul rând, putem vorbi despre granițe impuse, granițe care prezintă și riscul cel mai ridicat al unui conflict etnic.

Putem afirma, în concluzie, că un element comun al conflictelor din ultimele sute de ani au fost minoritățile naționale sau etnice. Minoritățile au fost uneori pretextul pentru declanșarea conflictului sau au fost chiar sursa conflictului. Trecând peste interesele de ordin geopolitic, geostrategic, economic, militar al statelor, minoritățile, populații de o anumită identitate au jucat un rol extrem de important în declanșarea unor mecanisme ce au creat tensiuni între state. Respectarea drepturilor omului pentru unele populații a fost un alt motiv de intervenție militară din partea statelor.

Fenomenul etnic este obiectiv în obiectivitatea lui și subiectiv în subiectivitatea lui. Obiectivitatea constă în identificarea comunităților omenești – inclusiv a etniilor – ca entități care se deosebesc și, în deosebirea lor, se confruntă. Subiectivitatea constă în faptul că suportul acțiunii care duce la confruntare nu este valoarea, ci interesul. De unde rezultă că, pentru a cunoaște natura confruntării, trebuie să cunoaștem natura comunităților care se confruntă și interesele acestora.

Diferendul etnic (subiectiv și, deopotrivă, obiectiv) poate sau nu poate să fie provocat. El poate fi însă totdeauna folosit și încurajat. Fenomenul confruntărilor etnice există în toată lumea. Aria lui de răspândire se află, de regulă, în spațiile de confluență (de confruntare) între marile entități civilizaționale sau la periferiile acestora.

Etniile sunt efectiv entități sau, mai bine-zis, identități culturale, care se raportează la origini. Ele se află, din punct de vedere al distribuției geografice, în cel puțin patru situații: arealul, înțeles ca spațiu de origine, corespunde în întregime cu spațiul actual de dislocare; spațiul de dislocare nu corespunde cu spațiul de origine, iar etnia respectivă cunoaște spațiul ei de etnogeneză; nu există un spațiu geografic anume în care etnia respectivă să fie dislocată, aceasta este dispersată; etnia nu are un spațiu permanent; ea este nomadă.

Relația dintre spațiu și etnie este, în prima situație, foarte puternică. Prezența altor etnii în acest areal va fi privită, de cele mai multe ori, cu ostilitate, ca nefirească, nedreaptă și, în situații-limită, va deveni sursă de conflict. Există situații în care, deși

se află în spațiul lor de origine, anumite etnii sunt considerate ca tolerate, altcineva guvernând sau stăpânind acel spațiu. Este cazul palestinienilor, al celor 20 de milioane de kurzi grupați în arealul lor, deși acest areal se află sub stăpânirea Turciei, Iranului și Irakului. Natural că aici, în acest areal, vor fi tot timpul tensiuni și conflicte. În cea de a doua situație, va exista mereu nostalgia spațiului-izvor și, de aici, cerința intrinsecă a întoarcerii la izvoare, și contradicția dintre spațiul de împrumut (adesea, cucerit cu armele sau prin alte mijloace) și calitățile etniei (care vine dintr-un alt spațiu). În cea de a treia situație, etnia respectivă se va simți tot timpul frustrată și va căuta să se adune într-un spațiu (care va fi cel de origine sau altul, care se va găsi).

Etniile nomade (țigani), sunt în general, respinse. Ele sunt peste tot, dar nu-și află locul nicăieri. Conflictele pe care le generează nu sunt însă unele majore, ci unele care țin de interesele nemijlocite ale vieții lor zilnice și mai ales ca urmare a respingerii strategiilor de integrare sau de asimilare a acestora de către etniile majoritare.

Cu toate acestea, în anumite organisme internaționale, s-au creat structuri care să contribuie la rezolvarea problemelor minorităților naționale. Aceste structuri sunt privite de majoritatea statelor europene ca modalități de presiune împotriva suveranității și sunt tratate ca un rău necesar. Oricum, problemele etniilor se cer rezolvate în spiritul dreptului internațional și în numele dreptului la identitate.

Există o convenție-cadru pentru protecția minorităților naționale. La art.1 se prevede că „Protecția minorităților naționale și a drepturilor și libertăților persoanelor aparținând acestora face parte integrantă din protecția internațională a drepturilor omului și, ca atare, constituie domeniu de cooperare internațională.” La punctul 13 din raportul explicativ se prevede că „Implementarea principiilor enunțate în prezenta convenție-cadru” se va face prin legislația națională și politici guvernamentale corespunzătoare. Ea nu implică recunoașterea drepturilor colective. Accentul este pus pe proiecția persoanelor aparținând minorităților naționale, care pot exercita drepturile în mod individual și comun cu alții. O minoritate etnică se definește tocmai prin anumite trăsături comune, prin etnogeneză. Conflictul nu intervine atunci când nu sunt respectate drepturile individului aparținând respectivei etnii (sau minorității), ci atunci când etnia (sau minoritatea), ca entitate (economică, lingvistică, socio-culturală etc.), solicită drept la statut colectiv, la teritoriu propriu, la sistem de autoconducere sau auto guvernare, ceea ce se consideră o amenințare la adresa statului din care minoritatea respectivă face parte. Pentru a rezolva astfel de amenințări, în unele state se aplică principiul discriminării pozitive. Acest principiu nu se referă însă la ansamblul minorității ci la indivizii care-i aparțin. Astfel, la ora actuală, în Statele Unite ale Americii, dacă pentru un post de funcționar public candidează trei albi și un negru, la aceeași performanță este preferat negrul. Principiul discriminării pozitive nu rezolvă însă problemele minorităților, ci doar pe cele ale indivizilor care aparțin minorităților. De aceea, când este vorba de etnii, deși discriminarea pozitivă are un anumit efect în prevenirea situațiilor tensionate, ea nu rezolvă problemele comunitare ale etniei, problemele ei colective, și, mai ales, pe cele ale raporturilor cu altele etnii.

De obicei, etniile generatoare de confruntări și conflicte nu comunică între ele, nu-și coordonează acțiunile și nu-și unesc forțele. Deși cauzele care generează diferendele etnice (care nu sunt însă etnice, ci politice, întrucât au la bază interese) sunt cam aceleași, împrejurările, locurile și interesele sunt atât de diferite, încât cel puțin până acum, nu s-a realizat o unitate a acestora și cu atât mai puțin o uniune mondială a etniilor care subminează, spre exemplu, atotputernicia statelor naționale.

În ultimul timp, se simte însă o anumită colaborare între minoritățile generatoare de confruntări. Spre exemplu, deși ETA și IRA sunt două entități cu totul diferite, între aceste două organizații există legături destul de strânse.

„Legătura între lupta catolicilor irlandezi și cea a naționaliștilor basci nu este doar aparentă. Nu numai aceste două mișcări rămân principalele puncte de fixație, în Europa occidentală, a vechilor lupte ale minorităților ireductibile împotriva marilor state. Dar relațiile dintre conducătorii lor sunt constante: reprezentanții lui Sinn Fein și cei ai lui Herri Batasuna, «vitrina politică» a ETA, s-au întâlnit de mai multe ori, fiecare urmărind cu atenție evoluția procesului de pace la celălalt.”² Diferendele etnice au devenit o problemă mondială, care nu poate avea însă soluții mondiale.

Există o adevărată ofensivă a minorităților etnice împotriva statelor naționale. Se pare că o astfel de luptă este caracteristica fundamentală a diferendelor etnice. Finalul acestei lupte îl poate constitui fie fărâmițarea violentă (exemplul Iugoslaviei) sau neviolentă (exemplul Cehiei și Slovaciei) a statelor respective, fie crearea unei stări de haos, care poate favoriza sau impune o nouă ordine mondială. Această nouă ordine poate fi realizată de marile centre de putere mondială sau, dimpotrivă, de marile interese care subminează unitatea lumii și sistemele de valori.

Fenomenul etnic nu este o reacție la globalizare. El a apărut cu mult înaintea strategiilor de globalizare economică și informațională și are alt fel de determinații. Etniile țin de etnogeneză și au în matricea lor, ca trăsătură fundamentală, nevoia de identitate culturală, mai exact de recunoaștere a acesteia. În cazul etniilor, memoria afectivă este foarte puternică și se leagă de un anumit spațiu geografic (care poate fi cel de origine sau unul de împrumut). Deși constituirea societăților de tip informațional și globalizarea informației constituie efectiv o amenințare la adresa păstrării sistemelor proprii de valori, etniile (minoritățile etnice) nu reacționează în primul rând împotriva celor care promovează aceste strategii, ci împotriva statelor naționale din care fac parte, adică exact în sensul în care acționează și generatorii fenomenului de mondializare.

Unii autori consideră că gestionarii globalizării se folosesc de diferendele etnice, mai exact, de presiunile etnice, pentru diminuarea rezistenței statelor naționale la globalizare, încurajând tendințele autonomiste ale minorităților și multiculturalismului.

Există fenomenul presiunilor exercitate de națiunea majoritară împotriva minorităților naționale (maghiarizarea forțată a populațiilor din Bazinul Carpaților, în timpul Imperiului austro-ungar, dar și maghiarizarea actuală a populației românești din județele Covasna și Harghita). Astfel de presiuni nu sunt încurajate de marile

² Cf. ETA.htm Le Monde, mardi 30 novembre 1995.

puteri, care, în genere, au tendința de a ține sub control diferendele etnice, mai ales în apropierea frontierelor proprii, dar nici nu pot gestiona fenomenul.

Conflictele din Afganistan, ca și cele din Azerbaidjan, din zona Caucazului, în general, au fost tratate în mod diferit de Uniunea Sovietică. Aceasta s-a amestecat în conflictul din Afganistan, de partea afganilor, împotriva talibanilor, pe motiv că are 1200 Km frontieră cu această țară și nu poate accepta o situație instabilă la frontierele ei. În realitate, era vorba de controlul strategic al zonei de asigurare a unui glacis care să permită supravegherea coridorului islamic și influența în sudul Asiei. Era vorba deci de bătălia pentru Asia care începuse încă de atunci.

Conflictul dintre azeri și armeni – unul intern, pe vremea URSS – crea o situație foarte periculoasă în zona Caucazului și, din acest motiv, el trebuia stopat. Actualmente, bătălia se duce aici atât pentru rezolvarea unor probleme etnice, cât și pentru controlul strategic al culoarului maritim. În fond, bătălia se duce pentru petrolul caspic și pentru traseele viitoarelor oleoducte.

Organismele internaționale nu acceptă diferendele etnice. Dimpotrivă, le consideră amenințarea strategică numărul unu și, din acest motiv, ONU, OSCE, Consiliul European au elaborat o mulțime de documente și de reglementări ale problemelor minorităților în sistemul relațiilor internaționale, astfel încât, pe cât posibil, conflictele interetnice să fie prevenite.

După Joseph Yacoub, planeta este o amestecătură de minorități naționale, etnice, culturale, religioase, lingvistice, nomade, teritoriale, transteritoriale, indigene și tribale. „În intervalul de patru decenii, configurația etno-geografică a lumii și repartiția spațială a populațiilor s-au modificat în mod considerabil. Numărul statelor a crescut. (...) Secolul XXI va fi secolul fragmentării statelor naționale, al transformării lor instituționale și structurale, al regionalizării și etnicizării lor, al recunoașterii particularismelor, inclusiv ale celor corporatiste și categoriale. Odinioară, statul asimila; astăzi el purifică.”³

Un raport al CIA, intitulat „Tendințe globale 2015”, încearcă să identifice tendințele majore care vor domina lumea în următorii 15 ani.

Specialiștii americani estimează numărul de grupuri etnice distincte din punct de vedere lingvistic, la începutul secolului al XXI-lea, ca fiind între 2000 și 5000, pornind de la grupuri mici care trăiesc în zone izolate, până la grupuri mai mari, aflate pe meleaguri ancestrale și în diaspora.

Majoritatea statelor lumii sunt eterogene din punct de vedere etnic și în multe se află populații etnice bine reprezentate în țările învecinate. Se apreciază, de către aceiași specialiști, că, până în 2015, eterogenitatea va crește în aproape toate statele, ca urmare a migrărilor și ratelor înalte de naștere în rândul populațiilor migratoare și native.

Diferendele etnice sunt o realitate. Ele au cauze complexe, care derivă pe de o parte din diversitatea etniilor și tendința fiecăreia de a-și păstra sau lărgi arealul de cele mai multe ori în defavoarea altora, de obicei a etniei majoritare. În general,

³ Cf. Joseph Yacoub, „Minorités nationales et prolifération étatique”, în *Revue Internationale et stratégique*, nr. 37/2000, p.84.

confruntarea se duce pentru spațiul geografic, care este însă excesiv spiritualizat și, adesea, mitizat.

Deși diferențele etnice nu sunt în general de natură economică, factorul economic se află totuși, implicit, ca unul din determinanții principali, la originea acestor tipuri de diferențe. Acest factor acționează în două moduri: ca produs al spațiului și în spațiul geografic pentru care se duce disputa și ca scop al acesteia. Diferențul dintre două etnii trece cu ușurință din sfera etnicului în cea a politicului. La drept vorbind, el nu este diferenț etnic – nu se duce adică între și în sistemele de valori ale două sau mai multe etnii, ci între interesele acestora.

Fiind deci o expresie a confruntării de interese – care, în esență, sunt interese de natură economică, politică, socială și culturală – diferenț etnic este de fapt politic. Ceea ce îl caracterizează este că preopinienții nu constituie structuri politice, ci structuri etnice. La fel stau lucrurile și cu confruntările între alte tipuri de minorități. De îndată ce confruntările au ca motiv principal interesul, este limpede că nu etnogeneza sau caracteristicile culturale și sociale ale unei entități (culturale, etnice, religioase etc.) împing la confruntare, ci interesele acestora. Or, interesele intră deja în sfera politicului. De unde rezultă că etniile și alte tipuri de comunități fac efectiv politică. Unii autori consideră că, în relațiile dintre etnii, inclusiv în relațiile internaționale dintre state și naționalități, survine, adesea, factorul psihologic și cel care ține de memoria istoriei. De multe ori, acestea sunt considerate percepții exagerate.

Etniile au o existență istorică. Fiecare dintre ele are un timp istoric și o anumite energie care se manifestă în comportamentul indivizilor, în modul în care ei rămân fideli valorilor etniei și se întorc mereu la ea, indiferent unde s-ar afla. Cu alte cuvinte, forța etniei constă în suportul valoric al etniei, în energia ei creativă, în forța pe care o transmite indivizilor, nu în agresivitatea ei, nu în modul în care este protejată. Nimeni nu poate proteja ceva care nu există, ceva care nu are valoare.

Între valoarea etniei și impostura etniei există o barieră de netrecut. Impostura naște totdeauna agresivitate. Valoarea naște forță, respect, cumpătare și conviețuire. Nici o etnie n-a supraviețuit pe această lume prin agresivitate, ci prin înțelepciunea care rezultă totdeauna din forța și energia sistemului de valori. Așadar, suportul supraviețuirii etniilor îl reprezintă sistemul de valori al fiecăreia și nu doar voința sau dorința unora dintre lideri sau unora dintre cei care se află în spatele liderilor.

În funcție de entități comunitare și religii, natura riscurilor care afectează securitatea națională se caracterizează prin:

- Pe plan intern: recrudescența presiunilor identitare ale unora dintre etnii, îndeosebi a celei maghiare; acțiuni de autonomizare a diferitelor zone pe criterii etnice (Covasna, Harghita); crearea unui suport economic, cultural, informațional și internațional pentru o eventuală escaladare a diferențelor în vederea obținerii unui arbitraj internațional de tipul celui de la Viena din 1940.

- Pe plan extern: presiuni exercitate de anumite grupuri, în numele unor organisme și comunități, pentru federalizarea țării sau pentru acordarea unor autonomii teritoriale etnice maghiare; presiuni exercitate de Ungaria îndeosebi privind crearea unor privilegii pentru etnia maghiară.

Declararea unilaterală a independenței provinciei Kosovo, din Serbia, a readus în spațiul public românesc, dezbaterile referitoare la obținerea autonomiei teritoriale a așa zisului „Ținut secuiesc”, dezbateri provocată de liderii comunității maghiare din România, atât de cei „moderați”, cât și de cei „radicali”. Reprezentanții autorizați ai clasei politice românești, ai mediului academic, ai societății civile și mass-media, au apreciat, aproape în totalitate, că nu există o similitudine între situația din Kosovo și cea din Transilvania, respectiv din județele Covasna, Harghita și parțial Mureș și că, în aceste condiții, Kosovo, nu poate constitui un precedent, în acest caz. Argumentele invocate sunt de domeniul evidenței, atât cele referitoare la modul cum a gestionat România problema minorităților, după decembrie 1989, cât și cele ce decurg din statutul țării noastre de membră a Uniunii Europene și a NATO.

Așa după cum este cunoscut, o poziție singulară au avut-o liderii maghiari. Astfel, „moderatul”, Arpad Antal, într-un interviu la radio BBC, afirma: „sunt momente în care știm că nu se poate face un pas înainte, sunt momente în care știm că se poate. Noi considerăm că acum este un moment prin care putem să sensibilizăm comunitatea internațională în a ne sprijini aceste revendicări fără a trece prin anumite organe ale statului”. La rândul său, europarlamentarul László Tőkés, a reiterat – la întâlnirea Consiliului Național Secuiesc, din data de 23 februarie 2008, de la Sfântu Gheorghe – „necesitatea demarării negocierilor româno-maghiare și a propus ca asemenea proiectului – Ahtisaari, să fie elaborat un proiect de soluționare a cauzei maghiarilor transilvăneni, pentru a cărui protectorat ar trebui să câștige de partea lor un renumit politician din străinătate, solicitând Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (APCE) să demareze un raportor pentru evaluarea stării generale a comunității maghiare din Secuime”.

Față de noile demersuri autonomiste ale liderilor maghiari, poziția românească a fost clară și tranșantă, reamintindu-se faptul că autonomia solicitată, existentă de facto în zonă și se va amplifica odată cu accelerarea procesului de descentralizare, fiind „la fel la Miercurea-Ciuc, ca și la Călărași” (afirmația președintelui Traian Băsescu). În schimb, - față de situația reală existentă în județele Covasna, Harghita și Mureș, unde cetățenii români de etnie maghiară sunt numeric majoritari, ca de obicei, părerile au fost împărțite: de la cei care afirmă că în această parte de țară, totul este normal, până la cei care susțin că liderii maghiari, acționând conform politicii „pașilor mărunți”, și folosind cu abilitate slăbiciunile unei importante părți a mediului politic românesc, înaintează spre obiectivul propus: cel al obținerii autonomiei pe criterii etnice a așa zisului „Ținut secuiesc”⁴.

Și de această dată, pe parcursul dezbaterilor din mass-media, pe această temă, s-a putut constata o cunoaștere superficială a situației reale din județele Covasna, Harghita și Mureș, din partea unor formatori de opinie de la importante posturi de televiziune și radio, cât și a publiciștilor de la numeroase publicații centrale.

Marea majoritate a populației din România este de religie ortodoxă. Practic, nu există riscuri interne importante în acest domeniu. Există însă unele acțiuni îndreptate împotriva unor fețe bisericești, probabil și cu scopul de a slăbi încrederea populației

⁴ Cf. Dr. Ioan LĂCĂTUȘU, Argumente împotriva autonomiei teritoriale pe criterii etnice a așa zisului „Ținut Secuiesc”, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2008, p. 6.

în biserică. Acest lucru nu se întâmplă, deoarece românii sesizează cu ușurință adevărul și nu pot fi induși în eroare. Credința lor este statornică și nu poate fi influențată prin strategiile de imagine.

Există, totuși, și aici unele tensiuni: discuții între biserici (catolici, greco-catolici, ortodocși etc.) pe teme de patrimoniu; combaterea unora dintre sectele religioase și prevenirea extremismului religios.

Nu există o definiție general valabilă a noțiunii de „satanism” care să lămurească în mod exhaustiv toate aspectele legate de acest fenomen. Acele grupări, care se percep și se autodefinesc explicit ca fiind de sorginte satanistă, sunt în mod evident minoritare. De asemenea, o mare parte a tinerilor suspectați a cochetă cu mișcarea în sine, se folosesc pur și simplu de o serie de elemente de „decor” din doctrina satanistă sau sunt etichetați drept „sataniști” împotriva propriei lor voințe⁵. Însă, dincolo de semnificațiile noțiunii în sine, mișcarea satanistă este prezentă mai peste tot, inclusiv în România, începând cu perioada anilor de după evenimentele din 1989. Cimitire devastate, pereți exteriori ai bisericilor mângăliți cu tot felul de inscripții sau însemne satanice, pisici sacrificate pe altare, toate acestea nu sunt altceva decât mărturii indiscutabile ale prezenței sataniste în aceste locuri. În momentul și în măsura în care asemenea simptome și evenimente se înmulțesc, și încă într-un interval de scurt timp, în diferite locuri, atunci societatea se simte tot mai amenințată de această mișcare, de această prezență. Aceasta, mai ales pentru faptul că în spatele unor asemenea acțiuni nu se află doar tineri nevinovați, aflați la vârsta pubertății, marcați de un anume teribilism inerent vârstei respective, ci chiar agresori și criminali, oameni care în numele lui Satan, așa cum s-a putut dovedi, ucid cu sânge rece. Dacă analizăm evoluția fenomenului religios în România trebuie să recunoaștem că asistăm la o stimulare a activității bisericilor, a implicării acestora în viața comunităților și la o amplificare a proceselor de socializare religioasă. Explicația actualului reviriment al fenomenului religios în România trebuie căutată, în primul rând, în experiența comunistă în cadrul căreia ateismul devenise politică de stat, iar confesiunile aveau un spațiu restrâns de manifestare. Complementar acestei situații, o altă explicație constă în faptul că România prezintă, din punct de vedere cultural, caracteristicile unei societăți tradiționale în care predomină încrederea în biserică și importanța divinității în viața cotidiană a omului.

Astfel, studii recente prezintă o situație a României profund religioasă (cel puțin la nivel declarativ), mult diferită de fenomenul religios (cel puțin la nivel declarativ), mult diferită de fenomenul religios observat în rândul țărilor membre ale Uniunii Europene⁶.

⁵ Cf. Pr. prof. univ. Dr. Nicolae ACHIMESCU, Satanismul – o expresie a violenței împotriva lui Dumnezeu, în *Violența „În numele lui Dumnezeu” - Un răspuns creștin* – (Simpozion internațional), Alba Iulia, 2002, p.112.

⁶ Cf. Mr. Lector univ. drd. Mihail ANTON, *Abordări sociologice privind relația dintre religie și securitate, în Implicații ale religiilor asupra securității în contextul extinderii U.E.*, Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I” București, 2006, p.165.

Bibliografie:

1. ETA.htm Le Monde, mardi 30 novembre 1995.
2. Gheorghe VĂDUVA, Minoritățile etnice-între dreptul la identitate și legitimitatea dreptului la entitate, în Revista Geopolitica, An II, nr.1, Editura TOPFORM, București, 2004.
3. Ioan LĂCĂTUȘU, Argumente împotriva autonomiei teritoriale pe criterii etnice a așa-zisului „Ținut Secuiesc”, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2008.
4. Joseph Yacoub, „Minorités nationales et prolifération étatique”, în Revue Internationale et stratégique, nr. 37/2000.
5. Mihail ANTON, Abordări sociologice privind relația dintre religie și securitate, în Implicații ale religiilor asupra securității în contextul extinderii U.E., Editura Universității Naționale de Apărare „CAROL I” București, 2006.
6. Nicolae ACHIMESCU, Satanismul – o expresie a violenței împotriva lui Dumnezeu, în Violența „În numele lui Dumnezeu”- Un răspuns creștin – (Simpozion internațional), Alba Iulia, 2002.

FENOMENUL MIGRAȚIONIST ȘI IMPACTUL ASUPRA CULTURII NAȚIONALE

Cristina Maria BANCIU*

Articolul îmbină aspecte de natură teoretică referitoare la concepul de migrație cu imaginea complexă a acestui fenomen manifestat profund în societatea românească actuală și devenit un subiect de reflecție, alături de teme centrale, precum: globalizarea, transnaționalismul, multiculturalismul sau aculturația. Deși a existat în toate timpurile, modificările sociale impuse de contextul geopolitic actual au făcut ca fenomenul migraționist să devină una dintre marile provocări ale timpurilor moderne, fiind favorizat de posibilitățile de circulație a informațiilor, de tensiunile sociale și situațiile economice precare.

Cuvinte-cheie: cultură națională, migrație, emigrant, imigrant, multiculturalism, criza identitară

1. Considerații generale

Nicio societate nu este statică, istoria tuturor continentelor fiind marcată de mișcări migratoare semnificative. În esență, migrația este un fenomen consubstanțial destinului uman, care trebuie văzut ca rezultat al interacțiunii dintre deciziile individuale și constrângerile sociale. Evoluția fenomenului migraționist actual, voluntar sau forțat, oglindește, din multe puncte de vedere, situația din trecut. Europa secolului al XX-lea a cunoscut o permanentă mișcare de populații, s-a confruntat cu o creștere spontană și masivă a numărului emigranților la nivel internațional, precum și a distanțelor pe care aceștia le-au parcurs. Drept urmare, au existat suficiente motive care să ne convingă de faptul că această realitate se va păstra și în secolul al XXI-lea. În aceste condiții, specialiști în domeniul științelor sociale, jurnaliști și politicieni discută din ce în ce mai des, mai sincer și mai profund despre problemele fluxurilor de populații, despre fenomenele legate de integrarea migranților, despre contactul culturilor, diaspora și despre tot ceea ce înseamnă mișcare, voluntară sau impusă, a oamenilor în afara frontierelor statelor sau în interiorul acestora.

În pofida unei evoluții destul de îndelungate și a unei permanențe de-a lungul secolelor, migrația continuă să eludeze încercările analiștilor de o cuprinde într-o anumită teorie. Conform celei mai simple definiții, **migrația** se referă la deplasarea persoanelor și la relocalizarea lor geografică, permanentă sau temporară. Mișcarea migratorie este, în același timp, perpetuă, parțială și universală, dependentă de cauze economice, politice, sociale, care influențează deplasarea în masă a cetățenilor din țările de origine către cele de destinație, această mișcare fiind orientată, în general, de la Est către Vest, în conformitate cu legile care guvernează fenomenul expansiunii frontierei.

Ca rezultat al integrării europene și al globalizării, migrația trebuie privită ca un fenomen obișnuit, nu ca o excepție. Acest fapt merită semnalat, întrucât tot ceea ce până acum era considerat o excepție, o anomalie în raport cu condiția sedentară a

* Profesor, doctorand în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” din București.

comunităților umane, și anume exilul, dezrădăcinarea, înfruntarea cu străinătatea, precum și reflectarea tuturor acestora în imaginar, începe să fie perceput astăzi, în urma unei schimbări radicale de atitudine, ca aparținând cotidianului, uneori provocând conflicte, alteori generând noi valori în interiorul unei comunități. Europa din ultima jumătate de secol este pe cale să schimbe fundamental concepția asupra migrațiilor, administrarea noilor frontiere, în respectul drepturilor omului, constituind prima mare provocare lansată de fenomenul migrației în perioada următoare.

Migrația internațională este o problemă extrem de complexă, care cuprinde o serie de tipuri de mișcări ale populației, la care se asociază o varietate de forțe și motivații, cu cauze și consecințe diferite. Opinia publică pare dezorientată de procesul globalizării; pe de o parte, ea resimte imposibilitatea de a găsi refugiu în interiorul propriilor frontiere, în iluzoria căutare a autarhiei naționale, iar pe de altă parte, nu poate admite ca politicile să fie subordonate, pasiv, exigențelor internaționale, ținând cont de propriile necesități și așteptări. Societatea umană actuală trebuie să învețe să accepte deosebiri. Atacurile rasiste manifestate tot pregnant în Europa împotriva celor care cer azil ne demonstrează fragilitatea acestui proces de recunoaștere și tolerare a diversității provocate de migrație. Ceea ce nu trebuie omis în analiza fenomenului migraționist este tocmai faptul că, în ultimele decenii, harta lumii a fost redesenată, atât datorită răsturnărilor spectaculoase intervenite pe scena politică internațională, cât și sub influența mutațiilor tehnologice.

În continuă mișcare, oamenii își poartă și culturile în migrațiile lor, întrucât formarea de așezări și comunități de migranți impune o serie de relații sociale noi între societățile de origine și societățile-gazdă, relații care nu au existat anterior. Formarea comunităților imigrante, cu sau fără legături strânse cu reședința inițială a acestora, creează și transformă modele de putere culturală și de identificare socială. Prezența unei comunități de imigranți generează, inevitabil, un element de comparație și contrast cu culturile indigene. Mișcarea oamenilor are ca rezultat mișcarea de noi idei, religii, credințe, obiceiuri, tradiții. Pe termen lung, cel mai evident efect al migrației îl constituie apariția minorităților etnice, care pot transforma în timp o societate omogenă într-una multiethnică și multiculturală.

Pe fondul acestor schimbări substanțiale s-au delimitat două tendințe de fond: una dintre ele se referă la globalizare, cealaltă confirmă încercarea diferitelor națiuni legate de propriul teritoriu de a se organiza în interiorul unor cadre regionale definite prin legături de proximitate geografică și istorică.

Migrația transcontinentală este cu mult mai puțin semnificativă, în termeni cantitativi, în comparație cu migrația intraregională, astfel încât, putem afirma că migrația este mai mult regionalizată decât globalizată. În același timp, transformările culturale determinate de migrația internațională sunt legate mai mult de transfer, interacțiune și dezvoltarea culturilor sociale și naționale decât de orice tip de „*globalizare culturală*”. Datorită migrației, eterogenitatea culturală a multor țări crește în mod semnificativ și acest multiculturalism, sub toate aspectele sale, nu este lipsit de probleme. În societățile cu un anumit grad de imigrare se invocă un deficit de integrare a imigranților care nu se conformează în mod identic așteptărilor societății majoritare de a adera la modelele culturale dominante ale zonei în care imigrează. Unele grupuri

constituie adevărate societăți paralele, puternic diferențiate cultural de modelele populației majoritare.

Asociat cu migrația internațională dinspre țările mai puțin dezvoltate către cele cu un grad de dezvoltare superior, **migrația elitelor** constituie un subiect de dezbateră cu privire la consecințele sale asupra dezvoltării sociale și economice. Termenul de „*exod al creierelor*” sau „*brain drain*” indică transferul internațional de capital uman, migrația persoanelor cu un nivel superior de instruire și cu un important rol în evoluția socială și economică a țării de origine. Ironia migrației internaționale constă în faptul că mulți dintre cei care migrează legal din regiunile sărace spre cele mai bogate sunt chiar aceia pe care țările de origine își permit cel mai puțin să îi piardă: cei care au un nivel superior de instrucție și sunt înalt calificați.

Cu toate acestea, migrația elitelor nu trebuie privită doar ca un fenomen care reprezintă, în mod invariabil, o pierdere pentru țara de origine, chiar dacă este un discurs vehiculat foarte mult în mediile politice și mass-media. Migrația permite multor specialiști și cercetători să se dezvolte și să folosească pe deplin un potențial creativ, care nu ar fi fost pus în valoare în țara de origine, în lipsa unor condiții stimulative și competitive (*referitoare la infrastructură, recunoaștere științifică, venituri decente*). Modelului „*brain drain*” îi sunt impuse anumite limitări de natură perceptivă, dacă este analizat doar din perspectiva în care migrația elitelor apare ca un proces unidirecțional, de care doar țara de destinație și în mod special, economia sa profită. Se vorbește din ce în ce mai mult de „*circulația competențelor*”, „*brain exchange*” sau „*brain gain*”. În anumite condiții, migrația elitelor poate fi privită ca un fenomen „*win-win-win*”, din care câștigă nu numai țara de destinație, dar și cea de origine și bineînțeles, migranții înșiși.

Intensificarea mobilității persoanelor, ideilor și bunurilor, precum și generalizarea utilizării **tehnologiilor de informare și comunicare** la toate nivelurile vieții sociale reprezintă două dintre fenomenele care au produs profunde transformări societale în ultimele două decenii. Acestea au generat și continuă să provoace modificări semnificative la nivelul structurilor sociale și al modului în care persoanele își percep poziția într-o societate globală.

Practicile transnaționale ale migranților, pe de o parte și politicile de migrație și integrare ale statelor occidentale, pe de alta, necesită studierea în rezonanță cu această nouă realitate socială. Științele sociale se confruntă cu limitele unor anumite paradigme care consideră societatea ca fiind delimitată cultural, politic și geografic de frontierele statului-națiune. Ori, societatea informațională și procesul de globalizare sunt revelatoare pentru transformările pe care le suferă legăturile sociale la distanță, organizarea comunitară și procesele identitare depășind cadrul național de analiză. Analiza impactului Internetului, telefoniei mobile, televiziunii prin satelit asupra proceselor de migrație reprezintă domenii de cercetare foarte pertinente.

Transnaționalismul nu este un fenomen recent, chiar dacă științele sociale îi acordă atenție doar de câteva decenii. Mișcările migratorii, schimburile la distanță și identificarea migranților cu două sau mai multe „*patrii*” și culturi au existat dinaintea perioadei moderne și a organizării politice în state-națiune. Dintotdeauna migranții au păstrat legături mai mult sau mai puțin intense cu locurile de origine. Scrisorile prin care țaranul ardelean, plecat în Statele Unite ale Americii în anii '20, trimitea vești

familiei rămase în țară sau casetele audio pe care emigrantul algerian în Franța anilor '70 le transmitea regulat familiei ramase în țara de origine au cedat, însă, locul Internetului și telefoniei mobile. Emailul, fotografiile atașate, transmisia de imagini prin webcam, comunicarea prin messenger sau skype sau teleconferințele între persoane dispersate în diferite colțuri ale lumii sunt noile forme de coprezență și participare – în timp real – la universuri distanțate geografic dar în perfectă corelare din punct de vedere socio-cultural.

Această realitate reflectă o adevărată revoluție în planul legăturilor sociale. Rețelele sociale ale migranților capătă o dimensiune nouă, „*virtuală*”, cu un efect notabil asupra percepției distanțelor, asupra sentimentelor de dezrădăcinare și de apartenență. De exemplu, decizia emigrării este luată cu mai mare ușurință cunoscând facilitățile mai puțin costisitoare de a rămâne în contact permanent cu cei dragi, de a avea o informație bogată și exactă asupra realității din țara de adopție, de a putea intra ușor în contact cu conaționali care au trecut prin aceleași experiențe. Pe de altă parte, se dezvoltă o cultură diferită a mobilității, Internetul facilitând delocalizarea, dar și munca la distanță.

Noile tehnologii contribuie la ceea ce se poate numi o „*glocalizare*” a vieții cotidiene, dublată de o metisare a modelelor culturale și inventarea de noi moduri de a se raporta la timp și distanțe. Mobilitatea geografică este dublată de capacitatea de a trăi într-un regim permanent de coprezență, „*aici și acolo*”, în mod simultan. Progresul cunoscut de telecomunicațiile numerice din ultimii ani asociază mai multe forme de expresie (*scrisă, verbală și vizuală*) și permite o comunicare comparabilă cu cea directă.

Exemplele menționate sunt semnale clare ale unui proces de extindere a lumilor sociale în care evoluează atât migranții, cât și non-migranții. Din acest punct de vedere, diferențele între migrant și sedentar se estompează, iar universul „*posibilului*” se lărgeste. Pe de altă parte, impactul Internetului asupra fenomenelor migratorii este complex și ambivalent. Aceleași instrumente virtuale și practici transnaționale pot servi scopuri diferite. Tehnologiile de informare și comunicare intensifică legăturile cu locurile de origine, putând încuraja exprimarea identității naționale în afara granițelor statului prin cultivarea particularităților naționale, întărirea identității și culturii de origine sau mobilizarea transnațională pentru cauze naționale. Ele permit, însă, și adoptarea unei poziții critice față de țara de origine, prin confruntarea cu experiențele legate de alte universuri culturale și sociale. Aceste tehnologii încurajează implicarea în activități economice, sociale și politice ce se derulează în spații transnaționale vaste și contribuie la formarea unei identități cosmopolite care mobilizează simboluri identitare heteroclite.

Ca urmare, migrația contemporană reprezintă o provocare continuă la adresa mecanismelor și modelelor dominante ale producerii și asumării coeziunii sociale, dar și la nivelul asumării și afirmării apartenenței la o anumită comunitate politică, erodând, astfel, ideile referitoare la națiune și cetățenie, așa cum au fost asumate, în mod convențional, ca loialitate exclusivă a unui individ față de o entitate politico-națională. Celebrarea multiculturalității din ultimele decenii nu înseamnă în mod implicit și soluționarea problemelor generate de diversitatea etnoculturală crescândă. Migrația poate fi considerată un indicator fidel al stării de sănătate al organismului

social și rezultatul unor fenomene cumulate, dintre care cel mai important este sărăcirea continuă a populației.

2. Exercițiul dificil al liberei circulații a românilor în Occident

Cei care studiază activitatea culturală a exilului românesc nu va fi surprins să descopere preocupările vaste, diversitatea problematicilor abordate, activitatea de promovare a culturii române în țara de adopție și permanenta încercare de menținere a limbii române în paralel cu integrarea cultural-lingvistică în noul spațiu. Intelectualii români care au reușit să emigreze în țările occidentale au fost și cei care au realizat o continuitate în plan cultural autentic, reînnoind, într-un alt teritoriu, filioanele vieții culturale de acasă.

Exilul românesc din perioada comunistă este format cu predilecție din intelectuali, această perioadă putând avea drept motto o frază din rubrica „*Bibliografie românească*” a revistei „*Destin*”, în care se afirma că „*ceea ce nu se poate face astăzi în țară, trebuie făcut peste graniță, tiparnița românească devenind roaba comunismului, editarea de carte în limba română, o prioritate pentru asigurarea continuității culturale în valorile sale absolute, litera ce vede lumina zilei servind doar ca apologetică politică și ca unealtă de descompunere națională*”. Se poate spune că sub acest crez a activat majoritatea intelectualilor care au ajuns în lumea liberă.

Dispersarea geografică a fost, așa cum se cunoaște, foarte vastă – de la țările occidentului european, până la Statele Unite ale Americii, America de Sud, Canada și chiar Australia. Desigur, mulți dintre intelectualii exilului românesc și-au căutat adăpost mai ales în Franța, Italia, Spania, dar și în alte țări europene.

Tendința mondială actuală de unificare a unor culturi extrem de diferite în mari arii socio-politice nu a exclus nici România, integrarea în diverse tipuri de programe internaționale, participarea la marile evenimente politice ale lumii, mai noua deschidere a țărilor europene spre noi marcând societatea românească actuală. Conceptul de „*om modern*” cuprinde dimensiuni precum deschiderea spre noi experiențe; afirmarea independenței față de autoritățile tradiționale; credința în eficacitatea științei și abandonarea fatalismului; motivația înaltă pentru sine și copii în sensul autorealizării ocupaționale și educaționale; deprinderi de planificare atentă a activităților; participarea civică; efort de informare permanentă.

Multiculturalismul pare să răspundă necesităților unei lumi în schimbare, în care exprimarea diverselor identități capătă forma unor răspunsuri în fața provocărilor aduse atât de către statul național, cât și de sfera transnațională și globală. Astfel, procesul globalizării ne pune în fața unei continue resituări a raporturilor majoritate/minoritate în spații culturale concrete și la nivel global și ne îndeamnă la o continuă înțelegere, acceptare și afirmare a diversității.

În Uniunea Europeană, deși libera circulație a persoanelor este recunoscută ca un drept fundamental, perspectiva extinderii spre est a generat în vechile state membre o serie de temeri legate de migrație. În timp ce Europa de Vest se teme de „*refugiații din est*”, România visa la „*întoarcerea*” sa în Europa, încercând să se apropie de un Occident mitizat și, până nu demult, interzis.

Perioada de după 1990 este una a revoluției identitare. Este perioada în care totalitarismul social s-a dezagregat, diferențierea socială s-a accelerat, iar himera unității ordinii sociale s-a disipat. O mulțime de microuniversuri de referință au explodat și fiecare au căutat să se impună. În raport cu ele, individul a devenit singurul pol al reorganizării ordinii sociale, întrucât individualizarea societății a fost descătușată.

În timp ce majoritatea românilor considerau aderarea la Uniunea Europeană drept cel mai important moment istoric pentru țară, de la destrămarea blocului sovietic, acest eveniment s-a petrecut pe fondul unei scăderi a entuziasmului cetățenilor europeni privind extinderea către est. Un sondaj de opinie efectuat de către agenția Infratest Dimap și publicat la data de 28 decembrie 2006, cu mai puțin de o lună de cea de a cincina extindere, indica faptul că 53% dintre cetățenii germani refuzau accesul Bulgariei și al României la structurile UE și doar 39% ar fi acceptat aderarea celor două țări. Datele relevate de acest sondaj comparativ, care investighează atitudinea cetățenilor europeni față de extindere, demonstrează gradul scăzut de disponibilitate și acceptanță manifestat de europeni la acea dată. Acest fapt era datorat, în principal, unei cunoașteri minimale, chiar superficiale, a realităților din România, rezumate la doar câteva clișee legate de moștenirea comunistă și tranziția dificilă spre democrație, dar și la amplasarea sa în regiunea balcanică sau la includerea Transilvaniei în teritoriul național al României. Astfel de contexte au contribuit la portretizarea României drept un „*tărâm*” îndepărtat, uneori violent, exotic și subdezvoltat, ai cărui locuitori nu-și doresc decât să emigreze.

Este cunoscut fenomenul de asociere a creșterii numărului migranților cu perioade de decădere sau instabilitate economică sau politică a unei țări. Astfel, din momentul în care societatea românească a început să se confrunte cu asemenea probleme, indivizii care au dispus de capital educațional, economic ori s-au situat la polul opus, la un nivel de sărăcie accentuată, au fost tentați să emigreze, temporar sau definitiv, în țări cu o economie dezvoltată, cu un sistem politic și social bine organizat. Motivațiile au fost diverse, pornind de la dorința de realizare profesională, creșterea nivelului de trai sau, pur și simplu, dorința de a avea „*un trai decent*”.

Bibliografie:

1. BĂDESCU, Ilie, *Teoria latentelor*, Editura Isogep-Eu, București, 1997.
2. BĂDESCU, Ilie, Dan DUNGACIU, Radu BALTASIU, *Istoria sociologiei – teorii contemporane*, Editura Eminescu, București, 1996.
3. BEHRING, Eva, *Scriitori români din exil.1945-1989*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003.
4. CALAFETEANU, Ion, *Exilul românesc. Erodarea speranței. Documente (1951-1975)*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
5. CHIHAIA, Pavel, *Scrieri din țară și din exil*, vol. I, *Hotarul de nisip*, vol. II, *Trecut și prezent*, vol. III, *Cultura română și cultura europeană*, Editura Paideia, București, 2007.
6. ELIADE, Mircea, *Profetism românesc*, Editura Roza Vânturilor, București, 1990.

7. ELIADE, Mircea, *Memorii (1907-1960)*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 2005.
8. ELIADE, Mircea, CUȘA, Ioan, VULCĂNESCU, Mircea, *Scriitori români din diaspora*, Editura Europolis, Constanța, 1991.
9. GROSU, Nicolae, *Tratat de sociologie. Abordare teoretică*, Editura Expert, București, 1999.
10. HEATHER, Rae, *State Identities and the Homogenisation of Peoples*, Cambridge University Press, New York, 2002.
11. IERUNCA, Virgil, *Românește*, ediția a II-a, , Editura Humanitas, București, 1991.
12. SANDU, Dumitru, *Spațiul social al tranziției*, Editura Polirom, Iași, 1999.
13. SANDU, Dumitru, *Les enjeux des réseaux migratoires dans l'espace social de la transition. Le cas roumain*, comunicare prezentată la seminarul *Les circulations migratoires roumaines après 1989*, Maison des Sciences de l'Homme, Paris, 23-25 noiembrie 2001.
14. STANESCU, Gabriel, *Românii din Lumea Nouă*, Criterion Publishing House, Norcross, Georgia, SUA, 2003.
15. VLĂSCEANU, Lazăr, *Sociologie și modernitate: tranziții spre modernitatea reflexivă*, Editura Polirom, Iași, 2007.

DISTRUGEREA SATELIȚILOR CU AJUTORUL RACHETELOR BALISTICE - DIMENSIUNE MODERNĂ A RĂZBOIULUI -

Marius Bogdan CRĂCEA *

The new tactics of waging a war can change the first move that can occur in a war. The first move can be now the destruction of the spy, navigation, communication and missile guidance satellites belonging to the opponent.

This was demonstrated in recent years as possible by China and USA. Thus, on January 11, 2007 China destroyed an out of service weather satellite by launching a ballistic missile from a mobile transporter placed at Xichang Space Center, in Sichuan province.

The US also has demonstrated such a capability on February 21, 2008 when the US Navy shot down a spy satellite that deviate from path.

Tactica de a purta un război se poate schimba în sensul că prima mișcare care poate avea loc într-un conflict armat să fie distrugerea sateliților de spionaj, navigație, comunicații și de ghidare a rachetelor care aparțin adversarului.

Acest lucru a fost demonstrat, în ultima perioadă, ca fiind posibil de către China și SUA.

Astfel, în data de 11 ianuarie 2007, China a doborât un satelit meteorologic ieșit din uz prin lansarea unei rachete balistice de pe un transportor mobil aflat la Centrul Spațial Xichang, din provincia Sichuan.

De asemenea, SUA și-a demonstrat o asemenea capacitate în data de 21 februarie 2008 când Marina Militară americană a doborât un satelit de spionaj care se abătuse de la traiectorie.

1. Distrugerea satelitului meteorologic de către China

a) Dimensiunea verticală a apărării în China.

Se pot distinge câteva perioade în ceea ce privește atenția acordată mijloacelor de contracarare a sateliților:

- perioada anilor `50, în care se realizează un transfer de tehnologie dinspre Uniunea Sovietică în ceea ce privește construirea rachetelor.¹

- perioada anilor `60. Originea programului de dezvoltare a mijloacelor de doborâre a rachetelor se regăsește în Proiectul 640, când în urma unei discuții între Mao Zedong și părintele științei privind rachetele în China, Qian Xuesen în data de 6 februarie 1964, s-a exprimat necesitatea de a dezvolta propriile capacități, oricât ar dura, de a distruge eventuale rachete strategice nucleare inamice. Programul deși afectat de efectele Revoluției Culturale a continuat până în martie 1980 când a fost abandonat

- perioada anilor `70. În data de 24 aprilie 1970, China lansează primul ei satelit, devenind a cincea țară din lume care plasează în mod independent un satelit pe

* **Masterand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”**

¹ Chinese space program, Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_space_program.

orbită după Uniunea Sovietică, SUA, Franța și Japonia.² În literatura de specialitate chineză apar articole care tratează armele anti-satelit din perspectiva Războiului Rece, a competiției dintre SUA și Uniunea Sovietică. Într-un astfel de articol, scris de Ye Huaming, se apreciază că Statele Unite ale Americii sunt mai puțin îngrijorate de eventuala diferență, comparativ cu Uniunea Sovietică, în ceea ce privește capacitățile de luptă împotriva sateliților cât de amenințarea rachetelor balistice. Ye Huaming, absolvent al Academiei de Inginerie Aerospațială Militară de la Moscova, considera la acea dată că în cercetările făcute de americani pe linia apărării împotriva rachetelor s-au obținut rezultate care pot duce la implementarea unui sistem prin care să se poată face „urmărirea, apropierea, discriminarea și distrugerea sateliților”.

Într-o lucrare intitulată „Războiul spațial și armele laser: tendințe în dezvoltarea apărării cu ajutorul rachetelor”, autorii (Ji Shipan, Li Minghu) explorează tendințele urmărind aplicabilitatea militară a preluării imaginilor din spațiu, *intelligence*-ului electronic, a sateliților de avertizare timpurie, de comunicații și de observare a oceanelor. Se pornește de la ideea că oriunde există o sabie, există un scut și că toate progresele în optică, laseri, microelectronică, sisteme de ghidare de precizie, senzori în infraroșu dar și în alte domenii vor determina schimbări fundamentale în strategia de apărare, vor conduce în cele din urmă la o subminare a eforturilor Uniunii Sovietice și ale SUA de restricționare a dezvoltării sistemelor anti-rachetă și anti-satelit.

Anii 1966-1976, prin Revoluția Culturală, au dus însă la decimarea instituțiilor de învățământ prin înlăturarea unor oameni bine pregătiți, în procesul de instaurare a socialismului și de îndepărtare a elementelor capitaliste.

- perioada anilor '80 se caracterizează prin încetarea Proiectului 640 și o reorganizare a activității de luptă împotriva sateliților. Tot atunci se încearcă umplerea golurilor lasate de Revoluția Culturală prin aducerea unor experți străini care să instruiască în China, prin trimiterea tinerilor să studieze afară și prin încheierea unor contracte cu firme străine care să aducă cu sine tehnologie. Se conturează tot atunci ideea ca spațiul este teatrul de operațiuni militare cel mai înalt și că spațiul reprezintă frontiera înaltă a securității naționale. Această viziune a prezentat o constanță, regăsindu-se și într-un text elaborat de general-maior Chang Xianqi, publicat în 2002. Autorul susține că *militarizarea spațiului și „spațializarea” armatei continuă să se accelereze iar războiul în spațiu o să devină inevitabil.*

- perioada anilor '90 are pe plan mondial, ca prim eveniment în domeniu, Războiul din Golf din 1991, când s-a folosit intens tehnologia spațială, aspect despre care se consideră că a avut un impact major asupra gândirii chineze. Cu toate acestea, în China însă se constată un declin al numărului de articole privitoare la tehnologia de luptă împotriva sateliților (ASAT) în tipăriturile periodice de specialitate, reprezentative. Astfel, primele trei publicații ale comunității aerospațiale din China, dacă în anii '80 conțineau 129 de articole pe această temă, în anii '90 numărul acestora s-a redus la 76, iar următoarele 3 publicații din anii '90 au cuprins 29 de articole axate pe tehnologie ASAT, ceea ce face ca primele 3 publicații din anii '80 să

² China First Man-made Satellite: http://www.chinaculture.org/gb/en_aboutchina/2003-09/24/content_26079.htm;

conțină mai multe texte tematice decât primele 6 publicații de specialitate din anii '90. Cauzele acestui fapt nu sunt cunoscute dar se presupune că acest lucru s-a întâmplat și pe fondul dirijării specialiștilor spre sfera comercială a activităților spațiale.

- perioada 2000-2007. Dacă aratăm o anumită statistică pe primele publicații reprezentative, există și o analiză pe ansamblul publicațiilor, numărul acestora fiind într-o deosebită creștere. Astfel, dacă în anii '80 se regăsesc 198 de articole pe tehnologia ASAT, în anii '90 sunt 328 iar în perioada 2000-2007 sunt 780. Și numărul publicațiilor sunt în creștere: 30 în anii '80, 155 în anii '90 și 207 în 2007.

b) Orbirea sateliților cu ajutorul laserelor – varianta de anihilarea sateliților.

Preocupările de autoprotejare față de capacitatea sateliților de a opera au luat diverse forme. Astfel, spre exemplu, Rusia a dezvoltat capacitatea de a bruii activitatea sateliților prin dispozitive aflate la sol. Un astfel de sistem a fost utilizat de către Iraq, în 2003, care a cumpărat 400 de dispozitive de bruij care aveau capacitatea de a afecta ghidarea rachetelor, rachetele fiind proiectate de a-și atinge țintele cu ajutorul informațiilor provenite de la sateliții de poziționare globală.

Se estima la acea dată că 80% din echipamentul de război se orientează pe baza informațiilor GPS. Sistemul de bruij avea capacitatea de a devia de la traiectorie bombele care intră în categoria J-Dams („joint direct attack munitions”), care au fost pentru prima dată folosite în 1999, în Kosovo, dar și alte sisteme. Se presupune că echipamentele de bruij ar fi ajuns în Irak prin Yemen și Siria, acestea fiind trecute în acte ca fiind destinatarii finali, dar și cu ajutorul unor zboruri umanitare din Rusia. Firma producătoare avea sediul în Moscova și se numea *Aviaconversiya*. Odată cu echipamentul au sosit și instructori în scopul pregătirii personalului în folosirea lui.³

China însă, pentru a contracara activitatea sateliților a pus la punct un sistem de orbire a acestora cu ajutorul razelor laser. Informația a apărut public în anul 2006,⁴ când deja de câțiva ani se produceau o serie de astfel de atacuri cu raze laser deosebit de puternice care să treacă prin atmosferă și să fixeze o țintă care se deplasează cu viteză mare. Au existat discuții aprinse în interiorul administrației americane dacă să facă cunoscut acest lucru dar, invocându-se necesitatea păstrării unei relații bune cu China, în perspectiva unor eventuale conflicte cu Coreea de Nord și Iran, s-a decis ca în raportul anual de evaluare a riscurilor să se menționeze doar posibilitatea unor atacuri chineze de orbire cu ajutorul razelor laser a sateliților care au rolul de a prelua imagini, dar nu s-a admis și faptul că astfel de acțiuni au fost deja înregistrate.

Riscul estimat a fost perceput ca fiind înalt întrucât imediat partea americană a început experimente prin care, cu ajutorul unor lasere, și-a orbit un satelit propriu pentru a evalua exact potențialul unei astfel de capacități și a verifica dacă se poate realiza o mapă care să indice zone în care sateliții s-ar aflat în condiții mai sigure.

³ Russian Dealers Provide Iraq with Supplies, Electronics, FOX News: <http://www.foxnews.com/story/0,2933,81917,00.html>;

⁴ Beijing secretly fires lasers to disable US satellites, The Telegraph, 26 sept. 2006: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1529864/Beijing-secretly-fires-lasers-to-disable-US-satellites.html>;

China urmărește prin mijloace simetrice și asimetrice să cotracareze capacitățile americane, să ridice gradul de risc sub care se află forțele americane la granița ei. Orbirea sateliților de recunoaștere optică are tocmai un astfel de efect și este un mijloc asimetric de acțiune prin care nu se urmărește angajarea într-un conflict direct.

Acest mijloc de acțiune are capacitatea de a indisponibiliza sateliții electro-optici, având aici cei trei mari sateliți americani din seria Keyhole, produși de Lockheed Martin cu mult timp în urmă (orbirea oricăruia din aceștia reprezintă o pierdere semnificativă de informație) dar poate afecta și buna funcționare a sateliților radar cum sunt cei de tipul Lacrosse. Sistemul GPS are și o aplicabilitate civilă, ajutând la orientarea navelor maritime, a automobilelor dar și a aeronavelor.

Deși predictibil și de înțeles comportamentul Chinei, el generează o serie de probleme a căror rezolvare este dificilă întrucât implică soluții costisitoare și trebuie să conțină și tehnologie care să facă față amenințărilor care vor exista în următoarele decade, întrucât este dificilă modificarea componentelor *hard* ale sateliților odată ce aceștia ajung în spațiu, putându-se realiza doar eventuale schimbări ale *soft*-ului.

Având în vedere transformările privind amenințările la adresa sateliților, prin trecerea de la utilizarea unor arme care nu pot discerne între ținte, cum este cazul distrugerii sateliților cu ajutorul exploziilor nucleare care afectează toate sistemele electronice pe o anumită distanță, fie ca este vorba de sateliți proprii, fie de cei ai adversarilor, la arme care se focalizează pe un anumit obiect, se urmăresc metode specifice de contracarare. Statele Unite ale Americii iau în considerare realizarea unei rețele de sateliți de recunoaștere de dimensiuni mai mici care să permită funcționarea întregului prin irelevanța incapacității unui nod în rețea, dar acest nou sistem ar presupune costuri importante, de aceea s-au elaborat și variante cu rol de compensare a unor eventuale disfuncționalități, de exemplu prin folosirea mai extinsă a avionului F-22 care beneficiază de un radar puternic și de diverse capacități electronice.

c) Experimentul distrugerii satelitului meteorologic.

Experimentul chinez de lovire a satelitului a venit pe fondul refuzului SUA de a purta negocieri de restricționare a utilizării militare a spațiului și poate fi interpretat și ca o încercare de forțare de către China a SUA în direcția schimbării politicii spațiale. Dar înțelegerea inevitabilității războiului spațial schimbă mult datele problemei.

În data de 11 ianuarie 2007 China a lansat o rachetă balistică SC – 19 ASAT de pe un transportor mobil (Transporter – Erector – Launcher/TEL) aflat la instalația de testare din Songlin⁵, lângă Xichang, provincia Sichuan și a distrus, prin mijloc cinetic, satelitul meteorologic FY-1C, aflat pe orbită din 1999, la aproximativ 865km (537mily), având 750kg, fiind al patrulea satelit din seria Feng Yun.⁶

Până la lovirea satelitului au fost observate, de-a lungul timpului, prin mijloace tehnice alte două încercări nereușite, distrugerea acetuia reușind abia la a treia încercare. Partea chineză nu a admis efectuarea acestui test imediat ci în data de 23 ianuarie. Comunitatea internațională a reacționat manifestând două îngrijorări:

⁵ China's Space Threat:How Missiles Could Target US Satellites: <http://www.popularmechanics.com/technology/military/satellites/4218443>.

⁶ Anti-satellite weapon: http://en.wikipedia.org/wiki/Anti-satellite_weapon.

pericolul declanșării unei curse a înarmării în spațiu și pericolul pe care îl prezintă pentru ceilalți sateliți fragmentele rezultate în urma impactului.

Se estimează faptul că în urma impactului dintre dispozitivul de distrugere cinetică purtat de rachetă și satelit au rezultat aproximativ 1500 de obiecte mai mari de 10cm și 35000 cu dimensiuni în jurul la 1cm. Aceste bucăți de 1cm nu pot fi identificate și ele pot lovi cu viteze de până la 10 ori cea a unui glonț într-un dispozitiv proiectat să fie foarte ușor.

Tocmai datorită necesității prezervării spațiului, experimentele de distrugere a obiectelor aflate în spațiu au fost încetate în 1985, până la acea vreme doar SUA și Uniunea Sovietică reușind astfel de teste. La acea dată însă s-a decis că este preferabil, pentru a nu face spațiul inutilizabil prin rezidurile care ar face imposibilă funcționarea sateliților în spațiu, să se accepte supravegherea făcută de inamici a teritoriului.

Astfel, China a devenit în 2007 a treia țară care a distrus un obiect în spațiu, după ce în 2003 a ocupat aceeași poziție în rândul celor care au trimis o misiune umană în spațiu; acestea reprezentând, se pare, rezultate ale eforturilor depuse în domeniu începând cu anii '80.

d) Experimentul din 2010 de distrugere a unei rachete balistice cu rază medie de acțiune.

În data de 11 ianuarie 2010, la exact 3 ani de la lovirea satelitului meteorologic, China a realizat un nou experiment cu implicații atât în ceea ce privește tehnologia ASAT (anti-satelit) cât și tehnologia de apărare împotriva rachetelor balistice.

Testul a presupus lansarea unei rachete balistice cu rază medie de acțiune, CSS-X-11 de la Centrul Spațial și de Rachete - Shuangchengzi și aproape în același timp a unei rachete SC-19 de la Complexul de Testare a Rachetelor-Korla. Distanța dintre cele două puncte de lansare a fost de aproximativ 1100km iar interceptarea s-a făcut la 250km altitudine. În urma impactului nu au rămas fragmente în spațiu. Racheta SC-19 este aceeași cu cea folosită la distrugerea satelitului din 2007. De altfel această rachetă a mai fost folosită în teste și în 2005 și 2006.

Lansarea celor două rachete din experiment (CSS-X-11,SC-19) dar și impactul au putut fi observate cu ajutorul sateliților de către americani care s-au adresat și aliaților lor din zona respectivă pentru a avea o reacție (Australia, Japonia, Coreea de Sud) dar și Chinei pentru a cere o serie de lămuriri.⁷ China a precizat faptul că experimentul s-a desfășurat în granițele sale și a avut un caracter defensiv.

De altfel, Statele Unite au știut cu câteva zile înainte de acest experiment de interceptare, despre tipul de rachete și locațiile de lansare, au dispus informarea completă a unor aliați (Australia, Canada, Marea Britanie, Noua Zeelandă) dar și-au planificat să nu avertizeze China, să nu încerce să o convingă să nu facă acest experiment întrucât s-a apreciat faptul că aceasta nu se va lăsa convinsă de acest lucru

⁷ Demarche Following China's January 2010 Intercept Flight Test, The Telegraph, 2 februarie 2011: <http://www.telegraph.co.uk/news/wikileaks-files/china-wikileaks/8299323/DEMARCHE-FOLLOWING-CHINAS-JANUARY-2010-INTERCEPT-FLIGHT-TEST.html>;

și în plus Statele Unite nu voiau să-și dezvăluie sursele și metodele prin care au ajuns la acele informații.⁸

e) Implicații asupra Taiwanului și susținerii americane a acestuia.

Taiwanul reprezintă un loc de ciocnire a interesului american cu cel chinez. Pe de-o parte există dorința Chinei de a reintra în posesia teritoriului iar pe de altă parte există protecția oferită Taiwanului de către SUA, Taiwanul ocupând și un loc important pe harta industriei electronice și a resurselor naturale necesare ei.

Atât experimentele de orbire cu laseri, de distrugerea a unui satelit aflat pe orbită cât și doborârea unei rachete balistice aflată la 250km altitudine (aproximativ aceeași distanță de la care a fost doborât și satelitul american aflat în derivă) ridică gradul de risc la care sunt supuse trupele americane în zonă, prin capacitatea Chinei de a orbi și a distruge sateliți americani aflați pe orbite apropiate, care au rolul de a supraveghea strămtorile dintre China și Taiwan. Sateliții respectivi ar putea îndeplini, în eventualitatea unui conflict, un rol important în coordonarea acțiunilor.

Tocmai de aceea Taiwanul a apreciat ca fiind un act de agresiune experimentul chinez de lovire a satelitului.

2. Distrugerea satelitului de spionaj de către SUA

a) Politica spațială americană;

Activitatea în spațiu americană este reglementată la acest moment de Politica Spațială Națională a Statelor Unite⁹, document aprobat de administrația Bush la 31 august 2006, înlocuind vechea politică spațială elaborată de administrația Clinton care a fost în vigoare începând cu 14 septembrie 1996¹⁰. Aceste strategii au o componentă clasificată și o alta neclasificată și se pot face paralele între informațiile publice din ambele concepții.¹¹

Noua politică spațială americană a atras atenția cu o serie de modificări. În opinia mea diferența este dată de implementarea conceptului cheie „libertate de acțiune în spațiu” (*freedom of action in space*) într-un mod central (până atunci având o exprimare laterală), care se realizează prin refuzul unor viitoare angajamente, tratate privind controlul armamentelor în acest domeniu, prin plasarea noțiunii de *libertate de acțiune în spațiu* la același nivel cu noțiunile de *putere aeriană* și *putere navală* și prin negarea accesului în spațiu a celor ostili intereselor Statelor Unite.

Astfel, dacă obiectivele principale actuale sunt „consolidarea supremației spațiale naționale și asigurarea capacităților spațiale în timp util pentru a promova obiectivele americane de securitate națională, securitate internă și de politică externă” și „să asigure neîngrădirea operațiunilor Statelor Unite, în și prin spațiu, pentru a ne apăra interesele acolo”, obiectivele administrației Clinton erau „sporirea cunoașterii

⁸ Viewing cable 10STATE2126, Advisory to Commonwealth Allies Regarding China,S; Wikileaks: <http://wikileaks.org/cable/2010/01/10STATE2126.html>;

⁹ U.S. National Space Policy, BBC: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/18_10_06_usspace.pdf;

¹⁰ National Space Policy, Global Security: <http://www.globalsecurity.org/space/library/policy/national/nstc-8.htm>;

¹¹ Bush Sets Defense As Space Priority, The Washington Post, 18 octombrie 2006: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/10/17/AR2006101701484.html>;

despre Pământ, sistemul solar și univers prin explorări umane și robotice” și „întărirea și menținerea securității naționale a Statelor Unite”.

Dacă în vechea variantă se vorbea despre dezvoltarea și operarea „capacităților spațiale de control pentru a se asigura libertatea de acțiune în spațiu” doar atunci când aceste măsuri ar fi „în conformitate cu obligațiile prevăzute în tratate”, în noua variantă se regăsește exprimarea „Statele Unite se vor opune dezvoltării unor noi regimuri juridice sau altor restricții care încearcă să interzică sau să limiteze accesul SUA în spațiu sau utilizarea acestuia”.

b) Experimentul lovirii propriului satelit de spionaj.

La un an de la experimentul chinez de distrugere a satelitului meteorologic, Statele Unite au avut ocazia din nou de a demonstra potențialul de a lovi sateliți. Oportunitatea i-a fost oferită de revenirea pe Pământ într-o manieră necontrolată a satelitului de spionaj USA-193¹², lansat în decembrie 2006 cu o rachetă Delta II, cu care s-a pierdut legătura încă de la început și care avea astfel combustibil neconsumat păstrat la temperaturi scăzute, combustibil de o natură toxică aflat într-un rezervor despre care se presupunea că nu s-ar fi dezintegrat la reintrarea în atmosferă, iar vaporii acestui combustibil, după contactul, cu solul ar fi avut un efect letal asupra persoanelor aflate pe o suprafață cu dimensiunile aproximative a două terenuri de fotbal, prin afectarea plămânilor, a țesuturilor respiratorii.

De aceea s-a decis distrugerea satelitului și a rezervorului cu ajutorul unei rachete balistice. S-a pornit în acest scop de la sistemul naval de apărare anti-rachetă AEGIS, relizându-se modificări în ceea ce privește racheta dar și în ceea ce privește sistemele radar aflate în diferite locații.

Racheta folosită a fost de tipul Standard Missile-3, urmând ca aceasta să distrugă prin impact, nu prin explozie, satelitul.

S-au modificat sistemele radar și *soft*-urile pentru a putea urmări un obiect care se mișcă cu o viteză mult mai mare decât obiectele pentru care au fost proiectate, s-au realizat schimbări în ceea ce privește ghidarea după sursa de căldură, fiindcă în acest caz căldura degajată ar fi fost mult mai mică decât în cazul rachetelor, deoarece în cazul satelitului acesta ar fi fost încălzit doar de razele solare.

Pentru a lovi satelitul s-au pregătit 3 rachete SM-3 modificate, dacă una nu și-ar fi atins ținta, o alta ar fi fost lansată la un interval de o zi sau două, interval în care se putea realiza o evaluare a efectele încercării eșuate.

De asemenea, s-au avut în vedere și ferestrele de timp în care se putea realiza o astfel de lansare. Astfel, de exemplu, s-a așteptat și aterizarea navei spațiale Atlantis pentru a o proteja de fragmentele care ar fi rezultat din impact.

În data de 21 februarie, de pe crucișătorul USS Lake Erie, parte a sistemului Aegis, a fost lansată o rachetă SM-3 modificată. Crucișătorul a fost însoțit în această misiune de distrugătoare USS Decatur și USS Russell. USS Decatur avea menirea de a oferi informații către USS Lake Erie privind traiectoria, iar USS Russell reprezenta soluția de *back-up*. O serie de radare aflate la sol, telescoape și radare aflate la bordul navelor aveau rolul de a observa dacă satelitul a fost lovit. De

¹² Anti-satellite weapon, Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Anti-satellite_weapon;

asemenea, un avion al Forțelor aeriene americane urmărea eliberarea de vapori din respectiva substanță toxică și o navă monitoriza prin telemetrie obiectele în spațiu.

Încercarea a fost una reușită (costurile se pare că s-au ridicat până la 60 milioane\$), racheta lansată a trecut pe lângă satelit, urcând la 150 de mile, s-a întors și a lovit din sens invers¹³, impactul realizându-se spre Pământ, la o altitudine de 247km (133mille marine).^{14 15 16} Există și imagini ale acestui moment.¹⁷

Satelitul a fost lovit la intrarea în atmosferă, astfel încât fragmentele rezultate să revină pe Pământ. Aproape toate resturile s-a calculat că se vor distruge sau vor ajunge pe Pământ, într-un interval de 24-48 de ore, prin parcurgerea atmosferei iar fragmentele rămase urmând să revină și ele într-un interval de până în 40 de zile.

Deci, pe de-o parte avem experimentul chinez de distrugere a satelitului meteorologic FY-1C la o altitudine de 865km (537mille) cu rămânerea fragmentelor pe orbită o perioadă deosebit de lungă și pe de altă parte încercarea reușită americană de distrugere a satelitului de spionaj, la o altitudine de 247km (133mille), cu revenirea rămășițelor pe Pământ, cu toate implicațiile acestor evenimente asupra viitoarelor strategii de ducere a războaielor.

Bibliografie:

1. Project 640: China's National Missile Defence in the '70s: <http://www.sinodefence.com/special/airdefence/project640.asp>;
2. Anti-Satellite (ASAT) Technology in Chinese Open-Source Publications, Gregory Kulacki: <http://www.ucsusa.org/assets/documents/nwgs/Kulacki-Chinese-ASAT-Literature-6-10-09.pdf>;
3. Chinese space program, Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Chinese_space_program;
4. China First Man-made Satellite: http://www.chinaculture.org/gb/en_aboutchina/2003-09/24/content_26079.htm;
5. Russian Dealers Provide Iraq with Supplies, Electronics, FOX News: <http://www.foxnews.com/story/0,2933,81917,00.html>;
6. Beijing secretly fires lasers to disable US satellites, The Telegraph, 26 sept. 2006: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1529864/Beijing-secretly-fires-lasers-to-disable-US-satellites.html>;
7. China's Space Threat:How Missiles Could Target US Satellites: <http://www.popularmechanics.com/technology/military/satellites/4218443>;
8. Anti-satellite weapon: http://en.wikipedia.org/wiki/Anti-satellite_weapon;

¹³ Wikileaks: US vs China in battle of the anti-satellite space weapons, The Telegraph, 2 februarie 2011: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/wikileaks/8299491/WikiLeaks-US-vs-China-in-battle-of-the-anti-satellite-space-weapons.html>;

¹⁴ Navy missile hits dying spy satellite, says Pentagon, CNN: <http://edition.cnn.com/2008/TECH/space/02/20/satellite.shootdown/>;

¹⁵ Navy Will Attempt to Down Spy Satellite, The Washington Post, 15 februarie 2008, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/02/14/AR2008021401704.html?sid=ST2008021403174>;

¹⁶ Attempt to shoot down spy satellite to cost up to \$60 million, CNN, <http://edition.cnn.com/2008/TECH/02/15/spy.satellite/index.html>;

¹⁷ US destroy spy satellite with missile, YouTube: <http://www.youtube.com/watch?v=-bw8MdEaWPU>;

9. Demarche Following China's January 2010 Intercept Flight Test, The Telegraph, 2 februarie 2011: <http://www.telegraph.co.uk/news/wikileaks-files/china-wikileaks/8299323/DEMARCHE-FOLLOWING-CHINAS-JANUARY-2010-INTERCEPT-FLIGHT-TEST.html>;
10. Viewing cable 10STATE2126, Advisory to Commonwealth Allies Regarding China,S; Wikileaks: <http://wikileaks.org/cable/2010/01/10STATE2126.html>;
11. U.S. National Space Policy, BBC: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/18_10_06_usspace.pdf;
12. National Space Policy, Global Security: <http://www.globalsecurity.org/space/library/policy/national/nstc-8.htm>;
13. Bush Sets Defense As Space Priority, The Washington Post, 18 octombrie 2006: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/10/17/AR2006101701484.html>;
14. Wikileaks: US vs China in battle of the anti-satellite space weapons, The Telegraph, 2 februarie 2011: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/wikileaks/8299491/WikiLeaks-US-vs-China-in-battle-of-the-anti-satellite-space-weapons.html>;
15. Navy missile hits dying spy satellite, says Pentagon, CNN: <http://edition.cnn.com/2008/TECH/space/02/20/satellite.shootdown/>;
16. Navy Will Attempt to Down Spy Satellite, The Washington Post, 15 februarie 2008, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/02/14/AR2008021401704.html?sid=ST2008021403174>;
17. Attempt to shoot down spy satellite to cost up to \$60 million, CNN, <http://edition.cnn.com/2008/TECH/02/15/spy.satellite/index.html>;
18. US destroy spy satellite with missile, YouTube: <http://www.youtube.com/watch?v=-bw8MdEaWPU>.

HACKTIVISM. SPRE A TREIA CONFLAGRAȚIE MONDIALĂ

Daniela TOBĂ*

Sub presiunea noilor repere de dezvoltare în tehnologia informației și comunicații, statele din întreaga lume și-au implementat în ultimii ani capacități tot mai importante în domeniul atacurilor cibernetice. Miliarde de dolari sunt investite anual nu doar în tehnici ofensive în domeniul cibernetic, dar mai ales în cele defensive. În centrul atenției stau hackerii, fie motivați personal, fie angajați de diverse organizații nonguvernamentale, companii private sau agenții de securitate ale guvernelor. Atunci când hacking-ul capătă accente politice prin mesajele publice lansate în spațiul virtual de către aceștia, efectele sociale devin semnificative. Omenirea se află, afirmă din ce în ce mai mulți analiști, în pragul unor schimbări revoluționare în toate planurile societale, iar cei care au contribuit și vor contribui semnificativ la acestea sunt, fără îndoială, hackerii. Consecințele globale ale acțiunilor lor în mediul de securitate actual, nepregătit pentru un astfel de conflict, sunt în acest moment impredictibile, cu atât mai mult cu cât din ce în ce mai mult voci anunță iminența unei a treia conflagrații mondiale.

În urmă cu 40 de ani, unul dintre cei mai influenți teoreticieni în comunicarea publică, Herbert Marshall McLuhan, afirma că „al treilea război mondial va fi un război de gherilă informațională fără distincție între participanții militari și cei civili”.¹ Afirmatia este extraordinară, având în vedere că atunci când profesorul McLuhan a murit Internetul era un vis intangibil pentru cetățenii obișnuiți.

Într-un interviu acordat recent revistei online Think Outside the Box², reputatul futurolog Bruce Sterling, răspunzând la întrebarea: „Internetul a început ca experiment militar, însă acum rețeaua este intens folosită atât de guverne, cât și de cetățeni. Cum ne afectează astăzi prezența rețelei viețile personale?”, afirma: „Aș remarca faptul că rețeaua nu este tocmai consistentă, ci mai degrabă extrem de mobilă și schimbătoare. Internetul care a existat înainte de apariția browserelor are foarte puțin de-a face cu internetul actual, care susține entități precum Facebook. De asemenea, Internetul chinezesc a fost conceput de către o societate bazată pe control, în timp ce internetul islandez are un caracter extrem de diferit, în ciuda unor dotări tehnologice foarte similare – aceleași routere care ar fi fost familiare armatei americane și acum 40 de ani”. Bruce Sterling continua astfel: „Avem noroc că, până acum, am fost scutiți de un Al Treilea Război Mondial nuclear, dar este foarte adevărat că suntem în plin război informațional între armată și civili. Distincția dintre populația civilă și serviciile secrete devine din ce în ce mai ștearsă. S-ar părea că natura unei societăți a rețelei este aceea de a dizolva organismele disciplinare și de a organiza oamenii în noi moduri, extrem de ciudate (s.n.)”.

Un „război rece cibernetic”, în care să fie implicate majoritatea statelor de pe glob, ar putea fi cea mai mare amenințare la adresa securității naționale în următorul deceniu, releva și raportul pe 2007 al companiei de securitate informațională McAfee, în document precizându-se și faptul că cel puțin 120 de state din întreaga lume dezvoltă metode de folosire a Internetului în scopuri ilegale, de la influențarea

* Locotenent-colonel, Șeful Biroului Relații Publice în Serviciul de Telecomunicații Speciale

¹ McLuhan, Herbert Marshall, “Culture is our business”, 1970.

² <http://totb.ro/interviu-cu-futurologul-bruce-sterling-suntem-in-plin-razboi-informational>

piețelor financiare, până la atacarea rețelelor guvernamentale sau militare. *„Infracțiunile cibernetice reprezintă o problemă globală. Au evoluat enorm în ultimii ani și deja nu mai reprezintă doar un pericol la adresa industriei sau a unor indivizi, ci s-a transformat într-o amenințare la adresa securității naționale”*, afirma Jeff Green, vicepreședinte al McAfee Avert³.

„Următorul război mondial ar putea să se deruleze în spațiul virtual și acest lucru ar fi o catastrofă”, a avertizat și secretarul general al Uniunii Internaționale a Telecomunicațiilor, Hamadoun Toure, cu ocazia salonului ITU Telecom World 2009 de la Geneva. În opinia sa, *„fiecare țară depinde acum, la un nivel critic, de tehnologia informatică în domenii precum comerțul, finanțele publice, sănătatea, serviciile de urgență și distribuția de hrană”*. Și continuă: *„Pierderea rețelelor vitale ar putea handicapa rapid o țară întregă”*, adăugând că *„cel mai bun mod de a câștiga un astfel de război este, în primul rând, să-l eviți.”*

Sub presiunea noilor repere de dezvoltare, în tehnologia informației și comunicațiilor, și conștientizând pericolul la adresa securității naționale, agențiile guvernamentale de securitate din întreaga lume și-au dezvoltat capacități tot mai importante în domeniul atacurilor cibernetice, iar miliarde de dolari sunt investite anual nu doar în tehnici ofensive în domeniul cibernetic, dar mai ales în cele defensive. Vulnerabilitatea demonstrată a sistemelor informatice chiar și în statele cele mai avansate din punct de vedere tehnologic, mai ales ca urmare a atacurilor răsunătoare din ultimii ani împotriva unor sisteme considerate inițial de specialiștii în domeniu ca fiind impenetrabile (precum cele asupra CIA, FMI, Lockheed Martin, Mitsubishi etc.) a determinat guvernele să se aplece cu seriozitate asupra CYBERINT, îndeosebi asupra capacității de apărare. Bunăoară, SUA încearcă să-și creeze un poligon pentru testarea contra-atacurilor cibernetice, prin realizarea unui model "la scară" a Internetului, care să permită simularea atacurilor unor puteri străine și ale hackerilor și să testeze modalități de ripostă, iar Germania a decis să răspundă creșterii numărului de atacuri informatice prin înființarea unui Centru de apărare cibernetică la Bonn, însă și celelalte state precum Israel, Japonia, China, India, Franța, Rusia etc. nu au rămas mai prejos în dezvoltarea capacităților de apărare, ripostă și atac în domeniu. În centrul atenției stau evident hackerii, fie motivați personal, fie angajați de diverse organizații nonguvernamentale, companii private sau chiar guverne.

Conform statisticilor Kaspersky Lab pentru trimestrul doi al acestui an⁴, 89% din totalul traficului DDoS a fost generat în 23 de țări, în topul clasamentului aflându-se Statele Unite ale Americii și Indonezia, fiecare cu un procent de 5%. Atacurile DdoS sunt tot mai frecvent folosite ca forme de protest împotriva activității unor guverne sau corporații. În trimestrul doi al acestui an, cel mai lung atac de tip DDoS (Distributed Denial-of-Service este un tip de atac informatic, care se produce atunci când mai multe sisteme sunt folosite pentru a supra-încărca (flood) banda unei rețele, prin trimiterea continuă de comenzi/cereri către serverele acesteia) a durat 60 de zile, 1 oră, 21 de minute și 9 secunde, iar numărul cel mai mare de astfel de atacuri

³ <http://www.prnewswire.com/news-releases/new-research-from-mcafee-inc-reveals-cyber-espionage-is-a-growing-threat-to-national-security-59896522.html>

⁴ <http://www.kaspersky.com/threats>

îndreptate împotriva unui singur website a fost de 218. Motivele pentru care cele două state se situează pe primele poziții în acest top sunt date de faptul că în SUA se află cele mai multe computere, iar în Indonezia se găsesc cele mai multe computere infectate din lume. Cele mai active grupări de hackeri au fost Anonymous și LulzSec (o grupare presupus a fi desprinsă din aripa radicală a Anonymous), acestea reușind prin atacuri DDoS să scoată temporar din funcțiune o serie de website-uri guvernamentale precum cele din SUA, Marea Britanie, Spania, Turcia sau Iran, printre care și www.cia.gov (website-ul CIA din SUA) sau www.soca.gov.uk (pagina British Serious Organized Crime Agency - SOCA). Cazul companiei Sony este, de asemenea, un exemplu de mare corporație care a căzut victimă atacurilor DDoS lansate de Anonymous; în timp ce atacul asupra www.playstationnetwork.com era în desfășurare, serverele PSN au fost sparte, iar datele personale a peste 77 milioane de utilizatori au fost compromise. Amploarea fenomenului nu poate fi însă apreciată cu acuratețe întrucât „foarte rar se întâmplă ca organizațiile să recunoască faptul că au fost ținta unor atacuri DDoS, deoarece vor să-și protejeze reputația”, spune Yuri Namestnikov, Senior Malware Analyst, Global Research and Analysis Team, Kaspersky Lab⁵.

Când hacking-ul capătă accente politice, prin mesajele publice lansate în spațiul virtual, efectele asupra securității naționale depășesc granițele tehnice ale războiului cibernetic. De altfel, hacktivismul nu este un concept nou. Încă din anii '80, hackerii răspândiți pe întreg globul s-au organizat în rețele online, motivându-și politic acțiunile. Pe măsură ce spațiul virtual și-a lărgit granițele, oferind posibilități nelimitate de comunicare dinamică tuturor segmentelor sociale, hackerii, conștientizându-și forța de impact imagologic, și-au dezvoltat și promovat propria identitate, ajungând ca în ultimii 20 de ani să devină un vector puternic de influență socială, economică și politică prin mesajele bine articulate lansate pe Internet. Astfel, hackerii ajung să intre în atenția specialiștilor în securitatea națională din două perspective: atât din punct de vedere al acțiunilor în sfera criminalității cibernetică, dar și ca surse de instabilitate socială cu risc de degenerare în varii forme de proteste și revolte stradale. Omenirea se află, afirmă din ce în ce mai mulți analiști, în pragul unor schimbări revoluționare în toate planurile societale, iar cei care au contribuit și vor contribui semnificativ la acestea sunt, fără îndoială, hackerii. Consecințele globale ale acțiunilor lor în mediul de securitate actual, nepregătit pentru un astfel de conflict, sunt în acest moment impredictibile.

În acest sens, directorul Serviciului Român de Informații, ambasadorul George Cristian Maior, afirmă în “Viziunea strategică 2011-2015”⁶, “*expansiunea lumii virtuale a condus la emergența unei noi dimensiuni a puterii statale, „puterea digitală”, cu efecte pe termen lung asupra cunoașterii strategice și acțiunilor statului în plan național și internațional. De asemenea, individul a dobândit noi instrumente de acțiune, prin intermediul accesului la baze de date și rețelele informatice, instrumente prin care poate influența în mod direct exercitarea puterii în plan intern sau internațional. Recurența revoluțiilor Facebook sau Twitter din Europa până în*

⁵ http://www.kaspersky.com/about/news/virus/2011/Expect_More_DDoS_Attacks_Tomorrow

⁶ www.sri.ro

Orientul Mijlociu demonstrează impactul acestor instrumente virtuale asupra regimurilor politice, impact de neimaginat acum mai puțin de un deceniu. Formele de evoluție a „puterii digitale” vor reprezenta, în egală măsură, oportunități de dezvoltare, dar și vulnerabilități și provocări la adresa securității, iar gestionarea acestora va fi determinată de capacitatea de accesare, decelare și utilizare a informației.”

La finele anului 2010, compania Panda Security avertiza, printr-un raport publicat pe website-ul lor⁷, că anul 2011 va fi sta sub spectrul unor noi tendințe radicale în criminalitatea informatică, hacktivismul și războiul cibernetic urmând să țină trează atenția publicului larg. Luis Corrons, director tehnic al Panda Security, enumeră în acest raport 10 tendințe majore pentru acest an, cele mai importante fiind:

- Războiul cibernetic. Fenomenul Wikileaks, virusul anului Stuxnet, care a provocat pagube uriașe peste tot în lume și a marcat începutul unei noi categorii de malware cu utilizare în spionajul și sabotajul industrial (vizând inițial procesul de centrifugare în centralele nucleare ale Iranului), precum și articolele insinuând implicarea guvernului chinez în atacurile informatice împotriva Google sau a altor ținte, au marcat un punct de cotitură în istoria acestor conflicte. În raport se afirmă faptul că: *„În războaiele ciberneticе, ca și în conflictele actuale din viața reală, nu mai există uniforme și grade care ne-ar permite să distingem între inamic sau aliat. Este ca și în cazul războaielor de guerrilla, în care este dificil să identifiți cine lansează atacul și de unde. Singurul lucru posibil a fi stabilit este obiectivul atacului.”*

- Protestele ciberneticе au devenit, în mod indubitabil, noul mare curent al anului 2010. Această mișcare a fost relansată de gruparea de hackeri Anonymous, prin operațiuni precum operațiunea “Payback” (“Revanșa”), ținând în special organizații care încearcă să împiedice pirateria pe internet, și ulterior, pentru a își arăta susținerea pentru Julian Assange, redactorul șef al Wikileaks. De altfel, chiar și utilizatori cu cunoștințe tehnice limitate se pot alătura acestor proteste ciberneticе, care se manifesta prin atacuri DDoS (atacuri prin Internet, provenind din mai multe surse, împotriva unei anumite ținte și destinate blocării activității acesteia) sau campanii de lansare spam. *„În ciuda încercărilor pripite ale multor țări de a bloca aceste tipuri de activități sau de incriminare a protestatarilor, considerăm că în 2011 vor fi și alte proteste ciberneticе, organizate de acest grup sau de altele noi. Internetul ocupă un loc din ce în ce mai important în viețile noastre și este un canal prin care ne putem manifesta în mod anonim și liber, cel puțin pentru moment, prin urmare, vom înregistra tot mai multe exemple ale acestor tipuri de proteste civile”,* se afirmă în raport.

„Imaginea de ansamblu nu se îmbunătățește. Este adevărat că în 2010 am asistat la câteva arestări importante (cum ar fi creatorii rețelei de calculatoare “zombie” Mariposa care a permis acestora controlul a peste 13 milioane de sisteme și pierderi de milioane de dolari pentru companii și persoane fizice) care au afectat în mod clar lumea infractorilor ciberneticі. Aceste acțiuni sunt totuși insuficiente dacă luăm în considerare amploarea sistemelor împotriva cărora luptăm. Profiturile

⁷ <http://press.pandasecurity.com/news/10-leading-security-trends-in-2011/>

acestei piețe negre se ridică la mii de milioane de dolari și mulți criminali operează fără a fi prinși din cauza anonimatului din Internet și a multor lacune juridice. Climatul economic a contribuit la gravitatea acestei situații întrucât, pe măsura creșterii șomajului în multe țări, multe persoane văd în asta o oportunitate de a face bani cu risc minim, chiar dacă acest lucru presupune înfăptuirea unei infracțiuni”, a mai declarat Luis Corrons, ale cărui previziuni s-au dovedit anul acesta corecte în integralitatea lor.

Este deja o certitudine faptul că în prezent ne confruntăm cu o criză economică fără precedent în ultimii 80 de ani, deocamdată fără perspective de finalizare în termeni de redresare și stabilitate. Având ca obiectiv final introducerea monedei unice sau instaurarea noii ordini mondiale - după cum acuză adepții teoriilor conspiraționiste, urmărind printre altele crearea Statelor Unite ale Europei - așa cum afirmă din ce în ce mai mulți politicieni europeni, sau pur și simplu fiind un efect logic și previzibil al politicilor monetare inflaționiste, criza care a afectat practic toate statele lumii riscă să transforme lumea într-un imens câmp de manifestare acută a revoltelor și revoluțiilor populare. Primăvara Arabă - strâns legată de fluctuațiile prețurilor pe piața alimentară, uriașele proteste din Spania, Grecia, Israel, Italia, Germania, Portugalia și alte state europene – rezultante ale șomajului și sărăciei accelerate, mișcarea Occupy Wall Street aflată în creștere exponențială - declanșată împotriva oligarhiilor financiare, protestele din China, toate conturează tabloul unei revoluții globale ale cărei premise se regăsesc, în diverse forme germinative, pe toate continentele.

Într-un interviu acordat King World News, în această primăvară⁸, Gerald Celente, un celebru specialist american în prognoze de tenduri economice și sociale, citat deseori în The New York Times, Washington Post, The Wall Street Journal sau Financial Times pentru acuratețea previziunilor sale, consideră că revoltele care au început din Iran și au ajuns până în Spania constituie începutul unui nou război mondial, declanșat de prețurile prea mari ale alimentelor, de șomaj și de inegalitate socială. De altfel, Gerald Celente a prevăzut că anul 2011 va fi anul “Jos cu ei 2.0” (Off With Their Heads 2.0), un an al răsturnărilor de regimuri, prognoză care deocamdată s-a dovedit a fi corectă în lumea arabă. El arăta în interviu că toate aceste revolte au niște trăsături comune și că se vor extinde în toată Europa în această vară, ceea ce s-a și întâmplat, iar până la iarnă ar putea deveni globale.

La rândul lui, într-un interviu acordat în Der Spiegel la începutul lunii octombrie a acestui an, fostul consilier economic al lui Barack Obama, Austan Goolsbee, vorbind de actuala criză economică și de necesitatea recapitalizării băncilor, preciza că: *„actuala criză financiară este diferită de cea din anul 2008. Este una creată de Europa, nu de Statele Unite”* și avertiza: *“dacă Europa nu rezolvă problema băncilor subcapitalizate, situația poate deveni explozibilă și se poate transforma într-un război la nivel global”*.

Și Jan Vincent-Rostowski, ministrul de finanțe polonez, susținea în 14 septembrie 2011, în Parlamentul European, că: *„trebuie să salvăm Europa, cu orice*

⁸ http://www.kingworldnews.com/kingworldnews/Broadcast/Entries/2011/5/27_Gerald_Celente.html

preț. Pericolul unui potențial război, în următorii 10 ani, deși acum nu facem planuri pentru următorii 10 ani, este un scenariu la care ar trebui să ne gândim.”

În urma avertismentelor lansate de specialiști se înscrie și avertizarea voalată a reputatului economist Nouriel Roubini, denumit și “Dr. Doom” datorită acurateții predicțiilor sale, cel care a vorbit prima dată despre actuala criză economică mondială. Într-un editorial publicat în luna august a acestui an, în „Ecomonitor”⁹, Roubini afirmă că: *„Recentele demonstrații populare, de la cele din Orientul Mijlociu și Israel și până la cele din Marea Britanie, precum și nemulțumirile tot mai pronunțate din China, se vor generaliza în curând, atât în țările cu economii avansate, cât și în cele emergente. Iar toate acestea vor avea un singur punct de plecare: sărăcia în creștere, șomajul ridicat, inegalitatea și lipsa de speranță. Chiar și clasele de mijloc din lume simt cum le scad veniturile și nivelul de trai”*.

Nu este de mirare că într-un astfel de context economic global, concomitent cu expansiunea uriașă a accesului la Internet peste tot în lume, hacktivismul a luat amploare în forme și efecte nebănuite, toate cu un numitor comun - îndemnul la nesupunere civică, fiind de altfel unul dintre catalizatorii cei mai importanți ai activismului cibernetic datorită aurei romantice în care sunt învăluite acțiunile hackerilor și care atrage ca un magnet mai ales tinerii internați.

De altfel, în 1984 Stephen Levy, în cartea sa „Hackerii, eroii revoluției computerelor”¹⁰, prezenta în 6 puncte un cod etic al acestora: accesul la computere trebuie să fie neîngrădit, toate informațiile trebuie să circule liber; nu trebuie să existe încredere în autorități; hackerii trebuie judecați după acțiunile lor de hacking, nu după criterii precum studiile, vârsta, sexul sau statutul lor social; trebuie creată artă și frumusețe pe un computer; computerul poate schimba în mai bine viața. Acestea sunt principiile pe care le clamează și în prezent hackerii. De exemplu, Hacktivismo, un grup de hacktiviști desprins în 1999 din vestitul Cult of Te Dead Cow și care este activ și în prezent, susțin că hacktivismul înseamnă folosirea unor argumente mult mai elocvente - fie coduri, fie cuvinte – pentru a construi o societate mai bună, grupul acționând în numele propriei “Hacktivismo Declaration” inspirată din Declarația Drepturilor Omului.

Făcându-și simțită prezența individual sau în grupuri, hacktiviștii au reușit, mai ales în ultimele două decenii, să-și modifice imagologic statutul de terorist cibernetic într-unul de luptător pentru drepturi și libertăți, speculând extrem de bine tendința generală a cetățeanului de a contesta autoritatea și reușind să canalizeze tensiuni sociale. În 1998, bunăoară, hackerii din Electronic Disturbance Theatre au obținut susținere globală printr-o serie de atacuri reușite asupra website-urilor guvernului mexican și ale Pentagonului care aveau ca scop aducerea în atenția opiniei publice a situației indienilor din Chiapas. În același an, Kaotik Team atacă 45 de website-uri ale autorităților indoneziene, cerând deplină autonomie pentru Timorul de Est și generând astfel o mișcare de susținere puternică în zonă. La începutul anilor 2000 au fost lansate masiv viruși precum Mawanella (care arăta arderea a două moschei și a 100 de magazine deținute de musulmani în Mawanella), Injustice (prin care se

⁹ Roubini, Nouriel, “Is capitalism doomed?”, Ecomonitor, 15 august 2011

¹⁰ Levy, Steven, “Hackers, Heroes of the Computer Revolution”, 1984

protesta împotriva asasinării unei fetițe palestinienne) sau Vote-A (care întreba dacă America trebuie sau nu să intre în război), iar această metodă de hacktivism a continuat și va continua să fie folosită cu succes.

Dacă în anii '80, asistam la manifestări limitate ale transmiterii mesajelor politice prin intermediul computerelor, prin exponenți precum Freenet, Cult of The Dead Cow sau 1984 Network Liberty Alliance care militau pentru libertatea de exprimare și dreptul la viață privată, anii '90 s-au caracterizat prin atacuri semnificative asupra website-urilor guvernamentale și mesaje politice mult mai bine articulate, prin hackeri individuali sau grupuri precum milw0rm, Electronic Disturbance Theatre, Chaos Computer Club, Phrack, The Yes Man sau L0pht. Două momente cheie s-au remarcat în această decadă: primul se referă la declarația de război cibernetic din anul 1998 împotriva Irakului și Chinei, lansată de hackerii Legions of Underground (LoU) pentru a protesta împotriva restricționării Internetului în respectivele țări, și cărei i s-a opus prima alianță de hackeri realizată la scară globală, formată din incluzând grupări vestite precum Cult of The Dead Cow sau Phrack, iar a doilea se referă la vestitul caz Echelon, când hacktiviștii uniți în mișcarea Jam Echelon Day au încercat să întrerupă, la finele anului 1999, această uriașă rețea internațională de comunicații (nu se știe oficial dacă au reușit, însă există un raport NSA care afirmă că la începutul anului 2000 computerele lor au căzut "inexplicabil").

Începând cu anul 2001 s-au dezvoltat noi forme de activism cibernetic, concomitent cu posibilitățile oferite de dezvoltarea tehnologiei informațiilor. Două momente importante marchează această perioadă: apariția grupării Anonymous care lansează în 2008 așa-numitul *Project Chanology*, un protest digital împotriva Bisericii Scientologice care a reușit să creeze un adevărat curent activist în SUA, iar în anul 2009 joacă un rol semnificativ în diseminarea informațiilor în spațiul virtual privind protestele electorale din Iran, precum și acțiunile hackerilor chinezi din anul 2008, care au atacat repetat website-ul CNN și al altor televiziuni ca formă de susținere a mișcării de protest *Journey of Harmony* care a durat 129 de zile și a marcat imagologic și sociologic Jocurile Olimpice de la Beijing din acel an.

Vedetele ultimilor ani au fost Wikileaks și Anonymous, în contextul în care grupurile și manifestările hacktivistice s-au înmulțit considerabil. Wikileaks este vârful de lance al unui nou gen de activism care și-a propus să aducă la cunoștința publicului internațional informații care nu ar fi avut nici o șansă să ajungă în presa „convențională”. Deși website-ul a fost lansat în decembrie 2006 și numai în anul 2007 a publicat aproximativ 1,2 milioane de pagini care documentau diverse afaceri sau acțiuni pe care hackerii de la Wikileaks le-au dezvăluit, iar în anii ulteriori și-a confirmat direcția de acțiune prin publicarea unor noi documente clasificate, dar și a altor materiale precum mesajele lui Bin Laden, abia în ultimii doi ani acesta a devenit un adevărat fenomen, odată cu publicarea telegramelor diplomatice reprezentând corespondența dintre Departamentul de Stat al Statelor Unite ale Americii și ambasade ale Statelor Unite din toată lumea. Organizația declară că a fost înființată de dizidenții chinezi, jurnaliști, matematicieni și programatori din SUA, Taiwan, Europa, Australia, și Africa de Sud, directorul fiind cunoscutul activist australian Julian Assange. De altfel, arestarea acestuia a determinat atât hackerii, cât și

milioane de simpatizanți din toată lumea, să protesteze aducând astfel în atenția întregii media și a opiniei publice acțiunile și documentele publicate de Wikileaks. Apariția numeroaselor clone Wikileaks în diverse state, precum și atenția constantă acordată de media fenomenului măsoară doar în bună parte impactul pe care acest tip de hacktivism l-a avut și continua să-l aibă peste tot în lume.

Anonymous și-a consolidat poziția hacktivistă prin operațiuni precum: *Payback* (prin care au fost atacate prin metoda DDoS o serie de website-uri și rețele deținute de grupări și organizații anti-piraterie, momentele de vârf fiind penetrarea rețelei PlayStation deținută de compania Sony), *Avenge Assange* (de susținere a lui Julian Assange prin atacurile asupra Amazon, PayPal, Visa și MasterCard, băncii elvețiene PostFinance, dar și a altor bănci și companii la fel de renumite), *Egypt*, *Tunisia*, *Lyban* și *Syrian* (o parte din seria de atacuri care a inclus și operațiunile *Bahrain*, *Jordan* și *Morocco* și care au demonstrat implicarea activă a grupării în Primăvara Arabă prin penetrarea rețelelor guvernamentale), *Bank of America* (prin care hackerii au făcut publice adresele de mail ale angajaților băncii și care demonstau “corupția și fraudă”), *Intifada* (ca răspuns la atacurile cu virusul Stuxnet care s-a presupus fi creat și lansat de Israel și SUA) și mai ales *Anti-Security* (derulată împreună cu LulzSec și constând în atacuri asupra structurilor de securitate și contractorilor de armament din aproape toate țările lumii). Membrii grupării au spart website-urile relevante și au penetrat rețelele guvernamentale, rețelele diverselor companii comerciale, website-urile unor bănci etc. și au transmis mesaje de protest online. În prezent, în foarte puține colțuri de pe glob Anonymous nu și-a făcut încă simțită prezența. Practic, au folosit toate mijloacele prin care un hacker își poate face cunoscută prezența pe Internet. Reușitele Anonymous în spațiul virtual și mesajele puternice antisistem au declanșat rapid simpatie și susținere din partea internautilor fără implicare în hacking, astfel încât prin Anonymous nu se mai înțelege azi doar o grupare de hackeri. Cei care au ieșit în stradă alături de ceilalți protestatari în toate colțurile lumii, purtând măști Guy Fawkes și agitând logo-ul Anonymous, nu au fost și nu sunt hackerii, ci simpli cetățeni, ridicând astfel numele la rangul de concept și transformând astfel niște simple acțiuni de hacking într-un adevărat fenomen hacktivist în continuă creștere. Măștile Guy Fawkes au putut fi văzute la toate revoltele din ultimii doi ani, de la Primăvara Arabă, până la cele din statele europene – îndeosebi Spania, Grecia, Italia, Germania și Israel, precum și în SUA, statele asiatice și cele de pe continentul african, devenind parte semnificativă din simbolistica acestor noi mișcări fără lideri declarați. Relevantă pentru efectele sociale ale acțiunilor Anonymous rămâne implicarea în Primăvara Arabă prin acțiuni de hacking și activism stradal, dar mai ales promovarea și susținerea “în teren” a mișcării “Occupy Wall Street” care a fost lansată online în 13 iulie anul acesta de către grupul de activiști Adbusters și care în prezent a căpătat ecou nu numai pe întreg teritoriul SUA, dar și în foarte multe țări de pe glob, conturându-se a fi punctul de plecare al unui potențial conflict global fără precedent între guverne și cetățenii respectivelor state. Este imposibil de tras o linie, în prezent, între grupul de hackeri Anonymous și mișcarea socială Anonymous.

Nu am întâlnit deocamdată, în zona cercetărilor cu caracter public, studii relevante care să analizeze mecanismele psihosociale ale acțiunilor hackerilor și

hacktiviștilor și efectele reale asupra navigatorului pe Internet. Care anume este impactul asupra autorității guvernului X în ochii cetățeanului când acestuia i se înlocuiește pagina web oficială cu un mesaj ironic sau cu o caricatură? Cum poate reacționa un plătitor de rate când citește pe Internet corespondența internă cinică a unei bănci la care are credit? Ce garanții pentru propriul stat sau în relație cu alte state mai poate oferi o agenție guvernamentală de securitate când documentele ei clasificate ajung să fie distribuite online „la liber”? Să ne amintim, bunăoară, valul de simpatie creat în țară în momentul când hackerii din gruparea RNS - Romania National Security au atacat site-urile presei franceze, lăsând în urmă mesajul: *"Țigani nu sunt români. Noi v-am respectat Franța, voi ne veți respecta România!"*, însoțit de tricolorul românesc. Cum a fost afectată autoritatea guvernului român, acuzat că nu ia poziție împotriva denigrărilor venite din media unui alt stat și care poate fi reacția cetățenilor români în cazul în care RNS și-ar manifesta hacktiviste și într-o bună zi va chema cetățenii români în stradă, în contextul situației economice în continuă degradare? Iar astfel de întrebări pot continua, însă singurul răspuns concret pe care îl avem acum se rezumă la două efecte vizibile ale acțiunilor hackerilor, fie ei motivați personal sau în slujba unor organizații sau guverne: înmulțirea, precum ciupercile după ploaie, a seminariilor, meselor rotunde, punctelor pe ordinea de zi a summit-urilor și comisiilor de investigare pe tema războiului cibernetic, iar pe de altă parte dezvoltarea accelerată a fenomenului hacktivist și multiplicarea efectelor sale sociale prin manifestări din ce în ce mai ample de revoltă stradală.

Concluzii

Pe de o parte, specialiștii în securitate cibernetică atrag atenția asupra unei posibile a treia conflagrații mondiale care se va derula în mediul virtual, în care beligenranții vor fi de-a valma atât militari, cât și civili, și în care acțiunile de hacking joacă un rol-cheie. Pe de altă parte, economiștii și politicienii semnalează pericolul unei a treia conflagrații mondiale cu arme convenționale, generată de actuala criză economică. Însă realitatea ultimilor ani ne oferă cu adevărat perspectiva completă: un posibil al treilea război mondial în ambele dimensiuni, având ca factori declanșatori nu numai interminabila sete de război a statelor puternice, accelerată în ultimele două decade, cât mai ales tensiunile sociale determinate de criza economică profundă cu care se confruntă omenirea. În acest tablou sumbru hacktivismul va juca un rol semnificativ, dacă nu crucial, fiind o punte strategică extrem de complexă și dinamică între spațiul virtual și cel real. Există și statistici care afirmă ca practic există câte un hacker la fiecare sută de utilizatori de Internet și chiar dacă sub 1% dintre aceștia ar fi orientați spre activism sau ar fi angajații unor guverne sau companii importante, rămâne riscantă incorecta apreciere a rolului lor în viitorul apropiat.

Bibliografie:

1. Apps, Peter, "Analysis: WikiLeaks battle: a new amateur face of cyber war?", Reuters, 9 decembrie 2010.

2. Levy, Steven, "Hackers, Heroes of the Computer Revolution", 1984.
3. Mc Luhan, Herbert, "Culture is our business", 1970.
4. Mitnick, Kevin; Simon, William L. "The Art of Deception: Controlling the Human Element of Security", 2003.
5. Samuel, Alexandra, "Hacktivism and the Future of Political Participation", 2004.
6. Schneier, Bruce, Secrets and Lies: Digital Security in a Networked Word", 2000.
7. Thomas, Douglas, "Hacker Culture", 2003.
8. Roubini, Nouriel, "Is capitalism doomed?", Ecomonitor, 15 august 2011
9. www.kaspersky.com.
10. www.mcafee.com.
11. press.pandasecurity.com
12. www.sri.ro, "Viziunea Strategică 2011-2015".
13. www.totb.ro, Ghiu Miron, 12 aprilie 2011.

DIMENSIUNI ALE DEZVOLTĂRII DURABILE ȘI COMPETITIVE

Raluca-Ana-Maria DUMITRU*

Sustainable development of humanity must be maintained and possibly improved living conditions for as many members of society while maintaining dynamic stability ecosphere macrosystem components including macro-system itself.

The term „sustainable development” was introduced in the current language of the World Commission on Environment and Development (Brundtland Commission) in 1987.

As Bertrand de Jouvenel appreciated, we do not have to regard the slow progress and we want in fact „no longer treat the planet as a mine to exploit, but as a fund manager administered in good spirit”.

Cuvinte-cheie: dezvoltare durabilă, resurse, abordare economică, abordare sociologică, abordare ecologică (eco-dezvoltare), progres.

1. Provocări majore ale dezvoltării

Lumea se confruntă în prezent cu o presiune extraordinară generată de insuficiența resurselor, în special în cazul celor mai săraci și dezavantajați locuitori ai planetei¹. Un miliard de oameni, îndeosebi din țările în curs de dezvoltare, nu au acces la apă curată; 1,7 miliarde oameni nu au acces la sistemul sanitar; peste 2,2 milioane oameni din țările în curs de dezvoltare, majoritatea copii, mor anual datorită bolilor asociate lipsei apei și serviciilor de sănătate. Până în anul 2025, circa o jumătate din populația globului se va confrunta cu lipsa apei. La aceste statistici mai trebuie adăugată creșterea populației globului cu aproximativ 90 milioane pe an, creștere concentrată de asemenea în țările în curs de dezvoltare. Toate acestea sporesc provocările uriașe cărora decidenții politici trebuie să le facă față. Ei trebuie să reconcilieze nevoile și aspirațiile unei populații în creștere cu resursele limitate oferite de mediul natural.

După cum aprecia și Bertrand de Jouvenel, noi nu avem în vedere încetinirea progresului și dorim de fapt „a nu mai trata planeta ca pe o mină de exploatat, ci ca pe un fond de administrat în spirit de bun gospodar”².

Societatea aflată în dezvoltare economică este supusă unei combinații de trei tipuri de schimbări³:

- progresul utilității, manifestat prin satisfacerea cerințelor sau prin realizarea prosperității oamenilor, ca urmare a creșterii salariului real pe cap de locuitor și a ameliorării calității mediului;
- progresul educației și învățământului, sănătății și nivelului general de calitate a vieții, cunoștințelor și al capacităților decizionale;
- autorespectul manifestat prin independență față de dominația altora sau a statului.

* Asistent universitar la Universitatea ”Spiru Haret”, București.

¹ Datele au fost prezentate la Summit-ul de la Johannesburg din perioada 26 august – 4 septembrie 2002.

² Bertrand de Jouvenel, *Progresul în om*, Editura Politică, București, 1983, p. 218.

³ Mihai Manoliu, Cristina Ionescu, *Dezvoltarea durabilă și protecția mediului*, Editura HGA, București, 1998, p. 20.

Dintre provocările majore se detașează:

- **Producția alimentară.** Creșterea populației globului la 9 miliarde de locuitori în următorii 40 de ani va determina dublarea consumului de alimente. Deși rata necesară de creștere a producției alimentare este de 1,6% anual (2% în ultimele trei decenii), oamenii de știință consideră că această sarcină va fi foarte dificil de realizat în viitor deoarece multe dintre sursele de creștere anterioare nu mai sunt disponibile. Două opțiuni rămân posibile: intensificarea producției pe pământul aflat deja în folosință sau extinderea producției pe suprafețe noi. În ultimele trei decenii, pe seama intensificării s-a asigurat 90% din creșterea producției agricole. Este însă greu de apreciat dacă o nouă „revoluție verde” va mai putea fi posibilă în viitor asigurând creșteri la fel de spectaculoase ale veniturilor ca în anii anteriori. Provocarea constă nu doar în a încerca o performanță asemănătoare, cât mai ales de a realiza acest lucru într-un mod mai puțin dăunător mediului decât până acum.

- **Creșterea rapidă a populației.** Sporirea rapidă a populației și a volumului de activități crește presiunea asupra ecosistemelor fragile. În ultimul deceniu, între 7% și 10% din pădurile tropicale au fost distruse; importante straturi geologice au fost epuizate, iar zonele de litoral au fost poluate într-un ritm nemaîntâlnit. Agricultură bazată pe defrișarea pădurilor concomitent cu creșterea tot mai rapidă a populației creează cicluri vicioase ale degradării solului și reducerii productivității. Este recunoscut faptul că o creștere a veniturilor nu produce aceste probleme, ci din contră, le poate reduce.

- **Urbanizarea și poluarea.** Faptul că 90% din creșterea populației globului se înregistrează în zonele urbane ridică probleme deosebite de schimbare socială și instituțională, investiții în infrastructură și controlul poluării. Numeroase autorități municipale sunt copleșite de responsabilitățile curente, iar sarcinile aflate în fața lor vor continua să crească în viitor. Pentru a face apa curată disponibilă pentru fiecare locuitor în următorii 40 de ani trebuie extinse serviciile pentru mai mult de 3,7 miliarde rezidenți urbani. În orașe precum Bangkok, Mexico City sau Sao Paulo, aerul poluat și apa constituie serioase amenințări pentru sănătatea populației. Emisiile industriale ale gazelor de seră, amenințând creșterea cu 2-4 grade C a temperaturii globului de-a lungul următorului secol, nu dau semne de atenuare. Reducerea consecințelor poluării în unele țări cu creștere rapidă cere ca poluarea pe unitatea de output industrial să scadă cu 90% până în 2030. De asemenea, consumul de energie a crescut. Din totalul consumului energetic, combustibilii minerali reprezintă în prezent 80%, ceea ce duce la poluarea aerului și la efectul de seră.

Atât Conferința Națiunilor Unite privind Mediul și Dezvoltarea din iunie 1992 de la Rio de Janeiro, cât și Conferința ONU de la Johannesburg din perioada 26 august - 4 septembrie 2002 au contribuit în mod semnificativ la conștientizarea urgenței unei dezvoltări durabile. Mesajul clar adresat întregii lumi este următorul: *Fără o gestionare mai bună a mediului înconjurător, dezvoltarea va fi subminată, iar fără o dezvoltare accelerată a țărilor sărace, politicile privind mediul vor eșua.*

Aceste conferințe au constituit astfel un semnal adresat întregii lumi care, după decenii de distrugere a calității mediului în favoarea creșterii economice, a devenit tot mai îngrijorată privind legătura crucială și potențial pozitivă între cele două fenomene. Umanitatea trebuie să învețe să trăiască în cadrul restricțiilor mediului

fizic, privit atât ca furnizor de inputuri, cât și ca loc de evacuare a deșeurilor. Trebuie recunoscut că, deși degradarea mediului nu a atins nivelurile critice de amenințare a vieții pe pământ, ea poate provoca un declin puternic a calității lumii în care trăim. Trebuie asumată responsabilitatea privind alte specii și necesitatea protejării biodiversității. De asemenea, este necesară găsirea unui mod care să permită tuturor oamenilor, în prezent și în viitor, să se bucure de apă și aer curat, precum și de soluri fertile.

Începutul revoluției industriale din Anglia marchează conștientizarea importanței factorului natural și punerea naturii „sub lupa cercetării economice”.⁴

2. Direcții de cercetare a dezvoltării durabile

Conceptul de „dezvoltare durabilă” a fost definit inițial ca fiind „capacitatea de a satisface necesitățile generației actuale fără a compromite șansa generațiilor viitoare de a-și satisface propriile necesități”.⁵

Dezvoltarea durabilă a umanității trebuie să asigure menținerea și, eventual, îmbunătățirea condițiilor de viață pentru cât mai mulți dintre membrii societății, în condițiile menținerii stabilității dinamice pentru toate componentele macrosistemului ecosferei, inclusiv pentru macrosistem în sine.⁶

Termenul de „dezvoltare durabilă” a fost introdus în limbajul curent de Comisia Mondială asupra Mediului și Dezvoltării (Comisia Brundtland) în 1987. Vorbind despre dezvoltare ca „satisfacerea nevoilor generațiilor prezente fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și asigura nevoile”, raportul Comisiei Brundtland, *Viitorul Nostru Comun*, a pus în evidență nevoia de abordare simultană a imperativelor dezvoltării și mediului.

De atunci, a fost depusă o muncă substanțială pentru operaționalizarea conceptului de dezvoltare durabilă, ceea ce a constituit de altfel și principala temă a Raportului Dezvoltării Mondiale prezentat de Banca Mondială în 1992. Eforturile vor înregistra un progres în măsura în care se va reuși integrarea a trei puncte de vedere:

- cel al *economiștilor*, ale căror metode caută să maximizeze bunăstarea în condițiile constrângerilor impuse de stocul de capital existent și de tehnologiile disponibile;

- cel al *ecologiștilor*, care pun accentul pe păstrarea integrității subsistemelor ecologice considerate vitale pentru stabilitatea ecosistemului global. Unii susțin prezervarea tuturor ecosistemelor, în timp ce alții vorbesc de menținerea rezistenței și adaptabilității dinamice a sistemelor naturale ce constituie suport al vieții. Unitățile de calcul ce răspund acestui ultim deziderat nu sunt monetare, ci fizice, iar disciplinele predominante care le studiază sunt biologia, geologia, chimia și științele naturale în general;

⁴ N.N. Constantinescu, *Principiul ecologic în știința economică* (volumul: *Reforma economică. În folosul cui?*), Editura Economică, București, 1993, p. 120.

⁵ Iolanda Dăduianu Vasilescu, *Mediul și economia*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997, p. 10.

⁶ Aureliu Leca, Emil Stăte, *Dezvoltarea durabilă. Aspecte conceptuale și elemente de strategie*, în *Energ*, nr. 15, Editura Tehnică, București, 1997, pp. 39, 51.

- cel al *sociologilor*, care accentuează faptul că actorii-cheie sunt ființele umane, ale căror modele de organizare socială sunt cruciale pentru identificarea soluțiilor viabile în vederea atingerii unei dezvoltări durabile. Într-adevăr, dovada constă în aceea că subestimarea factorilor sociali în procesul dezvoltării pune serios în pericol eficiența diferitelor programe și proiecte de dezvoltare.

În timp ce economiștii, ecologiștii și sociologii sunt în principiu de acord că punctul de vedere al fiecăruia este important, ei nu abordează, de regulă, aceste probleme din toate aceste perspective. Un economist, de exemplu, ar putea ușor recunoaște importanța factorilor sociali sau de mediu, dar ar putea interpreta aceste probleme prin lentilele proprii. Problemele sociale tind astfel să fie reduse la chestiuni de inegalitate, iar problemele de mediu la chestiuni de management al resurselor naturale. În schimb, ar putea fi absente problemele care țin de coeziune socială, identitate culturală și integritate a ecosistemului.

Conform Raportului Brundtland, i se pot atașa dezvoltării durabile două categorii de obiective⁷:

- obiective generale (fundamentale) cu caracter permanent;
- obiective preliminare, cu caracter temporar, specifice unei anumite perioade sau unui anumit domeniu.

Încercarea decidenților politici de a reuni experți din toate aceste discipline, ca parteneri egali, trebuie precedată de rezolvarea unui număr important de chestiuni conceptuale și metodologice. Problemele cheie nerezolvate privesc patru mari direcții:

- evaluarea;
- luarea deciziilor în condiții de incertitudine;
- proiectarea politică și instituțională;
- sustenabilitatea socială.

Cum ar trebui evaluat mediul?

Punctul de plecare pentru un bun management al mediului este recunoașterea costului generat de pagubele provocate mediului și luarea lor în considerare în procesul decizional. Dar acest lucru este dificil de pus în practică pentru că ar fi necesară o estimare nu numai a beneficiilor directe pentru oameni (de exemplu, beneficiile datorate productivității solurilor bune sau apei curate), dar, de asemenea, și beneficiile indirecte (de exemplu, protecția bazinelor de apă ca urmare a prezenței ținuturilor împădurite). În plus, unele active naturale, precum diversitatea biologică, au valori potențiale de care nu suntem încă informați (de exemplu, furnizarea de noi medicamente în viitor) și care sunt dificil de estimat. Cei mai mulți dintre noi cred că lumea naturală are o valoare „intrinsecă”, dincolo de valoarea acesteia pentru oameni.

Cum ar trebui construită sustenabilitatea în termenii conturilor naționale?

Tehnicile de evaluare au fost folosite de obicei în scopul informării la niveluri de proiect și de sector. Ele sunt în același timp necesare influențării deciziilor la nivel național. Conturile naționale convenționale pot fi utile macroeconiștilor, însă ele răspund prea puțin necesităților de măsurare a venitului sustenabil sau schimbărilor în

⁷ Aureliu Leca, Emil Statie, *Dezvoltarea durabilă. Aspecte conceptuale și elemente de strategie*, în *Energ*, nr. 15, Editura Tehnică, București, 1997, pp. 57-59

capacitatea productivă a națiunii. Aceste conturi includ estimări ale deprecierei capitalului produs de oameni, nu însă și al deprecierei resurselor naturale, care este deosebit de importantă în cazul unor țări. De exemplu, atunci când se defrișează pădurile tropicale, nu se face nici o estimare asupra pierderii unui asemenea activ de neînlocuit.

Cum ar trebui să evaluăm viitorul?

Emisiunea dioxidului de carbon în aer nu costă nimic generația prezentă, însă poate costa generațiile viitoare. Cum ar trebui evaluat impactul pe termen lung? În mod convențional, economiștii au aplicat rate de actualizare a costurilor și beneficiilor viitoare. Ecologiștii și chiar cetățenii obișnuiți au argumentat adesea că este cu siguranță greșit să se evalueze bunăstarea oamenilor nenăscuți înaintea evaluării propriei bunăstări. Economiștii răspund că aceasta nu reprezintă bunăstarea generațiilor viitoare care este actualizată; este pur și simplu faptul că o unitate monetară de azi poate fi investită cu o rată real pozitivă generând mai multe unități monetare în viitor (și deci valorează mai mult de o unitate monetară în viitor). Acesta este motivul pentru care ei aleg, de obicei, să actualizeze viitorul la costul de oportunitate al capitalului.

Cum ar trebui manevrate pragurile și incertitudinea?

Gradul înalt de incertitudine nu justifică inacțiunea. Sub presiunea sărăciei, a dinamicii demografice și economice, costurile inacțiunii sunt chiar mai mari decât cele ale acțiunii. Incertitudinea cere evaluări riguroase ale mediului pornind de la datele științifice disponibile.

Cum ar trebui să acordăm prioritate biodiversității?

Pe de o parte, unii biologi ar dori să salveze orice specie. Dispariția iminentă a rinocerului alb, balenelor sau elefanților, a stimulat eforturile de conservare. Însă voința publică de a salva nenumăratele specii mărunte (insecte minore și plante) este mult mai puțin evidentă, iar costul salvării tuturor speciilor poate fi prohibitiv. Pe de altă parte, pot fi acceptate inițiative organizate și corelate prin care s-ar putea prezerva moștenirea genetică unică a lumii.

Cum ar trebui stabilite prioritățile?

O abordare interesantă de stabilire a priorităților aparține echipei de la Universitatea Harvard care a pus la punct o schemă pentru clasificarea diferitelor opțiuni. Esența acestei metode, care continuă munca de pionierat a Agenției de Protecție a Mediului a SUA, constă în derivarea unui set de indicatori bazat pe impactul deteriorării mediului asupra sănătății umane, activelor productive și funcțiilor ecologice. Această metodologie este încă în stare incipientă.

Astfel de analize pot fi utile oricărei țări deoarece permit conceperea unor planuri de acțiune asupra mediului prin care decidenții văd problemele de mediu ca un întreg. În plus, într-o anumită măsură, procesul este participativ. Astfel, publicul poate fi conștientizat cu privire la opțiunile și pericolele cărora trebuie să le facă față.

Componentele sociale ale dezvoltării nu sunt mai puțin importante decât cele economice sau tehnice. Oamenii pot fi priviți atât ca beneficiari, cât și ca victime ale tuturor activităților de dezvoltare. Implicarea lor activă în procesul dezvoltării este cheia succesului. Programele de mediu vor eșua cu certitudine dacă nu vor avea drept obiectiv permanent continuarea sporirii bunăstării oamenilor. Țările sărace sunt cel

mai puternic afectate de degradarea mediului, fiind în același timp și cel mai slab echipate pentru a se proteja.

Abordarea ecologică

Dezvoltarea durabilă sub aspect ecologic (eco-dezvoltarea) trebuie să asigure protecția biosferei, respectiv a biodiversității și a desfășurării normale a fenomenelor și ciclurilor bio-geo-chimice.

Ecologiștii au un rol din ce în ce mai important în procesul adoptării deciziilor economice. Ei aduc o perspectivă la nivelul ansamblului sistemului, o vedere pe termen lung care accentuează prevenirea și un pachet de practici ecologice menite să consolideze dezvoltarea socio-economică.

În mod tradițional, ecologia avea o relevanță redusă pentru cei interesați de domeniul afacerilor. Însă, în ultimii ani, situația s-a schimbat reflectând o altă percepție asupra modului în care oamenii influențează utilizarea și conservarea resurselor naturale.

Inițial, resursele naturale erau considerate „bunuri libere” și prevalau creșterea economică nelimitată. Concepția de astăzi cuprinde trei principii ecologice fundamentale:

- Activitatea economică umană este un subsistem care operează în cadrul unui mai larg, dar finit - ecosistemul. Dezordinea în ecosisteme (de exemplu, epuizarea resurselor sau poluarea) se interferează în cele din urmă cu sistemele de susținere a vieții, pe care se bazează economia.

- Pe măsură ce activitatea umană se extinde, iar populația se află în creștere, sunt utilizate cantități tot mai mari de resurse naturale, fapt ce generează un volum tot mai mare de deșeuri riscând depășirea limitelor de toleranță ale ecosistemelor.

- Uneori impactul dezvoltării produce schimbări de mediu pe termen lung și chiar în mod ireversibil. De exemplu, dacă pădurile tropicale sunt tăiate și solul este expus, mineralele (deja cu ofertă redusă) sunt filtrate de ploaie. Astfel, solul se întărește împiedicând regenerarea pădurilor și obținerea unor recolte stabile.

Ca rezultat al atingerii unui grad mai ridicat de conștientizare, ecologiștii joacă acum un rol vital în definirea managementului pădurilor, al terenurilor mlăștinoase și al zonelor de litoral și în echilibrarea raporturilor dintre oameni, șeptel, plante și sol. Ecologiștii se implică din ce în ce mai mult în implementarea proiectelor de dezvoltare, pe măsură ce guvernele se orientează spre protejarea aerului și calității apei, conservarea resurselor naturale și susținerea dezvoltării economice cu un management eficient al mediului.

Inițial, problemele dezvoltării erau sănătatea și poluarea la nivel local, în timp ce acum acestea au dimensiuni globale și regionale. Ecologiștii sunt din ce în ce mai implicați în procesul dezvoltării prin faptul că ei ajută la formarea unei noi conștiințe a dezvoltării. Pentru aceștia strategia are trei componente: (1) integrarea problemelor ecologice în politicile de dezvoltare economice și sectoriale, (2) proiectarea strategiilor anticipative și preventive pentru proiectele de dezvoltare, (3) accentuarea efectului pozitiv al politicilor ecologice asupra dezvoltării.

Prevenirea - mai bună decât tratamentul

Deoarece decidenții politici au ajuns la concluzia că terapia sistemelor ecologice degradate este extrem de scumpă, consumatoare de timp și adesea

imposibilă, politicile de mediu au ajutat la anticiparea impacturilor semnificative ecologice și socio-economice.

Aplicarea politicilor de mediu anticipative și preventive ridică însă mai multe probleme. De regulă, astfel de politici au nevoie în avans atât de certitudini științifice, cât și de acceptarea în plan politic a impactului advers demonstrat. În plus, predicția pagubelor este adesea slabă sau absentă.

Ecologiștii pot fi eficienți în influențarea politicilor doar dacă ei pot demonstra că politicile ecologice promovează și nu împiedică dezvoltarea durabilă. Aceasta cere un parteneriat cu economiștii, în urma căruia să fie estimate atât costul pagubelor provocate ecosistemelor, cât și beneficiile economice ale conservării acestor sisteme.

Abordarea economică

Economia mediului ajută la apropierea de conceptul dezvoltării durabile pentru că încorporează aspecte de mediu și sociale în adoptarea deciziilor. Ea implică o nouă sinteză a principiilor economice existente și a extensiilor lor.

Istoric, dezvoltarea lumii industrializate s-a concentrat pe outputul economic, astfel că, deloc surprinzător, modelul postbelic al țărilor în curs de dezvoltare a fost dominat de creșterea economică. Dar în anii '60 a fost dezvoltat modelul creșterii echitabile pentru a încorpora obiective sociale, cum sunt atenuarea sărăciei și redistribuirea veniturii. În anii '80, modelul a fost extins din nou pentru a cuprinde conceptul de dezvoltare durabilă reflectând creșterea preocupării privind mediul.

Creșterea economică încă umbrește alte obiective, fapt sesizabil în cazul țărilor industrializate, care au început să abordeze problemele de mediu numai după ce au atins obiective economice majore. În prezent, decidenții politici din întreaga lume încearcă din ce în ce mai mult să găsească căi de dezvoltare sustenabilă. *Scopul este maximizarea bunăstării ca rezultat al activităților economice, concomitent cu menținerea sau creșterea în timp a stocului de active economice, ecologice și socio-culturale (pentru a asigura sustenabilitatea veniturii și echitatea intra-generațională) și satisfacerea nevoilor de bază ale săracilor (pentru a susține echitatea inter-generațională).* Economia mediului contribuie la această căutare prin încorporarea criteriilor de mediu și sociale în adoptarea deciziilor economice. Ea oferă decidenților politici atât mijloace de evaluare a impactului activității umane asupra mediului, cât și instrumente de adoptare a unor decizii mai bune.

Economia mediului, ca domeniu de studiu, nu este nouă. De-a lungul ultimelor două decenii principiile economice existente au fost construite și extinse pornind în special de la evaluarea impactului activității asupra mediului natural și social, care adesea nu este bine reflectat în tranzacțiile de piață. Însă este de dată recentă aplicarea acestor concepte la țările în curs de dezvoltare, mai ales prin influențarea adoptării deciziilor la nivel de proiect. În ultimii ani, economiștii mediului au început să se intereseze de politicile macroeconomice.

În timp ce bazele acestei abordări sunt optimizarea economică și alocarea eficientă a resurselor, practicienii recunosc că aceste concepte nu sunt ușor de aplicat la unele obiective de mediu și sociale, precum prezervarea rezistenței sistemelor ecologice la șocuri, promovarea participării publicului larg la decizii sau reducerea conflictelor. În aceste cazuri ei se bazează adesea pe tehnici, precum analiza multicriterială, pentru a facilita compromisurile între diferite obiective.

Dezvoltarea economică durabilă (sustenabilă) este în mod obișnuit interpretată ca fiind un proces de menținere a bunăstării proiectate pe un termen nedefinit în viitor. Optimalitatea economică, definită ca maximizare a valorii prezente a consumului, se deosebește de sustenabilitate. Mai mult chiar, optimalitatea poate fi compatibilă cu non-sustenabilitatea, astfel încât pe o traiectorie definită în termenii optimalității prezente, consumul viitor tinde să scadă poate chiar la zero. Mai multe lucrări recente au căutat să combine optimalitatea și sustenabilitatea prin faptul că nu au mai luat în considerare acele traiectorii ale consumului lipsite de etică, ce tratează bunurilor oferite de mediu ca fiind o sursă de utilitate în sine, ca și input-uri pentru producție. Astfel, sustenabilitatea devine o constrângere suplimentară pentru traiectoria creșterii economice optimale.

Problema cu aceste abordări este că ele nu surprind diversitatea contribuțiilor mediului natural la economie, iar subiectul premiselor restrictive sunt economiile simple. Asemenea modele pot conduce la analize utile, dar aplicarea lor la economiile reale și la mediu este limitată în mod inevitabil.

Dacă considerarea optimalității și sustenabilității conduc la recomandări diferite în ce privește măsurile de politică economică, trebuie să se identifice o ordine de prioritate. Există mai multe motive de confruntare cu percepția economică obișnuită, potrivit căreia optimalitatea ar trebui să fie obiectivul dominant:

- de multe ori, optimalitatea nu constituie baza pentru politica publică; existența statului bunăstării nu este optimă și nu asigură în mod necesar dreptatea socială sau respectarea drepturilor omului;

- calculele de optimalitate ar putea să nu fie realizabile din cauza dificultăților de evaluare a mediului;

- chiar dacă se fac calcule de optimalitate, acestea pot subestima pagubele aduse mediului întrucât prețul viitor al bunurilor de mediu ar putea fi substanțial mai mare decât prețul prezent, dată fiind rata de distrugere a mediului. Asemenea creșteri posibile de preț sunt însă lăsate în mod curent în afara calculelor, din cauza incertitudinii evoluției lor.

- calculele de optimalitate bazate pe consum vor fi nefavorabile bunurilor de mediu, chiar dacă bunurile de mediu sunt luate în calcul, în măsura în care consumul de bunuri produse și servicii este mai motivat de dorința de a avea o poziție relativă mai bună. Consumul ce permite îmbunătățirea statutului social nu produce o creștere agregată a bunăstării, ci câștigul unei persoane implică pierderi pentru altă persoană. În literatură se argumentează că multe bunuri sunt bunuri publice care, din cauza non-excluziunii, nu pot fi consumate într-un mod care conferă beneficii relative. Atunci când sunt sacrificate pentru consumul de bunuri ce conferă statut, modificarea netă a bunăstării nu va fi reflectată cu acuratețe de către valorile lor relative, evidențiate fie prin prețuri, fie prin disponibilitatea de plată.

Din toate aceste motive, abordarea în această lucrare este de a considera aceeași definiție a sustenabilității economice – menținerea bunăstării - folosită și la determinarea optimalității, dar în condițiile unei evaluări mai detaliate a contribuției mediului la această bunăstare, astfel încât să se poată formula principiul privind susținerea acestei contribuții. Implicațiile economice ale căutării unor principii de acest fel pot fi explorate pe mai multe căi.

Evaluarea efectelor

Primul mod prin care economia mediului îmbunătățește analiza politică este de a ajuta la evaluarea impactului deciziilor la diferite niveluri.

Nivelul de proiect. În mod tradițional, economiștii s-au bazat pe analiza cost-beneficiu pentru a determina dacă un proiect merită sau nu întreprins. Conform Băncii Mondiale, acest tip de analiză este din ce în ce mai adoptat pentru o mai bună evidențiere a problemelor sociale și de mediu.

În primul rând, unele input-uri și output-uri nu sunt corect apreciate de către piață. Un exemplu în acest sens îl constituie externalitățile - efectele de beneficiu sau daună care sunt impuse de alții, dar care nu pot fi restituite sau pretinse celui care le generează. Din păcate, externalitățile sunt adesea dificil de măsurat în termeni fizici sau monetari. Un alt exemplu îl reprezintă resursele la care accesul este liber, fără plată, precum un lac sau o autostradă publică – care sunt dificil de evaluat și tind să fie supraexploatare, deoarece sarcinile utilizatorului sunt neglijabile. Ce se poate face? Valoarea unei externalități poate fi evaluată pe baza prețurilor umbră ori a costului de oportunitate. Dar dacă această evaluare nu este posibilă, decidenții politici pot impune reglementări și standarde care stabilesc limite fizice asupra pagubelor externe ori definesc mai bine drepturile de proprietate, încurajând îmbunătățirea managementului resurselor naturale.

Nivelul sectorial. Studiile arată că acțiunile la nivel sectorial au adesea impacturi de mediu și sociale mai puternice decât proiectele individuale.

Regula de bază pentru o evaluare eficientă a unei resurse rare (sau serviciu) precum apa (sau transportul) este că prețul ar trebui să fie egal cu costul furnizării unității marginale (adiționale) de output. Totuși, în multe țări, astfel de resurse sunt subvenționate. Creșterea prețului mai aproape de nivelurile eficiente este esențială pentru a reduce utilizarea lor risipitoare realizând deci atât câștiguri economice, cât și de mediu. Analiza ecologică și economică ajută în acest sens. Mai întâi, ea accentuează nevoia de evaluare eficientă și de stabilire a unor sarcini suplimentare pentru a acoperi impactul extern. De exemplu, dacă evacuarea gazelor automobilelor provoacă probleme respiratorii, prețul combustibilului bazat pe costul marginal ar trebui să fie suplimentat cu taxele de poluare corespunzătoare pagubelor provocate sănătății sau mediului. În al doilea rând, acest tip de analiză încurajează planificarea comprehensivă a resurselor pe termen lung.

Nivelul macroeconomic. Politicile la nivelul întregii economii (atât sectoriale, cât și macroeconomice) au efect asupra resurselor naturale de bază, însă interacțiunile complicate nu sunt încă bine înțelese. Generalizările simpliste nu sunt posibile. Multe cazuri de pagube de mediu sunt determinate de eșecurile pieței și distorsiuni politice, exacerbate de sărăcie.

Soluția nu este modificarea politicilor inițiale (care au obiective socio-economice convenționale), ci mai degrabă proiectarea unor măsuri complementare, care să atenueze efectele negative sau să sporească impactul pozitiv al acestor politici asupra mediului.

Nivelul internațional. Fenomenele regionale (precum ploile acide) și cele globale (precum epuizarea stratului de ozon, încălzirea globală, pierderea

biodiversității și poluarea apelor internaționale) au ridicat probleme. Aceste probleme răspândite pretutindeni și pe termen lung au condus la idei noi privind incertitudinea și ireversibilitatea. De exemplu, chiar atunci când impactul este incert, sustenabilitatea sugerează că ar trebui impuse limite pentru degradarea resurselor, în special dacă consecințele viitoare sunt ireversibile și catastrofale. Această abordare precautională se regăsește în apariția consensului privind limitarea emisiilor de gaz pentru a evita posibila încălzire globală. Eforturile sunt, de asemenea, în desfășurare pentru a îmbunătăți funcționarea mecanismului de mobilizare și alocare eficientă și echitabilă a resurselor.

Abordarea sociologică

Cazul dezvoltării durabile este, de obicei, susținut cu argumente economice și tehnico-ecologice. Componentele sociale ale durabilității dezvoltării nu sunt mai puțin importante. Într-adevăr, eșecul de a recunoaște rolul determinant al „actorilor sociali” a afectat negativ multe programe al căror obiectiv era dezvoltarea.

Dezvoltarea socială durabilă înseamnă evitarea unor probleme majore: tensiuni generate de discrepanțele majore între bogați și săraci, deoarece o societate profund divizată după acest criteriu nu poate fi stabilă pe termen lung; refuzul de a permite unei comunități de limbă sau cultură, unei etnii sau unei națiuni, să oprească alte comunități; nerespectarea sistematică a drepturilor omului întrucât istoria demonstrează că în caz contrar se produc tensiuni politice violente incompatibile cu dezvoltarea durabilă etc.

Deci sloganul „a pune oamenii pe primul plan” în cadrul politicilor și programelor de investiții orientate spre dezvoltare ori pentru asistență în dezvoltarea spontană nu este lipsit de conținut. Înseamnă, pur și simplu, a recunoaște rolul central al actorilor sociali și instituțiilor lor în dezvoltarea durabilă. Durabilitatea trebuie să fie „construită” în plan social și abordată simultan sub trei aspecte: economic, ecologic și social.

Instrumentele sociologului

Ce adaugă perspectiva sociologică arsenalului de instrumente pentru a dobândi dezvoltarea sustenabilă? Cel puțin două seturi de elemente. Mai întâi, ea furnizează un set de concepte care ajută la explicarea acțiunii sociale, relațiilor dintre oameni, formelor complexe ale organizării sociale, aranjamentelor lor instituționalizate și cultură, motivele, stimulentele și valorile care reglementează comportamentul lor unul față de altul și față de resursele naturale. În al doilea rând, ea oferă un set de tehnici sociale apte pentru coordonarea promptă a acțiunii sociale împiedicând comportamentul dăunător, stimulând asocierea, aranjamente sociale alternative și dezvoltarea capitalului social.

Tehnicile sociale

Proiectanții de programe aflați în căutarea creșterii sustenabilității nu sunt cel mai adesea conștienți de repertoriul vast al instrumentelor de management social și pârghiilor culturale ce pot fi folosite pentru a mobiliza energia socială și a coordona acțiunea în sensul programelor de dezvoltare. Aceste instrumente variază de la crearea unei conștiințe publice la investiția în capitalul uman; de la simple consultații la dezvoltarea managementului coparticipativ; de la sisteme de stimulente la controale instituționale; de la valorificarea tradițiilor și a vechilor practici la introducerea

inovațiilor; de la autorizare la creșterea coeziunii sociale; de la comportamentul dat de motivarea economică a indivizilor la utilizarea puterii solidarității, încrederii auto-organizării și valorilor adoptate de grup.

Ce rol ar trebui să joace utilizatorii?

O problemă crucială și controversată privește rolul pe care ar trebui să îl joace utilizatorii resurselor în managementul mediului.

Managementul resurselor nu ar trebui încredințat total utilizatorilor. Decidenții politici ar trebui să determine dacă utilizatorii sunt întotdeauna capabili să exercite managementul. A considera o astfel de abilitate ca existentă din start în toate cazurile este o simplă naivitate.

Problema nu este totuși capacitatea subiectivă (sau lipsa) unui utilizator individual sau mai multora de a exercita funcții manageriale. Factorul decisiv este, mai degrabă, prezența sau absența formelor de organizare structurală corespunzătoare conducerii mediului. Altfel, acțiunile individuale ale utilizatorilor multipli se pot ușor combina pentru a produce un rezultat advers la nivel de sistem. Adesea, setul de utilizatori atomizați are nevoie să fie organizat în grupuri interactive, instituționalizate, cultural coezive pentru a dobândi abilitatea de conducere și a formula și respecta reguli adecvate, drepturi și obligații.

Bibliografie:

1. BRAN, F., *Componenta ecologică a deciziilor de dezvoltare economică*, Studiu de caz (silvicultură și turism), Editura ASE, București, 2002.
2. BROWN, L., *Probleme globale ale omenirii*, Editura Tehnică, București, 1996.
3. CONSTANTINESCU, N.N., *Principiul ecologic în știința economică* (volumul: *Reforma economică. În folosul cui?*), Editura Economică, București, 1993.
4. DĂDUIANU VASILESCU, I., *Mediul și economia*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997.
5. EKINS, P. *Economic Growth and Environmental Sustainability: the Prospects for Green Growth*, Routledge, London, New York, 2000.
6. BERTRAND de Jouvenel, *Progresul în om*, Editura Politică, București, 1983.
7. LECA, A., STATIE, E., *Dezvoltarea durabilă. Aspecte conceptuale și elemente de strategie*, în *Energ*, nr. 15, Editura Tehnică, București, 1997.
8. MANOLELI, D., TÂRHOACĂ, C., NEGREI, C., SURUGIU, A., DUȚU, M., *Aplicarea în România a principiului „poluatorul plătește”*, Editura Ars Docendi, București, 2000.
9. MANOLIU, M., IONESCU, C., *Dezvoltarea durabilă și protecția mediului*, Editura HGA, București, 1998.
10. MEYER, C. *Environmental and Natural Resource Accounting. Where to begin?*, World Resource Institute, 1993.
11. NEGREI, C. *Economia și politica mediului*, Editura ASE, 2002.
12. NORDHAUS, W., KOKKELENBERG, E. (editors), *Natures's numbers. Expanding the National Economics Accounts to Include the Environment*, National Academy Press, Washington D.C., 1999.

13. RĂDUCANU, V. *Economia resurselor naturale*, Editura All Beck, București, 2000.

ABORDAREA CENTRATĂ PE ȚINTĂ O NOUĂ PARADIGMĂ A PROCESULUI DE INTELLIGENCE

Liviu IONIȚĂ*

The Target Centric Approach (TCA) is the operating concept of the Intelligence process developed for a network-structured modern agency. This model replaces the “Intelligence Cycle”, by making the Intelligence process more dynamic and more efficient. For the first time, ACT was put forward by the American Robert M. CLARK in his work “Intelligence Analysis: A Target Centric Approach”. Later on, this model has been developed by Intelligence specialists within the Defense Intelligence Agency (DIA).

The premise on which this model has been developed is Intelligence is Operations”. Acquiring knowledge with sole purpose of awareness, with no intention to act and materialize knowledge is useless, resource consuming, and detrimental.

ACT starts from the Intelligence agency’s “fundamental objective”. In order to accomplish this objective, the Intelligence agency should issue intelligence products that closely support the Beneficiary’s action on a specific entity (individual, organization, location etc). This entity is defined as “Target” and is the central element of ACT.

1. Sumar

Majoritatea serviciilor de intelligence sunt structuri organizate în sistem ierarhic-piramidal, cu organizarea compartimentelor pe criterii funcționale (de culegere, de analiză etc.). Paradigma după care funcționează producția de intelligence este „Ciclul Informațional”. Toate aceste caracteristici, deși au asigurat îndeplinirea misiunii serviciilor până la sfârșitul Războiului Rece, sunt dezavantaje importante în realitatea actuală.

Amenințările lumii moderne sunt reprezentate de organizații structurate ca rețele, cu vectori agili și cu greu sesizabili. În acest mediu, serviciile tradiționale de intelligence au dificultăți în perceperea corectă și angajarea structurilor de tip rețea, datorită paradigmei diferite de structurare și operare.

În eforturile de combatere a grupărilor teroriste sau insurgente, la nivelul structurilor J2 și J2X din teatrele de operații s-a dezvoltat o nouă modalitate de organizare a serviciului de intelligence, prin formarea de compartimente mixte analist-culegător și organizarea serviciului ca o rețea de astfel de module.

Procesul de producție specific noii forme de organizare nu mai este guvernat de paradigma „Ciclului Informațional”, fiind dezvoltat un algoritm nou: „Abordarea Centrată pe Țintă” (ACT).

ACT presupune orientarea activității de intelligence către elementele critice ale inamicului („Ținte”) și sprijinirea nemijlocită a Beneficiarului serviciului de intelligence în angajarea „Țintelor”.

Pentru a se realiza acest fapt, ciclul operațional de identificare și angajare a unei „Ținte” (F3EA) este integrat în producția de intelligence, iar relația cu Beneficiarul și cea Analist – Culegător sunt redefinite. Astfel, Beneficiarul participă

* Colonel doctorand, U.M. 0247

la procesul de intelligence, iar analiștii și culegătorii formează un tandem în care rolurile sunt parțial interschimbabile și mult mai complexe.

Rezultatul final este o organizație adaptată la nevoile și cerințele Beneficiarului, dar flexibilă și agilă, capabilă să se reconfigureze rapid în funcție de noi amenințări. Orientarea activității de intelligence către „Ținte” asigură un grad maxim de eficiență.

Datorită ridicării barierelor structurale interne ale serviciului de intelligence, comunicarea și cooperarea cresc exponențial. Acest fapt asigură o oarecare transparență în interiorul serviciului, cu privire la posibilitățile de culegere și competența analiștilor. Specialiștii occidentali în domeniu susțin că restructurarea serviciului de intelligence de la o organizație care abordează mediul pornind de la o structură internă predefinită („avem compartimentele x și y, să le dăm ceva de lucru”), la una care se adaptează în funcție de proiecte („avem problema x, să constituim un colectiv care să o soluționeze”) va întâmpina opoziție, mai ales în rândul șefilor de compartimente, care vor fi nevoiți să renunțe la o poziție stabilă de șef. În schimb vor fi nevoiți să participe permanent la un joc competitiv pentru ocuparea pozițiilor temporare de manager de proiect.

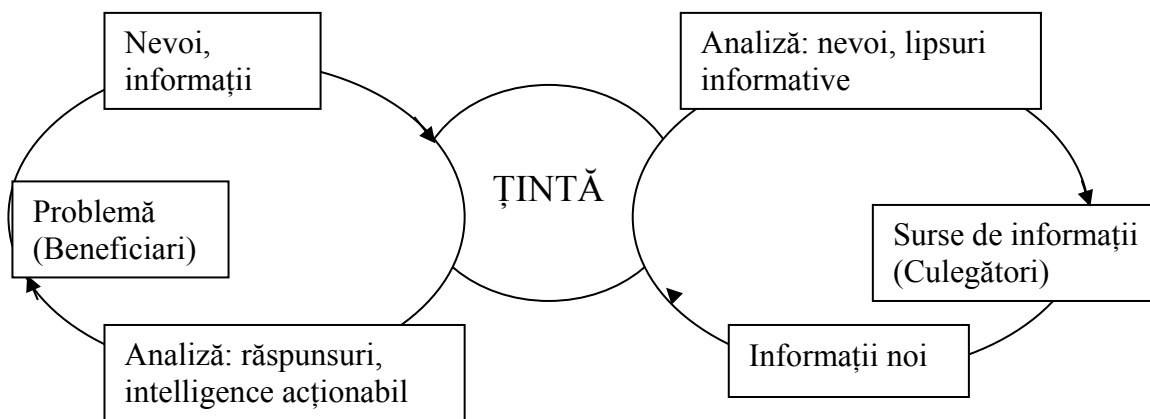
Potrivit lui Robert M. CLARK, tranziția către o structură de rețea operată de paradigma ACT este din ce în ce mai mult varianta viabilă pentru adaptarea și supraviețuirea serviciilor de intelligence la realitățile actuale și viitoare. Conducerile serviciilor de intelligence nu își mai pot permite să se cantoneze la nivelul exercițiilor teoretice. Evoluțiile accelerate ale mediului extern vor forța o decizie, iar experiența istorică ne demonstrează că, din păcate, multe decizii hotărâtoare sunt luate numai după importante evenimente nedorite.

2. Abordarea centrată pe țintă – regândirea procesului de intelligence

Schimbările și transformările permanente ale mediului de securitate mondial precum complexitatea amenințărilor și modul de organizare (în rețea) a principalilor actori cu care se confruntă serviciile de intelligence din întreaga lume, duc la nevoia reorganizării acestora precum și la noi abordări ale ciclului de intelligence.

Apare astfel nevoia unei reorganizări interne a serviciilor de intelligence, care să le facă mai dinamice, flexibile și eficiente. Este necesară tranziția către o *structură de tip rețea*, compatibilă cu mediul de securitate actual dar și o adaptare a ciclului informațional care să ducă la realizarea unui sistem care să asigure producția dinamică și eficiență de intelligence.

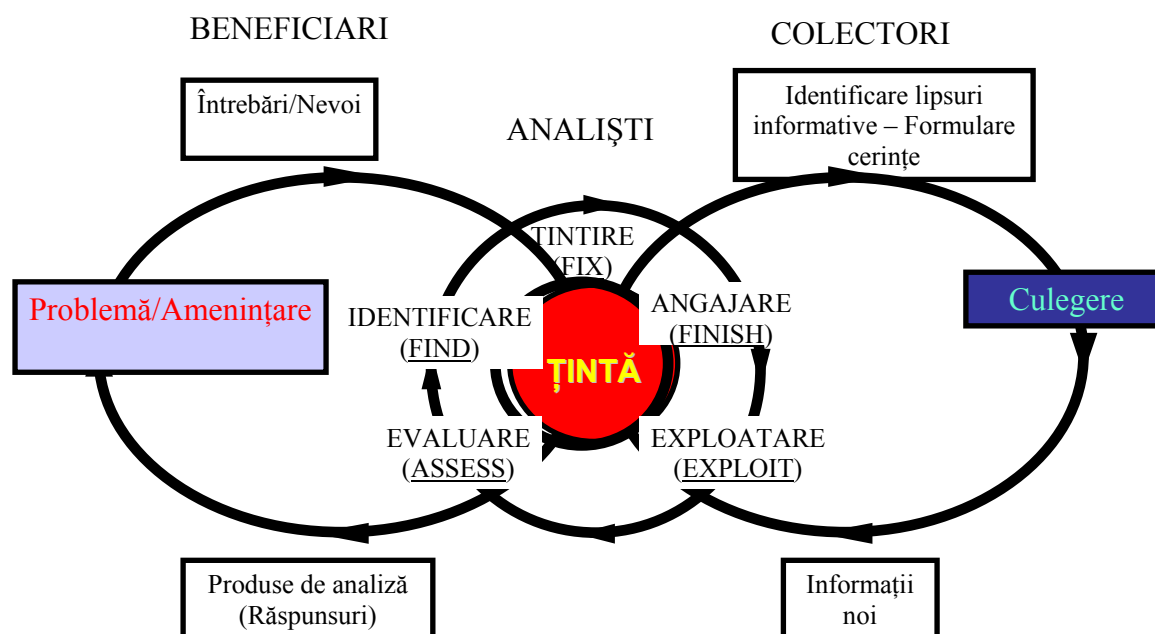
Noul algoritm dezvoltat pentru sistemele de tip rețea este *Abordarea Centrată pe Țintă* (ACT). Acesta este un model teoretic propus de către Robert M. CLARK la începutul anilor 2000, puțin aplicat în prezent, dar cu un potențial semnificativ de expansiune.

Din această perspectivă rezultă că procesul de intelligence este întrepătruns și sprijină organic procesul decizional și de acțiune al Beneficiarului. Acest fapt asigură eficiența procesului de intelligence prin eliminarea activă a „sterilului” (informații și produse de intelligence ne-necesare Beneficiarului).

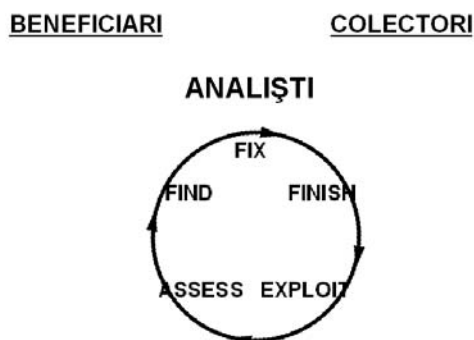
De asemenea, putem observa că, spre deosebire de modelul „Ciclului informațional”, Beneficiarul devine o parte dinamică a procesului de intelligence.

Dinamizarea procesului de intelligence se face și prin redesenarea relațiilor dintre actorii implicați în producția de intelligence. În locul unui proces succesiv și ciclic, noul model propune trei cicluri simultane, fiecare operând într-un plan distinct, dar intersectându-se pentru a defini „Ținta” și modalitățile de atingere a acesteia. Iată mai jos modelul adaptat, complet, al *abordării centrate pe țintă*.

Din activitatea structurilor de operații, este preluat ciclul de identificare, fixare, angajare a țintei și evaluare a rezultatelor (prezentat în figura următoare), sub forma unuia dintre cele trei cicluri ale ACT.

Acest ciclu (denumit F3EA, după acronimele etapelor sale, așa cum au fost ele definite de către Forțele Armate americane care au dezvoltat conceptul) are un rol integrator în funcționarea ACT, obiectivul său fiind identificarea Țintei (FIND), a coordonatelor sale (FIX), recomandarea celor mai eficiente metode de angajare (FINISH), exploatarea rezultatelor angajării (EXPLOIT) și evaluarea rezultatelor acțiunii (ASSESS).

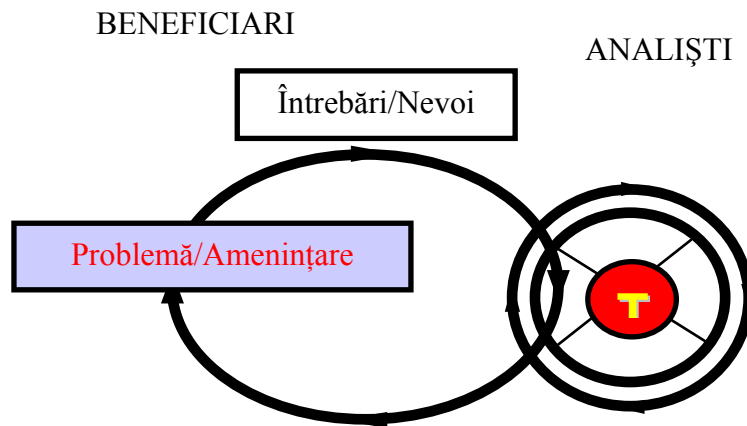

În practică, cu procesarea F3EA se ocupă în principal analiștii implicați în procesul de intelligence. Aceștia au un rol de legătură cu Beneficiarii și coordonare a eforturilor Culegătorilor. De asemenea, acest ciclu este principalul factor care asigură ACT dimensiunea sa acționabilă, aplicată a procesului de intelligence.

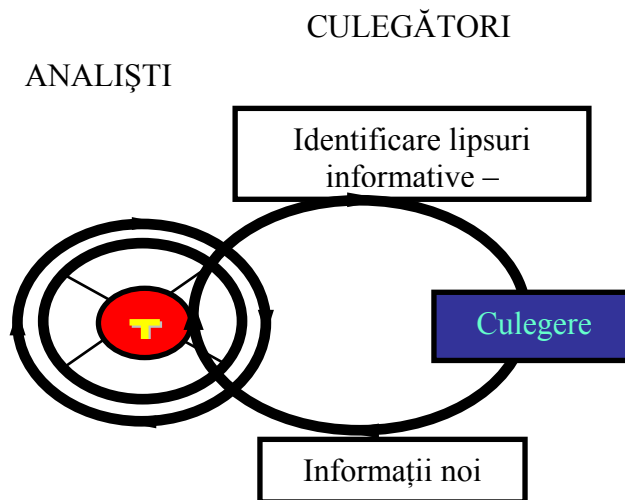
În continuare, prezint o desfășurare schematică a procesului de intelligence propus de Robert M. CLARK:

- începem cu misiunea serviciului de informații (cea mai generală fiind sprijinirea procesului decizional al Beneficiarului cu informații) și de la o anumită Problemă/Amenințare, cu care se confruntă Beneficiarul. Prin cooperarea dintre Beneficiari și Analiști sunt identificate exact nevoile Beneficiarilor, se formulează întrebările cheie și se colectează anumite informații deja deținute de către Beneficiari cu privire la potențiala Țintă. Aceasta este partea superioară a ciclului Beneficiari-Analiști-Beneficiari;

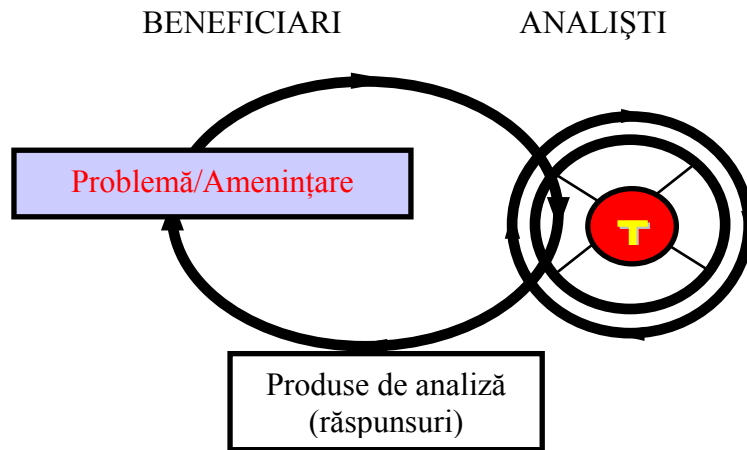
- intersectarea acestui ciclu cu F3EA, în funcție de faza de procesare a F3EA, poate avea ca efecte clarificarea identității țintei sau evaluarea rezultatelor angajării Țintei în comparație cu Problema/Amenințarea cu care se confruntă Beneficiarul. În această etapă a procesului de intelligence, intersecția celor două cicluri este legată de identificarea țintei.

- pe relația Analisti-Culegători se află în desfășurare al treilea ciclu. Confruntând posibilitățile de culegere cu lipsurile informative referitoare la Țintă, identificate prin procesarea F3EA, se pune în mișcare Ciclul Analisti-Culegători-Analisti (diferit față de etapa de culegere din Ciclul informațional clasic, mai ales în ceea ce privește relația analist-culegător). Rezultatul acestuia sunt informații noi despre Țintă, care sunt introduse în procesarea F3EA.

- Informațiile noi completează ciclul F3EA, iar, în cazul în care acestea sunt suficiente, se produc noi produse informative referitoare la „Țintă”, care sunt incluse în ciclul Beneficiari-Analisti-Beneficiari, pe bucla inferioară.

- procesul se reia, simultan pe cele trei cicluri componente, până la eliminarea „Țintei” în condiții suficiente pentru rezolvarea „Problemei”. În acest fel „Misiunea este îndeplinită”.

Funcționarea simultană a celor trei cicluri semi-independente, fiecare cu „ritmul” propriu de procesare, poate să fie un factor esențial de eficientizare sau, din contra, o premisă pentru eșecul întregului proces. „Cheia” este comunicarea permanentă între cele trei entități: Beneficiari, Analști și Culegători.

Principalii gestionari ai comunicării, prin care se sincronizează și se leagă acest mecanism complex a ACT, sunt Analștii.

3. Abordarea centrată pe țintă și structura serviciului de intelligence

Aplicarea ACT într-un serviciu de intelligence va produce modificări structurale, mai ales dacă acesta este organizat după formatul clasic, piramidal. ACT este compatibilă mai ales cu structurile de intelligence de tip rețea. „Rularea” sa într-un serviciu de intelligence tradițional va duce fie la un blocaj funcțional, fie la transformarea organizației în una de tip rețea (presupunând că are capacitatea de a se adapta).

Făcând o analogie cu domeniul tehnicii de calcul, serviciul de intelligence este „hard-ul”, iar modelul procesului de intelligence este „soft-ul” care operează pe acel „hard”. Este necesară o compatibilitate între cele două, pentru ca agenția să-și desfășoare activitatea în mod corespunzător.

	Structură tradițională, piramidală	Structură de tip rețea
Ciclul informațional	COMPATIBILITATE	INCOMPATIBILITATE
ACT	INCOMPATIBILITATE	COMPATIBILITATE

Trecerea de la un sistem tradițional operând cu „Ciclul informațional”, la unul cu structură de tip rețea cu ACT este o transformare profundă ce prezintă o serie de riscuri pentru operațiile curente ale serviciului de intelligence. Aceste riscuri sunt însă eclipsate de avantajele pe termen lung.

Structura de tip rețea operată de ACT a apărut ca o necesitate obiectivă, la nivelul funcțional tactic. Teoretizarea sa a fost făcută ulterior, după ce s-a constatat eficiența structurilor de tip 2X în teatrele de operații, în special pentru combaterea grupărilor insurgente sau teroriste (exemple tipice de structuri rețea). Expansiunea noii paradigme la nivel organizațional s-a făcut „de jos în sus”, ceea ce demonstrează o evoluție naturală.

Desigur, noile idei au întâmpinat dificultăți chiar în interiorul serviciilor de intelligence. Potrivit specialiștilor americani în intelligence, cea mai îndârjită opoziție cu privire la noul sistem este cea manifestată la nivelele intermediare de comandă. Reconfigurarea structurii interne a unui serviciu de intelligence presupune desființarea unora dintre acestea.

Specialiștii în domeniu apreciază că din perspectiva unui șef intermediar, care a urcat treptele ierarhice de tip piramidal, noul sistem reprezintă o uzurpare a privilegiilor sale. Sistemul piramidal îi conferă o autoritate absolută asupra subalternilor. Aceștia nu pot comunica direct decât pe verticală. Relațiile pe orizontală cu alte grupuri profesionale (de exemplu între culegători și analiști) se fac doar prin intermediul șefilor, chiar dacă se presupune că ar trebui să coopereze pentru crearea unui produs de intelligence coerent.

Specialiștii în intelligence occidentali consideră că sistemul ierarhic piramidal are o inerție mare și oferă o perspectivă asupra evoluției profesionale pe termen mediu și lung. Fiecare lucrător țintește să ajungă pe prima treaptă de conducere, iar de acolo să urce, succesiv, cât mai sus în organizație. „Salturile” peste poziții intermediare sunt excepții. De aceea există o inerție „birocratică”, care acordă un confort psihic, în special celor mai puțin competitivi.

Un sistem de tip rețea este dinamic și ușor de reconfigurat. Proiectele sunt alocate nu unor „șefi” dintr-o structură fixă, perenă, ci unor „**manageri de proiect**”. Încheierea proiectului duce la pierderea poziției de conducere, dacă nu există un nou proiect pentru care managerul respectiv să fie persoana potrivită. Din acest motiv, un model de tip rețea sperie persoanele statice, adaptate lentelor sisteme piramidale. Principala regulă a sistemelor rețea este *Competitivitatea*. În sistemele piramidale contează mai ales poziția actuală, de pe care se promovează de cele mai multe ori numai pe treapta imediat superioară (Poziția Actuală primează deseori în fața Competitivității).

Reconfigurarea structurii interne prin eliminarea unor nivele intermediare de comandă sporește agilitatea serviciului de intelligence, dar reduce gradul de control asupra procesului de intelligence (sunt mai puține filtre). Acesta nu este întotdeauna un fapt negativ, mai ales dacă filtrele eliminate erau mai ales birocratice și împiedicau comunicarea internă pe orizontală. Funcția de control se va realiza mult mai eficient prin relaționările Beneficiar - Analist - Culegător.

Deoarece ACT și structura de intelligence tip rețea formează un binom, nu se poate spune că una o precede pe cealaltă ca evoluție cronologică. De fapt, nu pot opera eficient una în absența celeilalte, condiționându-se și potențându-se reciproc.

4. Rolul analistului și culegătorului în noua paradigmă

Profilul Analistului, din perspectiva ACT, este mult mai complex decât varianta standard corespunzătoare „Ciclului Informațional”. Acest fapt se datorează sporirii substanțiale a rolului pe care îl îndeplinește „noul analist” (așa cum va fi denumit în continuare analistul care operează în paradigma ACT, spre deosebire de „vechiul analist” adaptat „Ciclului Informațional”) în cadrul procesului de intelligence.

Din modelul grafic al ACT observăm ca Analistul este implicat în toate cele trei cicluri care compun acest model. Astfel, „noul analist” este elementul catalizator al producției de intelligence, îndeplinind următoarele funcții de bază:

a. *Menține legătura cu Beneficiarul*: preia cerințele și poartă un dialog permanent cu acesta pentru înțelegerea precisă și actualizarea respectivelor cerințe. În urma dialogului, Beneficiarul poate să realizeze că, de fapt, are și alte nevoi informative (care nu au fost cuprinse în cerințele formulate inițial). De asemenea, sunt preluate de la Beneficiar toate informațiile relevante deținute deja de acesta despre subiectul cerințelor, pentru a se evita duplicarea lor în materialele informative finite și pentru a fi folosite ca bază de pornire în procesul de culegere de noi informații. După întocmirea produselor informative finale, Analistul le diseminează Beneficiarului și obține feed-back-ul acestuia.

b. *Coordonează direct și permanent activitatea de culegere, implicându-se ocazional în culegerea de informații*: coordonarea elementelor de Culegere se face prin contact nemijlocit cu acestea, astfel încât să fie eliminate orice erori de comunicare și interpretare. Implicarea ocazională în activitatea de culegere are două rezultate foarte importante asupra producției de intelligence:

- în primul rând, în poziția de realizator al produsului final de intelligence, Analistul are nevoie și de o cunoaștere nemijlocită, personală a mediului de interes. Deplasarea „în teren”, secundând culegătorii specializați, oferă oportunitatea obținerii acestei cunoașteri personale a fenomenului studiat, esențială în demontarea percepțiilor deformate care apar stând exclusiv în fața ecranului calculatorului;

- în cel de al doilea rând, anumite teme de culegere pot fi extrem de specializate sau complexe, iar participarea Analistului din postura de expert în problematica respectivă, poate spori substanțial volumul și calitatea informațiilor culese.

c. *Sprijină informativ acțiunile Beneficiarului asupra „Țintei”*: Analistul întocmește materiale informative finite, prin care se identifică exact „Ținta” asupra căreia trebuie să se acționeze pentru a se soluționa problema beneficiarului. Aceste materiale indică și vulnerabilitățile, respectiv punctele forte ale „Țintei”, care este descrisă în amănunt.

În paradigma ACT, Analistul nu se mulțumește doar la a întocmi (folosind tehnicile și metodele consacrate de analiză) produse de intelligence, ci oferă o consultanță permanentă Beneficiarului în acțiunea de angajare a „Țintei” și în procesul de evaluare a rezultatelor angajării.

Analizând aceste trei funcții, observăm că cea de-a treia (c) include atribuțiunile „vechiului analist”, fiind și principala responsabilitate a analistului și în ACT. Acest fapt nu înseamnă că „noul analist” poate neglija celelalte două funcții (a și b), fără de care întregul model nu ar funcționa.

Pornind de la aceste funcții se poate creiona profilul „noului analist”. Păstrând caracteristicile specifice analistului care opera în modelul „Ciclului Informațional” (capacitate de analiză și sinteză, inteligență, răbdare, meticulozitate, perseverență, capacitate de asimilare și concentrare etc.), „noul analist” trebuie să fie înzestrat cu abilități comunicaționale și de relaționare peste medie.

Noul analist va trebui să aloce o parte din timpul său deplasărilor în zona de interes, pentru a se întâlni cu culegători și chiar cu sursele lor umane, pentru a lua în mod direct pulsul evenimentelor.

De asemenea, consilierea permanentă a componentei acționabile de către Analist implică desprinderea acestora de zona exclusiv teoretică și nevoia de a adopta o perspectivă practică, aplicată în modul de a gândi și întocmi produsele de intelligence. Fiind persoana cel mai bine informată despre „Țintă”, precum și legătura între toate elementele implicate în producția de intelligence, este firesc ca Analistul să coordoneze întregul proces, îndeplinind funcția de manager de proiect. Beneficiarul nu poate ocupa această poziție fiind o componentă externă serviciului de intelligence, iar Culegătorul are restricții de cooperare directă cu Beneficiarul, prin însăși natura muncii. De asemenea, Culegătorul nu are o perspectivă largă și completă asupra problemei de interes.

Din cele de mai sus rezultă că „noul analist” este într-o postură centrală în cadrul procesului de intelligence, spre deosebire de perioada „Războiului Rece”, când volumul mult mai redus al informațiilor disponibile (în prezent sporit exponențial de sursele deschise), asigura Culegerii statutul de „vioara întâi” în cadrul serviciilor de intelligence.

Desigur, activitatea Culegătorului în cadrul ACT suferă și ea transformări, în sensul dobândirii unei orientări mult mai aplicate asupra detaliului, mai concrete și pragmatice. Prin însuși conceptul de „Țintă”, nevoile de informații la care trebuie să răspundă Culegătorul sunt subordonate considerentelor practice legate de intervenția Beneficiarului asupra „Țintei”. Astfel, ponderea informațiilor privind detaliile referitoare la „Țintă” crește în comparație cu informațiile generale, ceea ce necesită un profesionalism sporit din partea Culegătorului.

Acesta este nevoit să facă eforturi suplimentare de înțelegere a problematicei „Țintei” și intențiile Beneficiarului. Dacă în modelul „Ciclului Informațional” exista o diferență însemnată între percepția Analistului și a Culegătorului asupra problematicei informative, în ACT această discrepanță de idei are tendința să se reducă, atât prin cooperarea directă Analist – Culegător, cât și prin faptul că această problemă este mai aplicată (concentrată pe subiect).

De asemenea, cooperarea directă Analist – Culegător expune rapid orice disfuncționalități specifice celor două activități, crescând responsabilitatea fiecăruia dintre cei implicați.

Necesitatea participării Analistului la unele operațiuni de culegere de informații obligă Culegătorul să-și sporească nivelul de profesionalism și să conceapă

creativ aceste operațiuni, pentru a putea introduce Analistul în mediu fără a compromite securitatea surselor.

Prin natura activității sale, Culegătorul a făcut dintotdeauna un balans între obținerea și transmiterea (către Analist) a informațiilor colectate de la surse, respectiv protejarea identității sursei din motive de securitate. ACT, prin formarea tandemului Analist - Culegător, face mai dificilă pentru Culegător protejarea identității sursei, dar fără a se face rabat de la acest principiu. În absența filtrelor structurale dintre Culegere și Analiză, specifice sistemelor cu arhitectură piramidală, pur și simplu trebuie crescut nivelul de profesionalism la nivel individual, în privința abilităților operative.

5. Avantaje și limitări ale abordării centrate pe țintă

Avantajele oferite de ACT au fost menționate anterior, dar este necesară o grupare sistematică a acestora și compararea lor cu limitările paradigmei.

Iată în continuare principalele avantaje ale ACT:

- Este, până în prezent, singurul model teoretic care poate opera într-un serviciu de intelligence structurat sub forma de rețea. Acest tip de organizare este cel mai potrivit pentru a contracara amenințările reprezentate de alte rețele (teroriste, transfrontaliere, suprastatale etc.)

- Este un model pro-activ, ofensiv și pragmatic. Deoarece implică un scop foarte practic (identificarea și angajarea unei ținte cheie), ACT are mai multe șanse să conducă la beneficii concrete decât „Ciclul Informațional” (care își propune doar informarea Beneficiarului).

- ACT este un model atât eficient, cât și comprehensiv, datorită adaptabilității și flexibilității sale. Prin orientarea către „Ținte”, se elimină risipirea resurselor pentru cunoașterea aprofundată a unor fenomene sau evenimente informative puțin importante. Serviciul de intelligence își păstrează însă opțiunea abordării oricărui subiect informativ, deoarece ACT funcționează prin proiecte operate de structuri modulare.

- ACT apropie serviciul de intelligence de Beneficiar și îi sporește relevanța pentru acesta. Cooperarea directă și angajarea permanentă a Beneficiarului în activitatea serviciului de intelligence îi sporesc acesteia vizibilitatea. Rezultatul final este o creștere a gradului de încredere între cele Beneficiar și serviciul de informații.

- Produsele informative ale ACT sunt mai bine asimilate de Beneficiar. Pe lângă utilitatea lor crescută (menționată anterior), participarea Beneficiarului la producția de intelligence îl face mai sensibil la afirmațiile respectivelor produse. Beneficiarul înțelege și își însușește raționamentele produselor informative, scăzând vulnerabilitatea sa la influența mass-media.

- ACT creează o mentalitate bazată pe responsabilitate și cooperare, în rândul lucrătorilor de informații, spre deosebire de mentalitatea „de castă” și responsabilitatea limitată a „Ciclului Informațional”.

- Comunicarea sporită și directă între Beneficiar – Analist – Culegător, reduce riscul unui eșec de intelligence. Din perspectivă istorică, în toate eșecurilor de

intelligence o cauză importantă a fost lipsa de comunicare între diferitele compartimente implicate în producția de intelligence.

- Aplicarea ACT poate oferi un avantaj competitiv față de serviciile de intelligence tradiționale, bazate pe modelul „Ciclului Informațional”.

Desigur, *ACT are și unele dezavantaje*, de care trebuie să se țină seama înaintea implementării acestei paradigme într-un serviciu de intelligence:

- ◆ ACT este o abordare nouă, utilizată de puțin timp în doar câteva servicii de intelligence. Aplicarea sa are o serie de necunoscute care nu pot fi anticipate, fiind nevoie de „testul timpului”.

- ◆ ACT nu este compatibilă cu structurile ierarhice piramidale, în care sunt constituite majoritatea serviciilor de intelligence. Implementarea ACT, fără decizia executivă de restructurare a serviciului de intelligence sub formă de rețea (cu module de tip Joint, Analyst – Culegător), are mari șanse să fie un eșec costisitor.

- ◆ Schimbarea de paradigmă va întâmpina o rezistență sistemică inerentă. Conservatorismul și inerția specifice oricărei organizații poate face ACT mai puțin performantă, pe termen scurt, decât continuarea funcționării în modelul actual. Schimbarea mentalităților și a percepțiilor are nevoie de timp. De asemenea, este nevoie de o perioadă de timp pentru pregătirea personalului în aplicarea modelului ACT și la standardele profesionale cerute de o astfel de paradigmă.

- ◆ Crește riscul scurgerii de informație către entități neautorizate, dacă nu se respectă standardele profesionale la nivel individual. Prin redesenarea relațiilor de cooperare ale elementelor serviciului de intelligence (atât în interiorul, cât și în exteriorul acesteia), precum și eliminarea unor filtre ierarhice și funcționale (pentru sporirea eficienței) sunt șanse mai mari ca informație cu acces restricționat să ajungă unde nu trebuie. Acest dezavantaj nu poate fi contracarat decât prin responsabilitate și profesionalism individual.

Datorită compatibilității ACT cu organizația de tip rețea, aplicarea ACT va moșteni atât plusurile, cât și minusurile acestui tip de structură. Caracteristicile serviciului de intelligence de tip rețea vor amplifica efectele implementării ACT ca paradigmă a funcționării serviciului.

Potrivit lui Robert M. CLARK, ACT presupune ca fiecare persoană implicată în producția de intelligence să facă un efort în privința profesionalismului și responsabilității, depășindu-și limitele actuale (de Analyst sau Culegător). La nivelul conducerii trebuie să se găsească disponibilitatea pentru delegarea de competență către eșaloanele inferioare, inclusiv în relaționarea directă cu Beneficiarul. Eșaloanele inferioare trebuie să accepte această competență și să o îndeplinească (din nou este nevoie de profesionalism și responsabilitate).

Compararea avantajelor și dezavantajelor ACT și a serviciului de intelligence ca rețea este considerat încă de majoritatea factorilor cu drept de decizie ca un exercițiu teoretic. Presiunea externă pentru o decizie în acest sens nu a atins cotele critice. Tranziția către modelul ACT este văzută de cele mai multe ori ca o posibilitate pentru potențiala obținere a unui avantaj competitiv față de agențiile și entitățile concurente sau inamice.

Evoluția accelerată a realităților actuale ne demonstrează, însă, că „avantajul competitiv” de astăzi este „necesitatea pentru supraviețuire” de mâine.

Bibliografie:

1. CLARK, Robert, *Intelligence Analysis: A Target-Centric Approach*, CQ Press, Washington, DC: 2004.
2. FLYNN Michael T., JUERGENS Rich and CANTRELL Thomas L., „*Employing ISR – SOF Best Practices*”, www.ndupress.ndu.edu, Issue 50, 3rd Quarter 2008.
3. Heuer, Richard J. Jr., „*Psychology of Intelligence Analysis*” Center for the Studies of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999.
4. FLYNN Michael T., POTTINGER Matt, BATCHELOR Paul D. „*FIXING INTEL – A blueprint for Making Intelligence Relevant in Afghanistan*”, *unclassified, Kabul, 2010.*

MEDIUL GEOSPAȚIAL, SECURITATEA GLOBALĂ ȘI NOUA FIZIONOMIE A CONFLICTELOR

Dr. George-Teodor RĂDUICĂ*

In principle, it is considered that global security and conflict physiognomy does not depend essentially on the physical nature, but on human nature. However, security – particularly global security – has a remarkable geospatial component, since geographic and geospatial environment is dynamic and not just a framework in which the human activities take place, but it acts both on the human environment and on its own configuration. Global security is not a simple sum of national, regional, continental security, but has its intrinsic determinations, settings and events. Global security is on the one hand, a product of globalization and, on the other hand, a condition for safe conduct of the globalization process.

1. Pericole și amenințări de natură geospațială

Marile pericole și amenințări la adresa societății omenești se află chiar în interiorul acestei societăți, dar sălășluiesc și în spațiul în care există și evoluează această societate, adică în mediul geofizic și geospațial. Pământul (ca planetă, ca spațiu finit) și cosmosul (ca univers, ca spațiu infinit) sunt mai mult decât simpli suporturi ai acelei părți din biosferă ocupată de ființa umană, mai mult decât „biosfera inteligentă”.

Există cel puțin două tipuri esențiale de pericole și amenințări: *cele generate de om și cele care nu depind de om sau depind în foarte mică măsură de acesta.*

Din prima categorie fac parte acele pericole și amenințări create de modul în care oamenii își duc viața, de conflictualitatea intereselor, de realitatea de fiecare zi. Aproape orice acțiune umană conține, într-o formă sau alta, provocări, pericole și chiar amenințări.

Din spectrul extrem de larg al acestora, nu pot lipsi cele conținute în următoarele domenii:

- politic;
- economic;
- financiar;
- social;
- informațional;
- național;
- internațional;
- transfrontalier etc.

Aceste pericole și amenințări pot fi de sistem și de proces, simple, directe sau indirecte, dinamice sau dinamice complexe.¹

* **Expert gr. I, Centrul de Studii Strategice de Apărare din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”**

¹ *Criza, conflictul, războiul*, Vol. 1, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, pp. 18-38.

În fiecare dintre domeniile enunțate mai sus, există sute de amenințări de tot felul, cărora li se asociază sute de vulnerabilități ale sistemelor și proceselor, unele determinate strict de pericolele și amenințările respective, altele fiind de natură mult mai complexă.

Și unele și celelalte sunt greu de identificat, de definit și de gestionat. Viața omului și viața societății omenești nu sunt lineare, ceea ce sporește și mai mult spectrul vulnerabilităților societății față de acestea și față de multe alte categorii de pericole și amenințări, unele mai sofisticate decât altele.

Pericolele și amenințările care nu depind de om sau depind în foarte mică măsură de acesta sunt la fel de numeroase și de imprevizibile. Omul nu poate face mare lucru în fața lor, dar le poate diminua efectul și își poate adapta comportamentul la acestea. Dacă trăiești în Siberia, trebuie să faci față gerurilor cumplite din această parte de lume. Dacă trăiești în Africa, n-ai nici o problemă cu gerul, ci ai una foarte gravă cu căldura.

Dar pericolele și amenințările care nu depind de om nu se rezumă doar la cele care țin de climă, ci sunt mult mai numeroase. De aceea, pentru a le înțelege mai bine, le vom împărți în câteva categorii: *de natură cosmică (spațială)*; *de natură climatică*; *de natură geofizică*; *care rezultă din intervenția sau din acțiunea omului asupra mediului*.

Printre pericolele și amenințările de natură cosmică (spațială) ar putea fi incluse și următoarele: radiația solară nocivă; radiația cosmică nocivă; obiecte cosmice (meteoriți, fragmente de meteoriți care pătrund în atmosferă și ar putea atinge scoarța terestră sau zona oceanică); încălzirea excesivă sau răcirea Pământului ca urmare a unor fenomene solare sau cosmice; alte fenomene cosmice cu efecte directe sau indirecte asupra Pământului etc.

Fenomenele de natură climaterică ce s-ar putea constitui în pericole și amenințări globale sau regionale sunt foarte numeroase. De fapt, aceste fenomene se constituie în amenințarea cea mai gravă, cea mai complexă și cea mai directă la adresa siguranței oamenilor, a infrastructurilor și, în general, a comunităților omenești și nu numai omenești. Printre cele mai frecvente fenomene de acest tip s-ar putea situa și următoarele: ploi torențiale cu frecvențe foarte mari în anumite zone, însoțite de inundații masive și revărsări de ape, precum și lipsa completă a precipitațiilor în alte zone; furtuni și uragane cu nucleeele deasupra oceanelor și efecte dezastruoase asupra coastelor; precipitații foarte frecvente sub formă de grindină, însoțite de furtuni și uragane cu nucleeele deasupra uscatului; ninsori abundente și excesive, avalanșe, furtuni de zăpadă de mari proporții; înghețuri; deșertificări etc.

Aceste tipuri de pericole și amenințări țin, deopotrivă, de geofizica pământului, dar și de determinările de natură cosmică, de acțiunea Soarelui și a Lunii asupra atmosferei, oceanelor și uscatului.

Pericolele și amenințările de natură geofizică intră în aceeași gamă cu cele climatice. Ele sunt extrem de grave, dar, în principiu, omul a învățat să găsească unele soluții sau să-și ia unele măsuri minime de protecție. Principalele pericole și amenințări geofizice sunt următoarele: cutremurele de pământ ce se produc la diferite adâncimi; erupțiile vulcanice; cutremurele de pământ care se produc pe fundul oceanelor și dau naștere la tsunami; alunecările de teren de mari proporții; fenomene

de natură geomagnetică și electromagnetică etc. Toate aceste fenomene sunt legate de geofizica pământului, unele sunt nelineare, iar altele se produc ciclic.

Pericolele și amenințările care rezultă din intervenția sau din acțiunea omului asupra mediului par a fi foarte numeroase și cu un impact foarte mare asupra securității globale. Într-adevăr, omul poluează mediul și, în acest fel, poate influența configurația și calitatea acestuia, dar natura fixează niște limite atât în ceea ce privește acțiunea omului asupra mediului, cât și în ceea ce privește efectele acestei acțiuni. În natură, mai ales la nivel geofizic și geospațial, are loc o foarte puternică relație de feed-back, de unde rezultă că, la nivel geospațial, există posibilitatea „corectării” erorilor pe care le face omul în ceea ce privește protecția mediului.

Din spectrul foarte larg al principalelor pericole și amenințări de acest tip, formulăm următoarele: poluarea industrială a apelor, aerului și mediului ambiant; poluarea electromagnetică; agresarea, prin diferite experimente sau activități (zboruri în stratosferă și în cosmos, bombardarea ionosferei cu radiații X, plantarea de sateliți pe diferite orbite circumterestre, experimente nucleare, chimice și biologice, folosirea diferitelor sisteme de arme etc.), a straturilor superioare ale atmosferei; amplificarea efectului de seră; intervenții asupra genelor și, în general, a sistemelor de transmitere a informației ereditare; intervenții, prin laseri, sisteme de amplificare a undelor, nanotehnologii și biotehnologii, asupra unor fenomene, fie pentru a grăbi sau stimula declanșarea și efectele lor, fie pentru a le diminua etc.

Desigur, acestea nu sunt singurele pericole și amenințări de natură geospațială, dar sunt cele mai frecvente și cele mai cunoscute. Cum bine se știe, omul nu poate interveni semnificativ asupra lor, deși se bănuiește că, prin diferite programe, omul chiar reușește să provoace efecte ce definesc un adevărat război geofizic. Unele dintre afirmații sunt simple fantezii, altele au însă acoperire în fapte, evenimente și fenomene. Dinamica pericolelor și amenințărilor de natură geospațială rămâne foarte complexă și greu de cunoscut și de influențat. De aceea, influența lor asupra configurării conflictualității este și rămâne semnificativă, dar greu de evaluat și de modificat.

2. Securitatea geospațială și noua fizionomie a conflictelor

Omul este preocupat, de regulă, de propria-i securitate. Globalizarea schimbă însă substanțial această realitate. Odată cu implementarea rețelei, omul devine dependent de rețea, nu mai poate exista în afara acesteia, nu se mai poate izola. De unde rezultă că securitatea lui este strict dependentă de securitatea celorlalți, iar securitatea elementelor din sistem, a sistemului și sistemelor este definită pe securitatea metasistemului, pe securitatea globală.

Securitatea geospațială este o componentă a securității globale, este suportul ei geofizic și geospațial, este condiția ei. Nu poate exista nici un fel de securitate fără securitatea spațiului fizic și a celui geofizic. Această securitate a spațiului geofizic nu este însă deplină și definitivă, ea depinde de foarte mulți factori, iar omul nu este în măsură nici să-i controleze, nici să-i gestioneze. Marii geopoliticieni ai lumii au sesizat, în bună măsură, aceste interdependențe și au formulat modele de cunoaștere, interpretare, folosire și chiar influențare a acestora. Harold F. Mackinder vorbea de

pivotul geografic terestru (*heartland*), iar Nicolas Spykman de folosirea marginii (*rimland*). De fapt, în marea lor majoritate, ei aveau în vedere spațiul de confruntare și elemente care se confruntă, de o parte fiind situate populațiile continentale și, de cealaltă parte, populațiile maritime. Ei n-au ieșit din orizontalitate. Dar aviația, rachetele balistice, rețeaua de sateliți care survolează, pe orbite circumterestre, Pământul, cea de a treia, cea de a patra și, în final, cea de a n -a dimensiune schimbă complet filosofia și fizionomia raporturilor de confruntare și, pe această bază, și conceptul de securitate.

Conștienți de implicațiile dimensiunii cosmice și dimensiunii cibernetice ale conceptului de securitate – în speță, ale conceptului de securitate globală – responsabili cu gestionarea spațiului de securitate au instituit și semnat tratate de nemilitarizare a spațiului cosmic. Nu știm cât vor dura aceste tratate, dacă ele sunt sau vor fi respectate cu adevărat, dar ele dovedesc o importanță cu totul specială a dimensiunii geospațiale a securității globale.

Identificând, definind și susținând un astfel de tip de securitate, ca suport și condiție ale securității globale, considerăm că un astfel de concept are următoarele caracteristici: este un concept integrat, care se definește pe condiția geospațială a securității globale și integrează diferite componente ale spațiului de securitate; exprimă un anumit nivel atins în evoluția spațiului geofizic, a sistemului solar și vieții pe pământ; se constituie într-un răspuns la noile tipuri de provocări, pericole și amenințări de natură cosmică, geospațială și geofizică; acoperă vulnerabilitățile la astfel de provocări; devine din ce în ce mai mult o componentă esențială a securității oamenilor și mediului uman; are o arie foarte largă de cuprindere.

Un astfel de concept, ca, de altfel, tot ce ține de spațiul cosmic, de geospațiu, de spațiul geofizic, este prea puțin dependent de voința oamenilor, întrucât se definește pe legi și interacțiuni naturale și cosmice, și prea mult corelat cu dimensiuni și determinări care scapă simțului comun. Omul trebuie să cunoască însă ceea ce se întâmplă în spațiul în care viețuiește, nu de dragul de a cunoaște, ci pentru a-și modela comportamentul și a-și spori gradul de securitate și de protecție. Un astfel de concept influențează absolut tot ce face omul, atât la nivel individual, cât și la nivel comunitar și social. Cunoașterea cât mai exactă a acestui concept – de fapt, a acestei realități cu dinamism larg, pe termen lung, cosmic – se constituie într-un suport al securității planetei și poate fi luat drept model în arhitectura securității globale.

Securitatea geospațială este un concept care trebuie definit și explicat. Securitatea este o funcție a sistemului și procesului, dar nu una oarecare, ci una care se realizează și se menține în permanență, atât prin autoreglare și autoprotecție, cât și prin intervenții exterioare, de regulă, dinspre sistemele și procesele superioare (metasisteme) sau ierarhic superioare (sisteme de conducere sau de gestionare). Securitatea acestor tipuri de sisteme și procese nu rămâne, totuși, în afara cunoștinței oamenilor, în afara capacității lor de a o cunoaște, înțelege și chiar influența sau măcar de a o folosi. Oamenilor – ca ființe conștiente, care desfășoară activități în întregul areal geofizic și cosmic – nu le poate fi indiferent modul în care se realizează și se materializează securitatea geospațială, geosecuritatea și securitatea spațiului cosmic. Ei devin responsabili pentru o astfel de securitate, întrucât intervin în sistemele de autoreglare, introduc perturbații sau redundanțe ce pot avea consecințe

neașteptate. Cunoașterea și folosirea mecanismelor și proceselor ce se petrec în jurul planetei este prima dintre măsurile menite să asigure buna funcționare a acestora sau, măcar, să permită luarea unor măsuri care să asigure, în continuare, o mai bună securitate și siguranță a mediului uman.

Există trei tipuri esențiale de securitate geospațială: securitatea geosferei, adică a planetei Pământ; securitatea atmosferei și securitatea spațiului cosmic, mai exact, a infrastructurilor implementate de om și a acțiunilor desfășurate de om în spațiul cosmic.

În acest sens, securitate geospațială ar putea avea următoarea structură:

- *securitatea geosferei*, cu următoarele componente: securitatea litosferei; securitatea hidrosferei; securitatea biosferei.

- *securitatea atmosferei*, cu următoarele componente: securitatea troposferei; securitatea stratosferei; securitatea mezosferei; securitatea ecosferei; securitatea ionosferei.

- *securitatea spațiului cosmic*, cu următoarele componente: securitatea orbitelor sateliților artificiali ai Pământului; securitatea stațiilor orbitale; securitatea infrastructurilor spațiale; securitatea zborurilor cosmice.

Odată identificate aceste tipuri de securitate, se formează limitele în care oamenii sunt responsabili și în care se pot angaja în gestionarea și influențarea securității acestor spații. De altfel, în principiu, noțiunea de *securitate*, chiar dacă este vorba de securitatea, de vitalitatea și de echilibrul unor spații nedependente de societatea umană, privește, în primul rând, omul și societatea omenească.

După toate probabilitățile, în următorii 20 de ani, nu se vor produce mari mutații în ceea ce privește spațiul de desfășurare a conflictului armat. Revine, totuși, în actualitate războiul urban. Probabil, confruntările militare se vor desfășura, după aprecierea unor cercetători americani², în proporție cam de 75 %, într-un mare oraș sau în capitala unui stat. Va fi un război înalt tehnologizat, iar spațiul de confruntare se va prezenta ca un câmp de bătaie înțesat de roboți și de dispozitive automate acționate de la distanță. Vor acționa, desigur, și câteva trupe la sol, pentru a ocupa terenul. Deja, încă din această fază, se configurează astfel de perspective. Războiul din Irak, ca și cel din Afganistan, exprimă deja o astfel de opțiune. Aici au fost folosite sisteme de arme de mare precizie, s-a acționat non-contact, iar angajamentul uman – adică folosirea efectivă a trupelor – s-a făcut doar pentru ocuparea terenului. În această a doua parte, s-au ivit numeroase probleme, întrucât inamicul a acționat asimetric, într-un spațiu insuficient dominat sau gestionat (de către coalitiție) cultural și social.

Nu toată lumea este de acord cu acest tip de proiecție asupra viitorului câmpului de luptă, iar evenimentele ulterioare din Irak și Afganistan, dar și cele din spațiul Balcanilor de Vest, par să confirme aceste îndoieli.

Cu toate acestea, se merge rapid spre robotizarea și cibernetizarea cvasicompletă a spațiului luptei și este o chestiune de timp până când acest lucru se va realiza în proporții convingătoare. Deja pe orbite, în jurul pământului, se află câteva mii de sateliți, care vor accelera dezvoltarea unui spațiu informațional, de

² <http://www.armees.com/Le-champ-de-bataille-du-futur,1179.html?suite=2>

rețea, fără precedent, cu efecte greu de calculat pentru om, pentru societatea omenească și pentru mediu.

De aici nu rezultă neapărat că efectele respective vor fi total nocive, ci doar că, la ora actuală, este dificil de anticipat toate aceste desfășurări, dintre care cele mai importante ar putea fi: sistemele de sateliți și celelalte dispozitive acționate de la distanță, care asigură sau vor asigura, în scurt timp, o rețea de senzori care va supraveghea zi și noapte întreaga suprafață a pământului, inclusiv a fenomenelor geofizice și meteorologice; sistemele de arme de mare precizie vor face posibil „războiul chirurgical”, prin care înțelegem un sistem de acțiuni militare punctiforme, fără efecte secundare sau colaterale, chiar în afara cunoașterii comune și a cunoștinței publice, pentru realizarea unor obiective politice importante, inclusiv în ceea ce privește protecția mediului sau, dimpotrivă, distrugerea (deteriorarea) mediului într-o zonă sau alta de interes strategic; miniaturizarea armelor nucleare și a altor tipuri de arme și renunțarea la conceptul de „distrugere în masă”; folosirea diferențiată și foarte atentă a acestor arme nu doar pentru descurajare, ci, mai ales, pentru influențare și realizare efectivă a unor obiective de mare importanță strategică în epoca globalizării; în acest fel, teribila armă nucleară ar putea deveni una dintre armele complexe ale entităților care vor beneficia în mod direct și imediat de pe urma procesului de globalizare; folosirea armelor geofizice și geoclimatice. De aceea, marile puteri tehnologice și informaționale, alianțele, coalitiile și toți cei care studiază conceptele de securitate și apărare și conflictualitatea viitorului sunt preocupați să identifice, să definească, să anticipeze și să descrie cât mai exact posibil, cu toate mijloacele avute la dispoziție, făcând apel inclusiv la imaginație, spațiul de luptă al viitorului. Aceste descrieri sau, mai exact, aceste identificări și definiții descriptive au, adesea, următoarea configurație: un sistem de roboți cosmici, aerieni, tereștri și chiar submarini, echipați cu senzori multipli, scanează întregul spațiu advers – localități, comunicații, infrastructuri, păduri, zone deșertice, terenuri cultivate, soluri și subsoluri, ape interioare, ape naționale sau internaționale și chiar mediul uman – asigurând continuu dominanța informațională; în acest timp, avioane fără pilot, sateliți, mijloace de lovire radioelectronică și de influențare de mare finețe paralizază toate sistemele de comunicații și de informare ale adversarului, toți senzorii lui și toți roboții lui de informații și de supraveghere; avioane de luptă fără pilot, sateliți, roboți de luptă, sisteme de amplificare a undelor, rachete de croazieră și numeroase alte mijloace, dirijate prin laser și prin GPS și autodirijate, cu traiectorii haotice și imprevizibile, lovesc selectiv și chirurgical centrele vitale ale adversarului (sau doar anumite elemente importante ale acestuia), punându-l în imposibilitatea de a reacționa; unități sau subunități, echipate cu mijloace ultramoderne de comunicație, de lovire și de influențare, înaintează, sub protecția a trei scuturi – scutul informațional, scutul de foc strategic și scutul logistic –, în terenul controlat deja de decidentul strategic și realizează controlul și gestionarea tactică a spațiului.

Un astfel de scenariu nu poate fi realizat decât în condițiile existenței unei rețele strategice globale foarte puternice, cu componente (subrețele) flexibile, etajate, alcătuite, la rândul lor, din elemente dinamice, fiabile și totdeauna interoperabile.

Referitor la un astfel de scenariu, se apreciază că, după două decenii, vor exista două tendințe principale:

1. aplicarea unui concept de Operații în Rețea (OR) pentru francezi, de Network Enable Compatibility (NEC) la britanici și Network Centric Warfare (NCW) sau Network Centric Operations (NCO) la americani sub egida super-conceptului sau meta-conceptului de *Transformare*, aplicat la ora actuală de toate țările NATO și UE. Aceste concepte, deși au, practic, același conținut, se deosebesc, totuși, între ele, au anumite nuanțe mai ales în ceea ce privește locul omului în asemenea mecanisme, sisteme și procese.

2. cea de a doua tendință, complementară cu prima, constă în robotizarea aer-uscat-mare, dusă spre maximum la americani și moderată la europeni, întrucât aceștia din urmă doresc să lase mai mult spațiu pentru elementul uman.

Acest tip de acțiuni în rețea, la granița dintre spațiul fizic, spațiul virtual și spațiul real (acesta din urmă – spațiul real – fiind definit pe o intersecție dintre spațiul fizic și cel virtual), nu sunt simple. Există numeroase provocări geofizice, geospațiale și, mai ales tehnologice, dar și organizatorice, care fac extrem de dificilă integrarea spațiu-timp-sisteme, iar viitorul urmează să asigure și soluțiile necesare. Impactul acestor tipuri de operații asupra structurilor militare este deosebit. Este vorba de o nouă artă de a comanda și conduce – cea impusă de rețea –, de noi structuri mai flexibile și mai dinamice, de noi modalități de acțiune, îmbinând dimensiunea globală – dată de rețea și de informație – cu dimensiunile concrete ale spațiului luptei. Confruntarea (războiul) în spațiul geofizic, în spațiul cosmic și în cel virtual se extinde și se integrează tot mai mult într-un concept deosebit de cuprinzător, pe care-l impune globalizarea.

În această logică, gestionarea sau stăpânirea spațiului are cinci elemente³ esențiale:

1. capacitatea de a lansa, la cerere, într-un interval de o singură zi de la primirea comenzii, sateliți care să fie mai puțin costisitori (500 de dolari pe kg, în loc de 12.000-15.000 dolari pe kg, cât sunt costurile în prezent);

2. cunoașterea, în orice moment, a tot ce se întâmplă pe orbită;

3. informația în timp real, ceea ce înseamnă apropierea semnificativă a domeniului strategic de cel tactic;

4. asigurarea securității sateliților împotriva oricăror amenințări;

5. interzicerea adversarului să utilizeze spațiul.

Acest lucru înseamnă doar un singur pas până la încălcarea gravă a legii internaționale care interzice militarizarea spațiului și amplasarea de mijloace de lovire în cosmos. Toate mijloacele care sunt, la ora actuală amplasate în spațiu – este vorba de mii de sateliți, de stații orbitale, de nave spațiale etc. sunt, în general, senzori.

Sistemele aeriene sunt, la ora actuală, cele mai evolute și cele mai complexe. Avionul multirol, avionul de cercetare și chiar avionul de luptă fără pilot sunt doar câteva dintre realitățile și proiectele prezentului și viitorului.

Propulsia hipersonică, invizibilitatea, manevrabilitatea și protecția sunt coordonatele principale ale componentei de cercetare și de lovire din spațiul aerian. De asemenea, sistemele aeriene se bazează din ce în ce mai mult pe sistemele

³ <http://www.frstrategie.org> GCA (2S) Michel Asencio.

satelitare și pe rețea. Rețeaua devine dominantă și în spațiul aerian. Ea va asigura condiții nu numai pentru invizibilitate, manevrabilitate, rapiditate, oportunitate și eficiență, ci și pentru gestionarea acestui spațiu.

Este necesar un avion cu geometrie variabilă și cu funcții multiple. Nimeni nu poate spune dacă acest avion va fi Eurofighter, F-22 Raptor, F-35 JSF sau Rafale, dar în mod sigur acestea vor fi suplinite sau completate de UAV și de UCAV (Unmanned Combat Air Vehicle) și chiar de alte mijloace pe care nici măcar nu le bănuim. Unele vor fi suficient de mici pentru a putea intra pe o fereastră, altele, probabil, vor apela la nanotehnologii sau la viitoarele tehnologii ale secolului al XXI-lea.

De asemenea, zborul hipersonic constituie o preocupare pentru viitoarea strategie de stăpânire a spațiului luptei. Spre exemplu, prin programul FALCON, americanii își propun să realizeze un vehicul reutilizabil care să transporte 6 tone de armament, la o distanță de 17.000 de kilometri, în două ore. Desigur, un astfel de program presupune foarte multe provocări și numeroase dificultăți de soluționat, dintre care cele mai importante sunt, în opinia americanilor, următoarele: rezistența materialelor la temperaturi foarte ridicate; navigația, aerodinamismul și controlul zborului la viteze mici și la viteze hipersonice; mijloace de comunicații care să funcționeze în ionosferă; postcombustie care să acoperă toată plaja de viteze, de la 4 la 11 Mach. Acronimul FALCON semnifică faptul că americanii vor să decoleze de pe teritoriul lor, să lovească și să revină acasă de îndată ce misiunea a fost îndeplinită. Se dorește suprimarea eșaloanelor de forțe intrateatru care există astăzi. Se dorește, mai ales, să se suprim lanțul logistic și vulnerabilitățile sale.

Sistemele terestre au dobândit o importanță deosebită, datorită conflictelor asimetrice și de joasă intensitate. Se caută soluții tehnice pentru contracararea noilor amenințări. S-a reliefat aici lupta în mediul urban. Reflecțiile, în acest domeniu, se derulează la orizontul anilor 2025. Se preconizează înfruntarea unui adversar asimetric care folosește arme albe, puști, grenade și tot felul de explozivi, lovind punctele slabe ale forțelor care-l atacă. Vor folosi mai ales comunicațiile, mobilitatea și acțiunile tip ambuscadă, foc pumnal, atacul cu arme albe.

Pentru a face față unor asemenea amenințări, sunt necesare următoarele abilități: de a detecta și a elimina bombele rudimentare plasate în fața convoaielor; de a contracara amenințările cu arme ușoare împotriva elicopterelor; de a asigura forțelor de la sol tot sprijinul de care au nevoie; de a folosi în mod eficient avantajele terenului; de a face distincție între amic, inamic și non-combatant.

Folosirea armelor non-letale nu constituie un răspuns pentru orice situație. Acțiunea infanteristului trebuie încadrată într-un sistem. Acest sistem trebuie să răspundă următoarelor exigențe: foc precis la distanță foarte mare; protecție completă; informația în timp real; sprijin multilateral; protecția mediului și folosirea acestuia pentru îndeplinirea misiunii; non-letalitate; rapiditate; eficiență maximă. Toate acestea se realizează în cadrul unui concept foarte modern, în care luptătorul terestru nu mai duce greul, ci folosește în mod inteligent avantajele sistemelor de arme, ale bazelor de date, ale terenului, climei și armelor care pot influența mediul.

Sistemele maritime vor continua să joace un rol deosebit mai ales în manevra strategică și în realizarea dispozitivelor. Marea este internațională și de aceea ea poate fi folosită de cine are putere și mijloace. Ea oferă posibilități nelimitate, atât de

suprafață, cât și în dimensiunea submersibilă. Principalele tendințe care se manifestă în acest domeniu sunt următoarele: dezvoltarea unor nave de suprafață rapide, de mare viteză, invizibile, capabile să comunice și să acționeze în rețea, pentru interzicerea accesului în zonele de litoral sau de fluviu și contracararea pericolelor și amenințărilor asimetrice; un nou concept de navă de coastă; folosirea roboților submarini; propulsie electrică prin pile și combustibil pentru submersibile; nedectabilitate-detectabilitate.

Sistemele I2SR sunt primele produse la globalizării. S-ar putea spune că aceste sisteme, care cuprind informații, intelligence, sistemele de supraveghere și cele de recunoaștere, se află chiar în avangarda globalizării. Sistemele I2SR ocupă în jur de 80% din strategia de transformare, cel puțin în ceea ce-i privește pe americani. Aceste sisteme asigură suportul de rețea absolut necesar, atât pentru sistemele C4, care aparțin comandamentelor operaționale, cât și pentru toate sistemele de lovire. Pentru aceasta, sunt necesare două condiții: înlăturarea ecartului dintre planificatori și combatanți; realizarea de noi entități luptătoare, puternice și ușoare, prin reunirea mijloacelor care, în mod natural, sunt separate.

În materie de informație, până la ora actuală, s-au realizat următoarele: accelerarea vitezei de circulație a datelor; îmbunătățirea condițiilor de folosire a spectrului electromagnetic; gestionarea rețelei; protecția informației.

Îndeplinirea acestor cerințe nu rezolvă însă toate problemele. Rețeaua își are propriile sale reguli și, bineînțeles, propriile sale vulnerabilități. În plus, este foarte greu de înțeles cum lucrează sistemele de sisteme. De aceea, se folosește o expresie deosebit de sugestivă referitoare la această realitate: *îmbлъnzirea monstrului*. Prin aceasta, se înțelege crearea unui sistem capabil să înțeleagă ce face metasistemul, furnizându-i acestuia, în același timp, experiența acumulată (învățându-l, adică, ce să facă), dar fără a se pierde din vedere elementul uman.

Sistemele logistice trebuie să evalueze cerințele efective ale asigurării cu personal, armament, muniție și materiale și să devanseze acțiunile propriu-zise. De asemenea, aceste sisteme trebuie să se simplifice și să folosească la maximum structurile și funcțiile rețelei.

Politicile, strategiile și doctrinele trebuie să țină seama de această dinamică și să configureze cu claritate și perspectivă spațiul luptei, sistemele de angajare, structurile și funcțiile instituțiilor militare și non-militare ce participă la gestionarea crizelor și conflictelor și, mai ales, confluența acestora cu cerințele, exigențele și restricțiile mediului geografic și geospațial.

La ora actuală, omul deține mijloace de influențare a acestui mediu și, conștient sau inconștient, le și folosește ca arme ce pot deveni teribile nu doar în lupta cu un adversar, ci chiar împotriva spațiului de viață al civilizației umane. Securitatea globală nu înseamnă numai prevenirea conflictelor, ci și armonizarea raporturilor dintre entitățile care participă la securizarea mediului, protecția spațiului geografic, ieșire din conflictualitatea intracivilizațională, interumană și reunificarea forțelor pentru protecția planetei și rezolvarea marilor probleme care amenință toată lumea. Este vorba de o mutație strategică de foarte mare amploare, care va schimba complet fizionomia confruntării. Trecerea de la confruntarea intercivilizațională la protecția și

apărarea civilizației umane este cea mai mare dintre provocările societății omenesti și va marca cea mai mare revoluție planetară în domeniul conflictualității.

CONSIDERAȚII PRIVIND INFRASTRUCTURA CRITICĂ ENERGETICĂ PARTE A INFRASTRUCTURII CRITICE A UE

Dr. Tiberiu TĂNASE *
Ștefan JIANCA **

Over the last few years, the European Union has developed many initiatives under the general theme of infrastructure protection and security. Testimony of the emerging objective regarding the creation of a European-wide shared security environment are the continuing policy discussions regarding the specifics surrounding the definition and quantification of European Critical Infrastructure (ECI).

In this paper we examine the recent legislative activities by the European Commission on CIP, focusing on the efforts undertaken at European level in order to create a unitary and integrated strategy for protecting the critical energy infrastructure. Taking into account that energy security is an essential component of national and international security, identifying the threats and vulnerabilities of energy infrastructures is absolutely vital. Also, we analyze the implementation of European directives on critical infrastructure protection into national legislation, while identifying the progress of Romanian authorities in different critical infrastructure sectors.

Keywords: *critical infrastructure protection (CIP), energy infrastructure, 2008/114/EC Directive, CIP vulnerabilities, CCPIC, ICT.*

Motto : „Securitatea nu este gratuită. Ambele sectoare, public și privat, trebuie să investească în construirea unui nivel mai înalt de securitate pentru sistemul energetic, ceea ce înseamnă că securitatea energetică se va regăsi în prețul energiei cât și în costul securității interne.”

Stephen Flynn, expert în cadrul Consiliului pentru Relații Externe¹

Argument

Comisia Europeană a UE susține existența în spațiul european comun a unui număr de *infrastructuri critice*² a căror perturbare sau distrugere ar putea avea efecte transfrontaliere semnificative. Este foarte important ca anumite infrastructuri să fie desemnate infrastructuri critice pentru a se putea face evaluările de risc, pentru a determina vulnerabilitățile și pentru a putea fi luate măsurile de protecție adecvate.

Infrastructurile critice devin din ce în ce mai interdependente pe măsură ce procesul de globalizare se intensifică pe plan economic, tehnologic și social. Așadar, perturbarea unei singure părți din infrastructura critică a unui stat ar putea avea efecte semnificative asupra mai multor state, sau chiar asupra economiei Uniunii în ansamblul ei. Din cauza caracterului transfrontalier al unor infrastructuri, Uniunea Europeană a considerat necesar să existe și o abordare europeană care să completeze

* Lector universitar, Academia Națională de Informații „Mihai Viteazu”.

** Serviciul Român de Informații

¹ Daniel Yergin, „Ensuring Energy Security”, Foreign Affairs, Volume 85- Nr. 2, Martie /Aprilie, 2007, p. 69.

² **Infrastructurile critice** sunt definite de legislația Uniunii Europene drept un element, un sistem sau o componentă a acestuia, aflat pe teritoriul statelor membre, care este esențial pentru menținerea funcțiilor vitale ale societății, a sănătății, siguranței, securității, bunăstării sociale sau economice a persoanelor, și a căror perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ într-un stat membru ca urmare a incapacității de a menține respectivele funcții

și să îmbunătățească programele deja existente la nivel național pentru protejarea infrastructurilor critice.

1. Rolul UE în protecția infrastructurilor critice

După atacurile teroriste de la Madrid, din martie 2004, Uniunea Europeană a decis că era necesară stabilirea unei strategii comune europene pentru protejarea infrastructurilor critice. Cu toate că sistemele bilaterale de cooperare între statele membre în domeniul protecției infrastructurilor critice constituie un mijloc constant și eficient de protejare a infrastructurilor critice transfrontaliere, o eficiență sporită se poate obține numai printr-o cooperare multilaterală în cadrul unui program comun.

Astfel, încă din 2004 a intrat în atenția Uniunii Europene identificarea și reducerea vulnerabilităților infrastructurii critice, bazele abordării la acest nivel fiind definite de o serie de acte normative prin care se urmărește pregătirea *unei strategii globale pentru protecția infrastructurilor critice*. Pe 20 octombrie 2004, Comisia Europeană a adoptat o *Comunicare privind protecția infrastructurilor critice în cadrul luptei împotriva terorismului*³. Documentul prezintă sugestii privind modalitățile de îmbunătățire, la nivel european, a prevenirii atacurilor teroriste asupra infrastructurilor critice, a pregătirii împotriva atacurilor respective și a reacției la acestea.

Pe 17 noiembrie 2005 este elaborată Cartea Verde privind un *Program european de protecție a infrastructurilor critice*⁴ care a expus o serie de opțiuni privind instituirea programului, precum și a *Rețelei de alertă privind infrastructurile critice*.

În decembrie 2006, Comisia Europeană a prezentat o Comunicare referitoare la un *Program European privind Protecția Infrastructurii Critice (PEPIC)*, care să se bazeze pe o abordare care să acopere toate riscurile, acordând prioritate amenințării teroriste. Aceasta pune accent pe principiile subsidiarității, complementarității și cooperării între Comisie și statele membre în dezvoltarea politicii în acest sector⁵. Concluziile cu privire la PEPIC din aprilie 2007, adoptate de Consiliul UE, au reiterat faptul că statelor membre le revine responsabilitatea finală de a gestiona măsurile de protecție a infrastructurilor critice din interiorul frontierelor naționale, salutând în același timp eforturile Comisiei de a elabora o procedură europeană pentru identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene („ICE”) și evaluarea nevoii de îmbunătățire a protecției acestora⁶. PEPIC se bazează pe sistemele bilaterale de cooperare între statele membre în domeniul protecției infrastructurilor critice.

Comisia a prezentat în decembrie 2006 și o propunere pentru o directivă privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea

³ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Preparedness and consequence management in the fight against terrorism, COM (2004) 701 final, Brussels, 20.10.2004 .

⁴ Green Paper on a European Programme for Critical Infrastructure Protection (presented by the Commission) COM (2005) 576 final, Brussels, 17.11.2005

⁵ Comunicarea Comisiei Europene referitoare la Programul European privind Protecția Infrastructurii Critice(PIPIC) din decembrie 2006

⁶ cf Directiva 2008/114/CE A CONSILIULUI din 8 decembrie 2008

necesității de îmbunătățire a protecției acestora. Această directivă a apărut în 2008, propunând identificarea și desemnarea prin intermediul unei proceduri comune a Infrastructurii critice Europene (ICE)⁷ și elaborarea unei strategii globale pentru protecția infrastructurilor critice.

Directiva 2008/114/CE a Consiliului din 8 decembrie 2008 privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesității de îmbunătățire a protecției acestora este primul instrument legal european privind protecția infrastructurilor critice. Aceasta a survenit ca un răspuns la necesitatea identificării acelor infrastructuri critice europene „a căror perturbare sau distrugere ar avea efecte transfrontaliere semnificative”, prin intermediul unei proceduri comune. S-a considerat că tot printr-o abordare minimă comună ar trebui să fie evaluate și cerințele de securitate pentru astfel de infrastructuri critice.

Obiectivele acestei directive sunt stabilirea unei proceduri pentru identificarea și desemnarea ICE (infrastructura critică europeană) și a unei abordări comune pentru evaluarea necesității de a îmbunătăți protecția unor astfel de infrastructuri. Directiva menționează planul unei abordări comunitare în acest domeniu, luându-se în considerare elementele specifice fiecărui sector și măsurile sectoriale deja existente, care să susțină implicarea totală a sectorului privat.

Identificarea unei infrastructuri ca fiind infrastructură critică europeană se face prin intermediul unui proces ce conține patru etape, de către fiecare stat membru, care trebuie să verifice pe rând dacă infrastructura respectivă îndeplinește criteriile pentru a fi desemnată infrastructură critică, dacă perturbarea ei poate avea efecte transfrontaliere și, în final, să aplice cele trei criterii: a victimelor (nr. de victime potențiale), a efectelor economice (nivelul de pierderi economice, deteriorarea produselor/serviciilor, inclusiv efectele asupra mediului înconjurător) și a efectelor asupra populației (încrederea și sănătatea populației, perturbarea vieții cotidiene).

Directiva face referire și la necesitatea elaborării unor „*planuri de securitate pentru operatori* (PSO) sau măsuri echivalente care să conțină o identificare a elementelor importante, o evaluare a riscurilor și identificarea, selectarea și stabilirea priorităților în ceea ce privește contramăsurile și procedurile”, a căror instituire însă trebuie să rămână în responsabilitatea fiecărui stat membru. În termen de un an de la desemnarea unei infrastructuri drept ICE, fiecare stat membru să înființeze un PSO sau un echivalent ale acestuia și să revizuiască periodic infrastructura respectivă. Un ofițer de legătură privind securitatea va fi de asemenea desemnat pentru a asigura comunicarea pe probleme de securitate dintre operatorul/proprietarul ICE și autoritatea relevantă a statului membru. La fiecare doi ani, fiecare stat membru prezintă Comisiei un raport de sinteză cu date generale privind tipurile de riscuri, amenințări și puncte vulnerabile întâmpinate în fiecare dintre sectoarele ICE în care a fost desemnată o ICE pe teritoriul său.

⁷ Infrastructuri critice Europene (ICE) - înseamnă o infrastructură critică localizată în statele membre, a cărei perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ asupra a cel puțin două state membre. Importanța impactului se evaluează din perspectiva criteriilor intersectoriale. Aceasta include efectele ce rezultă din relațiile inter sectoriale de dependență de alte tipuri de infrastructuri;

2. Infrastructurile critice energetice

Protecția infrastructurilor critice energetice pornește de la premisa că, în prezent *energia reprezintă cu adevărat un element al securității*. De exemplu, aproape orice industrie sau serviciu depinde direct sau indirect de alimentarea cu electricitate. Deci, nu putem vorbi despre securitate, fără analiza componentei energetice cu tot ce implică aceasta, inclusiv a *infrastructurii critice energetice*. Elaborarea și difuzarea *Directivei UE 2008/114/CE a Consiliului din 8 decembrie 2008*, constituie un prim pas în cadrul unei abordări *step by step* (pas cu pas) în direcția identificării și a desemnării *infrastructurilor critice europene (ICE)* precum și a evaluării necesității de îmbunătățire a protecției acestora. Menționăm că, *Directiva privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesității de îmbunătățire a protecției acestora* se concentrează asupra sectorului energetic și a sectorului transporturilor.

Cade în responsabilitatea autorităților naționale elaborarea politicilor privind securitatea instalațiilor energetice aflate pe teritoriul lor, a măsurilor de prevenire a întreruperilor, de diminuare a daunelor și restabilire a alimentării. O abordare comunitară în domeniul protecției infrastructurilor critice energetice se dovedește însă a fi necesară în lumina noilor amenințări internaționale și a faptului că dezvoltarea rețelelor energetice face ca multe infrastructuri să capete un caracter trans-european, putând afecta astfel o serie de state europene.

Încă din 2004, Uniunea Europeană a avut o serie de inițiative privind protecția infrastructurilor energetice. Una dintre acestea a fost instituirea *Programului european privind protecția infrastructurilor critice*, ce cuprinde și alte sectoare în afara de cel al energiei, precum *cel al transporturilor, finanțelor, comunicare informațională și tehnologie* etc. O alta inițiativă este *Zona tematică de securitate* din cadrul celui de-al Șaptele Program-cadru pentru cercetare și dezvoltare tehnologică (FP7).

De curând DG Energie din cadrul Comisiei Europene a lansat o „*rețea tematică privind protecția infrastructurilor critice energetice*” (TNCEIP), ce vizează să aducă împreună operatorii infrastructurilor energetice (din sectoarele petrol, gaze și electricitate) pentru a discuta și a face schimb de experiență pe probleme de securitate și măsuri de protecție (temele de discuție întinzându-se de la evaluarea amenințărilor și managementul riscurilor la securitatea cibernetică).

Comisia Europeană a elaborat și *un ghid adresat operatorilor de infrastructuri energetice*, indiferent dacă aceste infrastructuri sunt declarate critice sau nu, denumit *Plan de referință pentru managementul de securitate al infrastructurilor energetice* (Reference Security Management Plan for Energy Infrastructure RSMP). Acesta nu are un caracter obligatoriu din punct de vedere legal, însă vine ca un răspuns la necesitatea operatorilor ICE de a elabora măsuri de securitate pentru a asigura integritatea bunurilor și buna funcționare a operațiilor, în conformitate cu cadrele legislative naționale și internaționale.

Prin aceste inițiative, Uniunea Europeană a urmărit crearea unei cadru pentru identificarea acelor infrastructuri critice care, dacă ar fi perturbate, ar putea avea un impact semnificativ asupra mai multor state membre, precum și protejarea acestora.

În sectorul energetic, Uniunea Europeană a stabilit următoarele obiective-cheie:

- *stabilirea de instrumente legale pentru implementarea PEPIC (Programul european privind protecția infrastructurilor critice), cu o abordare specifică pentru fiecare sector;*
- *identificarea de Infrastructuri Critice Europene în diferitele sub-sectoare energetice: petrol, gaz, electricitate.*
- *formularea de recomandări și acordarea de asistență tehnică statelor membre.*
- *continuarea programelor naționale privind infrastructurile critice*
- *încurajarea stabilirii de rețele de comunicare și cooperare între UE, statele membre, companiile de securitate tehnologică și proprietarii și operatorii de infrastructură energetică.*
- *coordonarea cu organizațiile internaționale relevante.*

3. Principalele vulnerabilități și amenințări la adresa infrastructurilor energetice

Având în vedere că securitatea energetică este o componentă esențială a securității naționale și internaționale, identificarea amenințărilor asupra infrastructurilor energetice este absolut necesară.

Securitatea „infrastructurilor critice” este afectată de *vulnerabilități, riscuri, amenințări, dar și de stări de pericol și chiar de agresiuni.*⁸ Depistarea vulnerabilităților⁹ determină pe baza analizei factorilor de risc identificarea amenințărilor la adresa infrastructurii critice energetice. Desigur, dintre toate amenințările cea teroristă este iminentă, dar nu pot fi neglijate nici celelalte tipuri de amenințări: *hackeri sponsorizați de entități private sau statale, organizații criminale transnaționale.* Riscul unor potențiale atacuri cibernetice trebuie luat în serios din mai multe motive: acestea sunt din ce în ce mai sofisticate, atacatorii nu sunt constrânși de barierele geografice sau statale și, în plus, sunt mult mai dificil de identificat.

Cea mai vulnerabilă parte a infrastructurii energetice, supranumită și „câlcâiul lui Ahile” al securității energetice europene, este *sistemul de conducte de alimentare cu gaz natural al Uniunii Europene*, rețea ce se întinde pe o suprafață geografică ce depășește granițele Uniunii. O vulnerabilitate survine ca urmare a dependenței și interconectivității dintre ICE și statele furnizoare de energie care nu sunt membre UE, fie că sunt producătoare (precum Rusia) sau țări de tranzit (Ucraina, Belarus). La întinderea și complexitatea sistemului de conducte se adaugă și alți factori ce cresc necesitatea unor măsuri suplimentare de securitate: lungimea conductelor, condițiile regionale, expunerea mărită la hazarde naturale sau atacuri intenționate. Adeseori conductele traversează state afectate de instabilitate politică sau guvernate de

⁸ Vezi, definierea acestora în *Doctrina națională a informațiilor pentru securitate*, adoptată de C.S.A.T. în ședința din 23 iunie 2004, Editată de Serviciul Român de Informații, București, 2004, pp. 15-16.

⁹ Vulnerabilitățile „infrastructurilor critice” constituie stări de fapt, procese sau fenomene, care diminuează capacitatea de reacție a acestora la riscurile existente ori potențiale sau care favorizează apariția și dezvoltarea acestora, cu consecințe în planul funcționalității și utilității.

regimuri autoritare, care fac aproape imposibilă colaborarea transparentă în vederea protejării infrastructurilor critice energetice. Față de un atac cibernetic, țintele cele mai vulnerabile sunt centrele de control ce coordonează și monitorizează rețeaua de distribuție a energiei.

De asemenea, o problemă este constituită de faptul că *majoritatea operatorilor din sectorul energetic sunt privați, nefiind astfel suficient de motivați să investească în protejarea sistemelor informatice ale infrastructurilor critice la nivelul dorit de guverne.*

O altă sursă a vulnerabilității infrastructurilor critice este interconectivitatea diferitelor sectoare, de la cel energetic, al transporturilor până la cel financiar, prin intermediul tehnologiei informației. Cetățenii, lumea afacerilor, infrastructura critică, dispozitivele militare, serviciile guvernamentale, comunică și sunt legate între ele în rețea. Deși asemenea evoluții aduc o multitudine de rezultate pozitive, *există o probabilitate destul de ridicată ca indivizi sau formațiuni statale să exercite un control ilegal asupra acestui sistem și chiar să-l preia în totalitate.*

Infrastructura TIC (tehnologia informației și comunicațiilor) reprezintă sistemul nervos al societății noastre informaționale. Iar faptul că perturbările infrastructurii TIC pot avea efecte negative și asupra altor sectoare, precum cel energetic, dată fiind existența acestor relații de interconectivitate și interdependență, aceste efecte depășind granițele unui singur stat membru, demonstrează nevoia unei strategii supranaționale, coordonată la nivel european. Ca răspuns la identificarea acestei vulnerabilități, în martie 2009, Comisia a *adoptat o comunicare a Comisiei privind Protecția Infrastructurilor Critice de informații* intitulată „*Protejarea Europei de atacuri ciberneticе și perturbații de amploare: ameliorarea gradului de pregătire, securitate și reziliență*”¹⁰, prin care stabilea un *Plan de acțiune pentru protejarea infrastructurilor critice de informații* prin creșterea gradului de pregătire și rezilienței UE față de atacurile ciberneticе și perturbații.

Mai mult, Comisia a înaintat în același timp și o propunere pentru un nou mandat de consolidare și modernizare a *Agenției Europene pentru Securitatea Rețelelor Informatice și a Datelor (ENISA)* în vederea creșterii gradului de încredere și a securității rețelelor.

Într-un raport al acestei Comisiei, care face bilanțul progreselor realizate în implementarea planului său de acțiune din 2009, la nivelul Uniunii, Sunt prezentate etapele de parcurs, în continuare, pentru întărirea cooperării internaționale în acest sector și se subliniază totodată că este nevoie de noi măsuri în acest sector, în special pentru înființarea, până în 2012, *a unei rețele eficiente de echipe de intervenție în caz de urgență informatică* (Computer Emergency Response Teams - CERTs).

Între concluziile acestui raport se specifica pe lângă cooperarea dintre statele membre în cadrul Forumului european al statelor membre, creat în 2009;

În prezent, este în curs de elaborare *Directiva Europeană*, care va reglementa *protecția și măsurile minime de reziliență, pentru domeniul informațiilor*

¹⁰ COM(2009)149 - Comunicarea Comisiei privind protecția infrastructurilor critice de informații: „Realizări și etape următoare: către o securitate cibernetică mondială”, http://ec.europa.eu/information_society/policy/nis/strategy/activities/ciip/index_en.html.

infrastructurilor și serviciilor critice și tehnologia informațiilor- sectorul tehnologiei informației și comunicațiilor („TIC”), urmând ca ulterior să fie elaborate, supuse dezbaterii și aprobate Directivele și normative specifice pentru toate sectoarele și serviciile considerate critice de către Programul European de Protecție a Infrastructurilor Critice EPCIP.

Tot ca urmare a amenințării crescânde a unor atacuri teroriste sau motivate politic asupra sistemelor informatice, ce sunt parte a infrastructurilor critice europene, în cursul acestui an Consiliul și Parlamentul European au înaintat Comisiei o propunere de *directivă privind atacurile asupra sistemelor de informații*¹¹. Obiectivul acesteia este pe de o parte, aproximarea legislației penale din statele membre în domeniul atacurilor asupra sistemelor de informații, prin stabilirea unor reguli minimale privind definirea infracțiunilor și a sancțiunilor, iar pe de altă parte promovarea cooperării între autoritățile competente.

De remarcat faptul că statele membre UE au devenit, la rândul lor, conștiente de necesitatea fixării de obiective prioritare și alocării de resurse pentru asigurarea securității cibernetice, între care și România.

5. Protecția infrastructurilor critice în România

Domaniul protecției infrastructurilor critice este reglementat în România de *Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 98/2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice, aprobată cu modificări de către Parlamentul României prin Legea nr. 18/2011*. Această lege transpune Directiva Consiliului 2008/114/CE în legislația națională.

Actul normativ definește termenii de ***infrastructură critică națională (ICN)***¹² și cea de ***infrastructură critică europeană***, reglementează modul de identificare a infrastructurilor critice în baza unor criterii stabilite în funcție de efectele perturbării sau distrugerii unei infrastructuri critice asupra populației sau economiei și dispune ca fiecare operator sau proprietar de ICN/ICE să elaboreze ***planuri de securitate pentru acestea***. De asemenea, se stabilește un ***Punct Național de Contact pentru Securitate***, responsabil de relația ***dintre proprietarii / operatorii / administratorii infrastructurilor critice și autoritățile publice responsabile***.

Coordonarea, la nivel național, a activitatilor privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice se realizează de către primul-ministru, care va desemna în acest sens un *consilier de stat*. *Ministerul Administrației și Internelor* este desemnat ca instituție responsabilă pentru organizarea și desfășurarea activităților necesare implementării măsurilor de protecție a infrastructurilor critice.

Sub coordonarea consilierului desemnat s-a înființat și funcționează *Centrul de Coordonare a Protecției Infrastructurilor Critice*, care asigură *Punctul Național de*

¹¹ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Attacks against Information Systems, replacing Council Framework Decision 2005/222/JHA, Bruxelles, 30 mai 2011.

¹² Cf. OUG nr. 98 din 3 decembrie 2010, infrastructura critica națională (ICN) desemnează *un element, un sistem sau o componenta a acestuia, aflat pe teritoriul național, care este esențial pentru menținerea funcțiilor vitale ale societății, a sănătății, siguranței, securității, bunăstării sociale ori economice a persoanelor și a cărui perturbare sau distrugere ar avea un impact semnificativ la nivel național ca urmare a incapacității de a menține respectivele funcții.*

Contact în relația cu operatorii ICN, cu alte state membre, Comisia Europeană, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord și alte organizații/structuri internaționale, precum și managementul la nivel național al Rețelei de Alertă și Informare privind Infrastructurile Critice - CIWIN. CCPIC este însărcinat și cu elaborarea cadrului normativ și coordonarea activităților desfășurate de autoritățile publice responsabile în vederea identificării infrastructurilor critice europene/naționale.

În 2011 a fost aprobată și *Strategia națională privind protecția infrastructurilor critice*¹³, Centrul de coordonare a protecției infrastructurilor critice fiind însărcinat să elaboreze **Planul de acțiune pentru implementarea, monitorizarea și evaluarea obiectivelor Strategiei**.

Strategia stabilește politicile și direcțiile de acțiune din domeniul protecției infrastructurilor critice, necesare dezvoltării și completării cadrului normativ național și armonizării cadrului normativ intern cu cel al Uniunii Europene și al Alianței Nord – Atlantice. Astfel, noul act normativ conține detalii privind contextul general internațional, situația actuală și cadrul normativ existent în România, precizând o serie de vulnerabilități, factori de risc și amenințări în domeniul protecției infrastructurilor critice, principiile realizării protecției infrastructurilor critice, precum și direcțiile de acțiune, modalități de realizare și rezultate așteptate pe termen scurt și mediu, implicațiile financiare și mecanismele de implementare, monitorizare și evaluare.

În vederea formulării și implementării ansamblului de măsuri care să asigure o acțiune coordonată, la nivel național, pentru identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice, Strategia propune patru obiective strategice, stabilind și direcțiile de acțiune pentru fiecare obiectiv:

1. *Asigurarea caracterului unitar al procedurilor de identificare, desemnare și protecție a infrastructurilor critice naționale și europene;*
2. *Configurarea și operaționalizarea sistemului național de avertizare timpurie prin integrarea tuturor rețelelor și capacităților informațional – organizatorice existente;*
3. *Evaluarea corectă a nivelului de vulnerabilitate a infrastructurilor critice și identificarea măsurilor necesare pentru intervenția preventivă și diminuarea acestuia;*
4. *Dezvoltarea relațiilor de cooperare la nivel național, regional și internațional în domeniul infrastructurilor critice.*

În scopul identificării infrastructurilor critice naționale din sectorul energetic, a fost publicat *Ordinul 1178 din 6 iunie 2011 pentru stabilirea criteriilor sectoriale și a pragurilor critice aferente sectorului ICN/E infrastructura critică națională/europeană - "Energetic"*¹⁴. Autoritatea publică responsabilă cu aplicarea prevederilor acestui act normativ sunt *Ministerul Economiei, Comerțului și Mediului de Afaceri (MECMA)* și *Direcția Industria de Apărare și Probleme Speciale (DIAPS)*- direcția de specialitate pentru identificarea, desemnarea și protecția

¹³ V. HGR718/2011, disponibil la http://ccpic.mai.gov.ro/docs/HGR718_2011.pdf.

¹⁴ Ordinul 1178 este disponibil la http://ccpic.mai.gov.ro/docs/ordin_1178.pdf

obiectivelor de infrastructură critică naționale și europene din sectoarele aflate în responsabilitatea MECMA .

Deocamdată, domeniul energetic este singurul pentru care România a *elaborat un act normativ în vederea identificării infrastructurilor critice sectoriale în efortul de armonizare a legislației naționale cu cea europeană*. Acest lucru este însă de înțeles, dat fiind că pentru infrastructurile critice din alte sectoare, legislația europeană este la rândul său puțin dezvoltată. Nu este însă și cazul protecției **infrastructurii sistemelor informatice**. Acesta este următorul sector, după cel energetic și al transporturilor, aflat în atenția Uniunii Europene, UE având în vedere amendarea cât mai curând a *Directivei 2008/114/CE pentru a include și domeniul tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC)*.

În acest context, România pentru a asigura un cadru legislativ în concordanță cu cel european și pentru o cooperare eficientă și sigură, a lansat în dezbatere publică *Strategia de Securitate Cibernetică a României* la sfârșitul lunii mai 2011 prin *Ministerul Comunicațiilor și Societății Informaționale - MCSI*. De asemenea pe 11 mai 2011 a fost înființat *Centrul Național de Răspuns la Incidente de Securitate (CERT-RO)*, ce asigură elaborarea și diseminarea politicilor publice de prevenire și contracarare a incidentelor din cadrul infrastructurilor cibernetice și gestionarea situațiilor de urgență, constituind o platformă pentru managementul eficient al sistemului de urgență. În cadrul CERT-RO a fost instituit *Sistemul de alertă timpurie și informare în timp real privind incidentele cibernetice ce constituie un complex de proceduri și sisteme tehnice cu rol de identificare a premiselor de apariție a incidentelor cibernetice, dar și de avertizare în cadrul producerii acestora*.

Concluzii

Având în vedere faptul că statele membre ale UE și NATO se confruntă cu aceleași preocupări de securitate vitale, o cooperare sporită în domeniul protecției infrastructurii energetice poate *constitui unul din proiectele comune ale dezvoltării cooperării practice și eficiente*.

Dar, protecția efectivă a ICE necesită comunicare, coordonare și cooperare la nivel național și comunitar. De aceea, o propunere binevenită a UE este instituirea, în fiecare stat membru, *a unor puncte de contact pentru protecția infrastructurilor critice europene* („puncte de contact PICE”) pentru coordonarea chestiunilor legate de protecția infrastructurilor critice europene atât la nivel național, cât și cu celelalte state membre și cu Comisia UE¹⁵.

În vederea creării unei *strategii comune și unitare de protecție a infrastructurilor critice europene și pentru a promova creșterea nivelului de pregătire și securitate*, Uniunea Europeană a avut o serie de inițiative, materializate prin directive, comunicări, propuneri de planuri de acțiune, precum și studii și cercetări. *Directiva Uniunii Europene din 2008 privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesității de îmbunătățire a protecției*

¹⁵ *Vezi Directiva 2008/114/CE A CONSILIULUI din 8 decembrie 2008, L 345/76 Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 23.12.2008.*

acestora asigură cadrul normativ pentru protecția ICE, însă aceasta s-a concentrat doar pe sectoarele energetic și al transporturilor.

În scopul îmbunătățirii protecției ICE, se pot:

- elabora metodologii comune pentru identificarea și clasificarea riscurilor, a amenințărilor și a punctelor vulnerabile legate de elementele de infrastructură.

- asigura în special prin intermediul autorităților competente din statele membre, accesul la cele mai bune practici și metodologii în materie de protecție a infrastructurilor critice.

- elabora planuri de acțiune în caz de avarie a unei infrastructuri critice, comune pentru toate statele membre UE

- dezvolta și implementa o strategie de protecție comprehensivă, proces la care să participe atât oameni de știință, instituții guvernamentale cât și operatorii infrastructurilor critice.

- reexamina cât mai curând Directiva 2008/114/CE pentru a include și alte sectoare de infrastructură critică.

Complexitatea sistemului de infrastructuri europene interconectate și interdependente este o sursă de vulnerabilitate în sine pentru întreaga infrastructură deoarece o perturbare produsă într-un sector poate afecta mai multe sectoare și viceversa.

Indubitabil, protecția și securitatea infrastructurii energetice europene este o necesitate vitală, însă societatea modernă a ajuns să depindă de o gamă diversă de infrastructuri care la rândul lor sunt conectate între ele, formând împreună un sistem complex și interdependent. Perturbarea unui singur sector ar putea antrena o cascadă de efecte negative asupra întregii economii a Uniunii Europene. Așadar, este esențială dezvoltarea legislației europene și naționale pentru protecția infrastructurilor critice și în alte domenii decât cele deja existente. În acest cadru, după cum am subliniat cybersecuritatea joacă un rol din ce în ce mai proeminent deoarece infrastructurile critice se bazează din ce în ce mai mult pe tehnologia informației și comunicațiilor (TIC), iar importanța crescândă a internetului și globalizarea măresc susceptibilitatea IC la cyber-atacuri de anvergură internațională. Iar fără protejarea infrastructurii TIC nici transporturile și nici energia nu pot funcționa în mod optim, și nici nu pot fi protejate corespunzător.

Bibliografie:

1. *Directiva privind identificarea și desemnarea infrastructurilor critice europene și evaluarea necesității de îmbunătățire a protecției acestora 2008/114/CE A Consiliului din 8 decembrie 2008*, L 345/76 Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 23.12.2008.
2. *Energy Infrastructure: Priorities for 2020 and Beyond – A Blueprint for an integrated European Energy Network*, European Commission, 2011: http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2011_energy_infrastructure_en.pdf
3. Legea 18 din 11 martie 2011, publicată în Monitorul Oficial 183 din 16 martie 2011.

4. *Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 98 din 3 noiembrie 2010 privind identificarea, desemnarea și protecția infrastructurilor critice*, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 757 din 12 noiembrie 2010.
5. *Ordinul 1178 din 6 iunie 2011 pentru stabilirea criteriilor sectoriale și a pragurilor critice aferente sectorului ICN/E infrastructura critică națională/europeană - "Energetic"*: http://ccpic.mai.gov.ro/docs/ordin_1178.pdf
6. *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Attacks against Information Systems, replacing Council Framework Decision 2005/222/JHA, 10751/2011*, Bruxelles, 30 mai 2011.
7. *Comunicarea Comisiei privind protecția infrastructurilor critice de informații: „Realizări și etape următoare: către o securitate cibernetică mondială”*, COM(2009)149: http://ec.europa.eu/information_society/policy/nis/strategy/activities/ciip/index_en.html.
8. Lenz, Susanne, *Critical Infrastructures: Risk, Vulnerability, Copying Capacity*, Forum DKKV/CEDIM: Disaster Reduction in Climate Change, 2007, Karlsruhe University.
9. MACUC, Mihai (Coord.) Predoiu, Cătălina, Barbăsură, Alexandru, Dumitrache, Lucian, Marinică Mariana, *Protecția infrastructurilor critice în spațiul euroatlantic*, Editura ANI, București, 2008.
10. NERLICH, Uwe, Umbac, Frank, *European Energy Infrastructure Protection: Addressing the Cyber-warfare Threat*, în *Journal of Energy Security*, 27 octombrie 2009, disponibil la: http://ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=219:european-energy-infrastructure-protectionaddressing-the-cyber-warfare-threat&catid=100:issuecontent&Itemid=352.
11. RENDA, Andrea, *Protecting Critical Infrastructure in the EU*, CEPS Task Force Report, Centre for European Policy Studies, Bruxelles, 2010.
12. *Study on Risk Governance of European Critical Infrastructures in the ICT and Energy Sector*, studiu elaborat de AEA pentru Comisia Europeană, septembrie 2009: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/studies/doc/2009_10_risk_governance_report.pdf.
13. *Study: Stock-taking of existing critical infrastructure protection activities*, studiu pregătit pentru Comisia Europeană, octombrie 2009: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/studies/doc/2009_10_stock_taking.pdf
14. *Study: Reference Security Management Plan for Energy Infrastructure*, studiu pregătit de Harnser Group pentru Comisia Europeană, 2010: http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/studies/doc/2010_rsmp.pdf.
15. White Paper, *A Global European Approach for Energy Infrastructure Protection and Resilience*, European Organization for Security, November 2009.

DISCIPLINA MILITARĂ – FACTOR ESENȚIAL AL CAPACITĂȚII OPERAȚIONALE A STRUCTURILOR MILITARE

Virgiliu-Bogdan ZOTOI*

The military structures differ fundamentally from other units of human social organisation, both by the scope for which they are established, but especially by the high level of cohesion of the members who have to characterise them, the desideratum being represented by assuring its highest level of functionality in order to allow optimal fulfillment of all the powers which are circumscribed to them.

Regardless of the specific type of work carried out, the soldiers' army branch, the first common characteristics of the members of an army is the discipline. To achieve the scope for which the army was created, a special attention was given to and it is still given to strengthening the discipline in all the military structures that compose it. The operational capacity of a military structure is mainly achieved by assuring the unity of the team which forms it, being directly influenced by the mode in which each of its members achieves his assigned tasks, prerogatives which taken in their entirety, compose it.

În vederea realizării unui articol care să transpună o viziune proprie, de actualitate și datorită specificității temei cât și sediului principal al materiei, anume *Regulamentul disciplinei militare*, în cele ce urmează vom aborda problema acestui tip particular de disciplină și importanța sa deosebită, făcând uz de modelul și prevederile Regulamentului și subliniind, acolo unde este cazul, elementele importante ale „*codului disciplinar*” aplicabil structurilor militare. De relevanță în domeniu sunt și prevederile regulamentelor de organizare și funcționare ale consiliilor de onoare și de judecată. În acest caz însă ne vom referi în primul rând la primul act normativ și doar tangențial la cel de-al doilea întrucât acesta are caracter confidențial, cunoașterea fiind oprită publicului larg.

Potrivit *Lexiconului militar*, disciplina militară reprezintă „*respectarea strictă și necondiționată de către militarii de toate gradele a ordinii și regulilor stabilite prin legi și regulamente militare (...) Disciplina militară constituie unul dintre factorii cei mai importanți de care depind coeziunea armatei, capacitatea ei de luptă și obținerea succesului în acțiunile militare*”¹.

Disciplina militară este o valoare necesară funcționării în condiții optime a forțelor armate, fundamentată pe respectarea anumitor reguli codificate prin dispoziții scrise. Într-o armată dintr-un stat de drept, disciplina implică două dimensiuni, juridică și morală, ultima traducându-se prin atitudinea față de orice abatere de la normele și regulile ostășești². Normele disciplinare comportă în timp aceeași uzură morală ca și normele juridice fiind necesar ca, pe parcursul timpului, acestea să fie completate și modificate pentru a-și păstra actualitatea.

* **Subcomisar de poliție, șef serviciu în cadrul Inspectoratului Județean de Poliție Brăila, doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București.**

¹ Academia Militară, *Lexicon militar*, Editura Militară, București, 1980.

² Gl. mr. dr. Arădăvoaice, Gheorghe, *Disciplina militară – Dimensiuni psihologice*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993, p. 26.

Comandanții în a căror responsabilitate intră aplicarea normelor de disciplină³, în vederea menținerii stării de disciplină, adoptă o atitudine preventivă prin aplicarea continuă a măsurilor stabilite în domeniu⁴. Practic, orice omisiune de adoptare a acestora afectează starea de disciplină instaurată în cadrul unei structuri militare. Disciplina militară interioară este întreținută de măsurile preventive.

În formațiunile militare promovarea exemplului personal se materializează în paralel pe trei dimensiuni principale: la funcțiile de execuție, la funcțiile de conducere și la nivel de regulă. Ideea conducătoare în domeniu este că un membru al forțelor armate trebuie să înțeleagă și să respecte întocmai sistemul din care face parte fiind pe deplin conștient de rolul său și de regulile pe care a ales să le respecte.

La nivel de funcții de execuție este adus în prim-planul unui structuri, de către conducerea acesteia, individul care, prin îndeplinirea exemplară a sarcinilor de serviciu și prin respectarea normelor de conduită, se diferențiază de restul grupului din care face parte. Prin aceasta se indică fără greșală atitudinea și comportamentul dezirabil, oferind totodată dovada concretă a atingerii obiectivului în materie. Cu siguranță se creează astfel și animozități, resentimente, însă, în linii mari apare o impulsivitate pozitivă a unui grup.

Promovarea exemplului personal în rândul cadrelor care ocupă funcțiile de conducere implică două accepțiuni diferite. Pentru nivelul orizontal, între comandanți, sunt valabile aceleași alegeri avansate în cazul funcțiilor de execuție. Pe verticală, de sus în jos, apare relevată obligația comandantului de a servi drept exemplu subordonaților. Din punct de vedere psihologic, se constată faptul că, permanent, subordonații se raportează invariabil la conducătorul lor, indiferent că acest lucru are ca finalitate instaurarea respectului reciproc ori, la antipod, fructificarea ambiției personale. Cu alte cuvinte, un comandant exemplar întărește disciplina interioară din cadrul unei unități militare și determină, prin însăși existența sa, apariția unui curent mimetic în rândul subordonaților.

O persoană poate face parte din structurile militare ale României numai dacă posedă o pregătire temeinică. Astfel, potrivit prevederilor art. 1 din *Legea nr. 80/1995 „prin cadre militare, în sensul prezentei legi, se înțelege cetățenii români cărora li s-a acordat grad de ofițer, maistru militar sau subofițer, în raport cu pregătirea lor militară și de specialitate”* și ale art. 1 alin. (2) din *Legea nr. 384/2006 „Soldații și gradații voluntari sunt angajați pe baza unui contract în funcții prevăzute în acest scop în statele de organizare a unităților militare, pe perioadă determinată, în funcție de nivelul lor de pregătire, starea de sănătate și aptitudinile acestora pentru îndeplinirea îndatoririlor militare”*, nu acced la funcții militare decât persoane suficient pregătite. Cu alte cuvinte, în fiecare caz în parte sunt create premisele profesionalismului, acesta fiind desăvârșit de conștiințiozitate, atitudine și vocație. Profesia de militar este una dintre acele ocupații umane care solicită, în vederea atingerii excelenței, existența vocației. Acolo unde profesionalismul nu s-a instaurat apar probleme serioase de disciplină rezultând, în primul rând, din inadaptarea la rigorile vieții militare.

³ Potrivit prevederilor art. 7 alin. (2) din *Ordinul ministrului apărării naționale M.26/2009*, comandantul răspunde de aplicarea normelor de disciplină militară în structura pe care o comandă.

⁴ Măsuri preventive ce sunt implicate de disciplina militară.

Respectarea prevederilor normative aplicabile personalului unei structuri militare constituie un proces permanent de perfecționare individuală care exclude compromisul. În acest sens, exigența manifestată față de propria persoană ori față de subordonați, în cazul funcțiilor de conducere, nu poate scădea sub limitele prevăzute de dispozițiile actelor normative aplicabile precum și ale regulamentelor militare, în special a celui care privește disciplina. De reținut este faptul că militarii trebuie să manifeste aceeași exigență pe durata a întregului lor program de activitate, mai exact 24 ore din 24, 7 zile din 7. Exigența generează indiscutabil performanță.

În vederea conștientizării și deprinderii noțiunii de disciplină militară în rândul personalului unei structuri de profil și a precizărilor necesare pentru detalierea problematicii se impun o serie de activități educative cu caracter periodic. Angrenarea militarilor în sarcinile curente care le revin poate presupune, în timp, o detașare intelectuală de domeniul disciplinar devenind necesară aducerea în prim-plan, în mod regulat, a normelor de disciplină militară. Cunoașterea dublată de formarea unei atitudini adecvate duce la apariția convingerilor, oferind militarului posibilitatea de a ajunge la autodisciplină⁵. De asemenea, orice modificare a regulilor disciplinare ori în cazul apariției unor reglementări noi, trebuie adusă de îndată la cunoștința celor ce sunt obligați să le aplice. Activitățile educative se impun, pentru caracterul lor preventiv, mai cu seamă în cazul unei structuri militare în care se constată o creștere alarmantă a numărului abaterilor disciplinare.

De la caz la caz, în funcție de specificul activității educative, de conținutul didactic al acesteia și de eficiența scontată, aceasta se poate adresa fie la nivel de militar, fie unui întreg colectiv⁶.

Odată instaurată, disciplina militară transcende cadrul profesional influențând formarea individuală în așa manieră încât militarul devine o parte indispensabilă a angrenajului instituțional din care face parte. Implicit, la același nivel subiectiv, persoana în cauză devine un exemplu atât în rândul instituției, cât și în viața de zi cu zi. De menționat este faptul că, spre deosebire de un civil, pe linie disciplinară⁷ profesia de militar generează îndatoriri suplimentare⁸.

Forțele armate trebuie să reprezinte pentru cetățeni unul dintre pilonii concreți pe care se sprijină România. Această aserțiune trebuie să atragă după sine imaginea de tot unitar, reflectarea disciplinei. În baza acestui considerent, disciplina menținerii aspectului regulamentar trebuie să se manifeste la fel în cazul fiecărui militar. În caz contrar, reprezentarea solidă a încrederii poporului în unitatea și disciplina forțele militare ar fi lipsită de fundament.

Potrivit prevederilor art. 4 lit. f) din *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.26/2009*, una dintre direcțiile principale de acțiune pentru implementarea disciplinei militare este promovarea exemplului personal. De asemenea, în

⁵ Gl. mr. dr. Arădăvoaice, Gheorghe, *Disciplina militară – dimensiuni psihologice*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993, p. 36.

⁶ De pildă, activități educative se pot adresa exclusiv unui batalion care se pregătește pentru misiune în afara României

⁷ Art. 30 din *Legea nr. 80/1995* stipulează că „ofițerii, maiștrii militari și subofițerii în activitate au obligația de a nu efectua activități care contravin demnității, prestigiului și normelor de comportare ce decurg din calitatea lor de cadre militare”.

⁸ Art. 7 din *Legea nr. 80/1995* prevede că „profesia de ofițer, maistru militar sau subofițer în activitate incumbă îndatoriri suplimentare, precum și interzicerea ori restrângerea exercitării unor drepturi și libertăți”.

concordanță cu dispozițiile art. 85 lit. b) și c) din *Legea nr. 80/1995*, ofițerii, maiștrii militari și subofițerii în activitate pot fi trecuți în rezervă în situația în care comisiile de expertiză militară apreciază că, din punct de vedere al afectării stării de sănătate, militarii nu mai sunt apti pentru îndeplinirea atribuțiilor de serviciu. Din coroborarea celor două texte juridice reiese fără echivoc preocuparea de a promova starea de sănătate în așa fel încât aceasta să se găsească mereu la un nivel acceptabil, fiecare militar putând servi drept exponent al unei structuri militare.

Organizarea funcțională a unei structuri militare implică munca coordonată a unui grup de oameni care în acest fel au contact permanent unii cu alții. De pildă, este privit ca un fapt de o gravitate excepțională, prin pericolul care îl reprezintă, ca un membru al unui colectiv militar să contracteze o maladie contagioasă. În cel mai scurt timp, fără asistență medicală de specialitate, și ceilalți membrii ai colectivului se pot îmbolnăvi la rândul lor afectând puternic capacitatea operațională a structurii. În vederea prevenirii acestui fapt, fiecare militar trebuie să respecte minimul de reguli de igienă personală și colectivă ce îi revin, reguli stabilite în baza consultării factorilor medicali.

Potrivit art. 73 din *Legea nr. 80/1995*, aprecierile de serviciu reprezintă „*unicul document de valoare*” pe baza căruia cadrele militare sunt avansate în gradul următor. Art. 43 alin. (2) din *Legea nr. 384/2006* confirmă regula și în cazul soldaților și gradaților voluntari. Aprecierea eronată asupra evaluărilor, involuntară sau nu, este atât de importantă încât fie contribuie esențial la promovarea militarului, fie îi barează drumul către aceasta. Prin urmare este foarte important pentru progresul sistemului militar ca aprecierile de serviciu să fie realiste, să încurajeze competența și să sancționeze slaba performanță. Evaluările efectuate reprezintă un mijloc de reglare și control în activitatea unui colectiv⁹. Aprecierea corectă a unui militar satisface întregul colectiv sau cel puțin, majoritatea membrilor¹⁰. Orice comportament contrar al comandanților este incriminat ca abatere disciplinară.

Profesia de militar presupune o perfecționare continuă cu scopul de a elimina decalajul existent între informațiile teoretice deținute un individ și realitatea în care își exercită atribuțiile. Dacă este deosebit de greu a se proba lipsa de interes în pregătirea profesională voluntară, la cea impusă nu există probleme de acest gen. Evaluarea cu care se încheie de regulă o formă de pregătire relevă cu un grad suficient de acuratețe pregătirea individuală. Urmare a acestui fapt, în cazul unor rezultate nefavorabile, se impun măsuri pentru o corectare pozitivă a situației, măsuri care implică inclusiv răspunderea disciplinară.

Potrivit art. 3 al *Ordinului ministrului apărării naționale nr. M.26/2009 pentru aprobarea Regulamentului disciplinei militare*, disciplina militară constă în „*respectarea de către militari a normelor de ordine și de comportament obligatorii pentru menținerea stării funcționale, îndeplinirea misiunilor specifice și buna desfășurare a activităților din armată*”. Mai mult decât atât, disciplina militară este considerată ca fiind „*unul dintre factorii determinanți ai capacității de luptă a*

⁹ Gl. mr. dr. Arădăvoaice, Gheorghe, *Disciplina militară – dimensiuni psihologice*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993, pg. 145

¹⁰ Col. dr. Arădăvoaice, Gheorghe, *Coeziunea colectivelor ostășești*, Editura Militară, București, 1986, pg. 122

armatei”¹¹. Ideea care transpore astfel este că nu poate exista o structură organizată militar fără ca elementele care o compun să nu aibă o relație interstițială care să le unească și să le asigure un „*protocol*” comun de relaționare.

În considerarea prevederilor aceluiași ordin¹² sunt identificate „*măsurile preventive*” ale disciplinei militare, condițiile prealabile ale instituirii acesteia: exercitarea actului de comandă de către comandanți; îndeplinirea întocmai a ordinelor, îndatoririlor și atribuțiilor funcționale de către subordonați; respectarea normelor de ordine interioară, de comportare ostășească și civică de către militari; asumarea răspunderii pentru faptele proprii de către tot personalul.

Astfel, din enumerarea măsurilor preventive de mai sus reiese următoarea relație funcțională esențială: în executarea legii comandanții exercită actul de comandă, atât prin asigurarea respectării prevederilor legale în structurile subordonate cât și prin ordinul militar pe care îl emit.

Capacitatea operațională a unei structuri militare se realizează în principal prin asigurarea unității colectivului care o formează. Numai în aceste condiții fiecare membru își acceptă și exercită atribuțiile de serviciu conștiincios și conștient de rolul său în sistem. Odată cu apariția disensiunilor între categoriile de personal apar și efecte care afectează grav capacitatea formațiunii de a-și îndeplini rolul cum ar fi: refuzul de a coopera și lipsa de loialitate. Prima alegație este valabilă și în cazul relațiilor dintre structurile militare. Acestea au fost gândite, constituite și pregătite pentru a se completa și conlucra. Diversitatea lor conferă atributul funcțional care asigură coerență. Subminarea coeziunii formațiunilor militare are ca rezultat grav diminuarea semnificativă a capacității acestora de a-și îndeplini rolul.

Din punct de vedere psihologic, orice manifestare denigratoare și discriminatorie adoptată de către personal se întoarce fără îndoială asupra acestuia. Și mai grav decât atât, pot exista situații în care protagoniștii, atât emițătorii cât și receptorii, acestor tipuri de manifestări sunt membrii aceluiași colectiv. Potrivit *Constituției României*¹³, „*cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără privilegii și fără discriminări*”. Regula de bază a democrației se aplică fără excepție tuturor cetățenilor. Mai mult decât atât, cadrele militare precum și soldații și gradații voluntari, cetățeni cu statut special ai României¹⁴, trebuie să elimine din atitudinea proprie orice urmă de discriminare care ar împieta asupra îndeplinirii atribuțiilor profesionale. Discriminarea activă sau pasivă erodează caracterul general al disciplinei militare. De asemenea, orice acțiune denigratoare atentează fie la demnitatea umană, fie la prestigiul unor membri ai forțelor armate ori chiar al unor structuri militare. Orice fel de discriminare sau acțiune denigratoare sunt incompatibile cu cerințele minime ale onoarei militare. Tolerarea acțiunilor denigratoare și a discriminărilor are ca rezultat extinderea acestor tipuri de atitudini și la ceilalți membri ai structurilor militare.

Fiecare structură militară asigură îndeplinirea rolurilor pentru care a fost creată, respectiv își îndeplinește capacitatea operațională, în plan concret, prin distribuirea

¹¹ Art. 3 alin. (1) din *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.26/2009*.

¹² Idem, art. 3 alin. (4).

¹³ Art. 16 alin. 1

¹⁴ Români care au renunțat la o parte din drepturile lor.

sarcinilor personalului care o compune. Această distribuire se face la inițiativa comandantului în condițiile prevăzute de normele legale, individualizate de acesta. Cu alte cuvinte, comandantul are atât rol de militar cu experiență, cât și de manager al unei unități structurale. Prin urmare, regulile stabilite în materia managementului resurselor umane își au ecou și în mediul militar. În vederea creșterii eficienței unei structuri nu este suficient ca aceasta să aibă fiecare post acoperit ci fiecare post să fie acoperit de persoana corespunzătoare. Ca atare șeful unei structuri militare are obligația de a-și cunoaște cât mai bine subordonații. Identic în problematica disciplinară, pentru a preveni apariția unor abateri disciplinare, comandantul trebuie să-și cunoască îndeajuns de bine subordonații pentru a le cunoaște atât aptitudinile cât și vulnerabilitățile, atât speranțele cât și temerile. În toate întreprinderile sale însă, comandantul nu trebuie să își submineze poziția sa respectată în rândul subordonaților.

În vederea realizării capacității operaționale a unei structuri militare, personalul acesteia, aflat la datorie, trebuie să se afle, în permanență, la dispoziția comandanților pentru a putea îndeplini, în timp util orice ordin sau misiune primită de la aceștia.

Orice relație de serviciu, și nu numai¹⁵, ale cadrelor militare și soldaților și gradaților voluntari, se supune legii, a regulamentelor militare emise în prelungirea acesteia, precum și a ordinelor și a dispozițiilor emise de autoritățile competente. Astfel, comportamentul persoanelor sus-amintite în diverse situații devine previzibil, aspect dezirabil de altfel, și este unanim acceptat de către toți membrii unei formațiuni militare contribuind în mod activ la crearea și consolidarea „*armoniei militare*”. Această stare constituie un obiectiv major pentru comandanții români de trupe dislocate în teatrele de operațiuni care, pe lângă gestionarea amenințărilor militare și depunerea unui efort continuu în vederea atingerii obiectivelor misiunii, trebuie să integreze, pe durata misiunilor, efectivele din subordine în colectivități proprii funcționale, ori, în situațiile cele mai des întâlnite, în colectivități înființate de militari străini. Din acest punct de vedere disciplina militară constituie un veritabil protocol comun de relaționare între militarii români și cei străini care trebuie să conviețuiască împreună și să atingă prin activități militare comune obiectivele fixate.

Modalitățile concrete de realizare a disciplinei militare sunt: respectarea strictă a actelor normative în vigoare și a jurământului militar; întărirea coeziunii în cadrul structurilor militare și afirmarea spiritului camaraderesc; exigența față de sine și față de subordonați; aplicarea cu corectitudine și obiectivitate a măsurilor stimulative și a celor coercitive; desfășurarea activităților cu caracter educativ pe categorii de militari precum și individual; exemplul personal în relațiile de serviciu și societate.

Cu cât o structură militară este mai unită, cu atât își poate realiza mai ușor obiectivele pentru atingerea cărora a fost creată. Ansamblul de drepturi și obligații comune prevăzute de actele normative în sarcina militarilor precum și mediul în care aceștia își desfășoară activitatea determină crearea unor relații speciale de serviciu. Aceste legături sunt încurajate în sistem vizând ca finalitate nașterea aceluia tip de altruism care, în situații critice, poate face diferența capitală. Atât coeziunea existentă

¹⁵ Interdicțiile statuate de regulile disciplinare operează și asupra timpului liber al cadrului militar.

între membrii aceleiași structuri militare cât și rezultanta acesteia, spiritul camaraderesc, sunt specifice mediului militar.

Coeziunea unei structuri militare, factor determinant în realizarea capacității operaționale, se bazează în primul rând pe respectul manifestat de un membru al acesteia față de restul personalului, indiferent de poziția în ierarhia militară. Toți militarii au drepturi garantate prin lege iar realizarea atribuțiilor acestora, în contextul impus de onoarea și disciplina militară presupune respectul reciproc.

Capacitatea operațională a unei structuri militare este direct influențată de modul în care fiecare dintre membri ei se achită de sarcinile de serviciu ce le revin, atribuții care luate în integralitatea lor o compun. În consecință a devenit extrem de importantă extinderea răspunderii militarilor inclusiv în sectorul disciplinar, pentru abaterile ce nu reprezintă contravenții sau infracțiuni.

Acestea fiind spuse putem concluziona că disciplina militară este primul pas către starea de legalitate atât de necesară desfășurării acțiunilor militare dar și tuturor lucrurilor legate de viața militară. Respectarea disciplinei duce la respectarea legii și la rezultate pe măsură în muncă iar succesul acțiunilor militare ne conduce imediat la ideea că în structurile militare se respectă legea și că disciplina este o valoare unanim recunoscută. Rezultatele importante se obțin în general cu pași mici dar cu perseverență, hotărâre și disciplină.

Bibliografie:

1. ***Codul Penal al României.
2. ***Constituția României.
3. ***Legea nr. 384/2006 privind statutul soldaților și gradaților voluntari.
4. ***Legea nr. 80/1995 privind statutul cadrelor militare.
5. ****Lexicon militar*, Editura Militară, București, 1980.
6. ***Ordinul ministrului apărării naționale nr. 39/2010 privind aprobarea Instrucțiunilor de aplicare în MAPN a prevederilor Legii nr. 384/2006 privind statutul soldaților și gradaților militari.
7. ***Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.26/2009, pentru aprobarea *Regulamentului disciplinei militare*.
8. ***Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.6/2010 pentru aprobarea *Regulamentului de garnizoană*.
9. Arădăvoaice, Gheorghe, *Coeziunea colectivelor ostășești*, Editura Militară, București, 1986.
10. Arădăvoaice, Gheorghe, *Coeziunea structurilor militare – factor psihosocial cu un puternic impact asupra eficienței activităților, în Gândirea militară românească, nr.2/1996*.
11. Arădăvoaice, Gheorghe, *Comanda militară – dimensiuni psihosociale*, Editura Militară, București, 1982.
12. Arădăvoaice, Gheorghe, *Disciplina militară – dimensiuni psihologice*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993.
13. Coman, Ion, *Forța disciplinei militare conștiente*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Militară, București, 1973.

14. Deaconu, Victor; Lăudatu, Nicolae, *Dimensiuni psihosociale ale vieții și activității militare*, Editura Militară, București, 1984.
15. Degeratu, Constantin; Zanfîr, Constantin; Șerban, Floarea; Șușu, Adrian; *Executarea ordinului militar. Dificultăți și controverse*, Editura Militară, București, 1999.
16. Dragoman, Ion, *Elemente de legislație militară. Drepturi și libertăți fundamentale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.

FORME DE MANIFESTARE CARACTERISTICE CORUPȚIEI LA NIVEL NAȚIONAL ȘI REGIONAL

Mihai CRISTIAN*

Corruption is one of the main topics of debate in any field and at any level, representing one of the most important challenges of contemporary world. It can be found not only in poor and developing countries, but also in the developed ones. The fight against corruption has become a serious issue, as corruption spreads very fast, first encompassing only a few sectors, a few domains, and then the whole society, thus becoming a style of life, a maze impossible to escape, a true mentality¹.

Cuvinte-cheie: *corupție, fenomen, național, regional, forme ale corupției, devalizare, privatizare frauduloasă.*

Fenomenul corupției a fost considerat, întotdeauna, ca una dintre cele mai grave abateri comportamentale, care denaturează administrarea afacerilor publice către scopuri de ordin privat. Contradicțiile apărute ca urmare a dispariției vechilor structuri economice și a schimbării formei de proprietate, ajustările structurale efectuate la nivelul global al economiei naționale, existența surselor de circuite birocratice și lipsa de transparență a administrației publice, apariția șomajului însoțită de ineficiența protecției sociale, polarizarea socială și scăderea nivelului de trai a mării majorității a populației, ambiguitatea legislativă, asimetria și volatilitatea normativă, lipsa transparenței instituționale și comportamentale într-o anumită zonă economică, reprezintă numai câteva din motivele care subminează încercarea de reformare a societății românești și conduc la răsturnarea sistemului de valori tradiționale; în ansamblu, acțiunea conjugată a tuturor acestor factori potențează actele și faptele de corupție.

Tema corupției a devenit, pentru societatea românească în ansamblul ei, dar mai ales pentru forțele și structurile angajate în lupta politică, un subiect atât de intens discutat, încât riscă să alunece pe panta banalității, situație în care s-ar compromite și eficiența măsurilor de contracarare care s-ar putea întreprinde. Opinia publică, din câte se constată, este tot mai indiferentă față de acest fenomen, chiar dacă astfel de cazuri, unele mai grave decât altele, sunt dezvăluite de mass-media sau chiar de către politicieni, într-o manieră care se vrea a fi senzatională și scandaloasă. Cetățenii dau dovadă de indiferență deoarece nu au ce face în acest sens și se conformează situației, pentru că dacă încearcă să nu facă la fel ca toți ceilalți, tot ei vor avea de pierdut în momentul în care trebuie să rezolve o anumită problemă care necesită sprijin din altă parte, adică intervenția unei persoane mai influente care ar putea rezolva acea problemă.

Impactul corupției asupra dezvoltării economice și sociale a unei societăți este deosebit de nociv. În primul rând, fondurile având ca destinație paturile cele mai

* **Ministerul Administrației și Internelor, doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”**

¹ *Combaterea corupției în diferite spații socio-politice*, Revista *Economie și administrație locală*, București, Editura Tribuna Economică, nr.8/august 2003.

defavorizate ale populației (respectiv pentru spitale, școli, infrastructură, etc.) sunt, de multe ori, canalizate spre buzunare private, prin intermediul așa-numitelor comisioane, în baza unor relații de interese de tip clientelar. Această orientare face ca piața liberă să nu mai beneficieze de principiile care stau la baza funcționalității sale, aceste structuri infracționale „parazitând” practic economia oficială. În aceste circumstanțe, patronii onești fie dau faliment, fie sunt obligați la a da mită pentru a intra în sfera de interese, asigurându-și astfel supraviețuirea în acest mediu economic viciat.

Orice definiție a corupției implică judecări de valoare. John Macrae definește actul de corupție drept o tranzacție privată care se produce între două părți și care (tranzacția):

- are o influență imediată sau viitoare asupra alocării resurselor;
- implică abuzul de responsabilitate publică sau colectivă în interese private².

Deși aceasta este una dintre cele mai comprehensive definiții a corupției, evaluarea „abuzului” în mod inevitabil implică, după cum recunoaște chiar autorul ei, considerente moraliste. În situația în care producerea unei definiții succinte și complete a corupției este dificilă, alternativa constă în enumerarea atributelor esențiale ale unui act corupt.

Un act corupt implică, în mod obligatoriu, interacțiunea dintre un reprezentant al sectorului public (funcționar public, oficial public, politician) sau un salariat plătit din bugetul public (medic, învățător, profesor universitar) și un reprezentant al sectorului privat. Reprezentantul sectorului privat poate fi un producător (agent care-și maximizează profitul), un consumator (agent care-și maximizează utilitatea), un profesionist neangajat care concurează pentru obținerea unui loc de muncă în sectorul public. Coruptă este și tranzacția prin care doi reprezentanți ai sectorului public împart între ei valoarea unei mite pe care unul dintre ei (de obicei, inferiorul) o percepe, cu acordul superiorului, de la un reprezentant al sectorului privat sau de la un funcționar care apără/reprezintă anumite interese private. Chiar dacă corupția nu este prezentă în mod direct în tranzacția coruptă, există o parte terță care este afectată de asemenea afaceri – publicul, asupra căruia se reflectă consecințele nefaste pe care le are corupția. Avem în vedere cetățenii care nu sunt în stare să plătească mită, firmele oneste, birocrății cinstiți, statul în întregime.

Evident, trăsătura esențială a corupției este achitarea mitei, fie în termeni monetari, fie politici, fie de altă natură. Logica finală a celor care nu resping corupția, ca fiind una din strategiile de activitate posibile, este de a obține, în schimbul mitei, un tratament preferențial în comparație cu alți agenți similari, aflați în situații similare. Dacă i s-ar oferi un tratament ordinar, atunci cel care este pregătit să plătească mita ar suferi pierderi sau nu ar încasa profituri. Pentru ca serviciul corupt să poată fi prestat în principiu, oficialul public trebuie să dispună de un anumit nivel de discreție asupra adoptării, executării sau interpretării regulilor sau asupra repartizării anumitor bunuri sau sancțiuni guvernamentale (licențe, amenzi).

² Macrae, John, *Underdevelopment and the economics of corruption: a game theory approach*, KZKLOS, 1989.

Pentru cel care plătește mita, valoarea economică a serviciului corupt trebuie să fie cel puțin la fel de mare ca valoarea monetară a mitei plătite la care se adaugă costurile morale (în valoare monetară) sau financiare pe care le implică asumarea riscurilor de depistare. Valoarea exactă a mitei plătite este în funcție de mai multe variabile: puterea de negociere a agentului public față de puterea de negociere a celui privat, caracteristica sectorului de activitate, riscul detecției afacerii, existența unor strategii alternative, nivelul instituțional etc. Sunt prea multe variabile pentru a ține cont de toate și a le introduce în ecuații, dar cert este faptul că nivelul de echilibru al mitei plătite nu este exogen (nu există, deci, o piață a serviciilor corupte), ci este determinat în cea mai mare măsură de condițiile unei tranzacții concrete.

Orice tranzacție coruptă implică un nivel de risc de detecție (atât a agentului privat, cât și a celui public) sau un risc de a nu obține serviciul pentru care s-a plătit (în cazul agentului privat). În acest fel, analiza corupției ridică probleme dificile ale asimetriei informaționale, ale informației imperfecte și ale hazardului moral.

Termenul de „corupție” este în directă legătură cu acela de „integritate”. Conceptul de „integritate” a agenților publici este introdus și promovat de Convenția ONU împotriva corupției din 2003, ratificată inclusiv de România³. Astfel:

➤ art. 5 din această Convenție dispune: (1) Fiecare stat parte elaborează și aplică sau are în vedere, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, politici de prevenire a corupției eficiente și coordonate care favorizează participarea societății și care reflectă principiile de stat de drept, buna gestiune a problemelor politice și bunurile publice, de integritate, transparență și responsabilitate;

➤ art. 8: (1) Pentru a lupta împotriva corupției, fiecare stat parte încurajează în mod special integritatea, cinstea și răspunderea agenților publici, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic. (2) În particular, fiecare stat parte se străduiește să aplice, în cadrul propriilor sisteme instituționale și juridice, coduri sau norme de conduită pentru exercitarea corectă, onorabilă și corespunzătoare a funcțiilor publice;

➤ art. 11: (1) Ținând seama de independența magistraților și de rolul lor fundamental în lupta împotriva corupției, fiecare stat parte ia, conform principiilor fundamentale ale sistemului său juridic, măsuri pentru a consolida integritatea lor și pentru a preveni posibilitățile de a-i corupe, fără a le prejudicia independența. Aceste măsuri pot cuprinde reguli privind comportamentul lor. (2) Măsuri în același sens, ca și cele luate în aplicarea paragrafului 1 al prezentului articol, pot fi instituite și aplicate în cadrul serviciilor de urmărire penală în statele părți în care acestea formează un corp distinct, dar care se bucură de o independență asemănătoare celei a judecătorilor.

Comportamentul integru se traduce, printre altele, prin comportamentul cinstit, necorupt. În general, folosirea termenului „corupție” este în legătură cu cel de „mită”

³ Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției (numită și Convenția de la Merida) a fost adoptată prin rezoluția Adunării Generale nr. 58/4 din 31 octombrie 2003 și a intrat în vigoare în 14 decembrie 2005. Ea a fost semnată de România pe 9 decembrie 2003 și a fost ratificată de Parlamentul României prin Legea nr. 365 din 15.09.2004, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 903 din 5 octombrie 2004.

sau „șpagă”. În realitate, corupția nu se reduce la darea/luarea de mită, care constituie doar o parte a fenomenului corupției.

Integritatea este o trăsătură lăuntrică care presupune a acționa într-o manieră conformă unor principii și valori, fără compromisuri, atât în exercitarea atribuțiilor de serviciu, cât și în viața privată. Ea semnifică exercitarea funcției în mod cinstit, corect și conștiincios, cu bună-credință.

Integritatea se analizează din două perspective: din perspectiva principiului „supremației dreptului”, integritatea privește profesionalismul agentului public (integritatea internă); din perspectiva democrației, integritatea privește responsabilitatea față de cetățean a sistemului/instituției juridice și atunci presupune încrederea publică (integritatea din perspectivă externă)⁴. Este însă clar că ambele perspective se rezumă în final la același aspect: integritatea individuală a agentului public. Când această valoare se degradează, ea decade în ceea ce numim corupție.

Statul de drept presupune fie că este vorba de magistrați, fie că este vorba de funcționari, pe lângă integritate, și alte două caracteristici principale ale acestora, și anume imparțialitatea și independența.

Imparțialitatea este valoarea supremă, care presupune ca și condiții, dar și drept garanții totodată, celelalte două noțiuni. Imparțialitatea e o valoare morală, ține de forul interior al persoanei și presupune pentru agentul public analizarea și conduita echidistantă a faptelor în raport cu legea aplicabilă.⁵ Un caz deosebit de important îl constituie imparțialitatea celor care lucrează în justiție, care este garantată prin regimul de incompatibilități și interdicții, respectiv a conflictului de interese. Pentru magistrați până și aparența este o valoare de sine-stătătoare: nu e de ajuns ca acela care ia decizia să fie imparțial, ci el trebuie să fie și perceput astfel de justițiabil.

În ceea ce privește independența, aceasta este o caracteristică externă și presupune ca agenții publici să fie capabili a instrumenta cazurile în absența presiunilor și influențelor de orice fel, fie că acestea ar veni din partea celorlalte puteri, fie că acestea ar veni din partea șefilor ierarhici, a grupurilor de interese, economice etc. În cazul magistraților, independența se relevă prin statutul lor și raportul cu puterile executivă și legislativă. Independența este garantată prin lege atât pentru judecători, procurori, avocați, cât și pentru funcționarii publici, indiferent în ce structură și-ar desfășura aceștia activitatea.

Corupția erodează toate cele trei valori – integritatea, independența și imparțialitatea. Spre exemplu, plata unei sume de bani pentru a obține o hotărâre judecătorească favorabilă duce la subordonarea judecătorului unei persoane sau unui grup de interese care plătește mita; iar atunci când judecătorul este subordonat nu mai putem vorbi de independența acestuia, ceea ce afectează chiar independența justiției ca sistem. Prin cumpărarea soluției, partea obține o decizie favorabilă printr-un procedeu incorect, afectând astfel respectarea cerinței egalității de tratament în fața

⁴ Soeharno, Jonathan, *Is judicial integrity a norm? An inquiry into the concept of judicial integrity in England and the Netherlands*, in *Utrecht Law Review*, vol.3, issue 1, iunie 2007, la www.utrechtlawreview.org.

⁵ Danileț, Cristi, *Independența și imparțialitatea justiției – standarde internaționale*, în Horațius Dumbravă, Dana Cigan, Cristi Danileț, „Factorii de presiune și conflictele de interese în justiție. Ghid pentru judecători”, Editat de Societatea pentru Justiție și Konrad-Adenauer-Stiftung, 2007, p.22, disponibil la www.sojust.ro, www.kas.de/rspsoe.

legii și, deci, imparțialitatea judecătorului. În fine, cedarea judecătorului în fața unei astfel de influențe duce la decăderea sa morală, la pierderea verticalității sale.

În cei peste 20 ani de continuă tranziție ai societății românești, formele de manifestare ale corupției au cunoscut, preponderent, următoarele direcții de acțiune:

- înființarea de firme „căpușă” care prosperă pe lângă întreprinderile de stat muribunde, prin „externalizarea” activităților profitabile către societățile aparținând anumitor grupuri de interese, cu largul concurs al directorilor sau administratorilor firmelor de stat, direct „interesați” în falimentarea întreprinderilor pe care le conduc și ale căror interese ar trebui să le reprezinte. Nu lipsit de importanța unei reflecții pe această temă este și faptul că unele firme de stat falimentare, după privatizare, devin „brusc” extrem de rentabile, după ce au fost eliminate metehnele unui management duplicitar. Dimensiunea fiscală a corupției se localizează, în acest caz, în înregistrarea unor cheltuieli supradimensionate (de cele mai multe ori nereale), îngustarea astfel a bazei legale de impozitare a profitului și, implicit, sustragerea impozitului pe profit aferent și cuvenit bugetului general consolidat (față de condițiile în care respectiva societate comercială ar fi desfășurat o activitate în condițiile pieței);

- spolierea bugetului de stat prin tolerarea de către autoritatea publică a neplății obligațiilor fiscale datorate de unele firme și prin rambursări ilegale de T.V.A., fapt care confirmă slăbiciunile unității sistemului fiscal. Sumele bănești deturnate în acest mod fraudulos din bugetul de stat conduc la distorsiuni ale funcțiilor statului și chiar la subminarea economiei reale (în funcție, evident, de amploarea fenomenului), contribuind la „bunăstarea” funcționarilor publici care și-au adus aportul la buna-funcționare a acestui mecanism infracțional. Dimensiunea fiscală a corupției se grevează în mod direct la nivelul resurselor financiare publice, prin returnarea nelegală de importante sume bănești de la bugetul general consolidat în conturile unor firme private, ca urmare a dimensionării nereale a obligațiilor fiscale;

- achizițiile publice trucate, care se referă la încredințarea spre executare a unor lucrări finanțate din banul public către diverși antreprenori generali, pe baza relațiilor de interese și la prețuri supraevaluate. Repartizarea lucrărilor în cauză s-a efectuat, de cele mai multe ori, prin metoda încredințării directe sau a selecției de oferte, fapt posibil prin „splitarea” valorii contractului de achiziție publică, astfel încât valoarea contractată este doar aparent inferioară valorii reale a bunurilor sau serviciilor solicitate și, în final, achiziționate. În unele din cazuri, bunurile achiziționate de autoritatea publică contractantă nu sunt corespunzătoare calitativ și nu sunt însoțite de certificate de calitate sau origine care să garanteze funcționarea acestora la parametrii tehnici corespunzători. Această modalitate de acțiune va genera un supraprofit în firmele respective, față de condițiile normale ale pieței, care ulterior se distribuie, prin intermediul comisioanelor, către buzunarele private ale persoanelor care au înlesnit această stare de lucru. De cele mai multe ori însă, firmele care colectează profitul sunt societăți comerciale situate în aval de autoritatea contractantă și, de regulă, nu la prima verigă și care, ulterior, dobândesc un pronunțat caracter de tip „fantomă”, tocmai pentru a se sustrage achitării obligațiilor fiscale generate de derularea tranzacțiilor comerciale în cauză. În fapt, aceste societăți comerciale nici nu participă efectiv la derularea tranzacției, ele fiind utilizate doar pentru a se interpune în circuitul scriptic al documentelor, cu scopul de a crea o aparență de legalitate

întregului lanț infracțional. După ce acumulează datoriile fiscale uriașe care, evident, nu vor fi achitate niciodată, aceste firme fiind cunoscute și sub denumire de „firme bidon” sau „firme paravan”, asociații sau administratorii acestora „se volatilizează”, fiind foarte greu de identificat ulterior, pentru tragerea lor la răspundere și acoperirea prejudiciilor cauzate bugetului general consolidat;

- privatizările frauduloase, legislația fiind permisivă și „orientată” pentru a apăra interesele celor care dețin puterea, cu posibilitatea de a nu li se cere socoteală. Instanțele judecătorești nu se pot pronunța asupra încheierii tranzacției, ci doar a legalității ei. Teoria din economia politică spune că prețul care se ia în discuție la vânzarea societăților nu contează, deoarece autoritățile trebuie să înțeleagă profitabilitatea, respectiv re tehnologizarea, menținerea personalului, posibilitatea de penetrare a pieții prin intermediul unei mărci de prestigiu. Care este realitatea în cazul unor privatizări „de succes”? Re tehnologizarea, despre care se vorbește în teorie, nu poate fi pusă în discuție, în cele mai multe cazuri. În decursul tranziției, foarte multe firme cumpărate au fost demontate și vândute la fier vechi, personalul a fost disponibilizat, iar penetrarea pieței nu se putea efectua cu produse realizate de acești investitori, mai degrabă „țepari strategici”. Scopul acestor „investitori” nu a fost decât profitul imediat. Cei care folosesc aceste metode sunt dispuși ușor să dea mită pentru a-și realiza scopurile, dar firmele străine mari, pentru că încearcă să investească legal, au mai puține șanse de a reuși. În esență, prin acest mecanism, a fost încurajat capitalismul parazit, în detrimentul mării privatizări, care ar fi putut antrena multiple efecte benefice pentru România. De multe ori, activele societăților comerciale privatizate au fost înstrăinate la prețuri subevaluate, ținta predilectă a noilor proprietari fiind terenurile aferente, consemnate în documentele justificative, diferența fiind achitată în numerar, „la purtător”; sumele ilicite astfel obținute au fost utilizate, de multe ori, pentru alte „tunuri” în domeniu. Efectul fiscal al corupției, cauza unor privatizări frauduloase, este cu atât mai pregnant cu cât, anterior privatizării, datoriile istorice ale acestora sunt „șterse”, tocmai pentru a le spori atractivitatea în rândul „investitorilor strategici” despre care vorbeam anterior;

- deturnarea fondurilor europene asigurate prin programele de tip Phare, cu finanțare nerambursabilă. În această situație, utilizarea fondurilor europene se justifică doar la nivel scriptic, prin înregistrarea în evidența financiar-contabilă a unor documente care nu reflectă realitatea în fapt a tranzacțiilor și operațiunilor economice consemnate în acestea. Acest fapt este posibil, de cele mai multe ori, și prin complicitatea tacită sau interesată a celor cu atribuții de verificare privind acordarea și utilizarea acestor fonduri;

- devalizări de bănci, prin acordarea preferențială a creditelor pe baze clientelare, de multe ori de genul clientelismului politic, cu încălcarea principiilor și normelor de creditare. Practica a demonstrat posibilitatea dovedirii vinovăției administratorului de credite pentru neurmărirea destinației acestora, în special la nivelul debitorilor care aveau relații de grup, ca asociați, administratori sau având participații-interese identificate la un grup de firme, beneficiare de credite. În mod cert, creșterea eficienței managementului riscurilor bancare reprezintă un factor de prevenire și protecție împotriva fenomenelor de fraudă și corupție din activitatea de creditare bancară. Pe de altă parte, controlul bancar intern are un rol esențial în

gestionarea corespunzătoare a riscului în activitatea de creditare. Grupurile de interese din domeniul crimei organizate a afacerilor, beneficiarele creditelor neperformante, au identificat în sectorul bancar, de-a lungul timpului, una din țintele predilecte a activității lor infracționale. Nu putem însă să nu constatăm că, pe măsură ce sectorul bancar a fost supus unui proces de privatizare real și eficient, fenomenul creditărilor ilegale sau preferențiale și, implicit, al fraudelor asociate cu fenomene de corupție s-a restrâns simțitor.

În ceea ce privește amploarea fenomenului de corupție și posibilitatea contracarării sale, atât în literatura de specialitate cât, mai ales, în discursul politic și percepția opiniei publice, se conturează două curente: unul al optimiștilor, care consideră că fenomenul are mai mult un caracter conjunctural, amplificat propagandistic sau din nevoia de senzațional și altul al pesimiștilor, care susțin că faptele care ajung să fie cunoscute nu sunt decât partea vizibilă a aisbergului. Ei insistă asupra ideii că numeroase alte asemenea afaceri sunt mușamalizate de putere, fiind descoperite doar prin hazard și în circumstanțe cu totul neprevăzute.

Problema eliminării sau cel puțin a reducerii corupției are ca primă soluție recomandarea adoptării unei legislații specifice menite a pune capăt fenomenelor de corupție, schimbarea mentalității, un control sporit, o revoluție etică etc. Nimeni nu poate nega importanța unui cadru legal adecvat pentru eficiența luptei împotriva corupției, însă a considera în mod exclusiv legea, sau diferitele forme de control public, a fi panaceul dorit, așadar soluția miracol pentru eliminarea tuturor fenomenelor de corupție, reprezintă evident o abordare greșită.

În concluzie, pentru a-și atinge scopurile, ofensiva împotriva corupției trebuie să se desfășoare concomitent pe mai multe planuri. În primul rând, ea implică depistarea și cercetarea faptelor de corupție care constituie infracțiuni, precum și a faptelor care, fără a fi o infracțiune de corupție, constituie fapte penale ce pot constitui premise ale corupției sau pot ascunde fapte de corupție – respectiv, exercitarea defectuoasă a atribuțiilor de serviciu sau implicarea interesului personal în exercițiul funcției. Simultan, prin mijloace de ordin administrativ, normativ, disciplinar, trebuie asigurat un cadru care să reducă oportunitățile de săvârșire a unor fapte de corupție cu caracter penal sau nepenal. Dacă prima cauză a corupției o reprezintă carențele cadrului instituțional și normativ, a doua cauză - cu un caracter dinamic, o constituie implicarea interesului personal și exercitarea abuzivă a atribuțiilor de către funcționarii publici. Cheia luptei anticorupție este, deci, îmbinarea măsurilor preventive cu cele represiv penale, căci represiunea fără prevenție nu are finalitate, iar prevenția fără represiune rămâne fără eficiență.

Bibliografie:

1. Combaterea corupției în diferite spații socio-politice, Revista Economie și administrație locală, București, Editura Tribuna Economică, nr.8/august 2003.
2. Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției, adoptată prin rezoluția Adunării Generale nr. 58/4 din 31.10.2003, ratificată de Parlamentul României prin Legea nr. 365/2004, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 903 din 05.10.2004.

3. Danileț, Cristi, Independența și imparțialitatea justiției – standarde internaționale, în Horațius Dumbravă, Dana Cigan, Cristi Danileț, „Factorii de presiune și conflictele de interese în justiție. Ghid pentru judecători”, Editat de Societatea pentru Justiție și Konrad-Adenauer-Stiftung, 2007, p.22, disponibil la www.sojust.ro, www.kas.de/rspsoe.
4. Macrae, John, Underdevelopment and the economics of corruption: a game theory approach, KZKLOS, 1989.
5. Soeharno, Jonathan, Is judicial integrity a norm? An inquiry into the concept of judicial integrity in England and the Netherlands, in Utrecht Law Review, vol.3, issue 1, iunie 2007, la www.utrechtlawreview.org.

FACTORI ACTUALI GENERATORI DE CORUPȚIE

Mihai CRISTIAN*

Corruption is a serious social phenomenon, with high amplitude, taking various and complex shapes, manifested even in the highest social strata. It poses a major threat to democracy, representing a denial of human rights and a violation of democratic principles of social equity and justice, eroding the principles of efficient administration, endangering the stability and credibility of state institutions and its representatives, as well as the economic and social development of the country.

Cuvinte-cheie: *corupție, fenomen social, democrație, factori, putere, guvernare.*

Corupția, fiind legată nemijlocit de putere și de guvernare, o putem considera tot atât de veche ca și organizările politice.¹ În gândirea politologică², însă, ea a primit un tratament controversat și variabil de la o etapă la alta, în funcție, mai ales, de scopul urmărit și de efectele pe care le-a produs pentru comunitatea respectivă. În literatura politologică modernă, fenomenul este privit aproape în unanimitate cu îngrijorare, fiind considerat un factor destabilizator pentru structurile de putere și coroziv pentru întreaga societate. Diferențierile conceptuale țin mai mult de cauzele generatoare și de modalitățile de contracarare.

Apariția și gradul de dezvoltare al corupției sunt determinate de două elemente majore: factorii motivaționali și existența oportunității.

● *Factorii motivaționali ai corupției*

Corupția este rațională și îndreptată spre interesul propriu. Motivația cea mai importantă a funcționarilor de a deveni corupți este aceea a câștigului financiar personal. Comportamentul corupt al funcționarilor publici poate fi explicat ca rezultat al calculelor economice. Strategiile anticorupție trebuie orientate spre inițiativele economice și oportunitățile ce conduc funcționarii publici la acest comportament.

Au fost identificați mai mulți factori motivaționali care determină funcționarii să devină corupți: standardele etice și morale, probabilitățile de a fi descoperiți, penalitățile mici, recompensarea funcționarilor, presiunea din partea evazioniștilor.

Prezența evaziunii fiscale va genera motivarea pentru corupție, deoarece aceasta crește nivelul mitei oferite de contribuabili, în timp ce corupția scade eficacitatea penalizărilor și probabilitatea auditării, ca instrumente de combatere. Contribuabilii evazioniști consideră că și dacă sunt descoperiți, pot evita penalizările sau alte sancțiuni legale prin mituirea auditorilor.

Gradul evaziunii fiscale dintr-o economie este determinat în primul rând de gradul general de fiscalitate stipulat legal, nu de cel care ține cont de economia subterană și corupția: probleme majore ale economiei românești încasările bugetare realizate efectiv. Nivelurile mari ale taxelor și serviciile publice de calitate inferioară

* **Ministerul Administrației și Internelor, doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”**

¹ Bouhris, R.Y., Leynes, Ph., *Stereotipuri, discriminare și relații între grupuri*, Editura Polirom, Iași, 1977, p.59.

² Negrea, R., *Banii și puterea*, Editura Humanitas, București, 1990, p.112.

conduc la niveluri mai ridicate ale evaziunii fiscale. Nivelul ridicat al fiscalității stă și la baza corupției din domeniul fiscal.

- *Oportunități pentru corupție*

Un proverb spune „aș face dacă aș putea, dar nu pot, așa că nu fac”³. Această afirmație ilustrează diferența dintre factorii motivaționali ai corupției și existența oportunității pentru corupție. Chiar dacă un funcționar este înclinat să realizeze acte de corupție, acestea nu se pot materializa dacă nu există oportunitatea. Există deci o creștere a nivelului corupției, proporțional cu oportunitățile oferite de structura administrației fiscale.

Factorii importanți care creează oportunitatea pentru corupție în administrarea veniturilor publice sunt: absența vigilenței și controlului în administrația fiscală, complexitatea sistemului fiscal, puterea discreționară a funcționarilor publici, politizarea funcționarilor publici.

Schimbările de personal pe criterii politice în sistemul fiscal sunt o practică comună în țările în curs de dezvoltare, în care legislația muncii este absentă sau slabă. În unele cazuri schimbările sunt atât de mari și importante încât stabilitatea instituțiilor este zdruncinată. Acolo unde numărul și frecvența schimbărilor funcționarilor publici înregistrează mărimi ridicate, funcționarii văd pozițiile ocupate temporar ca oportunități pentru a se îmbogăți rapid. De obicei, funcționarii care sunt membri ai unui partid servesc interesele politice ale acestuia, și nu interesele comunității. Corupția în rândul funcționarilor crește datorită inexistenței practicilor de recrutare bazate pe merit, absenței verificărilor regulate și lipsei mecanismelor de protecție a funcționarilor față de abuzurile de autoritate din partea superiorilor.

După cum în mod absolut corect constată și Jeans C. Andwig, corupția este atunci când “politica economică devine instrumentul prin care liderii politici și oficialii publici redistribuie venitul național în favoarea lor”⁴. Ignorarea sau lezarea conștientă a interesului public au drept scop obținerea unui câștig material sau de altă natură de către persoana publică aflată în poziția de a efectua asemenea ingerințe.

- *Factorii instituționali ai corupției*

Alejandro Gaviria întreprinde o meta-analiză excelentă a factorilor neeconomici (în cea mai mare măsură, instituționali) care favorizează activitățile corupte⁵. În tabelul de mai jos reproducem trei categorii de factori identificate de Gaviria (extragerea rentei, sistemul politic, variabilele instituționale), dar pe lângă aceasta explicăm și mecanismul concret prin care sunt stimulate actele corupte.

³ Martinez-Vasquez, J., Arze, X., Boex, J., *Corruption, fiscal policy and fiscal management*, USAID, 2006.

⁴ Andwig, Jeans Christopher, *Economics of Corruption*, Kluwer Economic Publisher, Boston/Dordrecht/London, 1998.

⁵ Gaviria, Alejandro, *Assessing the effects of corruption and crime on firm performance: evidence from Latin America*, *Emerging Markets Review*, 3, 2002.

Categoria	Factorul ⁶	Mecanismul de propagare/de generare
Extragerea rentei ilicite	1. Acte normative complexe și neclare.	Oferă oportunități pentru exercitarea unei discreții birocratice prea mari în interpretarea și implementarea regulilor (este cazul tipic al țărilor din fosta CSI).
	2. Birocrații puternice.	Procesul de formulare a politicilor este dominat de interesele birocraților în defavoarea intereselor politice (cazul unor țări africane ca Nigeria, Angola, Uganda).
	3. Controlul de stat a unor resurse naturale importante (Ades și Di Tella, 1999, Kimberly, 1997).	Oferă oportunități de extragere a rentelor ilicite prin restricția accesului sau prin impunerea monopolului de stat (Rusia, cel mai notoriu exemplu).
	4. Protecționism economic exagerat (Ades și di Tella, 1999, Paldam, 2002).	Ades și Di Tella aduc dovezi asupra faptului că cu cât mai puțin este supus competiției un sistem economic, cu atât mai înalte sunt incitațiile pentru corupție, deoarece lipsesc mecanismele de control și de stimulare externe.
Sistemul politic	1. Autocrație sau regim autoritar (Schleifer și Vishny, 1993).	În asemenea condiții nu există o agenție anticorupție cu adevărat independentă, la fel cum nu există o justiție independentă și echitabilă. Regimurile autoritare sau cu pretenții autoritare conduc la organizarea corupției, după cum este cazul Coreei de Nord, ex-URSS, Chinei, Vietnamului.
	2. Participarea socială și politică redusă (Vijay, 1986).	Acceptarea cvasi-culturală a corupției, determinată de indiferență față de viața politică și prestația liderilor politici, absența organizațiilor civile de monitorizare (India, Bangladesh, unele țări Africane și în tranziție, Moldova).

⁶ Sursele indicate în coloana a doua sunt adaptate și completate după Gaviria, *op.cit.*, 2002.

3. Absența libertății presei (Ledeneva, 2003).	Dacă nu există acces la informație și libertatea de exprimare pentru presă, riscul de expunere publică a funcționarilor corupți este mai mic și, odată cu aceasta, este mai liber procesul de împărțire a mitei între și în instituții (țările din Asia Centrală).
4. Instabilitate politică.	Conștienți de riscul unei demiteri rapide și neașteptate, asociate cu instabilitatea politică, oficialii și politicienii creează rețele „violente” de colectare a mitei. Exemplu: majoritatea țărilor din America Latină, Italia.
5. Lipsa unui mecanism de control și echilibru politic.	Favorizează distribuirea arbitrară a drepturilor de proprietate. De asemenea, este mult mai înalt riscul de capturare a statului.
6. Schimbări fundamentale în societate (Huntington, 1968, Paldam, 2002).	Corupția înaltă este asociată cu perioadele unor mari și profunde transformări. La răscrucea secolelor XIX-XX corupția și-a atins apogeul și în SUA, după care s-a diminuat continuu.
7. Lipsa unei monitorizări internaționale adecvate.	Presa din țările în tranziție din Europa de Est oferă o mulțime de investigații asupra modalității în care oficialii și politicienii corupți au gestionat resursele financiare oferite de instituțiile financiare internaționale.
Variabile instituționale	1. Sistemul legal (Treisman, 2000, Paldam, 2002). Țările cu sistem legal continental tind să fie ceva mai corupte decât cele cu sistem comun de drept. Sistemele de drept continental istoric au fost înființate pentru a apăra interesele suveranului, în timp ce sistemul de drept comun a fost creat pentru a apăra interesele poporului contra abuzurilor suveranului.

2. Cultura de afaceri (Andreeva, 2000).	În majoritatea țărilor occidentale există tradiții consolidate de impunere a obligațiilor și apărare a drepturilor contractuale prin lege, în timp ce în Europa de Est, Asia Mijlocie, țările din Orient contează mai mult relațiile personale.
3. Religii ierarhice (Treisman, 2000).	Țările de tradiție protestantă demonstrează o predispoziție mai redusă pentru comportament corupt. Țările ortodoxe, musulmane și catolice sunt ceva mai mult predispușe corupției.
4. Centralizarea.	Literatura existentă nu oferă un răspuns univoc asupra legăturii dintre centralizare și corupție.

Centralizarea favorizează corupția organizată, descentralizarea – corupția ordinară dezorganizată. |
| 5. Lipsa unei culturi organizaționale. | În țările în tranziție moștenirea socialistă are încă un puternic ecou instituțional, favorizând, de exemplu, recrutarea și promovarea „nepotistă” a funcționarilor publici. |

Analiza factorilor corupției

Considerăm că este relevantă distincția între cele trei categorii de factori deoarece combaterea lor poate solicita diferite instrumente de politici publice. Cea mai mare parte dintre factorii analizați sunt valabili și pentru România. Intensificarea impactului unora dintre ei pe parcursul ultimilor ani a determinat într-o mare măsură alunecarea României către partea inferioară în clasamentele corupției prezentate de organizații ca Transparency International.

Robert Klitgaard, expert recunoscut în domeniul corupției, a alcătuit următoarea ecuație care evidențiază cauzele corupției: C (Corupția) = M (Monopol) + Pd (Putere discreționară) – R (Responsabilitate).⁷

Aceasta semnifică că acolo unde un agent public sau chiar privat are autoritatea de a lua anumite decizii în exclusivitate, când aceste decizii nu sunt motivate în fapt sau în drept sau nu sunt supuse unor anumite condiții și cerințe, și când întregul proces de luare a deciziei nu este vizibil pentru alte autorități sau pentru public, se produc condiții optime pentru acte de corupție.

⁷ Klitgaard, Robert, Maclean-Abaroa, Ronald, Lindsey Parris, H., *Corrupt Cities – a practical guide to cure and prevention*, World Bank, 2000, tradusă în limba română și publicată la Editura Humanitas, 2006, p. 42.

În mod asemănător, în Cartea de bază a Programului de Dezvoltare al Națiunilor Unite (UNPD) privind Responsabilitatea, Transparența și Integritatea se iau în considerare și alte dimensiuni care sunt importante pentru a balansa Monopolul și Discreția. Astfel, formula propusă este: $Corupția = (Monopol + Putere discreționară) - (Responsabilitate + Integritate + Transparență)$ ⁸.

Corupția se regăsește în țările din întreaga lume. Majoritatea oamenilor, și nu numai cei din lumea occidentală, sunt de acord că aceasta este o practică absconsă, în cazul în care nu se află în rândurile celor care profită de pe urma acesteia. Corupția este „terminator-ul” societății, săpând la rădăcina concurenței și interesului public.

Bibliografie:

1. Andvig, Jeans Christopher, *Economics of Corruption*, Kluwer Economic Publisher, Boston/Dordrecht/London, 1998.
2. Bouhris, R.Y., Leynes, Ph., *Stereotipuri, discriminare și relații între grupuri*, Editura Polirom, Iași, 1977.
3. Gaviria, Alejandro, *Assessing the effects of corruption and crime on firm performance: evidence from Latin America*, *Emerging Markets Review*, 3, 2002.
4. Martinez-Vasquez, J., Arze, X., Boex, J., *Corruption, fiscal policy and fiscal management*, USAID, 2006.
5. Negrea, R., *Banii și puterea*, Editura Humanitas, București, 1990.
6. Klitgaard, Robert, Maclean-Abaroa, Ronald, Lindsey Parris, H., *Corrupt Cities – a practical guide to cure and prevention*, World Bank, 2000, tradusă în limba română și publicată la Editura Humanitas, 2006.
7. UNDP, *Anticorruption practice note*, 2004, la www.undp.org/governance/docs/AC_PN_English.pdf.

⁸ UNDP, *Anticorruption practice note*, 2004, la www.undp.org/governance/docs/AC_PN_English.pdf, p.2.

CORUPȚIA – RISC ACTUAL LA ADREȘA SECURITĂȚII NAȚIONALE ȘI IMPLICIT A CAPACITĂȚII DE APĂRARE

Mariana TUDOR*

Corruption is regarded as an important problem of nowadays Romanian society, which affects almost all the levels of society and, last but not least, affects the citizen, from whose rights and fundamental interests stem the very concept of national security. National security is based on obeying the constitutional provisions and the country law whose proper application excludes the phenomenon of corruption.

Cuvinte-cheie: *corupție, risc, securitate națională, fenomen social, forme de manifestare, evaziune fiscală, spălarea banilor.*

Corupția este un fenomen social grav, cu o amploare deosebită, cu forme variate și complexe, manifestate până la cele mai înalte niveluri ale societății. Ea reprezintă o amenințare majoră pentru democrație, constituind o negare a drepturilor omului și o încălcare a principiilor democratice, pentru echitatea socială și pentru justiție, erodând principiile unei administrații eficiente, punând în pericol stabilitatea și credibilitatea instituțiilor statului și a reprezentanților acestora, cât și pentru dezvoltarea economică și socială.

Corupția pare să fie foarte extinsă, dacă nu chiar permanentă, în administrație, atât la nivel central, cât și la nivel local, fiind accentuată de lipsa unei definiții clare a responsabilităților, confuzie în separarea funcțiilor administrative de cele politice și o lipsă de transparență în procedurile administrative. La acestea se mai adaugă lipsa unui cadru legal adecvat pentru eficiența luptei împotriva corupției din administrația publică. În paralel, instituțiile implicate în combaterea acesteia își caută încă identitatea, se supun reformărilor care survin în urma revizuirilor legislative și manifestă încă acea lentoare birocratică ce nu reușește să facă față dezlanțuirilor inovative ale corupției. Sentimentul de nesiguranță, dificultatea promovării și nivelurile scăzute ale compensațiilor financiare, privatizarea unor servicii publice (care determină o serie de probleme complexe, precum reducerea de personal, reorientarea profesională, conflictele de interese și găsirea unor noi locuri de muncă), reducerea dimensiunilor aparatului birocratic, redefinirea în permanență a atribuțiilor ministerelor și agențiilor au un impact adesea negativ asupra funcționarilor publici și, în cazurile cele mai grave, îi determină să cedeze tentațiilor corupției. Corupția și lipsa standardelor etice din cadrul funcției publice amenință administrația publică în ceea ce privește consolidarea credibilității funcției publice și a instituțiilor democratice în fața propriilor cetățeni și contribuie, de asemenea, la agravarea sărăciei și la slăbirea sistemului de servicii prestate cetățenilor.

În prezent corupția constituie unul dintre subiectele principale de discuție în orice domeniu și la orice nivel, reprezentând una dintre cele mai mari provocări ale lumii contemporane. Ea este prezentă atât în statele sărace și în curs de dezvoltare,

* Doctorand, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

cât și în cele dezvoltate, iar lupta pentru combaterea ei a devenit o problemă serioasă, cu cât aceasta se extinde foarte rapid, cuprinzând, mai întâi, câteva sectoare, câteva domenii și apoi întreaga societate, devenind un stil de viață, un labirint din care nu se mai poate ieși, o mentalitate¹.

Dezbaterea problemei corupției este cea mai lungă dezbatere fără concluzii din istoria post-comunistă a României și s-a blocat la nivelul combaterii corupției politicienilor și la nivelul funcționării justiției, în condițiile în care corupția tinde să fie acceptată de către cetățeni ca una dintre modalitățile legitime de a exercita puterea sau de a accesa bunuri și servicii și prin urmare, corupția a ajuns doar o problemă strict legală.

Fenomenul corupției afectează mai mult sau mai puțin toate țările europene, dar țările în curs de dezvoltare aflate în procesul tranziției către o economie de piață funcțională sunt cele mai vulnerabile în fața marilor riscuri legate de corupție.

Datorită mijloacelor moderne de comunicare și a unei mari deschideri a frontierelor în Europa, manifestările crimei organizate au căpătat un caracter transnațional, desfășurându-se de cele mai multe ori, pe fondul coruperii unor funcționari publici cu atribuții judiciare sau financiare, ori a unor funcționari vamali sau care asigură paza frontierelor.

În țările europene, astfel de domenii în care activitățile infracționale au loc pe fondul unor acte de corupție sunt:

- activitatea antreprizelor – întreprinderile ajung de multe ori să fie controlate de către organizațiile criminale care le consideră indispensabile datorită obiectului lor de activitate, poziționării geografice, piețelor de desfacere etc; în acest proces, pe lângă acțiunile de intimidare, mita este folosită pentru „cucerirea” întreprinderii, prin influențarea factorilor de decizie iar, pe de altă parte, după dobândirea controlului întreprinderii respective, profiturile obținute sunt utilizate pentru comiterea unor noi acte de corupție;

- contrabanda cu țigări fabricate în străinătate – efectuată prin sustragerea fizică de la regimul de tranzit și prin întocmirea unor documentații false aferente importurilor de țigări însoțite de coruperea unor funcționari vamali cu atribuții de inspecție;

- evaziunea fiscală – prin utilizarea unor firme fantomă organizate pe mai multe paliere;

- spălarea banilor – inclusiv prin repunerea în circulație, sub formă de mită, a unor fonduri dobândite ilicit sau prin reciclarea sau refolosirea de către funcționarii corupți a sumelor de bani primite cu titlu de mită;

- comercializarea ilegală a alcoolului;

- falsificarea cărților de credit;

- transferurile frauduloase de bani prin mijloace electronice, inclusiv prin Internet;

- traficul de deșeuri și infracțiunile asupra mediului înconjurător – constituie un fenomen trans-regional, legat de strângerea și distrugerea deșeurilor atât urbane,

¹ *Combaterea corupției în diferite spații socio-politice*, Revista *Economie și administrație locală*, București, Editura Tribuna Economică, nr.8/august 2003.

cât și industriale; datorită lipsei cronice de instalații adecvate, organizațiile criminale recurg în mod sistematic la depozitarea sau distrugerea ilegală a deșeurilor toxico-nocive, cu obținerea unor profituri uriașe, iar asemenea activități, cu consecințe dezastruoase și ireversibile asupra mediului înconjurător, au loc deseori cu complicitatea unor funcționari corupți;

➤ traficul de arme, materiale nucleare, droguri sau ființe umane – reprezintă activități criminale cu caracter transnațional care generează profituri mari și, în același timp, prezintă riscuri mici pentru infractorii implicați, datorită procentajul redus de identificare din partea autorităților statului;

➤ deturnarea și schimbarea destinațiilor subvențiilor, cu referire specială la finanțările comunitare, sens în care, cum am arătat, a fost adoptată o legislație specifică pentru protejarea intereselor financiare ale Comunității Europene.

În cadrul programelor guvernamentale din țara noastră privind prevenirea și acțiunea împotriva corupției, pornindu-se de la identificarea sectoarelor vulnerabile la corupție și a factorilor de risc specifici, au fost identificate cu predilecție următoarele forme de corupție:

➤ corupția administrativă – privește activitatea administrației publice locale și centrale, autoritățile vamale, sănătatea și asistența socială, cultura și învățământul, instituțiile din domeniul apărării, ordinii publice și siguranței naționale; corupția în justiție cu referire la autoritățile judecătorești, parchete și instanțe;

➤ corupția economică – în special în domeniul financiar-bancar, în agricultură, silvicultură și în unele ramuri ale industriei: metalurgie-siderurgie, precum și în prelucrarea și comercializarea petrolului;

➤ corupția politică – legată în special de activitatea parlamentară și a partidelor politice: efectele negative ale imunității parlamentare, influențarea inițiativelor legislative, finanțare partidelor politice și a campaniilor electorale.

Constatarea că fenomenul corupției tinde să se globalizeze și să îmbrace forme grave în România a devenit o coordonată obișnuită a discursurilor publice ale înaltelor oficialități ale statului român, care evocă permanent noi metode și instrumente pentru prevenirea și controlul social al corupției. Regăsim aceeași abordare și în mass-media, care tratează fenomenul corupției ca pe o adevărată plagă a societății românești și care critică ineficiența măsurilor dispuse pentru limitarea și controlul corupției. În acest mod s-a ajuns la o percepție publică extrem de negativă față de corupție, amplificată și de lipsa rezultatelor concrete și spectaculoase, pe termen scurt, în combaterea corupției. La nivelul cetățeanului obișnuit, corupția are un impact direct, cu implicații inclusiv asupra opțiunilor sale politice, deoarece constată că statul nu îi asigură într-o suficientă măsură securitatea personală.

În aceste condiții, fenomenul corupției din România a fost evocat în repetate rânduri de reprezentanți ai entităților europene sau internaționale (Uniunea Europeană, Banca Mondială, S.U.A.), precum și de organizații neguvernamentale prestigioase a căror activitate are ca obiect acest domeniu (Transparency International). A rezultat că stadiul actual al corupției în România reprezintă principalul obstacol în calea integrării europene depline și a relansării economice prin atragerea investitorilor străini.

În legătură cu fenomenul corupției, securitatea națională reprezintă starea în care trebuie să se găsească statul român pentru a putea să se dezvolte liber și să acționeze neîngrădit pentru promovarea intereselor fundamentale ale României. Securitatea națională a României implică toate problemele societății: economia, apărarea, diplomația, administrația, ordinea publică, echilibrul social, educația și sănătatea. Scopul securității naționale este legitimat inclusiv prin promovarea și apărarea intereselor fundamentale ale României în structurile euroatlantice, protejarea cetățenilor români, garantarea drepturilor fundamentale și a libertăților individuale ale acestora. Atingerea acestui scop este serios amenințată de intensificarea fenomenului corupției care periclitizează îndeplinirea obiectivelor naționale și afectează în special funcționarea sistemului politico-instituțional, eficiența și continuitatea procesului de reformă economico-structurală, implementarea economiei de piață, extinderea și consolidarea relațiilor cu statele democratice occidentale și cu instituțiile economico-financiare paneuropene, integrarea deplină în structurile euroatlantice și perfecționarea componentei militare a securității naționale.

La rândul său, noțiunea de risc reprezintă posibilitatea de a ajunge într-o primejdie, de a avea de înfruntat un necaz sau de suportat o pagubă. Corupția prezintă complementaritate cu alți factori de risc la adresa securității naționale, constituind un element favorizant pentru amplificarea acestora, în timp ce fenomenul corupției este, la rândul său, alimentat de activitățile ce definesc factorii de risc respectivi. În Strategia Națională de Apărare a României riscul este definit drept „probabilitatea de a se produce o pagubă semnificativă la adresa intereselor, valorilor sau obiectivelor naționale de securitate.”² În sens general, riscul este acceptat ca fiind discrepanța dintre „așteptarea pozitivă” și „evenimentul negativ” ce se poate produce. Riscul este cauzat de nedeterminare, de imposibilitatea de a cunoaște cu certitudine evenimentele viitoare și reprezintă o stare potențială, care, în anumite condiții, poate deveni efectivă. Sociologic, riscul este definit drept o expresie fie a nedeterminării structurale a realității (caracterul probabilist obiectiv al evenimentelor), fie al incertitudinii, al insuficienței cunoștințelor noastre despre procesele reale.³ Riscurile ce afectează securitatea națională pot fi clasificate în funcție de: domeniul de activitate, entități comunitare și religioase, arie geografică, timp, volum, importanță (interes, gravitate), probabilitate⁴.

În ceea ce privește costurile și consecințele riscului corupției, acestea reprezintă un factor de creștere a costurilor sociale și de subminare a potențialului economic național, un factor de injustețe socială care întreține și amplifică sărăcia, afectând, în ultimă instanță dezvoltarea economică, aceasta fiind cea mai credibilă și temeinică sursă de securitate. Sumele de bani și foloasele care fac obiectul mitei sau altor infracțiuni de corupție sunt scoase din circuitul economic normal și capătă o destinație ocultă, reprezentând venituri ilicite. Toate aceste sume, care uneori ating valori considerabile, se adaugă sumelor folosite în mod legal pentru atingerea

² *Strategia națională de apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010, p.13, www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf.

³ Zamfir, C. Și Vlăsceanu, L.(coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1993, p.516.

⁴ *Riscuri și amenințări la adresa securității. Identificarea, elaborarea și evaluarea soluțiilor de rezolvare nonconflictuală a diferendelor interetnice*, în „Hominiis 2001”, CSSAS, 2002.

scopului în care a fost dată mita, astfel încât costul final al activității respective este amplificat în mod nejustificat cu un procent considerabil.

Pe de altă parte, corupția reprezintă un factor de subminare a potențialului economic național favorizând dezvoltarea economiei subterane, iar amplificarea și generalizarea acestui fenomen constituie o cauză importantă a stării precare a componentelor economice ale securității naționale.

Dintre domeniile cele mai afectate amintim: domeniul financiar-bancar și procesul de privatizare unde actele de corupție au alimentat activități infracționale complexe finalizate prin falimentul unor bănci sau privatizarea frauduloasă a unor obiective economice importante. Astfel, între corupția organizată și criza întreprinderii există o relație directă manifestată prin acțiunea unor factori externi (extorcarea de fonduri, actele de corupție propriu-zise și finanțarea ilicită a unor activități economice) sau interni (reciclarea și folosirea fondurilor ilicite, acțiunile „administratorilor de paie”, coruperea angajaților de către structurile criminale) asupra întreprinderii, cu scopul final al controlării și folosirii potențialului acesteia în interesul grupurilor de criminalitate organizată.

Pe termen scurt și mediu diversele forme de manifestare a riscului corupției ar putea avea următoarele consecințe negative la adresa securității naționale:

- pierderea credibilității României ca țară angajată ferm către integrarea deplină euroatlantică, în special sub aspectul capacității de a utiliza deplin și efectiv fondurile Comisiei Europene și de a proteja interesele financiare ale Comunității împotriva fraudei și corupției;

- dezorganizarea sistemelor de conducere și de execuție și dereglarea mecanismelor administrative, juridice și economice;

- eșecul procesului de reformă, în special de natură economică și instituțională;

- sporirea costurilor sociale, scăderea accentuată a nivelului de trai și sărăcirea populației;

- scăderea moralului populației și erodarea încrederii în factorii de conducere, în justiție și administrație;

- perturbarea funcționării sistemelor de furnizare a serviciilor edilitare esențiale.

În ceea ce privește sectoarele naționale vulnerabile la corupție, în contextul actual, un număr important de sectoare ale vieții sociale, economice și politice românești prezintă vulnerabilitate față de fenomenul corupției. Conform datelor rezultate din strategia națională anticorupție, aceste sectoare și activitățile care constituie factori de risc specifici sunt următoarele:

- Administrație publică locală

- aplicarea legilor proprietății, domeniu în care jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului diferă de cea a instanțelor naționale;

- contractele de achiziții publice de lucrări, bunuri și servicii;

- gestionarea patrimoniului public și transferul de patrimoniu între instituțiile publice;

- acordarea de ajutoare guvernamentale în caz de dezastre sau alte facilități către populație;

- Autoritățile administrației publice centrale
 - privatizarea unor obiective economice;
 - achizițiile publice;
 - acordarea de licențe, scutiri și eșalonări de taxe și impozite;
- Autorități vamale
 - controlul vamal pentru mărfurile importate sau tranzitate;
 - activitățile de contrabandă și evaziune fiscală;
- Sănătate și asistență socială
 - neplata contribuției la asigurări sociale și folosirea acestor fonduri în alte scopuri;
 - lipsa medicamentelor și a asistenței medicale;
- Financiar - bancar
 - acordarea ori facilitarea unor credite în condiții nelegale;
 - emiterea de documente de plată fără a exista o garanție sau o acoperire reală;
- Metalurgie - siderurgie
 - scăderea prețurilor la produsele exportate;
 - casările nejustificate, verigile intermediare și firmele căpușă;
- Petrolier
 - dirijarea unor contracte economice către anumite persoane;
 - schimbarea destinației fondurilor alocate de stat pentru importul de țiței;
- Agricultură – silvicultură
 - concesiunile, vânzările unor active, asocieri sau privatizarea unor obiective;
 - regimul subvențiilor și scutirile de taxe la importuri;
- Parlament
 - activitățile de lobby și influențarea inițiativelor legislative;
- Partide politice
 - finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale.

Dezvoltarea cooperării politico-militare cu N.A.T.O., integrarea deplină a României în această structură de securitate și integrarea deplină în Uniunea Europeană reprezintă pentru România principalele obiective prin îndeplinirea cărora vor fi promovate și aplicate în mod eficient interesele fundamentale ale României. Din această perspectivă, există anumite puncte de vulnerabilitate legate de consecințele corupției asupra unor activități:

- utilizarea deplină și corespunzătoare scopurilor pentru care au fost alocate a fondurilor europene;
 - acordarea și utilizarea subvențiilor;
 - activitățile desfășurate pe teritoriul României de către funcționari europeni;
 - achizițiile de tehnică militară de proveniență autohtonă sau străină;
 - programele de modernizare a tehnicii de luptă, în contextul realizării standardizării și interoperabilității;
- dezafectarea elementelor excedentare ale infrastructurii Ministerului Apărării Naționale, prin valorificare și transferul proprietății;
- modul de utilizare a resurselor financiare, materiale, tehnologice și științifice;

- implicarea societăților comerciale de profil în realizarea unor sarcini ale componentelor logisticii prin sistemul achizițiilor publice;
- participarea la efectuarea unor misiuni internaționale;
- protecția informațiilor clasificate de tip NATO.

Având în vedere interacțiunile corupției cu mediul de securitate, costurile și consecințele riscului corupției, precum și vulnerabilitățile la corupție a unor sectoare, coroborat cu factorii de risc corespunzători, considerăm ca modalități de prevenire și combatere a corupției următoarele:

- măsuri de prevenire a corupției
 - adoptarea unor coduri de conduită și deontologice pentru anumite categorii de funcționari publici și a unor planuri sectoriale pentru fiecare domeniu vulnerabil la corupție;
 - modificarea legislației privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale;
 - perfecționarea sistemului de selectare, promovare și evaluare periodică a funcționarilor publici, bazat exclusiv pe recunoașterea obiectivă a meritelor și performanțelor profesionale;
 - reforma managementului în sistemul public și a sistemului instituțional;
 - realizarea unui parteneriat al autorităților publice cu societatea civilă și reprezentanții sectorului privat;
 - invitarea societății civile pentru a supraveghea desfășurarea activităților vulnerabile la corupție, cum ar fi privatizările și achizițiile publice importante;
 - monitorizarea permanentă a stadiului implementării măsurilor prevăzute prin strategia națională anticorupție;
 - educarea cetățenilor cu privire la cauzele și consecințele corupției precum și la drepturile cetățeanului în situația când se confruntă cu cazuri de corupție;
 - desfășurarea unei activități științifice de diagnoză și prognoză a fenomenului corupției;
 - finalizarea reformei sistemului judiciar, în vederea asigurării independenței, integrității și eficienței acestuia.

- măsuri de combatere a corupției

Un pas important în lupta împotriva corupției l-a constituit înființarea Parchetului Național Anticorupție, transformat în Direcția Națională Anticorupție, ca structură judiciară specializată de combatere a corupției. Activitatea și eficiența acestei instituții au fost afectate de incoerențele legislative referitoare la organizarea și funcționarea sa – definirea „marii corupții”, conferirea unor mecanisme funcționale pentru îndeplinirea atribuțiilor legale, criteriile permissive de selectare a personalului și altele, precum și de atacurile cercurilor de interese vizate în cursul unor anchete penale.

Alte modalități eficiente pentru combaterea corupției constau în reformarea administrației publice, cooperarea internațională în domeniu a structurilor specializate precum și în cooperarea instituțiilor statale cu societatea civilă, în special cu organizațiile neguvernamentale și mass-media. Cooperarea între componentele sistemului național de securitate trebuie să se dezvolte în direcții specializate, legate de problematica actuală în domeniul corupției.

O strategie eficientă de acțiune împotriva corupției are la bază prioritatea activităților de prevenire față de cele de reprimare, deoarece acestea din urmă implică o contaminare preexistentă a mediului social precum și acțiuni complexe și îndelungate, cu costuri mari și rezultate incerte.

Putem concluziona că fenomenul corupției reprezintă un risc actual la adresa securității naționale a României. Această stare de lucruri este demonstrată de amploarea și dezvoltarea corupției, se reflectă în reacțiile oficiale, inclusiv în legislație și în percepția opiniei publice, reprezentând un impediment pentru promovarea intereselor naționale ale României. Limitarea și controlul social al corupției presupun o politică reactivă fermă, continuarea și extinderea măsurilor energice de ordin legislativ, administrativ și de politică penală. Altfel, în condițiile unei atitudini pasive, corupția va deveni o amenințare reală la adresa securității naționale, iar caracterul său generalizat și instituționalizat va afecta sectoarele vitale ale economiei, administrației, justiției și vieții politice, cu consecințe nefaste asupra imaginii României în plan internațional și asupra integrării în structurile europene.

Bibliografie:

1. *Combaterea, prevenirea și sancționarea corupției în sistemul românesc*, Revista Economie și administrație locală, București, Editura Tribuna Economică, nr.8/august 2003.
2. *Combaterea corupției în diferite spații socio-politice*, Revista Economie și administrație locală, București, Editura Tribuna Economică, nr.8/august 2003
3. *Strategia națională de apărare – Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010, www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf
4. *Riscuri și amenințări la adresa securității. Identificarea, elaborarea și evaluarea soluțiilor de rezolvare nonconflictuală a diferendelor interetnice*, în „Hominis 2001”, CSSAS, 2002.
5. Cherciu, Elena, *Corupția. Caracteristici și particularități în România*, Editura Lumina Lex, București, 2004.
6. Zamfir, C. Și Vlăsceanu, L.(coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1993.

CONFLICTELE INTERNAȚIONALE ȘI EFECTELE LOR ASUPRA SECURITĂȚII UMANE

Sînziana-Florina IANCU*

Even though the International Committee of the Red Cross, the states, the international community as a whole responded and urged application of the Geneva Conventions and their additional protocols, war crimes continued to be present, defying the imperatives of a civilized society in which humans have to represent the supreme value. Political interests have led to a real successful propaganda, supported by the American and Canadian media by using different witnesses or cases of so-called "terrorism".

1. Securitatea umană între utopie și realitate

Ce presupune conceptul de « securitate », raportat la utopic și respectiv, la realitate ? Făcând o scurtă intruziune în detaliile de formă și conținut, am găsit că de cele mai multe ori, preocuparea de sine este substituită de pragmaticul management al carierei, grija de sine fiind cucerită de eforturile de apropiere a unei poziții sociale și a notorietății. De aici, așa putea extrapola și așa ajunge la conservatorismul statelor, folosind ca principală metodă în această direcție, realismul. Acest realism, care implică multe prolegomene în relațiile internaționale, pornește de la premisa că statele au o puternică motivație în acțiunile proprii, motivație care se manifestă prin interese de putere, derivată din cea de securitate și mai puțin prin idealuri. Astfel, potrivit teoriei realiste, statele nu pot acționa decât prin prisma rațională, judecând la rece situațiile și acționând în așa fel încât să-și poată mări sau cel puțin, păstra puterea, respectiv, securitatea. Tot aici, se poate observa și o urmă de pragmatism, un fel de liant pervers între ceea ce înseamnă ideal și lumea obiectivă, exprimând realitatea prin intermediul experiențelor. Elaborând o analogie cel puțin la nivel superficial, imi dau seama că securitatea umană, căci la ea mă refer cu precadere, în contextul găsirii unui răspuns la întrebarea primordială a acestui expozeu, se scaldă într-un pragmatism notoriu, cu valențe ideatice, în ochii speranței multor oameni.

Pragmatismul (derivat din pragma - care înseamnă în limba greacă „faptă“, „acțiune“)¹, până la a figura ca mod de gândire și în viața noastră, a făcut deja istorie în spațiul filosofiei americane, încă de la începutul secolului al XIX-lea. Termenul a fost ridicat la rang filozofic în secolul al XIX-lea, de americanul Charles Sanders Peirce sub denumirea de „pragmaticism”. Peirce a clădit o concepție de ansamblu asupra adevărului. Această percepție susține că nu există idei care sunt adevărate în sine, ci numai idei care devin adevărate în cursul acțiunii indivizilor, în măsura în care dau rezultate. Concepția pragmatică nu face altceva decât să conteste faptul că gândirea ar reflecta realitatea susținând ideea că gândirea are rostul de a elabora reguli sau mijloace pentru acțiune. Cu alte cuvinte, inserând conceptul de „securitate” în pragmatism, ajung la concluzia că acesta nu

* Sublocotenent, U.M. 02000 Buzău, Ministerul Apărării Naționale

¹ <http://ro.wikipedia.org/wiki/Pragmatism>

este decât o formă ușoară de agnosticism, căruia dacă i se adaugă experiențe tangibile, poate deveni concret. Întrebarea este, însă, e oare securitatea, pragmatică? - adică există ea cu adevărat, luând în considerare toate atrocitățile mondiale, mergând inductiv, până la nedreptățile resimțite în cotidian de fiecare individ în parte, supuse evident unei subiectivizări mai mari sau mai mici, în raport cu propriul sistem de valori și experiențe? Sau este un simplu concept, căruia ne place să-i găsim conotații aparent realiste? În cursul acestei lucrări voi încerca să răspund pe cât posibil, din proprie opinie, evident, la aceasta interogație. După cum spuneam, pragmatismul identifică obiectul de cunoscut cu procesul cunoașterii. Cunoașterea la rândul său, o vede ca pe un mijloc de adaptare animalică a omului la mediu. Pragmatistii au identificat adevărul cu utilul. Concepția pragmatistă a fost influențată de „pozitivism” și „voluntarism” nitzschean și „bergsonism”. După Peirce pragmatismul a fost dezvoltat de Wiliam James și de John Dewey, care și-a intitulat doctrina „instrumentalism”. În locul preocupărilor pentru devenire, o țintă axiologică îndepărtată, pragmatismul a adus fapta concretă, cu efecte imediate asupra vieții. În locul *ideilor eterne*, căutate prin filtrul rațiunii, s-a adus în discuție *dinamismul acțiunii*, iar adevărul a fost relaționat cu succesul și utilul. Performanțele tehnologice, prosperitatea economică a societăților foarte dezvoltate, condițiile de trai inovatoare și alte coordonate ale actualului, sunt dependente de această manieră de a arunca lumea și omul într-o scurtă retrospectivă. Cu toate acestea, greșelile trecutului nu prea îndepărtat, excesele contemporaneității și amenințările viitorului apropiat al omenirii demonstrează într-un fel sau altul, că mai sunt necesare și alte puncte de susținere. Sărăcia lumii a treia nu a fost nici măcar estompată, cu toate că diverse organizații internaționale, politice și umanitare luptă de mai mult de 50 de ani cu decalajul economic și implicit social al țărilor subdezvoltate; disensiunile economice cauzate de lupta pentru resurse, sunt reprezentative pentru trecutul recent; consumerismul, superficializarea vieții, societatea spectacolului, sunt excesele de astăzi, amenințarea mediului de viață, riscurile manipulărilor genetice, tehnologia nucleară, instrumentalizarea vieții, toate amenință deja viitorul apropiat.

2. Paradigme in discrepante si trasaturi comune

Susținătorii dezvoltării sunt din ce în ce mai interesați în a lua în considerare specificul dezvoltării în situații de conflict, securitatea umană are tendința de a prelua conflictul (în înțelesul său larg), în fondul sau de conceptualizare. Dată fiind poziția sa, la intersecția dintre dezvoltare și securitate, permite ambelor o analiză a situațiilor de conflict și a priorităților, și, de asemenea, o analiză a conflictului pe probleme de eforturi de dezvoltare și programare. Securitatea umană face observația critică – subdezvoltarea poate fi periculoasă și generatoare de conflict, iar conflictul este cu siguranță periculos pentru dezvoltare în general, chiar dacă economia se implică în această luptă. Valoarea adăugată oferită aici se referă, de asemenea, la conexiunea de chestiuni pe care le avansează securitatea umană: economia și dezvoltarea nu pot fi separate de problema păcii sau a situațiilor de conflict, iar rezolvarea conflictelor nu e posibilă fără o atentă investigare asupra

economiei și dezvoltării în caz de război și violențe. În afara faptului că include riscurile aferente conflictelor, totuși securitatea umană poate fi considerată mai extinsă decât dezvoltarea umană, deoarece poate fi descrisă ca o autopercepție a gradelor de vulnerabilitate ale individului sau colectivității și este o funcție a nivelului de dezvoltare atins.

Poate fi un indicator subiectiv și analitic al dezvoltării umane, mai ales dacă găsim modul corect de a o măsura cu ajutorul unui indice complex. Ea cere toleranță și o viață de zi cu zi decentă (acasă, la serviciu, în mediu) dar se cere un venit suficient câștigat cu demnitate.

Înseamnă condiții istorice și culturale de existență, proprii societății la care ne referim. În acest sens, securitatea umană se referă la excludere și sărăcie, la echitate și dezvoltare economică și, mai presus de orice, se referă la calitatea orânduirii, organizării sociale și anume relațiile interumane și legăturile de solidaritate. În această privință, suma indicatorilor specifică conceptului de securitate umană este mai mare decât în cazul dezvoltării umane. O stare de nesiguranță umană, în acest sens, reflectă un sentiment de indispoziție, de neplăcere într-unul sau mai multe privințe ale calității vieții cuiva, ce afectează atitudinea față de cei din jur și față de societate. În acest sens, securitatea umană poate fi definită ca reflectând în mod subiectiv starea dezvoltării umane într-o societate și ca fiind « materialul brut » din care e plămădită dezvoltarea umană.

3. Comparații și contraste între dezvoltarea umană și securitatea umană

	Dezvoltare umană	Securitate umană
Definiții	Dezvoltarea umană tinde să lărgescă aria opțiunilor umane. Amartya Sen echivalează noțiunile de <i>opțiuni</i> și <i>libertăți</i> . Lărgirea ariei de libertăți umane devine astfel metoda și scopul, țelul dezvoltării. Mahbub UL Hag subliniază că dezvoltarea umană „cuprinde extinderea libertăților umane, atât economice cât și sociale, culturale sau politice	Urmărește să permită omului să se folosească de oportunitățile date de dezvoltarea umană, ajutând ca aceste oportunități să fie făcute liber și în siguranță, generând ca ele nu vor dispărea a doua zi.
Valori	Bunăstarea	Securitate, stabilitate, susține bunăstarea
Obiective generale	Despre oameni, despre lărgirea șansei lor de a trăi viața pe care și-o doresc prin lărgirea oportunităților (creștere/echitate)	Se concentrează pe prevenire : e mai mult decât copierea unor mecanisme de evitare a sărăciei, conflict potențial, pregătire pentru dezastre. În caz de « căderi » se cere o minima protecție socială ; asigurarea continuității ; garanții în caz de risc
Orientare	Spre înainte, este progresiva si colectiva : « împreuna vom răzbi »	Se preocupă în cazul individului de cel rămas în urma : « desparțiți vom pieri » (nici chiar creșterea cu echitate nu oferă protecție celor ce le

		întoarcem spatele
Sfera	Largă și multifacetată	Înlesnire, prevenire în regim de urgență, dar se ocupă și de cauzele ce duc la nesiguranță (sărăcie, inegalitate, etc). Se pregătește în caz de chestiuni precum recesiune, conflicte, urgente și evenimente sumbre ale societății. Le identifică.
Durata	Pe termen lung	Combină măsurile de risc luate pe termen scurt cu eforturile de prevenire pe termen lung. De exemplu, în caz de conflict, cuprinde eforturile urgente de a ușura o situație
Cum e văzut rolul oamenilor	Omul e văzut ca mijloc și țel. Insistă asupra participării active și împuternicirii individului	Se concentrează asupra protejării individului, pe lângă împuternicire
Cum e văzută societatea	Viziune colectivă : dezvoltare pentru întreaga societate	Se concentrează mai mult asupra omului, pentru ca orice unitate mai largă poate duce la discriminare (femeia în gospodărie)
Ce măsoară	Indicii dezvoltării umane măsoară cantitativ nivelul de dezvoltare umana atins de societate și se bazează pe indicatorii de venit, educație, servicii medicale	Deși nu există încă un indice al securității umane, probabil cei mai potriviți indicatori capabili să o definească sunt de ordin calitativ căci securitatea umană ține mai mult de un sentiment subiectiv al satisfacției dobândite, senzația de a fi în siguranță »
Obiective politice	Înlăturarea diverselor obstacole ce stau în calea bunăstării omului	Acțiuni necesare securității și prevenirea căderilor ce pot genera conflicte, crize (inclusiv cele generate de om sau natura)
Teluri politice	4 teluri : a da omului mai multă putere, a-l susține, echitate, productivitate	Insistă pe promovarea conceptelor « supraviețuire și viața de zi cu zi » și pe evitarea situațiilor nedemne ce cauzează injurii, insulte, dispreț
Exemplul politic	Promovează sănătatea pentru toți	Prevenirea și lupta cu pandemii ce apar brusc, HIV, SIDA, malarie, etc
Trăsături comune	Securitatea umană și dezvoltarea umană sunt ambele preocupate și centrate pe viața omului, longevitate, educație, implicare. Sunt ambele niște facilități la îndemâna omului. Pledează pentru etica ambele.	

Tabelul 4.2.

4. Conflictele internaționale și efectele lor asupra securității umane

Faptul că majoritatea conflictelor armate din a doua jumătate a secolului al XX-lea au fost și sunt fără caracter internațional (conflicte armate interne), generate de motive mai ales etnice și religioase, a făcut ca nesocotirea dreptului internațional umanitar să capete o imagine generalizată. Deși Comitetul Internațional al Crucii Roșii, statele, comunitatea internațională în ansamblul ei au

reacționat și au cerut cu insistență aplicarea Convențiilor de la Geneva și a protocoalelor lor adiționale, crimele de război au continuat să fie prezente, sfidând imperativele unei societăți civilizate pentru care omul trebuie să reprezinte suprema valoare. Semnificative în acest sens, sunt conflictele armate din fosta Iugoslavie, de la începutul anilor '90. Interese politice au determinat și o propagandă de un succes real, sprijinită de mass-media americană și canadiană, prin folosirea martorilor falși, a cazurilor inexistente de terorism sau a unor imagini trucate. Toate au dus la escaladarea conflictelor și la încălcări mai grave ale dreptului umanitar. Nu este cazul unei analize a aspectelor politice ale evenimentelor derulate, însă este clar că « interesele politice » au contribuit la negarea valorilor umanitare, în ciuda numeroaselor acorduri și angajamente asumate de părțile în conflict sub supravegherea Națiunilor Unite, reducând justiția internațională la niște vorbe duse pe aripile metaforice ale unui vânt turbat de venin egocentric. Situații similare au avut loc și în conflictele din Golf, Rwanda, Angola, Cecenia, Kosovo.... Revenind la situația din Iugoslavia, în condițiile intervenției umanitare, în legătură cu Kosovo, în perioada 23 martie-10 iunie 1999, acțiunile care au constituit violări ale dreptului umanitar internațional, din partea NATO de aceasta dată, constau în²: încălcarea principiului discriminării prin atacarea civililor și a obiectivelor aparent cu dublă utilizare. S-a recunoscut că puterea aeriană, folosită exclusiv, nu s-a dovedit a fi prea eficientă nici la nivel tactic, nici la nivel strategic. În altă ordine de idei, au fost lovite fără discriminare, bunuri civile și obiective militare. Încrederea în puterea aeriană a făcut ca NATO să lovească obiective indiscutabil civile (drumuri și căi ferate, poduri și uzine, centrale electrice, rafinării fără interes militar, Televiziunea sârbă și Ministerul de interne iugoslav) și chiar să îndrepte atacurile împotriva bunurilor private ale unora dintre suporterii apropiați liderului sârb. Practic, NATO nu a luat toate măsurile de precauții în atac, așa cum obliga dreptul internațional umanitar. Ce s-a întâmplat atunci? s-a încercat justificarea deșartă a unui pretext ce ascundea jocul politic înțesat de sângele, sufletul și suferința celor nevinovați, într-un război generat de scopuri mârșave și continuat prin tentative de tergiversare a reacțiilor internaționale, prin influențarea statelor spectatori, bazată pe ipoteze, mult prea târziu infirmate ... Ce a rămas în urmă?- fum și disperare; nimeni nu a învins, însă nici reacțiile nu sunt pe măsură, nici chiar întârziate ... De asemenea, să ne amintim și de nerespectarea principiului proporționalității între pagubele civile și avantajul militar, de distrugerea sistematică a instalațiilor de aprovizionare cu apă. Numai în Belgrad, în urma folosirii bombelor explozive asupra sistemelor de aprovizionare cu apă, s-a ajuns la mai puțin de 10% din rezervele necesare alimentării cu apă; atacurile care au provocat pagube grave și de durată asupra mediului; deși NATO s-a dovedit a fi incapabilă să lovească multe dintre țintele care erau efectiv angajate în purificarea etnică, a ales totuși obiective militare protejate cu scuturi umane, chiar dacă această violare a dreptului umanitar a aparținut adversarului; utilizarea anumitor arme, precum bombele cu fragmentație, care în zone dens populate cu civili, produc distrugerii colaterale majore, mult peste necesitatea

² Stelian Scaunas, „Raspunderea internationala pentru violarea dreptului umanitar”, Ed. AllBeck, Bucuresti, 2002, p. 33.

militară, putând fi echivalate cu minele antipersonal. De asemenea, folosirea muniției cu uraniu sărăcit, (DU)³, care produce contaminarea severă a mediului și praful radioactiv fin, insolubil, poate fi inhalat în plămâni, unde are efecte dintre cele mai serioase. Dacă ar fi să mai adăugăm la acestea, și constatarea că victime în aceste conflicte au fost și persoanele care au acordat ajutor și asistență umanitară, de multe ori, acestea fiind ținta atacurilor, deși beneficiază de o protecție specială, imaginea despre dimensiunea tragică a violării dreptului umanitar este cu atât mai șocantă. Un aspect la fel de grav, e și acela al folosirii unor metode de luptă interzise de dreptul internațional umanitar al conflictelor armate. Este un efect și al situației nesatisfăcătoare a aderării la tratatele care stabilesc asemenea restricții. De exemplu, o situație dezastruoasă este cea referitoare la Convenția pentru interzicerea sau limitarea folosirii unor arme convenționale din 1980 care, prin două din cele patru protocoale adiționale, interzice armele incendiare și minele.⁴ Ori, este cunoscut faptul că ultimele din cele menționate au fost excesiv folosite în conflictele recente, cu efecte dintre cele mai traumatizante, mai ales în rândul civililor, chiar și după încetarea ostilităților.

Aprobat prin Rezoluția nr. 827 din 1993 a Consiliului de Securitate al ONU, Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie stabilește competența de a fi judecate persoanele presupuse responsabile de violări ale dreptului umanitar comise sau care au dat ordin să se comită astfel de violări pe teritoriul ex-iugoslav începând cu 1991. Faptele incriminate drept crime de război, alături de crima de genocid și crimele contra umanității, sunt infracțiunile grave la Convențiile de la Geneva din 1949 și încălcările legilor și obiceiurilor războiului. Ca infracțiuni grave la Convențiile de la Geneva din 1949, Statutul enumeră încălcările grave așa cum au fost stabilite de aceste convenții. Ca încălcări ale legilor și obiceiurilor războiului, precum am mai punctat, Statutul menționează⁵ :

- ✓ Folosirea de arme toxice sau de alte arme concepute pentru a cauze suferințe inutile;
- ✓ Distrugerea nejustificată a orașelor și satelor sau devastarea care nu se justifică prin necesitățile militare;
- ✓ Atacarea sau bombardarea, prin orice mijloace, a orașelor neapărate;
- ✓ Sechestrarea, distrugerea sau deteriorarea deliberate a edificiilor consacrate cultelor, binefacerii și învățământului, artelor și științelor, monumentelor istorice, operelor de artă și operelor cu caracter științific;
- ✓ Jefuirea bunurilor publice sau private.

Statutul nu face trimitere la Protocoalele adiționale din 1977, deoarece, deși Iugoslavia a ratificat aceste instrumente în 1979, statele nou constituite au devenit părți la protocoale începând cu 1992⁶, iar conflictul s-a internaționalizat foarte repede prin declararea și recunoașterea independenței Croației, Bosniei-

³ singurii dintre aliați care au folosit bombe DU au fost SUA.

⁴ Stelian Scaunas, „Răspunderea internațională pentru violarea drepturilor omului”, Ed. AllBeck, București, 2002, p. 34.

⁵ Statutul Tribunalului Internațional Penal de la Haga, art.3

⁶ Croația și Bosnia-Herțegovina au ratificat protocoalele în 1992, iar Macedonia în 1993. CF. *Mise en oeuvre nationale du droit international humanitaire, rapport annuel, 1998, CICR, Geneva, annexe I.*

Herțegovina și Macedoniei. Cu toate acestea, art.3 comun Convențiilor de la Geneva din 1949 a fost luat în calcul, pornind de la ideea că prevederile acestuia sunt fundamentale pe considerații elementare de umanitate și nu pot fi violate în conflictele armate, indiferent de caracterul acestora internațional sau intern, opinie exprimată, de altfel, cu mai mulți ani înainte.⁷

Bibliografie:

1. Anghel Ion M., Anghel Viorel I., „Raspunderea in dreptul international”, Editura Lumina Lex, Bucuresti, 1988.
2. Coman Florian, „Drept international public”, Vol. II, Editura Sylvi, Bucuresti, 1999.
3. Florea, Lavinia, “Globalizare si securitate economica”, Ed. Lumen, Iasi, 2007.
4. Geamanu Grigore, „Dreptul international contemporan”, Editura Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1975.
5. Ghelmegeanu M. „Codificarea raspunderii internationale a statelor în lumina lucrarilor Comisiei de Drept international”, in Studii si cercetari juridice nr. 4/1963.
6. Reuter P., „Principles de droit international. Recueil des Cours”, 1961, Vol. II.
7. Scaunas Stelian, „Raspunderea internationala pentru violarea drepturilor omului”, Ed. AllBeck, Bucuresti, 2002.
8. Scaunas Stelian, „Raspunderea internationala pentru violarea drepturilor omului”, Ed. AllBeck, Bucuresti, 2002.
9. Pivniceru Mona Maria, “Raspunderea penala in dreptul international”, Ed. Polirom, Bucuresti, 1999.
10. Thorsten Bonacker, “Konflikttheorien. (Teoriile conflictului)”, capitolul “Internationale Konflikte als Machtkonflikte (Conflictele internationale – conflicte pentru putere)”, Leske si Budrich, Opladen, 1996, pp 78-90.
11. Karl W. Deutsch, “Wie Konflikte zwischen Staaten entstehen (Cum apar conflictele intre state)”, in lucrarea „Friedens und Konfliktforschung“ („Cercetare asupra pacii si razboiului“), editata de Peter Imbusch si Ralf Zoll, Opladen, 1996, p. 417-442.
12. Hans J. Morgenthau, „Eine realistische Theorie der internationalen Politik/O teorie realista a politicii internationale“, in lucrarea citata, p. 337-349.
13. Hans-Peter Schwarz, „Der Faktor Macht im heutigen Staatensystem/Factorul putere in sistemul statal contemporan“, in lucrarea citata, p. 351-375.
14. Convenția Europeană a drepturilor omului, art. 12 si 14;
15. Conventia privind drepturile omului si biomedicina, art. 11.
16. Declaratia nr.11 - Actul final al Tratatului de la Amsterdam cu privire la statutul bisericilor si al organizatiilor nonconfesionale.
17. Statutul Tribunalului International Penal de la Haga, art.3.
18. Tratatul CE art. 141 par.4 ;

⁷ Affaires des activites militaires et paramilitaires au Nicaragua et contre celui-ci, Nicaragua c. Etats-Unis d’Amerique, C.I.J., Recueil, 1986, p.114, apud Anghel I.M., Anghel V.I., op.cit., p.223 .

19. Tratatul CE, art.12 si 13;
20. Tratatul UE ;
21. <http://ro.wikipedia.org/wiki/Pragmatism>
22. <http://www.studijuridice.ro/demo/Raspunderea%20internationala%20-%20DEMO.pdf>.

UNELE IMPLICAȚII ALE ȘEDERII STRĂINILOR ÎN ROMÂNIA, ÎN CONTEXTUL SECURITĂȚII REGIONALE ȘI GLOBALE

Adrian-Dorin OPREA*

A visa is a document that enables the holder to arrive at any Romanian border post, in order to require a transit through, or, depending on the case, a short-stay on the Romanian territory. The border post officers will demand aliens to prove that they comply with the general conditions of entry and stay on the Romanian territory, as provided by law. If they cannot prove this, the aliens will not be allowed to enter the Romanian territory, even if they have a valid visa in their passport.

Cuvinte-cheie: *visa, aliens, border police, regional security, citizenship.*

Unul dintre obiectivele fundamentale ale Uniunii Europene, așa cum este specificat în cadrul Tratatului de la Lisabona, este de a oferi cetățenilor săi un spațiu de libertate, securitate și justiție fără frontiere interne. În prezent, peste 400 milioane de persoane trăiesc în spațiul Schengen. Din decembrie 2007, 22 de State Membre UE sunt membre Schengen. În plus, două țări asociate fac parte din spațiul Schengen: Norvegia și Islanda care aplică în totalitate prevederile Schengen, în baza unor acorduri specifice. Danemarca poate alege să aplice sau nu anumite decizii care fac parte din *acquis*. Irlanda și Marea Britanie desfășoară controale și supravegheri la frontierele cu alte state membre ale Uniunii, dar amândouă au solicitat să participe la anumite părți ale *acquis*-ului Schengen, în principal în ceea ce privește securitatea. Bulgaria, Cipru și România aplică *acquis*-ul Schengen parțial, acesta fiind prevăzut în cadrul tratatelor de aderare. Totodată, o nouă decizie privind extinderea spațiului Schengen a fost luată în decembrie 2008 de către Consiliul UE; astfel, la data de 12 decembrie 2008, au fost eliminate controalele la frontierele terestre pentru Confederația Elvețiană. Controalele la frontierele aeriene au fost eliminate la sfârșitul lunii martie 2009.

Crearea spațiului Schengen, extins, începând cu data de 21 decembrie 2007, la 24 de state membre și din anul 2008 la 25 de state membre, reprezintă un pas înainte pentru libertate, securitate și justiție în Europa. Eliminarea controalelor la frontierele interne ale Uniunii Europene este una din cele mai mari realizări ale procesului de integrare europeană. Cu toate acestea, un spațiu fără frontiere interne, care s-a extins de la 7 țări în 1995 la 24 de țări la sfârșitul anului 2007 și la 27 de state, în prezent, fapt ce reprezintă o realizare istorică unică, nu poate funcționa fără o partajare a responsabilităților și fără solidaritate în gestionarea frontierelor sale externe. Având în vedere că frontierele externe ale Uniunii Europene sunt traversate în fiecare an de peste 300 de milioane de călători, atât cetățeni ai Uniunii Europene, cât și resortisanți ai țărilor terțe, securitatea acestora reprezintă un subiect esențial.

* **Doctorand, Academia de Poliție „Al. I. Cuza”, Facultatea de poliție, domeniul - Ordine publică și siguranță națională.**

Străinul este persoana care face parte din populația altei țări decât aceea în care se află sau trăiește, care este originară din altă regiune, localitate decât aceea în care se află sau trăiește¹,

persoana care are cetățenia unui alt stat membru al Uniunii Europene sau al Spațiului Economic European ori cetățenia Confederației Elvețiene.²

Viza este documentul care permite deținătorului să se prezinte la punctele de trecere a frontierei române, pentru a solicita tranzitul sau șederea temporară în România, pentru o perioadă determinată. Imigrantul este persoana sosită dintr-o țară străină pentru a se stabili -definitiv sau temporar- în țara de destinație, intrarea ilegală - trecerea frontierei unui stat, fără a îndeplini condițiile prevăzute pentru intrarea legală pe teritoriul statului respectiv.

Potrivit prevederilor legale, reprezentanții poliției de frontieră române solicită, fiecărui străin, să dovedească îndeplinirea condițiilor de intrare și de ședere în România.

Dacă îndeplinirea acestor condiții nu este probată, străinului i se poate refuza intrarea în România, chiar dacă el deține o viză valabilă.³

Viza de lungă ședere se acorda străinilor, la cerere, pe o perioadă de 90 de zile, cu una sau mai multe călătorii, pentru următoarele scopuri: desfășurarea de activități economice, străinilor care urmează să desfășoare activități economice în mod independent sau în cadrul unor asociații familiale, în condițiile legii privind organizarea și desfășurarea unor activități economice de către persoane fizice. În scopul desfășurării de activități profesionale – străinilor care au dreptul de a exercita în mod individual profesii pe teritoriul României în baza unor legi speciale în vederea desfășurării de activități profesionale – străinilor care sunt sau urmează să devină acționari sau asociați cu atribuții de conducere și administrare a unor societăți comerciale din România. În cazul angajării în muncă se acordă străinilor care urmează să intre în România în vederea încadrării în muncă. Viza acordată în acest scop se va elibera și sportivilor care urmează să evolueze în cadrul unor cluburi sau echipe din România, în baza unui contract individual de muncă sau a unei convenții civile în condițiile legii. Pentru studii se dă străinilor care urmează să intre în România pentru a urma cursuri în învățământul preuniversitar, universitar, după caz, ori pentru obținerea unor titluri științifice în cadrul instituțiilor de stat sau particulare acreditate potrivit legii. Atunci când scopul urmărit este reîntregirea familiei aceasta se acordă străinilor care urmează să intre în România în scopul redobândirii unității familiale. În vederea activităților religioase sau umanitare, o primesc străinii care urmează să intre în România pentru a desfășura activități în domeniul cultelor recunoscute, la cererea acestora, sau în scop umanitar, iar în scopul desfășurării unor activități de cercetare științifică – străinilor care urmează să intre în România pentru desfășurarea de activități științifice, confirmate, în cadrul unor centre de cercetare științifică⁴ acreditate.

În România, permisul de lungă ședere pentru angajare în muncă, este acordat

¹ Conform dicționarului online Wikidictionary.

² Conform documentului Imigrația și azilul

³ România-Ministerul de Afaceri Externe/Vize și servicii consulare

⁴ Vize România-Viza de lungă ședere

străinilor pe baza avizului Oficiului pentru Migrația Forței de Muncă și al Oficiului Român pentru Imigrări. Permisul de lungă ședere pentru desfășurarea de activități comerciale se acordă pe baza avizului Agenției Române pentru Investiții Străine, străinilor care sunt sau urmează să devină acționari ori asociați ai unor societăți comerciale, cu atribuții de conducere și administrare a acestora. Permisul de lungă ședere pentru alte scopuri se acordă, la cerere, de către misiunile diplomatice și oficiile consulare ale României din țara în care aceștia își au reședința sau domiciliul.

Permisul de lungă ședere pentru străinii-membri de familie ai cetățenilor români se poate acorda străinilor căsătoriți cu cetățeni români, cu condiția ca aceasta să nu fie o căsătorie de conveniență, constatată în condițiile prevăzute la art. 64, iar dacă a fost încheiată pe teritoriul României, solicitantul să fi avut drept de ședere la acea dată. Se mai acorda străinilor care fac dovadă că nu sunt căsătoriți, dar care conviețuiesc cu cetățeni români, cu condiția ca aceștia să aibă împreună cel puțin un copil. De asemenea, copiilor minori necăsătoriți, inclusiv celor adoptați și rudelor de gradul I în linie ascendentă.

Permisul de lungă ședere pentru reîntregirea familiei poate fi acordat străinilor titulari ai unui drept de ședere temporară sau permanentă, precum și refugiaților recunoscuți de către statul român. Aceștia pot solicita reîntregirea familiei pentru: Soț/Soție, pentru copiii minori, necăsătoriți, ai titularului dreptului de ședere și ai soțului/soției, inclusiv copiii adoptați în comun de către aceștia. Pot obține permis de lungă ședere copiii minori, necăsătoriți, inclusiv cei adoptați, ai titularului dreptului de ședere, în cazul în care sunt în întreținerea efectivă a acestuia.

Permisul de lungă ședere pentru desfășurarea de activități economice se acordă străinilor care urmează să desfășoare activități economice în mod independent sau în cadrul unor asociații familiale, în conformitate cu legea privind organizarea și desfășurarea unor activități economice de către persoane fizice.

Permisul de lungă ședere pentru desfășurarea de activități profesionale în mod individual se acordă străinilor care urmează să desfășoare aceste activități în conformitate cu legile speciale care reglementează condițiile de exercitare a profesiilor respective.

Permisul de lungă ședere pentru studii poate fi acordat străinilor, la cerere, în limita locurilor stabilite potrivit legii de către misiunile diplomatice și oficiile consulare ale României din țara în care aceștia își au reședința sau domiciliul.

Permisul de lungă ședere pentru activități umanitare sau religioase se acordă străinilor, la cerere, de către misiunile diplomatice și oficiile consulare ale României din țara în care aceștia își au reședința sau domiciliul.⁵

Criteriul principal în dobândirea statutului de rezident pe termen lung trebuie să fie durata șederii pe teritoriul unui stat membru. Șederea respectivă trebuie să fi fost legală și neîntreruptă pentru a putea dovedi stabilirea persoanei respective în țara în cauză. Este necesară o anumită flexibilitate pentru a se putea ține seamă de circumstanțele care pot determina o persoană să părăsească temporar teritoriul respectiv.

Pentru a dobândi statutul de rezident pe termen lung, resortisantul unei țări

⁵ Prelungire viză/Viza de ședere lungă

terțe trebuie să facă dovada că dispune de resurse suficiente și de o asigurare de sănătate, pentru a nu risca să devină o povară pentru statul membru. În evaluarea resurselor stabile și regulate ale solicitantului, statele membre pot lua în considerare factori precum cotizațiile la sistemul de pensii sau achitarea obligațiilor fiscale.

Trebuie stabilit un sistem de norme de procedură care să reglementeze examinarea cererii de dobândire a statutului de rezident pe termen lung. Procedurile respective trebuie să fie eficiente și să poată fi gestionate, ținând seamă de volumul de muncă normal al administrațiilor statelor membre, precum și transparente și echitabile, pentru a oferi persoanelor în cauză un nivel adecvat de certitudine juridică. Ele nu trebuie să reprezinte un mijloc de împiedicare a exercitării dreptului de ședere. Dobândirea statutului de rezident pe termen lung trebuie atestată de un permis de ședere care să permită persoanei în cauză să dovedească rapid și cu ușurință statutul său juridic. Permisul de ședere trebuie să răspundă de asemenea unor standarde tehnice de nivel, în special în ceea ce privește măsurile de siguranță împotriva falsificării și contrafacerii, în scopul evitării abuzurilor în statul membru în care a fost dobândit statutul, precum și în statele membre în care se exercită dreptul de ședere.

Pentru a constitui un veritabil instrument de integrare în societatea în care este stabilit rezidentul pe termen lung, acesta trebuie să beneficieze de egalitate de tratament cu cel al cetățenilor statului membru, într-o gamă largă de domenii economice și sociale, în condițiile pertinente definite de prezenta directivă. În ceea ce privește asistența socială, posibilitatea de a limita beneficiile rezidenților pe termen lung la beneficiile de bază trebuie înțeleasă în sensul că noțiunea respectivă acoperă cel puțin venitul minim de subzistență, ajutorul acordat în caz de boală sau sarcină, ajutorul acordat pentru creșterea copilului și tratamentele îndelungate. Modalitățile de acordare a indemnizațiilor respective trebuie stabilite de legislația internă.

Statele membre trebuie să-și respecte obligația de a acorda copiilor minori accesul la un sistem educativ în condiții similare celor prevăzute pentru resortisanții lor naționali.

Noțiunea de bursă de studii în domeniul formării profesionale nu acoperă măsurile finanțate în temeiul dispozițiilor privind ajutorul social. Pe de altă parte, accesul la burse poate fi condiționat de îndeplinirea de către persoana care solicită bursa a condițiilor necesare statutului de rezident pe termen lung. În ceea ce privește acordarea bursei de studii, statele membre pot impune condiția ca cetățenii să poată beneficia de același avantaj în țara de origine.

Rezidenții pe termen lung trebuie să beneficieze de o protecție consolidată împotriva expulzării. Protecția respectivă se inspiră din criteriile stabilite de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.⁶

Străinii aflați temporar, în mod legal, în România pot rămâne pe teritoriul statului român numai până la data la care încetează dreptul de ședere stabilit prin viză sau, după caz, prin permisul de ședere.

Astfel, străinul intrat legal pe teritoriul României are obligația să anunțe despre aceasta organul de poliție competent teritorial în termen de 3 zile de la data intrării, cu excepția cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene. În situația cazării în

⁶ Conform Directivei 2003/109/CE privind statutul resortisanților țărilor terțe care sunt rezidenți pe termen lung

alte amenajări turistice, străinul va îndeplini formalitățile de luare în evidență la administrația locului respectiv, care, în termen de 24 de ore, va comunica datele necesare organului de poliție competent teritorial.

Pe durata șederii în România străinii au obligația să declare, în termen de 30 de zile, la serviciul teritorial al Autorității pentru Străini care le-a acordat dreptul de ședere, orice modificare intervenită în situația personală, orice modificare legată de angajarea în muncă, pierderea, prelungirea valabilității sau schimbarea documentului de trecere a frontierei de stat.

De asemenea, străinul care își schimbă domiciliul sau reședința este obligat ca în termen de 15 zile de la data mutării, să se prezinte la serviciul teritorial al Autorității pentru Străini pentru a putea fi luat în evidență și în vederea efectuării mențiunilor corespunzătoare în documentul de identitate. În situația în care străinului i s-au furat sau a pierdut documentele de trecere a frontierei, acesta va trebui să anunțe organul de poliție în termen de 48 de ore.

Dreptul de ședere temporară pe teritoriul statului nostru poate fi prelungit succesiv până la perioade de până la un an de către Autoritatea pentru Străini sau de către serviciile sale teritoriale, dacă străinul îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru a rămâne în România. Străinii pot primi drept de ședere temporară sau permanentă în România pentru desfășurarea diverselor activități cu caracter economic, profesional, comercial, umanitar, religios, în vederea angajării, pentru studii, precum și pentru reîntregirea familiei.⁷

Legislația privind regimul străinilor în România este în acest moment aliniată la standardele europene. Prin această lege sunt stabilite: condițiile de intrare, condițiile de ședere și condițiile de ieșire. Se face distincția clară între expulzare (dispusă de instanțe de judecată ca urmarea a comiterii unor fapte penale) și returnare (măsură administrativă dispusă de Ministerul de Interne în contextul combaterii migrației ilegale).⁸

Migrația ilegală este alternativa folosită de către persoanele care nu pot folosi calea legală pentru a pleca în străinătate. Componentă a traficului de persoane, migrația ilegală este un flagel din ce în ce mai extins și mai greu de stăpânit datorită rețelelor criminale implicate și a ingeniozității infractorilor.

La toate acestea se adaugă diferențele în materie de legislație ale țărilor sursă, de tranzit sau țintă care îngreunează lupta autorităților pentru combaterea acestui fenomen. Nu trebuie uitat nici aportul migranților care, în îndeplinirea scopului la care aspiră sau la amenințările ori indicațiile traficantilor, preferă să păstreze tăcerea sau să nege orice legătură cu persoanele ori grupurile infracționale care îi ajută. Statistici ale O.N.U. relevă că profiturile obținute din traficul internațional cu ființe umane – aici intrând proxenetismul internațional, traficul cu cerșetori, cu handicapați, cu minori, precum și migrația ilegală.⁹

Decizia de returnare este actul administrativ al Oficiului Român pentru Imigrări sau a formațiunilor sale teritoriale, prin care străinii sunt obligați să părăsească teritoriul României. Aceasta se emite cetățenilor străini la solicitarea

⁷ Conform O.U.G nr. 194/2002-ordonanța de urgență privind regimul străinilor în România.

⁸ Conform documentului Justiție și afaceri.

⁹ Conform lucrării "Fenomenul migrației și traficului de persoane".

acestora, când șederea pe teritoriul României a devenit ilegală, atunci când sunt depistați cu ședere ilegală. Se mai acordă foștilor solicitanți de azil pentru care s-a finalizat procedura de azil sau a renunțat la aceasta sau în cazul revocării sau anulării dreptului de ședere și la revocarea sau anularea vizei de intrare în România. Termenele în care străinii cărora le-a fost emisă o decizie de returnare sunt obligați să părăsească teritoriul României curg de la data la care decizia de returnare le-a fost comunicată, i-a fost adusă la cunoștință străinului, în condițiile prezentei ordonanței de urgență.

Decizia de returnare poate fi contestată în termen de 10 zile de la data comunicării la Curtea de Apel București, în cazul în care aceasta a fost emisă de Oficiul Român pentru Imigrări, sau la curtea de apel în a cărei rază de competență se află formațiunea teritorială care a emis decizia de returnare.

Instanța soluționează cererea în termen de 30 de zile de la data primirii acesteia. Hotărârea instanței este irevocabilă. Contestația depusă, în termenul legal, împotriva deciziei de returnare suspendă executarea măsurii de îndepărtare. Străinii care solicită emiterea deciziei de returnare vor prezenta la ghișeul formațiunii teritoriale a Oficiului Român pentru Imigrări, pe a cărei rază de competență se află, pașaportul (original și copie xerox – paginile care conțin datele de identitate, valabilitatea documentului și ultima ștampilă de intrare). În cazul nerespectării dreptului de ședere pe teritoriul României conferit prin viza de intrare sau prin permisul de ședere, pe lângă emiterea deciziei de returnare, împotriva cetățenilor străini mai pot fi dispuse următoarele măsuri: nepermiterea intrării în România și sancționarea contravențională. Împotriva străinilor care nu respectă decizia de returnare sau nu au părăsit voluntar teritoriul României pot fi dispuse măsuri de îndepărtare sub escortă.¹⁰ Returnarea voluntară reprezintă întoarcerea voluntară în țara de origine, prin intermediul programului de repatriere voluntară umanitară asistată, derulat de Oficiul Român pentru Imigrări și Organizația Internațională pentru Migrație. Reprezentanța în România, a unui străin, care nu dispune de mijloace financiare.

În cazul nerespectării deciziei de returnare, străinul poate solicita emiterea unei noi decizii dacă face dovada că s-a aflat în imposibilitatea obiectivă de a părăsi teritoriul țării în termenul acordat anterior, iar împotriva străinilor care nu respectă decizia de returnare, pot fi dispuse măsuri de îndepărtare sub escortă.

Interviul organizat în vederea obținerii dreptului de azil presupune audierea solicitantului de azil de către un funcționar ori anume desemnat, cât, mai ales, clarificarea tuturor aspectelor necesare în vederea soluționării cererii. Nota de interviu cuprinde datele de identificare ale solicitantului, numele funcționarului, al interpretului, al reprezentantului legal și/sau al avocatului care îl asistă, limba în care se desfășoară interviul, întrebările respectiv răspunsurile solicitantului. După citirea interviului, se va semna pe fiecare pagină de solicitant, funcționar și, în cazul în care au participat la interviu, de interpret, avocat, reprezentant legal. Atunci când se consideră necesar se poate efectua un nou interviu. Solicitantul de azil are dreptul de a fi asistat de un avocat pe parcursul interviului. Astfel, solicitantul de azil poate să își

¹⁰ Conform Deciziei de returnare explicate în O.U.G 194/2002 privind regimul străinilor în România.

angajeze un avocat. În anumite situații, în cazurile selectate de către organizațiile neguvernamentale, solicitanții de azil pot fi asistați de un consilier din cadrul acestor organizații.

Custodia politică este o măsură de restrângere temporară a libertății de mișcare pe teritoriul statului român, dispusă de magistrat împotriva străinului care nu a putut fi îndepărtat sub escortă în termenul prevăzut de lege, precum și împotriva străinului care a fost declarat indezirabil sau cu privire la care instanța a dispus expulzarea.

În cazul străinilor care nu au putut fi îndepărtați sub escortă în termenul prevăzut de lege, luarea în custodia publică se dispune de către procurorul anume desemnat din cadrul Parchetului de lângă Curtea de Apel București, pe o perioadă de 30 de zile, la solicitarea Oficiului Român pentru Imigrări sau a formațiunilor sale teritoriale.

Prelungirea duratei de luare în custodie publică a străinilor care nu au putut fi îndepărtați de pe teritoriul României în termenul de 30 de zile se dispune, prin hotărâre irevocabilă, de către curtea de apel în a cărei rază de competență teritorială se află locul de cazare, la solicitarea motivată a Oficiului Român pentru Imigrări.

În cazul străinilor împotriva cărora s-a dispus măsura expulzării, instanța poate dispune ca străinul să fie luat în custodie publică până la efectuarea expulzării, fără ca perioada de custodie publică să depășească 2 ani.

Perioada maximă de luare în custodie publică a străinilor împotriva cărora s-a dispus măsura returnării nu poate depăși 6 luni. În situația în care, ulterior luării în custodie publică a unui străin, se constată existența unuia dintre cazurile de interdicere a îndepărtării sau acesta formulează pentru prima dată o cerere pentru acordarea unei forme de protecție, măsura luării în custodie publică încetează de drept.

Străinii împotriva cărora s-a dispus luarea în custodie publică de către procurorul anume desemnat din cadrul Parchetului de lângă Curtea de Apel București, pot formula în termen de 5 zile, plângere la Curtea de Apel București, care este obligată să o soluționeze în termen de 3 zile de la data primirii.

Dacă instanța care a pronunțat hotărârea penală nu a dispus luarea în custodie publică, Oficiul Român pentru Imigrări poate solicita Curții de Apel București luarea în custodie publică a străinului care urmează a fi expulzat. Instanța soluționează cererea în termen de 3 zile de la data primirii acesteia. Hotărârea instanței este definitivă și irevocabilă.¹¹

Cetățenilor Uniunii Europene, precum și membrilor lor de familie, li se refuză intrarea pe teritoriul statului român în situația în care nu prezintă documentele corespunzătoare prevăzute de lege și nu fac dovadă, prin orice alt mijloc, că beneficiază de dreptul la libera circulație și rezidentă pe teritoriul României; dacă au fost declarați indezirabili, în condițiile legii, sau dacă împotriva lor a fost dispusă măsura interzicerii intrării pe teritoriul României în condițiile prezenței ordonanței de urgență și dacă există indicii temeinice ca persoana în cauză constituie o amenințare reală și prezentă la ordinea publică, securitatea națională sau sănătatea publică.

Înainte de comunicarea refuzului permiterii intrării pe teritoriul României,

¹¹ Conform documentului "Cetateni UE", articolul privitor la sancțiuni.

persoanei i se acordă o perioadă de timp pe care o consideră necesară, în care să dovedească îndeplinirea condițiilor de intrare sau faptul ca beneficiază de dreptul la libera circulație și rezidență pe teritoriul României.

Refuzul permiterii intrării pe teritoriul României se comunică de către poliția de frontieră de îndată, în scris, împreună cu motivele care au stat la baza dispunerii acestei măsuri, indicându-se instanța competentă și termenul în care măsură poate fi atacată.¹² Însă, poliția de frontieră acordă tot sprijinul necesar pentru clarificarea situației persoanei în cauză, inclusiv prin eliberarea vizei de intrare pentru membrii de familie care nu sunt cetățeni ai Uniunii Europene, în cazuri excepționale, după analizarea situației persoanei în cauză.

Programele de integrare a străinilor care au dobândit o formă de protecție în România se stabilesc și se implementează pe baza nevoilor beneficiarilor, fără discriminare și cu respectarea specificului cultural al acestora. Aceștia beneficiază de acces pe piața forței de muncă (în condițiile stabilite de lege pentru cetățenii români, precum și la condiții de muncă echivalente celor stabilite de lege pentru cetățenii români); la sistemul asigurărilor pentru șomaj (la măsurile de prevenire a șomajului și la măsurile pentru stimularea ocupării forței de muncă în condițiile stabilite de lege pentru cetățenii români); la dobândirea unei locuințe în condițiile stabilite de lege pentru cetățenii români; la asistența medicală în aceleași condiții stabilite de lege pentru cetățenii români; la sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale și la sistemul național de asistență socială în condițiile prevăzute de lege pentru cetățenii români și la toate formele de învățământ în condițiile stabilite prin lege pentru cetățenii români.

În ceea ce privește integrarea în sistemul de învățământ românesc, minorii care au dobândit o formă de protecție în România beneficiază pe durata unui an școlar de un curs gratuit de inițiere în limba română. În perioada urmării acestui curs, ei vor participa gratuit, în cadrul unităților școlare, la activități didactice cu caracter teoretic, practic și recreativ, fără ca prezența lor să fie înregistrată în documente oficiale. La finalul cursului de inițiere în limba română, o comisie de evaluare, a cărei componentă și funcționare se stabilesc prin ordin al ministrului Educației, Cercetării și Tineretului, apreciază nivelul de cunoaștere a limbii române și stabilește înscrierea minorilor în anul de studiu corespunzător. De asemenea, acești minori beneficiază și de alocația de stat pentru copii în aceleași condiții stabilite de lege pentru copiii români. Oficiul Național pentru Refugiați organizează sesiuni de acomodare culturală și activități de consiliere, având ca scop familiarizarea persoanelor adulte care au dobândit o formă de protecție în România cu tradițiile, obiceiurile și specificul societății românești.

Se poate concluziona, având în vedere contextul transformării treptate a României într-o țară de destinație pentru imigranți, ca Guvernul vizează diminuarea ponderii factorului ilegal în cadrul fenomenului migraționist prin prevenirea imigrării acelor categorii de persoane care nu satisfac condițiile impuse de lege, precum și combaterea șederii ilegale, a muncii la negru și a traficului de imigranți. Alinierea la politicile Uniunii Europene.

¹² Conform documentului "Imigrația și azilul".

Bibliografie:

1. Convenția Schengen.
2. Regulamentul (CE) 810/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 iulie 2009 privind instituirea unui Cod comunitar de vize
3. Directiva Consiliului 2001/51 din 28 iunie 2001 de completare a dispozițiilor articolului 26 din Convenția de punere în aplicare a Acordului Schengen din 14 iunie 1985 (JO L 187, 10.7.2001, p.45);
4. Regulamentul Consiliului 2002/1030 din 13 iunie 2002 de instituire a unui model uniform de permis de ședere pentru resortisanții țărilor terțe (JO L 157, 15.6.2002, p. 1) * amendat de Regulamentul Consiliului 2008/380;
5. Directiva Consiliului 2002/90 din 28 noiembrie 2002 de definire a facilitării intrării, tranzitului și șederii neautorizate (JO L 328, 5.12.2002, p. 17);
6. Decizia-cadru a Consiliului 2002/946 din 28 noiembrie 2002 privind consolidarea cadrului penal pentru a preveni facilitarea intrării, tranzitului și șederii neautorizate (JO L 328, 5.12.2002, p.1);
7. Concluziile Consiliului din 30 noiembrie 1994 cu privire la organizarea și dezvoltarea Centrului pentru Informare, Discuții și Schimb de Informații în domeniul trecerii frontierei și imigrației (OJ C 274, 19.09.1996, p 50-51);
8. Directiva Consiliului 2008/115 din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală;
9. Regulamentul Consiliului 2004/2252 din 13 decembrie 2004 privind standardele referitoare la elementele de securitate și datele biometrice cuprinse în pașapoartele și documentele de călătorie eliberate de statele membre (JO L 385, 29.12.2004, p. 1)* amendat de Regulamentul Consiliului și Parlamentului 2009/444;
10. Decizia Comisiei din 28.02.2005 privind specificațiile tehnice ale standardelor elementelor de securitate și ale datelor biometrice din pașapoarte și documente de călătorie eliberate de statele membre (C (2005) 409 final);
11. Decizia Comisiei din 28.06.2006 privind specificațiile tehnice ale standardelor elementelor de securitate și ale datelor biometrice din pașapoarte și documente de călătorie eliberate de statele membre (C (2006) 2909);
12. Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 56 din 2007 privind încadrarea în munca și detasarea străinilor pe teritoriul României;
13. Hotărârea de Guvern nr.1864 din 2006 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 102 din 2005;
14. Hotărârea de Guvern nr. 572 din 28 mai 2008 privind constituirea Grupului de coordonare a implementării Strategiei naționale privind imigrația;
15. Hotărârea de Guvern nr. 664 din 14 iulie 2010 privind aprobarea Planului de acțiune pe anul 2010 pentru implementarea Strategiei naționale privind

imigrația pentru perioada 2007-2010, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1.122/2007;

16. Hotărârea de Guvern nr. 1108/2001 privind exceptarea unilaterală a cetățenilor canadieni, islandezi, norvegieni, elvețieni și japonezi de la obligativitatea obținerii vizei de intrare în România;
17. Hotărârea de Guvern nr. 1640/2008 pentru aprobarea Protocolului de modificare a Acordului dintre Guvernul României și Guvernul Republicii Turcia privind călătoriile reciproce ale cetățenilor lor;
18. Legea nr. 198/2008 privind serviciile consulare pentru care se percep taxe și nivelul taxelor consulare la misiunile diplomatice și Oficiile consulare ale României în străinătate;
19. Hotărârea de Guvern nr. 102/2009 pentru modificarea HG nr. 926/2008 privind confecționarea și punerea în circulație a colantului uniform de viză;
20. Hotărârea de Guvern nr. 1.122 din 18 septembrie 2007 pentru aprobarea Strategiei naționale privind imigrația pentru perioada 2007-2010;
21. Legea 122 din 2006 privind azilul în România;
22. Ordinul MAE nr. 2013 cu modificările și completările ulterioare privind lista statelor terțe ai căror cetățeni este necesară îndeplinirea procedurii invitației la acordarea vizelor de intrare.

INDEX DE AUTORI

- ANGHEL, Gabriel 327
 ARIN, Laurențiu 357
 ATANASIU, Mirela 244
 BANCIU, Maria Cristina 444
 BĂDESCU, Valentin-Stelian 209, 363
 BĂHNĂREANU, Cristian 295
 BOGDAN, Aitana 349
 BOGZEANU, Cristina 60
 COBIANU, Aurel 177
 COZMA, Lucian Ștefan 268
 COȘNIȚĂ, Alin 396
 CRĂCEA, Marius Bogdan 451
 CRISTIAN, Mihai 523, 531
 DINU, Anișoara 165
 DINU, Mihai-Ștefan 77
 DOBRE, Adrian 88
 DUMITRU, Marin 228, 374
 DUMITRU, Raluca Ana-Maria 228, 470
 DUȚU, Petre 165
 FILIP, Liliana 239
 FRUNZETI, Teodor 11
 GABOR, Gabriel 151
 GĂLUȘCĂ, Cristina 382,
 IANCU, Sînziana-Florina 545
 IONIȚĂ, Liviu 482
 ISPAS, Lucian 408
 ISTRĂTESCU, Anelis-Vanina 195
 JIANCA, Ștefan 504
 LUNGU, Eugen 281
 LUNGU, Șerban 186
 MOLDOVAN, Flaviu Andrei 422
 NICULA, Valentin Ionuț 103
 OPREA, Adrian Dorin 553
 PENTILESCU, Ilie 434
 PINTILIE, Daniel 374
 POSTOLACHE, Mihaela 112
 PUICHILIȚĂ, Aurel 316
 RAICU, Flaviu 135, 417
 RĂDUICĂ, George-Teodor 494
 RĂDUICĂ, Sorina 209, 363
 RĂILEANU, Raluca 144
 RICARDO, Nedela 121
 ROȘU, Marius 53
 SARCINSCHI, Alexandra 37
 SINDIE, Corina-Gabriela 337
 SOFONEA, Mihai 306
 SPRÎNCENATU, Ana-Andreea 349
 TABARCIA, Nicolae 26
 TĂNASE, Tiberiu 504
 TĂTARU, Irina 408
 TEODOR, Bogdan-Alexandru 103
 TEODOR, Mihai 403
 TOBĂ, Daniela 460
 TUDOR, Mariana 537
 ȚARIUC, Mirel 177, 186
 URSU, Cătălin 251
 ZOTOI, Virgiliu-Bogdan 96, 515

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Redactor: Mirela ATANASIU

Tehnoredactor: Mirela ATANASIU

Bun de tipar: 17.11.2011

Hârtie: A4
Coli tipar: 35,250

Format: A5
Coli editură: 17,625

Lucrarea conține 564 pagini

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Șoseaua Pandurilor, nr. 68-72, sector 5, București

Telefon: (021) 319.56.49, Fax: (021) 319.55.93

E-mail: cssas@unap.ro, Adresă web: <http://cssas.unap.ro>